ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗι ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑι ΤΩΝ Κ.Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ***, † ***Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ*** (καθ. ἐν τῇ Πανεπ.), ***Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ*** (καθ. τῆς φιλ.), ***ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ), ***Μ. ΛΑΠΠΑ*** (δ. φ.), ***Θ. ΛΙΒΑΔΑ*** (δ. φ.), ***Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῇ Πανεπ.), † ***Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. γυμν.), ***Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ*** (καθ. ἐν τῇ Πανεπ.), ***Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΙΟΥ*** (δ. φ.), ***Ε. ΡΟΙΔΟΥ*** (δ ν.), ***Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ*** (διευθ. νομισμ. μουσ.), ***Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ*** (γυμνασιάρχ.), ***ΧΡ ΤΣΟΥΝΤΑ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Δ. ΦΙΛΙΟΥ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ*** (καθ. ἐν τῇ Πανεπ.) καὶ ἄλλων λογίων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι ΔΕ

ΑΛΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10.

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1901

-69-

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

Γ/4 20.220

Αε9. 63

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1901

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἔρως καὶ Ψυχή	σελ.	1
Λαυριακῆς μετοχῆς ἀπομνημονεύματα	»	29
Ἑσπερὶς τοῦ Κ. Σουσαμάκη	»	62
Καθολικὴ μυστικὴ διὰ σφαιριδίων ψηφοφορία ἐν Ἀφρικῇ	»	80
Τὸ ἐνθύμημα τοῦ Μιμίκου	»	102
Ὁ πρῶτος λαχνὸς	»	119
Τὰ χρήματα	»	148
Υἱὸς ἐκ πατρὸς	»	171
Τὸ δῶρον τῆς θείας	»	188
Ἡ μπογάτσα	»	198
Ὁ ἑπτάψυχος γάτος	»	203
Πρώην καὶ νῦν Ἀθῆναι	»	208
Ἀθηναϊκαὶ ἐπιστολαὶ (Α΄.—Κ΄.)	»	231
Πτωχεία καὶ πλοῦτος	»	333
Ἑλληνικὴ ἀνυπομονησία	»	344
Ἄρτος πιτυρίτης	»	355
Φιλέλληνες καὶ μισέλληνες	»	368
Συρμὸς ἢ πολιτισμός;	»	388
Τὸ συμπόσιον τῶν σκύλων	»	396
Τὰ ἐμπορικὰ καὶ αἱ κυρίαι	»	400
Ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν	»	406
Οἱ τραγουδισταὶ τῶν ὁδῶν	»	413
Ἡ Κυρία δέχεται	»	419

Τὰ ἐν τῇ διτόμῳ ταύτῃ συναγωγῇ ἀναλεχθέντα πεζογραφήματα κατεχωρίσθησαν τὸ πρῶτον τὰ πλεῖστα, ἀπὸ τριακονταετίας ἤδη καὶ πλέον, εἰς περιοδικὰ φύλλα, ἐφημερίδας καὶ ἡμερολόγια, ἄλλα μὲν ὡς αὐθόρμητα προϊόντα λογοτεχνικῆς διαθέσεως ἢ παρατηρήσεως, ἄλλα δὲ ὡς ὑπαγορεύσεις καιρικῶν περιστάσεων ἢ γεγονότων, ὧν διατηροῦσιν ἴσως ἔτι τὴν μνήμην οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν.

Ἂν δὲ ἡ ἐν σώματι ἀναδημοσίευσις αὐτῶν φανῇ πως εὐπρόσδεκτος, ὡς ἐλπίζει ὁ γράψας, οὐ μόνον εἰς τοὺς παλαιούς των γνωρίμους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὁπωσδήποτε περιέργους πρὸς τὰ παλαιότερα προϊόντα τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἃς ἀποδώσωσι καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι τὴν χάριν εἰς τὸν φιλόμουσον χορηγὸν τῆς Βιβλιοθήκης ταύτης, τὸν προθύμως παρασχόντα τὴν ξενίαν τῆς ὑψιδόμου του στέγης εἰς τὰ ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἀνεμοφόρητα καὶ περιπλάνητα ταῦτα φύλλα.

Ἴσως οἱ νεώτεροι τῶν ἀναγνωστῶν εὕρωσί πως ὠχρὰς καὶ ἐξιτήλους, ἂν μὴ καὶ ἀνομοίας πλέον κοινωνικάς τινας εἰκόνας ἐκ τῶν εἰς τὰς ἑπομένας σελίδας ἀποτυπουμένων· ἴσως οἱ αἰσιοδοξότεροι αὐτῶν ὑπολάβωσι μελανωτέρας τοῦ προσήκοντος τὰς σκιάς των, ἄλλοι δὲ τοὐναντίον δυσοιωνότεροι κρίνωσι τὰ φῶτά των ἱλαρώτερα τῆς ἀληθείας. Καὶ τούτους καὶ ἐκείνους παρακαλεῖ ὁ γράψας νὰ μὴ λησμονήσωσι τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἕκαστον τῶν δημοσιευμάτων τούτων — ὡς ὑπ' αὐτὸ σημειοῦται — εἶδε κατὰ πρῶτον τὸ φῶς, μήτε νὰ παραβάλωσιν εἰκόνας καιρῶν παρωχημένων πρὸς τὴν ἐνδεχομένως κρείττονα ἢ χείρονα πραγματικότητα τῆς σήμερον. Ἂν αἱ εἰκόνες αὗται δὲν εἶνε πλέον ὅλαι ὁμοιώματα, ἐγράφησαν ὅμως πᾶσαι,— τοῦτο δύναται νὰ βεβαιώσῃ ὁ

γράψας — ἐξ ἠρέμου καὶ ἀπαθοῦς παρατηρήσεως· τοῦτο δέ, ἐλπίζει, θέλουσιν ἀναγνωρίσει ὅσοι διατηροῦσιν ἔτι ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν τοὺς καιροὺς καὶ τὰ πράγματα, εἰς ἃ αἱ προκείμεναι σελίδες ἀναφέρονται. Ἂν δὲ ὑπὸ τὴν παρατήρησιν ἐκείνην φανῇ που ὑπολανθάνουσα καί τις βαρυθυμία, δὲν εἶνε μὲν βεβαίως αὕτη μείζων ἐκείνης, ἣν αἰσθάνονται καὶ σήμερον ἔτι πολλοὶ πρὸς τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἡμῶν ἀρρωστίας, πηγήν της δὲ πάντως ἔχει γνώμην ἀγαθὴν καὶ κρείττονα πόθον.

Ἐν Ἀθήναις, κατὰ Μάρτιον, 1901

Α. Β.

ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗ [1])

(ΠΑΛΑΙΟΣ ΜΥΘΟΣ)

« Τὰ παλαιὰ καινῶς διεξελθεῖν ».
(ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ)

Ἐνθυμεῖσαι ἀναγνῶστά μου, ὅτι ὑπῆρξες ποτὲ παιδίον; Ἐνθυμεῖσαι τὰ ὡραῖα καὶ ταχύπτερα ἔτη τῆς φαιδρᾶς ἐκείνης ἡλικίας, ἥτις ἤρχισεν ὅτε ἤρχισες νὰ ὁμιλῇς, καὶ ἐτελείωσεν ὅτε ἤρχισες νὰ σκέπτεσαι; Ἐνθυμεῖσαι τὰ ξύλινα ἄλογά σου, τοὺς μολυβδίνους σου στρατιώτας, τὰς παραφώνους σου σάλπιγγας, τὰ μακρὰ καλάμια, ἐφ' ὧν ἱππεύων περιέτρεχες τὴν αὐλὴν τῆς πατρικῆς σου οἰκίας, κυνηγῶν ἀπανθρώπως τὰς ἀνακυκώσας τὸ χῶμα ὄρνιθας καὶ ταράσσων τὸν ὕπνον τῆς θερμαινομένης εἰς τὸν ἥλιον γαλῆς; Ἐνθυμεῖσαι τὰς ἀτελευτήτους ἐκείνας ἑσπέρας τοῦ χειμῶνος, καθ' ἃς, ὀκλαδὸν πρὸ τῆς μάμμης σου καθήμενος, ἠτένιζες τὸν γοητευμένον μικρόν σου ὀφθαλμὸν εἰς τὰ στίλβοντα διόπτρά της, δι' ὧν ἐκείνη προσεῖχε μὴ περιπλέξῃ τὸν μῖτον τοῦ νυκτερινοῦ της ἐργοχείρου;

Τί ὡραῖος καιρός! Ποσάκις τὰς ψυχρὰς τοῦ Δεκεμβρίου ἑσπέρας, ἐνῶ ἔδερεν ἔξω ἡ βροχὴ τὰ φύλλα τῶν παραθύρων, ἢ ἐστροβίλιζεν ὁ βορρᾶς τὸν ἀνεμοδείκτην τῆς καπνοδόχης, ἐκάθισα, —

[1]) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ ἀλλοίαν πως μορφὴν ἐν τῇ ***Πανδώρᾳ*** τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1867.

ὡς ἐκάθισες βεβαίως καὶ σὺ — ἀπέναντι τῶν σπινθηρακιζόντων δαυλῶν τῆς ἑστίας, πορφυρῶν τὰς παρειάς μου εἰς τὰς φλόγας της, καὶ στηρίζων τὴν κεφαλήν μου εἰς τὰ γόνατα τῆς γραίας μου μάμμης, καὶ τὴν παρεκάλεσα, θωπεύων τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ κλαυθμηρίζων μετὰ ταῦτα, νὰ ἀνοίξῃ τὰ μαραμμένα πλέον καὶ ἐπιχνοῶντα ἤδη ἀλλὰ φιλόμυθα πάντοτε χείλη της, καὶ μᾶς διηγηθῇ κανὲν παραμύθι! Ἀνθίστατο κατ' ἀρχὰς καὶ ἠρνεῖτο ὑπὸ μυρίας προφάσεις ἡ ἀγαθὴ γραῖα· ἀλλὰ τί τὴν ὠφέλουν προφάσεις καὶ ἀρνήσεις; Ὁ ἱκετευτικὸς κλαυθμηρισμὸς ἐκορυφοῦτο, αἱ θωπεῖαι καὶ τὰ φιλήματα περιέλουον τὰς λαγαράς της παρειάς, καὶ εἰς τὸ νωδόν της στόμα ἀνέτελλε τέλος τὸ μειδίαμα τῆς ὑποχωρήσεως.

Πῶς ἐκροτάλιζον τότε αἱ μικραί μου χεῖρες! Διέστελλον ὅσον ἠδυνάμην τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς ἵνα διαψεύσω ἐκφανῶς τὰς περὶ νυσταγμοῦ συκοφαντίας τῆς μάμμης, καὶ τοποθετούμενος ἀνέτως πλησίον της, διὰ νὰ μὴ χάσω συλλαβήν, ἀνέμενον ἄπληστος νὰ καταπέσῃ τὸ μάννα τῆς γλυκείας της διηγήσεως, νὰ ἀκουσθῇ τέλος τὸ πολυπόθητον ἐκεῖνο: Μίαν φορὰν καὶ ἕνα καιρόν.

Ἀγνοῶ, ἂν ἡ μαγεία τῶν παιδικῶν χρόνων παρέμεινε γλυκεῖα καὶ ζωηρὰ εἰς τῶν ἀναγνωστῶν μου τὴν μνήμην· ἀγνοῶ, ἂν τὸ ἴνδαλμα τῶν πρώτων ἐκείνων ἐντυπώσεων, τῶν πρώτων ἐκείνων ἀπολαύσεων καὶ συγκινήσεων, τὸ σβεννύμενον βαθμηδὸν καὶ ὠχριῶν ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ χρόνου, ἐπιζῇ ἔτι ποθεινὸν εἰς τὰς ψυχάς των· τὸ κατ' ἐμέ, ὅσον καὶ ἂν περιέδραμον βραδύτερον τὰ μυθιστορικὰ πεδία τοῦ Δουμᾶ, τοῦ Σύη καὶ τῆς Σάνδης, ὅσον καὶ ἂν ἐπλανήθην ὡς ἄσωτος υἱὸς εἰς τὰς ὀλισθηρὰς τρίβους τοῦ ἀγνώστου, ὅσας καὶ ἂν ἐμάσσησα βαλάνους, ὅσον σίκερα καὶ ἂν ἔπιον κατὰ τὴν πρώτην μου ταύτην διανοητικὴν περιπλάνησιν, δὲν ἀπημβλύνθην ὅμως τὴν γεῦσιν, οὔτε ἀπέβαλον τὴν γλυκύτητα τῆς παιδικῆς μου μυθολογίας· ἀλλ' ἐπὶ τῶν χειλέων μου παρέμεινε πάντοτε ἀμιγὲς τὸ μέλι τῆς πρώτης ἐκείνης ἀφηγήσεως τῆς μυθολόγου μάμμης μου, καὶ εἰς τὴν μνήμην μου βαθὺ καὶ

ἀνεξίτηλον τὸ χαρίεν αὐτῆς σύμβολον: «Μίαν φορὰν καὶ ἕνα καιρόν».

Διὰ τοῦτο δέ, προτιθέμενος νὰ σοῦ διηγηθῶ, ἀναγνῶστά μου, ἕνα παλαιόν, παμπάλαιον μῦθον, καὶ ἀποφασίσας νὰ περιβάλω αὐτὸν τὸ ἔνδυμα τῆς ἐποχῆς, νὰ τοῦ φορέσω δηλαδὴ λοξωτὴν ἐσθῆτα καὶ ψευδῆ κόρυμβον ἐντὸς δικτυωτοῦ κεκρυφάλου καὶ πέτασον ὁμοιάζοντα πρὸς ἀνάβαθον πινάκιον, ἵνα καταστήσω αὐτὸν εὐπρόσδεκτον εἰς τὰς δεσποίνας καὶ δεσποινίδας τοῦ καθ' ἡμᾶς καιροῦ, καθ' ἓν καὶ μόνον ὅμως δὲν κατώρθωσα νὰ πείσω ἐμαυτὸν εἰς νεωτερισμόν, καὶ ἀρχίζω ὡς θὰ ἤρχιζεν ἡ μάμμη μου, ὡς θὰ ἤρχιζεν ἡ μάμμη ὅλων σας.

Α'.

Μίαν φορὰν — λοιπὸν — καὶ ἕνα καιρὸν ἦτο εἷς βασιλεὺς καὶ μία βασίλισσα εἰς μίαν πολιτείαν τοῦ παλαιοῦ κόσμου, μικράν, ἐννοεῖται, ἀδιάφορον δὲ ποίαν, καθότι τότε ἐβασιλεύοντο πολὺ πλείονες πόλεις ἢ σήμερον, καὶ ἕκαστον σχεδὸν πλέθρον γῆς εἶχε καὶ ἕνα σκηπτοῦχον ἄρχοντα. Οἱ βασιλεῖς οὗτοι εἶχον τρεῖς βασιλοπούλας χαριεστάτας καὶ πολυφέρνους, ὡς ἤθελε γράψει σήμερον ἀθηναϊκή τις ἐφημερίς, ἀναγγέλλουσα τοὺς ἀρραβῶνας ἢ τοὺς γάμους των. Καὶ αἱ μὲν δύο ἐξ αὐτῶν, αἱ πρεσβύτεραι, ὡραῖαι καὶ πλούσιαι νύμφαι ὡς ἦσαν, ἐζητήθησαν ταχέως εἰς γάμον, καὶ ηὐξήθησαν ἀπὸ βασιλοπαίδων βασίλισσαι. Τῆς τρίτης ὅμως καὶ νεωτάτης ἡ καλλονὴ ἦτο κάλλος ὑπὲρ θνητήν· κάλλος ἐξ ἐκείνων, ἅτινα καταπλήττουσι τὸ βλέμμα καὶ ἀποθαρρύνουσι τὸν πόθον, ἀντὶ δὲ νὰ ἐμπνεύσωσιν ἔρωτα ἐπιβάλλουσι θαυμασμὸν καὶ ὑπαγορεύουσιν ἄφωνον λατρείαν. Ὅσοι τὴν ἔβλεπον, ὄχι μόνον νὰ τὴν ἐπιθυμήσωσι σύζυγον δὲν ἐτόλμων, ὄχι μόνον νὰ τὴν ἀγαπήσωσι δὲν ἠσθάνοντο τὸ θάρρος, ἀλλὰ μόλις εἶχον

τὴν γενναιότητα νὰ ἀτενίσωσιν ἐπὶ τὸν μέλανα ὀφθαλμόν της καὶ νὰ ἀνίδωσι πρὸς τὸ ὑπερήφανον αὐτῆς μέτωπον. Τὴν ἐλάτρευον λοιπόν, τὴν ἐσέβοντο, τὴν ἐφοβοῦντο σχεδόν, ὡς ἐλάτρευον καὶ ἐφοβοῦντο τὴν ἀπειροπληθῆ χορείαν τοῦ Ὀλύμπου των, πολλοὶ δὲ μάλιστα, οἱ δεισιδαιμονέστεροι, καὶ ὑπέθετον, ὅτι ἡ ὡραία Ψυχὴ — ὅπως ἐκαλεῖτο ἡ ἡρωΐς μου — δὲν ἦτο θνητὸν θνητῆς γέννημα, ἀλλὰ θείας ὑπάρξεως μεταμόρφωσις, ἔμψυχος ἐνσωμάτωσις τῆς θεᾶς τοῦ κάλλους, γηΐνη ἀνάπλασις τῆς οὐρανίας Ἀφροδίτης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνθρωποι τότε ἦσαν θεοσεβέστεροι τῶν σημερινῶν καὶ ἐπομένως λίαν δεισιδαίμονες, ἡ εὐσεβὴς των αὕτη ὑπόνοια ἀνεκλαδώθη βαθμηδὸν εἰς γενικὴν πεποίθησιν, τὸ ἄκουσμα διεδόθη εἰς τὰ περίχωρα, καὶ ἐκ τῶν περιχώρων εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὰ δὲ ἀνάκτορα τοῦ πατρὸς τῆς Ψυχῆς, ὅσον μεγάλα καὶ ἂν ἦσαν — καὶ δὲν ἦσαν πολὺ μεγάλα, — δὲν ἐχώρουν μετ' ὀλίγον τοὺς λάτρεις τῆς νεοφανοῦς θεᾶς, οἵτινες ἀθρόοι προσέτρεχον πανταχόθεν, ἵνα θύσωσιν, οὐχὶ πλέον εἰς τοὺς βωμοὺς τῆς ἀοράτου θεᾶς, ἀλλὰ πρὸ τῶν ποδῶν τῆς καλλιβλεφάρου ἐνσαρκώσεώς της.

Ἡ προσκύνησις αὕτη, ἡ ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ πανδήμως τελουμένη, δύο μόνον ὄντα δὲν εὐηρέστει παντάπασι· τὸν πατέρα τῆς Ψυχῆς καὶ τὴν ἀληθῆ θεὰν Ἀφροδίτην. Καὶ ἐκείνου μὲν τὴν λύπην εὐκόλως θέλει ἐννοήσει πᾶς πατήρ, οὗτινος ἡ θυγάτηρ, μ' ὅλην αὐτῆς τὴν ὡραιότητα καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐπιμελημένην, ὡς λέγομεν σήμερον, ἀνατροφήν, παρήλλαξεν ἤδη ἄνυμφος τὴν πρώτην νεότητα· τῆς θεᾶς δὲ τὸ πεῖσμα θέλει δικαίως ἐκτιμήσει πᾶσα ὡραία γυνή, ἥτις, συνειθισμένη εἰς ὅλου τοῦ κόσμου τὸ θυμίαμα, βλέπει αἴφνης τὸ θυμιατήριον στρεφόμενον πρὸς νέαν θεότητα. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν φυσικῶς καὶ οἱ δύο, χωρὶς διόλου μεταξύ των νὰ συνεννοηθῶσι, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς ὀχληρᾶς ἐκείνης ὑπάρξεως, ἡ δὲ δυστυχὴς κόρη εὑρέθη συγχρόνως, χωρὶς κἂν νὰ τὸ ὑποπτεύῃ, ἀντικείμενον διπλῆς ἐπιβουλῆς.

Καὶ ἡ μὲν Θεά, ἅμα συλλογισθεῖσα, εὗρεν ἀμέσως καὶ τὸ μέσον τῆς ἐκδικήσεως. Ἐκάλεσε τὸν παράλυτον υἱόν της, τὸ χαριτωμένον ἐκεῖνο ζιζάνιον τῆς οἰκιακῆς εἰρήνης καὶ εὐδαιμονίας τῶν θνητῶν, τὸ καλούμενον Ἔρως, καὶ ἀφοῦ τὸν ἔσφιγξε τρυφερώτατα εἰς τὰς λευκάς της ἀγκάλας, καὶ κατεφίλησε φιλοστόργως τὰς ῥοδίνας του παρειάς, καὶ τὸν ἠρώτησε μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος περὶ τῆς ὑγείας του, τῶν ἔργων του καὶ τῶν ἀσχολιῶν του — πρὸς μεγίστην ἐκείνου ἔκπληξιν, ὅστις οὐδὲν ἄλλο συνήθως ἤκουε παρὰ τῆς μητρός του ἢ ἐπιπλήξεις, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐλάμβανε παρ' αὐτῆς ἢ ῥαπίσματα — τὸν ἐκάθισε πλησίον της, τοῦ ἐνεπιστεύθη τὸν κρύφιον τῆς ψυχῆς της πόνον, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ἐκδίκησιν. Τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς τολμηρᾶς θνητῆς, ἥτις ἐτόλμα νὰ σφετερίζεται τὴν λατρείαν της, σφοδρὸν καὶ ἀκαταμάχητον πάθος πρὸς τὸν ἔσχατον τῶν θνητῶν, οὕτως ὥστε ἡ ὡς θεὰ ὑπὸ πάντων λατρευομένη νὰ προσφέρῃ τῆς ἰδίας της ἀγάπης τὴν λατρείαν εἰς τὸν ἐλάχιστον ὑπαλληλίσκον τοῦ πατρικοῦ της βασιλείου, καὶ ἀντὶ πλουσίου μεγαλεμπόρου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἢ θυσανοφόρου ἀξιωματικοῦ ἢ ἰσχυροῦ βουληφόρου ἢ σοφοῦ ἐπιστήμονος, νὰ ἐπιθυμήσῃ ὡς σύζυγόν της γραμματέα τινα εἰρηνοδικείου ἢ τελωνοσταθμάρχην, δημοδιδάσκαλόν τινα τρίτης τάξεως ἢ γυρολόγον ἢ καὶ χειρώνακτα. Ὁ Ἔρως, μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν γοητείαν τῶν δακρυσμένων ὀφθαλμῶν τῆς μητρός του, καὶ πρόσφατον ἔτι ἔχων τὴν γεῦσιν τῶν φιλημάτων της, ὑπεσχέθη πρόθυμος ὅ,τι τοῦ ἐζητήθη, καὶ ἀνεχώρησε συλλογιζόμενος, ὅτι ἡ ἄγνωστος ἐκείνη τῆς μητρός του ἐχθρὰ θὰ ἦτο βεβαίως πολύ, παραπολὺ ὡραία, ἵνα κινήσῃ τόσον τὴν ζηλοτυπίαν τῆς ἀγαθῆς του μητρός, καὶ ὅτι ἀφεύκτως ἔπρεπε νὰ τὴν ἴδῃ.

Ὁ δὲ πατὴρ τῆς Ψυχῆς ἐξ ἑτέρου, μὴ θέλων νὰ ὑποβάλῃ τόσον μυστικὴν οἰκογενειακὴν ὑπόθεσιν εἰς τὰ φῶτα τοῦ ἀνακτοβουλίου του, μήτε γνωρίζων ποῦ ἀλλοῦ νὰ εὕρῃ συμβουλήν, ἐτράπη τὴν συνήθη τότε εἰς τοὺς ἀμηχανοῦντας ὁδόν, ἐπορεύθη

τουτέστι πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, ὅστις ἦτο μὲν θεός, ἀλλὰ πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἐπιγείων του ἀναγκῶν μετήρχετο καὶ τὴν μαγείαν ἐπὶ γῆς, καὶ ἔρριπτεν ἐν Δελφοῖς τὰ χαρτιὰ εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μάθωσι τὴν τύχην των. Ἀφιχθεὶς ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ μαντικὸν κατάστημα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐζήτησεν ἀμέσως ἀκρόασιν παρὰ τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἤκουσεν ὅμως παρὰ τοῦ γενειήτου καὶ ῥασοφόρου θυρωροῦ, ὅτι ὁ Κύριος ἔλειπεν. Ἐννόησεν ὅμως ὁ πατὴρ τῆς Ψυχῆς, ὅτι ὁ θυρωρὸς ἐξετέλει ἁπλῶς παράγγελμα, καὶ ὑποπτεύσας, ὅτι ὁ Ἀπόλλων εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν εἰς αὐτὸν εἴσοδον τῶν κοινῶν θνητῶν, τίς οἶδε τίνας ἔχων σπουδαίας ἄλλας ἀσχολίας, ἐπέμεινε παρακαλῶν νὰ ἀγγελθῇ τὸ ὄνομά του καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς τὸν χρησμοδότην Λοξίαν. Ὁ θυρωρὸς προσέκλινεν, ἐννοεῖται, εἰς τὸν βασιλέα, ἴσως δὲ μᾶλλον καὶ εἰς τὸ τετράδραχμον, δι' οὗ συνώδευσεν οὗτος τὴν αἴτησίν του, καὶ ἐπέστρεψε μετὰ μικρόν, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπαύριον. Ὁ Θεός, εἶπε, δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν δεχθῇ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, διότι ἡτοιμάζετο νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν Ὄλυμπον, ὅπου ἦτο προσκεκλημένος εἰς δεῖπνον παρὰ τοῦ Διός.

Ἀληθῶς δὲ ὁ Ἀπόλλων ἦτο προσκεκλημένος τὴν ἑσπέραν ἐκείνην εἰς συμπόσιον τῶν θεῶν. Νέος Θεός, ὁ υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης καὶ—οὐχὶ τοῦ συζύγου της Ἀμφιτρύωνος, ἀλλὰ τοῦ Διός, ὁ Ἡρακλῆς, ἔμελλε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν χορείαν τῶν Ὀλυμπίων, νομιμοποιούμενος δι' ἀναγνωρίσεως ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Μεγάλη ἐπὶ τούτῳ εὐωχία εἶχε παρασκευασθῇ εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Ὁ Ἑρμῆς εἶχε καταβῇ πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἰς τὴν γῆν, ἵνα προμηθευθῇ κωπαίας ἐγχέλεις καὶ κλαζομένειον οἶνον—διότι ἡ ἐπιούσιος ἀμβροσία καὶ τὸ καθημερινὸν νέκταρ δὲν ἐκρίθησαν ἁμόζοντα εἰς τὸ ἔκτακτον τῆς περιστάσεως, — κομψὰ δὲ καὶ καλλιγραφημένα ὑπὸ τῆς Ἥβης προσκλητήρια εἶχον διανεμηθῇ πρὸ μιᾶς ἤδη ἑβδομάδος εἰς τοὺς παλαιοὺς θεούς. Ὁ Ἀπόλλων ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ λείψῃ, καὶ κλείσας τὸ ἐργαστήριόν του, ἀπῆλθε νὰ λησμονήσῃ εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Διὸς

τὴν ἐκ τῆς προσωρινῆς ἀπεργίας χρηματικὴν αὐτοῦ ζημίαν. Φύσει δὲ γυναικάρεσκος ὢν καὶ ἐρωτύλος, ἐκάθισε πλησίον τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἤρχισε νὰ ἐρωτολογῇ μετ' αὐτῆς, πρὸς μέγαν σκανδαλισμὸν τοῦ συζύγου της Ἡφαίστου καὶ τοῦ ἐραστοῦ της Ἄρεως, καὶ νὰ τὴν διασκεδάζῃ, ἀφηγούμενος πᾶν ἀπὸ τῆς γῆς σκανδαλῶδες καινολόγημα καὶ πᾶσαν κακόγλωσσον τερθρείαν τῶν πελατῶν τοῦ μαντείου του. Οὕτω δὲ μεταξὺ ἄλλων κατεπρόδωκε καὶ τὴν πρόσφατον αἴτησιν τοῦ πατρὸς τῆς Ψυχῆς. Τὴν ἀγανάκτησιν, ἥτις ἐπορφύρωσε τὰς παρειὰς τῆς θεᾶς τοῦ κάλλους, ὅτε ἤκουσεν αὕτη προφερόμενον τὸ ὄνομα τῆς θνητῆς ἀντιπάλου της, συνεκέρασεν ἡ ἐνδόμυχος χαρά, ἣν ἠσθάνθη, ἀναλογισθεῖσα πάραυτα, ὁποία εὐκαιρία παρείχετο εἰς αὐτήν, νὰ τιμωρήσῃ τὴν αὐθάδειαν τῆς περικαλλοῦς νεάνιδος διὰ στόματος τοῦ γυναικαρέσκου θεοῦ, ὅστις ἐρωτολόγει μὲν τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς τὴν θείαν συνδαιτυμόνα του, ἔμελλε δὲ νὰ χρησμολογήσῃ τὴν ἐπαύριον πρὸς εὔπιστον θνητόν. Συνενώσασα τὸ ἱλαρώτατον βλέμμα της μετὰ τοῦ γλυκυτάτου μειδιάματός της καὶ τῶν τρυφερωτάτων της λόγων, παρεκάλεσε τὸν θεῖον γόητα νὰ μαντεύσῃ εἰς τὸν πατέρα τῆς πτωχῆς κόρης ὅ,τι ἀπαισιώτερον περὶ τῆς τύχης καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς θυγατρός του, καὶ νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν, ὅτι δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἀποτρέψῃ τῆς κεφαλῆς του ὅσας συμφορὰς παρεσκεύαζεν εἰς αὐτὸν ἡ δυσοίωνος κόρη, ἢ ἐκθέτων αὐτὴν εἰς βορὰν τῶν θηρίων. Ὁ δὲ χαρτόμαντις θεός, τὸ μὲν χαριζόμενος εἰς τὰ ἀπροσμάχητα θέλγητρα τῆς συναδέλφου του, τὸ δὲ καὶ πιστεύων εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ χρησμοὺς πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ὅσον ἐπίστευον εἰς αὐτοὺς οἱ θνητοί του πελάται, ὑπεσχέθη τὸ ζητηθέν, καὶ ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ὅτε λίαν πρωΐ προσῆλθε καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔκρουσε τὴν θύραν τοῦ ἐργαστηρίου του. «Τέρας, εἶπεν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὄχι ἄνθρωπος θὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα σου. Στόλισέ την ὡς νύμφην, καὶ ἄφες αὐτὴν ἐκτεθειμένην ἐπί τινος βράχου. Ἐκεῖ θὰ τὴν ζητήσῃ ὁ νυμφίος της.»

Ἀπείθεια εἰς τοὺς χρησμοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν ἐπετρέπετο τότε, καὶ ἐτιμωρεῖτο φρικτὰ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων συναδέλφων του θεῶν, ἀναλόγως τῆς εἰδικότητος ἑκάστου. Ὁ βασιλεὺς ἐγνώριζε τοῦτο, ἀλλ' ἦτο συνάμα καὶ πατήρ, ἡ δὲ πατρική του καρδία ἐδίσταζε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸ ἀπάνθρωπον ἐκεῖνο εἰ καὶ θεῖον παράγγελμα. Ἐπέστρεψε λοιπὸν βαρύθυμος εἰς τὰ ἀνάκτορά του· μὴ αἰσθανόμενος δὲ ἱκανὴν ψυχικὴν δύναμιν, ὅπως ἐκτελέσῃ μόνος τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπέβαλε τὸν χρησμὸν τοῦ Λοξίου εἰς τὴν σύσκεψιν τῶν μυστικοσυμβούλων του, ζητῶν ἐνίσχυσιν παρὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτῶν. Οὗτοι δέ, ἀφοῦ παρέτριψαν τὰς χεῖράς των, καὶ ἔβηξαν ὀλίγον, καὶ ἐκυττάχθησαν μεταξύ των, καὶ οὐδὲν εἶπον, ὅπως πράττουσι συνήθως οἱ βασιλικοὶ σύμβουλοι, ὁσάκις δὲν γνωρίζουσιν ἐκ τῶν προτέρων τὰς διαθέσεις τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν κυρίου, ἔκυψαν κύκλῳ τὰς κεφαλάς, ὡς εἰ ἐβάρυνεν ἐπ' αὐτῶν ὁ χρησμὸς τοῦ θεοῦ, καὶ μόνον τῆς πολυτίμου σιωπῆς των τὴν βοήθειαν παρέσχον εἰς τὸν βασιλέα των. Τὴν βαθύσοφον ἐκείνην σιγὴν ὑπέλαβεν οὗτος ὡς ἔγκρισιν, καὶ ἀφοῦ τοὺς ηὐχαρίστησε διὰ τὴν σπουδαίαν συνδρομήν τῶν φώτων καὶ τῆς πείρας των, ἀπέλυσεν αὐτούς, καὶ ἐξετέλεσεν ἐκὼν ἄκων τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος παραγγελθέντα.

Β'.

Εἰς τοὺς πρόποδας ἀποτόμου βράχου, δεσπόζοντος πυκνοτάτου δάσους, κατάκειται τὴν ἐπομένην ἑσπέραν λιπόθυμος καὶ λυσιπλόκαμος ἡ Ψυχή, ἐνδεδυμένη τὴν νυμφικήν της στολήν.

Εἶνε ὡραία θερινὴ ἑσπέρα, καὶ τὸ ἤρεμον λυκόφως τῆς ἐπερχομένης νυκτὸς περιστέλλει ἀνεπαισθήτως τὸν ὁρίζοντα καὶ θάπτει κατὰ μικρὸν ὑπὸ τὰς ἀμφιβόλους καὶ πυκνουμένας σκιάς του δάση καὶ βράχους καὶ κοιλάδας. Ἡ ἑσπερινὴ δρόσος κατα-

βάλλει τὸν κονιορτὸν τῆς ἡμέρας, αἱ διψῶσαι κάλυκες τῶν μηκώνων ἐγείρουσι τὰς πορφυρᾶς των κεφαλάς, τὰ δειλινὰ διαστέλλουσι τὰ κλεισμένα των χείλη πρὸς τὸ φίλημα τῆς νυκτός, καὶ ἡ ἀναψύχουσα τοῦ δάσους πνοὴ φαιδρύνει τὴν λάλον ἀηδόνα, προσαγορεύουσαν τοὺς διὰ μέσου τοῦ φυλλώματος σπινθηρίζοντας ἀστέρας. Εἶνε μαγικὴ ἀληθῶς ἑσπέρα, ἑσπέρα ἀνταξία ζωῆς ὁλοκλήρου, ἑσπέρα ἐξ ἐκείνων, τὰς ὁποίας τοσάκις ἀπολαμβάνομεν ἡμεῖς οἱ ἐν Ἀθήναις, χωρὶς νὰ τὰς ἐκτιμῶμεν, καὶ τοσάκις ποθοῦμεν ἐπὶ ξένης, χωρὶς νὰ τὰς ἔχωμεν. Ὁμοιάζομεν κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἔκθετον νύμφην, ἐφ ἧς μάτην ἐκένου τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἡ φύσις πλήρεις τοὺς θυλάκους τῶν δώρων της, δι' ἣν μάτην ἐσκόρπιζεν ἀρώματα ἡ αὔρα, καὶ μάτην ἔψαλλεν ἡ ἀηδὼν καὶ μάτην ἐπέτελλον τοῦ οὐρανοῦ οἱ ἀδάμαντες. Ἀλλὰ καὶ λιπόθυμος ἂν δὲν ἦτο ἡ ἀτυχὴς κόρη, καὶ νάρκη μολυβδίνη ἂν δὲν ἐβάρυνε τὰς αἰσθήσεις της, τί ἠδύνατο νὰ αἰσθανθῇ ἢ νὰ ἀπολαύσῃ ἡ βαρύθυμος καρδία της; Ἡ εὐτυχία εἶνε ἄχρους ἡλιακὴ ἀκτίς, ἀποκτῶσα χρῶμα μόνον διὰ τοῦ διαφανοῦς πρίσματος τῆς ψυχῆς μας· ὅταν τὸ πρίσμα ἦνε ἀμαυρόν, ἄχρους ἀπομένει καὶ ἡ ἀκτίς, οὐδὲ φωτίζει κἂν πλέον ἢ θάλπει. Τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὴν Ψυχήν, ὅτε εἰς νυκτερινὸν ψῦχος μεταβληθεῖσα ἡ ἑσπερινὴ δρόσος ἀφύπνισε τὰς κοιμωμένας αἰσθήσεις της. Εἶδεν ἑαυτὴν μόνην καὶ ἐγκαταλελειμμένην ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τῆς νυκτός, καὶ τρόμος ἐπάγωσε τὴν καρδίαν της· ἐνθυμήθη πόθεν καὶ πῶς εὑρέθη ἐκεῖ, ἀνελογίσθη τὴν φοβεράν της τύχην, ἀνέπλασεν ἐν φρίκῃ τὸ ἀπαίσιον μέλλον της, καὶ ἀναίσθητος πρὸς τὰ κύκλω θέλγητρα τῆς θερινῆς νυκτός, ἀπαθὴς πρὸς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν μαγείαν τῆς φύσεως, ἀνελύθη εἰς δάκρυα καὶ ἔκλαυσε πικρῶς. Ἔρριψε μακρὰν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς της τὰ ῥόδα τοῦ νυμφικοῦ της στεφάνου, καὶ τὰ ἄφωνα κατ' ἀρχὰς δάκρυά της ηὔξησαν μετὰ μικρὸν εἰς θρῆνον γοερόν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἀπήντησεν εἰς τὸν θρῆνόν της, οὐδεὶς ἤκουσε τὸν κλαυθμόν της. Ὁ γρύλλος ἐξηκολούθησε τρύζων ὑπὸ τὰ χόρτα, καὶ ἡ ἀηδὼν μέλπουσα ὑπὸ τὸ φύλλωμα.

Πολλὴν ὥραν ἔκλαυσεν οὕτω ἡ δυστυχὴς κόρη, ἀλλὰ τέλος ἀπέκαμε κλαίουσα, τὰ βλέφαρά της ἐκλείσθησαν ὑπὸ τὸ φίλημα τοῦ ὕπνου, καὶ ἀπεκοιμήθη. Ὡραῖον ὄνειρον ἦλθε τότε νὰ ἀναπτερώσῃ τὴν καταπεπονημένην αὐτῆς φαντασίαν καὶ νὰ γλυκάνῃ τὴν πικρίαν τῆς καρδίας της. Εἶδε καθ' ὕπνους, ὅτι εὐώδης καὶ δροσερὰ ζεφύρου πνοὴ ἀνύψωσεν αὐτὴν ὑπὲρ τὴν γῆν καὶ τὴν ἔφερεν ἐναέριον· ἠσθάνετο ἑαυτὴν ἐλαφρὰν ὡς πτερὸν καὶ τὰ στήθη της τὰ βεβαρημένα διεστέλλοντο ὡς πέπλος κυματίζων. Ἱπταμένη ἄνω εἰς τὸ κενὸν ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς αὔρας, ὑψουμένη ὁλονὲν καὶ παραλλάσσουσα κάτωθέν της δρυμοὺς καὶ βουνά, δὲν ἠσθάνετο φόβον, δὲν ἔτρεμε, δὲν ἠγωνία, ἀλλ' ἔχαιρε τοὐναντίον καὶ ἤλπιζεν. Ὑψώθη οὕτω ὑπὲρ τὰ σύννεφα, καὶ ἵπτατο πάντοτε ταχύτερον, οἱ δὲ ἀστέρες ἔφευγον ὄπισθεν αὐτῆς, οἱονεὶ ἀνοίγοντες δρόμον εἰς τὴν κολπουμένην ὑπὸ τοῦ ἐναερίου δρόμου νυμφικήν της ἐσθῆτα. Ἔτρεχεν, ἔτρεχε πάντοτε, καὶ ἡ ταχεῖά της ἀεροδρομία ἤρχιζεν ἤδη νὰ τῆς ἀφαιρῇ τὴν πνοήν, ὅτε ὁ φέρων αὐτὴν ζέφυρος ἐκόπασε βαθμηδόν, καὶ ἤρχισε πάλιν ἠρέμα καταβαίνουσα πρὸς τὴν γῆν. Ἀλλ' ὅπως ἔχαιρε πρότερον, αἰσθανομένη ὅτι ἀνέβαινε, τόσον ἡ συναίσθησις τῆς ἐναερίου καταβάσεως συνέστελλε τώρα τὴν καρδίαν της. Ἀνεξήγητος τρόμος καὶ ἀγωνία παράδοξος τὴν ἐκυρίευσαν· ἐνόμιζεν ὅτι θὰ κρημνισθῇ εἰς τὰ τάρταρα, ὅτι εἰς ἀνήλιον σκότος ἔμελλε νὰ βυθισθῇ, καὶ ἠθέλησε νὰ φωνάξῃ, ἵνα καλέσῃ βοήθειαν· ἀλλ' ἡ φωνή της ἐκόλλησεν εἰς τὸν λάρυγγά της, τὰ χείλη της ἐκινήθησαν σπασμωδικῶς, καὶ ὅτε τέλος ἠσθάνθη ὅτι δὲν ἐκινεῖτο πλέον, ὅτι ἡ φοβερὰ ἐκείνη κατάβασις εἶχε τελειώσει, ἐνόμισεν ὅτι ἐξέπνεε τὴν ἐσχάτην αὐτῆς πνοήν. Ἠπατᾶτο ὅμως, διότι ἠσθάνθη αἴφνης φλογῶδες φίλημα κατακαῦσαν τὰ χείλη της, καὶ βαλοῦσα κραυγὴν ἐξύπνησεν.

Εἶδε κύκλῳ της, ἀλλ' οὐδὲν διέκρινε, διότι σκότος βαθὺ τὴν περιεκύκλου· ἔτεινε τὸ οὖς, ἀλλ' οὐδὲν ἤκουσε, διότι σιγὴ βαθεῖα ἁπλοῦτο περὶ αὐτήν. Θὰ ὑπελάμβανε δέ, ὅτι καὶ ὁ ὕπνος της καὶ τὸ ὄνειρόν της ἐξηκολούθουν εἰσέτι, ἂν δὲν ἠσθάνετο τοὺς ὀφθαλ-

μούς της ἀνοικτούς, ἂν διὰ τῶν ἄλλων αὐτῆς αἰσθήσεων δὲν ἀντελαμβάνετο, ὅτι ἡ θέσις της μετεβλήθη, ὅτι δὲν εὑρίσκετο πλέον ἐν ὑπαίθρῳ, οὐδὲ κατέκειτο ἐπὶ βράχων. Δὲν ἔβλεπε πλέον ἀστέρας ἄνωθέν της, δὲν ἤκουε τῆς ἀηδόνος τὸ κελάδημα, οὔτε ἠσθάνετο πλέον τὴν δρόσον τοῦ δάσους καὶ τὴν πνοὴν τοῦ ζεφύρου ἐπὶ τῶν παρειῶν της. Τὴν ὀξεῖαν τοῦ θύμου ὀσμὴν εἶχε διαδεχθῇ χλιαρὰ καὶ μυρίπνους ἀτμοσφαίρα δωματίου, τὴν πρὸ μικροῦ πετρώδη κοίτην της εἶχεν ἀντικαταστήσει μαλακὴ πτιλώδης κλίνη, τὸ δὲ ἀστερόφωτον λυκόφως τοῦ οὐρανοῦ καὶ αἱ μελαναὶ τοῦ δάσους σκιαὶ εἶχον μεταβληθῇ εἰς ἐντελῆ καὶ μονότονον σκοτίαν, ἥτις τὴν ἐτρόμαζεν, ὡς μᾶς τρομάζει τὸ ἄγνωστον καὶ ἀκατάληπτον. Πῶς μετήλλαξεν αἴφνης τὴν προτέραν της θέσιν; Πῶς ὠδοιπόρησε καθ' ὕπνους; πῶς ἀλλοῦ κοιμηθεῖσα, ἀλλοῦ ἐξύπνησε; ποίαν τριχίνην γέφυραν διέβραμεν ἐναέριος ἀπὸ βραχώδους πέτρας εἰς εὐώδη κοιτῶνα; Μάτην κατεπόνει τὸν νοῦν της, ὅπως ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τῆς ψυχῆς της ἡ Ψυχή. Ἀπηδαλιούχητος ἐπλανᾶτο ἡ διάνοιά της εἰς εἰκασίας, κυμαινομένη μεταξὺ ἐλπίδων καὶ φόβων καὶ κλυδωνιζομένη ἐν μέσῃ γαλήνῃ, ἡ φλογερὰ δὲ σφραγὶς τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου καὶ ἀνεξηγήτου φιλήματος ἔμενεν ἔτι χλιαρὰ ἐπὶ τῶν χειλέων της, ὅτε δεύτερον, φλογερώτερον τοῦ πρώτου φίλημα τῆς ἔκαυσε καὶ πάλιν τὰ χείλη. Πρὶν ἢ δὲ συνέλθῃ ἐκ τῆς νέας ἐκπλήξεως, πρὶν ἢ κατορθώσῃ κἂν νὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα της εἰς κραυγήν, ἔκλεισεν αὐτὸ νέον φίλημα, καὶ ἀμέσως ἄλλο, καὶ πάλιν ἄλλο, καὶ λάβα ὅλη ἀσπασμῶν ἐχύθη ἐπὶ τοῦ προσώπου της, καὶ ἠσθάνθη ἀναβράζον τὸ αἷμά του ὑπὸ τὴν φλόγα ἀσθμαινούσης πνοῆς· συγχρόνως δὲ νέα καὶ σφριγῶσα ἀγκάλη περιέβαλε τὴν νεαρὰν της ὀσφύν, καὶ ἄφθονοι βόστρυχοι κόμης μεταξίνης ἐθώπευσαν τὸ μέτωπόν της. Ἔβαλε νέαν τρόμου κραυγήν, ἀλλὰ θερμὰ χείλη τῆς ἔφραξαν καὶ πάλιν τὸ στόμα· ἐπρότεινε τοὺς ἀσθενεῖς της βραχίονας, ἵν' ἀποδιώξῃ τὸν βαρύνοντα ἐπ' αὐτῆς ἐφιάλτην, ἀλλ' αἱ χεῖρές της ἀπήντησαν νέον καὶ θερμὸν

σῶμα κατακείμενον παρὰ τὸ πλευρόν της· ἠγωνίσθη νὰ ἀποσπασθῇ τῆς φλογερᾶς ἐκείνης ἀγκάλης, ἀλλ' ἡ ἀγκάλη ἐσφίγχθη στενότερον περὶ τὰ στήθη της.

Πότε ἡ χιὼν ἐπάλαισε νικηφόρος κατὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων; πότε ἀντέστη ὁ πάγος κατὰ τοῦ πυρός; πότε ἀντηγωνίσθησαν αἱ νιφάδες τῆς νυκτερινῆς πάχνης κατὰ τοῦ θάλπους ἡμέρας θερινῆς; Ἡ ἀθῶα μου ἡρωὶς ταχέως ἐννόησεν, ὅτι μάτην ἀνθίστατο. Αἱ δυνάμεις της ἐλύθησαν ὑπὸ ἄρρητον αἴσθημα μακαριότητος, καὶ τῆς ἐφάνη ὅτι ἀπέθνησκε θάνατον γλυκύν, γλυκύτερον πάσης ζωῆς.

Γ'.

Ἡ Ψυχὴ ἀπεκοιμήθη βαθμηδόν, ἀλλ' ὄνειρα δὲν εἶδε πλέον.

Πόσην ὥραν ἐκοιμήθη; εἰς τίνος νυμφίου ἐκοιμήθη τὰς ἀγκάλας; οὐδ' αὐτὴ τὸ ἤξευρεν, ὅτε ἐξύπνησε.

Τοῦτο μόνον εἶδεν, ὅτι φαιδρὸν καὶ θάλπον φῶς ἐπλήρου τὸν κοιτῶνά της, καὶ ὅτι ἦτο μόνη.

Ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος κοιτών, ὅπου τόσον παράδοξον διήγαγε νύκτα, ἀπήστραπτεν ἤδη ὅλην αὐτοῦ τὴν λαμπρότητα ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Βαρέα φοινικουργῆ ὑφάσματα ἐκόσμουν τοὺς καταγράφους καὶ ἐπιχρύσους τοίχους· ἡ ὀροφή, τετεχνημένη φιλοκάλως ἐξ ὀρυκτῆς ὑέλου, ἐμάρμαιρε πυρουμένη ὑπὸ τῶν πρωϊνῶν ἀκτίνων, τὸ δὲ ἐκ ποικίλου ψηφιδωτοῦ δάπεδον ἔστιλβεν ὡς κάτοπτρον. Αὐλαῖαι βαρύτιμοι ἐκρέμαντο ἀπὸ τῶν θυρῶν καὶ τῶν θυρίδων, τάπητες σαρδικοὶ ἐκάλυπτον τὰ περιθέοντα τὸν κοιτῶνα ἀνάκλιντρα, καὶ τρίποδες ἐκ πορφυρίτου ἀνεῖχον δίσκους ἀργυροῦς, ἐφ' ὧν ἔκαιον εὐώδη θυμιάματα. Ἡ κλίνη της, μὲ περσικὰς ὑποστρώσεις καὶ ἐλεφαντοτεύκτους πόδας, ἦτο ἀριστοτέχνημα πολυτελείας καὶ φιλοκαλίας. Ἂν δὲ φαντασθῇ πρὸς στιγμὴν ὁ ἀναγνώστης ἐπὶ τῆς κλίνης ταύτης ἐξηπλωμένην νωχελῶς

τὴν νεαρὰν κόρην, μὲ πορφυρᾶς ἐκ τοῦ ὕπνου παρειὰς καὶ ἡμικλείστους πρὸς τὸ ἄπλετον φῶς ὀφθαλμούς, κάμπτουσαν ἐπιχαρίτως τὴν μικράν της κεφαλὴν ἐπὶ τῆς λευκῆς της ὠλένης καὶ προφαίνουσαν τὴν ῥοδόχρουν αὐτῆς πτέρναν ὑπὸ τὴν λινοϋφῆ ὀθόνην, θὰ μὲ συγχωρήσῃ βεβαίως, ὅτι δὲν ἐπιχειρῶ λεπτομερεστέραν περιγραφὴν τῆς θελκτικῆς αὐτῆς εἰκόνος, ἀφοῦ δὲν ἔχει ἐπαρκῆ πρὸς τοῦτο χρώματα ἡ πενιχρά μου πυξίς.

Ὅτε ἤνοιξεν ἡ κόρη ἐντελῶς τοὺς ὀφθαλμούς της καὶ εἶδε τὰ περὶ αὐτήν, ἔμεινε χαίνουσα ὑπὸ θάμβους καὶ ἄλαλος ἐκ τῆς ἐκπλήξεως πρὸς ὅσα ἐκύκλουν αὐτὴν θαύματα τέχνης καὶ πλούτου.

Ἔβαλλεν ἀνάρθρους κραυγὰς θαυμασμοῦ, καὶ ἐκρότει τὰς χεῖρας ὡς παιδίον. Ἠγέρθη, ἐκάθισε πάλιν, καὶ πάλιν ἠγέρθη, καὶ ἤρχισε νὰ περιτρέχῃ τὸν περίκοσμον αὐτῆς κοιτῶνα, ὁτὲ μὲν προσηλοῦσα γοητευμένον τὸ βλέμμα της εἰς τῶν τοίχων τὰς γραφάς, ὁτὲ δὲ θωπεύουσα καὶ ψηλαφῶσα τὰ τρίχαπτα παραπετάσματα, καὶ ποῦ μὲν κατοπτριζομένη εἰς τὰ ἐπὶ τῶν τοίχων προσηλωμένα μεγάλα ἀργυρᾶ κάτοπτρα, ποῦ δὲ δροσίζουσα τὴν ἐξημμένην της μορφὴν διὰ τῶν ἐκ πτερῶν ταῶ ῥιπίδων, ἃς εὗρισκεν ἐπὶ τῶν κύκλω ἀνακλίντρων.

Σταθεῖσα αἴφνης πρὸ ἑνὸς τῶν κατόπτρων, ἠσθάνθη πορφυρουμένας ἐξ εὐχαριστήσεως τὰς παρειάς της. Τόσον ὡραίαν οὐδέποτε εἶχον δείξει αὐτὴν τὰ κάτοπτρα τοῦ πατρικοῦ μεγάρου. Ἦτο ἀληθῶς τόσον ὡραία; εἶπε καθ' ἑαυτήν· ἦτο ἄρα τὸ πρόσωπόν της ἐκεῖνο, ἢ μήπως ἡ ὑπὸ τοῦ κατόπτρου ἀνταναχλωμένη μορφὴ ἦτο γοητείας πλάνη, παραίσθησις ἀνεξήγητος, ὡς ἤρχιζε νὰ φοβῆται ἡ κόρη ὅτι ἦσαν πάντα τὰ ἀπὸ τῆς χθὲς συμβαίνοντα εἰς αὐτὴν θαυμάσια; Καὶ ἂν ἡ περικαλλὴς ἐκείνη τοῦ κατόπτρου εἰκὼν ἦτο ἐξημμένης φαντασίας εἴδωλον, εἴδωλον ἄρα φανταστικὸν ἦτο καὶ ὁ μυστηριώδης νυκτερινός της σύντροφος; — Κατὰ τίνα παράδοξον εἰρμὸν μετέβησαν οἱ λογισμοὶ τῆς νεάνιδος ἀπὸ τῆς θελκτικῆς θέας τοῦ ἰδίου της προσώπου εἰς τὸν νυκτικόν της ξένον, θὰ ἐννοήσῃ εὐκόλως, ἂν ὄχι ὁ ἀναγνώστης μου, ἀλλὰ βε-

βαίως ὅμως πᾶσά μου ἀναγνώστρια· καὶ διὰ τοῦτο περιττὸν εἶνε νὰ ἐξηγηθῇ διὰ μακρῶν, πῶς ἡ κατάπληκτος διάνοια τῆς Ψυχῆς, ἀπὸ ἀπορίας εἰς ἀπορίαν μεταπίπτουσα, ἔφθασε τέλος ἐκεῖ, ὅθεν ἔπρεπεν ἴσως ν' ἀρχίσῃ, ὅτε ἐξυπνήσασα εὑρέθη μόνη, τουτέστιν εἰς τὸν παράδοξον σύντροφον τῆς παραδόξου νυκτός της.

Τί ἔγεινεν ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος ξένος, ὁ ἔχων τόσον θερμὴν τὴν ἀγκάλην, τόσον μεταξίνην τὴν κόμην, καὶ τόσον γλυκὺ τὸ φίλημα; πῶς ἀνελήφθη ἐγγύθεν της, χωρὶς αὐτὴ νὰ τὸ ἐννοήσῃ; διατί δὲν ἀνέμεινε πλησίον της τὸ φῶς τῆς πρωΐας; Αὐτὰ ἠρώτα τώρα καθ' ἑαυτὴν ἡ νεᾶνις, ἀναπολοῦσα τὸ πρόσφατον παρελθόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀμέριμνος περὶ τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος. Μὴ δυνηθεῖσα ὅμως, ὅσον καὶ ἂν ἐτυράννησε τὴν μικράν της ξανθὴν κεφαλήν, νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς ἐρωτήματα, ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τὸ μέγαρον ὅλον, οὗτινος μικρὸν βεβαίως μόνον μέρος ἀπετέλει ὁ κοιτὼν ἐν ᾧ εὑρίσκετο, ἐλπίζουσα νὰ ἀνεύρῃ που κρυπτόμενον τὸν δραπέτην. Ἐτράπη λοιπὸν εἰς ἀναζήτησίν του, καὶ διέδραμε τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ δώματα τῆς εὐρείας οἰκοδομῆς· ἀλλ' εὗρε πάντα ἔρημα. Λαμπρότης καὶ πολυτέλεια πανταχοῦ, γραφαὶ καὶ ἀγάλματα, τάπητες καὶ αὐλαῖαι, τράπεζαι καὶ κλιντῆρες εἰς ὅλους τοὺς θαλάμους καὶ τὰς αἰθούσας, ἀλλ' οὐδαμοῦ ψυχὴ γεννητή· τὸ παραδοξότερον δὲ πάντων ἦτο, ὅτι ὅπου καὶ ἂν διευθύνετο, οὐδεμίαν εὕρισκεν ἔξοδον, τὸ δὲ πλανώμενον βῆμά της ἐπανέφερεν αὐτὴν πάντοτε εἰς τὸν ἀρχικόν της κοιτῶνα, καὶ τρεπόμενον ἐκεῖθεν εἰς ἄλλην διεύθυνσιν, ἐκεῖ πάλιν μετ' ὀλίγον ἐπανήρχετο. Περιῆλθεν οὕτω πολλάκις τὸ μεγαλοπρεπὲς μέγαρον· ἀλλὰ τὴν κατεπόνησε τέλος ἡ ἐντὸς τοῦ λαβυρίνθου ἐκείνου ἀνωφελὴς περιπλάνησις, ἰλιγγίασις ἐθάμβωσε τοὺς ὀφθαλμούς της, καὶ κατέπεσεν ὀλιγοδρανὴς εἰς ἓν ἀνάκλιντρον. Ἴσως ὅμως καὶ πεζότερόν τι αἴσθημα ἦτο ἀφορμὴ τῆς σκοτοδινίας της· ἴσως παράδοξοί τινες νυγμοὶ τοῦ στομάχου, σημαίνοντες τὴν κοινοτάτην τῶν ἀνθρώπων ἀνάγκην, ἔρριψαν τὴν ἀχλὺν ἐκείνην ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς θνητῆς ἡρωΐδος μου· τόσον δὲ τοῦτο εἶνε πιθανώ-

τερον, ὅσον εὐώδης μετ' ὀλίγον κνίσσα, ἀναδιδομένη ἀπὸ τοῦ παρακειμένου δωματίου, ἐγαργάλισε τὴν ὄσφρησίν της, καὶ τὴν ἐξήγειρεν ἀπὸ τοῦ παροδικοῦ της ληθάργου. Ἔδραμεν ἡ Ψυχὴ ἐκεῖ, καὶ πρὸς εὐχάριστον ἔκπληξίν της εὗρε τράπεζαν ἐστρωμένην καὶ ὄψα ἐπ' αὐτῆς πολλά. Καθίσασα δὲ.. ἔφαγε, διότι ἐπεῖνα πολύ.

Μετὰ τοῦτο...—πλὴν τί ἐνδιαφέρον θὰ εἶχε διὰ τὸν ἀναγνώστην, νὰ μάθῃ πῶς διήγαγε τὴν ἐπίλοιπον ἡμέραν ἡ νεᾶνις, ποσάκις περιῆλθε καὶ πάλιν τὴν μαγικὴν αὐτῆς κατοικίαν, ποσάκις ἐσταμάτησε πρὸ τοῦ κατόπτρου διευθετοῦσα τὴν κόμην της, καὶ ποσάκις ἤλλαξε στολήν, ἀντλοῦσα ἀπὸ τῶν ἀφθόνων ἱματιοθηκῶν τοῦ μεγάρου, τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψε κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας αὐτῆς ἐκδρομάς;

Ὅτε ἡ ἑσπερινὴ ἀμφιλύκη ἤρχισε νὰ περιλούῃ διὰ τῶν ἐλαφρῶν καὶ ἀβεβαίων της ἀτμῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὰ ὑψίκομα δένδρα τοῦ δρυμοῦ, οἱ δὲ ἀστέρες νὰ σπινθηρίζωσι μεμονωμένοι καὶ ἀραιοὶ εἰς τὸν ἀμαυρούμενον οὐρανόν, ὁ κοιτὼν τῆς Ψυχῆς ἤρχισε πληρούμενος σκότους, ἡ δὲ καρδία αὐτῆς ἀορίστου τινὸς συναισθήματος, μετέχοντος τρόμου συνάμα καὶ προσδοκίας. Τὸ στῆθός της συνεστέλλετο βεβαρημένον, ἡ ἀναπνοή της διεκόπτετο, καὶ ἡ καρδία της ὁτὲ μὲν ἐκτύπα βιαίως ὡς σφῦρα, ὁτὲ δὲ ἐθρόει μόλις ὡς τρέμον φύλλον. Ἠσθάνετο ῥεῦμα θερμὸν ἀναβαῖνον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς καὶ πορφυροῦν τὰς παρειάς της, μετ' ὀλίγον δὲ πάλιν φρικίασις ἀστραπιαία διέτρεχε τὰς ῥίζας τῶν τριχῶν αὐτῆς καὶ ἐψύχραινε τοὺς κροτάφους της. Καθημένη παρὰ τὴν θυρίδα τοῦ θαλάμου της, καὶ πλανῶσα ἀνήσυχον ἀορίστου προσδοκίας βλέμμα ἐπὶ τὸν κυκλοῦντα τὸ μέγαρον χλοερὸν καὶ κατάφυτον κῆπον, ἠσθάνετο ὅτι κἄτι ἀνέμενεν, ἀλλ' ἐφοβεῖτο νὰ ὁμολογήσῃ ἐνδομύχως, ὅτι τὸ κἄτι ἐκεῖνο ἦτο ὁ ἄγνωστος τῆς νυκτός. Προσήλου τὸ βλέμμα της εἰς πᾶσαν ἀτραπόν, ἔτεινε τὸ οὖς αὐτῆς πρὸς τὸν ἀμυδρότατον ἦχον, καὶ πᾶς κρότος τῇ ἐφαίνετο κρότος βημάτων, πᾶσα σκιὰ ὑπεδύετο τὸ σχῆμα ἀνθρωπίνου ἀναστήματος. Καὶ ἦτο μὲν πεπεισμένη, ὅτι ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος

ξένος ἦτο ἄνθρωπος ὡς αὐτή, διότι ἡ θετικωτέρα τῶν αἰσθήσεων, ἡ ἀφή, τὴν εἶχε ἱκανῶς διδάξει τοῦτο· ἀλλ' εἶχεν ὅμως τὴν περιέργειαν νὰ ἴδῃ, πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἤθελεν εἰσέλθει εἰς μέγαρον, τὸ ὁποῖον οὔτε εἰσόδους εἶχεν οὔτε ἐξόδους.

Βαθμηδὸν ὅμως τὰ σκότη ἐπυκνώθησαν, οἱ κλῶνες τῶν δένδρων συνεχύθησαν εἰς μελανὸν καὶ ἄμορφον ὄγκον, τὸ δὲ βλέμμα τῆς Ψυχῆς οὐδὲν κατώρθονε πλέον νὰ διακρίνῃ, ὅσον καὶ ἂν προσεπάθει νὰ διαπεράσῃ τὸν καταπετασθέντα ἐνώπιόν της πέπλον τῆς νυκτός. Ἓν μόνον εἶδεν αἴφνης πρὸ αὐτῆς καὶ ἐξεπλάγη· εἶδε τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλῶν αἰγείρων τοῦ κήπου περιβαλλομένας ὑπὸ τρομώδους φωτὸς καὶ τὴν σκιὰν τῆς κεφαλῆς της παρατεινομένην ἐπὶ τοῦ φωτισθέντος φυλλώματος. Πόθεν ἡ αἰφνιδία ἐκείνη ἀκτίς; ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ εἶδε τὸν κοιτῶνά της κατάφωτον. Τέσσαρες λυχνοῦχοι ἀργυροῖ, ἀοράτως καὶ ἀθορύβως ἐκεῖ μετακομισθέντες, ἔφερον λυχνίας χρυσᾶς, πληρούσας τὸν θάλαμον ἱλαροῦ καὶ ἁπλέτου φωτός. Τίς καὶ πῶς ἔφερε τοὺς λυχνούχους ἐκείνους εἰς τὸν κοιτῶνά της, οὔτε εἶδεν ἡ Ψυχὴ οὔτε ἤκουσεν· ἡ δὲ ἀσθενὴς αὐτῆς κεφαλή, καταπεπονημένη ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐκπλήξεων ὁλοκλήρου ἡμερονυκτίου, οὐδὲ κἂν νὰ μαντεύσῃ προσεπάθησε. Συνειθίσασα πλέον εἰς τὰ παράδοξα καὶ ἀκατάληπτα, ἐδέχθη ἀπαθὴς καὶ τὸ νέον τοῦτο αἴνιγμα. Τέλος ἐβάρυναν τὰ βλέφαρά της, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ψυχὴ ἐκοιμᾶτο εἰς τὴν κλίνην της.

Μετά τινας ὅμως στιγμὰς αἱ λυχνίαι ἐσβέσθησαν ὑπὸ μυστηριώδη πνοήν, θροῦς ἐλαφρός, οἱονεὶ πτερυγίσματος, ἐτάραξε τὴν ἠρεμίαν τῆς νυκτός, σκιά τις ἐφάνη ὀρθουμένη πρὸ τοῦ παραθύρου, καὶ ἡ Ψυχὴ ἐξύπνησε. Δὲν ἐπρόφθασε νὰ βάλῃ κραυγήν, καὶ ἓν φίλημα τῆς ἔκλεισε τὸ στόμα.

Δ'.

Πρὸς τί νὰ διηγηθῶ τὰ τῆς δευτέρας ταύτης νυκτὸς καὶ τῶν ἑπομένων ἄλλων; Πολλαὶ ἦλθον καὶ παρῆλθον οὕτω, ὅμοιαι καὶ ἀπαράλλακτοι πρὸς τὴν πρώτην, καὶ πᾶσαν νέαν αὐγὴν ἡ Ψυχὴ ἀφυπνοῦσα ἔβλεπεν ὅτι ἦτο μόνη. Προσεπάθει πάντοτε, ὀλιγώτερον μὲν ἀνήσυχος ἀλλὰ πλειότερον περίεργος, νὰ μαντεύσῃ τίς καὶ ποῖος ἦτο ὁ νυκτερινός της φίλος, ἀλλ' αἱ προσπάθειαί της ἀπέμενον ἄγονοι· μόνη δὲ καθ' ἑσπέραν κατακλινομένη, μόνη καὶ πάλιν ἀφύπνου, μὴ κατορθοῦσα κἂν νὰ ἐννοήσῃ, πότε τὴν ἀπεχωρίζετο ὁ νυκτικός της σύντροφος.

Καὶ δὲν τὸν ἠρώτα; ἴσως ἐρωτήσῃ τις τῶν ἀναγνωστῶν μου. Καὶ τοῦτο τὸ ἔκαμε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀπέβη μάταιον. Ὁ μυστηριώδης της ἐραστὴς ὄχι μόνον δὲν ἐξωμολογήθη τίς ἦτο εἰς τὴν νεαράν του φίλην, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς τῆς ἀπηγόρευσε πᾶσαν ὁμοίαν ἐρώτησιν τοῦ λοιποῦ· προσέθεσε δὲ μετὰ σοβαρότητος δυσαναλόγου πρὸς τὴν παιδικὴν κλαγγὴν τῆς φωνῆς του, ὅτι ἤθελε διαλυθῇ ὡς ἰστὸς ἀράχνης ἡ εὐτυχία των, εὐθὺς ὡς ἔπνεεν ἐπ' αὐτῆς ἡ ἐλαχίστη γνώσεως πνοή, διότι ἡ εὐδαιμονία ἐκείνη ἦτο εὐδαιμονία θάλλουσα μόνον εἰς τὸ σκότος καὶ μαραινομένη εἰς τὸ φῶς. Μάτην ἐπέμεινεν ἡ νεᾶνις, καὶ μάτην ἱκέτευσε καὶ ἐθώπευσε,.. καὶ ἔκλαυσεν ἐπὶ τέλους, ὡς αἱ γυναῖκες ἠξεύρουσι νὰ κλαίωσι.

— Μὴ ζήτει, Ψυχή μου, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, νὰ μάθῃς ποῖος εἶμαι. Ἔσο εὐδαίμων εἰς τὰς ἀγκάλας μου, ὅπως εἶμαι εἰς τὰς ἰδικάς σου, καὶ μὴ θέλῃς ἄλλο περισσότερον. Κατὰ τί θ' αὐξήσῃ τὴν εὐτυχίαν μας νὰ μάθῃς τὸ ὄνομά μου; Κατ' οὐδέν, ἀγαπητή μου Ψυχή· θὰ τὴν καταστρέψῃ μάλιστα, σοῦ τὸ ὁρκίζομαι εἰς τὸν ἔρωτά μου. Θὰ τὴν καταστρέψῃ, διότι ὅταν μάθῃς ποῖος εἶμαι καὶ ἰδῇς τὸ πρόσωπόν μου, θὰ μὲ χάσῃς ἀπὸ τὰς ἀγκάλας σου καὶ δὲν θὰ μ' ἐπανίδῃς πλέον. Θὰ θρηνήσῃς τότε τὸν χωρισμόν μας, θὰ χύσῃς πικρὰ μετανοίας δάκρυα, ἀλλὰ ἡ ὄψιμός σου με-

τάνοια δὲν θὰ σὲ ὠφελήσῃ· τὸ γνωστὸν δὲν γίνεται πλέον ἄγνωστον. Ἀγάπα με λοιπόν, Ψυχή μου, ὡς σὲ ἀγαπῶ, ἀλλ' ἀγνόει ποῖον ἀγαπᾷς. Δὲν θὰ γείνῃ θερμοτέρα ἡ ἀγκάλη μας, ἂν μὲ γνωρίσῃς, οὔτε τὰ φιλήματά μας θὰ γείνουν γλυκύτερα. Μὴ ζητῇς νὰ ἀνακαλύψῃς ὅ,τι καὶ σὺ πρέπει νὰ ἀγνοῇς καὶ οἱ ἐχθροί μας νὰ μὴ γνωρίζωσιν Ἄφησε, ἀγάπη μου, νὰ διαρρέῃ τοιουτοτρόπως ἄγνωστος καὶ μυστικὴ ἡ ἀγάπη μας, ὡς δροσερὸν μικρὸν ρυάκιον, ψιθυρίζον μυστικὰ ὑπὸ τὰ πράσινα χόρτα· μὴ ἐπιθυμῇς νὰ ἀποκαλύψῃς τὸ μυστικόν του ῥεῖθρον εἰς τὰς καυστικὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, αἱ ὁποῖαι θὰ τὸ ἀπορροφήσωσι καὶ θὰ τὸ ξηράνωσι. Δός μου τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ μ' ἐρωτήσῃς πλέον, τίς εἶμαι, μήτε νὰ προσπαθήσῃς κἂν νὰ τὸ μάθῃς μόνη σου. Τὴν ὑπόσχεσιν αὐτὴν σοῦ ζητῶ χάριν τῆς ἀγάπης μας, χάριν σοῦ τῆς ἰδίας, χάριν τῆς εὐτυχίας καὶ τῶν δύο μας.

Εἰς τοὺς λόγους τούτους τοὺς γλυκεῖς, τοὺς ὁποίους πολλάκις διέκοψαν γλυκύτερα αὐτῶν φιλήματα, δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιστῇ ἡ νεαρὰ νύμφη. Ἔδωκε τὴν ζητηθεῖσαν ὑπόσχεσιν, καὶ οἱ θερμοὶ σύζυγοι ἐχωρίσθησαν, πρὶν ἢ ἔτι διολισθήσῃ εἰς τὸν κοιτῶνά των διὰ τῆς πυκνῆς αὐλαίας τοῦ παραθύρου ἡ πρώτη πρωϊνὴ ἀκτίς. Ἀλλ' ἡ ὑπόσχεσις τῆς Ψυχῆς ἦτο δυστυχῶς ἀνωτέρα τῶν δυνάμεών της καὶ ἀσθενεστέρα πολὺ τῆς περιεργείας της· τοῦτο δὲ κατενόησε καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία, εὐθὺς ὡς ἀπέμεινε μόνη καὶ δὲν ἀντήχουν πλέον εἰς τὰ θελγόμενα ὦτά της αἱ εὔγλωττοι παρακλήσεις τοῦ μυστηριώδους ξένου. Ἀνελογίσθη ψυχρότερον τοὺς λόγους του, καὶ προσεπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπαγόρευσιν ἐκείνου, ὅπως ἐγκρίνῃ ἀπαθῶς καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ὑπόσχεσιν· δὲν τὸ κατώρθωσεν ὅμως.

— Τί λόγον ἔχει, διελογίζετο ἡ Ψυχή, νὰ μὴ θέλῃ νὰ φανερωθῇ εἰς ἐμέ; ἂν μὲ ἀγαπᾷ ἀληθῶς, ὡς λέγει, διατί δὲν μὲ ἐμπιστεύεται; Καὶ ἂν τὸ μυστικὸν εἶνε ἀπαραίτητον καὶ ἡ δυσπιστία του ἀναγκαία, διατὶ δὲν ἐξηγεῖ καὶ εἰς ἐμὲ τὴν ἀνάγκην, διὰ νὰ τὴν ἀναγνωρίσω καὶ ὑποταχθῶ; Ποῖοι εἶνε οἱ ἐχθροί μου

αὐτοὶ οἱ ἄγνωστοι, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ μείνῃ κρυμμένη ἡ ἀγάπη μας; Εἰς μάτην κοπιάζω τὸν νοῦν μου· δὲν εὑρίσκω κανένα ἐχθρόν μου· δὲν γνωρίζω τοὐλάχιστον ἄνθρωπον ἢ θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ ἡμάρτησα, καὶ τοῦ ὁποίου νὰ ἐπέσυρα τὴν ἔχθραν. Καὶ διατί ἄραγε θὰ καταστρέψουν οἱ ἄγνωστοι αὐτοὶ ἐχθροί μου τὴν εὐτυχίαν μου, ἂν μάθω ἐγὼ εἰς τίνα τὴν χρεωστῶ, ἂν γνωρίσω ποῖον εἶνε τὸ μυστηριῶδες αὐτὸ ὄν, τοῦ ὁποίου μὲ θερμαίνουσι πᾶσαν νύκτα αἱ ἀγκάλαι; Διατί δὲν μοῦ λύει τὸ αἴνιγμα, ἀφοῦ θέλει νὰ τὸ σεβασθῶ; . . Ὄχι· δὲν εἶν' ἀλήθεια ὅσα μ' ἔλεγε, ἀλλὰ μόνον προφάσεις· ἠθέλησε νὰ μὲ φοβήσῃ, διὰ νὰ μὴ ζητήσω νὰ μάθω τίς εἶνε. Ἔχει λοιπὸν συμφέρον νὰ κρύπτεται, . . ἀλλὰ ποῖον συμφέρον; . .

Καὶ ἐξηκολούθει βυθιζομένη εἰς τὰς σκέψεις της, καὶ εἰς τὸ βάθος αὐτῶν ἐνόμισεν ὅτι εὗρε τέλος μέσον πρόσφορον καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς περιέργειαν νὰ θεραπεύσῃ, καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ νυκτερινοῦ της φίλου νὰ μὴ φωραθῇ παραβάτις.

Κατίσχυσεν οὕτω ὁρμεμφύτως ἐν τῇ ἀθώᾳ ψυχῇ τῆς νεάνιδος ἡ γυναικεία ἐκείνη σοφιστεία, ἡ θεμέλιον τῆς κοσμικῆς ἠθικῆς ἀνακηρύττουσα τὸ «Ποῖος θὰ τὸ μάθῃ;», ἡ μετροῦσα τὸ κακὸν μὲ τοῦ σκανδάλου τὸν πῆχυν.

Ε'.

Ἀποφασίσασα ἡ Ψυχὴ νὰ ἴδῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ πρόσωπον τοῦ ἐραστοῦ της, ἀπεφάσισε συνάμα νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν της τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα. Ἐπειδὴ δὲ διὰ νὰ ἴδῃ εἶχε πρὸ παντὸς ἀνάγκην φωτός, διότι ὁ ἄγνωστος ἤρχετο καὶ ἀπήρχετο ἐν βαθυτάτῳ σκότει, διενοήθη νὰ σώσῃ ἕνα τῶν λύχνων τοῦ κοιτῶνός της ἀπὸ τῆς μυστηριώδους καὶ ἀνεξηγήτου πνοῆς, ἥτις τοὺς ἔσβυνε μικρὸν πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀγνώστου ἐραστοῦ, καὶ

πρόσφορον πρὸς τοῦτο ἔκρινε νὰ μετατοπίσῃ καὶ κρύψῃ ἕνα ἐξ αὐτῶν ὄπισθεν βαρείας καὶ πυκνῆς αὐλαίας· τοῦτο ἔκαμε, καὶ ἀληθῶς τὸ φῶς τῆς λυχνίας διέφυγε τὸν μοιραῖόν του θάνατον καὶ ἐπέζησε, διαλαθὸν οὐ μόνον τὸν ἀπόκρυφον φωτοσβέστην, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἔρωτος τὸν ὀφθαλμόν, ὅστις καθιπτάμενος κατάκοπος εἰς τῆς Ψυχῆς του τὰς ἀγκάλας, κατεκλίθη παρ' αὐτὴν ἀνύποπτος πάντοτε καὶ ἀμέριμνος.

Εἶπον Ἔρωτος πρὸ μικροῦ, ὠνόμασα δηλαδὴ τὸν μέχρι τοῦδε καὶ εἰς τὸν ἀναγνώστην μου ἄγνωστον ἐραστὴν τῆς ἡρωΐδος μου, διότι καιρὸς εἶνε πλέον νὰ γνωσθῇ ὅ,τι καὶ ἐκείνη μετ' ὀλίγον θὰ μάθῃ. Ὁ υἱὸς τῆς Ἀφροδίτης, ἀποφασίσας νὰ γνωρίσῃ τίς ἦτο ἡ περικαλλὴς ἐκείνη κόρη, τῆς ὁποίας τὸ πανδήμως λατρευόμενον κάλλος εἶχεν ἀνάψει τόσην ζηλοτυπίαν εἰς τὰ θεῖα τῆς μητρός του στήθη, μετέβη μόνος εἰς τὸν βράχον τῆς ἐκθέσεως, εἶδε τὴν ὡραίαν καὶ ἐγκαταλελειμμένην νεάνιδα, καὶ ἡ καρδία του διεσείσθη μέχρι μυχῶν ὑπὸ οἴκτου καὶ ἀνεφλέχθη διὰ μιᾶς ὑπὸ πόθου. Ἀνήρπασεν αὐτὴν ἐπὶ τῶν πτερύγων του, χωρὶς νὰ συλλογισθῇ μήτε τῆς μητρός του τὴν ἐνδεχομένην ὀργήν, μήτε τὰ λοιπὰ τοῦ τολμήματός του ἐπακόλουθα, καὶ τὴν ἔφερεν, ὡς εἴδομεν, ἐναέριον εἰς τὸ ἐξοχικόν του μέγαρον, ὅπου καὶ τὴν ἐπεσκέπτετο πᾶσαν νύκτα, ἄγνωστος καὶ μυστηριώδης, κρύπτων τοὺς ἔρωτάς του ἀπὸ τοῦ μητρικοῦ ὄμματος ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς νυκτός.

Οὕτω κατεκλίθη πλησίον της καὶ τὴν μοιραίαν ἐκείνην νύκτα, ἧς ὀλέθριον παρεσκεύαζε τὸ τέλος ἡ περιέργεια τῆς ἐρωμένης του, μετὰ μικρὸν δὲ ὕπνος γλυκὺς ἔκλεισε τὰ βλέφαρα τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ ξανθή του κεφαλὴ ἐναρκώθη ἠρέμα ἐπὶ τοῦ λευκοῦ τραχήλου τῆς φίλης του. Ἡ Ψυχὴ προσεποιήθη καὶ αὐτὴ κατ' ἀρχὰς τὴν κοιμωμένην, καὶ ἡ ἀναπνοή της ἠνώθη ἐπὶ μικρὸν πρὸς τὴν ἀτάραχον πνοὴν τοῦ Ἔρωτος· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέσυρε σιγὰ σιγὰ τὸν τράχηλόν της ὑπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ θεοῦ, κατέβη τῆς κλίνης, καὶ βαίνουσα γυμνόπους ἐπ' ἄκρων δακτύλων ἔλαβε τὸν ὑποκλαπέντα λύχνον ἀπὸ τῆς κρύπτης του· τρέ-

μουσα δὲ ὅλη καὶ κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν αὐτῆς, ἀλλὰ μάτην προσπαθοῦσα νὰ κρατήσῃ καὶ τῆς καρδίας της τοὺς παλμούς, ἐπλησίασεν εἰς τὴν κλίνην, ὅπου νήδυμον καὶ βαθὺν ἐκοιμᾶτο ὕπνον ὁ νεαρὸς θεός.

Ποῖον θέαμα παρέστη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς νέας γυναικὸς εὐκόλως φαντάζεται ὁ ἀναγνώστης, ἂν ἔτυχε ποτὲ νὰ ἀναγνώσῃ μυθολογικὰς περιγραφὰς τοῦ πτερωτοῦ θεόπαιδος. Τὸ θεῖον τοῦ κάλλους πρότυπον, ἐνσαρκωμένον εἰς σῶμα λευκὸν ὡς ἀλάβαστρος καὶ ἁπαλὸν ὡς ῥόδου πέταλον, ἀνέπνεε σιγὰ μὲ διεσταλμένα καὶ μειδιῶντα χείλη ὑπὸ τὰ ἔκθαμβα ὄμματα τῆς Ψυχῆς. Ὁ ὕπνος εἶχεν ἔτι μᾶλλον πορφυρώσει τὰς ῥοδίνας αὐτοῦ παρειάς, ἐφ' ὧν ἐπήνθει ὁ χνοῦς τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἡ δὲ οὐλόθριξ καὶ ξανθὴ αὐτοῦ κόμη, ἡπλωμένη ἀτάκτως περὶ τὸν τρυφερὸν αὐτοῦ τράχηλον, ἔστιλβε χρυσίζουσα ὑπὸ τὸ τρέμον φῶς τοῦ προδότου λύχνου· τὰ πορφυρᾶ του χείλη ἔφερον ἔτι τὸν ὑγρὸν τύπον τῶν φιλημάτων τῆς Ψυχῆς, καὶ προετείνοντο ἄπληστα, ὡσεὶ νέον ποθοῦντα ἀσπασμόν. Αἱ ἐλαφραί του πτέρυγες, συνεσταλμέναι περὶ τοὺς τορευτοὺς αὐτοῦ ὤμους, ἔτρεμον παλλόμεναι ὑπὸ τῆς ὁμαλῆς του ἀναπνοῆς, τὰ δὲ τὰ στήθη του, ῥοδόλευκα ὡς προφαίνουσα ἠὼς καὶ μαλακὰ ὡς ζύμη νεαρά, ἐστίζοντο ὑπὸ τῶν διαφανῶν μαργαριτῶν τοῦ θείου του ἱδρῶτος.

Ἡ Ψυχὴ ὅμως, — ἡ ἀπερίσκεπτος καὶ περίεργος Ψυχὴ — δὲν ἐπρόφθασε νὰ παρατηρήσῃ μήτε νὰ θαυμάσῃ καθ' ἓν τὰ κάλλη τοῦ ἐραστοῦ της. Μόλις τὸν εἶδε φωτισθέντα ὑπὸ τοῦ λύχνου, καὶ κραυγὴ καταπλήξεως διέρρηξε τὰ χείλη της· ὁ θαυμασμός της διέσεισεν αὐτὴν ὡς τρόμου αἰφνιδίου ῥιπή, ἡ χείρ της ἐκλονίσθη, σταγὼν διακαοῦς ἐλαίου ἐχύθη ἀπὸ τοῦ λύχνου ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ Ψυχὴ οὐδὲν πλέον ἄλλο εἶδεν. Ὁ λύχνος ἔπεσεν ἀπὸ τῶν χειρῶν της χαμαί μετὰ πατάγου φοβεροῦ, ὡσεὶ κόσμος ὁλόκληρος κατεκρημνίζετο κύκλω της, σκότος βαθὺ τὴν περιέβαλε, καὶ τόσον μόνον ἠσθάνθη, ὅτι κατεκυλίετο ἀπὸ ὕψους εἰς βάθος. . . . . .

Ὅτε ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς της, φῶς ἡλίου ἄπλετον κατηύγαζεν, ὄχι πλέον τοὺς καταγράφους τοίχους τοῦ μυροβόλου κοιτῶνός της, ἀλλὰ βράχους κύκλω ξηροὺς καὶ δάση ἄγρια, τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους βράχους καὶ δρυμούς, οὓς εἶχεν ἐμπρός της καθ' ἣν ἡμέραν αἱ ἄστοργοι τοῦ πατρός της χεῖρες εἶχον ἐκθέσει αὐτὴν εἰς βορὰν τῶν θηρίων.

Ταχεῖα ἀναπόλησις τοῦ προσφάτου καὶ μαγικοῦ αὐτῆς παρελθόντος διέδραμεν ὡς ἀστραπὴ τὴν φαντασίαν της, καὶ ὑπέθεσε πρὸς στιγμήν, ὅτι ἀπὸ γοητευτικοῦ ὀνείρου ἀφύπνωσεν ἀποτόμως εἰς τὴν φοβερὰν πραγματικότητα. Ἀλλ' ἡ μνήμη αὐτῆς ἐγείνε κατ' ὀλίγον ἠρεμωτέρα, αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἀποπτάσης εὐτυχίας ἐπανῆλθον ὅλαι εἰς τὴν διάνοιάν της, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας αὐτῆς περιέσφιγξεν ὡς διὰ σιδηροῦ κλοιοῦ τὴν καρδίαν της. Τὰ ἐνθυμήθη ὅλα, καὶ ἀνελύθη εἰς δάκρυα πικρά. Πλὴν τί ὠφέλουν πλέον οἱ θρῆνοι; Μάτην ἐπότισε καὶ πάλιν διὰ τῶν δακρύων της τοὺς αὐχμηροὺς ἐκείνους βράχους, ὅπου τὴν εἶχεν ἐγκαταλείψει ἄλλοτε ἡ πατρικὴ ἀστοργία καὶ τὴν εὗρεν ἡ περιπαθεστάτη ἀγάπη· μάτην ἀντήχησαν τοὺς ὀλογυγμοὺς αὐτῆς οἱ μυχοὶ τοῦ δάσους. Τώρα τὰ δάκρυά της ἔρρευσαν χωρὶς κανεὶς νὰ τὰ σπογγίσῃ, καὶ οἱ στεναγμοί της ἐξήχησαν χωρὶς νὰ ἀκουσθῶσι, μόνη δὲ ἡ ἀπελπισία ἦλθε καὶ ἐκάθισε σύντροφος αὐτῆς παρὰ τὸ πλευρόν της. Ἀλλ' ὅπως πολλάκις ἡ μὲν ἐλπὶς ναρκόνει τὴν ψυχὴν καὶ παραλύει τὴν ὁρᾶσιν ἡμῶν ἐπὶ τῇ κενῇ προσδοκίᾳ τῆς εὐτυχίας, ἡ ἀπόγνωσις δὲ τοὐναντίον κεντρίζει καὶ ζωογονεῖ εἰς ἔσχατον ἀγῶνα πάσας ἡμῶν τὰς δυνάμεις, ὅπως ὁ ναυαγὸς αἰσθάνεται πολλαπλάσιον τὸ ψυχικὸν αὐτοῦ σθένος καὶ τὰ νεῦρά του ἐντεινόμενα ὡς χαλύβδινα, καὶ κολυμβᾷ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του ὅσον διάστημα οὐδὲ νὰ φαντασθῇ ἤθελεν ἄλλως τολμήσει, οὕτω καὶ τώρα ἡ παντελὴς ἀπόγνωσις ἀνεπτέρωσε τὰς δυνάμεις τῆς Ψυχῆς καὶ ἐξήγειρε τὴν κατάκοπον διάνοιάν της, ἡ δὲ ἀναζήτησις τοῦ ἀπολεσθέντος ἐραστοῦ ὑπῆρξε τὸ μόνον φωτεινὸν σημεῖον, εἰς ὃ ἠτένισαν μετὰ πόθου τὰ ἀναλάμψαντα ψυχικά της ὄμματα.

Δὲν ἐσυλλογίσθη τὸ πατρικόν της δῶμα, οὔτ' ἐσκέφθη κἂν νὰ καταφύγῃ εἰς τῶν βασιλισσῶν ἀδελφῶν της τὰ ἀνάκτορα. Οὔτε πατρικὴν ἑστίαν ἤθελε πλέον, οὔτε θωπείας ἐπεθύμει ἀδελφικάς, εἰς ἀντάλλαγμα ἐκείνων, ὧν ἐθρήνει τὴν στέρησιν. Ἤθελε τὸν ἀπολεσθέντα πάγκαλον σύζυγον, τὸν μυστηριώδη ἐκεῖνον ξένον, τὸν γνωρίσαντα εἰς αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν ἣν ἤλπιζε νὰ ἐπανεύρῃ μετ' αὐτοῦ.

Ἐτράπη λοιπὸν εἰς ἀναζήτησίν του, καὶ ἀκάματον διέβη τὸ βῆμά της βουνοὺς καὶ κοιλάδας.

Ἂς τὴν ἀφήσωμεν δὲ τώρα πρὸς στιγμὴν πλανωμένην, εἰκῇ δι' ἀγνώστων ὁδῶν, ἐρωτῶσαν ἀνὰ πᾶσαν τρίοδον περὶ τοῦ δραπέτου, καὶ ἐκπλήττουσαν τοὺς διαβάτας διὰ τῆς ἀλλοκότου περιγραφῆς του, τὴν ὁποίαν ἤντλει ἀπὸ τῶν προσφάτων αὐτῆς ἀναμνήσεων, καὶ ἂς παρακολουθήσωμεν τὸν Ἔρωτα.

ς'.

Νωπόν ἔτι καὶ δριμὺ φέρων εἰς τὸν ὦμόν του τὸ ἄλγος τοῦ καύματος, ἐπέταξεν οὗτος εἰς τὸ ἐνδιαίτημα τῆς μητρός του, καὶ κατεκλίθη εἰς ἓν ἀνάκλιντρον τοῦ θαλάμου της, ἀφοῦ παρεκάλεσε πρότερον τὸν γέροντα Ἀσκληπιόν, εἰς ὃν ἐξεμυστηρεύθη τὰ πράγματα ἐπὶ ὑποσχέσει ἐχεμυθίας, νὰ τοῦ δώσῃ πρόσφορον ἀλοιφὴν διὰ τὴν πληγήν του. Ἀλλ' ὁ θεῖος ἰατρὸς δὲν ὡμοίαζεν ἀκόμη τότε τοὺς σημερινοὺς ἀπογόνους του, οἵτινες κρύπτουσιν ἐνίοτε εἰς τὰς μητέρας τὰ τρυφερὰ νοσήματα τῶν υἱῶν των, καὶ ἐπρόδωκε τὸ μυστικὸν εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ δὲ φιλόστοργος αὐτὴ μήτηρ, ἀφοῦ πρῶτον ἠγανάκτησε καὶ ἐφώναξε καὶ ἐπλατάγησεν, ἀφοῦ προσεποιήθη τὰ νεῦρά της καὶ ἐπετίμησε διὰ πολλῶν ἀκόσμων προσφωνήσεων τὸν παράλυτον — ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν — υἱόν της, ἐκάθισεν ὅμως ἔπειτα, ὡριμώτερον καὶ ἀπαθέστερον σκε-

φθεῖσα, παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ νοσοῦντος τέκνου της, φιλόστοργον μὲν ἔχουσα πρόφασιν τὴν μητρικὴν αὐτῆς περὶ τῆς θεραπείας του μέριμναν, λόγον δὲ ἀληθῆ τῆς νοσοκομίας της τὴν ἄγρυπνον φρούρησιν τοῦ ἀτιθάσσου μείρακος. Παρέμενε δ' ἐκεῖ ἡμέρας πολλάς, οὐδὲ βῆμα αὐτοῦ μακρυνομένη, καὶ ἀφοῦ ἔτι ἐπουλώθη ἡ πληγή του.

Τίς οἶδε δὲ πόσον θὰ παρετείνετο ἡ ἐπίμονος αὕτη μητρικὴ φιλοστοργία καὶ ὁ παντελὴς ἀποκλεισμὸς τοῦ ἀσώτου υἱοῦ ἀπὸ τοῦ ἔξω κόσμου, ἂν ἔκτακτόν τι γεγονὸς δὲν ἐνέβαλλεν εἰς πειρασμὸν τὴν φιλαρέσκειαν τῆς θεᾶς.

Ὁ Ζεὺς ἔδιδε τὴν ἐπαύριον μεγάλην χορευτικὴν ἑσπερίδα ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, τὸ δὲ μητρικὸν φίλτρον τῆς Ἀφροδίτης, ὅσον βαθέως καὶ ἂν συνησθάνετο αὕτη τὴν ἀνάγκην τῆς κοσμικῆς του ἐπιδείξεως, δὲν κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὰς ὀρχηστικὰς τῶν ποδῶν της διαθέσεις, τόσον μᾶλλον, ὅσον ἡ τῶν χαρίτων βασιλὶς εἶχεν ἤδη ὑποσχεθῆ τὸν πρῶτον ἀντίχορον εἰς τὸν νέον ἐραστήν της Ἀπόλλωνα, καὶ κατ' οὐδένα λόγον ἐννόει νὰ λείψῃ. Παρεκάλεσε λοιπὸν τὸν Ἑρμῆν νὰ τὴν ἀναπληρώσῃ δι' ὀλίγας ὥρας παρὰ τὴν κλίνην τοῦ ἐν ἀναρρώσει διατελοῦντος υἱοῦ της, καὶ μετέβη εἰς τὸν χορόν.

Ὁ Ἑρμῆς, ὅστις ἔτρεφε τότε καὶ αὐτὸς εἰς τὰ βάθη τοῦ θείου του στήθους μυστικόν τι καὶ οὐχὶ ἐντελῶς πλατωνικὸν αἴσθημα πρὸς τὴν θεὰν τοῦ κάλλους, καὶ προσεπάθει παντὶ τρόπῳ νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν συνάδελφον θεὸν τῆς μαντικῆς, δὲν ἠθέλησεν, ἐννοεῖται, νὰ δυσαρεστήσῃ τὴν Ἀφροδίτην, ἔδραξε δὲ μάλιστα προθύμως τὴν εὐκαιρίαν νὰ τῆς παράσχῃ ἐκδούλευσιν, τῆς ὁποίας γλυκυτάτην ἀνέπλαττε τὴν ἀμοιβὴν ἡ λογιστική του φαντασία. Μετέβη λοιπὸν πρὸς τὸν Ἔρωτα, ὃν εὗρε καταγινόμενον εἰς καθαρισμὸν καὶ ταξινόμησιν τῶν βελῶν τῆς φαρέτρας του. Μὴ ἔχων τί ἄλλο νὰ κάμῃ ὁ ὑγιέστατος ἐκεῖνος ἀσθενής, χασμώμενος ἐκ πλήξεως, ἀδημονῶν διὰ τὸν ἀδικαιολόγητον περιορισμόν του, καὶ στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς ἀγωνίας αὐτοῦ περὶ τῆς τύχης τῆς ἐρωμένης

του, προσεπάθει νὰ ἀπατήσῃ τὸν καιρόν, καὶ νὰ διασκεδάσῃ τὴν πλῆξίν του ἀναθεωρῶν καὶ τακτοποιῶν τὴν μικρὰν αὐτοῦ ὁπλοθήκην.

Ἰδὼν τὸν Ἑρμῆν προσερχόμενον ἐχάρη μεγάλως ὁ νεαρὸς θεός, οὔτ' ἐδυσκολεύθη νὰ ἀνοίξῃ εἰς αὐτὸν τὴν καρδίαν του, καὶ νὰ τοῦ διηγηθῇ τὰ μυστικά του, ἐλπίζων νὰ συγκινήσῃ αὐτὸν καὶ νὰ τύχῃ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ δὲ πονηρὸς υἱὸς τῆς Σεμέλης, βλέπων τὸν μείρακα ταξινομοῦντα τὰ βέλη του, καὶ γνωρίζων ἐκ φήμης τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἐφάνη μὲν συγκινηθεὶς ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ μικροῦ του συναδέλφου, ἀλλὰ τῆς προσποιητῆς του συμπαθείας κρύφιος λόγος ἦτο νὰ ἀνταλλάξῃ αὐτὴν πρὸς ἓν τῶν βελῶν ἐκείνων, ἵνα τὸ μεταχειρισθῇ ἐγκαίρως κατὰ τῆς φιλαρέσκου καὶ ἐρωτοτρόπου μητρός του. Καὶ ὄχι μόνον συνήνεσε, λαβὼν αὐτό, νὰ ἀνοίξῃ εἰς τὸν Ἔρωτα τὰς θύρας τῆς φυλακῆς του, ἀλλ' ὑπεσχέθη μάλιστα εἰς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν συνδράμῃ εἰς ἀνεύρεσιν τῆς ἀπολεσθείσης ἐρωμένης του. Ἦτο δὲ πολύτιμος ἀληθῶς ἡ συνδρομὴ τοῦ ἐπὶ γῆς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διατρίβοντος καὶ περὶ τὰ γήϊνα τυρβάζοντος ἀλήτου θεοῦ, τοῦ ἐπισήμου προστάτου πάσης κλοπῆς καὶ οἱασδήποτε λαθρεμπορίας, τοῦ ἀνεγνωρισμένου ἐρωτικοῦ ταχυδρόμου τοῦ θείου αὐτοῦ πατρός.

Οὕτω δὲ φαιδροὶ ἀμφότεροι καὶ κατευχαριστημένοι ἐγκατέλειψαν μετὰ μικρὸν τῆς Ἀφροδίτης τὰ δώματα καὶ κατέβησαν ἐναέριοι εἰς τὴν γῆν.

Ζ'.

Ποῦ καὶ πῶς ἀνεκάλυψεν ἡ δυὰς τῶν θεῶν τὴν περιπλανωμένην Ψυχήν, περιττὸν εἶνε βεβαίως νὰ διηγηθῶ· περιττὸν δ' ἐπίσης νὰ ἐξηγήσω, πῶς εἰς τὴν τολμηράν των φαντασίαν ἀνεφύη αἴφνης καὶ ὡρίμασε τὸ θρασὺ σχέδιον, ὅπερ καὶ ἀμέσως ἐξετέλεσαν. Ἀρ-

κεῖ μόνον νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι, ἐνῷ εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Διὸς ἐχόρευον οἱ Ὀλύμπιοι φαιδροὶ καὶ ἀνειμένοι, μακρὰν παντὸς βεβήλου ὄμματος θνητῶν, εἰσέρχεται αἴφνης διὰ τῆς μεγάλης πύλης ὁ Ἔρως, κρατῶν εἰς τὸν βραχίονά του τὴν ἐρωμένην του, ἀστράπτουσαν ἐκ κάλλους ὑπὸ τὴν νυμφικήν της στολήν.

Εὐκόλως ἐννοεῖται ἡ γενικὴ κατάπληξις τῶν θεῶν καὶ ὁ θόρυβος ὅστις διετάραξε τὴν διασκέδασίν των. Ὁ Ζεὺς συνέσπασε τὰς ὀφρῦς καὶ ἔσεισε τὴν κυανῆν του χαίτην, ἡ Ἥρα ἔρριψε καχύποπτον βλέμμα ἐπὶ τῆς Ψυχῆς καὶ ἔδραξε μίαν ἄκραν τῆς χλαμύδος τοῦ Διός, ἡ Ἀθηνᾶ ἐπορφυρώθη ἐξ αἰδοῦς, ὁ Ἄρης ἔστρηψε τὸν μύστακά του, ὁ Ἀπόλλων ἔφερεν εἰς τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν τὴν κρεμαμένην διόπτραν του, ἡ δὲ Ἀφροδίτη, βαλοῦσα κραυγὴν ἀγανακτήσεως, ἐλιποθύμησεν, ἀφοῦ ἐβεβαιώθη πρότερον ὅτι ἔμελλε νὰ πέσῃ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὄπισθεν αὐτῆς ἱσταμένου Ἀπόλλωνος.

Ὁ Ἔρως ὅμως, ἀπαθὴς καὶ ἀτρόμητος, ὠθούμενος δὲ κἄπως καὶ ὑπὸ τοῦ παρακολουθοῦντος Ἑρμοῦ, καὶ οὐδόλως ὑπὸ τῆς ἐπελθούσης συγχύσεως θορυβηθείς, ἐβάδισε μὲ εὐσταθὲς τὸ βῆμα πρὸς τὸν Δία, καὶ γονυπετήσας πρὸ αὐτοῦ μετὰ τῆς Ψυχῆς, —ὡς γονυπετοῦσι σήμερον ἐπὶ θεάτρου πρὸ τῶν ὠργισμένων πατέρων οἱ θέλοντες νὰ ἐξιλεώσωσιν αὐτοὺς ἐρασταί, — ἐλάλησε τὰ ἑξῆς, ἄτινα εἶχεν ἤδη καθ' ὁδὸν προετοιμάσει.

— Ζεῦ πάτερ! εἶπε· συγχώρησόν με, ὅτι ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ ταράξω τὴν ἑορτήν σου ἀπρόσκλητος καὶ ἀπροσδόκητος, καὶ νὰ παραβῶ τὴν ὀλύμπιον ἐθιμοτυπίαν, εἰσάγων θνητὴν εἰς δώματα ἀθανάτων. Ἀλλὰ καταδιωκόμενος καὶ ῥαδιουργούμενος ἄνευ αἰτίας, ποῦ ἄλλου ἠδυνάμην νὰ εὕρω καταφύγιον καὶ προστασίαν, ἢ εἰς τοὺς ὑψηλοὺς πόδας τοῦ θρόνου σου; καὶ πότε ἄλλοτε θὰ εἶχα εὐκαιρίαν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν θείαν σου εὐμένειαν, ἀφοῦ διετέλουν φυλακισμένος καὶ φρουρούμενος, ἐπὶ τῇ προφάσει δῆθεν ὅτι ἤμην ἀσθενής, καὶ μόλις πρὸ ὀλίγων ὡρῶν, χάρις εἰς

τὴν ἀφιλοκερδῆ ἀγαθότητα τοῦ καλοῦ μου φίλου Ἑρμοῦ, κατώρθωσα νὰ ἀπαλλαγῶ καὶ νὰ ἀνακτήσω τὴν ἐλευθερίαν μου; Ναί, πάτερ! ἤμην φυλακισμένος, καὶ φυλακισμένος ὑπὸ τῆς μητρός μου. Διατί; διότι ἠράσθην θνητῆς ἀξίας θεῶν κατὰ τὸ κάλλος. Καὶ εἶνε τοῦτο ἔγκλημα, ὔπατε Ζεῦ; Ἀλλὰ ἡ μήτηρ μου αὐτή, τῆς ὁποίας τόσον πολύ, ὡς φαίνεται, προσέβαλε τὴν θείαν αἰδῶ ἡ πρᾶξίς μου, θεὸν ἄρα μόνον — διὰ νὰ μὴ εἴπω θεοὺς — ὡς τώρα ἠγάπησε; Θεὸς ἦτον ὁ Ἀγχίσης; Θεὸς ὁ Ἄδωνις; Θεὸς ὁ Φάων; Σὺ αὐτός, πάτερ θειότατε, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος δὲν δύναται ὄχι νὰ φθάσῃ ἀλλὰ μηδὲ ν' ἀτενίσῃ κἂν ἡ καταλαλιά, δὲν ἐτίμησες διὰ τοῦ θείου σου ἔρωτος τὴν Σεμέλην, τὴν Ἀλκμήνην, τὴν Ἰώ, τὴν...

—Περιτταὶ αἱ φωναὶ καὶ τὰ κύρια ὀνόματα! διέκοψε σοβαρῶς ὁ Ζεύς.

—Ἔπειτα, ἐξηκολούθησεν ὁ Ἔρως, ἔτι μᾶλλον ἐξαπτόμενος, ἀφοῦ ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἔξαψίς του δὲν τὸν ἐζημίονε, ἔπειτα ἡ κυρία μήτηρ μου, ἥτις τόσον πολὺ φροντίζει περὶ τῆς θείας ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς οὐρανίας ἠθικῆς, ἔπρεπεν αὐτὴ πρώτη νὰ δίδῃ τὸ καλὸν παράδειγμα, καὶ νὰ μὴ τρέφῃ τὴν γλωσσαλγίαν τῶν ἐπὶ γῆς γυναικῶν διὰ τῶν σκανδάλων . . .

—Περιττὰ τὰ σκάνδαλα! διέκοψε καὶ πάλιν ὁ Ζεύς. Τί θέλεις; λέγε σύντομα, καὶ ἄφησε τὰς παρεκβάσεις.

— Θέλω νὰ μείνω ἀνενόχλητος ἀπήντησεν ὁ Ἔρως. Θέλω νὰ ἀγαπῶ τὴν Ψυχήν μου χωρὶς ἡ σεμνή μου μήτηρ νὰ πειράζεται, καὶ νὰ ἀγανακτῇ καὶ νὰ μὲ καταδιώκῃ. Θέλω νὰ ἦμαι κύριος τῆς καρδίας μου, ὡς εἶνε αὐτὴ κυρία τῆς καρδίας της, καί . . .

—Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ! παρενέβη καὶ πάλιν φρονίμως ὁ Ζεύς. Τὴν ἀγαπᾷς λοιπὸν μὲ τὰ σωστά σου τὴν θνητὴν αὐτήν;

—Ἂν τὴν ἀγαπῶ! . .

—Τὴν νυμφεύεσαι;

—Τὴν ἐνυμφεύθην ἤδη, πάτερ! ἀπήντησεν ὁ Ἔρως, κάτω νεύων τοὺς ὀφθαλμούς.

— Ἔστε λοιπὸν ἀνὴρ καὶ γυνή! εἶπεν ὁ πατριάρχης τῶν Θεῶν καὶ τοὺς ηὐλόγησε.

Οὕτως ἐκυρώθη ἡ συζυγία τῆς Ψυχῆς καὶ τοῦ Ἔρωτος, καὶ ἔγεινεν ἡ Ψυχὴ ἀθάνατος.

ΛΑΥΡΙΑΚΗΣ ΜΕΤΟΧΗΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ[1]

I.

Κυοφορηθεῖσα ἐν τῇ κεφαλῇ φιλοπάτριδος ὁμογενοῦς, ἐτέχθην ἐν ἑσπέρας ἐπὶ τῶν πιεστηρίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας, καὶ κάθυγρος ἔτι, ἀποδίδουσα τὴν εὐάρεστον ἐκείνην ὀσμὴν τῆς τυπογραφικῆς μελάνης, τὴν ὁποίαν μὲ διεσταλμένους τοὺς ῥώθωνας ἀναπνέουσι συνήθως οἱ σοφοί, μετεκομίσθην μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου εἰς μεγάλην τινὰ καὶ σκοτεινὴν αἴθουσαν, ὅπου ἐστιβάχθημεν ὅλαι ἐπὶ πολλῶν τραπεζίων, ἀναμένουσαι ἐν παντελεῖ ἀσφυξίᾳ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

II.

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν θόρυβος ἠκούσθη μέγας καὶ ταραχὴ ἔξωθεν τοῦ δωματίου.

Πάταγος ἀνθρώπων συνωθουμένων, βήματα βαρέα, ὑφ' ὧν τὴν ὁρμητικὴν πίεσιν ἔτριζε τὸ γηραιὸν πάτωμα τῆς αἰθούσης,

[1] Ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῷ *Ἀθηναϊκῷ Ἡμερολογίῳ* (Δ. Κορομηλᾶ) τοῦ ἔτους 1874.

φωναὶ ἀνάμικτοι καὶ ἐξηγριωμέναι, γογγυσμοὶ καὶ παράπονα τῶν παραγκωνιζομένων, κραυγαὶ θυμώδεις, μεμφόμεναι, ὡς ἠκούομεν, τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἐπὶ ἀδίκῳ διανομῇ, συναπετέλουν παταγώδη καὶ καταχθόνιον ἁρμονίαν, ἥτις ἠδύνατο ἴσως νὰ τρομάξῃ ὄντα τρυφερὰ καὶ ἀρτιγενῆ, ὁποῖα ἤμεθα ἡμεῖς αἱ ταλαίπωροι μετοχαί, ἂν τοὐναντίον δὲν ἐκολάκευε τὴν φιλοτιμίαν ἡμῶν. Μή τοι δὲν ἐγίνετο χάριν ἡμῶν ὁ πάταγος ὅλος ἐκεῖνος; Ἐρύθημα χαρᾶς καὶ συγκινήσεως ἐπορφύρωσε τὰς παρειάς μου, ὅμοιον πρὸς τὸ ἐρωτότροπον ἐκεῖνο ἐρύθημα, τὸ βάπτον τὰς παρειὰς δειλῆς κορασίδος, ἥτις βλέπει συνωθουμένους περὶ ἑαυτὴν σμῆνος ὅλον χορευτῶν, καὶ ἀγνοεῖ ἔτι τίς πρῶτος θέλει παρασύρει αὐτὴν εἰς τὸν μεθυστικὸν στρόβιλον τοῦ χοροῦ.

Τέλος πάντων ἡ θύρα ἠνοίχθη, τὸ πλῆθος εἰσέῤῥευσε, καὶ αἱ στιβάδες ἡμῶν ἤρχισαν ἐλαττούμεναι.

Δὲν δύναμαι νὰ περιγράψω τὴν σκηνὴν ἐκείνην τῆς διανομῆς, διότι μόλις διατηρῶ αὐτὴν εἰς τὴν μνήμην μου. Μετὰ τρόμου ὅμως καὶ φρίκης ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη, ὅτι καὶ ἡ ὕπαρξις ἡμῶν αὐτὴ ἐκινδύνευσε πολλάκις, ἐν μέσῳ τῶν πανταχόθεν προτεινομένων ἁπλήστων χειρῶν, αἵτινες διημφισβήτουν τὴν κατοχὴν ἑκάστης ἐξ ἡμῶν. Τὸ κατ' ἐμέ, ταχέως ἔπαυσεν ἡ ἀγωνία μου, διότι εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ ἐγχειρισθῶ μετ' ἄλλων τετρακοσίων ἐνενήκοντα ἐννέα ἀδελφῶν μου εἰς σοβαρόν τινα καὶ μεγαλόσχημον Κύριον, ὅστις, εἰσελθὼν εἰς τὸ δωμάτιον διὰ μικρᾶς τινος πλαγίας θύρας, ἐπλησίασεν εἰς τὸν διανομέα ταμίαν καὶ τῷ εἶπεν ὀλίγας λέξεις εἰς τὸ οὖς.

Οὕτω, χαίρουσα κἂν ὅτι δὲν ἐγκατέλειπον ἐντελῶς τὰς ἀδελφάς μου, ἀφῆκα τὴν κοιτίδα τῆς βρεφικῆς μου ἡλικίας, καὶ μετέβην εἰς τοὺς κόλπους τοῦ κυρίου ἐκείνου, ὅστις ὑπόπτερος καὶ χαίρων ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὁδόν. Ἐννοεῖται ὅτι ἀνέπνευσα κἄπως ἐλευθερώτερον ἢ ὑπὸ τὴν φοβερὰν ἐκείνην στιβάδα, ὑφ' ἣν διετέλεσα ὁλόκληρον νύκτα. Εἶδα ὀλίγον, διὰ μιᾶς μου γωνίας, ἥτις προεῖχε τοῦ θυλακίου τοῦ νέου μου κατόχου, τὸ φῶς τοῦ ἡλίου,

καὶ θὰ ἤκουα ἴσως καὶ τὸ ἄσμα τῶν πτηνῶν, ἅτινα ἐφλυάρουν εἰς τὰς λεύκας τῆς ὁδοῦ, ἂν δὲν μὲ ἐτάραττον οἱ βίαιοι παλμοὶ τῆς καρδίας τοῦ κτήτορός μου.

Μετ' ὀλίγον ἐφθάσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ὁ φέρων με κατέπεσεν ἀσθμαίνων ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου, μόλις κατορθώσας νὰ ἀπαντήσῃ: «Πεντακοσίας!» εἰς τὴν ἐρώτησιν τῆς συζύγου του: «Πόσας;»

—Τόσας μόνον; ἠρώτησε καὶ πάλιν δι' ὀξείας καὶ πεισματώδους φωνῆς ἡ κυρία, εὔσωμος δέσποινα, ὁμοιάζουσα μὲ αὐγὸν κινούμενον.

—Αἴ, ἀγάπη μου, ἀπήντησεν ὁ σύζυγος μὲ φωνὴν μόλις ἀρθρουμένην εἰς φθόγγους· ἔπρεπε νὰ ἤσουν ἐκεῖ, νὰ ἰδῇς τὶ κακὸν γίνεται! μόνον πῶς δὲν δέρνονται οἱ ἄνθρωποι.

—Καλὲ τί μέ λές; θὰ ὑψωθοῦν λοιπὸν γρήγορα;

—Ἐννοεῖται. Τριάντα φράγκα ὑπερτίμησιν μοῦ προσέφεραν ἤδη, μόλις ἐβγῆκα ἀπὸ τὴν Τράπεζαν.

—Τὶ καλά! Φαντάσου ἂν εἴχαμεν χιλίας!

—Καὶ ἂν εἴχαμεν δύο χιλιάδας, ὑπέλαβεν ἠλιθίως μειδιῶν ὁ κύριός μου, ἀκόμη καλλίτερα.

Δυστυχῶς ὁ διάλογος ἐκεῖνος, ὅστις ἀντήχει ὡς ὡραία μουσικὴ εἰς τὰ ὦτά μου, διεκόπη ταχέως, καὶ εἶδα χαίνουσαν μετ' ὀλίγον ἐνώπιόν μου τὴν θύραν νέας φυλακῆς,—τοῦ σιδηροῦ κιβωτίου τοῦ κτήτορός μου. Τρόμου φρικίασις διέτρεχεν ἤδη τὰ χάρτινα μέλη μου, ὅτε εἶδα αἴφνης τὴν χονδρὴν σύζυγον τοῦ κυρίου μου θωπεύουσαν τὴν ἀξύριστον αὐτοῦ παρειάν, καὶ τὴν ἤκουσα λέγουσαν διὰ τῆς γλυκερᾶς ἐκείνης φωνῆς, τῆς ὁποίας αἱ γυναῖκες εἶνε κάτοχοι πτυχιοῦχοι, ὡς ἤθελεν εἴπει ἡ Κυρία Jacob:

—Γιάγκο, . . . δὲν θὰ μοῦ δώσῃς κ' ἐμένα μερικὰς ἀπ' αὐτὰς τὰς μετοχάς;

—Τί θὰ ταὶς κάμῃς, ψυχή μου;

—Τὰς θέλω, . . προσέθηκε θωπευτικῶς κλαυθμηρίζον τὸ κινούμενον αὐγόν,—τὰς θέλω, νὰ δοκιμάσω κ' ἐγὼ τὴν τύχην μου.

—Περίεργος ὄρεξις!
—Σὲ παρακαλῶ....
—Πάρε λοιπόν. Πόσας θέλεις;
—Δός μου πενῆντα.
—Ἰδού.

Καὶ ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ πρώτου μου κτήτορος μετέβην εἰς τὰς τρυφερὰς καὶ ὁλοστρογγύλους χεῖρας τῆς παχείας αὐτοῦ συζύγου.

Αἱ ταλαίπωροι ἀδελφαί μου ἐτάφησαν εἰς τὸ σκότος τοῦ σιδηροῦ κιβωτίου, καὶ οὐδὲν πλέον ἤκουσα περὶ αὐτῶν. Ἴσως συνηντήθημεν εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολυταράχου ἡμῶν βίου, χωρὶς νὰ γνωρισθῶμεν, ἴσως παρήλθομεν ἐγγὺς ἀλλήλων, χωρὶς νὰ τὸ αἰσθανθῶμεν κἄν.

III.

Μετά τινας στιγμὰς ἐκείμην ἐπὶ κομψῆς κομμωτηρίου τραπέζης, θωπευομένη ὑπὸ τοῦ ἱλαροῦ βλέματος τῆς νέας μου κυρίας.

Ὁ περὶ ἐμὲ κόσμος ἦτο πάντη νέος· πολὺ εὐωδέστερος τοῦ τυπογραφικοῦ πιεστηρίου, ὅθεν εἶχον ἐξέλθει, πολὺ καθαρώτερος τῶν κονιοσκεπῶν τραπεζῶν ἐφ' ὧν εἶχον κατακλιθῆ βρέφος ἔτι, καὶ πολὺ κομψότερος καὶ φωτεινότερος τοῦ σκοτεινοῦ ἄντρου τοῦ σιδηροῦ κιβωτίου, ὅπερ ὀλίγου δεῖν ἐφυλάκιζε τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν. Μέγα κάτοπτρον ἄνωθέν μου κρεμάμενον ἐδιπλασίαζε τὰ κομψὰ ἀντικείμενα, ἅτινα μὲ περιεστοίχιζον, καὶ ηὔξανεν ἔτι τὸ ἄπλετον φῶς, ὅπερ ἐπλημμύριζε τὴν περικαλλῆ καὶ εὐώδη αἴθουσαν. Τί ὡραία διαμονὴ εἶνε κομμωτήριον κομψῆς καὶ νεαρᾶς, ἔστω καὶ παχείας, γυναικός! Αἱ παιδικαὶ μου αἰσθήσεις, εἰ καὶ ἀτελῶς ἔτι ἀνεπτυγμέναι, διετέλουν ὑπὸ ναρκωτικήν τινα μέθην,

καὶ δὲν ἤξευρα—μὰ τὰ πεντήκοντα φράγκα, ἅτινα ἦσαν τυπωμένα ἐπὶ τοῦ μετώπου μου—ποῦ πρῶτον νὰ στρέψω τὴν προσοχήν μου. Μικρὰ καὶ κομψότατα ἀθύρματα, ὧν τὴν χρῆσιν οὐδὲ κἂν ἐμάντευον, ἔστιλβον ἐκ καθαριότητος κύκλω μου, φιαλίδια ἐκ κρυστάλλου, τὰ μὲν κλεισμένα τὰ δὲ ἡμιάνοικτα, ἀπέπνεον ἀρώματα ἡδυπαθῆ καὶ δροσώδη, πυξίδες δὲ πολύσχημοι καὶ παντοδαπαὶ περιεῖχον κόνεις καὶ φυράματα ποικίλου χρώματος, ὧν μάτην προσεπάθουν νὰ ἐννοήσω τὸν σκοπόν. Ψῆκτραι δὲ καὶ κτένια καὶ ψαλίδια καὶ τριχολαβίδες παρετάσσοντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡς εὔτακτος στρατιὰ ἐπὶ τῆς λευκῆς ὡς νεοστιβὴς χιὼν καλύπτρας τοῦ τραπεζίου.

Πρὸς τί ταῦτα πάντα; Τὸ ἐννόησα μετ' ὀλίγας στιγμάς, ὅτε ἀνοιγείσης δειλῶς τῆς θύρας τοῦ κομμωτηρίου, εἰσῆλθεν ἐλαφρὰ καὶ χαρίεσσα κορασίς, ἁπλούστατα μὲν ἀλλὰ κομψότατα ἐνδυμένη, λευκὸν φέρουσα περίζωμα περὶ τὴν λιγυρὰν αὐτῆς ὀσφὺν καὶ λευκὸν σκούφωμα ἐπὶ τῶν μελανῶν αὐτῆς βοστρύχων.

—Θὰ ἐνδυθῆτε, κυρία; ἠρώτησε μετ' ἐπιχαρίτου μειδιάματος, ὅπερ ἐφαίνετο μόλις τολμῶν νὰ διαστείλῃ τὰ χείλη της τὰ πορφυρᾶ.

—Ἂς ἦνε· ἂς ἐνδυθῶ! ἀπήντησε νωχελὴς καὶ ἀφηρημένη ἡ νέα μου κάτοχος, τὸ μὲν βαρυνομένη νὰ ὑποβάλῃ τὰ εὔσαρκά της μέλη εἰς τὴν κοσμητικὴν τέχνην τῆς νεαρᾶς αὐτῆς θαλαμηπόλου, τὸ δὲ μόλις κατορθοῦσα νὰ ἀποσπάσῃ τὸ βλέμμα ἀπὸ τῶν τεσσαράκοντα ἐννέα ἀδελφῶν μου καὶ ἐμοῦ, ἥτις, ὑπερκειμένη ἐκείνων, ἐφείλκυον ἰδίως τὰ κερδοσκοπικά της βλέμματα.

Καὶ τὸ αὐγὸν κινηθὲν ἐκάθισε πρὸ τοῦ κατόπτρου καὶ παρεδόθη εἰς τὰς δεξιὰς χεῖρας τῆς κομμωτρίας αὐτοῦ.

Ἂς μὴ προσμένωσιν οἱ ἀναγνῶσταί μου νὰ διηγηθῶ ἐν λεπτομερείᾳ τὰ ἀπόκρυφα τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ἀναγνωστριῶν μου.

Ἐννοῶ κάλλιστα, ἐκ τῆς εὐχαριστήσεως ἣν τὸ θέαμα ἐκεῖνο ἐπροξένησεν εἰς τὴν χαρτίνην μου ὕπαρξιν, ὁποία ἤθελεν εἶναι καὶ τῶν ἀναγνωστῶν μου ἡ εὐχαρίστησις ἐκ λεπτομεροῦς αὐτοῦ

περιγραφῆς. Ἡ σκέψις ὅμως, ὅτι ὑπῆρξα ἀπαρατήρητος καὶ κλόπιος οὕτως εἰπεῖν, βωβὸς δὲ καὶ ἄφωνος νομιζόμενος μάρτυς τῆς περιέργου ἐκείνης σκηνῆς, θέτει φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου.

Ἓν μόνον δύναμαι εἰλικρινῶς νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τοὺς περιεργοτέρους, ὅτι παράδοξον ἠσθάνθην ἔκπληξιν, ἰδοῦσα αἴφνης μεταμορφουμένην τὴν μὲν θαλαμηπόλον εἰς ζωγράφον, τὴν δὲ κυρίαν μου εἰς εἰκόνα.

Μὴ μὲ ἐρωτήσετε λεπτομερείας. Δὲν τὰς λέγω, διότι ἐντρέπομαι.

Κατεπλάγην ὅμως τῇ ἀληθείᾳ, μὴ ἀναγνωρίσασα πλέον τὸ αὐγόν μου, ὅτε περικαλλὲς καὶ δροσῶδες, μῦρα δὲ ἀποπνέον καὶ ἀρώματα, ἀκτινοβολοῦν καὶ περίκοσμον ἐξῆλθε τῶν ἀριστοτεχνικῶν χειρῶν τῆς ὑπηρετρίας.

Πλήν,—τί νὰ σᾶς εἰπῶ;—καὶ τότε ἀκόμη ἐπροτίμων τὴν ὑπηρέτριαν τῆς κυρίας. Ἴσως δὲ δὲν εἶμαι μόνη ἡ οὕτω φρονοῦσα. Τί λέγουσιν οἱ ἀναγνῶσταί μου, καὶ ἰδίως ἐκεῖνοι, οἵτινες λησμονούμενοι πολλάκις εἰς τὰς ὁδούς, παρακολουθοῦσι,—χωρὶς νὰ τὸ ἐννοῶσι βέβαια—κομψήν τινα θεραπαινίδα;

Ἡ κορασὶς ἡτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ, ὅτε τὸ ἐταστικὸν αὐτῆς καὶ πονηρὸν βλέμμα ἔπεσεν ἐπ' ἐμέ. Ἐγνώριζε φαίνεται καὶ αὐτὴ τὰ κατὰ τὴν γέννησίν μου καὶ τὸν παρακολουθήσαντα αὐτὴν πάταγον, διότι ἄφωνος καὶ συνεσταλμένη ἔμεινε θεωροῦσά με ἐφ' ἱκανὰ δευτερόλεπτα, καὶ τὸ πρὸς τὴν θύραν τρεπόμενον ἐλαφρὸν καὶ ὑπόπτερον αὐτῆς βῆμα ἀνεστάλη ἀποτόμως.

—Τὶ κυττάζεις, Μαρία; ἠρώτησεν αὐτὴν αὐτάρεσκον μειδιῶσα ἡ κυρία της.

—Ἄχ! πόσαι μετοχαί! ἐψιθύρισε περιπόρφυρος ἐξ ἡδονῆς ἡ θαλαμηπόλος. Νὰ εἶχα κ' ἐγὼ μίαν ἡ καϋμένη!

—Τί θὰ τὴν κάμῃς σὺ τὴν μετοχήν; . . καὶ μίαν μάλιστα;

—Αἴ! κυρία, . . μία μετοχὴ εἶνε κἄτι τί γιὰ 'μᾶς τοὺς μικροὺς ἀνθρώπους.

Τὸ χαρίεν ἐκεῖνο πλάσμα ὠνόμαζεν ἑαυτὴν μικρὸν ἄνθρωπον!

— Μὲ μίαν μετοχήν, ἐπανέλαβε, κάμνω τὴν προῖκά μου.

Ἡ κυρία διεῤῥάγη εἰς παταγώδη γέλωτα, καὶ λαβοῦσά με ἄκρᾳ χειρί,

— Ἰδοὺ, λοιπόν, εἶπε· πάρε την, καὶ καλὴν τύχην.

– Εὐχαριστῶ, κυρία! κατώρθωσε μόλις νὰ ἀρθρώσῃ ἐκ συγκινήσεως καὶ ἡδονῆς ἡ μικρὰ Μαρία, καὶ ἐξῆλθε δι' ἀσταθοῦς ἀλλὰ γοργοῦ βήματος τῆς αἰθούσης.

IV.

Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ πάλιν μεταλλάξασα κάτοχον.

Ἐλυπήθην μὲν ἐπί τινας στιγμὰς τὴν εὐώδη ἀτμοσφαίραν τοῦ περικαλλοῦς κομμωτηρίου, ὅπερ κατέλιπον, ἀλλὰ ταχέως μὲ ἀπεζημίωσαν τρία ἀλλεπάλληλα φιλήματα, ἅτινα μετὰ πυρετώδους παραφορᾶς ἀπέθηκεν ἐπὶ τῶν παρειῶν μου ἡ χαρίεσσα κορασίς.

Ἀναδραμοῦσα ταχεῖα τὰς βαθμίδας ἀποτόμου κλίμακος, ἐκλείσθη εἰς τὸ ὑπὸ τὴν στέγην τῆς οἰκίας μικρὸν αὐτῆς δωμάτιον, καὶ ἀφοῦ ἐπὶ πολλὴν ὥραν μὲ ἐθεώρησε μετ' ἐρωτικῆς ἐκστάσεως, τίς οἶδε ποῖα περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς ἀναπλάττουσα ὄνειρα ἡ ταλαίπωρος κόρη, ἤνοιξεν ἐπίμηκες πράσινον κιβώτιον καὶ ἡτοιμάσθη νὰ μὲ κλείσῃ ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἔβλεπον ἤδη μετὰ περιέργου βλέμματος τὰ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ καλύμματος τοῦ κιβωτίου προσκεκολλημένα ποικιλόχρωμα χαρτία, παντοειδῆ φέροντα ζωγραφήματα καὶ παραδόξους παραστάσεις, ἀπεσπασμένα δέ, τὰ μὲν ἐκ περιοδικῶν συγγραμμάτων, τὰ δὲ ἐξ ὑφασμάτων καὶ ἄλλοθεν τίς οἶδε πόθεν, καὶ χρησιμεύοντα ἀντὶ εἰκονογραφικοῦ μουσείου εἰς τὴν φιλό-

καλον θαλαμηπόλον, ὅτε ἠνοίχθη ἡσύχως ἡ θύρα τοῦ δωματίου, καὶ ὑψηλὸς μυστακοφόρος δεκανεὺς εἰσῆλθε κατακτητικῶς εἰς αὐτό.

—Ἄχ! πῶς μ' ἐτρόμαξες, καϋμένε! ἀνέκραξεν ἡ Μαρία, καὶ ἦτο περίτρομος ἀληθῶς, οὐχὶ ὅμως τοσοῦτον διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐπίσκεψιν, ὅσον διότι κατελαμβάνετο αἴφνης ἐν κατοχῇ τοῦ πολυτίμου ἀτόμου μου.

—Πῶς μ' ἐτρόμαξες! ἐπανέλαβε, καὶ σπεύσασα ἔκλεισε μεθ' ὁρμῆς τὸ κιβώτιον, προφθᾶσα ὅμως ἤδη νὰ μὲ ῥίψῃ ἐντὸς αὐτοῦ.

—Σ' ἐτρόμαξα; ἆ, ἆ! ἀνεφώνησεν ὁ μυστακίας, καὶ διατί, παρακαλῶ, ἐτρόμαξε τὸ Μαριγάκι μας;

—Αἴ! . . ἐξεύρω κ' ἐγώ, ὑπετραύλισεν ἡ ἀνυπόκριτος κόρη, μήτε τὴν ἀλήθειαν τοῦ τρόμου αὐτῆς κατορθοῦσα νὰ κρύψῃ, μήτε τὴν πορφύραν τῶν παρειῶν της νὰ μετριάσῃ.

—Δὲν ἠξεύρεις; ἐπανέλαβεν ὁ εἰσβαλὼν κατακτητής· καὶ εἰς ἐκείνην λοιπὸν τὴν κασέλλαν τί ἐῤῥίψαμεν, παρακαλῶ;

—Τίποτε, . . τίποτε, . . ἕνα γράμμα.

—Γράμμα; Τί; ἔχομεν καὶ ἀλληλογραφίαν τώρα;

—Εἶνε ἀπὸ τὴν ἀδελφήν μου, καϋμένε, ἀπὸ τὴν Σύρα, ἐψιθύρισεν ἡ Μαρία, προσπαθοῦσα, ἀλλ' ἀργὰ πλέον, νὰ διορθώσῃ τὸ κινδυνῶδες ψεῦδος, δι' οὗ εἶχεν ἀποπειραθῇ νὰ κρύψῃ τὴν ἔτι κινδυνωδεστέραν ἀλήθειαν.

—Ἀπὸ τὴν ἀδελφήν σου; Γιὰ νὰ ἰδῶ!

Καὶ ὁ δεκανεύς, πλησιάσας διὰ βαρέος τοῦ βήματος εἰς τὸ κιβώτιον, ἔθηκε τὴν χεῖρα ἐπ' αὐτὸ καὶ ἡτοιμάζετο νὰ τὸ ἀνοίξῃ, ὅτε εὐκίνητος καὶ ταχεῖα ἡ κομψὴ θαλαμηπόλος ὥρμησεν ἐπίσης πρὸς τὸ κιβώτιον, καὶ τὴν ἤκουσα καθημένην ἐπ' αὐτοῦ.

—Μαρία . . . μὲ γελᾷς! καὶ μὰ τὸν Θεόν . . .

—Μά, καϋμένε Δημήτρη, δὲν μὲ πιστεύεις, τὸ λοιπόν;

—Ὄχι, Κυρία! εἶπε μετ' ἀξιοπρεπείας ὁ ἐν στολῇ Ἄρης, καὶ ἀναστὰς μετὰ ἐπικῆς ἠρεμίας ἔστρηψε τὸν μύστακα αὐτοῦ, καὶ ἡτοιμάσθη νὰ ἐξέλθῃ.

—Τί; φεύγεις; ἠδυνήθη μόλις νὰ ψελλίσῃ ἡ ἐγκαταλειπομένη νέα ἐκείνη Καλυψώ, καὶ διὰ μικρᾶς τινος ὀπῆς τοῦ κιβωτίου εἶδον τὴν πορφύραν τῶν παρειῶν αὐτῆς σβεννυμένην ὑπὸ νέφος ὠχρόν.

Ἀλλ' ὁ Δημήτρης ἐβάδιζε πρὸς τὴν θύραν, ὡς τὸ μάτην ἐκλιπαρούμενον ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως φάσμα τοῦ Αἴαντος.

—Στάσου, τὸ λοιπόν, στάσου!... ἐπεφώνησε τέλος ἡ Μαρία, καὶ ἀνοίξασα τὸ κιβώτιον μὲ ἔλαβε πάλιν εἰς χεῖράς της.

Ὁ δεκανεὺς εἶχεν ἤδη σταθῇ, καὶ ἐπεστράφη πρὸς τὸν κρότον τοῦ ἀνοιγομένου κιβωτίου.

—Νὰ τί εἶνε ὅλον τὸ μυστικόν! προσέθηκεν ἡ κόρη, καὶ μὲ ἔδειξεν εἰς τὸν τρυφερὸν τῆς καρδίας της τύραννον.

—Ὤ! ὤ!.. ἀνέκραξεν ἐκεῖνος, ἔχομεν καὶ μετοχάς, βλέπω, Μαριγάκι; καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἦτο μελωδίας αὐλοῦ μελωδικωτέρα, καὶ μειδίαμα γόητος διέστελλε τὰ μυστακοφόρα του χείλη.

—Μοῦ τὴν ἐχάρισε σήμερα ἡ κυρία.

—Καὶ σύ.. θὰ τὴν χαρίσῃς βέβαια εἰς τὸν Δημητράκη σου.

—Ὤ! ἀνεφώνησεν ἡ ταλαίπωρος θαλαμηπόλος, καὶ τὸ ἐπιφώνημά της ἐκεῖνο, ὅπερ ἐξέφραζε κόσμον ὁλόκληρον αἰσθημάτων, διέτρεξεν ἐν μιᾷ στιγμῇ ὅλην τὴν κατιοῦσαν φωνητικὴν κλίμακα.

—Τί θὰ εἰπῇ, ὤ! ἀφοῦ θὰ σὲ πάρω, ἀφοῦ ὅσα ἔχω εἶνε δικά σου, καὶ ὅσα ἔχεις εἶνε δικά μου;

—Ναί, ἀλλά....

—Ἔλα τόρα... ἀνοησίαις! Μ' αὐτὴν τὴν μετοχὴν ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν παράδες, τὸ ξεύρεις;

Ὁ διάλογος ἐξηκολούθησεν ἔτι ἐπὶ τὸ τρυφερώτερον, καὶ σφραγισθεὶς τέλος διά τινων θωπειῶν καὶ φιλημάτων, ἀποτέλεσμα ἔσχε τὴν εἰς χεῖρας τοῦ δεκανέως Δημήτρη μεταβίβασίν μου.

—Καλὰ κέρδη τὸ λοιπόν, ἐφώνησεν ὕστατον ἡ μικρὰ Μαρία, ἐνῷ ὁ μέλλων αὐτῆς σύζυγος διέβαινε τὴν φλιὰν τοῦ μικροῦ της δωματίου.

—Ἔννοια σου, Μαριγάκι μου, καὶ θὰ ἰδῇς!

V.

Μόλις ἀλλάξασα καὶ πάλιν κτήτορα, ἠσθάνθην εὐθὺς ὅτι ἐσκοτίσθη τῆς νεαρᾶς μου ὑπάρξεως ὁ ὁρίζων, καὶ τοῦ βίου αἱ περιπέτειαι ἤρχισαν ἐνσκήπτουσαι κατὰ τῆς κεφαλῆς μου φοβεραὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι.

Ἅμα ἐξελθὼν εἰς τὴν ὁδὸν ὁ κύριός μου, συνέθλασε τὰ τρυφερά μου μέλη διὰ τῆς πλατείας καὶ χονδροειδοῦς αὐτοῦ χειρός, καὶ μ' ἐβύθισε, συντετριμμένην οὕτω καὶ πλήρη μωλώπων, εἰς τὸ εὐρὺ θυλάκιον τῆς ἀναξυρίδος του, ὅπου εὗρον συντρόφους δύο δεκάρας, μίαν σφάντζικαν, ὀλίγα τρίμματα ξηροῦ καπνοῦ, μίαν πίπαν καί τινα φύλλα σιγαροχάρτου.

Ποῦ οἱ κολακευτικοὶ ἐκεῖνοι παλμοὶ τῆς καρδίας τοῦ πρώτου μου κατόχου, ποῦ ἡ εὐώδης ἀτμοσφαίρα τοῦ κομμωτηρίου τῆς παχείας μου κυρίας, ποῦ τὰ φλογερὰ φιλήματα τῆς θαλαμηπόλου!

Ἄβυσσος πνιγηρὰ καὶ ἀνήλιος ἦτο ἡ νέα μου κατοικία· τοσοῦτον δὲ βαρεῖαν ἀπέφερεν ὀσμήν, ὥστε μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἀπέβαλον παντελῶς τὰς αἰσθήσεις μου καὶ ἀπέμεινα λιπόθυμος εἰς τὰ βάθη τοῦ σκοτεινοῦ ἐκείνου βαράθρου.

Ἀγνοῶ πόσην ὥραν ἐκείμην οὕτω ἀναισθητοῦσα, ποῦ ἐπλανήθην ἐν ἀγνοίᾳ μου, καὶ πότε ἀκριβῶς ἐξύπνησα.

Τοῦτο μόνον ἐνθυμοῦμαι καὶ ἠξεύρω, ὅτι ὅτε συνῆλθον καὶ πάλιν εἰς ἐμαυτήν, ἤκουσα θόρυβον συγκεχυμένον παντοίων καὶ συμμιγῶν φωνῶν, πάταγον ποτηρίων συγκρουομένων, καὶ παράφωνον μελῳδίαν ἐρρίνων ἀσμάτων, ὀσμὴ δὲ ὀξεῖα ῥητινίτου ἀφθόνως σπενδομένου προσέβαλε τὴν ἀσυνήθη εἰς τοιούτου εἴδους ἀρώματα ὄσφρησίν μου.

Ζωηρὰ συνομιλία ὑπῆρχεν ἀπό τινος μεταξὺ τῶν πληρούντων τὸ καταγώγιον, ὅπερ ἀμυδρῶς μόλις ἐφώτιζε ῥυπαρὸς φανός, κρεμάμενος ἀπὸ μελανῆς δοκοῦ τῆς ὀροφῆς· μορφαὶ δὲ πολυποί-

κιλοι καὶ παράδοξοι, τεταγμέναι περὶ μακρὰν τράπεζαν, ἥτις ἠτό ποτε πρασίνη, συναπετέλουν θέαμα βδελυρόν, ὅπου ἀνεμιγνύοντο ἡ ἀναίδεια, ἡ ἀποκτήνωσις καὶ ἡ ῥυπαρία.

Ταῦτα πάντα εἶδα δι' ἑνὸς μόνου βλέμματος ἅμα συνελθοῦσα κἄπως, διότι ὁ δεκανεύς μου, εἰσαγαγὼν αἴφνης ἐν μέσῃ ὁμιλίᾳ τὴν χεῖρά του εἰς τὸ θυλάκιόν του, μ' ἀπέσυρεν ἐκ τοῦ βαράθρου μου σπαίρουσαν ὑπὸ τρόμου καὶ φρίκης, καὶ μὲ ἀπέθηκε βιαίως ἐπὶ τοῦ τραπεζίου, ἀνακράζων διὰ βραγχώδους καὶ οἰνοβαροῦς φωνῆς:

— Κι' ἂν δὲν πιστεύετε, ἔτηνε!

— Μωρὲ στάσου!

— Ποῦνέ την!

— Γιὰ νὰ ἰδῶ!

— Κ' ἐγώ, 'ς τὸ Θεό σου!

— Κ' ἐγώ, γιατί λιγώθηκα! ἀνεβόησαν πολλοὶ συνάμα τῶν συμποτῶν, καὶ χεῖρες ἄπληστοι ἐξετάθησαν πρὸς ἐμέ, καὶ ἀπαίσιον φῶς πλεονεξίας ἔλαμψεν ἐπὶ τῶν σατυρικῶν ἐκείνων προσώπων.

— Αἴ, τ' ἀδέρφια! ἀνεβόησεν ὁ Δημήτρης, λιγώτερη πρεμοῦρα, ν' ἀγαπιώμαστε! Διέστε ὅσο θέλετε, μὰ τὰ χέρια κομμάτι παράμερα!

— Ἐννοεῖς, δηλαδήτις, νὰ μᾶς προσβάλῃς; ὑπέλαβε τραχέως χονδρός τις καὶ κοντὸς συμπότης, συνδυάζων διὰ τοῦ παραδόξου αὐτοῦ ἱματισμοῦ πῖλον, ἀναξυρίδα, περικνημῖδας καὶ τσαρούχια.

—Δὲν ἔχει προσβολὴ ἐδῶ, Κὺρ Γιαννάκη! ἀπήντησεν ἠρέμα ὁ δεκανεύς. Τὸ μέλι, μάτια μου, κολλάει 'ς τὰ δάκτυλα καὶ χωρὶς νὰ θέλῃς.

Γενικὸς γέλως ὑπεδέχθη τὸ σοφὸν ἀπόφθεγμα τοῦ κυρίου μου, καὶ ἡ καταιγὶς παρετράπη.

— Βάλτε νὰ πιοῦμε τὸ λοιπόν, ἀνέκραξεν ἰσχνὸς καὶ ὑψηλὸς συμπότης, ὁμοιάζων πρὸς φυλορρόησασαν λεύκην, κα ζήτω τοῦ Δημήτρη ποῦ ἔγεινε κεφαλαιοῦχος!

— Ζήτω τοῦ Τσιγκροῦ, βρὲ τόϊ, ὑπέλαβεν ἄλλος, ζήτω τοῦ καλοῦ πατριώτη, ποῦ θὰ στρώσῃ τὴν Ἀθήνα μὲ λίρα!

— Αἴ, αἴ! ὑπέλαβε δειλῶς μετ' εἰρωνικοῦ μειδιάματος μικρόν τι καὶ καχεκτικὸν ἀνθρωπάριον, εἰς τὴν ἄκραν τῆς τραπέζης καθήμενον, οὗτινος ἡ μορφή, φαιὰ συνάμα καὶ κιτρίνη, ὡμοίαζε μὲ προώρως πεσὸν ἀπὸ τοῦ δένδρου ροδάκινον. Αἴ, αἴ! ὡς τώρα τὴν ἔστρωσε μόνο μὲ χαρτιὰ ὁ κὺρ Τσιγκρὸς τὴν Ἀθήνα· νὰ ἰδοῦμε πότε θὰ φαγγρίσῃ καὶ ἡ λίρα!

— Ἔλα! χαμένο κορμί, ποῦ ὅλα σοῦ ξυνίζουν! ἐβόησεν ὡς βαθύφωνος σάλπιγξ εὔσωμος καὶ ροδοκόκκινος συνδαιτυμών, μνημείου μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου ἔχων ἐξωτερικόν.

— Ἄφησ' τον αὐτόν, ὑπέλαβεν ὁ Κὺρ Γιαννάκης, αὐτὸς εἶνε ἀπὸ τὴν ἀντιπολίτευσι!

— Οὔτε ἡ ἀντιπολίτευσι μοὔκοψε μισθό, οὔτε ἡ συμπολίτευσι θὰ μὲ πάῃ 'ς τὸ χατζηλῆκι, ἀπήντησεν ὁ ἀπαισιόδοξος. Ξέρω μόνο νὰ βλέπω ξάστερα, καὶ νὰ μὴ γεμίζω τὴν κοιλιά μου μὲ ἀέρα κοπανιστό.

— Ἀέρας εἶν' αὐτό, βρὲ κοῦκο! ἐφώναξεν ὁ Δημήτρης, καὶ ἐξέτεινε βιαίως τὴν χεῖρα μέχρι τῆς ῥινὸς τοῦ προλαλήσαντος, σφίγγων δι' αὐτῆς τὰ καταπεπονημένα μου μέλη.

— Δὲν εἶν' ἀέρας, πουλάκι μου, μὰ εἶνε χαρτί, ποῦ εἶνε τὸ ἴδιο! Μέταλλο ἔχει; Αὐτὸ εἶνε κόζι· τ' ἄλλα εἶνε μπόσικα! ὑπέλαβεν ἐκεῖνος ἠρέμα, καὶ ἐκένωσε μέχρι πυθμένος τὸ ποτήριόν του.

— Ἔβγα 'ς τὴν ὡραία Ἑλλάδα, σὰν θέλῃς, νὰ ἰδῇς πόσο μέταλλο παίρνεις μ' ἕνα τέτοιο χαρτί, παρετήρησεν ἐμβριθῶς ὁ ἐν ἀρχῇ λαλήσας ὑψηλὸς συμπότης, ὁ ὁμοιάζων μὲ φυλλορροήσασαν λεύκην. Καὶ ὁ Γεώργης Σταῦρος χαρτὶ εἶνε, μὰ κάνει μέταλλο, ἄδειο κεφάλι! προσέθηκε μετὰ στιγμῆς διακοπήν, στρεφόμενος πρὸς τὸν ἀπαισιόδοξον.

— Κολιὸς καὶ κολιός! παρετήρησεν ἐκεῖνος σεσηρὸς μειδιῶν. Ἴσα τὸ χαρτὶ τοῦ Κὺρ Γεώργη καὶ τὸ χαρτὶ τοῦ Τσιγκροῦ, κὺρ φιλόσοφε;

— Μάλιστα, ἴσα καὶ καλλίτερα, ἂν θέλῃς νὰ ξέρῃς! παρετήρησεν ὁ δεκανεύς. Τοῦτο, ματάκια μου, — καὶ βαρὺν κατήνεγκε τὸν γρόνθον αὐτοῦ ἐπ' ἐμοῦ, ἥτις ἐκείμην ἀπό τινος ἐπὶ τοῦ τραπεζίου πλέουσα εἰς ῥύακα ῥητινίτου, — τοῦτο, ματάκια μου, ἔχει τόκο, ἔχει μέρισμα, καθὼς λένε τώρα 'ς τὸ μεγάλο κόσμο. Καὶ ξέρεις τί θὰ πῇ μέρισμα ἀπὸ τὸ Λαύριο; θὰ εἰπῇ ἑκατὸ τοῖς ἑκατό, τὸ λίγο!

— Ἀβάντσο! Ἀβάντσο! ὑπέλαβον συνάμα τρεῖς τέσσαρες τῶν περικαθημένων.

— Ἐγὼ δὲν τὰ φουσκόνω, παρετήρησε μετριοφρόνως ὁ Δημήτρης. Μοῦ φτάνει καὶ τόσο.

— Ὁ κὺρ δεκανέας εὐχαριστηέται μὲ λίγα, διέκοψεν ἀπὸ τῆς τραπέζης του ὁ οἰνοπώλης, ὅστις περίεργος εἶχε παρακολουθήσει ἐξ ἀρχῆς τὴν συζήτησιν.

— Ὄρσε καὶ ὁ κὺρ Μπούτρος μὲ τὸ λογάκι του! εἶπεν ἀναβλέψας πρὸς αὐτὸν ὁ ῥικνὸς ἀντιπολιτευόμενος.

— Ὁ κὺρ Μπούτρος ὅμως ἦτανε 'ς τὸ Λαύριο, σιὸρ Σταματάκη, ἀπεκρίθη σοβαρὸς καὶ βρενθυόμενος ὁ οἰνοπώλης, καὶ εἶδε τ' ἀσῆμι νὰ τρέχῃ νερὸ ἀπὸ τὴς κάνουλαις, καὶ νὰ τὸ κενόνουν μὲ τὴ χουλιάρα, σάν πως κενόνουν τὰ φασούλια ἀπὸ τὸ τσουκάλι. Κόπιασε καὶ τοῦ λόγου σου νὰ τὰ ἰδῇς, καὶ τότες ματαμιλοῦμε, ἂν ἀγαπᾷς.

— Τὸ κακὸ εἶνε μονάχα, ἐπέμεινεν ὁ πεισμων ἀπαισιόδοξος, πῶς τὸ ἀσῆμι ἐκεῖνο ποῦ τρέχει σὰν νερό, καθὼς λές, δὲν θὰ τὸ κενώσουν πρῶτα 'ς τὴ δική σου τὴ τσέπη, καὶ θὰ περάσῃ ἀπὸ πολλὰ κανάλια, ὡς ποῦ νὰ καταντήσῃ 'ς ἐκείνους ποῦ ἀγόρασαν ἀπ' αὐτὰ τὰ παληόχαρτα.

Καὶ μὲ ἔδειξε περιφρονητικῶς διὰ τοῦ ῥυπαροῦ του δακτύλου.

Ὅσαι τῶν ἀναγνωστριῶν μου ἐκάθισαν ποτὲ εἰς τὴν καλουμένην μπερλίναν, καὶ ἤκουσαν τὸν ὁρμαθὸν τῶν ἀπὸ τοῦ κρυπτοῦ καὶ οἱονεὶ ἐξ ἐνέδρας ἀποτεινομένων εἰς αὐτὰς φιλοφρονήσεων, ἐκεῖναι μόναι δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἐλεεινότητα ὅλην τῆς

θέσεώς μου. Ἐγώ, ἡ ἐν μεγάλῃ κεφαλῇ κυοφορηθεῖσα, ἡ ἐν πατάγῳ γεννηθεῖσα καὶ θορύβῳ, ἡ ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει ἐκδοθεῖσα, ἡ πολέμους γεννήσασα καὶ μάχας, ἡ ἀκούσασα παλμοὺς καρδίας οὐδέποτε ἄλλοτε δονηθείσης, ἡ αἰσθανθεῖσα φιλήματα φλογερὰ ἐπὶ τῶν παρθενικῶν μου παρειῶν, ἐγὼ κατεκείμην τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπὶ ἀκαθάρτου τραπέζης οἰνοπωλείου, κολυμβῶσα εἰς ῥητινίτην, πνιγομένη ὑπὸ κακόσμων ἀναθυμιάσεων καὶ ἀκούουσα χονδροειδεῖς ἀστειότητας εἰς βάρος μου, καὶ μομφὰς καὶ κατηγορίας καὶ προπηλακισμούς.

Εὐτυχῶς τὸ βλέμμα τοῦ κυρίου μου παρηκολούθησε τὸ δάκτυλον τοῦ δεικνύοντός με, καὶ ἡ οἰκτρά μου κατάστασις συνεκίνησεν αὐτόν.

— Μωρὲ παιδιά, ἡ μετοχή μου γίνεται τουρσί! ἀνέκραξε, καὶ ἀναλαβών με φιλοστόργως, μὲ ἐσπόγγισε διὰ τῆς χειρίδος αὐτοῦ καὶ μὲ ἀπέθηκε συμπτύξας ἐπιμελῶς εἰς τὸν κόλπον του.

VI.

Ταφεῖσα καὶ πάλιν εἰς τὸν ζοφερὸν ἐκεῖνον τάφον, οὐδὲν πλέον ἤκουσα, εἰμὴ συγκεχυμένον τινὰ βόμβον, ἰσχυρότερον ὁλονὲν ἀποβαίνοντα, καὶ ἀπολήξαντα τέλος εἰς πανδαιμόνιόν τινα πάταγον, ἐν ᾧ ἀμυδρῶς διέκρινα τὸν δοῦπον γρόνθων φερομένων κατὰ τῆς τραπέζης, τὸν κρότον σκαμνίων θραυομένων κατ' ἀλλήλων, οἰμωγὰς δερομένων, καὶ ὀδόντων τριγμοὺς καὶ βλασφημίας καὶ ὕβρεις.

Ἠσθάνθην τὸν κύριόν μου ἀναστάντα ἀπὸ τῆς ἕδρας του καὶ ἀναμιχθέντα κλονουμένῳ τῷ βήματι εἰς τὴν ἔριδα, πλὴν μετ' ὀλίγον χεὶρ ῥωμαλέα ἔδραξεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ στήθους, τὰ συνέχοντα τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ κομβία διεσπάσθησαν, καὶ ἐγὼ κατέπεσα χαμαὶ εἰς τὸ βορβορῶδες ἔδαφος τοῦ οἰνοπωλείου.

Τὰ περαιτέρω εἶνε συγκεχυμένα καὶ ἀόριστα εἰς τὴν μνήμην μου. Καταπατηθεῖσα ἐπὶ πολλὴν ὥραν ὑπὸ τῶν θορυβωδῶς ἐξερχομένων τοῦ οἰνοπωλείου, καὶ ζυμωθεῖσα μὲ τὸν οἰνόφυρτον τοῦ ἐδάφους πηλόν, ἀνεσύρθην τέλος ὑπὸ τοῦ οἰνοπώλου Κὺρ Μπούτρου, ἐκαθαρίσθην ὑπ' αὐτοῦ ὅσον ἦτο δυνατόν, καὶ περὶ μέσας νύκτας κατέλιπον μετ' αὐτοῦ τὸ οἰνοπωλεῖον.

VII.

Λίαν πρωὶ ἐξῆλθεν ὁ οἰνοπώλης Μπούτρος τῆς οἰκίας του, φέρων με τυλιγμένην ἐντὸς παλαιᾶς ἐφημερίδος, καὶ ἀπαντῶν εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἐρωτῶσαν: ποῦ ὑπάγει,

—Πάω νὰ ξεκάμω αὐτὸ τὸ διαβολόχαρτο, νὰ μὴν εὕρω τὸν μπελᾶ μου.

Πλησιάσας δὲ πραγματικῶς μετ' ὀλίγον περίεργόν τι εἶδος ἀνθρώπου, μακρὸν ἔχοντος καὶ πιναρὸν τὸν πώγωνα, ἀτημέλητον δὲ τὴν κόμην καὶ φυσιογνωμίαν μετέχουσαν ἀλώπεκος συνάμα καὶ γυπός, μὲ ἐπώλησεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ ὑπερτιμήσει τεσσαράκοντα φράγκων.

—Ἂς ὠφεληθοῦν καὶ ἄλλοι, εἶπεν ὁ ὀλιγαρκὴς Μπούτρος, ἐγκαταλείπων με εἰς τὰς ἀπλύτους χεῖρας τοῦ νέου μου κατόχου.

Ἐκολακεύθη μέν, τὸ ὁμολογῶ, ἡ φιλοτιμία μου ἐκ τῆς ὑπερτιμήσεως, τὴν ὁποίαν ἤξιζα ἤδη, ἀλλ' αἱ καπνοῦ καὶ λίπους ἀπόζουσαι χεῖρες τοῦ νέου μου κυρίου ἐπείραξαν τὰ νευρά μου φοβερά.

Οὗτος μὲ ἀπέθηκεν ἐπιμελῶς εἰς τὰ βάθη μεγάλου θυλακίου τοῦ πανταχόθεν καταῤῥέοντος ἐπενδύτου του, ὅπου, πρὸς μικράν μου κἂν παρηγορίαν, ἀπήντησα καὶ ἄλλας ἐκ τῶν ἀδελφῶν μου τεθαμμένας ἐκεῖ πρὸ ἐμοῦ. Ὀλίγος δὲ παρῆλθε χρόνος, καὶ ἡ

ρυπαρὰ ἐκείνη χεὶρ εἰσῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸ θυλάκιον, καὶ νέαι ἀδελφοί μου ἀπετέθησαν πλησίον μου. Τὸ αὐτὸ ἐπανελήφθη πολλάκις τῆς ἡμέρας, καὶ ἠπόρουν τῇ ἀληθείᾳ, ποῦ ὁ ρυπαρὸς ἐκεῖνος ρακενδύτης εὗρισκε τόσα χρήματα, ὥστε νὰ πληρόνῃ ὑπερτιμημένας ὅλας μου ἐκείνας τὰς ἀδελφάς.

Δὲν διήρκεσεν ὅμως μακρὸν ἡ ἀπορία μου, διότι μετά τινας ὥρας, περὶ τὸ ἑσπέρας, ὁ κάτοχος ἡμῶν ἐγκατέλιπε τὴν ἀγοράν, καὶ μεθ' ἱκανῶς μακρὰν πορείαν, διὰ πολλῶν καὶ σκοτεινῶν ὁδῶν, εἰσῆλθεν εἰς μεγάλην οἰκίαν, καὶ ἐζήτησε τὸν οἰκοδεσπότην.

—Τρώγει, τῷ εἶπεν ἡ ὑπηρέτρια.

—Πολὺ καλά, παρετήρησεν ἐκεῖνος μετὰ θρασύτητος, ἣν δὲν ἠδυνάμην ἔτι νὰ ἐξηγήσω. Εἰπέ του πῶς εἶνε ὁ Κὺρ Γιάννης· θὰ τὸν περιμείνω εἰς τὸ γραφεῖόν του.

Καὶ εἰσῆλθε πραγματικῶς εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν, ὅπου, στρωθεὶς ἐπὶ μαλακοῦ ἀνακλίντρου, ἀνῆψε σιγάρον καὶ ἤρχισε νὰ μετρῇ τὸ περιεχόμενον τοῦ θυλακίου του.

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθεν ὁ οἰκοδεσπότης, εὔσαρκος κύριος, ὁμοιάζων πρὸς οἰκόσιτον ἰνδικὴν ὄρνιθα, στρογγύλην ἔχων καὶ λάμπουσαν ἐκ τοῦ πάχους τὴν μορφήν, στρέφων δὲ τὸν ἀδρὸν αὐτοῦ μύστακα διὰ τῆς μιᾶς αὐτοῦ χειρός, καὶ βυθίζων τὴν ἄλλην εἰς τὸ θυλάκιον τῆς ἀναξυρίδος του. Τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ ἐμαρτύρει αὐτάρκειαν ἄνευ ὁρίων, τὸ βῆμά του ἦτο σταθερὸν καὶ μεγαλοπρεπές, ὡσεὶ βῆμα νικητοῦ θριαμβον ἄγοντος, τὸ δὲ ἦθος αὐτοῦ ἐνέφαινε διάνοιαν παχυνθεῖσαν ἐν ἀργίᾳ.

—Καλησπέρα κὺρ Γιάννη, εἶπε χαιρετίζων τὸν ξένον αὐτοῦ, ὅστις ἀκίνητος καὶ καθήμενος πάντοτε, ἐξηκολούθει μετρῶν καὶ γράφων ἀριθμούς.

—Καλησπέρα σας, αὐθέντα, ἀπήντησεν ἐκεῖνος. Σᾶς ἔκαμα σήμερον καμμιὰ ἑκατοστὴ κομμάτια μὲ τὰ σαράντα. . . καὶ αὔριον πάλιν βλέπομεν.

Εἶπε καὶ μᾶς ἀπέθηκε πάσας ἐπὶ τοῦ τραπεζίου.

— Τόσας μόνον; ἠρώτησεν αὐταρέσκως μειδιῶν ὁ οἰκοδεσπότης.

—Καὶ αὐτὰς μὲ πολλὴ δυσκολία· τὰ μυαλὰ τοῦ κόσμου, βλέπετε, ἄρχισαν ν' ἀνάφτουν, καὶ τὸ πρᾶγμα πηγαίνει ὁλονέναν τὸν ἀνήφορο. Ἀγορασταὶ πολλοὶ καὶ πωληταὶ ὀλίγοι.

—Ἦσαν λοιπὸν βασταγμέναι καλὰ σήμερον;

—Βασταγμέναι καὶ βασταγμέναι. Δὲν ἠξεύρω μὰ τὴν ἀλήθειαν, αὐθέντα, ποῦ θὰ πάῃ αὐτὴ ἡ ἱστορία.

—Τί θέλεις νὰ τὸ ἠξεύρῃς; ἠρώτησεν ἀπαθῶς ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ τὰ χονδρά του χείλη ἐμόρφασαν παραδόξως.

—Λέμε δά, αὐθέντη, νὰ ξεύρωμε καὶ 'μεῖς κἄπως ποῦ πατοῦμε. . . .

—Ἀφοῦ δὲν πατεῖς διὰ λογαριασμό σου, τί σὲ μέλει; Ἄϋριο κύτταξε νὰ μοῦ κάμῃς ὅσας ἠμπορέσῃς. . . .

—Μὲ τὰ σαράντα; ἀδύνατον.

—Μὴ βιάζεσαι. Πήγαινε καὶ εἰς τὰ σαρανταπέντε, . . . καὶ εἰς τὰ πενῆντα ἐν ἀνάγκῃ. Ἀλλὰ μὲ τρόπον· ἐννοεῖς, ἐλπίζω.

—Ὅσο δὰ γι' αὐτό, δὲν εἴμαστε πρωτάραις

— Ἰδοὺ χρήματα.

Καὶ ἀνοίξας ὁ οἰκοδεσπότης σιδηροῦν κιβώτιον, ἐξήγαγεν αὐτοῦ δέσμας τινὰς χαρτονομισμάτων, ὧν ἠρίθμησε καὶ παρέδωκε τὸ περιεχόμενον εἰς τὸν μεσίτην αὐτοῦ, ἀποχωρήσαντα μετά τινας βεβιασμένας ὑποκλίσεις.

Ἐμὲ δὲ τὴν δυστυχῆ καὶ τὰς ὁμοιοπαθεῖς ἀδελφάς μου ἐδέχθη ἡ χαίνουσα τοῦ σιδηροῦ κιβωτίου ἄβυσσος, ὅπου οὐδὲ φωτὸς ἀκτὶς οὔτε ἦχου παλμὸς εἰσέδυε ποτέ, εἰμὴ παροδικῶς μόνον καὶ ἐπ' ὀλίγας στιγμάς, ὁσάκις ἠνοίγετο ἡ θύρα, ἵνα φυλακισθῶσιν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλαι ὁμοιοπαθεῖς μου, ἢ ἀποφυλακισθῶσι καὶ ἄλλα χαρτονομίσματα.

VIII.

Πολλάς, ἀγνοῶ πόσας, ἡμέρας διέμεινα ἐν φυλακῇ.

Ἐσπέραν τινὰ τέλος πάντων ἠνοίχθησαν καὶ πάλιν αἱ σιδηραῖ της πύλαι, καὶ ἡ στιβὰς ἣν ἀπετελοῦμεν ἐγὼ καὶ αἱ ἀδελφαί μου ἐξήχθη τῆς σκοτεινῆς ἀβύσσου καὶ ἀπετέθη ἐπὶ τοῦ τραπεζίου, ὅπου ἤρχισε νὰ μᾶς ἀριθμῇ ὁ εὐτραφὴς ἡμῶν κάτοχος.

Ἐν τῷ δωματίῳ ὑπῆρχον ἔτι, πλὴν αὐτοῦ, ὁ μεσίτης ἐκεῖνος, ὃν γνωρίζουσιν ἤδη οἱ ἀναγνῶσταί μου, καὶ κυρία τις, σύζυγος καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ οἰκοδεσπότου, εὔσωμος καὶ ἀνθηρὰ δέσποινα, κεκαλυμμένη διὰ μετάξης καὶ τριχάπτων.

— Ἑπτακόσιαι ὀγδοήκοντα! εἶπεν ἀναβλέψας καὶ θεωρῶν τὸν Κὺρ Γιάννην ὁ κύριος ἡμῶν.

— Καὶ θὰ τὰς δώσῃς ὅλας; ἠρώτησεν ἡ κυρία.

— Ἐννοεῖται, ὅλας· ἀπήντησεν ἐκεῖνος ἠρέμα. Μήπως θέλεις νὰ περιμείνωμεν τὸ μέρισμα; προσέθηκε παραδόξως μειδιῶν.

— Δὲν λέγω διὰ μέρισμα, ἀλλὰ . . . τέλος πάντων ἠμπορεῖ ν' ἀναιβοῦν ἀκόμη.

— Δὲν ὑπάρχει πλέον λόγος νὰ ὑψωθοῦν, παρετήρησε μετὰ τραπεζικῆς ἐμβριθείας ὁ οἰκοδεσπότης· ἡ ὑπογραφὴ τῆς συμβάσεως ἔγεινε γνωστή, καὶ ἡ ὑπερτίμησις ἔφθασεν εἰς τὸν ἀνώτατον ὅρον της. Εἰς τὰ ἑκατὸν πενῆντα μόνον τρελλοὶ ἠμποροῦν νὰ ἀγοράζουν ἢ νὰ φυλάττουν μετοχὰς τοῦ Λαυρίου.

— Ἔννοια σας, κυρία, διέκοψε δειλῶς ὁ Κὺρ Γιάννης, ξεύρει ὁ αὐθέντης τί κάμνει.

— Μάλιστα, μάλιστα, ἀπήντησε μετά τινος πείσματος ἡ κυρία· ἀλλ' ὁ κύριος Πετραδάκης, - καὶ αὐτὸς ξεύρει, μοῦ φαίνεται, πολὺ καλὰ τὰ πράγματα— ἔλεγε χθές, ὅτι αἱ μετοχαὶ τοῦ Λαυρίου θ' ἀναιβοῦν εἰς τὰ πεντακόσια . . .

— Αὐτὸ τὸ λέγω κ' ἐγώ, εἶπεν ὁ κύριος, καθὼς τὸ λέγει καὶ αὐτός, διότι μᾶς συμφέρει νὰ τὸ λέγωμεν, διότι εἴμεθα πωληταί,

καὶ θέλομεν νὰ χάφτῃ ὁ κόσμος τοιούτου εἴδους παραμύθια καὶ νὰ ἀγοράζῃ. Ἂν αὐτὸς δὲν ἀγοράζῃ, εἰς ποῖον θὰ πωλήσωμεν ἡμεῖς;

Ὁ Κὺρ Γιάννης ἐμειδία ἐξ εὐχαριστήσεως καὶ ἠκτινοβόλει ἐκ θαυμασμοῦ.

— Ἔννοια σου, ψυχή μου, ἔννοια σου! προσέθηκεν ὁ μεγαλοφυὴς κερδοσκόπος, ἀποτεινόμενος εἰς τὴν σύζυγόν του, μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ ἰδῇς πόσον φρόνιμα κάμνω σήμερον.

Καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν Κὺρ Γιάννην, ὡσεὶ διδάσκαλός τις πρὸς μαθητήν·

— Ἄκουσε, κὺρ Γιάννη, εἶπεν εἰς αὐτὸν μετ' ἐμβριθείας καὶ οἱονεὶ μετρῶν τοὺς λόγους αὐτοῦ ἕνα ἕνα. Θὰ ἀρχίσῃς ἀπὸ τὰ ἑκατὸν πενῆντα, καὶ θὰ κυττάξῃς νὰ ξεκάμῃς ἐντὸς τῆς αὔριον ὅσας ἠμπορέσῃς. Μὴ δώσῃς συγχρόνως περισσοτέρας τῶν πενῆντα. Δὲν μᾶς συμφέρει νὰ φανοῦμεν ὅτι βγάζομεν μεγάλαις φουρνιαίς. Ὁ κόσμος ἠμπορεῖ νὰ τρομάξῃ καὶ νὰ ἔλθῃ στάσις. Ἂν σοῦ ἦνε εὔκολον, καὶ ἔχεις ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης σου, μοιράζεις τὴν ἐργασίαν, καὶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἀγοράζεις ἀπ' αὐτοὺς καὶ μερικὰ κομμάτια, διὰ νὰ κρατήσωμεν τὰς τιμάς. Ἐννόησες.

Ὁ Κὺρ Γιάννης εἶχεν ἤδη δείξει διὰ τὸν συνεχῶν αὐτοῦ κατανεύσεων πρὸς πᾶσαν φράσιν τοῦ οἰκοδεσπότου, ὅτι εἶχε κάλλιστα ἐννοήσει τὴν βαθύτητα καὶ τὸ βάρος τῶν λόγων αὐτοῦ, ὥστε οὐδὲ κἂν ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ κατανεύσῃ καὶ πάλιν.

— Πάρε λοιπὸν καὶ πήγαινε! προσέθηκε τέλος ὁ κύριος, ὡς στρατάρχης τις ἐκπέμπων στρατηγὸν εἰς μάχην.

Ὁ δὲ Κὺρ Γιάννης, παραλαβὼν ἡμᾶς καὶ τυλίξας ἐντὸς κοκκίνου ῥινομάκτρου, κατέβη ἀνὰ δύο τὰς βαθμίδας τῆς κλίμακος καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὁδόν, ψιθυρίζων μετά τινος στεναγμοῦ.

— Ὅπου εἶνε τὰ πολλὰ πᾶνε καὶ τὰ λίγα.

IX.

Μετά τινας στιγμάς, ὑπὸ μάλης πάντοτε τοῦ Κὺρ Γιάννη φερόμεναι, εὑρέθημεν ἐν τῷ μέσῳ τριόδου, ἣν ἐπλήρου πυκνὸς καὶ πολυτάραχος ἀνθρώπων ὅμιλος.

Τὸ θέαμα τῆς θορυβώδους ἐκείνης σκηνῆς, ἧς ὑπῆρξα εὐτυχῶς μάρτυς, διότι τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματός μου ἐξεῖχε κατὰ τύχην τοῦ μανδηλίου, οὐδέποτε μέχρις ἐσχάτης μου στιγμῆς θέλω λησμονήσει.

Ἂς φαντασθῶσιν οἱ ἀναγνῶσταί μου ἀνθρώπους πάσης κοινωνικῆς τάξεως, παντὸς φύλου καὶ πάσης σχεδὸν ἡλικίας — διότι καὶ γυναῖκες ἔτι καὶ παῖδες δωδεκαέτεις ἀνεμιγνύοντο εἰς τὰ ἐνεργὰ πρόσωπα τῆς παραδόξου ἐκείνης πανηγύρεως — συνωθουμένους ἐν τῇ ὁδῷ, φωνάζοντας, χειρονομοῦντας, μεταλλάσσοντας θέσιν μετὰ πυρετώδους ἀνυπομονησίας, καὶ ὁμοιάζοντας, ἁπλῶς εἰπεῖν, πρὸς χορὸν δαιμόνων ὀρχουμένων περὶ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως· ἂς φαντασθῶσι πάντα σχεδὸν τὰ παρόδια καταστήματα ἀνοικτὰ ἔτι ἐν προκεχωρημένῃ νυκτί, κατάφωτα καὶ πλήρη ἀνθρώπων χρηματιζομένων καὶ κυβευόντων· ἂς φαντασθῶσι τὰ καφενεῖα μεταβεβλημένα εἰς χρηματιστήρια, τὰ καπνοπωλεῖα εἰς μεσιτικὰ γραφεῖα, τὰ χαρτοπωλεῖα εἰς ἐντευκτήρια πωλητῶν καὶ ἀγοραστῶν· ἂς φαντασθῶσι τέλος ὅλας ἐκείνας τὰς μορφὰς ἐμψυχουμένας ὑπὸ τῆς δίψης τοῦ χρήματος, παραμορφωμένας ὑπὸ τοῦ κερδοσκοπικοῦ πυρετοῦ, καὶ φωτιζομένας ὁτὲ μὲν ἀμυδρῶς ὑπὸ τῶν φανῶν τῆς ὁδοῦ, ὁτὲ δὲ φαεινότερον ὑπὸ τῶν λαμπτήρων τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ καταστημάτων, καὶ θέλουσιν ἴσως κατορθώσει νὰ σχηματίσωσιν ἀσθενῆ τινα πάντως ἀλλὰ προσεγγίζουσαν εἰς τὸ ἀληθὲς εἰκόνα τῆς διαβολικῆς τύρβης, ἥτις ἐπλήρου τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Αἰόλου καὶ Ἑρμοῦ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, ὅτε ἐπέκλωσε καὶ εἰς ἐμὲ ἡ μοῖρα νὰ γείνω μάρτυς τοῦ πρωτοφανοῦς δι' ἐμὲ θεάματος.

Ῥάκη τινὰ διαλόγων καὶ ὁμιλιῶν προσέβαλλον καθαρώτερον ἐκ τοῦ ταράχου ἐκείνου τὰς ἀκοάς μου, καὶ τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν μὲ ἐπλήρουν ὑπερηφανείας, διότι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ πανηγυρισμοὶ τῆς ἀξίας μου.

—Καὶ σὺ ἐδῶ; ἠρώτα ἰατρός τις ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἄλλον συνάδελφον αὐτοῦ προσερχόμενον τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

—Τὶ νὰ κάμῃς, ἀδελφέ; ἦλθε ὁ καιρὸς νὰ εἰποῦμε γειὰ τῆς φτώχιας, καθὼς φαίνεται.

—Κύτταξε μόνον, νὰ μὴν εἰποῦμε γειὰ εἰς τὸ ὀλίγο ἀσημικό, ποῦ μᾶς βρίσκεται.

—Ἄ, μπᾶ! καὶ δὲν πουλῶ, ἂν θέλω, τώρα μὲ τὰ ἑκατὸν πενῆντα, νὰ μοῦ μείνῃ καθαρὸν κέρδος δέκα χιλιάδες φράγκα;

—Τὸ κακὸ εἶνε ὅτι δὲν πουλεῖς, καθὼς δὲν πουλῶ κ' ἐγώ.

—Θὰ ἦτον τρέλλα. Αὔριον θὰ ἔχουν τριακόσια

Καὶ πλησιάσας εἰς τὸ οὖς τοῦ συναδέλφου του,

—Ἡ σύμβασις δημοσιεύεται αὔριον, τῷ εἶπε.

—Αὐτὸ εἶνε παλαιόν, ἀγαπητέ . . . καὶ πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ὅ,τι εἶχε νὰ κάμῃ ἡ σύμβασις τὸ ἔκαμε. Ἀλήθεια, τί κάμνει ὁ ἄῤῥωστός σου;

—Ἂς κάμῃ ὅ,τι τὸν φωτίσῃ ὁ ὕψιστος.

Περαιτέρω ἄλλος διάλογος.

—Μὴν ἀγοράζῃς πλέον, Δημήτρη! ἔλεγεν οἰνοπώλης τις εἰς εὔσωμον ὀψοπώλην, οὗτινος ἡ μορφὴ ἦτο πορφυρᾶ ὡς βρασμένος ἀστακός.

—Ἄφησέ με, ποῦ δὲν θ' ἀγοράσω! Ἡ τύχη, ματάκια μου, δὲν ἔρχεται δυὸ φοραὶς, καὶ ὅταν ἔλθῃ πρέπει νὰ τὴν ἰδῇς ἐσὺ, γιατὶ ἐκείνη δὲν βλέπει.

—Καὶ σὺ τόρα νομίζεις ὅτι βλέπεις;

—Καλά! μεθαύριο τὰ μιλοῦμε.

Ἐγγὺς αὐτῶν ἀμύσταξ νεανίσκος, παῖς σχεδὸν ἔτι, ἐξωμολογεῖτο εἰς ἄλλον ὁμήλικά του, ὅτι κατορθώσας νὰ ὑπεξαιρέσῃ πο-

λύτιμά τινα τῆς μητρὸς αὐτοῦ κοσμήματα, τὰ ἔκαμεν, ὡς ἔλεγε, «ψιλοὺς παράδες» καὶ ἠγόρασε δύο μετοχάς.

—Ἄκουσε τὸ διαβολόπουλο! παρετήρησε δικηγόρος τις, ἀκούσας τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ παιδός. Πῶς θὰ καταντήσωμεν, ἀδελφέ, μὲ αὐτὴν τὴν μανίαν;

—Θὰ καταντήσωμεν, ἀπήντησε μειδιῶν ὁ ἐρωτώμενος συνάδελφός του, νὰ μὴ πηγαίνωμεν πλέον εἰς τὰ δικαστήρια καὶ νὰ δικαζώμεθα ἐρήμην.

—Τὸ λέγεις τάχα δι' ἐμέ;

—Καὶ διὰ σὲ καὶ δι' ἐμέ.

Ὀλίγον παρέκει μεσῖται δύο συνωμίλουν ταπεινῇ τῇ φωνῇ, προσπαθοῦντες —κωμικώτατον φαινόμενον —νὰ ἀπατήσωσιν ἀλλήλους. Ἀμφότεροι ἤθελον νὰ πωλήσωσι, καὶ ἀμφότεροι προσεποιοῦντο ὅτι ἦσαν ἀγορασταί. Τέλος ἐπείσθησαν ὅτι μάτην ἐκοπίων, καὶ ἀπεχωρίσθησαν ψιθυρίζοντες, ὁ μὲν: —Δὲν γελιέται, ὁ διάβολος!, ὁ δὲ: — Καὶ αὐτὸς μὲ τὸ ἴδιον ἀέρα ἁρμενίζει.

Πλὴν ὑπεράνω πάντων αὐτῶν τῶν κατ' ἰδίαν διαλόγων καὶ τῶν ἐν ἐμπιστοσύνῃ ἐξομολογήσεων, ὑπεράνω τοῦ ὑποκώφου ψιθυρισμοῦ τῶν προσπαθούντων νὰ ἀπατήσωσιν ἀλλήλους, τῶν παροτρυνομένων ἀμοιβαίως εἰς ἀγορὰς καὶ πωλήσεις, καὶ τῶν φιλοσοφούντων ἐπὶ τοῦ πρὸ αὐτῶν νοσολογικοῦ κοινωνικοῦ φαινομένου, ἀντήχει φοβερὸς καὶ συμμιγὴς ὁ τάραχος τῶν μεγαλοφωνούντων ἐξ ὑπογυίου μεσιτῶν, ὧν ἄλλοι ἄλλα τέως ἀσκοῦντες ἐπαγγέλματα, κατέλιπον ἐν πρωὶ ὁ μὲν τὸ ξυράφιον αὐτοῦ καὶ τὴν λεκάνην, ὁ δὲ τὴν ὀψοπωλικὴν αὐτοῦ ποδιάν, ὁ δὲ τὸ ὑπαλληλικόν του γραφεῖον, ὁ δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς μαθητικοὺς σκάμνους, καὶ ἐτράπησαν πρὸς τὸ διασκεδαστικὸν καὶ κερδοφόρον ἐπιτήδευμα «τοῦ ποδαριοῦ» —ὡς τὸ ἀπεκάλουν, —τὴν χρηματιστικὴν μεσιτείαν. Πάντες οὗτοι, πλήρεις ἔχοντες τὰς χεῖρας αὐτῶν χαρτονομισμάτων καὶ μετοχῶν, ὧν ἡ πλήρης ῥύπου καὶ μωλώπων μορφὴ ἀληθῆ καὶ ἀδελφικὸν μοὶ ἐνέπνεεν οἶκτον, περιεφέροντο συνωθούμενοι καὶ οἱονεὶ δαιμονιῶν-

τες μεταξὺ τοῦ πλήθους, καὶ ἐξελαρυγγίζοντο κραυγάζοντες καὶ ἐκφωνοῦντες τὸ ἐμπόρευμά των.

—Ἀγοράζω δέκα κομματάκια μὲ σαρανταεννιά! . .

—Καὶ μισό, ἀγαπητέ, καὶ μισό.

—Πουλῶ εἴκοσι, μὲ πενῆντα.

—Πουλῶ εἰς τὰ πενῆντα ἑκατό, διακόσια, ὅσα θέλετε. . .

—Δικά μου τὸ λοιπόν, ἀφοῦ πουλεῖς ὅσα θέλω!

—Τῶχαψε ὁ φίλος σὰν λουκοῦμι! τί κουτὸς ποῦ εἶσαι καϋμένε!

—Ἐγὼ εἶμαι κουτός, ἢ ἐσὺ εἶσαι μασκαρᾶς;

—Ἄ, ἄ! ὄχι χονδρὰ λόγια, γιατὶ ξέρεις πῶς ἔχω τὸ χέρι κομμάτι μακρύ.

—Ἂν ἦνε μακρύ, τὸ κονταίνομε, πουλάκι μου!

—Ἐλᾶτε! ἡσυχία, . . . ἐντροπή!

—Ἔχω δέκα κομματάκια, μιᾶς χήρας, καὶ τὰ ξεκάμνω εἰς τὰ πενῆντα ἕνα.

—Ἐγὼ ἔχω πέντε ἑνὸς ὀρφανοῦ, καὶ τὰ ξεκάμνω 'ς τὰ πενῆντα.

—Ὅλο ἐμπρός μου θὰ βγαίνῃς, εὐλογημένε;

—Δὲν εἶνε δικά μου, νὰ σὲ χαρῶ!

—Πάρτε, κύριοι, πάρτε, . . . πρὶν πᾶνε 'ς τὰ διακόσια.

—Θὰ γυρεύετε καὶ δὲν θὰ βρίσκετε! . . .

Καὶ αἱ φωναὶ ἐξηκολούθουν, καὶ ὁ πάταγος ηὔξανε, καὶ ὁ θόρυβος ἐκορυφοῦτο.

Τί ἐγίνετο ἐν τούτοις ὁ Κὺρ Γιάννης; θὰ ἐρωτήσῃ ὁ ἐνδιαφερόμενος περὶ τῆς τύχης μου ἀναγνώστης.

Τί ἐγινόμην ἐγώ, ἡ ἐν τῷ μανδηλίῳ τοῦ Κὺρ Γιάννη δεδεμένη;

Ὁ Κὺρ Γιάννης, ὡς ἄνθρωπος φρόνιμος καὶ περιεσκεμμένος, περιῆλθεν ἱκανὴν ὥραν τὸ ἐν τῇ ὁδῷ πλῆθος, ὀσφραινόμενος παντοχοῦ ὡς ῥινηλάτης κύων, λαλῶν σιγὰ πρὸς τὸν ἕνα, νεύων πρὸς τὸν ἄλλον καὶ σφίγγων τρίτου τὴν χεῖρα, εἰσῆλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὸ γωνιαῖον καφενεῖον, ὅπου ἡ αὐτὴ περίπου σκηνὴ τῆς ὁδοῦ ἐπα-

νελαμβάνετο κατὰ μικροτέρας διαστάσεις, ἀνῆλθε κατόπιν εἰς τὸ ὑπεράνω τοῦ καφενείου κατάστημα, ἐβολιδοσκόπησε τὰς διαθέσεις τοῦ πανταχόθεν πλημμυροῦντος κερδοσκοπικοῦ κοινοῦ, καὶ μὴ εὐχαριστηθεὶς, φαίνεται, κατέβη πάλιν εἰς τὴν ὁδόν, ὅπου ἤρχισε νέας διπλωματικὰς ἐνεργείας. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἠσθάνθην αὐτὸν πλησιάσαντα εἰς δειλόν τινα καὶ ὠχρὸν κύριον, οὗτινος ἡ μαραμμένη μορφὴ ἐνέφαινε κάματον, ἀνησυχίαν, καὶ πεζότερόν τι ἴσως ἔτι συναίσθημα, τὸ τῆς πείνης.

Τίς οἶδε πόσην ὥραν εἶχεν ὁ ταλαίπωρος νὰ φάγῃ.

—Λοιπὸν, κὺρ Θοδωράκη, δὲν θὰ κάμωμεν τίποτε; ἠρώτησεν ἐπαγωγῶς μειδιῶν ὁ κὺρ Γιάννης. Δὲν θὰ μοῦ δώσῃς ἕνα δεκάρι εἰς τὰ σαρανταεννηά;

—Ἀπὸ πενῆντα ἀγοράζω ἐγώ, ἀπήντησε μετὰ πυρετώδους ἐξάψεως ὁ Θοδωράκης.

—Πόσα; ἔσπευσε νὰ ἐρωτήσῃ ψυχρῶς ὁ μεσίτης μου.

—Τριάντα, . . ἂν ἔχῃς, ἀπήντησεν ὁ ἀγοραστής.

—Δικά σας! προσέθηκεν ὁ κὺρ Γιάννης, καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρά του πρὸς τὸν ὠχρὸν καὶ πυρέσσοντα Θοδωράκην.

—Τὰ χρήματα ὅμως, ὑπέλαβεν ἐκεῖνος, τεινων ἐπίσης τὴν χεῖρά του εἰς τὸν μεσίτην, αὔριον τὸ πρωΐ, διότι σήμερον ἐξετινάχθηκα.

—Ὅπως ἀγαπᾶτε, παρετήρησε γλυκερῶς ὁ κὺρ Γιάννης· μοῦ δίδετε μόνον ἕνα χαρτάκι. . .

Καὶ εἰσελθόντες εἰς παρακείμενον καπνοπωλεῖον, οὗτινος ἡ τράπεζα εἶχε προχείρως μεταβληθῆ εἰς κολλυβιστικὸν λογιστήριον, συνετέλεσαν πρὸς μεγίστην μου εὐχαρίστησιν τὴν συναλλαγὴν αὐτῶν. Λέγω δὲ, πρὸς μεγίστην μου εὐχαρίστησιν, διότι ἐκτὸς τῆς χορηγηθείσης μοι πάλιν πρὸς ὥραν ἐλευθερίας διὰ τῆς λύσεως τοῦ δέματος, ὅπερ ἔφερεν ὑπὸ μάλης ὁ κὺρ Γιάννης, εἶδα μεθ' ὑπερηφανείας, ὅτι μία τῶν εἰς ὑπερτίμησιν ἑκατὸν πεντήκοντα φράγκων πωληθεισῶν μετοχῶν ἦμην καὶ ἐγώ.

—Ἀληθῶς, διελογιζόμην κατ' ἐμαυτήν, φερομένη μετ' ὀλί-

γας στιγμὰς ἐν τῷ θυλακίῳ τοῦ κὺρ Θοδωράκη, ἀληθῶς ὁ ἐκδότης μου ἦτο μέγας ἀνήρ, καὶ εἶχε μεγαλοφυΐαν οὐχὶ τῶν κοινῶν, κατορθώσας ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ ἀξίζωσι τὰ πεντήκοντα φράγκα διακόσια. Διότι, τέλος πάντων, ἐγὼ εἶχα πληρωθῆ πρό τινων ἡμερῶν πεντήκοντα φράγκα, καὶ ὅμως ἠγοράσθην πρό τινων στιγμῶν ἀντὶ διακοσίων. Τοῦτο ἦτο ἀλήθεια, ἦτο γεγονός, οὗτινος ὑπῆρξα αὐτήκοος καὶ αὐτόπτης. Καὶ ὅμως ἐγὼ οὐδόλως εἶχα μεταβληθῆ· ἤμην πάντοτε ἡ αὐτή, κατ' οὐδὲν αὐξηθεῖσα, κατ' οὐδὲν βελτιωθεῖσα. Ἔφερον μόνον ἐπ' ἐμοῦ ὀλίγας κηλίδας ῥητινίτου καὶ στίγματά τινα ἐκ τοῦ βορβορώδους ἐδάφους τοῦ καπηλείου, ὅπου κατὰ κακήν μου μοῖραν εἶχα κυλισθῆ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ἑσπέραν τὴν ὁποίαν διηγήθην ἤδη, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐννοήσω, ἂν αἱ πρόσθετοί μου αὗται ἰδιότητες ἦσαν ἱκαναὶ νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ὑπερτίμησίν μου. Τί ἆρά γε συνέβη ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ὑψώθη τόσον ἡ ἀξία μου ; Ποῖοι λόγοι παρεκίνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ πλειοδοτῶσι πρὸς ἀπόκτησίν μου ; Μάτην προσεπάθουν νὰ τὸ ἐννοήσω, καὶ ἐσκεπτόμην ἔτι περὶ τούτου, ὅτε ὁ νέος μου κύριος εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ πρὶν ἢ ἔτι ἀποβάλῃ τὸν πῖλον αὐτοῦ, ἐξήγαγε τοῦ θυλακίου του τὴν στιβάδα ἡμῶν ὅλην, ἣν ἀπὸ πρωΐας, φαίνεται, εἶχε συναγάγει ἐντὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀπέθηκε θριαμβικῶς ἐπὶ τῆς τραπέζης.

X.

— Ταὶς ἑκατάφερα τέλος πάντων ἑκατόν ! ἐφώνησε πρὸς μικρὰν τινα καὶ κομψὴν γυναῖκα, καθημένην ἐγγὺς τραπεζίου, καὶ ῥάπτουσαν ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς μικρᾶς ὀρειχαλκίνης λυχνίας, παρὰ τὸ λίκνον κοιμωμένου βρέφους.

Ἀλλ' ἡ σύζυγός του — διότι σύζυγος αὐτοῦ ἦτο ἡ ὠχρὰ ἐκείνη καὶ κατηφὴς γυνή, — οὐδὲν ἀπήντησεν. Ἀνέβλεψε μόνον

περιλύπως ἐπί τινας στιγμὰς πρὸς τὸν λαλήσαντα, καὶ καταβιβάσασα πάλιν τὰ βλέμματά της ἐπὶ τὴν νυκτερινὴν αὐτῆς ἐργασίαν, ἐξηκολούθησε ῥάπτουσα δι' ἀσταθοῦς καὶ τρεμούσης χειρός.

— Ἀκόμη ῥάπτεις, Σοφία ; προσέθηκεν ὁ Θοδωράκης διὰ ταπεινοτέρας φωνῆς, καὶ ἀποβαλὼν τὸν πῖλον αὐτοῦ προσήγγισεν εἰς τὴν σύζυγόν του.

— Πρέπει νὰ τελειώσω ἀπόψε, ἀπήντησεν ἡ νεαρὰ γυνή.

— Τώρα ποῦ θὰ γείνωμεν πλούσιοι, δὲν ἔχεις πλέον ἀνάγκην νὰ ῥάπτῃς, ἐπανέλαβεν ὁ σύζυγος μειδιῶν. Ἀλλὰ τὸ βεβιασμένον αὐτοῦ μειδίαμα ἐφαίνετο θέλον αὐτὸν μᾶλλον νὰ φαιδρύνῃ ἢ τὴν σύζυγόν του.

— Πλούσιοι ! ἐψιθύρισε μόλις ἀκουομένη ἡ Σοφία, καὶ παραιτοῦσα ἄϊφνης τὴν ἐργασίαν της,

— Ἔχομεν αὔριον νὰ ψωνίσωμεν ; ἠρώτησε διὰ ζωηροτέρας φωνῆς, καὶ ἀνέβλεψεν εἰς τὸν σύζυγόν της, ἐνῷ ἀδρὸν δάκρυ ἐκυλίετο ἐπὶ τῆς ὠχρᾶς αὐτῆς παρειᾶς.

— Ἄρχισες πάλιν τὰ δάκρυα καὶ τὰ παράπονα ; ὑπέλαβε μετὰ τραχυτέρας φωνῆς ὁ Θοδωράκης, ἀποφεύγων τὴν εἰς τὴν ἐρώτησιν τῆς συζύγου τοῦ ἀπάντησιν.

— Ἐννοεῖς πολὺ καλά, ὅτι τὰ δάκρυα αὐτὰ δὲν εἶνε δι' ἐμέ, ἀλλὰ διὰ σὲ περισσότερον καὶ διὰ τὸ ταλαίπωρον αὐτὸ πλάσμα, τὸ ὁποῖον κοιμᾶτ' ἐκεῖ μέσα, καὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἠξεύρω ποία θὰ ἦνε ἡ τύχη, ἂν ἐξακολουθῇς αὐτὸν τὸν δρόμον.

— Αἴ ! νὰ σοῦ εἰπῶ ! διέκοψεν αὐτὴν ὁ κερδοσκόπος, καὶ ἡ φωνή του κατέστη ἔτι τραχυτέρα· κλαῖε, ἂν θέλεις καὶ σοῦ προξενεῖ εὐχαρίστησιν, ἀλλ' ἄφησε τὰς συμβουλὰς καὶ τὰς νουθεσίας, διότι μοῦ πειράζουν τὰ νεῦρα.

— Σοῦ πειράζουν τὰ νεῦρα ! ἀνέκραξεν ἡ νεαρὰ γυνή, καὶ ἡ μορφὴ αὐτῆς ἐπορφυρώθη, καὶ ἡ φωνή της ἔτρεμεν ἐξ ἀγανακτήσεως. Σοῦ πειράζουν τὰ νεῦρα ! καὶ δὲν σοῦ πειράζει τὰ νεῦρα λοιπὸν ἡ δυστυχία, τὴν ὁποίαν πολὺ γρήγορα θὰ φέρῃς εἰς τὸ

σπίτι σου, ἡ πτωχεία καὶ ἡ πεῖνα, τὴν ὁποίαν μᾶς ἑτοιμάζεις, ἡ ἀτιμία... Θεέ μου!...

Καὶ ἡ ταλαίπωρος μήτηρ, μὴ κατορθώσασα νὰ συμπληρώσῃ τὴν φράσιν της, ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον αὐτῆς διὰ τῶν χειρῶν καὶ ἐρράγη εἰς λυγμούς.

— Ἡ ἀτιμία! ὠλόλυξεν ὁ Θοδωράκης· δὲν ἠξεύρεις τί λέγεις,... καὶ κάμε μου τὴν χάριν σὲ παρακαλῶ...

Εἶπε, καὶ ἐβάδισεν ἀπειλητικῶς πρὸς τὴν Σοφίαν.

Ἀλλ' ἡ νεαρὰ γυνή, ὡσεὶ μεταμορφωθεῖσα αἴφνης, ὡσεὶ στομωθεῖσα τὴν ψυχὴν διὰ τῶν πικρῶν δακρύων ἅτινα ἔχυσαν τὰ ὄμματά της, ἀνέστη ὀρθία, καὶ προσβλέπουσα τὸν σύζυγον αὐτῆς ἀσκαρδαμυκτί,

— Ναί! ἐφώνησεν, ἡ ἀτιμία! Ἐπώλησες ὅ,τι εἴχαμεν, καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα μου κοσμήματα, καὶ αὐτὸν τὸν μικρὸν σταυρὸν τῆς κόρης μας, διὰ νὰ ἀγοράσῃς μετοχάς, διὰ νὰ παίξῃς εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον, διότι τί ἄλλο τέλος πάντων εἶνε αὐτὸ τὸ ἐμπόριον παρὰ χαρτοπαίγνιον! Καὶ ὅμως δὲν ἠσύχασες! ἠγόρασες καὶ ἄλλας σήμερον· μὲ τί τὰς ἐπλήρωσες; μὲ τί θὰ τὰς πληρώσῃς, ἀφοῦ δὲν ἔχομεν πλέον οὔτε μίαν δραχμὴν διὰ νὰ ἀγοράσωμεν ψωμί, ἀφοῦ θ' ἀναγκασθῶ νὰ πωλήσω τὸ μικρὸ αὐτὸ ὑποκαμισάκι, ποῦ ἔρραπτα διὰ τὴν κόρην μου, διὰ νὰ ζήσωμεν αὔριον;

Ὁ Θεοδωράκης δὲν ἦτο πλέον ὁ ἴδιος ἄνθρωπος. Ἵστατο πρὸ τῆς συζύγου του ἐνεὸς καὶ ἄφωνος, ὡς μὴ ἀναγνωρίζων αὐτήν, ὡς παράφρων πρὸς στιγμὴν γενόμενος.

— Λέγε μου λοιπόν! ἐπανέλαβεν ἡ Σοφία, μὲ τί τὰς ἐπλήρωσες;

— Θὰ τὰς πληρώσω αὔριον,.. ἀπήντησε μηχανικῶς οὕτως εἰπεῖν ὁ κερδοσκόπος.

— Μὲ τί; μὲ τί; ἐπέμενε κραυγάζουσα ἡ νεαρὰ γυνή.

— Πλήν, Σοφία μου, ὑπέλαβεν ὁ σύζυγος, ἠπιώτερος ἐκ τῆς ἀλλοφροσύνης αὐτοῦ ἀνακύψας, αὔριον θὰ ἦνε ὑπερτιμημέναι,

θὰ τὰς πωλήσω εἰς τὰ διακόσια, καὶ θὰ ὠφεληθῶμεν πέντε χιλιάδας φράγκα . . .

— Καὶ ἂν αὔριον δὲν ἦνε ὑπερτιμημέναι ;

— Θὰ ἦνε μεθαύριον, ἀντιμεθαύριον, θὰ ἦνε τέλος πάντων ἐντὸς ἑνὸς μηνός. Τὸ πρᾶγμα εἶνε ἄφευκτον. Παραγγελίαι ἔρχονται καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν . . . καὶ μέχρι τῆς λήξεως τοῦ συναλλάγματος . . .

Καὶ ὁ κερδοσκόπος, ὡσεὶ ἄκων ἐξολισθήσας εἰς τὴν τελευταίαν του ἐξομολόγησιν, ἀνεστάλη ἀποτόμως, ψιθυρίζων καθ' ἑαυτόν· — Διάβολε ! πῶς μοῦ ἐξέφυγε !

— Συναλλάγματος ! ἐξεφώνησεν ἡ νεαρὰ γυνή· ὑπέγραψες συνάλλαγμα, διὰ νὰ ἀγοράσῃς παληόχαρτα ; Ἔδωκες τὴν ὑπογραφήν σου, τὴν τιμήν σου, διὰ νὰ πλουτίσῃς μὲ τὸν νοῦν, διὰ νὰ ἔμβῃς μεθαύριον εἰς τὴν φυλακήν, καὶ νὰ μὲ ἀφήσῃς εἰς τοὺς πέντε ὀρόμους ; . . .

Ἡ Σοφία δὲν ἠδυνήθη νὰ περάνῃ τοὺς λόγους της. Οἱ ἀλλεπάλληλοι κλονισμοὶ κατέβαλον αὐτήν, καὶ ἔπεσε λιπόθυμος ἐπί τινος ἕδρας.

Ἀλλ' ἡ πεπωρωμένη, φαίνεται, τοῦ συζύγου του της καρδία οὐδόλως ἐκ τοῦ θεάματος ἐκείνου ἐταράχθη, ἐνῷ ἐγώ, ἡ ἁπλῆ μάρτυς τοῦ μικροῦ ἐκείνου οἰκογενειακοῦ δράματος, ἔτρεμον ὅλη ἐκ τῆς συγκινήσεως.

Πλησιάσας ὁ Θοδωράκης εἰς τὸ τραπέζιον, ἐφ' οὗ ἐκείμην μετὰ τῶν ἄλλων μου ἀδελφῶν, ἤνοιξε τὸν σύρτην αὐτοῦ καὶ μᾶς ἐκλείδωσεν ἐντὸς τῶν σκοτεινῶν του μυχῶν.

Ἐκεῖθεν ἤκουσα αὐτὸν μετ' ὀλίγον ἀπερχόμενον μὲ γοργὸν τὸ βῆμα, καὶ κλείοντα βιαίως ὄπισθεν αὐτοῦ τὴν θύραν τοῦ δωματίου.

XI.

Πολλάς, ὑποθέτω, ἡμέρας ἔμεινα ἐκεῖ φυλακισμένη.

Ὅτε ἠνοίχθη ὁ σύρτης, καὶ ἡ χεὶρ τοῦ κυρίου ἡμῶν μᾶς ἐξέβαλε πάλιν εἰς φῶς, ταραχώδης καὶ δυσάρεστος σκηνὴ συνέβαινεν ἐντὸς τοῦ δωματίου.

Εἶδον ξένας καὶ παραδόξους μορφὰς ἀναιδῆ περιφερούσας πέριξ τὰ βλέμματα, ἤκουσα συγκεχυμένας τινας φράσεις, ἐν αἷς αἱ λέξεις: διαμαρτύρησις, κατάσχεσις, φυλακή! πολλάκις ἐπανελαμβάνοντο, καὶ ἠσθάνθην ἐμαυτὴν τέλος μεταβαίνουσαν εἰς ἄλλας χεῖρας.

— Ἰδού! εἶπεν ὁ Θοδωράκης πρός τινα τῶν παρισταμένων ξένων. Εἶνε ἑκατὸν κομμάτια· μὲ τὰ εἰκοσιτέσσαρα κάμνουν ἑπτὰ χιλιάδες τετρακόσια φράγκα περισσότερον ἀφ' ὅ,τι ὀφείλω.

— Καὶ τὰ ἔξοδα; τὰ ἔξοδα! προσέθηκε ῥικνή τις καὶ κιτρίνη μορφή, κτῆμα δικαστικοῦ κλητῆρος, ὡς ἐσυμπέρανα.

— Κρατήσατε καὶ τὰ ἔξοδα, ὅσα εἶνε, εἶπεν ὁ Θοδωράκης, καὶ ἐπιστρέψατέ μου τὸ ὑπόλοιπον.

— Βλέπεις πῶς ἔγεινες πλούσιος; ὑπέλαβε διὰ σβεννυμένης φωνῆς ἡ ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου ἀσθενὴς κατακειμένη σύζυγος τοῦ πτωχεύσαντος κερδοσκόπου.

— Νὰ πάρῃ ὁ διάβολος τὴν ἀντιπολίτευσιν, ἡ ὁποία ἔκαμε τὴν σύμβασιν ὅπως τὴν ἔκαμε! ἀπήντησεν ἐκεῖνος, βλοσυρῶς βλέπων χαμαί.

— Ὅσον δι' αὐτό, κυρία, εἶνε σωστόν! ὑπέλαβεν ὁ νέος μου κάτοχος, τυλίσσων ἡμᾶς πάσας εἰς ἱκανῶς ὀγκώδες σπείραμα, καὶ περιδένων αὐτὸ διὰ ῥυπαροῦ λωρίου. — Ἀλλέως τὰ ἐπεριμέναμεν καὶ ἀλλέως μὰς ἐβγῆκαν. Προσκυνῶ!

Καὶ ἐξῆλθε τοῦ θαλάμου μεθ' ἡμῶν.

XII.

Τὸ λυπηρὸν θέαμα τῆς τελευταίας σκηνῆς, ἧς παρέστην μάρτυς, ἡ συνείδησις ὅτι ὑπῆρξα καὶ ἐγὼ ἐν μέρει ἀφορμὴ δακρύων καὶ δυστυχίας ἐργάτις, καὶ ὑπὲρ πάντα ἴσως τὸ προσβάλλον τὴν φιλοτιμίαν μου συναίσθημα τῆς φοβερᾶς μου ὑποτιμήσεως, ταῦτα πάντα συνεκίνησαν τὴν καρδίαν μου καὶ ἐζάλισαν τὴν κεφαλήν μου, ὥστε δὶς ἴσως καὶ τρὶς ἐντὸς τῆς ἡμέρας μετήλλαξα κύριον χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσω.

Μόλις μεθ' ἡμέρας, συνελθοῦσα κἄπως εἰς ἐμαυτήν, ἐννόησα ἐκ τῆς νέας, ἱκανῶς κωμικῆς, σκηνῆς, εἰς ἣν παρευρέθην, ὅτι διετέλουν εἰς χεῖρας μικροῦ τινος ἐκ τῶν νεοφωτίστων ἐκείνων μεσιτῶν, οὓς εἶχον ἐμπαίξει ἐν ὥρᾳ εὐδαιμονίας.

Ὁ κάτοχός μου ἀπετέλει μέρος παραδόξου τινὸς χοροῦ, συνωθουμένου περὶ τὸ σφαιριστήριον μεγάλου καὶ ἱκανῶς πλήθοντος καφενείου. Οἱ τὸν κυβευτικὸν δ' ἐκεῖνον ὅμιλον συγκροτοῦντες, κατηφεῖς συγχρόνως καὶ ἀγρίας ἔχοντες τὰς ὄψεις, ἀντήλλασσον μεγαλοφώνως φράσεις πρωτακούστους εἰς ἐμὲ καὶ ἀκαταλήπτους, καὶ ἠγωνίζοντο τίς πρῶτος νὰ πωλήσῃ, ὡς ἠμιλλῶντο ἄλλοτε τίς ν' ἀγοράσῃ περισσότερον τοῦ ἄλλου.

Ποῦ ὁ πάταγος ἐκεῖνος, ὁ πρὸ δύο μηνῶν, ὁ πυρετώδης καὶ πλήρης ζωῆς! ποῦ αἱ συμμιγεῖς ἐκεῖναι κραυγαὶ τῶν ἀπλήστων ἀγοραστῶν, ἃς ἤκουον ἐν εὐφροσύνῃ τὰ ὠτά μου! ποῦ τὸ εὔθυμον ἐκεῖνο καὶ πλῆρες ἐλπίδων πλῆθος, τὸ θυσιάζον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τὸν ἔσχατον αὐτοῦ ὀβολόν!

Πομφόλυγες ἦσαν — φαίνεται — αἱ ἐλπίδες των καὶ διερράγησαν, καπνὸς ἦν τὸ πλῆθος καὶ διελύθη.

Τοιαῦτά τινα ἐφιλοσόφουν κατ' ἐμαυτήν, ἀκούουσα περὶ ἐμὲ τὰς ἀλλοκότους ταύτας φράσεις:

— Ἀγοράζω μὲ δεκαπέντε, τὸ ἕνα ἐμπρός, παραδοτέα τὴν πρώτην.

— Πουλῶ τέσσαρα κομματάκια μὲ δεκαέξ, τὸ ἥμισυ ἐμπρός.

— Πουλῶ δέκα εἰς τὰ δεκαπέντε καὶ μισό, μετὰ τὸ χρηματιστήριον.

— Ἀγοράζω μὲ δεκαπέντε καὶ μισό, τὸ ἥμισυ ἐμπρός δι' αὔριον.

— Ἀγοράζω μὲ δεκατέσσαρα πενῆντα κομμάτια ὑποχρεωτικά.

— Πουλῶ εἰς τὴν διάθεσίν μου εἴκοσι κομμάτια, μὲ δεκαὲξ τὸ ἓν ἐμπρός διὰ μεθαύριον τὸ πρωΐ.

— Πουλῶ μὲ δεκαέξ, τὸ ἥμισυ ἐμπρός, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀγοραστοῦ!

Ἐκ τῶν φράσεων τούτων, καὶ ἄλλων πολλῶν ὁμοίων, αἵτινες ἀνεμιγνύοντο ἀδιακόπως εἰς τὰς ἐκφωνήσεις τῶν ὑπηρετῶν τοῦ καφενείου, διατασσόντων «ἕνα λουκοῦμι»! ἢ «ἕνα βαρὺν καὶ γλυκύν»! οὐδὲν ἄλλο ἐννόησα, ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι πολλοὶ ἦσαν πωληταί, ὀλίγοι δὲ ἀγορασταί.

Μετ' ὀλίγον ἤκουσα καὶ τὸν κάτοχόν μου, εἰς οὗ τὸ θυλάκιον μονήρης καὶ τεθλιμμένη ἐθρήνουν σιγὰ τὸ παρελθόν μου μεγαλεῖον, ἀναφωνήσαντα·

— Μία μόνη μοῦ ἔμεινε! τὴν ξεκάμνω εἰς τὰ δεκατέσσαρα καὶ μισό!

Ἄ! πόσον βαθέως ἐπίκρανε τὴν ψυχήν μου ἡ λέξις ἐκείνη: ξεκάμνω!

Τοσοῦτον λοιπὸν ἄχρηστον καὶ ὀχληρὸν σκεῦος εἶχα καταντήσει, ὥστε εὐτυχία ἐλογίζετο ἡ ἀπαλλαγή μου;

Οὐδέποτε εὐαίσθητος ἀλλ' ἄσχημος δεσποινίς, παρηγκωνισμένη εἰς γωνίαν τινὰ τῆς αἰθούσης χοροῦ, ἠσθάνθη μεγαλειτέραν ταπείνωσιν καὶ λύπην, ὅσην ἐγὼ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐν τῷ θυλακίῳ τοῦ χονδροειδοῦς καὶ ῥυπαροῦ μου κατόχου, οὔτε θερμοτέραν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν καλοῦντα αἴφνης αὐτὴν χορευτήν, ὅσην ἐγὼ πρὸς τὸν πλησιάσαντα εἰς τὸν πωλητήν μου

κοντὸν καὶ παχὺν βρακοφόρον, καὶ εἰπόντα μετ' εὐμενοῦς καὶ ἁπλοϊκοῦ μειδιάματος.

— Φέρ' την ἐδῶ παιδί μου! ἐγὼ τὴν ἀγοράζω 'ς τὴν τύχην τῆς κόρης μου.

XIII.

Καὶ οὕτω μετήλλαξα πάλιν κύριον.

Ὁ νέος μου κάτοχος οὔτε τὴν ἐπιβάλλουσαν καὶ σοβαρὰν εἶχεν ἀναβολὴν τοῦ πρώτου μου ἀγοραστοῦ, οὔτε μῦρα ἀπέπνεεν ὡς ἡ πρώτη μου κυρία, οὔτε φλογερὰ ἀπέθηκεν ἐπὶ τῆς παρειᾶς μου φιλήματα, ὡς ἡ χαρίεσσα θαλαμηπόλος, οὔτε εἰς θυσίας ὑπεβλήθη χρηματικὰς πρὸς ἀπόκτησίν μου, ὡς πολλοὶ τῶν μετὰ ταῦτα κυρίων μου. Καὶ ὅμως ἠγάπησα αὐτόν, ὡς ἀγαπᾷ τις τὸν ἐν τῇ δυστυχίᾳ φίλον, ὡς ἀγαπᾷ τὸν φιλανθρώπως παρέχοντα ἄσυλον εἰς ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἔρημον. Οὕτω δὲ μετὰ παλμῶν ἀληθινῆς ἀγάπης καὶ ἀκραιφνοῦς εὐγνωμοσύνης συνώδευσα αὐτὸν εἰς τὴν μικράν του οἰκίαν, ὅπου, μόλις εἰσελθών, συνήντησε τὴν σύζυγόν του, φαιδρὰν καὶ ῥοδοκοκκίνους ἔχουσαν τὰς παρειὰς γυναῖκα, πλύνουσαν ἀφελῶς ἐντὸς μικρᾶς σκάφης χονδρά τινα ἀσπρόῤῥουχα.

— Νά! γυναῖκα, εἶπεν· αὐτὸ νὰ τὸ φυλάξῃς 'ς τὴν τύχην τῆς κόρης μας!

— Τί εἶνε αὐτό, ἠρώτησεν ἐκείνη, καὶ καταλιποῦσα τὴν πλύσιν της ἀνήγειρε τὴν κεφαλήν, καὶ ἔτεινε τὴν ὑγράν της χεῖρα πρὸς ἐμέ.

— Αὐτό, γυναικοῦλά μου, ὑπέλαβεν ὁ ἀγαθὸς ἀνήρ, εἶνε μετοχὴ τοῦ Λαυρίου. Ἔχει ἑβδομῆντα δύο δραχμαὶς καὶ εἰκοσιπέντε λεπτά, καὶ μὲ τὸν καιρὸ θὰ γεννήσῃ πολὺ περισότεραις. Φύλαξέ την.

— Χριστὲ καὶ Παναγία! ἐφώνησεν ἡ ἁπλῆ γυνή. Σ' τὰ σωστά σου εἶσαι, ἄνδρα;

— Ἄκουσε, ποῦ σοῦ λέω! φύλαξέ την καὶ θὰ ἰδῇς. Ἂν ἔχῃ τύχῃ ἡ κόρη μας, θὰ τῆς κάμωμε μ' αὐτὸ τὸ χαρτὶ τὴν προῖκά της!

— Ἀφοῦ εἶνε ἔτσι! ὑπέλαβεν ὑποτασσομένη ἡ σύζυγος· σὺ κάτι θὰ ξέρεις· φέρε νὰ τὴν φυλάξω.

Καὶ σπογγίσασα τὰς χεῖρας αὐτῆς, μὲ ἔλαβεν ἄκροις δακτύλοις, εἰσῆλθεν εἰς τὸ χαμόγειον δωμάτιον τῆς οἰκίας, καὶ ἐξαγαγοῦσα ἐκ τῶν μυχῶν κολοσσιαίου κιβωτίου μικρὸν κομβόδεμα, ἐν ᾧ ὑπῆρχον συνεπτυγμένα καὶ ἄλλα παντοειδῆ κιτρινόχροα καὶ ἀπηρχαιωμένα χαρτία, μὲ ἔδεσε μετ' αὐτῶν.

XIV.

Ἐδῶ, φίλε ἀναγνῶστα, ἔληξεν — ἐπὶ τοῦ παρόντος — ὁ πολυτάραχός μου βίος.

Ἐδῶ κεῖμαι ἐν ἡσυχίᾳ, ὡς ἐν τάφῳ, στενοχωρουμένη ἐκ τῆς μοναξίας καὶ χασμωμένη ἐκ τῆς πλήξεως.

Ἐδῶ ἀναμιμνήσκομαι τῆς παρελθούσης μου λαμπρότητος, καὶ εὔχομαι ἐν χριστιανικῇ ἐγκαρτερήσει: «μὴ χειρότερα».

Ἐδῶ τέλος μ' ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ γράψω τὰ ἀπομνημονεύματά μου, ἵνα διασκεδάσω τὴν πλῆξίν μου.

Εὔχομαι, ὅπως διεσκέδασα ἐγὼ γράφουσα, νὰ διασκεδάσῃς καὶ σὺ ἀναγινώσκων.

Η ΕΣΠΕΡΙΣ

ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΣΟΥΣΑΜΑΚΗ [1]

Α'.

Ὁ Κύριος Παρδαλὸς καὶ ἡ κυρία Παρδαλοῦ εἶνε προσκεκλημένοι τὸ ἑσπέρας εἰς συναναστροφήν.

Ὁ Κύριος Σουσαμάκης, ὑπάλληλος τοῦ γραφείου ὅπερ διευθύνει ὁ κύριος Παρδαλός, ἐνυμφεύθη πρό τινων μηνῶν, τῇ ἀγαθῇ συμπράξει τοῦ προϊσταμένου του, πλουσίαν τινα νύμφην ἐκ Πατρῶν, ἔχουσαν μὲν ἕνα ὀφθαλμὸν ὀλιγώτερον αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς ἀποζημίωσιν τοῦ ἐλλείποντος ὀφθαλμοῦ δεκαπέντε ἔτη ἡλικίας περισσότερα, καὶ εἰς ἀποζημίωσιν τῶν περισσευόντων δεκαπέντε ἐτῶν τριάκοντα πέντε χιλιάδας δραχμῶν προῖκα. Ὁ ὄλβιος Σουσαμάκης ἐσυλλογίσθη κατ' ἀρχάς, εἰς πανηγυρισμὸν τοῦ σπουδαίου τούτου καὶ εὐτυχοῦς συμβεβηκότος τοῦ βίου του, νὰ δώσῃ χορὸν εἰς τοὺς παρανύμφους τὴν αὐτὴν τῶν γάμων του ἑσπέραν· εἶχε δὲ μάλιστα παρακαλέσει ὑπαξιωματικόν τινα φίλον του νὰ τῷ προμηθεύσῃ ἐκ τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς ἓν φλάουτον, ἓν κλαρινέτον καὶ ἓν τρομπόνι, ἤτοι ἕνα πλαγίαυλον, ἕνα ὀξύαυλον καὶ μίαν βαρυσάλπιγγα, ὡς γράφουσι σήμερον οἱ νεοφώτιστοι τῆς γλώσσης καθαρισταί, ὅπως τὸ ἐναρμόνιον αὐτῶν μέλος πτερώσῃ τοὺς πόδας τῶν προσκεκλημένων. Ἀλλ' εἶτα μετενόησε, σκεφθεὶς ὅτι δὲν ἦτο καλὸν νὰ παρατείνῃ

[1] Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ Ἡμερολογίῳ (Δ. Κορομηλᾶ) τοῦ ἔτους 1875.

τὸ μεταξὺ τῆς στέψεως καὶ τῆς ἀπομονώσεως αὐτοῦ χρονικὸν διάστημα, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀναβάλῃ εἰς προσφορώτερον καιρὸν τὸν χορευτικὸν τῶν γάμων του πανηγυρισμόν.

Οὕτω λοιπὸν τὴν ἑβδόμην Νοεμβρίου, ἡμέραν πέμπτην, ὡραῖα ἐπισκεπτήρια, δίκην μετριοφρόνων προσκλητηρίων, διενεμήθησαν εἰς τοὺς γνωρίμους καὶ φίλους τοῦ κυρίου Σουσαμάκη, ὧν ἓν ἔλαβεν καὶ ὁ Κύριος Παρδαλός, ἔχον οὕτω:

«Ὁ Κύριος καὶ ἡ Κυρία Σουσαμάκη παρακαλοῦσι τὸν Κύριον καὶ τὴν Κυρίαν Παρδαλοῦ νὰ λάβωσι τὴν καλωσύνην νὰ πάρωσι τὸ τσάϊ εἰς τὴν οἰκίαν των τὴν Κυριακήν, 10 Νοεμβρίου, εἰς τὰς 8 τὸ ἑσπέρας».

Σημειωτέον ὅτι τὴν ἡμέραν ταύτην ἐξέλεξεν ἡ ἀβρὰ πρόνοια τῆς Κυρίας Σουσαμάκη, καθότι τὴν κυριακὴν ἐκείνην συνέπιπτε ἡ ἐπέτειος τῆς ἑορτῆς τοῦ νεαροῦ της συζύγου — ὁ Σουσαμάκης ἐκαλεῖτο Ὀρέστης — καὶ ἡ νεόνυμφος Πασιφάη ἐσκέφθη, ὅτι προσφυέστατον ἦτο νὰ πανηγυρισθῶσι διὰ τοῦ αὐτοῦ χοροῦ καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ κυπέλλου τεῖου ὅ τε γάμος της καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ συμβίου της.

Οὕτω λοιπὸν τὴν ἑσπέραν τῆς Κυριακῆς, 10 Νοεμβρίου, διπλαῖ συγχρόνως γίνονται ἑτοιμασίαι· ἑτοιμασίαι ὑποδοχῆς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Σουσαμάκη, καὶ ἑτοιμασίαι ἐπισκέψεως ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Παρδαλοῦ.

Ἂς μνημονεύσωμεν ἐν παρόδῳ, καὶ πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὰς οἰκίας τοῦ Ἀμφιτρύωνος καὶ τοῦ ξένου του, ὅτι τὴν προτεραίαν τὸ ἑσπέρας, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Κ. Παρδαλὸς ἡτοιμάζετο νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τοῦ γραφείου, ἐπλησίασεν εἰς αὐτὸν δειλῶς ὁ Σουσαμάκης, καὶ περιελίσσων εἰς τοὺς δακτύλους του τὴν ἅλυσιν τοῦ ὡρολογίου του, ἵνα διασκεδάσῃ πως τὴν δειλίαν αὐτοῦ, τῷ εἶπε, μειδιῶν γλυκερὸν μειδίαμα σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς·

— Λοιπόν ... θὰ σᾶς ἔχωμεν αὔριον τὸ ἑσπέρας, Κύριε Διευθυντά;

— Χωρὶς ἄλλο, Κύριε Σουσαμάκη, .. χωρὶς ἄλλο! ἀπήν-

τησεν ὁ Κύριος Παρδαλός, ἀντιμειδιῶν καὶ ἐκεῖνος μειδίαμα ὑπεροχῆς καὶ προστασίας.

Β'.

Ὁ Σουσαμάκης, ἐννοῶν νὰ πανηγυρίσῃ τοὺς γάμους του καὶ τὴν ἑορτήν του, οὐδόλως ἐσκόπει νὰ δώσῃ ἐκ τῶν τυπικῶν ἐκείνων συναναστροφῶν, καθ' ἃς οἱ προσκεκλημένοι πίνουσιν ἓν κύπελλον τείου — οἱ τολμηρότεροι καὶ δύο, — βρέχουσιν ἐντὸς αὐτοῦ ἕν ἢ δύο μικροσκοπικὰ παξιμαδάκια, χορεύουσι πολλοὶ κυμβαλιζόντων ὀλίγων, καὶ ἀπέρχονται τέλος περὶ τὰς δύο ἢ τρεῖς μετὰ τὸ μεσονύκτιον, κάθιδροι, κατάκοποι, λιμώττοντες καὶ διψῶντες. Ἄνυμφος ἔτι εἶχε πολλάκις μετάσχει τοιούτων χορευτικῶν ἑσπερίδων, καὶ ἡ μνήμη των διετηρεῖτο ἔτι πλήρης πείνης καὶ ῥίγους ἐν τῇ φαντασίᾳ του. Συναισθανόμενος δὲ βαθύτατα τὴν ὀρθότητα τοῦ γραφικοῦ ῥητοῦ: ὃ σὺ μισεῖς ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς, οὐδόλως ἤθελε νὰ πάθωσιν οἱ ξένοι του ὅ,τι αὐτὸς πολλάκις εἶχε πάθει καὶ ἀπὸ καρδίας ἐμίσει. Διὰ τοῦτο λίαν πρωὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἀγοράν, ἐπρομηθεύθη ὀπώρας, ὀρεκτικὰ τραγήματα, ἄρτον ἰδίως πολὺν καὶ οἶνον ἔτι πλείονα, καὶ ἀφοῦ παρήγγειλεν εἰς τὸ Σολωνεῖον τὰ ἀπαιτούμενα γλυκύσματα καὶ ὀροσιστικά, μὴ λησμονήσας καὶ τὰ παγωτὰ — ἤθελε, βλέπετε, νὰ φιλεύσῃ μεγαλοπρεπῶς τοὺς προσκεκλημένους του, — ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ἄγων κατόπιν αὐτοῦ δύο ἐκ τῶν τροφίμων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων, κομίζοντας πλήρεις τοὺς καλάθους αὐτῶν.

Ἀλαζὼν καὶ βρενθυόμενος εἰσῆλθεν ὁ Σουσαμάκης εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἤδη τῆς θύρας ἐφώνησε γεγωνὸς πρὸς τὴν ὑπηρέτριαν:

— Μαρία! ἔλα πάρτ' αὐτά.

Ἀντὶ ὅμως τῆς ὑπηρετρίας, ἥτις τὴν στιγμὴν ἐκείνην μετεκόμιζεν ἀνώνυμά τινα σκεύη εἰς ἀνώνυμον τῆς οἰκίας μέρος, ἐπεφάνη εἰς τὴν κλίμακα ἡ κυρία Πασιφάη, ἄτακτον ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὴν πρωϊνήν της λευκὴν ἐσθῆτα φοροῦσα.

— Μπᾶ, Παναγία μου! ἀνέκραξε, προσηλοῦσα τὸν μονάκριβον αὐτῆς ὀφθαλμὸν εἰς τὰς προμηθείας τοῦ συζύγου της, τί τὰ ἤθελες ὅλ' αὐτὰ τὰ πράγματα, Ὀρέστη;

— Πῶς, τί τὰ ἤθελα; καὶ τί θὰ φάγουν τὸ λοιπὸν οἱ προσκεκλημένοι;

— Τί θὰ φάγουν; μὴ δὰ τοὺς ἔχομεν τραπέζι;

— Δὲν τοὺς ἔχομεν τραπέζι, ἀλλὰ θὰ ἦνε ἄνοστον πρᾶγμα νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ φύγουν νηστικοί, . . . περασμένα τὰ μεσάνυκτα.

— Ὡραῖον πρᾶγμα!... ὑπέλαβε πικρῶς μορφάζουσα ἡ κυρία Σουσαμάκη, ὡραῖον πρᾶγμα! νὰ δροσίζωνται αἱ κυρίαι μὲ μῆλα καὶ μὲ κρασὶ τοῦ Σόλωνος.

— Αἱ κυρίαι, ἂν ἀγαποῦν, ἂς πιοῦν λεμονάδαις, καὶ ἂς φάγουν πισκότα καὶ παγωτά . . .

— Λεμονάδαις; πισκότα; παγωτά; ἀνεφώνησεν ἡ Πασιφάη, καὶ ἡ φωνή της ἀνέβαινε πρὸς τὴν ὑπάτην καθόσον προϋχώρει ἡ ἀπαρίθμησις. Χαρά 'ς το! Μὰ τὸ λοιπὸν θὰ μᾶς κοστίσῃ χίλιαις δραχμαὶς αὐτὴ ἡ ἀστειότης!

— Οὔφ! ἀδελφή, πῶς κάμνεις ἔτσι;

Ὁ συζυγικὸς διάλογος ἤθελεν ἴσως ἐξακολουθήσει ἔτι, τραχυνόμενος ἐπὶ μᾶλλον, ἂν δὲν διέκοπτεν αὐτὸν ὁ εἷς τῶν μικρῶν κομιστῶν, παρατηρῶν κἄπως μεγαλοφώνως:

— Ἀφεντικό! δὲν μᾶς ἀδειάζεις τὸ καλάθι, νὰ τραβᾶμε;

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἄμεσον μὲν συνέπειαν εἶχε νὰ κενώθῶσι τὰ πλήρη καλάθια, ἔμμεσον δὲ νὰ σιγήσῃ πρὸς ὥραν ἡ τρυφερὰ τοῦ Σουσαμάκη σύζυγος.

Πρὸς ὥραν εἴπομεν, καὶ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ἐννόησε βεβαίως ἐκ τῆς ἀμυδρᾶς εἰκόνος τῶν νεονύμφων, ἣν παρέσχεν αὐτῷ

ὁ ἀνωτέρω διάλογος, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἡμέρας δὲν παρῆλθεν ἤρεμον καὶ ἀτάραχον. Πολλαὶ σκηναὶ ὅμοιαι πρὸς τὴν πρὸ μικροῦ διεδραματίσθησαν κατόπιν μέχρι τῆς ἑσπέρας.

Ποῖαί τινες ὅμως ἦσαν καὶ ποῦ κατέληξαν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀφηγηθῶμεν, διότι ἠθέλομεν οὕτω προκαταλάβει τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, καὶ ἡ συνέχεια τῆς διηγήσεως ταύτης, ὡς καὶ τὸ τέλος της, οὐδὲν ἤθελον ἔχει πλέον τὸ ἐνδιαφέρον αὐτούς. Διὰ τοῦτο καταλείπομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ νεόνυμφον ζεῦγος, καὶ μεταβαίνομεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου Παρδαλοῦ.

Γ'.

Ἡ ὥρα εἶνε ἕκτη μετὰ μεσημβρίαν καὶ ἡ οἰκογένεια Παρδαλοῦ, τουτέστιν ὁ κύριος, ἡ κυρία καὶ τὰ δύο αὐτῶν τέκνα, μικρὰ ἀγόρια 6—8 ἐτῶν ἡλικίας, κάθηνται περὶ τὴν τράπεζαν τοῦ γεύματος.

— Πρόσεχε, Γεωργάκη, πρόσεχε παιδί μου, λέγει ὁ πατὴρ πρὸς τὸ μικρότερον ἐξ αὐτῶν, ὅπερ μάτην προσπαθεῖ νὰ εἰσαγάγῃ διὰ τῆς βίας εἰς τὸ στόμα του κολοσσιαῖον τεμάχιον κρέατος, καὶ οὐδὲν ἄλλο κατορθοῖ, ἢ νὰ περιχρίσῃ διὰ τοῦ ἐμβάμματος τὴν ῥίνα, τὰ χείλη, τὰς παρειὰς καὶ αὐτάς του τὰς σιαγόνας.

— Αἴ, αἴ! ἀνακράζει ὁ μεγαλείτερος Παρδαλίδης, κύτταξε, κύτταξε μαμά, πῶς ἔγεινε ὁ Γεωργάκης! σωστὸς μασκαρᾶς.

Καὶ ταῦτα λέγων σύρει τὴν μητέρα του ἐκ τῆς ἐσθῆτος, ἵνα ἑλκύσῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τὸ διασκεδαστικὸν θέαμα.

Ἀλλ' ὁ Γεωργάκης, διαστέλλων φοβερὰ τὰ σπινθηρίζοντα ἐξ ὀργῆς ὄμματά του, καὶ πρὶν ἤδη προφθάσῃ νὰ στραφῇ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ του, σφενδονίζει κατὰ τῆς μορφῆς τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ τὸ ἐπὶ τῆς περόνης του καρφωμένον τεμάχιον

κρέατος, ὅπερ μάτην ἐκοπίαζε νὰ εἰσβιάσῃ εἰς τὸ παιδικόν του στόμα, ἐπιφωνῶν :

— Μασκαρᾶς ; ἐγώ ; νά, τὸ λοιπόν, νὰ γείνῃς καὶ σὺ μασκαρᾶς.

Τὶ ἔγεινεν ἡ μορφὴ τοῦ Γιαννάκη — Γιαννάκης ἐκαλεῖτο ὁ ἄλλος υἱὸς τοῦ Κυρίου Παρδαλοῦ — εὐκόλως μαντεύει ὁ ἀναγνώστης· ὅ,τι ὅμως δὲν μαντεύει, οὔτε ἡμεῖς δυνάμεθα εὐκόλως νὰ περιγράψωμεν, εἶνε ἡ ἐπισυμβᾶσα σκηνή.

Ὁ Γεωργάκης ξεκαρδιζόμενος ἀπὸ τὰ γέλοια· ὁ Γιαννάκης ξεφωνίζων, ὀδυρόμενος, προσπαθῶν παντοίαις δυνάμεσι νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ μικροῦ του ἀδελφοῦ, ἐνῷ ἡ μήτηρ του τὸν ἐμποδίζει, καὶ κραυγάζων : «ἀφῆστέ με νὰ τὸν πνίξω»· ὁ Κύριος Παρδαλός, ἀνιστάμενος τῆς τραπέζης πλήρης ὀργῆς, συλλαμβάνων ἀπὸ τοῦ ὠτὸς τὸν Γεωργάκην καὶ ἀπάγων αὐτόν, κλαίοντα καὶ ἀνθιστάμενον, εἰς τὴν καρβουνοθήκην· καὶ ἡ κυρία Παρδαλοῦ τέλος, ἥτις δὲν ἠξεύρει τὶ νὰ πρωτοκάμῃ· νὰ περιστείλῃ τὰς φονικὰς ὀρέξεις τοῦ πρωτοτόκου της, νὰ ἐμποδίσῃ τὸν σύζυγόν της ἀπὸ τοῦ νὰ φυλακίσῃ τὸν μικρότερόν της υἱὸν εἰς μέρος σκοτεινόν, ὡς λέγει, καὶ γεμᾶτον ποντικούς, ἢ νὰ θρηνήσῃ τὸ ὡραῖον μεταξωτόν της φόρεμα, ὅπερ ἐκηλίδωσαν οἱ ἀπὸ τῆς παρειᾶς τοῦ Γιαννάκη ἀναπηδήσαντες ζωμοί.

Ἀλλ' ὁ Κύριος Παρδαλὸς σύρει ἀνένδοτος τὸν υἱόν του ἀπὸ τοῦ ὠτίου, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπιστρέφει θριαμβευτικῶς, ἀφοῦ ἤδη ἐφυλάκισεν αὐτόν.

— Σ' ἐλέρωσε τὸ παληόπαιδο ; λέγει πρὸς τὴν σύζυγόν του· βλέπεις ; αὐτὰ κάμνουν τὰ χάϊδια. Δὲν τοὺς τιμωρεῖς ποτέ, καὶ δι' αὐτὸ κατήντησαν ἔτσι. — Καὶ σύ, ἀνόητε ! προσθέτει μετὰ μικρόν, ἀποτεινόμενος εἰς τὸν σπογγιζόμενον ἔτι Γιαννάκην, τί ἤθελες νὰ τὸν περιπαίξῃς ;

— Δὲν τὸν περίπαιξα, πατέρα, ἀπαντᾷ ἐκεῖνος θρηνωδῶς· μασκαρᾶ μονάχα τὸν εἶπα.

— Καὶ τί παραπάνω ἤθελες νὰ τοῦ εἰπῇς ; ὑπολαμβάνει ἡ

μήτηρ του, ἀνισταμένη καὶ αὐτὴ τῆς τραπέζης, καὶ ἐξετάζουσα λεπτομερέστερον τὴν κηλιδωθεῖσαν ἐσθῆτά της.

— Κύτταξε πῶς σ' ἔκαμε τὸ βρωμόπαιδο, παρατηρεῖ ὁ Κύριος Παρδαλος, οὔτινος τὸ βαλάντιον ἰδίως συνεκίνει περισσότερον ἡ γενομένη καταστροφή. — Πάει 'ς τὴν ὀργὴ φόρεμα τριακοσίων ὀραχμῶν . . .

— Ὄχι δά! καθαρίζεται, πιστεύω . . .

— Παστρεύει, πατέρα, παστρεύει, ὑπολαμβάνει ἐμβριθῶς ὁ Γιαννάκης· νά, μὲ λιγάκι ψωμὶ νὰ τὸ τρίψῃ . . .

— Ἔλα, σιώπα καὶ σὺ ἀνόητε, . . νὰ μὴ σὲ βάλω καὶ σένα ἐκεῖ ποῦ εἶν' ὁ ἄλλος . . .

Σημειωτέον δέ, ὅτι τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ἐκείνην ὁ ἄλλος παρεῖχεν ἀπὸ τῆς εἱρκτῆς αὐτοῦ ταραχωδέστατα τῆς ὑπάρξεώς του σημεῖα. Αἱ φωναί του ἀπὸ μελαγχολικοῦ καὶ ἠρέμου κλαυθμοῦ ἔφθανον ἐν μιᾷ στιγμῇ εἰς ὀξείας καὶ βραγχώδεις κραυγάς, ἡ γλῶσσά του ἐφλυάρει ἀσχημολογοῦσα μεγαλοφώνως, ὑβρίζουσα καὶ ἀπειλοῦσα, οἱ δὲ πόδες του καὶ αἱ χεῖρές του, πλήττουσαι ὁτὲ μὲν τὸ ἔδαφος ὁτὲ δὲ τὴν θύραν, ἀπετέλουν παράδοξον συναυλίαν, ἥτις τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ἐκείνην εἶχε κορυφωθῇ εἰς τὸ ἀφόρητον.

— Θὰ μὲ 'βγάλετε ἀπὸ 'δῶ μέσα; ἐκραύγαζε· θὰ σπάσω τὴν πόρτα, νά! καὶ ἐλάκτιζε μανιωδῶς κατὰ τῆς θύρας.

Μετ' ὀλίγον πάλιν ἐκόπαζεν ἡ ἐκδικητική του ἔξαψις, καὶ τρεπόμενος ἐπὶ τὸ ἐλεγειακώτερον, ἐθρήνει σπαρακτικῶς·

— Θὰ μὲ φᾶν τὰ ποντίκια, μητέρα μου, . . χρυσῆ μου μητερούλα, δὲν μὲ λυπᾶσαι;

— Πήγαινε βγάλ' τον, Δημητράκη, ἂν ἀγαπᾷς τὸν Θεόν, λέγει, συγκεκινημένη ἤδη, ἡ Κυρία Παρδαλοῦ πρὸς τὸν σύζυγόν της· πήγαινε βγάλ' τον· ἀρκετὰ ἐτιμωρήθη ὡς τώρα.

— Κάμνε τὴν δουλειά σου, σὲ παρακαλῶ, ἀπαντᾷ ἐκεῖνος σοβαρῶς· ἄφησέ τον νὰ ἐννοήσῃ τὸ σφάλμα του καὶ νὰ διορθωθῇ. Δὲν παθαίνει τίποτε, . . μὴ φοβῆσαι.

Ἀλλ' αἴφνης ἠχεῖ ὁ κώδων τῆς ἀνοιγομένης θύρας, βήματα ἀκούονται εἰς τὴν κλίμακα, ὁ δὲ δεσμευθεὶς Γεωργάκης, ἐννοῶν ὅτι ξένος ἀναβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν, ὠφελεῖται ἐκ τῆς περιστάσεως, καὶ ἐπιτείνει τὰς κραυγὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς θρήνους.

— Ἔλα, πήγαινε τώρα βγάλε τον, ἐπαναλαμβάνει ἡ κυρία Παρδαλοῦ, κ' εἶν' ἐντροπὴ νὰ μᾶς ἀκούουν καὶ ξένοι ἄνθρωποι.

Ὁ Παρδαλός, ὑποτασσόμενος εἰς τὴν ὑπερτάτην κοινωνικὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μὴ ἀκουσθῇ, πορεύεται βραδέως εἰς τὴν καρβουνοθήκην καὶ ἀποφυλακίζει τὸν υἱόν του, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἀναβαίνων τὴν κλίμακα παρίσταται ἐνώπιον αὐτοῦ.

— Ἄ! ἐσὺ εἶσαι Γιάννη; λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Κ. Παρδαλός· τί τρέχει;

— Ὁ ἀφέντης καὶ ἡ κυρὰ μ' ἔστειλαν νὰ ρωτήσω ἂν θὰ μείνετε ἀπόψε εἰς τὸ σπίτι, . . γιὰ νὰ ἔλθουν.

— Προσκυνήματα πολλά, λέγει ἐξερχομένη τοῦ ἑστιατορίου καὶ παρεμβαίνουσα ἡ κυρία Παρδαλοῦ, ἥτις εἶχεν ἀκούσει ἔσωθεν τὴν φωνὴν τοῦ ὑπηρέτου, προσκυνήματα πολλά, καὶ νὰ μᾶς συγχωροῦν, διότι εἴμεθα προσκεκλημένοι ἀπόψε εἰς συναναστροφήν.

Ὁ ὑπηρέτης ἀναχωρεῖ, τὰ παιδία εὑρεθέντα καὶ πάλιν ἀντιμέτωπα ἀγριοκυττάζονται, ἡ κυρία Παρδαλοῦ ἐπιθεωρεῖ ἐκ τρίτου τὸ φόρεμά της, ὅπερ βλέπει ὅτι εἶνε ἠναγκασμένη νὰ ἀλλάξῃ, ὁ δὲ Παρδαλὸς ἀκοντίζει βλέμμα πολυσήμαντον εἰς τοὺς υἱούς του, ὅπερ κατορθοῖ τέλος πάντων νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν οἰκιακὴν εἰρήνην ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας Παρδαλοῦ.

— Οὔφ! καὶ αὐταὶς ἡ συναναστροφαίς! ἐπιλέγει ἡ κυρία Παρδαλοῦ, στενάζουσα μετὰ κόπου — ἐλησμονήσαμεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐγκαίρως, ὅτι ἡ κυρία Εὐφροσύνη, ἢ Φρόσω, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν ὁ σύζυγός της, εἶνε γυνὴ ἱκανῶς εὔσωμος, δι' ἣν ἡ ἐλαχίστη σωματικὴ κίνησις, καὶ αὐτὸς ὁ στεναγμός, εἶνε κόπος σπουδαῖος. — Οὔφ καὶ αὐταὶς ἡ συναναστροφαίς! ταὶς βαρύνομαι, σὲ βεβαιόνω, σὰν ταὶς ἁμαρτίαις μου! Ἂν δὲν ἦτον τώρα ὁ κύ-

ριος Σουσαμάκης μὲ τὴν συναναστροφήν του, οὔτ' ἐγὼ θὰ φοροῦσα τὸ καλό μου φόρεμα, οὔτε θὰ πάθαινα ὅ,τι ἔπαθα.

— Τί σοῦ πταίει, μάτια μου, ὁ Σουσαμάκης ; ἐρωτᾷ ἀπαθῶς ὁ κύριος Παρδαλός· πταίει αὐτὸς ὁ κακοαναθρεμμένος — καὶ ἐξέτεινε τὴν χεῖρά του πρὸς τὸν Γεωργάκην, ὅστις ἐκάθητο ἀπό τινος εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τοῦ δωματίου, σκυθρωπάζων ἔτι καὶ δυσηρεστημένος — τὸν ὁποῖον θὰ κρεμάσω, μοῦ φαίνεται, κἀμμίαν ὥραν ἀπὸ τὰ ποδάρια.

— Οὔμ ! ἐγρύλλιξεν ὁ Γεωργάκης ἀπὸ τῆς γωνίας του.

— Σιωπή ! ἐβρυχήθη ὁ πατὴρ αὐτοῦ. — Ἔπειτα, προσέθηκε πάλιν ἀπαθῶς, διατί νὰ φορέσῃς, εὐλογημένη, τὸ φορεμά σου ἀπὸ τὰς πέντε ;

— Καὶ πῶς ἤθελες νὰ σφιχθῶ ἔπειτα, μετὰ τὸ φαγί ;

— Πῶς θὰ σφιχθῇς τώρα ποῦ θ' ἀλλάξῃς ;

— Οὔτ' ἐγὼ δὲν ξεύρω· ὅπως ἠμπορέσω. Μὰ νὰ δά, δι' αὐτὸ βαρύνομαι κ' ἐγὼ τὰς συναναστροφάς.

Καὶ μετὰ μικρὰν σιγὴν προσέθηκεν·

— Ἔλα νὰ μὴν πᾶμε, Δημητράκη μου, αἴ ; ποῦ νὰ κάθημαι τόρα ν' ἀλλάζω. . .

— Σοῦ βοηθῶ ἐγώ, δὲν πειράζει.

— Νὰ ἡ ὥρα, ποῦ θὰ μοῦ βοηθήσῃς ἐσύ ! Ἔπειτα, κύτταξε τί καιρὸς κάμνει ἔξω. Κρύο, λάσπαις . . .

— Τί σημαίνει ; μήπως θὰ πᾶμε πεζοί ; — Ἄ ! εἶδες ! λησμόνησα νὰ παραγγείλω ἁμάξι.

— Τόσο τὸ καλλίτερο λοιπόν· ἄφησε τὸν Σουσαμάκη σου νὰ κουρεύεται. Ποῦ τοῦ ἦλθε τώρα κι' αὐτοῦ ἡ ὄρεξις νὰ δίδῃ συναναστροφάς. . .

— Δὲν εἶνε δυνατόν, Φρόσω μου, νὰ γείνῃ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Εἰς τὸν Σουσαμάκην ἔχομεν ἕνα εἶδος ὑποχρεώσεως· ἡμεῖς σχεδὸν τὸν ὑπανδρεύσαμεν. Σήμερον εἶνε ἡ ἐπέτειος τοῦ γάμου του. . . ἐπομένως πρέπει νὰ πᾶμε· δὲν γίνεται. Ὅσον δι' ἁμάξι, στέλλο-

μεν τὸν Θοδωρῆ καὶ πιάνει 'ς τὴν στιγμὴν ἕνα· ἡ πλατεῖα τῶν ἁμαξῶν κοντὰ εἶνε.

— Ἄχ ! πῶς μὲ στενοχωρεῖς, Δημητράκη ! ὑπέλαβε γογγύζουσα ἡ κυρία Παρδαλοῦ, καὶ λαβοῦσα ἓν κηρίον ἐπορεύθη εἰς τὸ δωμάτιόν της.

— Σεῖς πηγαίνετε νὰ πλαγιάσετε, ἀφοῦ μελετήσετε πρῶτον τὰ μαθήματά σας, εἶπεν ὁ κύριος Παρδαλὸς πρὸς τοὺς υἱούς του, καὶ κυττάξετε νὰ μὴν πιασθῆτε, γιατὶ ... αἴ ! τόσο μόνον σᾶς λέγω.

Τὰ παιδία λαβόντα ἓν ἄλλο κηρίον ἐτράπησαν πρὸς τὸ ὑπερῶον, ὅπου εἶχον τὸ δωμάτιόν των, ὁ δὲ πατὴρ αὐτῶν, κύψας εἰς τὴν κλίμακα ἐφώνησε·

— Θοδωρῆ !

— Ὁρίστε, ἀφέντη !

— Πήγαινε νὰ πιάσῃς ἓν ἁμάξι . . . μετὰ μισὴν ὥραν !

— Πές του νὰ περάσῃ καὶ ἀπὸ τῆς Λιζιέ, νὰ μοῦ πάρῃ ἕνα ζευγάρι γάντια ... ἑπτάμισυ ἀριθμό, ἄσπρα ! ἐφώνησεν ἐκ τοῦ δωματίου της ἡ κυρία Εὐφροσύνη.

— Καλά,.. καὶ τώρα ἐνθυμήθης νὰ πάρῃς γάντια, εὐλογημένη ;

— Τὸ ἐλησμόνησα· τί θέλεις νὰ κάμω τώρα ;

— Μὴ χειρότερα ! ἐψιθύρισεν ὁ σύζυγος, καὶ διεβίβασε τὴν παραγγελίαν εἰς τὸν ὑπηρέτην, ὅστις ἀπήντησε μὲν μεγαλοφώνως·

— Πολὺ καλά, ἀφέντη, ἀμέσως !

Ἀλλ' ἐψιθύρισεν ὅμως σιγὰ καὶ ἥκιστα εὐσεβάστως·

— Μά. . . ἀφεντικά, ἀλήθεια, ποῦ ὄχι καλλίτερα. Μέσ' 'ς τὴ λάσπη καὶ τὴ βροχὴ τρέχα ν' ἀγοράζῃς γάντια καὶ νὰ πιάνῃς ἁμάξι ! Ἄ ! δὲν θὰ γείνω κ' ἐγὼ ἀφέντης κἀμμιὰ φορά !

Δ'.

Ὁ Κύριος Παρδαλὸς εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνά του, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐνδυθῇ. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, διότι ἡ εὔσωμος σύζυγός του ἔχει πλῆρες τὸ δωμάτιον ἐσθήτων, μεσοφορίων, μανδηλίων, στηθοδέσμων καὶ πάσης τῆς πολυμόρφου συσκευῆς τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ. Συνάγει λοιπὸν τὰ ἐνδύματά του, λαμβάνει ἓν μικρὸν κάτοπτρον καὶ ἓν κηρίον, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ γραφεῖόν του, ὅπως συντελέσῃ ἐν αὐτῷ τὴν ἐνδυμασίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐνθυμεῖται, ὅτι εἶνε ἀξύριστος, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ξυρισθῇ πρὶν ἀλλάξῃ. Μεταβαίνει πάλιν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἀνοιγοκλείει τὴν θύραν, διαμαρτυρομένης τῆς κυρίας Παρδαλοῦ, ὅτι θὰ τὴν κρυώσῃ, καὶ ἐπιστρέφει κρατῶν τὸ ξυράφιόν του καὶ τὰ λοιπὰ ἀπαιτούμενα. Ἐνθυμεῖται τότε, ὅτι θέλει θερμὸν ὕδωρ· ἀλλὰ παρατηρῶν ὅτι ἡ ὥρα εἶνε προχωρημένη, καὶ δὲν ὑπολείπεται καιρὸς ἵνα τὸ ὕδωρ θερμανθῇ, ἀρκεῖται εἰς τὸ ψυχρόν, καὶ ἄρχεται περιαλείφων μὲ σάπωνα τὴν σιαγόνα καὶ τὰς παρειάς του, λέγων καθ' ἑαυτόν·

— Θὰ μοῦ ἔλθῃ πάλιν καμμιὰ καταιβασιὰ εἰς τὰ δόντια, ποῦ νὰ μὲ τρελλάνῃ, ἀλλὰ . . . τί νὰ γείνῃ! . .

Καὶ ἑτοιμάζεται νὰ φέρῃ τὸ ξυράφιον ἐπὶ τὴν παρειὰν αὐτοῦ, ὅτε ἠχεῖ καὶ πάλιν ὁ κώδων τῆς ἀνοιγομένης θύρας.

— Σὺ εἶσαι Θοδωρῆ; φωνεῖ ὁ Παρδαλός, προβάλλων ὀλίγον τὴν σαπωνόφυρτον αὐτοῦ μορφὴν διὰ τῆς θύρας.

— Ὄχι, ἀφέντη! ἀπαντᾷ κάτωθεν ἡ φωνὴ τῆς ὑπηρετρίας, εἶνε ἕνας κύριος, . . . θέλει κάτι νὰ σᾶς εἰπῇ.

— Ἂς περάσῃ μίαν ἄλλην ὥραν. Ἔχω ἐργασίαν.

— Εἶνε ἀνάγκη νὰ σᾶς ἰδῇ τόρα, ἀπαντᾷ μετά τινα δευτερόλεπτα ἡ φωνὴ τῆς ὑπηρετρίας.

— Ἄλλο κακόν! λέγει καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀτυχὴς Δημητράκης, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἄλλως, ἀπομάσσει ἐν τάχει τὸν σάπωνα ἀπὸ τῆς μορφῆς του, καὶ ἐξέρχεται τοῦ γραφείου του, ἐνῷ ὁ νυκτερινὸς ἐπισκέπτης ἀναβαίνει τὴν κλίμακα.

— Ἡ κυρία Τραχανᾶ, λέγει μειδιῶν ὁ νεωστὶ ἐλθών, σᾶς στέλλει τὸ κλειδὶ τοῦ θεωρείου δι' ἀπόψε . . . Ἂν ἀγαπᾶτε . . .

— Εὐχαριστοῦμεν πολύ, παιδί μου . . . εὐχαριστοῦμεν, . . ἀλλὰ εἴμεθα προσκεκλημένοι εἰς συναναστροφήν· ἀπαντᾷ ὁ ταλαίπωρος Παρδαλός, προσπαθῶν νὰ κολάσῃ τὸ ὀργίλον τῆς μορφῆς του διὰ τυπικοῦ τινος μειδιάματος.

— Ἄ, ἔτσι; προσκυνῶ, καλὴν νύκτα σας.

— Προσκυνήματα πολλά.

Καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ γραφεῖόν του, γρυλλίζων ἐκ τοῦ θυμοῦ·

— Διάλεξε καὶ αὐτὴ ἡ εὐλογημένη τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, νὰ μᾶς στείλῃ τὸ θεωρεῖόν της.

— Ποῖος ἦτον; φωνεῖ ἀπὸ τοῦ κοιτῶνός της ἡ κυρία Παρδαλοῦ.

— Ἡ κυρία Τραχανᾶ ἐνθυμήθη νὰ μᾶς στείλῃ τὸ θεωρεῖόν της.

— Ἴσ πολλάτη της! ὅταν βρέχῃ μόνον καὶ χιονίζῃ μᾶς θυμᾶται! . . μᾶς καθυποχρέωσε!

Μετ' ὀλίγας δὲ στιγμὰς ἀνακράζει καὶ πάλιν·

— Κοντεύεις, Δημητράκη;

— Ποῦ νὰ κοντεύω, ἀδελφή! ἀκόμη δὲν ξυρίσθηκα. Ἔπειτα, δὲν βλέπω κι' ὅλα, καὶ κατακόπηκα . . .

— Οὔ, καϋμένε! ἔλα 'δῶ ποῦ ἔχει περισσότερον φῶς.

— Αὐτοῦ; καὶ ποῦ νὰ σταθῶ; εἰς τὸν ἀέρα;

— Ἔλα, ἔλα τώρα, καὶ σοῦ κάμνω τόπον. Ἐγὼ ἐτελείωσα σχεδόν· μόνον τὴν τραχηλιά μου ἔχω νὰ βάλω.

Ὁ Παρδαλὸς πείθεται, συγκινούμενος ὑπὸ τῆς συζυγικῆς μερίμνης τῆς κυρίας Φρόσως, λαμβάνει πάλιν τὸ φῶς, τὸ κάτοπτρον καὶ τὸ ξυράφιον, καὶ ἡμιξύριστος μεταβαίνει εἰς τὸν κοι-

τῶνα, ὅπου εὑρίσκει τὴν Εὐφροσύνην τοποθετημένην πρὸ τοῦ κατόπτρου μεταξὺ τεσσάρων κηρίων καὶ καταγινομένην μετὰ πολλοῦ κόπου νὰ δέσῃ ὄπισθεν τοῦ τραχήλου της μικρὰν ἐκ μέλανος βελούδου ταινίαν, ἀφ' ἧς κρέμαται ἐπὶ τοῦ ὑπερακμάζοντος στήθους της χρυσοῦς λοβίσκος.

— Καὶ ποῦ θέλεις νὰ σταθῶ ἐγὼ τώρα; ὑπολαμβάνει ὁ ταλαίπωρος Παρδαλός, μὴ βλέπων τόπον κενὸν πρὸ τοῦ κατόπτρου.

— Ἔλα, μὴ μουρμουρίζῃς, ἀπαντᾷ μειλιχίως ἐλέγχουσα ἡ κυρία, περιπόρφυρος ἐκ τοῦ ματαίου κόπου, ὃν καταβάλλουσιν οἱ χονδροὶ αὐτῆς βραχίονες, ἀνακαμπτόμενοι ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς της. Δέσε μου μία στιγμὴ ἐδῶ αὐτὸ τὸ βελουδάκι, καὶ σοῦ ἀφίνω ὅλον τὸν τόπον ἐλεύθερον.

Ὁ Παρδαλὸς γίνεται κατ' ἀνάγκην πρὸς στιγμὴν καὶ θαλαμηπόλος τῆς συζύγου του, ἥτις περατοῖ τέλος τὴν ἐνδυμασίαν αὐτῆς καὶ καταπίπτει κάθιδρος καὶ ἀσθμαίνουσα ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου, φυσῶσα ὡς ἀτμομηχανὴ καὶ ἀεριζομένη διὰ τοῦ μανδηλίου της, ἐνῷ ὁ σύζυγός της ξυρίζεται.

— Ἄ! Δημητράκη, .. λέγει, μόλις κατορθοῦσα νὰ ἀρθρώσῃ τὰς λέξεις, σὲ βεβαιόνω ... μεγάλο ἦτον τὸ χατῆρί σου ἀπόψε... νὰ ὑποφέρω ὅλον αὐτὸν τὸν κόπον, διὰ νὰ 'πάγω νὰ πιῶ τὸ τσάϊ τοῦ Σουσαμάκη σου!

— Ἔννοια σου, Φρόσω μου, ἀπαντᾷ ὁ Παρδαλὸς πονηρῶς, ἔννοια σου, καὶ δὲν θὰ πιῇς μόνον τσάϊ ἀπόψε εἰς τοῦ Σουσαμάκη. Ὁ Ὀρέστης ξεύρει καὶ κάμνει τὰ πράγματα καθὼς πρέπει ... θὰ μᾶς ἔχῃ καὶ σάντβιτς καὶ κρασάκι καὶ φροῦτα ...

— Ποῦ τὸ ξεύρεις; ὑπολαμβάνει ἠπιώτερον ἡ κυρία Φρόσω, ἥτις, λαίμαργος φύσει καὶ πολυφάγος, ἤρχιζε νὰ συγχωρῇ εἰς τὸν Σουσαμάκην τὴν συναναστροφήν του χάριν τοῦ δείπνου του

— Τὸ ξεύρω, διότι τὸν εἶδα σήμερον τὸ πρωῒ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐψώνιζε.

— Αἴ, ... τότε κἄπως ὑποφέρεται, διότι μὰ τὴν ἀλήθειαν...

Κρότος ἀμάξης σταθείσης πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας διέκοψεν αἴφνης τὴν φράσιν τῆς κυρίας Παρδαλοῦ.

— Νά! ἀνεφώνησεν ὁ μόλις τὴν στιγμὴν ἐκείνην τελειόνων τὸ ξύρισμά του Δημητράκης, τὸ ἀμάξι ἦλθε, κ' ἐγὼ εἶμαι ἀκόμη ἄντυτος.

Καὶ σπογγισθεὶς ἐν τάχει ἤρχισε νὰ ἐνδύεται.

— Ἔχομεν ἀκόμη ὥραν, παρετήρησεν ἡ κυρία βλέπουσα τὸ ὡρολόγιον. Εἶνε ὀκτὼ παρὰ τέταρτον.

Ὁ Παρδαλὸς φορεῖ ἐν τάχει τὸν καθαρόν του χιτῶνα, καὶ δένει ἤδη τὸν λαιμοδέτην του, ὅτε ἔξωθεν τῆς θύρας ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς ὑπηρετρίας.

— Ἀφέντη!

— Καλό, καλό! ἂς σταθῇ λιγάκι, φωνάζει ἀφ' ἑνὸς ὁ Δημητράκης, ἐνῷ ἡ σύζυγός του φωνάζει ἀφ' ἑτέρου·

— Ἔφερε τὰ γάντια μου;

— Δὲν ξεύρω, κυρία, . . . θέλει νὰ εἴπῃ κἄτι τοῦ ἀφέντη. . .

— Ὁ ἁμαξᾶς θέλει νὰ μοῦ εἰπῇ κἄτι; αὐτὸ δὰ εἶνε πάλιν ἀπὸ τ' ἄγραφα.

— Ὄχι, ἀφέντη, εἶνε ὁ κύριος Ὀρέστης. . .

— Ὁ Κύριος Ὀρέστης! ἀναφωνεῖ ἡ Φρόσω. Περίεργον!

— Λέγεις ν' ἀργήσαμεν; ἐρωτᾷ ὁ Παρδαλός· τὸ ὡρολόγι μας θὰ πηγαίνει τρομερὰ πίσω! Ἂς ὁρίσῃ 'ς τὴν σάλα, καὶ τόρα ἔφθασα! προσθέτει, εἰς τὴν ὑπηρέτριαν ἀποτεινόμενος.

Καὶ ταῦτα λέγων φορεῖ ἐν βίᾳ τὸν ἐπενδύτην του καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἀναμένει αὐτὸν δειλός, περίλυπος καὶ καταβεβλημένον ἔχων τὸ ἦθος ὁ κύριος Σουσαμάκης.

— Μᾶς συγχωρεῖς ποῦ ἀργήσαμεν, φίλτατε κύριε Σουσαμάκη, λέγει ὁ κύριος Παρδαλὸς εἰσερχόμενος καὶ τείνων προστατευτικῶς τὴν χεῖρα πρὸς τὸν ὑπάλληλόν του, ἀλλὰ τὸ ἀμάξι δὲν μᾶς ἦλθε ἀκόμη, καὶ . . .

— Καλησπέρα σας, κύριε Σουσαμάκη, ὑπολαμβάνει διακόπτουσα ἡ κυρία Εὐφροσύνη, εἰσερχομένη καὶ αὐτὴ θριαμβευτι-

κῶς εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἱσταμένη πλησίον τοῦ λαμπτῆρος, ὅπως σπινθηρίζωσιν κάλλιον οἱ ἀδάμαντές της. Πῶς εἶσθε; ἡ κυρία εἶνε καλά; εἴμεθα ἕτοιμοι, βλέπετε . . .

— Εὐχαριστῶ, κυρία μου, ἀπαντᾷ μετὰ μεγάλης στενοχωρίας ὁ πτωχὸς Ὀρέστης, προσποιούμενος ὅτι δὲν ἤκουσε τὸ τελευταῖον μέρος τῆς φράσεως. Ἐγὼ εἶμαι καλὰ . . . ἀλλὰ ἡ Πασιφάη . . .

— Πῶς; τί τρέχει; κακοδιάθετος ἴσως! . . . Δὲν εἶνε τίποτε . . . μὲ τὸν χορὸν περνᾷ! παρατηρεῖ μετὰ πολλῆς στωμυλίας ἡ κυρία Παρδαλοῦ. Ἔννοια σας, κ' ἐγὼ τὴν κάμνω καὶ χορεύει πολύ . . .

— Οὔ! ἐννοεῖται· ὁ χορὸς εἶνε διὰ τὰς κυρίας πανάκεια, προσθέτει ἐν τέλει ὁ κ. Παρδαλός, μετ' αὐταρέσκου μειδιάματος προφέρων βραδέως τὴν τελευταίαν λέξιν, οἱονεὶ ἐναβρυνόμενος δι' αὐτήν, καὶ ἐπαναλαμβάνων εὐθύς, ἔτι βραδύτερον : πα-νά-κει-α!

— Ναί, ναί, . . ἀπαντᾷ δειλὸς ὁ Σουσαμάκης καὶ προσπαθεῖ νὰ μειδιάσῃ ἐπίσης. — Πλὴν . . . δυστυχῶς . . . — καὶ σταματᾷ, ὡς ἂν κατέλειπεν αὐτὸν ἡ δύναμις νὰ τελειώσῃ.

— Τίποτε σπουδαιότερον; ὤ! ἐπιφωνεῖ ὁ προϊστάμενος αὐτοῦ· καὶ πῶς;

— Δὲν ἠξεύρω, τῇ ἀληθείᾳ, — ἐκρύωσε φαίνεται, καὶ ἔχει τώρα ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἕνα φοβερὸν πυρετόν· εἶνε εἰς τὸ κρεββάτι πρὸ τριῶν ὡρῶν . . . ὥστε . . . — καὶ σταματᾷ πάλιν, ἐλπίζων νὰ τὸν μαντεύσωσι τὸν δυστυχῆ.

Οὐδεὶς ὅμως θέλει νὰ τὸν μαντεύσῃ· ὁ Κύριος Παρδαλὸς καὶ ἡ Κυρία Παρδαλοῦ ἵστανται ἀπέναντί του ἄφωνοι ὡς ἐρωτηματικὰ σημεῖα, ἐκεῖνος δὲ αἰσθάνεται ὅτι ἡ γλῶσσά του ἐκολλήθη εἰς τὸν λάρυγγά του.

— Πλὴν ὅπωσδήποτε, διαλογίζεται, τὸ πρᾶγμα πρέπει νὰ τελειώσῃ.

Γίνεται λοιπὸν τολμηρότερος, καὶ κλείων τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς

οἱ δειλοὶ ἀσθενεῖς οἱ μέλλοντες νὰ καταπίωσι πικρὸν ἰατρικόν, ἐπαναλαμβάνει·

— Ὥστε... εἶνε ἀδύνατον ἀπόψε... νὰ λάβωμεν τὴν τιμήν... Δὲν ἠξεύρετε πῶς λυποῦμαι, κύριε Διευθυντά... σᾶς βεβαιόνω... μ' ἔρχεται νὰ σκάσω...

— Ἄ! τίποτε, τίποτε... ἀπαντᾷ ψυχρῶς ὁ κ. Παρδαλός, εὔχομαι νὰ ἦνε περαστικά...

Ἡ Κυρία Παρδαλοῦ οὐδὲν λέγει. Φυσᾷ μόνον καὶ ἀερίζεται μὲ τὸ μανδήλιόν της, αἰσθάνεται δὲ ἀκαταμάχητον ὄρεξιν νὰ ἐξορύξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Κυρίου Σουσαμάκη, ὅστις τέλος, ἀφοῦ μάτην προσεπάθησε νὰ προσθέσῃ μερικὰς λέξεις, οὐδὲν ἄλλο εὗρε νὰ εἴπῃ, ἢ μόνον·

— Καλὴν νύκτα σας,... μᾶς συγχωρεῖτε, Κύριε Διευθυντά... δὲν εἶνε ἔτσι;

Οἱ δύο σύζυγοι ἔνευσαν ἐκ συμφώνου, ὡς αὐτόματα, τὴν κεφαλήν, καὶ ὁ Σουσαμάκης ἀνεχώρησε.

Μετὰ μικρὸν ἠκούσθησαν τὰ ψηλαφῶντα ὅπως εἰπεῖν βήματά του ἐπὶ τῆς σκοτεινῆς κλίμακος, οὐδεὶς δὲ ἐσυλλογίσθη νὰ φωτίσῃ τὸν δυστυχῆ, ὅπως μὴ κατρακυλήσῃ τὸν κατήφορον

Ε'.

Ὁ Δημητράκης καὶ ἡ Φρόσω ἔμειναν μόνοι.

Σιωπῶσι δὲ ἀμφότεροι, καί τοι διάφορα αἰσθήματα κυμαίνουσι τὰς καρδίας των — κατὰ τὴν φράσιν τῶν τραγικῶν ποιητῶν.

— Τὰ εἶδές τα; λέγει ἐπὶ τέλους μὴ δυναμένη πλέον νὰ κρατηθῇ, μήτε ξεθυμαίνουσα ἀρκούντως διὰ μόνου τοῦ φυσήματος, ἡ κυρία Παρδαλοῦ. Τὰ εἶδές τα; Ὁρίστε τώρα! Ὅταν σοῦ ἔλεγα ἐγὼ νὰ μὴν πᾶμε...

— Αἴ, ματάκια μου, τί θέλεις νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος; ἀφοῦ ἀρρώστησε ἡ γυναῖκά του . . .

— Ἀμὴ δὲν ἀρρώστησε ἡ γυναῖκά του; Αὐτὰ εἶνε διὰ νὰ τὰ πιστεύετε σεῖς οἱ ἄνδρες· ἐμένα ὅμως δὲν μὲ γελᾷ ἡ κυρὰ Σουσαμάκαινα, κ' ἔννοια της. Φαντάζομαι ἐγὼ τί θὰ ἔτρεξε μεταξύ των· θὰ τσακώθηκαν πάλι, καθὼς συμβαίνει τακτικὰ μιὰν φορὰν τὴν ἑβδομάδα τοὐλάχιστον, καὶ τὸ τσάκωμά τους ξέσπασε 'ς τὸ κεφάλι μας αὐτὴν τὴν φοράν.

Σημειωτέον ἐνταῦθα, χάριν τῆς περιεργείας τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, ὅτι ἡ κυρία Παρδαλοῦ ἐμάντευεν ὀρθότατα διὰ τῆς γυναικείας ἐκείνης ὀξυνοίας, ἀφ' ἧς μάτην ἀγωνίζονται νὰ κρυβῶσι πολλάκις οἱ ἄνδρες.

Ἡ Κυρία Σουσαμάκη ἐδίωξε τῆς οἰκίας τὰ κομισθέντα ἐκ τοῦ ζαχαροπλαστείου ἀφθόνως γλυκύσματα, δροσιστικὰ κ. λ., ὁ Σουσαμάκης ἔμαθε τοῦτο κατὰ τὴν ἄφιξίν του, καὶ ὀργισθεὶς καὶ φρυάξας ἐβρόντησε κατὰ τῆς Πασιφάης του ὅσον ἐπέτρεπον τοῦτο αἱ τριάκοντα τῆς προικός του χιλιάδες. Ἀλλ' ἡ κυρία Σουσαμάκη ἔπαθε τὰ νεῦρά της, ἐκτύπησε τοὺς τοίχους διὰ τῶν χειρῶν της, τὸ πάτωμα διὰ τῶν ποδῶν αὐτῆς καὶ τὸν Ὀρέστην διὰ τῆς παντούφλας της, καὶ ἐξαπλωθεῖσα εἰς τὴν κλίνην της, προσεποιήθη τὴν λιπόθυμον ἐφ' ὅσην ὥραν ἐνόμισεν ἱκανήν, ὅπως πεισθῇ ὁ σύζυγός της, ὅτι πᾶσα ἑσπερινὴ συναναστροφὴ ἦτο ἀδύνατος.

Τῆς καταιγίδος ταύτης εἴδομεν πρὸ μικροῦ τὸ ἀποτέλεσμα παρὰ τῷ κυρίῳ Παρδαλῷ.

Μόλις εἶχε τελειώσει τὴν φράσιν αὐτῆς ἡ κυρία Φρόσω, καὶ νέος κρότος ἀμάξης ἔπαυσε πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας Παρδαλοῦ.

Ἦτο ἡ ἅμαξα, ἣν μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσε νὰ εὕρῃ ὁ ταλαίπωρος Θοδωρῆς.

Δὲν περιγράφομεν τὴν ἀπελπιστικὴν καὶ σπαραξικάρδιον τριωδίαν μεταξὺ ἀμαξηλάτου, ζητοῦντος ἀδρὰν ἀποζημίωσιν ἐπὶ τῷ ματαίῳ κόπῳ, Παρδαλοῦ, ἀξιοῦντος νὰ πληρώσῃ μίαν μόνην δραχμήν, καὶ τοῦ δυστυχοῦς Θοδωρῆ, εὑρισκομένου εἰς δυσχερῆ

καὶ δυσέκβολον θέσιν μεταξὺ τοῦ ὠργισμένου κυρίου του καὶ τοῦ ἀμαξηλάτου, ὃν αὐτὸς ἐμίσθωσεν.

Ἡ σκηνὴ διελύθη ἐπὶ τέλους, ἀποζημιωθέντος τοῦ ἀμαξηλάτου. Δὲν κατωρθώσαμεν ὅμως νὰ ἐξακριβώσωμεν τί ἐπλήρωσεν ὁ Κύριος Παρδαλός.

Ἡ Κυρία Παρδαλοῦ ὠρκίσθη νὰ μὴν ὑπάγῃ πλέον ποτὲ εἰς συναναστροφὴν οἱανδήποτε.

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΜΥΣΤΙΚΗ

ΔΙΑ ΣΦΑΙΡΙΔΙΩΝ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

ΕΝ ΑΦΡΙΚΗ

---

*(Ἐκλογικαὶ σκηναὶ ἐν ἔτει 2400 *).*

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Μαρόκῳ μετὰ πεντακόσια ἔτη.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ Ἀγγλία θὰ βαρυνθῇ βεβαίως νὰ προστατεύῃ τοὺς μαροκηνούς, καὶ θὰ τοὺς καταστήσῃ τέλος ἐλευθέρους συνταγματικοὺς πολίτας, ἀπαλλάττουσα αὐτοὺς τοῦ Σιδὶ-Μοχαμέτ, ὡς ἀπήλλαξεν ἡ Γαλλία τοὺς ἀλγερίνους τοῦ Ἀβδὲλ-Καδέρ. Ὅταν δέ, χάρις εἰς τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ, παύσωσιν οἱ κροκόδειλοι νὰ καταπίνωσι τοὺς περιηγητάς, καὶ οἱ ἀνθρωποφάγοι τῆς Καζόνδης νὰ τρωγαλίζωσι τοὺς ῥώθωνας τῶν ἱεραποστόλων· ὅταν τῆς Σαχάρας ἡ ἔρημος παύσῃ θάπτουσα ὑπὸ τῶν ἄμμων της τὰ νέφη καμήλους καὶ ὁδοιπόρους, καὶ διαχαραχθῇ ὑπὸ σιδηροδρόμων καὶ διωρύγων καὶ δενδροφύτων περιπάτων· ὅταν οἱ ἀφρικανοὶ αἰσθανθῶσι τοῦ συκοφύλλου τὴν ἀνάγκην καὶ ἀποκτήσωσι ἐμπορεῖα συρμοῦ, καὶ κουρεῖα, καὶ γαλλικὸν θέατρον καὶ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν καὶ λαχειοφόρους ὁμολογίας, θ' ἀποκτήσωσι βεβαίως καὶ καθολικὴν ψηφοφορίαν,—τὴν ὁποίαν εἰς τὸ πεῖσμα τῶν Τόρεων—θὰ ἔχῃ τότε καὶ ἡ

*) Ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τοῦ ἔτους 1883.

Ἀγγλία, — θὰ ἔχωσι σύνταγμα καὶ ἐκλογάς, καὶ κομματάρχας καὶ ὑποψηφίους πολλούς, καὶ ἐκλογεῖς ἔτι πλείονας, καὶ ἐκλογικοὺς συλλόγους, καὶ καθημερινὰς ἐφημερίδας.

Ἡ εὐδαίμων αὕτη διὰ τὴν μελαψὴν ἀνθρωπότητα ἐποχή, ὁ χρυσοῦς οὗτος αἰὼν τῶν ἀφρικανῶν θὰ ἐπέλθῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετὰ πεντακόσια ἔτη. Ἴσως ἐπιστῇ καὶ ταχύτερον, διότι — μὰ τὸν φωνογράφον, καὶ τὸ ἠλεκτρικὸν κλειδοκύμβαλον, καὶ τὰ τεχνητὰ ὠά, καὶ τὸ τουρκικὸν σύνταγμα — τίς δύνατοι πλέον σήμερον νὰ προϋπολογίσῃ τὰς προόδους τῆς παραδόξου γηΐνης μυρμηκοφωλεᾶς, ἥτις καλεῖται ἀνθρωπότης! Ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα μέτριοι, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὀνομάσωσιν ἡμᾶς θερμοκεφάλους ὅσοι μετὰ πεντακόσια ἔτη ἀναγνώσωσι τὰς σειρὰς ταύτας ἀφρικανοὶ συνταγματικοὶ πολῖται.

Διὰ τοῦτο αἴρομεν τὴν αὐλαίαν τοῦ μέλλοντος ἐν Μαρόκῳ μετὰ πεντακόσια ἔτη, καὶ καλοῦμεν τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας νὰ παρακολουθήσωσιν ἡμᾶς ἐκεῖσε διὰ τῶν αἰώνων.

Οἱ Μαροκηνοὶ ἐκλέγουσι μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας τοὺς δημοτικοὺς αὐτῶν ἄρχοντας, ἤτοι τοὺς δημάρχους, δημοτικοὺς παρέδρους καὶ δημοτικοὺς αὐτῶν συμβούλους.

Οἱ οὐλεμάδες αὐτῶν, ἤτοι οἱ σοφοὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὸ νομικὸν τοῦ κράτους συμβούλιον, ἀναδιφήσαντες τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτικοῦ δικαίου, ἀνεκάλυψαν ὅτι τελειότατος ἐκλογικὸς ὀργανισμός ἦτο ὁ κρατῶν πάλαι ποτὲ ἐν τῷ ἑλληνικῷ βασιλείῳ, καὶ μετεφύτευσαν αὐτὸν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐν Μαρόκῳ μετὰ μικρῶν τινων καὶ ἀσημάντων βελτιώσεων, ἃς ὑπηγόρευσεν εἰς αὐτοὺς ἡ πρόοδος τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης.

Οὕτω λοιπὸν πάντες οἱ συνταγματικοὶ μαροκηνοὶ πολῖται εἶνε ἐκλογεῖς συγχρόνως καὶ ἐκλέξιμοι· τὰ δὲ ὀνόματά των, ἀνακαθαρθέντα κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, φέρονται τυπωμένα

ἐπὶ καινουργῶν ἐκλογικῶν καταλόγων, ὧν ἡ ἐνδελεχὴς μελέτη ἀσχολεῖ ἀπὸ μηνὸς ἤδη τοὺς πολυαρίθμους ὑποψηφίους, καὶ ἰδίως τοὺς ὑποψηφίους δημάρχους, ἀνακηρυχθέντας ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους κατήδων κατὰ τὰ νενομισμένα. Φαίνεται δέ, ὅτι δὲν εἶνε πολὺ κακὰ συντεταγμένοι οἱ κατάλογοι οὗτοι, διότι ἄλλοι μὲν τῶν ὑποψηφίων εὑρίσκουσιν αὐτοὺς ἐλλιπεῖς, ἄλλοι δὲ τοὐναντίον ἀφθονοῦντας ἀνυπάρκτων ὀνομάτων. Τοῦ ζητήματος τούτου ἐπελήφθη ἐγκαίρως καὶ ἡ μαροκηνὴ δημοσιογραφία, ἀλλὰ διεφώνησε καὶ αὐτή, ὡς διαφωνοῦσιν οἱ ὑποψήφιοι. Ὁπωσδήποτε οἱ κατάλογοι εἶνε ὁριστικοί, οἱ δὲ διαφωνοῦντες ὑποψήφιοι ὁμοφωνοῦσι κατὰ τοῦτο πάντες, ὅτι πρέπει νὰ καρπωθῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἐκ τοῦ περιεχομένου των.

Ἡ βαθύσοφος αὕτη σκέψις ἐπικρατεῖ τῆς ἑπομένης σκηνῆς, τελουμένης ἑσπέραν τινὰ ἐν τῆς οἰκίᾳ τοῦ Χαλὲμ-αλ-Ταρίφ, ἑνὸς τῶν ἰσχυροτέρων ὑποψηφίων δημάρχων τῆς Ταγγέρης.

Ὄχι πλέον ἐπὶ χαμηλῶν διβανίων, περιθεόντων τὴν αἴθουσαν — ὡς θὰ ἐγίνετο σήμερον ἐν Μαρόκῳ, — ἀλλ' ἐπὶ στερεῶν καὶ κομψῶν ἀγγλικῶν καθεδρῶν, — ὡς θὰ γίνεται βεβαίως αὐτόθι μετὰ πεντακόσια ἔτη — κάθηται σοβαρὸς ὅμιλος κομματαρχῶν, ποικίλων τὴν ἀναβολὴν καὶ τὴν ὄψιν. Δὲν εὐωδιάζουσι βεβαίως ὅλοι οὐδ' ἐνίφθησαν πάντες τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ἀλλ' εἶνε ὅμως ἄνθρωποι ἰσχυροὶ παρὰ τῷ λαῷ, ἔχουσιν ἐπιρροὴν μεγάλην, γνωρίζουσιν ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὁ ὑποψήφιος Χαλὲμ ἔχει πρὸς αὐτοὺς μεγάλην ὑπόληψιν, μεγαλειτέραν ἢ ὅσην ἔχουσιν οὗτοι πρὸς ἀλλήλους.

Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ μόνος δυνάμενος νὰ ἀναγινώσκῃ ἀπροσκόπτως, ἀπαγγέλλει ἀπὸ τοῦ ἐκλογικοῦ καταλόγου τὰ ὀνόματα τῶν ψηφοφόρων, καὶ οἱ κομματάρχαι κρατοῦσι δῆθεν σημειώσεις, δι' ὅσων ἕκαστος γνωρίζει γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου· ὁ δὲ ὑποψήφιος μειδιᾷ ἐξ εὐχαριστήσεως.

— Ἀβδαλὰ-βὲν-Ραμάν! φωνεῖ ὁ γραμματεύς, καὶ προσθέτει ἀμέσως·

— Ἀφῆστέ τον αὐτὸν ἐπάνω μου· εἶνε δικός μου ἄνθρωπος. Ἐκάμαμε μαζὺ τρία χρόνια φυλακή.

— Ἀβδὲρ-Γεζίτ!

— Ὁ λοκαντιέρης; Εἶνε κουμπάρος μου· τὸν παίρνω ἐγώ, λέγει σοβαρῶς ὁ κομματάρχης Χασάν.

— Ἀβα-ὴλ-Μουλεύ!

— Ὁ ἁμαξᾶς τοῦ ἱπποσιδηροδρόμου! ἀναφωνεῖ ὁ Γιουσὲφ-Μουχαδὴ, μικρὸς κομματαρχίσκος, περιφερόμενος ἐν τῇ αἰθούσῃ διὰ κλονουμένου βήματος, μεθύων καὶ παραπαίων, καπνίζων δὲ πούρον μεγαλοπρεπές, ὅπερ ἐξῆλθε πρὸ μικροῦ τῆς σιγαροθήκης τοῦ ὑποψηφίου. Αὐτὸν ἐγὼ τὸν κάμνω καλά. Εἶνε συγγενής μου.

— Συγγενής σου; καὶ ἀπὸ ποῦ; ἐρωτᾷ ὑπομειδιῶν ὁ σοβαρὸς Χασάν.

— Ἀπὸ ποῦ; Καὶ δὲν εἶνε δεύτερος ἐξάδελφος τῆς γυναικαδέλφης μου;

— Σωστό! σωστό! λέγει ἀποφθεγματικῶς ὁ ἀναγινώσκων τὸν κατάλογον, καὶ ὁ ὅμιλος ἐπινεύει.

— Ἀβοὺλ-βὲν-Χακήμ!

— Αὐτὸν μὴ τὸν λογαριάζετε. Δὲν εἶνε δικός μας, παρατηρεῖ κομματάρχης ὑψηλὸς καὶ ἰσχνός, ῥικνὸς τὴν ὄψιν καὶ πιναρὸς τὸν πώγωνα, προδήλως δὲ ἀπαισιόδοξος τὸν χαρακτῆρα.

— Ἠμποροῦμεν ὅμως νὰ τὸν πάρωμεν, διακόπτει ὁ σοβαρὸς Χασάν, ἂν τοῦ τάξωμεν καμμίαν ἐπιστασίαν εἰς τὸν φόρον.

— Νὰ τοῦ τὴν τάξωμεν! λέγει ὁ ὑποψήφιος, καὶ τὸ ἦθος τῆς μορφῆς του παρωδεῖ τὸ ἦθος τοῦ Κάτωνος, φωνοῦντος: Delenda Carthago.

— Τοῦ κάκου ἀφέντη! παρεμβαίνει αὐτάρκης ὁ ὑπηρέτης τῆς οἰκίας — ἐκλογεὺς καὶ αὐτὸς καὶ κομματάρχης μάλιστα θεωρουμένος — εἰσερχόμενος τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ περιφέρων ἐπὶ δί-

σκου τὸν καφὲν εἰς τοὺς περικαθημένους. Τοῦ κάκου! Αὐτὸς εἶνε βαφτισμένος Ἐδρὶς-Μωχαμέτ.

Ἀναγκαῖον ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ, ὅτι Ἐδρὶς-Μωχαμὲτ εἶνε ὁ ἰσχυρότερος τῶν ἀντιπάλων τοῦ Χαλὲμ-αλ Ταρίφ.

— Τότε ἂς πάῃ νὰ ἦνε! λέγει ἕτερος τῶν παρεστώτων. Δὲν μᾶς μέλει! Ὁ Ἐδρὶς δὲν βγαίνει ποῦ δὲν βγαίνει· ἂς πάρῃ κ' ἕνα κουκὶ παραπάνω!

— Ὄχι δά,.... διατί; ὑπολαμβάνει ὁ ὑποψήφιος. Ἂν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν κερδήσωμεν.... μὲ καμμίαν θυσίαν.

— Θὰ σᾶς ὁμιλήσω ἰδιαιτέρως δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, παρατηρεῖ ὁ σοβαρὸς πάντοτε Χασάν, καμμύων ἐκφραστικῶς τὸν δεξιόν του ὀφθαλμόν.

— Καλὰ δουλεύει τοῦ Χασὰν ἡ φάμπρικα, λέγει ταπεινῇ τῇ φωνῇ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν παρακαθήμενον.

— Αὐτὸς, παιδί μου, εἶνε μάννα!.... ἀπαντᾷ ἐκεῖνος. Νὰ τελειώσ' ἡ ἐκλογή, καὶ θἄβγῃ πάλι μὲ κανένα καινούργιο σπίτι.

— Κ' ἐμᾶς μᾶς περνοῦν μὲ εἰκοσιπεντάρικα, σὰν νὰ εἴμαστε σπουργίτια.

Ἐπιλέγει μελαγχολικῶς ἀναστενάζων ὁ ἀναγνώστης, καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνάγνωσιν.

— Ἀλῆ-ελ-Μουσᾶ!

— Θεὸς σχωρέσῃ τον! φωνεῖ ὁ μικρὸς Μουχαδή, περιφερόμενος πάντοτε καὶ καπνίζων τὸ ποῦρόν του. Αὐτὸς σκοτώθηκε 'ς ταὶς περσιναὶς ἐκλογαίς. Ἀκόμη τὸν ἔχουν αὐτοῦ μέσα;

— Δὲν πειράζει! παίρνει ἄλλος τῶνομά του, παρατηρεῖ ἠρέμα ὁ Χασάν.

— Δὲν σοῦλεγα, πῶς εἶνε μάννα; ψιθυρίζει καὶ πάλιν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὁ γείτων του.

Καὶ ἡ ἀνάγνωσις ἐξακολουθεῖ.

Οἱ ἐκλογεῖς κοσκινίζονται, διαλέγονται, καταγράφονται, διατιμῶνται ὡς ἐμπορεύματα, καὶ ἡ μορφὴ τοῦ ὑποψηφίου Χαλὲμ-αλ-Ταρὶφ ἀκτινοβολεῖ ἐκ χαρᾶς.

Ἀφαιρεῖ, ἐπὶ τὸ ἐμπορικώτερον, τεσσαράκοντα τοῖς ἑκατὸν φύραν ἐκ τῶν καταγραφέντων εἰς τὰ δελτία τῶν κομματαρχῶν του, κ' εὑρίσκει τὸ ὑπόλοιπον πρόσβαρον πάντοτε καὶ περισσεῦον.

Ἡ σκηνὴ παρατείνεται πέραν τοῦ μεσονυκτίου, τοιαύτη ὁποία ἤρχισε· τελειόνει δὲ διὰ περιέργου χαιρετισμοῦ ἀνταλλασσομένου μεταξὺ τοῦ ὑποψηφίου καὶ τῶν κομματαρχῶν του. Οὗτος μὲν πρὸ πάσης χειραψίας ἐξάγει τὴν χεῖρα ἐκ τοῦ θυλακίου του, ἕκαστος δὲ τῶν ἀπερχομένων εἰσάγει μετὰ τὴν χειραψίαν τὴν χεῖρά του εἰς τὸ ἰδικόν του θυλάκιον.

Καὶ ὁ συμβολικὸς οὗτος ἀποχαιρετισμὸς ἐπαναλαμβάνεται εἰκοσάκις.

Τέλος ἀπέρχονται πάντες, καὶ ὁ ὑποψήφιος μένει μόνος μετὰ τοῦ Χασάν.

Καθ' ὁδόν.

—Τὰ εἶδές τα; λέγει μαδῶν τὸν πώγωνά του ὁ ἀπαισιόδοξος Γιακούπ· πάλιν μυστικὰ ἔχει ὁ Χασάν.

—Ἀμ' τὰ ξεύρομε δὰ τὰ μυστικά του.....

—Καὶ πῶς τὰ ξεύρομε, τί βγαίνει; Αὐτὸς τραβάει τὸν παρᾶ, κ' ἐμεῖς μετροῦμε τοὺς πούντους.

—Οὔφ, καϋμένε Γιακούπ, ὅλο πήταις ὀνειρεύεσαι!

—Καὶ δὲν τρώγω οὐδὲ σημίτι. Αὐτὴ εἶνε ἡ γλύκα.

—Ῥώτησ' τὸν Χασάν, ὑπολαμβάνει παρεμβαίνων ὁ μικρὸς Μουχαδή, νὰ σοῦ δώσῃ τὴ ρετσέτα τῆς πήττας.

—Αὐτός, παιδί μου, λέγει ἄλλος, τὴν ρετσέτα του τὴν φυλάει μυστική· τὴν ἔχει κληρονομιὰ ἀπὸ τὸν πατέρα του, καὶ δὲν τρελλάθηκε νὰ μᾶς μάθῃ τὴν τέχνη. Εἶνε μάστορης ποῦ δὲν βγάζει καλφάδες.

—Μὰ τότε τὸ λοιπὸν εἴμαστ' ἐμεῖς κουτάβια;

—Τώρα τῶνοιωσες; φωνεῖ ἀγρίως καὶ μαδᾷ ἔτι βιαιότερον τὸν πώγωνά του ὁ Γιακούπ. Τώρα τῶνοιωσες; Ἂν εἴχαμε ἐμεῖς

ἑνὸς δραμιοῦ μυαλὸ καὶ δύο δραμιῶν φιλοτιμία, θὰ μαζευώμαστε πρῶτα ὥμορφα ὥμορφα μεταξύ μας, νὰ συννενοηθοῦμε, . . . καὶ θὰ πηγαίναμε ὕστερα 'ς τοῦ Κὺρ Χαλέμ, νὰ τοῦ ποῦμε παστρικά . . .

— Τί πρᾶμμα; ὑπολαμβάνει τις τῶν ἑταίρων, βλέπων διστάζοντα τὸν Γιακούπ.

— Τί πρᾶμμα; ἀπαντᾷ οὗτος, ἀφοῦ ἐπὶ στιγμὴν ἐσκέφθη, ὅτι οἱ δισταγμοί του ἦσαν ἐντελῶς ἀνόητοι, τί πρᾶμμα; ὅτι θέλομε κ' ἐμεῖς μέταλλο! νὰ τί πρᾶμμα!

— Δὲν εἶνε 'ντροπή, καϋμένε;

— Ἂν μᾶς πάρῃ ἡ 'ντροπή, φοροῦμε κόσκινα, ἀπαντᾷ ἄλλος, ἐνῷ ὁ Γιακούπ, ἀπαθεστάτην ἔχων τὴν λογικὴν αὐτοῦ, καίτοι ἀγανακτεῖ ἡ καρδία του, ἐπιφέρει·

— Γιατὶ 'ντροπή, κὺρ Χακήμ; Ἂν ὁ Χασὰν πουλεῖ κωλοφωτιαὶς γιὰ φανάρια, δὲν ἔχομε τάχα κ' ἐμεῖς κωλοφωτιαὶς γιὰ πούλημα;

— Ἄλλο τίποτε, ἀπαντᾷ ὁ προλαλήσας. Κι' ἂν δὲν τὴς πουλήσωμε τώρα, ποῦ ἄνοιξε τὸ παζάρι, δὲν εἰξεύρω τί διάβολο θὰ ταὶς κάμωμε.

— Ἀκοῦστε, βρὲ παιδιά, νὰ σᾶς 'πῶ! λέγει ὁ Γιακούπ, ἀπαράλλακτα ὡς ἔλεγέ ποτε ὁ Δημοσθένης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους: δεηθῆναι πάντων ὑμῶν βούλομαι, τοὺς λογισμούς ἀκοῦσαί μου διὰ βραχέων. Ὁ κὺρ Χαλὲμ φυσᾷ.

— Καὶ παραφυσᾷ! φωνεῖ ὁ χορὸς τῶν περιεστώτων.

— Δὲν τοῦ φθάνει τώρα ὁ παρᾶς, θέλει καὶ δόξα.

— Τὴν θέλει! φωνεῖ ὁ χορός.

— Ἐμεῖς ἔχομε δόξα γιὰ πούλημα, αὐτὸς ἔχει παρᾶ γιὰ δόσιμο· τὸ λοιπὸν τράμπα!

— Τράμπα! φωνεῖ ὁ χορός.

— Κι' ἂν κάμῃ τὸν κουφό; λέγει δειλῶς ὁ μικρὸς Μουχαδή.

— Κάνουμε κ' ἐμεῖς τὸ στραβό, ἀπαντᾷ ἀποφθεγματικῶς ὁ Γιακούπ.

— Κι' ὁ λόγος μας, ποῦ τοῦ δώσαμε;

— Ἂς τὸν φυλάξῃ νὰ παίξῃ 'ς τὴν ὕψωση, λέγει διαῤῥηγνύμενος εἰς γέλωτα ἄλλος τῶν ἑταίρων, πάλαι μὲν ποτε περιάκτης πετρελαίου καὶ θρυαλλίδων, νῦν δὲ μεσίτης ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τῆς Ταγγέρης καὶ κομματάρχης in partibus... absentium.

— Ὄχι δά, καϋμένε! ὑπολαμβάνει ὁ Χακήμ· αὐτὸ δὲν εἶνε τίμιο πρᾶγμα.

— Κολοκύθια! ἀπαντᾷ ὁ Γιακούπ· θέλεις καὶ τιμὴ καὶ παρᾶ, τοῦ λόγου σου; καὶ τὴ σούβλα ἄκαη καὶ τὸ ἀρνὶ ψημένο; Ὅταν τὰ βρῇς μαζή, μου δίνεις εἴδησι.

— Γειά σου μωρὲ Γιακούπ! ἐσὺ θὰ γείνῃς σπουδαῖος ἄνθρωπος μιὰ μέρα, φωνεῖ ἔνθους ὁ πρώην θρυαλλιδοπώλης.

— Τὸ λοιπόν, ἐπαναλαμβάνει λέγων ὁ μαροκηνὸς Δημοσθένης, ὅσοι μὲ καταλάβατε, καὶ θαρρῶ πῶς μὲ καταλάβατε ὅλοι, γιατὶ ὅλοι ἔχετε ἡλικία, ... αὔριο βράδυ 'ς τοῦ Μπενὶ - Ἀλλὰχ τὴν ταβέρνα! Σύμφωνοι;

— Σύμφωνοι! ἀπαντῶσι πάντες σχεδὸν οἱ συνοδοιπόροι, καὶ ἀφανίζονται εἰς τὸ σκότος τῶν στενῶν ἀτραπῶν τῆς πόλεως.

Ἐντὸς μικρᾶς αἰθούσης, κομψῶς ἠὐτρεπισμένης, κάθηνται καπνίζοντες τρεῖς οἰκοκυραῖοι τῆς Ταγγέρης. Βίᾳ τοῦ ἐκπολιστικοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐπέπνευσε τὸ Μαρόκον, οἱ ἀγαθοὶ οὗτοι ἀστοὶ κάθηνται σταυροποδητὶ ἐπὶ εὐρέος καὶ ἀναπαυτικοῦ σοφᾶ, ῥοφῶσι σοβαροὶ τὸν ναργιλέν των, καὶ ὁμιλοῦσιν ἀπαθῶς καὶ βραδέως, ὡς γνήσιοι ἀφρικανοὶ πολῖται καὶ τοῦ Μωάμεθ λάτρεις, πιστοὶ διαμένοντες εἰς τὸ πάτριον θρήσκευμα, μὲ ὅλους τοὺς ἀγγέλους ἱεραποστόλους.

Ἀνήκουσιν ὡς προείπομεν, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὴν τάξιν τῶν οἰκοκυραίων, τῶν ἀνθρώπων δηλ. ἐκείνων, οἵτινες ἐνδιαφέρονται κυρίως — ὡς λέγουσι τοὐλάχιστον πανταχοῦ τοῦ κόσμου οἱ τῆς

τάξεως ταύτης ἄνθρωποι — ὑπὲρ τῆς τάξεως, τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς καλῆς διοικήσεως.

Εἷς ἐξ αὐτῶν εἶνε βιομήχανος, ὁ ἄλλος ἔμπορος, καὶ ὁ τρίτος ὑπάλληλος τοῦ μεταξὺ Ταγγέρης καὶ Ἀλγερίου σιδηροδρόμου. Φίλοι ἐκ παίδων καὶ παλαιοὶ συμμαθηταί, εἶνε πάντοτε σχεδὸν σύμφωνοι, ὁσάκις συζητοῦσι περὶ πραγμάτων ἀσχέτων πρὸς τὰ ἀτομικά των συμφέροντα. Φρονοῦσι καὶ οἱ τρεῖς, ὅτι ἡ ἀγαθὴ τοῦ δήμου των διοίκησις εἶνε πρᾶγμα ἐπιθυμητόν, ὅτι ἡ χρηστότης τῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων εἶνε πρᾶγμα εὐκταῖον, ὅτι ἀνάγκη ἐν παντὶ πατριωτισμοῦ, τιμιότητος, χρηστότητος, ἱκανότητος, καὶ πολλῶν ἔτι ἄλλων—οτήτων. Προκειμένου περὶ τῶν ἀφηρημένων τούτων πραγμάτων, οὐδέποτε διεφώνησαν κατ' ἀρχὴν οἱ καλοὶ οὗτοι φίλοι. Ἀλλ' ἡ τρυφερά των αὕτη ὁμοφωνία διασπᾶται δυστυχῶς ἐνίοτε, ὁσάκις πρόκειται περὶ πραγμάτων συγκεκριμένων, πολὺ δὲ περισσότερον ὁσάκις, ὡς συνήθως, ἐνσαρκοῦνται εἰς πρόσωπα τὰ συγκεκριμένα πράγματα.

Τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει καθ' ἣν στιγμὴν εἰσάγομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν σοβαρὰν αὐτῶν συνδιάσκεψιν.

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, ἀδελφέ, λέγει ὁ ὑπάλληλος πρὸς τὸν βιομήχανον· ἐγὼ χρεωστῶ τὴν θέσίν μου εἰς τὸν Ἐδρίς. Μ' ἔσωσεν ἀπὸ τὴν δυστυχίαν, μοῦ ἔδωκε ψωμί, μ' ἔκαμε καὶ κουμπάρον. Ἐννοεῖς, ὅτι θὰ ἦτο μαύρη ἀχαριστία νὰ μὴ τοῦ δώσω ψῆφον! Ἀφίνω, ὅτι τὸ παιδί μου θὰ ἦτον ἀκόμη στρατιώτης, ἂν δὲν εἶχα τὴν προστασίαν του.

— Ὅλ' αὐτὰ δὲν θὰ ποῦν ὅτι εἶνε καλὸς καὶ διὰ δήμαρχος. Ἀγάπα τον ὅσον θέλεις, ἔχε τον εἰς τὴν προσευχήν σου, στέλνε του κανένα καλάθι χουρμάδες... καλὰ καὶ ἅγια! Ἀλλ' ὅποιος εἶνε καλὸς φίλος δὲν θὰ 'πῇ πῶς εἶνε καὶ καλὸς δήμαρχος. Ἐσὺ εἶσαι ὁ καλλίτερος φίλος μου· πρέπει λοιπὸν νὰ σὲ κάμω καὶ δήμαρχον;

— Αὐτὰ εἶνε ἀστειότητες.

— Βέβαια εἶνε ἀστειότητες· μήπως δὲν εἶνε ἀστειότης νὰ μοῦ

λέγῃς, ὅτι θὰ ψηφοφορήσῃς τὸν Ἐδρὶς διότι τὸν ἔχεις κουμπάρον;

— Καὶ σὺ τάχα, διατὶ ψηφοφορεῖς τὸν Ὁμέρ, σὲ παρακαλῶ;

— Διότι εἶνε ἄνθρωπος τίμιος καὶ πλούσιος, καὶ ἐξεύρω πῶς δὲν θὰ κλέψῃ τὰ χρήματα τοῦ δήμου.

— Θὰ τὰ κλέψουν ἄλλοι τριγύρω του, ποῦ εἶναι χειρότερον. Καλλίτερα μία βδέλλα χονδρή, παρὰ ἑκατὸν μικραίς. Κεφάλι, ἔχει κεφάλι;

— Ἔξη ἀριθμὸ καπέλλο φορεῖ! λέγει παρεμβαίνων ὁ ἔμπορος.

— Τοῦ λόγου σου τὸ ξεύρω πῶς δὲν σ' ἀρέσει, ἀπαντᾷ ὁ βιομήχανος, ἀξιότιμος φανοποιὸς καὶ μεσίτης οἰκοπέδων κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτοῦ. Σὺ θέλεις τὸν Χαλέμ, διότι . . .

— Διότι εἶνε ὁ καλλίτερος ἀπ' ὅλους.

— Ὁ καλλίτερος διὰ σένα· τὸ παραδέχομαι. Σοῦ ἔβαλε κεφάλαια καὶ ἄνοιξες τὸ κατάστημά σου· εἶνε φυσικόν . . .

— Τοῦ τὰ πλήρωσα μὲ τὸν τόκον, σὰν ἐγγλέζος.

— Τὰ πλήρωσες ὅταν εἶχες, καὶ αὐτὸς σοῦ τἄδωκε ὅταν δὲν εἶχες, ὑπολαμβάνει ὁ σιδηροδρομικὸς ὑπάλληλος. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ πῇς ὅτι δὲν τοῦ ἔχεις ὑποχρέωσιν.

— Ὑποχρέωσιν τοῦ ἔχω, ἀλλὰ δὲν τοῦ δίδω δι' αὐτὸ τὴν ψῆφόν μου. Τὸν θέλω διότι εἶνε ἄνθρωπος ἱκανός, εἶδε ξενὸν κόσμον, κ' ἐσπούδασε καὶ δύο χρόνια εἰς τὸ Παρίσι τὰ δημοτικά.

— Πῆρε καὶ δίπλωμα;

— Μπορεῖ· δὲν ἠξεύρω· ἀπαντᾷ σοβαρῶς ὁ ἔμπορος, ἀλλὰ τὴν σοβαρότητά του ταράττει δυσαρέστως ὁ ἄσβεστος γέλως ὃν προκαλεῖ ἡ ἀπάντησίς του.

— Τί γελᾶτε; ἐρωτᾷ πειραχθείς. Ἀστεῖον σᾶς φαίνεται πρᾶγμα ποῦ δὲν ἐξεύρετε;

— Μὴ τὸ ματαπῇς αὐτό, Χαλήμ, ἀπαντᾷ ὁ φανοποιός· ὅπου τὸ πῇς θὰ σὲ γελάσουν.

— Ξεύρετε τί βλέπω ἐγώ; παρατηρεῖ ὁ ὑπάλληλος. Ὅλη ἡ ὁμιλία μας θὰ πάῃ τοῦ κάκου. Δὲν θὰ συμφωνήσωμεν. Εἴμεθα καὶ οἱ τρεῖς δεμένοι . . . καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ λύσῃ τὸν ἄλλον.

— Καὶ τί ἀνάγκην ἔχομεν, σὲ παρακαλῶ; ἐρωτᾷ ὁ ἔμπορος. Ἀνεξάρτητοι ἄνθρωποι εἴμεθα· ἠμποροῦμεν νομίζω νὰ σκεφθοῦμεν . . .

Καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀληθῶς συσκεπτόμενοι οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἀνεξάρτητοι οἰκοκυραῖοι. Ἀλλ' ἡ σύσκεψις αὐτῶν, στρεφομένη ἐντὸς τοῦ κύκλου, ὃν ἀμυδρῶς διεγράψαμεν, εἰς οὐδὲν ἀποβαίνει ἄλλο ἀποτέλεσμα, ἢ εἰς τὸ παράδοξον τοῦτο: νὰ ἀπόσχωσι καὶ οἱ τρεῖς τῆς ψηφοφορίας. Ἀφοῦ μάτην ἕκαστος προσεπάθησε νὰ ἀναδείξῃ τὰ προτερήματα τοῦ ὑποψηφίου του ὑπέρτερα τῶν ἄλλων, ἐτράπησαν τὴν ἐναντίαν ὁδόν, καὶ ἤρχισαν συζητοῦντες τὰ ἐλαττώματά των· ἡ δὲ κακολογία ἤγαγε τέλος τοὺς συνταγματικοὺς ἐκείνους πολίτας εἰς σημεῖον ὁμοφωνίας. Μὴ κατορθώσαντες νὰ ὑπερβάλωσιν ἀλλήλους πλειοδοτοῦντες, ἔφθασαν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ ἀνυπέρβλητον τῆς μειοδοσίας ὅριον . . . — τὸ μηδέν.

— Παρ' τὸν ἕνα κτύπα τὸν ἄλλον! καθὼς βλέπω, εἶπεν ὁ ἔμπορος, σφραγίζων τὴν συνδιάσκεψιν.

— Ἔπειτα, ἀδελφέ, προσέθηκε μετά τινος μελαγχολίας ὁ φανοποιός, δὲν συλλογίζεσθε καὶ ταὶς ἑκατὸν πενῆντα κάλπαις; Βάλε 'βγάλε τὸ χέρι μας, θὰ πιασθοῦμε ὡς τὰ ὕστερα. Ἂς μᾶς λείψῃ ἐφέτος αὐτὴ ἡ διασκέδασις.

— Ἂς μᾶς λείψῃ!

Τὸ ὡραῖον, τερπνὸν καὶ ὑψηλὸν θέαμα τῆς ἐκλογικῆς πάλης», ὡς γράφει καθημερινή τις ἐφημερὶς τῆς Ταγγέρης, προσεγγίζει. «Ἡ ἡμέρα τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἱερωτάτου καὶ πολυτιμοτάτου δικαιώματος τοῦ συνταγματικοῦ πολίτου», ὡς γράφει ἄλλη, «ἐπέστη».

Μετὰ δύο ἡμέρας ἀνοίγουσιν αἱ κάλπαι τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ὑποψηφίων δημάρχων, δημαρχικῶν παρέδρων καὶ δημοτικῶν συμβούλων τοῦ δήμου Ταγγερίων, καὶ οἱ δημόται πάντες,

κατηχούμενοι καὶ μὴ κατηχούμενοι, καλοῦνται νὰ ἐκλέξωσι τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν τοὺς δημοτικούς.

Τὴν φοβερὰν αὐτὴν καλποστοιχίαν ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ περιλάβωσι τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ οἱ ναοὶ τῆς πόλεως, διότι ἀμφοτέρων ἡ χωρητικότης εἶχεν ὑπολογισθῇ ἀνάλογος τῶν εὐλαβῶν ἀστῶν καὶ τῶν φιλομαθῶν παίδων τῆς Ταγγέρης, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν φιλοδόξων πολιτῶν της, ὧν ηὔξησε μεγάλως τὸν ἀριθμὸν τὸ νέον φιλελεύθερον πολίτευμα τοῦ Μαρόκου. Κατεσκευάσθησαν λοιπὸν ἐπὶ τούτῳ εὐρύχωρα καὶ μεγάλα παραπήγματα, ὅπου παρετάχθησαν μὲν ἤδη αἱ κάλπαι τῶν ὑποψηφίων, δὲν κινδυνεύουσι δὲ νὰ πάθωσιν ἀσφυξίαν οἱ μέλλοντες νὰ παρευρεθῶσιν ἐντὸς αὐτῶν ἀντιπρόσωποί των, σφαιριδιοδόται, ἐφορευτικαὶ ἐπιτροπαί, καὶ ἄλλοι ὑπάλληλοι, καθ' ἃ ἐγνωμοδότησεν ἁρμοδίως τὸ ἰατροσυνέδριον, ἀφοῦ, ἐννοεῖται, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν Ταγγέρῃ γίνεται μεγαλειτέρα κατανάλωσις σκορόδων ἢ σάπωνος.

Πᾶσα τοίχου γωνία φέρει ἀπὸ ἡμερῶν ἤδη προσκεκολλημένα ποικιλόχρωμα καὶ πολύμορφα χαρτία, ἐφ' ὧν ἀποτυποῦνται διὰ γραμμάτων μικρῶν ἢ μεγάλων — ἀναλόγως τῆς πεποιθήσεως ἢ τῆς μετριοφροσύνης ἑκάστου — τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων ὁτὲ μὲν συνοδευόμενα διὰ συντόμου σημειώσεως τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ τῶν προσόντων αὐτῶν, ὁτὲ δὲ συνοδεύοντα τὴν προσωπογραφίαν των, ἱλαρὰν καὶ προσμειδιῶσαν. Οἱ ὑποψήφιοι ἀποτείνονται προδήλως διὰ τῶν θεατρικῶν τούτων προγραμμάτων εἰς τοὺς γινώσκοντας γράμματα συνδημότας των· λησμονοῦσι δέ, ὅτι τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως ἀπεδείχθησαν χωροῦντα μαθητὰς ὀλιγωτέρους τῶν ὑποψηφίων.

Πάντα τῆς πρωτευούσης τὰ οἰνοπωλεῖα καὶ ὀψοπωλεῖα, — καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ὕπαιθρα πολλάκις ὀπτανεῖα, ὅθεν ἀρτύει συνήθως ὁ χειρῶναξ τὸν ἄρτον του διὰ δύο ἢ τριῶν τηγανιτῶν μαρίδων — κατέστησαν τόποι συνεντεύξεων καὶ διαπραγματεύσεων μεταξὺ ἐκλογέων καὶ ὑποψηφίων. Ἐκεῖ ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς τελοῦνται τρυφεραὶ καὶ πολύσπονδοι ὑπ' ἀμφοτέρων ἀγάπαι.

Ἐκεῖ περιπτύσσεται ἐν συγκινητικῇ κρασοκατανύξει τὸν τραπεζίτην ὁ χειρῶναξ, καὶ φιλεῖ τὸν ἀγοραῖον ὁ μοσχανάθρεπτος νεανίας, καὶ ὁ χθὲς ἐπηρμένος τὴν ὀφρῦν σφίγγει περιπαθῶς τὴν γλοιώδη χεῖρα τοῦ τυχόντος ἀλλαντοπώλου. Ἐκεῖ ἀνταλλάσσονται ὑποσχέσεις βεβιασμέναι, καὶ ὅρκοι ψευδεῖς, καὶ ἀπατηλαὶ διαβεβαιώσεις. Ἐκεῖ προεξοφλοῦνται θέσεις καὶ ὑπουργήματα, καὶ ἀσφαλίζεται τῶν κλεπτῶν ἡ ἀτιμωρησία, καὶ τῶν στρατευσίμων τὸ ἀκαταδίωκτον, καὶ πωλεῖται ἡ ψῆφος ἀντὶ κερμάτων, καὶ ἀγοράζεται ἡ εὐθηνὴ συνείδησις ἀντὶ ποτηρίου οἴνου. Ἐκεῖ — παράδοξον φαινόμενον — νομίζουσι πάντες ὅτι ἀπατῶσιν, ἐνῷ ἀπατῶνται πάντες. Ἐκεῖ ὑπόσχεται ἕκαστος, ἀπόφασιν ἔχων νὰ παραβῇ τὴν ὑπόσχεσιν. Ἐκεῖ πωλοῦσι χωρὶς νὰ παραδίδωσι τὸ ἐμπόρευμα· ἐκεῖ ἀγοράζουσιν ἀέρα ἀντὶ ἀέρος Καὶ εἶνε πάντες εὐχαριστημένοι . . . ὅτι ἐγέλασαν ὁ εἷς τὸν ἄλλον.

Οἱ δραστηριώτεροι τῶν ὑποψηφίων, ὅσους δὲν ἐκούρασεν ἡ ἀπὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ἀρξαμένη ἐκλογικὴ στρατεία, περιέρχονται ἔξαλλοι, ἀπηυδηκότες καὶ ἀσθμαίνοντες τὰς ἀγυιὰς καὶ τὰς ῥύμας τῆς πόλεως, σύροντες ὄπισθεν αὐτῶν ἀποσπάσματα ἰχνευμόνων ἐκλογικῶν. Οἱ ψηφοθῆραι οὗτοι σταματῶσι τὸν δυστυχῆ περιπλανώμενον Ἰουδαῖον, οὗτινος ἔγειναν ciceroni, ἐνώπιον πάσης θύρας λησμονηθείσης κατὰ τὰς προτέρας ἐκδρομάς, καὶ τὸν εἰσάγουσιν εἰς ἕκαστον ὑπόγειον, οὗτινος ὑποθέτουσιν εὐμενεῖς τὰς διαθέσεις. Ἐδῶ μὲν ἐρωτᾷ ὁ ὑποψήφιος, πῶς ἔχει ἡ σύζυγος τοῦ ἐκλογέως, λεχὼ ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν, καὶ συγχαίρει ἐπὶ τῷ νεογνῷ· ἐκεῖ δὲ πληροφορεῖται ἀνήσυχος, ἂν προβαίνει τακτικὴ καὶ ἀκίνδυνος ἡ ὀδοντοφυία τοῦ μικροῦ. Παρὰ τούτου ζητεῖ εὐμενῶς πληροφορίας περὶ τῶν ἐργασιῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου του· ἐκεῖνον συλλυπεῖται συμπαθῶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μάμμης του· ἄλλου θωπεύει τὸν ὦμον, καὶ ἄλλους περαιτέρω φιλεύει μίαν ὀκᾶν εἰς τὰ ὅλα.

Ὁ τύπος τῆς πρωτευούσης χαίρων ἀναγράφει τὴν ζωηρὰν αὐτὴν ἐκλογικὴν κίνησιν, καὶ σεμνύνεται ἐπὶ τῷ ἐνδιαφέροντι,

ὅπερ ἐπιδεικνύει ὁ λαὸς πρὸς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα. Ἐπαινεῖ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν τάξιν ἥτις ἐπικρατεῖ, καὶ θεωρεῖ ἀσήμαντα ὀλίγα τινὰ ξυλοκοπήματα, ἅτινα ἀνταλλάσσουσι ποῦ καὶ ποῦ οἱ θερμότεροι καὶ φανατικώτεροι τῶν ψηφοφόρων. Ἂν δ' ἐνίοτε, πλὴν τῶν γρόνθων καὶ ῥάβδων, λύουσι καὶ ἄλλα ὅπλα τὰς ἐκλογικὰς διαμάχας τῶν ταγγερίων, τὸ ἐπίσημον ἀστυνομικὸν δελτίον τῆς πόλεως ἀποδίδει εἰς μέθην τὸ λυπηρὸν γεγονός, καὶ βεβαιοῖ ὅτι αὐστηρὰ διετάχθη περὶ τούτου ἀνάκρισις.

Οὕτω δὲ δαρέντες καὶ μὴ δαρέντες μένουσιν εὐχαριστημένοι, καὶ πάντες προσδοκῶσιν εὐέλπιδες νὰ εἰσέλθωσι τὴν Κυριακὴν εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου των.

Εἶνε παραμονὴ τῆς μεγάλης ἡμέρας· πυκνὸς δὲ ὄχλος συνταγματικὸς πληροῖ τὰ δώματια τῶν ταλαιπώρων ὑποψηφίων.

Ταλαίπωρα, τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἄξια οἴκτου πλάσματα οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ ὑποψήφιοι!

Ἀφοῦ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἑβδομάδων περιέδραμον πᾶσαν γωνίαν τῆς πόλεως, καὶ ἐκόλλησαν τὰ ὀνόματα των εἰς πάσης τριόδου τοὺς τοίχους, καὶ ἔσχισαν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντιπάλων των τὰ ὀνόματα· ἀφοῦ ἐμεθύσθησαν εἰς ἕκαστον αὐτῆς καπηλεῖον καὶ ἐξελιπάρησαν τοῦ ἐσχάτου ἀχθοφόρου τὴν εὔνοιαν· ἀφοῦ περιεπτύχθησαν πάντα ἐξώλη καὶ προώλη, καὶ ἐθώπευσαν πᾶσαν καὶ τὴν ῥυπαρωτάτην παρειάν· ἀφοῦ ὑπεσχέθησαν καὶ ἐψεύσθησαν, καὶ ἐκολάκευσαν ὅσους καὶ ὅπως ἠδυνήθησαν, πληρόνονται πᾶσαν ἐσπέραν διὰ τοῦ ἰδίου νομίσματος ὑπὸ τῶν χρηστῶν ἐκλογέων, οἵτινες πληροῦσι τοὺς οἴκους αὐτῶν.

Καὶ ἄλλοι μὲν αὐτῶν — οἱ πονηρότεροι καὶ τῶν πραγμάτων ἔμπειροι — γνωρίζουσι τί σημαίνει ἡ ἔνθους περὶ αὐτοὺς συῤῥοή. Μειδιῶσιν ἐμφανῶς τὰ χείλη των, ἀλλὰ ναυτιᾷ πιθανῶς ἡ ψυχή των. Οἱ πλεῖστοι ὅμως, ὅσους, ἂν δὲν ἀπατᾷ ἡ ἀπειρία, πλανᾷ

ὅμως πάντοτε ἡ αὐτάρκης πεποίθησις, δέχονται μετ' εὐγνωμοσύνης τὸ κίβδηλον νόμισμα τῆς ψευδοῦς ἀφοσιώσεως, δι' οὗ πληρόνει τὰς ἀβαρεῖς αὐτῶν ἐπαγγελίας ἡ παροίνιος εἰλικρίνεια τοῦ πληροῦντος τὰς οἰκίας των συρφετοῦ.

Καὶ σφίγγουσι λοιπὸν ἀγαλλιῶντες τὰς χεῖρας τῶν κύκλω ζητωφωνούντων, καὶ ἐναγκαλίζονται περιπαθῶς κομματάρχας καὶ κομματαρχίσκους, καὶ ἐπαγγέλλονται λαγοὺς μὲ πετραχήλια εἰς τοὺς χλιαρωτέρους, καὶ λαλοῦσι περὶ πατριωτισμοῦ καὶ τιμιότητος πρὸς πάντας, καὶ συνιστῶσι δραστηριότητα, καὶ χύνουσιν . . . οἶνον πολὺν εἰς τὴν φλέγουσαν κύκλῳ ἐκλογικὴν πυράν.

Τοιαύτη περίπου ἡ ἐκ περιωπῆς εἰκὼν τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χαλὲμ-αλ-Ταρὶφ κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς ψηφοφορίας ἑσπέραν.

Ἀμέτρητον πλῆθος πληροῖ τὰς αἰθούσας του. Φίλοι καὶ ἐναντίοι, ὀπαδοὶ καὶ ἀντίπαλοι, ἀδιάφοροι, ἑτεροδημόται μὴ ἔχοντες δικαίωμα ψήφου, περιτρίμματα στερούμενα πολιτικῶν δικαιωμάτων, . . . πάντες ἦλθον ἀπόψε νὰ πωλήσωσιν ὅσον δυνατὸν ἀκριβώτερα τὸν ἔσχατον τοῦ ἐνθουσιασμοῦ των σπινθῆρα.

Αὔριον ἡ πανήγυρις τελειόνει, καὶ ὅσοι πῆραν, πῆραν!

Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἔχουσι σπουδαῖα νὰ ἐκμυστηρευθῶσι μυστικὰ εἰς τὸν ὑποψήφιον· ἄλλοι θέλουσι νὰ τὸν συμβουλεύσωσι κἄτι· ἄλλοι νὰ δώσωσι καὶ ἄλλοι νὰ λάβωσιν ὁδηγίας. Πάντες δὲ σχεδὸν ἔχουσι κἄτι νὰ ζητήσωσι, καὶ τὸ κἄτι αὐτὸ εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον . . . ὀλίγο φῶς γιὰ τὰ παιδιά.

— Ἀφέντη! λέγει ὁ εἷς, καὶ σύρει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐπενδύτου εἰς μίαν γωνίαν. Ὁ Βεκὴρ εἰς τὸ τρίτον μᾶς κόβει φοβερά. Πέρασε, σὲ παρακαλῶ, αὔριον τὸ πρωί, καὶ . . . τράβα του κανένα ἑκατοστάρικο.

— Χωρὶς ἄλλο! ἠσύχασε. Εἶνε πρᾶγμα ποῦ διορθόνεται.

— Εἰς τοῦ Κερὲμ τὴν ταβέρνα, λέγει ἄλλος (καὶ αὐτὸς μυστικά, ἐννοεῖται) πρέπει ν' ἀφήσωμεν αὔριον μερικὰ λεπτά, νὰ κερνᾷ 'ς τὴν ὑγειά σου! Εἶνε ἀντικρὺ 'ς τὴν ψηφοφορία, καὶ ὁ

κόσμος μπαίνει βγαίνει ἀδιάκοπα. Εἶνε καλὸ ν' ἀκούεται τ' ὄνομά μας.

— Θύμισέ μου το αὔριο, ποῦ θὰ περάσωμε ἀπὸ 'κεῖ.

— Τοῦ λόγου τους, κὺρ Χαλέμ, λέγει πλησιάζων νέηλυς ἄλλος, σύρων κατόπιν του μικρὰν ὁμάδα ρακενδύτων καὶ μονοσανδάλων, εἶνε παλληκάρια ἕνα κ' ἕνα, ποῦ πεθαίνουν 'ς τῶνομά σου. Περιποιήσου τα, σὲ παρακαλῶ.

— Νὰ μοῦ ζήσῃς! φωνεῖ πλησιάζων ὁ ἀρχηγὸς τῶν παλληκαριῶν, καὶ προσθέτει ταπεινοτέρα τῇ φωνῇ·

— Τὰ παιδιὰ διψοῦν! Ξελαρυγγίσθηκαν ἀπὸ χθὲς νὰ φωνάζουν: Ζήτω! Δὲν μᾶς κατρακυλᾷς λιγάκι μέταλλο, νὰ τὰ δροσίσωμε;

Τί θέλετε νὰ κάμῃ ὁ Χαλὲμ-αλ-Ταρίφ; Ὅ,τι θὰ ἐκάμνατε ἴσως καὶ σεῖς, ἂν ἤσθε εἰς τὴν θέσιν του.

— Δὲν πέρασες ἀπὸ τοῦ Ἐμίρ! παρατηρεῖ ἄλλος· καὶ μᾶς τὸν πῆρε ὁ Ἐδρίς!

— Χρειάζεται ἐνέργεια εἰς τὸ τέταρτον! ὑπολαμβάνει εἰσερχόμενος νέος κομματάρχης. Μᾶς ἔσπασε ὁ Ὁμὲρ μὲ τὰ χρήματα.

— Κύτταξε τὸ τμῆμά σου, σὲ παρακαλῶ, κραυγάζει ἀκούσας τὸν λαλοῦντα ἰσχνὸς νεανίας, στρέφων μετὰ κόπου πολλοῦ τὸν μόλις φυόμενον μύστακά του· ἀπὸ τὸ τέταρτο αὔριο βράδυ θ' ἀκούσῃς τὰ νέα.

— Ζήτω τοῦ δημάρχου! κραυγάζει αἴφνης εἰσβάλλουσα εἰς τὴν αἴθουσαν ἐν ὁρμῇ καὶ ἀταξίᾳ ὁμὰς μεθύσων, μόλις συγκρατουμένων ἐν ἰσορροπίᾳ. Χαλὲμ καὶ ἅγιος ὁ Θεός!

— Δόσε 'ς τὰ παιδιὰ νὰ πιοῦν! φωνεῖ πρὸς τὸν ὑπηρέτην ὁ ὑποψήφιος, καὶ παρέχει ἑαυτὸν βορὰν εἰς τὰς περιπτύξεις τῶν οἰνοφλύγων.

— Αὐτοὶ ἔρχονται ἀπὸ τοῦ Ὁμέρ! λέγει ταπεινῇ τῇ φωνῇ εἰς τὸν γείτονά του εἰς τῶν παρακαθημένων.

Δὲν λησμονεῖ, ἐλπίζομεν, ὁ ἀναγνώστης, ὅτι Ὁμὲρ εἶνε εἷς τῶν ὑποψηφίων δημάρχων.

— Καὶ ποῦ τὸ 'ξεύρεις; ἐρωτᾷ ὁ γείτων.

— Τοὺς εἶδα! Κ' ἐγὼ ἀπὸ 'κεῖ ἔρχομαι. Σώπα, νὰ κάμωμε σεριάνι!

— Βρὲ κατεργαρέοι! βροντοφωνεῖ αἴφνης ἐγειρόμενος καὶ πάλλων τὴν μαγκοῦράν του γιγαντόσωμος καὶ εὐρύστερνος κομματάρχης, ἐσεῖς δὲν ἔχετε ψῆφο! Τί θέλετ' ἐδῶ; ἔξω γλήγορα, νὰ μὴ σᾶς ἀργάσω τὸ τομάρι!

Οἱ νεήλυδες προσβλέπουσιν ἐπὶ στιγμὴν τὸν γίγαντα, θεωροῦσι κύκλῳ τοὺς παρισταμένους, ἀνταλλάσσουσι βλέμμα συνεννοήσεως, καὶ ἀπέρχονται κατησχυμμένοι, πτοηθέντες τὸ ἀνάστημα τοῦ λαλοῦντος καὶ τὰς διαστάσεις τῆς μαγκούρας του.

— Δὲν τοὺς ἀφίνεις, ἀδελφέ; παρατηρεῖ ἠπίως ὁ ὑποψήφιος. Διατί νὰ τοὺς δυσαρεστήσωμεν;

— Ἂς μᾶς κόψουν τὸ κρέδιτο! Φασκέλωσ'τα τὰ ὄρνια!

Καὶ ἀπῆλθον μὲν ἐκεῖνα τὰ ὄρνεα· παρέμειναν ὅμως ἔτι πολλὰ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ταλαιπώρου Χαλέμ, καὶ προσῆλθον βραδύτερον πολὺ περισσότερα.

Ἡ ἀγορὰ παρετάθη πλήθουσα πέραν τοῦ μεσονυκτίου· ὅτε δὲ ὁ δυστυχὴς Χαλὲμ κατεκλίθη, μόλις εἶχε τὴν δύναμιν νὰ στενάξῃ, ἐκ κόπου καὶ ἀηδίας.

Ἡ μεγάλη ἡμέρα ἀνέτειλε καὶ ἔδυσεν.

Ἐκ τῶν δεκακισχιλίων ἐκλογέων τοῦ δήμου Ταγγερίων ἑπτάκις περίπου χίλιοι προσῆλθον εἰς τὰς κάλπας καὶ ἤσκησαν τὸ ἱερὸν καὶ πολύτιμον αὐτῶν δικαίωμα. Πῶς τὸ ἤσκησαν, εἶνε περιττὸν νὰ ἐρωτήσῃ ὁ ἕλλην ἀναγνώστης, οἰκεῖος ἤδη ἀπὸ μακροῦ πρὸς τὰ τοιαῦτα τερπνὰ καὶ ὑψηλὰ θεάματα.

Ἐδάρησαν τινές, ἐμέθυσαν πλειόνες, συνεπλάκησαν πολλοί, ἐφώναξαν, ἐκραύγασαν ζήτω καὶ γιοῦχα μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀναλόγου πρὸς τὸ πληρωθὲν ἐπὶ τούτῳ χρῆμα, διημ-

φισβήτησαν πολλάκις μετὰ ζέσεως τὴν ψευδῆ των ταυτότητα, καὶ τέλος ἐψήφισαν, ἄλλοι ἅπαξ καὶ ἄλλοι συχνότερον.

Αἱ κάλπαι ἐκλείσθησαν, ἐφραγίσθησαν, καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἀνοίγουσι πάλιν.

. . . . . .

Ἡ διαλογὴ ἀρχίζει.

Πᾶσα ὑποψηφίου δημάρχου οἰκία βρίθει περιέργων.

Μ' ὅλους τοὺς κόπους καὶ τὰς ἀγρυπνίας, μ' ὅλας τὰς ἀηδίας τῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν, οἱ πτωχοὶ ὑποψήφιοι ἔχουσιν ἔτι τὴν δύναμιν νὰ ἵστανται ὄρθιοι ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων, νὰ μειδιῶσι, νὰ περιπατῶσι καὶ νὰ δίδωσι τὰς τελευταίας ὁδηγίας πρὸς τοὺς ταχυδρόμους, οὓς ἀποστέλλουσι κομιστὰς εἰδήσεων εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς πόλεως. Εἶνε σχεδὸν οἱ ἴδιοι ὡς καὶ χθές· μόνον ὅτι ἡ καρδιά των πάλλει περισσότερον καὶ ἡ χεὶρ των θωπεύει ὀλιγώτερον.

Τὰς πέριξ τραπέζας κατέχουσι γραμματεῖς παντοδαποί, ποικίλοι τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἡλικίαν, ἔχοντες ἕκαστος πρὸ αὐτοῦ φύλλα χάρτου χαραγμένα κατὰ σειρὰς καὶ στήλας ἰσαρίθμους πρὸς τὰ τμήματα τῆς πόλεως καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων. Στρέφουσι καὶ περιστρέφουσιν ἐντὸς τοῦ στόματος τὴν νεόκοπον ἄκραν τοῦ μολυβδοκονδύλου των, καὶ περιμένουσιν ἀνυπόμονοι νὰ ἀναγράψωσιν εἰς τὰ δελτία των τὰ ἀποτελέσματα τῆς διαλογῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, καὶ μέχρις οὗ ἀρχίσωσιν ἀντηχοῦντα τῶν ταχυδρόμων τὰ ἀγγέλματα, ἀνακοινοῦσι μεγαλοφώνως τὰς ἰδέας καὶ πεποιθήσεις των περὶ τοῦ πιθανοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐκλογῆς, καὶ τὰ συμπεράσματά των ποικίλλουσιν, ἐννοεῖται, ἀναλόγως τοῦ οἴκου ἐν ᾧ γραμματεύουσιν.

— Ἡ ἐκλογὴ εἶνε δική μας! λέγουσιν οἱ γραμματεῖς τοῦ Χαλέμ.

— Τὴν ἐκλογὴν τὴν παίρνομε μὲ χίλιους ψήφους, λέγουσιν οἱ τοῦ Ἐδρίς.

— Τοὺς φάγαμε κ' ἔννοια σου! φωνοῦσιν οἱ τοῦ Ὁμέρ, οὗτινος τὸ θάρρος δὲν φαίνεται περισσεῦον.

Ἂς ἐκλέξωμεν ἕνα τῶν ἐκλογικῶν τούτων οἴκων καὶ ἂς εἰσέλθωμεν. Πάντας εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῶμεν, ἀφοῦ δὲν εἴμεθα ἐκλογεῖς.

Ἂς προτιμήσωμεν τὸν Χαλέμ, οὗτινος λεπτομερέστερον μέχρι τοῦδε παρηκολουθήσαμεν τὸν ἀγῶνα. Ὁ ὑποψήφιος μᾶς ὑποδέχεται εὐμενῶς, μᾶς σφίγγει τὴν χεῖρα, καὶ μᾶς ἐρωτᾷ ἀσθενεῖ τῇ φωνῇ ἂν ἠξεύρομεν τίποτε.

Ἡμεῖς, ἐννοεῖται, δὲν ἠξεύρομεν τίποτε, καὶ σιωπῶμεν.

Λίφνης ἀνοίγει βιαίως ἡ θύρα, καὶ ἀγυιόπαις ῥυπαρὸς καὶ ἀνυπόδητος εἰσβάλλει εἰς τὴν αἴθουσαν ἀσθμαίνων καὶ μόλις κατορθῶν νὰ φωνήσῃ·

— Χίλιους τρακόσιους ἑξήντα εἰς τὸ πρῶτον!

Ζήτω! μυριόστομον βροντᾷ ἐν τῇ αἰθούσῃ, καὶ τὰ μολυβδοκόνδυλα τῶν γραμματέων καταπίπτουσιν ὅλα συγχρόνως ἐπὶ τῶν δελτίων, καὶ ὁ ὑποψήφιος, λιπόθυμος σχεδὸν ἐκ τῆς χαρᾶς, καταφιλεῖ τὴν ἄπλυτον μορφὴν τοῦ μικροῦ ταχυδρόμου, καὶ ἀμείβει γενναίως τὴν χαρμόσυνον εἴδησιν.

Ὁ ἀγυιόπαις τρέπεται δρομαῖος εἰς φυγήν· ἂν ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ τὸν παρακολουθήσῃ τις, θὰ τὸν ἔβλεπε μετὰ μικρὸν εἰσερχόμενον εἰς ἄλλου ὑποψηφίου οἰκίαν, καὶ θὰ παρίστατο μάρτυς τῆς αὐτῆς ἀπαραλλάκτως σκηνῆς, ὁμοίως ἐπαναλαμβανομένης.

Μετὰ μικρὸν ἄλλο ἄγγελμα:

— Ἐννηακόσιους ὀγδοήντα εἰς τὸ τέταρτον!

Καὶ τὰ ζήτω! ἐπαναλαμβάνονται, καὶ γράφουσιν οἱ γραμματεῖς, καὶ πληρόνει ὁ ὑποψήφιος.

— Τελείωσε! λέγει εἷς τῶν γραμματέων· ἡ ἐκλογὴ εἶνε δική μας. Εἰς τὸ τρίτον εἴμεθα πρῶτοι, εἰς τὸ πέμπτον . . . . .

Ἀλλὰ διακόπτει τὴν ἐνθουσιώδη ἀπαρίθμησιν εἷς τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀπεσταλμένων εἰς τὴν διαλογὴν ταχυδρόμων, εἰσερχόμενος μελαγχολικός, καὶ ἱστάμενος ἄφωνος παρὰ τὴν θύραν.

— Ἄ! νά ὁ Ἀλῆς! λέγει ὁ ὑποψήφιος. Ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι;

— Ἀπὸ τὸ πρῶτον. Μᾶς ἔφαγαν οἱ ἄτιμοι!

— Πῶς; παρατηρεῖ συρίζουσα ἡ ὀξεῖα φωνὴ ἑνὸς τῶν γραμματέων. Χίλιους τριακόσιους ἑξήντα πήραμε, καί . . . . .

— Κολοκύθια! ποιὸς σᾶς τὰ εἶπε; Ἑξακόσιους τριάντα πήραμε ὅλους ὅλους. Νὰ τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ ἔχω ἀπὸ τὸ πρωτόκολλον τῆς ἐπιτροπῆς. Οἱ γραμματεῖς σβύνουσι τοὺς ἀριθμούς των, ὁ ὑποψήφιος αἰσθάνεται ὅτι κἄπως ἐκουράσθη, καὶ κάθηται εἰς μίαν γωνίαν, ὁ δὲ ταλαίπωρος ταχυδρόμος, εἰς ὃν οὐδείς . . . οὐδεὶς εὑρέθη νὰ προσφέρῃ ἓν σιγάρον, σύρει τὴν πενιχρὰν του καπνοθήκην, καὶ περιτυλίσσει ἓν μελαγχολικῶς ἐκ τοῦ ἰδίου του καπνοῦ.

— Μήπως παράκουσες, ἀδελφέ; ἐρωτᾷ εἷς τῶν παριστα-μένων.

— Ἄφησέ με, σὲ παρακαλῶ, καὶ μὲ φθάνει . . .

Ἄλλο δὲν λέγει.

Δὲν παρέρχονται δυὸ λεπτά, καὶ καίει ἔτι τὸ ἀπαίσιον ἄγγελμα, ὅτε εἰσέρχεται βραδυπατῶν ἄλλος κακῶν ἄγγελος καὶ κάθηται σιωπηρὸς ἐπὶ μιᾶς καθέδρας.

— Ποῦ ἤσουν, Μελήκ, ἐρωτᾷ ὁ ὑποψήφιος, καὶ ἡ φωνή του μόλις ἀκούεται.

— Εἰς τὸ τρίτον.

— Αἴ; φωνοῦσι συγχρόνως ἀνορθούμεναι πᾶσαι τῶν γραμματέων αἱ κεφαλαί.

— Ἑξακόσιους . . . . ὀγδοήντα . . . . πέντε.

Καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ἠχεῖ ὡς ἡ ἀκροτελεύτιος ἐπικήδειος φράσις: Γαίαν ἔχοι ἐλαφράν.

— Χίλιους ὀχτακόσιους εἰς τὸ τρίτον! κραυγάζει τὴν στιγμὴν ἐκείνην, εἰσορμῶν εἰς τὴν αἴθουσαν παιδάριον ρακένδυτον.

Ἀλλὰ μόλις εἶχε τελειώσει τὴν φράσιν του ὁ ταλαίπωρος παῖς, καὶ ῥάπισμα ἰσχυρὸν ἀκούεται πλαταγίζον ἐπὶ τῆς παρειᾶς του.

— Νὰ καὶ μία παραπάνω, νὰ γείνουν χίλιοι ὀχτακόσιοι ἕνας! φωνεῖ ἐγειρόμενος ἕξαλλος ὁ πρὸ μικροῦ εἰσελθών. Κατεργάρη!

Τὸ παιδίον συναισθάνεται, φαίνεται, ὅτι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κλαύσῃ, καὶ φεύγει δρομαῖον μὲν ἀλλ' ἀπαθὲς καὶ ἀτάραχον.

Ἦτο τὸ τελευταῖον. Οὐδεὶς πλέον ἀνήλικος ταχυδρόμος ἐπάτησε τὴν φλιὰν τῆς θύρας τοῦ Χαλὲμ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην.

Νὰ ἐξακολουθήσωμεν; Ὁ ἀναγνώστης μαντεύει τὴν συνέχειαν.

Οἱ ἄγγελοι τῶν ἀποτελεσμάτων γίνονται ὁλονὲν σπανιώτεροι. Οἱ γραμματεῖς ἀρχίζουσι νὰ νυστάζωσι καὶ ἀπέρχονται ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, λέγοντες ποῦ καὶ ποῦ εἰς τὸν ὑποψήφιον·

— Νὰ ἰδοῦμε καὶ τὰ χωριά.... τὸ πρωΐ! Τὰ χωριὰ θὰ μᾶς σηκώσουν!

Καὶ μεταβαίνουσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς ἄλλου ὑποψηφίου οἰκίαν, ὃν ἐσήκωσεν ἤδη ἡ πόλις.

Οἱ παριστάμενοι ἀραιοῦνται, ἡ οἰκία τοῦ ὑποψηφίου γίνεται ἡσυχωτέρα, οἱ θόρυβοι τῆς ὁδοῦ καταπαύουσι, φωνὴ κύκλῳ δὲν ἀκούεται, καὶ ὁ ταλαίπωρος Χαλὲμ ναρκούμενος ὑπὸ τοῦ κόπου ἀποκοιμᾶται εἰς τὴν γωνίαν του, καὶ ὑπνώττει χάλκινον ὕπνον.

Ἀλλ' αἴφνης ἐν βαθείᾳ νυκτὶ ἀνατινάσσεται ὄρθιος ἀπὸ τοῦ ἀνακλίντρου του, τρίβει τοὺς ὀφθαλμούς, σείει τὴν κεφαλήν, τεί-

νει τὸ οὖς πρὸς τὴν ὁδόν, καὶ δὲν ἠξεύρει τί κρότος παράδοξος καὶ ἀπαίσιος εἶνε ὁ ταράττων τὴν ἡσυχίαν τῆς νυκτός.

Προσέχει περισσότερον, ἀνοίγει σιγὰ τὸ παράθυρον, ἐξάγει τὴν κεφαλήν του, καὶ βλέπει μολοσσὸν ὑπερμεγέθη γοερῶς ὠρυόμενον, καὶ σύροντα παταγωδῶς ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου κολοσσιαῖον ἄγγειον ἐκ λευκοσιδήρου, προσηρτημένον εἰς τὴν οὐράν του.

ΤΟ ΕΝΘΥΜΗΜΑ ΤΟΥ ΜΙΜΙΚΟΥ *)

Ἂν τὴν πρωΐαν τῆς παραμονῆς τοῦ ἔτους 1859 ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις νέοι στενοχωρημένοι καὶ ἀδημονοῦντες διὰ τὴν κενότητα τοῦ πουγγίου των — καὶ θὰ ὑπῆρχον βεβαίως πολλοὶ —, ὁ μᾶλλον ἐξ αὐτῶν ἀδημονῶν ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Δημήτριος Ξυδάκης.

Πρὶν ἢ ὅμως γνωρίσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ αἴτιον τῆς στενοχωρίας τοῦ ἥρωός μου, καλὸν εἶνε νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν τὸν ἴδιον.

Ὁ Δημήτριος ἢ Μιμίκος, ὡς ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν θωπευτικῶς οἱ οἰκεῖοί του, τουτέστιν ἡ γραῖα μήτηρ του, ὁ πολὺ πρεσβύτερος αὐτοῦ ἀδελφός του καὶ ἡ ὀλίγον νεωτέρα του ἀδελφὴ εἶνε εἰκοσαετὴς περίπου νεανίας, ἰσχνός, ὠχρός, μὲ μεγάλους μαύρους ὀφθαλμοὺς καὶ μακρὰν καστανὴν κόμην, τὴν ὁποίαν κτενίζει μέν, ὅταν ἐξέρχεται τῆς οἰκίας, κατὰ τὸ πολωνικὸν σχῆμα, ἤτοι εἰς πόλκαν, ὡς ἐκάλουν οἱ καλλωπισταὶ τοῦ τότε καιροῦ τὸν συρμὸν αὐτὸν τῆς κομμώσεως, διατηρεῖ ὅμως κατ' οἶκον ἀνάτριχον πάντοτε καὶ ἀτημέλητον, ἐκ φυσικῆς καὶ ἀκαταμαχήτου νωθρότητος. Διότι ὁ Μιμίκος εἶνε δυστυχῶς νωθρός, πολὺ νωθρός. Ἐγείρεται συνήθως ἀργά, διότι ἀργὰ καὶ κατακλίνεται, ἀργότερα δὲ καὶ ἀποκοιμᾶται, συνήθειαν ἔχων νὰ ἀναγινώσκῃ εἰς τὴν κλίνην του μυθιστορημάτων μεταφράσεις, τὰς ὁποίας διὰ πολλοῦ κόπου προμηθεύεται παρὰ τῶν οἰκείων καὶ φίλων.

*) Τὸ διήγημα τοῦτο, ὑπὸ ἀλλοίαν ὅλως μορφήν, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Πανδώρᾳ τοῦ ἔτους 1860.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μιμίκου δὲν ἦσαν ἄφθονα καὶ πρόχειρα οὐδ' εὐαπόκτητα τὰ μυθιστορήματα ὅσον σήμερον, ὅτε ἡ κερδοσκόπος βιβλιοκαπηλεία προσφέρει αὐτὰ κατὰ δόσεις εὐπροσίτους εἰς τὸ δεκάλεπτον παντὸς κέπφου διψῶντος πνευματικὴν ψυχαγωγίαν. Ἐκοπία λοιπὸν ὁ Δημήτριος πολὺ εἰς προμήθειαν τοῦ ἐπιουσίου μυθιστορικοῦ του ἄρτου, καὶ κατηνάλισκεν αὐτὸν μετὰ πολλῆς οἰκονομίας, ἀναγινώσκων μόνον τὸ ἑσπέρας, ὑπὸ τὸ φῶς ἀναιμικῆς καὶ καπνιζούσης λυχνίας, ὁποίαν μόλις ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν τὰ οὐχὶ συνήθως ἄφθονα οἰκονομικὰ τῆς οἰκίας του, ὧν κύριον πυρῆνα ἀπετέλει ὁ μισθὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου, ὑπουργικοῦ γραμματέως πρώτης τάξεως. Ἔβοσκε γοητευμένος, ἐφ' ὅσον ἐφώτιζε τὴν γοητείαν του τὸ ἔλαιον τοῦ λύχνου, εἰς τὰς μαγικὰς πρασιὰς τῶν Τριῶν Σωματοφυλάκων, τῶν Ἑπτὰ θανασίμων ἁμαρτημάτων καὶ τῆς Μαλβίνας, καὶ ὅτε τέλος ἡ περισσότερον αὐτοῦ νυστάζουσα θρυαλλὶς ἤρχιζε νὰ ἀναδίδῃ καπνὸν μᾶλλον ἢ φῶς, ἔκλειεν ἐκεῖνος τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐξηκολούθει ἐν ὀνείρῳ τὴν φανταστικήν του βοσκήν, οὐδεμίαν ἔχων μέριμναν ἢ φροντίδα περὶ τῆς αὔριον, δυναμένην νὰ ταράξῃ τῶν ὕπνων του τὴν μακαριότητα. Διότι ἔργον ὁ Μιμίκος δὲν εἶχεν.

Ἦτο μὲν ἀπὸ ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν φοιτητὴς τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου· ἀλλ' ἤλπιζεν ἐκ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πολὺ πλειότερον, ἢ ὅσον προσεδόκα ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φοιτήσεως εἰς τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν του. Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἔτι τότε ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τῶν ἀκαδημαϊκῶν πολιτῶν τελειοποιήσει τὴν μέθοδον τῶν ἄνευ φοιτήσεως ἀποδείξεων καὶ τῶν ἄνευ ἀκροάσεως ἐξετάσεων· ἦσαν δὲ ἀκόμη ἄγνωστα τὰ νομικὰ φροντιστήρια, ἅτινα ἐπιτηδεύουσι σήμερον τὴν ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ἀναπλήρωσιν τῶν ἐν τοῖς ὠδικοῖς καφενείοις ἀναλισκομένων συνήθως ἀκαδημαϊκῶν ἐξαμήνων· οὐδὲ εἶχεν ἔτι πολλαπλασιάσει ἡ κερματοθηρία τῶν ἐκδοτικῶν καταστημάτων τὰς ἐντύπους περιλήψεις τῶν πανεπιστημιακῶν παραδόσεων πρὸς χρῆσιν τῶν χρηστῶν τῆς πατρίδος

ἐλπίδων. Ἀλλ' ὁ Μιμίκος, προτρέχων τῆς ἐποχῆς του, ἀπετέλει μέρος εὐαρίθμου προοδευτικῆς ὁμάδος φοιτητῶν, οἵτινες ἐπροτίμων ἤδη τότε τὸ καφενεῖον μᾶλλον ἢ τὰ ἀκροατήρια τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἔκρινον τὸ σφαιριστήριον πολὺ ψυχαγωγικώτερον τῆς ἀκροάσεως καὶ γραφῆς τῶν ἐπιστημονικῶν διδαγμάτων. Ἐξήρχετο ἀργὰ τοῦ οἴκου, καὶ κατηυθύνετο μέν, — ὡς ἔλεγεν εἰς τὴν γραῖαν μητέρα του — εἰς τὸ μάθημα παρελάμβανε δέ, ὡς ἀθώους ψευδομάρτυρας καὶ φύλλα τινὰ χάρτου ἀγράφου, συνεσπειρωμένα εἰς κύλινδρον καὶ τυλιγμένα ἐντὸς κυανοῦ περικαλύμματος, ἐφ' ὧν ἔμελλε δῆθεν νὰ καταγράψῃ τὰ σοφὰ ῥήματα τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἅμα φθάνων εἰς τὰ βραχώδη τότε προπύλαια τοῦ ἐπιστημονικοῦ τεμένους, ἐξηκολούθει, ὁτὲ μὲν μόνος, ὁτὲ δὲ μετ' ὁμόφρονος συντρόφου, τὴν βραχώδη πρὸς τὸν Λυκαβητὸν ἀνάβασιν, καὶ καθήμενος ἐκεῖ ἐν μέσῳ θύμων καὶ ἀσφοδέλων, ἐκάπνιζεν, ἐφ' ὅσον ἐπήρκει ὁ λαθροχειρισθεὶς ἀδελφικὸς καπνός, καὶ περιέφερεν εἰκῇ τὰ βλέμματα ἐπὶ τὸ πρωϊνὸν πανόραμα τῆς πόλεως καὶ τὰ μαρμαίροντα πέραν γλαυκὰ νῶτα τοῦ Σαρωνικοῦ. Ἔμενεν ἐκεῖ οὕτω πολλάκις ὥραν μακράν, ἡμικλείστους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ σύνοφρυ τὸ μέτωπον, οἱονεὶ ἐντυπώσεις ταμιεύων — ὡς ἔλεγεν ἀσμένως ὁ ἴδιος —, αἴφνης δέ, σείων ἀποτόμως τὴν κεφαλὴν καὶ ἀνατινάσσων τὴν λιπαρὰν του πόλκαν, ἐφαίνετο ὡς συλλαβὼν προσιπταμένην ἔμπνευσιν, καὶ ἀνοίγων τὸν χάρτινον κύλινδρόν του ἔγραφε διὰ μολυβδίδος σειρὰς ἀνίσους τὸ μῆκος, ἔσβυνε τὰ γραφέντα, ἔβρεχε τὸ ἄκρον τῆς μολυβδίδος εἰς τὰ χείλη του, ἐκάπνιζεν, ἔξυε τοὺς κροτάφους του, καὶ ἔγραφε πάλιν ἄλλα, πολλάκις δὲ καὶ ἀπήγγελλε μετ' αὐταρέσκου μειδιάματος τὰ γραφέντα, μεγαλοφωνῶν ῥυθμικῶς τὰς ὁμοιοκαταλήκτους κατακλεῖδας τῶν στίχων του.

Ὁ Μιμίκος ἔγραφε στίχους· διότι ἦτο — ἐνόμιζε τοὐλάχιστον ὅτι ἦτο ποιητής.

* *
*

Ποιητικὸς καὶ ῥωμαντικὸς ἔπνεεν ἐν Ἀθήναις ὁ ἄνεμος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους· πᾶς δὲ σχεδὸν ἔφηβος μεῖραξ, εἰς οὗ τὸ χεῖλος ἤρχιζε νὰ ἐπανθῇ ὁ πρῶτος νεανικὸς χνοῦς, εἶχε νὰ φοβῆται, μετὰ τὴν ἴλερην καὶ ἀνεμοβλογιὰν τῶν παιδικῶν ἐτῶν, τὴν στιχουργικὴν ἐπιδημίαν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ἀλλ' ἦτο εὐτυχῶς ἠπίου χαρακτῆρος καὶ πάντη ἀνώδυνος ἡ στιχοπάθεια τοῦ τότε καιροῦ· οὐδ' ὡμοίαζε πρὸς τὸν κακοήθη πυρετὸν τῆς ἀποκαλυπτικῆς χρησμολογίας, ἥτις κατατρύχει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς σημερινοὺς ποιητικοὺς ἱεροφάντας. Περιωρίζετο συνήθως εἰς ἀκροστιχίδας, προέβαινεν ἐνίοτε εἰς ἐξύμνησιν τῆς ἀργυρᾶς σελήνης καὶ τῆς ἑσπερινῆς ἀθώας αὔρας, ἢ καὶ ἀπεθρασύνετο μέχρι περιπαθοῦς θρηνωδίας πρὸς φανταστικὴν ἐρωμένην, σπανίως δὲ σπανιώτατα ἀνεκλαδοῦτο εἰς ἐπικολυρικόν τι μυθολόγημα, κατὰ τὸν κρατοῦντα τότε βυρώνειον συρμόν.

Οἱ στιχοπλόκοι νέοι, τρόφιμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Οὐγκώ, εἶχον μελαγχολικῶς ἐρωτόβλητον τὴν φαντασίαν· ἔκαιον δὲ σχεδὸν πάντοτε τὸ θυμίαμα τῆς ποιήσεως αὐτῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ φανταστοῦ τινος ἐρωτικοῦ εἰδώλου, ἐν ἐλλείψει ὑπαρκτοῦ, διότι πρὸς πραγματικὴν ἐρωμένην σπανίως που ἐτόλμα νὰ ἀτενίσῃ ἡ αἰδήμων δειλία τῆς τότε ἄρρενος νεολαίας, ἥτις δὲν εἶχεν ἔτι ποτισθῇ εἰς τὰ λιμναῖα ὕδατα τῆς πραγματικῆς σχολῆς. Ἂν δέ που τολμηροτέρα τις φύσις εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀναβλέψῃ πρὸς τὴν μορφὴν ὡραίας νεάνιδος, τὸ ἔκτακτον αὐτὸ θάρρος σπανίως ἦτο μεμονωμένον. Οἱ πραγματικοὶ ἔρωτες ἐγίνοντο τότε συνήθως ἐν συνεταιρισμῷ, ὅστις θὰ φανῇ μὲν βεβαίως παράδοξος ἂν μὴ καὶ μωρὸς εἰς τὴν σημερινὴν πρακτικὴν γενεάν, ἦτο φυσικώτατος ὅμως εἰς τὴν ἰδεολογοῦσαν καὶ ῥωμαντικῶς νεφελοβάμονα νεότητα τοῦ τότε καιροῦ. Αἱ ἀξιώσεις τῶν ἐραστῶν ἐκείνων ἦσαν μετριώταται, ἡ δὲ λατρεία, ἣν δύο καὶ τρεῖς πολλάκις νεανίαι προσέφε-

ρον ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν βωμὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεότητος, ἀπετελεῖτο συνήθως ἐκ φλογερῶν βλεμμάτων καὶ βαθέων στεναγμῶν, καὶ ἐμακάριζεν ἑαυτήν, ὁσάκις ἠμείβετο δι' ἑνὸς ἀορίστου ἢ καὶ διφορουμένου μειδιάματος. Οἱ γενναιότεροι ἔφθανον μέχρις ἀκροστιχίδος, καὶ οἱ εὐτυχέστεροι ἐταμίευον ἐπὶ τῆς καρδίας των τὴν ἔγγραφον ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς της. Ἂν δέ τις τῶν ἑταίρων κατώρθονε ποτὲ καὶ νὰ χορεύσῃ μετὰ τοῦ εἰδώλου τῆς καρδίας του εἰς μικράν τινα οἰκογενειακὴν ὁμήγυριν, ἐξ ἐκείνων ἃς συνῆγε τότε ἡ πρόφασις χορευτικῆς ἀσκήσεως περὶ τὴν κιθάραν τοῦ μακαρίτου Πολλάτου, ἡ μακαριότης τοῦ εὐδαίμονος ἐραστοῦ ἐκέντριζεν ἁπλῶς εἰς νέους ἀνωδύνους στεναγμοὺς τὴν ζηλοτυπίαν τῶν συνεραστῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶχε καὶ τραγικώτερα ἐπακόλουθα. Ἤλπιζον οἱ ἄλλοι, ὅτι θὰ ἤρχετο καὶ αὐτῶν ἡ σειρά, καὶ ἐφθόνουν πρὸς ὥραν, ἀναμένοντες νὰ φθονηθῶσι βραδύτερον.

Εἰς τοιαύτας ὅμως ἐρωτικὰς κοινοπραξίας δὲν συγκατήρχετο πλέον ὁ Μιμίκος. Ἡ ἡλικία του εἶχε καταστήσει αὐτὸν τολμηρότερον, ἡ δὲ καρδία του, πεποίθησιν ἔχουσα εἰς τῆς ποιήσεως τὰ ἱστία καὶ τὸ βαρὺ τῶν στίχων του ἔρμα, ἀπέφευγε τοὺς συμπλωτῆρας καὶ ἠρκεῖτο ἐρωτοδρομοῦσα μόνη.

* *
*

Ὁ Μιμίκος προσέφερεν ἀπὸ τριῶν ἤδη μηνῶν τὸ θυμίαμα τῆς λατρείας του εἰς ξανθὴν δεκαεπταετῆ φίλην τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, τὴν καστανόφθαλμον Μαριγούλαν, ἣν εἶχε γνωρίσει ἑσπέραν τινὰ εἰς φιλικὴν οἰκίαν, ὅπου ἐπαίζετο δακτυλιδάκι. Ἡ θέρμη τῶν πληγῶν, ὅσας ἐδέχθησαν αἱ παλάμαι του ὑπὸ τοῦ στρόμβου τῆς γελαστῆς νεάνιδος, ἀνέδραμε ταχεῖα εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ τὸ εὐχάριστον αὐτῆς θάλπος κατέκλυσε τὰ στήθη του δι' ἀρρήτου εὐδαιμονίας. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας δ' ἐκείνης οἱ στί-

χοι τοῦ Μιμίκου, λησμονήσαντες καὶ αὐγερινὸν καὶ σελήνην, ἤρχισαν ψάλλοντες τὸν νέον ἀστέρα τῆς Μαρίας.

Μάτην ἡ πολὺ αὐτοῦ θετικωτέρα ἀδελφή του Ἑλένη, ἥτις ἐμάντευσε τὰ συμβαίνοντα, ἀπεπειράθη νὰ τὸν φωτίσῃ διὰ πλαγίων ὑπαινιγμῶν περὶ τῆς γνωστῆς — ὡς ἔλεγεν — ἐρωτοτροπίας τῆς νέας ποιητικῆς του φλογός, καὶ τῆς ἔτι γνωστοτέρας πληθύος τῶν λατρευτῶν της. Ὁ Ἰωάννης Τριφίλης, υἱὸς πλουσίου ἐμπόρου, καὶ γνώριμος, σχεδὸν φίλος τοῦ Μιμίκου, ὃν ἡ ἀδελφή του παρίστα ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν εὐνοούμενον ἐκ τῆς πλειάδος τῶν δορυφόρων τῆς Μαρίας, δὲν ἐπτόει οὔτε ἀπεθάρρυνε τὸν ποιητήν. Δὲν ἐφαντάζετο κἂν ὁ Μιμίκος, ὅτι ἡ ἔκφρασις τῶν μεγάλων του ὀφθαλμῶν καὶ οἱ καστανοί του βόστρυχοι θὰ ἐκινδύνευον ποτὲ νὰ νικηθῶσιν ὑπὸ τῆς κοινῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐν εἴδει ψήκτρας κουρευμένης κόμης τοῦ Τριφίλη. Τὸν ἀνησύχει μὲν ὀλίγον — εἶνε ἀληθὲς — ἡ ἐπὶ τῆς καρδίας τῆς Μαριγούλας πιθανὴ ἐπίδρασις τοῦ γοήτρου πλουσίου κληρονόμου, ὁποῖον ἦτο ἀναντιρρήτως τὸ μόνον γόητρον τοῦ λεγομένου ἀντιζήλου του· ἀλλὰ τί ἐσήμαινεν αὐτὸ — διελογίζετο ἀμέσως ὁ ἰδεολόγος νεανίας — ἀπέναντι τοῦ ποιητικοῦ πλούτου τῆς ἰδικῆς του ψυχῆς; Ὁ Τριφίλης δὲν ἦτο ποιητής! Τὸ ἐγνώριζε δὲ τοῦτο ὁ Μιμίκος, ὅστις πολλάκις ἀπὸ τῶν ψιχίων τῆς στιχουργικῆς του τραπέζης εἶχεν ἐλεήσει δι' ἑνὸς τετραστίχου τὰς κατὰ καιροὺς ἐρωτικὰς ἐξομολογήσεις τοῦ φίλου του. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὅτε ἡμέραν τινὰ ὁ Γιάγκος, ἐν ὥρᾳ φιλικῶν ἐκμυστηρεύσεων, ἤνοιξε καὶ πάλιν τὴν καρδίαν του εἰς τὸν Μιμίκον, καὶ ἔδειξεν αὐτὴν θερμαινομένην εἰς τὰς ἀκτῖνας νέου ἐρωτικοῦ ἡλίου, καὶ ἐζήτησε τέλος παρ' αὐτοῦ μίαν περιπαθῆ ἀκροστιχίδα εἰς τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς Μαρίας, ὁ ποιητὴς ἔρριψεν εἰς αὐτὸν ἀνεκφράστου αὐταρκείας βλέμμα, καὶ τὸν ἠρώτησε μορφάζων μᾶλλον ἢ μειδιῶν·

— Εἰς Μαρίαν θέλεις ἀκροστιχίδα;

— Ναί· παράξενον σοῦ φαίνεται; ἀντηρώτησεν ὁ φίλος ἀπορῶν.

— Παράξενον μόνον; Θρασὺ μοῦ φαίνεται! ἐβροντοφώνησεν ὁ Μιμίκος.

Ὁ Γιάγκος ἐκλονίσθη ὀλίγον ἐκ τῆς βιαιότητος τοῦ ἐπιφωνήματος, πρὶν ἢ δὲ προφθάσῃ νὰ ἐξηγηθῇ, ὑπέλαβεν ἀγανακτῶν ὁ ποιητής·

— Αἴ! φίλτατε, πολὺ ἁπλοῦς εἶσαι, ἂν νομίζῃς, ὅτι θὰ σοῦ δώσω ὅπλα, διὰ νὰ μὲ πολεμήσῃς.

— Νὰ σέ . . .

— Ναί! νὰ μὲ πολεμήσῃς! Δὲν γνωρίζεις τάχα, τί συμβαίνει ἐδῶ; — καὶ ὁ Μιμίκος ἔπληξε θεατρικῶς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ στήθους του — ἢ μὴ τυχὸν νομίζεις, ὅτι θὰ γείνωμεν συνεργάται; ἂν τὸ νομίζῃς, εἶσαι μωρός! ἂν δὲν τὸ νομίζῃς, καὶ ὅμως μοῦ ζητεῖς στίχους, τὸ θράσος σου δὲν ἔχει ὅρια!

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ διάλογος τῶν δύο φίλων ἐτραχύνθη, καὶ ἀπέληξεν εἰς ῥῆξιν, ἥτις διήρκει ἀπὸ δύο ἤδη μηνῶν, ὅτε τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ἀπηντήσαμεν ἄθυμον καὶ μελαγχολικὸν τὸν Μιμίκον.

* *
*

Ὁ λάτρις τῆς Μαριγούλας ἠγέρθη πρὸ μικροῦ τῆς κλίνης, ἂν καὶ ἡ ὥρα εἶνε ἤδη δέκα, καὶ κάθηται κατηφὴς καὶ περιεσκεμμένος πρὸ μικροῦ τραπεζίου, ἄνιπτος ἔτι καὶ ἀκτένιστος· καὶ ὁτὲ μὲν χασμᾶται, ὡσεὶ ἐμπαίζων τὸν δεκάωρον ὕπνον του, ὁτὲ δὲ διατείνει νωχελῶς τοὺς βραχίονας καὶ ἀνακάμπτει αὐτοὺς ὑπὲρ τὴν κεφαλήν του, οἱονεὶ ἀγωνιζόμενος νὰ ἀποσείσῃ τὴν κατέχουσαν τὸ πνεῦμά του νάρκην.

Ἔχει πρὸ αὐτοῦ ἀριστερᾷ μὲν κυαθίσκον μαύρου καφέ, ὅπου βουτᾷ μηχανικῶς τεμάχιον ἄρτου, δεξιᾷ δὲ φύλλον χαρτίου λευκοῦ, ἐφ' οὗ, διακόπτων τὸ λιτὸν αὐτοῦ πρόγευμα, χαράττει ἐκ διαλειμμάτων ὀλίγας λέξεις. Ἐνίοτε σταματᾷ, στρήφει ἐν σιγά-

ρον ἀπὸ πενιχρῶν τινων συντριμμάτων καπνοῦ, ἅτινα ὑπολείπονται εἰς τοὺς μυχοὺς κωνοειδοῦς χαρτίνου θυλακίου, χαίνοντος μελαγχολικῶς ἐπὶ τῆς τραπέζης, ῥοφᾷ ἐκ βάθους πνευμόνων τὸν ἀναδιδόμενον καπνόν, καὶ παρακολουθεῖ δι' ἀλλόφρονος βλέμματος τὰς ἠρέμα διαλυομένας κυανᾶς του ἕλικας. Ἔπειτα γράφει πάλιν, ἀφίνει τὸν κάλαμον χάριν τοῦ καφέ, καὶ τοῦτον χάριν τοῦ σιγάρου, καὶ στηρίζων τὴν κεφαλήν του εἰς τοὺς ἀγκῶνάς του βυθίζεται εἰς σκέψεις.

Ὁ βλέπων αὐτὸν οὕτως ἐσκεμμένον καὶ ἄθυμον θὰ ὑπέθετεν ἴσως, ὅτι ὁ Μιμίκος γράφει στίχους, καὶ μάτην θηρεύει δύσκολόν τινα ὁμοιοκαταληξίαν εἰς τελείωσιν τοῦ στίχου του. Ἀλλ' ὁ Μιμίκος δὲν γράφει στίχους τὴν φορὰν αὐτήν· γράφει ἁπλούστατα πεζὴν ἐπιστολήν, καὶ τὴν ἔχει σχεδὸν τελειώσει. Ἰδοὺ δὲ τί γράφει·

Φιλτάτη Μαρία,

Σοῦ εὔχομαι εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος, καὶ ἡ εὐχή μου αὐτὴ εἶνε ἐγκάρδιος, διότι γνωρίζεις ὅτι ἡ εὐτυχία σου εἶνε εὐτυχία μου. Σὲ παρακαλῶ δὲ νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ συνοδεύσω τὴν εὐχήν μου αὐτὴν μὲ ἓν μικρὸν ἐνθύμημα . .

Εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν εἶχε σταματήσει ὁ νέος, ἀφοῦ πολλάκις τὴν ἔσβυσε καὶ τὴν ἀντικατέστησε δι' ἄλλης καὶ πάλιν τὴν ἔγραψε. Τὴν ἔσβυνε δέ, ὄχι διότι δὲν τοῦ ἤρεσκεν ἡ λέξις καὶ ἐζήτει ἄλλην προσφορωτέραν, ὄχι διότι τοῦ ἔλειπε νόημα ἢ ἔκφρασις, ἀλλὰ διότι τοῦ ἔλειπε δυστυχῶς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ συνοδεύσῃ τὰς τρυφερὰς πρὸς τὴν Μαρίαν εὐχάς του.

Ὅσοι ποτὲ εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀμήχανον θέσιν τοῦ Μιμίκου, θὰ ἐννοήσωσι βεβαίως καὶ θὰ λυπηθῶσι τὸν πτωχὸν — κυριολεκτικῶς — ποιητήν. Συνησθάνετο, ὅτι καθῆκον εἶχεν ἀπαραίτητον νὰ στείλῃ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους εἰς τὴν ἐκλε-

κτὴν τῆς καρδίας του μικρόν τι δῶρον, ἔστω πενιχρόν, ἀσήμαντον, ἀλλὰ δῶρον ὅμως οἱονδήποτε. Ποῦ νὰ τὸ εὕρῃ ὅμως τὸ δῶρον αὐτό, καὶ πόθεν καὶ πῶς νὰ τὸ προμηθευθῇ; Τὸ χρῆμα, καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν κοινοτάτην καὶ χυδαιοτάτην τῆς δεκάρας μορφήν, ἦτο σπάνιος τῶν θυλακίων του ξένος. Τὰ ὀλίγα δὲ χάλκινα κέρματα, ἅτινα μηχανικῶς ἐμέτρει τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ χεὶρ του ἐντὸς τοῦ θυλακίου τῆς περισκελίδος του, χωρὶς νὰ κατορθόνῃ νὰ τὰ αὐξήσῃ ἀπὸ τεσσάρων εἰς πέντε, δὲν ἤρκουν οὔτε διὰ μίαν ἀνθοδέσμην οὔτε δι' ἕνα χάρτινον σάκκον σακχαρωτῶν. Ἡ ἀμηχανία του αὕτη κατέτρυχεν ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν τὸν ταλαίπωρον Μιμίκον διὰ παντοειδῶν ἀκάρπων συλλογισμῶν, ἡ δὲ ποιητική του εὕρεσις, ἡ τόσον γόνιμος ὁμοιοκαταληξιῶν, εἶχεν ἀποδειχθῇ στεῖρα καὶ ἑνὸς μόνου ταλλήρου.

Εἶχεν ἐλπίσει πρὸς στιγμὴν ὁ πτωχὸς ποιητής, ὅτι διανομεῖς τινες ἐφημερίδων, συνήθεις πελάται τῆς Μούσης του κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, θὰ ἤρχοντο καὶ πάλιν νὰ τοῦ ζητήσωσι τὰς ἀναποφεύκτους πρὸς τοὺς συνδρομητάς των στιχηρὰς προσφωνήσεις, καὶ ὅτι θὰ ἐλάμβανεν οὕτως εὐκαιρίαν νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτοὺς ἐπιτηδείως, ὅτι ἀντὶ πινακίου γλυκυσμάτων, δι' ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἠμείβοντο οἱ στίχοι του, γλυκυτέρα δι' αὐτὸν ἐφέτος θὰ ἦτο ἡ εἰς χρῆμα ἀξία των, ἔστω καὶ ἐν ὑποτιμήσει. Ἀλλ' οὐδεὶς ὅμως διανομεὺς εἶχε κρούσει ἔτι τὴν θύραν του, οὐδ' αὐτὸς ὁ τοῦ περιοδικοῦ, ὅπου κατεχώριζεν ἐνίοτε ὁ Μιμίκος τοὺς στιχηροὺς ἐρωτικούς του στεναγμούς. Τὰς ἐλπίδας, ἃς εἶχε πρὸς στιγμὴν θεμελιώσει ἐπὶ τοῦ συνήθως ἐλεήμονος πουγγίου τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν πενιχρῶν οἰκονομιῶν τῆς ἀδελφῆς του, διέλυσαν ἀλληλοδιαδόχως αἱ ἀναγκαῖαι διὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους οἰκιακαὶ προμήθειαι τῶν δύο γυναικῶν· εἰς δὲ τὸν ἀδελφόν του Γεώργιον οὐδὲ διενοήθη κἂν νὰ ἀποταθῇ, διότι τὰ καινουργῆ του ὑποδήματα, τὰ πρὸ δέκα μόλις ἡμερῶν πληρωθέντα ἐκ τοῦ ἀδελφικοῦ ὑστερήματος, ὑπεμίμνησκον τὸν Μιμίκον, σφίγ-

γοντα τοὺς πόδας του, ὅτι πολὺ σφιγκτότερα ἦτο δεμένον τὸ θυλάκιον τοῦ ὑπουργικοῦ γραμματέως.

* *
*

Οὕτως εἶχε φθάσει εἰς τὴν παραμονὴν τῆς μεγάλης ἡμέρας ἄνευ ἐλπίδος ἢ παρηγόρου προσδοκίας οἱασδήποτε. Μέγα μέρος τῆς προτεραίας νυκτὸς εἶχεν ἀγρυπνήσει, τυραννῶν τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ καὶ προσπαθῶν νὰ ἀνακαλύψῃ που εἰς τὰ βάθη τοῦ σκοτεινοῦ ὁρίζοντος τῆς ἀμηχανίας του ἀμυδράν τινα παρηγορίας ἀκτῖνα· ἀλλὰ τίποτε, ἀπολύτως τίποτε δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπινοήσῃ. Ἐπινοεῖται τὸ χρῆμα; Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ὕπνος, ὅστις κατέβαλεν ἐπὶ τέλους τὴν εἰς μάτην κοπιῶσαν φαντασίαν του, δὲν ἐπράϋνε τὴν ἀνησυχίαν αὐτοῦ. Ὄνειρα πολλὰ καὶ ἀλλεπάλληλα, μικρὰ καὶ ἀσυνάρτητα, ὁτὲ μὲν παρεπλάνων τὴν διάνοιάν του εἰς στενὰς καὶ ἀδιεξόδους ἀτραποὺς καὶ ἐστενοχώρουν αὐτὸν εἰς σκοτεινὰς γωνίας, ὅθεν μάτην ἠγωνίζετο νὰ ἐξέλθῃ· ὁτὲ δὲ τὸν ἐγοήτευον σπείροντα πρὸ τῶν ποδῶν του χρυσᾶ νομίσματα, ἅτινα δὲν κατώρθονεν ἐκεῖνος νὰ συλλέξῃ, διότι ἠσθάνετο αἴφνης παραλυομένας τὰς χεῖράς του· καὶ ἄλλοτε παρίστανον πρὸ τῶν ὀμμάτων τῆς ψυχῆς του φαιδρὸν καὶ ἀλαζόνως μειδιῶντα τὸν ἀντίζηλόν του Τριφίλην, προσφέροντα κολοσσιαίαν ἀνθοδέσμην εἰς τὴν λατρευτήν του Μαρίαν καὶ ἀμειβόμενον διὰ τοῦ γλυκυτάτου τῶν μειδιαμάτων.

Μετὰ τὸ φανταστικὸν αὐτὸ νυκτερινὸν μαρτύριον εἶχεν ἐξυπνήσει ὁ Μιμίκος ἐκνευρισμένος, καὶ καθίσας παρὰ τὸ μικρὸν αὐτοῦ τραπέζιον, ἐφ' οὗ ἀνεπαύοντο ἐπ' ἀλλήλων λιπαροί τινες καὶ ῥακώδεις τόμοι μυθιστορημάτων, ἔπινεν, ὡς εἴδομεν, τὸν πρωϊνόν του καφέν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἔγραφε καὶ τὰς ἡμιτελεῖς ἐκείνας γραμμάς, ὅσας πρὸ μικροῦ ἀνεγνώσαμεν, ἐλπίζων

πάντοτε, ὅτι ἡ θεία πρόνοια, ἡ σιτίζουσα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐξανατέλλουσα χόρτον τοῖς κτήνεσι, κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦ θεοπνεύστου ἑβραίου συναδέλφου του, ἤθελεν ἀνατείλει καὶ εἰς αὐτὸν μέχρις ἑσπέρας ἀπροσδόκητόν τινα σωτηρίαν.

— Ἂς ἑτοιμάσω, εἶπε καθ' ἑαυτὸν, τὸ γράμμα μου, καὶ ἕως τὸ βράδυ ἔχει ὁ Θεός. Τί εὐχή! Θὰ εὑρεθῇ κανεὶς νὰ μοῦ δανείσῃ τρεῖς τέσσαρας γελοίας δραχμάς, ὅσαι μοῦ χρειάζονται διὰ νὰ σώσω τὴν ὑπόληψίν μου. Διότι περὶ τῆς ὑπολήψεώς μου πρόκειται, δὲν εἶνε ζήτημα. Ἐξευτελίζομαι, μηδενίζομαι, καταστρέφομαι, ἂν αὔριον δὲν λάβῃ δῶρόν μου ἡ Μαρία. Εἴτε εἰς ἀμέλειαν ἀποδώσῃ τὴν ἔλλειψιν, εἴτε μαντεύσῃ τὴν ἀληθινήν της αἰτίαν — καὶ ἐδῶ πικρὸν μειδίαμα διέστειλε τὰ χείλη τοῦ ἀμηχανοῦντος ποιητοῦ — τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦνε τραγικόν... Φαντάζομαι τὸν γελοῖον ἐκεῖνον Τριφίλην, τί μεγαλοπρεπὲς δῶρον θὰ τῆς στείλῃ!... Καὶ ἐγώ...

Τοιαῦτα τινὰ καὶ ἄλλα ὅμοια ἐσκέπτετο γράφων ὁ Μιμίκος, μέχρις οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν λέξιν ἐνθύμημα, ὅπου καὶ ἐσταμάτησε.

— Ἐνθύμημα! εἶπε καθ' ἑαυτόν· ἀλλὰ τί ἐνθύμημα! τί νὰ προσθέσω, ἀφοῦ κ' ἐγὼ δὲν ἠξεύρω τί θὰ στείλω;... Ἄ!

Καὶ τὸ Ἄ! τοῦτο ἦτο βαθὺς ἀναστεναγμός, συνοψίζων δι' ἑνὸς ἐπιφωνήματος ἀπόγνωσιν καὶ ἀγανάκτησιν, ἀποθάρρυνσιν καὶ ἀράν, ἀρὰν κατὰ τῆς μοίρας, ὁποίαν εἶχον πρόχειρον πάντοτε οἱ λαμαρτινίζοντες ποιηταὶ τοῦ τότε καιροῦ.

Ἀπέθεσεν ὁ Μιμίκος ἢ μᾶλλον ἔρριψε τὴν γραφίδα του παρὰ τὸ διψαλέον αὐτοῦ μελανοδοχεῖον, ἔσυρεν ἀποτόμως τὴν δεξιάν του χεῖρα διὰ μέσου τῆς ἀκτενίστου κόμης του, ἔξυσε διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ κρανίον του, ἐχασμήθη, καὶ προσπαθῶν νὰ συναθροίσῃ ἓν τελευταῖον σιγάρον ἐκ τῶν ἐσχάτων θρυμμάτων τοῦ καπνοῦ του, ἠτένισεν ἀπλανὲς τὸ βλέμμα ἐπὶ τοὺς παρὰ τὸν τοῖχον ἀναπαυομένους τόμους μυθιστορημάτων, οἱονεὶ ἔμπνευσιν παρ' αὐτῶν ἐκδεχόμενος.

Τί ὅμως ἦτο δυνατὸν νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἡ ἐκ πάσης ὄψεως οἰκτρὰ θέα τῶν ἀποτετριμμένων ἐκείνων καὶ παραλύτων βιβλίων, ἅτινα εἶχε ταμιεύσει ἐκεῖ ὁ φιλαναγνώστης ποιητής, εἰς διατριβὴν τῶν νυκτερινῶν αὐτοῦ ἀγρυπνιῶν; Οὐδὲν ἄλλο ἴσως, ἢ ὅτι εἶχε λησμονήσει ἕως τότε νὰ ἀποδώσῃ αὐτὰ εἰς τοὺς φίλους παρ' ὧν τὰ εἶχε δανεισθῇ. Κατὰ τί δὲ θὰ μετέβαλλεν ἡ σιωπηρὰ αὕτη ὑπόμνησις τὴν ἀμήχανον θέσιν τοῦ Μιμίκου;

Αἴ! τίς οἶδεν; Ὅ,τι πολλάκις μάτην ἐπιδιώκει ὁ μεθοδικώτατος συλλογισμὸς καὶ ἡ βαθυτάτη σκέψις, ἐπιτυγχάνει αἴφνης ἀπροσδοκήτως ὁ αὐτόματος καὶ ἀνεπίγνωστος, ἀνεξήγητος δὲ πολλάκις εἰρμὸς τῶν ἐννοιῶν. Φαίνεται δέ, ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἰδέα, ὅτι τὰ βιβλία, ἅτινα ἄνελπις προσέβλεπεν ὁ Μιμίκος, ἀνῆκον εἰς ἄλλους, ὑπῆρξε γονιμωτέρα πάσης ἄλλης προτέρας αὐτοῦ σκέψεως, διότι ἡ ὄψις του αἴφνης ἱλαρύνθη, καὶ τὰ τέως θλιβερῶς συνεσταλμένα χείλη του διεστάλησαν ὑπὸ ἀμυδροῦ μειδιάματος.

— Τὸ ηὗρα! ἐφώνησε μετὰ πολὺ πλειοτέρας χαρᾶς ἢ ὁ Ἀρχιμήδης, ὅτε ἀνεκάλυπτε τὸν νόμον τῆς εἰδικῆς βαρύτητος τῶν σωμάτων, καὶ ἠγέρθη τῆς ἕδρας του.

* * *

Ἤνοιξε σιγὰ καὶ μετὰ περισκέψεως τὴν θύραν τοῦ παρακειμένου δωματίου, ὅπου ἦτο ὁ κοιτὼν τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς του, καὶ ἰδὼν ὅτι ὁ θάλαμος ἦτο κενός, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ἀθορύβως. Ὅτε δὲ πάλιν ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν μετ' ὀλίγα λεπτά, ἐκράτει εἰς χεῖράς του ἱκανῶς ὀγκώδες καὶ κομψῶς δεμένον βιβλίον, ἔστρεφε δ' ἐνίοτε ὀπίσω τὸ βλέμμα του, ὡς ἂν ἐφοβεῖτο μὴ παρηκολούθει αὐτὸν ἀδιάκριτος ὀφθαλμός. Ἔπειτα ἐστάθη πρὸς μικρόν, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνος, ἔκλεισεν αὐ-

τὴν ὡς καὶ τὴν ἄλλην θύραν τοῦ δωματίου του, τὴν φέρουσαν εἰς τὸν διάδρομον, καὶ ἐλθὼν ἐκάθισε πρὸ τοῦ τραπεζίου του, εἰς οὗ τὸν σύρτην ἔσπευσε νὰ κρύψῃ τὸ βιβλίον.

— Δὲν πιστεύω, εἶπε καθ' ἑαυτὸν, νὰ ζητήσῃ ὡς τὸ βράδυ τὸ βιβλίον της ἡ Ἑλένη. Ἔχει τόσα νὰ φροντίσῃ, ὥστε δὲν θὰ συλλογισθῇ βέβαια καὶ τὴν Ματθίλδην . . . Ἴσως τὴν ζητήσῃ αὔριον, . . . καὶ θὰ χαλάσῃ πάλιν τὸν κόσμον διὰ τὸ μυθιστόρημά της, ἀλλὰ . . . τέλος πάντων . . .

Καὶ ἐπέρανε δι' ἑνὸς μειδιάματος τὸν συλλογισμόν του.

Δὲν ἀνησύχει καὶ πολὺ ὁ Μιμίκος, ὡς βλέπει τις, ἐκ τῶν δυνατῶν συνεπειῶν τοῦ τολμήματός του. Δὲν ἀνησύχει δέ, διότι εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ συνειθίσει ἀδελφὸν καὶ ἀδελφὴν εἰς ὁμοίας ἐξαφανίσεις βιβλίων των, καὶ ἤξευρεν ἐκ τῆς παρελθούσης του πείρας, ὅτι προεκάλουν μὲν αὗται φωνὰς καὶ θυέλλας καὶ κλύδωνας, ὧν τὴν ἔκρηξιν ὑπέμενεν ἐκεῖνος καρτερικῶς, ἀλλὰ ὅτι ὁ θόρυβος ὅλος καὶ ὁ πάταγος διήρκει μίαν ἢ δύο ἡμέρας τὸ πολύ, καὶ ἐκόπαζε τέλος τῇ παρεμβάσει τῆς ἀγαθῆς μητρός του, ἥτις εἶχε τυφλὴν ἀδυναμίαν πρὸς τὸν ὑστερότοκον καὶ μαμμόθρεπτον υἱὸν αὐτῆς.

Ὁ Μιμίκος εἶχε λίαν εὐρείας ἰδέας οἰκιακῆς κοινοκτημοσύνης, καὶ πολλάκις εἶχε προσπαθήσει, δι' ἐπανειλημμένης πρακτικῆς ἀσκήσεως τῶν κοινωνιστικῶν του δογμάτων, νὰ οἰκειώσῃ πρὸς αὐτὰ τοὺς οἰκείους του. Ἐφρόνει, ὅτι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν ἦσαν ἔννοιαι κατ' ἐξοχὴν ἐγωϊστικαὶ καὶ ἥκιστα συμβιβαζόμεναι πρὸς τὴν ἱερότητα τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν ἣν ἐπιβάλλει ἡ ἀδελφικὴ στοργή. Ὁσάκις δὲ τῆς στοργῆς ταύτης ἡ αὐτοθυσία ἐφαίνετο δυστροποῦσα ἢ βραδύνουσα, ἀνεπλήρονεν ἐκεῖνος τὸ ἔργον της, ἐκβιάζων τὴν ὀκνοῦσαν ἀδελφικὴν αὐταπάρνησιν.

* *
*

Ἤρεμος καὶ ἀτάραχος ἀνέλαβε τὴν γραφίδα ὁ ἐρωτευμένος ποιητὴς καὶ συνεπλήρωσε φαιδρὸς τὴν ἐπιστολήν του, προσθέσας εἰς αὐτὴν τὰς ἑπομένας σειράς:

«..., τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάγνωσις εὔχομαι νὰ σᾶς ὑπενθυμίζῃ ἐνίοτε τὸν δωρητὴν καὶ

ὅλως ἀφωσιωμένον
Δημήτριον

Ἀφοῦ δὲ καὶ πάλιν ἀνέγνωσεν ἐξ ἀρχῆς τὸ γράμμα του καὶ εὐχαριστήθη — φαίνεται — ἐκ τῆς συντάξεώς του, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ σύρτου τὸ βιβλίον, ἐτύλιξεν αὐτὸ μετὰ τῆς ἐπιστολῆς του ἐντὸς λευκοῦ φύλλου χάρτου, τὸ ἐσφράγισε καὶ ἐπέγραψεν ὅσον καλλιγραφικῶς ἠδύνατο: «Πρὸς τὴν Κυρίαν (ἡ λέξις Δεσποινὶς δὲν εἶχεν ἔτι γείνει τοῦ συρμοῦ) Μαρίαν Καλίδου. Ἐνταῦθα.

Μετὰ τοῦτο ἐκτενίσθη καὶ ἐνεδύθη ἐν σιωπῇ, ἔκρυψε τὸν τόμον ὑπὸ τὸν ἐπενδύτην του καὶ ἐξῆλθεν ἀθορύβως τῆς οἰκίας, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν παρατηρήσῃ.

* *
*

Ὁ Μιμίκος δὲν ἐφάνη καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸν μητρικὸν οἶκον. Ἐσυλλογίσθη, ὅτι φρονιμωτέρα θὰ ἦτο ἡ ἀπουσία του, ἂν τυχὸν συνέπιπτε νὰ παρατηρηθῇ καὶ τοῦ βιβλίου ἡ ἀπουσία.

Ἐγνώριζεν ἐκ τοῦ παρελθόντος, πόσον δυσάρεστοι ἀπέβαινον εἰς αὐτὸν αἱ ἐξ ὁμοίων περιστάσεων προκαλούμεναι πάντοτε ἐρωτήσεις καὶ ἀνακρίσεις, καὶ ἐπροτίμησε νὰ ἐκτεθῇ εἰς αὐτὰς ὅσον τὸ δυνατὸν ἀργότερα.

Αλλ' ἦλθε τέλος ἡ ἑσπέρα, καὶ ὁ στόμαχός του, ὅσον ποιητικὸς καὶ ἂν ἦτο, ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ τὴν πεζὴν ὁδὸν τοῦ δείπνου.

Εὗρε δὲ δειπνοῦντας ἀληθῶς τοὺς οἰκείους του, ὅτε ἀργὰ ἐπανῆλθεν οἴκαδε, κατάκοπος ἀπὸ τετραώρου σφαιριστηρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε παίξει εἰς μικρόν τι καφενεῖον τῆς Νεαπόλεως.

Παρετήρησεν εὐχαρίστως, ὅτι πάντων τὰ πρόσωπα ἦσαν ἱλαρά, καὶ ἐκάθισεν εἰς τὴν τράπεζαν, εὐλογῶν ἐνδομύχως τὴν θείαν πρόνοιαν, ὅτι οὐδεμία ἠπείλει τὴν κεφαλήν του καταιγίς.

— Κάτι ἄργησες ἀπόψε; ἠρώτησεν ἀδιαφόρως ὁ ἀδελφός του.

— Ἔκαμα ἕνα μακρυνὸν περίπατον, ἀπήντησεν ἀτάραχος ὁ ποιητής, ἐνῷ βραδέως ἐξεδίπλονε τὸ χειρόμακτρόν του.

— Διὰ νὰ μαζεύσῃς ἐντυπώσεις χωρὶς ἄλλο, ὑπέλαβεν ἐκεῖνος, εἰρωνικῶς μειδιῶν. Νὰ ἰδοῦμεν πότε θ' ἀρχίσῃς νὰ μαζεύῃς καὶ τίποτε καλλίτερον.

— Ἔλα τώρα καὶ σύ! διέκοψεν ἠπίως παρεμβαίνουσα ἡ μήτηρ. Θὰ ἔλθῃ καὶ αὐτὸ σιγὰ σιγά.

Ὁ Μιμίκος δὲν ἐννόει νὰ ταραχθῇ. Συνησθάνετο πόσην σπουδαιότητα εἶχε δι' αὐτὸν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ οἰκιακὴ εἰρήνη, καὶ ἤρχισε νὰ τρώγῃ μετὰ πολλῆς ὀρέξεως, ὅτε εἰσῆλθεν ἡ ὑπηρέτρια καὶ παρέθηκεν εἰς τὴν τράπεζαν ἐκ μιᾶς μὲν χειρὸς πινάκιον περιέχον τυρὸν ἐξ ἄλλης δὲ βιβλίον τυλιγμένον εἰς κυανοῦν χάρτινον περικάλυμμα.

— Τώρα τὸ ἔφερε ἕνας ἄνθρωπος, εἶπε.

— Ἄ! ἐφώνησε φαιδρὰ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μιμίκου, μόλις ἰδοῦσα τὴν ἐπιγραφήν. Τὸ γράψιμον τῆς Μαριγούλας!

Καὶ ἀνέγνω ταχέως: Πρὸς τὸν Κ. Δημήτριον Ξυδάκην.

— Τί νὰ σοῦ στέλλῃ ἄρά γε, Μιμίκο; ἠρώτησεν ἀφελῶς ἡ Ἑλένη, καὶ ἐστράφη μειδιῶσα πρὸς τὸν ἀδελφόν της, ἐνῷ περίεργος ἡ χείρ της ἡτοιμάζετο νὰ σχίσῃ τὸ κυανοῦν περικάλυμμα.

— Φέρ' το ἐδῶ! Φέρ' το ἐδῶ! ἀνέκραξεν ἐκεῖνος, μόλις ἀκούσας τὸ ὄνομα τῆς ἀγαπητῆς του, καὶ σχεδὸν ἐπνίγετο, ἐνῷ κατέπινε τεμάχιον κρέατος.

Ἀλλ' ἡ Ἑλένη εἶχεν ἤδη σχίσει τὸ χάρτινον περικάλυμμα καὶ ἐκράτει εἰς χεῖράς της γυμνὴν καὶ ὁλόσωμον . . . τὴν Ματθίλδην! αὐτὴν ἐκείνην, ἥτις εἶχε τὴν πρωΐαν ἀναληφθῆ ἀπὸ τοῦ κοιτῶνός της.

— Μπᾶ! ἀνεφώνησε κατάπληκτος ἡ νεᾶνις. Ἡ Ματθίλδη! Ποιὸς τῆς τὴν ἔστειλε ὀπίσω, πρὶν τὴν διαβάσω; Ἄ! κ' ἕνα γράμμα. Γιὰ σένα Μιμίκο.

Καὶ ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπιστολήν, προσθέτουσα διὰ ταπεινοτέρας φωνῆς.

— Τί νόημα ἔχει αὐτό; Σὺ τῆς τὴν ἔστειλες;

— Ὡραῖον πρᾶγμα! ἐφώνησεν ὁ Μιμίκος, γινόμενος κατακόκκινος· ὡραῖον πρᾶγμα, νὰ μοῦ ἀνοίγῃς τὰ πράγματά μου.

Καὶ ἁρπάσας ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς ἀδελφῆς του τὸ γράμμα, ὡς θὰ ἥρπαζεν ἱέραξ στρουθίον, ἔκρυψεν αὐτὸ ταχέως εἰς τὸν κόλπον του.

— Μὰ δὲν μ' ἐρωτοῦσες εὐλογημένε, ἂν τὴν εἶχα τελειώσει;

— Ἐνόμισα, . . . ἐψιθύρισεν ὁ ἀδελφός της.

— Ἐνόμισες! ὑπέλαβε σοβαρῶς ὁ Γεώργιος, ὅστις εἶχε παύσει νὰ τρώγῃ καὶ προσεῖχεν εἰς τὴν παράδοξον σκηνήν, τῆς ὁποίας ἐμάντευε περιαλγῶς τὸν πρόλογον. Ἐνόμισες! Δὲν ἐντρέπεσαι, καϋμένε!

Ἐντρέπετο ἀληθῶς ὁ Μιμίκος, ἀλλὰ τί τοῦ ἐχρησίμευε πλέον ἡ ἐντροπή;

Ἠγέρθη κατησχυμμένος ἀπὸ τῆς τραπέζης καὶ μετέβη εἰς τὸ δωμάτιόν του, ὅπου ἔσπευσε νὰ ἀνάψῃ φῶς καὶ νὰ ἀναγνώσῃ τὴν ἐπιστολὴν τῆς Μαρίας του.

Ἰδοὺ δὲ τί ἀνέγνωσε·

Κύριε Δημήτριε,

Ἀπὸ τὸ σημάδι τὸ ὁποῖον ηὗρα ἐντὸς τῆς Ματθίλδης συμπεραίνω, ὅτι ἡ κυρία ἀδελφή σας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχα δανείσει τὸ βιβλίον, δὲν τὸ ἐτελείωσεν ἀκόμη. Διὰ αὐτὸ σᾶς τὸ ἐπιστρέφω, καὶ σᾶς πα-

ρακαλῶ νὰ τὸ βάλετε πάλιν ὅπου τὸ ηὕρατε. Κρατῶ δὲ τὰς εὐχάς σας καὶ σᾶς εὐχαριστῶ δι' αὐτὰς ἀπὸ καρδίας.

Μαρία.

Ὁ Μιμίκος εἶχεν ἤδη, πρὶν ἡ ἐγερθῇ τῆς τραπέζης, ἐννοήσει τὸ πάθημά του· ἀλλ' ἡ ἀνάγνωσις τῶν γραμμῶν αὐτὸν τὸν ἀπελίθωσε.

Τί συνέβη ἐντός του, θὰ ἦτο μακρὸν νὰ περιγραφῇ.

Τόσον μόνον σημειοῦμεν, ὅτι ἔκτοτε οὔτε στίχοι του πλέον ἐγράφησαν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Μαρίας, οὔτε βιβλία ἄλλα ἀνελήφθησαν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τῆς ἀδελφῆς του.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΛΑΧΝΟΣ*)

Ὁ Κύριος Περδίκης παίζει μετὰ τῆς κυρίας του σκουπιστήν.

Συνάπτων θυμοσόφως τὸ τερπνὸν τῷ ὠφελίμῳ, προτιμᾷ τὴν ἑσπέραν μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ παιγνίδιον αὐτὸ παντὸς ἄλλου, διότι καὶ εὐχαρίστησιν αἰσθάνεται πολλήν, ὁσάκις σκουπίζει ἀπὸ τῆς τραπέζης τὰ χαρτία, καὶ γυμνάζεται ὁπωσδήποτε εἰς τὸ ἔργον του.

Τὸ ἔργον τοῦ Περδίκη δὲν εἶνε ἀκριβῶς ὡρισμένον, ἢ κάλλιον εἰπεῖν δὲν εἶνε ἓν καὶ μόνον. Ὁ ἥρως ἡμῶν ἔχει πολλὰς ἐργασίας, ἰδίως τοῦ ποδαριοῦ, ὡς λέγει κοινῶς ὁ λαός, αἵτινες πᾶσαι ἕνα καὶ μόνον ἔχουσι σκοπόν, τὴν εἰς τὸ βαλάντιον αὐτοῦ μετάγγισιν τοῦ ξένου χρήματος. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὁ κ. Περδίκης οὐδὲν περιφρονεῖ, οὐδὲ νομίζει ἀνάξιον ἑαυτοῦ. Κάμνει ἐν γένει τὸν μεσίτην, μεσίτην χρεωγράφων, συναλλαγμάτων, οἰκοπέδων, μισθώσεων, ἔστω ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὑπηρετριῶν, μαγείρων καὶ θαλαμηπόλων. Ἀγοράζει εὐθηνὰ καὶ μεταπωλεῖ ὅσον ἀκριβώτερα εὕρῃ ὅπλα παλαιά, ἀρχαιότητας παντοειδεῖς, ἤτοι ἀρχαίας καὶ νέας, ὑφάσματα ἐξ ἀνατολῆς καὶ πινάκια ἐκ Ῥόδου, νομίσματα καὶ κειμήλια περίεργα. Προστατεύει μὲ τὸ ἀζημίωτόν του τοὺς ζητοῦντας θέσιν καὶ ἐργασίαν ἀργούς, γράφει ἀναφοράς, ἀπαλλάττει στρατευσίμους, ὑπερασπίζεται καταδικασμένους, προμηθεύει μάρτυρας, ἐπισκέπτεται συχνὰ τὴν εἰσαγγελίαν καὶ τὸν οἰκονομικὸν ἔφορον, καὶ δανείζει τὰ περισσεύματά του μὲ τόκον ἀρκετὰ χριστιανικόν, ἀσφαλιζόμενος δι' ἐνεχύρων, ἄτινα

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τοῦ ἔτους 1884.

ἀγοράζει εἰκονικῶς ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐξωνήσεως. Πλὴν τούτων πάντων συνάγει συνήθως τὸ ἑσπέρας, ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἑβδομάδος, εἰς τὴν οἰκίαν του μικρὸν ὅμιλον φίλων καὶ παρέχει εἰς αὐτοὺς εὐάρεστον χαρτοπαικτικὴν διασκέδασιν, ἥτις, κατὰ παράδοξον τῆς τύχης ἐπιμονήν, σπανίως ἀποβαίνει εἰς ζημίαν του.

Πρὶν ἢ εὐρύνῃ τοσοῦτον ὁ Κ. Περδίκης τὸν κύκλον τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, εἶχεν ἄλλο ἔργον, ὅπερ βεβαίως δὲν ἔχει τὴν περιέργειαν νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης. Ἂν τυχὸν τὴν ἔχῃ, ἂς ὑποθέσῃ ὅ,τι θέλει· τὸ πρᾶγμα εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον. Ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίζῃ, πλὴν τῶν ἀνωτέρω, καὶ σημειοῦμεν τοῦτο ἐν ὀλίγοις, ὅτι σήμερον — τουτέστιν ἐν ἔτει 1883 — ὁ κ. Περδίκης ἔχει οἶκον ἴδιον, μ' ἐξώστην ἐπὶ τῆς λεωφόρου καὶ μὲ φατνώματα περίχρυσα· ὅτι ἔχει ὑπηρέτην μὲ λαιμοδέτην λευκὸν, ἵνα ἀνοίγῃ εὐπροσώπως τὴν θύραν τῆς οἰκίας του, καὶ κομψὸν δίφρον, δι' οὗ αὐτὸς μὲν ἐπισκέπτεται τοὺς πελάτας του πρὸ μεσημβρίας, ἡ δὲ κυρία του ἐξέρχεται μετὰ μεσημβρίαν εἰς περίπατον· ὅτι ἡ σύμβιος καὶ ἡ θυγάτηρ του — ξανθὴ δεκαεξαέτις κόρη πλήρης ποιήσεως καὶ μυθιστορίας, — ἐνδύονται παρὰ τῇ Λιζιέ· καὶ ὅτι ὁ υἱός του, ἀφοῦ γενναίως καὶ καρτερικῶς ἀντέστη εἰς ὅλην τὴν παιδαγωγικὴν σοφίαν τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ καὶ διδασκάλων, ἐπροτίμησε τέλος νὰ κύψῃ ὑπὸ τὸ κράτος ἑτερογενῶν παιδαγωγῶν, — τῶν ἐκ Γαλλίας ἀφθόνως εἰσκομιζομένων εἰς ἀνατροφὴν τῶν ἑλληνοπαίδων, — καὶ περιφέρων χάριν αὐτῶν εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου τὰς στενὰς καὶ κοντὰς αὐτοῦ περισκελίδας καὶ τὰ μυτερά του σανδάλια, ἔχει λόγους, λέγει, νὰ ὑποθέτῃ, ὅτι μία ἐξ αὐτῶν δὲν εἶνε τοσοῦτον ἀναίσθητος πρὸς τὴν ἑλληνογαλλικήν του φρασιολογίαν, ὅσον διατείνονται φθονεροί τινες ὁμήλικες, πολὺ εὐρυτέρας ἔχοντες τὰς ἀναξυρίδας των καὶ ὀλιγώτερον μυτερὰ τὰ πέδιλά των.

Δὲν θὰ ἦτο ἴσως περιττὸν νὰ σημειωθῇ ἐπὶ τέλους, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν εἰδήσεων, ὅσας δυνάμεθα νὰ δώσωμεν περὶ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος, ὅτι ὁ Κ. Περδίκης ἀπὸ μακροῦ ἤδη τρέφει δύο διαπύρους πόθους ἐν τῇ καρδίᾳ του: νὰ γείνῃ ἱππότης τοῦ Σωτῆ-

ρος, καὶ νὰ διορισθῇ πρόξενος ξένου τινὸς κράτους ἐν Ἀθήναις, ἔστω τοῦτο καὶ δημοκρατία τις τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς. Τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρώτου πόθου ὑπεσχέθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπόσχεται φίλος τού τις βουλευτής, ἀνανεῶν συνήθως παρ' αὐτῷ μικρά τινα συναλλάγματα. Ἡ δευτέρα του ἐπιθυμία εἶνε ὄνειρόν του ἀκόμη, ἀγνοεῖ δὲ ὁ Περδίκης πότε θὰ πραγματοποιηθῇ εἰς τελείωσιν τῆς ἐπιγείου εὐδαιμονίας του.

Ὁ Κ. Περδίκης λοιπόν, Ἰωάννης τὸ ὄνομα, ἢ Γιάγκος, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἡ σύζυγός του, ὁσάκις τοῦ παρουσιάζει λογαριασμοὺς πρὸς πληρωμήν, παίζει, ὡς προείπομεν, σκουπιστὴν μετὰ τῆς κυρίας του.

Ἡ κυρία του εἶνε γυνὴ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν, ὀστεώδης, λιπόσαρκος καὶ πλήρης γωνιῶν, ὀξείαν ἔχουσα τὴν ῥίνα, προέχοντα τὸν πώγωνα, στικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐλαφρῶς μυστακιῶν τὸ ἄνω χεῖλος. Θυγάτηρ ἀγαθοῦ ἀγρότου, ἤντλει μικρὰ ἔτι ἀπὸ τοῦ φρέατος τῆς οἰκίας, ἵνα ποτίζῃ τὸν πατρικὸν ὄνον, καὶ πολλάκις μετεφέρετο ἀπὸ τῶν ἀγρῶν ἐντὸς τῶν καλάθων του, ὁσάκις ἀπέκαμνε νὰ τὸν παρακολουθῇ γυμνόπους. Νυμφευθεῖσα πτωχὴ καὶ ἄπροικος τὸν Περδίκην, ἐλλείψει ἄλλου κρείττονος γαμβροῦ, καὶ μετὰ σπουδαίαν χειροτονίαν τοῦ βρακοφόρου πατρός της, ὅστις οὐδεμίαν, ἔλεγεν, εἶχεν ὄρεξιν νὰ τὴν βάλῃ εἰς τὸ ῥάφι, εὑρέθη αἴφνης μετά τινα ἔτη πλουσία σύζυγος κ' ἔτι πλουσιωτέρα κληρονόμος, ὅτε ὁ πατήρ της, ἀνακαλύψας ἡμέραν τινὰ ἐν τῷ μυχῷ παλαιοῦ κιβωτίου κίτρινά τινα καὶ σκωληκόβρωτα χαρτία, κατέλαβε δυνάμει αὐτῶν μεγάλην γαιῶν περιοχήν περὶ τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀπεδείχθη αἴφνης μεγαλοκτηματίας. Εἶνε ἀληθὲς ὅμως, καὶ πρέπει τοῦτο νὰ σημειωθῇ πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος ἡμῶν, ὅτι ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ μεγάλως τὸν ἐβοήθησε κατά τε τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κιτρίνων χαρτίων καὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν γαιῶν.

Οὕτω δὲ ἐντὸς δεκαετίας μόλις ἀπὸ τοῦ γάμου του Περδίκη ἐντελὴς καὶ γενικὴ μεταμόρφωσις ἐπῆλθε βαθμηδὸν ἐν τῷ οἴκῳ

του, πᾶσαι δὲ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ αἱ κάμπαι προέκυψαν ἡμέραν τινὰ τοῦ βόμβυκος αὐτῶν περικαλλεῖς χρυσαλλίδες. Καὶ ὁ οἶκος αὐτὸς μετεμορφώθη, καὶ ἡ κυρία μετέβαλεν ὁμιλίαν καὶ ῥάπτριαν, καὶ ὁ κύριος ἤλλαξεν ἔργον καὶ ἄλυσιν τοῦ ὡρολογίου του. Οὐδεὶς βλέπων τὴν κυρίαν Περδίκη ἠδύνατο νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν ἡλιοκαῆ καὶ ἀκτένιστον παιδίσκην, ἥτις ἐσάρονέ ποτε τὸν σταῦλον τοῦ πατρός της, οὔτε συνομιλῶν μετὰ τοῦ συζύγου της ἠδύνατο νὰ ὑποπτεύσῃ ὁμοιότητά τινα μεταξὺ τῆς φωνῆς του καὶ τῆς φωνῆς τοῦ παραγγέλλοντος ἕνα βαρὺν καὶ γλυκὺν ῥυπαροῦ ὑπηρέτου μικροῦ καφενείου τῆς Πλάκας.

Τοιοῦτον ἐν ὀλίγοις τὸ ζεῦγος, ὅπερ τὴν ἑσπέραν τῆς 19 Αὐγούστου 1883 ἔπαιζε σκουπιστὴν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κ. Περδίκη.

Β'.

— Τί ἔγειναν ἀπόψε τὰ παιδιά; ἐρωτᾷ ὁ οἰκοδεσπότης, σκουπίζων δι' ἑνὸς ῥήγα τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης χαρτία.

— Αἴ! τὸ παράκαμες, κύριε! φωνεῖ ἡ Κ. Πηνελόπη· δὲν μ' ἀφίνεις χαρτί.

Καὶ προσθέτει μετὰ μικρόν, ῥίπτουσα ἕνα τεσσάρι ἐπὶ τὴν τράπεζαν.

— Ἄ! τὰ παιδιὰ εἶπες; πῆγαν εἰς τὸ Φάληρον.

— Δὲν τὸ βαρέθηκαν ἀκόμη ἐκεῖνο τὸ γαλλικὸν θέατρον; Δὲν ξεύρω τί τοῦ βρίσκουν! ἐγώ, νὰ σοῦ εἰπῶ, μ' ἀρέσει καλλίτερα τὸ ἑλληνικόν. Ὅ,τι ἔχω ἐγὼ τοὺς Μυλωνάδες καὶ τοὺς Πειρατὰς μὲ τὸν Ταβουλάρη . . .

— Ὄχι δὰ καὶ σύ! τὸ γαλλικὸν ἔχει ἄλλην χάριν.

— Δὲν εἰξεύρω, . . . ἀλλὰ μοῦ λέγουν, ὅτι δὲν εἶνε καὶ παραπολὺ ἠθικόν.

— Ἀνοησίαις! ἠθικόν! τόσος καλὸς κόσμος ποῦ πηγαίνει. . .

— Ναί, δὲν σοῦ λέγω, ἀλλὰ τί τὰ θέλεις! Θὰ εἶχα καλλίτερα νὰ μὴν ἐπήγαινεν ἡ Ἀσπασία τόσον συχνά. Ἐγὼ μίαν φορὰν ἐπῆγα ὅλην ὅλην, καὶ αὐτὴν διὰ τὸ χατῆρί σου, καὶ ἐντράπηκα, σὲ βεβαιόνω. Ἔπειτα εἶνε καὶ τὸ ἔξοδο! τὸ Φάληρον τώρα ἀκρίβηνε. Κάθε φορὰν ποῦ πηγαίνουν κάτω τὰ παιδιά, θὰ θέλουν εἴκοσι φράγκα τὸ ἐλάχιστον.

— Αἴ, καλὰ τώρα! Σὺ νἄχῃς τὴν ὑγείαν σου, καὶ ἂς διασκεδάσουν καὶ λιγάκι τὰ καϋμένα τὰ παιδιά. Δόξα σοι ὁ Θεός, ἡ δουλειαίς σου πηγαίνουν περίφημα.

— Ἂς ἦν' οἱ ἄνθρωποι καλά, δὲν ἔχω παράπονον. Ἀλλὰ δὲν εἶνε λόγος αὐτὸς νὰ τὰ σκορποῦμε.

— Ποιὸς εἶπε νὰ τὰ σκορποῦμε; Κανεὶς δὲν τὰ σκορπᾷ. Ξοδεύομεν μόνον ὅσα πρέπει, διὰ νὰ κρατοῦμεν τὴν θέσιν μας εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἀλήθεια . . . δὲν ἠξεύρεις δά! Ἡ κυρία Μιχάκη μ' ἀπάντησε προχθὲς κ' ἔκαμε πῶς δὲν μ' ἐγνώρισε. Παλαιαὶ συμμαθήτριαι, γειτόνισσαις τόσα χρόνια, τώρα ποῦ πανδρεύθηκε δὲν εἰξεύρω τί τῆς ἐφάνη! Ἐπειδὴ τάχα ἐπῆρε ἕνα λοχαγὸ καὶ πηγαίνει εἰς τὸ παλάτι, ψήλωσ' ἡ μύτη της.

— Ἄφησ' την νὰ ψηλώσῃ. Ἡ σακκούλα της νὰ ἰδοῦμε τί ἔχει.

— Μὰ ἔλα δά!

— Καὶ ποῦ τὴν ἀπάντησες τὴν Κυρίαν Μιχάκη;

— Εἰς τῆς Λιζιέ.

— Πάλιν εἰς τῆς Λιζιὲ ἤσουν; ποιὸς ξεύρει τί λογαριασμοὶ μὲ περιμένουν! ὑπολαμβάνει ὁ Ἰωάννης, στενάζων ἐκ τῶν ἐγκάτων αὐτοῦ.

— Οὔ! καϋμένε Γιάγκο! νὰ σὲ ἀκούσῃ κανείς, θὰ εἰπῇ πῶς σ' ἐπτώχυνα· τί λογαριασμοί; Δύο μῆνας ἔχω τώρα ποῦ σὲ παρακαλῶ διὰ τὸν παληό της λογαριασμὸ ἀπὸ χίλια πεντακόσια φράγκα, καὶ ἀκόμη . . .

— Θἀλθῇ καὶ αὐτουνοῦ ἡ ὥρα του, διακόπτει ὁ Περδίκης, καὶ μὴ στενοχωρηέσαι.

— Πότε; ὅταν κερδήσωμεν τὸ λαχεῖον;

— Λαχεῖον εἶπες; ἄ! ναί, εἶδες; . . . λέγει ὁ σύζυγος, καὶ ἀφίνων αἴφνης τὰ χαρτιὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης, προσθέτει μετὰ μικράν τινα σκέψιν·

— Τί ἔκαμες ταὶς πέντε προμέσαις ποῦ σοῦ ἔδωκα ταὶς προάλλαις;

— Ταὶς ἐφύλαξα. Ἄ! ἔδωκα μίαν τῆς καϋμένης τῆς μαγείρισσας! Μὲ παρεκάλεσε τόσον πολύ . . . , ἀπαντᾷ δειλῶς, μ' ὅλον αὐτῆς τὸν μύστακα, ἡ Κυρία Πηνελόπη· προσθέτει δὲ ἀμέσως, βλέπουσα δυσαρέστως μορφάζον τὸ πρόσωπον τοῦ συζύγου της·

— Τῆς ἐκράτησα ἀπὸ τὸν μισθόν της τὰ τρία φράγκα.

— Δὲν ἔπρεπε νὰ τῆς τὴν δώσῃς· ἂς ἦνε. Αὐτὸ εἶνε τύχη, καὶ τὴν τύχην του κανεὶς δὲν τὴν πουλεῖ, οὔτε τὴν χαρίζει.

Διενοήθη ἐπὶ στιγμὴν ὁ Ἰωάννης νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἀριθμὸν τοῦ γραμματίου, ὅπερ εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τὴν μαγείρισσάν του. Ἀλλ' ὁ διαλογισμός του αὐτὸς ὑπῆρξε στιγμιαῖος καὶ στιγμιαίως ἐξηφανίσθη. Μόλις διανοηθεὶς αὐτόν, ἀνελογίσθη συνάμα, ὅτι καλλίτερον ἦτο νὰ μὴ τὸν ἐκστομίσῃ, καὶ ἐσίγησε περίφροντις.

— Τί συλλογίζεσαι; ἐρωτᾷ ἡ Κ. Πηνελόπη. Κἄτι σκεπτικὸς ἔγεινες;

— Ἐνθυμήθηκα ὅτι κἄπου ἔχω νὰ πάγω, ἀπαντᾷ ὁ Περδίκης ἐξάγων τὸ ὡρολόγιόν του. Διάβολε! δέκα περασμέναις καὶ ὁ Ξανθάκης θὰ μὲ περιμένῃ.

— Τέτοιαν ὥραν θὰ ἐβγῇς;

— Δουλειαίς, ἀγάπη μου, δουλειαίς, ἀπαντᾷ ὁ Ἰωάννης καὶ ἐγερθεὶς λαμβάνει τὸν πῖλόν του καὶ τὴν ῥάβδον του.

— Μὴν ἀργήσῃς, νὰ σὲ χαρῶ· ξεύρεις ὅτι δὲν μὲ παίρνει ὕπνος πρὶν ἔλθῃς.

— Τὸ ξεύρω, χρυσό μου, τὸ ξεύρω, λέγει καθησυχάζων τὴν τρυφερότητα τῆς συζύγου του καὶ μορφάζων μᾶλλον ἢ μειδιῶν ὁ Γιάγκος.

Καὶ ἐξέρχεται εἰς τὴν ὁδόν.

Ἡ κυρία Πηνελόπη, μείνασα μόνη, ἁπλόνει τὰ χαρτία ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ῥίπτει τὴν πασιέντσαν τοῦ Ναπολέοντος, διὰ νὰ ἰδῇ ἂν θὰ κερδήσῃ εἰς τὸ λαχεῖον. Ἀλλὰ τὰ χαρτία δυστροποῦσι φοβερά, καὶ μάτην ἐπικαλεῖται ἡ κυρία εἰς βοήθειάν της πᾶσαν δυνατὴν καὶ θεμιτὴν καλπονόθευσιν.

Τὰ χαρτιὰ ἁπλοῦνται ἤδη δι' ὀγδόην φορὰν ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὅτε ἡ θύρα σημαίνει. Εἶνε ἡ δεσποινὶς Ἀσπασία καὶ ὁ νεαρὸς Τηλέμαχος, υἱὸς καὶ θυγάτηρ τοῦ Κ. Περδίκη, ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τοῦ φαληρικοῦ θεάτρου.

— Καλό 'ς τα! προσφωνεῖ τὰ τέκνα της ἡ κυρία Πηνελόπη, διακόπτουσα ἐπὶ στιγμὴν τὴν χαρτομαντικὴν αὐτῆς. Πῶς περάσατε; ἦτον κόσμος πολύς; πῶς ἐπῆγεν ἡ παράστασις;

— Ὡραῖα, μαμά! ἀπαντᾷ ἡ δεσποινὶς Ἀσπασία εἰς τὴν πρώτην μητρικὴν ἐρώτησιν.

— Τρο-με-ρός! ἀπαντᾷ ὁ Τηλέμαχος εἰς τὴν δευτέραν, καταπίπτων ἐπὶ μιᾶς καθέδρας, ἀπομάσσων τὸν εὐγενῆ τοῦ μετώπου του ἱδρῶτα δι' εὐώδους μικροῦ μανδηλίου καὶ ἀνάπτων ἓν σιγάρον ὑπὸ τὴν ῥίνα σχεδὸν τῆς μητρός του.

— Ἐξαίρετα! ὑπολαμβάνει ἡ κόρη συμπληροῦσα τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῆς μητρὸς αὐτῆς.

Καὶ ἐπιλαμβάνεται ἡ ἁβρὰ δεσποινὶς νὰ ἀφηγηθῇ εἰς τὴν Κ. Περδίκη τὴν ὑπόθεσιν τῆς Mascotte.

Γ'.

Ὁ Περδίκης ἐξῆλθε τοῦ οἴκου, ἀλλὰ δὲν κατηθύνθη εἰς τοῦ φίλου τοῦ Ξανθάκη, ὡς εἶπεν ἐκ τοῦ προχείρου προφασιζόμενος εἰς τὴν σύζυγόν του.

Ἀνῆλθεν ἀλλόφρων καὶ βραδυπατῶν τὴν ὁδὸν Σταδίου, διέδραμε τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, κ' εὑρέθη μετ' ὀλίγον

ὑπὸ τὴν δενδροστοιχίαν τοῦ κήπου τῶν Ἀνακτόρων, κατευθύνων τὸ βῆμα τοῦ πρὸς τὰ Ἄντρα.

Ὁ Ἰωάννης εἶνε πολὺ σκεπτικός, καὶ ἰδέα τις ἐπίμονος φαίνεται τυραννοῦσα τὴν διάνοιαν αὐτοῦ.

Ἔχει, καὶ αὐτὸς δὲν εἰξεύρει πῶς, περίεργον καὶ ἀνεξήγητον προαίσθημα. Φρονεῖ ἀδιασείστως, ὅτι θὰ κερδήσῃ αὔριον τὸν πρῶτον λαχνὸν κατὰ τὴν κλήρωσιν τῶν λαχειοφόρων ὁμολογιῶν τοῦ δανείου τῆς Τραπέζης. Ἀλλὰ τὴν μακαριότητα τοῦ ὡραίου αὐτοῦ προαισθήματος ταράττει ἡ εἴδησις, ἣν πρὸ μικροῦ τῷ ἀνεκοίνωσεν ἡ σύζυγός του, ὅτι ἓν τῶν εἴκοσι γραμματίων, ἅτινα πρὸς μιᾶς ἑβδομάδος ἠγόρασε, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῆς ὑπηρετρίας του.

Ἂν αἴφνης ὁ κερδαίνων λαχνὸς εἶνε αὐτός;

Τὸ συλλογίζεται μόνον καὶ αἰσθάνεται ὅτι κόπτονται τὰ γόνατά του.

— Δὲν εἶνε ἄρά γε τρόπος. . .; διανοεῖται ὁ Περδίκης, καὶ γίνεται αὐτὸς μὲν σκεπτικώτερος τὸ δὲ βῆμά του βραδύτερον.

Περικάμπτει οὕτω τὸ ἀγγλικὸν νεκροταφεῖον, φθάνει εἰς τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ μικρὸν καφενεῖον, καὶ βλέπων, ὅτι τὰ τραπέζιά του εἶνε ἐντελῶς ἔρημα, κάθηται αὐτομάτως εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν.

Ὁ Περδίκης τρελλαίνεται διὰ ναργιλέν· ἀλλ' οὐδὲ κἂν συλλογίζεται νὰ τὸν διατάξῃ. Σκέπτεται πάντοτε, καὶ φέρων ἀδιακόπως τὴν ἀριστεράν του χεῖρα εἰς τὸ μέτωπον, τρίβει διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ παραμέσου τοὺς κροτάφους του.

— Τὸ γουργουλίδιόν σας, κὺρ Γιάγκο; ἐρωτᾷ προσερχόμενος νυσταλέος ὑπηρέτης.

Ἀλλὰ μὴ λαμβάνων ἀπάντησιν, ἑρμηνεύει ὡς ἀποδοχὴν ἓν τῶν ἀλλεπαλλήλων: Χμ! δι' ὧν ὁ Περδίκης συνοδεύει τὴν ἐπίμονον τριβὴν τῶν κροτάφων του, καὶ φέρει μετ' ὀλίγον τὸν ναργιλέν, ῥοφῶν μὲν καθ' ὁδὸν ἀπὸ τοῦ ἐπιστομίου του, ἵνα δῆθεν διατηρήσῃ αὐτὸν ἀνημμένον, σπογγίζων δὲ κατόπιν αὐτὸ διὰ τῆς ῥυπαρᾶς του παλάμης.

Ὁ Γιάγκος λαμβάνει αὐτομάτως τὴν σύριγγα, τὴν φέρει ἀνεπιγνώστως εἰς τὰ χείλη του καὶ ῥοφᾷ μηχανικῶς ἐπί τινα δευτερόλεπτα. Ἀλλ' αἰφνης ἐγείρεται, χωρὶς κἂν νὰ συλλογισθῇ νὰ πληρώσῃ τὴν δεκάραν του, καὶ ἀναχωρεῖ κατευθυνόμενος πρὸς τὴν πόλιν.

Ἡ μορφή του εἶνε πάντη ἀλλοία· τὸ πρόσωπόν του ἐφαιδρύνθη. Αἱ χεῖρές του ἀναπάλλονται δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ὡς ἐκκρεμῆ ὡρολογίου, καὶ τὸ βῆμά του ἔγεινεν ἐλαφρὸν καὶ ὑπόπτερον ὡς βῆμα σεισοπυγίδος. Προδήλως μετεβλήθησαν καὶ οἱ διαλογισμοί του. Εὑρέθη, φαίνεται, ὁ τρόπος ἐκεῖνος..., καὶ ἡ φαντασία τοῦ Περδίκη ἁρμενίζει τώρα πλησίστιος καὶ φαιδρὰ διὰ τοῦ ἀπείρου πόντου τῶν σχεδίων, ὧν ἀναπλάττει δυνατὴν καὶ ποοσεχῆ τὴν πραγματοποίησιν διὰ τοῦ ἀναποφεύκτου κέρδους τῶν ἑκατὸν χιλιάδων.

Ὁ νοῦς του μεθίπταται ἀκάματος ἀπὸ ἰδέας εἰς ἰδέαν καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήσεως εἰς ἐπιχείρησιν. Ἀγνοεῖ τί νὰ ἐκλέξῃ καὶ ποῦ νὰ σταματήσῃ. Πόσα πράγματα δύναταί τις νὰ κάμῃ μὲ ἑκατὸν χιλιάδας μετρητοῦ χρήματος, ἀκόπως ἀποκτηθείσας καὶ ἀμέσως διαθεσίμους! Ὁ Περδίκης, φαίνεται, θέλει νὰ τὰ κάμῃ ὅλα διὰ μιᾶς, διότι τὰ διάφορα σχέδιά του σωρεύονται ἀλλεπάλληλα ἐν τῇ διανοίᾳ του, καὶ μάτην προσπαθεῖ νὰ τὰ τακτοποιήσῃ.

Συλλογίζεται ἐν πρώτοις νὰ ἀναπτύξῃ ἔτι μᾶλλον τὰς ἐργασίας του, νὰ αὐξήσῃ ἰδίως τὰ ἐπὶ ἐνεχύρῳ δάνειά του, καὶ νὰ συστήσῃ συγχρόνως, ὑπὸ πιστόν τινα διευθυντήν, εἰδικὸν κατάστημα πωλήσεως τῶν εἰς τὴν κυριότητά του περιερχομένων οὕτω τιμαλφῶν. Ἀλλ' αὐτὸ θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ κάμῃ καὶ ἄλλως, χωρὶς τὰς ἑκατόν.

Διανοεῖται μετὰ μικρὸν νὰ συστήσῃ ἐφημερίδα καθημερινήν, οἰκονομικοπολιτικήν, ἢ κάλλιον πολιτικοσατυρικήν, μὲ πολλὰ ποικίλα, τὴν ὁποίαν νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ φοβῆται, ἢ κάλλιον νὰ φοβῆται μᾶλλον παρὰ νὰ ἐκτιμᾷ ὁ κόσμος, καὶ τῆς ὁποίας νὰ περιποιῆται κατ' ἀνάγκην τὸν διευθυντήν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι δὲν γνω-

ρίζει πολλὰ γράμματα—περὶ τούτου δὲν πλανᾶται ὁ Περδίκης,—ἀλλὰ τί σημαίνει αὐτό; Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἠξεύρῃ τις πολλὰ γράμματα διὰ νὰ διευθύνῃ ἐφημερίδα; Αὐτὸς θὰ λέγῃ, καὶ ἄλλος θὰ γράφῃ. Ἔπειτα, ὁ Τηλέμαχος; Αὐτὸς εἰξεύρει γράμματα περισσότερα παρ' ὅσα χρειάζονται. Θὰ ἦνε ὁ γραμματεὺς τῆς συντάξεως, καὶ θὰ γράφῃ συγχρόνως καὶ τὰ θεατρικά, εἰς τὰ ὁποῖα εἶνε πολὺ δυνατός. Ἀλλὰ θὰ κερδίζῃ ἡ ἐφημερίς; Θ' ἀπαντᾷ τοὐλάχιστον τὰ ἔξοδά της; Περὶ τούτου ἔχει μερικὰς ἀμφιβολίας ὁ Περδίκης.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀμφιβολιῶν του ἀναθρώσκει ἄλλη ἰδέα εἰς τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ· νὰ γείνῃ βουλευτής. Νομίζει, ἂν δὲν τὸν ἀπατᾷ ἡ μνήμη καὶ ἡ οἰκογενειακὴ παράδοσις, ὅτι συγγενής τις τῆς μητρός του κατήγετο ἐκ Θεσσαλίας. Ἐκεῖ, λέγει καθ' ἑαυτόν, εἶνε κἄπως εὐκολωτέρα ἡ ἐπιτυχία.

Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ δὲν ἐγυμνάσθησαν ἀκόμη ἀρκετὰ εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ σφαιριδίου, καὶ ἐπιτυχής τις συνδυασμός... Ἐννοεῖται, ὅτι τοῦ συνδυασμοῦ θὰ καταβάλῃ αὐτὸς τὰς ἐκλογικὰς δαπάνας. Ἡ θυσία αὕτη τοῦ φαίνεται πολὺ εὔλογος. Ἔπειτα, ἀφοῦ γείνῃ βουλευτής, αἴ! τὰ παρακάτω ἔρχονται μόνα των. Φωνήν, δόξα τῷ Θεῷ, ἔχει ἀρκετήν· πόδας ἔχει διὰ τὰς κλίμακας τῶν ὑπουργείων· ἔχει δὲ καὶ γρόνθους ἐν ἀνάγκῃ στιβαροὺς διὰ τὰς ταραχώδεις βουλευτικὰς συζητήσεις.

Περὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο σχέδιον, εἰς ὃ εὐαρεστότερον παραμένει ἡ ἀναπτερωθεῖσα φαντασία τοῦ Ἰωάννου, ἀνακλαδοῦνται πολλαὶ ἄλλαι ἰδέαι δευτερεύουσαι: προσφοραί τινες εἰς ἀγαθοεργὰ καταστήματα — ὄχι πολὺ μεγάλαι βέβαια, ἀλλ' ἀρκεταὶ ὥστε νὰ λαλήσῃ περὶ αὐτῶν ὁ τύπος· γεύματά τινα εἰς μερικοὺς φίλους· ὀλίγα δῶρα κατάλληλα εἰς πρόσωπα ἐπιρροῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας· καὶ εἷς ἢ δύο χοροὶ τὸν χειμῶνα — μὲ ὀρχήστραν, ἐννοεῖται, καὶ μὲ δεῖπνον, — κατὰ τοὺς ὁποίους, τίς οἶδε, ἠμπορεῖ τέλος νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ Ἀσπασία του.

Πάντα ταῦτα ἀνακυκῶνται φύρδην μίγδην ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ

Περδίκη, καὶ ὁ Περδίκης βαίνει γοργῷ τῷ βήματι, ἀπομάσσων διὰ τῆς παλάμης τὸν ἱδρῶτα τοῦ μετώπου του, χωρὶς κἂν νὰ προσέχῃ ποῦ διευθύνεται.

Τέλος ἀργά, πολὺ ἀργά, εὑρίσκεται ἀνεπαισθήτως πρὸ τῆς θύρας τοῦ οἴκου του. Εἰσέρχεται χωρὶς νὰ σημάνῃ, διότι κρατεῖ πάντοτε τὸ κλειδίον του, καὶ εὑρίσκει τὴν κυρίαν Πηνελόπην κοιμωμένην ἐπὶ τῆς καθέδρας της, καὶ ἀναπαύουσαν τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ βραχίονός της, ἐν μέσῳ σωρείας παιγνιοχάρτων.

Δ'.

Ὁ Ἰωάννης διήγαγε σχεδὸν ἄϋπνον νύκτα καὶ ἐξῆλθε λίαν πρωὶ τῆς οἰκίας του.

Ἐν τῷ γραφείῳ του ἦτο διαρκῶς ἀφηρημένος. Ἐκάθητο καὶ ἠγείρετο ἄνευ λόγου, ἐζωγράφει παντοειδεῖς χιμαιρικὰς εἰκόνας ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ στυπποχάρτου ὅπερ ἐκάλυπτε τὴν τράπεζάν του, ἐμονολόγει πολλάκις ἀσυνάρτητα καὶ ἀκατάληπτα, καὶ ἔβλεπεν ἀδιακόπως τὸ ὡρολόγιόν του.

Ἅπαξ ἢ δὶς μάλιστα ἐνόμισεν ὅτι ἐστάθη, τὸ ἔφερεν εἰς τὰ ὦτά του, καὶ ἀποτεινόμενος εἰς μικρόν τινα, ὠχρὸν καὶ καχεκτικὸν νεανίσκον, ὅστις ἔγραφε κεκυφὼς ἐπὶ παρακειμένου τραπεζίου καὶ ἐξετέλει παρὰ τῷ Περδίκῃ τὸ διπλοῦν ἔργον γραμματέως συνάμα καὶ ὑπηρέτου, τὸν ἠρώτησε·

— Τί ὥρα ἔχεις Δημήτρη ; ἄ ! λησμόνησα ὅτι δὲν ἔχεις ρωλόγι.

— Ἐγὼ ρωλόγι, κὺρ Γιάγκο ! ἀπήντησεν ὁ ὠχρὸς γραμματεύς, καὶ ἀνέκφραστον μελαγχολικὸν μειδίαμα διέστειλε τὰ ἄναιμα χείλη του. Τί θέλετε ; νὰ μάθετε τὶ ὥρα εἶνε ;

— Ναί, καϋμένε· μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ρωλόγι μου πηγαίνει τρομερὰ πίσω.

— Εὔκολο πρᾶγμα. Νὰ πεταχθῶ μίαν στιγμὴν εἰς τὸ καφενεῖον . . .

Καὶ πρὶν ἢ ἀναμείνῃ τὴν ἔγκρισιν τῆς προτάσεώς του, ὁ Δημήτρης, χαίρων ὅτι τῷ παρέχεται εὐκαιρία νὰ πεταχθῇ μίαν στιγμὴν ἔξω, διαβαίνει ἀσκεπὴς τὴν ὁδόν, εἰσέρχεται εἰς τὸ ἀπέναντι καφενεῖον, λέγει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὀλίγας λέξεις εἰς τοὺς παρακαθημένους γνωρίμους, βλέπει τὸ ἐκκρεμὲς τοῦ καφενείου, κ' ἐπιστρέφει εἰς τὸ γραφεῖον λέγων·

— Ἐννηάμισυ!

— Καλὰ τὸ ὑπέθετα ἐγώ. Εἴκοσι λεπτὰ πηγαίνω πίσω.

Ὁ Περδίκης ἀνοίγει τὸν σύρτην τῆς τραπέζης του, λαμβάνει γραμμάτιά τινα λαχείου ἀποτεθειμένα εἰς τοὺς μυχοὺς αὐτοῦ, τὰ μετρεῖ, γράφει τοὺς ἀριθμούς των ἐπὶ μιᾶς σελίδος τοῦ σημειωματαρίου του, κάτωθεν ἄλλων ὁμοίων ἀριθμῶν, καὶ λαμβάνων βιαίως τὸν πῖλόν του ἐξέρχεται τοῦ γραφείου καὶ κατευθύνεται πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.

Δὲν εἶν' ἔτι δέκα ἡ ὥρα, ἀλλ' ὁ Περδίκης ἀδιαφορεῖ. Εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου πρόκειται νὰ γείνῃ ἡ κλήρωσις, κ' ἐκπλήσσεται ὅτι δὲν εἶνε ὁ πρῶτος. Πολλοὶ ἄλλοι γνώριμοι καὶ ὁμότεχνοι τὸν προέλαβον. Παρατηρεῖ τὰς ἀνησύχους αὐτῶν μορφάς, καὶ μειδιᾷ παράδοξον οἴκτου μειδίαμα.

— Ὅλοι αὐτοὶ θαρροῦν πῶς θὰ κερδήσουν, λέγει καθ' ἑαυτόν.

Πλησιάζει δὲ εἰς τὸ ὀρφανὸν κοράσιον, ὅπερ ἐκλήθη νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς λαχνοὺς ἀπὸ τῆς κληρωτίδος, θωπεύει πατρικῶς τὴν παρειὰν αὐτοῦ καὶ τοῦ λέγει εὐθύμως·

— Νὰ σὲ ἰδῶ, κορίτσι μου! Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ἦσαι τυχηρή, καὶ τὴν προῖκά σου ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν κάμω.

Τέλος — τί νὰ βραδύνωμεν; — ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἐξάγεται τῆς κάλπης καὶ κηρύσσεται μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον τῶν παρισταμένων. Ὁ Ἰωάννης διατρέχει διὰ βλέμματος γοργοῦ τὸν κατάλογόν του, καὶ βλέπει τὸν ἀριθμὸν ἐκεῖνον τὸν μαγικὸν, . . . τὸν βλέπει μεταξὺ τῶν πέντε πρώτων τοῦ σημειωματαρίου του,

Τὸ προησθάνετο, τὸ ἀνέμενε, τὸ εἶχε βέβαιον, καὶ ὅμως τὸ αἷμα ἀνέβη διὰ μιᾶς εἰς τὴν κεφαλήν του, ἡ δὲ καρδία του ἐσταμάτησε πρὸς στιγμὴν καὶ ἤρχισεν εὐθὺς σφύζουσα βιαίως καὶ οἱονεὶ σφυρηλατοῦσα τὸ στῆθός του. Οἱ ὀφθαλμοί του ἐθαμβώθησαν, ἰλιγγίασεν, ἐζαλίσθη, καὶ τοῦ ἐφάνη αἴφνης ὅτι τὰ ψηφία τοῦ ἀριθμοῦ του ἐμεγάλωσαν, ἐξετάθησαν, καὶ ἐκάλυψαν τέλος ὅλην τὴν σελίδα τοῦ καταλόγου του. Ἔπειτα ἐξηκολούθησαν ἀκόμη νὰ διαστέλλωνται, ἀπεσπάσθησαν τοῦ χάρτου, ἔγειναν κολοσσοί, καὶ ἤρχισαν περιπατοῦντα ἐντὸς τῆς αἰθούσης, περιστοιχίζοντα αὐτὸν καὶ μορφάζοντα παραδόξως.

Ἀλλ' ὅλη ὅμως αὕτη ἡ φαντασμηγορία ὀλίγα μόνον δευτερόλεπτα διήρκεσεν. Ὁ Περδίκης ἔβαλε βραγχώδη κραυγήν, μίαν μόνην καὶ μονοσύλλαβον·

— Ἄ!

Καὶ ἐξῆλθε τῆς αἰθούσης.

— Κύριε Περδίκη, κύριε Περδίκη!

— Δικός σας εἶνε ὁ πρῶτος;

— Σᾶς συγχαίρομεν!

— Καὶ εἰς ἄλλα!

— Σταθῆτε δά!

— Μὴ λησμονήσετε τὴν προῖκα τοῦ κοριτσιοῦ.

Αἱ φωναὶ αὐταὶ καταδιώκουσι θορυβωδῶς τὸν Ἰωάννην, οἰκειότεροι δέ τινες τῶν παρισταμένων τρέχουσι καὶ κατόπιν του μέχρι τῆς θύρας. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐξῆλθεν ἤδη εἰς τὴν ὁδόν, ἐπήδησεν ἐντὸς τῆς προστυχούσης ἁμάξης, κ' ἐφώνησεν εἰς τὸν ἁμαξηλάτην·

— Σ τὸ σπίτι! γρήγορα!

Ἀλλὰ μόλις ἐκίνησεν ἡ ἅμαξα καὶ ὁ Περδίκης ἔγεινεν ἠρεμώτερος. Τὸ θάμβος τῶν ὀφθαλμῶν του διελύθη· ὁ ἀριθμὸς ἐκεῖνος, ὁ φανταστικὰς ἔχων τὰς διαστάσεις καὶ πρὸ μικροῦ ἔτι χορεύων τὸν κόρδακα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ἐπανέλαβεν ἥσυχος τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν ἐπὶ τοῦ σημειωματαρίου του, καὶ τὸ

σημειωματάριον ἐτέθη πάλιν εἰς τὸ θυλάκιόν του. Ἡ διάνοια τοῦ Περδίκη ἤρχισε σκεπτομένη ὡριμώτερον καὶ ψυχρότερον.

— Εἶνε λοιπὸν ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀπὸ τοὺς πέντε ποῦ ἔδωσα τῆς γυναικός μου, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης· καὶ δὲν εἶνε παράξενον νὰ ἦνε . . .

Καὶ ξύει ἐπιμόνως τὸν αὐχένα του.

— Στάσου, ἀμαξᾶ! κραυγάζει ἀμέσως καὶ καταβαίνει τοῦ δίφρου ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ. Καταλείπων δὲ τὴν λεωφόρον, μεταβαίνει διὰ στενωπῶν εἰς τὴν οἰκίαν του, εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν ἀπαρατήρητος διὰ μικρᾶς τινὸς ὑπηρετικῆς θύρας, ἀναβαίνει ἀπευστὶ διὰ στενῆς πλαγίας ἀναβάθρας εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ὑπηρετρίας του, καὶ χωρεῖ ἀκροποδητὶ πρὸς ἐπίμηκες πράσινον κιβώτιον, ὅπερ κατέχει μίαν αὐτοῦ γωνίαν.

Ἐκεῖ ἵσταται καὶ ἀκροᾶται. Δὲν ἀκούει τίποτε. Εἶνε ἐλεύθερος νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει, ἀλλὰ . . . διστάζει νὰ τὸ κάμῃ. Ἐκτείνει τὴν χεῖρά του πρὸς τὸ κιβώτιον καὶ πάλιν τὴν ἀποσύρει· στρέφει ἔντρομος τὸ βλέμμα του πρὸς τὴν θύραν, διότι τοῦ φαίνεται ὅτι κάτι ἤκουσεν. Ἀλλ' εἶνε μάταιος ὁ φόβος του. Δὲν εἶνε κανείς, καὶ ὁ Περδίκης πλησιάζει ἐγγύτερον εἰς τὸ κιβώτιον.

— Αἴ! λέγει καθ' ἑαυτόν. Πρέπει νὰ τελειόνω καὶ σύντομα.

Δράττει τότε ἀποφασιστικῶς τὸ κάλυμμα τοῦ κιβωτίου καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ ἀνοίξῃ, ἀλλὰ τὸ κιβώτιον εἶνε κλειστόν. Ἐντείνει τὰς δυνάμεις του, ἵν' ἀποσπάσῃ τὸ κάλυμμά του, ἀλλ' αἱ χεῖρές του τρέμουσι κἄπως, καὶ τὸ κιβώτιον ἀνθίσταται. Ἐξάγει τότε τὸν ὁρμαθὸν τῶν κλειδίων του, κύπτει πρὸς τὸ κλεῖθρον καὶ εἰσάγει ἓν ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὀπήν του.

Τὸ κιβώτιον ἀνοίγεται, καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνακυκᾷ πυρετωδῶς τὸ περιεχόμενον. Εἰς τὸν ἔσχατον αὐτοῦ μυχὸν εὑρίσκει τέλος ὅ,τι ἐζήτει· τὸν πολύτιμον κλῆρον, συνεπτυγμένον εἰς σχῆμα μικροσκοπικὸν καὶ τυλιγμένον ἐντὸς ἄλλου χαρτίου. Τὸν ἀνοίγει, . . . καὶ βλέπει ἀκτινοβολοῦντα πρὸ τῶν ὀμμάτων του τὸν μαγικὸν ἐκεῖνον ἀριθμόν, οὗτινος ἀρχίζουσι πάλιν τὰ ψηφία νὰ μεγεθύνων-

ται εἰς γίγαντας καὶ νὰ χορεύουν πυρρίχην ἐντὸς τοῦ μικροῦ δωματίου. Ἀλλ' ὁ Περδίκης δὲν λησμονεῖ, ὅτι δὲν ἔχει καιρὸν διαθέσιμον εἰς ἀκαίρους φαντασμηγορίας, καὶ ἡ ἰσχυρά του θέλησις ἐπαναφέρει ταχέως τὴν ἠρεμίαν εἰς τὸ πνεῦμά του. Ἐξάγει ἐκ τοῦ θυλακίου του ἓν ἄλλο γραμμάτιον, τὸ διπλόνει ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ ἄλλο, καὶ τὸ τοποθετεῖ εἰς τὸ βάθος τοῦ κιβωτίου, οὗτινος τακτοποιεῖ ἐπιμελῶς τὸ περιεχόμενον ὡς καλὴ οἰκοκυρά. Εἶτα τὸ κλειδόνει πάλιν ὡς καλὸς οἰκοκύρης, καταβαίνει εἰς τὴν ὁδὸν ὅθεν ἦλθε, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ τῆς αὐλείου θύρας, ἀφοῦ θορυβωδῶς ἐσήμανε τὸν κώδωνα, καὶ δρομαίως προσῆλθε νὰ τοῦ ἀνοίξῃ ὁ ὑπηρέτης του μὲ τὸν λευκὸν λαιμοδέτην.

Ὁ Περδίκης εἶνε ἐντελῶς ἀτάραχος· τὰ γόνατά του μόνον τρέμουν ὀλίγον.

Ε'.

— Καλὲ Γιάγκο, ἀλήθεια ;

— Κερδήσαμε, παπάκη ;

— Αἴ, τώρα πατέρα, τελείωσαν τὰ ψεύματα. Θὰ μὲ στείλῃς εἰς τὸ Παρίσι.

Αἱ τρεῖς αὗται φράσεις, κραυγαὶ μᾶλλον ἢ προσφωνήσεις, ὑποδέχονται τὸν Περδίκην εἰσερχόμενον εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα του ἐτελείωσαν πρὸ μικροῦ τὸ πρόγευμά των.

Ἡ κυρία Περδίκη ἀφίνει τὴν ἐπιφυλλίδα τῆς « Ἐφημερίδος » ἡ Ἀσπασία τὴν ἐπιφυλλίδα τῆς « Στοᾶς », ὁ Τηλέμαχος . . . δὲν ἀφίνει τὸ σιγάρον του, ἐγείρονται δὲ καὶ οἱ τρεῖς καὶ κυκλοῦσι τὸν Περδίκην, καὶ σύρουσιν αὐτόν, ἡ μὲν ἀπὸ τῆς χειρός, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐπενδύτου του, καὶ ὁ χαριέστατος κληρονόμος τοῦ πατρικοῦ ὀνόματος καὶ τῶν πατρικῶν ἀρετῶν ἀπὸ τῆς χονδρᾶς ἁλύσεως τοῦ ὡρολογίου του.

— Τὸ μάθατε κηόλα; ἐρωτᾶ ἐκεῖνος, ποιὸς σᾶς τὸ πρόφθασε;

— Ὁ καϋμένος ὁ Δημήτρης ἔτρεξε εὐθὺς καὶ μᾶς τὸ εἶπεν, ἀπαντᾷ ἡ σύζυγος τοῦ μεσίτου.

— Κ' ἐλιποθύμησ' εὐθύς, 'σὰν τὸν στρατιώτην τοῦ Μαραθῶνος, προσθέτει ὁ Τηλέμαχος, πρόσφατον ἔτι ἔχων εἰς τὴν μνήμην του τὸ ἱστορικὸν γεγονός, χάρις εἰς τὰς ἀπαντήσεις ἄνευ ἐρωτήσεων τῆς «Ἑβδομάδος».

— Λέγε μας λοιπόν, πῶς ἔγεινε; ἤσουν εἰς τὴν κλήρωσιν;

— Ἐννοεῖται ἤμουν. Τὸ πῶς ἔγεινε εἶνε ἁπλούστατον. Ἐβγῆκε ἀπὸ τὸ κουτὶ ὁ ἀριθμός μου, τὸν ἤκουσα ποῦ τὸν ἐφώναξαν, κ' ἔφυγα εὐθύς, διὰ νὰ μὴν ἔχω συγχαρήκια καὶ ἀηδίαις. Ἀλλὰ φαίνεται τὸ ἐμυρίσθηκε ὁ κόσμος, ἀφοῦ τὸ ἔμαθε καὶ ὁ Δημήτρης.

— Οὔ! διακόπτει Περδίκης ὁ νεώτερος· ὅλοι 'ς τὸ χρηματιστήριον τὸ ξεύρουν.

— Καὶ ποιὸς ἀριθμὸς ἐκέρδησε, παπάκη, ἐρωτᾷ ἡ δεσποινὶς Ἀσπασία· μήπως εἶνε ὁ δικός μου;

— Ὄχι, κόρη μου· εἶνε ὁ ἀριθμὸς ποῦ . . . Καὶ παρ' ὀλίγον ὠλίσθαινεν εἰς τὸ βάραθρον ἡ γλῶσσα τοῦ Περδίκη. Ἀλλ' ὁ εὐφυὴς Ἕλλην ἐκλονίσθη μόνον, χωρὶς νὰ πέσῃ, καὶ διορθῶν ἀμέσως τὴν φράσιν του ἐξηκολούθησεν ἀτάραχος·

— Ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς ποῦ εἶχα φυλάξει εἰς τὸ γραφεῖον.

— Ἐπῆρες τὴν ὁμολογίαν, πατέρα;

— Θὰ βγῶ ὕστερα νὰ πάγω νὰ τὴν πάρω. Ἔχω καιρὸν ὡς τὸ βράδυ.

Δὲν διατρίβομεν εἰς λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ἀγαλλιάσεως, ἥτις νέμεται τὸν οἶκον Περδίκη. Δὲν ἀναφέρομεν τὰ πολυποίκιλα σχέδια, ἅτινα φύονται εἰς ἑκάστου τὴν κεφαλήν, οὐδὲ τὰς μικρὰς καὶ μεγάλας ἀπαιτήσεις, αἵτινες ἐπιπίπτουσι διὰ μιᾶς καὶ ὡς ἐξ ἐνέδρας κατὰ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων, οὐδὲ τῶν ὑπηρετῶν τὰ συγχαρητήρια, οἵτινες εἰσορμῶσι μετὰ μικρὸν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἄλλος ἀπὸ τοῦ μαγειρείου καὶ ἄλλος ἀπὸ τοῦ ὑπερώου. Ὁ ἀναγνώστης μαντεύει πάντα ταῦτα εὐκόλως, ὑποθέτομεν· ἂν δὲ δυσκολεύ-

εται εἰς τοῦτο, ἂς φαντασθῇ πρὸς στιγμήν, ὅτι αὐτὸς ἐκέρδησε τὸν πρῶτον λαχνόν, καὶ τὰ φαντάζεται ἀμέσως.

Ὁ Περδίκης, σοβαρὸς τὸ φαινόμενον καὶ ἀτάραχος, ἀποδέχεται τὰς περὶ αὐτὸν ἐκδηλώσεις μετ' ἠρεμίας ἐπικῆς, ἀρκεῖται δὲ μόνον πραΰνων τὸν γενικὸν ἀναβρασμὸν διὰ προσηνῶν τινων μειδιαμάτων καὶ ὀλίγων γενικῶν καὶ συντόμων φράσεων·

— Καλά! Θὰ ἰδοῦμεν! Μὴ τρέχετε· ὑπομονή!

— Ἄ! εἶδες; ὑπολαμβάνει ἡ κυρία Περδίκη· λησμόνησα νὰ σοῦ δώσω δύο γράμματα... — Φέρ' τα μίαν στιγμήν, Ἀσπασία· ἐπάνω εἰς τὸ τραπεζάκι τὰ ἔβαλα.

Ἡ δεσποινὶς Περδίκη ἐκτελεῖ τὴν μητρικὴν παραγγελίαν, καὶ ἀπέρχεται κατόπιν εἰς τὸ δωμάτιόν της ἵνα συγυρισθῇ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐσφράγισε διὰ τρυφερωτάτου φιλήματος τὴν πατρικὴν παρειάν, κ' ἐψιθύρισε σιγὰ εἰς τὸ οὖς τοῦ πατρός της·

— Θὰ μοῦ πάρῃς τώρα δάσκαλον τῆς ἱππασίας;

— Ἐγὼ δὲν σὲ φιλῶ, πατέρα, λέγει ὁ Τηλέμαχος, διότι ξεύρω πῶς δὲν σ' ἀρέσει νὰ σὲ φιλοῦν· ἀλλὰ κύτταξε! τὸ Παρίσι μου τὸ θέλω.

Καὶ ὁ Περδικίδης ἐξέρχεται τοῦ οἴκου, ἀφοῦ ἀνῆψε νέον σιγάρον, ἐνῷ ἡ μήτηρ του φωνεῖ πρὸς αὐτὸν φιλοστόργως·

— Μὴν ἀργήσῃς εἰς τὸ γεῦμα!

Ὁ Ἰωάννης ἀποσφραγίζει τὰ δύο γράμματα, καὶ ὡς ἄνθρωπος πρακτικὸς θεωρεῖ εὐθὺς ἀμέσως τὰς ὑπογραφάς·

— « Ἡ ἐξαδέλφη σας Εὐλαλία » λέγει μεγαλοφώνως μὲν ἀλλ' οἱονεὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀποτεινόμενος, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πρώτης ὑπογραφῆς. Ποία εἶνε αὐτὴ ἡ ἐξαδέλφη μας; προσθέτει μετὰ μικρόν, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν σύζυγόν του· δὲν τὴν βάζει ὁ νοῦς μου.

— Εὐλαλία; ἀπαντᾷ ἐκείνη. Οὔ! θὰ εἶνε τοῦ μπάρμπα Ἠλία ἡ κόρη· χήρα ἡ καϋμένη, ... δευτέρα ἀνεψιὰ τῆς μαμᾶς.

Ἡ κυρία Πηνελόπη ἀποκαλεῖ τὴν μητέρα της μ α μ ά ν, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν γηπέδων ἐκείνων, περὶ ὧν ἐν ἀρχῇ ἐλέγομεν.

— Δὲν τὴν γνωρίζω, δὲν τὴν εἶδα ποτέ μου, ὑπολαμβάνει ὁ Ἰωάννης.

— Ἤλθ' ἕνα δύο φοραίς, . . . θὰ τὴν λησμόνησες. Καὶ τί σοῦ γράφει ;

— Τώρα θὰ ἰδοῦμεν.

Καὶ ὁ Περδίκης ἀναγινώσκει·

Ἀγαπητέ μου ἐξάδελφε

Ὁ Γεωργάκης μοῦ εἶπε τὴν καλήν σας τύχην, καὶ σᾶς συγχαίρομαι μὲ ὅλην μου τὴν καρδίαν. Ἐχάρηκα σὰν νὰ ἤμουν ἐγώ. Σοῦ εὔχομαι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ τὰ καλά, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ ἐνθυμηθῇς εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν καὶ τὴν πτωχὴν τὴν ἐξαδέλφην σου. Ἔρχεται χειμῶνας, καὶ ὁ καϋμένος ὁ Γιωργάκης μου δὲν ἔχει δεύτερον φόρεμα. Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τὰ πληθαίνῃ, ἐξάδελφέ μου. Χαιρετίσματα εἰς τὴν ἐξαδέλφην.

ἡ ἐξαδέλφη σου
Εὐλαλία.

— Νὰ τῆς στείλωμε τῆς καϋμένης κἄτι τι, λέγει συγκεκινημένος ὁ Ἰωάννης. Συγγενής μας εἶνε

Ἡ κυρία Πηνελόπη, πολὺ ὀλιγώτερον συγκεκινημένη, ἤνοιγε τὰ χείλη πρὸς συζήτησιν τῶν φιλανθρώπων διαθέσεων τοῦ συζύγου της, ὅτε ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας ἐκρήγνυται αἴφνης παράφωνος ἁρμονία προχείρου ὀργανικῆς μουσικῆς, ἀποτελουμένης ἐξ ἑνὸς κλαρινέτου, μιᾶς κιθάρας καὶ μιᾶς σάλπιγγος, καὶ μελπούσης ἄρρυθμόν τινα καὶ προκατακλυσμιαίαν πόλκαν, εἰς πανηγυρισμὸν τῆς μεγάλης ἡμέρας.

— Τὰ εἶπαν ἄλλοι! τὰ εἶπαν ἄλλοι! φωνεῖ ὀργίλη πρὸς τὸν ὑπηρέτην ἡ κυρία Πηνελόπη. Διῶξέ τους!

— Ἄφησέ τους, ψυχή μου! παρατηρεῖ μεγαθύμως ὁ Γιάγκος· πτωχοὶ ἄνθρωποι εἶνε. Νά! προσθέτει ἀμέσως στρεφόμενος πρὸς τὸν ὑπηρέτην, δός τους τρία φράγκα, καὶ πές τους, τοὺς εὐχαριστοῦμεν.

— Ἀφέντη, καὶ εἰς ἄλλα! ἀκούεται μετὰ μικρὸν ἔξωθεν τριπλῆ καὶ ὁμόφωνος εὐχή, πολὺ ἁρμονικωτέρα τῆς προτέρας μουσικῆς συμφωνίας.

Οἱ μουσικοὶ ἀπέρχονται, καὶ ὁ Περδίκης ἀναγινώσκει τὴν δευτέραν ἐπιστολήν·

Ἀξιότιμε κύριε!

Ἐπεκρότησα πάντοτε εἰς τὴν προόδον σας, καὶ χαίρω, ὅτι πρῶτος ἴσως πάντων σπεύδω νὰ σᾶς ἐκφράσω τὰ ἐγκάρδια συγχαρητήριά μου διὰ τὴν σημερινὴν εὔνοιαν τῆς τύχης. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς ἐνοχλήσω μὲ μικράν τινα παράκλησιν. Ἔχω ἀνάγκην μικροῦ δανείου τριῶν χιλιάδων δραχμῶν, διὰ νὰ ἑτοιμάσω τὰ ἐνδύματα τῆς θυγατρός μου, τὴν ὁποίαν νυμφεύω μετὰ ἕνα μῆνα. Δὲν ἔχω ἄλλην ἀσφάλειαν ἐκτὸς τῆς ὑπογραφῆς μου. Ὑποθέτω δέ, ὅτι σεῖς ὁ ὁποῖος τόσον μὲ γνωρίζετε, γνωρίζετε ἐπίσης ὅτι εἶνε ὑπογραφὴ τιμίου ἀνθρώπου. Ἐλπίζω νὰ μοῦ ἀπαντήσετε δύο λέξεις εὐνοϊκάς.

Ὅλος ὑμέτερος
Θ. Ξυλούδης.

— Αὐτὸς ποῦ ἦτον βουλευτὴς μιὰ φορά; ἐρωτᾷ ἡ κυρία Περδίκη.

— Αὐτότατος! λέγει προτάσσων συνεσταλμένα τὰ χείλη του καὶ ἐπινεύων σοβαρῶς τὴν κεφαλὴν ὁ σύζυγός της. Τὸν ἐνθυμοῦμαι ἐδῶ καὶ πέντε χρόνια... πῶς ἀλλάζουν οἱ καιροί! Ἤθελε πολιτικά, βλέπεις! Τὸν ἔπιασε ἡ μυῖγα νὰ κάμῃ ἐπιρροήν, διὰ νὰ γείνῃ ὑπουργός. Εἶχε μερικὰ παραδάκια· τοῦ τἄφαγαν οἱ κομματάρχαι, καὶ τώρα δὲν ἔχει νὰ κάμῃ τὰ ἀσπρόῤῥουχα τῆς κόρης του.

— Καὶ ὅμως κάθε βράδυ, παρατηρεῖ ἡ κυρία Πηνελόπη, ἐνῷ μειδίαμα ὀξύγλυκυ κυμαίνει τὸν ἐπὶ τοῦ ἀδροῦ της χείλους ἐπανθοῦντα μύστακα, κάθε βράδυ ἡ κυρία του μὲ ταὶς κόραις του εἶνε ἡ πρώτη καὶ καλλίτερη εἰς τὸ Φάληρον. Πῶς τὰ καταφέρνουν;

— Ὅ,τι νὰ σοῦ πῶ σὲ γελῶ. Ποιὸς ξεύρει πόσα τέτοια γράμματα θὰ ἔχῃ ὡς τώρα γραμμένα ὁ ἄνδρας της.

— Αἴ, καὶ θὰ τοῦ δανείσῃς τώρα σύ;

— Νὰ ἰδοῦμεν. Ἂν ἔχῃ ἀσφάλειαν...

— Ἀφοῦ σοῦ γράφει ὅτι δὲν ἔχει ἄλλην ἀπὸ τὴν ὑπογραφήν του.

— Αὐτὸ εἶνε ἕνας λόγος. Ὅλοι εἰς τὴν ἀρχὴν ἔτσι λέγουν. Κάτι θὰ τοῦ βρίσκεται.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην κρούεται ἡ θύρα, καὶ μετ' ὀλίγον εἰσέρχεται ὁ ὑπηρέτης λέγων·

— Αὐθέντη, ἕνας κύριος σᾶς ζητεῖ.

— Πήγαινέ τον 'ς τὴ σάλα! παραγγέλλει ἡ κυρία.

Ὁ Περδίκης ἐξέρχεται, καὶ μετά τινα λεπτὰ ἐπιστρέφει φωνῶν ἐν ἀγανακτήσει·

— Αἴ! μὲ παρασκότισαν!

— Ποιὸς ἦτον; ἐρωτᾷ περιέργως ἡ σύζυγός του.

— Δὲν τὸν γνωρίζεις· ἕνας παλαιὸς φίλος μου.

Ὁ Περδίκης ἀποσιωπᾷ ἐντελῶς, ὅτι ὁ παλαιός του φίλος συνυπηρέτει ποτὲ μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ καφενείῳ.

— Καὶ τί σὲ ἤθελε;

— Τί μὲ ἤθελε! δὲν τὸ καταλαμβάνεις; Ἤθελε νὰ τοῦ βάλω χρήματα... ν' ἀνοίξῃ καφενεῖον.

— Μὴ χειρότερα. Δανεικὰ τὰ ἤθελε;

— Ἄ, μπᾶ! Ἤθελε νὰ μὲ κάμῃ σύντροφον.

Ἡ κυρία Πηνελόπη διαῤῥήγνυται εἰς ἄσβεστον γέλωτα, ὁ δὲ Ἰωάννης ἑτοιμάζεται ν' ἀναχωρήσῃ, ἵνα μεταβῇ εἰς παραλαβὴν τῆς εὐτυχοῦς ὁμολογίας του, ὅτε ὁ ὑπηρέτης εἰσέρχεται καὶ πάλιν εἰς τὴν αἴθουσαν, φέρων διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐπιστολήν, καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἄλλης ὑπερμέγεθες δέμα βιβλίων.

— Τί εἶνε πάλιν αὐτά; ἐρωτᾷ ὁ Περδίκης.

— Ἕνα παιδὶ τὰ ἔφερε. Εἶνε ἔξω, καὶ περιμένει, λέγει, ἀπάντησιν.

Ὁ Γιάγκος ἀνοίγει τὸ γράμμα καὶ ἀναγινώσκει·

Εὐγενέστατε κύριε

Ἡ τιμή μου εἶνε εἰς χεῖρας ἐχθροῦ μου. Ποῦ νὰ φαντασθῶ ὁ ταλαίπωρος, ποία ἡμέρα μοῦ ἐξημερόνει. Διὰ σᾶς ἐμειδίασε σήμερον ἡ τύχη· δι' ἐμέ, ἀλλοίμονον! ἡ τύχη δὲν ἔχει πλέον μειδιάματα.

Δι' ἑκατὸν δραχμὰς γελοίας, δι' ἑκατὸν γελοίας δραχμὰς κινδυνεύει ἡ προσωπική μου ἐλευθερία. Αὐτὰς τὰς δραχμὰς τὰς ζητῶ ἀπὸ σᾶς. Μὴ μοῦ εἰπῆτε ὄχι, μὴ μοῦ τὸ εἰπῆτε! Ἡ εὐτυχία εἶνε φιλάνθρωπος καὶ γενναία. Δὲν σᾶς ζητῶ ἔλεος. Σᾶς στέλλω εἴκοσι ἀντίτυπα τῶν ποιημάτων μου. Ἀδελφώσατε τὴν μοῦσάν μου μὲ τὸν πλοῦτόν σας. Ὁ κομιστὴς ἀναμένει ἀπάντησιν.

Συννεφάκος.

— Συννεφάκος; ἐρωτᾷ ἡ Κ. Περδίκη, ποῖος εἶν' αὐτός;

— Ἕνας κακομοίρης . . .

— Καὶ τί δουλειὰν κάμνει;

— Δὲν τὸ ἤκουσες ἀπὸ τὸ γράμμα του; στίχους γράφει.

— Καλά, γράφει στίχους, τὸ ἐκατάλαβα· ἀλλὰ τί ἔργον ἔχει; πῶς ζῇ; Οἱ στίχοι του δὲν πιστεύω νὰ τὸν τρέφουν.

— Πουλεῖ τὰ βιβλία του, ὅταν εὕρῃ ἀγοραστάς, δανείζεται ἀπὸ κανένα, ὁ ὁποῖος δὲν τοῦ ἐδάνεισε ἄλλην φοράν, γράφει γράμματα συγκινητικά. . .

— Τί νὰ τοῦ εἰπῶ τοῦ παιδιοῦ, ἀφέντη, ποῦ στέκει ἔξω; ἐρωτᾷ δειλῶς διακόπτων ὁ ὑπηρέτης.

— Νά! ἀπαντᾷ ὁ Περδίκης μεγαλοπρεπῶς. Δός του ἕνα πεντάρι, καὶ δός του καὶ τὰ βιβλία του πίσω. Τὸν εὐχαριστοῦμε, πές, πολύ, ἀλλὰ δὲν ἔχομε 'ς τὸ σπίτι βιβλιοθήκη νὰ τὰ βάλωμε.

— Ἡ ὥρα περνᾷ, προσθέτει, στρεφόμενος πρὸς τὴν σύζυγόν του, κ' ἐγὼ πρέπει νὰ πάγω νὰ φροντίσω διὰ τὴν ὁμολογίαν μου.

— Δὲν ἔχεις τώρα καιρόν, παρατηρεῖ ἡ κυρία. Τὸ τραπέζι εἶνε στρωμένον. Ἄφησε· πηγαίνεις τὸ ἀπομεσήμερον.

— Δὲν σοῦ λέγω, . . . ἀλλὰ ἤθελα νὰ τελειώσω μίαν ὥραν ἀρχήτερα. Δὲν ἠξεύρει κανείς, τὶ ἠμπορεῖ νὰ συμβῇ.

— Τί θὰ συμβῇ; Αἱ ὁμολογίαι εἶνε κατατεθειμέναι, λέγουν

τὰ γραμμάτια, εἰς τὸ τραπεζιτικὸν κατάστημα τοῦ κ. Μαυρίδου. Ἕως τὸ βράδυ ἔχεις καιρὸν νὰ παραλάβῃς τὸν ἀριθμόν μας.

— Ὅλα αὐτὰ εἶνε καλὰ καὶ ἅγια, ἀλλὰ καμμιὰ φορά... Ἐγὼ λέγω νὰ πεταχτῶ μίαν στιγμήν· δὲν θ' ἀργήσω.

Καὶ ὁ Γιάγκος λαμβάνει τὸν πῖλόν του καὶ κατευθύνεται πρὸς τὴν θύραν, ἐνῷ ἡ σύζυγός του φωνάζει κατόπιν του·

— Μὴν ἀργήσῃς!

— Δὲν πιστεύω· ἂν ὅμως ἀργήσω, μὴ μὲ περιμένετε.

Ὁ Περδίκης ἀνοίγει τὴν ἐξώθυραν, ἀλλὰ συναντᾶται ἐπὶ τῆς φλιᾶς πρὸς ἄνθρωπόν τινα παραδόξου ἐξωτερικοῦ, ὅστις τὴν αὐτὴν ἐκείνην στιγμὴν ἔκρουε τὴν θύραν.

Ὁ ἐπισκέπτης εἶνε ὑψηλοῦ μᾶλλον ἀναστήματος, ἰσχνὸς ὡς οἱ λεπτοὶ καὶ ἀνεμόφθοροι στάχυς τοῦ ἐνυπνίου τοῦ Φαραώ, ῥυπαρὸς τὴν ἐνδυμασίαν, ἀξύριστος, ἄνιπτος, καὶ θρασὺς τὸ ἦθος μ' ὅλην αὐτοῦ τὴν φαινομένην κατάπτωσιν.

— Τί ἀγαπᾶτε; ἐρωτᾷ ὁ Ἰωάννης.

— Ἐδῶ κατοικεῖ ὁ Κ. Περδίκης;

— Μάλιστα, ἐγὼ εἶμαι. Τί ἀγαπᾶτε;

— Ἄ! ἡ εὐγενεία σας εἶσθε; Ἔχω πολλὴν εὐχαρίστησιν.

Καὶ ὁ ἄνιπτος κύριος ὁράττεται διὰ τῶν ῥυπαρῶν του δακτύλων τῆς χειρὸς τοῦ Ἰωάννου, καὶ σείει αὐτὴν μετὰ προδήλου συγκινήσεως, προσθέτων·

— Ἐπεθύμουν νὰ σᾶς ὁμιλήσω μίαν στιγμὴν ἰδιαιτέρως.

— Μὲ συγχωρεῖτε... δὲν ἔχω τόρα καιρόν, ἔχω κάπου νὰ 'πάγω, καὶ βιάζομαι..., ἀπαντᾷ ὁ Περδίκης ἐξερχόμενος εἰς τὴν ὁδὸν καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀγνώστου. Ἂν ἠθέλατε νὰ περάσετε ἀργότερα... πρὸς τὸ ἑσπέρας... Ποῖος εἶσθε, παρακαλῶ; δὲν ἔχω τὴν τιμήν...

— Εἶμαι δημοσιογράφος! ἀπαντᾷ ὁ ἄγνωστος μετὰ πολλῆς αὐταρκείας. Ἐκδίδω τὴν Ἀλογόμυιγαν, σατυρικὴν ἐφημερίδα... τὴν γνωρίζετε, βέβαια;

— Ἀκουτ' ἐκεῖ; τὴν ἀγοράζω τακτικώτατα, καὶ μὲ διασκε-

δάζει πολύ. Τοῦ λόγου σας λοιπὸν εἶσθε ὁ συντάκτης; Χαίρομαι, χαίρομαι!

— Εὐχαριστῶ.

— Καὶ τί ἠμπορῶ νὰ σᾶς χρησιμεύσω; ἐρωτᾷ ὁ Ἰωάννης, μὲ ἦθος ἀνθρώπου κερδήσαντος ἑκατὸν χιλιάδας δραχμῶν, καὶ διατεθειμένου νὰ προστατεύσῃ κἄπως τὴν δημοσιογραφίαν.

— Νὰ μοῦ χρησιμεύσετε; σεῖς εἰς ἐμέ; ἀντερωτᾷ ὁ ἐκδότης τοῦ σατυρικοῦ φύλλου, μειδιῶν ἐν πλήρει καὶ ἀδιαπτώτῳ συνειδήσει τῆς ἰσχύος του. Τίποτε ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐγὼ ἠμπορῶ νὰ σᾶς χρησιμεύσω, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθα νὰ σᾶς ἰδῶ . . . νὰ συννενοηθῶμεν, ἂν θέλετε.

— Μὲ μεγάλην μου εὐχαρίστησιν, ἀπαντᾷ ὁ μεσίτης, καὶ ἀνακόπτει πρὸς στιγμὴν τὸ βῆμά του. Περὶ τίνος πρόκειται;

— Κύριε Περδίκη, ἔχετε ἐχθρούς! . . .

— Ναί, βέβαια, βέβαια.

— Ἀλλὰ τοῦ λόγου σας ἔχετε κακοὺς ἐχθρούς. Σᾶς κατατρέχουν πολύ, σᾶς κακολογοῦν, θέλουν νὰ σᾶς βλάψουν εἰς τὴν κοινωνίαν. Χθὲς μοῦ ἔφεραν μίαν διατριβὴν ἐναντίον σας τρομεράν!

— Διατριβὴν ἐναντίον μου; καὶ τί ἔχουν νὰ μοῦ εἰποῦν;

— Φοβερὰ πράγματα. Διακόσια φράγκα πληρόνουν νὰ τὴν καταχωρίσω. Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν ἠθέλησα νὰ τὸ κάμω, πρὶν συνεννοηθῶ μαζή σας. Ὅπως αὐτοὶ ἔχουν τόσον συμφέρον νὰ δημοσιευθῇ ἡ διατριβή των, ἴσως ἔχετε καὶ σεῖς, ἐσυλλογίσθην, νὰ μὴ δημοσιευθῇ. Ὥστε . . . ἂν θέλετε . . .

— Τὶ νὰ θέλω;

— Νὰ μὴ δημοσιεύσω τὴν διατριβήν των . . .

— Δὲν μὲ μέλει. Δημοσίευσε, ἀδελφέ, ὅ,τι θέλεις. Δὲν ἰδρόνει ἐμένα τὸ αὐτί μου ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα. Δὲν μ' ἔκαμε ὁ τύπος ὅ,τι ἔγεινα, οὔτε θὰ μὲ χαλάσῃ ἀπ' ὅ,τι εἶμαι. Αὐτὰ εἶνε διὰ τοὺς κουτούς.

— Νομίζω, ἀπατᾶσθε, κύριε Περδίκη. Ἐγὼ μὲ πολὺ ὀλιγωτέραν θυσίαν ἐκ μέρους σας θὰ ἐπεθύμουν νὰ μὴ φανοῦν εἰς τὴν

δημοσιότητα. . . — ὅπως δήποτε δυσάρεστον πρᾶγμα θὰ ἦνε. . — Μὲ πενῆντα φράγκα μόνον . . .

Ὁ Περδίκης ἵσταται καὶ πάλιν, διότι ἔφθασεν ἤδη πλησίον τοῦ τραπεζιτικοῦ γραφείου, ὅθεν ἠγόρασε τὴν ὁμολογίαν του. Ἡ μορφή του γίνεται κἄπως σκεπτική, ἀλλ' αἰθριάζει ἀμέσως. Τὰ πεντήκοντα φράγκα δὲν τοῦ φαίνονται πολλά, συλλογίζεται δὲ ὡς φρόνιμος ἄνθρωπος καὶ πεπειραμένος Ἕλλην, ὅτι καλλίτερον εἶνε νὰ μὴ γείνῃ περὶ αὐτοῦ λόγος δημοσιογραφικός.

— Δὲν μοῦ λέγεις, ἀδελφέ, φωνεῖ τέλος φαιδρῶς πρὸς τὸν δημοσιογράφον, ὅτι θέλεις πενῆντα φράγκα; Νά τα, μάτια μου! προσθέτει, ἐξάγων αὐτὰ ἐκ τοῦ χαρτοφυλακίου του· πάρ' τα καὶ μὲ γειά σου! Πιέ, ἂν θέλῃς, καὶ μίαν παραπάνω εἰς τὴν τύχην μου. Ξεύρεις, ἐκέρδισα σήμερα τὸν πρῶτον λαχνόν.

— Τὸ ἤξευρα! ἀπαντᾷ σοβαρὸς ὁ ἰθύντωρ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ἀπέρχεται ὑπόπτερος.

ς'.

Ἡ κυρία Πηνελόπη, ἣν ἀφήκαμεν μόνην πρὸ μικροῦ, λαμβάνει ἓν μυθιστόρημα, κάθηται νωχελῶς ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου καὶ ἀναγινώσκει. Ἀλλ' ἀναγινώσκει μηχανικῶς, χωρὶς σχεδὸν ν' ἀντιλαμβάνεται. Ὁ νοῦς της εἶνε ἀλλοῦ. Αἱ ἑκατὸν χιλιάδες παρεμβαίνουσι διαρκῶς μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν της καὶ τῶν γραμμῶν τοῦ βιβλίου, καὶ ἡ φαντασία της μεθίπταται ἀπὸ σχεδίου εἰς σχέδιον καὶ ἀπὸ ἐπινοίας εἰς ἐπίνοιαν. Τὸ προσφιλέστατον ὅμως τῶν ὀνείρων, ἄτινα πλάττει γρηγοροῦσα ἡ κυρία Περδίκη, εἶνε νὰ ταξιδεύσῃ. Ἀφότου ἐνυμφεύθη, δὲν εἶδεν Εὐρώπην. Καὶ τὴν ἐπεθύμει τόσον, ὅτε ἦτο ἔτι δεσποινίς! Προσεπάθησεν ἐπανειλημμένως νὰ πείσῃ εἰς τοῦτο τὸν σύζυγόν της, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἤρχισαν τιμώμενα καὶ ὑπερτιμώμενα τὰ ἀνακαλυφθέντα ἐκεῖνα γήπεδα. Ἀλλ' ὁ Περδίκης εἶνε πρακτικὸς ἄνθρωπος.

— Τὰ χρήματα, ἀπήντα πάντοτε, ποῦ ξοδεύονται 'ς τὸ ταξίδι, δὲν φέρνουν τόκο.

Καὶ ἡ Πηνελόπη παρητεῖτο ἄκουσα τῶν σχεδίων της καὶ κατέπνιγε πρὸς ὥραν τοὺς πόθους αὐτῆς.

Τώρα ὅμως, τώρα δὲν ἔχει πλέον ὁ Γιάγκος νὰ εἴπῃ τίποτε. Θὰ τῆς δώσῃ βεβαίως δέκα γιλιάδας, νὰ μεταβῇ τοὐλάχιστον ἕως τοὺς Παρισίους· ἐκεῖ θὰ κάμῃ καὶ τὰ χειμερινά της ἐνδύματα, καλλίτερα, ἐννοεῖται, καὶ εὐθηνότερα παρὰ εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ θὰ ἔχῃ τοιουτοτρόπως καὶ οἰκονομίαν.

Κατὰ φυσικώτατον δὲ συνειρμὸν ἰδεῶν ἀρχίζει ἀμέσως ἡ κυρία Περδίκη νὰ δημιουργῇ ἐσθῆτας καὶ ἐπανωφόρια, καὶ πίλους καὶ πετάσσους, καὶ τρίχαπτα καὶ ταινίας, νὰ κόπτῃ, νὰ ῥάπτῃ, νὰ συμφωνῇ τιμάς, νὰ δοκιμάζῃ φορέματα ἐνώπιον μεγάλων κατόπτρων, διπλῶν καὶ τριπλῶν, νὰ κομψεύεται ἐπιχαρίτως ἐνώπιον τῶν παρισινῶν ῥαπτριῶν, καὶ νὰ ἀκούῃ μετὰ προσπεποιημένης καὶ μετριόφρονος αἰδοῦς τὰς πρὸς τὰ σωματικά της κάλλη κολακείας των.

Ἀπὸ τοῦ εὐχαρίστου τούτου ὀνείρου ἀφυπνίζει αὐτὴν αἴφνης ὁ υἱός της, ἐπιστρέφων ἀπὸ τοῦ καφενείου, ὅπου ἔπαιζε σφαιριστήριον, καὶ φωνῶν ἀπὸ τῆς θύρας·

— Ἄ, μητέρα! ξεύρεις ὅτι τὸ πρᾶγμα ἄρχισε νὰ γίνεται ἀστεῖον;

— Τί εἶνε, παιδί μου;

— Ὅλοι οἱ φίλοι μου ἤθελαν νὰ τοὺς κάμω γεῦμα. Ἄλλοι ἤθελαν δανεικά, ἄλλοι . . .

Ὁ νέος Περδίκης ἀποσιωπᾷ, ὅτι οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι ἐζήτουν τὴν ἐπιστροφὴν δανεισθέντων.

— Ἂν νὰ εἶχα κερδήσει ἐγώ, προσθέτει μετ' ὀλίγον, τὸν πρῶτον λαχνόν.

— Τὸν καϋμένον τὸν Τηλέμαχον! Ἔννοια σου, καὶ θὰ πῶ ἐγὼ τοῦ μπαμπᾶ σου νὰ σοῦ δώσῃ κάτι τι διὰ τὰ ἔκτακτά σου ἔξοδα.

— Κ' ἐμένα, μαμάκα; ἐρωτᾷ ἡ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀκρι-

βῶς εἰσερχομένη Ἀσπασία, δὲν θὰ μοῦ πέσῃ τίποτε ἀπὸ ταὶς ἑκατόν;

Πρὶν ἢ ἀπαντήσῃ ἡ Κυρία Περδίκη, εἰσέρχεται ὁ ὑπηρέτης, κομίζων δύο ἐπιστολὰς καὶ μίαν κολοσσιαίαν ἀνθοδέσμην.

— Ἀκόμη γράμματα; φωνεῖ ἡ οἰκοδέσποινα. Καλά! Βάλε τα ἐκεῖ, ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι. Καὶ αὐτὸ τὸ μπουκέτο ποιός τὸ ἔφερε;

— Ὁ περιβολάρης, κυρία. Σᾶς συγχαίρεται, λέγει· καὶ εἰς ἄλλα.

— Τὸ πῆρε καὶ αὐτὸς μυρωδιά; μὴ χειρότερα! παρατηρεῖ ὁ Τηλέμαχος.

— Δός του πέντε φράγκα, Νικόλα, καὶ πές του, τὸν εὐχαριστοῦμεν.

Μόλις ἐξῆλθεν ὁ Νικόλας, καὶ παρίσταται εἰς τὴν θύραν τοῦ ἑστιατορίου ἄνθρωπός τις τοῦ λαοῦ, χυδαίαν ἔχων τὴν ὄψιν καὶ τὰ κνήμας γυμνάς, κοντὰς δὲ καὶ στενὰς φορῶν ἀναξυρίδας μέχρι γονάτων, ἐφεστρίδα μὲ διπλῆν σειρὰν σφαιροειδῶν καὶ θυσσανωτῶν κομβίων, καὶ πέτασσον ἐκ πιλήματος ἄμορφον καὶ ἀποτετριμμένον. Διὰ τῆς μιᾶς αὐτοῦ χειρὸς κρατεῖ ῥάβδον χονδράν, διὰ τῆς ἄλλης δὲ ἀναλικνίζει ἀπὸ τῶν τεσσάρων του ἄκρων μανδήλιον ῥυπαρόν, εἰς οὗ τὸ βάθος κροταλίζουσιν ὀλίγα κέρματα.

— Καλό 'ς τὰ χαίρεσθε, κυρά! λέγει ὁ νέηλυς, βλέπων ἐστρωμένην τὴν τράπεζαν. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς τὰ πληθαίνῃ! Τὸ μάθαμε δὰ κάτω 'ς τὸ παζάρι ὅλοι μας, καὶ τὸ καταχαρήκαμε, μάρτυς μου ὁ Θεός! Τοῦ ἄξιζε τοῦ κὺρ Γιάγκου, ἀλήθεια, γιατὶ εἶνε καλὸς ἄνθρωπος καὶ καλὸς πατριώτης. Αἴ! 'ς τὴς ἄλλαις ἐκλογαὶς θὰ τὸν ἔχωμε πρῶτο σύμβουλο, χωρὶς ἄλλο.

— Εὐχαριστοῦμεν, ἀπαντᾷ δειλῶς ἡ κυρία Πηνελόπη, πτοουμένη σχεδὸν τὴν προστατευτικὴν ἐκείνην οἰκειότητα τῆς φράσεως, καὶ προσθέτει ἀμέσως·

— Τὶ ἀγαπᾶτε; τὸν Γιάγκο θέλετε; δὲν ἦλθ' ἀκόμη.

— Δὲν πειράζει, κυρά! ἀφοῦ εἶσθε ἡ εὐγενεία σας, τὸ ἴδιο

κάνει. Εἶνε γιὰ μιὰ πτωχὴ οἰκογένεια . . . ὅ,τι προαιρεῖται ὁ καθείς.

Καὶ ὁ μέλλων κομματάρχης τοῦ Κ. Περδίκη ἀνοίγει διὰ τῶν δύο του χειρῶν τὰς ἄκρας τοῦ μανδηλίου καὶ πλησιάζει δύο βήματα πρὸς τὴν οἰκοδέσποιναν.

— Νικόλα! φωνάζει ἡ κυρία· δόσε πέντε φράγκα τοῦ κυρίου. . . . — πῶς ὀνομάζεσθε, παρακαλῶ;

— Κωστὴς Φυσέκης, κυρά!

— Δόσε τοῦ Κυρίου Κωστῆ, . . ἐξακολουθεῖ ἡ οἰκοδέσποινα.

— Ὄχι νὰ μοῦ τὰ δώσῃ κυρά, ὄχι! Σ' τὸ μανδῆλι νὰ τὰ ρίξῃ, παρακαλῶ. Αὐτὰ εἶνε χρήματα ἱερά, καὶ ἐγὼ δὲν τὰ πιάνω εἰς τὸ χέρι μου.

Ὁ Νικόλας ἀποθέτει εἰς τὸ μανδήλιον τὸ πεντόφραγκον, ἀτενίζων ἐκφραστικώτατον καὶ γνώριμον βλέμμα ἐπὶ τὸν εὐσυνείδητον ἐρανιστήν, ὅστις ἀποχαιρετᾷ καὶ ἀπέρχεται.

— Ξεύρεις, μητέρα, παρατηρεῖ ὁ Τηλέμαχος, ὅτι ἂν πηγαίνῃ ἔτσι τὸ πρᾶγμα, αἱ ἑκατὸν χιλιάδες θὰ γείνουν πολὺ γρήγορα παραμύθι;

— Αἴ, καλά! ἀπαντᾷ μειδιῶσα ἡ μήτηρ του. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ βοηθῇ, ὅταν εἰμπορῇ καὶ ὅσον εἰμπορεῖ. Μ' ἑκατὸ καὶ μὲ διακόσια φράγκα δὲν θὰ μᾶς λιγοστεύσουν, παιδί μου, κ' ἔννοια σου.

— Ἐμένα μοῦ ἔρχεται μία ἰδέα, ὑπολαμβάνει ὁ νεαρὸς Περδίκης διαῤῥηγνύμενος εἰς γέλωτα. Νὰ βάλωμε μίαν εἰδοποίησιν αὔριον εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι παρακαταθέτομεν τὸ ποσὸν εἰς ἕνα συμβολαιογράφον, εἰς μίαν τράπεζαν, — ἀδιάφορον ποῦ — καὶ νὰ κοπιάσῃ ὁ κόσμος νὰ παίρνῃ, ὡς ποῦ νὰ τελειώσουν. Ἔτσι, μοῦ φαίνεται, θὰ εὑροῦμε τοὐλάχιστον τὴν ἡσυχίαν μας.

— Στάσου δὰ πρῶτα νὰ ταὶς πάρωμεν, καὶ ὕστερα σκεπτόμεθα, ἀπαντᾷ γελῶσα ἐπίσης ἡ μήτηρ.

— Οὔ, καϋμένε Τηλέμαχε, λέγει ἡ δεσποινὶς Ἀσπασία, τί ἀνοησίαις ποῦ λές!

— Κύτταξε ποῦ τὸ πίστευσε κ' ἐφοβήθηκε! ὑπολαμβάνει ὁ

Περδικίδης καὶ γελᾷ ἔτι θορυβωδέστερον. Ἔννοια σου, Ἀσπασάκη! ἔννοια σου, καὶ ὁ μπαμπᾶς τέτοιους χωρατάδες ἄνοστους δὲν τοὺς κάμνει. Ἀλήθεια, μητέρα, δὲν τρῶμε; Εἶνε μία περασμένη.

Ζ'.

Ἡ οἰκογένεια Περδίκη ἀπέκαμε νὰ περιμένῃ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς καὶ κάθηται εἰς τὴν τράπεζαν.

Τὸ γεῦμα, ἐννοεῖται, εἶνε φαιδρότατον, καὶ οἱ δαιτυμόνες ὁμιλητικώτατοι.

Ἡ κυρία Πηνελόπη ὑψόνει ἤδη τὸ ποτήριόν της προπίνουσα εἰς ὑγείαν τοῦ συζύγου της καὶ εὐχομένη καὶ εἰς ἄλλα, ὅτε ὁ Περδίκης ἀνοίγει παταγωδῶς τὴν θύραν καὶ ἐνσκήπτει ὡς κεραυνὸς εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἡ μορφή του εἶνε πορφυρᾶ, οἱ ὀφθαλμοί του ἀπλανεῖς, τὸ βῆμά του ἀσταθές, καὶ αἱ χεῖρές του κινοῦνται ὡς πτέρυγες ἀνεμομύλου. Δὲν λέγει λέξιν, ἀλλὰ καταπίπτει ἐπὶ μιᾶς καθέδρας, καὶ ἀσθμαίνει κοπιωδῶς, ὡς φῦσα σιδηρουργείου.

— Τί εἶνε; φωνεῖ ἀναπηδῶσα ἀπὸ τῆς ἕδρας της ἡ σύζυγός του. Τί τρέχει; τί ἔπαθες;

Ὁ Περδίκης προσπαθεῖ νὰ ὁμιλήσῃ, ἀλλ' ἡ φωνή του ἐκπνέει εἰς τὸν λάρυγγά του.

— Δός μου ἐδῶ ἕνα ποτῆρι νερό, Ἀσπασία! κραυγάζει ἡ Κ. Πηνελόπη. Γρήγορα. Ἔλα!

Καὶ ποτίζει τρυφερῶς τὸν συμβίον της.

— Μὰ τί τρέχει λοιπόν; Λέγε μου! ἐρωτᾷ καὶ πάλιν.

— Τὶ νὰ τρέχῃ, ἀδελφή, ἀπαντᾷ τέλος ἀνακτῶν τὴν φωνήν του ὁ Ἰωάννης. Τὸ κέρδος μας. . .

— Αἴ;

— Ἔγεινε. . . . .

— Τί;

— Κα - πνός!

— Μὲ τὰ σωστά σου εἶσαι; Τί εἶν' αὐτά; τὶ θὰ εἰπῇ, ἔγεινε καπνός;

— Θὰ εἰπῇ, ὅτι ἡ ὁμολογία μας . . . δὲν εἶχε πληρωμένην. . . τὴν τελευταίαν δόσιν.

— Καὶ τί μ' αὐτό;

Δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν, τὶ ἀπήντησεν ὁ Περδίκης εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην τῆς συζύγου του.

ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΑ *)

Ἦσαν δύο οἰκίαι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ἡ μία τῆς ἄλλης ἀντιτιμέτωπος.

Ἡ μία μεγάλη, ἄρχοντος οἰκία, ἡ ἄλλη μικρά, ταπεινή, σχεδὸν καλύβη, πτωχὸν πτωχοῦ ἐνδιαίτημα.

Ἐδῶ πυλῶνες μεγάλοι, καὶ παράθυρα πολλά, διὰ βαρυτίμων παραπετασμάτων μετριάζοντα τὸ ἄπλετον φῶς, καὶ ἐξῶσται κομψοὶ περικοσμοῦντες τὴν οἰκοδομήν, καὶ ἄνδηρα, ἀναπεπταμένα τὸ μὲν εἰς τὸν ἥλιον, τὸ δὲ εἰς τὴν αὔραν τὴν ἑσπερινήν, καὶ κῆπος ὀπίσω θαλερὸς καὶ βαθύσκιος, καὶ στρουθίων τάγματα πολυάριθμα, φλυαροῦντα ὑπὸ τῶν δένδρων τὸ φύλλωμα καὶ ζωογονοῦντα τὴν βαρεῖαν σιγήν, ἣν περιέβαλλε τὸν οἶκον πᾶσα ἡ σοβαρότης τοῦ πλούτου.

Ἐκεῖ μία μόνη μικρὰ θύρα, καὶ στενὸν παράθυρον μόλις που τὰς κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς δειλῶς ἀνοιγόμενον, καὶ πέραν ἐκεῖ, εἰς τὸ ἄκρον στενοῦ διαδρόμου καὶ ὄπισθεν τῶν δύο χαμογείων δωμάτων ἄτινα ἀπετέλουν τὸν πτωχικὸν οἶκον, αὐλὴ εὐρεῖα, ἧς τὸ γεῶδες ἔδαφος συνεκύκων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας παιδία γυμνόποδα φαιδρῶς φωνασκοῦντα, καὶ ὄρνιθες κλώζουσαι καὶ ῥαμφοκοποῦσαι τὸ χῶμα, ἃς ἔνθεν μὲν κατεδίωκεν ἀκάκως πυρρόθριξ μολοσσός, ἀπαθὴς δ' ἐκεῖθεν ἀλλὰ προσηνὴς τὸ φαινόμενον ἐθεᾶτο τεφρόχρους ὄνος, προσδεδεμένος εἰς φάτνην πενιχράν, ὑπὸ τὴν στέγην ὀλίγων σανίδων.

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τοῦ ἔτους 1886.

Τοῦ πλουσίου μεγάρου κάτοικοι, πλὴν τῶν πολλῶν οἰκετῶν, ἀφώνων καὶ σοβαρῶν ὡς ὁ οἶκος, ἦσαν δύο μόνοι· ἀνὴρ καὶ γυνή. Ὁ Θεὸς δὲν εἶχε δώσει τέκνα εἰς αὐτούς, νομίσας ἴσως ὅτι τοὺς ἤρκει ὁ πλοῦτος· ἀλλ' εἶχεν ὅμως δώσει φίλους πολλοὺς εἰς τὸν πλοῦτόν των, οἵτινες ἐπλήρουν πολλάκις τὴν τράπεζαν αὐτῶν κ' ἐφαίδρυνον ἐνίοτε τὰς αἰθούσας των. Δὲν ἐφαίδρυνον ὅμως καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν οἱ ξένοι· πολλάκις δὲ τὰ ὄμματα τῆς πλουσίας ἀλλ' ἐρήμου οἰκοδεσποίνης ἐθόλονε μελαγχολία, καὶ δάκρυ δειλὸν ἀνέβλυζεν ὑπὸ τὰ βλέφαρα της, ὁσάκις ἀπὸ τῆς σιγῆς τοῦ θαλάμου της ἐθεώρει διὰ τοῦ παραθύρου εἰς τὴν ἀπέναντι πτωχικὴν αὐλήν, καὶ ἔβλεπε τὰ ἀκτένιστα παιδία τοῦ γείτος παίζοντα ἐν φωναῖς καὶ θορύβῳ τὸ κεράκι καὶ τὸν κρυπτόν.

Διότι εἶχε πολλὰ παιδία ὁ γείτων· οὐδ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ἤξευρε πόσα, —ἔλεγεν ἀστειευόμενος, ὁσάκις ἠρωτᾶτο. Ὅτε δὲ τὴν ἑσπέραν ἐπέστρεφεν οἰκαδε ὁ ἡμερόβιος ἐργάτης, ἄλλοτε πεζὸς καὶ ἄλλοτε σοβαρῶς κεντρίζων τὸν ὄνον του, καὶ ἠνοίγετο πρὸ αὐτοῦ ἡ θύρα τοῦ οἰκίσκου, χωρὶς κἂν ἐκεῖνος νὰ τὴν ὠθήσῃ, ἀλαλαγμὸς χαρμόσυνος ἠγείρετο ἀπὸ τῆς αὐλῆς, καὶ πᾶσα παιδιὰ κατελείπετο εἰς τὸ μέσον, καὶ ὅλος τῶν παικτόρων ὁ ἑσμός, μικρῶν καὶ μεγάλων, ἐκρεμᾶτο βοτρυδὸν ἀπὸ τῶν φορεμάτων τοῦ πατρός. Ὁ εὐσταλέστερος ἀνερριχᾶτο εἰς τοὺς ὤμους του, ἡ ζωηροτέρα ἥρπαζεν ἀπὸ τῆς ἀγκάλης του τὸν ἄρτον τῆς ἑσπέρας, ἄλλος ἀνηρτᾶτο ἀπὸ τοῦ τραχήλου του, καὶ τὰ μικρότερα ἐνηγκαλίζοντο τὰς κνήμας του.

— Ἔλα, ἡσυχάστε! ἀφῆστε τὸν πατέρα σας νὰ ξανασάσῃ! ἐφώνει πρὸς τὸ στῖφος τῶν πολιορκητῶν ἡ κυρὰ Δημήτραινα, εὔσωμος καὶ πορφυρόχρους μεσῆλιξ, ἧς τὰ σπαργῶντα στήθη, ἀνέτως ἀναπτυχθέντα ὑπὸ τὰ λαίμαργα στόματα δέκα εὐρώστων νηπίων καὶ οὐδένα ποτὲ γνωρίσαντα στηθόδεσμον, ἐκυμαίνοντο μεγαλοπρεπῶς μόλις συγκρατούμενα ὑπὸ τῶν πτυχῶν τοῦ χιτῶνός της.

— Ἄσ' τα! μὴ τὰ μαλόνῃς! ἀπήντα ὁ κὺρ Δημήτρης, καὶ ἀναλαμβάνων εἰς τὰς ἀγκάλας του τὰ δύο δίδυμα μικρά του, ἐκά-

θητο κεκμηκὼς ἐπὶ τοῦ σάγματος τοῦ ὄνου καὶ ἐσπόγγιζε τὸν ἀδρὸν τοῦ μετώπου του ἱδρῶτα διὰ τῆς ποδιᾶς τῶν τέκνων του.

Τοιούτων φαιδρῶν σκηνῶν πολλάκις ἐγίνοντο ἀπὸ τοῦ ἐξώστου των θεαταὶ ὁ Κύριος Μαρὴς καὶ ἡ Κυρία Μαρῆ, τοῦ πλουσίου οἴκου οἱ ἄπαιδες ἄρχοντες. Καὶ ἐκεῖνος μέν, ἑκατομμυριοῦχος χρηματιστής, ἀπὸ μακροῦ ἤδη τραχυνθεὶς τὴν καρδίαν ἐκ τῶν συγκινήσεων τῆς ὑ ψ ώ σ ε ω ς καὶ τοῦ ἐ κ π ε σ μ ο ῦ, δυσθύμως μᾶλλον προσέβλεπε τὰς θορυβώδεις ἐκείνας καὶ προστύχους, ὡς τὰς ἀπεκάλει, οἰκογενειακὰς πανηγύρεις, αἵτινες ἐτάραττον τὴν ἑσπέραν οὐ μόνον τὴν κοπιώδη συνήθως χώνευσίν του, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἠρεμίαν τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ ὑπολογισμῶν. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του, γυνὴ καὶ δὶς ἤδη ἀποτυχοῦσα μήτηρ, μακρὰν πολλάκις ὥραν ἐλησμονεῖτο θεωροῦσα τὴν διηνεκῆ σχεδὸν ἐκείνην τύρβην, καὶ μειδίαμα παράδοξον, χαρᾶς ἅμα καὶ πόνου μαρτύριον, διέστελλε τὰ χείλη της. Τί δὲν ἔδιδε διὰ μικράν τινα μόνον μερίδα τῆς ζωηρότητος ἐκείνης καὶ ταραχῆς!

* * *

Ἑσπέραν τινά, —ἦτο ἡ πρώτη Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρεω —ὁ Δημήτρης ἐπέστρεψεν ἐνωρίτερα εἰς τὸν οἰκόν του.

Ἦτο καταφορτωμένος.

Διὰ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ἔσφιγγεν ἐνηγκαλισμένον τ α β ᾶ ν, ὅθεν ἀπὸ παχέος ὀρύζης στρώματος προέκυπτόν που καί που, ὡς λόφοι μικροί, τεμάχια κρέατος ὀπτοῦ· κάτωθεν δ' αὐτοῦ ἀνελικνίζετο δίκην ἐκκρεμοῦς ἀπὸ τῆς δεξιᾶς του χειρὸς φιάλη μελάγχρους εὐμεγέθης, πλήρης ξανθοῦ ῥητινίτου. Ἀριστερόθεν ἐκράτει μανδήλιον, ἐγκυμονοῦν τίς οἶδε τίνα καὶ ποῖα ἔκτακτα τραγήματα, καὶ ἐπὶ τοῦ μανδηλίου ἔσφιγγε διὰ τοῦ ἀντίχειρος χάρτινον πρόστυχον προσωπεῖον εἴκοσι λεπτῶν.

— Ἔλα, Μαριώ, νὰ ζῇς! ξεφόρτωσέ με! ἐφώνησεν εἰσερχόμενος.

Ἀλλὰ ποῦ νὰ προφθάσῃ ἡ Μαριώ! Τρία ἥρπασαν διὰ μιᾶς τὴν βαύκαλιν, ἄλλα τόσα τὸ μανδήλιον, οὗτινος διεσπάρησαν χαμαὶ τὰ περιεχόμενα — δύο λεμόνια ἐδῶ, πέντε μῆλα ἐκεῖ, ὀλίγα μύγδαλα παρέκει — καὶ ἡ γενικὴ κατ' αὐτῶν ἔφοδος τῶν παιδίων ἔσωσεν ἀπὸ σοβαροῦ κινδύνου τὸν ταβᾶν, ὃν κατώρθωσε τέλος νὰ παραλάβῃ σῶον καὶ ἀκέραιον ἡ μήτηρ.

— Κύτταξε, κύτταξε τὰ διαβολόπουλα! Ἐφώνει αὕτη, καὶ ἠγωνίζετο ἀσθμαίνουσα νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν ἐν μέσῳ τοῦ ἀφηνιάσαντος στίφους, ἐνῷ ὁ πατὴρ ἐκράτει τὸ προσωπεῖον ὑψηλά, ὑψηλότερα τῶν κατ' αὐτοῦ ἀναπηδώντων μικρῶν, καὶ ἔλεγεν ἀταράχως·

— Αἴ, ἡσυχία τώρα, ἡσυχία! Κάμετε φρόνιμα... εἰδεμὴ δὲν ἔχει μουτσούνα.

— Μουτσούνα! Μουτσούνα! ἐκραύγασεν ἐν χορῷ τὸ παιδοθέμιον, θορυβώδη συγκροτοῦν πυρρίχιον κύκλῳ τοῦ πατρός, ἐνῷ ἡ μήτηρ μόλις κατώρθονε νὰ περισυναγάγῃ ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοὺς ἀπὸ τοῦ μανδηλίου πεσόντας τραυματίας.

Τέλος ἐπῆλθεν ἡσυχία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κὺρ Δημήτρη. Τὰ παιδία κατηυνάσθησαν, καὶ συναχθέντα περὶ τὸν ταβᾶν ὠσφραίνοντο βουλιμιῶντα τὸ περιεχόμενον.

Ἡ οἰκοδέσποινα ἔστρωσεν ἐν μέσῳ τὴν βραχύποδα τράπεζαν τοῦ δείπνου, τὸν σοφρᾶν, καὶ ἀνῆψε παρ' αὐτῷ κλαυθμηρίζοντα λύχνον. Ὁ κὺρ Δημήτρης ἐκάθισε χαμαὶ σταυροποδητί, καὶ σταυρώσας διὰ τοῦ μαχαιρίου του τὸν ἄρτον ἔκοψε καὶ διένειμε.

— Δόξα σοι ὁ Θεός, γυναῖκα, εἶπε σταυροκοπούμενος, ἡ βδομάδα πῆγε καλά. Βγάλαμε τριάντα δραχμαίς. Ὑγεία νἄχωμε, καὶ ὀξωνοῦ! Ἡ φτώχια θέλει καλοπέραση!

Οὕτως εὐθύμως ἤρχισε καὶ εὐθύμως ἐπεράνθη τὸ πτωχικὸν τοῦ πτωχοῦ οἴκου δεῖπνον.

Ἀφοῦ δὲ τὰ παιδία ἐτραγάνισαν καὶ τὸ ἔσχατον φαγώσιμον

ὀστοῦν τοῦ ταβᾶ, σκυθρωπάζοντος εὐλόγως τοῦ παρισταμένου μολοσσοῦ, — εἰς ὃν σκληρὸς ἀπέμεινε κλῆρος ὅ,τι μόνον ἀπρόσιτον εἰς παίδων ὀδόντας — καὶ ἀποσμήχοντα διὰ ψωμίου τὸ πήλινον σκεῦος ἐγάνωσαν αὐτὸ λάμπον καὶ στίλβον, ὁ κὺρ Δημήτρης ἐμοίρασεν ἀκριβοδικαίως τὰ τρωγάλια εἰς τὰ τέκνα του, ἐστράγγισεν εἰς τὸ ποτήριόν του τὸ κατάλοιπον τῆς μελαψῆς φιάλης, καὶ σπογγίσας διὰ τῆς παλάμης τὸν μύστακα, εἶπεν εἰς τὴν σύμβιόν του ἐν ἀληθεῖ εὐφροσύνῃ·

— Δός μου τώρα λιγάκι τὸ μπουζοῦκί μου, κυρὰ Μαριώ, νά τὸ τραγουδήσωμε!

— Δὲν νυστάξατε σεῖς ἀκόμη; ἠρώτησεν ἡ κυρὰ Δημήτραινα· ἀλλὰ τοσαῦτα διὰ μιᾶς ἀπήντησαν ὄχι, εἰς μίαν κορυφωθέντα κραυγήν, ὥστε καθησύχασε μὲν ἡ μητρικὴ μέριμνα, ἐξετέλεσε δ' ἀμέσως τὸ παραγγελθὲν ἡ συζυγικὴ προθυμία.

Τὸ προσαχθὲν μπουζούκιον ἦτο πατρικὴ κληρονομία τοῦ κὺρ Δημήτρη. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, βαρελοποιός ποτε καὶ μουσικὸς κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του, μόλις εἶχε κατορθώσει νὰ διδάξῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, πλὴν τυπικῶν τινων ὑποκρούσεων, ἕνα συρτὸν καὶ ἥμισυν καλαματιανόν. Ἀλλὰ τὸ ἓν καὶ ἥμισυ τοῦτο ἤρκει εἰς διασκέδασιν τῶν παιδίων, ὧν αἱ χορευτικαὶ γνώσεις περιωρίζοντο κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ μουσικὸν τοῦ πατρός των πεδίον.

— Ἐλᾶτε τώρα σεῖς, εἶπεν οὗτος· πιασθῆτε ἀπὸ τὰ χέρια... Ἔμπρὸς ὁ Νικολῆς, ὕστερα ὁ Γεώργης, καὶ οἱ ἄλλοι μὲ τὴν ἀράδα. Συρτό! Ὁ Νικολῆς ποῦ τραβάει τὸ χορὸ φορεῖ καὶ τὴ μουτσούνα!

— Κ' ἐμεῖς πατέρα; ἐμεῖς; ἐφώνησε δυσθύμως ὁ λοιπὸς ὅμιλος, δὲ θὰ τὴ φορέσωμε;

— Ἀγάλια ἀγάλια! Ἕνας ἕνας θὰ τραβᾷ τὸ χορὸ καὶ θὰ τὴν φορῇ.

Καὶ ἀνέκρουσεν ὁ μουσικός, καὶ ἤρχισεν ἡ διασκέδασις.

Ἐλαφροὶ τῶν παιδίων οἱ μικροὶ πόδες ἔπληττον, ῥυθμικῶς ἐνίοτε, τὸ πάτωμα, αἱ λάλοι των γλῶσσαι συνῴδευον κατὰ δια-

λείμματα διὰ προχείρου ἄσματος τὸν σκοπὸν τῆς ὀρχήστρας, ὁ δὲ πατήρ, διακόπτων ἐνίοτε τὴν μουσουργίαν, ἀνέμελπεν ἔρρινον καὶ βροντόφωνον ᾠδήν, πρὸς ἣν ἀγαλλιῶν καὶ σκιρτῶν ἀνταπήντα ὁ χορός.

— Κέφι ποῦ τῶχεις, εὐλογημένε! ἔλεγεν ἡ κυρὰ Μαριώ, νανουρίζουσα ἠρέμα τὸ βρέφος της, — διότι εἶχε καὶ βρέφος ἡ εὐλογημένη. — Κέφι ποῦ τῶχεις! Δὲν πέφτεις νὰ πλαγιάσῃς, ποῦ εἶσαι κουρασμένος, μόνον κάθεσαι καί....

Κτύπος δυνατὸς εἰς τὴν ἐξώθυραν διέκοψε τῆς Δημήτραινας τὴν φράσιν καὶ τοῦ Δημήτρη τὴν μουσικήν.

— Ποιός νᾶνε τέτοια ὥρα! εἶπεν οὗτος, ἀποθέτων τὸ ὄργανόν του καὶ ἐγειρόμενος. Ἔλα! σιωπὴ ἐσεῖς καὶ ἡσυχία! ἐξηκολούθησεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὰ παιδία, ἄτινα ἐξηκολούθουν ὀρχούμενα καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ μέλους, ὡς θάλασσα σαλευομένη καὶ μετὰ τοῦ ἀνέμου τὴν πτῶσιν.

Καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν θύραν.

* * *

Καθ' ὃν χρόνον ηὐθύμουν καὶ διεσκέδαζον οἱ κάτοικοι τῆς πτωχῆς καλύβης, ἔπληττον καὶ ἐχασμῶντο τοῦ πλουσίου οἴκου οἱ κύριοι.

Περάναντες τὸ γεῦμά των, ὅπερ ἄφθονον ὡς συνήθως καὶ ποικίλον οὐδὲν εἶχεν ἰδιαίτερον γνώρισμα, τὸ δυνάμενον νὰ ἀναμνήσῃ αὐτοὺς τὴν ἀπόκρεω, ἀνεκλίθησαν ἀμφότεροι ἀπέναντι ἀλλήλων, ἐκεῖνος μὲν ἐπὶ σοφᾶ μαλακοῦ, καπνίζων τὸ σιγάρον του, καὶ χειλοποτῶν ἠρέμα τὸν καφέν του, αὐτὴ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐγγυτάτου εἰς τὴν τράπεζαν κλιντῆρος, θωπεύουσα νωχελῶς διὰ τῆς λευκῆς καὶ δακτυλιοφόρου χειρός της τὸ λεῖον τρίχωμα χονδροκεφάλου γάτου, ῥέγχοντος μακαρίως ἐπὶ τῶν γονάτων της.

Πλὴν τοῦ ῥόγχου τούτου σιγὴ ἐντελὴς ἐπεκράτησεν ἱκανὴν ὥραν ἐν τῇ αἰθούσῃ.

Ὅτε δὲ τέλος ὁ κύριος Μαρὴς ἐῤῥόφησε πλὴν τοῦ καφέ του καὶ μικρὸν ποτήριον κονιάκ, καὶ ἠσθάνθη τὸ σιγάρον του ἐγγίζον εἰς τὸ τέλος, ἀνεκάθισε μορφάζων ἐκ μικροῦ ῥευματικοῦ νυγμοῦ, ὃν ἠσθάνετο εἰς τὴν κνήμην, καὶ εἶπεν, ἀφοῦ μεγαλοφώνως ἐχασμήθη·

— Δὲν παίζεις λιγάκι Boccace, Ἑρμιόνη;

— Οὔφ! καϋμένε Ἀγησίλαε, . . νὰ ἤξευρες πῶς βαρηοῦμαι! ἀπήντησεν ἐκείνη παρατείνουσα μετὰ κόπου τὰς λέξεις καὶ οἱονεὶ συλλαβίζουσα αὐτάς. Ἐπάνω εἰς τὴν χώνευσιν . . ποῦ ν' ἀφήσω τώρα τὸν καϋμένον τὸν Πλούτωνα, ποῦ κοιμᾶται τόσον εὔμορφα.

— Καλά! ὑπέλαβεν ὁ Ἀγησίλαος· καὶ ἡ τελευταία τῆς λέξεως συλλαβὴ ἀπήχησεν εἰς δεύτερον καὶ φοβερώτερον τοῦ πρώτου χάσμημα.

— Τί; ἐνύσταξες κι' ὅλα; ἠρώτησεν ἡ σύζυγός του, ἀκούουσα μᾶλλον ἢ βλέπουσα τὴν συζυγικὴν ἐκείνην χασμωδίαν. Μήπως δὲν εἶσαι καλά;

— Καλὰ εἶμαι . . . . ἀλλὰ βαρηοῦμαι κ' ἐγώ . . . ξεύρεις.

— Δὲν πηγαίνεις καμμίαν ὥραν εἰς τὴν λέσχην, νὰ διασκεδάσῃς;

— Ἀποκρηὰ σήμερον, . . . ποιός θὰ ἦνε εἰς τὴν λέσχην; Ἔπειτα . . . μπορεῖ νὰ μᾶς ἔλθουν καὶ τίποτε μάσκαραις ἀπόψε...

— Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς φωτίσῃ, νὰ σοῦ εἰπῶ! Διότι αὐταὶς ἡ βραδυαῖς τοῦ χειμῶνος εἶνε ἀτελείωταις.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰσελθὼν ὑπηρέτης ἄψογος τὴν περιβολὴν ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης δέσμην ἐφημερίδων, εἰπὼν ἁπλῶς·

— Ταχυδρομεῖον!

— Ἄ! τὶ καλά! ἐφώνησεν εὐθύμως ὁ Ἀγησίλαος, καὶ θεὶς ἐπὶ τῆς ῥινὸς τὰς διόπτρας του ἀνέπτυξε τὸ νεώτατον τῶν φύλλων καὶ ἤρχισε τὴν ἀνάγνωσιν ἀπὸ τοῦ τέλους.

Ὁ Πλούτων ἀφυπνισθεὶς ἐπήδησε χαμαὶ ἄνευ περαιτέρω διατυπώσεως, καὶ βυθίσας τοὺς ἐμπροσθίους του ὄνυχας εἰς τὸν παχὺν τῆς αἰθούσης τάπητα ἐκύρτωσεν εὐαρέστως τὴν ῥάχιν του, ἡ δὲ κυρία Ἑρμιόνη ἀνεγερθεῖσα ἤνοιξε μίαν τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ θυρίδων.

— Νὰ πάρωμεν ὀλίγον ἀέρα, καὶ κλείω εὐθύς, εἶπε προλαμβάνουσα πᾶσαν τοῦ ἀνδρός της διαμαρτύρησιν.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς θυρίδος ἐκείνης, πλὴν τοῦ δροσεροῦ ἀέρος, εἰσέβαλεν ἀπρόσκλητος ξένος καὶ ἡ φαιδρὰ ἀντήχησις τοῦ μπουζουκίου τοῦ κύρ Δημήτρη.

— Νά τα! εἶπεν ὁ χρηματιστής, ἐξακολουθῶν τὴν ἀνάγνωσιν του· ἄρχισαν πάλιν οἱ ἀντικρυνοί μας τὰ συνειθισμένα. Ξεύρεις, Ἑρμιόνη, ὅτι κατήντησεν ἀνυπόφορος αὐτὸς ὁ κὺρ Δημήτρης μὲ τὸ κοπάδι του;

— Διατί οἱ καϋμένοι; ἠρώτησε μετ' ἀγαθότητος ἡ κυρία. Διασκεδάζουν . . . . δὲν κάμνουν κακόν. Τί σέ πειράζουν;

— Μὲ ἀνησυχοῦν . . . . τί ἄλλο θέλεις νὰ μὲ πειράξουν; ἀπήντησεν ἐκεῖνος, ἀναγινώσκων πάντοτε.

— Ἐγὼ τοὺς ζηλεύω, νὰ σοῦ εἰπῶ, ὑπέλαβε μετὰ μικρὸν ἡ κυρία Μαρῆ, πλησιάζουσα εἰς τὸν σύζυγόν της καὶ θωπεύουσα ἠρέμα τὸν ἐπὶ τῆς ἐφημερίδος κύπτοντα τράχηλόν του.

— Τί σοῦ ἦλθεν; εἶπεν ἐκεῖνος ἀναβλέπων.

Τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὑπέλαβεν ἡ Ἑρμιόνη ἀποτεινομένην εἰς τὴν ζηλείαν μᾶλλον ἢ τὴν θωπείαν της, καὶ ἔσπευσε νὰ προσθέσῃ·

— Ἄχ, ... ζηλεύω τὰ παιδιά των. Δὲν ξεύρεις πόσα εἶνε, Ἀγησίλαε, . . . καὶ ὅλα τόσα . . . τόσα, τὸ ἕνα μικρότερο καὶ ὡραιότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Νὰ εἴχαμε κ' ἐμεῖς κανένα! . . . εἶπε μετ' ὀλίγον σιγαλῇ τῇ φωνῇ, κύπτουσα τὸ πρόσωπον πρὸς τὸν σύζυγόν της.

— Χά, χά, χά! ἐφώνησεν ἐκεῖνος γελῶν· μὲ τὴν ὥρα σοῦ ἦλθεν ἡ ὄρεξις! Ποῖος σοῦ πταίει; μὴν τὰ κάμνῃς μισά!

Καὶ ἀποβαλὼν τὰς διόπτρας του ἠγέρθη καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν ἑστίαν.

— Μὲ τὰ σωστά σου λοιπόν, ἀγάπη μου, ἐξηκολούθησε διὰ μειλιχίας φωνῆς, προσπαθῶν νὰ κολάσῃ τὴν πρὸ μικροῦ σκαιὰν τραχύτητα τῆς φράσεώς του, μὲ τὰ σωστὰ σου ζηλεύεις τοὺς γείτονάς μας;

— Καὶ εἶνε νὰ μὴν τοὺς ζηλεύσῃ κανείς; Δὲν βλέπεις τί εὐτυχισμένοι ποῦ ζοῦν! Πῶς εἶνε πτωχοί; . . ἀδιάφορον! ὅλοι ροδοκόκκινοι ἀπὸ ὑγείαν . . . Ἀνάγκας δὲν ἔχουν . . . . φροντίδας δὲν ἔχουν . . . . Σπίτι γεμᾶτο ζωὴν καὶ χαράν! Ὅταν εἶνε νὰ δουλεύσουν δουλεύουν, καὶ ὅταν εἶνε νὰ διασκεδάσουν διασκεδάζουν. Ὄχι . . .

— Ὄχι 'σὰν ἐμᾶς; ἤθελες νὰ εἰπῆς κ' ἐστάθης.

— Βέβαια. Ψεύματα; ἀπήντησεν ἡ κυρία Μαρῆ, ὑψοῦσα τοὺς ὤμους. Ἡμεῖς μὲ ὅλα μας τὰ καλά . . . μὲ τὰ πλούτη μας, μὲ ὡραῖο σπίτι, μὲ ἁμάξια, μαγείρους, ὑπηρέτας, τὰ ἔχομεν αἰωνίως κατεβασμένα, 'σὰν νὰ ἔχωμεν πένθος· καὶ ἂν δὲν ἔλθῃ κανεὶς ξένος νὰ μᾶς ἰδῇ, δὲν ἀνοίγομεν τὸ στόμα μας ὥραις. Ἐγὼ τοὐλάχιστον, σὲ βεβαιόνω, ἐξηκολούθησεν ἡ ἀγαθὴ γυνὴ μετὰ πικροῦ μειδιάματος, κατήντησα νὰ μὴν ὁμιλῶ παρὰ ὅταν μαλόνω τοὺς ὑπηρέτας . . . . Αὐτοὶ οἱ πτωχοὶ μὲ τὸ τίποτε εἶνε πάντα εὐχαριστημένοι, εὔθυμοι, διασκεδάζουν ἀδιάκοπα, τραγουδοῦν, χορεύουν, χαίρονται τὴν ζωὴν των τέλος πάντων. Διατί αὐτό;

— Διατί! εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ χρηματιστής, περιπατῶν σιγὰ ἄνω κάτω ἐν τῇ αἰθούσῃ. Εἶτα δέ, ὡσεὶ φαεινή τις ἰδέα ἐπῆλθεν αἴφνης ἀπαντῶσα εἰς τὸ ἐνδιάθετον αὐτὸ ἐρώτημα, ἔστη ἀποτόμως ἐπιστραφεὶς ἐνώπιον τῆς συζύγου του καὶ ἠρώτησε·

— Θέλεις, Ἑρμιόνη μου, νὰ σιωπήσουν οἱ γείτονές μας, καὶ νὰ παύσῃ ὅλη αὐτὴ ἡ διασκέδασις καὶ ὁ θόρυβος;

— Ὄχι τοὺς καϋμένους! ἀπήντησεν ἐκείνη περίτρομος, τίς οἶδεν ὁποῖα ὑποθέτουσα τὰ σχέδια τοῦ συζύγου της. Ὄχι, . . .

μὴ τοὺς κάμῃς κακόν! ἄφησέ τους .... Τί μᾶς πειράζουν;

— Κακὸν νὰ τοὺς κάμω; ἀπήντησε μειδιῶν ὁ κύριος Μαρής. Ποῦ σοῦ ἐφάνη; Ἔννοια σου, μὴν ἀνησυχῇς .... καὶ δὲν θὰ πάθουν τίποτε. Καλὸν θὰ τοὺς κάμω ... καὶ θὰ σιωπήσουν. Θὰ ἰδῇς!

— Μὰ τί σκοπὸν ἔχεις;

Ὁ Ἀγησίλαος οὐδὲν ἀπήντησεν, ἀλλ' ἐξελθὼν τῆς αἰθούσης, καὶ καλέσας τὸν ὑπηρέτην τοῦ Γιάννην, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὀλίγας λέξεις ταπεινῇ τῇ φωνῇ.

Μετά τινας στιγμὰς ὁ Γιάννης ἔκρουεν, ὡς εἴδομεν ἤδη, τὴν θύραν τοῦ κὺρ Δημήτρη.

* *
*

Τὴν ἐπαύριον ἑσπέραν ὁ κὺρ Δημήτρης, δειπνήσας συντομώτερον καὶ τοῦ συνήθους, ἔπλυνε πρῶτον τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσωπον, ὑπεδύθη κατόπιν ἓν ζεῦγος καινουργῶν δῆθεν σανδαλίων, ἅτινα ἀπὸ πέντε ἤδη ἐτῶν ἐφύλαττεν ἡ Μαριὼ ἐντὸς παπαλαιοῦ ἐρμαρίου διὰ τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς, ἐφόρεσε τὸ καλὸν του φέσιον, καὶ εὐτρεπίσας ὅσον κάλλιον ἠδύνατο τὴν λοιπὴν αὐτοῦ ἀναβολήν, ἡτοιμάσθη νὰ ἐξέλθῃ, λέγων·

— Ἂς πᾶμε νὰ ἰδοῦμε τί μᾶς θέλει ὁ κὺρ Ἀγησίλαος.

— Δὲ θ' ἀργήσῃς; ἠρώτησεν ἡ σύζυγός του.

— Πῶς θ' ἀργήσω; Μήπως ἔχομε τίποτε νὰ μοιράσωμε μὲ τὸ γείτονα; Θἄχῃ καμμιὰ δουλειὰ νὰ μοῦ παραγγείλῃ ... Σὲ δύο λεπτὰ εἶμαι πίσω.

— Κύτταξε νὰ μὴ παραστρατήσῃς!..

— Μὲ τὸ καλό μου φέσι; ἀπήντησεν ὁ Δημήτρης, ἐκπλαγεὶς ὅτι ἡ συμβίος του ὑπέθετεν αὐτὸν ἱκανὸν πρὸς τοιαύτην μωρίαν. Καὶ ἐξῆλθε λέγων·

— Πλάγιασε τὰ παιδιά!

Ἡ κυρὰ Δημήτραινα, μείνασα μόνη, κατέκλινε πρῶτον τὸν πολυάριθμον αὐτῆς τόκον ἐπὶ δύο εὐρέων στρωμάτων, χαμαὶ ἡπλωμένων ἐντὸς τοῦ παρακειμένου θαλάμου, εἶτα δὲ καθεσθεῖσα παρὰ τὸν λύχνον της, ἤρχισε πλέκουσα κάλτσαν καὶ διανοουμένη τί ἆρά γε ἤθελε τὸν σύζυγόν της ὁ κύριος Ἀγησίλαος.

— Νὰ τὸν φώτιζε ὁ Θεός, ἔλεγε καθ' ἑαυτήν, νὰ μᾶς ἔδιδε καμμιὰ καλὴ δουλειά . . . ἀποκοπή, νὰ βγάλωμε τίποτε. Κανένα χωράφι, νὰ εἰποῦμε, νὰ τὸ βάλῃ ἀμπέλι ὁ Δημήτρης, . . . καλογερικό, νὰ πάρωμε καὶ 'μεῖς λιγάκι ἐπάνω μας. Γιατὶ μ' ὅλα αὐτὰ τὰ παιδιά, — ζωὴ νἄχουνε! — ποῦ νὰ βγῇ κανεὶς μὲ τὸ μεροδοῦλι; . . . ψωμὶ μοναχὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προφτάξῃ ὁ καϋμένος ὁ Δημήτρης. — Αἴ! δόξα σοι ὁ Θεός! εἶπεν αἴφνης, διακόπτουσα μεγαλοφώνως τὰς σκέψεις της καὶ σταυροκοπουμένη.

Ἀποροῦσα δέ, ὅτι ὁ Δημήτρης δὲν ἐπανήρχετο, ἀνέλαβε πάλιν ἀνεπαισθήτως τὸν εἱρμὸν τοῦ τερπνοῦ της ὀνείρου.

— Θἄκανα ἕνα φουστανάκι τῆς Ἑλένης μου, ἐξηκολούθησε διαλογιζομένη, καὶ θἄστελνα καὶ τὸν Νικολή μου 'ς τὸ σχολειό, νὰ μὴ μείνῃ στραβὸ τὸ καϋμένο, καὶ μὲ βλαστημάῃ μιὰ μέρα. Θἄκανα καὶ τὸ τάμμα ποῦ ἔχω 'ς τὴ Βαγγελίστρα γιὰ τὸ Σπύρο μου, ὅταν ἔβγαλε τὴ βλογιά, . . . καὶ δὲν μπόρεσα ἀκόμη νὰ τὸ στείλω! . . — μὲ τὶ νὰ τὸ στείλω; . . Ἂν περίσσευε τίποτα, αἴ! θἄκανα κ' ἐγώ, νὰ σοῦ πῶ, ἕνα ροῦχο νὰ βάλω ἀπάνω μου, ποῦ περπατῶ τώρα δυὸ χρόνια μὲ μπαλώματα. . .

Οὕτω δὲ δειλῶς ἱστιοδρομοῦσα διὰ τοῦ πελάγους τῶν ὀνείρων, δὲν ἤκουσεν ἡ Μαριὼ ἀνοιγομένην καὶ κλειομένην τὴν αὐλόθυραν, οὔτε τὴν μετ' ὀλίγον ἡμιανοιχθεῖσαν ἠρέμα θύραν τοῦ οἰκίσκου, οὔτ' ἐννόησε τὸν κὺρ Δημήτρην, ὅστις προκύψας διὰ τῆς θύρας τὴν κεφαλήν, ἠρώτησε σιγαλῇ τῇ φωνῇ, πρὶν εἰσέλθῃ·

— Κοιμήθηκαν τὰ παιδιά;

— Οὔ! μ' ἐτρόμαξες, καϋμένε! ἐφώνησεν ἡ ἀνανήψασα αἴνης σύζυγός του. Τί στέκεσαι τώρ' αὐτοῦ; Τελείωσες; ἔλα μέσα!

— Μὴ φωνάζῃς! ὑπέλαβε σιγὰ σιγὰ καὶ πάλιν ὁ κὺρ Δημήτρης, ἱστάμενος πάντοτε ἐπὶ τῆς φλιᾶς τῆς θύρας. Κοιμήθηκαν τὰ παιδιά ;

— Σὲ καλό σου ! κοιμήθηκαν βέβαια. Τὶ θὰ πῇ αὐτό ; Τί ρωτᾷς ; Τί σοῦ ἦλθε ;

— Μεγάλα πράγματα, Μαριώ μου ! ἀπήντησεν ἐκεῖνος εἰσερχόμενος.

Πρέπει δ' ἀληθῶς μεγάλα πράγματα νὰ εἶχον συμβῇ εἰς τὸν πτωχὸν Δημήτρην, διότι καὶ τὸ πρόσωπόν του ἦτο ἠλλοιωμένον, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του εἶχον λάμψιν ἀσυνήθη, καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἡ κλαγγὴ ἦτο τρομώδης καὶ παρηλλαγμένη.

— Καλὲ τί ἔπαθες ; ἠρώτησεν ἐγειρομένη καὶ πλησιάζουσα ἀνησύχως ἡ κυρὰ Δημήτραινα. Σὺ δὲν εἶσαι ὁ ἴδιος.

— Τώρα κι' ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ ἴδιος ! Κύτταξε ἐδῶ !

Καὶ λαβὼν κάτωθεν τῆς μασχάλης του σακκίδιον πλῆρες ταλλήρων, κατήνεγκεν ἐπ' αὐτοῦ βαρὺν τὸν γρόνθον του.

Ἡ πτωχὴ Μαριὼ ἔγεινε κάτωχρος. Ἠσθάνθη διὰ μιᾶς λυόμενα τὰ γονατά της· ἤνοιξε τὸ στόμα της νὰ ὁμιλήσῃ. . . ἀλλὰ ποῦ φωνή ! Ἐνόμισεν ὅτι ὁ λάρυγξ της εἶχε καταβῇ διὰ μιᾶς εἰς τὰ βάθη τοῦ στήθους της. Εὐτυχῶς δὲν ἦτο φύσις ἁβρά, ἣν ἠδύνατο νὰ νικήσῃ ἐπὶ μακρὸν ἡ συγκίνησις.

— Δημήτρη! ἀνέκραξε τέλος συνερχομένη, καὶ ἡ φωνή της ἐβρόντησεν ὡς φωνὴ κατηγόρου, καὶ ἡ χείρ της ὑψώθη ἀπειλητική. Ποῦ τὰ ηὗρες αὐτὰ τὰ χρήματα ;

Ὁ πτωχὸς Δημήτρης ἔμεινε κατ' ἀρχὰς ἐνεὸς καὶ κατάπληκτος πρὸ τῆς αἰφνιδίας μεταμορφώσεως τῆς συζύγου του. Ἀλλ' ἀστραπὴ ταχεῖα, ἡ ἀστραπὴ τῆς ὑποψίας τῆς Μαριῶς, διέδραμεν ἀμέσως τὴν διάνοιάν του, καὶ ἀνακαγχάσας παταγωδῶς,

— Χά, χά ! χά ! ἐφώνησε· μὴ θαρρῇς πῶς τἄκλεψα ; Μοῦ τἄδωσαν, ματάκια μου, τοῦ τἄ. . . δωσαν, . . . μοῦ τὰ χάρισαν !

— Σοῦ τὰ χάρισαν ; Ποιός σοῦ τὰ χάρισε ; Ποιός χαρίζει σήμερα 'ς τὴν Ἀθήνα σακκούλια τάλλαρα ; . . . Δημήτρη !

— Ἔλα, ἔλα. . . μὴν ἤσαι τρελλή. Μοῦ τὰ χάρισε ὁ κὺρ Ἀγησίλαος.

— Σοῦ τὰ χάρισε ὁ κὺρ Ἀγησίλαος; . .

— Ποῦ ὁ θεὸς νὰ μοῦ κόβῃ χρόνια νὰ τοῦ δίνῃ μέραις! Κάθισε· κάθισε νὰ σ' τὰ πῶ!

Καὶ καθίσας πρῶτος ἐκεῖνος ἤρχισε προσπαθῶν νὰ διηγηθῇ τὰ γενόμενα καὶ ν' ἀπαρτίσῃ εἰς ἓν ὅλον τὰ πράγματα, τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ καὶ τὰ αἰσθήματά του.

— Μπῆκα, ποῦ λές, Μαριώ μου, κ' ἕνας ὑπηρέτης, — ντρεπόμουνα ποῦ τὸν κύτταζα, τόσο ὡραῖα ροῦχα φοροῦσε. . .

— Τί τὰ θέλεις τώρ' αὐτά, διέκοψεν ἀνυπομονοῦσα ἡ κυρὰ Δημήτραινα. Λέγε, τί ἔγεινε!

— Στάσου δά, μὴ βιάζεσαι. Μπῆκα τὸ λοιπόν, καὶ ἀπὸ κάμαρα σὲ κάμαρα, μπρὸς ὁ δοῦλος πίσω ἐγώ, βρέθηκα μπροστὰ 'ς τὸν κὺρ Ἀγησίλαο. Τί σπίτι, καϋμένη Μαριώ! Καλὰ ποῦ ἔβαλα τὰ καινούργια μου παπούτσια.

— Οὔφ, καϋμένε, . . . λέγε τί σοῦ εἶπε, καὶ ἄφησε τὴς φλυαρίαις.

— Τί μοῦ εἶπε; καὶ θυμᾶμαι θαρρεῖς; Τί κάνομε, πῶς περνοῦμε, πόσα παιδιὰ ἔχομε, . . . ἂν εἴμαστε στενοχωρημένοι . . . χίλια δύο. — Καλώτατος ἄνθρωπος, Μαριώ μου! χρυσὸς ἄνθρωπος! . . . Αὔριο εὐθὺς θὰ παραγγείλω μία λαμπάδα, ἴσα μὲ τὸ μπόϊ του, νὰ τὴν πάω 'ς τὸν ἅϊ Δημήτρη.

— Καλὰ ὅλ' αὐτά, . . . μὰ πῶς σοῦδωσε τὰ χρήματα; γιατί σοῦ τἄδωσε;

— Ξεύρω κ' ἐγὼ γιατί; ἔτσι θέλησε. Μᾶς βλέπει, λέει, ἀπὸ τὰ παράθυρά του καὶ μᾶς χαίρεται, γιατὶ ἔχομε πολλὰ παιδιὰ καὶ καλὴ καρδία, καὶ ζοῦμε χαρούμενοι καὶ διασκεδάζομε . . . Κάνομε λιγάκι ἀνησυχία καμμιὰ φορά, μὰ δὲν τὸν πειράζει, λέει, . . . ἡ γυναῖκά του μᾶς καμαρόνει . . . . — δὲν ἔχει, ξεύρεις, παιδὶ ἡ καϋμένη . . . . Τί ἔλεγα; . . . ἄ ναί· τὸ λοιπόν, μᾶς λυπήθηκε, λέει, ἐμένα καὶ σένα, νὰ μᾶς βλέπῃ ἔτσι νὰ δουλεύωμε

ὅλη μέρα, καὶ τοῦ ἤρθε, λέει, ἡ ἰδέα νὰ μᾶς κάμῃ εὐτυχισμένους. Μὲ ρώτησε, τί θέλω. — Τί νὰ θέλω; ὑγεία καὶ δουλειά, ἀφέντη. — Δουλειά; λέει· ἐγὼ νὰ σοῦ δώσω χρήματα νὰ κάμῃς δουλεία, ὅ,τι δουλειὰ θέλεις. Καὶ σηκόνεται, μωρὲ μάτια μου, βάζει ἕνα κλειδὶ 'σὲ μιὰ ὀρθὴ κασσέλα... Κράκ! ἐγὼ τρόμαξα, νὰ σοῦ πῶ! — Ἀνοίγει ἕνα πορτέλλο, χονδρὸ 'σὰν κ' ἐκεῖνο ποῦ ἔχουν ἡ μπουκαπόρταις 'ς τὰ βασιλικὰ καράβια, καὶ βγάζει αὐτὴ τὴ σακκούλα.

Ταῦτα δὲ λέγων ὁ κὺρ Δημήτρης κατέφερε καὶ πάλιν τὸν γρόνθον του ἐπὶ τοῦ πρὸ ποδῶν του ἀποτεθειμένου σακκίου.

— Ἐδῶ μέσα, λέει, ἔχει πεντακόσια τάλλαρα. Μπορεῖς νὰ κάμῃς μὲ αὐτὰ ὅ,τι δουλειὰ θέλεις. Παρ' τα! Δὲν θέλω χαρτί, οὔτε ἀπόδειξη. Ἂν πλουτήσῃς καμμιὰ φορά, καὶ πᾶν ἡ δουλειαίς σου καλά, μοῦ τὰ δίνεις .... εἰδεμὴ χάρισμά σου. Μοῦ φάνηκε πῶς ὀνειρευόμουνα. Δὲν εἶξευρα τί νὰ πῶ, .. τί νὰ κάμω. — Χάρισμά μου; λέω, ἀφέντη, μὰ πῶς . . .—Δὲν ἔχει πῶς, λέει· θὰ τὰ πάρῃς! Μοῦ κάνεις χάρη, ... Καὶ μοῦ σφίγγει τὸ χέρι. Μοῦ σφίγγει τὸ χέρι, Μαριώ, κατάλαβες; Τί νὰ κάμω τὸ λοιπόν; τὰ πῆρα. Κακὰ ἔκαμα; ἔπρεπε νὰ μὴ τὰ πάρω;

Ἡ πτωχὴ Μαριὼ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαντήσῃ. Ἔκλαιε. Τὸ ὄνειρόν της ἐκεῖνο, τὸ πρὸ μικροῦ, ἤρχετο πάλιν μειδιῶν πρὸ τῆς φαντασίας της, καὶ τὸ μειδίαμά του δὲν ἦτο πλέον πλάνη οὐδὲ γοητεία. Ἠδύνατο τόρα νὰ στείλῃ εἰς τὸ σχολεῖον τὸν Νικολή της, ... ἠδύνατο νὰ κάμῃ τὸ τάμμα της εἰς τὴν Εὐαγγελίστραν.

Ἐκεῖ σιμά της ἔκαιε μικρὸν κανδήλιον πρὸ μικροῦ εἰκονίσματος τῆς Θεοτόκου. Ἐνώπιον τῆς εἰκόνος αὐτῆς εὑρέθη αὐτομάτως γονυπετὴς ἡ κυρὰ Δημήτραινα.

— Ἀμ' δὲν εἴπαμε δά, γυναῖκα, ν' ἀρχίσωμε τὰ κλάμματα! ὑπέλαβεν ὁ ἀνήρ, βλέπων αὐτὴν σπογγίζουσαν τὰ δάκρυά της, καὶ προσπαθῶν νὰ νικήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν συγκίνησιν, ἥτις τὸν κατελάμβανεν. Ἔλα, σήκω τώρα καὶ πάρ' τ' αὐτὰ νὰ τὰ φυλάξῃς.

— Ποῦ νὰ τὰ φυλάξω; εἶπεν ἐγειρομένη ἡ Μαριώ, ἀφοῦ ἐπέρανε τὴν ὑπὲρ τοῦ μεγαλοδώρου εὐεργέτου θερμὴν αὐτῆς δέησιν.

— Ξεύρω 'γώ; ὅπου θέλεις. Νὰ ἐκεῖ, 'ς τὴ μεγάλη κασσέλα, ποῦ ἔχει καὶ μεγάλο κλειδί. Ἔτσι! ἐξηκολούθησεν, ἀφοῦ ἐξετελέσθη ἡ παραγγελία του. Δός μου τώρα τὸ κλειδί, καὶ βοήθησέ με νὰ βάλωμε τὴν κασσέλα ἀποκάτω ἀπὸ τὸ κρεββάτι γιὰ πειὸ ἀσφάλεια.

— Ἀσφάλεια; καὶ τί φοβᾶσαι! νὰ μᾶς πατήσουν κλέφταις;

— Δὲν ξεύρω ἐγώ.... ὅποιος φυλάει τὰ ροῦχα του ἔχει τὰ μισά· τόρα εἴμαστε πλούσιοι, κυρὰ Μαριώ, τὸ κατάλαβες; καὶ χρειάζεται προσοχὴ καὶ φρόνηση.

— Καὶ ποιός μᾶς ξέρει, Δημήτρη μου;

— Ναί, δὲ σοῦ λέω,... ἀπήντησεν ἐκεῖνος ξύων τὴν κεφαλήν του, ἀλλὰ ποῦ ξεύρεις; ὁ διάβολος ἔχει πολλὰ ποδάρια,.. καὶ πολλὰ μάτια. Καλλίτερα ἔτσι. Ἄ! σβύσε τώρα τὸ φῶς νὰ πλαγιάσωμε, καὶ αὔριο τὰ λέμε. Ἀλήθεια, νὰ στείλῃς ἀπὸ τὸ πρωῒ τὰ παιδιά, τὰ μισὰ 'ς τὴν ἀδελφή μου, καὶ τὰ μισὰ 'ς τὴ μάννα σου.

— Γιατί;

— Νἄχωμε λίγην ἡσυχία αὔριο... θἄχωμε ὁμιλίαις ποῦ δὲν εἶνε γιὰ παιδιά.

—Τὰ καϋμένα! δὲν τ' ἀφίνεις καὶ αὐτὰ νὰ χαροῦν;

— Ἔχουν καιρὸ νὰ χαροῦν! ἐπέμεινε λέγων, σκαιότερον ἢ κατ' αὐτόν, ὁ Δημήτρης. Κάμε αὐτὸ ποῦ σοῦ λέω.

— Καλό.

Καὶ τὸ ἀνδρόγυνον κατεκλίθη· ἀλλὰ δὲν ἀπεκοιμήθη ἀμέσως, ὅπως ἄλλοτε, ὅτε ὁ ὕπνος ἤρχετο ταχὺς ἀναπαύων τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας καταπεπονημένα των μέλη, καὶ ναρκῶν εὐκόλως τὴν ἀργὴν αὐτῶν διάνοιαν.

Εἶχον τόσα πράγματα νὰ σκεφθοῦν ἀπόψε, ἡ Μαριὼ καὶ ὁ Δημήτρης! Τί νὰ τὰ κάμουν αὐτὰ τὰ χρήματα; διενοεῖτο ἑκάτερος· τί ν' ἀγοράσουν; τί νὰ ἐπιχειρήσουν; Πῶς νὰ τὰ καταστήσουν κερδοφόρα; Καὶ ἔπειτα... νὰ τὰ κρατοῦν εἰς τὸν πενιχρὸν αὐτῶν οἶκον,... τόσα χρήματα; Ὅ,τι ἤτο νὰ γείνῃ, ἔπρεπε νὰ

γείνῃ γρήγορα . . . καὶ νὰ γείνῃ μάλιστα καὶ μὲ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ φανῇ . . . νὰ μὴν ἐννοήσουν οἱ συγγενεῖς των — πτωχοὶ ἐπίσεις ἡμερόβιοι — ὅτι ἐπλούτησαν.

Θὰ ἤρχιζαν τότε τὰ δανεικὰ — καὶ ἀγύριστα βεβαίως — καὶ αἰτήσεις βοηθείας, καὶ μεμψιμοιρίαι, καὶ δυσαρέσκειαι καὶ ὑποψίαι ἴσως ἀκόμη,—τίς οἶδε—περὶ τῆς πηγῆς τοῦ πλούτου των. . καὶ φθόνος, . . . καὶ χίλια ἄλλα κακά . . . Ἔπειτα ὁ κύριος Μαρὴς εἶχε εἰπεῖ νὰ τοῦ τὰ ἐπιστρέψουν, ἂν πάγουν καλὰ ἡ δουλειαίς των . . . Δὲν ἔπρεπε νὰ προσέξουν μήπως ζημιωθοῦν ; Χωρὶς ἄλλο ! ἀλλὰ πῶς ; . . . ἁπλοῖ ἄνθρωποι ὡς ἦσαν ; . . .

Καὶ ἐσκέπτετο ὁ Δημήτρης, καὶ ἐσκέπτετο ἡ Μαριώ, καὶ ἐστρέφοντο μὲ κλειστοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῆς κλίνης των, προσποιούμενος ἕκαστος ὅτι ἐκοιμᾶτο, ἵνα μὴ ἀφυπνίσῃ τὸν ἄλλον, ὃν ὑπέθετε κοιμώμενον.

Τέλος ἐβαρύνθη ὁ ἀνὴρ νὰ κρατῇ κλειστὰ τὰ ὄμματά του. Τὰ ἤνοιξε, καὶ εἶδεν ἄγρυπνον παρ' αὐτῷ τὴν γυναῖκά του.

— Δὲν κοιμᾶσαι καὶ σὺ Μαριώ ; εἶπε. Ἐγώ, τί νὰ σοῦ πῶ, δὲν μου κολλάει ὕπνος ἀπόψε, μ' αὐτὰ τὰ διαβολοχρήματα.

— Ἀμ' ἐμένα ;

— Πρέπει κἄτι νὰ τὰ κάμωμε . . . νὰ τὰ βγάλωμε ἀπὸ ἐδῶ μέσα . . . γιατί . . .

— Κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο συλλογίζομαι.

— Ἐγὼ λέω, γυναῖκα . . .

Καὶ ἤρχισε συζήτησις μακρὰ μεταξὺ τῶν συζύγων περὶ τῆς διαθέσεως τοῦ σοβαροῦ ἐκείνου περιεχομένου τοῦ σάκκου· συζήτησις ἤρεμος τὸ κατ' ἀρχάς, ζωηροτέρα κατόπιν, τραχυνθεῖσα δὲ βαθμηδὸν εἰς ἔριδα, καὶ ἀπολήξασα μετά τινα ὥραν εἰς πείσμονα μεγαλόφωνον λογομαχίαν, — τὴν πρώτην ἣν ἤκουον οἱ ταπεινοὶ τῆς οἰκίας των τοῖχοι.

Ἄλλα ἤθελεν ὁ εἷς καὶ ἄλλα ἤθελεν ὁ ἄλλος. Ἐκείνη γνώμην εἶχε ν' ἀγοράσουν χωράφια καλὰ καὶ νὰ φυτεύσουν ἀμπέλια· ὁ Δημήτρης ἔλεγε καλλίτερα ν' ἀνοίξῃ οἰνοπωλεῖον, ἢ καφενεῖον, ἢ

ἄλλο τι ἔργον νὰ ἐπιχειρήσῃ, ἥσυχον ὅμως, καθιστικόν, . . . διότι εἶχε βαρυνθῇ πλέον τὴν ἀξίνην, . . . εἶχε γηράσει . . . ἤθελεν ὀλίγην ἀνάπαυσιν.

— Καπελειὸ ν' ἀνοίξῃς; βέβαια! ἐφώνησεν ὀξὺ ἡ κυρὰ Δημήτραινα· γιὰ νὰ τῶχῃς μπόλικο καὶ χάρισμα!

— Κατάλαβα πῶς εἶσαι τρελλή, ἀπήντησεν ἀγροίκως ὁ Δημήτρης, καὶ ἐγερθεὶς κατέλιπε τὴν κλίνην.

— Ἐγὼ εἶμαι τρελλή, ἢ ἐσὺ εἶσαι τεμπέλης καὶ μεθύστακας;

— Μαριώ! ἐβρόντησεν ἐκεῖνος ἐξαγριωθείς, κ' ἐπροχώρησεν ἐγείρων τὴν χεῖρα κατὰ τῆς συζύγου του.

— Θέλεις καὶ νὰ μὲ δείρῃς;

Νὰ τὴν δείρῃ! ὁ Δημήτρης νὰ δείρῃ τὴν Μαριώ! . . τὴν μητέρα δέκα τέκνων του! Ἠσχύνθη ἀμέσως ὁ ταλαίπωρος, ἠσχύνθη ἑαυτόν, καὶ ἡ χεὶρ του κατέπεσεν ἀδρανής.

— Κ' ἐγὼ εἶμαι μασκαρᾶς, εἶπεν ἠπίως, . . . μὰ καὶ σὺ καϋμένη εἶσαι ἀνόητη.

— Ἔλα, ἔλα πλάγιασε, Δημήτρη, νὰ ἡσυχάσῃς λιγάκι, ἀπήντησεν ἐκείνη, κάμπτουσα εἰς θωπείαν τὴν τρέμουσαν ἔτι φωνήν της.

— Ποῦ νὰ πλαγιάσω τώρα; μοῦ ἔφυγε ὁ ὕπνος· ξεύρεις ὅμως; μοῦ ἔρχεται μία ἰδέα.

— Ἄφησε τώρα τὴς ἰδέαις γι' αὔριο, κ' ἔλα νὰ κοιμηθῇς.

— Μοῦ ἔρχεται ἰδέα . . νὰ μετρήσω τὰ τάλλαρα.

— Νὰ τὰ μετρήσῃς; καὶ γιατί; ποῦ σοῦ ἦλθε;

— Νὰ ἰδῶ, εἶνε σωστὰ πεντακόσια; ἢ μὲ γέλασε ὁ κὺρ Μαρῆς;

— Νὰ σὲ γελάσῃ ὁ ἄνθρωπος; γιατί νὰ σὲ γελάσῃ, ἀφοῦ σοῦ τὰ χάρισε; Δὲν σοῦδινε, 'σὰν ἤθελε, λιγώτερα;

Ὁ Δημήτρης ἔμεινεν ἐπὶ στιγμὴν σιγῶν, κύπτων ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἀκαταγωνίστου ἐκείνης εὐθύτητος.

— Ἔχεις δίκηο γυναῖκα! εἶπε ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ἔχεις

δίκηο. . . . Καὶ ἐντρεπόμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ μεγαλοφώνως, συνεπλήρωσεν ἐνδομύχως τὴν φράσιν του: Τὰ χρήματα χαλοῦν τὸν ἄνθρωπον.

— Σαλέπι ζεστό ! ἠκούσθη αἴφνης φωνὴ βραγχώδης ἀπὸ τῆς ὁδοῦ.

— Νά ! ξημέρωσε, εἶπεν ἐγειρομένη τῆς κλίνης της ἡ κυρὰ Μαριώ. Στάσου νὰ σοῦ πάρω λιγάκι σαλέπι νὰ ζεσταθῇς.

* *
*

Ὅτε μετά τινας ὥρας ἐφάνη πλήρης ἡ ἡμέρα, καὶ φαιδρὸς εἰσεχώρησεν ὁ ἥλιος διὰ τῶν χαραμίδων τοῦ στενοῦ παραθύρου τῆς μικρᾶς οἰκίας, ἀθόρυβος ἐπεκράτει ἐν αὐτῷ ἠρεμία.

Τὰ μεγαλείτερα καὶ θορυβωδέστερα τῶν παιδίων εἶχον ἀποσταλῇ εἰς τὴν μάμμην των, ἡ Μαριὼ ἐσάρονε τὴν αὐλὴν καὶ συνῆγεν ἀπὸ τῶν φωλεῶν τῶν ὀρνίθων της τὰ νωπά των ὠά, ὁ δὲ Δημήτρης, καθήμενος πρὸ τῆς θύρας ἐκάπνιζε σιωπηλὸς ἀλλεπάλληλα σιγάρα κ' ἔξεεν ἐπιμόνως διὰ τῆς ἀριστερᾶς του χειρὸς τὸν ἀξύριστον αὐτοῦ πώγωνα.

— Δὲν θὰ πᾶς σήμερα σὲ δουλειά ; ἠρώτησεν αἴφνης, διακόπτουσα τὸ ἔργον της καὶ ἀνακύπτουσα ἡ Μαριώ.

— Τώρα πειά ; πέρασε ἡ ὥρα. Ἔπειτα ἔχομε καὶ νὰ μιλήσωμε, γυναῖκα . . . πρέπει νὰ ἰδοῦμε τὶ θὰ κάμωμε . . .

— Ἔχομε καιρό . . . νὰ μιλήσωμε, ἀπήντησεν ἐκείνη μελαγχολικῶς, ἐνθυμουμένη τὰ νυκτερινά. Σήκω τώρα ! σήκω ! Πήγαινε νὰ πάρῃς λίγο ἀέρα 'ς τὸ παζάρι . . . νὰ ψωνήσῃς κι' ὅλα. Ψωμὶ ἔχομε ὀλίγο . . . δὲν θὰ μᾶς φτάσῃ. Πάρε ἕνα καρβέλι . . . λίγο τυρὶ καὶ κρασί.

— Δὲν βράζεις καμπόσα αὐγὰ λέω ἐγώ ; Τί θὰ τὰ κάμῃς ποῦ τὰ κρύβεις ;

— Καὶ τὴ λαμπρὴ τί θὰ βάψωμε; Ἔλα, ἔλα, σήκω.

— Πῶς βαρηέμαι, καϋμένη! ἀπήντησεν ὁ Δημήτρης, διατείνων εἰς ὕψος τοὺς βραχίονας.

— Βαρηέσαι; γιατὶ τάχα γεινήκαμε πλούσιοι, βαρηέσαι;

— Πλούσιοι! ἀμὴ δὲ γενήκαμε πλούσιοι! Πεντακόσια τάλλαρα, . . . μεγάλο πρᾶγμα!

Ἡ κυρὰ Δημήτραινα ἐνόμισεν ὅτι παρήκουσε.

— Μὲ τὰ σωστά σου εἶσαι; εἶπεν ἔκπληκτος.

— Αἴ! κατάλαβα πῶς ἔχεις πάλι ὄρεξι γιὰ καυγᾶ . . . . Δός μου τὸ φέσι μου.

— Ἔτσι γειά σου!

Καὶ ὁ Δημήτρης ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὁδόν.

— Ἔ τὸ καλό! ἐφώνησεν ἡ σύζυγος του, καὶ κλείσασα τὴν θύραν εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἰκόν της.

Ἐργασία δὲν ἔλειπε ποτὲ εἰς τὴν πτωχὴν οἰκοδέσποιναν· καὶ ἂν τῆς ἔλειπεν, ἐδημιούργει, διότι ἀδύνατον τῆς ἦτο νὰ κάθηται, ὡς ἔλεγε. Παρήρχετο δὲ οὕτω ἡ ὥρα, καὶ πάντοτε σχεδὸν ἤκουε χωρὶς νὰ περιμένῃ τὸ σήμαντρον τῆς Μητροπόλεως ἀγγέλλον τὴν μεσημβρίαν. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν δὲν ἤθελεν ἡ ὥρα νὰ περάσῃ. Ἐσυγύριζεν ἡ Μαριώ, ἔπλυνεν ὀλίγα φορέματα τῶν μικρῶν της, διώρθονεν ἄλλα, ἤρχιζε τὸ πλέξιμόν της, . . . ἀλλ' ὁ καιρὸς δὲν παρήρχετο. Τί νὰ κάμῃ; Τῆς ἦλθεν ὄρεξις ν' ἀνοίξῃ τὸ βαρὺ ἐκεῖνο κιβώτιον, καὶ νὰ ἰδῇ ὀλίγον, νὰ ἰδῇ μόνον—τὰ τάλληρα τοῦ σάκκου. Ποτέ της δὲν εἶχεν ἰδεῖ πολλά μαζί, . . . οὐδὲ ὀλίγα, ἡ ἀγαθὴ γυνή. Ἀλλ' ἐνθυμήθη ἀμέσως ὅτι εἶχε τὸ κλειδίον ὁ Δημήτρης. «Κρῖμα!» εἶπε καθ' ἑαυτήν, καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν αὐλήν, ὅπου τὰ νεώτατα τῶν παιδίων της ἔπαιζον μετὰ τοῦ οἰκοφύλακος μολοσσοῦ, σύροντα αὐτὸν ἄλλο ἀπὸ τῶν ὤτων καὶ ἄλλο ἀπὸ τῆς οὐρᾶς.

Τέλος ἐσήμανε μεσημβρία, καὶ ὁ Δημήτρης δὲν εἶχεν ἔτι ἐπιστρέψει ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς.

— Κἄπου θἄμπλεξε, διενοήθη ἡ Μαριώ. Καλὰ ποῦ δὲν εἶνε ἐδῶ τὰ παιδιά, . . . θὰ τἄφινε νηστικά.

Καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ ἐρμαρίου τεμάχιον ἄρτου, λείψανον τῆς προτεραίας, τὸ ἐμοιράσθη μὲ τὰ μικρά της.

— Ἐκεῖνος θἄφαγε βέβαια, εἶπε καθ' ἑαυτήν.

Ἀληθῶς δὲ εἶχε φάγει ὁ κὺρ Δημήτρης, καὶ εἶχε πίει μάλιστα.

Ἐξελθὼν τῆς οἰκίας του ἠσθάνθη, καὶ αὐτὸς δὲν ἤξευρε διατί, ἐλαφρότερον τὸν ἑαυτόν του. Ἐνόμισεν, ὅτι εἶχε γείνει διὰ μιᾶς νεώτερος, ὅτι αἱ κνῆμαί του ἦσαν εὐσταλέστεραι καὶ τὸ βῆμά του κουφότερον, καὶ ἔβαινεν ἀνατείνων τὴν κεφαλὴν καὶ ὑποτονθορύζων τὸ δημοτικὸν ἆσμα τῆς ἀπόκρεω: Κατηγοροῦν τὴ γάτα μας, ἀμέριμνος, σχεδὸν ὑπόπτερος. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς εἶχεν ἐντελῶς λησμονήσει ὅτι κατηυθύνετο εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐσκέπτετο, ὑπελόγιζε, ἐσχεδίαζε . . . Πάντα δὲ ταῦτα μειδιῶν, κατευχαριστημένος. Χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ, εὑρέθη μετ' ὀλίγον εἰς τὸ καφενεῖόν του. Παρήγγειλε καφέν, ἐκέρασε καὶ μερικοὺς φίλους, τοὺς ὁποίους εὗρεν ἐκεῖ, ἔπιε κατόπιν ἓν δύο ρακιά, φιλευθέντα ὑπὸ τῶν φίλων, καὶ ἐξῆλθε τοῦ καφενείου ἔτι εὐθυμότερος, θωπεύων ἐνίοτε ἔξωθεν τοῦ θυλακίου του τὸ μεγάλο κλειδὶ τῆς κασσέλας. Ἐνθυμήθη τότε τὴν παραγγελίαν τῆς Μαριῶς, ἐνθυμήθη ὅτι ἔπρεπε ν' ἀγοράσῃ ἄρτον διὰ τὰ τέκνα του· καὶ ἐτράπη πρὸς τὴν ἀγοράν. Ἀλλὰ — κακὴ μοῖρα! — ἐκεῖ πρὸ τῆς ἀγορᾶς ἔχαινε παρὰ τὴν ὁδὸν ἡ θύρα καπηλείου, καὶ πρὸ τῆς θύρας ἵστατο φίλος παλαιός, βλάμης τοῦ Δημήτρη, ὁ κὺρ Θοδωρής.

— Βρέ, καλὸ 'ς τὸ Μῆτρο! Σκόλη ἔχεις καὶ σύ; Κἄτι χαρούμενος;

Ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐν σιγῇ πνιγομένη χαρὰ τοῦ Δημήτρη ὀλίγου δεῖν ἐξώρμα ἀθυρόστομος.

— Ποῦ νὰ σ' τὰ. . . εἶπε, ἀλλ' ἀνεκόπη ἀμέσως. Ἄλλη ὥρα τὰ λέμε, . . . ἔλα τώρα νὰ σὲ κεράσω! ὑπέλαβε ταχέως, θέλων νὰ διορθώσῃ διὰ τῆς ἐλευθεριότητος τὴν παραδρομὴν τῆς γλώσσης του.

Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ καπηλεῖον ὁ Δημήτρης, . . . καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρι νυκτός.

Ὅτε δὲ ἀργὰ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἰκόν του, κλονούμενος καὶ παραπαίων, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ βλάμη του Θοδωρῆ, εἶχεν ἤδη κατὰ μῆκος πλάτος διηγηθῆ τὰ κατ' αὐτὸν εἰς ὅμιλον φίλων εὐωχητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους, κενώσας τὸ τελευταῖόν του ποτήριον, εἶχε κενώσει καὶ ὅλα του τὰ μυστικά, καὶ αὐτὸ τὸ μυστικώτατον καὶ νωπότατον, τὸ τοῦ θησαυροῦ του.

Ἡ πτωχὴ Μαριὼ ἐκάθητο εἰς τὸ κατώφλιον τῆς ἐξωθύρας, ἀνήσυχος, ἐναγωνίως ἀνιχνεύουσα διὰ τοῦ βλέμματος τὴν ὁδὸν καὶ συμπλέκουσα τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων. Εἶδε τὸν ἄνδρα της φερόμενον μᾶλλον ἢ ἐρχόμενον, κ' ἐρράγισεν ἡ καρδία της.

— Χαρά 'ς το! ἐφώνησε, χαρά 'ς το! Τέτοια ὥρα ἔρχεσαι 'ς τὸ σπίτι σου; Ποῦ ἤσουν ὅλην τὴν ἡμέρα;

— Τίποτα, . . . τίποτα! ἀπήντησεν ἡ δυσκίνητος γλῶσσα τοῦ Δημήτρη. Μὴ . . . μοῦ θυμόνῃς . . . κυρὰ Μαριώ . . . καὶ σοῦ λέω . . .

— Καλησπέρα, κυρὰ Δημήτραινα, προσεφώνησε φιλοφρόνως ὁ Θοδωρής. Δὲν εἶνε τίποτε· λίγη εὐθυμία! Ἀλήθεια δά, . . . τὰ συχαρήκια μας. Σᾶς ἔφεξε πάλι. Μὰ νὰ μὴ τὸ πάρετε κι' ἀπάνω σας ὅμως . . . καὶ δὲν μᾶς καταδέχεσθε, . . . τώρα ποῦ γινήκατε πλούσιοι, . . κυρὰ Δημήτραινα! Καλησύχτα σας!

Καὶ παραδοὺς τὸν Δημήτρην εἰς χεῖρας τῆς συζύγου του, κατάπληκτον ἐξ ὅσων ἔβλεπε καὶ ἤκουεν, ἀνεχώρησεν ὁ βλάμης.

— Σὲ καλό σου, Δημήτρη μου, σὲ καλό σου! ἔλεγεν ἡ ταλαίπωρος γυνή, σύρουσα ἠρέμα τὸν σύζυγόν της πρὸς τὴν θύραν τοῦ οἴκου. Τέτοιο πρᾶμμα δὲν τὤπαθες ἄλλη φορά . . . Ποῦ σοῦ ἦλθε;

— Πατέρα, ποῦ 'νε τὸ ψωμί; ἐφώνησεν ἓν τῶν πεινώντων παιδίων, προστρέχον εὐθύμως εἰς ὑπάντησιν τοῦ πατρός του.

— Ψω . . μί; Νά! ἀπήντησε βαναύσως ὁ μέθυσος, καὶ πρὶν

ἡ προφθάση ἡ μητηρ νὰ κρατήση τὴν χεῖρά του, κατέπεσεν αὖτη βαρεῖα ἐπὶ τῆς παρειᾶς τοῦ παιδός.

Τὸ μικρὸν ἐκυλίσθη χαμαὶ ὀλολύζον, ὁ δὲ Δημήτρης κατέπεσε μετ' ὀλίγον βαρὺς εἰς τὴν κλίνην του, ὅπου ἀπεκοιμήθη.

* *
*

Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ κύριος Μαρὴς καὶ ἡ κυρία Μαρῆ ἔπινον μετὰ τὸ πρόγευμα τὸν καφέν των ἐν τῇ αἰθούσῃ, ὅπου ἤδη τοὺς ἀπηντήσαμεν.

— Τὸ εἶδες λοιτόν, Ἑρμιόνη, ὅτι οἱ γείτονές μας ἡσύχασαν; Οὔτε χοροὶ πλέον, οὔτε τραγούδια, οὔτε μουσική, οὔτε τίποτε... Ποῦ καὶ ποῦ μόνον καμμία λογομαχία . . .

— Μὰ πῶς αὐτό, Ἀγησίλαε; τί συνέβη; μήπως τοὺς ἔκαμες τίποτε; ἠρώτησεν ἀνησύχως ἡ κυρία Μαρῆ. Μήπως τοὺς ἐφοβέρισες; μήπως τοὺς κατήγγειλες; Δὲν ἔκαμες καλά!

— Ἔννοια σου, ἔννοια σου . . . μὴν ἀνησυχῇς! οὔτε τοὺς κατήγγειλα οὔτε τοὺς ἐφοβέρισα. Χρήματα μόνον τοὺς ἔδωκα... νὰ τὰ κάμουν ὅ,τι θέλουν· καὶ τὰ χρήματα βλέπεις πῶς τοὺς ἄλλαξαν.

— Εἶνε δυνατόν;

— Φαίνεται. Διότι τὰ χρήματα, πρέπει νὰ ἠξεύρῃς, Ἑρμιόνη . . . .

Καὶ ὁ κύριος Ἀγησίλαος ἡτοιμάζετο νὰ αὐτοσχεδιάσῃ πρόχειρόν τινα ὁμιλίαν περὶ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν κατ' αὐτὸν ἠδύνατο ν' ἀσκήσῃ τὸ χρῆμα ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, ὅτε ἐκρούσθη σιγὰ ἡ θύρα, εἰσελθὼν δὲ ὑπηρέτης ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ κὺρ Δημήτρης ἐζήτει νὰ ἰδῇ τὸν Κύριον.

— Ἂς ἔλθῃ, εἶπεν ἐκπλαγεὶς ὁ Ἀγησίλαος.

Καὶ μετὰ μικρὸν ἐφάνη ὁ ταλαίπωρος Δημήτρης, ὠχρός,

ἰσχνός, ἐρυθροὺς ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ τῆς ἀϋπνίας, παρηλλαγμένος ὑπὸ τῆς ἀργίας καὶ τῆς μερίμνης, καὶ κρατῶν ὑπὸ μάλης τὸν γνωστὸν ἡμῖν ἤδη σάκκον.

— Τί εἶνε κὺρ Δημήτρη; τί τρέχει; ἠρώτησεν ὁ χρηματιστής.

— Μὲ τὸ συμπάθειο, ἀφέντη, σᾶς ἔφερα 'πίσω τὰ χρήματα, . . δεμένα ὅπως ἤτανε . . .

— Διατί;

— Δὲν μᾶς κάνουν, ἀφέντη.

— Πῶς; σᾶς εἶνε ὀλίγα;

— Ὄχι, ἀφέντη, . . μὲ τὸ συμπάθειο· μᾶς εἶνε πολλά. Δὲν εἴμαστ' ἐμεῖς ἄνθρωποι γιὰ χρήματα . . . μᾶς χαλοῦν ἐμᾶς τὰ χρήματα. Ἐμένα μὲ χάλασαν. Μ' ἔκαμαν κακὸ ἄνθρωπο. Μ' ἔκαμαν νὰ δείρω τὰ παιδιά μου, δίχως ἀφορμή, . . . νὰ σηκώσω χέρι 'ς τὴ γυναῖκά μου! . . . μ' ἔκαμαν νὰ ὑποψιασθῶ τὴν ἀφεντειά σου πῶς μ' ἐγέλασες . . . μ' ἔκαμαν νὰ μεθύσω . . . νὰ γείνω τάβλα . . πρώτη φορὰ 'ς τὴ ζωή μου. Ἀφίνω πῶς μᾶς ἀρρώστησαν ἀπὸ τὴν ἀϋπνία, κ' ἐμένα καὶ τὴ γυναῖκά μου . . . ἀφίνω πῶς τὰ καϋμένα τὰ παιδιά μου οὔτε χορεύουν πειὰ οὔτε τραγουδοῦν . . , γιατὶ δὲν ἔχω κέφι νὰ παίξω τὸ μπουζοῦκί μου. Τὸ λοιπόν, ἀφέντη, μὲ τὸ συμπάθειο . . . σᾶς εἶμαι ὑπόχρεως . . . πολὺ ὑπόχρεως, . . μά . . νὰ κρατῆστε τοῦ λόγου σας τὰ χρήματά σας, κ' ἐγώ . . . τὴ φτώχια μου.

Καὶ χαιρετίσας ὁ κὺρ Δημήτρης ἐπανῆλθε φαιδρὸς εἰς τὸν οἶκόν του, περιεπτύχθη τὰ μικρά του, καὶ ἐξεκρέμασεν ἀμέσως τὸ μπουζοῦκί του.

Ὁ Κύριος Μαρὴς ἐνόμισε περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁμιλίαν του περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χρήματος ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου.

ΥΙΟΣ ΕΚ ΠΑΤΡΟΣ

Πρωΐαν τινὰ τοῦ χειμῶνος τοῦ ἔτους 1880 ἠγέρθην τῆς κλίνης δύσθυμος ἄνευ λόγου, καὶ ἀφοῦ ἐνεδύθην τρέμων ἐκ τοῦ ψύχους εἰς τὸν ἀνήλιον κοιτῶνά μου, προσεπάθουν νὰ θερμάνω σῶμα καὶ καρδίαν διὰ τοῦ πρωϊνοῦ καφέ, ὅτε βίαιος αἴφνης κωδωνισμὸς τῆς θύρας μὲ διέκοψεν Ἑταράχθην, ἀγνοῶ διατί, ὡς ταρασσόμεθα πολλάκις ἀλόγως λαμβάνοντες ἀπροσδόκητον τηλεγράφημα, καὶ τρέμομεν νὰ τὸ ἀνοίξωμεν. Εὐθὺς δὲ μετ' ὀλίγον εἰσῆλθεν ἢ μᾶλλον εἰσώρμησεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου ὁ στενός μου φίλος Δημήτριος Κ. ., ὠχρός, τεταραγμένος, καὶ πρὶν ἢ προφθάσω νὰ τὸν ἐρωτήσω τὸν λόγον τῆς τόσον πρωϊνῆς του ἐπισκέψεως.

— Δὲν ἠξεύρεις; . . . μοῦ εἶπε, μόλις κατορθῶν νὰ ἀρθρώσῃ τὰς λέξεις του. Ὁ Σοφὴς ηὐτοκτόνησε!

— Ὁ Σοφὴς; ποῖος Σοφὴς; ἠρώτησα ἐγειρόμενος ἐν ταραχῇ.

— Ὁ Ἀλέξανδρος.

— Πῶς; πότε; διατί;

— Μὲ πιστόλι, χθὲς τὴν νύκτα εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ. Τὸ διατί εἶνε μυστήριον. Μικρὰ σημείωσις, ἡ ὁποία εὑρέθη ἐπάνω του, φέρει ὡς λόγον τῆς αὐτοκτονίας του χρόνιον καὶ ἀνίατον, ὡς λέγει, νόσημα· ἀλλ' ὁ λόγος αὐτὸς βεβαίως εἶνε πρόφασις.

— Ἀνίατον νόσημα; ὑπέλαβον ἐγώ· τί νόσημα; Δὲν μοῦ φαίνεται νὰ ἔπασχε. Ἡ ὄψις του τοὐλάχιστον. . .

— Τίποτε δὲν εἶχε, διέκοψεν ὁ Δημήτριος· ἦτον ὑγιέστατος, εὐκίνητος πάντοτε καὶ δραστήριος, ὡς τὸν ἐγνώριζες. Ὀλίγον

μόνον μελαγχολικὸς ἦτον ἐσχάτως, καὶ ἡ φαιδρά του μεγαλαυχία εἶχε κάπως ἐλαττωθῆ· ἦτο κάμποσος καιρός, ποῦ δὲν τὸν ἤκουα πλέον νὰ δημιουργῇ τὰ αἰώνια ἐκεῖνα — ἠξεύρεις; — σχέδιά του περὶ πλουτισμοῦ καὶ ἑκατομμυρίων, μὲ τὰ ὁποῖα τόσον μᾶς διεσκέδαζε.

— Δὲν ἐδικηγόρει πάντοτε; Εἶχε μάλιστα, νομίζω, καλὴν πελατείαν.

— Ναί· εἶχεν ἄλλοτε· ἀλλ' ἐσχάτως ἡ πελατεία του εἶχε πολὺ ἐλαττωθῆ.

— Δὲν ἦτο, θαρρῶ, καὶ μιᾶς τραπέζης δικηγόρος;

— Ναί· εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐπιζητῇ τοιούτου εἴδους ἐμμίσθους δικηγορίας, διὰ νὰ ἔρχεται, καθὼς ἔλεγεν, εἰς πλειοτέραν συνάφειαν μὲ τὰ γεμᾶτα χρηματοκιβώτια, τῶν ὁποίων ἤθελε νὰ μετακενώσῃ, εἰ δυνατόν, τὸ περιεχόμενον εἰς τὰ θυλάκιά του. Εἶχε τὴν μανίαν καὶ αὐτὸς νὰ γείνῃ γρήγορα ἑκατομμυριοῦχος. Ἔπασχε δίψαν χρήματος, καὶ αὐτὸ ἴσως ἦτο τὸ ἀνίατον νόσημά του.

— Περίεργος ἄνθρωπος! Μὲ τόσην εὐφυΐαν καὶ τόσην ἱκανότητα, καὶ νὰ τελειώσῃ . . .

Ἐμείναμεν πρὸς στιγμὴν καὶ οἱ δύο σιγῶντες.

Ὁ Δημήτριος ἐκάθισε, ἐζήτησε καφέν, ἔστρηψε μηχανικῶς ἓν σιγάρον, καὶ ἀφοῦ ἔτριψε τὸ μέτωπον διὰ τῆς χειρός του, εἶπε μὲ σιγαλὴν φωνήν.

— Αἴ! ἴσως δὲν ἔκαμεν ἄσχημα ν' αὐτοκτονήσῃ

— Πῶς; τί ἐννοεῖς; ἠρώτησα ἔκπληκτος.

— Ἐνθυμεῖσαι, ὑπέλαβεν ὁ φίλος μου, μίαν ἑσπέραν πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν, ὅτε συνηντήθημεν μαζή του εἰς τὸ ζυθοπωλεῖον τοῦ Μπερνιουδάκη, ἐκεῖ εἰς τὸ στενὸν τῆς Μητροπόλεως, καὶ μᾶς ἀνέπτυξε λεπτομερῶς τὰς περὶ εὐτυχίας καὶ πλούτου ἰδέας του;

— Δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἀπήντησα.

Καὶ δὲν ἐνθυμούμην ἀληθῶς. Τὸν Ἀλέξανδρον Σοφὴν σπα-

νίως εἶχον ἀφορμὰς νὰ βλέπω, ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῶν ἔργων μας. Μᾶς εἶχε συνδέσει ἄλλοτε παλαιὰ νεανικὴ φιλία, ἐγνώριζα κἄπως τὴν οἰκογένειάν του, εἶχα δὲ γνωρίσει ὀλίγον καὶ τὸν πρὸ δεκαετίας ἀποθανόντα πατέρα του, ὅστις ἀπὸ πλουσίου κτηματίου τῶν Ἀθηνῶν εἶχε πτωχύνει — διὰ τοῦ χαρτοπαιγνίου ὡς ἐλέγετο, — ἀλλ' ἀπὸ ἐτῶν ἤδη πολλῶν αἱ σχέσεις μας εἶχον ἀραιωθῆ, καὶ μάλιστα ἀφότου ἐκ δικηγορικῆς του ἀμελείας εἶχεν ἀπολεσθῆ σπουδαία οἰκογενειακή μου δίκη.

— Πῶς δὲν ἐνθυμεῖσαι; ἠρώτησεν ἀπορῶν ὁ φίλος μου. Εἶνε δυνατὸν νὰ μὴν ἐνθυμῆσαι τὰς φοβερὰς παραδοξολογίας, ὅσας μᾶς ἔλεγε, καὶ τὰς ὁποίας σὺ μὲν ἀπέδιδες εἰς τὸν ζῦθον τῆς Βιέννης, ἐγὼ δέ, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζα τὸν Σοφὴν πολὺ καλλίτερά σου, ἐτρόμαζα νὰ ἀκούω;

Ναί, τώρα ἐνθυμοῦμαι, ἀπήντησα. Τί δὲν μᾶς εἶπεν ἐκεῖνο τὸ βράδυ! Ἀπόφασιν εἶχεν, ἔλεγεν, ἀδιάσειστον νὰ γείνῃ πλούσιος, διότι μόνον οἱ ἀνόητοι κατ' αὐτὸν ἔμενον πτωχοί. Οἱ ἔξυπνοι, ἔλεγε, πρέπει νὰ ψαρεύουν τὸ χρῆμα ὅπου τὸ εὑρίσκουν, καὶ μόνον ἐνώπιον τοῦ ποινικοῦ νόμου νὰ σταματοῦν. Ἐγὼ ἐγελοῦσα, καὶ σὺ ἔφριττες καὶ διεμαρτύρεσο.

— Ἔφριττα, διότι ἠσθανόμην, ὅτι ὅσα ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος τὰ ἔλεγε σπουδάζων. Ὁ ζῦθος εἶχε λύσει τὴν γλῶσσάν του, καὶ ἡ γλῶσσά του ἐπρόδιδε τοὺς βαθεῖς μυχοὺς τῆς διανοίας του. Εἶχεν ἤδη ἀρχίσει πρό τινων ἐτῶν νὰ βαρύνεται τὸ χειρωνακτικόν, ὡς τὸ ἀπεκάλει, ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου, καὶ να πλησιάζῃ κἄπως εἰς τὸ χρηματιστήριον. Οἱ ἄνθρωποι μὲ τοὺς ὁποίους ἐσχετίσθη τὸν ἔκαμαν τολμηρότερον, καὶ μερικαὶ ἐπιτυχίαι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἤνοιξαν τὴν ὄρεξιν. Ἀλλ' ἔπειτα ἦλθαν φυσικῶς αἱ ἀτυχίαι, ἡ τόλμη του ἔγεινε πεῖσμα, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεσε κατὰ κεφαλῆς εἰς πᾶν εἶδος ἐπιχειρήσεων, ἀπὸ τας ὁποίας ἤλπιζε κέρδος. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε νυμφευθῆ, ὡς ἠξεύρεις, καὶ αἱ ἀνάγκαι του εἶχον αὐξήσει. Δὲν ἠξεύρω ἀκριβῶς τί ἐργασίας ἔκαμνε· ἀλλὰ δὲν ἦσαν βεβαίως ὅλαι καθαραί, οὔτε ἀπέσυρεν ἐξ αὐτῶν

καθαρὰς τὰς χεῖράς του ὁ Σοφὴς, ὅπως πολλάκις ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ συμπεράνω ἐκ τῶν λόγων ἀνθρώπων, οἵτινες εἶχον συναλλαχθῆ μετ' αὐτοῦ. Ἐσχάτως μάλιστα εἶχα μάθει, ὅτι καθ' ἑσπέραν σχεδὸν ἐγίνετο χαρτοπαίγνιον εἰς τὴν οἰκίαν του . . .

— Ἦτο καὶ χαρτοπαίκτης ;; ἠρώτησα.

— Ἦτο ἄλλοτε . . . καὶ πολύ· ἀλλὰ τελευταῖον ἐδέχετο μόνον χαρτοπαίκτας, καὶ τοὺς ἐξεμεταλλεύετο.

— Καὶ αὐτὸ ἀκόμη; Εἰς τόσον ἐξευτελισμὸν εἶχε καταντήσει;

— Δυστυχῶς· καὶ τὸ λυπηρότερον εἶνε, ὅτι ἀναποδράστως ἔμελλε νὰ καταντήσῃ ἐκεῖ.

— Πῶς αὐτό;

— Δὲν ἠξεύρω, . . ἀλλὰ κληρονομικότης, αἷμα, ἀνατροφή, περιβάλλον, . . —ὅπως θέλεις εἰπέ το, —εἶχε κάτι ἐντός του ὁ Ἀλέξανδρος, τὸ ὁποῖον τὸν ἔφερεν ἐπὶ τέλους ἀναποφεύκτως εἰς τὴν καταστροφήν. Ἦτο προωρισμένος, —δὲν ἀμφιβάλλω δι' αὐτό, νὰ γείνῃ ὅ,τι ἔγεινε, καὶ νὰ τελειώσῃ ὅπως ἐτελείωσε.

— Δὲν ἐννοῶ, . . ὑπέλαβον· ἀλλ' ὁ Δημήτριος, διακόπτων με ἀμέσως,

—Ἄκουσε, εἶπε. Ἔξω βρέχει, ὁ καιρὸς εἶνε ἄθλιος, ἐργασίαν δὲν ἔχεις, οὔτε θὰ ἐξέλθῃς βέβαια, καθὼς κ' ἐγώ. Ἄκουσε λοιπὸν νὰ σοῦ διηγηθῶ συντόμως τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τοῦ Σοφῆ. Εἶνε ἀρκετὰ χαρακτηριστική, καὶ θὰ ἰδῇς ἂν ἔχω δίκαιον.

Ἀνῆψε νέον σιγάρον, ἐκάθισεν ἀναπαυτικῶς εἰς ἕνα κλιντῆρα, καὶ ἤρχισε διηγούμενος.

Μὲ τὸν Ἀλέξανδρον ἤμεθα συμμαθηταί. Παιδία μόλις δωδεκαετῆ ἐγνωρίσθημεν πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν εἰς τὸ ἓν καὶ μόνον τότε ἑλληνικὸν σχολεῖον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο, καθὼς ἠξεύρεις, εἰς τὴν Πλάκαν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δοσίου. Εἶχε τὸ πνεῦμα ζωηρὸν καὶ ἀνήσυχον, ἐφοίτα ἀτάκτως εἰς τὰς παραδόσεις καὶ σπανίως ἤξευρε τὸ μάθημά του ἐξεταζόμενος. Τὰ ἄπ' ἔξω

ἰδίως, αἱ τόσον ἀγαπηταὶ τότε εἰς τοὺς διδασκάλους ἀποστηθίσεις, ἦσαν ὁ ἐφιάλτης του. Ποτὲ δὲν κατώρθωσε νὰ ἀπαγγείλῃ ἀκριβῶς τὴν τερατώδη ἐκείνην — ἂν τὴν ἐνθυμεῖσαι — περιγραφὴν τῆς τοποθεσίας τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς Γεωγραφίας τοῦ Βακαλοπούλου, οὔτε τὸν ὁρισμὸν τῆς Εὐχαριστίας ἐκ τῆς Κατηχήσεως τοῦ Δαρβάρεως. Δὲν ἦτο ἐν τούτοις ὀκνηρὸς οὔτε ἀφιλομαθής. Ἀλλὰ ἡ ἰδιότροπος καὶ δυσυπότακτος φύσις του ἐφαίνετο ἀποστρεφομένη τὴν τακτικὴν ἐργασίαν καὶ βδελυττομένη τὸν ζυγόν. Ἐπροτίμα νὰ ἀναρριχᾶται εἰς τοὺς βράχους τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς ἀναζήτησιν φωλεῶν κιρκινεζίων, καὶ νὰ παίζῃ ἀμπάριζαν εἰς τὸ Στάδιον, ὅπου διέπρεπον ἡ κορδέλλαις του, παρὰ νὰ κάθηται ὥραν πολλὴν εἰς τὰ θρανία τοῦ σχολείου. Καὶ τοῦτο δὲ ὁσάκις τοῦ συνέβαινε, σπανίως κατώρθονε νὰ προσέχῃ εἰς τὸ βιβλίον του ἢ εἰς τοῦ διδασκάλου τοὺς λόγους. Ἡ προσφιλής του ἐνασχόλησις ἦτο νὰ συλλαμβάνῃ μυίας ὑπὸ τὸ θρανίον — καὶ εἶχεν εἰς τοῦτο θαυμασίαν ἀληθῶς δεξιότητα, — νὰ τὰς ἀνασκολοπίζῃ μὲ μικρὰ ξυλάρια, εἰς τῶν ὁποίων τὸ ἄκρον ἐκόλλα τεμάχια χαρτίου, καὶ νὰ τὰς ἀφίνῃ κατόπιν νὰ πετοῦν ἐντὸς τῆς παραδόσεως, πρὸς θορυβώδη σκανδαλισμὸν τῶν ἐπιμελῶν καὶ μεγίστην ἀγαλλίασιν τῶν ἀπροσέκτων. Ἂν τοῦτο ἦτο δύσκολον, εἴτε διότι ἐσπάνιζον τὰ πτερωτά του θύματα, εἴτε διότι ἐπρόσεχεν εἰς αὐτὸν ὁ διδάσκαλος πλέον τοῦ πιθανοῦ, ἔσκαπτε διὰ τοῦ μαχαιριδίου του σπήλαια εἰς τὴν σανίδα τοῦ θρανίου, ἢ ἐχάραττεν ἐπ' αὐτῆς τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τοῦ ὀνόματός του, ἢ ἐτύπονε φανταστικὰς εἰκόνας ἐντὸς τῶν τετραδίων του, σταλάζων ἐπ' αὐτῶν μελάνην, καὶ συμπιέζων ἔπειτα εἰς δύο τὰ φύλλα των. Ἂν δὲ διαβόλου συνεργείᾳ ἐπεφοίτα αἴφνης ἐν μέσῳ τῶν σπουδαίων ἐκείνων ἀσχολιῶν του ἡ ῥάβδος τοῦ διδασκάλου — διότι οἱ διδάσκαλοιι τότε εἶχον, ὡς ἐνθυμεῖσαι βέβαια, καὶ λόγον καὶ ῥάβδον, — ὁ Σοφὴς δὲν ἐκραύγαζεν ἐκ πόνου, οὔτε ἐταράττετο, οὔτε ἐπορφυροῦτο κἂν ἐξ αἰδοῦς ἢ ὀργῆς. Ἀπαθής, ὕψονε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ὀροφὴν καὶ ἠρίθμει τὰ πολύχρωμά της κοσμήματα, ἐπιφυλασσόμενος, ἅμα ὡς πα-

ρήρχετο ἡ καταιγίς, νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν διακοπεῖσάν του ἐργασίαν.

Δύο μόνα μαθήματα εἵλκυον κατ' ἐξαίρεσιν τὴν προσοχήν του καὶ τὸν εἶχον τακτικὸν φοιτητήν: ἡ ἀριθμητικὴ καὶ τὰ ἱερά. Αὐτὰ μὲν χάριν τοῦ διδασκάλου, ἐκείνη δὲ χάριν τῶν ἀριθμῶν. Ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἦτο δι' αὐτὸν θέαμα μᾶλλον ἢ μάθημα. Ὅτε πρωὶ πρωὶ ἠνοίγετο τοῦ σχολαρχείου ἡ θύρα καὶ ὁ ἐντὸς τοῦ σχολείου κατοικῶν διδάσκαλος, ὁ ἱερομόναχος Δανιήλ, ἀνέβαινεν εἰς τὴν ἔδραν του μὲ τὸν κοντὸν κοιτωνίτην καὶ τὸν μαυρόν του σκοῦφον, σύρων τὰς ἐμβάδας του καὶ διευθετῶν διὰ τῆς χειρὸς τὸ ἀκτένιστον γένειόν του, τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκτινοβόλει ἀπὸ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν. Ὅτε δ' ἐκεῖνος, ἀνασύρων πρὸς τὸν ἀγκῶνα τὸ ἀπαραίτητον κομβολόγιόν του, ἤρχιζε μὲ τὴν ἔρρινόν του φωνὴν νὰ ἀναγινώσκῃ τὸν κατάλογον, τὸ παρών, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπήντα εἰς τὸ ὄνομά του ὁ Σοφὴς, περιελάμβανε κόσμον ὅλον ἐλπίδων καὶ φαιδρᾶς προσδοκίας. Ἀλλ' ὅ,τι ἰδίως ἐπερίμενεν ἐν ἐκστάσει, ἦτο ἡ στερεότυπος φράσις, διὰ τῆς ὁποίας ὁ διδάσκαλος συνώδευε τὴν κλήρωσιν τοῦ πρώτου καλουμένου εἰς ἐξέτασιν μαθητοῦ.

— Οὔτε τοῦ θέλοντος οὔτε τοῦ τρέχοντος, . . . ἔλεγεν ὁ Δανιήλ.

— Ἀλλὰ τοῦ θεοῦ εὐδοκοῦντος! συνεπλήρου σχεδὸν πάντοτε ὁ μικρὸς Σοφῆς.

Ὁ ἀγαθὸς ἱερομόναχος ἐγέλα ἐνίοτε, ὁσάκις ἦτο εὐδιάθετος, — καὶ ἦτο τοῦτο σπάνιον — συχνότερον ὅμως ὠργίζετο καὶ ἤρχιζε τότε νὰ σφενδονίζῃ κατὰ κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ὅ,τι πρόχειρον εἶχε· τὸν κατάλογόν του κατ' ἀρχάς, ἔπειτα τὸ κομβολόγιον, ἐνίοτε δὲ τέλος καὶ αὐτὰς τὰς συρτάς του ἐμβάδας, ἀνὰ μίαν ἢ καὶ τὰς δύο συγχρόνως. Φοβερὸν ἦτο, ὅτε τὰς ἐμβάδας παρηκολούθει ἐναέριος καὶ ὁ σκοῦφος. Ἀλλ' ὁ μαθητὴς οὐδόλως ἐκ τούτου ἐπτοεῖτο, οὔτε κατέστελλε τὸν γέλωτα. Ἀνέτεινε μόνον τὰς χεῖρας, καὶ συλλαμβάνων ἀσφαλῶς, μετεώρους ἀκόμη, τοὺς ἀκιν-

δύνους τοῦ ἱερομονάχου κεραυνούς, ἐπέστρεφεν αὐτοὺς εἰς τὸν ῥασοφόρον Δία, συντετριμμένος μὲν τὸ φαινόμενον καὶ κάτω νεύων τὴν κεφαλήν, ἀλλὰ σπαίρων ὅλος ἐκ τοῦ συγκρατουμένου γέλωτος. Ἡσπάζετο ἐν μετανοίᾳ τὴν χεῖρα τοῦ διδασκάλου, ὁσάκις ἐκείνη δὲν προκατελάμβανε βιαίως τὴν παρειάν του, καὶ ἐπανήρχετο οὕτως ἢ ἄλλως εἰς τὴν θέσιν του, διὰ νὰ ἀρχίσῃ εὐκαιρίας δοθείσης τὰ ἴδια.

Τῆς ἀριθμητικῆς τὸ θέλγητρον ἦτο ἐντελῶς διάφορον διὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ διδάσκαλός της, ἰσχνός, ὑψηλός, μὲ κίτρινον αὐστηρὸν πρόσωπον καὶ μαῦρον κομβωμένον ἐπενδύτην, δὲν ἦτο βεβαίως ἀντικείμενον διασκεδάσεως διὰ τὸν φιλοθεάμονα συμμαθητήν μου· ἀλλ' ἐδίδασκεν ὅμως ἀριθμητικήν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἤσκουν ἀκαταμάχητον γοητείαν εἰς τὴν νεαρὰν διάνοιαν τοῦ Σοφῆ. Αἱ τέσσαρες πράξεις συνώψιζον δι' αὐτὸν πᾶσαν γνῶσιν ἀνθρωπίνην καὶ ἀπετέλουν οὕτως εἰπεῖν τὸ μὴ περαιτέρω τῆς μαθήσεως. Παιδίον δωδεκαετὲς μόλις, εἶχε παράδοξον λογιστικὴν πρωϊμότητα, τὴν ὁποίαν ἐθαύμαζε πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος. Πρῶτος ἐξ ὅλων μας ἔλυε τὰ διδόμενα εἰς τοὺς μαθητὰς προβλήματα, καὶ μόνος αὐτὸς πολλάκις τὰ δυσκολώτερα. Ἐξετέλει δὲ ἀγράφως καὶ κατὰ διάνοιαν προσθέσεις καὶ πολλαπλασιασμούς, ἀφαιρέσεις καὶ διαιρέσεις, διὰ τὰς ὁποίας ἐβρέχαμεν ἡμεῖς οἱ ἄλλοι μὲ ἄφθονον ἱδρῶτα τὰς πλάκας μας. Εἶχεν ἀναντιρρήτως λογιστικὴν τὴν φύσιν καὶ τὴν διάνοιαν. Ἐφαίνετο δὲ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς καθημερινάς του σχέσεις μετὰ τῶν συμμαθητῶν του, διότι πάντοτε σχεδὸν εὑρίσκετο εἰς συναλλαγὰς μαζή των. Πότε ἀντήλασσε μετ' αὐτῶν γραφίδας ἀντὶ χάρτου ἢ μολυβδοκόνδυλα ἀντὶ κονδυλοφόρων, πότε ἐπώλει τὸ καθαρόν του τετράδιον ἢ ἠγόραζε τὸ ἐφθαρμένον ἄλλου βιβλίον, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξέκαμνε συμφορώτερον τὸ καινουργὲς καὶ σχεδὸν ἄθικτον ἰδικόν του. Ὁσάκις νέον διδακτικὸν βιβλίον εἰσήγετο εἰς τὴν τάξιν, πρῶτος αὐτὸς ὑπελόγιζε, πότε ἔμελλε νὰ τελειώσῃ ἡ διδασκαλία του, ἀριθμῶν τὰς σελίδας καὶ τὰ ὑπολειπόμενα μαθήματα, διαιρῶν καὶ πολλαπλα-

σιάζων, ὄχι, ἐννοεῖται, δι' ἑαυτόν, διότι ὀλίγον ἐκεῖνος περὶ τούτου ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνοήτους, ὡς μᾶς ἔλεγεν, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ μετέδιδεν ἀμέσως τῶν ὑπολογισμῶν του τὸ πόρισμα.

Φίλον στενὸν καὶ διαρκῆ, ὁποίους εἴχαμεν ἡμεῖς οἱ ἄλλοι, οὐδέποτε ἀπέκτησεν εἰς τὸ σχολεῖον ὁ Ἀλέξανδρος. Εἶχε συμπαίκτορας καὶ συντρόφους τῶν ἐκδρομῶν του, εἶχε θύματα τῆς λογιστικῆς του ἐπιτηδειότητος, τὰ ὁποῖα καὶ ἰδιαιτέρως ἐπεριποιεῖτο, ἐνόσῳ διήρκουν αἱ μετ' αὐτῶν διαπραγματεύσεις του, ἀλλὰ φίλον ἀληθῆ δὲν εἶχεν. Ἐδοκίμασαν τινὲς τῶν συμμαθητῶν μας νὰ οἰκειωθῶσι πρὸς αὐτὸν διαρκέστερον, ἀλλ' ἀπέτυχον ὅλοι. Εἰς τὰς παιδικάς των διαχύσεις ἢ τὰς ἀφελεῖς αὐτῶν ἐκμυστηρεύσεις οὐδέποτε ἀπεκρίνετο δι' ὁμοίων ὁ Σοφής, ἀπήντα δὲ συνήθως διὰ γέλωτος ἢ σιωπῆς. Ἕκαστος ἡμῶν ἐγνώριζε τοῦ ἄλλου πάσας σχεδὸν τὰς οἰκιακὰς περιστάσεις· τί ἦτο ὁ πατήρ του, πόσους εἶχεν ἀδελφούς, τί ἔτρωγον συνήθως, ποῦ ἐκάθηντο, πῶς διεσκέδαζον κατ' οἶκον, τί ἔκαμνον, καὶ ὅσα ἄλλα. Περὶ τοῦ Σοφῆ τίποτε δὲν ἠξεύραμεν. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον ἐσκανδάλιζε τὴν παιδικὴν ἡμῶν περιέργειαν, ἀλλὰ καὶ ἐμπόδιζε πάντα δεσμὸν οἰκειότητος μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνου. Μᾶς ἐξένιζε δὲ ἀκόμη καὶ πάντοτε ἀνεξήγητος μᾶς ἐφαίνετο ἡ ἐνδυμασία τοῦ συμμαθητοῦ μας καὶ ἡ αἰφνιδία της πολλάκις μεταβολή. Τὰ καινουργῆ του φορέματα διεδέχοντο αἴφνης ἄλλα ὡραιότερα, χωρίς τινα λόγον, ταῦτα δὲ ἐπαλαιοῦντο πάλιν εἰς τοὺς ὤμους του καὶ κατέπιπτον σχεδὸν εἰς ῥάκη, ἐν μέσῳ χειμῶνος πολλάκις, χωρὶς ποτὲ νὰ παρεμβῇ κλωστὴ ἢ βελόνη πρὸς διόρθωσιν ἢ ἀναπλήρωσιν τῆς φθορᾶς. Δὲν εἶχεν ἄρα μητέρα ὁ Ἀλέξανδρος; ἦτο αἴνιγμα τοῦτο δι' ἡμᾶς, ὅπως αἴνιγμα ἦτο καὶ ὁ πατήρ του.

Τῶν πλείστων ἐξ ἡμῶν οἱ πατέρες ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὴν τάξιν. Ἤρχοντο τρὶς καὶ τετράκις τοῦ ἔτους εἰς τὸ σχολεῖον, διὰ νὰ ἐρωτήσωσι τοὺς διδασκάλους περὶ τῶν προόδων καὶ τῆς ἐπιμελείας μας· τοῦ Ἀλεξάνδρου ὅμως ὁ πατὴρ οὐδὲ εἰς τὰς ἐξετά-

σεις του παρευρέθη ποτέ. Ὅτε δὲ ἅπαξ εἷς τῶν συμμαθητῶν του, τολμηρότερος τῶν ἄλλων, ἀπέτεινεν εἰς αὐτὸν πλαγίαν περὶ τούτου ἐρώτησιν, ὕψωσεν ἐκεῖνος τοὺς ὤμους, ἐμειδίασε μειδίαμα παράδοξον, πολὺ τῆς ἡλικίας του ὡριμώτερον, καὶ ἀντὶ νὰ ἀπαντήσῃ ἠρώτησε·

— Θἄλθῃς ἀπόψε εἰς τὴν ἀμπάριζα;

Αἴφνης περίστασίς τις ἀπροσδόκητος ἔγεινεν ἀφορμὴ νὰ γνωρίσωμεν τὸν πατέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ στερηθῶμεν συγχρόνως ἐκεῖνον.

Μίαν ἡμέραν — ἦτο μάθημα Γεωγραφίας — ὁ Σοφὴς διεσκέδαζεν ὡς συνήθως χαράττων διὰ μικροῦ μαχαιρίου τὰ προσφιλῆ του ἱερογλυφικὰ ἐπὶ τοῦ θρανίου, ὅτε ἀνεκάλυψεν ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς του ὁ διδάσκαλος τὴν ἄτακτον ἐκείνην ἀσχολίαν. Προσῆλθεν ἀγριωπός, — ἦτο ἄνθρωπος ἐντελῶς χυδαῖος, ἐμπνέων ἀληθῆ τρόμον εἰς ὅλους μας — ἔβαλε τὰς φωνάς, κατέσχε τὸ μαχαιρίδιον, τὸ ὁποῖον ἐταμίευσεν εἰς τὸ θυλάκιόν του ὡς σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, καὶ μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς ὕβρεις μόνον καὶ ἐπιτιμήσεις βαναύσους, ἐρράπισε τὸν δυστυχῆ Ἀλέξανδρον μὲ τόσην κτηνωδίαν, ὥστε τὸ ταλαίπωρον παιδίον ἔφερεν αὐτομάτως τὰς δύο του χεῖρας εἰς τὴν καταπόρφυρον παρειάν του, καὶ ἔβαλε πόνου κραυγήν, — τὴν πρώτην ποῦ ἤκουσεν ἡ τάξις ἀπὸ τὸ στόμα του. Ὁ διδάσκαλος ἐπέστρεψε βραδυπατῶν καὶ ὑβρίζων πάντοτε εἰς τὴν καθέδραν του· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους καταβάλλει ἐπὶ μακρὸν ἡ ὁριμεῖα συναίσθησις ἑνὸς ῥαπίσματος. Μετ' ὀλίγα μόλις λεπτὰ ἔκυπτε πάλιν ἐνώπιόν του, ἀπαθὴς μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ συντόνως ἀσχολῶν τὰς χεῖράς του ὑπὸ τὸ θρανίον. Ἔκυπτον δὲ μαζή του οἱ ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν γείτονές του, περίεργοι, θαυμάζοντες καὶ μειδιῶντες, ἀνταλλάσσοντες δὲ σιγὰ τὰς ἐκ τοῦ παραδόξου θεάματος ἐντυπώσεις των. Ἔτυχε νὰ κάθημαι ὄπισθέν του τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ πολλὴν ἠσθάνθην περιέργειαν νὰ ἰδω τί ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν τῶν γειτόνων τοῦ Σοφῆ. Ἀνωρθώθην ὀλίγον καὶ ἔκυψα σιγὰ πρὸς τὰ

ἐμπρός, προσέχων νὰ διαφύγω ὅσον ἦτο δυνατὸν τὸ ἄγριον βλέμμα τοῦ διδασκάλου. Εἶδα δὲ τὸν Ἀλέξανδρον κρατοῦντα εἰς χεῖράς του καὶ δεικνύοντα εἰς τοὺς γείτονάς του ἰσομεγέθη χαρτίων τεμάχια μὲ περιέργους τύπους σημείων ἐρυθρῶν καὶ μελανῶν, καὶ μὲ διπλᾶς εἰκόνας ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ γερόντων.

— Αὐτὰ εἶνε χαρτιά, ποῦ παίζουν, ἔλεγε σιγὰ ὁ Σοφής.

— Καὶ πῶς τὰ παίζουν ; ἠρώτα ὁ γείτων.

— Θὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ὕστερα. Κυττάξετε, τὶ ὡραῖα ποῦ εἶνε.

Ἀλλὰ μόλις εἶχε τελειώσει τὴν φράσιν του ὁ πτωχὸς Ἀλέξανδρος, καὶ ἐφάνη ἐμπρός του ὁ διδάσκαλος. Ἔκυψε καὶ αὐτός, εἶδε, καὶ πρὶν κἂν ἐννοήσωσιν οἱ ἄλλοι τί συνέβαινε, πρὶν ἢ συνέλθῃ ὁ ἔνοχος ἐκ τῆς καταπλήξεως, ἔγειινεν ἀνάρπαστος ἀπὸ τὸ θρανίον του καὶ ἐβροντοκοπήθη εἰς τὸ πάτωμα τῆς παραδόσεως ὡς ἂν ἦτο τόπι ἐλαστικόν. Ὁ διδάσκαλός μας εἶχεν ἀθλητικὸν ἀνάστημα ὡς ἀχθοφόρου καὶ χεῖρας μεγάλας ὡς τῶν εἰκόνων τοῦ παντοκράτορος. Ὕψωσε καταπόρφυρος ἐξ ὀργῆς τὴν βαρεῖάν του χεῖρα, σφιγμένην εἰς γρόνθον, κατὰ κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν κατέφερεν ἐπ' αὐτῆς ἀπανθρώπως, γρυλλίζων·

— Χαρτιά, αἴ ; χαρτοφόρος ! . . . ἀπὸ τώρα ! Δὲν σὲ φθάνει ἡ ἄλλη σου προκοπή !

Καὶ ἀνυψώθη ἡ χείρ του, διὰ νὰ καταπέσῃ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ θῦμα. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πρώτου γρονθοκοπήματος ἐπτόησε, φαίνεται, τὴν τόλμην τοῦ βαναύσου μας διδασκάλου καὶ ἐψύχρανε διὰ μιᾶς τὴν ὀργήν του. Ὁ μικρὸς Σοφὴς εἶχε πέσει χαμαί, ἄπνους σχεδὸν καὶ ἀκίνητος, ἡμεῖς δὲ οἱ ἄλλοι, ἀνορθωθέντες διὰ μιᾶς ἐπὶ τῶν θρανίων, ἐκραυγάζαμεν σπαρακτικῶς, ὡς ἂν ἐδερόμεθα ὅλοι ὁμοῦ. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα ταραχή. Ἐξ ὅλων τῶν δωματίων ἔτρεξαν ἔντρομοι οἱ διδάσκαλοι, εἰσώρμησαν εἰς τὴν αἴθουσαν οἱ ἐπιστάται, ὁ δὲ σχολάρχης, σεβάσμιος φουστανελλοφόρος γέρων, κρατῶν ἀκόμη τὴν καπνοσύριγγά του, τὴν ὁποίαν ἐκάπνιζε πρὸ μικροῦ ἀμέριμνος εἰς

τὸ σχολαρχεῖον, ἐφάνη εἰς τὴν θύραν, καὶ ἀπέμεινεν ἄφωνος πρὸ τοῦ θεάματος.

— Ἄχ! διδάσκαλε! εἶπεν ἀμέσως· τί ἔκαμες! Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς λοιποὺς διδασκάλους,

— Ὁρίστε, εἶπε, κύριοι, εἰς τὰς παραδόσεις σας. Σεῖς διαλυθῆτε! ἐφώναξε πρὸς τοὺς μαθητάς.

— Διαλυθῆτε! ἐπανέλαβεν ἀμέσως ἐντονώτερον, βλέπων ὅτι ἐδιστάζομεν νὰ κενώσωμεν τὴν παράδοσιν.

Ἐξήλθομεν ὅλοι σιωπηλοί· μετ' ὀλίγον δὲ ὁ ἐπιστάτης τοῦ σχολείου ἐσήκωσε τὸν ἀναίσθητον Ἀλέξανδρον καὶ τὸν ἐπεβίβασεν εἰς μίαν ἅμαξαν.

Ἐπλησίασα τρέμων, καὶ ἠρώτησα δειλῶς·

— Ἄνοιξε τὰ μάτια του;

— Τὰ ἄνοιξε, . . . δὲν ἔχει τίποτα, ἀπήντησεν ἐκεῖνος καθήμενος πλησίον τοῦ ἁμαξηλάτου, καὶ ἡ ἅμαξα ἔφυγε δρομαία.

Ἀπήλθομεν βραδυπατοῦντες εἰς τὰς οἰκίας μας καὶ ἐσχολιάζομεν καθ' ὁδὸν τὰ συμβάντα. Δὲν εἴχαμεν, ὡς σοῦ ἔλεγα, φίλον τὸν Ἀλέξανδρον, οὔτε εἴχαμεν κατορθώσει νὰ τὸν οἰκειωθῶμεν. Ἀλλ' ἡ ζωηρά του φύσις μᾶς ἦτο συμπαθής, καὶ πολὺ ηὐχαριστήθημεν, ὅτι δὲν εἶχε πάθει τίποτε. Ηὐχαριστήθημεν δὲ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον σκηνήν, ἥτις ἐπηκολούθησε μετά τινας ἡμέρας.

Ὁ Σοφὴς δὲν ἦλθε πλέον εἰς τὸ σχολεῖον, οὔτε τὴν ἐπαύριον, οὔτε τὰς ἑπομένας ἡμέρας. Ἠσθένησεν ἆρά γε καὶ ἔμενε κλινήρης, ἢ ἄλλος τις ἦτο τῆς ἀπουσίας του ὁ λόγος; Κανεὶς δὲν ἠξευρεν. Ἀλλὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τὸ συμβάν, τὴν αὐτὴν περίπου ὥραν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ μάθημα, ἤνοιξεν αἴφνης ἡ πρὸς τὸν διάδρομον θύρα τῆς παραδόσεως, καὶ ἀνὴρ ὑψηλὸς καὶ ῥωμαλέος εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν. Εἶχε τὸ βῆμα βαρὺ καὶ τὸ ἦθος ἄγριον. Ἀτάραχος καὶ ἀτενῶς βλέπων πρὸς τὴν καθέδραν, ἐβάδισε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν διδάσκαλον, ὅστις, δὲν ἠξεύρω, ἀλλὰ μ' ἐφάνη κἄπως ὠχριάσας τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

— Τοῦ λόγου σου εἶσαι, ἠρώτησε πλησιάσας εἰς αὐτον, ποῦ ξεύρεις καὶ κτυπᾷς τόσον καλὰ τὰ παιδιά, σὰν νὰ ἦσαν μουλάρια, ἀπ' ἐκεῖνα ποῦ βοσκοῦσες εἰς τὴν πατρίδα σου;

Ὁ διδάσκαλος ἠθέλησε κἄτι νὰ ἀπαντήσῃ, ἀλλὰ τόσον ἔτρεμεν ὅλος, καὶ τόσον ἐτραύλιζεν ἡ γλῶσσά του, ὥστε δὲν ἠκούσαμεν τίποτε, μολονότι σιγὴ βαθεῖα ἐπεκράτει εἰς ὅλην τὴν τάξιν, διότι ἡ συγκίνησις εἶχε δέσει ὅλων μας τὰς γλώσσας.

— Δὲν ξεύρεις νὰ δέρνῃς καλά! Ἐπρόσθεσε δυνατώτερα ὁ ἄγνωστος, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοὺς λόγους του ἐννοήσαμεν, ὅτι ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐγὼ νὰ σὲ μάθω νὰ δέρνῃς καλλίτερα.

Καὶ ὑψώσας ταχέως τὴν χεῖρά του — θεέ μου! τὶ χεὶρ ἦτο ἐκείνη, καὶ τὶ κρότον ἔκαμε! — κατέφερεν αὐτὴν τόσον βιαίως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ διδασκάλου, ὥστε τὸν ἐσφενδόνισε κάτω τῆς ἕδρας του.

— Βοήθεια! ἐκραύγασεν ἐκεῖνος ἐγειρόμενος, καὶ προσεπάθησε νὰ κινηθῇ πρὸς τὴν θύραν τοῦ σχολαρχείου.

Ἀλλὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πατρὸς Σοφῆ παρηκολούθησε ταχεῖα ἡ ἀριστερά, καὶ ταύτην ἐκείνη, καὶ ἐκείνην πάλιν ἡ ἄλλη, καὶ δὲν ἠξεύρω μὰ τὴν ἀλήθειαν ποῦ ἤθελε φθάσει ἡ φοβερὰ ἐκείνη ἐκδίκησις, ἂν σχολάρχης καὶ διδάσκαλοι καὶ κλητῆρες δὲν ἐπλήρουν ἐντὸς ὀλίγου τὴν παράδοσιν.

— Εἶμαι ὁ πατέρας τοῦ Ἀλεξάνδρου Σοφῆ, εἶπεν ἐκεῖνος ἀτάραχος, στρεφόμενος ἀπαθῶς πρὸς τοὺς εἰσελθόντας, καὶ ἦλθα νὰ μάθω αὐτὸν τὸν κύριον πῶς δέρνουν.

Καὶ ἀνεχώρησεν ἡσύχως, ὅπως εἶχεν ἔλθει.

Τὸ μάθημα, ἐννοεῖται, διεκόπη, καὶ ἡμεῖς ὡρμήσαμεν φαιδροὶ πρὸς τὴν κλίμακα, καὶ κατέβημεν πηδῶντες ἀνὰ δύο τὰς βαθμίδας της.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐμάθαμεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐπαύθη, καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν δὲν ἠξεύραμεν τί ἀπέγεινε. Μετὰ χρόνους μόνον πολλοὺς ἤκουσα ὅτι ὁ βουλευτής του τὸν διώρισε κἄπου ἔπαρχον, ἀργότερα δὲ πολὺ τὸν εἶδα βουλευτὴν εἰς τὰς Ἀθήνας. Τίποτε

ἀπίθανον νὰ διώρισε καὶ ἐκεῖνος ἔπαρχον τὸν παλαιόν του βουλευτήν.

Ἐσιχαινόμεθα ὅλοι καὶ ἐγὼ ἴσως περισσότερον τῶν ἄλλων τὸν χυδαῖον ἐκεῖνον διδάσκαλον· ἐννοεῖς δὲ μὲ πόσην εὐχαρίστησιν καὶ παιδικὴν χαρὰν ἔσπευσα νὰ διηγηθῶ τὸ βράδυ εἰς τοὺς γονεῖς μου τὰ συμβάντα εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ νὰ περιγράψω ἰδίως λεπτομερῶς τὸ ἡρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ πατρὸς τοῦ συμμαθητοῦ μας. Ὁ πατήρ μου, σοβαρὸς συνήθως καὶ ὀλιγόλογος, κατέκρινε μὲ ὀλίγας λέξεις τὴν διαγωγὴν τοῦ διδασκάλου, ἀπεδοκίμασεν ἐπίσης τὸν πατέρα τοῦ Σοφῆ, ἀπέφυγε δὲ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν περίεργον ἐρώτησιν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἀπέτεινα, ζητῶν νὰ μάθω τί ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Σοφῆ, καὶ τί ἔργον εἶχε.

— Κύτταζε τὰ μαθήματά σου, μοῦ ἀπήντησε ζωηρῶς, καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν σ' ἐνδιαφέρουν.

Ἀλλ' ἐγώ, ἐννοεῖς, ἤμην περίεργος, οὐδ' ἐννόουν, κατὰ τί θὰ ἐβλάπτοντο τὰ μαθήματά μου, ἂν ἐμάνθανα τέλος πάντων τὰ οἰκογενειακὰ τοῦ μυστηριώδους συμμαθητοῦ μου. Διὰ τοῦτο, εὐθὺς ὡς ἔμεινα μόνος μὲ τὴν μητέρα μου, ἐπανέλαβον ἱκετευτικῶς καὶ μὲ πολλὰ θωπεύματα τὴν ἐρώτησιν μου, καὶ τόσον ἐπέμεινα, ὥστε ἀφῆκεν ἡ ἀγαθὴ γυνὴ πρὸς στιγμὴν τὸ πλέξιμόν της, μ' ἐκύτταξε τρυφερῶς, καὶ ἀπήντησε·

— Ὁ συμμαθητής σου ὁ Ἀλέξανδρος, παιδί μου, εἶνε ὀρφανός, . . δὲν ἔχει μητέρα. Ὁ πατέρας του εἶνε ἕνας κακορρίζικος ἄνθρωπος. Εἶχε περιουσίαν καὶ καλὸν ὄνομα, καὶ τὰ ἔχασε καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὸ κεφάλι του. Ἦτον ἀπὸ τοὺς καλοὺς κτηματίας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκαλλιεργοῦσε τὰ κτήματά του καὶ ἐζοῦσε καλά. Ἔπειτα ὑπανδρεύθη, ἐκακόπεσε, ἐπῆρε γυναῖκα σπάταλη, κακὴ νοικοκυρά, . . καὶ τὰ κτήματά του ἕνα ἕνα πῆγαν εἰς τὴν δημοπρασίαν. Σιγὰ σιγὰ ἐδυστύχησε, . . . ἔχασε καὶ τὴν γυναῖκά του, καὶ τώρα εἶνε πτωχὸς καὶ ἄθλιος, . . ζῇ ἀπὸ τὰ χαρτιά.

— Χαρτιά; ἠρώτησα ἐγὼ ἀπορῶν. Τί πρᾶγμα εἶνε, μητέρα, τὰ χαρτιά; Ἄ! ἀνεφώνησα ἀμέσως, πρὶν ἡ προφθάσῃ ν' ἀπαν-

τήση ἡ προδήλως ἀποροῦσα καὶ στενοχωρουμένη μήτηρ μου. Ἄ! ἐνθυμοῦμαι! θὰ εἶνε ἀπ' ἐκεῖνα, ποῦ μᾶς ἔφερε ταὶς προάλλαις εἰς τὸ σχολεῖον ὁ Ἀλέξανδρος.

— Σᾶς ἔφερε εἰς τὸ σχολεῖον ὁ Ἀλέξανδρος! ἐφώναξεν ἔντρομος ἡ μήτηρ μου. Καὶ τὰ ἐπιάσατε σεῖς εἰς τὰ χέρια σας; Μὴ παιδί μου! μή, νὰ σὲ χαρῶ! Μὴν πιάσῃς ποτὲ χαρτιά! Εἶνε ἀφανισμός! Εἶνε κατάρα! Αὐτὰ τὰ χαρτιὰ κατήντησαν τὸν πατέρα τοῦ Σοφῆ ἐκεῖ ποῦ τὸν κατήντησαν.

— Μὰ πῶς λοιπὸν μοῦ εἶπες, ὅτι ζῇ ἀπὸ τὰ χαρτιά; ἠρώτησα ἐγὼ περιέργως.

Ἐστενοχώρησε δέ, φαίνεται, πολὺ τὴν μητέρα μου ἡ ἐρώτησίς μου, διότι μετά τινας στιγμὰς δισταγμοῦ ἐπανέλαβε τὸ διακοπὲν πλέξιμόν της, καὶ εἶπε μὲ σιγαλοτέραν ἀλλὰ πολὺ σοβαρωτέραν φωνήν.

— Νά! βλέπεις ποῦ δὲν ἔπρεπε νὰ σοῦ εἰπῶ τίποτε; Αὐταὶς δὲν εἶνε ὁμιλίαις διὰ παιδιά. Πήγαινε τώρα νὰ κοιμηθῇς, διότι εἶνε ἀργά.

Ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς μητρός μου ὀλίγα τότε ἐννόησα περὶ τοῦ ἔργου τοῦ πατρὸς τοῦ Σοφῆ. Ἔμαθα ὅμως, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχε μητέρα, καὶ τότε ἐξήγησα, διατὶ ἤρχετο πολλάκις εἰς τὸ σχολεῖον μὲ τὸ φόρεμά του σχισμένον ἢ χωρὶς κομβία. Ἐπῆγα εἰς τὴν κλίνην μου βαρύθυμος, καὶ ἐπλάγιασα σκεπτόμενος, πῶς ἦτο δυνατὸν ἓν παιδίον νὰ μὴν ἔχῃ μητέρα. Ποτὲ δὲ ἄλλοτε, ὅσον τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, δὲν μοῦ ἐφάνη γλυκὺ τὸ φίλημα, διὰ τοῦ ὁποίου μοῦ ηὐχήθη καλὴν νύκτα ἡ μήτηρ μου, οὔτε ἔσφιγξα ποτὲ περισσότερον τὸν τράχηλόν της μὲ τὰς χεῖράς μου.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, καὶ πολλὰς ἄλλας κατόπιν, ἡ μόνη ὁμιλία μας εἰς τὸ σχολεῖον ἦτο, ἐννοεῖται, ὁ πατὴρ τοῦ Σοφῆ καὶ τὸ ἀνδραγάθημά του. Πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς συμμαθητάς μου, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν μεγάλων, διηγοῦντο περίεργα καὶ παράδοξα δι' αὐτὸν πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶχον μάθει, φαίνεται, καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς

γονεῖς των. Εἷς ἐδιηγεῖτο, ὅτι τόσην εἶχε δύναμιν ὁ ὑψηλὸς ἐκεῖνος καὶ σωματώδης ἄνθρωπος, ὥστε ἔθραυε τραπέζια μὲ τὸν γρόνθον του. Ἄλλος, ὅτι ἔτρωγεν ὁλόκληρον ἀρνίον καὶ ἔπινεν ὀκάδας χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε. Ἄλλος, ὅτι τὴν νύκτα ὅλην δὲν ἐκοιμᾶτο, διότι οἱ γείτονες ἔβλεπον φῶς εἰς τὰ παράθυρά του ἕως τὸ πρωΐ. Μερικοὶ ἰσχυρίζοντο, ὅτι τόσον ἦτο παράφορος καὶ ὀργίλος, ὥστε ἐμαύριζεν ἀπὸ τὸν θυμόν του καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἐγέμιζαν αἷμα, καὶ δὲν ἤξευρε πλέον οὔτε τί ἔλεγεν, οὔτε τί ἔκαμνεν. Ἐψιθύριζον δὲ ἄλλοι δειλῶς καὶ μὲ τρόμον, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ σύζυγός του, ἡ μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον δὲν ἐπανείδαμεν πλέον, εἶχε πέσει θῦμα τοῦ ἀγρίου θυμοῦ του, κτυπηθεῖσα ἴσως, ὅπως εἶχε κτυπηθῇ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καὶ ὁ γεωγράφος μας.

Ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία δὲν ἦτο δυνατόν, ἐννοεῖται, νὰ διατηρηθῇ πολὺ εἰς τὴν διάνοιαν παιδίων, καὶ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας εἶχε λησμονηθῇ ἐντελῶς, ὅπως ἐλησμονήθη βαθμηδὸν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος.

Ἐτελείωσα τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἐτελείωσα τὸ γυμνάσιον, μετέβην εἰς τὸ πανεπιστήμιον, κατόπιν εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ μόνον ὅτε ἐπέστρεψα, μετὰ χρόνους πολλούς, τὸν ἀπήντησα μίαν ἡμέραν καθ' ὁδόν. Τὸν ἀνεγνώρισα ἀμέσως. Τὸ ἦθός του δὲν εἶχε διόλου μεταβληθῇ, τὸ βλέμμα του ἦτο τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο ἐμπαικτικὸν συγχρόνως καὶ λογιστικὸν βλέμμα τοῦ συμμαθητοῦ μου, καὶ οἱ τρόποι του ἐνέπνεον πάντοτε δυσπιστίαν καὶ ἀπέτρεπον πᾶσαν φιλικὴν διάχυσιν. Τὸν ἠρώτησα, τί ἔγεινε τόσον καιρόν, καὶ ἡ μόνη του ἀπάντησις ἦτο· Μὴν ἐρωτᾷς!

Δὲν ἐπέμεινα, ἐννοεῖται, διότι ἤξευρα κάλλιστα, ὅτι ματαία θὰ ἦτο ἡ ἐπιμονή μου. Ἤκουσα ὅμως μετ' ὀλίγας ἡμέρας λεπτομερείας τινὰς τῆς ζωῆς του, αἱ ὁποῖαι μ' ἐλύπησαν πολὺ καὶ μὲ ἐτρόμαξαν περισσότερον. Εἶχε, φαίνεται, ἀρχίσει ἀπὸ τότε νὰ ῥιζοβολῇ εἰς τὸν νοῦν του ἡ ὀλεθρία ἐκείνη ἰδέα τοῦ διὰ παντὸς μέσου πλουτισμοῦ, καὶ τολμηρά τινα σχέδιά του, ἀστεῖα τὸ κατ' ἀρχάς, εἶχον ἀποβῇ ἐπὶ τέλους τραγικὰ εἰς αὐτόν. Ἔπειτα δὲν τὸν

ἐπανεῖδα, εἰμὴ πρὸ πέντε ἢ ἓξ ἐτῶν, ὅτε ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ἔμαθα, ὅτι εἶχε διατελέσει πρὸ ἐτῶν ὑποπρόξενος εἰς ἓν ἀπὸ τὰ μικρὰ ὑποπροξενεῖα τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὅτι δὲν ἄφησε πολὺ καλὰς ἀναμνήσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα. Μερικοὶ μάλιστα ἔλεγον, ὅτι εἶχε παυθῇ ἕνεκα καταχρήσεων κατὰ τὴν ἀπογραφὴν μιᾶς κληρονομίας. Ἐνόμισα τὰς φήμας αὐτὰς ὑπερβολάς, ἐκ τῶν συνήθων εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας, ἰδίως τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀλλ' ὅτε τὸν ἐπανεῦρον ἐδῶ δικηγοροῦντα, ἔχοντα μάλιστα φήμην εὐφυοῦς δικηγόρου, καὶ ἤκουσα μερικὰ δείγματα τῆς εὐφυΐας του, τὰ ὁποῖα, ὁμολογῶ, δὲν μὲ ἐνθουσίασαν, ἐνθυμήθην ἀμέσως τὰς φήμας ἐκείνας. Ὅσας δίκας τοῦ ἐνεπιστεύοντο, τὰς ἐθεώρει ὁ Σοφὴς ὡς εἴδός τι ἐπιχειρήσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐννόει νὰ κερδήσῃ αὐτὸς ὁπωσδήποτε περισσότερα τῶν πελατῶν του. Δὲν τὸν εἶχες καὶ σὺ δικηγόρον, νομίζω;

— Ναί, ἀπήντησα· καὶ μοῦ ἔχασε μίαν σπουδαίαν δίκην.

— Ποῖον εἶχε δικηγόρον ὁ ἀντίδικός σου, ἠρώτησα περιέργως ὁ Δημήτριος.

— Ποῦ νὰ ἐνθυμοῦμαι; Εἶνε τόσος καιρός!

— Βέβαια κανένα ἀπὸ τοὺς συνεταίρους τοῦ Ἀλεξάνδρου.

— Εἶνε φρικτὸν αὐτό! ἀνεφώνησα.

— Εἶνε καὶ ἄλλα, . . εἶπεν ὁ φίλος μου, καὶ ἐσιώπησε.

— Τὸν δυστυχῆ! ὑπέλαβον μετά τινας στιγμάς, καθ' ἃς ἡ ἀνάμνησις τῆς προσφάτου καταστροφῆς κατέπνιξεν ἀμέσως τὴν στιγμιαίαν μου ἀγανάκτησιν. Τὸν κατέστρεψεν ὁ ἀκοίμητος ἐκεῖνος πόθος τοῦ χρηματισμοῦ, ὁποῖος ἔβοσκεν ἄγριος εἰς τὰ στήθη του.

— Βεβαίως! . . δὲν εἶνε ζήτημα, ἀπήντησεν ὁ Δημήτριος, καὶ αὐτὸς χωρὶς ἄλλο θὰ τὸν ἔφερεν ἐπὶ τέλους εἰς συνάφειαν μὲ τὸν ποινικὸν νόμον, τὸν ὁποῖον μόνον ἐφοβεῖτο, καθὼς μᾶς ἔλεγεν ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Ἀλλὰ πόθεν ἐγεννήθη ὁ σκώληξ αὐτὸς εἰς τὴν ψυχήν του; Ποῖος ἔβαλεν ἐκεῖ τὸ σπέρμα τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ μολύσματος; Ὁ πατήρ του καὶ τὸ χαρτοπαικτεῖόν του. Υἱὸς ἐκ πατρὸς ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ τελειοποιημέ-

νος, ἐννοεῖται, ὑπὸ τῶν προόδων τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ψευδῶν ἀναγκῶν του.

— Καὶ τώρα τί θὰ γείνῃ ἡ οἰκογένειά του; Δὲν εἶχε, μοῦ εἶπες, νυμφευθῇ;

— Ναί· ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν ἀφίνει τέκνα, . . καὶ ὁ σκώληξ του θὰ ταφῇ μαζή του.

Καὶ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἐπὶ τοῦ δυστυχοῦς Ἀλεξάνδρου ψυχρὸς ἐπικήδειος τοῦ παλαιοῦ του συμμαθητοῦ.

ΤΟ ΔΩΡΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ*)

Α΄.

Ἦτο παραμονὴ τῆς πρώτης Ἰανουαρίου τοῦ 186. .

Ὁ Γεώργης, μικρὸς δωδεκαετὴς ὑπηρέτης τοῦ κυρίου Λευκοπούλου, ἦτο κατάκοπος ἐκ τῆς προσθέτου ἐργασίας, ἣν εἶχεν ἀπαιτήσει ἡ ἔκτακτος καὶ πολυάσχολος ἡμέρα.

Ἀφοῦ ἔτριψε καὶ ἐκαθάρισε τὰ σκεύη τῆς τραπέζης καὶ τὰ σκεύη τῆς οἰκίας, ἐπιμελέστερον τοῦ συνήθους, ἀφοῦ ἐβοήθησεν, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας καὶ τῆς νοημοσύνης του, τὴν οἰκοδέσποιναν εἰς παρασκευὴν τῶν γλυκυσμάτων τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, ἀφοῦ ἐκόμισεν ἱκανὰ ἐξ αὐτῶν πινάκια εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους τῆς οἰκίας, ἀφοῦ τέλος ἔστρωσε τὴν ἑσπέραν τὴν τράπεζαν τοῦ δείπνου, καὶ ἐδείπνησε καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν περισσευμάτων, καὶ ἔπλυνε τὰ πινάκια, ἐκάθισε κεκμηκὼς εἰς μίαν γωνίαν τοῦ μαγειρείου.

Ἦτο προδήλως μελαγχολικός, οὐδὲ κατώρθουν νὰ φαιδρύνωσι τὴν μορφήν του αἱ ὀλίγαι δεκάραι, ἃς εἶχε συλλέξει παρὰ τῶν γνωρίμων τοῦ οἴκου, ὡς κόμιστρα τῶν γλυκυσμάτων του, καὶ τὰς ὁποίας μηχανικῶς ἠρίθμει διὰ τῶν μικρῶν του χειρῶν ἐντὸς τῶν θυλακίων τῆς περισκελίδος του. Ἂν τις τὸν ἠρώτα τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ αἴτιον τῆς δυσθυμίας του, οὐδ' αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ ἤξευρε τί ἀκριβῶς νὰ ἀποκριθῇ. Ἤκουεν εἰς τὴν ἐγγὺς αἴθουσαν σαλπίζοντα καὶ τυμπανίζοντα καὶ θορυβοῦντα τὰ παιδία τῆς οἰκογενείας παρ' ᾗ ὑπηρέτει, ἄτινα εἶχον ἤδη λάβει προκαταβολικῶς τὰ

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» τοῦ ἔτους 1885.

δῶρά των, πρὶν ἢ ἔτι ἀνατείλῃ ἡ πρώτη τοῦ ἔτους· ἀλλ' ἡ μικρά του καρδία δὲν συνεσκίρτα πρὸς τὰ σκιρτήματά των. Εἶχεν ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν γονάτων του, κομψὸν καινουργῆ πῖλον, ὃν εἶχε χαρίσει εἰς αὐτὸν ἡ κυρία του πρὸ μικροῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἡ θέα δὲν ἴσχυε νὰ ἱλαρύνῃ τὸ πρόσωπόν του.

Τί εἶχεν; Ἐνθυμεῖτο τὴν μικρὰν νηπιακήν του ἡλικίαν καὶ τὸν πατρικὸν αὐτοῦ οἶκον.

Υἱὸς πτωχοῦ κορινθίου χωρικοῦ, μὴ ἐπαρκοῦντος εἰς συντήρησιν συζύγου καὶ τριῶν τέκνων, — αὐτοῦ καὶ δύο κορασίδων, — εἶχεν ἐκμισθωθῆ ἀντὶ πεντήκοντα δραχμῶν ἐτησίως εἰς ἀθηναῖον ἐπιχειρηματίαν, ὅστις ἀπὸ πωλητοῦ φωσφόρων μετέβαλλεν αὐτὸν ἐναλλὰξ εἰς καθαριστὴν ὑποδημάτων ἢ κομιστὴν ὀψωνίων. Αἱ ἡμερήσιαι εἰσπράξεις τοῦ μικροῦ Γεωργίου, ὅσον πενιχραὶ καὶ ἂν ἦσαν, θὰ ἤρκουν ἴσως, οὐχὶ νὰ παχύνωσιν ἀλλὰ νὰ θρέψωσι κἂν αὐτόν, ἂν δὲν ἐπάχυνον τὸ βαλάντιον τοῦ αὐθέντου του, ὅστις ἀντ' αὐτῶν τῷ ἐχορήγει μεγαλοδώρως δύο τεμάχια ξηροῦ ἄρτου καθ' ἑκάστην, ἀρτυόμενα δι' ἐλαιῶν μὲν ἢ τυροῦ ἀναλόγως τῆς ἡμέρας, ὁσάκις ὑπελάμβανεν ἐκεῖνος ἐπαρκῆ τὴν εἴσπραξιν τοῦ μικροῦ κορινθίου, διὰ ῥαπισμάτων δὲ καὶ ὕβρεων, ὁσάκις τῷ ἐφαίνετο γλίσχρον τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας τοῦ παιδός.

Τρία ὅλα ἔτη ἔζησεν οὕτω ὁ ταλαίπωρος Γεώργης, πεινῶν καὶ γυμνητεύων, φρικιῶν ὑπὸ ῥίγους τὸν χειμῶνα καὶ περιφέρων ἀσκεπῆ τὴν κεφαλήν του τὸ θέρος ὑπὸ τὸν φλογερὸν ἥλιον τῶν Ἀθηνῶν, κοίτην του ἔχων τὴν γωνίαν ῥυπαροῦ ὑπογείου, καὶ νυκτερινοὺς συντρόφους του — πλὴν δύο ἄλλων ὁμοίων του ἀτυχῶν πλασμάτων — ποντικοὺς ὑπερμεγέθεις, οἵτινες οὐχὶ σπανίως ἀπεθρασύνοντο νὰ τρωγαλίζωσι τὰς μικρὰς αὐτοῦ πτέρνας, ὁσάκις ὁ γάτος τοῦ οἴκου εἶχεν ἄλλας ἀσχολίας ἐπὶ τῶν γειτονικῶν ὀρόφων.

Καὶ δὲν ἤρκεσαν αὐτά.

Ἡμέραν τινὰ ὁμῆλιξ συμπατριώτης, νέηλυς ἐκ Κορίνθου, τοῦ ἔφερε τὴν μαύρην εἰδησιν, ὅτι αἱ δύο μικραί του ἀδελφαὶ ἀπέ-

θανον αἴφνης ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος ἐξ εὐλογίας, καὶ ὅτι ἡ μήτηρ του, παράφρων σχεδὸν ἐκ τῆς λύπης, κατέκειτο βαρέως νοσοῦσα. Δὲν ἐπρόφθασε νὰ κλαύσῃ τὰς ἀδελφάς του, τὰς ὁποίας τόσον ἠγάπα ὁ πτωχός, καὶ τοσάκις εἶχε νανουρίσει, ὅτε ἦσαν βρέφη, καὶ νέον ἀπὸ τῆς πατρίδος μήνυμα τοῦ ἀνήγγειλεν, ὅτι κακὴ ὥρα εὗρε τὸν πατέρα του. Διεσκέδαζε, τοῦ εἶπον, κυριακήν τινα μετ' ἄλλων συντρόφων· τὴν διασκέδασιν παρηκολούθησαν ἔριδες, τὰς ἔριδας πυροβολισμοί, καὶ μία σφαῖρα τυχαία τὸν εὗρεν εἰς τὸ στῆθος. — Καὶ ἡ μήτηρ του ; ἠρώτησεν ὁ ἀτυχὴς παῖς. — Κατάκοιτος πάντοτε.

Δὲν παρῆλθε καιρὸς πολύς, καὶ εἶδεν αἴφνης ὁ Γεώργιος μίαν πρωΐαν ἐμφανιζομένην ἐνώπιον του τὴν γραῖαν θείαν του, ἀδελφὴν τοῦ πατρός του, τὴν κυρὰ Βαγγελῆν.

— Καϋμένο παιδί! τοῦ εἶπε, καὶ τὸν περιεπτύχθη, καταφιλοῦσα μετὰ δακρύων τὴν ἀκτένιστον κεφαλήν του. Πεντάρφανο ἀπόμεινες· πάει κ' ἡ μάνα σου.

Καὶ τὸν ἔσφιξεν εἰς τὰς ἀγκάλας της τόσον, ὥστε ὁ Γεώργης δὲν εὗρεν ἀναπνοὴν διὰ νὰ κλαύσῃ.

— Ἔλα, πᾶμε! προσέθηκε.

— Ποῦ θὰ πᾶμε, θεία ; ἠρώτησεν ὁ ὀρφανός. Σ' τὴν Κόρθο ;

Καὶ ἐσκίρτησεν ἡ καρδιά του.

— Ὄχι, Γεωργάκη μου, θἄρθῃς νὰ καθίσῃς μαζή μου.

Καὶ στραφεῖσα πρὸς τὸν μισθωτὴν τοῦ παιδός, ὅστις προσέβλεπεν ἀπαθὴς τὰ γινόμενα,

— Τὸ παιδὶ τὸ παίρνω, εἶπε. Σοῦ χαρίζομε καὶ τὸ νοῖκι τῆς χρονιᾶς, καὶ ξοφλοῦμε.

Διενοήθη ἐκεῖνος πρὸς στιγμὴν νὰ ἀντιστῇ. Εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ γράμμα τοῦ συμβολαίου. Ἡ δουλεία τοῦ Γεώργη ἔληγε μετὰ δυὸ ἔτη. Ἀλλὰ τί τὸν ἤθελε πλέον — ἐσκέφθη — τὸν ὀρφανόν; Ἡ λύπη καὶ τὰ κλαύματα δὲν θὰ τοῦ ἄφιναν ὄρεξιν νὰ ἐργάζεται.

Καὶ ἀπήντησε σχεδὸν ἀμέσως·

— Ὅσο γι' αὐτό, χάρη μοῦ κάνεις, κυρά. Δὲν εἶνε προκοπὴ ἀπ' τὸ παιδί. Οὐδὲ τὸ ψωμί του δὲν βγάζει. Ἂς πάῃ 'ς τὸ καλό.

Οὕτως ὁ Γεώργης κατώκησεν ἐπί τινα χρόνον μετὰ τῆς ἀγαθῆς του θείας, ἥτις περισυναγαγοῦσα τὴν πενιχρὰν κληρονομίαν τοῦ παιδός, ὅσην ἀπετέλεσεν ἡ πώλησις τῶν οἰκιακῶν σκευῶν, ἑνὸς καχεκτικοῦ ἱππαρίου καὶ ἑνὸς χωλοῦ ὄνου, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, νὰ κυττάξῃ, ὡς ἔλεγε, τὸν ἀνεψιόν της.

Πλὴν πῶς νὰ τὸν κυττάξῃ, πῶς νὰ τὸν θρέψῃ καὶ νὰ τραφῇ καὶ αὐτὴ ἐκ τῶν ὀλίγων κερμάτων, ἅτινα ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς ἐκ Κορίνθου; Πολὺ περὶ τούτου ἐσκέφθη ἡ θεία, διότι ἦτο φρόνιμος καὶ νοήμων γυνὴ ἡ κυρὰ Βαγγελῆ. Ἀλλ' ἡ σκέψις της δὲν ἐγέννα δυστυχῶς χρήματα, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ μίαν ἑβδομάδα ἐκείνη μὲν ἐμισθοῦτο ἐπιστάτρια εἰς μίαν σχολὴν κορασίων, ὁ δὲ Γεώργης ὑπηρέτης παρὰ τῷ Κυρίῳ Λευκοπούλῳ.

— Ἤθελα, γυιέ μου, νὰ σὲ μάθω καὶ λίγα γράμματα, εἶπεν εἰς αὐτὸν ἡ καλὴ γραῖα· ἀλλ' ἂς τ' ἀφήσωμ' αὐτὰ γιὰ παραπέρα. Τώρα πρέπει νὰ πιάσῃς ἀπάνω σου λίγο κρέας, γιὰ νὰ μὴ μοῦ...

Δὲν κατώρθωσε νὰ περάνῃ τὴν φράσιν της· τὴν ἔπνιξαν οἱ λυγμοί, καὶ ἀπεχαιρέτισε τὸν ἀνεψιόν, σπογγίζουσα τοὺς καταπεπονημένους ἐκ τῶν δακρύων ὀφθαλμούς της.

Β'.

Ἦτο λοιπὸν ὁ Γεώργης μελαγχολικὸς τὴν παραμονὴν τῆς 1 Ἰανουαρίου 186., διότι ἐνθυμεῖτο τὰ παλαιά του· τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του, τὴν πατρικήν του καλύβην ἐν Κορίνθῳ, τὸν ἀδικοθάνατον πατέρα του, ὅστις τοῦ ἔδιδε πάντοτε αὐτὴν τὴν ἡμέραν τὴν εὐχήν του κ' ἕν ζεῦγος καινουργῶν σανδαλίων, τὴν ἀγα-

πητήν του μητέρα, ἥτις τὸν ἐφίλει . . τὸν ἐφίλει τὴν πρωτοχρονιάν, καὶ τὸν ἔσφιγγεν εἰς τὰς ἀγκάλας της λέγουσα·

— Νὰ μοῦ ζήσῃς παιδί μου! νὰ μοῦ ζήσῃς πολὺ πολύ, καὶ νὰ μοῦ κλείσουν τὰ χεράκια σου τὰ μάτια μου.

Δὲν τὴν ἤκουσεν ὁ Θεὸς τὴν πτωχήν· τοῦ Γεώργη της τὰ χεράκια ἐκαθάριζαν τὰ λασπωμένα ὑποδήματα τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ἐκείνη ἀπέθνησκεν.

Ἐνθυμεῖτο ἀκόμη τὰς μικράς του ἀδελφάς, μικροτέρας αὐτοῦ, τὰς ὁποίας συνώδευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ βαθέος ὄρθρου τοῦ νέου ἔτους, καὶ ὧν ἑκάστην ἐφίλευεν ἐπιστρέφων ἀνὰ μίαν κουλούραν, ἣν ἠγόραζεν ἐκ τῶν ὀλίγων φιλοδωρημάτων, ἅτινα εἶχε συλλέξει πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος, ψάλλων τὰ χριστούγεννα εἰς τοὺς συγγενεῖς.

Ἐνθυμεῖτο τέλος — καὶ αὐτὴ ἦτο ἡ νεωτάτη του λύπη — τὴν γραῖαν θείαν του, ἥτις ἀπὸ δέκα ἤδη ἡμερῶν κατέκειτο ἀσθενὴς ἐν τῷ νοσοκομείῳ.

Ἑσπέραν τινὰ βροχερὰν τοῦ χειμῶνος τὴν ἔστειλεν ἡ διευθύντρια νὰ συνοδεύσῃ μίαν τῶν μαθητριῶν, καὶ ἡ ἀσθενὴς γραῖα ἐπανῆλθεν εἰς τὸ σχολεῖον πυρέσσουσα.

Τίς εἶχεν ὄρεξιν καὶ καιρὸν καὶ τόπον νὰ τὴν νοσηλεύσῃ! Τὴν ἔστειλαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Τί νὰ τὴν κάμουν;

Ὁ Γεώργης ἐνθυμήθη, ὅτι εἶχε τρεῖς ἡμέρας νὰ τὴν ἰδῇ τὴν θειὰν Βαγγελῆν, καὶ λαβὼν ἄδειαν μιᾶς ὥρας παρὰ τῶν κυρίων του ἔδραμεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ἤθελε νὰ εὐχηθῇ περαστικὰ καὶ καλὸν τὸν νέον χρόνον εἰς τὴν ἀγαθὴν γραῖαν, ἠσθάνετο δὲ ὁ ἔρημος παῖς καὶ τὴν ἀνάγκην θερμῶν τινων φιλημάτων, ἐξ ἐκείνων ἅτινα τόσον ἐδαψίλευεν εἰς αὐτὸν ἡ θεία του.

Τί ἄλλο εἶχε πλέον νὰ τοῦ ἐνθυμίζῃ τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰς ἀδελφάς του, ἢ τὰ φιλήματα καὶ τὰς θωπείας τῆς γραίας;

Γ'.

Ἀλλ' ἡ νὺξ τῆς παραμονῆς παρῆλθεν ὁλόκληρος, καὶ ὁ Γεώργης δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον τῶν κυρίων του.

— Τὶ νὰ ἔγεινεν αὐτὸ τὸ παιδί; ἠρώτα ὁ αὐθέντης του.

Καὶ ἡ κυρία, δύσπιστος καὶ καχύποπτος γυνή, ἀπήντα·

— Ποῦ ξεύρεις ποῦ θὰ παραλύῃ. Εἰς ὅλα τὰ καφενεῖα παίζουν ἀπόψε χαρτιά. Κἄπου θὰ παίζῃ. Δὲν ἐκύτταξα νὰ μὴ μᾶς λείπῃ καὶ τίποτε.

Ὁ μικρός των ὑπηρέτης δὲν ἔπαιζε.

Διὰ τῶν ὀλίγων δεκαλέπτων, ἄτινα ἐκροτάλιζον ἐν τῷ θυλακίῳ του, εἶχεν ἀγοράσει καραμέλλας διὰ τὴν θείαν του — ἤξευρεν ὅτι ἔκαμνον καλὸν εἰς τὸν βῆχα, καὶ ἡ γραῖα ἔβηχε τόσον ἄσχημα, — καὶ τὰς ἔφερεν ἀσθμαίνων εἰς τὸ νοσοκομεῖον.

Κατηυθύνθη εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἤξευρεν ὅτι ἔκειτο ἡ γραῖα, καὶ μόλις εἶχε πνοὴν νὰ ἐρωτήσῃ τὴν νοσοκόμον, ἣν συνήντησε πρὸ τῆς θύρας,

— Πῶς εἶνε;

— Καλὰ ποῦ ἦλθες, ἀπήντησεν ἐκείνη. Ἡ θειά σου ἐβάρυνε. Ὅλη τὴν ἡμέρα σ' ἐζητοῦσε. Τώρα . . . .

Ὁ Γεώργης δὲν ἤκουσεν ἄλλο. Ἵστατο ἤδη ἄναυδος καὶ τρέμων πρὸ τῆς κλίνης τῆς κυρὰ Βαγγελῆς, ἥτις τὸν ἐθεώρει μὲν διὰ βλέμματος ἀπλανοῦς, ἀλλὰ δὲν τὸν ἔβλεπε.

— Ἐγὼ εἶμαι, θείτσα μου, ὁ Γεώργης. Δὲν εἶσαι καλλίτερα; . . . Καλλίτερα εἶσαι· δὲν βήχεις διόλου.

Καὶ κατεφίλει δακρύων τὴν κρεμαμένην ἔξω τῆς κλίνης λιπόσαρκον χεῖρά της.

Ἀληθῶς ἡ γραῖα δὲν ἔβηχε πλέον, διότι . . . ἐψυχορράγει.

Ἄϊφνης, ὡσανεὶ τὰ καταλειβόμενα δάκρυα τοῦ παιδὸς μετέδωκαν ἐσχάτην τινὰ θέρμην εἰς τὴν ἀποψυχομένην καρδίαν της, τὸ

βλέμμα της ἀνεζωογονήθη, καὶ ἡ νεκρουμένη χεὶρ αὐτῆς ἔσφιγξεν ἰσχυρῶς τὴν μικρὰν χεῖρα τοῦ ὀρφανοῦ.

— Καλό 'ς το! εἶπεν ἀσθενῶς· καλό 'ς το!

Καὶ λαβοῦσα ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν της μικρὰν δέσμην παλαιῶν καὶ κιτρινισμένων χαρτίων, τυλιγμένων εἰς μελανὴν μεταξίνην κλωστήν,

— Παρ' τ' αὐτὰ προσέθηκε, καὶ φύλαξ 'τα, . . . εἶνε τοῦ παππού σου. Νὰ μάθῃς γράμματα . . . νὰ τὰ διαβάσῃς μόνος σου.

Καὶ ἡ τελευταία τῆς γραίας πνοὴ ἐσφράγισε τὸ πρωτοχρονιάτικον δῶρόν της.

Δ'.

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν ὁ Γεώργης ἔφερεν εἰς τὸν κύριόν του τὰ ὑποδήματά του, ἐνῷ ἐσπόγγιζε συνάμα διὰ τῆς παλάμης του τοὺς ἐρυθροὺς ἐκ τῶν δακρύων ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.

— Ποῦ ἤσουν χθὲς ὅλην τὴν νύκτα; ἠρώτησεν ἀποτόμως ὁ κ. Λευκόπουλος.

Καὶ προσέθηκεν εὐθύς, βλέπων τὴν ἠλλοιωμένην μορφὴν τοῦ παιδός.

— Διατί κλαῖς;

— Ἤμουν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, αὐθέντη, ἀπήντησε δειλὸς ὁ μικρὸς ὑπηρέτης, ποῦ . . . πέθανε ἡ θειά μου.

— Καϋμένο παιδί!

Καὶ πλησιάσας ὁ κύριός του ἐθώπευσε πατρικῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδός.

Ἦτο ἀγαθὸς ἀνὴρ ὁ αὐθέντης τοῦ Γεώργη, καὶ ὁ Γεώργης τὸ ἠσθάνθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Τοῦ ἐφάνη, δὲν ἠξεύρω πῶς, ὅτι ἡ χεὶρ τοῦ πατρός του κατήρχετο ἀοράτως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τὸν ἐθώπευεν. Ἡ καρδία του ἐσκίρτησεν ἐξ ἀγάπης

καὶ εὐγνωμοσύνης, καὶ θαρρήσας ἀνέβλεψε πρὸς τὸν κύριόν του καὶ τῷ εἶπεν·

— Αὐθέντη, ... ἤθελα νὰ σᾶς ζητήσω μίαν χάριν.

— Τί θέλεις, παιδί μου;

— Μὰ μὴ μοῦ δίδετε μισθόν . . .

— Πῶς; χάρισμα θὰ μὲ δουλεύῃς; Δὲν γίνεται.

— Ἤθελα νὰ πάγω εἰς τὸ σχολεῖον, ... νὰ μάθω γράμματα, ... καὶ νὰ ὑπηρετῶ, ὅταν ἤμαι εὔκαιρος.

— Νὰ μάθῃς γράμματα; Ἂς ἦνε. Πῶς σοῦ ἦλθε αὐτὴ ἡ ἰδέα;

— Θέλω νὰ διαβάσω κἄτι χαρτιὰ ποῦ μοῦ ἐχάρισε χθὲς ἡ καϋμένη ἡ θειά μου.

— Τί χαρτιά; φέρε τα νὰ σοῦ τὰ διαβάσω ἐγώ.

Ὁ παῖς ἔστη ἐπὶ στιγμὴν ἀμήχανος.

Νὰ ἀρνηθῇ εἰς τὸν αὐθέντην του, ὅστις τοῦ ἔδιδεν ἄρτον; Νὰ λησμονήσῃ τὴν ῥητὴν παραγγελίαν τῆς θνησκούσης θείας του;

— Αὐθέντη, εἶπε τέλος, ἡ θειά μου μοῦ παράγγειλε νὰ τὰ διαβάσω μοναχός μου.

Ὁ κ. Λευκόπουλος ἠτένισε βαθὺ βλέμμα ἐπὶ τὴν μορφὴν τοῦ μικροῦ ὑπηρέτου του, καὶ τῷ εἶπεν εὐμενῶς·

— Καλὰ σοῦ παρήγγειλε. Νὰ πᾷς εἰς τὸ σχολεῖον, παιδί μου. . . . . νὰ πᾷς.

Ε'.

Μετὰ ἕνα μῆνα ὁ Γεώργης ἔλυεν ἐν τῷ ὑπερῴῳ, ὅπου κατεκλίνετο, τὴν μικρὰν ἐκείνην δέσμην τῶν κιτρίνων χαρτίων, ἅτινα εἶχε δωρήσει εἰς αὐτὸν ἡ θεία του, καὶ προσεπάθει νὰ ἀναγνώσῃ τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ γράμματα δὲν ὡμοίαζον δυστυχῶς μ' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐμάνθανεν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐκοπιάσε πολύ, πλὴν ἐκοπίασεν εἰς μάτην.

Ἔδεσε πάλιν τὰ πολύτιμα χαρτία του, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας ἐπανέλαβε τὴν ἀπόπειραν. Κατώρθωσε κἄτι περισσότερον αὐτὴν τὴν φοράν, ἐσυλλάβισεν ἐπιπόνως ὀλίγας λέξεις, ἀλλὰ νὰ τ' ἀναγνώσῃ, . . . ἀδύνατον.

Ἡ τρίτη ἀπόπειρα ἔγεινε μετὰ ἓν ἔτος.

Ἄ! τώρα ἐτελείωσαν τὰ ψεύματα.

Ὁ Γεώργης ἀνέγνωσε τὰ πολύτιμα ἔγγραφα, καὶ τ' ἀνέγνωσεν ὅλα. Ἐξημερώθη παρὰ τὴν πενιχράν του λυχνίαν, καὶ ὅτε ἐτελείωσε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ τελευταίου, τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐχάραζεν ἤδη διὰ τῶν ῥωγμῶν τοῦ παραθύρου του.

Ὀλίγα ἐννόησεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν παλαιῶν ἐκείνων κιτρινωπῶν χαρτίων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀλίγα αὐτὰ ἀπεκάλυψαν ἄγνωστον καὶ παράδοξον ὁρίζοντα πρὸ τῆς παιδικῆς του διανοίας.

Ὁ τόπος αὐτὸς ὅπου ἔζη, ἡ Ἑλλάς, ἡ χώρα ἐκεινη ὅπου εἶχε γεννηθῇ, ἡ Κόρινθος, εἶχον πολεμήσει ἐναντίον ἀνθρώπων κακῶν, βαρβάρων, τυράννων, ὡς τοὺς ἔλεγον τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα χαρτία.

Ὁ πάππος του εἶχε πολεμήσει καὶ αὐτός, καὶ εἶχε μάλιστα ἀκουσθῇ — τὰ χαρτία τὸ ἔλεγον. Δὲν ἦτο λοιπὸν ἀσήμαντος ἄνθρωπος ὁ πάππος του. Εἶχε προσφέρει εἰς τὴν πατρίδα τὸν βραχίονά του, ὅστις εἶχε κολοβωθῇ ὑπὸ σφαίρας, τὴν οἰκίαν του, τὴν ὁποίαν κατέκαυσαν οἱ Τοῦρκοι, τὴν περιουσίαν του, ἥτις ἐδαπανήθη εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Τὰ παλαιὰ χαρτία τὰ ἔλεγον ὅλ' αὐτά.

Διατί ὅμως μ' ὅλας αὐτὰς τὰς θυσίας του εἶχε μείνει ὁ πάππος του ἰδιώτης, καὶ ἀπέθανε καλλιεργῶν τοὺς ἀγρούς του διὰ τῆς μιᾶς αὐτοῦ χειρός;

Ὁ Γεώργης ἀμυδρῶς μόλις ἐνθυμεῖτο τὸν γέροντα, ἀλλὰ τὸν ἐνθυμεῖτο κάλλιστα ἁπλοῦν γεωργὸν καὶ μονόχειρα.

Διατί ὁ πατήρ του ἔζησε καὶ ἐκεῖνος πτωχὸς γεωργός, καὶ ἀπέθανε χωρὶς ν' ἀφήσῃ ἄλλην κληρονομίαν ἢ τὰ κίτρινα αὐτὰ πιστοποιητικά;

Ὁ ταλαίπωρος παῖς οὐδεμίαν εὕρισκεν ἐν τῇ διανοίᾳ του ἀπάντησιν εἰς τὰς ἀπορίας αὐτοῦ.

Ἀνεμιμνήσκετο καὶ πάλιν τὴν γραῖάν του θείαν, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐσχάτης της κλίνης τοῦ ἐκληροδότησε τὰ πολύτιμα αὐτὰ ἔγγραφα, ἐνθυμεῖτο τὴν παραγγελίαν της, νὰ μάθῃ γράμματα, καὶ ἀνελογίζετο τί ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ὅτε ἐστίλβονε, γονυπετῶν ἐπὶ τοῦ χώματος, τὰ ὑποδήματα τῶν διαβατῶν ἀντὶ ἑνὸς πενταλέπτου.

Κόσμος ἰδεῶν νέων κατέκλυσε τὸν μικρὸν αὐτοῦ ἐγκέφαλον, καὶ πόθοι παράδοξοι ἀνέβησαν εἰς τὴν καρδίαν του.

Ἐστήριξε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν δύο του χειρῶν, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἀγρυπνίας κόπωσις ἐκάλει ἤδη βαρὺν τὸν ὕπνον ἐπὶ τῶν βλεφάρων του, ὅτε ἀντήχησεν ὀξεῖα μέχρι τοῦ ὑπερώου ἡ φωνὴ τοῦ κυρίου του, ζητοῦντος τὸν καφέ του.

ς'.

Μετὰ τρία ἔτη ὁ Γεώργιος ἐτελείονε τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, καὶ εἰργάζετο ὡς γραφεὺς παρά τινι τῶν συμβολαιογράφων τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ ἄλλα τρία κατετάσσετο εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου, καὶ ἐλάμβανε ἑξηκοντάδραχμον ὑποτροφίαν, πρωτεύων ἐν διαγωνισμῷ.

Μετὰ πέντε δὲ ἄλλα ἦτο ἰατρὸς ἐν τῇ πατρίδι του, καὶ ἀνακομίζων ἐξ Ἀθηνῶν τὰ λείψανα τῆς θείας Βαγγελῆς, ἔθαπτεν αὐτὰ ὑπὸ τάφον κοινὸν μετὰ τῶν ὀστῶν τοῦ πατρός, τῆς μητρὸς καὶ τῶν δύο του μικρῶν ἀδελφῶν, τὰς ὁποίας τοσάκις εἶχε νανουρίσει, ὅτε ἦσαν βρέφη.

Η ΜΠΟΓΑΤΣΑ

Ἀνατολικὸς μῦθος *)

Εἶνε χειμῶνος ἑσπέρα.

Πυκναὶ καὶ ἀδιάκοποι καταπίπτουσι τῆς χιόνος αἱ νιφάδες, σαρονόμεναι ὑπὸ τοῦ βορρᾶ διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, εἰς τὰς ὁποίας μόλις που καί που προκύπτει βραδύνας διαβάτης, σπεύδων εἰς τὸν οἰκόν του, ὅπου προσδοκᾷ νὰ εὕρῃ θάλπος παρὰ τὴν φλέγουσαν ἑστίαν καὶ ἄρτον ἐπὶ τῆς τραπέζης. Συσπειρούμενοι ὑπὸ τοὺς ἐπενδύτας των καὶ κύπτοντες τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὴν δριμεῖαν πνοὴν τοῦ νυκτερινοῦ ἀνέμου, παρέρχονται ταχεῖς οἱ παροδῖται, προσέχοντες μόνον μὴ ὀλισθήσωσιν ἐπὶ τῆς χιόνος, οὐδ' ἔχοντες καιρὸν ἢ διάθεσιν νὰ σταματήσωσι δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ πρὸ τῶν ἀνοικτῶν ἔτι ὀψοπωλείων, ὅπου μεγαλοφωνοῦσιν οἱ μεταπράται, καλοῦντες εἰς μάτην τοὺς παρερχομένους ἀδιαφόρως πελάτας, κωφοὺς ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τοῦ κενοῦ στομάχου.

Ἀλλ' ἂν τὸ ψῦχος καὶ ἡ ἀσφαλὴς προσδοκία τοῦ ἀναμένοντος δεῖπνου κωφαίνει, ἡ πεῖνα ὅμως ἐξεγείρει τὸ οὖς, καὶ ἡ ἀπελπισία τοῦ κενοῦ στομάχου κεντρίζει τὴν προσοχὴν καὶ νικᾷ τὸν βορρᾶν.

Πολλοὶ παρῆλθον ἀδιάφοροι πρὸ τοῦ ἀνοικτοῦ ἐκείνου φούρνου, τὴν προθήκην τοῦ ὁποίου κοσμοῦσι θερμοὶ ἔτι καὶ εὐωδιάζοντες ἄρτοι, καὶ κουλοῦραι ξανθαί, καὶ πλακούντια προκλητικά, ἐν

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων» τῆς 8 Δεκεμβρίου 1893.

μέσῳ δὲ πάντων καὶ πρὸ πάντων ταψίον μπογάτσας, ἀχνιζούσης ἔτι ἀπὸ τοῦ πυρὸς καὶ μυροβολούσης ἀπὸ τοῦ βουτύρου. Τὸ ταψίον εἶνε μέγα καὶ ἡ μπογάτσα παχεῖα καὶ ζαχαρόπαστος. Ἀναπτύσσει ἐκεῖ πρὸς τοὺς παρερχομένους πεινα λέους διαβάτας τὰ θερμὰ αὐτῆς κάλλη, καὶ ἡ κνίσσα της ἡ ἀκαταμάχητος, ὑπερβαίνουσα τῆς προθήκης τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον, εἰσβάλλει θριαμβικῶς εἰς τὴν ὁδὸν καὶ σαγηνεύει τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον καὶ ῥακένδυτον ἀχθοφόρον, ὅστις μόλις κατορθόνει, ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς ἐξαντλήσεως, νὰ σύρῃ ἐπὶ τοῦ παγοστρώτου πεζοδρομίου τοὺς κατακόπους αὐτοῦ πόδας. Πολλοὶ διῆλθον καὶ παρῆλθον· ἀλλ' αὐτὸς δὲν κατώρθωσε νὰ παρέλθῃ. Ὁ κενός του στόμαχος εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸν σύρῃ ἕως ἐκεῖ· ἀλλ' ἐκεῖ, πρὸ τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου τοῦ φούρνου καὶ τῆς ἀχνιζούσης μπογάτσας, ὁ στόμαχός του ἀπέκαμε καὶ οἱ πόδες του παρέλυσαν.

Ἐστάθη, καὶ ἐμειδίασε μειδίαμα ὀνείρων καὶ προσδοκίας. Οἱ ὀφθαλμοί του διεστάλησαν καὶ ἠκτινοβόλησαν, ὁ στόμαχός του ἠσθάνθη ἀνεκλάλητον σπασμὸν ἡδονῆς, καὶ τὰ χείλη του συνεδιπλώθησαν λείχοντα τὸ ἓν τὸ ἄλλο, ἐν εὐφροσύνῳ παραισθησίᾳ. Τί ἦτον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔβλεπεν! Οὐδὲν εἶχε φάγει ἄλλο ἀπὸ πρωΐας, ἢ μικρόν, μικροσκοπικὸν τεμάχιον ἄρτου, ἁλιευθὲν ἐπιπόνως ἐκ τῶν ἀποβλήτων περιτριμμάτων προστύχου μαγειρείου. Μάτην ὥρας πολλὰς συνεστέλλετο ἀλγεινῶς ὁ στόμαχός του καὶ διεστέλλοντο ἐξ ἐπιθυμίας οἱ ὀφθαλμοί του. Πανταχοῦ ἐρημία καὶ χιὼν καὶ βορρᾶς. Καὶ τώρα, ἐν μέσῳ τῆς ἐρημίας ἡ ὄασις ἐκείνη ἡ μυροβόλος, . . . ἐν μέσῳ τοῦ ψύχους τὸ θάλπος ἐκεῖνο τῆς εὐώδους κνίσσης!

Ἔμεινεν ἐκεῖ βωβός, ἀκίνητος, ἀπολιθωμένος ὑπὸ τοῦ θάμβους καὶ τῆς ἐπιθυμίας, συνθλίβων διὰ τῶν χειρῶν τοὺς σπασμοὺς τοῦ κενοῦ του στομάχου, καὶ ἀνεκλάλητον ὁμιλῶν ἐρωτικὴν γλῶσσαν πρὸς τὸ λιπαρὸν καὶ κολοσσιαῖον ἐκεῖνο ταψίον. Ἐφαντάζετο ἤδη ἑαυτὸν καθισμένον πρὸ τοῦ θερμοῦ καὶ μοσχοβολοῦντος πλακοῦντος, καὶ τὴν πήτταν αὐτὴν κτῆμά του, ἰδιοκτησίαν

του, ὑποκειμένην ἄνευ ὅρων καὶ περιορισμῶν εἰς τὴν θέλησιν τῶν ὀδόντων καὶ τὴν βουλιμίαν τῆς κενῆς του κοιλίας. Ἐφαντάζετο τὴν μαλακὴν ἐκείνην καὶ γλυκεῖαν ζύμην κοπτομένην καὶ ἀναρπαζομένην, ὄχι διὰ μαχαιρίου καὶ περόνης, ἀλλὰ διὰ τῶν δακτύλων του αὐτῶν καὶ τῶν μακρῶν του ὀνύχων. Ἐφαντάζετο τὴν εὔχυλον ἐκείνην καὶ λιπαρὰν μάζαν ἀναλυομένην διὰ τῶν ὀδόντων του, καὶ οἱ σιελοποιοί του ἀδένες ὠγκοῦντο καὶ ἐξεχείλιζον ἐπὶ τὸ ἀτημέλητον καὶ λευκὸν ἐκ τῆς χιόνος γένειόν του. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος! Αὐτὸς ἔβλεπε καὶ ἔβλεπε, καὶ ὁ στόμαχός του ἐστέναζε καὶ ὠλόλυζε διαμαρτυρόμενος. Ἂς φύγωμεν! τοῦ ἔλεγεν ἐμπιστευτικῶς. Ἀλλὰ ποῦ νὰ φύγῃ ὁ πεινῶν ἐκεῖνος ἱέραξ! Καὶ ἔμενεν ἀτενίζων ἐπὶ τὸ ἀπρόσιτον θῦμά του, καὶ μάτην βασκαίνων αὐτὸ διὰ τῶν ἀπορροφητικῶν του βλεμμάτων.

Αἴφνης παρέρχεται πρὸ αὐτοῦ ἡ νυκτερινὴ περίπολος τῆς ἀστυνομίας, καὶ ὁ ὁδηγὸς αὐτῆς ἵσταται πρὸ τοῦ παραδόξου καὶ δραματικοῦ θεάματος. Τὸν ἐτρόμαξεν ἴσως ἡ εἰς πραξικόπημα ἤδη κορυφουμένη ἀπόγνωσις τοῦ λιμώττοντος Παρίου, ἡ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἀστράπτουσα, ἢ τὸν ἐκίνησεν εἰς οἶκτον τὸ εἰς καμπύλην ἐκ τῆς πείνης κυρτούμενον σῶμά του.

— Τί κυττάζεις, μωρέ, αὐτοῦ;

— Ἄχ! τὴ μπογάτσα, ἀφέντη μου!

— Σ' ἀρέσει τὸ λοιπὸν ἡ φρέσκα μπογάτσα;

Ὁ ἀχθοφόρος δὲν ἀπήντησεν, ἀλλὰ προσεῖδε μόνον τὸν ἀστυνόμον. Καὶ τὸ βλέμμα του ἐκεῖνο ἦτο δίωρος κοινοβουλευτικὴ ρητορεία.

— Κόψ' του ἕνα κομμάτι! διέταξεν ὁ οἰκτίρμων δημόσιος λειτουργὸς τὸν ὀπτανέα. Δός του νὰ φάῃ τοῦ κακομοίρη!

— Ἄμ' ἕνα κομμάτι μοναχά, ἀφεντικούλη μου; Τί νὰ τὸ κάμω ἕνα κομμάτι;

— Μὰ πόσο θέλεις τὸ λοιπόν; Μὴ θὲς νὰ τὴ φᾷς ὁλάκερη;

— Τὴν τρώγω, ἀφέντη μου, ὑπέλαβε μετριοφρόνως ὁ γυμνήτης, καὶ ὑλάκτει, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, ὁ στόμαχός του ἐξ ἀγαλλιάσεως.

— Κι' ἂν δὲν τὴ φᾷς;

— Ἂν δὲν τὴ φάω . . φτύσε με, ἀφέντη μου.

Καὶ ἔνευσεν ὁ ἀστυνόμος, καὶ ἤρχισεν ὁ πόλεμος.

Τίς νὰ περιγράψῃ τὴν γιγάντειον ἐκείνην μονομαχίαν τῆς κολοσσιαίας μπογάτσας καὶ τοῦ ἀπειροβαθοῦς στομάχου;

Ἐνέπηξε τοὺς ὄνυχάς του εἰς τὸ ταψίον ὁ βουλιμιῶν ἀχθοφόρος, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀποσπάσῃ τὰ ἐντόσθια θανασίμου ἐχθροῦ του, καὶ ἡ πρώτη του δρὰξ κατεβροχθίσθη ὡς ἂν ἦτο καταπότιον. Τὴν πρώτην παρηκολούθησεν ἄλλη, καὶ ταύτην ἄλλη, καὶ αἱ βουκιαὶ διεδέχοντο ἀλλήλας ὡς στροφαὶ ἠλεκτρικῆς δυναμομηχανῆς, καὶ ὁ ἀκένωτος στόμαχος κατεβρόχθιζεν αὐτὰς πρὶν ἢ προφθάσῃ κἂν νὰ τὰς ἴδῃ ὁ κατάπληκτος χορηγὸς τῆς παραδόξου ἐκείνης εὐωχίας.

— Μωρὲ στάσου, καὶ θα πνιγῇς! Ἐτόλμησεν ἅπαξ νὰ εἴπῃ ὁ πτωχὸς ἀστυνόμος, βλέπων ὅτι τὸ ἀστεῖόν του πείραμα ἐκινδύνευε νὰ γείνῃ σοβαρὰ τοῦ βαλαντίου του τραγωδία.

Ἀλλὰ ποῦ νὰ πνιγῇ ὁ λύκος! Ἐκεῖνος δὲν ἔτρωγε· κατέπινε. Καὶ κατέπινεν ἀδηφάγος, ταχύς, οἱονεὶ διωκόμενος, καὶ κατεβρόχθιζε πασαλείφων καὶ μύστακα καὶ γένειον, καὶ ἔλειχεν ἐν τῷ μεταξὺ τὰ χείλη καὶ τοὺς δακτύλους, πότε τῆς μιᾶς καὶ πότε τῆς ἄλλης τῶν χειρῶν, καὶ τὸ ταψίον ἀπεγυμνοῦτο βαθμηδόν, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς μπογάτσας εἶχεν ἤδη μεταβῆ εἰς τοὺς μακαρίτας, . . ὅτε ἡ καταβρόχθισις ἐφάνη πως ἀνακοπεῖσα. Οἱ δάκτυλοι τοῦ ὀρνέου ἐφάνησαν βραδύνοντες, τὸ γένειον τοῦ ἀχθοφόρου ἔμενε λιπαρὸν καὶ ἀσπόγγιστον, ἡ κατάποσις ἤρχισεν ἀραιουμένη, καὶ ἡ μάχη . . διὰ μιᾶς ἐσταμάτησεν. Ἐπροσπάθησεν ὁ δυστυχὴς νὰ καταπίῃ ἕνα ἔτι βλωμόν, ἔφερε τὴν χεῖρα πρὸς τὸ ταψίον . . . ἀλλ' ἡ χείρ του κατέπεσεν ἀδρανής, καὶ τὸ ἀλαμπές του βλέμμα ὑψώθη πρὸς τὸν γενναῖον χορηγόν.

— Φτύσε με, ἀφέντη μου! κατώρθωσε μόλις νὰ ψελλίσῃ. Δὲν μπορῶ πειά!

Καὶ σταυρώσας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ πληρωθέντος στομάχου

του ἀνέμεινε χριστιανικῶς ὁ ἀχθοφόρος τὸ πτύσμα τοῦ ἀφελοῦς χορηγοῦ, πρὸς ὃν ἠτένιζεν ἐναγώνιον βλέμμα ὁ ἀνήσυχος ὀπτανεύς.

Ἐπιμύθιον

Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ εὐφυΐα τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν δὲν θὰ ζητήσῃ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ θ' ἀναπληρώσῃ μόνη της τὸ ἐλλεῖπον ἐπιμύθιον. Καὶ θὰ τὸ κατορθώσῃ εὐκόλως, ὑποθέτομεν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐνθυμηθῇ μερικὰ προγράμματα ὑποψηφίων βουληφόρων καὶ μερικὰς ἐπαγγελίας δημοσίων ἀρχόντων.

Ο ΕΠΤΑΨΥΧΟΣ ΓΑΤΟΣ

Ἀλληγορία *)

Ἤμην παιδίον, ἑπτὰ ἴσως μόλις ἢ ὀκτὼ ἐτῶν.

Ἀλλὰ τὸν ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ζωηρότατα, καὶ θαρρῶ ὅτι τὸν βλέπω ἐμπρός μου ζωγραφιστόν, ὁλοζώντανον, μὲ τὸ λευκόν του τρίχωμα, τὸ ὁποῖον ἔστιζον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὀλίγαι κίτριναι κηλίδες, μὲ τὴν μεγάλην του κεφαλήν, τὴν κιτρίνην του οὐράν, τοὺς κιτρίνους του ὀφθαλμούς, καὶ τὸ ὕπουλον ἀθόρυβον βῆμά του — ἀληθὲς βῆμα νυκτοκλέπτου.

Καὶ ἦτο νυκτοκλέπτης ὁ ἄθλιος, ἀλλὰ καὶ ἡμεροκλέπτης ἀκόμη, καὶ ληστὴς ἀληθινός, ὄχι μόνον τοῦ μαγειρείου καὶ ὀψοφυλακίου τοῦ οἴκου μας, ἀλλὰ καὶ πάντων ἔτι τῶν μαγειρείων καὶ ὀψοφυλακίων τῶν γειτονικῶν οἰκιῶν. Κυνηγὸς μόνον δὲν ἦτο. Περιεφρόνει ἄρά γε πλέον τοὺς ποντικούς, ὡς ἀνάξιον ἄθυρμα τῆς ὡρίμου του ἡλικίας, ἢ μὴ ἐπροτίμα τοῦ ζῶντος ἐκείνου καί πως κοπιώδους θηράματος τὴν εὐκολωτέραν καὶ ἑτοίμην λείαν τῶν τηγανιστῶν ὀψαρίων, τῶν μαγειρευμένων ἢ καὶ ἀμαγειρεύτων κρεάτων, καὶ παντὸς λειψάνου τῆς χύτρας ἢ τῶν πινακίων; Ἄγνωστος ὁ λόγος τῆς προτιμήσεως. Τὸ βέβαιον μόνον εἶνε, ὅτι ὁ γάτος μας δὲν ἐδίωκε ποντικούς, καὶ τὸ βεβαιότερον ἀκόμη, ὅτι καὶ ἂν ἤθελε νὰ τοὺς κυνηγήσῃ, δὲν θὰ εὕρισκε κανένα, διότι βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς τοὺς ἐλιμοκτόνησεν ὅλους, καθαρίζων ἑκάστοτε τὸ μαγειρεῖον ἀπὸ παντὸς ψιχίου, πρὶν ἢ προβάλωσιν

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων» τῆς 11 Δεκεμβρίου 1893.

ἐκεῖνοι τὸ μυστακοφόρον αὐτῶν ῥύγχος διὰ τῆς ὀπῆς τῶν φωλεῶν των.

Τὸ στρογγύλον καὶ παχυνθὲν ἐκ τῆς κλοπῆς σῶμά του ἔλαμπεν ὑπὸ βαθὺ καὶ λάσιον τρίχωμα, οἱ ὀφθαλμοί του, κλειστοὶ συνήθως ἀπὸ τῆς ραστώνης, ἠνοίγοντο καὶ διεστέλλοντο πρὸ τῆς ἀσθενεστάτης ὀσμῆς οἱουδήποτε λιχνεύματος, καὶ τὸ ἀδρανὲς καὶ συρόμενον βῆμά του μετεβάλλετο αἴφνης εἰς τίγρεως ἅλμα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν ὁδόν. Ἐκεῖ, ἀναρριχώμενος ταχὺς ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ πρώτου προστυχόντος τοίχου, ἐτρωγάλιζε μακαρίως τὴν λείαν του, ἔνιπτεν ἔπειτα διὰ τοῦ ποδὸς τὴν λιπαράν του μορφήν, καὶ ἐξηπλοῦτο κατόπιν πρὸς τὸν ἥλιον, διὰ νὰ κάμῃ τὴν χώνευσίν του, οὐδὲ βλέμματος ἀξιῶν τὰ περιϊπτάμενα πτηνὰ ἢ τὰς ἐνοχλούσας αὐτὸν μυίας.

Ἀλλ' αἱ κλεπτικαί του ἔφοδοι δὲν ἐτελείονον πάντοτε τόσον αἰσίως. Εἶχεν ἀπὸ μακροῦ ἐπικηρυχθῇ ὁ ληστὴς ὑφ' ὅλων τῶν μαγειρισσῶν τῆς γειτονίας, καὶ πολλάκις εἶχον στηθῇ ἐνέδραι κατὰ τῶν κλεπτικῶν του κατορθωμάτων, καὶ πολλάκις ἡ καταδίωξίς του δὲν ἀπέβη ματαία. Πόσαι πυράγραι εἶχον κατὰ καιροὺς σφενδονισθῇ κατὰ τῆς κεφαλῆς του, πόσα ματσούκια εἶχον θραυσθῇ κατὰ τῆς ῥάχεώς του, καὶ πόσαι χύτραι ζέοντος ὕδατος εἶχον χυθῇ ἐπὶ τὸ παχύ του τρίχωμα! Εἶχε μαδήσει πολλαχοῦ καὶ γυμνωθῇ πελιδνὸν τὸ δέρμα του, ἡ κεφαλή του εἶχε παραμορφωθῇ ἐκ τῶν μωλώπων καὶ τῶν πληγῶν, πότε ὁ εἷς καὶ πότε ὁ ἄλλος τῶν ποδῶν του ἐσύροντο μετέωροι καὶ παραλυτικοί, καὶ ὁ εἷς τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀπὸ πολλοῦ εἶχε κλεισθῇ πρὸς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὸ ζεμάτισμα τῆς μαγειρίσσης μας.

Ἀλλ' ἦτο ἀδιόρθωτος ὁ ἁμαρτωλὸς γέρων. Κλέπτης ἐκ γενετῆς, καὶ λαίμαργος ἐκ φύσεως. Τὸ κατ' ἐξοχὴν καὶ προχειρότατον εἰς αὐτὸν πεδίον τῶν ληστροπραξιῶν του ἦτο, ἐννοεῖται, ἡ πάτριος αὐτοῦ γῆ, τὸ μαγειρεῖον τῆς οἰκίας μας, ὅπου πρωΐαν τινὰ χειμῶνος εἶχε γεννηθῇ ἐντὸς τῆς ἀνθρακοθήκης. Ἐκεῖ ἠνδραγάθει καὶ δὶς καὶ τρὶς πολλάκις τῆς ἡμέρας, ἐκεῖ εἶχε συλλέξει

καὶ τὰς πλείστας τῶν πληγῶν, αἵτινες ἐκόσμουν τὸ ἡρωϊκὸν αὐτοῦ σῶμα, ἐκεῖ δ' ἐπῆλθε τέλος καὶ ἡ φοβερὰ τραγωδία, τῆς ὁποίας ἡμέραν τινὰ παρέστην ἀκούσιος μάρτυς.

Ἡ μαγείρισσά μας, κολοσσιαῖον ἀνδρογύναικον ἐκ Νάξου, χεῖρας ἔχον ἀχθοφόρου καὶ πόδας ἐλέφαντος, κατεγίνετο καίουσα τὸν παρὰ τὴν ἑστίαν εὐμεγέθη φοῦρνον, ὅπως ψήσῃ τὸ ζυμωτὸν τῆς ἑβδομάδος. Τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἀπολίτιστον ἐποχὴν ὁ ἄρτος ἐζυμοῦτο καὶ ἐψήνετο συνήθως ἐν τῷ οἴκῳ. Ἱσταμένη πρὸ τοῦ χαίνοντος καὶ φλογοβόλου στομίου τοῦ φούρνου καὶ κρατοῦσα ἀνὰ χεῖρας τὴν κολοσσιαίαν αὐτῆς π ά ν α ν ἐν μέσῳ σωροῦ φρυγάνων, ὅθεν ἐτροφοδότει τὴν καίουσαν κάμινον, παρίστατο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ μέγαιρα ἀγριωπή, πορφυρᾶ ἐκ τῶν φλογῶν, μὲ λυτὴν τὴν κόμην καὶ κάθιδρον τὸ μέτωπον, ὡς δαίμων τις τῆς κολάσεως, τσιγαρίζων ἁμαρτωλοὺς ἐντὸς κολοσσιαίας χύτρας. Ἐστραμμένη πρὸς τὸ πῦρ, δὲν ἐπρόσεχε τί συνέβαινεν ἐκεῖ πλησίον της, ὄπισθέν της, ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ μαγειρείου, ὅπου κατέκειντο ἀπαράσκευα ἔτι τὰ ὄψα τῆς ἡμέρας, κρέατα καὶ ἰχθῦς καὶ τυρὸς καὶ ἄρτος καὶ λάχανα, ἀνάμικτα πάντα εἰς ἄμορφον σωρόν. Αἴφνης ἐπεστράφη, καὶ εἶδε τὸν ληστὴν πηδήσαντα ἤδη ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Δὲν ἠξεύρω πῶς καὶ εἰς πόσον καιρὸν συνέβη ὅ,τι κατόπιν εἶδα. Ἦτο ἀστραπὴ συγχρόνως καὶ κεραυνός. Ἤκουσα μόνον κλειομένην παταγωδῶς τὴν θύραν τοῦ μαγειρείου, καὶ εἶδα συγχρόνως τὸν γάτον σφαδάζοντα ἐν μέσῳ τῶν ἡρακλείων χειρῶν τῆς μεγαίρας. Τὸν ἐκράτει ἀπὸ τῶν ὀπισθίων του ποδῶν καὶ κατέφερε ταχεῖα τὴν κεφαλήν του ἐπὶ τὸ πλακόστρωτον τοῦ μαγειρείου. Μία, δύο, τρεῖς, καὶ ὁ κλέπτης κατέκειτο ἐκτάδην ἀκίνητος, παράλυτος, μὲ κλειστοὺς ὀφθαλμούς, μ' αἱμόφυρτον τὸ στόμα καὶ τὰς σιαγόνας σπασμωδικῶς ἀνοιγοκλειομένας.

— Ἄ! ἐφώνησε θριαμβικῶς ἡ ναξία Νέμεσις. Τώρα πειὰ σὲ γλυτόνω μιὰ γιὰ πάντα!

Καὶ δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο ἡ φοβερὰ Μορμώ. Ἥρπασε τὸ

πτῶμα τοῦ λῃστοῦ, τὸ ἔρριψεν εἰς τὴν χαίνουσαν πυρακτωμένην κάμινον, τὸ ἐστρηφογύρισεν ἐντὸς αὐτῆς δὶς καὶ τρὶς διὰ τῆς πάνας της, τὸ ἔσυρεν ἔπειτα ἔξω, καὶ πυρίκαυστον, μελανόν, παράμορφον, ἔδραμε καὶ τὸ ἐπέταξεν ἐπὶ μεγάλου λίθων σωροῦ, ὅστις ἀπέκειτο πρὸς οἰκοδομὴν εἰς γωνίαν τινὰ τῆς αὐλῆς.

Ἤμην κατάπληκτος, ἀπολιθωμένος, καὶ μόνον ὅτε συνετελέσθη ἡ τραγωδία, ἐρράγην εἰς φωνὰς καὶ κλαυθμούς. Εἶχα σύμπάθειαν πρὸς τὸν ἀτυχῆ ἐκεῖνον ἥρωα τῶν μαγειρείων. Τὸν εἶχα ἰδεῖ νεογέννητον, μικρὸν, φιλοπαίγμονα· πολλάκις τὸν εἶχα σιτίσει ἀπὸ τοῦ περισσεύματός μου παρὰ τὴν τράπεζαν, καὶ πολλάκις τὸν εἶχα κοιμίσει ἐπὶ τῶν γονάτων μου, ἀκούων ἐν ἐκστάσει τὸν ἁρμονικὸν ῥόγχον τοῦ λασίου του στήθους. Τὸν ἐπένθησα ἀληθῶς, καὶ πολλὰς ἡμέρας ἐξηκολούθουν νὰ τὸν ἀναζητῶσιν εἰς μάτην τὰ βλέμματά μου, ὅτε ἡμέραν τινὰ — τίς τὸ πιστεύει; — βλέπω εἰσερχόμενον εἰς τὸ μαγειρεῖον τὸν παλαιόν μου γνώριμον. Ἦτο ἢ δὲν ἦτο ἐκεῖνος ἀληθῶς; Οὐδεὶς κατ' ἀρχὰς τὸν ἀνεγνώρισεν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ καὶ τοῦ δημίου του.

— Χριστὲ καὶ Παναγία! Ἐκραύγασε τὸ ἀνδρογύναικον καὶ ἐσταυροκοπήθη. Καλὲ νά τον πάλι! Ξαναζωντάνευσε ὁ ἑφτάψυχος! Βρουκολάκιασε! Παναγία μου βοήθησε!...

Καὶ ἦτο ἀληθῶς ἀγνώριστος ὁ δυστυχής. Ἐκ τοῦ τριχώματός του ὀλίγα τινὰ μόλις περιεσώζοντο λείψανα, φαιά, μελαψὰ καὶ πυρίκαυστα, ἡ κεφαλή του ἦτο σχεδὸν γυμνὴ καὶ κατάμαυρος, ἡ σιαγών του ἐκρέματο σιελώδης, οἱ πόδες του μόλις ἐσύροντο... — ἀλλ' ἐσύροντο ὅμως, ἐκινοῦντο, περιεπάτουν, καὶ ὁ μόνος καὶ μονάκριβος κίτρινος ὀφθαλμός του, οὐδὲν μαθὼν οὐδ' ἀπομαθών, περιεσκόπει κλοπίως τὸ μαγειρεῖον, « ζητῶν τίνα καταπίῃ », ὡς ὁ λέων τῆς Γραφῆς.

— Καλέ, ἐστοίχειωσε ὁ μαγκούφης! ἐφώνησεν ἡ μαγείρισσά μας, καὶ ἐσφενδόνισε πάλιν τὴν πυράγραν της κατὰ τοῦ δυστυχοῦς βρυκόλακος, ὅστις ἀγνοῶ ἀληθῶς ποῦ εὗρε τὴν δύναμιν νὰ τραπῇ δρομαῖος εἰς φυγήν.

Καὶ ὁ γάτος μας ἀπεκλήθη ἔκτοτε εἰς ὅλην τὴν γειτονίαν ὁ ἑπτάψυχος γάτος, καὶ μυθικὴ παράδοσις μεγάλη καὶ πολύστομος περιέβαλε τὴν καψαλισμένην του μορφήν. Ἀλλ' ἡ παράδοσις ἐκείνη καὶ ἡ ἀπαισία φήμη, ἥτις ἐδόξασε τὸ πολυπαθές του γῆρας, ἐπέφεραν τὸ ἀληθὲς πλέον καὶ ἀμετάκλητον αὐτοῦ τέλος.

Τὰ παιδία τῆς συνοικίας ἤρχισαν νὰ διώκωσιν ὅλα ἐναμίλλως καὶ νὰ λιθοβολῶσιν ἀσπλάχνως τὸν ταλαίπωρον βρυκόλακα. Οὐδ' ἔλεος πλέον οὐδὲ χάρις πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαίσιον ὄν, ὅπερ ἐτόλμησε νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τὸν κάτω εἰς τὸν ἐπάνω κόσμον. Πόλεμος ἀκήρυκτος ἐξολοθρευμοῦ ἐκινήθη ἐναντίον του ὑπὸ τοῦ συρφετοῦ τῶν ἀγυιοπαίδων. Ὅπου ἐφαίνετο τὸν ὑπεδέχοντο λίθοι, καὶ ὅπου ἵστατο τὸν ἐδίωκε λάκτισμα. Ἄνελπις, ἀπειρηκὼς καὶ μόλις ἀναπνέων ἐτρύπωσε μίαν ἡμέραν εἰς μίαν γωνίαν, καὶ ἐκεῖ, ἀκίνητος, ἄμαχος, — τίς οἶδεν ἂν μετανοήσας ἢ μὴ διὰ τὸ ληστρικὸν αὐτοῦ παρελθὸν — ἐτάφη ὑπὸ σωρείαν λίθων, τοὺς ὁποίους ἐσφενδόνισαν ἀλλεπαλλήλως κατὰ τῆς λιπότριχος κεφαλῆς του οἱ ἀδυσώπητοι αὐτοῦ διῶκται.

ΠΡΩΗΝ ΚΑΙ ΝΥΝ ΑΘΗΝΑΙ *)

Ὅσοι, γνωρίσαντες τὰς Ἀθήνας πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν, κατέλιπον αὐτὰς καὶ ἐπανέρχονται σήμερον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, τρίβουσιν ἔκπληκτοι τοὺς ὀφθαλμούς των, καὶ δὲν δύνανται νὰ τὰς ἀναγνωρίσωσιν.

Ἀναζητοῦσιν οἱ παλαιότεροι ἐξ αὐτῶν τὸ ἀπέναντι τῆς Τραπέζης — ἦτο μία μόνη τότε — εὐρὺ ξύλινον παράπηγμα, ὅπερ ἔστεγε τὰ πανηγυρίζοντα πᾶσαν βασιλικὴν ἑορτὴν εὐάριθμα ὀρειχάλκινα τηλεβόλα, καὶ ποῦ νὰ τὰ εὕρωσιν! Ἐξέλιπεν ἐκεῖνο, καὶ τούτων ἀπώλετο μετ' ἦχου ἡ μνήμη. Προχωροῦσι περαιτέρω, παρέρχονται τὸ παλαιὸν Σολωνεῖον, καὶ ἀποροῦσι μὴ ἀνευρίσκοντες πλέον ἐκεῖ πλησίον τὰ μικρὰ ἐκεῖνα σανιδόπηκτα καφενεῖα, πέριξ τῶν ὁποίων συνηθροίζοντο τότε αἱ ἄφθονοι ἔτι φουστανέλλαι τῶν ἀγωνιστῶν. Προβαίνουσιν ὀλίγα βήματα, καὶ δὲν εὑρίσκουσι τὸ Τίβολι· προχωροῦσιν ἀκόμη, καὶ δὲν βλέπουσι πλέον τὸ Παυσίλυπον. Ἔκθαμβοι πάντοτε τρέπουσιν ἀλλαχόσε τὸ βῆμα, καὶ ἱστάμενοι πρὸ τοῦ χειμερινοῦ θεάτρου, ὅπερ φρουρεῖ ἔτι ὁ κέρβερος Μίμης, αἰσθάνονται τὸ παράδοξον ἐκεῖνο κρᾶμα λύπης καὶ χαρᾶς, ὅπερ αἰσθάνεται ὁ ἀναβλέπων γέροντα καὶ κατεσκληκότα τὸν παλαιὸν φίλον, ὃν ἐγνώρισεν ἄλλοτε ἀκμαῖον καὶ σφριγῶντα.

— Πῶς χαίρω, ὅτι σ' ἐπαναβλέπω! Τί καλὰ στέκεις! λέγουσι τὰ χείλη.

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ Ποικίλη Στοὰ τοῦ ἔτους 1884.

— Πῶς κατεβλήθης, ταλαίπωρε! Περίεργον νὰ ζῇς ἀκόμη! λέγει ἡ καρδία.

Καὶ αἰσθάνονται πιθανῶς, ὅτι ἡ καρδία των

recht angenehm verblutet,

ὡς λέγει ὁ Heine, καὶ ἐνθυμοῦνται τὴν Comminoti καὶ τὸν Caprile — οἱ ἀρχαιότεροι ἴσως καὶ τὴν Ritta Basso, καὶ τοὺς γεροντικοὺς ἔρωτας τοῦ μακαρίτου Λόντου, καὶ τὰς σατύρας τοῦ Ὀρφανίδου, — καὶ παρέρχονται ἡδέως βαρυθυμοῦντες, καὶ εὐαρέστως αἱμάσσοντες τὴν καρδίαν.

Ἐνθυμοῦνται τότε, ὅτι ἐκεῖ πλησίον, εὐθὺς μετὰ τὸ θέατρον, ἐξετείνοντο κατάσπαρτοι ἀγροὶ καὶ ἁλώνια θεριστῶν καὶ ἄμπελοι περαιτέρω χλοάζουσαι, καὶ τρέπονται πρὸς τὴν πεδιάδα, ἵν' ἀναπνεύσωσιν ἀέρα καθαρώτερον. Ἀλλ' ἀνακόπτει εὐθὺς τὸ βῆμά των κωδωνίζουσα τριάς, καὶ παρελαύνει ἐνώπιόν των βαρεῖα ἡ ἅμαξα τοῦ ἱπποσιδηροδρόμου. Θεωροῦσιν ἀντικρύ, καὶ ἀντὶ ἀγρῶν καὶ ἁλωνίων καὶ θημωνιῶν βλέπουσιν οἰκίας τριωρόφους καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν τὸ τηλεγραφεῖον, ἐκτεῖνον διὰ τῶν ἀέρων τοὺς πολυμίτους σιδηροῦς του βραχίονας.

Ἔκπληκτοι πάντοτε, ἐνεοὶ καὶ ὡς ἐν ὀνείρῳ, ἀναβαίνουσι τὴν ὁδὸν Πειραιῶς, φράσσοντες τὰ ὦτά των πρὸς τοὺς συμμιγεῖς μουσικοὺς θορύβους τοῦ ὠδείου, καὶ φθάνουσιν εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας, ἥτις, ὃὲν ἐνθυμοῦνται καλῶς, ἀλλὰ νομίζουσιν ὅτι εἶχεν ἄλλο ποτὲ ὄνομα. Βλέπουσιν ἐκεῖ βρῖθον πλῆθος ἑορτάσιμον, ἐσθῆτας μεταξωτὰς ἀνακινούσας ἄφθονον κονιορτόν, ἁμάξας πλήρεις γυναικῶν ἐψιμυθιωμένων, νήπια ἐνδεδυμένα ὡς πλαγγόνας, νεανίσκους σεισοπυγίζοντας δίκην ἑταιρίδων, καὶ ἀκούουσι τὴν στρατιωτικὴν μουσικὴν παίζουσαν τὰ μέλη τοῦ Boccace, καὶ τρίβουσι πάντοτε τοὺς ὀφθαλμούς των, καὶ δὲν πείθονται ὅτι γρηγοροῦσι.

Μάτην ἀναζητοῦσι γνώριμον μορφὴν μεταξὺ τοῦ πλήθους ἐκείνου τοῦ ποικίλου. Οἱ πλεῖστοι περὶ αὐτοὺς εἶνε νέοι, οἱ δὲ γέ-

ροντες, ὅσοι ἀγνοοῦσιν ἔτι τὸ ὕδωρ τῆς Allen, παρήλλαξαν τόσον! Οὐδ' ἀναβολή τις κἂν ἐκ τῶν παλαιῶν εὐφραίνει πλέον τὸ βλέμμα των. Φουστανέλλας μόλις που σπάνιον ἀπολείπεται ἴχνος, εἶνε δ' ἀπὸ πολλοῦ ἤδη πρόσωπα ἱστορικὰ οἱ ντουμανάδες, οἱ ἑορτάσιμοι τῶν ὑπηρετριῶν κατακτηταί, μὲ τὰ γαροφαλλοκέντητα πορτοκάλλιά των καὶ τὰς ἐρυθράς των καλαμάτας.

Ὅλα κύκλω των μετεβλήθησαν· ὅλα! Καὶ ὅ,τι ἀκούουσι καὶ ὅ,τι βλέπουσι. Μόνον ὁ κονιορτός, εὐσταλὴς καὶ ἀκμαῖος ὡς ἄλλοτε, καὶ τῶν ὁδῶν ἡ ἀκαθαρσία καὶ οἱ ῥακένδυτοι στραγαλοπῶλαι ἀναμιμνήσκουσιν αὐτοὺς ἀμυδρῶς τὰς παλαιάς των Ἀθήνας, καὶ ἀναπαύουσι τὰ βλέμματά των ὡς μεμονωμένα νησίδια ἐν μέσῳ τῆς κυκλούσης αὐτοὺς ἐκπολιτιστικῆς πλημμύρας.

* *
*

Ἂς φαντασθῇ τις ἐπὶ μικρὸν τοιοῦτόν τινα Ἐπιμενίδην, ὄχι κοιμηθέντα ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα ἔτη, ὡς ὁ σοφὸς τῆς Κνωσσοῦ, ἀλλὰ διαμείναντα μακρὰν τῆς πρωτευούσης τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου τριάκοντα, εἰκοσιπέντε, ἢ καὶ εἴκοσι μόνον χρόνους. Δὲν λέγομεν τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα, διότι ἐξ αὐτῶν παρήλλαξαν ἤδη τὸν βίον οἱ πλεῖστοι, ἀφοῦ ἐμερίμνησαν, ἐννοεῖται, ἄλλοι μὲν νὰ κληροδοτήσωσι τὸ χρῆμά των εἰς τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ἵνα οἱ σοφοί του πρυτάνεις ἀναλώσωσιν αὐτὸ εἰς γελοιογλυφίας τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ Γρηγορίου, ἄλλοι δὲ θυμοσοφώτεροι νὰ ὁρίσωσι τὴν χρῆσιν αὐτοῦ εἰς ἵδρυσιν φρενοκομείου, καὶ ἄλλοι νὰ τάξωσι τὴν πρόσοδόν του εἰς μόρφωσιν διδασκάλων τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης ἢ ἑρμηνευτῶν τοῦ Σειράχ.

Ὁ Ἐπιμενίδης οὗτος δὲν ἐπανέρχεται, ὡς προείπομεν, εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὰς διέρχεται μόνον. Δὲν ἔρχεται νὰ καταλύσῃ τὸν βίον ὑπὸ τὸν γλαυκὸν οὐρανὸν τοῦ ἄστεος τῆς Παλλάδος, οὐδὲ

νὰ διαθέσῃ τὸ ἀποταμίευμά του εἰς κοινωφελεῖς ἐπιχειρήσεις, οὐδὲ νὰ συνοικίσῃ τὰς ἀκανθοσπάρτους χέρσους τῶν περιχώρων, οὐδὲ νὰ διδάξῃ τοὺς Ἀθηναίους τὴν χρηματιστικήν. Δὲν παρώξυνε τοσοῦτον ἡ νοσταλγία τὸν πατριωτισμὸν αὐτοῦ, οὐδ' ἐκορύφωσε τοσοῦτον τὴν φιλογένειάν του ἡ μακρὰ ἐξ Ἑλλάδος ἀπουσία. Ὁ ἀνὴρ πάσχει περιέργειαν μόνον πατριωτικὴν καὶ οὐδὲν ἄλλο. Εἶνε δὲ ἡ περιέργειά του ἄκακος, ἀθόρυβος, ξένη πάσης ὑστεροβουλίας, ἀμέτοχος ἐπιλογισμοῦ ἢ πλαγίου σκοποῦ οἱουδήποτε. Ἐγνώρισε νεανίας τὴν ἀθηναϊκὴν πρωτεύουσαν, ἑλληνικὴν ἔτι μικρόπολιν, καὶ ἐπανέρχεται νὰ ἴδῃ καὶ θαυμάσῃ τὴν μακρόθεν φημισθεῖσαν εἰς τὰ ὦτά του εὐρωπαϊκὴν μεγαλόπολιν. Ἐγνώρισε, φοιτῶν εἰς τὸ πανεπιστήμιον πρὸ ἐτῶν πολλῶν, τὰς στενὰς ἀτραπούς, ἃς διέβαινε πρωϊνὸς τὸν χειμῶνα, σπεύδων νὰ καταλάβῃ θέσιν εἰς τὸν Παπαρρηγόπουλον. Ἐγνώρισε καὶ ἐνθυμεῖται ἀκόμη τὴν μεγάλην τάφρον, τὴν ἐκτεινομένην πρὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ τὸν βραχώδη πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον ἀνήφορον, ὃν ἀνερρίχᾶτο ἀσθμαίνων καὶ περιπόρφυρος. Ἐγνώρισε καὶ συνηλλάχθη πολλάκις πρὸς τοῦς ὀρθρίους περιάκτας καφὲ καὶ ζακχάρεως, οἵτινες ἀντὶ μιᾶς μόνης πεντάρας προσέφερον εἰς τοὺς μαθητὰς στενόμακρον χάρτινον κῶνον, περιέχοντα τὰ ἀκριβότερα τοῦ καφέ των συστατικά. Ἐνθυμεῖται τοῦ Βαρνάβα τὸ ἑστιατόριον, ὅπου ἐχόρταινε πολλάκις τὴν μαθητικήν του κοιλίαν δαπανῶν ὀγδοήκοντα μόνον λεπτά. Ἐνθυμεῖται ἔτι τῆς κυρίας Ῥομπὲρ τὸ ἤρεμον καφενεῖον, καὶ τοὺς ἀτελευτήτους ἀγῶνας τοῦ domino, οἵτινες ἐτελοῦντο ἐν αὐτῷ χάριν ἑνὸς τριγώνου. Ἐνθυμεῖται τοὺς στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὅπου ἀνέπνεε κατὰ τὰς ἑσπέρας τοῦ θέρους τὴν αὔραν τοῦ Σαρωνικοῦ, καὶ τὰ νερὰ ἄτινα ἔφερεν ἀδιακόπως ὁ ὑπηρέτης, ἀτελείωτον συνέχειαν ἑνὸς λουκουμίου ἢ μιᾶς μαστίχης. Διατηρεῖ ἔτι τὴν μνήμην τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ἑσπερινῶν συναναστροφῶν, αἵτινες ἤρχιζαν εἰς τὰς ὀκτὼ καὶ ἐτελείοναν εἰς τὰς δέκα, συνεκροτοῦντο δὲ προχείρως ἐκ τῶν τυχόντων φίλων, καὶ ἠρτύοντο δι' ἑνὸς μὲν ἐνίοτε μόνου

καφὲ ἀλλὰ διὰ πολλῆς καὶ ἀκόπου πάντοτε φαιδρότητος. Δὲν ἐλησμόνησε τὰ δίτροχα μικρὰ ἁμάξια τῆς ἀγορᾶς, οὐδὲ τό: ἄλλος διὰ κάτω! τῶν ἁμαξηλατῶν, οἵτινες ἐπὶ ὥρας μακρὰς ἠγωνίζοντο νὰ συμπληρώσωσι διὰ τὸν Πειραιᾶ τὸ ἔμψυχον αὐτῶν φορτίον. Ἐνθυμεῖται ἀκόμη τὰς χονδρὰς ῥάβδους τῶν ἀστυνομικῶν κλητήρων καὶ τὸν κυανόλευκον χρωματισμόν των, καὶ τὴν κεχαραγμένην ἐπ' αὐτῶν Ἰσχὺν τοῦ Νόμου. Ἐνθυμεῖται, . . . καὶ τί δὲν ἐνθυμεῖται! Ἀλλ' οὐδὲν σχεδὸν — εἶπον φίλοι πρὸς αὐτὸν — σώζεται πλέον ἐξ ὅσων ἐνθυμεῖται. Ἐξέλιπον, τῷ εἶπον, πάντα ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ τῆς μικροπόλεως γνωρίσματα, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἤλλαξαν ὄψιν. Αἱ ὁδοί των ηὐρύνθησαν, καὶ αἱ οἰκίαι των ηὔξησαν εἰς ὄγκον καὶ ὕψος. Τὰ καφενεῖά των ἐπληθύνθησαν περίκομψα καὶ μεγάλα, οἱ δὲ φοιτηταί των ἐδεκαπλασιάσθησαν, ὅσον σχεδὸν καὶ τοῦ Πανεπιστημίου οἱ φοιτηταί. Ὀλίγοι μόνον πρεσβῦται καὶ πρεσβυτίζοντες παίζουσιν ἔτι δόμινον εἰς τὰ καφενεῖα· οἱ ἄνδρες καὶ οἱ νέοι παίζουσιν ἐκαρτὲ καὶ βακκαρὰ εἰς τὴν λέσχην, καὶ ἡ ἐνθήκη δὲν εἶνε πλέον ἓν τρίγωνον, ἀλλὰ πολλαὶ δραχμῶν νέων χιλιάδες. Ἐξηφανίσθησαν τὰ δίτροχα ἁμάξια, καὶ αἱ ἅμαξαι τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης εἶνε σήμερον αἱ ὡραιότεραι τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἄλλος διὰ κάτω δὲν ἀκούεται πλέον, διότι αἱ Ἀθῆναι ἔχουσι σιδηρόδρομον, δέκα ὅλων χιλιομέτρων. Αἱ συναναστροφαὶ ἀρχίζουσι σήμερον ὅτε ἐτελείονον ἄλλοτε, οἱ δὲ ἀστυνομικοὶ κλητῆρες δὲν φέρουσι πλέον ῥάβδους χονδρὰς ἀλλὰ προφυρᾶς ἐφεστρίδας.

Πάντα ταῦτα εἶπον εἰς τὸν περίεργον πατριώτην νεήλυδες ἐξ Ἀθηνῶν φίλοι, καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ θαυμασιώτερα τῷ διηγήθησαν περὶ τῆς ἀγαπητῆς πόλεως τῶν νεανικῶν του χρόνων.

Ἔρχεται λοιπὸν νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὸς τὰ συντελεσθέντα θαύματα, καὶ νὰ θαυμάσῃ ἰδίοις ὄμμασι τὴν εἰς Ἀθήνας ἀθρόαν εἰσβολὴν οὐχὶ πλέον τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ τῶν πολιτισμῶν τῆς Ἑσπερίας. Ἔρχεται νὰ ἴδῃ τὴν πρὸ τριακονταετίας ἄμορφον κάμπην μεταμορφωθεῖσαν εἰς περικαλλῆ χρυσαλλίδα. Ἔρχεται νὰ ἀνανεώσῃ

εἰς ἐφόδιον τῶν πρεσβυτικῶν του ἡμερῶν τὴν εἰς τὰς δέλτους τῆς μνήμης του ταμιευμένην παλαιὰν εἰκόνα τοῦ ἄστεος, ὡς ἀνανεοῦσιν, ἀπὸ ἡλικίας εἰς ἡλικίαν, τὰ φωτογραφήματα τῶν τέκνων των οἱ φιλόστοργοι πατέρες.

* * *

Ὁ ἀγαθὸς οὗτος παλαιὸς ἀθηναῖος κατέπλευσε νύκτα εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἀνῆλθεν, ἐννοεῖται, εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ σιδηροδρόμου. Ἀνησύχησεν ὀλίγον, ὅτε ἤκουσε τοὺς ἁμαξηλάτας προσφωνοῦντας τὰ ἐξ ἁμάξης ἀληθῶς πρὸς ἀλλήλους, ἵνα κατορθώσωσι νὰ ἐξέλθωσι τῆς αὐλῆς τοῦ σταθμοῦ· ἀλλὰ τοῦτο ἀνέμνησεν αὐτὸν τὰς παλαιάς του Ἀθήνας, καὶ τὸ γνώριμον τοῦ πράγματος ἐμετρίασε κἄπως τὸ τραχὺ τοῦ ἀκούσματος. Ἠπόρησεν ἔπειτα, ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον μετάβασις διήρκεσε περισσότερον τοῦ σιδηροδρομικοῦ του ταξειδίου.

— Ἀληθῶς αἱ Ἀθῆναι ἔγειναν μεγαλόπολις, διενοήθη μετ' ἐνδομύχου εὐχαριστήσεως.

Οὕτω δέ, ἀναπνέων δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν πνευμόνων τὸν ἱκανῶς ἄοσμον κονιορτὸν τῆς Αἰολικῆς ὁδοῦ καὶ κατόπιν τῆς Ἑρμαϊκῆς, προκύπτων ἀνὰ πᾶν βῆμα διὰ τῆς θυρίδος τῆς ἁμάξης, ἵνα θεωρήσῃ τὰ ἑκατέρωθεν κατάφωτα ἐργαστήρια, καὶ μετ' ἀνεκφράστου θυμηδίας θεώμενος τοὺς διαβάτας, ἔφθασεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μασσαλίας — ἤτοι τῆς Ἀνατολῆς, ὡς αὐτὸς ἐκ παλαιοῦ τὸ ἐγνώριζε — κ' ἐζήτησε δωμάτιον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ.

Δὲν κατεκλίθη, καίτοι ἦτο ἀργὰ καὶ πολλὴν ἠσθάνετο κόπωσιν. Ἤνοιξε τὸ παράθυρον κ' ἐθεώρησεν ἔξω. Ἐδίψα Ἀθήνας. Μάτην ὅμως ἐκάλει τὸ βλέμμα του ἡ ὑπὲρ τὸν Παρθενῶνα φεγγοβολοῦσα πανσέληνος, καὶ μάτην τῷ προσεμειδία ὁ ἔναστρος οὐρανός. Αὐτὰ ἦσαν παλαιὰ καὶ γνώριμα. Αὐτὸς ἤθελε νέα καὶ

ἄγνωστα. Ἤθελε νὰ ἴδῃ διαβάτας πυκνοὺς πληροῦντας τὴν ὁδόν, καὶ ἁμάξας ἀλλεπαλλήλους παρερχομένας, καὶ καταστήματα πλήρη ἀγοραστῶν καὶ περιέργων, καὶ θόρυβον πολύν, καὶ ζωήν, καὶ κίνησιν. Ἤθελε ν' ἀγρυπνήσῃ ἄκων ἐκ τῆς τύρβης τῆς μεγαλοπόλεως. Ἀλλ' ἡ προσδοκία του ἀπέμεινεν ἐσφαλμένη, καὶ ταχέως κατενόησεν, ὅτι μάτην ἠγρύπνει. Ἤκουσεν ἀπό τινων ὀψοπωλείων τοὺς σαρδελλοπώλας παῖδας πανηγυρίζοντας μεγαλοφώνως τὸ ἕωλον ἐμπόρευμά των, ἤκουσε τὸν κρότον μιᾶς ἁμάξης κατευθυνομένης ἀργὰ εἰς τὸν σταῦλόν της, ἤκουσε τὸ παροίνιον ἆσμα διαβατῶν τινων, παράδοξον ἐχόντων τὴν ἀναβολήν, εἶδε καὶ δύο ἀστυνομικοὺς κλητῆρας, μειδιῶντας εὐσυνειδήτως πρὸς τὰς βωμολόχους εὐφυολογίας τῶν ἀδόντων. Ἀλλὰ τόσον μόνον.

Τέλος ἐκουράσθη, ἐνύσταξε, κατεκλίθη καὶ ἀπεκοιμήθη.

Εἶδε καθ' ὕπνους, ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶχον μεταβληθῆ εἰς Φλωρεντίαν, καὶ μετὰ μικρὸν ὅτι ὡμοίαζον τὰς Βρυξέλλας. Κατεγίνετο δὲ ἤδη νὰ τὰς μεταμορφώσῃ εἰς Παρισίους, ὅτε ἐξύπνησεν.

Ἐνεδύθη ταχὺς καὶ κατέβη νὰ πίῃ τὸν καφέ του εἰς ἓν καφενεῖον, κατὰ τὴν παλαιὰν νεανικήν του συνήθειαν. Εἰσῆλθε δὲ εἰς τὸ πρῶτον, ὅπερ ἔτυχε δεξιᾷ του, ἀπέναντι τῆς μεγάλης οἰκίας τοῦ Μελᾶ.

Ἤλπιζε νὰ ἦνε μόνος, ἢ σχεδὸν μόνος — ἦτο ἀκόμη πολὺ πρωΐ — καὶ ν' ἀναγνώσῃ ἐν ἡσυχίᾳ δέσμην ὅλην πρωϊνῶν ἐφημερίδων, ἃς ἐπὶ τούτῳ εἶχεν ἀγοράσει πρὸ μικροῦ, ἅμα ἐξελθὼν τοῦ ξενοδοχείου. Ἀλλὰ τὸ καφενεῖον ἦτο πλῆρες ἀνθρώπων ὀρθίων καὶ καθημένων, ὧν οἱ περισσεύοντες ἀπέφρασσον καὶ τὰς εἰσόδους, κατέκλυζον δὲ καὶ αὐτὸ τὸ πεζοδρόμιον. Μὴ ἐννοῶν πόθεν καὶ πῶς τοσούτῳ πυκνὸν τὸ πρωϊνὸν ἐκεῖνο σμῆνος τῶν ἀέργων, μόλις κατώρθωσε νὰ εὕρῃ θέσιν ἐγγὺς ἑνὸς τραπεζίου, καὶ πολλάκις ζητήσας, νὰ λάβῃ τέλος τὸν βαρὺν καὶ γλυκύν, ὃν ἀπὸ τριάκοντα ἤδη ἐτῶν μάτην ἐπόθει ἡ καρδία του.

Ἐστενοχωρεῖτο κἄπως, ἀλλ' ἦτο εὐχαριστημένος. Τὸ πλῆ-

θος ἐκεῖνο ὅπερ τὸν περιεκύκλου, ὁ συμμιγὴς τῶν φωνῶν του θόρυβος, αἱ κραυγαὶ τῶν παρερχομένων ἐφημεριδοπωλῶν, ἡ τύρβη τῶν ἀεικινήτων ὑπηρετῶν τοῦ καφενείου, ἐτάραττον μὲν τὴν ἀνάγνωσίν του, ἀλλὰ τὸν ἔτερπον ἐνδομύχως, διότι ἐπλήρουν τὰς προσδοκίας του.

— Ἀλήθεια ἔγειναν μεγαλόπολις αἱ Ἀθῆναι, διελογίσθη καὶ ἐξηκολούθησε ῥοφῶν μὲν τὸν καφέ του, προσπαθῶν δὲ ν' ἀναγνώσῃ καὶ τὰς ἐφημερίδας του.

Λίφνης ἵσταται ἐνώπιόν του ἀνὴρ ὁμῆλιξ, τὸν βλέπει ἐπί τινας στιγμὰς ἀτενῶς, καὶ τείνων πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα,

— Δὲν μὲ γνωρίζεις; λέγει πρὸς αὐτὸν μειδιῶν.

— Ὁ Γιαννάκης! ἀναφωνεῖ ὁ νέηλυς Δημητράκης—εἰς ὃν πρέπει τέλος νὰ δώσωμεν ἓν ὄνομα.

— Ὁλόκληρος. Ἀλλὰ πῶς ἐδῶ; πόθεν ἔτσι ἔξαφνα; πότε ἦλθες;

— Χθὲς τὸ βράδυ, ἀπὸ τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἰδῶ τὰς Ἀθήνας μου.

— Πάντοτε φιλαθήναιος! Σ' ἐνθυμοῦμαι ἀπὸ τοὺς μαθητικούς μας χρόνους, ὅτε ἀνέβαινες δὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ νὰ θαυμάσῃς τὸ πανόραμα τῶν Ἀθηνῶν.

— Τώρα τὰς θαυμάζω ἀπ' ἐδῶ. Τί μεταβολή! Καὶ σὺ τί γίνεσαι, τί κάμνεις;

— Τὸ βλέπεις, τὶ κάμνω.

— Δὲν τὸ βλέπω διόλου.

— Πῶς; δὲν ἐννόησες ἀκόμη ποῦ εὑρίσκεσαι;

— Εἰς καφενεῖον, ὑποθέτω.

— Ναί, ἀλλὰ εἰς καφενεῖον μεσιτῶν.

— Μεσιτῶν; Ἔγεινες μεσίτης λοιπὸν ἀπὸ ὑπάλληλος;

— Τὶ νὰ κάμω, ἀγαπητέ; Ἡ κυβέρνησις μ' ἔτρεφε πολὺ μέτρια, ἐγὼ δὲ καμμίαν διάθεσιν δὲν εἶχα νὰ γείνω ἀσκητής. Ἐβαρέθην ἐπὶ τέλους τὴν πεῖναν κ' ἔγεινα μεσίτης.

— Κερδίζεις τώρα περισσότερα;

— Κερδίζω κατὰ μῆνα ὅσα ἔπαιρνα κατ' ἔτος ἀπὸ τὸ δημόσιον.

— Λαμπρά· καὶ ὅλοι αὐτοί εἶνε συνάδελφοί σου;

— Οἱ περισσότεροι. Ἄλλοι παλαιοὶ ὑπάλληλοι ὡς ἐγώ· ἄλλοι νέοι ἐπιστήμονες, τοὺς ὁποίους ἄφινε νηστικοὺς ἡ ἐπιστήμη· ἄλλοι φοιτηταί, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκουν περισσότερον προσοδοφόρον νὰ φοιτοῦν ἐδῶ παρὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἄλλοι εἶχαν ἔργον καὶ τὸ ἄφησαν, ἄλλοι δὲν εἶχαν καὶ ἠὗραν. Ὅλοι των τέλος πάντων τοὺς ὁποίους βλέπεις ἐδῶ συναθροισμένους, πάσχουν μίαν κοινὴν ἀσθένειαν . . . δίψαν χρημάτων.

— Νὰ τὴν ἔχουν οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γέροντες, δὲν ἀπορῶ. Ὅταν κανεὶς δὲν ἔχῃ πλέον πόθους, οὔτε ἐλπίδας, οὔτε φιλοδοξίαν οἱανδήποτε, ἐννοῶ νὰ κυνηγᾷ τὰ χρήματα. Ὅταν ξηρανθῇ ἡ καρδία, μόνον μὲ χρήματα ποτίζεται, συμφωνῶ· ἀλλὰ νὰ πάσχουν δίψαν χρημάτων καὶ οἱ νέοι. . . .

— Εἶνε κἄπως περίεργον, θὰ εἰπῇς.

— Περίεργον; Εἶνε λυπηρόν, πολὺ λυπηρὸν διὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου. Ποίους ἄνδρας τοῦ ἑτοιμάζουν οἱ νέοι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἐγήρασαν τόσον πρόωρα; Ποίας ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ φυλάττουν οἱ ἀμύστακες αὐτοὶ μεσῖται, τοὺς ὁποίους ἐξήντλησεν ἢ θὰ ἐξαντλήσῃ βέβαια ὁ πυρετὸς τῶν χρημάτων; Ποῖον εὐγενὲς αἴσθημα θὰ μείνῃ εἰς τὴν καρδίαν των, ὅταν γείνουν ἄνδρες, ἀφοῦ ὅλη των ἡ ὕπαρξις συνεκεντρώθη ἀπὸ τώρα εἰς τὸ ὑλικὸν κέρδος; Τί κεφάλαιον γνώσεων, μαθήσεως, ἐργασίας, ἠθικότητος θὰ ταμιεύσουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι διὰ τὸ μέλλον των;

— Ἐνδιαφέρεσαι, φίλε μου, διὰ πράγματα, διὰ τὰ ὁποῖα αὐτοὶ πολὺ ὀλίγον ἐνδιαφέρονται. Σὺ ἐταμίευσες ἀρκετὴν ποίησιν ἀπὸ τὴν νεότητά σου. Αὐτοὶ ἐργάζονται νὰ ταμιεύσουν χρήματα, διότι τὰ χρήματα μόνον σήμερον κάμνουν τὸν ἄνθρωπον.

— Αὐτοῦ κατηντήσατε καὶ σεῖς; σᾶς συγχαίρω.

— Διατί νὰ μὴ καταντήσωμεν, ἀφοῦ κατήντησεν αὐτοῦ ὅλος ὁ κόσμος;

— Διότι ὁ ἄλλος κόσμος εἶνε γέρων, καὶ ἡ Ἑλλὰς εἶνε ἀκόμη

νέα· νά, διατί! Ἂν ὁ ἄλλος κόσμος ἔσπασεν ἀλληλοδιαδόχως ὅλους τοὺς πήχεις μὲ τοὺς ὁποίους ἐμέτρει ἄλλοτε τὴν ἀξίαν, καὶ τὴν μετρεῖ μόνον σήμερον μὲ τὰ χρήματα, εἶχε καιρὸν νὰ τὸ κάμῃ, διότι ζῇ πρὸ αἰώνων. Σεῖς ὅμως εἶσθε ἀκόμη νήπια. Ἐβγήκατε χθὲς ἀπὸ τὸ αὐγόν· δὲν ἔχετε βιομηχανίαν, δὲν ἔχετε ἐμπόριον, δὲν ἔχετε σχολεῖα, δὲν ἔχετε κλῆρον, δὲν ἔχετε τίποτε, καὶ νομίζετε ὅτι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα τοῦ πολιτισμοῦ εἶνε τὰ πλήρη χρηματοκιβώτια.

— Εἶσαι κἄπως ὑπερβολικός. Λησμονεῖς, ὅτι οἱ ἄνθρωποι σήμερον ἔχουν πολὺ περισσοτέρας ἀνάγκας, παρ' ὅσας εἶχαν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν, καὶ ὅτι αἱ ἀνάγκαι αὐταὶ δὲν θεραπεύονται μὲ ὀρόσον, μὲ σύννεφα καὶ μὲ πανσέληνον.

— Δὲν τὸ λησμονῶ διόλου. Βλέπω μάλιστα μὲ λύπην μου, ὅτι ηὐξήσατε τὰς ἀνάγκας σας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι θεραπεύονται μόνον μὲ χρήματα, καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν εἶνε βέβαια αἱ εὐγενέστεραι ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου. Διατὶ ὅμως τὰς ηὐξήσατε; Ποῖος σᾶς ἐβίασε;

— Ὁ πολιτισμός, φίλτατε· ὁ πολιτισμός! Δὲν ἠξεύρεις, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἔγειναν μεγαλόπολις; ὅτι δὲν ἔχουν πλέον σαράντα, ἀλλὰ ἑκατὸν χιλιάδας κατοίκους; ὅτι . . .

— Ὅλ' αὐτὰ μοῦ τὰ εἶπαν, καὶ ἦλθα νὰ τὰ ἰδῶ. Ἀλλὰ τί νὰ σοῦ εἰπῶ; τὸ πρῶτον σημεῖον τοῦ πολιτισμοῦ σας, τὸ ὁποῖον βλέπω, δὲν εἶνε πολὺ ὀρεκτικόν.

— Ἰδὲ καὶ τὰ ἄλλα, καὶ ἐλπίζω νὰ μεταβάλῃς γνώμην. Ἀλλὰ τώρα μὲ συγχωρεῖς νὰ σ' ἀφήσω, προσέθηκεν ὁ Γιαννάκης μειδιῶν. Οἱ πελάται μου βλέπεις ἀνησυχοῦν. Πλησιάζει ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ μηνός, καὶ ἔχομεν ἐργασίας· τὸ ἑσπέρας ὅμως σὲ θέλω· θὰ ἔλθω νὰ σὲ πάρω ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖόν σου . . . . Ποῦ κατέλυσες;

— Εἰς τὴν Μασσαλίαν.

— Λοιπὸν ἀναβλεπώμεθα.

Καὶ οἱ δύο φίλοι ἐχωρίσθησαν.

* *
*

Ὁ Δημητράκης ἔμεινε μόνος, ἀλλὰ δὲν ἔμεινεν ἐν τῷ καφενείῳ· τὰ πέριξ αὐτοῦ γινόμενα δὲν ἐκίνουν πλέον τὴν περιέργειάν του, ἐτάραττον δὲ τὴν πατριωτικήν του χολήν. Εἶχε τόσους γνωρίσει οἰκείους καὶ φίλους, καταποθέντας εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν χρηματιστηρίων! Ἐνθυμεῖτο ἄλλους, καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὀλιγώτεροι, ὧν εἶχε ρικνώσει τὴν καρδίαν τὸ ἀπὸ τῆς κυβείας χρῆμα, καὶ ἐθεώρει τὸν κύκλω τυρβάζοντα ὅμιλον ὡς ἀγέλην θυμάτων, ἀγομένην ταχέως ἢ βραδέως ἀλλ' ἀναποδράστως πάντοτε εἰς τὰ σφαγεῖα δύο ἢ τριῶν μεγάλων κερδοσκόπων.

Συνήγαγε τὰς ἐφημερίδας του, ἐταμίευσεν αὐτὰς διὰ τὸν μεσημβρινόν του ὕπνον εἰς τὸ θυλάκιόν του, καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὁδόν.

Οὐδένα εἶχε σκοπὸν τὸ βῆμά του. Ἤθελεν ἁπλῶς νὰ περιέλθῃ τὴν πόλιν, καὶ νὰ ἴδῃ τὰς ἐξωτερικὰς καὶ ὁρατὰς οὕτως εἰπεῖν προόδους της.

Κατέβη οὕτω πρὸς τὴν ὁδὸν Πατησίων, ἐσταμάτησεν ὀλίγον πρὸ τοῦ πλήθους τῶν διασταυρουμένων ἁμαξῶν καὶ τῆς παρερχομένης ἁμάξης τοῦ ἱπποσιδηροδρόμου, καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ ἀναγνωρίσῃ ποῦ εὑρίσκετο, βλέπων δεξιᾷ του τὴν ἀμετάβλητον παλαιὰν οἰκίαν τοῦ Μαυροκορδάτου, πιεζομένην ὑπὸ τὸν ὄγκον τῶν πέριξ οἰκοδομῶν. Εἶδε κύκλω, καὶ ἐθαύμασε τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἐν ὑπαίθρῳ καθημένων, ὧν ἄλλοι μὲν ἔπινον τὸν καφέν των, ἄλλοι ἐκαθαρίζοντο τὰ ὑποδήματα, ἄλλοι ἀνεγίνωσκον ἐφημερίδας, ἄλλοι συνωμίλουν, καὶ ἄλλοι, οἱ ἐνεργητικώτεροι, ἐθεώρουν τοὺς παρερχομένους.

— Πολὺ πρέπει νὰ ἐπλούτησαν αἱ Ἀθῆναι, διελογίσθη, διὰ νὰ ἔχουν τόσους ἀργοὺς καὶ τόσα καφενεῖα.

Καὶ ἐτράπη δεξιᾷ, ἀναβαίνων τὴν ὁδὸν Σταδίου.

Ἐδῶ ἀληθῶς τὰ ἔχασε.

Οὔτε τάφρος πλέον, οὔτε γεφύρια συνδέοντα τὰς βραχώδεις πλευράς της, οὔτε μάνδραι κατηρειπωμέναι, ὡς ἄλλοτε, οὔτε οἰκόπεδα ἀναπεπταμένα εἰς πᾶσαν τοῦ παροδίτου ἀνάγκην.

Οἰκίαι ἑκατέρωθεν μεγάλαι, καὶ πεζοδρόμια πλακόστρωτα, καὶ σύρματα πολλαπλᾶ τηλεγράφων, καὶ δενδροστοιχίαι, καὶ ἱκριώματα κολοσσιαῖα μεγάρων οἰκοδομουμένων.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὀλίγου δεῖν ἐξώρυττε τὸν ὀφθαλμόν του ἡ λατύπη τῶν ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου μαρμαροκοπούντων οἰκοδόμων, καὶ ἐκηλίδου τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ τὸ ἄνωθεν καταπίπτον κονίαμα. Ἀλλὰ τί ἐσήμαινον τὰ παροδικὰ ταῦτα μικρολογήματα ἀπέναντι τῆς καλλιμαρμάρου οἰκοδομῆς;

Περαιτέρω τὸν ἐξένισε κάπως τὸ οἰκτρὸν θέαμα τῶν ξηρῶν πεύκων, ἄτινα δίκην ἀνεστραμμένων σαρωμάτων παρετάσσοντο ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, καὶ ἐφαίνοντο παρακαλοῦντα τοὺς διαβάτας νὰ πτύσωσιν εἰς τὰς ῥίζας των, ἵνα δροσισθῶσιν, ἐνῷ ἐγγὺς αὐτῶν ἔῤῥεε διαρκῶς βρύσις κατακλύζουσα τὴν ὁδόν. Προσεπάθησε νὰ εὕρῃ πατριωτικήν τινα ἐξήγησιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν, ὡς δὲν κατώρθωσεν ἐπίσης νὰ ἐννοήσῃ, διατί ἡ μὲν ὁδὸς ἦτο πλήρης πηλοῦ ἐκ τοῦ καταβρέγματος, τὰ δὲ πεζοδρόμια πλήρη κονιορτοῦ καὶ χωμάτων καὶ σκυβάλων.

Ἔφθασεν οὕτω ἀπορῶν πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἐσταμάτησεν ἐκεῖ μικρόν, καὶ μετὰ συγκινήσεως ἀνεπόλησεν ἡμέρας ἀρχαίας. Περιῆλθε χαίρων τὸ θαλερόν του κηπάριον, ἐντράπη ὀλίγον, ἰδὼν δι' ὁποίων ἀγαλμάτων ἐτίμησεν ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη τὴν μνήμην τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ Γρηγορίου, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀριστερᾶ πευκῶνα, ἵνα ἐπανίδῃ τὸν τάφον τῶν ἱερολοχιτῶν. Ἐδῶ κατεξανέστη ἡ καρδία του, — ἀφοῦ κατεξανέστη πρότερον ἡ ὄσφρησις του — καὶ ἐκάλυψεν ἐξ αἰσχύνης τὸ πρόσωπον, βλέπων ὁποῖον φόρον σεβασμοῦ ἐκλήθησαν οἱ παροδῖται καὶ οἱ φοιτηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου νὰ προσφέρωσιν εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Δραγατσανίου.

Κατέλιπε βαρυθυμῶν τὸν δυσώδη περίβολον, καὶ χαιρετίσας

διὰ τρυφεροῦ βλέμματος τὴν ἀπέναντι μεγάλην οἰκίαν, ἧς μαθητής ποτε πρὸ χρόνων πολλῶν εἶχε κατοικήσει ἐν στενὸν δωμάτιον, ἐπροχώρησεν ἀναβαίνων τὴν λεωφόρον Πανεπιστημίου.

Ὡραία, πολὺ ὡραία τοῦ ἐφάνη ἡ Ἀκαδημία.

— Τί θὰ τὸ κάμουν ἄραγε τὸ κατάχρυσον αὐτὸ οἰκοδόμημα; εἶπε καθ' ἑαυτόν, καὶ ἐνθυμηθεὶς τοὺς στίχους τοῦ Bodenstedt·

Geld lieber ohne Taschen
als Taschen ohne Geld,

— Καλλίτερα, εἶπε παρωδῶν, νὰ εἴχαμεν ἀκαδημαϊκοὺς χωρὶς Ἀκαδημίαν, παρὰ Ἀκαδημίαν χωρὶς ἀκαδημαϊκούς.

Παρῆλθε τοὺς βασιλικοὺς σταύλους, οὓς εὗρεν ὡς τοὺς εἶχεν ἀφήσει, καὶ θαυμάζων πάντοτε τὰ ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ νεόδμητα μέγαρα, ἔφθασεν εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων.

Τί ἦτο αὐτό! Ἀτμομηχανὴ συρίζουσα, καὶ ἅμαξαι κατόπιν συρόμεναι πλήρεις ἀνθρώπων, καὶ σιδηρᾶ ἐλάσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ!

— Μνήσθητί μου, Κύριε! ἀνέκραξεν ὁ Δημητράκης, καὶ ἐσταυροκοπήθη.

Κυκεὼν ἀληθὴς ἔγεινεν ὁ ἐγκέφαλός του, καὶ ἔστη ἐνεὸς καὶ ἄλαλος, μὴ δυνάμενος νὰ συμβιβάσῃ ὅ,τι ἔβλεπε μὲ ὅ,τι εἶδε πρὸ μικροῦ.

— Μὰ τὸ ναί, εἶπε, περίεργον πολιτισμὸν ἔχουν αἱ Ἀθῆναι. Πολιτισμὸν Λονδίνου καὶ πολιτισμὸν χωρίου τῆς Βουλγαρίας.

Ἀλλ' ὁ ἥλιος τῶν Ἀθηνῶν ὁ καυστικὸς καὶ ἀπολίτιστος ἤρχιζεν ἤδη νὰ φλέγῃ τὴν φαλακρὰν κεφαλὴν τοῦ νεήλυδος πατριώτου.

— Τὸ ἑσπέρας βλέπω τὰ ἄλλα μὲ τὸν Γιαννάκην! διελογίσθη, καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν του.

Ἂς ἀφήσωμεν τὸν ξένον ἡμῶν νὰ ἀναγνώσῃ ἥσυχος τὰς πρωϊνὰς του ἐφημερίδας, χωρὶς ν' ἀναγράψωμεν τὰς ἐξ αὐτῶν ἐντυπώ-

σεις του περὶ τῆς γλωσσικῆς καὶ δημοσιογραφικῆς προόδου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἂς τὸν ἀφήσωμεν ἐπίσης νὰ κοιμηθῇ τὸν μεσημβρινόν του ὕπνον μ' ὅσην ἀταραξίαν τῷ ἐπιτρέπουσιν αἱ μυῖαι, οἱ σκνῖπες καὶ οἱ κώνωπες τῆς κλασικῆς πόλεως, καὶ ἂς παρακολουθήσωμεν αὐτὸν τὴν ἑσπέραν, ἐξερχόμενον εἰς περίπατον μετὰ τοῦ Γιαννάκη.

Ὁ Γιαννάκης, ὡς μεσίτης σεβόμενος ἑαυτὸν καὶ τοὺς πελάτας του, ἔχει, ἐννοεῖται, δίφρον κομψότατον, εἰς ὃν ἐπιβιβάζει τὸν φίλον του, ἀναφωνοῦντα φαιδρῶς·

— Ἔχεις καὶ ἀμάξι, βλέπω.

— Μεσίτης καὶ ἰατρὸς χωρὶς ἀμάξι δὲν κάμνει σήμερον δουλειὰ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀγαπητέ.

Καὶ φωνεῖ πρὸς τὸν ἀμαξηλάτην·

— Τράβα εἰς τὰ Πατήσια!

— Ἐδῶ εἶνε τὸ Πολυτεχνεῖον, λέγει μετὰ μικρὸν εἰς τὸν νεήλυδα φίλον· θὰ τὸ ἐνθυμεῖσαι βέβαια.

— Τὸ ἐθεμελίοναν, νομίζω, ὅταν ἔφυγα· πῶς; δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη;

— Ἐτελείωσαν τὰ χρήματα.

— Δὲν ἠμπορούσατε νὰ τὸ κάμετε μικρότερον μ' ὅσα χρήματα εἴχατε; Θὰ ἐχωροῦσε, ὑποθέτω, πάντοτε τὴν ἀθηναϊκὴν καλλιτεχνίαν. Καὶ αὐτὸ τὸ ἄλλο, τί εἶνε;

— Τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

— Καὶ αὐτὸ ἀτελείωτον. Ἂς ἦνε! ἑλληνικὴ ἀσθένεια. Μεγάλα τὰ σχέδια καὶ μικρὰ τὰ πράγματα. Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν τὰς οἰκοδομάς, νὰ ἰδοῦμεν ὀλίγον καὶ τὸν ζωντανὸν κόσμον. Ποία εἶνε αὐτὴ ἡ κυρία εἰς τὸ ἀμάξι;

— Εἶνε μία κυρία . . . κάπως . . . δηλαδή . . . πῶς νὰ σοῦ εἰπῶ . . .

— Ἐννόησα. Περίεργον νὰ ἦνε τόσον σεμνὰ ἐνδυμένη. Ἐγὼ θὰ ἐξελάμβανα ὡς τοιαύτην ἐκείνην ἐκεῖ, ἡ ὁποία περιπατεῖ δεξιᾷ εἰς τὸ πεζοδρόμιον.

— Αὐτή ; εἶνε κυρία πολὺ καθὼς πρέπει.

— Καὶ διατί ἐνδύεται ἔτσι ;

— Εἶνε συρμός, φαίνεται.

— Ὁ συρμὸς εἶνε πολλῶν εἰδῶν, ἀγαπητέ· ἀλλ' αἱ κυρίαι σας, βλέπω, δὲν ἐκλέγουν τὸν καλλίτερον. Καὶ αὐτὴ ἡ ἄλλη κυρία εἰς τὸ ἁμάξι, ποία εἶνε ;

— Ὅ,τι ἦτον ἡ πρώτη.

— Αἴ ! νὰ σοῦ εἰπῶ, καλὰ προωδεύσατε. Μὲ τὸ ἔλεγαν . . .

Ἀλλὰ διακόπτει αἴφνης τοὺς λόγους τοῦ ἀγαθοῦ ξένου θόρυβος φωνῶν, κραυγῶν, ὕβρεων, ἀνταλλασσομένων μεταξὺ καρράγωγέως ἐλαύνοντος τὸ ἁμάξιόν του ἀπὸ ῥυτῆρος καὶ κλητῆρος ἀστυνομικοῦ διατάσσοντος αὐτὸν νὰ σταματήσῃ. Ὁ ἁμαξηλάτης φαίνεταί πως ὑποβεβρεγμένος, ὁ δὲ κλητὴρ δὲν φαίνεται νῆστις.

Τί προσφωνοῦσιν ἀλλήλους ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, εὐκόλως δύναταί τις νὰ φαντασθῇ. Τὸ ἁμάξιον τρέχει πάντοτε, ὁ κλητὴρ μονολογεῖ, χειρονομῶν τραγικῶς ὡς πρωταγωνιστὴς τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, διότι οὐδεμίαν ἔχει αὐτὸς διάθεσιν οὔτε αἱ κνῆμαί του δύναμιν νὰ τρέξωσι κατόπιν τοῦ παραβάτου τῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων, οἱ δὲ διαβάται ὑποχωροῦσι μὲν φρονίμως πρὸ τοῦ καλπάζοντος ἱππαρίου, συναγείρονται δὲ περὶ τὸν κλητῆρα καὶ σχολιάζουσι πατριωτικῶς τὰ συμβαίνοντα. Ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἡ σκηνὴ μεταβάλλεται. Τὸ ἁμάξιον τρέχον πάντοτε ἀνατρέπει ἐν μέσῃ ὁδῷ ἁμέριμνον χωρικόν, μεταβαίνοντα ἐπὶ τοῦ ὄνου του εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἱππάριον σταματᾷ, ἔκπληκτον καὶ αὐτὸ πρὸ τοῦ κατορθώματός του. Ὁ κλητὴρ καταφθάνει τότε δρομαῖος, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἁμαξηλάτου, δέρει, δέρεται, καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ εὑρίσκεται χαμαὶ ἀνάσκελος δι' ἑνὸς λακτίσματος τοῦ ἁμαξηλάτου, ὅστις τρέπεται εἰς φυγήν.

— Ποῦ θὰ μοῦ πᾷς! λέγει στωϊκῶς ὁ κλητήρ, ἐγειρόμενος καὶ τινάσσων τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῆς πρώην πορφυρᾶς ἐφεστρίδος του. Ποῦ θὰ μοῦ πᾷς !

Καὶ ἐπιβαίνων μεγαλοπρεπῶς τοῦ κάρρου, δράττεται τῶν χαλινῶν, καὶ ὁδηγεῖ αὐτὸ εἰς τὴν Ἀστυνομίαν, ἀφίνων εἰς τοὺς διαβάτας νὰ μεριμνήσωσι περὶ τοῦ μωλωπισθέντος χωρικοῦ.

— Πῶς σοῦ ἐφάνη ἡ σκηνή; ἐρωτᾷ ὁ μεσίτης τὸν φίλον του.

— Ἂς ἐπιστρέψωμεν, ἀπαντᾷ ἐκεῖνος, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ.

— Εἰς τὰ Ὀλύμπια! διατάσσει ὁ Γιαννάκης τὸν ἀμαξηλάτην του, καὶ ὁ δίφρος διαβαίνων ταχὺς τὴν ὁδὸν Πατησίων καὶ τὴν ὁδὸν Σταδίου, διελαύνει τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος.

Ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ παίζει ἀπὸ τῆς κεντρικῆς ἐξέδρας, καὶ κόσμος πολὺς πληροῖ τὴν πλατεῖαν. Οἱ μὲν κάθηνται κύκλῳ, ῥοφῶντες μετα τοῦ κονιορτοῦ τὸν καφέν των, οἱ δὲ περιπατοῦσιν ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὀλίγοι, πολὺ ὀλίγοι κυκλοῦσι τὴν ἐξέδραν, προσέχοντες εἰς τὴν μουσικήν.

— Ὁ δῆμος, λέγει ὁ Δημητράκης, πρέπει νὰ κερδίζῃ ἀρκετὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ καφενεῖα.

— Πῶς, δηλαδή;

— Πόσον τοὺς ἐνοικιάζει τὸ μέρος τῆς πλατείας τὸ ὁποῖον τοὺς παραχωρεῖ διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν τραπεζίων των;

— Ὁ δῆμος δὲν ἐνοικιάζει τίποτε. Αὐτὸ δὰ ἔλειπε, νὰ μᾶς ἐνοικιάζῃ τόρα ὁ δῆμος καὶ τοὺς ὀρόμους. Οἱ ἄνθρωποι βάζουν τὰ τραπέζιά των ἐμπρὸς εἰς τὰ καταστήματά των, καὶ κανεὶς δὲν τοὺς ἐμποδίζει.

— Ἄ! ἔτσι ἐννοεῖτε σεῖς ἐδῶ τὰς πλατείας. Πολὺ καλά· ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἐγείνατε, βλέπω, ἀκόμη παρισινοί, ἐνῷ τοὺς ἐπεράσατε ὡς πρὸς τὰς ἀγγελίας τῶν δημοσίων θεαμάτων.

Καὶ ὁ νέηλυς Ἀθηναῖος δεικνύει εἰς τὸν μεσίτην ὑπερμεγέθη θεατρικὴν εἰδοποίησιν, κυκλοφοροῦσαν διὰ τοῦ πλήθους ἐπὶ τῶν ὤμων μικροῦ γεροντίου.

Ἡ ἅμαξα διέρχεται μετὰ μικρὸν τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων, κάμπτει τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν καὶ καταβαίνει πρὸς τοὺς παριλισσίους κήπους.

— Δὲν ἀφίνομεν τὸ ἁμάξι, νὰ περιπατήσωμεν ὀλίγον; παρα-

τηρεῖ ὁ ξένος. Ἤθελα νὰ βλέπω καὶ νὰ παρατηρῶ ἀνετώτερον.

— Διατί ὄχι, ἀπαντᾷ ὁ Γιαννάκης· ἀλλὰ θὰ κουρασθοῦμεν.

— Ἔτσι γρήγορα κουράζεσθε τώρα οἱ Ἀθηναῖοι; Δὲν πιστεύω· ἔπειτα, ἂν κουρασθοῦμεν καθήμεθα.

Οἱ δύο φίλοι ἐξακολουθοῦσιν οὕτω πεζοὶ τὸν δρόμον των, καὶ ἀναβαίνουσιν εἰς τὸν λόφον τοῦ καφενείου τῶν Ὀλυμπίων.

— Ἐδῶ, βλέπεις, παρατηρεῖ ὁ μεσίτης, τὰ ἔχομεν ὅλα· Ἑστιατόριον, καφενεῖον καὶ θέατρον.

— Ἐδῶ, ἀπαντᾷ ὁ κατάπληκτος φίλος του, δὲν ἀναγνωρίζω πλέον τίποτε. Ἐνθυμοῦμαι χωράφια, θημωνιαίς, ἀλώνια, ποῦ καὶ ποῦ κανὲν ὀνάριον τῆς Πλάκας, καὶ ἐκεῖ κάτω εἰς τὰς στήλας ἓν μικρὸν καφενεδάκι ἀπὸ σανίδας. Τί εἶνε ὅλ' αὐτὰ τὰ φῶτα ἐκεῖ κάτω;

— Θέατρα, καφενεῖα, ἑστιατόρια, λουτρά . . . .

— Λουτρά; ὄχι ἀπὸ νερὸν τοῦ Ἰλισσοῦ, ὑποθέτω.

— Λουτρὰ θαλάσσια, φίλτατε.

— Ἔλα, ἄφησε τὰς ἀστειότητας.

— Θαλάσσια λουτρά, . . . ἀληθινά, μὲ ἀληθινὴν θάλασσαν.

— Καὶ τί τὰ ἠθέλατε ἐδῶ τὰ θαλάσσια λουτρά, ἀφοῦ ἔχετε τὴν θάλασσαν ἐμπρὸς εἰς τὴν μύτην σας;

— Τὰ ἤθελεν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὰ ἔφερε μὲ σιδηροῦς σωλῆνας, μὲ ἀτμομηχανάς, μὲ διπλᾶς τριπλᾶς δεξαμενάς . . .

— Πηγαίνει κόσμος;

— Λέγουν· ἐγὼ δὲν ἐπῆγα.

— Οὔτε θὰ ὑπάγῃς, ὑποθέτω.

— Δὲν ἠξεύρω, μὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἐδῶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἐγείναμεν, κανεὶς δὲν ἠξεύρει σήμερον τί θὰ κάμῃ αὔριον.

Καὶ οἱ δύο φίλοι προχωροῦσι πρὸς τὸ ἄντρον τῶν Νυμφῶν, μετὰ κόπου πολλοῦ διασχίζοντες τὸ πυκνὸν πλῆθος τῶν περιπατητῶν, καὶ προσέχοντες μὴ ἀνατραπῶσιν ὑπὸ τῶν ἁμαξῶν, αἵτινες διασταυροῦνται πανταχόθεν.

— Δὲν μοῦ λέγεις, σὲ παρακαλῶ, ἕνα πρᾶγμα; λέγει ὁ νέηλυς πατριώτης, καὶ ἀνακόπτει πρὸς στιγμὴν τὸ βῆμά του.

— Τί;

— Ὅλον αὐτὸ τὸ πλῆθος τὸ ἑορτάσιμον, ὅλαι αὐταὶ αἱ ἅμαξαι, τὰ φῶτα, αἱ μουσικαί, ἡ κίνησις, ὁ θόρυβος, . . σημαίνουν, ὅτι ὁ κόσμος αὐτὸς διασκεδάζει.

— Βεβαίως.

— Καὶ διὰ νὰ διασκεδάζῃ τοιουτοτρόπως, θὰ εἰπῇ ὅτι ἐξοδεύει.

— Ἐννοεῖται.

— Ἤθελα λοιπὸν νὰ ἤξευρα, ἂν τὰ χρηματικὰ περισσεύματα ὅλου αὐτοῦ τοῦ κόσμου ηὔξησαν ἀναλόγως μὲ τὰς διασκεδάσεις του. Τουτέστι μὲ ἄλλους λόγους, ἂν ὅλον αὐτὸ τὸ πλῆθος συλλογίζεται πρῶτον τὰς πρώτας καὶ κυρίας του ἀνάγκας καὶ ἔπειτα διασκεδάζει, ἢ κάμνει τὸ ἀντίστροφον, . . . ὡς φοβοῦμαι. Διότι, τί νὰ σοῦ εἰπῶ, ἀγαπητέ· πολύν, πάρα πολὺν κόσμον βλέπω διασκεδάζοντα εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἂν ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος διασκεδάζει ἀπὸ τὰ περισσεύματά του, τότε χαρὰ εἰς σᾶς.

— Δὲν ἠξεύρω τί ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐρώτησίν σου. Ποῖος ἠξεύρει τί ἔχει ὁ ἄλλος εἰς τὴν σακκούλαν του, καὶ πρὸ πάντων τί ἔχει εἰς τὸ κεφάλι του.

— Τὸ δεύτερον γνωρίζεται εὐκολώτερα παρὰ τὸ πρῶτον. Ἀλλὰ κ' ἐκεῖνο δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦνε μυστικὸν εἰς κοινωνίαν μικρὰν ὡς τῶν Ἀθηνῶν.

— Ἡ κοινωνία μας δὲν εἶνε πλέον τόσον μικρὰ ὅσον τὴν ἤξευρες.

— Ὅσον καὶ ἂν ηὔξησε, μικρὰ εἶνε πάντοτε.

— Ἄλλοτε ἐγνωριζόμεθα ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι· τώρα πηγαίνεις περίπατον, καὶ μεταξὺ ἑκατὸν ἀνθρώπων μόλις ἀπαντᾷς εἰς τὸν δρόμον ἕνα γνώριμον. Ὁπωσδήποτε ὅμως . . . ὑποθέτω. . .

— Ὑποθέτεις ὅ,τι φοβοῦμαι, μοῦ φαίνεται. Ὅτι δηλαδὴ οἱ περισσότεροι τῶν κυρίων αὐτῶν καὶ τῶν κυριῶν φροντίζουν

περισσότερον πῶς νὰ διασκεδάσουν παρὰ πῶς νὰ φάγουν, καὶ συλλογίζονται πλειότερον πῶς νὰ ἐνδυθοῦν παρὰ πῶς νὰ κατοικήσουν.

—Δὲν εἶνε καὶ αὐτὸ συνέπεια τοῦ πολιτισμοῦ;

— Ἑνὸς εἴδος πολιτισμοῦ, τοῦ χειροτέρου. Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς εἶνε πολιτισμὸς ἐξωτερικός, πολιτισμὸς κατ' ἐπίδειξιν, πολιτισμὸς πιθήκων. Θέλετε νὰ φανῆτε καλλίτεροι παρ' ὅ,τι εἶσθε, πλουσιώτεροι παρ' ὅ,τι εἶσθε, σημαντικώτεροι παρ' ὅ,τι εἶσθε. Διατί; Διὰ νὰ γελάσετε ὁ εἷς τὸν ἄλλον. Καὶ ἂν τὸ κατορθώσετε, εἶσθε εὐχαριστημένοι, ἐνῷ συναισθάνεσθε κάλλιστα, ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶνε κωμωδία, τῆς ὁποίας οἱ ἠθοποιοὶ εἶνε συγχρόνως καὶ θεαταί.

— Πολὺ αὐστηρὸς καὶ πολὺ ἀπαισιόδοξος ἔγεινες.

— Οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο. Βλέπω τὰ πράγματα πρώτην φοράν, καὶ δι' αὐτὸ τὰ βλέπω καθαρώτερα. Δι' αὐτὸ ἴσως καὶ μὲ λυποῦν περισσότερον. Ἓν μόνον πρᾶγμα μὲ παρηγορεῖ.

— Ἄ! δόξα τῷ θεῷ! ἂς ἀκούσωμεν καὶ τὴν παρηγορίαν σου.

— Μὲ παρηγορεῖ ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς αὐτὸς πολιτισμός, τοῦ ὁποίου βλέπω σήμερον ἀπὸ τὸ πρωὶ τόσα δείγματα, δὲν εἶνε ὁ ἀληθὴς καὶ πραγματικὸς πολιτισμός, ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλ' οὐδὲ τῶν Ἀθηνῶν αὐτῶν. Ἔχω πεποίθησιν, ὅτι ὁ πολὺς λαός, ὁ ἑλληνικός, ὁ ἀθηναϊκός, ἔμεινεν ὀπίσω, ἢ καὶ δὲν ἐμβῆκεν ἴσως διόλου εἰς τὸν δρόμον αὐτόν, ὅπου παρατρέχετε σεῖς οἱ ἄλλοι. Δὲν ἠξεύρω, ἂν ἐπολιτίσθη ἀλλέως, ἂν ἀνετράφη πολιτικῶς, ἂν ἐξεπαιδεύθη, ἂν ἐμορφώθη, ἂν ἠθικοποιήθη. Δὲν τὸν εἶδα, καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ κρίνω. Ἀλλὰ ἔχω καὶ περὶ τούτου μερικὰς ἀμφιβολίας. Ὁπωσδήποτε ὅμως εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἰς τὸν κατήφορον αὐτὸν δὲν παρηκολούθησε τὴν δῆθεν πολιτισθεῖσαν μειονοψηφίαν σας. Εἶνε φρονιμώτερος ἀναντιῤῥήτως καὶ πρακτικώτερος.

— Καὶ δὲν συμβαίνει ἆρά γε τὸ ἴδιον εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου; Δὲν εἶνε παντοῦ ὁ λαὸς εἰς κατωτέραν βαθμίδα πολιτισμοῦ ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας τάξεις;

— Ναί· ἀλλ' ἐκεῖ ὁ πολιτισμός του εἶνε ὁ ἴδιος κατὰ ποιότητα καὶ διαφέρει μόνον κατὰ ποσότητα. Ἐδῶ δὲ νομίζω ὅτι ὁ λαὸς εἶνε ἀκόμη ἕλλην, ἐνῷ σεῖς δὲν ἐγείνατε ἀκόμη εὐρωπαῖοι.

Οὕτω δὲ ὁμιλοῦντες οἱ δύο παλαιοὶ συμμαθηταὶ ἔφθασαν εἰς τὸ ἄκρον σχεδὸν τοῦ παριλισσίου περιπάτου, καὶ χωρὶς κἂν νὰ τὸ παρατηρήσωσιν, εἰσῆλθον εἰς ἓν τῶν παρ' αὐτῷ κηπαρίων, εἰς οὗ τὸ βάθος ὡρύετο ἀπὸ προχείρου ξυλίνου ἱκριώματος ξενική τις μαινάς, ἀπότακτος ἱερόδουλος τῆς πανδήμου ἀφροδίτης.

— Καλὰ ἐπέσαμεν! παρετήρησε δυσθύμως ὁ μεσίτης, περιβλέπων τὸ συμμιγές πως κοινόν, ὅπερ ἐκάπνιζε μεγαλοφωνοῦν ὑπὸ τὰ φαλακρὰ δένδρα τοῦ κήπου.

— Δὲν πειράζει, ἀπήντησεν ὁ ἀγαθὸς ξένος. Καθήμεθα ὀλίγον παράμερα, ἐκεῖ κάτω εἰς τὸ σκότος, καὶ παρατηροῦμεν. Τὸ θέαμα εἶνε ἀξιοπερίεργον.

Καὶ ἐκάθισαν ἀληθῶς εἰς τὴν ἀποκεντροτάτην τοῦ κήπου γωνίαν, ἧς μόλις ἐδείκνυον τὸ σκότος οἱ ἀπὸ τῶν κλάδων κρεμάμενοι ὀλίγοι καὶ καπνίζοντες φανοί. Ἐνόμισαν τὸ κατ' ἀρχάς, ὅτι ἦσαν μόνοι. Δὲν εἶδον, ὅτι πλησίον αὐτῶν εἰς ἔτι βαθύτερον σκότος ἐκάθηντο ἄλλοι, σιγήσαντες ἅμα ὡς ἤκουσαν κρότον βημάτων. Ἀλλ' οἱ γείτονες οὗτοι ταχέως καὶ θορυβωδῶς ἐδήλωσαν τὴν παρουσίαν των.

— Ἔλα βρέ! ἐφώνησεν αἴφνης εἷς ἐξ αὐτῶν· τί 'σώπασες; Κόρυζα σ' ἔπιασε; Πιὲ ν' ἀνοίξῃ ὁ λαιμός σου!

— Ἂς τὸ ποῦμε τὸ λοιπόν! ἀπήντησεν ἐκεῖνος.

— Ἂς τὸ ποῦμε, ἀφοῦ πιοῦμε, παρετήρησε τρίτος, ὁ εὐφυολόγος, φαίνεται, τῆς ὁμηγύρεως, καὶ ἐκένωσε ποτήριον ῥητινίτου.

Σπογγίσας δὲ διὰ τῆς εὐρείας αὐτοῦ παλάμης τοὺς μύστακάς του, ἤρξατο ᾄδων·

Ὄλαις ἡ παπαρούναις, παπαρούνα μου!

Τὸ ἆσμά του, σιγαλὴ τὸ πρῶτον μονωδία, ἀντήχει βαθμηδὸν ἐντονώτερον, ἀπέβη δὲ τέλος εἰς μεγαλόφωνον χορωδίαν, ἧς με-

τέσχον πάντες οἱ συμπόται. Ἡ φοβερά των ὑλακή, ἣν συναπετέλουν φωναὶ οἰνοβαρεῖς καὶ βραγχώδεις, συνεκάλυψε ταχέως καὶ τῆς ἀοιδοῦ τὰς παραφωνίας, καὶ τῶν θεατῶν τὰς θορυβώδεις ἐπευφημήσεις, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ὑπηρετῶν τὰς ὀξείας κραυγάς, ἀγγελλόντων ἕναν βαρὺν καὶ γλυκὺν ἢ μίαν γκαζόζ. Συνώδευον δὲ αὐτήν, δίκην ὑποκρούσεως, ποτηρίων πάταγος καὶ χειροκροτήσεις ἔρρυθμοι καὶ βωμολοχικὰ ἀστειεύματα, ἀποτεινόμενα εἴτε πρὸς τὴν ἀπὸ σκηνῆς ἄδουσαν, εἴτε πρὸς τὸ κοινόν, εἴτε πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ καφενείου, ὁσάκις προσήρχετό τις αὐτῶν, κομίζων νέαν ὀκὰν ρητινίτου ἢ νέον μεζέν.

—Δὲν φεύγομεν; παρατηρεῖ ταπεινῇ τῇ φωνῇ ὁ Γιαννάκης πρὸς τὸν φίλον του.

—Φεύγωμεν, ἂν θέλῃς, ἀπαντᾷ ἐκεῖνος ἐγειρόμενος· ἀλλ' ἐμὲ τὸ θέαμα δὲν μὲ δυσαρεστεῖ διόλου.

—Δὲν σέ . . . ;

—Παντάπασι. Βλέπω πῶς διασκεδάζει ὁ ἀθηναῖός μου ὁ παλαιός, ὁ ἀληθινός, ὁ γνήσιος, καὶ βλέπω ὅτι εἶχα δίκαιον. Αὐτὸς τὸν ὁποῖον βλέπεις ἐκεῖ, εἶνε ὁ πραγματικὸς πολιτισμὸς τοῦ σημερινοῦ ἕλληνος.

—Δὲν ἔχεις διόλου δίκαιον, διότι αὐτοὶ εἶνε κοινοί, πρόστυχοι ἄνθρωποι . . . καὶ εἶνε μεθυσμένοι.

—Κοινοὶ ἢ πρόστυχοι, ἀδιάφορον· εἶνε λαός, καὶ ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν ὁμοιάζει διόλου μὲ σᾶς τοὺς ὅλως πολιτισμένους. Ἂν οἱ ἄνθρωποι ἔπιαν κἄτι περισσότερον κ' ἐμέθυσαν, δὲν σημαίνει τίποτε. Παντοῦ ὁ λαὸς πίνει κἄτι περισσότερον καὶ μεθᾷ. Ἀλλ' εἶνε φυσικοί, εἶνε ἀνεπίπλαστοι, δὲν ὑποκρίνονται, δὲν προσπαθοῦν νὰ φανοῦν καλλίτεροι παρ' ὅ,τι εἶνε. Εἶνε τέλος πάντων τὸ αὐτοφυὲς καὶ ὕπαιθρον φυτόν, ἐνῷ σεῖς εἶσθε φυτὰ καλλιεργημένα ἐντὸς θερμοκηπίου, τὰ ὁποῖα ἐβλάστησαν ὄχι ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀλλὰ ὑπὸ τὴν τεχνητὴν θερμότητα ξένων κηπουρῶν . . . τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων, τῶν γαλλικῶν μυθιστορημάτων καὶ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου. Εἶνε ἴσως λυπηρόν, ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν ἐμορφώθη καλ-

λίτερα, δὲν ἐσυνείθισε νὰ πίνῃ ὀλιγώτερον, νὰ ἦνε σεμνότερος, νὰ μὴ βωμολοχῇ. Ἀλλά, λυπηρὸν ἢ εὐχάριστον, αὐτὸ εἶνε τὸ πρᾶγμα. Σεῖς ἐπήγατε ἐμπρὸς καὶ αὐτὸς ἔμεινεν ὀπίσω. Ἴσως ἴσως μάλιστα ἔμεινεν ὀπίσω, διότι ἐπροχωρήσατε σεῖς τόσον πολύ, ὥστε ἀπηλπίσθη νὰ σᾶς φθάσῃ. Ἂν ἐπηγαίνατε ὀλίγον ἀργότερα, θὰ σᾶς ἔβλεπε, θὰ σᾶς ἠκολούθει, καὶ θὰ ἦτο κέρδος καὶ διὰ τοὺς δύο σας. Ἀλλὰ τώρα ποῦ νὰ σᾶς ἰδῇ; Σεῖς ἀνέβητε, νομίζετε τοὐλάχιστον ὅτι ἀνέβητε εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ αὐτὸς μένει κάτω, εἰς τοὺς πρόποδας, ἐκεῖ ὅπου ἦτο, καὶ ἀκούει μόνον ἐνίοτε μακρόθεν, ὅτι τὸν ὀνομάζετε πρόστυχον. Θὰ μὲ εἰπῇς ἴσως παράξενον, ὅπως μ' ἔλεγες πάντοτε· ἀλλ' ἐγὼ προτιμῶ τὴν χονδρὰν αὐτὴν καὶ πρόστυχον ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ ἰδικόν σας λεπτὸν καὶ πολιτισμένον ψεῦδος.

Οἱ δύο φίλοι ἐπροχώρησαν βραδυπατοῦντες. Ἡ νὺξ ἦτο πανσέληνος, καὶ δροσερὰ διέπνεε τοὺς στύλους τοῦ Ὀλυμπιείου ἡ ἀπὸ τῆς θαλάσσης αὔρα. Οὐδέτερος αὐτῶν ἠσθάνετο διάθεσιν πρὸς ὕπνον· ὁ δὲ Δημητράκης τοὐναντίον πολλὴν εἶχεν ἔτι τὴν ὄρεξιν δι' ὁμιλίαν. Ἤθελε νὰ ξεθυμάνῃ, ὡς ἔλεγε· καὶ ἐξεθύμανεν ἀληθῶς ἐπὶ δύο ὅλας ὥρας κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ταλαιπώρου μεσίτου ὅλην τὴν ἐκ τῶν προσφάτων αὐτοῦ ἐντυπώσεων βαρυθυμίαν.

Ὅτε ἔφθασαν πρὸ τῆς θύρας τοῦ ξενοδοχείου, ἐσήμαινε μεσονύκτιον.

Ὁ Δημητράκης δὲν κατεκλίθη.

Ἀνῆψε τὸ φῶς, ἐκάθισεν εἰς τὸ τραπέζιόν του καὶ ἔγραψεν·

Ἀγαπητέ μου φίλε!

Ἤλθα χθὲς εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀναχωρῶ αὔριον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μὴ ἀπορήσῃς, ὅτι φεύγω τόσον γρήγορα. Ὅ,τι εἶχα νὰ ἰδῶ τὸ εἶδα, καὶ εὑρίσκω ὅτι εἶχες πολὺ δίκαιον, ὅτε μ' ἔλεγες ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἔγειναν ἀγνώριστοι. Τὸ ἐξωτερικόν, ἡ

ἐπιφάνεια, μετεβλήθησαν ἀληθῶς πολύ. Οἰκίαι πολλαὶ καὶ μεγάλαι, ἅμαξαι ὡραῖαι, ἄνθρωποι ἐνδυμένοι καλλίτερα, κυρίαι ἐνδυμέναι . . . . ἂς εἰπῶ καὶ αὐταὶ καλλίτερα. Ὁ κόσμος διασκεδάζει πολύ, καὶ διὰ νὰ διασκεδάσῃ ἓν μόνον συλλογίζεται· πῶς νὰ κερδήσῃ χρήματα. Μικροὶ μεγάλοι ἔγειναν μεσῖται καὶ παῖκται· τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα δὲν εἶνε φαίνεται τόσον προσοδοφόρα. Αὐτὰ λέγων, ἐννοῶ τὸν καλούμενον καλὸν κόσμον, διότι αὐτὸς εἶνε παντοῦ ἡ ἐπιφάνεια. Ὁ ἄλλος κόσμος, ὁ λαός, ἡ οὐσία, πολὺ ὀλίγον μετεβλήθη. Εἶνε ὁ αὐτὸς πάντοτε, ὁποῖος ἦτο καὶ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν· μόνον ὅτι ἔγεινεν ὀλιγώτερον κόσμιος. Αὐταὶ εἶνε ἐν συνόψει αἱ ἐντυπώσεις μιᾶς ἡμέρας. Ἴσως σοῦ φανῇ, ὅτι ἐβιάσθην κἄπως εἰς τὰς ἐντυπώσεις μου. Πιθανὸν νὰ ἔχῃς δίκαιον· τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ἡ παρατήρησις εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν δὲν μ' ἐνθαρρύνει νὰ ἐξακολουθήσω.

Ἀναβλεπώμεθα.

Δ. . . .

Καὶ ὁ Δημητράκης ἀνεχώρησεν ἀληθῶς τὴν ἐπαύριον.

Μὴ λησμονήσῃ, παρακαλῶ, ὁ πολιτισμένος μου ἀναγνώστης, ὅτι ὁ παλαιὸς οὗτος Ἀθηναῖος ἦτο σχεδὸν πρεσβύτης, καὶ ὅτι κατ' ἀνάγκην ἐπρεσβύτιζεν.

ΑΘΗΝΑΪΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ*)

Α'.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 23 Μαΐου 1879.

Ὅτε πρὸ ἑνὸς μηνὸς ἀπεχωρίσθημεν ἐπὶ τοῦ «Πανόρμου», καὶ σὺ μὲν — εὐτυχὴς θνητὴ — ἀπήρχεσο διὰ τῆς Ἰταλίας εἰς τὰς θαλερὰς ὄχθας τῆς λίμνης τοῦ Κόμου, ἐγὼ δὲ ἡ ταλαίπωρος ἐπέστρεφα εἰς τὸν κονιορτὸν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τοῦ κονιορτοῦ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς, εἶχες τὴν ἰδιοτροπίαν νὰ μοῦ ζητήσῃς τακτικὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀλληλογραφίαν, καὶ εἶχα τὴν ἀνοησίαν νὰ σοῦ τὴν ὑποσχεθῶ. Δὲν σὲ ἤρκει ὅτι ἀπήλαυσες ἐπὶ δύο μῆνας τὰ κάλλη τῆς πρωτευούσης μας, δὲν σὲ ἤρκει ὅτι ἀνερρίχῃθης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἐξέδραμες πρὸς ἀνάπαυσιν τῆς ἀρχαιολογικῆς σου συνειδήσεως εἰς Ἐλευσῖνα, καὶ ἐπεσκέφθης τὰς Μυκηναίας ἀρχαιότητας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, καὶ εἶδες τὴν Πεντέλην καὶ τὸν Μαραθῶνα, καὶ ἐμαγεύθης τέλος πάντων, ὅσον εἶνε τακτικὸν καὶ προσῆκον νὰ μαγευθῇ μὲ τὰς Ἀθήνας πᾶς ὁ κατὰ πρῶτον αὐτὰς ἐπισκεπτόμενος· δὲν σὲ ἤρκεσαν αἱ ὡραῖαι ἐντυπώσεις καὶ ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμός, ἄτινα παρελάμβανες ἐφόδιον τοῦ τριημέ-

*) Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται — Κυρίας ὅθεν ἀθηναίας πρὸς ἀποῦσαν φίλην της — ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῶν ἐτῶν 1879 καὶ 1880 ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Σοφία. Τὸ γυναικεῖον τοῦτο ψευδώνυμον ἐλήφθη κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἱδρύσαντος τὸ κάλλιστον ἐκεῖνο καὶ ἀώρως ἐκπνεῦσαν περιοδικὸν φύλλον Κ. Παύλου Διομήδους, οὗτινος ἐπιθυμία ἦτο νὰ συμφωνῶσι καὶ αἱ προκείμεναι περὶ τῶν ἀθηναϊκῶν πραγμάτων ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν καθόλου χαρακτῆρα τῆς Ἑστίας, ἣν ἐκόσμει γυναικεία ἀληθῶς ἁβρότης.

ρου θαλασσίου ταξειδίου σου. Ἤθελες καὶ ἐξακολούθησιν τοῦ διμήνου ἀθηναϊκοῦ σου μυθιστορήματος, καὶ τὴν ἐξακολούθησιν αὐτὴν τὴν ἐζήτησες παρ' ἐμοῦ. Ἐγὼ δὲ ἡ μωρὰ τόσον ὑπερηφανεύθην διὰ τὴν προτίμησιν, καὶ τόσον συνεκινήθην ἀπὸ τὸ διαυγὲς δάκρυ, τὸ ὁποῖον ἐκρέματο εἰς τὰς τοξοειδεῖς σου βλεφαρίδας, ὥστε ἔσπευσα νὰ σοῦ ὑποσχεθῶ μὲ στρογγύλον τὸ στόμα. Ἐκολάκευσε, βλέπεις, ἡ πρότασίς σου τὴν ὑπερηφάνειάν μου καὶ τὸ χρόνιον νόσημα τοῦ φιλαθηναϊσμοῦ μου, καὶ ἔδραξα προθύμως τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλῶ καθ' ἑβδομάδα, — καθ' ἑβδομάδα! τώρα τὸ συλλογίζομαι καὶ τρέμω! — περὶ τῶν Ἀθηνῶν μου καὶ τῶν Ἀθηναίων μου, περὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ τοῦ Ἄντρου τῶν Νυμφῶν, περὶ τῶν στηλῶν (ἢ στύλων; ὡς προσεπάθει, νομίζω νὰ σὲ διδάξῃ εἷς τῶν ἀρχαιολόγων μας) τοῦ Ὀλυμπίου Διός, περὶ Φαλήρου καὶ τῆς ὁδοῦ Πατησίων. Τί τὰ θέλεις ὅμως! Μόλις σὲ ἀπεχωρίσθην, κ' ἐννόησα πόσον δίκαιον ἔχει ἡ γαλλικὴ παροιμία: promettre et tenir sont deux. Ἐσυλλογίσθην τί σοῦ ὑπεσχέθην καὶ ἀνετριχίασα· ὄχι, δὲν ἀνετριχίασα — εἶνε ποιητικὴ ὑπερβολὴ — ἔφριξα μόνον, καὶ — τὸ πεζότερον — . . . . μετενόησα. Ναί, ἀγαπητή μου, μετενόησα. Δὲν ἐντρέπομαι, βλέπεις, νὰ τὸ εἴπω, ἀφοῦ δὲν ἐντράπην νὰ τὸ κάμω. Καὶ δὲν ἠρκέσθην μόνον εἰς αὐτό· ἤλπισα συγχρόνως ὅτι θὰ ἐλησμόνεις καὶ σὺ τὴν κατηραμένην ἐκείνην ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν ὑπὸ τὸ κράτος τρυφερᾶς συγκινήσεως εἶχες ζητήσει καὶ λάβει παρ' ἐμοῦ, καὶ ὅτι τοιουτοτρόπως τὸ ἔγκλημα τῆς μετανοίας μου ἤθελεν ἐξαλείψει ἡ ἐλεημοσύνη τῆς λήθης σου. Τόσον δὲ μεγάλη ἦτο ἡ ἐλπίς μου, ὥστε ἀφῆκα, ὡς εἶδες, νὰ παρέλθῃ ὁλόκληρος μὴν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς σου, χωρὶς νὰ λάβω εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον, ὡς λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς, χωρὶς ἡ ἐλαχίστη τύψις συνειδήσεως νὰ ταράξῃ τὴν ὀκνηρίαν μου. Ποῦ νὰ ὑποθέσω, ὅτι ἡ τύψις τῆς συνειδήσεώς μου θὰ μοῦ ἤρχετο ἐν πρωΐ σφραγισμένη ἐντὸς ἐπιστολῆς σου! Θεέ μου, τί ἐπιστολὴ εἶνε αὐτή; Σὺ εἶσαι, ἢ δὲν εἶσαι σύ; Ὄχι, σὺ εἶσαι, σὺ ἡ ἰδία, ἀλλ' ἔχεις βεβαίως τὰ νεῦρά σου. Φιλαθηναϊσμοῦ

παροξυσμὸς κατέλαβε, βλέπω, καὶ σέ, καὶ ὁ παροξυσμὸς αὐτὸς ἐξερράγη κατὰ τῆς κεφαλῆς μου. Ἐνθυμεῖσαι, λέγεις, τὰς Ἀθήνας καὶ στενάζεις, — Κύριε ἐλέησον! — καὶ δὲν δύνασαι νὰ ἐννοήσῃς τὴν ἀμέλειαν μου, καὶ δὲν δύνασαι νὰ συγχωρήσῃς .... — δὲν σὲ ἀντιγράφω, ἀρκεῖ ὅτι σὲ ἀνέγνωσα.

Ἐπιμένεις λοιπὸν καὶ καλά; τὸ θέλεις; Nous le voulons? ὡς ἔλεγεν ὁ χαριέστατος Frédéric εἰς τὴν Κόρην τοῦ Συντάγματος. Ἐπιθυμεῖς — τί ποιητικαὶ φαντασίαι σὲ κατέλαβον! — νὰ ἀναπνέῃς ὀλίγην αὔραν ἀττικὴν διὰ τῶν ἐπιστολῶν μου, καὶ νομίζεις, λέγεις, ὅτι θ' ἀνευρίσκῃς εἰς αὐτὰς τὸ ἄρωμα τοῦ θύμου τῶν πεδιάδων μας.

Πτωχή μου φίλη, καὶ ποῦ νὰ ἤξευρες! Δὲν ἤνθησεν ἀκόμη τὸ θυμάρι τῶν Ἀθηνῶν! Τὸ φαντάζεσαι;

Ὁ Μάϊός μας, βαρυνθείς, φαίνεται, ν' ἀκούῃ τὰς ὕβρεις τῶν Ἀθηναίων διὰ τὸν καύσωνά του, καὶ μὴ θέλων νὰ καλῆται πλέον θέρος, ἀπεφάσισεν ἐφέτος νὰ ὀνομασθῇ χειμών, καὶ τὸ κατώρθωσεν. Ἐντράπη μὲν νὰ φέρῃ καὶ εἰς ἡμᾶς χιόνας, ὡς ἔφερεν εἰς τοὺς Τριπολίτας, ἀλλὰ μᾶς ἔφερεν ὅμως ψῦχος καὶ βορρᾶν καὶ βροχάς, κρυολογήματα καὶ βῆχα καὶ πταρμούς. Φαντάζεσαι τί ἤκουσεν ὁ φίλος ὑπὸ τὴν νέαν του αὐτὴν μορφήν! Οὐδὲ μία κἂν ἀηδὼν εὑρέθη νὰ χαιρετίσῃ τὴν ἄφιξίν του, ἐκ τῶν ἀπείρων δὲ συνήθως θιασωτῶν του, οἵτινες ἐξενύκτιζαν εἰς τοὺς κήπους πρὸς χάριν του, ὀλίγιστοι ἐφέτος εἶχαν τὸ θάρρος νὰ ξενυκτίσουν εἰς τὰ περὶ τὴν πόλιν ζυθοπωλεῖα, χάριν τοῦ . . . ζύθου.

Ποιητὴς οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ τὸν προσφωνήσῃ ἐφέτος, — οὐδ' αὐτὸς ὁ κ. Ματαράγκας, — εἷς δὲ μόνον, σατυρικὸς καὶ αὐτός, τὸν ἔψαλεν ὅπως τοῦ ἤξιζε.

Ὦ Μάη,

τοῦ εἶπε,

'ς τὸ θειό σου, ἄφησε,
νεροποντιαὶς καὶ κλάψα·

πᾶψε κ' ἐβαρεθήκαμε,
κάμε καὶ λίγη κάψα!
Τὴν ὥρα δὲν ἐβλέπαμε
ναρθῇς, γιὰ νὰ μπορέσουμε
τοὐλάχιστον τὰ ῥοῦχά μας
τὰ ἄλλα νὰ φορέσουμε.
Ἀλλὰ καὶ σὺ κλαψόμηνας,
ἀπ' ὅ,τι βλέπω, γένεσαι.
Μὰ ταὶς μοσκαὶς καὶ τἄνθη σου,
γιὰ Μάης δὲ μοῦ φαίνεσαι!

Ἀγνοῶ ἂν οἱ ἐξορκισμοὶ τοῦ κ. Ἀβλίχου ἐπτόησαν τὸν χειμερινόν μας Μάϊον, ἢ ἂν συνεκίνησεν αὐτὸν ἡ περίφρων σιγὴ τῶν λοιπῶν βάρδων τοῦ ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι πρό τινων ἡμερῶν ἤλλαξε πάλιν γνώμην, καὶ ἔγειτεν ὅ,τι ἦτο πάντοτε, τουτέστι θέρους καὶ καύσωνος μήν. Ἐννοεῖς, ὅτι ἡμεῖς καὶ πάλιν παραπονούμεθα διὰ τὸν καύσωνα, ὅπως παρεπονούμεθα πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος διὰ τὸ ψῦχος. Ἀλλ' ὁ Μάϊος δὲν ἔχει βεβαίως σκοπὸν νὰ μεταβληθῇ εἰς φοῦρνον τοῦ Νασρεδὶν — Χότζα, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὰς ἰδιοτροπίας μας· καὶ θὰ ψηθῶμεν ἑπομένως τακτικά, ὡς πάντοτε, ἀκούοντες τὴν ἡμέραν τοὺς τέττιγας καὶ τὴν ἑσπέραν τὰς γαλλίδας τραγουδιστρίας τοῦ Φαλήρου ἢ τὸν Νικηφόρον καὶ τὸν Ἀλεξιάδην τῶν ἱλισσίων θεάτρων. Αὐτὰ ὅλα τὰ ζηλεύεις σύ, καὶ θὰ τὰ ποθῇς βεβαίως ἐντὸς ὀλίγου ἀπὸ τῆς Ὡραίας Νήσου τῆς λίμνης σου. Μὴ ἀπελπίζεσαι ὅμως, καὶ ἐγὼ σοῦ στέλλω προσεχῶς ἕνα ἀθηναῖον τέττιγα, ἵνα παρηγορῇ, διὰ τῆς θέας του κἄν, τὰς ὥρας τῆς ἀνίας σου.

— Τί ἄλλο νὰ σοῦ γράψω; Ἄ! ἔχω ἕν νέον, πένθιμον ὅμως καὶ βαρύ, τὸ ὁποῖον θὰ θολώσῃ βεβαίως τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ θὰ σφίξῃ τὴν καρδίαν σου. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης ἀπέθανε! Ὁ νέος ἔτι καὶ ἀκμαῖος πολιτικὸς ἀνήρ, ὁ γλυκὺς καὶ ἀπτόητος ῥήτωρ, ὁ ἀκάματος καὶ χρηστὸς κυβερνήτης, ἀνηρπάγη

ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν ὑπὸ νόσου ὀξείας, ἥτις καὶ ἄλλοτε πρὸ δώδεκα ἐτῶν τὸν εἶχεν ἐπιβουλευθῆ, καθ' ἧς ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ παλαίσῃ ἐκ δευτέρου τὸ ἐξηντλημένον σῶμα τοῦ ἀτυχοῦς τέκνου τοῦ Μεσολογγίου. Τέσσαρες ἡμέραι ἀγωνίας, καθ' ἃς συνηγωνία μετ' αὐτοῦ ὁλόκληρος ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἤρκεσαν νὰ νεκρώσωσιν τὴν μελίῤῥυτον ἐκείνην γλῶσσαν, ἥτις τοσάκις εἶχε γοητεύσει τὰ ἀκροατήρια τῆς Βουλῆς. Ἐνθυμεῖσαι, . . . ὅτε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν συνωθούμεναι καὶ αἱ δύο διὰ τῆς στενῆς κλίμακος, κατωρθώσαμεν μετὰ κόπον πολὺν νὰ εὕρωμεν θέσιν ἐντὸς τοῦ μικροῦ ἀκροατηρίου, καὶ προσμένουσαι ἀνυπομόνως νὰ τὸν ἀκούσωμεν ἐκινοῦμεν τὰ ῥιπίδια μας ὡς μηχαναί, διὰ νὰ μὴ λιποθυμήσωμεν ἐκ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς στενοχωρίας; « Ὁ Δεληγεώργης θὰ ὁμιλήσῃ! Θὰ ὁμιλήσῃ ὁ Δεληγεώργης! » ἐψιθύριζον πέριξ ἡμῶν τὰ πυκνὰ ἀκροατήρια, καὶ μετ' ὀλίγον ἀληθῶς τὸν εἴδομεν ἐγκαταλείποντα τὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ ἀναβαίνοντα εἰς τὸ βῆμα. Ἐνθυμεῖσαι, ποία βαθεῖα σιωπὴ ἔκλεισεν εὐθὺς τὰ οὐχὶ συνήθως σιωπηλὰ στόματα τῶν βουλευτῶν καὶ ἀκροατῶν· ἐνθυμεῖσαι, πῶς εἰσώρμησαν αἴφνης διὰ μιᾶς εἰς τὰς κενάς των ἕδρας οἱ ἀπόντες, ἐχθροί του καὶ φίλοι του, καὶ κατέλαβον ἐν ἡσυχίᾳ τὰς θέσεις των, καὶ ὤπλισαν τὰ ὦτά των διὰ τῶν χειρῶν των, ἵνα μὴ χάσωσι μίαν του συλλαβήν. Δὲν εἶχαν δίκαιον; Τὸ κατ' ἐμὲ οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν οὐδὲ σύ, εἶμαι βεβαία, ἐλησμόνησες. Τὸ ὑπερήφανον ἐκεῖνο παράστημα, ἡ εὐγενὴς μορφή, ἡ σεμνὴ ἀναβολή, τὸ ἐγκρατὲς καὶ μεμετρημένον τῶν κινήσεων, τὸ ἱλαρὸν καὶ ἀτάραχον βλέμμα τοῦ ῥήτορος μὲ ἐγοήτευσαν ἀληθῶς, πρὶν ἢ ἐκεῖνος ἀνοίξῃ τὰ χείλη του. Καὶ ὅμως ποία μὲ ἀνέμενεν ἀκόμη γοητεία, ὅτε ἤνοιξε τὸ στόμα! Δὲν ἦτο, ἔλεγες, φωνὴ ἐκείνη, ἀλλὰ γλυκεῖα τις καὶ μυστηριώδης ἀπήχησις κώδωνος κρυσταλλίνου, μαγεύουσα τὴν ἀκοὴν καὶ κρατοῦσα ὑπὸ διαρκὲς καὶ ἀκαταμάχητον θέλγητρον τὸν ἀκροατήν. Οὐδέποτε ἤκουσα γλυκυτέραν ἀνθρώπου φωνήν, σπανίως δὲ καὶ ἤχου οἱανδήποτε κλαγγήν, ἥτις νὰ

ἔχῃ τόσην τὴν μυστηριώδη της μαγείαν. Μετὰ τὰς πρώτας του λέξεις δὲν ἐννόουν πλέον τί ἔλεγε, διότι — σοῦ ἐξωμολογήθην τὸ πάθημά μου — δὲν ἐπρόσεχον πλέον εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων· μοῦ ἤρκει ἡ διαρκὴς ἐκείνη μουσική, ἣν ἀπλήστως κατέπιναν οὕτως εἰπεῖν τὰ ὠτά μου, μοῦ ἤρκει ἡ μελωδία ἐκείνη τοῦ λόγου, ἡ ἁρμονία τῆς φράσεως, ἡ οὐδέποτε προσκόπτουσα, ὁ ῥυθμὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐνετείνετο καὶ ἐχαλαροῦτο, παλλόμενος ὡς βαρβίτου χορδὴ ὑπὸ τόξον ἀριστοτέχνου, τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο μέλος, ὅπερ ἐξέπνεεν ἠρέμα εἰς τὸ τέλος τῆς φράσεως, ὡς ὁ ἐπὶ τῆς λείας ἄμμου ἐκπνέων φλοῖσβος τοῦ κύματος. Ἔκλεισα, ἐνθυμοῦμαι, τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ μ' ἐφάνη ὅτι ἀπὸ γλυκὺ ἐξύπνησα ὄνειρον, ὅτε μ' ἐπρότεινες ν' ἀναχωρήσωμεν, διότι ὁ Δεληγεώργης εἶχε καταβῇ ἀπὸ τὸ βῆμα. Τὰ ἐνθυμεῖσαι ὅλα αὐτά; τὰ ἐνθυμεῖσαι βεβαίως, διότι πολλάκις μ' ἐπερίπαιξες διὰ τὸ πάθημά μου ἐκεῖνο, τὸ λίαν ποιητικόν, ὡς τὸ ἀπεκάλεσες. Ἀλλοίμονον! δὲν θὰ τὸ πάθω πλέον αὐτὸ τὸ πάθημα, διότι θ' ἀργήσῃ πολὺ ν' ἀποκτήσῃ ἄλλον Δεληγεώργην τὸ βῆμα τῆς βουλῆς. Πόσον βαθέως συνησθάνθη τὴν ἀπώλειάν του ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν! Εἶδα, φίλη μου, πένθος ἀληθινὸν καὶ ἐγκάρδιον εἰκονισμένον εἰς ὅλων τὰς μορφάς, εἶδα τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων ἐνδυμένας μελανὰ παραπετάσματα· εἶδα τριάκοντα στεφάνους σωρευμένους ἐπὶ τοῦ φερέτρου του· εἶδα δάκρυα ἀνεπίπλαστα σταλάζοντα ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ του μετώπου!

Κλείω βαρύθυμος τὴν ἐπιστολήν μου, ἤτις καὶ εἰς σὲ βεβαίως βαρυθυμίαν θέλει προξενήσει. Ἀλλ' ἦτο δυνατὸν νὰ σοῦ γράψω, καὶ ν' ἀποσιωπήσω τὸ φοβερὸν αὐτὸ δυστύχημα, τὸ ὁποῖον ἀπωρφάνωσεν ὄχι μόνον μίαν οἰκογένειαν, ἀλλ' ἔθνος ὁλόκληρον;

Εὐχήσου νὰ ἦμαι φαιδροτέρα τὴν ἐρχομένην ἑβδομάδα, καὶ μὴ μὲ μαλώσῃς πλέον· διότι βλέπεις πῶς σὲ τιμωρῶ· ἀντὶ ἐπιστολῆς σοῦ γράφω . . . σωστὸν σύγγραμμα.

Β'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Μαΐου 1879

Θὰ μείνῃς, μοῦ γράφεις, ἀκόμη ἡμέρας τινὰς εἰς Φλωρεντίαν, διὰ ν' ἀπολαύσῃς ἀνέτως τὰ παντοειδῆ θέλγητρα τῆς τοσκανικῆς μεγαλοπόλεως. Θέλεις νὰ θαυμάσῃς μέχρι κόρου τὴν Ἀφροδίτην καὶ τοὺς Παλαιστὰς τῆς Tribuna, τὰς θαυμασίας γλυφὰς τοῦ Γιβέρτη ἐπὶ τῶν ὀρειχαλκίνων πυλῶν τοῦ Βαπτιστηρίου, τὴν περιώνυμον Καθημένην Παναγίαν τοῦ Ῥαφαήλου ἐν τῷ μεγάρῳ Πίττη καὶ τὴν Νύκτα, τὸ γλυπτικὸν ἀριστούργημα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου. Θέλεις νὰ ἐπανίδῃς ἐκ τετάρτου καὶ πέμπτου τὸ σύμπλεγμα τῶν Νιοβιδῶν, νὰ παραδράμῃς τὸν Ἄρνον ὑπὸ τὴν δροσερὰν σκιὰν τῶν πυκνῶν δενδροστοιχιῶν τῶν Cascine, νὰ καθίσῃς ἅπαξ ἔτι ὑπὸ τὴν ἐρυθρὰν σκιάδα τοῦ Bello Sguardo καὶ νὰ ἐκδράμῃς πρωΐ, πρὶν ἢ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, εἰς τὸ Φιέζολε, διὰ τῆς μυροβόλου φλωρεντινῆς πεδιάδος, τὴν ὁποίαν κοσμεῖ αὐτοφυὴς ἡ ἀγριορρόδῃ καὶ ὁ ἴασμος. Ὅλα αὐτὰ μοῦ τὰ γράφεις μὲ τόσην αὐτάρκη εὐχαρίστησιν, ὥστε μὰ τὴν ἀλήθειαν θὰ ἐπίστευα, ὅτι τὸ κάμνεις διὰ νὰ κινήσῃς τὸν φθόνον μου, ἂν συγχρόνως δὲν μοῦ ἐζήτεις καὶ νέα ἀθηναϊκά. Δὲν ἐπαναλαμβάνεις μὲν πλέον τὰς ἐπιτιμήσεις τῆς πρώτης σου ἐπιστολῆς, οὐδὲ πνέει πλέον τὸ γράμμα σου θυμὸν καὶ ἀγανάκτησιν, ἀλλ' ὁ φιλαθηναϊσμός σου, ἂν καὶ δὲν ἔχει τὴν πρώτην ἐκείνην ἀγρίαν του ἔξαψιν, ἔγεινεν ὅμως ἐπιμονώτερος, καὶ κινδυνεύει νὰ μεταβληθῇ εἰς νόσον χρονίαν. Τί κάμνουν αἱ Ἀθῆναι; Ἤρχισε τὸ Φάληρον; ἐκτίσθη τὸ νέον θέατρον τοῦ Ἀπόλλωνος; Ἦλθεν ὁ θίασος τοῦ Ταβουλάρη; Ἔγειναν αἱ ἐξετάσεις τοῦ Ὠδείου; Ὅλα σου αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα παρατάσσονται κομβολογηδὸν εἰς τὴν ἐπιστολήν σου, καὶ ζητοῦν ἀπάντησιν ταχεῖαν καὶ λεπτομερῆ.

Ἂς σοῦ ἀπαντήσω λοιπόν, ἀφοῦ

Il n' est pas avec toi des accommodements,

ὡς θὰ ἔλεγε φίλος μού τις ἐπιφυλλιδογράφος, παρωδῶν χάριν σοῦ τὸν στίχον τοῦ Μολιέρου.

Καὶ ἐν πρώτοις, τί κάμνουν αἱ Ἀθῆναι. Αἱ Ἀθῆναι πρὸ παντός, ἀγαπητή μου, ὁμιλοῦν πολιτικά. Ἐρωτοῦν, ἂν ἔφθασεν ὁ Φουρνιὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἂν προσεκλήθη ἡ κυβέρνησις νὰ διορίσῃ ἐκεῖ ἀντιπρόσωπον, ἂν καὶ πότε πρόκειται νὰ διαταχθοῦν αἱ νέαι βουλευτικαὶ ἐκλογαί, ἂν ἔγειναν οἱ συνδυασμοὶ τῆς δεῖνα καὶ δεῖνα ἐπαρχίας, ἂν τὸ δάνειόν μας καλύπτεται ταχέως, καὶ τὰ λοιπά, καὶ τὰ λοιπά.

Περὶ αὐτῶν ὅμως πάντων εὐτυχῶς σὺ δὲν ἐνδιαφέρεσαι. Ὁ Θεὸς σ' ἐπροφύλαξεν ἀπὸ τὴν λύμην τῆς πολιτικῆς. Τὰ κύρια ἄρθρα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων δὲν κινοῦσιν εὐτυχῶς τὸν θαυμασμόν σου· δὲν ἀναγινώσκεις σὺ τὸν Μακώλαιϋ, οὐδὲ τοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν, καὶ προτιμᾷς νὰ ὁμιλῇς περὶ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ κονιορτοῦ μᾶλλον ἢ περὶ τῆς προσεχοῦς ἐκβάσεως τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν.

Δὲν σοῦ ὁμιλῶ λοιπὸν περὶ πολιτικῶν, διότι ἄλλως οὔτε τὰ ἠξεύρω οὔτε τὰ ἐννοῶ. Σοῦ σημειόνω μόνον ἐν παρόδῳ, ὅτι ὁσάκις οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ὁμιλοῦν περὶ πολιτικῶν, ἀσχολοῦνται σπογγίζοντες τὸν ἱδρῶτα ὅστις περιῤῥέει τὰ πρόσωπά των, ῥοφῶντες, οὐχὶ εὐχαρίστως ἐννοεῖται, τὸν κονιορτόν, ὅστις, κατὰ τὸ βαθὺ λόγιον τῆς πρώην δημοτικῆς ἀρχῆς, θὰ μείνῃ ἐν Ἀθήναις ἐφ' ὅσον θὰ μείνῃ καὶ ἡ ὁμίχλη ἐν Λονδίνῳ, παγωτοφαγοῦντες καὶ γλωσσαλγοῦντες τὸ ἑσπέρας ἐν τῷ Σολωνείῳ, καὶ μὴ κατορθόνοντες πολλάκις μ' ὅλην αὐτῶν τὴν παταγώδη καὶ ἀσθματικὴν ἀναπνοὴν νὰ δροσίσωσιν ὀλίγον τὸν ἀέρα, ὅστις τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἦτο ἀληθῶς πνιγηρός.

Τώρα, — προχωρῶ βλέπεις κατὰ τάξιν — τί κάμνει τὸ Φάληρον ;

Τὸ Φάληρον ἤρχισε τὰς πανηγύρεις του τὴν προχθὲς Κυρια-

κήν. Τὰ λουτρά, ἐννοεῖται, δὲν ἤρχισαν ἀκόμη, ἀρκεῖται δὲ ὁ κόσμος ἀναπνέων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τὴν ἰωδοῦχον αὔραν τῶν κυμάτων, πλὴν ἑνὸς μόνου κυρίου, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ἰατροί, ἕνεκα τῆς πασχούσης ὑγείας τῶν ῥοδίνων του παρειῶν, παρήγγειλαν, ὡς λέγει, νὰ κάμνῃ ἐνενήκοντα λουτρὰ καὶ νὰ τρώγῃ ἐνενηκοντάκις τὴν mayonnaise τοῦ φαληρικοῦ ἑστιατορίου, καὶ ὅστις ἑπομένως ἀρχίζει πρῶτος πάντοτε τὰ λουτρά του καὶ τὰ τελειόνει τελευταῖος. Διηγοῦνται μάλιστα, ὅτι πέρυσιν, ὅτε περὶ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἀπεφασίσθη νὰ ἀφαιρεθῶσιν οἱ λουτῆρες ἕνεκα ἐλλείψεως λουομένων, εὗρον αὐτὸν ἐν τούτοις οἱ ἐργάται ἐντὸς ἑνὸς λουτῆρος, ἐνδυμένον, ἐννοεῖται, ὡς ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς ἁμαρτίας, κρατοῦντα σφιγκτὰ τὰς δοκοὺς τοῦ παραπήγματος, καὶ μὴ συναινοῦντα νὰ παύσῃ τὰ λουτρά του, διότι . . τοῦ ἔλειπαν ἀκόμη δύο πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐνενήκοντα. Ἂν δὲν ἤρχισαν ὅμως ἀκόμη τὰ λουτρά, ἤρχισαν αἱ παραστάσεις. Παραστάσεις! θὰ ἀναφωνήσῃς βέβαια. Καὶ ἐφέτος λοιπὸν πάλιν παραστάσεις; Μάλιστα! καὶ ἐφέτος πάλιν παραστάσεις εἰς τὸ πεῖσμά σου, διὰ νὰ ζηλεύῃς. Τί τάχα ἐνόμισες, ὅτι ἐπειδὴ πέρυσι καὶ προπέρυσι ἀπέτυχε κάπως τὸ θέατρον τοῦ Φαλήρου, ἠθέλαμεν ἀποκάμει ἐφέτος καὶ βαρυνθῆ; Διόλου· καὶ ἠπατήθης πολύ, ἂν τὸ ἐνόμισες.

Ἔχομεν λοιπὸν καὶ ἐφέτος θέατρον εἰς τὸ Φάληρον, καὶ θέατρον μάλιστα γαλλικόν, καὶ συῤῥέομεν πάλιν ἐκεῖ ἀθρόοι ἀπὸ τῆς προχθὲς Κυριακῆς, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδία, καὶ συνωθούμεθα νὰ ἀκούσωμεν τὴν Ὡραίαν Μυροπώλιδα, καὶ ἀπολαύομεν πάλιν μετὰ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως τοῦ θορυβώδους μὲν ἀλλὰ διασκεδαστικοῦ ἐκείνου θεάματος, τὸ ὁποῖον παρέχουσιν οἱ ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τοῦ σιδηροδρόμου συσσωρευόμενοι ἄνδρες, οἱ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡρωϊκῶς ἀγωνιζόμενοι πρὸς προκατάληψιν θέσεως ἐν τῇ ἁμαξοστοιχίᾳ. Ὁ ἐφετεινὸς θίασος δὲν εἶνε κακὸς ἐν συνόλῳ, οὔτε δικαιοῦταί τις νὰ ἔχῃ μείζονας παρ' αὐτοῦ ἀπαιτήσεις, ὅταν ἀναλογισθῇ ὅτι εἶνε θίασος ὑπαιθρίου θεάτρου, καὶ ὅτι μία δραχμὴ εἶνε ἡ τιμὴ τῆς εἰσόδου. Εἶνε ἀλη-

θὲς ὅτι ἄλλοτε ἡ ἑταιρεία τοῦ σιδηροδρόμου μᾶς εἶχε συνειθίσει νὰ πληρόνωμεν δέκα μόνον λεπτὰ διὰ τὸ θέατρον, καὶ ὅτι ἐνθυμούμεθα τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην ἐποχήν. Λέγουν μάλιστα, ὅτι ὁ χρυσοῦς ἐκεῖνος αἰὼν ὑπῆρξε καὶ διὰ τὴν ἑταιρίαν χρυσοῦς. 'Αλλ' ὁπωσδήποτε ἡ δεκάρα ἐκείνη ἦτο ἁπλῶς ἀστειότης, καὶ δὲν δύναταί τις εὐλόγως νὰ ζητῇ καθ' ἑκάστην ἀστειότητας. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ἡ φαληρικὴ ἐκείνη διασκέδασις εἶνε μία τῶν ὡραιοτέρων ρων μας θερινῶν διασκεδάσεων, αἵτινες ἄλλως δὲν εἶνε λίαν ἄφθονοι· ὀσάκις δὲ μάλιστα, ὡς ἐφέτος, δὲν λαμβάνει τὰς τραγικὰς διαστάσεις τοῦ Φάουστ, τῆς Λουκίας, τῆς Νόρμας καὶ τῶν Καθαριστῶν, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς πινάκια ἐλαφρὰ καὶ εὐκατάποτα, ὁποῖα εἶνε μ' ὅλα των τὰ ἐλαττώματα αἱ 'Οφφεμπαχιάδες, δύναταί τις νὰ λησμονήσῃ εὐαρέστως παρὰ τὸ γλαυκὸν κῦμα τοῦ Φαλήρου, ὑπὸ τὴν θερινὴν πανσέληνον, καὶ πρὸς ὀρχηστικήν τινα μελωδίαν τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, τὸν καύσωνα καὶ τὸν κονιορτὸν τῆς πρωτευούσης.

Περὶ τοῦ θεάτρου τοῦ 'Απόλλωνος καὶ τῶν ἄλλων παραλισσίων διασκεδάσεων δὲν σοῦ γράφω σήμερον, διότι δὲν κατώρθωσα ἀκόμη νὰ τὰς ἴδω. Ὁ ἰατρός μου, ὅστις, σημείωσε, φορεῖ ἀκόμη τὸ ἑσπέρας τὸν ἐπενδύτην του, δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ μεταβῶ ἐκεῖ τὴν ἑσπέραν, διότι, λέγει, εἶνε πολλὴ ὑγρασία. Δὲν θὰ τὸν ἀκούσω ὅμως — σοῦ τὸ ἐξομολογοῦμαι ὑπὸ πάσαν ἐμπιστοσύνην — καὶ ἡ προσεχής μου ἐπιστολὴ θὰ ἦνε πλήρης γερμανικῶν ἀσμάτων, καὶ πάθους ἑλλήνων ὑποκριτῶν, καὶ ἀμανὲ ἀνατολικοῦ, ἂν, ὡς ἐλπίζω, ἔλθῃ ἕως τότε ὁ ἀνυπομόνως ἐκ Σμύρνης προσδοκώμενος θίασος.

Εἰς τὸ 'Ωδεῖον τώρα, τὸ ὁποῖον βλέπεις ἀφῆκα τελευταῖον pour la bonne bouche. Ὅτε πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν συνεστήθη ὁ μουσικὸς καὶ δραματικὸς σύλλογος ἐν 'Αθήναις, καὶ σκοπὸν αὐτοῦ ἐκήρυξε τὴν μόρφωσιν Ἑλλήνων ἀοιδῶν καὶ ἠθοποιῶν, καὶ τὴν διάδοσιν ἐν γένει τοῦ εὐρωπαϊκοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος εἰς τόπον ὅπου ἀπόλυτος σχεδὸν κύριος ἐδέσποζεν ὁ ἀμανές, οἱ πλεῖστοι,

ἐνθυμοῦμαι, ἐχαιρέτισαν τὴν σύστασιν αὐτοῦ μὲ δυσπιστίας μειδίαμα, ὀλίγοι δὲ μόλις πλήρεις ἐλπίδων αἰσιόδοξοι ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ νέου ἱδρύματος Τὰ πράγματα σήμερον δὲν ἐδικαίωσαν μὲν εἰσέτι τοὺς αἰσιοδόξους, διέψευσαν ὅμως ἤδη τοὺς δυσκόλους ἐκείνους, οἵτινες ἀφθονοῦσι δυστυχῶς παρ' ἡμῖν, καὶ νομίζουσι πάντοτε, ὅτι παρέχουσι δείγματα βαθείας κρίσεως καὶ δυνάμεως μαντικῆς, ἂν ἐκ προοιμίων φανῶσι δυσπιστοῦντες πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν γενναίας τινὸς ἐπιχειρήσεως, καὶ καταδικάσωσιν ἐκ προκαταβολῆς, ὡς ματαίαν ἢ πρόωρον, τὴν παρ' ἡμῖν εἰσαγωγὴν τῶν στοιχείων ἐκείνων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰ ὑγιέστερα τῶν συστατικῶν του. Τὸ Ὠδεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἤτοι τὸ κύριον ἵδρυμα τοῦ μουσικοῦ καὶ δραματικοῦ συλλόγου, δὲν παρήγαγεν ἀκόμη, εἶνε ἀληθές, ἠθοποιούς, διότι ἀρχῆθεν, ἀγνοῶ ἐκ τίνων σκέψεων ὁρμώμενος, ἐπέστησεν ὁ σύλλογος τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς καταρτισμὸν καὶ μόρφωσιν τοῦ μουσικοῦ ἰδίως τμήματος. Παρήγαγεν ὅμως ἤδη ἱκανῶς μορφωμένους μουσικοὺς καὶ ἀοιδοὺς ἑκατέρου τοῦ φίλου, ἐξεπαίδευσεν ὀρχήστραν ὁλόκληρον, ἐκ τεχνιτῶν συγκειμένην καὶ βιομηχάνων, ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ᾠδικὴν τοὺς τροφίμους τοῦ Ὀρφανοτροφείου Χατζῆ Κώστα, ἔδωκε πολλὰς μέχρι τοῦδε συναυλίας, ἀκουσθείσας μετ' εὐχαριστήσεως καὶ δικαίας, ἐννοεῖται, ἐπιεικείας, καὶ τέλος πάντων — τώρα ἑτοίμασε τὸ μεγαλείτερον τῶν ἐπιφωνημάτων σου — ἐξετέλεσε πρό τινων ἡμερῶν ὁλόκληρον μελόδραμα — τὴν Βετλὴν τοῦ Δονιζέττη — ἀπὸ τῆς μικρᾶς σκηνῆς τοῦ θεάτρου του. Τὸ ἐπερίμενες αὐτό; Ἐγώ, σὲ βεβαιῶ, δὲν τὸ ἐπερίμενα. Δὲν σοῦ γράφω περὶ τοῦ κειμένου τοῦ μελοδράματος, ὅπερ εἷς τῶν καθηγητῶν τοῦ Ὠδείου μετέφρασεν ἑλληνιστί, διότι εἶνε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀσήμαντον, καὶ ὀλίγη ἐπομένως ἡ βλάβη, ἂν ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις ηὔξησε κάπως τὴν ἀσημαντότητά του· ἐκτὸς δὲ τούτου εὐτυχῶς αἱ λέξεις δὲν ἀκούονται, καὶ ὁ ἀκροατής, εὐχαριστούμενος ἐκ τῆς ἐλαφρᾶς μελῳδίας καὶ τοῦ ὑποπτέρου ῥυθμοῦ τῆς μουσικῆς, δὲν προσέχει εἰς τὰς περιέργως περιπαθεῖς

φράσεις, τὰς ὁποίας ἀνταλλάσσουσιν οἱ δύο ἐρασταί. Ὅ,τι ὅμως πρέπει νὰ σοῦ γράψω, διότι μεγάλην καὶ ἀπροσδόκητον μ' ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν, εἶνε ἡ ἐπιτυχία τῶν χορῶν κατὰ πρῶτον λόγον καὶ τῆς ὀρχήστρας κατὰ δεύτερον. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη εἶνε καθαρὸν καὶ ἀναντίρρητον προϊὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ὠδείου, καὶ ἀληθῆ παρήγαγεν ἔκπληξιν εἰς τοὺς ἀκροατάς. Νέοι καὶ νέαι, ἀπὸ δύο μόλις ἢ ἀπὸ τριῶν ἐτῶν διδασκόμενοι ἐν τῷ Ὠδείῳ, ἐξετέλεσαν τοὺς χοροὺς καὶ τὰς ὁμοφωνίας τοῦ μελοδραματίου μὲ πολλὴν καὶ τονικὴν καὶ χρονικὴν ἀκρίβειαν, καὶ οὐδόλως ἦσαν ὑπερβολικὰ τὰ χειροκροτήματα τῶν θεατῶν, ἅτινα ἐπεδοκίμασαν καὶ ἐνεθάῤῥυναν τὸν νεαρὸν ἐκεῖνον θίασον. Δικαία ἐπίσης ἦτο ἡ ἐπιδοκιμασία καὶ ἐνθάῤῥυνσις τῆς πρωταγωνιστρίας δεσποινίδος Βέσσελ, ἥτις δὲν ἔχει μὲν πλήρη καὶ τελείαν φωνὴν ὑψιφώνου, ἔψαλεν ὅμως ἀψόγως τὸ μέρος της, καὶ θέλει βεβαίως καταστῆ ὀκίμος ἐλαφρὰ ὑψίφωνος, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἀσκουμένη μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, καὶ ἀποφεύγῃ ἰδίως νὰ κουράζῃ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Περὶ τῶν δύο ἀνδρῶν, τοῦ ὑψιφώνου καὶ βαρυφώνου, non ragioniam, ὡς λέγει ὁ Δάντης· προθυμίαν εἶχον πολλὴν καὶ οἱ δύο, ἀλλ' ἐνθυμεῖσαι τί λέγει τὸ γραφικὸν ῥητόν.

Τέλος πάντων, φιλτάτη, ἠκούσαμεν ἐν Ἀθήναις μελόδραμα ἑλληνιστὶ ἀδόμενον ὑπὸ ἑλλήνων. Τὸ πρᾶγμα εἶνε ἄξιον λόγου, φαντάζομαι δὲ ποῖος ἐνθουσιασμὸς θὰ καταλάβῃ σὲ τὴν πατριώτιδα, καὶ ποῖος διθύραμβος θὰ ἦνε ἡ ἀπάντησίς σου εἰς τὴν ἐπιστολήν μου.

Γ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Μαΐου 1879.

Ἔχεις δίκαιον. Τὰ Μεδιόλανα εἶνε ἀναντιῤῥήτως ἡ ὡραιοτέρα πόλις τῆς Ἰταλίας. Δὲν ἔχουν βεβαίως οὔτε τὴν ζωηρότητα τῆς Νεαπόλεως, οὔτε τὸ κλασικὸν γόητρον τῆς Ῥώμης, οὔτε τὴν ἐπιβάλλουσαν ἐκείνην σεμνότητα τῆς Φλωρεντίας. Δὲν ἔχουσιν ὅμως ἐπίσης οὔτε τὸν ἐπαιτικὸν καὶ ῥυπαρὸν πληθυσμὸν τῆς πρώην πρωτευούσης τοῦ παλαιοῦ νεαπολιτικοῦ βασιλείου, οὔτε τοὺς ῥασοφόρους καὶ τὰς κωδωνοκρουσίας καὶ τοὺς λοιμώδεις πυρετοὺς τῆς οὐρανίας πόλεως, οὔτε τὴν ἐρημίαν ἐκείνην τῆς βασιλίδος τῆς Τοσκάνης, ἥτις ἐμπνέει σήμερον ἀληθῆ λύπην εἰς τὸν γνωρίσαντα τὴν Φλωρεντίαν ἄλλοτέ ποτε, εἰς ἡμέρας ὀόξης παρελθούσης. Ὀλίγας ἡμέρας ἔμεινα πρὸ ἐτῶν εἰς Μεδιόλανα. Μὲ ηὔφρανεν ὅμως, σὲ βεβαιῶ, κατὰ τὸ βραχὺ αὐτὸ διάστημα, τὸ ἐξωτερικὸν ἐκεῖνο ἦθος τῆς εὐτυχίας, τὸ ὁποῖον βλέπει εὐθὺς πρῶτον ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν πόλιν, καὶ τὸ ὁποῖον διαθέτει τόσον εὐχαρίστως τὸν θεατήν, ὁπουδήποτε καὶ ἂν τὸ ἀπαντήσῃ, εἴτε εἰς πόλιν ὁλόκληρον, εἴτε εἰς οἰκίαν εἴτε εἰς ἄτομον ἁπλοῦν. Εἰσελθε εἰς ὁλλανδικὴν οἰκίαν, καὶ θὰ ἰδῇς πόσην θὰ αἰσθανθῇς εὐχαρίστησιν, βλέπουσα πάντα τὰ ἐν αὐτῇ καθάρια καὶ ἐν τάξει, τὸ ἔδαφος στίλβον, τὰς ὑέλους τῶν παραθύρων ἀστραπτούσας ἀπὸ τὸ τρίψιμον, τὰ παραπετάσματα λευκὰ ὡς χιόνα, τὰ κλεῖθρα λάμποντα ὡς κάτοπτρα. Αἰσθάνεσαι εὐθύς, ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης οὐ μόνον εὐπορεῖ, ἀλλὰ καὶ γνωρίζει πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ἐν εὐπορίᾳ· τὸν μακαρίζεις ἐνδομύχως, ἡ εὐημερία ἐκείνη ἀνταναλλᾶται εἰς τὴν ψυχήν σου καὶ ἀνατέλλει κατόπιν ἐπὶ τοῦ προσώπου σου, καὶ ἡ καρδία σου εὑρύνεται ὑπὸ ἀνεξήγητόν τι ἀλλ' εὐάρεστον συναίσθημα, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς προξενεῖ τὸ ἄρωμα εὐόσμου ἄνθους.

Δὲν ἠξεύρω, ἂν ἑρμηνεύω καλῶς τὴν ἰδικήν σου εὐχαρίστησιν, ἀλλ' εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον τοιαύτην τινὰ ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν ἡ πόλις σου, ὅτε κατὰ πρῶτον τὴν εἶδα. Ἡ καθαριότης τῶν ὁδῶν καὶ τῶν κατοίκων, ἡ αὐτάρκης ἐκείνη εὐχαρίστησις ἡ λάμπουσα ἐπὶ τῆς χρηστῆς αὐτῶν καὶ ἀκάκου μορφῆς, τὸ σπεῦδον καὶ συγχρόνως μετρημένον βῆμά των, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐσυμπέραινέ τις εὐθύς, ὅτι οἱ βαδίζοντες οὔτε κηφῆνες ἦσαν, οὔτε περίεργοι, ἀλλὰ μετέβαινον εἰς τὸ ἔργον των, ὅλα αὐτὰ ὡς καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις ἐπαιτῶν καὶ ἀργῶν ἀνθρώπων, μοῦ ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν, ὁποίαν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἠσθάνθην εὐρωπαϊκὴν πόλιν.

« Ἀλλά, θὰ ἐκφωνήσῃς βέβαια, ἐγὼ σοῦ ζητῶ νέα ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ σὺ μοῦ γράφεις διὰ τὰ Μεδιόλανα! » Συγχώρει με, ἀγαπητή μου· ἔχεις δίκαιον. Ἐλησμονήθην πρὸς στιγμήν, ἀλλὰ δὲν σοῦ γράφω καὶ διατί ἐλησμονήθην, διότι . . . γνωρίζω ὅτι θέλεις ἐπιστολὰς couleur de rose, καὶ ἂν σοῦ ἔγραφον τὴν αἰτίαν τῆς λήθης μου, πολὺ διαφορετικὸν θὰ εἶχεν ἡ αἰτιολογία μου τὸ χρῶμα.

Νέον ἐξ Ἀθηνῶν δὲν ἔχω ἄλλο μεγαλείτερον καὶ σπουδαιότερον νὰ σοῦ γράψω, εἰμὴ ὅτι ὁ θίασος τοῦ Ταβουλάρη ἤρχισε τέλος πάντων τὰς παραστάσεις του παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ. Λέγω ὄχθας ἐξ ἁπλῆς παραδόσεως, χωρὶς νὰ ἐννοῶ παντάπασι νὰ προσβάλω τὸν εἰρηνικόν μας Ἰλισσόν, ὀνομάζουσα αὐτὸν ποτάμιον. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ καλλωπισμοῦ τῆς πόλεως ἐπιτροπὴ ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐγείρῃ παρόχθια τείχη, ἵνα προφυλάξῃ, φαίνεται, τὰ χώματα τῆς ὁδοῦ ἐναντίον τῆς κατακτητικῆς ὁρμῆς τοῦ κλασικοῦ ῥύακος. Ἀλλ' ὁ πτωχὸς — τῷ ὕδατι — Ἰλισσὸς δὲν ἔχει ἀναντιῤῥήτως κακοὺς σκοπούς, καὶ ὁμοιάζει, νομίζω, αὐτὴν τὴν φορὰν μὲ κράτος τι, κλασικὸν ἐπίσης, τὸ ὁποῖον ἐμπόδιζαν ἄλλα μεγαλείτερα κράτη νὰ πολεμήσῃ, ἐνῷ ἐκεῖνο τὸ ταλαίπωρον οὐδὲ κἂν ἐσυλλογίζετο τοιαῦτα κινδυνώδη ἐγχειρήματα. Ἤρχισε λοιπὸν ὁ κλασικὸς Μένανδρος τὰς κλασικάς του παραστάσεις παρὰ τὸ κλασικὸν ποτάμιον, ἢ κυριολεκτικώτερον παρὰ τὰ χαλίκια τοῦ κλασικοῦ ποταμίου, ἐπὶ θεάτρου ἀνακαινισθέντος ἐκ βάθρων, ὑπὸ

τὴν λάμψιν ἀεριόφωτος αὐτὴν τὴν φοράν, καὶ ἀπέναντι κοινοῦ, τὸ ὁποῖον τίποτε ἄλλο δὲν θέλει καλλίτερον, εἰμὴ νὰ ἀνατριχιάζῃ ἑκατοντάκις τῆς ἑσπέρας πρὸς τὰς φοβερὰς σκηνὰς τῶν οἰκογενειακῶν δραμάτων τοῦ Dennery, νὰ μοσχεύῃ τέσσαρα τοὐλάχιστον μανδήλια διὰ τῶν δακρύων, ἅτινα προκαλεῖ ἡ περιπαθὴς ἀπαγγελία τῆς πρωταγωνιστρίας, καὶ νὰ χειροκροτῇ ἐκθύμως la prose τοῦ κ. Ταβουλάρη, ὅστις ἀπό τινος ἔγεινε καὶ μεταφραστής, καί,—μὰ τὸν Θεόν, νομίζω καὶ συγγραφεύς. Εἰς αὐτοῦ τοὐλάχιστον τὸν κάλαμον ἀπέδωκε τὸ κοινὸν τὴν προκήρυξιν, δι' ἧς ὁ θίασός του ἐδήλωσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἔναρξιν τῶν παραστάσεων αὐτοῦ. Ὑποθέτω, ὅτι θὰ ἔχῃς τὴν φυσικὴν καὶ πατριωτικὴν περιέργειαν νὰ τὴν ἀναγνώσῃς· ἐπειδὴ δὲ μοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ τὴν ἀντιγράψω ὁλόκληρον ἐντὸς ἐπιστολῆς, σοῦ μεταδίδω μόνον τὴν ἀρχήν της. «Ἀφιππεύοντες», λέγουσιν οἱ ἕλληνες ἠθοποιοί, «ἐκ τοῦ Πηγάσου, ὅστις ἐν τῷ παρελθόντι κατὰ τὴν νηπιώδη τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς κατάστασιν συμπαρέσυρεν ἡμᾶς πολλάκις εἰς αἰθέρια ὕψη, εἰς ἐλπιδοφόρα καὶ ψυχοτερπῆ ὄνειρα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπροσπελάστους τοῖς πλείστοις κορυφάς, ἔνθα αἱ μοῦσαι μεθύσκουσι τοὺς θνητοὺς ἐκ τῶν ἀθανάτων ναμάτων τῆς Ἱπποκρήνης, λέγομεν ξηρὰ ξηρά . . . κ. τ. λ.» Σοῦ ὁρκίζομαι, ὅτι οὔτε παρέλειψα οὔτε προσέθηκα συλλαβὴν εἰς τὸ αὐθεντικὸν τῆς προκηρύξεως κείμενον. Δὲν προσθέτω δὲ σχόλιον κανέν, διότι . . . οὐδὲ διότι, νομίζω, χρειάζεται.

Πρώτη παράστασις ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Μάξβελ, «ἐξόχου δράματος τοῦ Ἰουλίου Βαρβιέ», ὡς λέγει ἡ θεατρικὴ προκήρυξις, «εἰς πράξεις πέντε καὶ ἕνα πρόλογον, μεγάλην ἐμποιήσαντος αἴσθησιν ἐν Παρισίοις, διότι παριστᾷ τὴν πάσχουσαν καὶ πεπλανημένην δικαιοσύνην». Φέρουσι δὲ ὁ πρόλογος καὶ αἱ πέντε τοῦ δράματος πράξεις τὰς ἑξῆς φοβερὰς ἐπιγραφάς· «Θανατικὴ ἐκτέλεσις, Ὁ υἱὸς τοῦ δολοφόνου, Ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή, Τὸ ἐγχειρίδιον, Τὸ ὅραμα, Ἡ τιμωρία». Φοβεῖσαι; ἐγὼ φοβοῦμαι, ἀγαπητή, καὶ δι' αὐτό, σοῦ ἐξομολο-

γοῦμαι τὴν ἁμαρτίαν μου, μόλις κατώρθωσα νὰ ἀκούσω τὸν πρόλογον. Ἡ φρίκη μου ὑπῆρξε τόση, ὥστε τὰ νεῦρά μου ἤρχισαν νὰ χορεύουν, καὶ ἀνεχώρησα εὐθὺς μὲ σφοδρὸν πονοκέφαλον. Ἀναντιῤῥήτως αἱ σφοδραὶ συγκινήσεις δὲν μὲ στέργουν. Ἤμην πάντοτε κράσεως ἀσθενοῦς, καὶ δι' αὐτὸ κάμνω ἀκόμη ψυχρολουσίαν.

Πλὴν τί τὰ θέλεις; μ' ὅλην αὐτὴν τὴν τακτικὴν θεραπείαν, τῶν νεύρων μου, εἶνε ἀκόμη ἀπρόσιτοι εἰς ἐμὲ αἱ συγκινήσεις τῶν «οἰκογενειακῶν δραμάτων» τοῦ Μενάνδρου. Δὲν δύναμαι λοιπόν, βλέπεις, νὰ σοῦ γράψω λεπτομερέστερον τὰ κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπιφυλάττομαι δὲ νὰ σοῦ λαλήσω ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ μας θεάτρου, ὅταν δοθῇ καμμία κωμωδία ἢ ἄλλη τις παράστασις ἠρεμωτέρα, τὴν ὁποίαν νὰ καταπίνῃ εὐκολώτερον ὁ ἀσθενής μου στόμαχος.

Ἐξελθοῦσα τοῦ Ἀπόλλωνος ἠξεύρεις τί ἔκαμα; μετέβην εὐθὺς ἀπέναντι εἰς τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν, ὅπου ψάλλει σήμερον καὶ μουσουργεῖ θίασος γερμανῶν καὶ γερμανίδων, ἢ κυριολεκτικώτερον βοημῶν καὶ βοημίδων. Quantum mutatum ab illo τὸ ταλαίπωρον αὐτὸ Ἄντρον! Οὔτε ἄνθη πλέον, οὔτε σκιαί, οὔτε ὑδάτων ψίθυρος, οὔτε παράσχειον μονοπάτι! Καθίσματα μόνον ξύλινα τριγύρω καὶ τραπέζια μὲ ποτήρια ζύθου, ναργιλέδες ποῦ καὶ ποῦ ἀναδίδοντες τὰς κυανωπάς των ἕλικας διὰ τοῦ ἀραιοῦ φυλλώματος τῶν ὀλίγων περισωθέντων δένδρων, καὶ σανίδωμά τι, ἀπομιμούμενον δῆθεν σκηνήν, καὶ μεταφερόμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας καὶ συμφωνίας τοῦ ἰδιοκτήτου. Ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτον, πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸν ποιητικὸν ἐκεῖνον χῶρον ὁ πρῶτος ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας γερμανικὸς μουσικὸς θίασος, ἤτοι ἡ Μαρίκαις, ὡς ἐπωνόμασεν αὐτὸν τὸ πυκνὸν πλῆθος τῶν θαυμαστῶν του, τί δὲν εἶδε τὸ πτωχὸν αὐτὸ Ἄντρον, καὶ τί δὲν ἤκουσεν! Ἤκουσε τὴν Risette τραγουδοῦσαν διὰ τῆς ἀνδρικῆς της φωνῆς τὴν Femme du sapeur· ἤκουσε τὴν Stella del nostro amore ἐν ἰταλικῇ δυωδίᾳ, καὶ τὰς κωμικὰς προσλα-

λιὰς τοῦ ἕλληνος clown Μανώλη· εἶδε τὴν Φραντζῆν καὶ τὴν ἀμερικανὴν σχοινοβάτιδα, ἥτις ἀνήρτα ἀπὸ τοῦ τραχήλου της ἑκατὸν ὀκάδων βάρος· ἤκουσεν ἀμανὲν καὶ εἶδε ταχυδακτυλουργίαν! Ὅλα τὰ εἶδε, καὶ σήμερον πάλιν ἐπανέρχεται εἰς τὰ πρῶτά του,

comme on revient toujours
à ses prémiers amours,

καὶ ἔχει βοημοὺς μουσουργούς, οἵτινες πίνουσι τὸν ζῦθόν των ἀπαθέστατα, ὁσάκις δὲν παίζουσι, καὶ ἀοιδοὺς βοημίδας, αἵτινες, ὁσάκις δὲν ψάλλουσι, περιφέρουσι τὸ ἱλαρόν των μειδίαμα καὶ τὸ πινάκιον των εἰς τοὺς θεατάς.

Ἄλλαξαν ὅμως οἱ καιροὶ ς' τὸν κόσμον ἐδῶ κάτω!

Δὲν βρέχει πλέον ἀργυρᾶ νομίσματα οὔτε χαρτονομίσματα αἰδημόνως συνεπτυγμένα ἡ περιπαθὴς λάτρεια τῶν θεατῶν· δὲν φωλεύουσι πλέον εἰς τὰ ἄδυτα τῶν ἀδύτων τοῦ συμφύτου ἄλλοτε κήπου οἱ γηραιοὶ λάτρεις τῆς Τούμπλας καὶ τῆς Ἄννας, ἀναμένοντες ἕν των μειδίαμα ὡς δρόσον τοῦ οὐρανοῦ· οὐδὲ ὑπάρχει πλέον ἀνάγκη νὰ συνοδεύωσι τὰς μουσουργοὺς νεάνιδας εἰς τὰς οἰκίας των κλητῆρες καὶ χωροφύλακες μετὰ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως, ἵνα προφυλάττωσιν αὐτὰς κατὰ τοῦ ἐξημμένου ἐνθουσιασμοῦ τῶν ἀκροατῶν. Οἱ χρυσοῖ χρόνοι τῆς ποιητικῆς ἐκείνης νηπιότητος τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ παρῆλθον ἀνεπιστρεπτεί, καὶ σήμερον μόλις που τολμᾷ ἡ δεκάρα νὰ περιφρονήσῃ τὸ πεντάλεπτον ἐπὶ τοῦ λευκοῦ χειρομάκτρου τοῦ πινακίου, μόλις δὲ τὸ χεῖλος τῶν ἀδιαφόρων ἀκροατῶν ἀνοίγεται εἰς ἀνάλατόν τινα φιλοφροσύνην πρὸς τὴν χαλκολογοῦσαν μουσουργόν, καὶ τὸ περικαθήμενον κοινὸν δυσκόλως μόλις συγκατατίθεται νὰ μειδιάσῃ πρὸς τὴν τετράφωνον μελωδίαν τοῦ

Auf der Au, Au.. Au, Au.. Au!

τὴν ὁποίαν ὑλακτοῦσιν ἐναμίλλως τέσσαρες γερμανικαὶ χάριτες,

φοροῦσαι κατὰ παράδοξον καλαισθησίαν ὅλα τῆς ἴριδος τὰ χρώματα.

Γινόμεθα βλέπεις πρακτικώτεροι ὀσημέραι καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν Ἀθήναις. Ἐπαύσαμεν πρὸ καιροῦ νὰ τρεφώμεθα μὲ ἀτμοὺς καὶ αἰσθήματα· ἀποβλέπομεν εἰς τὴν οὐσίαν κυρίως· ἀνάγομεν ὅλα εἰς τὴν ὑπερτίμησιν ἢ ὑποτίμησιν, καὶ φιλολογικῶς κινδυνεύομεν, μὰ τὴν ἀλήθειαν, νὰ γείνωμεν ὀπαδοὶ τῆς πραγματικῆς σχολῆς τοῦ Assomoir ἢ τοῦ Αὐτοκτονείου (!!), ἂν προτιμᾷς τὴν πρόσφατον ἑλληνικὴν μετάφρασιν.

Ἀπέρχεσαι τέλος, μοῦ γράφεις, εἰς τὴν λίμνην τοῦ Κόμου, καὶ ἐκεῖ θὰ σοῦ διευθύνω τὴν προσεχῆ μου ἐπιστολήν. Μὴ λησμονήσῃς, ὅτι θέλω λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν πρώτων σου ἐντυπώσεων.

Δ΄.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 11 Ἰουνίου 1879.

Σοῦ γράφω καὶ σήμερον εἰς Μεδιόλανα, διότι, μὴ λαβοῦσα ἐπιστολήν σου αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα, δὲν ἠξεύρω ποῦ ἀλλοῦ νὰ διευθύνω τὸ γράμμα μου. Εἶμαι τοὐλάχιστον βεβαία τοιουτοτρόπως, ὅτι ἡ ἐπιστολή μου θὰ σὲ πάρῃ τὸ κατόπιν, καὶ θὰ σὲ φθάσῃ ἐπὶ τέλους ὅπου εὑρίσκεσαι, χωρὶς νὰ πάθῃ ὅ,τι φοβοῦμαι ὅτι ἔπαθεν ἡ ἰδική σου εἰς τὸ ἑλληνικὸν ταχυδρομεῖον. Τί τὰ θέλεις ὅμως; ἤθελα πολὺ νὰ εἶχες φθάσει εἰς τὴν λίμνην τοῦ Κόμου. Πρῶτον, διότι θὰ ἐπέγραφα μὲ ἀρχαιολογικὴν ὑπερηφάνειαν τὴν ἐπιστολήν μου: Εἰς Λάριον Λίμνην, καὶ θὰ σοῦ ἐδείκνυα τοιουτοτρόπως σοφίαν γεωγραφικήν, τὴν ὁποίαν βεβαίως δὲν θὰ ἐπερίμενες, διότι δὲν ὑποπτεύεις σὺ — ἡ ἄκακος καὶ ἐνθουσιώδης φύσις — ὅτι ἀρκεῖ τις νὰ φυλλομετρήσῃ ἐπ' ὀλίγα μόνον λεπτὰ τὸν πρῶτον τυχόντα ἐρυθρόφυλλον Ὁδηγόν, διὰ νὰ μάθῃ πῶς ἔλεγον οἱ παλαιοὶ τὴν λίμνην, τῆς ὁποίας αἱ ὄχθαι θὰ ἀκούσουν ἐφέτος

τὰ θαυμαστικά σου ἐπιφωνήματα. Δεύτερον, διότι θὰ εἶχα ἀφορμήν, ἀπαντῶσα εἰς τὰς ἰδικάς σου ἐντυπώσεις, νὰ φλυαρήσω καὶ ἐγὼ ὀλίγον περὶ τῆς μαγευτικῆς ἐκείνης λίμνης, καὶ νὰ γεμίσω κἄπως τὸ σημερινόν μου γράμμα, τὸ ὁποῖον κινδυνεύει τώρα νὰ μείνῃ κενόν, κενότατον καὶ πτωχόν. Διότι — τί νὰ σοῦ τὸ κρύπτω ἀγαπητή μου; — αἱ Ἀθῆναι, ὅσον καὶ ἂν ἐξογκοῦνται, ὅπως ὁμοιωθῶσι μὲ τὰς εὐρωπαϊκὰς μεγαλοπόλεις, ὅσον καὶ ἂν ἀντιγράφουν — μὲ στραβόν, ἐννοεῖται, χάρακα, — τὸν δυτικὸν πολιτισμόν, ὅσον καὶ ἂν ἐτελειοποιήθησαν κατὰ τὸ φαγητόν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰς διασκεδάσεις, μένουσιν ὅμως πάντοτε καὶ εἶνε πόλις μικρά, μικροσκοπική, μικρόσοφος καὶ μικρολόγος· μ' ὅλας δὲ τὰς ἑβδομήκοντα δύο χιλιάδας κατοίκων, τὰς ὁποίας ἔχουν σήμερον κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφήν, δὲν παρέχουσιν ὅμως ὕλην δι' ἐπιστολὰς ἑβδομαδιαίας, ὁποίας τὰς θέλεις σύ . . . — φλυάρους δηλαδή, λεπτομερεῖς καὶ παραγεμισμένας μὲ νέα, — μὲ νέα, ἐννοεῖται, περίεργα καὶ ἐνδιαφέροντα, ἄσχετα μὲ τὴν πολιτικήν, μὴ μετέχοντα κακογλωσσίας, ἀποτασσόμενα δὲ τῷ Σατανᾷ καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ.

Ποῦ νὰ τὰ εὕρω λοιπὸν ἐγώ, αὐτὰ τὰ νέα; Νὰ τὰ δημιουργήσω; Οὔτε τὸ θέλεις, οὔτε, ἂν τὸ ἤθελες, ἔχω αὐτὴν τὴν ἱκανότητα. Δέν μου μένει ἄλλο, ἢ νὰ ἐπιχειρήσω λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῆς Perichole καὶ τοῦ Oeil crevé, τὰ ὁποῖα δίδει τώρα ὁ γαλλικὸς θίασος τοῦ Φαλήρου. Ἀλλὰ καὶ γνωρίζεις καὶ γνωρίζω καὶ γνωρίζομεν ὅλοι, ἐκ τῆς ἐνδόξου ἱστορίας τοῦ ἐν Ἀθήναις γαλλικοῦ θεάτρου, τὰ μουσικὰ αὐτὰ ἀριστουργήματα, τῶν ὁποίων δικαιοῖ τὸν τίτλον αὐτὸν ἀναντιῤῥήτως ἡ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν πυκνὴ συρροὴ τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῶν ἀναπαυτικῶν σκάμνων τοῦ θεάτρου. Νὰ σοῦ ἀπαριθμήσω τὰ παντοειδῆ πολεμικὰ πλοῖα, ἅτινα σταθμεύουσι τώρα εἰς Φάληρον; Νὰ σοῦ περιγράψω τὸ cricket τῶν ἄγγλων ναυτῶν, οἵτινες μὲ ἀπαραμείωτον εὐσυνειδησίαν παρέχουσι καθ' ἑσπέραν σχεδὸν εἰς τὸ περίεργον κοινὸν τὸ διασκεδαστικὸν αὐτὸ θέαμα, ὡς θεατρικόν τινα πρόλογον, οὕτως εἰπεῖν,

τῶν ἑσπερινῶν παραστάσεων ; 'Αλλ' ἡ περιγραφή μου δὲν θὰ εἶχε κανὲν θέλγητρον διὰ σέ, ἤτις ἠξεύρω πόσον ἀηδιάζεις τοὺς ἄνδρας, ὅταν παίζωσιν ὡς παιδία. Ὥστε, ἀφοῦ καὶ καλὰ θέλεις νέα ἀθηναϊκά, ἠξεύρεις τί συλλογίζομαι ; Νὰ πάρω κατὰ σειρὰν τὰ σχολεῖα καὶ τὰ παντοειδῆ ἐκπαιδευτήρια τῶν 'Αθηνῶν, τὰ ὁποῖα κάμνουν τώρα τὰς ἐξετάσεις των, καὶ νὰ σοῦ καταστρώσω λεπτομερεστάτην ἔκθεσιν τοῦ ἀποτελέσματός των. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἦτο πληκτικὸν ὅσον ὑποθέτεις, οὔτε διδακτικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ κωμικὸν ἐν μέρει καὶ πολὺ ὁπωσδήποτε εὐάρεστον. Θὰ ἤρχιζα, φαντάσου, ἀπὸ τὰς ἀγγελίας τῶν διευθυντῶν καὶ τὰ ἐκ προκαταβολῆς ἐπαινετικὰ διάφορα τῶν ἐφημερίδων· θὰ μετέβαινα κατόπιν εἰς τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους τῶν διδασκάλων, οἵτινες, ὡς μεγάλα παιδία, ἔχουσι καὶ αὐτοὶ τὴν ἀθῴαν ἐπιθυμίαν νὰ κάμωσι τὴν ἐπίδειξίν των· θὰ σοῦ ἀνέφερα μερικὰς φράσεις τῶν διδασκαλικῶν αὐτῶν ἀγορεύσεων, αἵτινες μοῦ ἐνθύμισαν τὸν θαυμάσιον ἐκεῖνον ὁρισμόν : « Παιδεία ἐστὶ γνῶσις συνειδήσεων τῆς ἀνθρωπότητος καθόλου φύσεως », δι' οὗ γυμνασιάρχης τις ποτὲ ἐπροοιμίασε τὸν ἐναρκτήριον τῶν ἐξετάσεων λόγων του· θὰ σοῦ ἀπεμνημόνευα τῶν διδασκάλων τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῶν μαθητῶν, τὰς συγκινήσεις τῶν γονέων καὶ τῶν θεατῶν τὰ σχόλια· δὲν θὰ παρέλιπα νὰ σοῦ περιγράψω τὰς λευχείμονας ὡς περιστερὰς μαθητρίας, καὶ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν διδασκαλισσῶν, προσπαθούσαν νὰ συμβιβάσῃ τὴν διδασκαλικὴν σοβαρότητα πρὸς τὴν κοσμικὴν φιλαρέσκειαν· θὰ σοῦ ἀνήγγελλα κ' ἐγώ, ὡς αἱ ἐφημερίδες, τὰ ὀνόματα τῶν τάδε μαθητῶν καὶ τῶν δεῖνα μαθητριῶν, ὅσαι ἐγοήτευσαν τοὺς ἀκροατὰς διὰ τῶν εὐφυῶν των ἀπαντήσεων, καὶ ἐπὶ τέλους θὰ ἀνέγραφα τοὺς θριάμβους ἑκάστου ἐκπαιδευτηρίου, συμφώνως πρὸς ὅσα δημοσιεύουσι συνήθως περὶ αὐτῶν οἱ διευθυνταί των, οἱ διδάσκαλοι, οἱ φίλοι, καὶ τῶν παιδίων αὐτῶν οἱ γονεῖς, οἵτινες νομίζουσιν, ὅτι δὲν εἶνε ἀρκετὴ ἡ ἐπιτυχία τῶν τέκνων των, ἂν δὲν τυπωθῇ καὶ τὸ ὄνομά των εἰς τὴν ἐφημερίδα. 'Αλλὰ ὅλος αὐτὸς ὁ κόπος μου θὰ ἦτο περιττὸς διὰ σέ, ἤτις λαμβάνεις ὅλας σχεδὸν

τὰς καθημερινὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν, καὶ θὰ ἔχῃς ἐπομένως ἐγκαίρους καὶ νωπὰς καὶ λεπτομερεῖς ὅλας τὰς περὶ τῶν ἐξετάσεων τῶν σχολείων μας εἰδήσεις.

Τί λοιπὸν νὰ σοῦ γράψω, ἀφοῦ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ γεμίσῃ ἡ ἐπιστολή μου; Νὰ σοῦ γράψω, ὅτι, ἀφ' ὅτου ἤρχισαν νὰ πνέωσιν οἱ ἐτησίαι, ἔχομεν πάλιν τόσον ἐν Ἀθήναις κονιορτόν, ὥστε, ἀφοῦ αἱ ἑβδομήκοντα δύο χιλίαδες κάτοικοι τῆς πρωτευούσης τρώγουσι καὶ ροφοῦσι καθ' ἡμέραν τρισμέγιστον αὐτοῦ ποσόν, μένει πάλιν τόσον πολύς, ὥστε κινδυνεύει νὰ μᾶς θάψῃ ὅλους; Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε νέον. Εἶνε τόσον παλαιόν, ὥστε, ὡς ἠξεύρεις, οἱ προπάτορές μας γηγενεῖς Ἀθηναῖοι ἐκαυχῶντο ὅτι ἐφύτρωσαν ἀπὸ τὴν κόνιν αὐτὴν τῆς πατρίδος των, ὅπως ἐπίστευον ὅτι ἐφύτρωσαν καὶ οἱ τέττιγες, καὶ ἐκόσμουν τὴν κόμην των διὰ τοῦτο μὲ τέττιγας χρυσοῦς, ὅπως ἡμεῖς μὲ πολὺ ὀλιγωτέραν καλαισθησίαν κοσμοῦμεν αὐτὴν μὲ ταριχευμένα πτηνὰ καὶ μὲ χρυσοκανθάρους. Τί τὰ θέλεις ὅμως, φιλτάτη μου; παλαιὸν ἢ νέον, τὸ πρᾶγμα εἶνε ὀχληρότατον καὶ ἀηδέστατον. Ἔχουσι καὶ ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἄλλαι πόλεις κονιορτόν, ἀλλ' ὁ ἰδικός μας κονιορτός, ὁ κονιορτὸς ἐκεῖνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει φόβος ὅτι θὰ φυτρώσουν μίαν ἡμέραν οἱ μέλλοντες κλασικοὶ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν, εἶνε κάτι τι ξεχωριστὸν καὶ μέχρις ἀπελπισίας ἀφόρητον. Εἶνε ἐχθρὸς φοβερὸς καὶ ἀκαταμάχητος, ὅστις σὲ πολεμεῖ καὶ μακρόθεν καὶ ἐκ τοῦ συστάδην, μετὰ παῤῥησίας συνάμα καὶ ὑπουλότητος, καὶ κατὰ τοῦ ὁποίου οὐδεμία εἶνε δυνατὴ ὑπεράσπισις. Σοῦ τυφλόνει τοὺς ὀφθαλμούς, σοῦ παραγεμίζει τὸ στόμα, σοῦ φράττει τὰ ὦτα, σοῦ ξηραίνει καὶ αὐτόν σου τὸν λάρυγγα, διότι ἀναγκάζεσαι ἐπὶ τέλους νὰ τὸν ἀναπνεύσῃς θέλουσα καὶ μὴ θέλουσα. Εἰς μάτην κλείεσαι εἰς τὴν οἰκίαν σου· σὲ παρακολουθεῖ διὰ τῆς θύρας, εἰσέρχεται διὰ τῶν παραθύρων, εἰσδύει διὰ τῶν ὑέλων, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, νομίζω ὅτι καὶ διὰ τῶν τοίχων αὐτῶν εἰσχωρεῖ. Σημείωσε δέ, ὅτι ὅπως ὁ ἀνατολίτης ὑπὸ τὸ πεπρωμένον, κύπτομεν καὶ ἡμεῖς οἱ δυστυχεῖς τὴν κεφα-

λὴν ὑπὸ τὸ παντοδύναμον κράτος τῆς θεομηνίας, ὑποτασσόμεθα εἰς τὴν μάστιγα τοῦ κονιορτοῦ, καὶ οὐδ' ἐπιχειροῦμεν κἂν πλέον νὰ τὸν πολεμήσωμεν. Ἀπεπειράθημεν ἄλλοτε νὰ τὸν συναθροίζωμεν ἀπὸ τὰς ὁδοὺς καὶ νὰ τὸν ῥίπτωμεν ἔξω τῆς πόλεως· ἀλλ' ἀφοῦ εἴδαμεν ὅτι ὁ ἀδάμαστος ἡμῶν ἐχθρὸς ἐπανήρχετο καὶ πάλιν ὀργίλος ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, ἐδώκαμεν τόπον τῇ ὀργῇ, καὶ παρητήθημεν τῆς ἀνίσου καὶ ἀνωφελοῦς πάλης, σκεφθέντες φρονιμώτατα ὡς ὁ εὐφυὴς ἐκεῖνος ὑπηρέτης, ὅστις δὲν ἐκαθάριζε τὰ λασπωμένα ὑποδήματα τοῦ κυρίου του, διότι ἐσυλλογίζετο, ὅτι ἔμελλον καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον νὰ λασπωθοῦν. Τώρα καταβρέχομεν μόνον ἐνίοτε. Ἡμέραν παρ' ἡμέραν μόλις, ἢ κάλλιον εἰπεῖν νύκτα παρὰ νύκτα, διότι καὶ τοῦτο γίνεται πολὺ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου (τοσοῦτος βλέπεις εἶνε ὁ φόβος μας!) — περιφέρονται εἷς τινας τῶν δρόμων ἰσχνοί τινες, κατεσκληκότες καὶ πεφοβισμένοι ἡμίονοι, σύροντες ὄπισθέν των σαθρὰ τινὰ βαρέλια, τὰ ὁποῖα λασπόνουν ποῦ καὶ ποῦ τὸν δρόμον, σέβονται δὲ θρησκευτικῶς τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ κονιορτοῦ, ὅστις εὐθὺς κατόπιν των ἐγείρεται θυμώδης καὶ περικαλύπτει καὶ ἡμιονηλάτην καὶ ἡμίονον καὶ βαρέλιον. Ἔχουσι δὲ τότε οἱ διαβάται διπλῆν διασκέδασιν· τὴν μίαν θερινήν, τὸν κονιορτόν, καὶ τὴν ἄλλην χειμερινήν, τὴν λάσπην. Λέγουν ἐν τούτοις πολλοί, ὅτι δὲν εἶνε δεισιδαίμων φόβος ἡ αἰτία τῆς πρὸς τὸν κονιορτὸν ἀνοχῆς μας, ἀλλ' ἄλλη τις πεζοτέρα καὶ πραγματικωτέρα, ... ἡ ἔλλειψις ὕδατος. Ἴσως ἔχουσι δίκαιον. Φοβοῦμαι ὅμως μὴ καὶ τὰ δύο συμπίπτουσι. Διότι τέλος πάντων δὲν ἦτο δυνατὸν μὲ τὸ ὀλίγον νερὸν τὸ ὁποῖον ἔχομεν διαθέσιμον νὰ καταβρέχωμεν περισσοτέρους δρόμους καθ' ἑκάστην, παρὰ νὰ λασπόνωμεν ὀλιγωτέρους ἡμέραν παρ' ἡμέραν; Ἡ σκέψις μου, βλέπεις, δὲν ἔχει ἀξιώσεις ἐπιστημονικῆς βαθύτητος, ἀλλ' εἶνε ἁπλῆ τις καὶ πρόχειρος ἰδέα, ἡ ὁποία ἀπορῶ πῶς δὲν ἔρχεται καὶ εἰς τῶν ἁρμοδίων τὸν νοῦν.

Ὁπωσδήποτε τὸ ζήτημα τῶν ὑδάτων τῆς πόλεώς μας ἀποκτᾷ

καθ' ἡμέραν μεγαλειτέραν σπουδαιότητα, καὶ πολὺ ἐπικαίρως ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πραγματεία τις ἀληθοῦς ἐπιστήμονος, τοῦ κ. Κορδέλλα. Δὲν ἀνέγνωσα ἀκόμη τὸ βιβλίον. Θὰ τὸ ἀναγνώσω ὅμως αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα καὶ θὰ σοῦ γράψω τὴν προσεχῆ.

Ε'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰουνίου 1879.

Εἶσαι κατενθουσιασμένη, μοῦ γράφεις, καὶ ἐννοῶ κάλλιστα τὸν ἐνθουσιασμόν σου, καὶ θὰ τὸν ὑπέθετα, ἂν δὲν μοῦ τὸν ἔγραφες. Φαντάζομαι δὲ ποῦ θ' ἀναβῇ ὁ ἐνθουσιασμός σου αὐτὸς ἀκόμη, ὅταν σιγὰ σιγὰ περιπλεύσῃς ἀνέτως, ὄχι δι' ἀτμοκινήτου ἀλλὰ διὰ μικρᾶς λέμβου, τὴν λίμνην ὁλόκληρον, ἢ περιέλθῃς ἀνέτως τὰς ὄχθας της, καὶ ἐπισκεφθῇς καὶ θαυμάσῃς τὰς μαγευτικὰς ἐκείνας ἐπαύλεις, αἵτινες κοσμοῦσι τοὺς χλοερούς των λόφους. Τότε θὰ ἰδῇς . . . — δὲν ἐξακολουθῶ, διότι εἶμαι βεβαία ὅτι θὰ θυμώσῃς, ὡς ἐθύμονες ἄλλοτε κωμικώτατα, ὅτε μὲ κατελάμβανεν — ἐνθυμεῖσαι; — ἡ σατανικὴ ἐπιθυμία νὰ σοῦ διηγοῦμαι τὸ τέλος μυθιστορήματος, οὗτινος σὺ ἀνεγίνωσκες τὴν ἀρχήν. Ἂς ἔλθω λοιπὸν εἰς τὰς Ἀθήνας μας, καὶ ἂς ἀφήσω τὴν Ἰταλίαν σου. Ἂς ὑποταχθῶ ἑκοῦσα ἄκουσα εἰς τὸν φοβερόν σου ἐγωϊσμόν, ὅστις δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὰς ἐκ τῆς ξενιτείας ἀπολαύσεις, ἀλλὰ θέλει ὡς καρύκευμα ἑβδομαδιαῖον καὶ τὰς ἀπὸ τῆς πατρίδος εἰδήσεις, καὶ τὰς θέλει εὐαρέστους πάντοτε καὶ τερπνάς. Εὐαρέστους πάντοτε καὶ τερπνάς! Αὐτὸ δὰ εἶνε! Ἠξεύρεις, ὅτι κατήντησες τυραννική; Δὲν θέλεις, λέγεις, νὰ σοῦ ἀναφέρω τὰ δυσάρεστα τῶν Ἀθηνῶν, οὔτε νὰ ἀκονίζω τὴν εὐφυΐαν μου — εὐχαριστῶ διὰ τὴν φιλοφροσύνην — εἰς τὰς ἐλλείψεις τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης· τὰς γνωρίζεις, λέγεις, καὶ ἐπιθυμεῖς νὰ τὰς λησμο-

νήσης· δι' αὐτὸ ἴσα ἴσα ἐταξείδευσες, διὰ νὰ μὴ βλέπῃς τὸ θέαμα τῶν μικρῶν μας ἀσχημιῶν, καὶ ν' ἀτενίζῃς μόνον μακρόθεν τὴν Ἑλλάδα, ὡς ὡραῖον σκηνογράφημα, τὸ ὁποῖον δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐζωγραφήθη, διὰ νὰ βλέπεται μακρόθεν. Σοῦ ταράττει, γράφεις, τὰ νεῦρά σου, ἡ ἔστω καὶ ἀνώδυνος καὶ ἀθῶα κακολογία· σ' ἐμποδίζει νὰ χωνεύῃς τακτικὰ τὰ ὡραία ἑλβετικὰ χαμοκέρασα, τὰ ὁποῖα σοῦ παραθέτει ὁ προγάστωρ καὶ φαιδρός σου ξενοδόχος, καὶ τέλος πάντων, kurz und gut, ὡς λέγει πάλιν ὁ γερμανός σου ὑπηρέτης, θέλεις νὰ σοῦ γράφω τὰ ὡραῖα πράγματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ εὐχάριστα μόνον καὶ τὰ ἱλαρά, διότι αὐτὸ σὲ ὠφελεῖ εἰς τὴν ὑγείαν! Ἔχεις ἐν μέρει δίκαιον. Ταξειδεύεις χάριν θεραπείας... νοσήματος τὸ ὁποῖον ἀγνοεῖς καὶ σύ, ὡς τὸ ἀγνοοῦσι καὶ οἱ ἰατροί σου, ἀλλ' ἀδιάφορον — καὶ ἐννοεῖς, πολὺ λογικῶς καὶ συνεπῶς, νὰ ἀποτελῶσι καὶ αἱ ἐπιστολαί μου μέρος ὁλοκληρωτικὸν τῆς θεραπείας σου: τρὶς τῆς ἑβδομάδος λουτρά, πᾶσαν πρωΐαν τυρόγαλα, δύο ὥρας περιπάτου καθ' ἡμέραν, καὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος... μίαν φαιδρὰν ἐπιστολὴν ἐξ Ἀθηνῶν! Ὡραῖα, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐτακτοποίησες τὴν ὑγιεινήν σου δίαιταν, καὶ θὰ εἶχα μαύρην ἀληθῶς τὴν καρδίαν, ἂν ἐγὼ μόνη ἐκ κακῆς μου θελήσεως ἐτάραττα τὴν συνταγήν σου.

Πλήν, φίλη μου,... — ἀλλ' ἔστω· οὐδὲ δικαιολογοῦμαι κἄν, διότι συλλογίζομαι τὰ πορφυρᾶ σου εὐώδη χαμοκέρασα, καὶ τὴν ἐνδεχομένην κακήν των χώνευσιν. Τοῦτο μόνον συλλογίσου· ὅτι ἂν ἔξαφνα καμμίαν ἑβδομάδα δὲν λάβῃς ἐπιστολήν μου, δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσῃς εἰς κακήν μου θέλησιν, μήτε εἰς ἀμέλειαν, μήτε εἰς ὀκνηρίαν, ἀλλὰ μόνον καὶ ἁπλούστατα εἰς ἐξάντλησιν ἢ προσωρινὴν τοὐλάχιστον ἔλλειψιν τῶν συστατικῶν τοῦ χαροποιοῦ ἀερίου, ὅπερ ἐπιθυμεῖς καὶ καλὰ νὰ φέρωσιν ὑπὸ τὴν ῥίνα σου τὰ γράμματά μου. Où le peuple n'a rien le roi perd ses droits, λέγουν οἱ γάλλοι, σὺ δὲ βεβαίως δὲν ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ δεσπόσῃς τῶν ἀδυνάτων, οὔτε θὰ ὀργισθῇς διότι δὲν σοῦ δίδεται τὸ

μὴ ὑπάρχον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὀργισθῇς, θ' ἀκούσῃς τὸ «οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος», καὶ θὰ ἡσυχάσῃς.

Αὐτὴν εὐτυχῶς τὴν ἑβδομάδα ἔχω κάτι νὰ σοῦ διηγηθῶ, καὶ χαίρω ὅτι ἡ ὑγεία σου εἶνε ἀκόμη ἐξησφαλισμένη δι' ὀκτὼ ἡμέρας.

Τὴν παρελθοῦσαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν προπαρελθοῦσαν τρίτην κατέβην μὲ τὸν Ι. . . εἰς τὸ Φάληρον. Μὴ μὲ μαλώσῃς, σὲ παρακαλῶ, ὅτι καταβαίνω συχνὰ εἰς τὸ Φάληρον, μήτε ὑποθέσῃς ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Τὸ ἑσπέρας δὲν ἔχομεν τί ἄλλο να κάμωμεν, ὅσοι δὲν θέλομεν νὰ μείνωμεν εἰς τὸ Σολωνεῖον καθήμενοι ἢ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος περιπατοῦντες, παρὰ νὰ καταβῶμεν εἰς τὸ Φάληρον, ἢ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἢ νὰ μείνωμεν θαυμάζοντες τὴν σελήνην εἰς τὸ καφενεῖον τῶν Ὀλυμπίων. Ἐγὼ προτιμῶ τὸ πρῶτον, ὄχι μόνον διότι εἶνε δροσερώτερον, ἀλλὰ καὶ διότι εἶνε μακρύτερα ἀπὸ τὰ περιπαθῆ ἄσματα τῶν γερμανίδων. Κατέβην λοιπὸν εἰς τὸ Φάληρον, ἐγευμάτισα ἐκεῖ, καὶ ἅμα ἔδυσεν ὁ ἥλιος ἐτράπην μὲ τὸν σύντροφόν μου πρὸς τὴν Μουνυχίαν, διὰ νὰ διασκεδάσω θεωροῦσα τὰ πυροτεχνήματα, τα ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ καῶσι πρὸ τῶν βασιλικῶν οἰκημάτων ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου, ὅστις τὴν 12 ὑπερμεσοῦντος συνεπλήρου τὸ δέκατον τῆς ἡλικίας του ἔτος. Οἱ βασιλεῖς, ὡς γνωρίζεις ἤδη πιθανῶς ἐκ τῶν ἐφημερίδων, κατοικοῦσι καὶ ἐφέτος θερινά τινα οἰκήματα, ἐκ τῶν ὡραίων ἐκείνων καὶ κομψῶν, ἅτινα κατεσκεύασε πρό τινων ἐτῶν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοανατολικοῦ λόφου τῆς Μουνυχίας καὶ ἀντικρὺ τῆς Φρεαττύος ὁ φιλόκαλος γερμανὸς ἀρχιτέκτων Τσίλλερ. Ἡ ἀπὸ τοῦ νέου Φαλήρου ἄγουσα ἐκεῖ ὁδός, ἥτις πρό τινων ἐτῶν περιωρίζετο εἰς ἀνώμαλον καὶ θαμνόσπαρτον ἀτραπόν, τέμνουσα ἑλικοειδῶς τὸν παρὰ τὴν παραλίαν ὑψούμενον λόφον, εἶνε σήμερον ὡραία ἁμαξιτὸς λεωφόρος περικάμπτουσα τὸν λόφον, παρατρέχουσα τὸν αἰγιαλόν, διερχομένη κάτωθεν τοῦ ἐρημικοῦ πύργου τοῦ πρωθυπουργοῦ ἡμῶν, καὶ καταλήγουσα διὰ κομψοτάτης καμπῆς εἰς τὴν Μουνυχίαν.

Πρό τινων ἐτῶν, ὡς ἐνθυμεῖσαι, οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρχεν ἐκεῖ, ἢ γυμνοί τινες μόνον βράχοι, ὅπου οὐδὲ ἄκανθαι εὕρισκον τροφήν, παραλία κάτωθεν ἀμμώδης καὶ παντέρημος, καὶ μόλις που τὸ ἑσπέρας κάρρα τινὰ μεταφέροντα εἰς τὰ γαλανὰ τοῦ Φαλήρου καὶ τῆς Μουνυχίας κύματα τέκνα τινὰ τοῦ λαοῦ, ἄτινα, ἑπόμενα εἰς τὸν παντοκράτορα συρμόν, ἐνόμιζον καὶ αὐτὰ ἀπαραίτητον εἰς τὴν ὑγείαν των τὴν χρῆσιν τῶν λουτρῶν. Σήμερον ἤλλαξαν τὰ πράγματα· καὶ τὸ μὲν Φάληρον μεταμορφοῦται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν εἰς χαριεστάτην θερινὴν διαμονήν, τῆς ὁποίας ἐπιφυλάττω τὴν περιγραφὴν εἰς κανὲν ἄλλο μου γράμμα — οἰκονομοῦσα ὡς βλέπεις τὰ γλυκύσματά μου, ὥστε νὰ ἔχω μὲ τί νὰ τρέφω τὴν πεινῶσαν ὑγείαν σου, — ὁ δὲ παρ' αὐτὸ λόφος, οὗτινος τὴν κορυφὴν κατέχει δίκην σκοπιᾶς ὁ πύργος τοῦ κ. Κουμουνδούρου, ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ στολίζεται, νὰ οἰκοδομῆται καὶ νὰ ἀποκτᾷ κατοίκους καὶ λάτρεις. Τὴν ἑσπέραν μάλιστα ἐκείνην ἡ ἐξ αὐτοῦ θέα ἦτο ἀληθῶς μαγευτική.

Δὲν αἰσθάνεσαι τώρα κἄπως τὸν ἑαυτόν σου καλλίτερα; Αἴ; Ἡ βραδυὰ ἦτο γαληναία καὶ δροσερά, τὰ δὲ νερὰ τοῦ Φαλήρου καὶ τῆς Μουνυχίας οὐδὲ κἂν ἐσείοντο πέριξ τῶν παντοειδῶν πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα σταθμεύουσιν ἀπό τινος πρὸ τοῦ ὅρμου τῆς Καλλιθέας, καὶ τῶν ὁποίων τοὺς προτόνους ἐκόσμουν ἀπό τινος πολύχρωμοι σημαῖαι, οἱονεὶ ἀνθόπλεκτοι στέφανοι. Πέραν εἰς τὸ βάθος διεγράφετο καθαρῶς ὁ φαληρικὸς κόλπος, ὅστις μίαν ἡμέραν θ' ἁμιλλᾶται ἴσως πρὸς τὸν ὀνομαστὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως, καὶ οὗτινος τὸν αἰγιαλὸν διέστιζον ἤδη ποὺ καί που τ' ἀναπτόμενα φῶτα τῶν ἐπ' αὐτοῦ οἰκιῶν καὶ καφενείων. Μακρότερον δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀνέδυεν ἔτι ἀπὸ τῆς ἑσπερινῆς ὁμίχλης τὸ ποικίλον πανόραμα τῶν Ἀθηνῶν, οὗτινος ἐδέσποζον τὰ ἀπαράμιλλα τοῦ Παρθενῶνος ἐρείπια, χρυσούμενα ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς νέας σελήνης. Πολλάκις ἐσταμάτησα καθ' ὁδὸν καὶ ἐστράφην πρὸς τὰ ὀπίσω, ἵνα θαυμάσω τὸ ἀμίμητον ἐκεῖνο πανόραμα, πάντοτε δέ, ὁσάκις ἐστάθην, ἐσυλλογίσθην σὲ τὴν ξενιτευ-

μένην, καὶ ἐπόθησα νὰ σὲ εἶχα τὴν στιγμὴν ἐκείνην πλησίον μου. Μετὰ ἡμισείας ὥρας δρόμον ἐφθάσαμεν τέλος πάντων εἰς τὸ μικρὸν καφενεῖον τῆς Καλλιθέας, ὅπου πρὸ δέκα μὲν περίπου ἐτῶν ἐφύετο ῥικνή τις καὶ νανοφυὴς ἀγριαπιδιά, σήμερον δὲ ὑπάρχουν δένδρα σκιερά, καὶ καθίσματα ἀναπαυτικὰ παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ παίγνια γυμναστικά, ὡς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θ' ἀπαντήσῃς μετά τινας ἑβδομάδας εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς Ἑλβετίας, καὶ κόσμος τέλος πάντων, κόσμος καπνίζων τὸ σιγάρον του καὶ πίνων τὸν ζυθόν του ἐν εὐαρέστῳ λήθῃ τῶν κόπων τῆς ἡμέρας. Ἐπὶ τοῦ ὡραίου τούτου λόφου κατοικεῖ ἀπὸ τριῶν ἤδη περίπου ἑβδομάδων ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια. Ὁ βασιλεύς, ἀληθὴς ναυτικὴ φύσις, ὡς γνωρίζεις, ἀγαπᾷ, λέγουσι, πολὺ τὸ μέρος τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ οὕτως εἰπεῖν τὸ trait d' union μεταξὺ Φαλήρου καὶ Πειραιῶς, καὶ τὸ πλεῖστον σχεδὸν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἑσπέρας διατρίβει ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ὁτὲ μὲν κολυμβῶν ὁτὲ δὲ ἁλιεύων, ἄλλοτε κωπηλατῶν καὶ ἄλλοτε ἐπισκεπτόμενος καὶ ἐξετάζων ὡς ἐμπειροπράγμων τὰ πρὸ τῆς Καλλιθέας ὁρμοῦντα πολεμικὰ πλοῖα, ἑλληνικὰ ἢ ξένα. Μεταξὺ τούτων εὑρίσκετο τὴν ἑσπέραν ἐκείνην καὶ ἡ ὡραία ῥωσσικὴ θαλαμηγὸς «Μέγας Κωνσταντῖνος» ἐκείνη ἀκριβῶς, ἥτις μετήγαγε πρὸ μικροῦ τὴν βασίλισσαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς Κριμαίας, καὶ ἥτις, ὡς ἐλέγετο, ἐπρόκειτο νὰ ἀποπλεύσῃ μετά τινας ἡμέρας εἰς Νεάπολιν, ἵνα παραλάβῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Βάρναν τὸν πρίγκιπα Βάτεμβεργ.

Δύσκολον ἦτο νὰ σταθῇ τις ἐπὶ τοῦ λόφου τὴν ἑσπέραν τῆς προπαρελθούσης τρίτης· τόσον πολὺς ἦτο ὁ κόσμος τῶν περιέργων. Ἐπέβημεν λοιπὸν χάριν πλειοτέρας ἀνέσεως εἰς μικρὰν ἁλιευτικὴν λέμβον, καὶ κωπηλατήσαντες μέχρι τοῦ στομίου τῆς Μουνυχίας, ἐστάθημεν ἐκεῖ, ἵνα ἀπολαύσωμεν τὸ θέαμα τῶν πυροτεχνημάτων, ἅτινα εἶχον παρασκευασθῇ τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς δημαρχίας Πειραιῶς, καὶ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος ἔμελλε νὰ φωτίσῃ τὰ πέριξ. Ἠκούσαμεν δὲ τοιουτοτρόπως μακρόθεν καὶ πολὺ εὐαρεστότερον τὰς μου-

σικὰς τῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ Φιλαρμονικοῦ θιάσου Πειραιῶς, αἵτινες συνηλλάσσοντο μουσουργοῦσαι καθ' ὅλον τῆς φωταψίας τὸν χρόνον. Τὰ πυροτεχνήματα δὲν σοῦ τὰ περιγράφω, διότι ἦσαν μὲν ὡραῖα, ἀλλ' οὐδὲν εἶχον τὸ καινοφανές. Καὶ εἶδες καὶ εἴδαμεν πολλάκις εἰς τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ εἰς τὸ Φάληρον τοὺς τυπικοὺς μύλους καὶ τὰς τυπικωτέρας ρουκέτας. Τὸ ἠλεκτρικὸν ὅμως φῶς, οὗτινος ἡ ἑστία εἶχε τοποθετηθῆ εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς βασιλικῆς ἐπαύλεως κτῆμα τοῦ κ. Μελετοπούλου, καὶ ἀπετελεῖτο, ὡς μοὶ εἶπον, ἐκ μεγάλου παραβολοειδοῦς ἐπαργύρου κατόπτρου, παρήγαγε μαγευτικὴν ἀληθῶς ἐντύπωσιν εἰς τοὺς παρεστῶτας, ὧν πολλοὶ τὸ ἔβλεπον βεβαίως πρώτην φοράν, καὶ δι' αὐτὸ δὲν κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν τὴν μεγαλόφωνον τοῦ θαυμασμοῦ των ἐκδήλωσιν. Ὑπὸ τὴν λευκὴν καὶ ἁπλετον λάμψιν του, ἥτις ἐπλημμύρισε διὰ μιᾶς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἠρέμων ὑδάτων, διέκρινα ἐπὶ στιγμὴν ἐντὸς μικρᾶς λέμβου τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν, ἐπὶ ἄλλης δὲ τοὺς βασιλόπαιδας ἐκδηλοῦντας ἐν παιδικῇ φαιδρότητι τὴν χαράν των.

Εἴδαμεν ἄλλοτε μαζή, ἂν ἐνθυμεῖσαι, τοὺς πίδακας τῶν Βερσαλλιῶν φωτιζομένους, τοὺς κήπους τοῦ Schönbrun τῆς Βιέννης καταφώτους ἐπίσης ὑπὸ ἠλεκτρικῶν ἀκτίνων, τοξευομένων ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τῶν ἀνακτόρων, καὶ πέρυσι μόλις τὴν Avenue de l' Opera τῶν Παρισίων ἠλεκτρόφωτον.

Τί νὰ σοῦ εἰπῶ, ὅμως; Τὰ κύματα τῆς Μουνυχίας ὑπὸ τὴν λευκὴν ἐκείνην μαρμαρυγὴν εἶχαν ἄλλην τινὰ μαγείαν. Μὴ νομίσῃς δέ, ὅτι σοῦ λέγω καὶ τοῦτο χάριν τῆς ὑγείας σου. Ὄχι! εἶνε ἀληθής μου ἐντύπωσις.

Γ'.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27 Ἰουνίου 1879.

Ἀψίκορος καὶ σύ, ὡς ὅλαι μας αἱ ἀδελφαί, ὡς ὅλαι τῆς Εὔας αἱ ἀπόγονοι. Μόλις εἶδες τὴν Λίμνην τοῦ Κόμου, — καὶ ἀμφιβάλλω ἂν τὴν εἶδες καλά, διότι οὐδεμίαν σχεδὸν μοῦ γράφεις περὶ αὐτῆς λεπτομέρειαν, — μόλις ἀνέπνευσες τὴν δρόσον τῶν δικυγῶν της ὑδάτων, τὴν ὁποίαν ἐγὼ ματαίως ποθῶ καὶ ὀνειρεύομαι καθ' ἑσπέραν ἀπὸ τῆς φλογερᾶς καμίνου τῶν Ἀθηνῶν, μόλις ἀπήλαυσες τὸ θέαμα τῶν πρασίνων ὀχθῶν της, καὶ θέλεις πάλιν νὰ φύγῃς, καὶ σχεδιάζεις ταξείδια πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐπιθυμεῖς κλίματα δροσερώτερα. Δροσερώτερα κλίματα! Εἶσαι τῇ ἀληθείᾳ ἀνεκτίμητος. Δέν σε ἀρκεῖ λοιπὸν ἡ δρόσος τῆς βορείου Ἰταλίας, δὲν σὲ φθάνει ἡ ζωογόνος ἐκείνη αὔρα, τὴν ὁποίαν σοῦ στέλλουν αἱ χιονοσκεπεῖς τῶν Ἄλπεων κορυφαί, ἀλλὰ θέλεις ἄλλην, ἀκόμη δροσερωτέραν διαμονήν. Ἔπρεπε νὰ σὲ εἶχα ἐδῶ εἰς τὰς Ἀθήνας αὐτὰς τὰς ἡμέρας, καὶ τότε νὰ ἔβλεπα τί ἤθελες ποθήσει! Τριάκοντα βαθμοὶ Ῥεωμύρου εἰς τὴν σκιάν, ἀγαπητή μου, ἠξεύρεις τὶ θὰ εἰπῇ; Θὰ εἰπῇ ἕνα βαθμὸν περισσότερον ἀπὸ τὰ θερμά σου ἐκεῖνα λουτρά, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐνθυμεῖσαι, σοῦ ἐπροξένουν σχεδὸν λειποθυμίαν. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τοῦ καύσωνος ἐν ὑπαίθρῳ, διότι δὲν τὸν ἠσθάνθην καὶ ἀποφεύγω νὰ τὸν αἰσθανθῶ. Ἰδιαιτέραν κλίσιν πρὸς τὰς καθέτους τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας δὲν ἔχω δόξα τῷ Θεῷ, οὐδὲ ὁμοιάζω τὸν καλόν μας ἐκεῖνον φίλον, ὅστις ἐξήρχετο τὴν μεσημβρίαν εἰς τὰς ὁδοὺς ἀσκεπής, καὶ ἐμειδία παράδοξον οἰκτου μειδίαμα πρὸς τοὺς φοροῦντας πῖλον καὶ κρατοῦντας ἀλεξήλιον. Ἄλλως τε καὶ τίποτε δὲν μὲ ἀναγκάζει νὰ ἐξέρχωμαι τὴν ἡμέραν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν· ἀφίνω τὸν Βουγᾶν καὶ τὰ ἐμπορικὰ διὰ τὸ ἑσπέρας, καὶ λυποῦμαι ἐκ βάθους βαρδίας τὰς δυστυχεῖς ἐκείνας, τὰς ὁποίας βλέπω ἀπὸ τὰ παράθυρά μου περιφε-

ρομένας εἰς τὰ μαγαζιὰ ἐν μέσῃ μεσημβρίᾳ διὰ μισὴν πήχην κορδέλλα, ὡς πολλάκις — entre-nous ἐννοεῖται, — μοῦ συνέβη καὶ σοῦ συνέβη. Λέγουσιν ὅμως, ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν ἥλιον καύσων τῶν τριῶν τεσσάρων τελευταίων ἡμερῶν ἦτο ἀληθὴς καμίνου πνοή· ὅτι ἐξ ὅσων τὸν περιεφρόνησαν μετενόησαν πολλοί, καὶ ὅτι τινῶν μάλιστα ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἔπαθεν ἡ ὑγεία — ἄλλων, ἐννοεῖται, ἡ σωματικὴ καὶ ἄλλων ἡ πνευματική. Εἰς τοῦ καύσωνος τοὐλάχιστον τὴν ἐπίδρασιν ἀποδίδονται ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων ἔκτακτα τινὰ γεγονότα, ὁποῖα δὲν συμβαίνουσι συνήθως εἰς τὰς ἠρέμους καὶ μονοτόνους Ἀθήνας, καὶ τῶν ὁποίων ἥρωες — ἢ θύματα ἂν θέλεις — ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμόφυλοί μας. Οὕτως ἐν παραδείγματι προχθὲς ἀπεπειράθη, ὡς ἤκουσα, τρυφερά τις νεᾶνις νὰ αὐτοκτονήσῃ, λόγῳ μὲν ὅτι ἡ περιπαθής της καρδία, ἀπὸ καιροῦ ἤδη ψάλλουσα μόνη, δὲν κατώρθονε νὰ ψάλῃ ἐν δυωδίᾳ, πράγματι ὅμως, ὡς ἔμαθον, διότι τὴν προτεραίαν ἐπὶ τέσσαρας ὅλας ὥρας εἶχε περιέλθει τὰς ὁδοὺς Αἰόλου καὶ Ἑρμοῦ, διὰ νὰ εὕρῃ κομβία ἁρμόζοντα εἰς τὸ μακρὸν corsage τῆς à la Pompadour ἐνδυμασίας της. Ἄλλης τινὸς κομψῆς θεραπαινίδος τοσοῦτον ἐξηρέθισε, λέγουσι, τὴν ζηλοτυπίαν ὁ καύσων τοῦ ἡλίου, προστεθεὶς εἰς τοῦ μαγειρείου τὸν καύσωνα, ὥστε ὀλίγου δεῖν ἐξερρίζονε τὸν μύστακα τοῦ σπαθάτου της δορυφόρου, εἰς ὥραν παροξυσμοῦ, ἂν προλαμβάνων ἐκεῖνος δὲν ἐδρόσιζε κάπως τὰς παρειάς της διὰ τῆς ἐπαφῆς τῶν στιβαρῶν του χειρῶν. Τρίτη τις ἄλλη ἐρρίφθη πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας, ζητοῦσα ὄχι τὸν θάνατον, ὑποθέτω, ὡς ἔγραψαν αἱ ἐφημερίδες, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον ὀλίγον ὕδωρ δροσερόν.

Βλέπεις λοιπὸν ποῦ εὑρισκόμεθα, καὶ εὐλόγει μᾶλλον τὸν Θεόν, ὅτι δὲν εἶσαι εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀντὶ νὰ ἀγνωμονῇς πρὸς τὴν δρόσον καὶ τὴν χλόην τῆς λίμνης σου.

Ἐν τούτοις μ' ὅλον αὐτὸν τὸν καύσωνα καὶ τοὺς σπουδαίους του κινδύνους ἐτόλμησα τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα νὰ ἐξέλθω τῆς οἰκίας μου, διὰ νὰ παρευρεθῶ εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ προτύπου

σχολείου, τὸ ὁποῖον συνέστησεν πρὸ ἑνὸς ἔτους τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ὡς παράρτημα τοῦ Διδασκαλείου, πρὸς πρακτικὴν ἄσκησιν τῶν νεοφύτων διδασκάλων. Πρέπει δὲ νὰ σοῦ ὁμολογήσω, ἐξ ἰδίου ἐνθουσιασμοῦ αὐτὴν τὴν φορὰν καὶ ὄχι χαριζομένη εἰς τὴν πατριωτικήν σου αἰσιοδοξίαν, ὅτι μὲ κατέπληξαν ἀληθῶς τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα τοῦ νέου συστήματος τῆς διδασκαλίας, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη εἰς τὸ νεοσύστατον σχολεῖον. Τὸ σχολεῖον αὐτὸ εἶνε μακρὰν τῆς πόλεως, ὄπισθεν τοῦ βασιλικοῦ κήπου, καὶ οἱ μαθηταί του εἶνε κατ' ἀνάγκην παῖδες ἀγροτῶν καὶ χωρικῶν. Αἱ ἐξετάσεις ἐν τούτοις τῶν χωρικῶν ἐκείνων παίδων, οἵτινες οὔτε ἑορτάσιμα ἐφόρουν, οὔτε ὑπερτροφίαν ἔπασχον, κατέδειξαν ἐμφανῶς καὶ πάλιν — ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη νέας τοῦ πράγματος ἀποδείξεως, — δύο τινά· πρῶτον ὅτι ἡ ἀγάπη τῶν γραμμάτων δὲν εἶνε συνήθως τοῦ πλούτου περίσσευμα, καὶ δεύτερον ὅτι ἀνάγκη ῥιζικῆς μεταβολῆς τοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον διέπει ἕως σήμερον τὴν δημοτικήν μας ἐκπαίδευσιν. Τὰ παιδία δὲν πρέπει νὰ διδάσκωνται ὡς παπαγάλλοι, ἀναγκαζόμενοι νὰ ἀποστηθίζωσι πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἐννοοῦσιν, ἀλλὰ νὰ ἐκπαιδεύωνται ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀλφαβήτου τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ ἐξυπνᾷ ἡ νεαρά των διάνοια, ἀναβαίνουσα βαθμίδα πρὸς βαθμίδα τὴν κλίμακα τῶν γνώσεων, καὶ νὰ μορφοῦται ἡ εὔπλαστος καρδία των, ἀποκτῶσα βαθμηδὸν τὴν ἀγάπην τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἀλλέως . . . — πλὴν θὰ ἐξολισθήσω εἰς φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν καὶ σὺ βαρύνεσαι καὶ ἐγώ, ἰδίως τώρα, ὅτε περιῤῥέομαι ἀπὸ ἱδρῶτα διὰ νὰ σοῦ γράψω τὰς ὀλίγας αὐτὰς γραμμάς.

Τὸ παρελθὸν σάββατον ἐκηδεύθη ἐν Ἀθήναις μετὰ μαρασμὸν πολυχρόνιον καὶ νόσον ἥτις εἶχε μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐκμυζήσει πᾶσαν ζωϊκήν της δύναμιν . . ., τίς νομίζεις; Ἡ χήρα τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου! Οὐδὲ κἂν ἐφαντάζεσο ἴσως, ὅτι ἔζη ἔτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐνενηκοντοῦτις περίπου, ἔρημος, μόνη καὶ λησμονημένη ἐντὸς πενιχρᾶς — ὄχι οἰκίας, ἀλλὰ σχεδὸν καλύβης, ἡ περικαλλὴς ποτε ἐκείνη ἀμαζών, ἣν θαλερὰν ἔτι νεάνιδα εἶχε

συζεύξει μετὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ του Ὀδυσσέως ὁ φοβερὸς τῆς Ἠπείρου τύραννος Ἀλῆ-Πασᾶς, ἥτις ὅλον τὸν μέγαν ἀγῶνα τοῦ 1821 παρηκολούθει πότ' ἐγγύθεν καὶ πότε μακρόθεν τὸν πολυπλάνητον σύζυγόν της, μέχρις οὗ τὸν ἐθρήνησε τέλος κρεμάμενον ἀπὸ τῶν προμαχώνων τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ τῆς ὁποίας ὁ βίος ὁλόκληρος ὑπῆρξε σειρὰ δυστυχημάτων καὶ δοκιμασιῶν. Μὴ βαρυθυμῇς ὅμως διὰ τὴν ἄγνοιάν σου, διότι πολλοί, οἱ πλεῖστοι σχεδὸν τῶν ἐν Ἀθήναις ἠγνόουν ὡς καὶ σὺ μέχρι τοῦ προχθὲς σαββάτου, ὅτι ἡ Ἑλένη Ἀνδρούτσου, ἡ Ὀδυσσέαινα, ὡς τὴν ἐκάλει τοῦ ἀγῶνος ἡ γενεά, ἔζη ἔτι ἐν Ἀθήναις. Ὀλίγοι, ὀλίγιστοι μόλις τὸ ἐγνώριζον, καὶ μεταξὺ τῶν ὀλίγων αὐτῶν ἦσαν οἱ ὑπάλληλοι τοῦ λογιστηρίου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, οἵτινες τῆς ἔδιδον κατὰ μῆνα μικρόν τι ἔνταλμα βοηθήματος χρηματικοῦ, δι' οὗ κατώρθωσεν ἡ μαραμμένη χήρα νὰ συρθῇ σιγὰ σιγὰ πρὸς τὸν τάφον. Εἶνε τόσον ἄνετον πρᾶγμα ἡ ἄγνοια! Τόσον εὔκολον καὶ εὐπρόσιτον παρέχει τὴν πρόφασιν εἰς τὸν ἀδιαφοροῦντα, ἂν ἡ χήρα τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου κατεκλίνετο πολλάκις ἐν σκότει καὶ ἐκοιμᾶτο νῆστις! Πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν εἴχαμεν ἀναγκασθῇ, εἶνε ἀληθές, νὰ τὴν ἐνθυμηθῶμεν, καὶ οἱονεὶ ἀφυπνισθέντες ἐν πρωῒ ἠκούσαμεν, ὅτι ἔζη ἔτι ἡ χήρα τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ ἐτέλει — αὐτὴ μόνη, διότι τίς ἄλλος εἶχε καιρὸν νὰ φροντίσῃ περὶ τούτου — τὴν ἀνακομιδὴν τῶν ὀστῶν τοῦ πεφιλημένου συζύγου της, τοῦ ἥρωος τῆς Γραβιᾶς. Ἔκτοτε ὅμως τὴν εἴχαμεν λησμονήσει ἐντελῶς! Ἀλλ' ἡ κόρη ἐκείνη ἄλλης γενεᾶς, ἡ γυνὴ τοῦ 1821, τὸ γέννημα τῶν Καλαῤῥυτῶν τῆς Ἠπείρου, ἡ θυγάτηρ τοῦ Χρήστου Καρέλη, δὲν ἐλησμόνει ἐν τῇ πενιχρᾷ της καὶ σκοτεινῇ καλύβῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὅτε δὲ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους εὐοίωνά τινα ἀλλ' ἀπατηλὰ δυστυχῶς σημεῖα ὑπέδειξαν, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐξαναστῇ τὸ Ἑλληνικόν, καὶ οἱ ἄνδρες ὡπλίζοντο καὶ ἐβάδιζον πρὸς τὰ σύνορα, ἡμεῖς δὲ αἱ γυναῖκες, ὑπακούοντες εἰς τὸ εὐγενὲς φώνημα τῆς ἑλληνικῆς μας βασιλίσσης, ἐῤῥάπτομεν χιτῶνας καὶ ἐξαίναμεν μοτὸν διὰ

τοὺς μέλλοντας τραυματίας τοῦ νέου ἱεροῦ ἀγῶνος, ἡ χήρα τοῦ Ὀδυσσέως ἠσθάνθη καὶ πάλιν τὴν γηραιάν της καρδίαν θερμαινομένην· ἐμνήσθη ἡμερῶν ἀρχαίων, ἐνθυμήθη τὴν ὑπὸ τὸν ζυγὸν πατρίδα της, ὠνειρεύθη τὴν σοβαρὰν μορφὴν τοῦ ἀπαγχονισθέντος ἥρωός της, καὶ ἔμεινε νύκτας πολλὰς ἀγρυπνοῦσα ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς τῆς διψώσης λυχνίας της, ἵνα . . . ξαίνῃ μοτὸν δ ι ὰ τ ὰ π α λ λ η κ ά ρ ι α !

Ὅτε δὲ τέλος ἀπέκαμον οἱ ἰσχνοί της δάκτυλοι καὶ οἱ ὀφθαλμοί της δὲν ἔβλεπον πλέον, παρέλαβε τῆς ἐργασίας της τὸ προϊὸν ἡ ἐνενηκοντοῦτις γραῖα καὶ μεταβᾶσα εἰς τὰ ἀνάκτορα παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὴν Βασίλισσαν, λέγουσα· « Στεῖλ' το, βασίλισσά μου ! νὰ ζοῦσε ὁ Λεωνίδας μου, τὸ πήγαινε 'κεῖνος ! » Ὁ Λεωνίδας της ἦτο ὁ ἀγαπητός της υἱός, ὃν δωδεκαετῆ μόλις εἵμαρτο νὰ θάψῃ ἡ δυστυχὴς χήρα πρὸ τεσσαράκοντα δύο ἐτῶν ἐν Μονάχῳ, ὅπου ἐξεπαίδευεν αὐτὸν ἡ μεγαλοδωρία τοῦ γηραιοῦ φιλέλληνος βασιλέως Λουδοβίκου.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ γυνὴ ἀπέθανε τὴν παρελθοῦσαν παρασκευὴν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐκηδεύθη τὴν ἐπαύριον, προπεμφθεῖσα εἰς τὸν τάφον . . . . ὑπὸ εἰκοσάδος ἀνθρώπων, καὶ τούτων ἐκ τῶν λαϊκῶν στρωμάτων. Ναί, ἀγαπητή μου ! Ἡμεῖς, οἱ εὐγενεῖς καὶ πεφωτισμένοι καὶ τοσοῦτον εὐαίσθητοι κάτοικοι τῆς πρωτευούσης τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, οἵτινες συνοδεύομεν πυκνοὶ καὶ πρόθυμοι τὴν πρώτην κηδείαν ἥτις θὰ παρέλθῃ πρὸ τῶν παραθύρων μας — ὅταν μάλιστα ἔχῃ καὶ μουσικὴν — ὠκνήσαμεν νὰ πληρώσωμεν εἰς τοῦ Ὀδυσσέως τὴν χήραν ἕνα ἔσχατον φόρον συμπαθείας καὶ ἐλέου, τὸν ὁποῖον ἐχρεωστούσαμεν, ἐννοεῖς ; ἐχρεωστούσαμεν καὶ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὸν ἄνδρα της. Δὲν τὸ ἐσυλλογίσθημεν, βλέπεις. Εἴμεθα τόσον πολυάσχολοι ! Ἔπειτα, . . . μήπως εἶχε μουσικήν ; Μήπως εἴχαμεν ἀφορμὴν νὰ ἀκούσωμεν καὶ νὰ κρίνωμεν κανὲν νέον πένθιμον ἐμβατήριον τοῦ ἀρχιμουσικοῦ μας ;

Ζ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ἰουλίου 1879

Εἶχες δὲν εἶχες λοιπόν, ἔφυγες ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, καὶ προχωρεῖς, ὡς μοῦ γράφεις, πρὸς βορρᾶν, ἀγνοεῖς δὲ καὶ σὺ ἀκόμη ποῦ θὰ σταματήσῃς, ἀπαράλλακτα ὡς τὰ ἐκδημητικὰ ἐκεῖνα πτηνά, τὰ ὁποῖα διώκει ἐναλλὰξ πότε τὸ θέρος καὶ πότε ὁ χειμὼν πρὸς κλίματα εὐκραέστερα. Σὲ κατέλαβε καὶ πάλιν, βλέπω, ἡ κινητική σου ἐκείνη μανία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν σοφός σου φίλος Ξ. σὲ ὠνόμαζεν ἄλλοτε perpetuum mobile, ἡμεῖς δὲ οἱ ἄλλοι οἱ μὴ σοφοὶ σ' ἐλέγαμεν ἀεικίνητον, καὶ σὲ ἐσυμβουλεύαμεν, ἐνθυμεῖσαι, ἀστειευόμενοι νὰ ζητήσῃς brevet d' invention ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, πρὶν ἢ σὲ προλάβῃ ὁ ἀτυχὴς ἐκεῖνος νέος Κ., οὗτινος ἡ μεγαλοφυὴς ἐφεύρεσις ἐπέπρωτο τέλος νὰ ἐξατμισθῇ ἐντὸς. . . . φρενοκομείου. Ἀλλὰ τὴν μονομανίαν σου αὐτὴν μᾶς τὴν ἐνδύεις τώρα μὲ τὸ ὡραῖον πρόσχημα τῆς ἐπιθυμίας δροσερωτέρας διαμονῆς. Ἔστω καὶ τοῦτο· δὲν φιλονεικῶ μαζή σου διὰ τόσον μικρὸν πρᾶγμα. Εἶμαι ὅμως περίεργος νὰ ἰδῶ, ἂν ὁ λόγος αὐτὸς τῆς ἀδιακόπου σου κινήσεως δὲν θὰ σὲ ὠθήσῃ ἐπὶ τέλους μέχρι τῆς βορείου θαλάσσης. Πολὺ φοβοῦμαι, μήπως λάβω καμμίαν ἡμέραν ἐπιστολήν σου, ἥτις νὰ μοῦ ἀναγγέλλῃ, ὅτι ἐπεβιβάσθης εἰς ἀτμοκίνητον ἐκπλέον εἰς τὰς βορείους ἀκτὰς τῆς Νορβηγίας. Μὴ μειδιᾷς· σὲ βεβαιόνω, ὅτι ἡ εἴδησις δὲν θὰ μὲ ἐκπλήξῃ διόλου. Ὁπωσδήποτε ἐγὼ διευθύνω τὸ γράμμα μου εἰς τὴν παλαιάν σου διαμονήν, καὶ εἶμαι ἥσυχος ὅτι κάπου θὰ σ' εὕρῃ.

Σοῦ εἶχα ὑποσχεθῆ εἰς μίαν τῶν τελευταίων μου ἐπιστολῶν νὰ ἀναγνώσω τὸ περὶ τῶν ὑδάτων τῆς πόλεώς μας βιβλίον τοῦ Κ. Κορδέλλα, καὶ νὰ σοῦ γράψω περὶ αὐτοῦ. Ὑπέθεσα τότε καὶ ὑποθέτω ἀκόμη ἐν τῷ ἐγωϊσμῷ μου, ὅτι θὰ σ' ἐνδιέφερε νὰ γνω-

ρίζῃς, ἂν ὁ λάρυγξ τῆς φίλης σου εἶνε ὑγρὸς ἢ ξηρός, καὶ ἂν ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ ἐξασφαλισθῇ τοὐλάχιστον ἐν τῷ μέλλοντι τὸ ἐπιούσιον ὕδωρ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ σταματήσῃ ἐπὶ τέλους μίαν ἡμέραν καὶ τὸ πολυπλάνητον βῆμά σου. Τὸ ἀνέγνωσα λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλὰ δὲν σοῦ γράφω περὶ αὐτοῦ, καὶ προτιμῶ νὰ σοῦ τὸ στείλω ὑπὸ ταινίαν, ὡς λέγει παρ' ἡμῖν ἡ ἐπίσημος τῶν γραφείων γλῶσσα.

Δὲν σοῦ γράφω ἐν ἐκτάσει περὶ αὐτοῦ, καὶ ἀρκοῦμαι μόνον νὰ συστήσω εἰς τὴν προσοχήν σου τὸ πολύτιμόν του περιεχόμενον, διότι ἀδύνατον μοῦ εἶνε δυστυχῶς νὰ συνοψίσω ἐντὸς ἐπιστολῆς τὰς πολυειδεῖς καὶ ποικίλας εἰδήσεις περὶ τῆς γεωλογικῆς καὶ ὑδρογραφικῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν, ὅσας ὁ συγγραφεὺς ἐταμίευσεν ἐντὸς αὐτοῦ, διὰ πολλῶν κόπων καὶ μελέτης μακρᾶς. Σοῦ σημειόνω μόνον ἐν παρόδῳ, καὶ τοῦτο διὰ νὰ λάβῃς ἐγκαίρως τὰ μέτρα σου, πρὶν ἢ ἀποκατασταθῇς ὁριστικῶς ἐν Ἀθήναις, ὅτι κατὰ τὸν κύριον Κορδέλλαν ἀπαιτεῖται δαπάνη τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἵνα διοχετευθῶσιν εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ ἀναγκαῖα εἰς τοὺς κατοίκους της ὕδατα. Σημείωσε δὲ καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Κ. Κορδέλλα, εἶνε ὅμως οὐχ ἧττον ἀληθές, διότι περιλαμβάνεται εἰς τὰ λογιστικὰ βιβλία τοῦ δήμου Ἀθηναίων· ὅτι δηλαδὴ ὁ ἀρχοντικὸς οὗτος δῆμος, — ὅστις κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει τοὺς ἄρχοντας, ὅτι τὰ χρέη του εἶνε ἑξαπλάσια περίπου τῶν εἰσοδημάτων του — ἔχει ἤδη τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων χρέη, καὶ ὅτι ἀπέναντι αὐτῶν πληρόνει κατ' ἔτος εἰς τοὺς δανειστάς του τόκον . . ἓν σχεδὸν τοῖς ἑκατόν. Ὑποθέτεις σύ, ὅτι εἶνε εὔκολον εἰς τοιοῦτον ὀφειλέτην νὰ εὕρῃ καὶ νέον δάνειον ; Ἐγὼ δυσκολεύομαι νὰ τὸ ἐλπίσω, καὶ διὰ τοῦτο ἐφρόντισα ἤδη ἐγκαίρως νὰ ἀνοίξω φρέαρ ἐντὸς τῆς οἰκίας μου, ἵνα προλάβω τὴν κόρυζαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πολὺ φοβοῦμαι ὅτι εἶνε προωρισμένοι ν' ἀποθάνωσι μίαν ἡμέραν ἐπιδημικῶς οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν.

Αἱ εἰδήσεις αὐταὶ δὲν θὰ σου ἦνε βεβαίως πολὺ εὐχάριστοι,

καὶ φοβοῦμαι μὴ πειράξουν τὴν ἐπισφαλῆ σου ὑγείαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὡς εὐάρεστον ἀντίδοτον σοῦ στέλλω συγχρόνως σήμερον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ταινίαν, περίεργόν τι καὶ διασκεδαστικώτατον βιβλίον, ἐπιγραφόμενον: « Ἡ σύγχρονος Ἑλλάς, ἤτοι ἀπάντησις τῷ γάλλῳ Edmond About, μετάφρασις ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς ἀγγλίδος F. E. M.» Τὸ μικρὸν αὐτὸ τομίδιον, τὸ ὁποῖον, ὡς βλέπεις, περιέχει μετάφρασιν ἀνεκδότου χειρογράφου, θὰ σὲ διασκεδάσῃ τρομερά· διότι ἠξεύρω ἐγὼ πῶς διατίθεται ὁ φύσει εὔθυμος χαρακτήρ σου πρὸς τὰ παράδοξα, ἢ τὰ παράξενα, ὡς κοινότερον λέγομεν. Σὲ παρακαλῶ μόνον νὰ μὴ σταματήσῃς εἰς τὴν ἐπιγραφήν· νὰ μὴν ἐρωτήσῃς, διατί ἆρά γε καὶ πόθεν καὶ πῶς καὶ πρὸς τί ἡ ἀπάντησις αὕτη εἰς τὸν εὐφυᾶ γάλλον μετὰ εἰκοσιπέντε ὅλα ἔτη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς δηκτικῆς ἐκείνης σατύρας κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις κατέστησεν ἐν τούτοις αὐτὴν πολὺ γνωστοτέραν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον ἢ ὅλοι τῶν φίλων της οἱ ὕμνοι· νὰ μὴν ἀπορήσῃς διατί, πρὶν ἢ δημοσιευθῇ τὸ πρωτότυπον, δημοσιεύεται ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις· νὰ μὴ κινήσουν τέλος τὴν περιέργειάν σου τὰ τρία ἀρχικὰ στοιχεῖα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἔκρυψεν αἰδημόνως ὁ μεταφραστὴς τὴν συγγραφέα. Εἰς ὅλας σου αὐτὰς τὰς ἀπορίας ἠδυνάμην ἐγὼ νὰ σοῦ δώσω λεπτομερῆ ἀπάντησιν· δὲν τὸ κάμνω ὅμως, πρῶτον μὲν διότι νομίζω, ὅτι πρέπει τις νὰ σέβεται τὰ ξένα μυστικά, ὅσον διασκεδαστικὴ καὶ ἂν εἶνε ἡ ἀποκάλυψίς των, καὶ δεύτερον διότι ἡ λύσις τῶν ἀποριῶν ἐκείνων οὐδόλως εἶνε ἀναγκαία ὅπως διατεθῇς εὐθύμως. Ἄνοιξε μόνον, σὲ παρακαλῶ, κατὰ τύχην τὸ βιβλίον καὶ σταμάτησε τὸ βλέμμα σου ὅπου θέλῃς. Πρόσεξε δὲ ἰδίως εἰς τὴν ἑξῆς περίοδον, τὴν ὁποίαν σοῦ ἀντιγράφω κατὰ λέξιν ἀπὸ τὴν ἐνενηκοστὴν ὀγδόην σελίδα — σοῦ λέγω κατὰ λέξιν, διὰ νὰ μὴ καταλογίσῃς τυχὸν εἰς βάρος μου τὴν γλαφυρότητα τῆς μεταφράσεως — « Ἀμέ- » σως, λέγει ἡ φιλέλλην ἀγγλὶς περιγράφουσα τὴν εἰς Πειραιᾶ » ἀπόβασίν της, περιεστοιχήθην ὑπὸ πλήθους παραγγελιοδόχων » καὶ διερμηνέων, οἵτινες, φαίνεται, μαντεύσαντες ὅτι ἤμην ξένη

» μοὶ προσέφερον τὰς λέμβους των καὶ πᾶν ὅ,τι ἀναγκαῖον πρὸς
» ὑπηρεσίαν μου, οὐ μὴν ἀλλὰ ὁριμέως κρίνουσα περὶ αὐτῶν ἐκ
» τῆς σκληρᾶς φήμης, καὶ ἔχουσα πεῖραν τῶν Ἰταλῶν κλεπτῶν,
» προσεποιήθην ὅτι δὲν ἐννόησα τὴν νεωτέραν ἑλληνικήν, σφάλμα
» δι' ὃ οὐδέποτε θέλω συγχωρήσει ἐμαυτήν... Τὰ τῶν λεμβού-
» χων καὶ τὰ τελωνειακὰ μπαξὶς εἰσὶν ὅλως ἄγνωστα ἐνταῦθα...
» Ἴσως οἱ σφοδροὶ κατήγοροι τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου
» τούτου ἐκφράσωσιν ἀμφιβολίας. Ἀλλ' ἰδοὺ πῶς ἔχει τὰ πράγ-
» ματα· οἱ λεμβοῦχοι διακηρύττουσιν, ὅτι ἡ ἁπλῆ εὐχαριστία τοῦ
» ν' ἀποβιβάσωσιν εἰς τὴν ξηρὰν ξένον τινὰ ἦτο ἀρκοῦσα ἀμοιβὴ
» διὰ τοὺς κόπους των, ἀφοῦ μάλιστα πληρόνονται τακτικῶς ἔκ
» τινος ὡρισμένου τιμολογίου. Ὅλαι αἱ ὑπηρεσίαι αὗται ἐφαί-
» νοντο ὅτι μοὶ προσεφέροντο δωρεάν, ἔτι δὲ καὶ καθ' ἣν στιγμὴν
» ἐπατοῦμεν τὸν πόδα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πᾶς διαβάτης ἵστατο καὶ
» μὲ ἠρώτα ἂν εἶχον ἀνάγκην τῶν ὑπηρεσιῶν του. Μετὰ τοῦτο
» δὲ δύο ἀχθοφόροι ἔλαβον τὴν ἀποσκευήν μου, ... (καὶ) ἠρνήθη-
» σαν νὰ λάβωσι τὸ ἀνῆκον αὐτοῖς, λέγοντες ὅτι οὐδεὶς ποτὲ
» Ἀθηναῖος ζητεῖ νὰ πληρωθῇ ὅπως πράξῃ τὸ καθῆκόν του,
» αὐτοὶ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ τοῦτο, ἰδόντες ὅτι ἤμην ξένη.
» Τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἀπάντησιν ἔλαβον παρὰ τῶν ὑπαλλήλων
» τοῦ σιδηροδρόμου... Δὲν ἐδέχθησαν ποσῶς, λέγοντες, ὅτι ἦσαν
» ὑποχρεωμένοι νὰ παρέχωσι πάντοτε ἐλευθέραν διάβασιν εἰς τοὺς
» ξένους τοὺς ἐπισκεπτομένους τὴν πατρίδα των ». Σταματῶ
κατ' ἀνάγκην, διότι μ' ἐμποδίζει ὁ γέλως νὰ σοῦ ἀντιγράψω πε-
ρισσότερα. Πῶς σοῦ φαίνεται, εἰς σὲ τὴν ἑλληνίδα, τὴν ζήσα-
σαν... (μὴ φοβῆσαι, δὲν λέγω πόσα) ἔτη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ
θαυμαστὴ αὐτὴ ἀνακάλυψις λεμβούχων καὶ ἀχθοφόρων μὴ δε-
χομένων πληρωμήν, καὶ σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων παρεχόντων
δωρεὰν εἰσιτήρια;

Τί πρέπει ἆρά γε νὰ ὑποθέσῃ ὁ ἀναγινώσκων τὴν διασκεδα-
στικὴν αὐτὴν μυθολογίαν; ὅτι εἶνε σκόπιμον μαγείρευμα πρὸς
ἀποστόμωσιν τῶν κατηγόρων τῆς Ἑλλάδος, ἢ μᾶλλον ὅτι εἶνε

ἀποτέλεσμα ἀστείας τινὸς παιδιᾶς φιλόφρονος μὲν ἀλλ' ἰδιοτρόπου συνοδοιπόρου, ὅστις ἐπλήρωσεν αὐτὸς τὰ μικρὰ ἔξοδα τῆς Ἀγγλίδος, καὶ τῆς ἐπώλησεν ἔπειτα, ὅτι οἱ ἀχθοφόροι, οἱ λεμβοῦχοι καὶ ὁ σιδηρόδρομος δὲν λαμβάνουσιν ἐν Ἑλλάδι πληρωμὴν παρὰ τῶν ξένων; Τὸ κατ' ἐμὲ ὑποθέτω ἀδιστάκτως τὸ δεύτερον, διότι ἄλλως θὰ εὑρισκόμην εἰς τὴν δυσάρεστον ἀνάγκην νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ φιλέλλην συγγραφεύς, μυθολογοῦσα τοιαῦτα πράγματα πρὸς τοὺς ἀναγνώστας της, νομίζει φοβερὸν πρᾶγμα καὶ πάσης μομφῆς ἄξιον τὸ νὰ πληρόνωνται οἱ λεμβοῦχοι καὶ οἱ ἀχθοφόροι καὶ οἱ σιδηρόδρομοι, καὶ ἐν τῷ ἀκράτῳ της φιλελληνισμῷ βλέπει 'ς τὸν οὐρανὸ φεγγάρι ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ κατὰ τὸ κοινὸν λόγιον. Ἀλλ' ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν ὑποθέσῃ τις, δὲν ἔχει ἄδικον ἡ ἰταλικὴ ἐκείνη παροιμία: Dagli amici mi guardi Iddio, che dai nemici mi guardo io, οὔτε ἡ ἄλλη ἐκείνη ἱσπανική: Quien te cubre te descubre.

Εὐτυχῶς τὸ βιβλίον αὐτό, τὸ ὁποῖον, δὲν ἀμφιβάλλω, θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐθυμίαν σου πλειότερον ὅλων σου τῶν ταξειδίων, δὲν ἐδημοσιεύθη ἀκόμη ἀγγλιστί, καὶ οἱ εὐρωπαῖοι, εὐτυχέστεροι ἡμῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ἀγνοοῦσιν ἔτι τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πανηγυρισμοὺς τῆς συγγραφέως. Χαίρω φοβερὰ δι' αὐτό, καὶ ἀπὸ βάθους καρδίας εὔχομαι εἰς τὸν Θεὸν νὰ παρέλθῃ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ ποτήριον τοῦτο· διότι ἐντρέπομαι τῇ ἀληθείᾳ συλλογιζομένη, πῶς θὰ ξεκαρδισθῶσιν οἱ ἀναγνῶσται τῆς κυρίας F. E. M. εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ παρηγοροῦμαι σκεπτομένη ὅτι θὰ γελάσωσιν ὀλίγον καὶ εἰς βάρος της.

Δὲν τοὺς θέλω τοιούτους φίλους, ἀδελφή! ἂς μοῦ λείπουν! Μᾶς ξεσκεπάζουν ἀντὶ νὰ μᾶς σκεπάζουν, ὡς λέγουσιν οἱ Ἱσπανοί· καὶ συμφωνῶ μὲ τοὺς Ἰταλούς, οἵτινες ἐπικαλοῦνται κατ' αὐτῶν τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ. Πόσα ἡμεῖς ἰδίως οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἐπάθαμεν ἕως τώρα ἀπὸ τὸν ἄκρατον καὶ φιλελληνικὸν ἔρωτα πολλῶν φίλων μας! Τί νὰ γείνῃ! On n' est trahi que par les siens! καὶ ὁμοιάσαμεν πολλάκις τὰ ἄκακα ἐκεῖνα πιθη-

κίδια, ἅτινα πνίγει διὰ τῶν πολλῶν της φιλημάτων εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς ἡ φιλόστοργος μήτηρ των. Ἂς μᾶς λείπουν, ἂς μᾶς λείπουν τοιοῦτοι φίλοι. Προτιμότεροι, μὰ τὸν Θεόν, ἐχθροὶ ὡς τὸν About παρὰ φίλοι ὡς τὴν κυρίαν F. E. M.

Ἡ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ἰουλίου 1879

Δὲν σοῦ ἔγραψα τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους σπουδαίους λόγους, τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος εἶνε, ὅτι δὲν εἶχα τί νὰ σοῦ γράψω. Ἡ ἐξομολόγησίς μου αὕτη μὲ ἀπαλλάττει, ἐλπίζω, τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ἄλλων, ὡς ἀπηλλάγη ποτὲ ὁμοίας ἀπαριθμήσεως ὁ ἀφελὴς ἐκεῖνος δήμαρχος, ὅστις ὑποδεχόμενος τὸν βασιλέα του καὶ δικαιολογούμενος ὅτι δὲν διέταξε πυροβολισμοὺς ἐπὶ τῇ ἐλεύσει του, ἤρχισε μὲν λέγων πανηγυρικῶς, ὅτι ἑβδομήκοντα ἦσαν οἱ λόγοι τῆς ἐλλείψεώς του, προσέθηκε δὲ μετὰ τοῦτο ἐν πάσῃ ταπεινότητι, ὅτι ὁ πρῶτος αὐτῶν ἦτο ἡ ἔλλειψις πυρίτιδος. Ὁ μεγάθυμος βασιλεὺς τὸν ἀπήλλαξε τότε τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ὑπολοίπων ἑξήκοντα ἐννέα λόγων· ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ ἡ ἰδική σου μεγαλοθυμία θὰ δειχθῇ τοὐλάχιστον ἴση, ἂν ὄχι καὶ ἀνωτέρα τῆς βασιλικῆς.

Μεγαθυμία; Ἰδική σου μεγαθυμία... Ἐνθυμοῦμαι τὴν τελευταίαν σου ἐπιστολήν, καὶ αἱ ἐλπίδες μου καταβαίνουσιν ὑπὸ τὸ ἄρτιον, πολὺ περισσότερον καὶ ἀπὸ τοῦ ταλαιπώρου Λαυρίου τὰς μετοχάς. Σὺ μεγάθυμος; κάθε ἄλλο! Ἂν εἶχες σὺ τὴν χριστιανικὴν αὐτὴν ἀρετήν, δὲν θὰ μοῦ ἔγραφες βεβαίως τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἔγραψες. Ἂν κόκκον καὶ μόνον συμπαθείας ἠσθάνετο ἡ τρυφερά σου καρδία πρὸς τὴν δυστυχῆ Ἀθηναίαν, ἥτις κατ' αὐτὴν τὴν εὐδαίμονα τῶν Ἀθηνῶν ἐποχὴν ψήνεται ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τὸν καύσωνα καὶ πασπαλόνεται ἀπὸ τὸν κονιορ-

τόν, δὲν θὰ τῆς περιέγραφες μὲ τόσην θριαμβευτικὴν εὐχαρίστησιν τὰς λεπτομερείας τοῦ θελκτικοῦ σου ταξειδίου ἀπὸ τὴν Μείζονα Λίμνην εἰς τὴν Λίμνην τῆς Λυκέρνης. Θὰ περιωρίζεσο μόνον νὰ καταρασθῇς τὰ πυκνὰ τοῦ κονιορτοῦ σύννεφα, τὰ ὁποῖα σ' ἐτύφλωσαν, ὡς μοῦ γράφεις, μεταξὺ τῆς Βιάσκας καὶ τοῦ Ἀϋρόλου, θὰ ἠρκεῖσο εἰς τὴν κωμικὴν περιγραφὴν τοῦ Μεγάλου Ξενοδοχείου τῆς Βιάσκας, τὸ ὁποῖον ἐδυσκολεύεσο, λέγεις, νὰ ἀνεύρῃς μεταξὺ τῶν περικυκλούντων αὐτὸ οἰκίσκων, καὶ θ' ἀνελογίζεσο ἴσως, ὅτι ζῶσα ἐγὼ ἐν μέσῳ τῶν κυνικῶν καυμάτων τῶν Ἀθηνῶν, δὲν θὰ ὑπεδεχόμην βέβαια μὲ μειδίαμα εὐχαριστήσεως τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῶν ἰδικῶν σου διασκεδάσεων καὶ τέρψεων, οὔτε τὸν ποιητικόν σου πανηγυρισμὸν τῶν χιόνων τοῦ Ἁγίου Γοθάρδου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔτρεμες σὺ ἐκ τοῦ ψύχους ἐν μέσῳ Ἰουλίῳ! Ἀλλὰ εἶσαι ἄσπλαγχνος καὶ ἐγωϊστικὴ φύσις. Οὔτε τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀμιμήτου δρόμου παρέλειψες, ὅστις ὑπεραναβαίνων τὸ γιγάντειον ὄρος διαγράφει 46 καμπὰς μόνον ἐντὸς τῆς κοιλάδος τῆς Τρέμολας, οὔτε τὴν ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ἐστιβασμένην ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ ἄλυτον πλέον χιόνα, οὔτε τὴν πρασίνην χλόην ἥτις θάλλει ἐπὶ τοῦ φυτικοῦ χώματος, τὸ ὁποῖον ἀπέθηκεν βαθμηδὸν ὁ ἄνεμος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν χιόνων, οὔτε τοὺς καταῤῥάκτας, οἵτινες χωνευόμενοι ὑπὸ τοὺς προαιωνίους πάγους, ἀναδύουσι μακρότερον καὶ κατακρημνίζονται ἐπὶ τὰς μελανὰς τῶν ἐλατῶν κορυφάς· οὔτε τοὺς κολοσσιαίους καὶ προσηνεῖς σκύλους τοῦ ξενῶνος τοῦ Ἁγίου Γοθάρδου, οἵτινες σὲ ἔσυρον ἠρέμα ἀπὸ τῆς ἐσθῆτος, ἵνα λάβωσι μικρὰν μερίδα τοῦ προγεύματός σου· οὔτε τὰς γραφικὰς τῶν ἑλβετίδων ἐνδυμασίας, οὔτε τὴν καταπληκτικὴν Γέφυραν τοῦ Διαβόλου, οὔτε τοῦ Φλῦλεν τὴν ἀμίμητον τοποθεσίαν, οὔτε τῆς λίμνης σου τὰ πράσινα κύματα, οὔτε . . . . οὔτε τίποτε τέλος πάντων, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ κινήσῃ τὴν ζηλείαν μου καὶ τὸν φθόνον μου, καὶ νὰ μοῦ καταστήσῃ ἀφορητοτέραν τὴν ἐν Ἀθήναις θερινὴν διαμονήν. Εἶνε φιλικὸν αὐτό; εἶνε εὔσπλαγχνον; εἶνε χριστιανικόν; Ἂς ὄψεσαι ἐν

ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτε ὁ Πλάστης θὰ σ' ἐρωτήσῃ, — καὶ θὰ σ' ἐρωτήσῃ βεβαίως, διατί ἐταξείδευες εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ὅτε ἡ φίλη σου ἔμενεν εἰς τὰς Ἀθήνας; καὶ διατί σὺ ἐκρύονες ἐπὶ τῶν Ἄλπεων, ὅτε ἡ ταλαίπωρος ἐκείνη ἀνελύετο εἰς ἱδρῶτα ἐν μέσῃ πλατείᾳ τοῦ Συντάγματος;

Μὴ νομίσῃς ὅμως, ὅτι δὲν εἴχαμεν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι τὰς μικράς μας διασκεδάσεις αὐτὰς τὰς ἡμέρας. Λέγω μικράς, βλέπεις, μὲ ὅλην τὴν πρέπουσαν μετριοφροσύνην, καθότι περὶ μεγάλων παρ' ἡμῖν δὲν πρόκειται, ὅσον καὶ ἂν προσποιούμεθα τοὺς μεγάλους. Ἐν πρώτοις εἴχαμεν πολιτικὴν ἀνεμοταραχήν, ἤτοι σάλον κοινοβουλευτικόν, ὡς λέγουσιν οἱ πολιτικοί. Ἡ κυβέρνησις δηλαδὴ συνεκάλεσε τὴν βουλήν, ἡ βουλὴ ἀπεδοκίμασε τὴν κυβέρνησιν, ἡ κυβέρνησις ἔδωκε τὴν παραίτησίν της, ἔπειτα πάλιν ἔμεινε, διότι ἡ ἀντιπολίτευσις δὲν ἐσχημάτισεν ἄλλο ὑπουργεῖον, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐφάνη ὅτι εἶχε καὶ πάλιν διάθεσιν νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὴν κυβέρνησιν, ἡ κυβέρνησις ἔστειλε τὴν βουλὴν ὅθεν ἦλθεν. Ἐννοεῖς σὺ τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά; ὄχι βέβαια· οὔτ' ἐγώ. Σὲ μέλει; ὀλίγον ἀναντιῤῥήτως· κ' ἐμὲ τὸ ἴδιον. Λέγουν τριγύρω μου, ὅτι τὰ πράγματα εἶνε σπουδαῖα· ἀλλ' ὅσοι τὸ λέγουν φαίνονται ὡς ν' ἀστειεύωνται, καὶ δὲν τοὺς πιστεύω. Τὸ μόνον σπουδαῖον εἶνε κατ' ἐμὲ αἱ διακόσιαι πεντήκοντα περίπου χιλιάδες δραχμαί, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν τὸ τίμημα τῆς ὀκταημέρου ἐκτάκτου συνόδου τῆς βουλῆς μας. Ὁ ταλαίπωρος ἑλληνικὸς λαὸς πληρόνει ἐπὶ τέλους πάντοτε les pots cassés.

Ἔπειτα πλὴν τῶν πολιτικῶν εἴχαμεν καὶ ἓν ἔκτακτον συμβάν, ἱκανῶς κωμικοδραματικόν, τὸ ὁποῖον ἀρκετὰ μᾶς συνεκίνησε καὶ μᾶς διεσκέδασεν αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα. Πολὺ φοβοῦμαι, ὅτι εἰς σὲ δὲν θὰ κάμῃ μεγάλην ἐντύπωσιν· ἡμεῖς ὅμως οἱ μικροπολῖται, οἵτινες δὲν ἔχομεν καθ' ἡμέραν τοιαῦτα τυχηρά, ἀρκούμεθα καὶ εἰς τὰ ὀλίγα, ἀναλογιζόμενοι τὴν παλαιὰν παροιμίαν « ὅταν μὴ κρέας παρῇ καὶ ταρίχῳ στερκτέον », τὴν ὁποίαν ὁ ὑπηρέτης μου μεταφράζει « ἐν ἐλλείψει χαρτοσήμου καλὸ 'ν' καὶ τὸ

στουπόχαρτο ». Ἐπειδὴ δὲ νομίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ τυχηρὰ αὐτὴ διασκέδασις ἡμῶν τῶν μικροπολιτῶν δύναται νὰ διασκεδάσῃ καὶ σὲ τὴν κοσμοπολίτιδα, σοῦ διηγοῦμαι τὸ γεγονός. Ἄκουσε λοιπὸν καὶ διασκέδασε, — ἂν θέλῃς, ἐννοεῖται· ὑποχρεωμένη δὲν εἶσαι. Εἷς ἐκ τῶν πολλῶν ὑπαξιωματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπεθύμησε, φαίνεται, νὰ συνδέσῃ τὴν δάφνην τοῦ Ἄρεως πρὸς τὴν μύρτον τοῦ ἔρωτος. Θῦμα δὲ πρόχειρον τῶν φονικῶν του βλεμμάτων εὑρέθη κόρη τις ἁπλῆ καὶ ἄκακος, δεκαπενταέτις μόλις, ἥτις καὶ καταλιποῦσα τὸν πατρικὸν οἶκον, ὅπου εἶχεν ἴσως βαρυνθῇ νὰ ἀκούῃ ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας τὸ τ ύ π τ ω τ ύ π τ ε ι ς τοῦ διδασκάλου πατρός της, — ἴσως δὲ καὶ νὰ τὸ αἰσθάνεται ἐνίοτε, παρηκολούθησε τὸν ἐκπορθητὴν τῆς καρδίας της εἰς μικρὸν τινὰ ἐν Νεαπόλει (τῶν Ἀθηνῶν) οἰκίσκον, ὅπου, ἀλλάξασα γραμματικήν, ἔκλινε τὸ j'aime, tu aimes ἀντὶ τοῦ βαρέος ἐκείνου ἑλληνικοῦ ῥήματος.

Ὁ πατὴρ ὅμως ἤθελε τὴν κόρην του, καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀρχὴ ἤθελε τὸν παραπλανηθέντα ἥρωά της. Ἀνεζητήθη λοιπὸν τὸ ἐρημητήριον τῶν δύο περιστερῶν, εὑρέθη μετὰ κόπους πολλούς, καὶ τὰ πεζὰ τῆς ἐξουσίας ὄργανα — ὄχι, ἐλησμόνησα· ἦσαν καὶ ἱππεῖς — προσεκάλεσαν τὸν νεαρὸν Ἄρην νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν πατέρα της τὴν νεαρωτέραν Ἀφροδίτην. Ἀλλὰ τὸ ζεῦγος τὸ ἐρωτικόν, ἐνθυμούμενον καὶ ἀντίγραφον ἴσως τὸ ἐπινόημα τοῦ Σελεστίνου καὶ τοῦ Ξαβιέρου τοῦ Méry, ἐκλείσθη καὶ ἐμανδαλώθη ἐντὸς τῆς φωλεᾶς του, καὶ ἐδήλωσεν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας αὐτὸ κλητῆρας καὶ στρατιώτας, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἐννόει νὰ χωρισθῇ. Εἰς μάτην αἱ παρακλήσεις τῶν κλητήρων, εἰς μάτην αἱ ἐπιταγαὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Ὁ ἥρως τῆς κωμωδίας, προσαγορεύων ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ ἐρωτικοῦ του φρουρίου τὸ περιϊστάμενον πλῆθος, ἐδήλου ῥητῶς καὶ κατηγορηματικῶς, ὅτι εἶχεν ἐντὸς τῆς οἰκίας πετρέλαιον καὶ δυναμίτιδα καὶ πῦρ, καὶ ἐκτὸς τούτων σπάθην καὶ πολύκροτον· ὅτι εἰς πρώτην ἀπόπειραν ἐκβιάσεως τῆς θύρας ἤθελε πυροβολήσει κατὰ τοῦ πρώτου τολμητίου,

ἤθελε κόψει τὸν λαιμὸν τῆς ἐρωτικῆς του περιστερᾶς, ἤθελεν ἀνάψει τὸ πετρέλαιόν του, καὶ . . . πρὶν ἢ ἀνατινάξῃ εἰς τὸν ἀέρα διὰ δυναμίτιδος τὴν οἰκίαν, ἤθελεν αὐτοκτονήσει διὰ τῆς τελευταίας τοῦ πολυκρότου βολῆς. Τὸ πρᾶγμα, ἐννοεῖς, ἐφάνη κἄπως σπουδαῖον εἰς τοὺς πολιορκητάς, διότι ὀλίγοι, φαίνεται, μεταξὺ αὐτῶν ἐγνώριζον τὸν ἥρωα. Τὸ περιεστὼς πλῆθος ἔφριξε, τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας συνεκινήθησαν καὶ κἄπως τὸ ἐσυλλογίσθησαν, ἐπλατύνθη δὲ ἱκανῶς ὁ κύκλος τῶν περιέργων, οἵτινες τὴν ἑσπέραν ἐκείνην εἶχον προτιμήσει τὸ ἐν Νεαπόλει θέαμα ἀπὸ τὴν παράστασιν τοῦ Ἄμλετ ἐν τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τοῦ Ὀρφέως ἐν Φαλήρῳ. Συμβουλίου γενομένου, ἐκρίθη καλὸν νὰ ἁλωθῶσιν οἱ ποιητικοὶ ἐρασταὶ διὰ τοῦ πεζοτάτου μέσου τῆς πείνης. Φρουρὰ τακτικὴ ἐστήθη πρὸ τοῦ ἐρημητηρίου τῶν δύο περιστερῶν, καὶ περιπολίαι τακτικαὶ μετηλλάσσοντο εἰς ὥρας τακτάς, πρὸς ἀνέκφραστον διασκέδασιν τῶν ἀργῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν περιέργων γειτόνων, οἵτινες οὔτε Ἄντρον τῶν Νυμφῶν ἐσυλλογίζοντο πλέον, οὔτε Βουλήν, οὔτε πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. Δυστυχῶς ὅμως τὸ πρᾶγμα ἐκοινολογήθη, ἡ πόλις ἤρχισε νὰ συγκινῆται, ὁ σπουδαῖος τύπος ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἀπήτει τὴν αὐστηρὰν τοῦ νόμου ἐκτέλεσιν. Αἱ ἀρχαὶ κατενόησαν ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ μένωσιν ἀπαθεῖς — ἢ καὶ συγκεκινημένοι, ἀδιάφορον — θεαταὶ τῶν γινομένων, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τῆς ἐρωτικῆς ἀκροπόλεως. Προχθὲς λοιπὸν τὴν πρωΐαν ἔγειναν ἐν πρώτοις, κατὰ τὰ νόμιμα τοῦ πολέμου, ἡ εἰς παράδοσιν πρόσκλησις τῶν πολιορκουμένων. Ἀλλ' ὁ ἥρως ἐξελθὼν εἰς τὸν ἐξώστην, παρισταμένης ἐκ δεξιῶν τῆς νεαρᾶς καὶ μυρτοστεφοῦς ἡρωΐδος, ἐλάλησεν εἰς τὸ κοινὸν διὰ μακρῶν, κρατῶν τὴν σπάθην του διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀνημμένην λαμπάδα διὰ τῆς ἀριστερᾶς, καὶ ἐδήλωσε βροντωδῶς, ὅτι πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν τοῦ περιεστῶτος λαοῦ ἤθελε φονεύσει τὴν νεάνιδα καὶ πυρπολήσει διὰ πετρελαίου τὸν οἶκον. Τὴν δήλωσιν μάλιστα ταύτην παρηκολούθησε καὶ δραματική τις παντομίμα, καθ' ἣν ἐκεῖνος

μὲν προσήγαγε τὴν σπάθην του εἰς τὸν τράχηλον ἐκείνης, ἐκείνη δὲ ἔκλεισεν ἐν ἐρωτικῇ ἐκστάσει τοὺς ὀφθαλμούς, οἱονεὶ μέλλουσα νὰ παραδώσῃ τὸ πνεῦμα εἰς τὴν λευκὴν τῆς Ἀφροδίτης περιστεράν. Τὸ ἄκακον κοινὸν ἐνόμισε πρόσφορον νὰ φρίξῃ, καὶ ἀνεκραύγασε μάλιστα ἐκ τρόμου. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται δὲν ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ συγκινηθῶσι· διαῤῥήξαντες δὲ διὰ πελέκεων τὴν θύραν, ἐνῷ μάτην ὁ ἥρως ἐξηκολούθει χειρονομῶν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου καὶ κραυγάζων, καὶ περιφέρων πάντοτε τὴν σπάθην του εἰς τῆς ἐρωμένης του τὸν λαιμόν, καὶ γυμνῶν τὰ στήθη του καὶ προκαλῶν τοὺς πυροβολισμοὺς τῶν στρατιωτῶν, εἰσῆλθον ἐκεῖνοι εἰς τὸν οἶκον, καὶ τὸν συνέλαβον ἐν πάσῃ πεζότητι. Πρὶν ἢ ὅμως τὸν συλλάβωσι, προφθάσας ἐκεῖνος ἐκρήμνισεν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου εἰς τὴν ὁδὸν . . . τίνα ὑποθέτεις; τὴν νεαρὰν ἡρωΐδα τοῦ οἰκογενειακοῦ δράματος, ὡς θὰ ἔλεγε πρόγραμμά τι τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Οὕτω δὲ ἀπήχθη μὲν ὁ ἥρως εἰς τὸ φρουραρχεῖον, ἡ δὲ ἡρωὶς εἰς παρακείμενόν τι φαρμακεῖον, ὅπως τῇ δοθῇ ἡ πρώτη βοήθεια. Σὲ διεσκέδασεν ἡ ἱστορία μου; τὸ ἐλπίζω. Ἂν τώρα σοῦ ἔλθῃ ἡ περιέργεια νὰ μ' ἐρωτήσῃς: τί θὰ τὸν κάμουν τὸν παράδοξον αὐτὸν ἥρωα; θὰ σοῦ ἀπαντήσω ἀφελῶς: δὲν ἠξεύρω. Ἂν ἔζων ἀλλοῦ, θὰ τὸ ἤξευρα καὶ θὰ σοῦ τὸ ἔλεγα. Ἴσως ἐδῶ προβιβασθῇ.

Θ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἰουλίου 1879

Ἡ κωμικοτραγικὴ μου διήγησις τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος τόσον ἐξετάθη, ὡς εἶδες, ὥστε μὲ ἐμπόδισε νὰ ἐκκαθαρίσω μαζή σου τὸν ἑβδομαδιαῖόν μου λογαριασμόν, καὶ μ' ἀφῆκε μάλιστα ὑπὸ τὸ βάρος καθυστερούντων, ἅτινα σπεύδω νὰ πληρώσω σήμερον, μὴ θέλουσα νὰ μιμηθῶ κατὰ τοῦτο τοὺς μᾶλλον φορο-

λογουμένους εὐδαίμονός τινος χώρας, ὧν αἱ πρὸς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὀφειλαὶ ἀναβαίνουσι μέχρι σήμερον εἰς τὸ ἀσήμαντον ποσὸν τῶν ἑβδομήκοντα περίπου . . . ἑκατομμυρίων.

Καὶ ἐν πρώτοις λοιπὸν ἄς σοῦ ἀναφέρω τὴν συναυλίαν Frigeri, τὴν ὁποίαν ἀπηλαύσαμεν πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν ἐν Φαλήρῳ. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τώρα, τίς μοχθηρὸς τεχνοκρίτης ἔγραψέ ποτε, ὅτι ἡ μουσικὴ κατήντησε σήμερον θόρυβός τις ἱκανῶς δυσάρεστος, διαφέρων παντὸς οἱουδήποτε ἄλλου θορύβου κατὰ τοῦτο καὶ μόνον ὅτι πληρόνεται ἀκριβώτερα. Ἀγνοῶ ποία μουσικὴ ἀκρόασις προεκάλεσε τὸν φοβερὸν αὐτὸν ἀφορισμὸν τοῦ κριτικοῦ ἐκείνου· ὑποθέτω ὅμως, ὅτι θὰ ἦτο πρώτη τοὐλάχιστον ἐξαδέλφη, ἂν ὄχι καὶ ἀδελφή, τῆς μοναδικῆς συναυλίας τὴν ὁποίαν μᾶς προσέφερεν ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπίδημος ἰταλὶς ἀοιδός. Αἱ Ἀθῆναι, βλέπεις, ἐξομοιοῦνται ὁλονὲν πρὸς τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀφοῦ ἀπέκτησαν operette ὡς οἱ Παρίσιοι, καὶ season ὡς τὸ Λονδῖνον, καὶ Damenorchester ὡς ἡ Βιέννα, ἤρχισαν ἀπό τινος ν' ἀποκτῶσι καὶ μουσουργοὺς ἐπιδήμους, οἵτινες φέρουσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὸν πλάνητα πόδα των εἰς τὴν κλασικὴν χώραν τῶν ὡραίων τεχνῶν, θηρεύοντες μὲν ἴσως καὶ αὐτοὶ τὰ φειδωλὰ κέρματα τῶν Ἀθηναίων, ὡς οἱ δεκαετεῖς ἁλῆται ἁρπισταὶ τῆς Μεσσήνης καὶ τοῦ Τράνι, ἀλλὰ ποθοῦντες ἰδίως νὰ προσθέσωσι κλάδον ἐλαίας Ἀττικῆς εἰς τοὺς λοιπούς των στεφάνους. Ἡμεῖς δέ, ἄνθρωποι πρακτικοί, φειδόμεθα μὲν τῶν κερμάτων, ὅσον καὶ ἂν ἐξεχείλισαν ἐσχάτως ἐν Ἑλλάδι αἱ χάλκιναι εἰκόνες τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀφειδοῦμεν ὅμως στεφάνων καὶ πανηγυρισμῶν, διότι . . . die kosten ja nichts, ὡς λέγουσιν οἱ πολὺ ἡμῶν πρακτικώτεροι γερμανοί. Οὕτω θὰ ἀνέγνωσες βέβαια εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας, τὰς ὁποίας σοῦ ἔφερε τὸ παρελθὸν ταχυδρομεῖον, τοὺς θριάμβους τῆς ἰταλίδος ψαλτρίας, ἀλλὰ θὰ παρετήρησες συνάμα, ὅτι τῶν θριάμβων αὐτῶν πολὺ ἀραιοὶ ὑπῆρξαν οἱ μάρτυρες. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρξα δυστυχῶς καὶ ἐγώ· τὸ δὲ μαρτύριόν μου διήρκεσε δύο περίπου ὥρας. Εὐτυχῶς ὅμως

«ὁ τρώσας καὶ πάλιν ἰάσεται» λέγει ἡ Γραφή. Τὸ μαρτύριόν μου εἶχεν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν θεραπείαν του. Ἡ φωνὴ τῆς K. Frigeri ἦτο τοσοῦτον μετριοφρόνως ὀλίγη καὶ τόσον δειλῶς οἰκονομική, οἱ δὲ συμπαραστατοῦντες αὐτῇ μουσουργοὶ τοσοῦτον συμπαθῶς εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ μύχια βάθη τῆς φαληρικῆς σκηνῆς, ἵνα μὴ καταστήσωσι φαίνεται προδηλοτέραν διὰ τῆς παραβολῆς τὴν φωνητικὴν ἀνέχειαν τῆς ψαλτρίας, ὥστε ἡ ὅλη συναυλία δὲν ὑπερέβη τὴν εὐάρεστον διαπασῶν ὑποκώφου τινὸς μορμυρισμοῦ, συγχεομένου μυστηριωδῶς πρὸς τὸν ἤρεμον φλοῖσβον τῶν ἐπὶ τῶν ἄμμων τοῦ Φαλήρου ἐκπνεόντων κυμάτων.

Ἐβλέπομεν τὴν ἀοιδὸν ἀνοίγουσαν τὰ χείλη καὶ χειρονομοῦσαν μετὰ πάθους πολλοῦ, ἐβλέπομεν τοὺς μουσικοὺς σύροντας εὐσυνειδήτως τὰ τόξα των ἐπὶ τῶν χορδῶν, ἀλλὰ τόσον καὶ μόνον. Ἡ μυστικὴ ἡμῶν ῥέμβη δὲν ἐταράσσετο· ἐφανταζόμεθα ὅτι εἴχομεν ἐμπρός μας κινεζικήν τινα σκιοπαιδιάν, καὶ . . . . ἤμεθα εὐχαριστημένοι. Μόλις ποὺ καί που ἡ φωνὴ τῆς ψαλλούσης ἔκρινε καλὸν νὰ βεβαιώσῃ τὴν ὕπαρξίν της δι' ἐκτάκτου ἀγῶνος, καὶ κραυγή τις τότε ὀξεῖα μᾶς ἐξήγειρε τοῦ ὕπνου, ὡς ψυχροῦ λουτροῦ καταῤῥάκτης ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὀπιοφάγου κινέζου. Ἀλλὰ τὰ ἔκτακτα αὐτὰ ἦσαν σπάνια· ἡ δὲ καθόλου τῆς μουσικῆς ἡμῶν διασκεδάσεως ἐντύπωσις ὡμοίαζε πρὸς τὴν παράδοξον ἐκείνην καὶ μυστηριώδη συγκίνησιν, ἣν προξενεῖ φωνὴ ἐγγαστριμύθου.

Ἔρχομαι τώρα εἰς τὸν papa Lavergne. Τὸν ἐνθυμεῖσαι, τὸν εὔσωμον ἐκεῖνον καὶ φαιδρὸν Ὀλύμπιον Δία, ὅστις ἐπιδεικνύων εἰς τὴν χορείαν τοῦ δωδεκαθέου τὰς εὐσάρκους του κνήμας, ἀνεφώνει μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας: et pas de coton! Τὸν ἐνθυμεῖσαι βέβαια· τὸν ἐθαυμάσαμεν μαζὶ κατὰ τὸ 1871, ὅτε ἀπετέλει τὸν ἀκράδαντον στῦλον τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου τῶν Ἀθηνῶν. Τὸν ἐχειροκροτήσαμεν τότε ὡς Général Boum καὶ ὡς Jupiter, ἤλπιζα δὲ νὰ τὸν χειροκροτήσω καὶ ἐφέτος, ὅτε ἡ διεύθυνσις τοῦ φαληρικοῦ θεάτρου ἐνόμισε πρόσφορον νὰ καρυκεύσῃ τὰ μουσικά της μαγειρεύματα διὰ τῶν ἐκ τοῦ παρελθόντος εὐαρέστων ἀνα-

μνήσεων τῶν θεατῶν. Ἦλθε λοιπὸν καὶ πάλιν καὶ ἀνέβη εἰς τὸ φαληρικὸν σανίδωμα ὁ Ζεὺς τοῦ 1871. Πόσον ὅμως μεταβεβλημένος! Πόσον ἰσχνὸς καὶ μαραμμένος ὁ ταλαίπωρος! Οὔτε παρειαὶ πλέον στρογγύλαι, οὔτε κνῆμαι στρογγυλώτεραι, οὔτε κοιλία στρογγυλωτάτη. Πομφόλυγες ἦσαν πάντα καὶ διερράγησαν. Καί αὐτοὶ νομίζω οἱ τρεῖς τέσσαρες ὀδόντες τοῦ πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε, οἵτινες ἐπένθουν ἄλλοτε ἐν ἐρημίᾳ τὴν στέρησιν τῶν ἀδελφῶν των, μετέβησαν εἰς ἐντάμωσιν ἐκείνων, καὶ τὸ ἆσμα τοῦ ἐφετεινοῦ Διὸς ἦτο ἄναρθρός τις φωνή, βαρεῖα μὲν ὡς πάντοτε καὶ ἠχηρά, ἀλλὰ τίποτε περιπλέον. Φαντάσου τὴν ἀπογοήτευσιν τῶν παλαιῶν του θαυμαστῶν. Φαντάσου δὲ καὶ τὴν λύπην αὐτῶν, ὅτε τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἠκούσθη αἴφνης καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἡ ἀπαισία εἴδησις, ὅτι ὁ Ζεὺς οὗτος ὁ κατεσκληκὼς καὶ ἠρειπωμένος, οὗτινος τὸ παρελθὸν κἂν μεγαλεῖον ἐπέβαλλε τὸν σεβασμόν, μετηνέχθη ἀπὸ τοῦ χαρτίνου τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὰς πολιτικὰς φυλακὰς διὰ χρέη! Ἀστεῖός τις, ἀλλὰ σκληροκάρδιος καὶ ἀπαθὴς πρὸς τὸ φοβερὸν αὐτὸ δυστύχημα τοῦ φαληρικοῦ Ὀλύμπου, εἶπεν, ὅτι εἰς τὸ νέον του violon θὰ ἐννόησεν ὁ Ζεὺς πόσον τερπνὸν ἦτο καὶ προτιμότερον τὸ violon τοῦ Ὀρφέως. Τὸ λογοπαίγνιον εἶνε ἄσχημον, ὡς βλέπεις, καὶ διὰ τὸν δυστυχῆ Lavergne ἦτο πολὺ ἀσχημότερον. Εὐτυχῶς εὑρέθη, φαίνεται, θεός τις ἀπὸ μηχανῆς ἰσχυρότερος τοῦ Διός, καὶ ἀπεφυλάκισε τὸν νεφεληγερέτην. Τὸν ἔχομεν λοιπὸν καὶ πάλιν, μέχρις οὗ φυτρώσῃ κανεὶς ἄλλος δανειστής.

Ἰδοὺ ἐξώφλησα τὰ καθυστεροῦντά μου, καὶ μεταβαίνω εἰς τὸν τρεχούμενον, ὡς λέγουσιν οἱ ἔμποροι. Ἐπειδὴ δὲ εἶπα τὴν λέξιν τρεχούμενος, ἠξεύρεις ποία εἶνε σήμερον ἡ πλέον τρεχούμενη διασκέδασις (μεταφράζω κατὰ τὸν συρμὸν l'amusement le plus couru) τῶν Ἀθηνῶν; Ἡ Lilly, ἀγαπητή μου. Σὺ δὲν γνωρίζεις βέβαια τὴν Lilly· δυστυχὴς θνητή! Ἡ Lilly, φιλτάτη, εἶνε χαριτωμένη τις Ἀγγλίς, τραγουδίστρια τῶν ἐν ὑπαίθρῳ σκηνῶν, ὀλίγον χορεύτρια, κἄπως μῖμος, πολὺ πολὺ ὅμως

εὔμορφη, καὶ πολὺ περισσότερον εὐμελὴς καὶ εὔσωμος. Διὰ νὰ ἐννοήσῃς δὲ πόσον εἶνε εὔσωμος ἡ νέηλυς ἀοιδὸς τοῦ Κήπου τῶν Μουσῶν, ἀρκεῖ νὰ σοῦ ἀναφέρω, ὅτι κυρία τις πρό τινων ἡμερῶν καθημένη πλησίον μου, — ὁμοιάζουσα δέ, σημείωσε καλῶς, τσίρον τῆς περυσινῆς ἐσοδείας, — δὲν ἠδυνήθη νὰ καταστείλῃ τὴν ἱεράν της ἀγανάκτησιν, βλέπουσα τὰς τορνευτὰς κνήμας τῆς Ἀγγλίδος διαγραφομένας ὑπὸ τὸ ροδόχρουν της πλέγμα. «Ἄχ! τί ἐντροπή!» ἀνεφώνησεν· ἐγὼ δὲ ἐμειδίασα εἰς ἀπάντησιν, συλλογιζομένη, ὅτι ἡ τόσον αἰδήμων γείτων μου εἶνε τακτικὴ φοιτήτρια τοῦ φαληρικοῦ θεάτρου, καὶ ὅτι πολλάκις εἶδε καὶ τὴν Perichole καὶ τὴν Jolie Parfumeuse, καὶ τὰς λοιπὰς εὐωδίας τοῦ ἐφετεινοῦ μας θιάσου. Ἡ Ἀγγλὶς λοιπὸν αὕτη ἐγκατεστάθη ἐφέτος εἰς ἓν τῶν ἑπτὰ Ἄντρων, ἅτινα ἐφύτρωσαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ξηρᾶς κοίτης τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ μετέβαλον, ὡς λέγει ἐνθουσιώδης τις φίλος μου, τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς πόλεως εἰς ἄλλα Champs Élysées. Ψάλλει ἀγγλιστὶ ἐλαφρά τινα ἀσμάτια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναμιγνύει ποὺ καί που καὶ γερμανικὰς ἢ γαλλικὰς ἐπωδούς, καὶ διὰ τοῦ ἁπλοῦ αὐτοῦ μέσου καταμαγεύει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τοὺς ἀκροατάς της, ὥστε ἠρημώθησαν πέριξ καὶ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν, καὶ Ἀπόλλων καὶ γερμανικοὶ θίασοι, καὶ Γιαννούλα — εἶνε ἡ σμυρναία ἀοιδὸς τοῦ ἀμανέ, περὶ ἧς ἄλλοτε θὰ σοῦ γράψω — καὶ ἀθρόος ὁ κόσμος συρρέει καθ' ἑσπέραν εἰς τοὺς ἀναριθμήτους — ὀλίγους ὅμως σκάμνους τοῦ θεάτρου, καὶ συνωθεῖται ἵνα καταλάβῃ θέσιν παρέχουσαν καὶ εἰς τὰ ὦτα καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς συγχρόνως τέρψιν. Τὸ κύριον δὲ θέλγητρον τῆς Lilly δὲν εἶνε οὔτε τὸ μέτριον ἄλλως ἆσμά της, οὔτε αἱ ὑπὲρ τὸ μέτριον κνῆμαι της, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ ἀναστήματος καὶ τῆς ἀναβολῆς αὐτῆς, τὸ ἐμμελὲς καὶ ἁρμονικὸν τῶν κινήσεών της καὶ ἡ περὶ τὴν ἐνδυμασίαν της ἄπειρος τέχνη. Ἀδύνατον νὰ τὴν ὑπολάβῃ τις Ἀγγλίδα, πρὶν ἀνοίξῃ τὸ στόμα της. «Ἔπιε νερὸν τοῦ Σηκουάνα ἡ Ἀγγλὶς αὐτή», μ' ἔλεγεν ὁ ἴδιος ἐκεῖνος φίλος μου, καὶ νομίζω ὅτι δὲν εἶχεν ἄδικον. Φαντάζεσαι τώρα εὐκόλως, εἰς ποίας ὑπερ-

βολὰς ὠθεῖ καθ' ἑσπέραν ὁ ἐνθουσιασμὸς τὸ εὐφάνταστον καὶ ἐνθουσιῶδες κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ φιλοφροσῦναι γίνονται μεγαλοφώνως διὰ λόγων καὶ σχημάτων, τὰ ἐπιφώνηματα τοῦ θαυμασμοῦ ὁμοιάζουσιν ἐνίοτε μὲ βρυχηθμούς, αἱ ἀνθοδέσμαι δὲ καὶ αἱ περιστεραὶ βρέχουσι κατὰ κεφαλῆς τῆς Lilly, ἥτις οὐδεμίαν συνήθως αἰσθάνεται δυσκολίαν νὰ ἀνταποδίδῃ μεγαλοφώνως ἐπίσης καὶ ἐκφραστικώτατα τὰς φιλοφρονήσεις τῶν θυμάτων της. Περὶ τοῦ συντρόφου της Lavator, κοινοτάτου κωμικοῦ, τίς οἶδε τίνος ἱπποδρόμου τῆς Εὐρώπης, οὐδὲ λόγος δύναται νὰ γείνῃ, εἰμὴ μόνον ὅτι εἶνε σύζυγος τῆς Lilly, — ὡς λέγει.

Δὲν ἐξακολουθῶ τὴν ἐπιστολήν μου σήμερον, διότι ἡ συνέχεια θὰ ἦτο λυπηρά. Προτιμῶ νὰ σοῦ μείνω καὶ πάλιν χρεώστης.

Γ'.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 2 Αὐγούστου 1879.

Ἀνέβης λοιπὸν εἰς τὸ Ῥίγι καὶ δὲν ἐτρόμαξες! Ἀνερριχήθης διὰ τολμηρᾶς καὶ παραδόξου σιδηροδρομικῆς τροχιᾶς εἰς δύο χιλιάδων περίπου ποδῶν ὕψος, καὶ οὔτε ζάλην ἠσθάνθης, οὔτε ἰλιγγίασιν, οὔτε φόβον! Καλὸν σημεῖον. Θὰ εἰπῇς, ὅτι τὸ νευρικόν σου σύστημα ἐδυναμώθη, ὅτι ἡ ἐπισφαλὴς ἐκείνη ὑγεία σου, — ἥτις ὡς ἐνθυμεῖσαι, δὲν ἐνέπνεεν εἰς τοὺς φίλους σου τόσους φόβους, ὅσους εἰς σέ, — ἀνέλαβε πάλιν. Δὲν ἠξεύρω κατὰ πόσον συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ἡ περιηγητική σου θεραπεία· ἔχω ὅμως τὸν ἐγωϊσμὸν νὰ νομίζω, ὅτι καὶ τὰ ἰδικά μου γράμματα ἐνήργησαν κἄπως πρὸς τὸ εὐάρεστον αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Δὲν δύνασαι τοὐλάχιστον νὰ μοῦ ἀρνηθῇς, ὅτι συμμορφουμένη ἀκριβῶς πρὸς τὰς ὁδηγίας σου, προσεπάθησα μέχρι τοῦδε πάσῃ δυνάμει νὰ φαιδρύνω τὰς ὥρας τῆς ξενητείας σου, ὅτι ἀπέφυγα ἐπιμελῶς πᾶσαν ἀφή-

γησιν καὶ πᾶσαν περιγραφὴν δυναμένην νὰ λυπήσῃ τὸν πατριωτισμόν σου, καὶ ὅτι ἡ ἀττικὴ ἐκείνη αὔρα, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς ποιητικὰς ἀπαιτήσεις σου προσεπάθουν νὰ ἀποταμιεύω ἑκάστην ἑβδομάδα ἐντὸς τῶν ἐπιστολῶν μου, περιεῖχεν ἱκανὴν ποσότητα σκοπίμου φαιδρότητος. Σημείωσε δέ, ὅτι θὰ περιεῖχεν ἀκόμη περισσοτέραν, ἂν μοῦ ἐπέτρεπες νὰ ἀναμιγνύω ἐνίοτε εἰς τὴν σκευασίαν μου καὶ μικρόν τι srupulum κακολογίας, καὶ νὰ σοῦ διηγῶμαι παραδείγματος χάριν . . . πλὴν δὲν τὸ θέλεις, μοῦ τὸ ἀπηγόρευσες. N'en parlons plus.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον κ' ἐγὼ ἀπέφυγα νὰ σοῦ ἀναγγείλω διὰ τῆς παρελθούσης μου ἐπιστολῆς λυπηρὰν τινὰ εἴδησιν, καὶ σοῦ ἔμεινα καὶ πάλιν χρεώστης, περιμένουσα νὰ τὴν μάθῃς παρὰ τῶν ἐφημερίδων πρῶτον καὶ κατόπιν παρ' ἐμοῦ. Δὲν θὰ ἔχῃ μὲν πλέον τὸ θέλγητρον τοῦ νέου, ἀλλὰ τοιούτων νέων θέλγητρον ἂς μὴν ἔχῃ ποτὲ κανέν μου γράμμα. Ναί, φίλη μου, καὶ σήμερον ἔτι, ὅτε παρῆλθον ἤδη δέκα ἡμέραι ἀπὸ τοῦ ἀπαισίου γεγονότος — καὶ ἠξεύρεις πόσα καὶ ποῖα πράγματα ψυχραίνονται συνήθως καὶ λησμονοῦνται παρ' ἡμῖν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν, — καὶ σήμερον ἔτι ἔχω βαρυαλγῆ τὴν καρδίαν, ὄχι πλέον ἀναγγέλλουσα ἀλλὰ γράφουσα καὶ ἐγὼ, ὅτι ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπέθανεν. Εἶμαι δὲ βεβαία, ὅτι καὶ εἰς σὲ τὴν αὐτὴν λύπην θὰ προξενήσωσιν αἱ ὀλίγαι αὐταὶ σειραί, ὅσην σοῦ ἐπροξένησε τὸ πρῶτον τοῦ θανάτου ἄγγελμα, καὶ ὅτι τὸ δάκρυ τὸ ὁποῖον θὰ θολώσῃ καὶ πάλιν τοὺς ὀφθαλμούς σου δὲν θὰ ἦνε ὀλιγώτερον θερμὸν ἐκείνου, ὅπερ ἐστάλαξεν ἐπὶ τῆς πρώτης ἐντύπου ἀγγελίας τοῦ δυστυχήματος, τὴν ὁποίαν σοῦ ἔφεραν αἱ ἐφημερίδες. Εἴχαμεν καὶ αἱ δύο τὸ εὐτύχημα νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν εὐγενῆ ἐκεῖνον ἄνδρα· καὶ ἂν οἱ πολλοὶ πενθοῦσι σήμερον τὴν μεγάλην καὶ πρόωρον ἀπώλειαν, ἣν ὑπέστησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διὰ τοῦ θανάτου ἑνὸς τῶν καλλιτέρων λυρικῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος, ἡμεῖς πενθοῦμεν συγχρόνως καὶ τὸ ἄωρον τέρμα τοῦ βίου ἀνδρὸς εὐγενοῦς καὶ ὑψηλόφρονος, οὗτινος ἡ μεγάλη καὶ εὐπαθὴς

καρδία, πλήρης φλογεροῦ καὶ δυσαπαλλάκτου πατριωτισμοῦ, διερράγη ἐπὶ τέλους μοιραίως ὑπὸ τὴν βιαιότητα τῶν παλμῶν της. Ὁ Βαλαωρίτης, ὡς ἠξεύρεις, ἔπασχεν ἀπὸ πολλοῦ βαρὺ καρδιακὸν νόσημα, οὔτινος οὐδ' αὐτὸν τὸν ἴδιον διέφευγεν ἡ σπουδαιότης. Ἀπὸ καιροῦ ἤδη δὲν κατεκλίνετο πλέον, καὶ μόλις που κατώρθονε νὰ κλείῃ τὰ βεβαρημένα του βλέφαρα ἀνακύπτων ἐπὶ βραχείας ὥρας εἰς τὸ ἀνάκλιντρόν του. Ἡ σωματικὴ αὕτη βάσανος εἶχεν ἐμπνεύσει ἀναγκαίως εἰς τὸν ταλαιπωρούμενον ποιητὴν τῆς Κυρὰ Φροσύνης βαρύθυμόν τινα μισοκοσμίαν· διὰ τοῦτο δὲ φεύγων πᾶσαν κοινωνικὴν ἀναστροφήν, εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς τὴν παρὰ τὰ γαλανὰ τῆς Λευκάδος ὕδατα ἐκτεινομένην ὡραίαν ἐξοχικήν του ἔπαυλιν, καὶ ἐμόναζεν εἰς τὴν Μαδουρήν του. Ἐκεῖ, θεώμενος ἀπὸ τῶν παραθύρων του τὰ μελανὰ τῆς Ἀκαρνανίας ὄρη καὶ βαθύτερον τὰ κυανᾶς κορυφὰς τοῦ Ζυγοῦ, ἀναπνέων τὴν βαλσαμώδη αὔραν, ἥτις προσέπνεεν ἀπὸ τὰς ἐλάτας τῶν ἠπειρωτικῶν βουνῶν καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀναπολῶν τὴν αἱματηρὰν ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ καὶ τὰ καρυοφίλια τῶν ἁρματωλῶν, ἀνέπλαττεν ἐν ἐκστάσει τῆς Φροσύνης τὸν ἔσχατον στεναγμόν, πνιγόμενον ὑπὸ τὰ κύματα τῆς Λίμνης, καὶ τοὺς ἄθλους τῶν Σουλιωτῶν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Κιάφας· ἔβλεπε τὸ οἰκτρὸν φάσμα τοῦ Θανάση Βάγια, καὶ τὴν σεμνὴν μορφὴν τοῦ Σαμουήλ, ἀνατινάσσοντος τὸ Κοῦγκι εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ἔτεινεν ἄπληστον τὸ οὖς, οἱονεὶ πρὸς μακρυνήν τινα καὶ μυστηριώδη μελωδίαν, πρὸς τὴν ἁρμονικὴν λαλιὰν τῶν κλεφτῶν, τὴν ὁποίαν μετὰ τοσαύτης θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἀπεταμίευσεν εἰς τὰ ποιήματά του. Ἐνίοτε ἡ ἔκστασις ἐκείνη μετέπιπτεν εἰς ἔμπνευσιν, ἡ ῥέμβη μετεβάλλετο εἰς ἐνθουσιασμόν, ἡ ἄφωνος ποιητικὴ θεωρία ἐξεχύνετο εἰς ἆσμα, καὶ ὁ ἀπὸ τῆς Λευκάδος ἄνεμος μᾶς ἔφερεν εἰς Ἀθήνας νέαν μελωδίαν τοῦ πάσχοντος ποιητοῦ. Ἀλλ' ἦσαν σπάνια δυστυχῶς τὰ ἐνεργὰ ἐκεῖνα διαλείμματα. Ὁ Βαλαωρίτης ἔβλεπε μόνον, ἀνεπόλει καὶ ὠνειρεύετο. Ὠνειρεύετο, φεῦ! ὅ,τι δὲν τοῦ ἐχάρισεν ἡ μοῖρα νὰ ἴδῃ πραγ-

ματοποιούμενον. Ὠνειρεύετο τὰ Γιάννενά του ἐλεύθερα· ὠνειρεύετο νέον προσκύνημα εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην γῆν, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ ψάλτης· ὠνειρεύετο ἆσμα καινὸν ὡς τέρμα τῶν παλαιῶν του ἀσμάτων, ὠνειρεύετο νὰ ἑορτάσῃ τὸ Πάσχα ἐκεῖ, ὅπου ἐνηστεύθη τεσσάρων αἰώνων τεσσαρακοστήν. Ἀλλ' ὁ θάνατος ἔκοψε τὰ ὄνειρα τοῦ ποιητοῦ, καὶ τὸ ἀῤῥενωπόν του ἆσμα δὲν θὰ πανηγυρίσῃ τῆς Ἠπείρου τὴν ἐλευθερίαν. Ὅταν ἐκεῖ ποτε τὴν αἱματοβαφῆ σημαίαν ἀντικαταστήσῃ ἡ κυανόλευκος καὶ ὁ σταυρὸς τὴν ἡμισέληνον, ὅταν τείνῃ ἔνθους ἡ Ἤπειρος τὸ οὖς πρὸς τὴν Λευκάδα, ἵνα ἀκούσῃ τὴν γνώριμον φωνὴν πανηγυρίζουσαν τὴν χαράν της, ἡ Λευκὰς θὰ μείνῃ βωβή, καὶ τὰ κύματά της μόνον, ἐκπνέοντα εἰς τῆς Πρεβέζης τὸν αἰγιαλόν, θὰ φλοισβίσωσι πενθίμως, ὅτι . . . ὁ Βαλαωρίτης δὲν ζῇ πλέον.

Συγχώρει, ἂν δὲν σοῦ γράφω σήμερον περισσότερα καὶ φαιδρότερα. Ἄφες τὴν συγκίνησίν μου ἀμιγῆ, καὶ ἂς μείνῃ καὶ ἡ ἰδική σου τοιαύτη.

ΙΑ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Αὐγούστου 1879

Τίποτε σχεδὸν ἄξιον λόγου δὲν ἔχω νὰ σοῦ ἀναγγείλω ἐξ Ἀθηνῶν αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα, καὶ ἐντρέπομαι τῇ ἀληθείᾳ, ὄχι ἐννοεῖται εἰς λογαριασμόν μου, ἀλλ' εἰς λογαριασμὸν τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοπόλεως διὰ τὴν νεολογικὴν αὐτῆς πτωχείαν. Καὶ ὅμως αἱ Ἀθῆναι ὡς καὶ ἄλλοτε σοῦ ἔγραψα, μεγαλύνονται ὁλονέν, μεγαλύνονται καὶ αὐξάνουσι, τὸ δὲ μέτρον τοῦ σημερινοῦ των μεγαλείου σοῦ παρέχει τοῦτο καὶ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου θὰ ἐκλέξῃ ἐφέτος, κατὰ τὰς προσεχεῖς βουλευτικὰς ἐκλογάς, ὄχι πλέον ἕξ, ὡς μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ ὀκτὼ ἀντιπροσώπους. Δὲν δύνασαι, πιστεύω, νὰ μοῦ ἀρνη-

θῇς, ὅτι τοῦτο εἶνε πρόοδος, πρόοδος ἀληθινὴ καὶ ἀδιαφιλονείκητος, τὴν ὁποίαν οὐδ' αὐτοὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ ἐχθροὶ δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν. Ἠμπορεῖ τις ἴσως, ἂν ἦνε μάλιστα φύσει δύσκολος ἄνθρωπος, φιλόψογος καὶ μεμψίμοιρος, νὰ μὴ παραδέχεται ὡς ἐκφανῆ μαρτύρια τῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπὸ τοῦ 1870 δεκαετίαν, τὸν ἐγκληματισμὸν τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου παρ' ἡμῖν, τὴν εἰσαγωγὴν τῶν raoûts καὶ τῶν ἀθώων questions, τὰς μονομαχίας χάριν ἑνὸς μανδηλίου μιᾶς γαλλίδος ἠθοποιοῦ, τοὺς bals costumés, τὴν Lilly καὶ ἄλλα πολλὰ πειστικώτατα ἐν τούτοις τεκμήρια, μαρτυροῦντα ὅτι αἱ Ἀθῆναι δὲν δύνανται νὰ κοιμηθῶσιν ἀπὸ τὴν ζηλοτυπίαν των, ἀκούουσαι ὅτι οἱ Παρίσιοι ὀνομάζονται ἐνίοτε nouvelle Athènes, καὶ προσπαθοῦσι νὰ γίνωσι Παρίσιοι διὰ νὰ ἦνε ἄξιαι τοῦ ὀνόματός των. Ὅλα αὐτὰ φιλονεικοῦνται ἴσως καὶ δύνανται νὰ φιλονεικηθῶσι. Δύναταί τις ἴσως μάλιστα καὶ νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἀπέχουσιν ἔτι πολὺ τῶν Παρισίων, διότι ποῦ combles ἀκόμη καὶ .... πολλὰ ἄλλα πράγματα. Τίς ὅμως, σὲ παρακαλῶ, θὰ διαμφισβητήσῃ, ὅτι δὲν προώδευσε καὶ δὲν ἀνεπτύχθη καταπληκτικῶς πόλις, ἥτις μετὰ ἕνα περίπου μῆνα θὰ ἔχῃ ὀκτὼ ἐκλεκτοὺς — δηλ. βουλευτάς — ἐκ τριάκοντα περίπου κλητῶν ἤτοι ὑποψηφίων, ἐνῷ εἶχε τέσσαρας μόνον κατὰ τὸ 1860, πέντε κατὰ τὸ 1865 καὶ ἓξ κατὰ τὸ 1871; Φαντάσου ἐπὶ στιγμήν, ὅτι μετα ἕνα αἰῶνα, ἂν τὰ πράγματα θεοῦ εὐδοκοῦντος βαίνωσιν ὡς βαίνουσι, καὶ αἱ Ἀθῆναι μας προοδεύσωσιν ὡς προοδεύουσι, θὰ ἔχωσι τῶν ἐγγόνων μας οἱ ἔγγονοι τριάκοντα τουλάχιστον βουλευτάς! Δὲν ζηλεύεις τὴν δόξαν των; καὶ δὲν λυπεῖσαι καὶ σὺ φοβερά, ὡς ἐγὼ λυποῦμαι ἐνίοτε, ὅτι ἐγεννήθης ἑκατὸν ἔτη πρωϊμώτερα παρ' ὅτι ἔπρεπε; Φαντάσου τριάκοντα ἀντιπροσώπους, μεριμνῶντας ἡμέραν καὶ νύκτα περὶ τῆς εὐημερίας καὶ προόδου τῆς κλεινῆς πόλεως, ὠχροὺς ἐκ τῶν πατριωτικῶν των ἀγρυπνιῶν καὶ ἰσχνοὺς ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ βήματος ῥητορείας των, μὴ τρώγοντας, μὴ πίνοντας, μηδὲ κοιμωμένους χάριν τοῦ κοινοῦ κα-

λοῦ, — καὶ εἰπέ μου, σὲ παρακαλῶ, ἂν μετὰ ἑκατὸν ἔτη δὲν θὰ δικαιοῦνται νὰ λέγωσιν οἱ ἀπόγονοί μας, παρωδοῦντες τὸ μασσαλιωτικὸν λόγιον: si Paris avait trente députés serait une petite Athènes. Μὴ ἀμφιβάλλῃς δὲ περὶ τούτου. Αἱ 'Αθῆναι ἔχουσι μέλλον, καὶ εὐδαίμονες ἐκεῖνοι δι' οὓς τὸ μέλλον αὐτὸ θὰ ἦνε παρόν. Σήμερον ὅμως, μ' ὅλον τὸ σχετικόν των μεγαλεῖον καὶ τοὺς προσεχεῖς ὀκτὼ των βουλευτάς, εἶνε δι' ἐμὲ Σαχάρα αὐχμηρά, ὅθεν δὲν εὑρίσκω νὰ συλλέξω πρὸς ψυχαγωγίαν σου οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον εἰδησεάριον. Ἂν σοῦ ἔγραφα πολιτικὰς ἀνταποκρίσεις, καὶ ἠγάπας καὶ σὺ τὰ πολιτικά, ὡς τα τρελλαίνεται μία μας φίλη, θὰ εἶχα πολλὰ πράγματα νὰ σοῦ γράψω, ὄχι τόσον ἀηδῆ, ὅσον ὑποθέτεις, καὶ πολὺ διασκεδαστικώτερα παρ' ὅ,τι φαντάζεσαι. Ἤρκει μόνον νὰ σοῦ περιγράψω τὴν ἐκλογικὴν ἐκστρατείαν τῶν ὑποψηφίων μας βουλευτῶν, τὰ γλυκερά των μειδιάματα, τὰς μελισταγεῖς των θωπείας καὶ τὰς χονδράς των ὑποσχέσεις, αἵτινες κατὰ τοῦτο καὶ μόνον διαφέρουσιν ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τῶν ἐκλογέων, ὅτι εἶνε κἄπως μεγαλείτεραι κατὰ τὸ περιέχον καὶ κενότεραι ἐπομένως κατὰ τὸ περιεχόμενον. Ἤρκει νὰ σοῦ ἐκθέσω ἐν συνόψει τὰ περὶ ἐκλογικῶν συνδυασμῶν μυστικὰ διαβούλια τῶν ἐπαρχιακῶν ὑποψηφίων, ἅτινα ἐν τούτοις γίνονται ἐν 'Αθήναις, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ ἐρωτηθῶσι κἄπως καὶ οἱ μέλλοντες ψηφοφόροι, οἵτινες κατατίθενται ἁπλῶς εἰς τὴν μέλλουσαν ἐκλογικὴν ἑταιρείαν, ὡς κατατίθενται εἰς κερδοσκοπικόν τινα ἐμπορικὸν συνεταιρισμὸν ἑκατὸν δέματα βακαλάου, εἴκοσι βαρέλια σακχάρεως καὶ πεντήκοντα κάσσαι πετρελαίου. Ἤρκει τέλος νὰ κάμω μαζή σου μικρόν τινα περίπατον εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν 'Αθηνῶν, καὶ νὰ διασκεδάσωμεν ὁμοῦ, θεωροῦσαι ἀδιακρίτως εἰς τὰ βάθη τῶν ὑπογείων οἰνοπωλείων, ὅπου θὰ ἐβλέπαμεν τὸν μελανὸν ἐπενδύτην προστριβόμενον οἰκείως εἰς τὴν λιπαρὰν ἐφεστρίδα τοῦ χωρικοῦ, τὸ στίλβον ὑπόδημα πατούμενον ἐν φιλικῇ διαχύσει ὑπὸ τοῦ λασπωμένου τσαρουχίου, καὶ τοὺς γλαφυροὺς δακτύλους κομψοῦ τινὸς ὑποψηφιδίου θωπεύοντας τὸν

πιναρὸν τράχηλον οἰνοβαροῦς ἐκλογέως. Ἀλλ' αὐτὰ ὡς προεῖπα εἶνε πολιτικά, καὶ εἰξεύρω ὅτι δὲν τὰ νοστιμεύεσαι. Ἂν τοὐλάχιστον ἐνοστιμεύεσο τὰ διασκεδαστικὰ μὲν ἀλλὰ κἄπως κακολόγα ἀνέκδοτα, ἄτινα τοσάκις ῥητῶς μοῦ ἀπηγόρευσες, θὰ σοῦ διηγούμην πολλὰ περίεργα τῆς ἑβδομάδος ταύτης σκάνδαλα. Ἀλλὰ σὺ λέγεις· Οὐαὶ ὄχι μόνον δι' οὗ ἀλλὰ καὶ εἰς ὃν τὸ σκάνδαλον ἔρχεται, καὶ πτύεις εἰς τὸν κόλπον σου τρὶς καὶ σταυροκοπεῖσαι πρὸς τὴν κακολογίαν.

Ἀνατρέχω λοιπὸν εἰς τὰ παλαιά, καταβαίνω μαζή σου εἰς Φάληρον, εἰς τὸ μέγα καὶ πολὺ Φάληρον, τὸ ὁποῖον κατήντησε πλέον ἀνάγκη εἰς διασκέδασιν τοῦ καλοῦ κόσμου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ σὲ ὁδηγῶ εἰς μίαν τῶν πρώτων παραστάσεων τῶν Cloches de Corneville. Τὸ κωμικὸν αὐτὸ μελόδραμα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε πέρυσι, κατὰ τὴν Παγκόσμιον ἔκθεσιν τῶν Παρισίων, ἐν τῶν μεγίστων θελγήτρων τοῦ παντοδαποῦ ἐκείνου πληθυσμοῦ, ὅστις συῤῥέει εἰς τὴν νέαν Βαβυλῶνα, ἵνα δαπανήσῃ τερπνότερον τὰ ἀποταμιεύματά του, ἐδόθη κατ' ἀνάγκην ἐφέτος καὶ ἀπὸ τοῦ φαληρικοῦ θεάτρου, ὡς ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται τὸ ἐπὶ τῶν ἄμμων τοῦ Φαλήρου ἐστημένον ξύλινον παράπηγμα. Λέγω κατ' ἀνάγκην, διότι ἐννοεῖς πολὺ καλά, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ χειροκροτήσωσιν αἱ Ἀθῆναι πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐχειροκρότησαν οἱ Παρίσιοι. Ἐχειροκρότησε λοιπὸν καὶ ἐπεδοκίμασεν ἐνθουσιωδῶς τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν τὸ χαριέστατον αὐτό, ὡς ὠνομάσθη, μελόδραμα, καὶ τὸ ἐχειροκρότησε μάλιστα ὅπως οὐδ' εἰς τοὺς Παρισίους αὐτοὺς ἐχειροκροτήθη. Οἱ σκαιοὶ παρισινοί, ὡς τοὐλάχιστον ἐνθυμοῦμαι, οὐδέποτε κατώρθωσαν νὰ ἐννοήσωσι καὶ ἐκτιμήσωσι τὴν κομψὴν ἐκείνην χάριν, μεθ' ἧς ἀνατρέπει τὴν τράπεζάν του ὁ εἷς τῶν τριῶν γραφέων ἐν ἀρχῇ τῆς τρίτης πράξεως, καὶ συνανατρέπεται μετ' αὐτῆς κυλιόμενος ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἡμεῖς ὅμως ἐξετιμήσαμεν εἰς τὸ Φάληρον καὶ τὴν δραματικὴν τοῦ γεγονότος τούτου σπουδαιότητα, καὶ τὴν ῥυθμικὴν αὐτοῦ χάριν καὶ τὴν νοήμονά του ἐκτέλεσιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ ἐχειροκρο-

τήσαμεν, καὶ τὴν ἐπανάληψίν του ἐζητήσαμεν, καὶ ὁ ταλαίπωρος Frédéric ἠναγκάσθη νὰ πέσῃ ἐκ νέου καὶ νὰ κυλισθῇ ἐκ δευτέρου ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐν μέσῳ ῥαγδαίων χειροκροτημάτων. Ὅτε ὅμως τὸ ἐνθουσιῶδες κοινὸν ἐζήτησε καὶ τὴν ἐκ τρίτου ἐπανάληψιν τοῦ σκηνικοῦ ἐκείνου ἐπεισοδίου, ὁ δυστυχὴς γραφεὺς εἶχε, φαίνεται, βαρυνθῇ τὴν κἄπως κουραστικὴν αὐτὴν διὰ τὴν ῥάχιν του διασκέδασιν, καὶ παρελθὼν εἰς τὸ προσκήνιον, εἶπεν εὐσεβάστως εἰς τοὺς θαυμαστάς του: « Si ces messieurs ne sont pas contents, je n' en suis pas non plus ». Τὸ κοινὸν τότε εὐχαριστήθη καὶ ἡσυχασεν, ἀρκεσθὲν ἑκὸν ἄκον εἰς τὰ μουσικὰ τοῦ ἔργου θέλγητρα. Τὰ θέλγητρα ταῦτα λέγονται πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπὸ τοῦ κοινοῦ. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἠξεύρω ἀληθῶς πῶς νὰ σοῦ παραστήσω τὴν ἐντύπωσιν, ἣν μοὶ ἐπροξένησε τὸ παράδοξον αὐτὸ μουσικὸν ἔργον. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τοῦ εἴδους τῆς δραματικῆς μουσικῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει, διότι δὲν κατώρθωσα νὰ τὸ κατατάξω. Οὔτε σπουδαῖον μελόδραμα εἶνε, οὔτε εἰς τὴν ἰταλικὴν opera buffa ἀνήκει, οὔτε opéra comique γαλλικὴ δύναται νὰ ὀνομασθῇ, οὔτε ὀφφεμπαχιὰς εἶνε καθαρά. Εἶνε κἄτι τι ἀμφίβιον καὶ hybride, ἑτερόκλιτον καὶ χιμαιροειδές. Εἶνε εἶδός τι μωσαϊκοῦ ἀλλοκότου, εὐάρεστον μὲν ἐν συνόλῳ ὡς ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν χρωμάτων καὶ τῆς συμπλοκῆς τῶν ἀραβουργημάτων του, μὴ ἔχον ὅμως οἱονδήποτε σχέδιον, οὐδὲ σκοπόν, οὔτε ἰδέαν, οὔτε ἀναλογίας, οὔτε φωτοσκίασιν. Καὶ αὐτὸ τὸ μελωδικόν του περιεχόμενον εἶνε ἀβυρτάκη τις, ἢ ἰταλικὴ σαλάτα, κατὰ τὴν σημερινὴν μαγειρικὴν γλῶσσαν, ὅπου ἀλλαχοῦ μὲν ἀναγνωρίζεις τὸν Κουρέα τῆς Σεβίλλης καὶ τοὺς Δραγόνους τοῦ Βιλλὰρ καὶ τὴν Κόρην τῆς Ἄγγώ, ἀλλαχοῦ δὲ ἀπορεῖς πρὸς τὸ γνώριμον τοῦ μέλους καὶ δὲν κατορθόνεις ἐν τούτοις νὰ τὸ ἐνθυμηθῇς. Αἱ πλεῖσται τῶν μουσικῶν του φράσεων εἶνε ῥάκη γνωστῶν παλαιοτέρων μελωδιῶν, ἐπιδεξίως ὅμως συνερραμμένα εἰς τριβώνιον πολύχρωμον, τὸ ὁποῖον θαμβόνει τὴν ὅρασιν καὶ τὴν εὐχαριστεῖ ἐφ' ἱκανὰς στιγμάς. Ἡ ἐκτέλεσίς του δὲν ὑπῆρξε κακή· πολλοὶ

μάλιστα διατείνονται ὅτι ἦτο ἐξαίρετος. Σημείωσε ὅμως, ὅτι εἰς τοὺς πολλοὺς τούτους κατατάσσονται οἱ ὄχι ὀλίγοι θαυμασταὶ τῶν ἐφετεινῶν μας ὑψιφώνων κυριῶν, οἱ πωληταὶ τῶν ἀνθοδεσμῶν καὶ οἱ πτηνοπῶλαι, νομίζω, ἀκόμη, οἱ προμηθεύοντες τὰς περιστεράς, ὅσαι ρίπτονται καθ' ἑσπέραν εἰς τὴν σκηνήν, ὡς τρυφεροὶ ἑρμηνεῖς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ θεατῶν τινων.

ΙΒ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Αὐγούστου 1879.

Ἂν τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα δὲν ἔλαβες γράμμα μου, συλλογίσου, ὅτι δὲν ἔλαβα κ' ἐγὼ ἰδικόν σου, καὶ συγχώρησόν με, ἀφοῦ καὶ σὺ ἔχεις ἀνάγκην συγχωρήσεως. Μὴν ὑποθέσῃς ὅμως, ὅτι ἡ ἔλλειψίς μου ἦτο πληρωμὴ τῆς ἐλλείψεώς σου. Ὄχι· δὲν εἶμαι τόσον ἐκδικητική. Ἀφορμὴ τῆς σιωπῆς μου ἦτο ἄλλη, κοινοτέρα πολὺ καὶ ἀθωοτέρα: ἡ ἀμέλεια. Δὲν ἠξεύρω πῶς καὶ διατί, ἀλλὰ τοσαύτη μὲ εἶχε καταλάβει τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἀδράνεια, τόσος βαρεμὸς κατὰ τὴν ἐκφραστικωτάτην λέξιν τοῦ λαοῦ, ὥστε ὄχι μόνον ἡ χείρ μου δὲν ἐνετείνετο εἰς ἐργασίαν οἱανδήποτε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ νοῦς μου ἐβαρύνετο νὰ σκεφθῇ. Δὶς μόλις καὶ τρὶς προσεπάθησα νὰ ἀποσείσω τὴν ὀκνηρίαν μου, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν τὸ κατώρθωσα. Σ' ἐνθυμήθην, ἐνθυμήθην τὸ χρέος μου, ἀλλ' ἀδύνατον ἦτο νὰ κρατήσουν οἱ δάκτυλοί μου τὸν κάλαμον. Ὁ χάρτης ἔμενεν ἐμπρός μου λευκός, ἡ χείρ μου κατέπεσεν ἀδρανής, ἐχασμήθην, καί . . . Ἀλλ' ἀρκεῖ· κινδυνεύω νὰ πάθω καὶ τώρα τὰ ἴδια, περιγράφουσα τὴν παλαιάν μου κατάστασιν. Ἡ ἀνάμνησις μόνη τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου καὶ ἡδονικοῦ χασμήματος διαστέλλει καὶ πάλιν τὰς σιαγόνας μου εἰς χάσμημα νέον. Σήμερον ὅμως ἔχω θέλησιν. Ἀφίνω τὸν κάλαμον ἐπὶ στιγμήν· ἐγείρομαι, κάμνω δύο τρία βήματα εἰς τὸ δωμά-

τιόν μου, πίνω ἕν ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ καὶ διαυγοῦς—ἀπὸ τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας μου, σημείωσε, διότι τὸ ὕδωρ τῆς πόλεως δὲν πίνεται πλέον—καὶ ἀναλαμβάνω τὴν ἐργασίαν μου, διότι ἀλλέως, ἂν σ' ἄφινα καὶ αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα χωρὶς ἐπιστολήν, δὲν ἠξεύρω τί ἤθελες μου ψάλει τὴν ἑπομένην.

Ἔλα, λοιπόν, πηγαίνωμεν ὁμοῦ εἰς τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν, νὰ ἀκούσωμεν τὴν Εἰρήνην ψάλλουσαν. Σοῦ τὴν εἶχα ὀνομάσει Γιαννούλαν εἰς μίαν τῶν προηγουμένων μου ἐπιστολῶν, ἀλλ' ἔκαμα λάθος καὶ σπεύδω νὰ τὸ διορθώσω. Γιαννούλα εἶνε τὸ ἄσμα καὶ ὄχι ἡ ἀοιδός, καθὼς θὰ ἰδῇς μετ' ὀλίγον. Εἰσερχόμεθα λοιπὸν καὶ πάλιν εἰς τὸ πολυπαθὲς ἐκεῖνο Ἄντρον, ὅπου πρὸ δύο περίπου μηνῶν ἠκούσαμεν ὑλακτούσας τὰς γερμανικὰς χάριτας. Ὁ θίασος ἐκεῖνος ὁ γερμανικὸς κατέλιπεν ἤδη πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς τὴν σκηνήν, ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν κατώρθονε, φαίνεται, ν' ἀνανεώσῃ τοὺς παλαιούς του θριάμβους, καὶ μετεκομίσθη μὲ ὅλα του τὰ τύμπανα καὶ τὰ κρόταλα εἰς τὸν παρὰ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς φυτρώσαντα ἐντὸς τοῦ ῥεύματος Κῆπον τοῦ Παρθενῶνος. Τὴν θέσιν του δὲ κατέλαβε συμμιγής τις ἄλλη, ᾠδικὴ καὶ μιμικὴ καὶ χορευτικὴ συγχρόνως, ἑταιρεία, ἐξ Ἑλλήνων συνάμα καὶ Ἰταλῶν καὶ Ἀνατολιτῶν προχείρως συγκροτηθεῖσα. Ὁ θίασος δὲ οὗτος ὁ ποικίλος καὶ ἀστειότατος—χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἐννοεῖται,—ὀρχήστραν του ἔχει ἕνα καὶ μόνον Ἄτλαντα, δέροντα εὐσυνειδήτως καθ' ἑσπέραν ἐπὶ πέντε συνεχεῖς ὥρας παράφωνον κλειδοκύμβαλον, οὗτινος ἡ ἡλικία τοὐλάχιστον ἐπέβαλλε πλειότερον σεβασμὸν (ἢ ἀνασκοπὴν ὡς λέγουσι σήμερον), καὶ ἀδάμαντά του τὴν σμυρναίαν Εἰρήνην, ἥτις τετράκις ἢ πεντάκις τῆς ἑσπέρας ἐναλλάσσει τὸ τουρκικὸν σαβὰ πρὸς τὸ βαρὺ καὶ παθητικὸν μέλος δημοτικοῦ τινος ἄσματος. Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν θεατῶν ἔρχεται ν' ἀκούσῃ αὐτὰς ἰδίως τὰς ἀνατολικὰς τῆς Εἰρήνης μελῳδίας, μονοτόνους μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀλλ' οἰκείας ὅμως εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀκροατῶν, συνοδευομένας δὲ δι' ἑνὸς βιολίου ὑπὸ σμυρναίου μουσικοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῆς

τῆς ἀοιδοῦ διὰ παραδόξου τινὸς ὀργάνου, πολλὴν ἔχοντος τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ γερμανικὸν Zither. Δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον εἶνε συνήθως τὸ κοινὸν τοῦ Ἄντρου ἱκανῶς συμμιγές, οὐδ' ἀποπνέει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀρώματα τοῦ Lubin καὶ τοῦ Atkinson. Ὑπάρχουσιν ὅμως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ θεαταὶ εὐρωπαϊκωτέραν ἔχοντες τὴν καλαισθησίαν, οἵτινες τέρπονται πλειότερον ἐκ τῆς βραχνῆς κραυγῆς κολοσσιαίου τινὸς βαρυτόνου, περιφερομένου εἰς τὴν σκηνὴν καὶ παθητικώτατα χειρονομοῦντος μονωδίαν τινα τοῦ Trovatore, ἢ ἐκ τοῦ ὀξέος συριγμοῦ μελιταίας τινὸς ὑψιφώνου, ἣν ἡ πρασινοπόρφυρος ἐνδυμασία της μεταβάλλει εἰς ἀληθῆ χρυσόμυϊαν, ἢ ἐκ τῶν στερεοτύπων μορφασμῶν τοῦ ἀλευρωμένου προσώπου ἠλιθίου τινὸς pagliaccio, ἢ τέλος καὶ ἐκ τῶν χαριεστάτων δύο αὐτοχειροτονήτων χορευτριῶν, αἵτινες οὐδεμίαν ἔχουσι δυσκολίαν νὰ περιφέρωσι τὸν δίσκον των εἰς τὸ κοινὸν χωρὶς νὰ προσθέτωσιν ὀ,τιδήποτε εἰς τὴν στοιχειώδη αὐτῶν ἐνδυμασίαν, συνοδευόμεναι ὅμως πάντοτε ὑπὸ δεκαετοῦς τινος βρακοφόρου καὶ ἀνυποδήτου κισλὰρ-ἀγᾶ.

Ἀλλ' αὐτὰ ἀποτελοῦσι τὸ ἀστεῖον μέρος τῆς παραστάσεως. Τὸ σπουδαῖον καὶ ἱκανῶς ἄξιον προσοχῆς ἀποτελεῖ τὸ ἀνατολικὸν ἆσμα τῆς Εἰρήνης. Ἠξεύρω, ὅτι ἡ μουσικὴ αὕτη δὲν σ' ἐνθουσιάζει τόσον ὅσον τὸν K. Ducoudray. Σοῦ φαίνεται, ὡς πολλάκις μοῦ εἶπες, φοβερὰ μονότονος καὶ παντελῶς ἄρρυθμος, ἴσως δὲ δὲν ἔχεις καὶ πολὺ ἄδικον. Σημείωσε ὅμως, ὅτι δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον, διότι τὰ ἀνατολικὰ μέλη εἶνε ἱκανῶς μονότονα καὶ ἄρρυθμα, ἀπαραίτητον εἶνε, ὅπως εὐαρεστήσωσι, νὰ ἄδωνται ὑπὸ ψάλτου, ὅστις καὶ φωνὴν ἰδίᾳ πρὸς τοῦτο πεπλασμένην νὰ ἔχῃ, καὶ νὰ αἰσθάνεται βαθέως, καὶ ἠσκημένος νὰ ἦνε διὰ μακρῶν.

Τότε μὲ συγκινεῖ πολλάκις ἡ ἀνατολικὴ μελωδία μέχρι μυχῶν τῆς καρδίας μου· ἡ μονότονος ἐκείνη, ἡ κατ' ἐλάσσονα τόνον (minore) ἀδιακόπως φερομένη, ἀλλ' ἐντέχνως ὅμως ποικιλλομένη διὰ τρομώδους λαρυγγισμοῦ μουσικὴ φράσις μοῦ προξενεῖ ἀνέκφραστόν τινα ἀλλὰ γλυκεῖαν βαρυθυμίαν, καὶ τὸ

οὖς μου ὄχι μόνον δὲν κουράζεται ὑπὸ τοῦ βαρέως συρομένου ῥυθμοῦ, ὅστις οὔτε τέλος ἔχει πολλάκις οὔτε ἀρχήν, ἀλλὰ τὸν παρακολουθεῖ τοὐναντίον εὐαρέστως, καὶ ὅταν τὸ ἆσμα παύσῃ, τὸν παρατείνει πολλάκις δι' ἐνδομύχου τινὸς καὶ μυστηριώδους ἠχοῦς.

Αὐτὸ μοῦ συνέβη προχθές, ὅτε ἤκουσα τὴν Εἰρήνην ψάλλουσαν τοὺς ὡραίους τούτους δημοτικοὺς στίχους·

Ὅλαις ἡ νηαὶς παντρεύονται καὶ πέρνουν παληκάρια,
κ' ἐγὼ ἡ Γιαννούλα ἡ ὥμορφη πῆρα τὸ μαραζιάρη.
Σιμά του πάντα κάθομαι· τοῦ κρένω δὲν μοῦ κρένει·
ψωμὶ τοῦ δίνω δὲν τὸ τρώει, κρασὶ καὶ δὲν τὸ πίνει.

Ἡ κλαγγὴ τῆς φωνῆς της, καίτοι δὲν ἔχει πλέον τὴν δρόσον τῆς πρώτης νεότητος, ἔχει ὅμως σπάνιον ἀληθῶς τὸ κάλλος. Εἶνε φωνὴ μεσοφώνου βαθεῖα, πλήρης, ἠχηρὰ καὶ ὁμαλωτάτη, ἐκφράζει δὲ πάθος ἀληθὲς καὶ ἀνεπιτήδευτον, καὶ — ὅπερ σπανιώτατον εἰς ἀνατολίτας ἀοιδούς, — εἶνε καθαρὰ τοῦ στήθους φωνή, οὐδέποτε ἐπικαλουμένη τῆς ῥινὸς τὴν βοήθειαν, ὡς ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τοῦ fausset οἱ εὐρωπαῖοι ψάλται. Κρίμα ἀληθῶς, ὅτι τοιαύτη φωνὴ δὲν ἔτυχεν εὐρωπαίου διδασκάλου οὐδ' ἐμορφώθη διὰ σπουδῶν τακτικῶν.

Μοῦ παραπονεῖσαι ὅτι δὲν σοῦ γράφω περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Ἂν σοῦ ἔγραφα, θὰ μοῦ παρεπονεῖσο ὅτι σοῦ γράφω, καὶ θὰ μοῦ ἔλεγες ὅτι καταστρέφω τὴν θεραπείαν σου.

ΙΓ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἰανουαρίου 1880.

Πέντε ὁλοκλήρους μῆνας εἶχα νὰ λάβω γράμμα σου, καὶ ὑπέθετα ὅτι μὲ εἶχες ἐντελῶς λησμονήσει, ὅτε, ἐπιστρέψασα εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅθεν ἔλειψα καθ' ὅλον σχεδὸν αὐτὸ τὸ διάστημα, εὗρον ἐπὶ τῆς τραπέζης μου τρεῖς σου συγχρόνως ἐπιστολάς, πλήρεις πικρῶν μὲν παραπόνων διὰ τὴν σιωπήν μου, χαριεστάτων δὲ λεπτομερειῶν τῶν περιπλανήσεών σου καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις βίου σου. Καὶ εἰς μὲν τὰ παράπονά σου ἀπαντᾷ ἐπαρκῶς, ἐλπίζω, ἡ ἀπουσία μου, ἥτις, ἀνάγραψε καὶ τοῦτο εἰς λογαρισμὸν τῆς εἰλικρινείας μου, μ' ἔδωκε νέαν ἀφορμήν, ὄχι μόνον νὰ ἐκτιμήσω τὴν ἀγάπην σου, ἀλλὰ καὶ νὰ καμαρώσω πάλιν διὰ τὴν εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν σοῦ προξενεῖ ἡ ἀθηναϊκή μου φλυαρία. Αἱ δὲ λεπτομέρειαι τῆς κατὰ τὸ πεντάμηνον αὐτὸ διάστημα ζωῆς σου, γραμμέναι μεθ' ὅλης ἐκείνης τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀφελοῦς ἀσυναρτησίας, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν νωχελῆ σου φύσιν, μὲ κατεγοήτευσαν ἀληθῶς, καὶ μὲ μετεβίβασαν πολλάκις, ὡς ἐν ὀνείρῳ, ἀπὸ τῆς μικρᾶς μου ἀθηναϊκῆς φωλεᾶς εἰς τὸν εὐρὺν ὁρίζοντα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Αἱ λεπτομέρειαι ἰδίως τοῦ παρισινοῦ χειμῶνος, ἡ ὡραία σου περιγραφὴ τῆς χιονοσκεποῦς λεωφόρου τῶν Ἠλυσίων καὶ τοῦ παγωμένου Σηκουάνα, καὶ ἡ ὀδυνηρά σου ἀφήγησις τῆς διαρκοῦς φρικιάσεως, ἥτις σὲ κατεῖχεν ὑπὸ ὅλας σου τὰς σισύρας καὶ μὲ ὅλην τὴν σπινθηρακίζουσαν ἑστίαν σου, μ' ἔκαμαν πολλάκις νὰ διαῤῥαγῶ εἰς ἄσβεστον γέλωτα. Ἠξεύρεις διατί; Ἐνθυμήθην τὰς καλοκαιρινάς σου ἐπιστολάς, καὶ τὴν δροσομανίαν ἥτις σὲ εἶχε καταλάβει· ἀνεμνήσθην ὅτι ἀφῆκες ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τὴν Ἑλβετίαν, διότι δὲν τὴν εὕρισκες ἀρκετὰ δροσεράν, καὶ ὅτι ἐβάδιζες πρὸς βοῤῥᾶν εἰς ἀναζήτησιν ψύχους· ἐσυλλογίσθην τέλος τὴν δημώδη ἑλληνικὴν παροιμίαν: τὰ μικρὰ δὲν ἤθελες τὰ μεγάλα γύ-

ρευες, καὶ ἐξεκαρδίσθην σκεπτομένη, ὅτι δεκαπέντε βαθμοὶ ὑπὸ τὸ μηδὲν εὐχαρίστησαν ἐπὶ τέλους μὲ τὸ παραπάνω τὴν ἀπληστίαν σου.

Ἠξεύρεις ὅμως, ὅτι καὶ ἡμεῖς οἱ μικροὶ καὶ ἄσημοι Ἀθηναῖοι δὲν καθυστερήσαμεν εἰς τὴν τουρτουριστικὴν αὐτὴν συναυλίαν, τὴν ὁποίαν συνεκρότησαν ἐφέτος οἱ πάγοι καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην; Τετράκις μέχρι τοῦδε ἐλεύκανεν ἡ χιὼν τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς ὀρόφους τῶν οἴκων μας! Ὁ βορρᾶς, τοῦ ὁποίου ἐθρηνοῦμεν ἄλλοτε καὶ ἰδίως πέρυσι τὴν ἀπουσίαν, πνέει ἀδιάκοπως σχεδὸν ἀπὸ δύο ἤδη μηνῶν, καὶ τὰ ὕδατα τῶν ὑπαίθρων αὐλάκων παγόνουσι κατὰ πᾶσαν σχεδὸν νύκτα. Εὐτυχῶς παγόνει μαζή των καὶ ὁ πηλὸς τῶν ὁδῶν μας, αἵτινες στίλβουσιν οὕτω καὶ λαμποκοποῦσι τὴν πρωΐαν, ὅσον οὐδεμία δημοτικὴ ἀρχὴ ποτὲ θὰ τὸ κατώρθονε.

Δὲν σοῦ περιγράφω λεπτομερῶς τὰ τοῦ χειμῶνός μας, διότι τί νέον δύνανται νὰ ἀναγγείλωσιν οἱ δύο μόλις βαθμοὶ ψύχους, τοὺς ὁποίους ἐζήσαμεν ἡμεῖς, εἰς τοὺς εἴκοσι, τοὺς ὁποίους ἔζησες σύ; Τὰ συνάχιά μας καὶ τοὺς βῆχάς μας καὶ τὰς πορφυρᾶς μας ῥίνας τὰ εἴχατε, ὑποθέτω, καὶ σεῖς πολὺ ἀφθονώτερα καὶ ποικιλώτερα, καὶ οὐδεμίαν ἑπομένως θὰ ἔχῃς διάθεσιν νὰ μάθῃς, ποσάκις ἐπταρνίσθην κατὰ τὸν παρελθόντα μῆνα, καὶ πῶς βασανίζομαι νὰ θεραπεύσω τὰς χιονίστρας τῶν χειρῶν μου. Ὅ,τι ὅμως θέλεις νὰ μάθῃς, ὅ,τι ἀπαραιτήτως θέλεις νὰ σοῦ διηγηθῶ, εἶνε τὸ πῶς διασκεδάζομεν ἐφέτος. Χορεύομεν; Πηγαίνομεν εἰς τὸ θεάτρον; Ἀκούομεν μουσικήν; Γίνονται συναστροφαί;

Εἰς ὅλα σου αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ἀδύνατον, ἐννοεῖς, μοῦ εἶνε νὰ ἀπαντήσω διὰ μιᾶς καὶ μόνης μου ἐπιστολῆς. Ἡσύχασε ὅμως, καὶ δὲν θὰ σὲ ἀφήσω δυσηρεστημένην, ἀφοῦ θέλεις νὰ τὰ μάθῃς ὅλα.

Σοῦ ὑπόσχομαι νὰ βαρυνθῇς ἐπὶ τέλους τὴν φλυαρίαν μου, ἐπὶ τῷ ὅρῳ bien entendu νὰ βαρυνθῶ καὶ ἐγὼ τὴν ἰδικήν σου. Χορεύομεν; ἐρωτᾷς. Καὶ τί ἄλλο κάμνομεν, σοῦ ἀπαντῶ. Οἱ χοροὶ καὶ αἱ χορευτικαὶ ἑσπερίδες καὶ αἱ δευτέραι (θὰ ἔπρεπε

ἴσως δεύτεραι κατὰ σέ, ἥτις εἶσαι à cheval sur la grammaire, ἀλλὰ τί νὰ σοῦ εἰπῶ; δὲν μοῦ ἔρχεται) καὶ αἱ τρίται ἤρχισαν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος μηνός, καὶ φαντάσου τί κακὸν ἔχει νὰ γείνῃ μέχρι τῶν ἀπόκρεω, αἱ ὁποῖαι συμπίπτουν ἐφέτος τὴν τρίτην Μαρτίου. Αἱ χορευτικαὶ καὶ διασκεδαστικαί μας ὀρέξεις ἀνεπτύχθησαν, βλέπεις, κατ' εὐθὺν λόγον πρὸς τὴν διάρκειαν τῶν ἀπόκρεω, καὶ ἀπὸ τῆς α'. Ἰανουαρίου, ὅτε ἐδόθη ὁ πρῶτος γενικὸς χορὸς τῆς Αὐλῆς, ἐπέρχονται καθ' ἑβδομάδα ἀλλεπαλλήλοι προσκλήσεις, αἱ δὲ ὀλίγαι μας ῥάπτριαι δὲν προφθάνουσιν, ὄχι νὰ μᾶς ῥάπτωσιν ἀλλ' οὐδὲ νὰ μᾶς ἀκούωσι. Κατήντησαν καὶ αὐταὶ personnages, καὶ πολὺ φοβοῦμαι μήπως ὁρίσωσιν ἐπὶ τέλους ὥρας ἀκροάσεων, καθὼς οἱ ὑπουργοί μας.

Περὶ τοῦ αὐλικοῦ χοροῦ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους δὲν σοῦ γράφω τίποτε. Ἦτο ὅμοιος κατὰ τὴν λαμπρότητα πρὸς τοὺς χοροὺς τῶν παρελθόντων ἐτῶν, τοὺς ὁποίους γνωρίζεις, διότι εἶδες πολλούς· ἐπιφυλάσσομαι δὲ νὰ σοῦ γράψω λεπτομερέστερον περὶ τοῦ μικροῦ χοροῦ, ὅστις δίδεται ἀπόψε, διὰ τῆς προσεχοῦς μου ἐπιστολῆς. Ἂς σοῦ εἴπω σήμερον ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ χοροῦ τῆς Κ^{ας} Σ., καὶ αὐτὰ ὄχι μεθ' ὅλης τῆς λεπτομερείας, τὴν ὁποίαν ποθεῖ ἡ ἄπληστός σου περιέργεια, διότι οὔτε τὰ ὅρια ἁπλῆς ἐπιστολῆς θὰ ἐχώρουν ὅσα θέλεις σύ, οὔτε ὁ κάλαμος τῆς φίλης σου θὰ ἐπήρκει. Περὶ τὴν χορευτικὴν αὐτὴν ἑσπερίδα — διότι οὕτω τὴν ὠνόμαζον μετριοφρόνως τὰ προσκλητήρια — ἐγένετο πολὺς ἐκ προοιμίων ὁ πάταγος, καὶ ἀμύθητον ὑπῆρξε τὸ πλῆθος — ἄρρεν καὶ θῆλυ — τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν προχθὲς ἑσπέραν ἔνδυμα γάμου. Οὕτω δὲ τὸ μέγα ἐκεῖνο μέγαρον, τοῦ ὁποίου ἐθαυμάσαμεν, ἐνθυμεῖσαι, ἄλλοτε ὁμοῦ τὰς ἡμιτελεῖς μὲν ἀλλ' εὐρείας καὶ συνεχεῖς αἰθούσας, ἐπληρώθη μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν τελευταίων γωνιῶν τοῦ μεσορόφου, κ' ἐνόμιζεν ὁ περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τοῦ προχθὲς Σαββάτου εἰσερχόμενος εἰς τὰ κατάκοσμα ἐκεῖνα δώματα, ὅτι παρίσταται εἰς δημοσίαν τινὰ ἀγόρευσιν τοῦ νέου ἡμῶν ἱεροφάντου Μακράκη, πολὺ πρὶν ἢ ὁ εἰσαγγελεὺς με-

τριάσῃ κἄπως τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ νοήμονος κοινοῦ τῆς πρωτευούσης, τὸ ὁποῖον ἐτίμησεν ἐσχάτως τὸν προφήτην, κατὰ τὰς τελευταίας βουλευτικὰς ἐκλογάς, δι' ἑπτὰ χιλιάδων ψήφων, εἰς δόξαν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας! Ἡ πληθὺς δὲ αὕτη, κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῆς ἰδίας πληθύος γνώμην, ὑπῆρξε τὸ μόνον ἐλάττωμα τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἑσπερίδος, καθ' ἣν ἡμιλλῶντο ἡ ἀμίμητος καλλιτεχνικὴ τοῦ οἴκου διακόσμησις, ὁ ἄπλετος φωτισμὸς τῶν περιχρύσων αἰθουσῶν, ἡ τῆς ὀρχήστρας τελειότης, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ κομψότης τῶν ἐσθήτων, ἡ χάρις τῶν χορευτριῶν, ἡ κοινωνικὴ σημασία τῶν προσκεκλημένων, τοῦ δείπνου ἡ ἄφθονος καὶ ἀριστοτεχνικὴ ποικιλία, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ προσηνὴς εὐγένεια καὶ περιποιητικότης τῶν οἰκοδεσποτῶν. Δὲν ἐπιχειρῶ, φιλτάτη, νὰ σοῦ περιγράψω τὰ θαυμάσια τῆς οἰκίας, οὐδὲ τὸν καλλίτεχνον εὐτρεπισμὸν τῶν ὡραίων αἰθουσῶν τοῦ μεγάρου. Θὰ ἐχρειαζόμην πολλὰς σελίδας, ἵνα σοῦ καταδείξω διὰ λέξεων τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν τοῦ θαυμασμοῦ, τὸν ὁποῖον μοῦ ἐπροξένησεν ἡ κατάλευκος καὶ δι' ἀναγλύφων ἐκ ναστοχάρτου περίκοσμος αἴθουσα κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν πρόσοψιν τοῦ μεγάρου, ἡ διαιρουμένη εἰς δύο διὰ κομψοτάτων στηλῶν ἐκ λευκοῦ πεντελικοῦ μαρμάρου, ἡ παρ' αὐτῇ δεξιόθεν μικροτέρα, διακεκοσμημένη διὰ γραφῶν καὶ ἐπίπλων κατὰ τὸν ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ'. συρμόν, ἡ ἄλλη παρακειμένη, ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς ὁποίας ἀνευρίσκει τις τὸν ῥυθμὸν καὶ τὰς γραφὰς τῶν πομπηϊανῶν δωμάτων, τὸ περαιτέρω μαγευτικὸν μικρογράφημα τῶν ἀραβουργημάτων τῆς Ἀλάμβρας, καὶ τέλος τὸ ἐκ ξύλου δρυὸς περίγλυφον ἑστιατόριον, ὅπου διαρκῶς ἐστρωμένον κυλικεῖον ἀνέψυχε τοὺς διψῶντας καὶ ἐνεδυνάμου τοὺς ἀπαύστως σχεδὸν πεινῶντας στομάχους τῶν προσκεκλημένων, χορευόντων καὶ μή.

Ἄλλως δὲ ἡ περιέργειά σου ἐπιθυμεῖ ἀναντιῤῥήτως λεπτομερεστέραν καὶ φλυαροτέραν τὴν περιγραφὴν τῶν κυριῶν καὶ τῶν ἐνδυμασιῶν των. Καὶ δι' αὐτὸ ὅμως . . . τί νὰ σοῦ εἴπω; ἐντρέπομαι, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶνε, ὅτι ὀλίγα ἐνθυμοῦμαι, διότι ὀλίγα

εἶδα. Ἤμεθα τόσον πολλαὶ καὶ τόσον πυκναί, ὥστε σὲ βεβαιῶ, ὅτι πολλάς μας φίλας μόλις κατώρθωσα νὰ ἰδῶ καὶ νὰ χαιρετίσω εἰς τὸ τέλος τοῦ χοροῦ. Σοῦ ἀναφέρω μόνον ἐν γένει, ὅτι αἱ ἐσθῆτες τῶν χορευτριῶν ἦσαν βαρεῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὅλαι σχεδὸν πλούσιαι, ἐκτὸς ὀλιγίστων — δυστυχῶς! — ἐξαιρέσεων. Τρίχαπτα πανταχοῦ, πλημμύρα de points d' Angleterre et de points de Bruxelles, κεντήματα βαρύτιμα, φορέματα ἐξ ἐπικρόκου, ἀδάμαντες καὶ μαργαρῖται εἰς σχήματα περιδεραίων καὶ πτίλων καὶ χρυσαλλίδων, ἄνθη χαριέστατα, ὡραιότερα τῶν ἀληθινῶν, καὶ οὐραὶ . . . οὐραὶ . . . οὐραὶ . . . τόσον μακραί, ὥστε ἐσχίσθησαν, ἐσχίσθησαν καὶ πάλιν ἔμειναν. Καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ ὡραιότεραι τοῦ χοροῦ; θὰ μ' ἐρωτήσῃς βέβαια. Τί νὰ σοῦ εἰπῶ; Ἠξεύρεις, ὅτι ἔχω τὸ φοβερὸν ἐλάττωμα νὰ ἦμαι δύσκολος, καὶ ὅτι σπανίως τολμῶ ν' ἀπονέμω τίτλους καλλονῆς. Πρέπει ὅμως ὁπωσδήποτε νὰ διακρίνω μεταξὺ τοῦ πλήθους τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν χάριν τῆς Κυρίας Κ., τὸ ἐπιβάλλον παράστημα τῆς Κυρίας Σ., τὴν ἤρεμον μεγαλοπρέπειαν τῆς Κυρίας Λ. καὶ τὸ ἀφελὲς ἐκεῖνο ἀλλ' ἀνθηρότατον κάλλος τῆς Κυρίας Ν., ὅπερ κρῖμα ἀληθῶς ὅτι ἀτελῶς ἐκτιμᾷ ἡ ῥάπτριά της. Ἐκ τῶν δεσποινίδων μοῦ ἤρεσαν πολὺ δύο μικρὰ ἀλλὰ χαριέστατα κοράσια, ἄτινα διατηροῦσιν ἐπὶ τοῦ ἀφελοῦς των προσώπου ὅλην τὴν χάριν τῆς νεαρᾶς των ἡλικίας, καὶ ἀνατέλλουσιν ἐπὶ τῆς ἐρυθριώσης μορφῆς των ὅλον ἐκεῖνο τὸ ἀνέκφραστον τῆς ἀθωότητος γόητρον, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς ἐξαλείφει παρ' ἡμῖν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ μετάγγισις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑσπερίας. Ἡ δεσποινὶς Κ. καὶ ἡ δεσποινὶς Κ. εἶνε κομψόταται κόραι, καὶ πεποίθησιν ἔχω, ὅτι θὰ γείνωσιν ἔτι κομψότεραι καὶ ὡραῖαι κυρίαι.

Ὁ χορὸς ὑπῆρξε ζωηρότατος καὶ πλήρης ἀδιαπτώτου εὐθυμίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· τὸ δὲ ἀκροτελεύτιον cotillon διέκριναν ὡραιόταται εἰκόνες — σοῦ μεταφράζω οὕτω τὰς figures — ὧν δύο ἰδίως παρήγαγον ἀληθῶς μαγευτικὸν ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν εὑρέθησαν διὰ μιᾶς οἱ πλεῖστοι τῶν χορευτῶν

περιβεβλημένοι πολυχρώμους καὶ ποικίλας ἐκ σιγαροχάρτου ἐνδυμασίας, ἃς ἐξῆγον αἱ χορεύτριαί των ἐκ μικρῶν περιχρύσων κιλίνδρων διανεμηθέντων εἰς αὐτὰς ἐπὶ τούτῳ· περιεδινοῦντο δὲ οὕτω τὰ χορεύοντα ζεύγη ἐντὸς τῆς καταφώτου αἰθούσης, καὶ τὸ θέαμα μοὶ ἀνέμνησε τοιχογραφίαν τινὰ παριστάνουσαν τὰς ἀπόκρεω τῆς Βενετίας, τὴν ὁποίαν εἶδα ποτὲ ἐν Ἰταλίᾳ. Κατὰ τὴν ἄλλην ἔθραυον αἱ χορεύτριαι κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν χορευτῶν των λευκὰς ἐκ λεπτοῦ χαρτίου σφαίρας, καὶ ἀνεπήδα ἐξ αὐτῶν νέφος ὁλόληρον μικρῶν τεμαχίων χάρτου λευκοῦ, ἄτινα ἐπλήρουν ὡς χιόνος νιφάδες τὸν ἀέρα, τὸ ἔδαφος, τὰς κόμας τῶν κυριῶν καὶ τῶν κυρίων τὰ μελανὰ φορέματα. Ἐνόμιζες ὅτι χιὼν κατέπιπτε τὴν στιγμὴν ἐκείνην πυκνή, καὶ ἠπόρεις ὅτι δὲν ἠσθάνεσο παγωμένους τοὺς λοβοὺς τῶν ὠτίων σου.

Τὴν πέμπτην ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὸ μέγαρον ἦτο σκοτεινόν, καὶ τοὺς λοβοὺς τῶν ὠτίων μας ἐπάγονεν ἀληθῶς ἡ παγερὰ ἀτμοσφαῖρα τῶν Ἀθηνῶν, ἐν μέσῳ τῶν κλειστῶν ἁμαξῶν, αἵτινες μᾶς μετέφερον οἴκαδε.

ΙΔ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰανουαρίου 1880.

Σοῦ ὑπεσχέθην διὰ τῆς τελευταίας μου ἐπιστολῆς περιγραφὴν τοῦ πρώτου μικροῦ βασιλικοῦ χοροῦ, ὅστις ἐδόθη ἐφέτος, καὶ σπεύδω νὰ ἐκπληρώσω τὴν ὑπόσχεσίν μου, πρὶν ἢ ἔλθῃ τοῦ ταχυδρομείου ἡ ἡμέρα, ὠφελουμένη ἀπὸ θερμὴν ἀλλὰ παροδικὴν βεβαίως ἡλίου ἀκτῖνα, ἥτις εἰσδύει τὴν στιγμὴν αὐτὴν διὰ τοῦ παραθύρου μου, καὶ ζωογονεῖ κἄπως τοὺς παγωμένους μου δακτύλους. Τί χειμών, ἀδελφή μου, εἶνε ὁ ἐφετεινός! Ὑπεδέχθημεν πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μηνὸς τὴν χιόνα μετ' εὐθύμου σχεδὸν ἐκπλήξεως, καὶ τὴν συνελέξαμεν ἰδίαις χερσὶν ἀπὸ τῆς φλιᾶς τῶν

παραθύρων μας, καὶ ἐσφαιροβολήθημεν δι' αὐτῆς, καὶ τὴν κατεπατήσαμεν χαίρουσαι, πρὶν ἢ ἔτι ἀναλυθῇ εἰς ῥύπον καὶ πηλόν, ἐλπίζουσαι ὅτι, ὡς συνήθως, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ὡραία τις χειμερινὴ σκηνογραφία, παρασκευασθεῖσα εἰς στιγμιαίαν ἡμῶν διασκέδασιν ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ χειμῶνος, καὶ μέλλουσα νὰ διαλυθῇ τὴν ἐπαύριον ὑπὸ τὸ φαιδρὸν τοῦ ἡλίου θάλπος. Καὶ διελύθη μὲν ἀληθῶς, ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, ἀφοῦ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὑπεδέχθημεν τὴν δευτέραν της ἔκδοσιν; Ἐξεπλάγημεν καὶ τότε, ἐννοεῖται, ἀλλ' ἡ ἔκπληξίς μας οὐδὲν εἶχε πλέον τὸ εὔθυμον. Ὅτε δὲ μετὰ μίαν μόλις ἑβδομάδα ἐλεύκανε τὰς στέγας ἐκ τρίτου ἡ χιών, καὶ μετ' ὀλίγας πάλιν ἡμέρας ἐκ τετάρτου, καὶ ἐπάγωσαν τῶν ῥυάκων τὰ ὕδατα, καὶ εἴδαμεν τὰς λεμονοπορτακαλλέας τῶν κήπων μας φυλλορροούσας καὶ μελαγχολικὰς — κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν, ἣν μετεχειρίσθη προχθὲς ὁ βασιλεύς, ὁμιλῶν ἐν τῷ χορῷ μετά τινος τῶν προσκεκλημένων, — τότε πλέον ἡ ἔκπληξίς μας ἐκορυφώθη εἰς ἀδημονίαν, καὶ ἡ παιδικὴ ἐκείνη ἀπὸ τῶν πρώτων χιόνων χαρὰ μετετράπη εἰς ἀγανάκτησιν, ἣν ἀπὸ ἑνὸς ἤδη μηνὸς μαρτυροῦμεν δι' ἐπιφωνημάτων καὶ βηχός, διὰ πατάγου ῥινῶν καὶ χουχουλισμάτων.

Καὶ μ' ὅλα αὐτὰ ἐν τούτοις, καὶ μ' ὅλας τας ἀπαισίας προρρήσεις τῶν ἀστρονόμων μας, αἵτινες προεικάζουσι βαρύτερον ἔτι τὸ ἐπερχόμενον ψῦχος, διασκεδάζομεν ἐφέτος πολὺ περισσότερον παρ' ὅσον διεσκεδάζομεν πέρυσι, ὅτε δὲν εἴδαμεν σχεδὸν χειμῶνα καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ μεταβληθῶμεν εἰς ἀμφίβια, ὑπὸ τὰς ἀδιακόπους βροχάς, δι' ὧν μᾶς ἐφιλοδώρει ὁ νότος. Εἶπα: μ' ὅλα αὐτά, ἐνῷ ἔπρεπεν ἴσως ὀρθότερον νὰ εἴπω· δι' ὅλα αὐτά. Ἀφοῦ οἱ χοροὶ καὶ αἱ συναναστροφαὶ καὶ αἱ παννυχίδες εἶνε διασκεδάσεις χειμεριναί, δὲν εἶνε φυσικὸν ν' αὐξάνωσι καὶ νὰ πληθύνωνται ὅσον αὐξάνει κ' ἐπιτείνεται ὁ χειμών; Τοῦτο συνέβη καὶ ἐφέτος, ὡς σοῦ ἔγραφα τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα. Ἠνοίχθησαν τὰ διάκοσμα δώματα τῶν πλουσίων μεγάρων, καὶ ἄλλα μὲν καθ' ἡμέρας τακτάς, ἄλλα δ' ἐκτάκτως συναθροίζουσιν ἐπὶ τοῦ λείου

δαπέδου των τὸν πυκνὸν καὶ φαιδρὸν ὅμιλον τῶν χορευτῶν καὶ χορευτριῶν, οἵτινες, ἐνῷ ἔξω συρίζει ὁ βορρᾶς καὶ λευκαίνονται ὑπὸ τὴν χιόνα οἱ δρόμοι, ἀποζημιοῦσι τὰς ἐκ τῆς ἀργίας τοῦ παρελθόντος αἱμωδιώσας κνήμας των, παρατείνοντες τὸ cotillon μέχρι πρωΐας. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ χοροὶ τῆς Αὐλῆς, τοὺς ὁποίους, χάρις εἰς τὴν εὐμενῆ τῶν βασιλέων ἀγαθότητα, συνείθισεν ἤδη ν' ἀναμένῃ τακτικῶς ἀνὰ πάντα χειμῶνα ἡ καλὴ τῶν Ἀθηνῶν κοινωνία, προϋπολογίζουσα τὴν ἐξ αὐτῶν διασκέδασιν ὡς ὡρισμένον εὐθυμίας εἰσόδημα, καὶ αὐτοὶ ὑπῆρξαν ἐφέτος ἐκτάκτως ὡραῖοι καὶ ζωηροί.

Ὁ τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν δοθεὶς μικρὸς χορὸς — ἢ συναστροφή, ὡς καλεῖ αὐτὸν ἡ αὐλικὴ γλῶσσα, — ὑπῆρξεν ἀναντιῤῥήτως εἷς τῶν ὡραιοτέρων χορῶν ὅσους περιέλαβον ποτὲ αἱ ὑψόροφοι ἐκεῖναι καὶ ἀληθῶς λαμπραὶ αἴθουσαι, ἃς γερμανοὶ ἀρχιτέκτονες καὶ ἰταλοὶ ζωγράφοι κατεσκεύασαν καὶ διεκόσμησαν ἐν ἔτει 1848 ἐν μέσῳ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὰς ὁποίας θαυμάζουσι δικαίως καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν πρωτεύουσαν ἐπισκεπτόμενοι ξένοι.

Εἰς τὰς αἰθούσας αὐτὰς δίδονται ὑπὸ τῆς νέας βασιλείας οὐ μόνον οἱ μεγάλοι ἀλλὰ καὶ οἱ μικροὶ χοροί.

Εἶνε δὲ βεβαίως προτιμότερος ὁ χῶρος οὗτος διὰ πολυπληθῆ καὶ μάλιστα χορευτικὴν ὁμήγυριν ἢ τὰ μακρὰ ἐκεῖνα καὶ ὑποτρέμοντα πολλάκις δώματα τοῦ τρίτου ὀρόφου, ὅπου ἡ βασίλισσα Ἀμαλία συνεκάλει τὸν παλαιὸν καιρὸν τὴν εὐάριθμον καὶ ἀραιὰν ὁμάδα τῶν ἐκλεκτῶν, οἵτινες ἦσαν συνήθως οἱ κλητοὶ τῶν μικρῶν χορῶν τῆς πρώην Αὐλῆς. Προτιμῶ δὲ καὶ προτιμῶσι μαζή μου, εἶμαι βεβαία, τὰς αἰθούσας τῶν μεγάλων χορῶν πάντες οἱ προσκεκλημένοι, διότι πρώτη καὶ ἀπαραίτητος ἀνάγκη παντὸς χοροῦ, — εἴτε χορὸς καλεῖται εἴτε συναναστροφὴ εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο — εἶνε αἴθουσα εὐρεῖα, ἀδιάσειστον ἔχουσα τὸ ἔδαφος, ὑψηλὴ καὶ εὐάερος. Εἶνε τόσον εὐχάριστον νὰ χορεύῃς ἀνέτως, χωρὶς νὰ πνίγεσαι ἐντὸς τοῦ πλήθους, μηδὲ νὰ κινδυνεύῃς

νὰ πατηθῇς ἢ νὰ πατήσῃς ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, μηδὲ νὰ αἰσθάνεσαι ὅτι ἐνδίδει τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας σου, μηδὲ νὰ δυσκολεύεσαι ν' ἀναπνεύσῃς ἐντὸς πνιγηρᾶς καὶ θερμῆς ἀτμοσφαίρας. Τὰ προσόντα δὲ ταῦτα συνενοῦσιν ἅπαντα ἐν ὡραιοτάτῳ συνδέσμῳ αἱ ἀνακτορικαὶ αἴθουσαι τῶν μεγάλων χορῶν. Ὅταν μάλιστα ἀναλογίζωμαι ἰδιωτικάς τινας αἰθούσας, τὰς ὁποίας ἀρέσκονται συνήθως οἱ προσκαλοῦντες νὰ πληρῶσι μέχρι καὶ τῶν προθαλάμων, φρονοῦντες ἴσως μετὰ τοῦ K. de Montlucar τοῦ Scribe «qu il vaut mieux entasser ses amis dans l'antichambre... et quelques-uns même sur l' escalier», καὶ μεριμνῶντες ὡς ἐκεῖνοι οὐχὶ πῶς νὰ διασκεδάσωσιν οἱ ξένοι των, ἀλλὰ πῶς μᾶλλον νὰ ἐπιδείξωσιν αὐτοὶ τὸ πλῆθος τῶν σχέσεών των, αἰσθάνομαι ἀληθινὴν χαρὰν καὶ ἀνακούφισιν, οὕτως εἰπεῖν, ὁσάκις εὑρίσκομαι ἐν μέσῳ τῶν περιχρύσων ἐκείνων καὶ ὑψηλῶν δωμάτων, καὶ φέρομαι ἀνάρπαστος ὑπὸ τοῦ χοροῦ διὰ τῆς δροσερᾶς των ἀτμοσφαίρας, πρὸς τὸ γοργὸν καὶ ἐναρμόνιον μέλος τελείας ὀρχήστρας, ὑπὸ τὸ ἄπλετον φῶς τῶν πολλαπλῶν πολυελαίων, ὧν ἡ ἄνωθεν καταπεμπομένη λάμψις μαγεύει χωρὶς νὰ κουράζῃ τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐννοεῖς ἑπομένως εὐκόλως πόσον διεσκέδασα τὴν παρελθοῦσαν δευτέραν, ἂν καὶ δὲν ἐχόρευσα πολύ, διότι ἤμην κουρασμένη ἐκ προηγουμένων ἀγρυπνιῶν. Οἱ ἀντίχοροι καὶ οἱ στρόβιλοι δὲν παρετάθησαν, ὡς ἄλλοτε, πέραν τοῦ μεσονυκτίου, διότι ἡ ἐνδιαφέρουσα, ὡς λέγεται, θέσις τῆς βασιλίσσης δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῇ νὰ μετάσχῃ τοῦ χοροῦ, μήτε νὰ παρατείνῃ πέραν τοῦ προσήκοντος τὴν νυκτερινὴν αὐτῆς ἀγρυπνίαν. Καίτοι ὅμως ἡ Α. Μεγαλειότης ἀπεῖχε τῆς χορευτικῆς διασκεδάσεως τῶν προσκεκλημένων της, ἦτο περιχαρής, ὡς πάντοτε, καὶ φαιδροτάτη, προσηνὴς καὶ ὁμιλητική, ἡ δὲ ἀγαθή της μορφή, ἐφ' ἧς τοσοῦτον εὔχαρις θάλλει ἔτι τῆς νεάνιδος ἡ ἀφέλεια, ὑφ' ὅλην τὴν αἴγλην τῆς ἡγεμονικῆς μεγαλειότητος, ἐνεθάῤῥυνε διὰ διαρκοῦς ἱλαροῦ μειδιάματος τὸν εὔπτερον ὅμιλον, ὅστις ἤρχετο καὶ παρήρχετο στροβιλίζων ἐνώπιόν της. Ἐφόρει χαριεστάτην μελανὴν ἐσθῆτα, διάκοσμον διὰ

βαρυτίμων λευκῶν τριχάπτων καὶ ὁρμαθοῦ ὅλου ἀδαμάντων· φαντάζεσαι δέ, πόσον ἡ ἀνθηρὰ αὐτῆς χροιὰ ἀνεδεικνύετο ἔτι ἀνθηροτέρα ὑπὸ τῆς ἀμαυρᾶς ἐκείνης ἀναβολῆς. Ἠξεύρεις βεβαίως σὺ ἡ παρισινή, πόσον τὰ μελανὰ φορέματα εἶνε ἐφέτος τοῦ συρμοῦ κατὰ τοὺς χοροὺς καὶ τὰς ἑσπερίδας· ἀγνοεῖς ὅμως, ὅτι καὶ ἡμεῖς αἱ ὁσημέραι τελειοποιούμεναι κατηντήσαμεν πλέον τόσον ἐνήμεροι εἰς τοὺς νόμους τοῦ K. Worth, ὥστε μετεφυτεύσαμεν ἤδη τὰς μελανὰς ἐσθῆτας ἐν Ἀθήναις, χωρὶς ν' ἀφήσωμεν νὰ παλαιώσῃ μηδ' ἕνα κἂν χειμῶνα ὁ συρμός των. Οὕτω δὲ πλησίον τῆς βασιλικῆς τέσσαρες ἄλλαι μελαναὶ ἐνδυμασίαι ἀνέπτυσσον ἄλλη μὲν τὰ λευκά της τρίχαπτα, ἄλλη δὲ τοὺς διανθεῖς της στεφάνους, καὶ ἄλλη τοὺς πολυχρώμους θυσάνους της, ἀλλ' ἦσαν ὅμως ὅλαι σχεδὸν ἄκομψοι καὶ ἐζητημέναι, προκαλοῦσαι μὲν τὸ βλέμμα ἀλλὰ μὴ εὐχαριστοῦσαι αὐτό. Περὶ ἄλλων φορεμάτων μὴ μ' ἐρωτᾶς. Ὄχι διότι δὲν ἦσαν ὡραῖα· τοὐναντίον, ἦσαν ὡραιότατα, πλουσιώτατα, βαρυτιμότατα τὰ πλεῖστα· ἀλλὰ δι' αὐτὸ ἴσα ἴσα σοῦ λέγω, μὴ μ' ἐρωτᾶς. Δὲν ἠξεύρω ποῖον εἶνε τὸ ἰδικόν σου φρόνημα· τὸ κατ' ἐμὲ ὅμως λυποῦμαι φοβερά, καὶ ἐλεεινολογῶ τὸν τόπον μας καὶ τὸ μέλλον του, ὁσάκις βλέπω εἰς ποῖον ὕψος πολυτελείας ἀνήγαγε τὴν ἐνδυμασίαν μας ἡ οὕτω καλουμένη — ἀλλὰ κακῶς ἐννοουμένη — κοινωνικὴ ἀνάγκη.

Τὸ βλέπω δὲ δυστυχῶς πολὺ συχνὰ τὸ φαινόμενον αὐτό, καὶ εἰς τὸν τελευταῖον ἀνακτορικὸν χορὸν τὸ εἶδα τοσοῦτον ἀνεπτυγμένον, ὥστε αἱ λυπηραὶ σκέψεις, τὰς ὁποίας μοῦ ἐγέννησε, μ' ἔῤῥιψαν εἰς δυσθυμίαν παράδοξον, τὴν ὁποίαν μάτην προσεπάθησα ν' ἀποδιώξω καθ' ὅλην τὴν ἑσπέραν. Ἀνελογίσθην τοὺς δυστυχεῖς συζύγους τῶν κυριῶν, αἵτινες ἔφερον χιλίων φράγκων ἐσθῆτας εἰς τὴν ῥάχιν των, τοὺς ταλαιπώρους πατέρας τῶν δεσποινίδων, αἵτινες ἔσυρον διὰ τῆς αἰθούσης τὰς πλουσίας καὶ μακρὰς οὐρὰς πολυτελῶν μεταξωτῶν φορεμάτων, ὧν ἦτο πρόδηλος ἡ παρισινὴ καταγωγή, καὶ εἶπα κατ' ἐμαυτήν . . . — περιττὸν νὰ σοῦ τὸ ἐπαναλάβω, διότι καμμίαν βεβαίως δὲν ἔχεις ὄρεξιν ν' ἀνα-

γνώσῃς τὰς μελαγχολικὰς σκέψεις τῆς πρεσβυτιζούσης φίλης σου.

Τώρα θὰ μ' ἐρωτήσῃς βεβαίως, ποῖαι ἦσαν αἱ ὡραιότεραι τοῦ χοροῦ, διότι σύ, — τὸ ἠξεύρω — δὲν ἀρκεῖσαι εἰς τὴν ἐρώτησιν, ποῖαι ἦσαν αἱ ὡραιότεραι toilettes, ἥτις μόνη σήμερον εἶνε τοῦ συρμοῦ ἐν Ἀθήναις. Ἡ ἀπάντησίς μου θὰ ἦνε ἀπαράλλακτος μὲ τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκα τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα εἰς τὸ ἴδιόν σου ἐρώτημα. Ἡ Κυρία Κ., ἡ Κυρία Λ., καὶ πᾶσαι κατὰ δεύτερον λόγον αἱ ἄλλαι. Συλλογὴν ὡραίων γυναικῶν δὲν ἔχει δυστυχῶς ἄφθονον ἡ ἑλληνικὴ πρωτεύουσα, καὶ τὴν πλειάδα ἑκάστου χοροῦ καὶ πάσης ἑσπερίδος ἀποτελοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ἴδια πρόσωπα.

Τὸ δεῖπνον παρετέθη ἐνωρίτερον ἢ ἄλλοτε, περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ, ἧς ἐσύρθησαν αἴφνης, πρὸς δοθὲν σημεῖον, αἱ διὰ τῶν διαμέσων στηλῶν ἀνηρτημέναι αὐλαῖαι, καὶ ἀπεκάλυψαν διὰ μιᾶς τὰς ἐστρωμένας τραπέζας, ὧν ἠκτινοβόλουν τὰ κρύσταλλα ὑπὸ τοὺς πολυφώτους λυχνούχους. Ἔγεινε τότε . . . . . ἡ φοβερὰ ἔφοδος, καὶ μετὰ μικρὸν πάταγος σιαγόνων συγκρουομένων διεδέχθη τοὺς σιγήσαντας φθόγγους τῆς ὀρχήστρας. Ὅτε ὁ πάταγος ἐκεῖνος ἐκόπασεν, ἤκουσα τινὰς σχολιάζοντας τὰ τοῦ δείπνου καὶ παραπονουμένους, ὅτι οἱ κοῦρκοι δὲν ἦσαν ἀρκετὰ παχεῖς οὐδ' ὁ καμπανίτης λίαν ἄφθονος. Οἱ παραπονούμενοι ἦσαν γνωστοί μου· γνωρίζουσα δέ, ὅτι οἱ κοῦρκοι καὶ ὁ καμπανίτης δὲν ἔχουσι συνήθη τῶν διαμονὴν τὰς τραπέζας των, ἐμειδίασα καὶ σχεδὸν ἀνεκάγχαζον. Ἡ εὐάρεστος αὕτη τροπὴ διέλυσε τὴν προτέραν μου δυσθυμίαν, καὶ ὅτε ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἐμειδίων ἀκόμη μὲ τοὺς δυσκόλους ἐκείνους συνδαιτυμόνας.

Σὺ χορεύεις; πῶς δὲν μοῦ γράφεις τίποτε;

ΙΕ΄.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 28 Ἰανουαρίου 1880.

Ἂν δὲν ἐφοβούμην μὴ καταντήσω μονότονος ὡς μυθολόγος γραῖα καὶ πληκτικὴ ὡς ἀγγλικὸν μυθιστόρημα, θὰ ἤρχιζα καὶ τὴν σημερινήν μου ἐπιστολὴν ἀπὸ τὴν νέαν εἰσβολὴν τοῦ χειμῶνος, τῆς ὁποίας πρὸ πέντε ἤδη ἡμερῶν εἴμεθα θύματα, καὶ ἥτις μᾶς ἀπειλεῖ διὰ νέων πάλιν χιόνων καὶ νέων παγετῶν. Ἀλλ' ἐσκέφθην καὶ θὰ σκεφθῇς ὁμοίως ἐλπίζω, ὅτι ἀρκετὰ εἶνε πλέον τὰ χειμερινά μας μυρολόγια, ἀφοῦ οὔτε μᾶς παρηγοροῦν οὔτε τὸ κακὸν ἐξορκίζουν. Τί ὅμως νὰ σοῦ γράψω, διὰ νὰ μὴ γείνω μονότονος, ἀφοῦ χειμὼν καὶ χοροὶ ἐπλήρωσαν δύο μου ἤδη γράμματα, χειμὼν δὲ μόνον καὶ χοροὶ εἶνε καὶ αὐτῆς τῆς ἑβδομάδος τὰ νέα; Χορὸς παρὰ τῷ γραμματεῖ τῆς γαλλικῆς Πρεσβείας, οὗτινος θὰ ἐνθυμεῖσαι βεβαίως τὸν ὡραῖον bal costumé, τὸν ὁποῖον ἔδωκε περυσι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν· χορὸς — ὁ δεύτερος ἤδη — τῆς ἐν Ἀθήναις γερμανικῆς παροικίας ἐν τῇ Philadelphia· χορὸς τέλος πάντων masqué et paré ἐν τῷ θεάτρῳ, — ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις ὁ χορευτικὸς ἰσολογισμὸς τῶν τελευταίων ἡμερῶν. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξεν ὡραία ἀληθῶς ἑσπερίς, συναθροίσασα ἑκατὸν περίπου προσκεκλημένους ἐκ τῶν κορυφῶν τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας· εἶχε δὲ τοῦτο ἰδίως τὸ εὐάρεστον χαρακτηριστικόν, ὅτι δίκην ἀνθοδέσμης, ἀποτελουμένης ἐξ εὐωδῶν μόνον ἀνθέων, περιελάμβανε νεαρὰ μόνον πρόσωπα καὶ χορευτικὰς μόνον κνήμας. Tapisserie, ἤτοι στασίδια, ὡς προσφυῶς μετέφρασέ ποτε τὴν λέξιν ὁ κ. Σκυλίσσης, ἔλειπον σχεδὸν ἐντελῶς, καὶ πάντες περίπου ὅσοι παρεκάθισαν εἰς τὸ μεσονύκτιον δεῖπνον τὸ εἶχον κερδίσει ἀληθῶς ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου των. Ὁ γερμανικὸς χορὸς τῆς Philadelphia, ὅστις ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος λαμβάνει μεγαλοπρεπεστέρας τὰς διαστάσεις, ἦτο ἀφελεστάτη ὡς πάντοτε καὶ χωρίς τινος αὐ-

στηρᾶς ἐθιμοτυπίας συνάθροισις, ὅπου οἱ νεαροὶ χορευταὶ καὶ αἱ εὔπτεροι χορεύτριαι, ξανθόκομοι Τεύτονες οἱ πλεῖστοι, ἐχόρευον μετὰ προδήλου εὐχαριστήσεως καὶ ἀκάματοι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, διακοπτόμενοι μόνον ἐνίοτε ὅπως πίωσι ποτήριον ζύθου ἢ φάγωσι τεμάχιον χοιρομηρίου.

Τὰς ἀτελεῖς αὐτὰς καὶ ἀνεπαρκεῖς βεβαίως διὰ σὲ πληροφορίας σοῦ δίδω οὐχὶ ἐξ ἰδίας ὄψεως, ἀλλ' ἐξ ἀκοῆς μόνον καὶ ἐκ παραδόσεως νεαροῦ χορευτοῦ, ὅστις μοῦ ἐξωμολογήθη, ὅτι οὐδαμοῦ διεσκέδασε τόσον, ὅσον ἐν μέσῳ τῆς ἀπροσποιήτου ἐκείνης καὶ ἀνεπιτηδεύτου ὁμηγύρεως, ὅπου ἄλλως δὲν ἦτο ὑποχρεωμένος, ἔλεγε, νὰ προσέχῃ ἀδιακόπως, ποῦ θέτει τὸν πόδα του, ἐκ φόβου μὴ σχίσῃ τὴν οὐρὰν βαρυτίμου τινὸς μεταξωτοῦ φορέματος δισχιλίων φράγκων.

Ἡ διασκεδαστικὴ ὅμως συνάθροισις τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος, ἐκείνη εἰς ἣν ὁμοθύμως — καὶ δικαίως ὡς φαίνεται — ἀπένειμαν τὴν δάφνην, οὐχὶ τόσον οἱ χορευταὶ ὅσον οἱ θεαταί της, εἶνε ὁ ἐν τῷ χειμερινῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν δοθεὶς χορὸς μετημφιεσμένων. Ἠξεύρεις, ὑποθέτω, οὐχὶ βεβαίως ἐξ ὄψεως, ἀλλ' ἐκ πιστῆς τινος καὶ λεπτομεροῦς ἀφηγήσεως, τί πρᾶγμα εἶνε περίπου οἱ διδόμενοι ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς ἀπόκρεω χοροὶ μετημφιεσμένων, ὧν κερδοσκόποι συνήθως ἀμφιτρύωνες εἶνε διευθυνταί τινες καφενείων ἢ ξενοδοχείων, τρέφοντες τὴν εὔλογον ἐλπίδα νὰ ἐξοδεύσωσιν ἐν μέσῳ τῆς χορευτικῆς τύρβης τὰ ἀμφίβολα καὶ οὐχὶ ἐκτάκτως ἑλκυστικὰ ποτὰ καὶ ὄψα τῶν ἐρμαρίων των, ἢ εὐσυνείδητοι χοροδιδάσκαλοι, ὑπολαμβάνοντες καθῆκον αὐτῶν νὰ παράσχωσιν εἰς τοὺς ἐπιμελεῖς τελειοφοίτους των μαθητάς, ἅπαξ κἂν κατὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων καὶ δίκην εὐσήμου ἢ βραβείου, τὴν ἀσυνήθη χορευτικὴν ἀπόλαυσιν ἑτεροφύλων χορευτριῶν. Θὰ ἤκουσες ἀναμφιβόλως, ὁποῖός τις εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ τὰς ὁμηγύρεις αὐτὰς ἀποτελῶν ὅμιλος, ὅστις κατὰ τοῦτο ἰδίως δύναται νὰ ὀνομασθῇ μετημφιεσμένος, ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν ἀνδρῶν του φορεῖ γυναικεῖα ἐνδύματα. Θὰ ἐγέλασες δὲ βεβαίως ἐξ ὅλης

σου καρδίας, φανταζομένη τοὺς ἀρειμανείους τῶν χορευτῶν μύστακας προκύπτοντας ἐνίοτε τοῦ προσωπείου καὶ ἐλέγχοντας τὸ ἀληθὲς γένος τῶν κατ' ἐπιφάνειαν χορευτριῶν, ἢ τὸν ἀπαραίτητον τοῦ χοροῦ διευθυντήν, ὄρθιον ἐπὶ καθέδρας ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης καὶ ἐκφωνοῦντα μετ' ἀπανθρώπων στρεβλώσεων τὰ γαλλικὰ προστάγματα τῶν ἀντιχόρων, ἢ τὸ συμμιγὲς ἐκεῖνο τῆς χορευτικῆς ἀτμοσφαίρας ἄρωμα, ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ ἰδίως ἡ ὀσμὴ τοῦ ὑπὸ τῶν στομάχων τῶν χορευτῶν χωνευομένου οἴνου.

Καὶ τοιοῦτος λοιπὸν ἦτο, θὰ ἐρωτήσῃς βεβαίως, ὁ εἰς τὸ θέατρον δοθεὶς χορός μετημφιεσμένων; — Ὄχι ἀκριβῶς, σοῦ ἀπαντῶ, ἀλλὰ περίπου τοιοῦτος. Κατὰ βάθος ὀλίγον διέφερε τῶν ἄλλων ἐκείνων, περὶ ὧν ἤκουσες διηγούμενα ὅσα ἔλεγα πρὸ μικροῦ· ἦτο δὲ μόνον κατά τι ἐπηυξημένος καὶ διωρθωμένος, ὡς πᾶσαι αἱ νεώτεραι ἐκδόσεις. — Καὶ τὸν εἶδες λοιπόν; θὰ ἐξακολουθήσῃς ἐρωτῶσα. — Τὸν εἶδα βέβαια· διατί νὰ μὴν τὸν ἰδῶ; καὶ τί ἄλλο θέλεις νὰ ἰδῶ ἐγὼ ἐν Ἀθήναις, ὅταν σὺ βλέπῃς τοὺς bals de l'Opéra ἐν Παρισίοις; Ἡ μόνη διαφορὰ μεταξοῦ ἐμοῦ καὶ σοῦ εἶνε, ὅτι σὺ μέν, διὰ νὰ ἴδῃς τοὺς χοροὺς τοῦ παρισινοῦ μελοδράματος, θὰ ἠναγκάσθης πιθανῶς νὰ φορέσῃς δόμινον καὶ προσωπεῖον, ἐγὼ δὲ ἀνυπόκριτος καὶ ἀμεταμφίεστος ἐνεθρονίσθην εἰς ἓν θεωρεῖον, καὶ ἀπήλαυσα ἀνέτως τὸ περίεργον καὶ ἀστειότατον ἐκεῖνο θέαμα, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, μοῦ τὸ ἐπέτρεπεν ὁ πυκνὸς καπνός, τὸν ὁποῖον ἔστελλον εἰς τὴν αἴθουσαν οἱ ἀπὸ τῶν διαδρόμων τοῦ θεάτρου καπνίζοντες χορευταί, καὶ ὁ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν χορευόντων ἀδιακόπως ἀναδιδόμενος κονιορτός. Κύριον θέλγητρον τοῦ χοροῦ ἐπρόκειτο νὰ ἦνε κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ θεατρώνου, καὶ ὑπῆρξεν ἐν μέρει, ἡ παρουσία τοῦ προσωπικοῦ τοῦ θεάτρου en costume, καὶ ἡ μετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὸν χορόν. Ὁ κ. Moreau εἶχε πεισθῆ, ὡς φαίνεται, μετὰ δίμηνον πεῖραν, ὅτι οἱ ψάλται καὶ αἱ ψάλτριαι, τοὺς ὁποίους ἀπὸ δύο ἤδη μηνῶν ἔτρεφε διὰ μόνης τῆς πρωϊνῆς δρόσου, — ἵνα μὴ πάθῃ πιθανῶς ἡ φωνή των — οὐ μόνον δὲν κατώρθοναν νὰ μεταβληθῶσιν εἰς τέττιγας,

μ᾽ ὅλην τὴν ἀνακρεόντειον δίαιταν, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ὑπέβαλλεν, ἀλλ᾽ ἐμαρτύρουν τοὐναντίον ὀρχηστικήν τινα εἰδικότητα, ἀξίαν μείζονος προσοχῆς καὶ ἐμψυχώσεως. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ χρησιμοποιήσῃ δημοσίᾳ τὰ κεκρυμμένα τοῦ θιάσου του προτερήματα καί, tirant deux moutures du même sac, νὰ πληρώσῃ συνάμα τὴν συνήθως κενὴν αἴθουσαν τοῦ θεάτρου του. Πρώτην φορὰν ἐφέτος ὁ κ. Moreau εἶχε τὴν τύχην νὰ φανῇ εὐφυής· καὶ τὸ θέατρον ἐπληρώθη ὅσον οὐδέποτε τὸ παρελθὸν Σάββατον, καὶ οἱ ἠθοποιοί του ἐχόρευσαν ὅπως οὐδέποτε εἶχον τραγουδήσει. Ὁ ἀντίχορος μάλιστα, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τὸ κορδακικώτερον συνεκρότησαν οἱ ἀποτυχόντες τέττιγες τοῦ θεατρώνου μας, ὑπῆρξε γραφικώτατος καὶ ζωηρότατος, πρὸς μεγίστην τοῦ κοινοῦ εὐχαρίστησιν, ὁ δὲ κωμικὸς Grégoire, ἐνδυμένος παράδοξον καὶ ἰδιότροπον ἱπποκόμου στολήν, ἀπέδειξεν ὅτι ἠδύνατο νὰ διαπρέψῃ ὡς homme caoutchouc εἰς οἱονδήποτε ἱππόδρομον τῆς Εὐρώπης.

Ἡ K. Minelli ὡς ὀδαλίσκη καὶ ἡ K. Neuville ὡς folie ἦσαν ἐπίσης κομψόταται, καὶ πολλοὶ τῶν θεατῶν ἐλησμόνησαν τὸ ἄσμά των βλέποντες τὰς ἐνδυμασίας των. Τὸ ὑπόλοιπον θεατρικὸν τάγμα ἔμεινεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετριοφρόνως incognito ὑπὸ τὰ πολύχρωμα dominos τῆς θεατρικῆς ἱματιοθήκης, καὶ ἀπέβαλλε μόνον ἐνίοτε νὰ προσωπεῖα, ὁσάκις ἡ ἀνάγκη πόσιος ἠδ᾽ ἐδητύος ὡδήγει αὐτὸ εἰς τὸ κυλικεῖον τοῦ θεάτρου. Τὴν ἀνάγκην δὲ αὐτὴν πολλάκις, φαίνεται, συνησθάνθησαν καθ᾽ ὅλην τὴν ἑσπέραν οἱ συνήθως νηστεύοντες τρόφιμοι τοῦ K. Moreau, διότι περὶ τὰ τέλη τῆς νυκτερινῆς των πανηγύρεως ἤρχισαν κἄπως νὰ λησμονῶσιν οἱ πόδες των τὰ βήματα τοῦ χοροῦ, καὶ ἡ ζωηρότης αὐτῶν καὶ τῶν πρὸ μικροῦ συνδαιτυμόνων των κατεδεικνύετο δι᾽ ἐκχύσεων οἰκειότητος παραδόξου, τῆς ὁποίας ἀδιάκριτοι πλέον παρίσταντο θεαταὶ οἱ ἐν τοῖς θεωρείοις περίεργοι. Τότε κατέλιπον καὶ ἐγὼ τὸ θέατρον· ὥστε δὲν δύναμαι, βλέπεις, νὰ σοῦ ἀφηγηθῶ τὸ τέλος τῆς χορευτικῆς ἑορτῆς τοῦ κ. Moreau, ἥτις πρόκειται,

ὡς ἀκούω, νὰ ἐπαναλαμβάνεται κατὰ πᾶν Σάββατον μέχρι τοῦ τέλους τῶν ἀπόκρεω.

Ἄ! εἶδες; ὀλίγου δεῖν ἐλησμόνουν τὴν κωμικωτέραν μορφὴν τοῦ θεατρικοῦ χοροῦ. Ἦτο Ἄγγλος τις, ἀληθὴς καὶ γνήσιος, ἐκ τῶν ἀμιμήτων ἐκείνων, οὓς ἀπηθανάτισεν ἡ γραφὶς τοῦ Doré καὶ καὶ ὁ κάλαμος τοῦ Féval, καὶ τοὺς ὁποίους παρακολουθοῦσι συνήθως οἱ ἀγυιόπαιδες τῶν Παρισίων. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε προδήλως ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν νὰ διασκεδάσῃ· τί δὲ φαντάζεσαι, ὅτι ἔκαμεν; Ἔκοψε τὸν ἐρυθρόν του μύστακα καὶ τὰς δαυκόχρους παραγναθίδας του, ἐνεδύθη γυναικείαν ἐσθῆτα décolletée, ἤλειψε τὴν ἀπαθῆ του φυσιογνωμίαν διὰ πυκνοῦ στρώματος poudre de riz, τοὺς ἡρακλείους του ὤμους δι' ἀφθόνου γάλακτος παρθενικοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς τὸν χορόν, ὅπως ἀντιτάξῃ, φαίνεται, τὰ στερεὰ κάλλη τῶν εὐσάρκων του βραχιόνων πρὸς τὰ λαγαρὰ θέλγητρα τῶν ἐγκαθέτων χορευτριῶν τοῦ θεάτρου. Νομίζω δὲ ὅτι τὸ ἐπέτυχεν· ἂν τοὐλάχιστον ἐρωτηθῶσιν οἱ βραχίονές του, ἐφ' ὧν πολλαπλᾶ καὶ ποικίλα ἀπέμειναν τὰ ἴχνη τολμηρῶν τινων δακτύλων, ἀναντιρρήτως θὰ εἴπωσι τὸ ἴδιον. Ἴσως ἐπόνεσεν ὀλίγον ὁ ἰδιότροπος Ἄγγλος· ἀλλὰ ἐμπρὸς 'ς τὰ κάλλη τ' εἶν' ὁ πόνος! κατὰ τὴν δημώδη παροιμίαν. Ὑποθέτεις ὅτι θὰ τὸ ξανακάμῃ τὸ ἐρχόμενον Σάββατον; Τὶς οἶδε! That is very comical, θὰ εἶπε καθ' ἑαυτόν, καὶ θὰ ἐπαναλάβῃ πιθανῶς τὴν διασκέδασιν.

ΙΣ'.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Φεβρουαρίου 1880.

Δὲν σοῦ ἔγραψα τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα, διότι ἐβαρύνθην πλέον νὰ γράφω περὶ χορῶν καὶ διασκεδάσεων, περισσότερον ἴσως παρ' ὅ,τι ἐβαρύνθην νὰ χορεύω καὶ νὰ διασκεδάζω. Καὶ ὅμως χοροὶ καὶ διασκεδάσεις εἶνε τὸ μόνον πρᾶγμα, περὶ τοῦ ὁποίου δύ-

ναταί τις σήμερον νὰ λαλήσῃ ἐν Ἀθήναις, ἀφ' ὅτου μᾶς ἀπεχαιρέτισεν ὁ δριμὺς χειμών, ὅστις ἐπάγονε μέν, εἶνε ἀληθές, τὰς ῥίνας καὶ τοὺς δακτύλους μας, ἀλλὰ μᾶς παρεῖχε τοὐλάχιστον ὕλην ὁμιλίας.

Περὶ πολιτικῶν δὲν σοῦ ἔγραψα ποτέ, καὶ οὐδὲ σήμερον θὰ σοῦ γράψω, μολονότι τα πράγματα, ὡς λέγουσιν οἱ ἁρμόδιοι, εἶνε σπουδαῖα, διότι πρόκειται, φαίνεται, καὶ πάλιν νὰ πέσῃ τὸ Ὑπουργεῖον.

Περὶ τῶν ἀπόκρεω δὲν εἶνε καιρὸς ἀκόμη νὰ γείνῃ λόγος, διότι, μολονότι ἤρχισε σήμερον τὸ τριῴδιον, καὶ ἀνυπόμονοί τινες μετημφιεσμένοι ἐνεφανίσθησαν ἤδη εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου, καὶ ἡ περιλάλητος καμήλα ἐθεάθη προχθὲς ὀρχουμένη πρὸ τοῦ Σολωνείου ἐν μέσῳ πυκνοῦ ὁμίλου περιέργων, οὐχ ἧττον ὁ κόσμος ὁ πολὺς ἐπιφυλάσσεται ἀκόμη, τὰ δὲ μικρὰ μαγαζεῖα τῶν ὁδῶν Αἰόλου καὶ Ἑρμοῦ, ἅτινα ἐκ τοῦ προχείρου μετεβλήθησαν εἰς ἐμπορεῖα προσωπίδων καὶ μεταμφιέσεων, μάτην ἀναπτύσσουσιν ἀπὸ τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων των τὰ πολύχρωμα ἐκεῖνα καὶ πολύσχημα ῥάκη, ἅτινα, μ' ὅλα τῆς ὑπηρεσίας των τὰ ἔτη καὶ τὰς πολυαρίθμους αὐτῶν πληγάς, δὲν ἀπεφάσισαν οἱ ἀπάνθρωποι ἐνοικιασταί των νὰ κατατάξωσιν εἰς ἀπομαχίαν. Φαίνεται ἐν τούτοις, ὅτι θὰ ἔχωμεν ἐφέτος ζωηροτάτας ἀπόκρεω, περιεργοτέρας πολὺ τῶν παρελθόντων ἐτῶν, καὶ μετά τινων μάλιστα νεωτερισμῶν. Ἂν τοὐλάχιστον πιστεύσω εἰς ἀκριτόμυθά τινα ἐκμυστηρεύματα φίλων μας, τῶν ὁποίων δὲν μοῦ ἐπετρέπεται σήμερον νὰ σοῦ γράψω τὰ ὀνόματα, ὀργανίζεται εἰδός τι corso διὰ τῶν ὁδῶν Σταδίου καὶ Πατησίων, οὗτινος τὰ κυριώτερα πρόσωπα θὰ εἶνε ἡρωΐδες μᾶλλον ἢ ἥρωες. Λέγεται μάλιστα, . . ἀλλ' ἀρκετὰ καὶ ἴσως πλέον τοῦ δέοντος ἐφλυάρησα. Ἂν καὶ ὅταν γείνῃ τὸ πρᾶγμα, θὰ σοῦ τὸ περιγράψω ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, καὶ ἡ περιέργειά σου θὰ κερδήσῃ μᾶλλον ἢ θὰ ζημιωθῇ ἀναμένουσα.

Ἡ ἐχεμυθία αὐτὴ μὲ στενοχωρεῖ, ἔσο βεβαία, πολὺ περισσότερον ἢ σέ, διότι θὰ ἠδυνάμην ἄλλως νὰ γεμίσω σήμερον ἐξαίρετα

τὴν ἐπιστολήν μου, καὶ δὲν θὰ εὑρισκόμην εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν ἀμηχανίαν τοῦ νὰ μὴ ἔχω τί νά σου γράψω, καὶ νὰ ἀναγκάζωμαι ἐπὶ τέλους, ἀποφεύγουσα τὰ περὶ χορῶν καὶ ἑσπερίδων καὶ διασκεδάσεων, νὰ σοῦ ὁμιλήσω σήμερον . . . περὶ τοῦ ὑποβρυχίου πλοίου, διὰ τοῦ ὁποίου πρόκειται, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, νὰ συνταράξῃ ἐντὸς ὀλίγου τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον ἡ μικρὰ Ἑλλάς.

— « Ὑποβρυχίου πλοίου! » θ' ἀνακράξῃς βέβαια, διακόπτουσα τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμῶν αὐτῶν. « Πῶς! ἔχετε ὑποβρύχιον πλοῖον εἰς τὴν Ἑλλάδα; »

— Ὄχι, κυριά μου, δὲν ἔχομεν ἀκόμη, ἀλλὰ θὰ ἔχωμεν, ἐλπίζω, ἐντὸς ὀλίγου, καὶ τότε πλέον, ἐννοεῖς, gare aux cuirassés! Μὴ γελᾷς! Τὸ μέγα πρόβλημα, οὗτινος ἡ λύσις τοσάκις μάτην ἀπησχόλησε τοὺς μεγαλειτέρους ναυπηγοὺς τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς, καὶ θὰ μετέβαλλεν ἴσως, ἂν ἐπετυγχάνετο, τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, τὸ πρόβλημα αὐτὸ πλησιάζει, ὡς λέγουν, νὰ λύσῃ παρ' ἡμῖν οὐχὶ ναυτικός τις, οὐχὶ ἐπιστήμων, μαθηματικός, μηχανικὸς ἢ ἄλλος, ἀλλ' ἄνθρωπός τις κοινός, ἁπλοῦς, ἀπαίδευτος, περικλείων ὅμως, φαίνεται, εἰς τὰ προνομοιοῦχά του στήθη τὸ θεῖον ἐκεῖνο πῦρ, ὅπερ μετέβαλεν ἄλλοτε τοὺς ἁλιεῖς εἰς ἀποστόλους, καὶ τοσαύτας ἐνεργεῖ παραδόξους μεταβολὰς καὶ σήμερον ἔτι ἐν Ἑλλάδι, χώρᾳ κατ' ἐξοχὴν προνομιούχῳ. — « Ἀλλά, θὰ μοῦ παρατηρήσῃς μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς δειλίας τοῦ χαρακτῆρός σου, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι ἵνα ἐπιτύχῃ μηχανική τις ἐφεύρεσις δὲν ἀρκεῖ μόνον τὸ θεῖον πῦρ, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ κάποια ἐπιστημονικὴ προπαίδευσις, διότι ἄλλως, ἂν π. χ. δὲν ἠξεύρῃ τις ὅτι δύο καὶ δύο κάμνουν τέσσαρα, δύναται νὰ ὑποθέσῃ, παραπλανώμενος ὑπὸ τοῦ θείου πυρός, ὅτι κάμνουν πέντε, καὶ τότε; » — Αἴ, φιλτάτη! πιθανὸν νὰ ἔχῃς δίκαιον, διότι ἔχεις ὑπ' ὄψιν σου τὴν Εὐρώπην· εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως τὸ πρᾶγμα εἶνε κάπως διαφορετικόν, καὶ ὅτι εἶνε διαφορετικὸν ἀπέδειξαν τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα πειράματα, ἅτινα ἐπέτυχον πληρέστατα.

Πρὶν δὲ μὲ διακόψῃς καὶ πάλιν, ἄκουσε. Ὁ μέλλων ἐφευρετὴς τοῦ ὑποβρυχίου πλοίου, ἀφοῦ πολλάκις πρότερον, παρόντων εὐαρίθμων μόνον θεατῶν, κατεβύθισε τὸ ὑποβρύχιον σκάφος του ἐν τῷ ὅρμῳ τοῦ Φαλήρου, καὶ διαμείνας ἱκανὴν ὥραν ὑπὸ τὰ ὕδατα, ἀνέδυ πάλιν σῶος καὶ ὑγιής, προσεκάλεσε πρό τινων ἡμερῶν διὰ δημοσίας ἀγγελίας κόσμον πολὺν εἰς τὸ Φάληρον, καὶ ἐνώπιον πυκνοῦ ὁμίλου περιέργων καὶ δυσπίστων κατεβυθίσθη αὐτὸς καὶ τὰ τέκνα του ἐντὸς τοῦ ὑποβρυχίου σκάφους του, διέμεινε πέντε περίπου ὥρας ὑπὸ τὰ ὕδατα, καὶ ἀνέδυ μετὰ ταῦτα ὑγιέστατος, ἐν μέσῳ τῶν παταγωδῶν εὐφημιῶν τῶν παρισταμένων. Συγκεκινημένος τότε ἀνέβη εἰς ἓν τραπέζιον τοῦ καφενείου, καὶ ἀπέτεινε θερμοτάτην καὶ πλήρη πεποιθήσεως προσφώνησιν εἰς τοὺς θεατάς του, ἥτις κατέληξε διὰ τῆς δηλώσεως, ὅτι πρὸς τελειοποίησιν τῆς ἐφευρέσεώς του τοῦ ἐχρειάζοντο τρεῖς χιλιάδες φράγκων, ἅτινα ἤλπιζεν, εἶπεν, ὅτι προθύμως ἤθελον συνεισφέρει οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας του. Ἡ προσφώνησις αὕτη ἐκορύφωσεν, ἐννοεῖς, τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ κοινοῦ· εἷς τῶν παρισταμένων ἀντεφώνησε τὸν ἐφευρετήν, πολλαὶ κυρίαι ἠσθάνθησαν ὑγραινομένους τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ ἤρχιζαν νὰ τοὺς σπογγίζωσι διὰ τῶν ρινομάκτρων των, ἐπιτροπὴ δὲ πάραυτα συνεκροτήθη, ὅπως μεριμνήσῃ περὶ συλλογῆς τῶν τρισχιλίων φράγκων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε προθύμως τὸ ἔργον, ὠργάνωσε λαχεῖον, καὶ εἶνε πάσης ἀμφιβολίας ἐκτός, ὅτι τὸ χρῆμα θέλει ταχέως συμποσωθῆ, καὶ ὅτι ἡ σπουδαία ἐφεύρεσις θὰ τιμήσῃ τὸν τόπον. Τί λέγεις τώρα παρακαλῶ; Μὴ μὲ διακόψῃς καὶ πάλιν, παρατηροῦσα μικρολόγως, ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν θάλασσαν βύθισις οἱουδήποτε σκάφους δὲν καθιστᾷ ἤδη αὐτὸ ὑποβρύχιον πλοῖον, ὅτι τὸ σπουδαῖον εἶνε νὰ κινῆται τὸ ὑποβρύχιον σκάφος ὅπως θέλει ὁ ἐντὸς αὐτοῦ κυβερνήτης, νὰ διαμένῃ εἰς ὡρισμένον βάθος, νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ ὑπὸ τὸ ὕδωρ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μικρολογήματα, ὁποῖα ἤκουσα νὰ παρατηρῶσι τινὲς φύσει φιλοκατήγοροι. Αὐτὰ τὰ λέγουν ὅσοι δὲν ἔχουσι πατριωτισμόν, ὅσοι δὲν αἰσθάνονται ἀναπτερούμενον

τὸν νοῦν των καὶ θερμαινομένην τὴν καρδίαν των πρὸς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος των, ὅσοι τέλος πάντων νομίζουσιν, ὅτι ἐπιδεικνύουσι σοφίαν, ἀμφιβάλλοντες περὶ πάντων καὶ πρὸς πάντα δυσπιστοῦντες. Σὺ ὅμως εἶσαι ἀγνὴ πατριῶτις, καὶ τοιοῦτοι λόγοι δὲν ἁρμόζουν εἰς τὰ χείλη σου. Εὔχου μόνον ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου καὶ πίστευε, διότι ἠξεύρεις ὅτι ἡ πίστις μεταθέτει ὄρη, καὶ πληροῖ κοιλάδας, καί . . . . . κατασκευάζει ὑποβρύχια πλοῖα· — διατὶ ὄχι;

Ἀπόψε δίδεται μουσικὴ συμφωνία εἰς τὸ Ὠδεῖον, ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρό τινος χρόνου ἐγκατεστημένου ἰταλοῦ κλειδοκυμβαλιστοῦ Lacalamita. Τὸ πρόγραμμά του εἶνε ἀρκετὰ ἑλκυστικόν. Ἐπεθύμουν ἰδίως ν' ἀκούσω τὴν περιλαμβανομένην ἐν αὐτῷ ὡραίαν τετραφωνίαν τοῦ Mozart, καὶ περιπαθές τι Andante appassionato, ἔργον διακεκριμένου ἕλληνος μουσουργοῦ καὶ μελοποιοῦ, τοῦ κ. Αὐγερινοῦ, ὃν εἶχες, ὑποθέτω, τὴν εὐτυχίαν ν' ἀκούσῃς σὺ ἄλλοτε ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἔγραψα, ἐπεθύμουν, διότι δυστυχῶς δὲν θὰ ὑπάγω· ὄχι διότι μ' ἐπηρεάζει τὸ ἄδικον λογοπαίγνιον, ὅπερ διὰ τῆς παρατονίσεως τοῦ ὀνόματος ἐδημιούργησεν ἄλλοτε εὐφυολόγος τις ἀθηναῖος εἰς βάρος τοῦ κ. Lacalamita, ἀλλὰ διότι.... πρέπει νὰ χορεύσω καὶ ἀπόψε!

Madame,... ah! Madame.... plaignez mon tourment.

ΙΖ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Φεβρουαρίου 1880

Δόξα τῷ Θεῷ, ἔχω σήμερον νὰ σοῦ γράψω καὶ κἄτι ἄλλο, ἐκτὸς χορῶν καὶ ἐσπερίδων· τόσον δὲ περισσότερον χαίρω, ὅτι μὲ ηὐνόησεν αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ τύχη, ὅσον γνωρίζω, πόσον ἐνδιαφέρεσαι εἰς φιλολογικὰς ὁμιλίας, καὶ πόσον σ' ἀρέσκει ἡ καλὴ καὶ

ἀληθὴς μουσική. Ἐπιχειρῶ λοιπὸν νὰ σοῦ μεταδώσω ἀτελῶς τὴν εὐχαρίστησιν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθην τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐκ φιλολογικῆς μελέτης, τὴν ὁποίαν ἀπήγγειλε τὴν ἑσπέραν τῆς τετάρτης ὁ κύριος Γ. Βερναρδάκης ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ, καὶ ἐκ μουσικῆς ἑσπερίδος, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ κοινὸς ἡμῶν φίλος κ. Δ. συνεκάλεσε τὴν ἐπαύριον Πέμπτην εὐάριθμον ὁμήγυριν φίλων.

Καὶ αἱ δύο αὐταὶ ἑσπεριναὶ διατριβαὶ ὑπῆρξαν δι' ἐμὲ οὐ μόνον εὐχάριστος ἀνακούφισις ἀπὸ τοῦ χορευτικοῦ πανδαιμονίου, τὸ ὁποῖον κατέκλυσεν ἐφέτος τὰς 'Αθήνας, ἀλλὰ καὶ ἀπόλαυσις ἀληθής, ἐξ ἐκείνων αἵτινες καὶ διαρκοῦσαι θέλγουσι τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ παύουσαι καταλείπουσιν ὀπίσω των ἀνάμνησιν ἱλαρὰν καὶ γλυκύθυμον, ἥτις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶνε τέρψις, ὡς εἶνε τέρψις τὸ ἡδύπνουν ἄρωμα, ὅπερ ἀφίνει κατόπιν της ὡραία γυνή, ὡς εἶνε τέρψις ἡ διάβασις χλοερᾶς ἀτραποῦ,

où le vent balaya des roses,

κατὰ τὴν ὡραιοτάτην ἔκφρασιν τοῦ Sully Prudhomme.

Ὁ Κ. Βερναρδάκης, τὸν ὁποῖον δὲν εἶνε ἀπίθανον νὰ ἐγνώρισες εἰς Παρισίους, ὅθεν πρὸ δύο περίπου μηνῶν κατῆλθεν εἰς 'Αθήνας, εἶνε νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ γνωστοῦ ποιητοῦ τῆς Μερόπης καὶ ἄλλοτε διαπρεποῦς καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Δόκιμος δ' ἐπίσης φιλόλογος καὶ διὰ σπουδαίων ἤδη ἔργων τιμήσας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, κατέδειξε τὴν παρελθοῦσαν τετάρτην ἐν τῷ Παρνασσῷ, ὅτι καὶ ποιητικὴν ἔχει τὴν ψυχήν, ὡς ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ ἀδελφός, καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου ἴσην σχεδὸν πρὸς ἐκεῖνον. Θέμα τοῦ λόγου του ἢ μᾶλλον ἀφορμὴν αὐτοῦ ἔλαβεν ἀνέκδοτόν τι ἀπόσπασμα τοῦ Εὐριπίδου, τὸ ὁποῖον δημοσιευθὲν πρό τινος ἐν Παρισίοις πολὺ φυσικῶς ἐπροξένησε πάταγον μεταξὺ τῶν ἑλληνιστῶν τῆς Δύσεως, καὶ πολλὰς προεκάλεσε συζητήσεις, καὶ μεγάλως διήρεσε τὰς γνώμας τῶν σοφῶν, περὶ τοῦ τίς ἦτο ἆρά γε ἡ ἀπολεσθεῖσα τραγωδία τοῦ

τραγικωτάτου τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, ἧς ἀπετέλει μέρος τὸ ἀνευρεθὲν λείψανον. Δὲν περιμένεις βέβαια νὰ σοῦ μνημονεύσω τὰς γνώμας τῶν ξένων φιλολόγων, οὔτε τοὺς λόγους δι' ὧν κατεπολέμησεν αὐτὰς ὁ ἕλλην συνάδελφός των. Τὸ πρᾶγμα θ' ἀπέβαινε πολὺ σοφόν, σοφώτερον ἀναμφιβόλως καὶ σοῦ καὶ ἐμοῦ. Ὅταν σοῦ ἀναφέρω ἁπλῶς, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Βερναρδάκη τὸ δημοσιευθὲν ἀπόσπασμα ἀνήκει εἰς τραγωδίαν τοῦ Εὐριπίδου « Ἀνδρομέδαν », τῆς ὁποίας ὑπάρχουσιν ἤδη γνωστὰ καὶ δημοσιευμένα πεντήκοντα περίπου ἄλλα ἀποσπάσματα, πολὺ ὅμως μικρότερα καὶ ἀσημότερα, εἶνε νομίζω τοῦτο ἀρκετὸν διὰ τὴν φιλολογικήν σου περιέργειαν. Ἴσως ἴσως δὲ καὶ αὐτὸ θὰ σοῦ ἦνε ἀδιάφορον, διότι οὐδεὶς πιθανῶς ὑπάρχει λόγος νὰ ἀνησυχῇς, ἂν εἰς τὰ σωζόμενα μέχρι τοῦδε δίστιχα ἢ τετράστιχα ἀποσπάσματα ἀπολεσθείσης ἀρχαίας τραγωδίας προσετέθη καὶ ἄλλο νέον, ἔστω τοῦτο καὶ τεσσαρακοντάστιχον, ἔστω καὶ ὡραῖον ἀληθῶς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ὅ,τι ὅμως βεβαίως δὲν θὰ σοῦ ἦνε ἀδιάφορον, ὅ,τι πολὺ θὰ ἐπεθύμεις νὰ ἤκουες καὶ σὺ ὅπως ἤκουσα καὶ ἐγώ, εἶνε αὐτὴ ἡ ἀπολεσθεῖσα τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου, ἧς προδήλως—κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην — ἀπετέλει μέρος τὸ δημοσιευθὲν ἐσχάτως τεμάχιον.

Καὶ ποῦ λοιπόν, θ' ἀναφωνήσῃς, εὑρέθη αὐτὴ ἡ τραγωδία; καὶ πῶς δὲν μοῦ τὸ λέγεις τόσην ὥραν; — Δὲν εὑρέθη, φίλη μου, δυστυχῶς· εὐτυχῶς ὅμως ἀνεπλάσθη συγκολληθεῖσα ἐκ τῶν ἀμόρφων ἐκείνων λειψάνων, ἀνεδημιουργήθη οὕτως εἰπεῖν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπὸ τῆς καλλιτέχνου χειρὸς τοῦ νεαροῦ φιλολόγου, ἄρτιον δὲ σχεδὸν οὕτω καὶ καλλίμορφον ἀνεπτύχθη πρὸ τῶν ἐκθάμβων ἀκροατῶν τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο ἔργον τοῦ μεγάλου τραγικοῦ, ὅπερ ὁμοφώνως κατέτασσον οἱ ἀρχαῖοι μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων του. Δὲν ἠξεύρω, ἂν σ' ἔτυχέ ποτε — καὶ θὰ σ' ἔτυχε βεβαίως — νὰ ἰδῇς που ἀναπλαστικὴν εἰκόνα ἀρχαίου μνημείου, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας οἱ Γερμανοὶ ἰδίως ἐπιτηδεύονται, οἱ ἐπιστημονικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παιδεύοντες τὴν καλλιτεχνικήν των γραφίδα. Τὸ

κατ' ἐμὲ ἐνθυμοῦμαι πάντοτε μετ' ἴσης συγκινήσεως τὴν βαθεῖαν καὶ γοητευτικὴν ἀληθῶς ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπροξένησεν ὡραία τις τοιαύτη εἰκὼν τῆς Ἀκροπόλεως, γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Graeb ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τῆς ἑλληνικῆς αἰθούσης τοῦ ἐν Βερολίνῳ Μουσείου. Ὥρας ὁλοκλήρους ἔμεινα θεωμένη τὴν χαριεστάτην ἐκείνην καὶ πλήρη ἐμπνεύσεως ἀνάπλασιν τῶν ἀμιμήτων ἀριστουργημάτων, ἅτινα ἐκάλλυνον πρὸ αἰώνων τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Ἀθηνᾶς· καὶ τοσοῦτον ἐπὶ στιγμὴν ἐλησμόνησα καὶ τὰ κύκλω μου γύψινα ἐκμαγεῖα ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων καὶ τὴν μακράν μου — ἐπὶ τῆς πατρίας γῆς — λυπηρὰν τῶν ἐρειπίων πραγματικότητα, τοσοῦτον ἐν παραδόξῳ ἐκστάσει ἀνυψώθην ἀνεπαισθήτως εἰς τῶν ὀνείρων τὸν κόσμον, ὥστε ὑπέλαβον τὴν εἰκόνα πιστὴν μᾶλλον τῆς ἀληθείας ἀντιγραφὴν ἢ ἀνάπλασιν τοῦ μὴ ὑπάρχοντος, καὶ ἤλπισα, ὅτι ἐπανερχομένη εἰς τὰς Ἀθήνας ἤθελα ἐπανεύρει τὴν Ἀκρόπολίν μου λαμπρὰν καὶ ἀπαστράπτουσαν ἐκ κάλλους καὶ νεότητος, ὁποίαν εἶχε φαντασθῇ καὶ γράψει αὐτὴν ὁ γερμανὸς ζωγράφος ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ βερολινείου Μουσείου. Τοσαύτη ἦτο ἡ μαγικὴ δύναμις τῆς εὐλαβοῦς ἐμπνεύσεως τοῦ καλλιτέχνου, οὗτινος ἡ γόησσα καὶ εἰδήμων γραφὶς εἶχεν ἐμφυσήσει ζωὴν εἰς τοὺς συντετριμμένους λίθους, ἀνιδρύουσα ἐπὶ τοῦ βάθρου της τὴν Πρόμαχον, ἀναστηλοῦσα τοὺς πεπτωκότας κίονας τοῦ Παρθενῶνος, ἐπαναφέρουσα εἰς τὴν ζωφόρον αὐτῶν τὰ συλήματα τοῦ Ἔλγιν, καὶ συμπληροῦσα τὸν ἀπωρφανωμένον ὅμιλον τῶν σεμνῶν Καρυατίδων, ὡς λέγει που ἕλλην ποιητής, ὃν παρέτρεψε δυστυχῶς εἰς ἀκανθώδεις τρίβους ἡ δημοσιογραφία·

Τοῦ Παρθενῶνος θεωρῶν τὰς στήλας πετωκυίας,
τὸν πλάττω ὡς τὸν ἔπλασεν ἀκμαῖον ὁ Φειδίας,
ὁ πλάστης οὗτος τῶν θεῶν,
καὶ πᾶν ἐκπλύνων λείψανον τῶν δουλικῶν κηλίδων,
κοσμῶ καὶ μὲ τὴν λείπουσαν ἐκ τῶν Καρυατίδων
τοῦ Ἐρεχθέως τὸν ναόν.

Τοιαύτη περίπου ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐντύπωσις, ἣν μοὶ ἐπροξένησε τὴν παρελθοῦσαν τετάρτην ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Βερναρδάκη ἀνάπλασις τῆς « Ἀνδρομέδας » τοῦ Εὐριπίδου. Ἀκούσασα αὐτὸν συνθέτοντα μετ' εὐλαβείας τὸ ἀπολεσθὲν δρᾶμα ἐκ τῶν περισωθέντων λειψάνων του, συγκολλῶντα οὕτως εἰπεῖν καὶ προσαρμόζοντα τὰ μικρὰ ἐκεῖνα συντρίμματα, ἀναπληροῦντα τὰ κενὰ διὰ λόγου ποιητικοῦ, ἐγκρατοῦς καὶ ἀρχαιοπρεπὲς ἔχοντος τὸ κάλλος, ὑποβάλλοντα ἑκάστοτε τὸν προσήκοντα λόγον εἰς τοῦ Περσέως, τῆς Ἀνδρομέδας καὶ τοῦ Κηφέως τὸ στόμα, καὶ τὴν προσήκουσαν συμβουλὴν καὶ κρίσιν εἰς τὰ χείλη τοῦ κορυφαίου τοῦ χοροῦ, ἐνόμισα πρὸς ὥραν, ὅτι ἀνέλυε μᾶλλον ὑπάρχουσαν καὶ σωζομένην τραγωδίαν ὁ ῥήτωρ, καὶ ἐφαντάσθην ὅτι ἐπανερχομένη εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἀνοίγουσα τὸν Εὐριπίδην θὰ ἀνεύρισκον ἐντὸς αὐτοῦ τὴν « Ἀνδρομέδαν » ὁλόκληρον, ὁποίαν πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀναπλάσει αὐτὴν ὁ κ. Βερναρδάκης. Τοσοῦτον εἶχε τὸ γόητρον ἡ ἐπιστήμων φαντασία τοῦ λαλοῦντος, τοσαύτην εἶχε τὴν χάριν ὁ λόγος του, τοσοῦτον ἦτο ἀληθὴς καὶ βαθεῖα ἡ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἐνσάρκωσις τοῦ δράματος.

Τί λέγεις τώρα; Δὲν θὰ ἐπεθύμεις καὶ σὺ νὰ ἦσο ἐκεῖ καὶ νὰ τὸν ἤκουες; Παρηγορήσου ὅμως. Ὁ λόγος τοῦ νεαροῦ ἀλλὰ διακεκριμένου ἤδη φιλολόγου θέλει δημοσιευθῇ προσεχῶς, καὶ δύνασαι τότε ν' ἀπολαύσῃς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ὅσην ἐγὼ ἀπήλαυσα ἐκ τῆς ἀκροάσεως εὐχαρίστησιν. Θέλεις δὲ βεβαίως πεισθῇ καὶ σύ, ὡς ἐγὼ ἐπείσθην, ὅτι ὁ τόπος ἡμῶν ὁ πάντων ἀφθονῶν ἀλλὰ καὶ πάντων σπανίζων, ἀπέκτησεν ἐπιστήμονα τῶν γραμμάτων οὐχὶ συνήθη, οὐδὲ ὅμοιον πρὸς τὸ πολὺ πλῆθος τῶν ἡμετέρων φιλολόγων, ὧν ἡ περὶ τὰς λέξεις σοφία οὐδὲν σχεδὸν ἄλλο κατώρθωσε δυστυχῶς μέχρι τοῦδε, ἢ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς πολλοὺς ἀποστροφὴν μᾶλλον ἢ ἔρωτα πρὸς τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν παλαιῶν, ἅτινα εἰς τοῦτο καὶ μόνον κρίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρήσιμα, εἰς τὸ ν' ἀσκῶσι δίκην πτωμάτων τὰ μικροσκόπια τῆς κριτικῆς καὶ τὰ μαχαίρια τῆς γραμματικῆς ἀνατομίας.

Ἔχει καὶ ὁ Κ. Βερναρδάκης μικροσκόπιον, καὶ διὰ πολλῶν ἤδη κατέδειξεν, ὅτι διαυγέστατος εἶνε τοῦ μικροσκοπίου του ὁ φακός· ἀλλ' ἔχει ὅμως καὶ ὀφθαλμόν, ὀφθαλμὸν ψυχῆς συνάμα καὶ καρδίας, καὶ τοῦτο εἶνε δι' ἐμέ, τὴν μὴ σοφήν, ἡ μεγίστη του σοφία.

Δὲν μοῦ περισσεύει, βλέπεις, χάρτης διὰ τὴν μουσικὴν ἐσπερίδα. Ἀλλὰ ce qui est différé n' est pas perdu. Ἐπιφυλάξου διὰ τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα.

ΙΗ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Φεβρουαρίου 1880.

Τί κόσμος! τί θόρυβος! τί ὀχλοβοή! Τί πλῆθος συνωθουμένων εἰς τοὺς δρόμους! Πόσοι καὶ ποῖοι μετημφιεσμένοι! Πόσαι καὶ ποῖαι φωναί, καὶ πόσος πάταγος, καὶ πόσα συρίγματα, καὶ πόσος κονιορτός! — Καὶ κονιορτός; — Καὶ κονιορτός, ἀγαπητή μου, μ' ὅλην τὴν πρὸ τριῶν ἡμερῶν βροχήν, ἥτις εἶχεν ἀπελπίσει τοὺς Ἀθηναίους, βλέποντας πνιγομένην σχεδὸν ἐντὸς τοῦ πηλοῦ τὴν ἀπὸ τῶν Κρονίων προσδοκωμένην διασκέδασίν των.

Πρὸ μικροῦ μόλις ἐπέστρεψα παραζαλισμένη καὶ κεφαλαλγοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἀφοῦ ἐπὶ δύο σχεδὸν ὁλοκλήρους ὥρας περιῆλθον τὴν ὁδὸν Αἰόλου ἀπὸ τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας μέχρι τῆς μακαρίᾳ τῇ λέξει Ὡραίας Ἑλλάδος, καὶ ἐκεῖθεν τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ μέχρι τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος, καὶ ἐκεῖθεν τὴν ὁδὸν Σταδίου μέχρι τοῦ Σολωνείου, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν τὴν ὁδὸν Αἰόλου, καὶ πάλιν τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ, καὶ καθεξῆς καὶ καθεξῆς, ὡς ἔλεγεν ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος. Τὸ τί ἐπατήθην κατ' αὐτήν μου τὴν περιήγησιν, τὸ τί διεσκέδασα, καὶ ἐξεκωφάθην, καὶ ἐγέλασα, καί . . . . ἀηδίασα, δὲν περιγράφεται. Φαντάσου, . . πλὴν εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῇς. Ἔπρεπε νὰ

ἤσο μαζή μου πρὸ ὀλίγων ὡρῶν, νὰ πάθῃς ὅ,τι ἔπαθα, νὰ ἰδῇς ὅ,τι εἶδα, νὰ ἀκούσῃς ὅ,τι ἤκουσα, διὰ νὰ συλλάβῃς ἀμυδράν τινα ἰδέαν τῆς διασκεδάσεως, τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσεν ἡ ἀθηναία φίλη σου κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀπόκρεω. Θὰ προσπαθήσω μολοντοῦτο νὰ σοῦ μεταδώσω ἀτελῶς τὰς ἐντυπώσεις μου, διότι τὰς ἔχω νωπὰς ἀκόμη, καὶ μὴ μὲ συνερισθῇς, ἂν σοῦ γράψω ἄτακτα καὶ συγκεχυμένα, διότι συγκεχυμένον καὶ ἄτακτον εἶνε εἰς τὴν κεφαλήν μου ὅ,τι οὔτε τάξιν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ, πολὺ φυσικῶς, οὔτε εἰρμόν, οὔτε μέθοδον.

Ἐν πρώτοις καὶ πρὸ πάντων γενικὴ καὶ ὄχι λίαν εὐχάριστος ἐντύπωσις τῶν Κρονίων τῆς σημερινῆς Κυριακῆς εἶνε δι' ἐμὲ ἡ παντελὴς σχεδὸν ἔλλειψις εὐφυῶν μεταμφιέσεων. Ἐκτὸς δύο ὡραίων ἐξαιρέσεων, τὰς ὁποίας θ' ἀπαντήσωμεν μετ' ὀλίγον, τὸ πολὺ καὶ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν ἐφετεινῶν εἰδώλων περιελάμβανε μετημφιεσμένους κοινούς, οὐδὲν παριστάνοντας, οὐδὲν λέγοντας, νομίσαντας δέ, φαίνεται, ὅτι ἀρκετὴ διασκέδασις ἦτο καὶ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τὸ θεώμενον πλῆθος, νὰ φορέσουν ἓν ἐνοικιασμένον domino, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κομψὸν καὶ καθάριον, νὰ ἀκριβοπληρώσωσι μίαν ἅμαξαν, καὶ νὰ περιέρχωνται οὕτω τὰς λεωφόρους σκορπίζοντες φασόλια κατὰ τοῦ πλήθους — ἡ σπατάλη των δὲν προέβη μέχρι κουφέτων — ἢ μοιράζοντες τυπωμένην τὴν εὐφυΐαν των δι' ἐπισκεπτηρίων φερόντων τὴν φράσιν· «M. Rigolopulo et Cie· Νὰ μᾶς γράφετε», καὶ ἀκούοντες κύκλῳ των τὰ πλήθη φωνοῦντα ἐν χορῷ τὴν φράσιν τοῦ συρμοῦ Κόφ'το! Κόφ'το! Μὴ μ' ἐρωτᾷς ἐπὶ τοῦ παρόντος, τί σημαίνει ἡ περίεργος αὕτη φράσις, τὴν ὁποίαν, μιμούμενον τοὺς παρισινούς, καθιέρωσεν ἐφέτος τὸ ἀθηναϊκὸν κοινόν. Θὰ τὴν ἀκούσωμεν μετ' ὀλίγον ἐντονωτέραν, καὶ τότε θὰ σοῦ τὴν ἐξηγήσω.

Ἂν θέλῃς δός μου τώρα διανοητικῶς τὸν βραχίονά σου, καὶ πηγαίνωμεν πρὸς στιγμὴν ν' ἀναμιχθῶμεν εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ πλήθους, ὅπερ φέρεται πυκνὸν ἀπὸ τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Αἰόλου. Προσοχὴ μὴ μᾶς πατήσουν, ἢ μὴ

πατήσωμεν ἡμεῖς κανὲν ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων νηπίων, τὰ ὁποῖα σύρουσι κατόπιν των αἱ φιλόστοργοι αὐτῶν μητέρες διὰ νὰ τὰ διασκεδάσωσι.

Περιττόν, ὑποθέτω, νὰ σταθῶμεν ἐνώπιον τοῦ μικροῦ αὐτοῦ θεατριδίου, τὸ ὁποῖον περικλείει ὁλόκληρον μία καὶ μόνη ρυπαρὰ σινδών, καὶ εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀνοικτὴν θυρίδα κινοῦνται ἔνθεν κακεῖθεν δυὸ τρεῖς πλαγγόνες, συνδιαλεγόμεναι ἀκατανόητα διὰ τοῦ στόματος τοῦ κινοῦντος αὐτὰς θεατρώνου. Εἶνε τόσον ἀδέξιαι, ὥστε οὐδὲ νὰ δαρῶσι κἂν προσηκόντως δὲν κατορθόνουσιν. Ἂς προχωρήσωμεν. Ἄ! Ἰδοὺ εὐθὺς ἐν κάρρον, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι διασκεδάζουσιν ἀναντιῤῥήτως, ἀδιαφοροῦντες ἂν διασκεδάζουν καὶ οἱ θεαταί των. Ἠλείφθησαν προχείρως ὅ,τι χρῶμα εἶχε πρόχειρον ὁ γείτων των βαφεύς, ἄλλος κυανοῦν, ἄλλος ἐρυθρόν, ἄλλος κίτρινον, καὶ ἄλλος ὀλιγαρκέστερος ὀλίγην ἀσβόλην ἀπὸ τῆς ἑστίας του. Ἐφόρεσαν ὅ,τι εὗρον· οἱ μὲν τὸ πάπλωμά των, οἱ δὲ τῶν συζύγων των τὰ φορέματα, ἄλλοι πίλους ὑψηλούς, καὶ ἄλλοι σπυρίδας ἀνεστραμμένας. Ἔζευξαν εἰς τὸ ταραχῶδές των ἅρμα ἓν ἔτι ἄλογον περιπλέον, ἐκάθισαν ἐπ' αὐτοῦ ἕνα των σύντροφον, ὅστις σοβαρὸς καὶ ἀτάραχος ἐπιδεικνύει τὰς μέχρι μηροῦ γυμνὰς καὶ κιτρινοβαφεῖς ῥωμαλέας του κνήμας, καὶ ἀφοῦ δι' ὀλίγων ὀκάδων ῥητινίτου ἐκανόνισαν προσηκόντως τὴν ψυχικήν των διάθεσιν, ἐκίνησαν θριαμβευτικοί, ἄδοντες καὶ ἀλαλάζοντες, οὐδόλως δὲ ἀνησυχοῦντες περὶ τοῦ παρισταμένου πλήθους, ὅπερ οὐδὲ νὰ κυττάξωσι κἂν καταδέχονται. Δὲν εἰξεύρω διατί, ἀλλὰ μ' ἀρέσκουσιν οἱ μιλτοπάρειοι αὐτοὶ ἁρματηλάται. Οὐδὲν ἐμπαίζουσιν, οὐδ' ἔχουσι τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐμπαίξωσι. Διασκεδάζουσι μόνον, διότι τοῦτο καὶ μόνον ἠθέλησαν, καὶ ἐννοοῦσι τὰς Ἀπόκρεω κατὰ τὴν ἀληθῆ καὶ φυσικὴν αὐτῶν σημασίαν, ἀπαράλλακτα ὅπως ἐννόουν τὰ Κρόνια των οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι. Τοὺς προτιμῶ μυριάκις τῶν ἀνόστων δομινοφόρων, δι' ὧν ὁ αὔξων πολιτισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἡ ξενικὴ μίμησις ἀντικατέστησαν σήμερον τοὺς

παλαιοτέρους μακηδόνους, τοὺς κουδουνάτους, τοὺς διαβόλους, τοὺς ψαράδες καὶ τοὺς τουρκαλάδες.

Ὀλίγον περαιτέρω, ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς Τραπέζης, παίζουσι τὰ πασίγνωστα ῥόπαλα. Τὰ γνωρίζεις βεβαίως ἐν πάσῃ αὐτῶν τῇ ἀηδίᾳ καὶ ῥυπαρότητι, ὥστε περιττὸν εἶνε νὰ σταματήσωμεν. Non guarda e passa· ἂς ῥίψωμεν δὲ μόνον, ἂν θέλῃς, μίαν δεκάραν εἰς τὸν τενεκὲν τοῦ θεατρώνου. Παρέκει προφαίνεται ἀπὸ τῆς παρόδου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τὸ γεγηρακὸς ἤδη ἀλλὰ παραδόξως ἀνανεωθὲν ἐφέτος Γαϊτανάκι. Κερδοσκοπικὴ καὶ αὐτὴ μεταμφίεσις, ὡς τὰ ῥόπαλα καὶ τὸ διὰ πλαγγόνων θέατρον, ἄτινα πρὸ μικροῦ ἀπηντήσαμεν. Διαφέρει δὲ μόνον κατὰ τοῦτο ἐκείνων, ὅτι οἱ θιασῶταί του εἶνε ἐφέτος καθαριώτερον καὶ εὐπρεπέστερον ἐνδυμένοι, μολονότι τὰ λευκὰ σανδάλια τῶν κυριῶν των, ὅσον εὐρείας καὶ ἂν ἔχωσι τὰς διαστάσεις, ὑποφέρουσι τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἔτι εὐρυτέρων ποδῶν τοὺς ὁποίους περικλείουσι.

Δόξα τῷ Θεῷ! Ἰδοὺ καὶ εἷς εὐφυὴς μασκαρᾶς. Εἶνε ἀψόγως ἐνδεδυμένος μελανὴν ἀναξυρίδα καὶ μελανὸν ἐπενδύτην, κομβωμένον μέχρι πώγωνος, φορεῖ ὑψηλὰ μέχρι γονάτων ὑποδήματα, φέρει πτερνιστῆρας ἠχηροὺς καὶ μεγάλους, καὶ κρατεῖ μάστιγα. Ἔχει τὸ ἦθος αὐταρκες καὶ τὸ βῆμα βαρύ, πάλλει δὲ τὴν μάστιγά του, ὡς ἄνθρωπος ἕτοιμος νὰ μαστίσῃ τὸν πρῶτον, οὗτινος ἤθελε τὸν δυσαρεστήσει τὸ ἦθος. Ἀντὶ παντὸς προσωπείου, καλύπτει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὁλόκληρον ὠραία καὶ ἐπιτυχεστάτη ὄνου κεφαλή. Μαντεύεις βεβαίως, τί ἤθελε νὰ σατυρίσῃ· πολὺ φοβοῦμαι ὅμως, μὴ τὸ μαντεύσωσι καὶ ἄλλοι ἐντὸς ὀλίγου, καὶ ὁ τολμηρὸς σατυριστὴς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του μώλωπας φέρων πολλοὺς ἀπὸ τινὸς ἀρειμανίου χειρὸς καὶ καὶ μετάνοιαν πλείονα τῆς τόλμης του.

Ἂς προχωρῶμεν ἐν τούτοις, καταστέλλουσαι ὅσον δυνατὸν τὴν περιέργειάν μας, διότι τὸ πλῆθος εἶνε πυκνόν, καὶ τὸ ῥεῦμά του δὲν ἐπιτρέπει ἀνέτους παρατηρήσεις. Ἄλλως τε καὶ δὲν ἔχομεν τί περίεργον νὰ παρατηρήσωμεν. Οὔτε ὁ νεανίσκος αὐτός,

ὅστις θέλει δῆθεν νὰ σατυρίσῃ τοὺς γυναικείους συρμούς, καὶ περιεβλήθη πρὸς τοῦτο πᾶν δυνατὸν καὶ ἀκατονόμαστον ῥάκος· οὔτε οἱ ἐφ' ἁμάξης ἐκεῖνοι δύο, οἵτινες ἔκρυψαν τὰς μικράς των κεφαλὰς ἐντὸς μεγαλειτέρων ἐκ ναστοχάρτου, τὰς ὁποίας ἀναγκάζονται νὰ ὑποκρατῶσι διὰ τῶν χειρῶν των· οὔτε ὁ μεῖραξ αὐτός, ὅστις ἐφόρεσε πορφυροῦν ἐπώμιον καὶ πορφυρᾶν φενάκην καὶ διευθύνει μόνος του τὸ κομψόν του ἁμάξιον, εἶνε θεάματα παρατηρήσεως ἄξια. Ἂς κάμψωμεν λοιπὸν τὴν γωνίαν τῆς Ὡραίας Ἑλλάδος, καὶ ἂς τραπῶμεν τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ.

Πλῆθος συμπαγές, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μόλις κατορθόνει νὰ κινῆται ἡ δεξιᾶ πάντοτε βαίνουσα σειρὰ τῶν ἁμαξῶν, ἐξῶσται πλήρεις περιέργων, ἀλλ' οὐδ' εἷς σχεδὸν μετημφιεσμένος, ἐκτὸς τῶν ἐποχουμένων δομινοφόρων. Ἀδύνατον νὰ στραφῶμεν πρὸς τὰ ὀπίσω· ἂς ἀφήσωμεν νὰ μᾶς κινῇ τὸ ῥεῦμα.

Ἄ! τέλος πάντων ἂς ἀναπνεύσωμεν! ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. Ἐδῶ ἠμποροῦμεν κἄπως νὰ κινηθῶμεν καὶ μόναι μας. Ἠμποροῦμεν δὲ καὶ νὰ σταθῶμεν εἰς καμμίαν γωνίαν, διὰ ν' ἀπολαύσωμεν τὴν χαριτωμένην θέαν τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ ἐπικηδείου ῥήτορος, ὅστις ὁτὲ μὲν ἐν περιπαθεῖ κατανύξει ὁτὲ δὲ μετὰ ζωηροῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκφωνεῖ ἐπικήδειον λόγον εἰς τεθνεῶτα . . . . ὄνον, τὸν ὁποῖον σύρει μεθ' ἑαυτοῦ ἐντὸς κάῤῥου, καὶ ἐξαίρει τὰς πολυειδεῖς τοῦ μακαρίτου ὑπηρεσίας πρὸς τὴν πατρίδα. Σημείωσε καὶ αὐτὸν ὡς δεύτερον εὐφυᾶ μετημφιεσμένον, καὶ ἂς προχωρήσωμεν πρὸς τὴν ὁδὸν Σταδίου.

Τί εἶνε αὐτοί; Φουστανελλοφόροι ἀρειμανεῖς, πάλλοντες τὰ κυρτά των ξίφη, στρήφοντες τὸν μύστακά των, καὶ περικυκλοῦντες ἐν ἀλαλαγμῷ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, ὅστις ἱππεύων σοβαρώτατον ὄνον καὶ ἀνέτως ἐπὶ μαλακῶν προσκεφαλαίων ἀναπαυόμενος, ἀρκεῖται καπνίζων τὴν καπνοσύριγγά του ἐν πλήρει ψυχικῇ γαλήνῃ. Τίνα ἐκστρατείαν ἆρά γε παρωδεῖ ἡ κωμικὴ αὕτη πομπή; Τὸ παριστάμενον πλῆθος φαίνεται κατενθουσιασμένον. Φωνάζει,

ἐπευφημεῖ, κροτεῖ τὰς χεῖρας, καὶ κραυγάζει μετὰ παραφορᾶς τὴν φράσιν τοῦ συρμοῦ: Κόφ' το! Κόφ' το!

Ἀλλὰ τί λοιπὸν σημαίνει ἡ παράδοξος αὕτη φράσις; Οὐδὲν ἄλλο ἤ: Ἀρκεῖ! Φθάνει! Ἁρμόζει δὲν ἁρμόζει, ὁ λαὸς ὑποδέχεται δι' αὐτῆς καὶ συνοδεύει πάντα παρερχόμενον μετημφιεσμένον καὶ ἰδίως τοὺς κομψοὺς δομινοφόρους τῶν ἁμαξῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους, μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν φαίνεται ἀδίκως ἀποτεινομένη ἡ κραυγὴ τοῦ πλήθους. Εἶνε τόσον ἄνοστοι! τόσον ἄνοστοι!... Ἂν δὲ θέλῃς νὰ μάθῃς καὶ πόθεν ἡ καταγωγὴ τοῦ Κόφ' το, λυποῦμαι μὴ δυναμένη νὰ σοῦ μεταδώσω ἀκριβές τι καὶ ὁριστικόν. Συζήτησις γίνεται μεγάλη τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἐν Ἀθήναις, γνῶμαι συγκρούονται πολλαὶ περὶ τῆς φύτρας καὶ ρίζης τοῦ πράγματος, λογομαχία αὐτόχρημα βυζαντηνὴ ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν ἁρμοδίων, ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη ἔτι νὰ διαλευκανθῇ, ὡς λέγουσιν οἱ φιλόλογοι, τὸ ζήτημα. Πιθανώτατον φαίνεται, ὅτι ἀφορμὴν ἔδωκε πρώτην εἰς τὸ Κόφ' το γηραιός τις ἐφημεριδοπώλης, ἀγαπῶν ὑπερβολικὰ τὰ πνευματώδη ποτά, καὶ σταματῶν συχνὰ πυκνὰ πρὸς τῆς θύρας τῶν οἰνοπωλείων, ἵνα δροσίζῃ τὸν κουραζόμενον λάρυγγά του δι' ἀλλεπαλλήλων ῥακοποτίων. Τὰ ζιζάνια τῶν ὁδῶν, ἅτινα ἐβαπτίσθησαν προσφάτως ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον ὑποδηματοσμῆκται, — οἱ ἄλλως ἀμαθέστερον καὶ εὐνοητότερον λοῦστροι καλούμενοι, — ἤρχισαν φωνοῦντα Κόφ' το εἰς τὸν δυστυχῆ ἐφημεριδοπώλην, καὶ ἐκ τούτου ἡ φράσις. Ἄλλοι, ὡς προεῖπον, λέγουσιν ἄλλα· ἀλλ' ἡμεῖς καὶ αἱ δύο εἴμεθα ἀπερίεργοι, καὶ δὲν ἀνησυχοῦμεν, ἐννοεῖται, πολὺ πρὸς τὴν τύρβην τῶν πολυπραγμονούντων, εἰς τοὺς ὁποίους πολὺ φοβοῦμαι, ὅτι πρέπει ἐπὶ τέλους, ἁρμοδιώτατα αὐτὴν τὴν φοράν, νὰ φωνήσῃ τις Κόφ 'το.

ΙΘ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Μαρτίου 1880.

Εἶνε σήμερον ἡ τελευταία Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρεω, καὶ ἡ πόλις ὁλόκληρος, μεταμφιεσθεῖσα σύσσωμος ἀπὸ τῆς χθὲς ἑσπέρας . . . καλύπτεται σήμερον διὰ παχείας χιόνος. Μετημφιέσθη, βλέπεις, ἡ πόλις ἀντὶ τῶν κατοίκων της, οἱ δὲ κάτοικοί της θρηνοῦσι καὶ ὀλοφύρονται καὶ κόπτονται καὶ βλασφημοῦσι, διότι ὁ καιρὸς ἐχάλασε τὰς διασκεδάσεις των.

Ἂν ἀνῆκον εἰς τοὺς εὐλαβεῖς ἐκείνους καὶ θεοσεβεστάτους θεολόγους, οἵτινες προτείνουσι νὰ κρεμασθῇ ὁ καθηγητὴς Ζωχιός, διότι ἀναπτύσσει τὰς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς καθέδρας, καὶ τὸν πρόσφατον θάνατον χρηστοῦ ἀνδρὸς ἀπέδωκαν εἰς ὀργὴν τοῦ θεοῦ, τιμωρήσαντος δῆθεν τὸν ὑποστηρίζοντα τὴν διάλυσιν τῶν μοναστηριακῶν κηφηνείων, θὰ ἀπέδιδα καὶ ἐγὼ τὸν αἰφνίδιον αὐτὸν χειμῶνα εἰς ὀργὴν θεϊκήν, τιμωροῦσαν ἐπὶ τῇ παραλυσίᾳ των τοὺς ἀπὸ ἑνὸς ἤδη καὶ ἡμίσεος μηνὸς διασκεδάζοντας καὶ μὴ χορτάσαντας ἀκόμη Ἀθηναίους. Ἂν ἤμην μετεωρολόγος, θὰ ἔλεγον τὸ πρᾶγμα φυσικὸν καὶ προσδοκώμενον, συνδυάζουσα, ἐννοεῖται, τὸ βαρόμετρον καὶ τὰ μετεωρολογικὰ τηλεγραφήματα, τὰ ῥεύματα τῶν ἄνω καὶ κάτω στρωμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας, καὶ δὲν ἠξεύρω πόσα ἄλλα πράγματα ἀκόμη. Ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τούτων εἶμαι, καὶ ἀρκοῦμαι ἑπομένως ὀδυρομένη καὶ ἐγὼ διὰ τὸν αἰφνίδιον αὐτὸν καὶ φοβερὸν χειμῶνα, ὅστις μᾶς περιετύλιξε διὰ μιᾶς εἰς σινδόνα λευκήν, καὶ ἐσαβάνωσεν οὕτως εἰπεῖν τὰς ἐφετεινὰς ἀπόκρεω, πρὶν ἀκόμη ξεψυχήσωσι.

Παράδοξος βεβαίως θὰ σοῦ φανῇ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς μου, καὶ ἀπροσδόκητος ἡ ἀγγελία τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης ἐκδόσεως χιόνος, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ἀναχωρῶν ὁ Φεβρουάριος. Τί θὰ εἰ-

πῆς ὅμως, ὅταν μάθῃς ὅτι ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης ἑβδομάδος εἴχαμεν ὅλα τὰ εἴδη τῶν καιρῶν, αἰθρίαν καὶ ἥλιον, ἄνεμον καὶ βροχήν, χιόνα καὶ πάγους;

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν χαρὰ θεοῦ, ὡς λέγει ὁ λαός· ἥλιος λάμπων καὶ θερμαίνων, οὐρανὸς ἀθηναϊκός, καὶ πλῆθος φαιδρὸν εἰς τοὺς δρόμους. Τὴν Δευτέραν ἄνεμος φοβερός, καὶ τὴν νύκτα θύελλα ἀληθινή, ἀναρπάζουσα τὰς καπνοδόχας τῶν οἰκιῶν, ἐκριζοῦσα δένδρα καὶ ἀναποδογυρίζουσα τὰς κεράμους τῶν ὀρόφων. Τὴν Τρίτην . . . ἀλλοίμονον εἰς ὅσους ἐξῆλθον τῆς οἰκίας των! Οἱ πῖλοί των ἵπταντο ἐπὶ πτερύγων τοῦ βορρᾶ ὡς φύλλα φθινοπώρου, αἱ ῥάβδοι των ἐκυλίοντο εἰς τὰς ὁδοὺς ὡς κάρφη ἀχύρων, αἱ κνῆμαί των ἀπέμενον ἀδρανεῖς ἐν μέσῳ τοῦ πεζοδρομίου, καὶ ἡ ἀναπνοή των ἐκόπτετο ὡς ὑπὸ ἀντλίαν πνευματικήν. Τὴν τετάρτην καὶ τὴν πέμπτην ἡμέραι πάλιν φωτειναὶ καὶ χλιαραί, ἡμέραι ἔαρος, μεταγγίσασαι τὰς Ἀθήνας ὁλοκλήρους εἰς τὰς ἐξοχὰς τῶν περιχώρων καὶ τοὺς ἀγρούς, ὅπου τρυφερὸς ἐσείετο ὁ νεογενὴς χόρτος ὑπὸ τὴν μαλακὴν πνοὴν ἀνεπαισθήτου αὔρας. Ἔλεγέ τις ὅτι ὁ Μάϊος, ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς Ἀπόκρεω, περιεφέρετο incognito εἰς τὴν χλοερὰν πεδιάδα, ὅπου εὐφυεῖς τινες ἀνεμῶναι τὸν ἐννόησαν καὶ προέκυψαν πρώϊμοι εἰς προϋπάντησίν του. Ἠπατᾶτο ὅμως ὅστις τὸ ἔλεγεν. Ἦτο ὁ Φεβρουάριος, ὁ ἐλεεινὸς καὶ δύστροπος Κουτσοφλέβαρος τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐμασκαρεύετο καὶ αὐτὸς προσωρινῶς καὶ ὑπεκρίνετο τὸν Μάϊον, ἀλλ' ἔμενεν ὅμως πάντοτε κατὰ βάθος ὁ παροιμιακὸς μὴν τοῦ ψύχους καὶ τοῦ βορρᾶ. Τὴν ἰδίαν εὐθὺς ἑσπέραν μᾶς ἔφερε βροχὴν παγετώδη, καὶ τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἐλαφραὶ χιόνος νιφάδες ἀπεπειρῶντο νὰ στρώσωσι λευκὰς τῶν οἰκιῶν μας τὰς στέγας. Δὲν τὸ κατώρθωσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀλλὰ τὸ κατώρθωσαν ὅμως τὴν ἐπομένην, καθ' ἣν ὁ ὁρίζων τῶν Ἀθηνῶν μετεβλήθη διὰ μιᾶς εἰς ὁρίζοντα τοῦ Βερολίνου, καὶ τὸ θερμόμετρον κατέβη εἰς 6 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν, καὶ αἱ μύται μας ἐκοκκίνησαν ὡς μήκωνες ἀνθηραί. Σήμερον τέλος ἐξυπνήσαμεν, καὶ αἱ Ἀθῆ-

ναι εἶχον τὴν ὄψιν πλακοῦντος ἀφρώδους, ἐκ τῶν ὡραίων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους, ἐνθυμεῖσαι, τόσον λαιμάργως ἄλλοτε κατεπίναμεν εἰς Ἀϊδελβέργην. Μιᾶς σπιθαμῆς, — ἀκούεις; — μιᾶς σπιθαμῆς εἶχε πάχος ἡ χιών· καὶ καθ' ἣν ὥραν σοῦ γράφω,

ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένη,

πίπτει πάντοτε πυκνὴ καὶ ἀδρά, ὡς πίπτουσιν ἀπό τινος αἱ ἰδέαι πυκναὶ καὶ ἀδραὶ ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ βουλευτηρίου, ὅπου θὰ ἔμαθες βέβαια ἐκ τῶν ἐφημερίδων, ὁποῖον ἡρωϊκὸν θόρυβον παρήγαγεν ἐσχάτως μία μας ὁμόφυλος, ἀνανεώσασα τὰς παραδόσεις τῆς παλαιᾶς ἀγορᾶς, καὶ τακτικὸν συνάψασα διάλογον ἀπὸ τῶν ἀκροατηρίων πρὸς τοὺς ἐν τῇ αἰθούσῃ . . . ἀγορεύοντας.

Φαντάζεσαι ὁποίαν λύπην, ὁποίαν ἀγανάκτησιν, ὁποίαν ἀπόγνωσιν παρήγαγεν ἡ παράδοξος αὕτη καὶ ἀπευκταία τοῦ χειμῶνος ἐμφάνισις ἐν τέλει τῶν ἀθηναϊκῶν Κρονίων. Ἐκτὸς ἴσως τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ τῶν ἀμφιτρυώνων, οἵτινες εὗρον εὐπρόσδεκτον ἀφορμὴν νὰ κλείσωσι τοὺς οἴκους των πρὸς τὸν βορρᾶν καὶ τοὺς... μετημφιεσμένους, πάντες οἱ ἄλλοι, οἱ θέλοντες νὰ χορεύσωσιν, οἱ θέλοντες νὰ μεταμφιεσθῶσιν, οἱ θέλοντες νὰ σεριανίσωσιν, οἱ θέλοντες νὰ ἴδωσι τέλος πάντων, εἶνε ἀπαρηγόρητοι. Δὲν σοῦ λέγω τὸ φυσοῦν καὶ δὲν κρυόνει, κατὰ τὴν παροιμίαν, καθότι περὶ τοῦ τελευταίου τούτου φροντίζει ὁ βορρᾶς καὶ ἡ χιών, ἀλλ' ἀναντιῤῥήτως τὸ φυσοῦν καὶ δὲν ζεσταίνεται. Δὲν ἐννοοῦν, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ διασκεδάσωσι τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τῶν Ἀπόκρεω, ἀφοῦ διεσκέδασαν ἤδη ἓξ ἄλλας Κυριακάς, καὶ ἓξ ἄλλα Σάββατα, καὶ ἓξ ἄλλας ἑβδομάδας. Καὶ πῶς διεσκέδασαν, καὶ πῶς μετημφιέσθησαν! Τὸ γνωρίζεις ἤδη ἀρκετά, διότι ὅλα μου τὰ γράμματα ἀπὸ δύο σχεδὸν μηνῶν δὲν ἦσαν ἄλλο τίποτε ἢ χρονικὰ τῶν ἀθηναϊκῶν διασκεδάσεων, καὶ χρονικὰ ἀτελῆ — σημείωσε, — διότι ἐν μέσῳ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκείνου τῆς εὐθυμίας καὶ τῆς τέρψεως, ὅπου ἐπὶ ἓξ ὅλας ἑβδομάδας ἔπλεεν ἀμέριμνος ἡ χο-

ρευτικὴ τῶν Ἀθηναίων κιβωτός, πολλὰς κατ' ἀνάγκην ἐλησμόνησα ἑσπερίδας καὶ πολλοὺς παρέλειψα χορούς. Οὔτε τὰς ὡραίας ἑσπερίδας τῆς Κυρίας Σ. σοῦ ἐμνημόνευσα, αἵτινες ἀνὰ πᾶσαν Δευτέραν συνεκέντρουν ἐντὸς πολυτελεστάτων αἰθουσῶν τὸ ἄνθος τοῦ ἀθηναϊκοῦ κόσμου, οὔτε τὰς συναστροφὰς τῆς Κυρίας Δ., ὅπου ὀλίγος μὲν ἀλλ' οἰκεῖος καὶ εὔθυμος ὅμιλος παρέτεινε μέχρι τῆς τετάρτης πρωϊνῆς ὥρας τὸ ταραχῶδες cotillon, οὔτε ἄλλας μεμονωμένας καὶ μικροτέρας νυκτερινὰς ὁμηγύρεις, τῶν ὁποίων καὶ τώρα πλέον, — κατόπιν ἑορτῆς — θ' ἀπέβαινε μακρὰ καὶ ἡ ἁπλῆ μόνον ἀπαρίθμησις.

Καὶ αὐτὴν ὅμως τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα, ἧς αἱ ἄπληστοι Ἀθῆναι θρηνοῦσι σήμερον χιονοσκεπεῖς τὴν τραγικὴν καταστροφήν, δὲν ἐμείναμεν ἄγευστοι πλακούντων οὐδὲ ἄποτοι λεμονάδων. Πλὴν τοῦ ὡραίου χοροῦ τῆς Κυρίας Λ., δι' οὗ φαιδρῶς ἐωρτάσθησαν οἱ πρόσφατοι ἀῤῥαβῶνες ζεύγους νεαροῦ, πλὴν τοῦ δευτέρου χοροῦ τῆς ἐν Πειραιεῖ Λέσχης, ὅστις ἐπέτυχεν, ὡς λέγεται, πολὺ περισσότερον τοῦ πρώτου, ἡ παρὰ τῇ Κυρίᾳ Ν. Σ. λαμπρὰ ἑσπερὶς τῆς παρελθούσης πέμπτης ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἡ μεγαλοπρεπεστέρα προπομπὴ τῶν ἐφετεινῶν ἀπόκρεω, καὶ ἀφῆκεν ἀνεξάλειπτον τὴν μαγευτικήν της ἐντύπωσιν εἰς πάντων τῶν προσκεκλημένων τὴν μνήμην. Οὔτε τῶν ὡραίων αἰθουσῶν ἡ πλήρης καλαισθησίας διακόσμησις, οὔτε ἡ χάρις τῶν κυριῶν καὶ τῶν ἐσθήτων αὐτῶν ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ περὶ πάντα τάξις καὶ εὐρυθμία, αἵτινες ἐμαρτύρουν ὅτι τοιούτου εἴδους ὑποδοχαὶ οὐδὲν ἦσαν τὸ ἀσύνηθες διὰ τοὺς οἰκοδεσπότας, οὔτε τὸ ὡραῖον διπλοῦν δεῖπνον καὶ τὸ πρωτοφανὲς διπλοῦν cotillon ἦσαν τὰ κύρια θέλγητρα τῆς μοναδικῆς ἐκείνης συναναστροφῆς. Ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἐπέλαμπε καὶ ἐζωογόνει καὶ ἐφαίδρυνε τὴν ὁμήγυριν ἡ ἀνέκφραστος ἐκείνη χάρις, ἧς ἡ οἰκοδέσποινα κατέχει τὸ μυστήριον, ἡ φυσικὴ ἐκείνη καὶ ἐγγενὴς οὕτως εἰπεῖν προσήνεια τοῦ ἤθους, τὸ ἀνεπιτήδευτον καὶ ὅμως διακεκριμένον τῶν τρόπων, ἡ ἁβρὰ ἐκείνη φιλοφροσύνη, ἥτις vous met si bien à votre aise, ὅπως λέγουσιν οἱ Γάλλοι,

καὶ ὅπως δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς ἀκόμη ἑλληνιστί, στερούμενοι πιθανῶς τὴν ἔκφρασιν διότι στερούμεθα ἐν γένει καὶ τὸ πρᾶγμα.

Ὡς πρὸς τοὺς μετημφιεσμένους, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοὺς θέλοντας νὰ μεταμφιεσθῶσι, μὴ νομίσῃς ὅτι τοὺς ἐζημίωσε καὶ πολὺ ἡ χθεσινὴ καὶ σημερινὴ χιών. Ἂν ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν δρόμον, πρὸς μεγίστην λύπην τῶν κεχηναίων, οἵτινες μόνον πρὸς τὸν συννεφῆ οὐρανὸν δύνανται σήμερον ν' ἀποτείνωσι τὸ εὐφυές των Κόφ'το, ἤνοιξεν ὅμως εἰς αὐτοὺς τὰς οἰκίας, ὅπου ἑκόντες ἄκοντες ἀνοίγουσι τὰς θύρας των οἱ οἰκοδεσπόται πρὸς τὰ χιονόπαστα στίφη, ἅτινα, καίτοι ῥιγοῦντα καὶ τρέμοντα, ἐννοοῦσι νὰ ἀναπτύξωσιν ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τὸν πενιχρὸν τῆς εὐφυΐας των σπόρον. Τινὲς μάλιστα τῶν ἀμφιτρυώνων καὶ προσεκάλουν ἤδη πρὸ ἡμερῶν τοὺς κομψοὺς δομινοφόρους διὰ τῆς ἀνεκτιμήτου ταύτης φράσεως· « Αὔριον δεχόμεθα μασκαράδες. Ἔρχεσθε καὶ σεῖς; »

Ἐννοεῖς λοιπὸν τί ἔγεινε χθὲς τὴν νύκτα, καὶ τί θὰ γείνῃ πιθανώτατα καὶ ἀπόψε. Φαντάζεσαι ὁποία ποσότης εὐφυολογίας ἔχει νὰ δαπανηθῇ, καὶ πόσον θὰ διασκεδάσουν οἱ συνάγοντες ὑπὸ τὴν στέγην των τὰ πολύχρωμα ἐκεῖνα καὶ πολύστομα σμήνη, ἅτινα εἰσέρχονται, τρώγουσι, πίνουσι, χορεύουσι, λέγουσιν ὅ,τι φθάσωσιν, ἐντείνοντα μέχρι κρωγμοῦ τὴν φωνήν των, καὶ ἀπέρχονται ἄγνωστα καὶ κατευχαριστημένα.

Κατευχαριστημένα ; Ὄχι πάντοτε δυστυχῶς, διότι καὶ ἡ διασκέδασις αὐτὴ ἔχει ἐνίοτε τὴν σκιεράν της ὄψιν. Ἄκουσε, νὰ γελάσῃς. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εὐάριθμος ἀλλὰ φαιδρὰ δομινοφόρων ὁμὰς περιήρχετο ἑσπέραν τινὰ τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν ζητοῦσα διασκέδασιν καὶ χορὸν εἰς πᾶσαν οἰκίαν, τῆς ὁποίας ἔβλεπε φωτισμένα τὰ παράθυρα. Τοιαύτη ἔτυχε τὴν ἑσπέραν ἐκείνην καὶ οἰκία τις, ὅπου κατώκει ἄλλοτε γνώριμον εἰς τοὺς φίλους μας πρόσωπον. Οἱ εὔθυμοι νυκτοπλάνητες εἶδον φῶς εἰς τὰ παράθυρα, ὑπέθεσαν φυσικῶς ὅτι ὁ φίλος των ἔδιδε συναναστροφήν, καὶ χωρίς τινος δισταγμοῦ ἐζήτησαν διὰ τοῦ ἀμαξηλάτου των τὴν ἄδειαν

νὰ ἀναβῶσιν. Ἡ ἄδεια, ἐννοεῖται, τοῖς ἐδόθη, καὶ μετ' ὀλίγον οἱ μετημφιεσμένοι μας εὑρίσκοντο ἐν μέσῳ ὁμηγύρεως κυρίων καὶ κυριῶν, τῶν ὁποίων . . . . παραδόξως οὐδένα κατώρθωσαν ν' ἀναγνωρίσωσιν. Οἱ θορυβωδῶς ὑποδεχθέντες αὐτοὺς εἶχον ἄψογον τὴν ἐνδυμασίαν, ἀλλ' οὐχὶ ἐντελῶς ἄψογον καὶ τὴν γλῶσσαν, οὐδὲ τοὺς τρόπους ὑπερβαλλόντως κοσμίους.

— Ποῦ διάβολον ἐπέσαμεν! ἐψιθύριζεν ὁ εἷς τῶν δομινοφόρων.

— Ποῦ εἶνε ὁ κύριος Α ; ἔλεγεν ὁ ἄλλος, καὶ ἐννόει τὸν πρὸ τεσσάρων μηνῶν μετοικήσαντα οἰκοδεσπότην.

— Δὲν γνωρίζω ψυχήν! παρετήρει τρίτος, καὶ πάντες ἔμενον βωβοὶ καὶ κατάπληκτοι, ὅτε εἷς τῶν χορευτῶν, ῥωμαλέος καὶ πορφυροῦς τὴν ὄψιν Ἡρακλῆς, πλησιάζει εἰς τὸν παρείσακτον ὅμιλον, καὶ ἐρωτᾷ διὰ βροντώδους φωνῆς·

— Ἔχετε ἄδειαν ;

— Βέβαια. Ἐζητήσαμεν ἄδειαν, πρὶν ἀναβοῦμεν.

— Καλὲ ἄδειαν ἀπὸ τὸν οἰκοκύρην . . . ἔχετε ;

— Δὲν εἰξεύρομεν ποῦ εἶνε ὁ οἰκοκύρης· ἡμεῖς ἐστείλαμεν τὸν ἀμαξᾶν μας, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι εἰμποροῦμεν . . .

— Ἄ ! ἔτσι ; πολὺ καλά ! Καθίσατε παρακαλῶ !

Ἀλλὰ ποῦ νὰ καθίσουν οἱ φίλοι ! Τὰ πράγματα ἐλάμβανον ὄψιν παράδοξον καὶ ἱκανῶς ἀνησυχητικήν. Ὡς δροσιστικὰ προσεφέροντο εἰς τοὺς χορευτὰς ἀμύγδαλα, πορτοκάλλια καὶ ριζόγαλον μετὰ πολλῆς κανέλλας, ἡ δὲ ὀρχήστρα ἀποτελουμένη ἐκ δύο ζυγιῶν βιολίου καὶ μπουζουκίου ἤρχισε μέλπουσα συρτόν! Οὔτε ὁ χορὸς οὔτε τὰ δροσιστικὰ ἦσαν φαίνεται τῆς ὀρέξεώς των, ἐνῷ δὲ ἡ λοιπὴ ὁμήγυρις συνεκρότει περὶ τὴν αἴθουσαν τὸν ὀρχηστικόν της κύκλον, οἱ δομινοφόροι ἐτρέποντο ἀψοφητὶ ὡς φαντάσματα πρὸς τὴν θύραν, καὶ ἡτοιμάζοντο ἤδη νὰ διαβῶσι τὴν φλιάν, ὅτε κυρία τις ἀποσπᾶται του συρτοῦ, τοποθετεῖται δίκην Κερβέρου πρὸ τῆς θύρας, καὶ ἐρωτᾷ ἐπιχαρίτως μειδιῶσα·

— Καὶ πῶς, κύριοι, ἔτσι θὰ φύγετε, χωρὶς νὰ ἰδοῦμεν τὰ χρυσᾶ σας μοῦτρα ;

— Ἀλλά, κυρία μου, ἀπαντᾷ εἷς τῶν νέων, ὃν εἶχε φαίνεται περισσότερον προσβάλει ὁ ἀπρεπὴς τοῦ προσώπου του χαρακτηρισμός, τὰ μοῦτρά μας ἔχουν, βλέπετε, μουτσούναις, καὶ ὁ ἀμαξᾶς μας μᾶς εἶπεν, ὅτι εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ μὴ ταὶς βγάλωμεν.

— Κὺρ Γιάννη! φωνεῖ τότε ἡ κυρία πρός τινα τῶν χορευτῶν, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δὲν γίνεται! πρέπει κάποιος νὰ βγάλῃ τὴν μάσκα του.

— Ἔννοια σας, κυρία Οὐρανία, λέγει σοβαρὸς προσερχόμενος ὁ πορφυροῦς τὴν ὄψιν Ἡρακλῆς. Ἔννοια σας! ἀφῆστε τὸ πρᾶγμα ἐπάνω μου, καὶ θὰ ἰδῆτε.

Στρεφόμενος δὲ πρὸς τοὺς δομινοφόρους, οἵτινες πολὺ πιθανῶς εἶχον ἀρχίσει νὰ ὀσφραίνωνται δυσάρεστα, παρατηρεῖ μεθ' ἱκανοῦ μεγαλείου·

— Ἡ κυρία ἔχει δίκαιον. Ἕνας τουλάχιστον ἀπὸ σᾶς πρέπει νὰ βγάλῃ τὴν μάσκα του.

— Ἀλλὰ ὁ ἀμαξᾶς μας . . .

— Ὁ ἀμαξᾶς σας, ὁ ἀμαξᾶς σας! Ποῦν' τος αὐτὸς ὁ ἀμαξᾶς σας;

— Νικόλα! κραυγάζει τότε στεντόρειον ἀπὸ τῆς κλίμακος εἷς τῶν μετημφιεσμένων, ἔλα γρήγορα ἐπάνω! Καὶ μετὰ στιγμὴν ἐμφανίζεται ὁ Νικόλας.

— Καλὸ 'ς τὸν κὺρ Νικόλα! φωνεῖ αἴφνης σύμπασα ἡ ὁμήγυρις, καὶ ὁ πορφυροῦς τὴν ὄψιν Ἡρακλῆς τῷ προσφέρει ποτήριον οἴνου.

— Τί σόϊ πρᾶγμα εἶν' αὐτοὶ οἱ λεβέντες; τὸν ἐρωτᾷ.

— Καλὰ παιδιά, κὺρ Γιάννη! Σ' τὴν ὑγειά σας, ἀδέλφια, καὶ ὁ Θεὸς 'ς τὸ καλό!

— Ἄ ἔτσι; Πολὺ καλά, κύριοι! Εὐχαριστοῦμεν καὶ νὰ μᾶς συγχωρῆτε!

Οἱ φίλοι κατέβησαν, ἐννοεῖται, τὰς βαθμίδας ἀνὰ δύο, δὲν ἀναφέρει δὲ ἡ ἱστορία ἂν ἐξηκολούθησαν τὴν νυκτερινὴν αὐτῶν ἐκδρομήν.

Μαντεύεις τί εἶχε συμβῇ; Ὁ μάγειρος τοῦ οἰκοδεσπότου, λαβὼν παρὰ τοῦ κυρίου του τὴν ἄδειαν, εἶχε συγκαλέσει ἐν τῇ κενῇ οἰκίᾳ τοὺς συναδέλφους καὶ φίλους του εἰς χορόν. Τὰ λοιπὰ ἐξηγοῦνται.

Ἡ χιὼν ἔπαυσε νὰ πίπτῃ καθ' ἣν ὥραν κλείω τὴν ἐπιστολήν μου. Ἀνοίγω τὸ παράθυρόν μου, καὶ βλέπω σχεδὸν αἴθριον τὸν οὐρανόν. Φαντάσου, ἂν αὔριον εἶνε ὡραία ἡμέρα! Ἂς χαίρουν τὰ Κούλουμα καὶ τὸ Φάληρον.

Κ'.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 9 Μαρτίου 1880.

Δόξα τῷ Θεῷ καὶ προσκύνημα τῷ Κυρίῳ τῶν Δυνάμεων, ὅτι μᾶς ἀπήλλαξε τέλος πάντων τῆς φοβερᾶς βασάνου, ἥτις ὀνομάζεται ἐνδυμασία πρὸς χορόν, τῆς ἔτι φοβερωτέρας, ἥτις ὀνομάζεται χορός, καὶ τῆς φοβερωτάτης πασῶν, ἥτις ὀνομάζεται ἀγρυπνία μέχρι πρωΐας καὶ cotillon διαρκοῦν τέσσαρας ὥρας.

Ἡσυχάσαμεν ἐπὶ τέλους, ἀγαπητή μου φίλη, καὶ δυνάμεθα τώρα ἐν πάσῃ ἀνέσει, διὰ μετανοιῶν καὶ χαβιαροφαγίας, νὰ καθαρισθῶμεν ἀπὸ πάσης χορευτικῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ ἀποπλύνωμεν πάντα τὰ ἀπὸ τῶν ἀπόκρεω καὶ τῶν μεταμφιέσεων κρίματα ἡμῶν. Θὰ τὸ κάμωμεν ὅμως ἆρά γε; Ἢ τοὐλάχιστον θὰ τὸ κάμωμεν ὅλαι; Ἀμφιβάλλω πολύ· καὶ θ' ἀμφιβάλῃς καὶ σὺ μαζή μου, ὅταν μάθῃς, ὅτι χθὲς ἀκόμη, σάββατον μόλις τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς τεσσαρακοστῆς, ἐχόρευον — ὄχι ἐγώ, Θεὸς φυλάξῃ! — ἀλλὰ πολλαὶ φίλαι μας . . . . μέχρις τῆς τρίτης μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Καὶ πῶς λοιπόν! θ' ἀναφωνήσῃς βέβαια· δὲν ἐχόρτασαν ἐπὶ δύο ἤδη μῆνας sandwichs καὶ λεμονάδας; δὲν ἐκουράσθησαν οἱ πόδες των; δὲν ἐβαρύνθησαν οἱ ῥώθωνές των ῥοφῶντες καπνὸν κηρίων καὶ κονιορτόν; δὲν ἐβαρύνθησαν αἱ γλῶσ-

σαί των ὁμιλοῦσαι μεταξὺ δύο ἀντιχόρων περὶ βροχῆς καὶ ἡλίου, περὶ χειμῶνος καὶ αἰθρίας, περὶ ὑπουργικῆς κρίσεως καὶ Κωστοπούλου, περὶ τῆς ὁδοῦ Πατήσιων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος; Ὄχι, ἀγαπητή μου! οὔτε ἐκουράσθησαν, οὔτε ἐβαρύνθησαν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου τὸ φοβερὸν χθεσινὸν πραξικόπημα, τὸ ὁποῖον, ὡς μανθάνω, πρόκειται νὰ ἐπακολουθήσωσι καὶ ἄλλα ὅμοια ἐντὸς ὀλίγου. Δὲν ἠξεύρω, ἂν ὁ κόσμος ἐν γένει ἐλωλάθη ἐφέτος, ἢ ἐγὼ παραδόξως πρεσβυτίζω. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε, ὅτι ἡ μανία τῶν διασκεδάσεων, τῶν ἑσπερίδων καὶ τῶν χορῶν δὲν ἐξεθύμανεν ἀκόμη, μ' ὅλον τὸ δυσάρεστον douche, τὸ ὁποῖον ἔρριψε κατὰ τῶν κεφαλῶν μας ὁ ἀνεκδιήγητος χειμὼν τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος. Οὕτω δέ, μολονότι κ' ἐφέτος καθ' ὅλους τοὺς τύπους ἑωρτάσαμεν τὰ Κούλουμα, μολονότι, ὡς ἐμάντευον εἰς τὸ τέλος τῆς παρελθούσης μου ἐπιστολῆς, ἠθρίασεν αἴφνης τὴν Καθαρὰν Δευτέραν ὁ καιρός, οἱονεὶ ἀπὸ σκοποῦ καταδεικνύων, ὅτι ἐτραχύνθη μὲν ἵνα κόψῃ τὰς ἁμαρτωλὰς ἡμῶν διασκεδάσεις, ἐγλυκάνθη δὲ πάλιν ἐν μιᾷ νυκτί, ἵνα καλέσῃ ἡμᾶς εἰς πανηγυρικὴν προϋπάντησιν τῶν νηστειῶν καὶ τῆς μετανοίας, ἡμεῖς ὅμως οὐ βουλόμεθα συνιέναι, οὔτε σημεῖα ἐκτιμῶμεν οὔτε οἰωνούς, ἐμμένομεν δὲ σκληροτράχηλοι εἰς τὴν παραλυσίαν, καὶ ὁ Θεὸς πλέον . . . . ἐλεήσαι καὶ οἰκτειρήσαι ἡμᾶς. Αὐτὰ δὲ περίπου ἔλεγε καὶ σήμερον ἐν πολλῇ κατανύξει καλοθρεμμένος τις ἱεροκήρυξ, ὅστις ἐφρόντισεν ἐπὶ τέλους νὰ μνημονεύσῃ ἐπιδεξίως πρὸς τοὺς ἀκροατάς του καὶ μικρόν τι αὐτοῦ συγγραμμάτιον, ὁρίζων συνάμα καὶ τὸ βιβλιοπωλεῖον, ὅπου ἠδύνατο νὰ τὸ ἀγοράσῃ ὁ βουλόμενος πρὸς ψυχικὴν αὐτοῦ οἰκοδομήν, ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆς. Γνωρίζετε σεῖς αὐτοῦ, ἐν Παρισίοις, τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς Réclame, τὸ ὁποῖον ὑπερβαίνει, ὡς βλέπεις, πᾶν ὅ,τι ὁμοειδὲς ἐπενόησαν μέχρι τοῦδε οἱ Ἀμερικανοί;

Οὐχ ἧττον, μολονότι καὶ νηστεύοντες χορεύομεν, μολονότι καὶ μετανοοῦντες ἐν τεσσαρακοστῇ διασκεδάζομεν ὡς ἐν ἀπόκρεω, ἐσπεύσαμεν ὅμως ὡς ἄνθρωποι κατ' ἐξοχὴν τυπικοὶ ν' ἀποχαι-

ρετίσωμεν δῆθεν τὰ Κρόνια καὶ πᾶσαν τὴν πομπὴν αὐτῶν, ἄλλοι μὲν εἰς τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ Φάληρον. Ἐννοεῖς, ὅτι ἀφότου ἡ ἀκτὴ τοῦ νέου Φαλήρου ἤρχισε νὰ κάμνῃ ἀνταγωνισμὸν εἰς τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ κόσμος τῶν καθαυτὸ Κουλούμων ἔγεινεν ἀραιότερος καὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐλαττοῦται. Μάτην ἤθελέ τις καὶ ἐφέτος ἀναζητήσει ἐπὶ τῶν γραφικῶν καίτοι φαλακρῶν λόφων, οἵτινες δεσπόζουσι τῶν ὀχθῶν τοῦ ξηροῦ Ἰλισσοῦ, τὰς ποικίλας ἐκείνας συστάδας τῶν σταυροποδητὶ καθημένων πέριξ τρυβλίου ἐλαιῶν, κρομμύων, θριδάκων καὶ τῆς ἀπαραιτήτου πλώσκας· μάτην ἤθελέ τις ζητήσει τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα καὶ παροιμιακὰ ὄρη τῶν στραγαλίων, ἄτινα ἔφρασσε κυκλοειδὴς πορτοκαλλίων παράταξις, καὶ τὸ ἀπειράριθμον τάγμα τῶν κουλουρτζήδων, πέριξ τῶν ὁποίων ἐσκίρτων ἐκ χαρᾶς τῶν νηπίων τὰ ροδοπάρεια στίφη, καὶ τοὺς σκοροδοστεφεῖς βιολιστάς, καὶ τοὺς ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς των φέροντας τὴν προσωπίδα μετημφιεσμένους, καὶ τῶν ὑπὸ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπιείου ὀρχουμένων παλληκαρίων τὸν ὅμιλον, καὶ τὸ πυκνόν, πυκνότατον ἐκεῖνο πλῆθος τῶν θεατῶν, οἵτινες κατέκλυζον τὸν πέριξ χῶρον, δίκην μυρμήκων στρατιᾶς. Ὅλα ἐκεῖνα τὰ παλαιά, ὅλη ἐκείνη ἡ φαιδρὰ ἀληθῶς πανήγυρις, ἥτις ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀντεῖχεν ἐπίμονος εἰς πᾶν ἐκκλησιαστικὸν ἀνάθεμα καὶ πᾶσαν ἐπισκοπικὴν προγραφήν, παρῆλθε πλέον σήμερον ἀνεπιστρεπτεί, καὶ ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἡ ἐκκλησία κατώρθωσεν οὕτως εἰπεῖν ὁ πολιτισμός. Λέγω οὕτως εἰπεῖν, διότι μετέθηκεν ἁπλῶς ὅ,τι μάτην ἐκείνη προσεπάθει νὰ ἐξοντώσῃ. Δὲν γίνεται πλέον εἰς τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς τὸ προσκύνημα τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας, ἀλλὰ γίνεται ὅμως ἀπὸ πέντε ἤδη ἐτῶν εἰς τὸ Φάληρον. Εἰς τοὺς λόφους τοῦ Ἰλισσοῦ ἀπέμειναν πιστοὶ ἀποδημηταὶ ὀλίγιστοι μόνον, μὴ πολιτισμένοι καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τοῦ λαοῦ τάξεις ἀνήκοντες. Αὐτοὶ μεταφέρουσιν ἀκόμη ἐκεῖ, ὡς εἶχον μεταφέρει τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν, τὰς ἐλαίας των καὶ τὰ σκόροδά των καὶ τὰ πενιχρά των ὄστρεα καὶ τὸν ἀπαραί-

τητον ῥητινίτην, καὶ τραγουδοῦσιν ἀκόμη εὔθυμοι, καὶ χορεύουσι πρὸς τὸν ἦχον βραχνοῦ τινος καὶ παραχόρδου βιολίου. Ἀλλ' εἶνε ὀλίγοι δυστυχῶς, ὡς εἶνε ὀλίγοι καὶ οἱ θεαταί των. Οἱ πολλοί, ὧν ἡ πολιτιζομένη καὶ νεωτερίζουσα στρατιὰ πληθύνεται ὁσημέραι, καταβαίνουσιν εἰς τὸ Φάληρον, ὅπου ὑπάρχει ἑστιατόριον τῆς Ἑταιρίας τοῦ σιδηροδρόμου, ὅπου ὑπάρχει καφενεῖον, ὅπου κτίζονται μέγαρα ἐξοχικά, ὅπου δύναταί τις τέλος νὰ περιπατήσῃ ὥρας ὁλοκλήρους εἰς διακοσίων μέτρων ἔκτασιν, θαυμάζων τὰς πασσαλοστοιχίας, ἃς οἱ φαληρισταὶ ἀποκαλοῦσι κήπους, τὸ μελαγχολικὸν παράπηγμα, ὅπερ τὸ θέρος ὀνομάζεται θέατρον, καί . . . . . τὴν περίεργον ἀνεμαντλίαν, ἥτις ὡς γίγαντος σκελετὸς ἀναπτύσσει πρὸς τὴν θαλασσίαν αὔραν τὰς ἐρυθράς της πτέρυγας. Τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ ποικίλα θέλγητρα τοῦ Φαλήρου, εἰς τὰ ὁποῖα μὴ λησμονήσῃς νὰ προσθέσῃς τὸ μέγιστον ἐκεῖνο, ὅπερ συνοψίζουσιν αἱ γαλλικαὶ λέξεις: voir et être vu, συγκαλοῦσι συνήθως τὴν Καθαρὰν Δευτέραν παρὰ τὸν φαληρικὸν αἰγιαλὸν τὸν οὕτω καλούμενον καλὸν κόσμον τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις, ἀφοῦ περιπατήσῃ ὥρας τινάς, καὶ ἀκούσῃ ῥακένδυτόν τινα καὶ ἄνιπτον ἰταλόπαιδα παίζοντα διὰ τῆς ἅρπας του τὴν Mandolinata καὶ τὴν Stella Confidente, ἐπιστρέφει οἴκαδε κατευχαριστημένος, καὶ διηγεῖται τὴν ἐπιοῦσαν ὅτι ἐπέρασε θαυμάσια εἰς τὸ Φάληρον. Ἐφέτος ὅμως καὶ τοῦ Φαλήρου τὰ Κούλουμα ἦσαν πενιχρὰ καὶ μέτρια. Ὁ κόσμος ἦτο ὀλίγος, ἴσως διότι ὁ ἄφθονος πηλὸς τῶν ὁδῶν ἐμπόδισε τοὺς περισσοτέρους νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἀπὸ τῆς οἰκίας των εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ὁδοιπορίαν, πολὺ μακροτέραν καὶ δυσαρεστοτέραν τῆς ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ εἰς τὸ Φάληρον· τὸ δὲ ἑστιατόριον τοῦ σιδηροδρόμου ἦτο κλειστόν, διότι πιθανῶς ἡ χιὼν τῆς προτεραίας εἶχε παγώσει τοὺς κερδοσκοπικοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ ξενοδόχου. Οὕτω πᾶσαι αἱ διασκεδάσεις, τὰς ὁποίας πρὸ μικροῦ ἀνέφερα, ἔγειναν μέν, ἀλλ' ἔγειναν κατὰ πολὺ μικροτέρας διαστάσεις, καὶ ὡς greatest attraction τῆς ἡμέρας ἔμεινεν ἡ ἀνεμαντλία τοῦ σιδηροδρόμου, ἥτις ἀντικατέστησεν ἀπό

τινων μηνῶν τὸ δυστυχὲς ὀνάριον, οὗτινος οἱ ἀφιλοκερδεῖς ἀγῶνες ἐπότιζον ἄλλοτε τὸν κῆπον τῆς Ἑταιρείας.

Θέλεις τώρα καὶ ἓν νέον; Ἔφθασε προχθὲς ὁ ἰταλικὸς μελοδραματικὸς θίασος, ὅστις πρόκειται νὰ τέρψῃ τὰ ἀθηναϊκὰ ὦτα κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ χειμερινοῦ θεάτρου. Λέγεται δὲ ἤδη περὶ αὐτοῦ ὅτι ἡ πρώτη κυρία εἶνε . . . . πολὺ ὡραία. Σὺ θὰ ἐρωτήσῃς ἴσως, ἂν τραγουδεῖ εὔμορφα. Περὶ τούτου οὐδεὶς ἔγεινε λόγος μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ φιλομούσου κοινοῦ.

Ἄ! ἀλήθεια· ὀλίγου δεῖν νὰ λησμονήσω καὶ ἓν ἄλλο νέον. Ἔπεσε τὸ Ὑπουργεῖον.

ΠΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΟΣ,

ΛΙΤΟΤΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ*)

Ὁ ἀναγινώσκων τὰς τέσσαρας ταύτας λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς τῆς προκειμένης μελέτης θέλει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνάψει αὐτὰς φυσικῶς καὶ κατὰ τάξιν ἀνὰ δύο, τὴν μὲν πτωχείαν μετὰ τῆς λιτότητος, τὴν πολυτέλειαν δὲ μετὰ τοῦ πλούτου. Σκεπτόμενος βεβαίως κατὰ λογικωτάτην ἀκρίβειαν, ὅτι οἱ νεοφανεῖς ἀσπάραγοι τιμῶνται τριῶν δραχμῶν κατὰ δέσμην, ὅτι οἱ ἀσπάραγοι εἶνε λίχνευμα μᾶλλον ἢ φαγητόν, καὶ ὅτι τὰ λιχνεύματα προϋποθέτουσι τὰ φαγητά, θέλει συμπεραίνει, κατὰ λογικωτάτην ἐπίσης ἀκρίβειαν, ὅτι ἐκεῖνοι μόνον δύνανται νὰ τρώγωσι καὶ τρώγουσι συνήθως νεοφανεῖς ἀσπαράγους, ὅσοι περισσεύουσι φαγητοῦ καὶ ἀφθονοῦσιν, ἐννοεῖται, χρήματος. Περὶ ὀρέξεως δὲν πρόκειται, καθότι ἡ ὄρεξις τῶν προσφάτων ἀσπαράγων δὲν εἶνε προνόμιον ἐξαιρετικὸν τάξεώς τινος ἀνθρώπων, καὶ ἂν ἡ μοῖρα ἐδημιούργησε διάφορα τὰ βαλάντια καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἡ φύσις ὅμως ἐδημιούργησεν ὁμοίους τοὺς οὐρανίσκους τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁμοίους σχεδὸν αὐτῶν τοὺς στομάχους. Ἂν δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς λογικῆς ἀκριβείας ἐξακολουθήσῃ σκεπτόμενος ὁ ἡμέτερος ἀναγνώστης, θέλει ἐπίσης σκεφθῇ, ὅτι, ἐπειδὴ αἱ μεταξωταὶ ἐσθῆτες καὶ τὰ τρίχαπτα εἶνε ἀκριβαὶ συνήθως καὶ βαρύτιμοι, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ φορῶσιν αὐτὰς εἰμὴ μόνον τῶν πλουσίων αἱ γυναῖκες, ἐκείνων δηλαδή, οἵτινες τοσοῦτον ἔχουσι στρογγύλον τὸ πουγγίον αὐτῶν, ὥστε, ἀφοῦ φάγωσι μέχρι κόρου προσφάτους ἀσπαράγους, δύναν-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τοῦ ἔτους 1878.

ται νὰ ἐνδύσωσι καὶ τὰς συζύγους αὐτῶν μέχρι κόρου δι' ἐσθήτων μεταξωτῶν.

Τὰς σκέψεις ταύτας ἐπιβάλλει ἡ λογική· καὶ δι' αὐτὸ ἐλέγομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ λογικὸς ἡμῶν ἀναγνώστης θέλει συνάψει τὸν πλοῦτον μετὰ τῆς πολυτελείας καὶ τὴν πτωχείαν μετὰ τῆς λιτότητος, ἀναλογιζόμενος καὶ συμπεραίνων, ὅτι, ὅπως ἡ πολυτέλεια εἶνε ἀκολούθημα τοῦ πλούτου, οὕτω καὶ ἡ λιτότης εἶνε τῆς πτωχείας ἀνάγκη. Δυστυχῶς ὅμως ἡ λογικὴ δὲν συμφωνεῖ πάντοτε καὶ παντοχοῦ πρὸς τὰ πράγματα· ἐν Ἑλλάδι δὲ ἰδίως, καὶ μάλιστα ἐν Ἀθήναις, ψεύδει συνήθως ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια τὴν αὐστηρότητα τῆς λογικῆς. Εἶνε δὲ φυσικὴ ἡ τοιαύτη παρ' ἡμῖν ἀνωμαλία, οὐδὲ πρέπει νὰ ξενίζῃ τὸν προσεκτικὸν παρατηρητήν. Ὅπως τὰ ἐν ζυμώσει διατελοῦντα ῥευστὰ φέρουσι συνήθως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν ὅλην ἐκείνην τὴν ἰλύν, ἥτις εἰς τρύγα μεταβαλλομένη θέλει μετ' ὀλίγον καταβῇ εἰς τὸν πυθμένα — τὴν φυσικὴν αὐτῆς θέσιν, — οὕτω καὶ εἰς τὰς ἀστάτους καὶ ζυμουμένας ἔτι κοινωνίας ἀνατρέπεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ φυσικὴ τῶν πραγμάτων θέσις, καὶ πολλὰ γίνονται ἄνω κάτω, καὶ ἀπορεῖ πρὸς τὸ παράδοξον ὁ ἐπιπολαίως τὰ πράγματα μελετῶν. Τοιοῦτό τι συμβαίνει σήμερον καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ, ἰδίως δὲ τῇ Ἀθηναϊκῇ, ἥτις ὡς πρωτευούσης κοινωνία οὐ μόνον εὐλόγως ἀξιοῖ νὰ νομοθετῇ καὶ διὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἤρχισεν ἀπό τινος πράγματι νὰ γίνεται πρότυπον τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἡ ἀνατροπὴ αὕτη τῆς φυσικῆς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀναπτύξεως εἶνε δυστύχημα πάντως ὅπου καὶ ἂν ἐπέλθῃ, πολὺ δὲ μεῖζον καὶ λυπηρότερον ἀναντιῤῥήτως, ὁσάκις ἐπέρχεται εἰς ἔθνη μικρά, εἰς πολιτείας πτωχὰς καὶ μόλις τὴν βρεφικὴν αὐτῶν ἡλικίαν καταλιπούσας. Τοιαύτη νηπιώδης ἔτι κοινωνία εἶνε ἡ ἑλληνική, καὶ διὰ τοῦτο μέγα δι' αὐτὴν δύναται νὰ κληθῇ δυστύχημα τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο, περὶ οὗ ἐπιλαμβανόμεθα νὰ ἀνακοινώσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὀλίγας σκέψεις καὶ παρατηρήσεις.

Ἡ πολυτέλεια ἐκρίθη πάντοτε καὶ κρίνεται σήμερον ἔτι δια-

φόρως καὶ ποικίλως ὑπὸ τῶν κοινωνιολόγων. Πολλοὶ ἀποκαλοῦσιν αὐτὴν λέπραν ἐν πάσῃ οἱαδήποτε περιπτώσει, καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς πλουσίοις, καὶ τὴν καταδικάζουσιν ἀνεπιφυλάκτως, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ἡ ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ δαπάνη, ἡ θεραπεία οὐχὶ πραγματικῶν ἀλλ' ἀνυπάρκτων, συνθηματικῶν καὶ φαντασιωδῶν μόνον ἀναγκῶν, καὶ αὐτὴ τέλος ἡ ἐκ τοῦ περιττοῦ τῶν περιττῶν προμήθεια εἶνε νόσημα κοινωνικόν, παραλύον τὰ νεῦρα καὶ τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τῶν ἐθνῶν, μαραῖνον τὰ εὐγενῆ των αἰσθήματα, καταστρέφον διὰ τῆς ἀβροδιαίτης τὸ γενναῖον τοῦ φρονήματος καὶ ἀποπνῖγον ἐν ἐκείναις μάλιστα ταῖς πολιτείαις, ὅσων ὁ ἐθνικὸς προορισμὸς διατελεῖ ἔτι ἀνεκπλήρωτος, πᾶσαν περὶ τοῦ μέλλοντος σκέψιν καὶ πᾶσαν περὶ ἐθνικοῦ μεγαλείου μέριμναν.

Ἄλλοι δὲ τοὐναντίον, οὐχὶ δυστυχῶς οἱ ἀσημότεροι οὔτε οἱ ὀλιγώτερον ἔχοντες τὸ κῦρος τοῦ λόγου, ἀντιδοξοῦσιν ὅτι ἡ πολυτέλεια εἶνε οὐ μόνον ἀνάγκη τῶν πλουσίων κοινωνιῶν, ἀλλ' αὐτόχρημα καθῆκον τῶν εὐπορούντων.

Ἡ πολυτέλεια, λέγουσιν οὗτοι, ἀνοίγει πόρους εἰς τὴν βιομηχανικὴν τῶν ἐθνῶν παραγωγήν, προκαλοῦσα τὴν ἅμιλλαν τῶν βιομηχάνων καὶ κεντρίζουσα τὴν ἐφευρετικότητα τοῦ πνεύματός των, ἀσχολοῦσα τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις τῆς πολιτείας, πληροῦσα ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν πλουσίων ταμείων τὸ κενὸν τοῦ πτωχοῦ βαλαντίου, καὶ διατιθεμένη τὰ ψιχία τῆς ἀφθονούσης τραπέζης εἰς χορτασμὸν τοῦ πεινῶντος πένητος.

Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν κρίνωσι περὶ τῆς πολυτελείας οἱ περὶ τὰς κοινωνίας σήμερον φιλοσοφοῦντες, αἱ περὶ αὐτῶν κρίσεις των δὲν ἀνάγονται εἰς τὸ προκείμενον ἡμῶν θέμα τοῦ λόγου, καθότι περιστρέφονται εἰς τὴν εὔλογον καὶ φυσικὴν καὶ εὐεξήγητον πολυτέλειαν, τὴν ἐκ τοῦ περιττοῦ πολυτέλειαν τῶν εὐπόρων καὶ πλουσίων. Τὸ νὰ δαπανᾷ ὁ πλούσιος ὅσα καὶ ὅπου καὶ ὅπως θέλει, εἶνε λίαν φυσικόν. Δὲν βλάπτει μὲν ἑαυτόν, ὠφελεῖ δὲ μᾶλλον ἢ ζημιοῖ, ἀμέσως τοὐλάχιστον, τοὺς ἄλλους. Κάμνει μὲν τὴν ἐπίδειξίν του, διότι τέλος πάντων εἶνε κύριος νὰ ζῇ κάλλιον τῶν

ἄλλων, νὰ τρώγῃ ὅ,τι θέλει, νὰ ἐνδύεται ὅπως θέλῃ, νὰ ἔχῃ ἁμάξας καὶ θεωρεῖα, νὰ δίδῃ γεύματα καὶ χορούς· ἀλλ' ἡ ἐπίδειξις αὕτη, ὅσον αὐστηρῶς καὶ ἂν κριθῇ ὑπὸ βαθυτέραν ἠθικολογικὴν ἔποψιν, δὲν δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς κοινωνικὸν ἔγκλημα, ἐν μέσῳ τοὐλάχιστον μεγάλων καὶ κατηρτισμένων κοινωνιῶν, ὅπου καὶ αἱ κοινωνικαὶ κλάσεις εἰσὶν ἀκριβῶς καὶ δυσυπερβάτως διακεκριμέναι, καὶ ὁ τῆς μιμήσεως πειρασμὸς δὲν εἶνε πλέον νόσημα κοινωνικόν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει οὐ μόνον γνωρίζουσι τί εἶνε καὶ τί ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ λησμονήσωσιν ἐνίοτε, ἀναγκάζονται νὰ τὸ ἐνθυμηθῶσιν ὑπὸ τὴν χλεύην καὶ τὴν ἐπιτακτικὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης.

Παρ' ἡμῖν ὅμως σπανίζει μεγάλως ἡ φυσικὴ ἐκείνη καὶ εὔλογος πολυτέλεια, ἀφθονεῖ δὲ τοὐναντίον ἡ ἄλογος καὶ ἡ παράδοξος. Παρ' ἡμῖν δαπανῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀφθόνως καὶ σπατάλως οἱ δυσαναλόγους πρὸς τὴν σπατάλην ταύτην ἔχοντες τοὺς οἰκονομικοὺς αὐτῶν πόρους, οἱ πτωχοὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἢ κἂν μετρίας περιουσίας ἄνθρωποι, οἱ πλούσιοι δὲ τοὐναντίον φειδωλεύονται καὶ χρηματίζονται ἔτι μᾶλλον.

Πλὴν ὀλίγων, ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, αἵτινες παρέχουσιν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ τὸ θέαμα τῆς ἐλλόγου πολυτελείας, ὁ πλοῦτος ἐν Ἑλλάδι σπανίως που συναντᾶται μετ' αὐτῆς, καὶ ἂν που συναντηθῇ, ἀφορμὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς τοιαύτης συμπτώσεως εἶνε ἢ ὀψιμότης τοῦ πλούτου, ἢ ἐπιδείξεως πυρετός, ἢ κενόδοξον σχέδιον πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς προαγωγῆς. Οὐδὲν σχεδὸν ἁπαντᾷ τις παρ' ἡμῖν παράδειγμα τοῦ σοβαροῦ ἐκείνου, τοῦ ἑαυτὸν σεβομένου καὶ τὴν ἀποστολήν του συνειδότος πλούτου, ὅστις ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν μεταβάλλει σχεδὸν πάντοτε τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων διὰ τῆς λογικῆς καὶ εὐκόσμου πολυτελείας εἰς κυψέλας εὐεργετικάς, ἀφ' ὧν οὐ μόνον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σιτίζεται κόσμος ὁλόκληρος ἐργατικὸς καὶ βιομήχανος, ἀλλὰ καὶ ἄλλος κόσμος, ἀνώτερος μὲν διανοητικῶς ἀλλὰ πενιχρὸν παρὰ τῆς μοίρας λαχὼν τοῦ χρήματος τὸ τά-

λαντον, ἀποδέχεται φῶς καὶ θερμότητα, ἐμψύχωσιν ὑλικὴν καὶ νοήμονα ὑποστήριξιν. Σπάνιον δυστυχῶς εὕρημα εἶνε παρ' ἡμῖν ἔστω καὶ πενιχρά τις βιβλιοθήκη εἰς οἶκον πλουσίου, ἔτι δὲ σπανιώτερον πινακοθήκη ἐξ ὀλίγων ἀλλὰ καλῶν εἰκόνων ἢ εὔμορφόν τι γλυπτικὸν καλλιτέχνημα. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ καταφανέστερα τοῦ πλούτου δείγματα, τὰ ἀνετωτέραν μὲν τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ὑλικοῦ βίου μαρτυροῦντα, κατελέγχοντα δὲ συνάμα καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς φυσικῆς ἐκείνης ἀνάγκης τοῦ πλούτου εἰς μετάδοσιν αὐτοῦ καὶ κοινολόγησιν, εἶνε ἐπίσης σπάνια ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ, ἤ, ἂν που ἀναφαίνωνται, ὑπεμφαίνουσιν, οὐχὶ τὴν εἰλικρινῆ ἐκείνην πολυτέλειαν τῶν πλουσίων, ἀλλὰ τὸν τῦφον μᾶλλον καὶ τὸν ἐπιδεικτικὸν πυρετὸν τῶν ὀψιπλούτων.

Τί τοῦτο βλάπτει; ἴσως ἐρωτήσῃ τις. Οὐδέν, ἀποκρινόμεθα, οὐδὲ μνημονεύομεν τοῦ πράγματος ὅπως τὸ κατακρίνωμεν. Εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι est modus in rebus, ἤτοι ὅτι τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν ἐὰν μὴ καλῶς γένηται, καὶ ὅτι ἐπομένως καὶ αὐτὴ ἡ τῶν πλουσίων πολυτέλεια, κακῶς γινομένη, ζημιοῖ μᾶλλον ἢ ὠφελεῖ τὴν κοινωνίαν, διότι καὶ τὸν φθόνον κινεῖ, καὶ τῆς μιμήσεως τὸν πειρασμὸν διεγείρει, καὶ εἰς εὐολίσθους παράγει ἀτραπούς τοὺς ἀνοήτους. Ἀλλὰ τέλος πάντων, τί μᾶς μέλει, δύνανται εὐλόγως νὰ παρατηρήσωσιν οἱ οὕτω δαπανῶντες πλούσιοι, τί μᾶς μέλει, ἂν ὑπάρχουσι φθονεροὶ καὶ ἀνόητοι, τί πταίομεν ἡμεῖς ἂν σκάσωσιν ὀλίγοι βάτραχοι, διότι θέλουσι καὶ καλὰ νὰ γείνωσι βόες ὡς ἡμεῖς. Οὐδὲν βεβαίως τοὺς μέλει, οὔτε πρέπει νὰ τοὺς μέλῃ ἐκ τῆς ἀτομικῆς των ἐπόψεως. Μέλει ὅμως πολὺ τὸν πολὺν κόσμον, ἔτι δὲ περισσότερον μέλει καὶ πρέπει νὰ μέλῃ τὸν περὶ τῆς ἐν γένει καλῆς ἢ κακῆς, ὑγιοῦς ἢ νοσηρᾶς καταστάσεως τῆς ἡμετέρας κοινωνίας μελετῶντα καὶ εὐλόγως περὶ αὐτῆς ἐνδιαφερόμενον.

Ἀλλὰ τὸ θέμα τοῦτο, ὅπερ μακρᾶς καὶ σπουδαίας μελέτης ἠδύνατο νὰ καταστῇ ὑποκείμενον, εἶνε ξένον τῆς σημερινῆς ἡμῶν διατριβῆς. Δὲν ἀδιαφοροῦμεν μέν, ἂν καὶ πῶς δαπανῶσιν οἱ πλού-

σιοι παρ' ἡμῖν, ἀφίνομεν ὅμως εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν τὴν περὶ τούτου μελέτην, ἐπιλαμβανόμεθα δὲ τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν παραδόξου, τουτέστι τῆς πολυτελείας τῶν μὴ πλουσίων, ἥτις καὶ παριστᾷ τὰ συμπτώματα πολὺ σπουδαιοτέρας καὶ κινδυνωδεστέρας κοινωνικῆς νόσου, θέλει δέ, δεινουμένη, καταστῇ ἀναποδράστως θανατηφόρος γάγγραινα τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς βεβαίωσιν τοῦ λυπηροῦ τούτου φαινομένου ἀρκεῖ μικρά τις μόνον, ἔστω καὶ ἐπιπολαία, παρατήρησις τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, κατὰ τὰς δημοσίας αὐτῆς συναθροίσεις. Ἂς ἐξέλθῃ ὁ παρατηρητικὸς ἡμῶν ἀναγνώστης κυριακήν τινα ἢ μουσικῆς ἡμέραν εἰς τὰς πλατείας τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ὁμονοίας· ἂς παρακολουθήσῃ τὸν περίπατον τῶν Πατησίων· ἂς πορευθῇ θερινήν τινα ἑσπέραν εἰς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Φαλήρου τὰ ὕπαιθρα θέατρα· ἂς παραμείνῃ τέλος ἐν αὐτῇ τῇ αἰθούσῃ τοῦ χειμερινοῦ ἡμῶν θεάτρου, περιάγων ἐπί τινας στιγμὰς τὸ βλέμμα του ἀπὸ θεωρείου εἰς θεωρεῖον. Εἴμεθα ὀλίγοι δυστυχῶς καὶ γνωριζόμεθα. Γνωριζόμεθα δὲ οὐ μόνον προσωπικῶς, ἀλλὰ καὶ βαθύτερον ἔτι καὶ λεπτομερέστερον, σπανίως ἀγνοοῦντες τίς ἕκαστος καὶ πόθεν, τί πράττει, καὶ — τὸ σπουδαιότερον — τί ἔχει.

Ἂς παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ὁ περίεργος. Ἐκεῖ μὲν θὰ ἴδῃ διακοσιοδράχμου τινὸς δημοσίου μισθοφόρου τὴν σύζυγον μεταβαλοῦσαν εἰς ἐσθῆτα μεταξωτὴν ὁλόκληρον τοῦ ἀνδρός της μηνιαῖον· ἐδῶ δὲ τῆς πλουντρίας αὐτοῦ τὴν θυγατέρα — ἐκείνην ἀκριβῶς, ἥτις χθὲς ἔτι τὸ ἑσπέρας τοῦ ἔφερεν ἐντὸς κανίστρου τὰ ὑποκάμισά του, καὶ εἰς ἣν ἐδώρησεν ὀλίγα κέρματα διὰ τὸν κόπον της, μεταμορφωμένην μὲν εἰς περίκοσμον κυρίαν, καὶ φέρουσαν ἐπάνω της τοὺς κόπους ἑβδομάδων ὅλων τῆς ταλαίνης μητρός της, ἐλέγχουσαν ὅμως συνάμα διὰ τῆς χροιᾶς της μορφῆς της — ἂν τυχὸν δὲν εἶνε καὶ αὐτὴ ἑορτάσιμος — ὅτι μακρὰς ἡμέρας ἐνήστευσε χάριν τοῦ κυριακοῦ ἐκείνου περιπάτου. Παρέκει θ' ἀπαντήσῃ μικρόν τινα ὑπάλληλον ἐμπορικοῦ γραφείου, ἀναβοκαταβαίνοντα μόνον ἐντὸς ἀμάξης τοῦ Σταδίου καὶ τῶν Πατη-

σίων τὴν λεωφόρον μὲ ἄνθος εἰς τὴν κομβιοδόχην καὶ τὴν λαβὴν τοῦ ῥαβδίου του εἰς τὰ χείλη, ὀφείλοντα δέ, βεβαίως μὲν τὸν κομψόν του ἐπενδύτην εἰς δυστυχῆ τινα ῥάπτην, πιθανώτατα δὲ καὶ ἑβδομάδων ὅλων γεύματα εἰς ἐλεήμονά τινα ξενοδόχον. Εἰς τοῦ Φαλήρου τὴν ἀκτὴν καὶ τοῦ θεάτρου τὰ ἑδώλια θὰ εὕρῃ συχνότατα ὁ παρατηρητὴς ἡμῶν πολυπληθεῖς οἰκογενείας — πατέρα, μητέρα, θυγατέρας καὶ υἱούς, μικροὺς καὶ μεγάλους — προσέχοντας εἰς τὸ ἄσμα τῆς σκηνῆς ἢ τρώγοντας παγωτά, ἐνῷ βεβαίως ἀνεπαρκῶς ἐγευμάτισαν. Εἰς τοῦ χειμερινοῦ μας τέλος θεάτρου τὰ θεωρεῖα θὰ ἴδῃ ἀνέτως ἀναπαυομένας καὶ ἐπιχαρίτως μειδιώσας οἰκοδεσποίνας, αἵτινες κατέλιπον βεβαίως οἴκοι σωρείαν παιδίων ἀτημελήτων καὶ φωνασκούντων, κυλιομένων πιθανῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐν μέσῳ τεμαχίων ἄρτου καὶ τυροῦ, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ῥυπαρᾶς τινὰς ἀνδρίας ὑπηρέτιδος. Πανταχοῦ δὲ ἁπλῶς εἰπεῖν, πανταχοῦ ὅπου ἂν στρέψῃ τὸ βλέμμα, θὰ καταπλαγῇ πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῶς κεκοσμημένην καὶ ἐπιδεικτιῶσαν πτωχείαν, τὴν ὑπὸ αὐταρκες μειδίαμα σοβοῦσαν ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους, τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἄρτου δαπανῶσαν εἰς τὸ περίσσευμα τῆς ἐσθῆτος, τὴν ἀφελῶς πιστεύουσαν, ὅτι ἐκλαμβάνεται ἀντὶ πλούτου. Τίς ὅμως ἐν τῇ μικρᾷ ἡμῶν κοινωνίᾳ ἀπατᾶται ἐκ τῆς πρὸς τὸ θεαθῆναι παράφρονος δαπάνης; τίς ὁ ἀγνοῶν τὸ περιεχόμενον καὶ θαμβούμενος ἐκ τοῦ περιέχοντος; τίς ὁ ἀφελὴς ἐκεῖνος, ὅστις παραγνωρίζει τὸ σεσηπὸς ξύλον ὑπὸ τὸν καλύπτοντα ψευδόχρυσον; Οὐδεὶς βεβαίως, διότι, ὡς προείπομεν, εἴμεθα ὀλίγοι δυστυχῶς καὶ γνωριζόμεθα. Διὰ τοῦτο δέ, ὅσον καὶ ὅπως ἂν ἐνδυθῶσιν, ὅσον καὶ ὅπως ἂν ἐπιδειχθῶσι δημοσίᾳ, ὅσον καὶ ὅπως ἂν καλύψωσιν ἀληθῆ καὶ ἔντιμον πολλάκις πενίαν ὑπὸ πλοῦτον ψευδῆ οἱ νομίζοντες ἀρκοῦσαν τῶν πολλῶν τὴν γνώμην εἰς εὐτυχίαν τῶν ὀλίγων, ματαία πάντως εἶνε ἡ προσπάθεια, καὶ ἀνωφελεῖς οἱ ἀγῶνές των· διότι βλέποντες αὐτοὺς μειδιῶσι μὲν ἐξ οἴκτου οἱ ἀπαθέστεροι, ἐρωτῶσι δὲ περιέργως ἀλλήλους οἱ νευρικώτεροι: « Ποῦ τὰ βρίσκει λοιπὸν κ' ἐξοδεύει; » οἱ δὲ ἀπερισκε-

στότεροι καὶ ἀναφωνοῦσιν ἴσως δυσάρεστόν τι καὶ προπετὲς ἐπιφώνημα ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ. Πάντες δὲ γελῶσιν, οἱ μὲν ἐνδομύχως, οἱ δὲ καὶ ἐκφανῶς πρὸς τὴν παράδοξον ἐκείνην μωρίαν, ἥτις ἀφίνει νῆστιν τὸν ἴδιον στόμαχον, ἵνα τέρψῃ τοὺς ξένους ὀφθαλμούς. Ἴσως καὶ διὰ τοὺς γελῶντας γελῶσιν οἱ ἄλλοι. Οὐδὲν παράδοξον, διότι ὁ μῦθος τῆς ξένης δοκοῦ, ὅσον παλαιὸς καὶ ἂν ἦνε, ἔχει ἐπίκαιρον πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὴν ἐφαρμογήν. Τοῦτο ὅμως ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ ἀνοήτως παρ' ἡμῖν σπαταλῶντες εἶνε πολὺ πλείονες τῶν ὑποτιθεμένων, καὶ ὅτι ἡ ἐπιδημία εἶνε πολὺ μᾶλλον διαδεδομένη.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς νόσου καὶ τῆς αἰτιολογίας της, ἵνα λαλήσωμεν ἐπὶ τὸ παθολογικώτερον. Τὰ δὲ περὶ τῆς προγνώσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἐκβάσεως, ὡς λέγουσιν οἱ ἰατροί, εἶνε βεβαίως πολὺ δυσαρεστότερα καὶ ἀπαισιώτερα. Ἂν ἡ ἀνόητος πολυτέλεια εἶνε καθόλου λέπρα καὶ φαγέδαινα τῶν μικρῶν καὶ ἀσυμπήκτων ἔτι κοινωνιῶν, ἡ τῶν ἀπόρων ὅμως σπατάλη, ἡ ἐκ χρεῶν συνήθως, ἐκ στερήσεως τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐξ ἀσιτίας πολλάκις ἢ ἐκ κρυφίων ἄλλων καὶ δυσομολογήτων ἐνίοτε μέσων τρεφομένη, εἶνε νόσημα κοινωνικὸν ἀνίατον, φέρον εἰς παντελῆ ἐκφαύλισιν ἠθικήν, εἰς σῆψιν καὶ διάλυσιν τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην κοινωνίαν, ἧς ὑπονομεύει τὸ σῶμα.

Πόθεν — ἀληθῶς — ἐπληρώθη χθές, ἢ πόθεν θὰ πληρωθῇ αὔριον ἢ μεθαύριον, ἢ τὴν ἄλλην ἑβδομάδα τὸ μεταξωτὸν ἐκεῖνο φόρεμα τῆς συζύγου τοῦ διακοσιοδράχμου ὑπαλλήλου; Σήμερον ἴσως ἐκ τῆς τοκογλυφικῆς προεξοφλήσεως τοῦ μισθοῦ του, αὔριον ἐκ βαρυτόκου συναλλάγματος, μεθαύριον ἐκ καταχρήσεως, καὶ τὴν ἄλλην ἑβδομάδα ἐξ ἄλλης ἀῤῥήτου πηγῆς.

Πῶς ἐπληρώθη ἢ θὰ πληρωθῇ ὁ ἁμαξηλάτης, ὁ ῥάπτης, ὁ ξενοδόχος τοῦ μικροῦ ἐκείνου ὑπαλλήλου ἐμπορικοῦ γραφείου; Διὰ μικρᾶς τινὸς σήμερον προκαταβολῆς, δι' ὑποσχέσεων καὶ ψεύδους αὔριον, διὰ κρυπτοῦ μεθαύριον, καὶ μετ' ὀλίγον διὰ δικαστικοῦ κλητῆρος.

Πῶς κατορθόνει ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος οἰκογενειάρχης νὰ ὁδηγῇ τρὶς καὶ τετράκις τῆς ἑβδομάδος τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὰ θερινὰ θέατρα, καὶ νὰ παρέχῃ αὐτῇ ἀπαραιτήτως τὴν διασκέδασιν ἐκείνην, ἧς κάλλιστα ἐστεροῦντο ἄλλοτε οἱ ἀθηναῖοι ἀστοί, — ὅτε δὲν εἶχον αἱ Ἀθῆναι Φάληρον καὶ Ἀπόλλωνα — ἤτις ὅμως κατέστη πλέον ἀναπόφευκτος εἰς τὴν ὑγείαν των; Οὐδ' αὐτὸς ἀκριβῶς τὸ γνωρίζει. Γνωρίζει τοῦτο μόνον· ὅτι χρειάζεται πᾶσαν ἑσπέραν τοιαύτης θεατρικῆς ψυχαγωγίας δέκα περίπου δραχμάς, ὅτι δαπανᾷ οὕτως ἕκαστον μῆνα ὑπὲρ τὰς διακοσίας, ὅτι ἐσπατάλησε βαθμηδὸν μικρόν τι ἀποταμίευμα, ὅπερ εἶχε διαφυλάξει δι' ἀπευκταίαν ἐνδεχομένην ἀνάγκην, καὶ ὅτι . . . . πρό τινων ἑβδομάδων ἔχασεν ἓν τέκνον του, διότι δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τὸ νοσηλεύσῃ. Χάριν τῆς ὑγείας τῶν ἄλλων, τὰ φέρει εἰς τὸ θέατρον τοῦ Φαλήρου!

Πόθεν τέλος στολίζεται ἡ δέσποινα ἐκείνη, καὶ ἐνοικιάζει πᾶσαν σχεδὸν ἑσπέραν θεωρεῖον; Ἐρωτήσατε τὰ πολυπληθῆ της τέκνα, ἅτινα κατακλίνονται ἄδειπνα καὶ οἰμώζοντα· ἐρωτήσατε τὸν σύζυγόν της, ὅστις ἀναγκάζεται νὰ ἐπαιτῇ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ κλειδία θεωρείων, ὅστις χθὲς ἔτι σᾶς ἐζήτησε δάνειον πεντήκοντα δραχμῶν, καὶ αὔριον θὰ ἔχῃ μόλις νὰ προμηθευθῇ τὰ τρόφιμα τῆς ἡμέρας.

Ποῦ δὲ ἀπολήγει οὕτως ἡ ποικιλότροπος αὕτη ἀλλὰ μία πάντοτε κατὰ βάθος καὶ ἡ αὐτὴ πανταχοῦ παραφροσύνη, ἡ διὰ τῆς ἀνοήτου δαπάνης κενὴ καὶ ματαία ἐπίδειξις, ἡ χωρίς τινος λόγου δημιουργία φανταστῶν ἀναγκῶν καὶ ἡ ἐκ παντὸς τρόπου προσπάθεια εἰς θεραπείαν των;

Εἰς τὴν ταπείνωσιν ἐν πρώτοις· κατόπιν εἰς τὸν ἐξευτελισμόν· μετ' ὀλίγον εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν, καὶ τέλος εἰς τὰ ἄρθρα τοῦ ποινικοῦ νόμου.

Εἰς ταῦτα δὲ δυστυχῶς καὶ πάντοτε, ταχέως ἢ βραδέως, λήγει συνήθως τὸ στάδιον τῆς ἐν τῇ πτωχείᾳ σπατάλης· τοιαύτη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε ἡ λυπηρὰ ἔκβασις τῆς μανίας ἐκείνης,

ἧς τὰ ἀτυχῆ θύματα οὐδὲν ἄλλο ἐπιδιώκουσιν ἢ τὴν στίλβουσαν ἐπιφάνειαν καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ζῶσιν ἢ πρὸς ἀπάτην τοῦ κόσμου.

Πλήν, «τί σὲ μέλει περὶ τῶν ἀπολωλότων τούτων;» θὰ ἀναφωνήσωσιν ἴσως πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν μου. «Τί μεριμνᾷς περὶ ἀνθρώπων προφανῶς παραφρόνων, οἵτινες πάσχουν μὲν βεβαίως ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εἶνε κύριοι νὰ δαπανῶσιν ὅσα καὶ ὅπως θέλουσιν, ὅσα καὶ ὅπως εὑρίσκουσι;» Δικαιοτάτη καὶ ὀρθὴ ἡ παρατήρησις· σπεύδω δ' εὐθὺς νὰ διαβεβαιώσω τοὺς περιέργους μου τούτους ἀναγνώστας, ὅτι οὐδ' ἐλαχίστην ἔχω περὶ αὐτῶν φροντίδα, οὔτε ἔχω τὴν ἁπλότητα νὰ φρονῶ, ὅτι δύναταί τις, ὁ,τιδήποτε λέγων καὶ οἱαδήποτε μαντευόμενος, νὰ συνετίσῃ αὐτοὺς ἢ διδάξῃ· οἱ παθόντες ἅπαξ τὸ ἠθικὸν τοῦτο νόσημα εἰσὶν ἀνίατοι δυστυχῶς, καὶ μάτην ἤθελέ τις προσπαθήσει νὰ ἀποτρέψῃ τὸ βῆμά των τῆς εἰς τὸ βάραθρον ἀγούσης. Ἡ ὁδὸς εἶνε τόσον ὁλισθηρὰ ἀλλὰ καὶ τόσον συνάμα εὐάρεστος καὶ ὡραία, ὥστε ἐν πλήρει γοητείᾳ διέρχονται αὐτὴν συνήθως οἱ τῆς πολυτελείας προσκυνηταί, καὶ ὅταν ἡ ὥρα τῆς ἀπογοητεύσεως σημάνῃ, τὸ βῆμα δὲν ὀπισθοχωρεῖ πλέον, διότι ἄλλως καὶ ματαία θὰ ἦτο πᾶσα ὀπισθοχώρησις. Οὐδεὶς λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος εἰς οἰκοδόμησιν ἢ συνετισμόν. Non ragioniam di lor. Ἀφίνομεν τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς, καὶ παρερχόμεθα. Δὲν λησμονοῦμεν ὅμως τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους καὶ βαθυσόφους Σπαρτιάτας, οἵτινες ἐμέθυσκον τοὺς εἵλωτάς των καὶ τοὺς ἐξέθετον κατόπιν οἰνοβαρεῖς καὶ παραπαίοντας εἰς τὰ ὄμματα τῶν υἱῶν των, εἰς σωτήριον αὐτῶν παραδειγματισμόν. Ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει εἶνε ζῶον μιμητικόν· πολὺ δὲ μιμητικώτερον εἶνε ὁ Ἕλλην, καὶ κατὰ μείζονα ἔτι λόγον μιμητὴς εἶνε ὁ ὅμοιος τοῦ ὁμοίου του. Παρ' ἡμῖν δὲ μάλιστα, ὅπου καὶ πολιτεύματος πλημμέλειαι καὶ πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνατροφῆς ἔλλειψις ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἤρχισαν καταῤῥίπτουσαι καὶ καταῤῥίπτουσιν ὁσημέραι τὰ περισωζόμενα ἔτι ὁπωσδήποτε παρ' ἄλλοις λαοῖς διαχωριστικὰ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ὅρια, καὶ ὅπου

ἡ ἰσότητος ἀξιώσις σπανιώτατα μὲν γεννᾷ τὴν εὐγενῆ ἐκείνην ἅμιλλαν πρὸς ἀπόκτησιν μείζονος ἱκανότητος καὶ μαθήσεως, συχνότατα δὲ τοὐναντίον παράγει εἰς τὴν δουλικὴν ἀπομίμησιν τῶν ἐξωτερικῶν μόνον τρόπων, τοῦ ἤθους καὶ τῆς ἐνδυμασίας, παρ' ἡμῖν ὁ ἐκ τῆς μιμήσεως τοῦ κακοῦ κίνδυνος εἶνε μέγας καὶ ἐγκυμονεῖ ἀναπόδραστον ὄλεθρον. Ἂν δὲ ἀνωτέρω, περὶ τῆς πολιτείας τῶν πλουσίων λαλοῦντες, ἐφοβήθημεν τὸν πειρασμὸν τῆς μιμήσεως, καὶ τὰ ἀπευκταῖά του ἐπὶ τῶν ἀπόρων ἀποτελέσματα, προκειμένου ὅμως περὶ τῆς σπατάλης τῶν μὴ πλουσίων δὲν γεννᾶται πλέον φόβος ἐν ἡμῖν, ἀλλ' αὐτόχρημα βεβαιότης, ὅτι τὸ μίασμα τῆς νόσου θέλει διαδοθῇ εἰς τὰ ὑγιᾶ ἔτι ὅμοια στρώματα τῆς κοινωνίας, ἂν μὴ πάντες οἱ δύναμενοι συντελέσωσιν εἰς τὴν χάραξιν βαθείας ὑγειονομικῆς γραμμῆς μεταξὺ ὑγιῶν καὶ νοσούντων. Ἀποχωρίσωμεν, ὅπως εἶνε δυνατόν, τοὺς προσβεβλημένους ἀπὸ τῶν ἀπροσβλήτων, ἐμπνεύσωμεν εἰς τούτους τὸν τρόμον τῆς ἀσθενείας καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς· ἐργασθῶμεν τέλος νὰ σώσωμεν τὸ δυνάμενον ἔτι νὰ σωθῇ, ἵνα μὴ ταχέως μεταβληθῇ ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία σύμπασα εἰς «Hospice d'Incurables».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΥΠΟΜΟΝΗΣΙΑ *)

Ὅστις ποτέ, ὑπομονῆς περισσεύων καὶ θάρρους εὐπορῶν, θελήσῃ νὰ συγγράψῃ τὴν ἠθικὴν νοσολογίαν τῆς νέας ἑλληνικῆς κοινωνίας, καὶ ἰδίως τῶν οὕτω καλουμένων ἀνωτέρων αὐτῆς στρωμάτων, βεβαίως καὶ ἀναποδράστως θέλει τάξει μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ κυριωτάτων αὐτῆς ἠθικῶν ἀρρωστιῶν τὴν ἀνυπομονησίαν. Τὸ νόσημα εἶνε γενικὸν δυστυχῶς, εὐρύτατα διαδεδομένον, ὡς ἐπιδημία μεγάλη καὶ πολυπλόκαμος, ἀλλ' ἐθνικώτατον ὅμως καὶ ἐνδημικώτατον Μηδέ τις ὑπολάβῃ, ὅτι εἰσήχθη καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῶν ἄλλων φραγκικῶν — ὡς λέγομεν — πληγῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, καὶ παρηγορήσῃ μὲν οὕτω προχείρως τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ φιλαυτίαν, καταρασθῇ δὲ πατριωτικῶς τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως, ὅτι ὠλιγώρησε δῆθεν καθάρσεων καὶ ὑγειονομικῶν φραγμῶν κατὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ μολύσματος. Πάσχει καὶ ἡ σύγχρονος εὐρωπαϊκὴ κοινωνία ἀνυπομονησίαν· ἀλλ' ἡ ἀνυπομονησία αὕτη εἶνε εἰδικὴ εἰδικωτάτη ἐκδήλωσις τοῦ καθολικοῦ νοσήματος, ὅπερ λυμαίνεται τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Ἀνυπομονοῦσιν ἐν τῇ Δύσει οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' ἀνυπομονοῦσιν ἰδίως νὰ πλουτήσωσι. Τοῦ ἑκατομμυρίου τὸ ὄνειρον εἶνε τῆς νόσου αὐτῶν ἡ αἰτιολογία, καὶ ἂν ἀπὸ μικρῶν ἕως μεγάλων, ἀπὸ γερόντων μέχρι παίδων, φέρονται πάντες ἀκατάσχετοι ὑπὸ τοῦ στροβίλου τῆς κερδοσκοπίας καὶ ἀναρριχῶνται τετραποδητὶ πολλάκις τὴν ἀνάντη κλιτὺν τοῦ χρυσοφόρου βουνοῦ, καὶ σχίζουσιν ἀσθμαίνοντες τὰς χεῖράς των εἰς τὰς τριβόλους καὶ τὰς ἀκάνθας τῆς ἀτραποῦ, καὶ παρακάμπτουσιν ὁσάκις δὲν δύναν-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τῆς «Ἑστίας» τοῦ ἔτους 1887.

ται νὰ ὑπερβῶσι τοὺς σκοπέλους τοῦ νόμου, καὶ φιμοῦσιν ὁσάκις δὲν δύνανται νὰ στραγγαλίσωσι τὴν ἠθικήν, ἕνα πάντες ἔχουσι σκοπόν: τὸ χρῆμα, τὸ πολὺ χρῆμα. Ἐκεῖ ἀπὸ μακροῦ ἤδη λέγεται, ὅτι τὸ χρῆμα δὲν ἔχει ὀσμήν, καὶ ὀλίγοι πλέον περισώζονται μωροὶ ἀμφισβητοῦντες τοῦ ῥητοῦ τὴν ὀρθότητα. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ τῶν πολλῶν ὁ βίος εἶνε συνεχὴς καὶ ἀκάματος κερμάτων θήρα· διὰ τοῦτο, — πλὴν ὀλίγων, ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, προκατακλυσμιαίων ἴσως λειψάνων ἄλλης ἐποχῆς — πάντες ἐκεῖ τῶν νέων ἰδεῶν οἱ ἄνθρωποι, ἐπιστήμονες καὶ βιομήχανοι, καλλιτέχναι καὶ ἔμποροι, ποιηταὶ καὶ τραπεζῖται, γραμμάτων ἄνθρωποι καὶ κυβευταί, μίαν καὶ μόνην ἔχουσι τοῦ σταδίου αὐτῶν βαλβῖδα: τὸ τί ἐξοδεύεται, καὶ ἕνα μόνον πάσης των ἐργασίας σκοπόν: τὰ ἑκατομμύρια. Ἀνυπομονοῦσι δὲ φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ τὰ ἀποκτήσωσι, διότι κάλλιστα γνωρίζουσι καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν παραδειγμάτων διδάσκονται, ὅτι διὰ τῆς χρυσῆς ἐκείνης κλειδὸς πάσης δόξης τὸ τέμενος ἀνοίγεται καὶ πάσης δυνάμεως ἁλίσκεται ἡ ἀκρόπολις.

Τὴν εἰδικὴν ταύτην ἀνυπομονησίαν πάσχομεν ἐν μέρει καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ πάσχομεν αὐτὴν ἐν μικρῷ. Μὴ κατορθώσαντες ἔτι — εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς, ἀδιάφορον — νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν περιωπὴν ἐκείνην τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ἣν πάντα σχεδὸν διατιμῶνται εἰς χρήματα, καθ' ἣν πᾶσα εὐφυία καὶ πᾶσα ἱκανότης, πᾶν αἴσθημα καὶ πᾶν φρόνημα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ καὶ αὐτὴ ἡ κακία εἰσὶν ἀξίαι ἀνταλλακτικαί, ἔχουσαι τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τοῖς τιμολογίοις εἰδικῶν ἐμπόρων, καὶ ἐν τοῖς καταλόγοις χρηματιστηρίων, ὑπολειπόμεθα βεβαίως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ μεγαλείου ὡς πρὸς τὴν εἰδικὴν ταύτην ὄψιν τοῦ γενικοῦ ἐκείνου νοσήματος. Ὑπάρχουσι μὲν καὶ παρ' ἡμῖν ἀραιά τινα, που καί που παρατηρούμενα κρούσματα χρηματιστικῆς ἀνυπομονησίας, ὀλίγα ἐκ πλειόνων περισωθέντα, μετὰ τὸ πρὸ διετίας μέγα θανατικόν· ἀλλὰ δὲν εἶνε, ὡς λέγουσιν οἱ ἰατροί, περιπτώσεις ἄξιαι τῆς κλινικῆς νοσολόγου, οὐδ' ἔχουσι σημασίαν καθιστῶσαν ἐπίφοβον τὴν εἰς ἐπιδημίαν τροπὴν τοῦ νοσήματος.

* *
*

Ἡ ἀνυπομονησία ἡμῶν, ὡς προείπομεν, εἶνε γενικὴ τῆς κοινωνίας ἡμῶν ἀῤῥωστία· ἐγγενὴς οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα, τὸν ἐλαφρὸν καὶ ἀψίκορον, ἐκδηλουμένη δὲ ἐπὶ πάσης σχεδὸν οἱασδήποτε ἐργασίας τοῦ νεωτέρου Ἕλληνος, καὶ λυμαινομένη δίκην φυτοῦ παρασίτου πάντα μὲν κλάδον ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς παραγωγῆς καὶ δραστηριότητος, ἰδίᾳ δὲ καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀνίκανον ἀδράνειαν καὶ τὴν αὐτάρκη ἀργίαν. Καὶ δὲν ἄγει μὲν ταχέως εἰς βιαίαν καταστροφὴν ἡ καθολικὴ αὕτη καχεξία, ὡς ὁ κακοήθης ἐκεῖνος πυρετὸς τῆς χρηματιστικῆς ἀνυπομονησίας, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐλέγομεν· ἀλλ' ὑπονομεύει ὅμως δυστυχῶς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν, καὶ ἐκλύει παντελῶς τὰς ἀσυντάκτους ἔτι καὶ σχεδὸν ἀσυνειδήτους παραγωγικὰς ἡμῶν δυνάμεις. Ἂν δὲν κεραυνοβολεῖ ὡς ἀποπληξία, τήκει ὅμως ὡς φθίσις.

* *
*

Δύο ἁπλαῖ καὶ σύντομοι ἀλλὰ βαρεῖαν ἔχουσαι τὴν ἔννοιαν φράσεις δύνανται ἀσφαλῶς νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παριστῶσαι τὰ μικρόβια ἢ βακτηρίδια τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ νοσήματος, αἱ φράσεις· Δὲν πειράζει! καὶ Δὲν βαρηέσαι! Σπόροι μικροί, μικροὶ ὡς κόκκοι σινάπεως, ἐφύησαν εἰς δένδρα ἀκμαῖα, χάρις εἰς τὴν παχεῖαν γῆν τῆς ἑλληνικῆς φυγοπονίας καὶ ἀπαθείας, ἀνεκλαδώθησαν εἰς εὖρος καὶ ὕψος, καὶ κινδυνεύουσι νὰ πνίξωσιν ὑπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτῶν σκιὰν πᾶσαν ὑγιᾶ καὶ εὔρωστον βλάστησιν.

— Δὲν πειράζει, λέγει ὁ ἀνυπομονήσας νὰ περάνῃ ὁπωσδήποτε τὸ ἔργον του καὶ ἀτελὲς παραδίδων αὐτὸ εἰς τὸν παραλαμ-

βάνοντα, πεποίθησιν ἔχων ἀδιάσειστον, ὅτι τὸ δὲν πειράζει ἐκεῖνο καλύπτει πᾶσαν τῆς ἐργασίας του ἀτέλειαν.

— Δὲν βαρηέσαι! ἀπαντᾷ ὁ παραλαμβάνων, ἀνυπομονῶν καὶ αὐτὸς νὰ ἀποκτήσῃ τὸ παραγγελθὲν ὅπως ὅπως, καὶ χριστιανικὸν αὐτοῦ καθῆκον ὑπολαμβάνων νὰ διαλύσῃ πᾶσαν τυχὸν ἀνησυχίαν τοῦ παραδίδοντος.

Σφίγγουσιν οὕτως ἐν κατανυκτικῇ εὐφροσύνῃ τὰς χεῖρας ἡ ἀνυπομονησία τοῦ παραγωγοῦ καὶ τοῦ καταναλωτοῦ ἡ ἀνυπομονησία, κυροῦται τῆς ἡμιμαθείας τὸ κράτος καὶ ἀνακηρύσσεται τῆς ἡμιτελείας τὸ βασίλειον.

* * *

Ποσάκις ἆρά γε οἱ τὰς γραμμὰς αὐτὰς ἀναγινώσκοντες δὲν ἠγανάκτησαν, ἀκούσαντες αἴφνης, ἐν παραδείγματι, τὸν ῥάπτην των λέγοντα μετὰ ἱλαροῦ μειδιάματος· δὲν πειράζει! διότι παρετήρησαν εἰς αὐτόν, ὅτι αἱ χειρίδες τοῦ καινουργοῦς των ἐπενδύτου ἦσαν βραχύτεραι τοῦ πρέποντος, ἢ ὅτι τὰ κομβία του ἦσαν παράχροα; Ποσάκις δὲν ὠργίσθησαν, ἀκούσαντες τὸ αὐτὸ παρὰ τοῦ χρωματιστοῦ τῆς οἰκίας των, κηλιδώσαντος διὰ τοῦ χονδροῦ του χρωστῆρος τὰς ζωγραφίας τοῦ τοίχου, ἢ παρὰ τοῦ κηπουροῦ των, καταστρέψαντος ἐν βίᾳ διὰ τῆς σκαπάνης του τρυφερὸν δενδρύλλιον, ἢ παρὰ τοῦ ὑπηρέτου των ἄλλ' ἀντ' ἄλλων ἐκτελέσαντος;

Πάντες ἐν παντὶ τὸ εὐλογημένον αὐτὸ δὲν πειράζει φέρουσι διὰ στόματος, ὡς πανάκειαν πάσης αὐτῶν παραδρομῆς καὶ βίας, ὡς ἀλεξιτήριον πάσης κατακρίσεως καὶ μομφῆς. Δουλειὰ νὰ γίνεται, λέγει ὁ Ἕλλην, ἐπειγόμενος νὰ περάνῃ ἢ κάλλιον εἰπεῖν νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐργασίαν του. Ἐμπρὸς καὶ γρήγορα, ἰδοὺ τὸ γενικὸν σχεδὸν σύνθημα τοῦ παρ' ἡμῖν ἐργαζομένου. Τί τὸ

ἄπορον, ἂν ἡ ἐργασία γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κακὴ καὶ ἀτελής, ἀφοῦ κεντρίζει μὲν αὐτὴν ἀδιαλείπτως ἡ ἀνυπομονησία, σκέπει δὲ καὶ προστατεύει ἡ ἀνοχή, ἤτις καὶ αὐτή, ὡς ἐλέγομεν, τὴν ἀνυπομονησίαν ἔχει ῥίζαν καὶ φύτραν ;

Διότι, ἂν ἠγανάκτησε καὶ ἐξωργίσθη πολλάκις ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν, ἀκούσας τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δὲν πειράζει χωρὶς νὰ τὸ περιμένῃ, δὲν πρέπει, ἂν εἶνε δίκαιος, νὰ λησμονήσῃ, ποσάκις εἶπεν αὐτός: δὲν βαρηέσαι, χωρὶς νὰ τὸ προσδοκᾷ ὁ εἰς ὃν ἀπετείνετο.

— Δὲν βαρηέσαι, ἀδελφέ !

Γλυκεῖα καὶ μελιτώδης φράσις, ἀναπαύουσα προχείρως τὴν συνείδησιν τοῦ Ἕλληνος, βαυκαλῶσα τὴν ἀβελτηρίαν αὐτοῦ, παρηγοροῦσα τὴν ἀτέλειαν τῶν ἔργων του, ἐγκαρδιοῦσα τὸ ἀψίκορόν του, καὶ ἀδελφοῦσα τῶν ἀνυπομόνων τὴν ποίμνην εἰς αἰωνίαν μακαριότητα.

— Ἀνέγνωσες τὸ βιβλίον τοῦ Χ. . . ; ἔχει πολλὰς ἀπροσεξίας. Ἐβιάσθη, φαίνεται, ὁ συγγραφεύς, ἀλλέως ἠμποροῦσε νὰ τὰς ἀποφύγῃ . . . καὶ ἡ γλῶσσά του εἶνε εἰς πολλὰ μέρη . . .

— Δὲν βαρηέσαι !

— Εἶδες τὸ νέον πατριωτικὸν ποίημα τοῦ Ψ... ; Τὸ ἐννόησες ;

— Δὲν βαρηέσαι !

— Καλὲ ποῦ τὰ ἔκαμες αὐτὰ τὰ ὑποδήματα ; τί σχῆμα εἶνε αὐτό ; πῶς τὰ ἐκράτησες ;

— Δὲν βαρηέσαι !

— Εἶδες δά, τί λαμπρὰν θέσιν ἐπέτυχεν ὁ Κ..., χθεσινὸ μόλις παιδί ; Πῶς τὰ κατάφερε ; Δὲν νομίζεις ὅτι κἄπως γρήγορα...

— Δὲν βαρηέσαι !

Καὶ διὰ τῆς φράσεως ταύτης συγχωροῦμεν πᾶν ἁμάρτημα, καὶ ἀπολύομεν πάντα πταίστην. Ἀφίενταί σοι αἱ ἁμαρτίαι λέγομεν περὶ παντὸς λέγοντος καθ' ἑαυτόν: δὲν πειράζει. Ἀφίενταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, διότι βιαζόμεθα καὶ ἡμεῖς ὡς καὶ σύ. Ἂν σὺ δὲν ἔχεις καιρὸν νὰ ἐργασθῇς ὅπως πρέπει, νομίζεις ὅτι ἔχομεν καὶ-

ρὸν ἡμεῖς νὰ σὲ κρίνωμεν ὅπως πρέπει ; Σὺ βιάζεσαι νὰ παραγάγῃς, καὶ ἡμεῖς βιαζόμεθα ν' ἀπολαύσωμεν. Ἀλλὰ παράγεις καὶ σὺ κακῶς καὶ ἡμεῖς κακῶς ἀπολαύομεν· ἀδιάφορον· τὸ σπουδαῖον εἶνε νὰ τελειόνωμεν γρήγορα. Κάμε ὅ,τι θέλεις καὶ ἄφινέ μας ἡσύχους.

Οὕτω δὲ ἀφίνομεν καὶ ἡμεῖς ἡσύχους πάντας τοὺς ἀσθενεῖς ἀλλ' ἀνυπομόνους σταδιοδρόμους, καὶ ἂν ἐνίοτε γελῶμεν βλέποντες αὐτοὺς παραπατοῦντας καὶ πίπτοντας, οὐδόλως ὅμως ξενιζόμεθα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὁσάκις θεωροῦμεν αὐτοὺς ὀρθουμένους αἴφνης ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ, ἰσχυριζομένους ὅτι ἐπέραναν τὸν δρόμον των, καὶ ἀξιοῦντας νὰ τύχωσι τοῦ ἄθλου.

* *
*

Γνήσιος καὶ ἀναγκαῖος τόκος τῆς ἀδελφικῆς συναντήσεως τῶν δύο ἐκείνων φράσεων ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα καὶ κυριωτάτη φάσις τῆς νόσου· ἡ πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὰ μεγαλεῖα, πρὸς τὴν ἰσχὺν καὶ τὰς ὑψηλὰς δημοσίας λειτουργίας ἀκράτητος ἀνυπομονησία τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς.

Ἂν δόξα καὶ πλοῦτος, θέσεις καὶ τιμαί, εἶνε συνήθως παντα-χοῦ τοῦ πολιτισμένου κόσμου τὸ δίκαιον ἔπαθλον μακρᾶς, συντόνου καὶ τελειοκάρπου ἐργασίας, ἂν ἀλλαχοῦ ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον εἶνε νὰ εὐφημηθῇ τις πρῶτον ἵνα διακριθῇ, καὶ νὰ φωτίσῃ πρῶτον ἵνα τεθῇ ἐπὶ τὴν λυχνίαν, παρ' ἡμῖν ἁπλουστεύει πάντα ταῦτα καὶ εὐκολύνει ἡ εὐλογημένη ἐκείνη σύμπτωσις τοῦ Δὲν πειράζει καὶ τοῦ Δὲν βαρηέσαι.

Ἄλλοτε, ἐν παλαιοτεροις χρόνοις, εἶχον καὶ ἐδῶ κἄπως ἄλλως τὰ πράγματα, οὐδ' ἐνομίζετο συζητήσεως ἀντικείμενον, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο νὰ βαδίσῃ τις, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ. Ἡ ἐργασία ἐκρίνετο ἀναγκαῖος πρόδρομος τῆς ἐπιτυχίας, οὐδ' ἐφαντά-

ζοντο οἱ ἄνθρωποι δυνατὸν τὸ Πάσχα χωρὶς προηγουµένης τεσσαρακοστῆς.

Σήµερον ὅµως αἱ νηστεῖαι κατελύθησαν, καὶ ἤλλαξαν φυσικῶς οἱ φυσικοὶ πάσης προόδου ὅροι. Σήµερον ἐννοοῦσιν οἱ πολλοὶ νὰ θερίσωσιν ἄνευ σπορᾶς, καὶ ν' ἀπολαύσωσιν ἄνευ κόπου. Καὶ διατί νὰ µὴ τὸ ἐννοῶσι;

Πόσοι παρ' ἡµῖν ἤνυσαν τὸ στάδιον αὐτῶν ὠθούµενοι µᾶλλον ἢ περιπατοῦντες! Πόσοι πενιχρὰ πάντως φέροντες τῆς εὐφυΐας ἢ τῆς ἱκανότητος τὰ ἐφόδια, ἔφθασαν ἐν τούτοις, ὁτὲ µὲν ἕρποντες, ὁτὲ δὲ ὑπὸ φίλης χειρὸς µετεωριζόµενοι, εἰς ὕψη οὐ µόνον δυσανάβατα ἀλλὰ καὶ δυσθεώρητα εἰς τοὺς συνωστιζοµένους κάτω ἀληθεῖς ἐργάτας! Πόσοι ἀπὸ µηδενικῶν ὁρµηθέντες καὶ διὰ µηδενικῶν βαδίσαντες σοβοῦσι σήµερον ὡς πολυψήφιοι ἀριθµοί! Πόσοι τέλος, βιώσαντες ἐν τῇ µακαρίᾳ ραστώνῃ τοῦ Δὲν πειράζει, ἐπροχώρησαν πάντοτε καὶ ἔφθασαν ὅπου ἔφθασαν, ἀκούοντες ὀπίσω των τὴν διαρκῆ ἐνθάρρυνσιν τοῦ Δὲν βαρηέσαι!

Τί ἠθέλατε νὰ διδάξῃ τοὺς νεωτέρους τὸ ποικίλον τοῦτο καὶ πολυµερὲς φαινόµενον, οὗτινος καθ' ἑκάστην ἐπαναλαµβάνονται τὰ παραδείγµατα; Τί ἄλλο, ἢ ὅτι µωρία εἶνε πᾶσα ἐνδελεχὴς ἐργασία, καὶ βλακεία πᾶς κόπος καρποφόρος; Τί ἄλλο, ἢ ὅτι προτιµότερον εἶνε νὰ σαλπίζῃ τις τὴν ἱκανότητά του διὰ τῶν ἐφηµερίδων — ὁσάκις δὲν ὑπάρχει πρόχειρος φίλος σαλπιγκτὴς —, νὰ ζητῇ τὸν στέφανον πρὶν ἀθλήσῃ, καὶ νὰ καταρᾶται τῆς ἀπαθείας τῆς ἑλληνικῆς, ἂν τυχὸν ὁ στέφανος βραδύνῃ, κεραυνοβολῶν ἐνίοτε καὶ τὴν κυβέρνησιν, ὅτι δὲν παραµερίζει τὸν µόδιον ἵν' ἀνεύρῃ τὸν ἄγνωστον λύχνον;

Καὶ ταῦτα δυστυχῶς τοὺς ἐδίδαξε, καὶ ταῦτα βλέποµεν καθ' ἑκάστην πέριξ ἡµῶν, ὅπου ἂν στρέψωµεν τὸ βλέµµα.

* * *

Ὁ κύριος Τάδε χθὲς µόλις ἐπανῆλθεν ἐξ Εὐρώπης, ὅπου κα-

τώρθωσε μόνον ἴσως νὰ ἀπομάθῃ τὴν γλῶσσάν του χωρὶς νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ. Ἐν τῷ ἀτμοκινήτῳ, ὅπερ τὸν μετεκόμισεν, ἐπρονόησε νὰ βαπτίσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν κολυμβήθραν ἐπιστημονικῆς τινος εἰδικότητος, ἐκείνης περίπου ἣν ὑποθέτει δυναμένην νὰ ἐξοδευθῇ ἐν Ἀθήναις. Ἐφρόντισε δὲ καὶ ν' ἀναγγείλῃ ἐγκαίρως εἰς τὸ κοινὸν διὰ τοῦ τύπου τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ, μὴ παραμελήσας, ἐννοεῖται, νὰ πληροφορήσῃ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν διασήμων καθηγητῶν του.

Παρῆλθον μόλις ὀλίγοι μῆνες, καὶ ἀπορεῖ πῶς δὲν συνεκινήθησαν ἔτι αἱ Ἀθῆναι.

Παρῆλθον ἀκόμη ὀλίγοι, καὶ ἐξίσταται πῶς ἡ κυβέρνησις δὲν τὸν διώρισεν . . . οὐδ' ἐγὼ δὲν ἠξεύρω τί.

Ὁ κύριος Δεῖνα εἶνε διδάκτωρ τῆς νομικῆς — ἀδιάφορον πῶς ἔγεινε. Δικηγορεῖ ἀπό τινων ἐτῶν, ὁσάκις τὸν ζητήσουν — πρᾶγμα σπάνιον· προτιμᾷ δὲ μᾶλλον νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὴν διαδικασίαν τῶν πτωχεύσεων, ὅπερ συχνότερον καὶ μᾶλλον, φαίνεται, προσοδοφόρον. Ἔντυπα οἱαδήποτε, πλὴν τῶν ἐφημερίδων, ἤνοιξεν ὀλίγα μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν αὐτοῦ. Προτιμᾷ τὸ σφαιριστήριον καὶ τὴν πολιτικολογίαν. Θέλει ὅμως θέσιν δημοσίαν, καὶ τὴν θέλει μεγάλην. Ἀγανακτεῖ δὲ ἡ ἀνυπομονησία του, ὅτι δὲν τὴν ἔλαβεν ἀκόμη. — Εἶνε κυβέρνησις αὐτή; ἐκφωνεῖ πολλάκις ἐν τῷ καφενείῳ· καὶ οἱ φίλοι του ἀπαντῶσιν ἐν χορῷ: Βεβαίως δὲν εἶνε κυβέρνησις.

Τοῦ τρίτου ἐκείνου, ἀποσχόλου μόλις νεανίου, εἶνε ἔτι πρωιμωτέρα καὶ ἡ ἀνυπομονησία. Εἶνε γραφεὺς ὑπουργικός· ἀλλὰ τοῦ ὑπουργείου μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς ἑκάστου μηνὸς πατεῖ τὴν φλιάν, καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους· πρῶτον διότι τότε συνήθως ἐκδίδονται τὰ μισθοδοτικὰ ἐντάλματα, δεύτερον δὲ διότι, ὡς λέγει, δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐργασθῇ, ἂν δὲν τὸν ἐκτιμήσῃ — καὶ αὐτὸν — ἡ κυβέρνησις καὶ τὸν προαγάγῃ κατὰ τὴν ἀξίαν του. Λαλῶν περὶ τοῦ τμηματάρχου του, πολιοῦ λειτουργοῦ, ἀπὸ τριακονταετίας ὑπηρετοῦντος, ἀρκεῖται νὰ μειδιᾷ.

Ἄλλος γράφει ποιήματα — ὄχι ἄσχημα — ἀλλ' ἀδημονεῖ ὅτι δὲν ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐξοδεύωνται κατὰ χιλιάδας ἀντιτύπων.

Οὗτος δημοσιογραφεῖ — ἀνωνύμως· ἀπορεῖ δὲ ὅτι τὸ κοινὸν δὲν μαντεύει τὰ ἄρθρα του, οὐδὲ ἁρπάζει βαθέος ἔτι ὄρθρου τὰ φύλλα τῆς ἐφημερίδος, ἥτις τὰ δημοσιεύει.

Ἐκεῖνος θαυμάζει, πῶς ἡ Comédie Française δὲν παρήγγειλεν ἔτι νὰ μεταφρασθῶσι τὰ δραματικά του ἔργα, ἵνα χειροκροτηθῶσι παρὰ γάλλων πλειότερον ἢ μέχρι τοῦδε παρ' ἑλλήνων.

Αὐτὸς θέλει νὰ γείνῃ ὀνομαστὸς ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, ἐκεῖνος ἔνδοξος ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος, ἄλλος, ὑπομονητικώτερος, φθάνει μέχρι τοῦ μηνός.

Ὡς τὰ παιδία, ὧν δὲν ἐξικνεῖται εἰς ὕψος ἡ χείρ, ἀναβαίνουσιν ἐπὶ καθέδρας καὶ ὑπολαμβάνουσι πρὸς στιγμὴν ὅτι ηὐξήθησαν εἰς ἄνδρας, οὕτω καὶ οἱ ἀνυπόμονοι ἡμῶν σταδιοδρόμοι νομίζουσιν ὅτι ἀληθῶς μεγεθύνονται, βαίνοντες ἐπὶ τῶν καλοβάθρων τῆς ἐθελοφημίας.

* *
*

Καὶ πόση τὴν ἀνυπομονησίαν ἔπειτα διαδέχεται ἀπογοήτευσις πολλάκις καὶ πικρία! Διότι, ὅσον εὐθηνὴ καὶ ἂν ἦνε παρ' ἡμῖν ἡ φήμη, ὅσον εὐκόλως καὶ ἂν μαυλίζεται ἡ δόξα, ἀδυνατεῖ τέλος καὶ αὐτὴ νὰ στέφῃ ὅλων τὰς κορυφάς, οὐδ' ἀρκοῦνται οἱ πρακτικώτατοι ἕλληνες εἰς ἁπλᾶ δάφνης . . . ἢ ἐφημερίδων φύλλα. Ἐννοοῦσι κἄπως ψηλαφητὴν τὴν δόξαν, καὶ τὴν φήμην οὐσιαστικωτέραν. Ναί. . . δὲν λέγουσι, καλὴ εἶνε καὶ ἡ δάφνη, καὶ οἱ πανηγυρισμοὶ νόστιμοι, καὶ τὸ θυμίαμα εὐῶδες· ἀλλ' ἰδανικὰ ὅλ' αὐτά. . . πολὺ ἰδανικά· διὰ τοῦτο δὲ ἴσως καὶ τόσον εὐκόλως χορηγοῦνται. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν ἦνε, δὲν δύνανται νὰ τραφῶσι διὰ δόξης μόνον

καὶ λιβανωτοῦ. Ἔπρεπε, . . καὶ ἀρχίζει τότε μακρὰ ἀνάπτυξις καὶ συζήτησις περὶ τοῦ τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ, — τί λέγω, νὰ πράξῃ; νὰ ἔχῃ ἤδη πεπραγμένον ἡ κυβέρνησις, περὶ τοῦ καθήκοντος ὅπερ ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς πλουσίους ὁμογενεῖς, περὶ τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος ὅπερ ἔπρεπε νὰ φλέγῃ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς δόξης τὰς καρδίας τῶν ἔξω ἑλλήνων, καὶ νὰ ἀναλύεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς χρηματικά τινα χορηγήματα ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν διακεκριμένων ἔσω ἑλλήνων. Καλὰ ταῦτα πάντα καὶ βεβαίως εὐκταῖα· ἀλλ' ὑστεροῦσι δυστυχῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἀντηχεῖ δὲ τότε μέχρι τρίτου οὐρανοῦ κραυγὴ ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς ἀπαθείας καὶ ἀδιαφορίας τοῦ κοινοῦ, κατὰ τῆς ἀβελτηρίας καὶ ἀκαλαισθησίας τῶν εὐπορούντων, κατὰ τῆς ἀκατονομάστου ψυχρότητος τῆς Κυβερνήσεως. Εἶνε δυνατὸν νὰ παραμελῆται ὁ φωστὴρ αὐτός; Εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ ἀγνοῆται ἡ μεγαλοφυΐα ἐκείνη; Ὑποφέρεται ν' ἀναξιοπαθῇ τούτου ἡ ἱκανότης καὶ νὰ πένεται τοῦ ἄλλου τὸ τάλαντον; Ἐχάθη μία καθηγεσία δι' αὐτὸν ἢ μία θέσις ἀμεριμνομερίμνης δι' ἐκεῖνον;

Καὶ πολύς, ἐννοεῖται, ὁ κοπετὸς καὶ μέγας τῶν ἀνυπομονούντων ὁ πάταγος.

* *
*

Ὑπομονή, ὑπομονὴ ὀλίγη! Δὲν διορθοῦνται δυστυχῶς ἄλλως τὰ πράγματα. Εἶνε βεβαίως λυπηρόν, ὅτι δὲν διαγινώσκονται οὔτε διατιμῶνται παρ' ἡμῖν τοσοῦτον πρωΐμως αἱ ἐξοχότητες, ὅσον ἀλλαχοῦ — καθ' ἃ λέγουσι τοὐλάχιστον οἱ ἀνυπόμονοι. Ἀλλ' ἂς εὐδοκήσωσιν οὗτοι ν' ἀναλογισθῶσιν, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἶνε ὀλίγον δυστυχῶς καὶ πτωχόν, καὶ ἐκτιμᾷ μὲν εὐκόλως, διατιμᾷ ὅμως δυσκόλως καὶ πληρόνει ἔτι δυσκολώτερον· ὅτι τὰ ἰδιωτικὰ βαλάντια, ἀμιλλώμενα κατὰ τοῦτο πρὸς τὸ δη-

μόσιον, μόλις ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰ ἀπαραίτητα, οὐδὲ περισσεύουσιν εἰς ἐλευθεριότητας· καὶ ὅτι παρ' ἡμῖν πολὺς ἔτι θὰ παρέλθῃ χρόνος, ἕως οὗ κατορθωθῇ νὰ νομισματοκοπῆται ἡ δόξα, καὶ μάλιστα ἡ ἄωρος.

Ὑπομονὴ λοιπόν, ἀφοῦ ἄλλως δὲν γίνεται.

ΑΡΤΟΣ ΠΙΤΥΡΙΤΗΣ *)

«Δὲν γίνεται, παιδί μου, ψωμὶ μὲ πίτυρα», μ' ἔλεγέ ποτε ὁ μακαρίτης Ῥάμφος, ὁ εὐφυὴς ἐκεῖνος τοῦ Χαλὲτ-Ἐφένδη συγγραφεύς, ὁ τοσοῦτον ἔχων τὸ μυθιστοριογραφικὸν τάλαντον. Τὸ σοφὸν δὲ τοῦτο ἀπόφθεγμα τοῦ συνετοῦ ἀνδρός, τὸ περιβάλλον τύπον δημοτικῆς παροιμίας εἰς αἰωνίαν καὶ αἰωνίως ἔγκυρον ἀλήθειαν, συνώψιζε μὲν τότε, ὅτε τὸ ἔλεγεν ἐκεῖνος, ἐν ὥρᾳ βαρυθύμου πολιτικῆς ἀπογοητεύσεως, τὴν πολιτικὴν ἡμῶν κατάστασιν, εἵμαρτο δὲ πολλάκις ἔκτοτε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πικρὸν ἐπίγραμμα τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν ζυμώσεως, καθ' ἣν ἐφέρετο διαρκῶς ἡ ἰλὺς ἀπὸ τοῦ πυθμένος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Σήμερον ὅμως ἰδίως, ὅτε βαρὺς ἐπελθὼν ὁ τυφὼν διέλυσεν ἐν μιᾷ στιγμῇ τὰς ῥοδίνας νεφέλας τῶν χρηματιστικῶν ἡμῶν ὀνείρων, σήμερον, ὅτε δριμὺς ἔπνευσεν ὁ βορρᾶς καὶ ἐτράπη εἰς ῥῖγος κρυερὸν ἀχρηματίας πᾶσα ἐκείνη τῆς ὑπερτιμήσεως καὶ τῆς κερδοσκοπίας ἡ θέρμη, σήμερον εἶν' εὐκαιρία νὰ ἐπιγραφῶσιν αἱ λέξεις αὗται πάσης οἱασδήποτε μελέτης περὶ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ὀξεῖα ἐμφάνισις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χρονίου νοσήματος, ἀπὸ μακροῦ ἤδη κατατρύχοντος τὴν κοινωνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν.

* *
*

Ἂς ἀναδράμωμεν ὀλίγον πρὸς τὸ παρελθόν, καὶ ἂς ἐπισκοπήσωμεν ποσάκις μέχρι τοῦδε ἐφαντάσθημεν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῆς 25 Δεκεμβρίου 1885.

κατασκευάσωμεν ψωμὶ μὲ πίτυρα, ποσάκις τὸ ἐζυμώσαμεν, καὶ ποσάκις ἐκηρύξαμεν ἄρτον τὸ ἀηδὲς αὐτὸ φύραμα.

Ἀφίνομεν κατὰ μέρος τὴν πολιτικήν· οὔτε σκοπὸς ἡμῶν εἶνε οὔτε διάθεσιν ἔχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν καὶ κατὰ πόσον δύναται νὰ ὀνομασθῇ εὐπροσώπως ἄρτος ἡ συνταγματικὴ καὶ κοινοβουλευτικὴ κουραμάνα, ἣν ἐπροίκισαν τὴν Ἑλλάδα δύο μεγάλαι τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας ἐποχαί. Σημειοῦμεν ἁπλῶς, ὅτι ἀπὸ τεσσαρακονταετίας ἤδη τὴν τρώγομεν καὶ ἀκόμη δὲν ἐπαχύναμεν.

Ἀνοίγομεν τὴν βίβλον τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ, καὶ φυλλομετροῦμεν αὐτὴν εἰκῇ καὶ τυχαίως. Εἶνε πολὺ μᾶλλον πρόχειρος καὶ πολὺ διδακτικωτέρα· παρέχει δὲ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν αὐτῆς σελίδα τὸ θέαμα μερίδος τινὸς Ἑλλήνων, σήμερον αὐτῆς καὶ αὔριον ἐκείνης, ἀσχολουμένων ἀνενδότως καὶ καλῇ τῇ πίστει νὰ ζυμόνωσιν ἄρτον πιτυρίτην, εἰς τροφὴν ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων.

Ἀλλ' οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ ἄλλως.

Ἐφαντάσθημεν πάντοτε — καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ φανταζόμεθα, καὶ κύριος οἶδε πόσον ἔτι χρόνον θὰ τὸ νομίζωμεν — ὅτι εἴμεθα ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ κυρίου· ὅτι περιεσώθημεν κατὰ θείαν εὐδοκίαν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν χρόνων εἰς πλήρωσιν μεγάλης καὶ ὑψηλῆς ἀποστολῆς, καὶ ὅτι πρώτιστον ἡμῶν καθῆκον ἦτο, ὄχι νὰ ζήσωμεν — ἀφοῦ εἴχαμεν τὴν τύχην ν' ἀναγεννηθῶμεν — ἀλλὰ νὰ διακριθῶμεν πρὸ πάντων καὶ νὰ λάμψωμεν.

Μωρὰ ἔτι καὶ νήπια ἠρχίσαμεν νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τελεολογικῶν ζητημάτων πρὶν ἢ ὀδοντοφυήσωμεν, καὶ τετραποδίζοντες ἔτι περιεβάλομεν κράνος τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν κεφαλήν.

Ἐτράπημεν τὴν περίβλεπτον ἀλλὰ τραχεῖαν καὶ ἀνάντη ἀτραπὸν τῆς δόξης, ἀντὶ νὰ πατήσωμεν τὴν ἄσημον ἀλλ' ἀσφαλῆ καὶ ὁμαλὴν ὁδὸν τῆς ἐργασίας. Ἐφροντίσαμεν πῶς νὰ ἐνδυθῶμεν καὶ στολισθῶμεν, πρὶν ἢ μεριμνήσωμεν ποῦ νὰ κατοικήσωμεν καὶ τί νὰ φάγωμεν. Οὕτω δέ, κατὰ φυσικὴν καὶ ἀναπόδραστον συνέπειαν,

ἐλησμονήσαμεν τὰς ἀληθεῖς ἡμῶν βιωτικὰς καὶ ἐθνικὰς ἀνάγκας, ἀνάγκας ζωτικάς, ὧν ἡ θεραπεία ἦτο κύριος καὶ ἀπαραίτητος ὅρος τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν εὐημερίας, καὶ ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς ξένους ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἡμῶν πυρετοῦ, ἐδημιουργήσαμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀνάγκας ψευδεῖς, φανταστικάς, ἀνυπάρκτους, καὶ κατηναλώσαμεν καὶ καταναλίσκομεν ἔτι εἰς πλήρωσιν αὐτῶν τὸ κράτιστον καὶ κάλλιστον κεφάλαιον τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δυνάμεων.

* *
*

Τὰ ἐπελθόντα ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἐπέλθωσιν.

Ἀνάγκαι ἐπακταὶ διὰ δανείων μόνον θεραπεύονται.

Ἀπηξιώσαμεν νὰ ἐργασθῶμεν πάντες εἰς παρασκευὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἄρτου διὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀλεύρου, καὶ ἐπροτιμήσαμεν ν' ἀσχοληθῶμεν, ὀλίγοι χάριν ὀλίγων, εἰς παρασκευὴν ἄρτου εὐρωπαϊκοῦ δι' ἀλεύρου τῶν Τριῶν Σίγμα, καὶ ἐζητήσαμεν τὴν ἄχνην αὐτήν, ἥτις μᾶς ἔλειπε, δάνειον παρὰ τῆς Εὐρώπης.

Ἀλλὰ τὸ ἄλευρον αὐτὸ τὸ εὐρωπαϊκὸν πόσοι τὸ ἐγνώριζον, καὶ πόσοι ἠδύναντο νὰ τὸ διακρίνωσιν; Ὀλίγοι μόλις. Οἱ ἄλλοι ἐδανείσθησαν πίτυρα καὶ τὰ ἐξέλαβον ὡς ἄχνην. Ἐζύμωσαν πλακοῦντας δυσπέπτους καὶ τοὺς ἐνόμισαν ἄρτον, καὶ ἐτράφησαν δι' αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐμάσσησαν ἡδονικώτατα, χαίροντες ἴσως καὶ ἐναβρυνόμενοι, ὅτι δὲν ἔτρωγον τὸ μαῦρον σπιτικὸν ψωμὶ τοῦ ἀπολιτίστου Ἕλληνος, . . αὐτοὶ οἱ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ τόσον ἀκόπως πολιτισθέντες.

* *
*

Ἐπολιτίσθησαν οὕτω κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι, ἐνόμισαν δηλαδὴ ὅτι

ἐπολιτίσθησαν, καὶ παρηκολούθησαν αὐτοὺς κατόπιν οἱ ἀσμένως πιθηκίζοντες πάντοτε τὸ καινὸν καὶ τὸ στίλβον.

Καὶ εἰσεκομίζοντο οὕτω ἀφθονώτερα πάντοτε τὰ εὐρωπαϊκὰ ἄλευρα εἰς Ἀθήνας, κ' ἐζυμοῦντο δι' αὐτῶν εὐρωπαϊκοὶ πλακοῦντες εἰς κατανάλωσιν τοῦ φιλοπροόδου Ἕλληνος.

Ἡ ζήτησις κατὰ φυσικὸν λόγον ἐπετείνετο, διότι οἱ Ἕλληνες ἤθελον ὅλοι διὰ μιᾶς νὰ γείνωσιν Εὐρωπαῖοι, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἑσπερίας προμήθεια ἐσπάνιζε πολλάκις, καὶ τὸ σπανίζον ὑπερετιμᾶτο.

Ἦλθε τότε ἡ νοθεία ἐπίκουρος, καὶ τὰ ἐγχώρια πίτυρα ἤρχισαν παρεισαγόμενα εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν πλακούντων τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Κατ' ἀρχὰς ἀνεμίχθησαν μὲ τὰ ξένα· εἶτα δὲ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀντικατέστησαν ἐκεῖνα ἐντελῶς.

Πίτυρα καὶ πίτυρα, ὀλίγον διέφερον ἀλλήλων κατὰ τὴν γεῦσιν.

* *
*

Πτωχοί, ἀμαθεῖς, ἄτεχνοι, χθὲς μόλις ἀπαλλαγέντες τοῦ βδελυρωτάτου τῶν ζυγῶν, καὶ φέροντες ἔτι — πῶς ἄλλως; — τῆς δουλείας τοὺς μώλωπας ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν σώματος, ἐλησμονήσαμεν δυστυχῶς, κατ' αὐτὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ἐλευθέρου ἡμῶν βίου, ὅτι πρῶτον ἡμῶν καθῆκον ἦτο νὰ ζήσωμεν, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητον ἦτο νὰ κρατύνωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς ἐργασίας, καὶ ν' ἀναῤῥώσωμεν διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς φειδοῦς.

Ὀρέξεις εἴχομεν πολλάς, καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ τὰς ἔχωμεν, διότι χρόνους μακροὺς εἴχομεν πεινάσει καὶ διψήσει ἐν δουλείᾳ. Ἀλλ' ὄχι μόνον αὐτὰς ἠθελήσαμεν πάσας διὰ μιᾶς νὰ θεραπεύσωμεν, ἀλλὰ καὶ νέας ἄλλας ἠσθάνθημεν αἴφνης, ὡς πάντες οἱ ὀψίδοξοι καὶ ὀψίπλουτοι, καὶ ὡρμήσαμεν ἀκατάσχετοι εἰς πλήρωσιν αὐτῶν, δίκην στρατοῦ βαρβάρων νικηφόρου, εἰσελαύνοντος εἰς δο-

ρυάλωτον χώραν καὶ σπεύδοντος νὰ λεηλατήσῃ αὐτὴν μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῶν τριόδων της κάρφους, ἐκ φόβου μὴ δὲν εὕρῃ πλέον τίποτε τὴν ἐπαύριον.

Δὲν ἐσυλλογίσθημεν, ὅτι ἀνεβλέπομεν ἀπὸ τυφλότητος μακρᾶς, καὶ ὅτι τὸ φῶς τὸ ἄπλετον ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ὀλέθριον εἰς τὴν νέαν καὶ ἀσθενῆ ἡμῶν ὅρασιν.

Δὲν ἐσκέφθημεν, ὅτι ὅπως ἀπολαύσωμεν ὅσων ὠρεγόμεθα, εἴχομεν πόρων ἀνάγκην καὶ πόρων πολλῶν, ἐνῷ ἤμεθα γυμνοὶ ἔτι ἀπὸ τῆς δουλείας καὶ ῥακένδυτοι ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος.

Ἀντὶ νὰ μεριμνήσωμεν ἐγκρατῶς καὶ περιεσκεμμένως περὶ τῆς προχείρου παρασκευῆς ἀπερίττου ἐνδυμασίας, δυναμένης νὰ καλύψῃ τὰ ῥιγοῦντα ἡμῶν μέλη, ὠνειρεύθημεν ἀμέσως ἐνδύματα πολυτελῆ καὶ χρυσοποίκιλτα, ὡς μόνην ἀναβολὴν ἀξίαν τῶν ἐνδόξων ἀπογόνων τοῦ Περικλέους, δυναμένην ἀνεπαισχύντως νὰ ἐπιδειχθῇ εἰς τῶν Εὐρωπαίων τὰ ὄμματα. Εἴχομεν, βλέπετε, νὰ κρατήσωμεν τὴν θέσιν μας, ὡς λέγει ὁ μωρὸς ἑκατοντάδραχμος ὑπάλληλος, ὁ νηστεύων μῆνας ὅλους, ἵνα πληρώσῃ, — ἂν πληρώσῃ — τὴν μεταξωτὴν ἐσθῆτα τῆς συζύγου του.

Οὕτω δέ, ἀντὶ νὰ περιορίσωμεν ἐξ ἀρχῆς τὰς ἀνάγκας ἡμῶν ἀναλόγως τῶν πόρων μας, ἠγωνίσθημεν καὶ ἀγωνιζόμεθα ἔτι δυστυχῶς νὰ αὐξήσωμεν τοὺς πόρους ἡμῶν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν μας, καὶ τούτων οὐχὶ ἀληθῶν καὶ πραγματικῶν, ἀλλὰ ψευδῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἐκ μωρᾶς συνθήκης ὑπαγορευομένων.

Ἠθελήσαμεν καὶ θέλομεν νὰ φανῶμεν πλούσιοι, ἐνῷ εἴμεθα πτωχοί, . . . καὶ ζυμόνομεν ἄρτον μὲ πίτυρα, διότι ἄλευρον δὲν ἔχομεν.

* * *

Οὐδ' εὑρέθη τις ἐν μέσῳ τοῦ ἀγνῶτος καὶ ἀπερισκέπτου πλήθους, ὅστις νὰ ὁδηγήσῃ τὰ πρῶτά του βήματα, ἢ νὰ φωνήσῃ

κἂν εἰς τοὺς πρὸς τὴν ἄβυσσον χωροῦντας τυφλούς, ὅτι βάραθρον χαίνει πρὸ τῶν ποδῶν των.

Τοὐναντίον. Ἐκεῖνοι παρ' ὧν ἔπρεπεν ἄλλως νὰ προσδοκᾶται σωτήριός τις ἀπόπειρα πρὸς ἀνακοπὴν τοῦ ῥεύματος, ὅπερ παρέσυρε τὰ πλήθη, ἐκεῖνοι ἀκριβῶς ὑπῆρξαν οἱ συντελέσαντες εἰς αὔξησιν αὐτοῦ καὶ ἐξόγκωσιν.

Οἱ μὲν αὐτῶν ἐπέστρεφον ἐκ τῆς Ἑσπερίας, κομίζοντες, πλὴν ὀλίγων ἀπέπτων καὶ συγκεχυμένων γνώσεων, βαθυτάτην τοῦ ἑλληνικοῦ βίου περιφρόνησιν καὶ χλεύην πρὸς τὰ ἤθη τῶν πατέρων αὐτῶν, οἵτινες εἶχον δαπανήσει εἰς μόρφωσίν των.

Οἱ δέ, ὄψιμοι πλέον παραφυάδες παλαιοτέρων κ' εὐρωστοτέρων κορμῶν, καλύπτοντες ὑπὸ ἀξιώσεις ἀμέτρους ἀδράνειαν γεροντικὴν καὶ παντελῆ βιωτικὴν ἐξάντλησιν, διετήρουν ἔτι ὡς κειμήλιον τὰς ξενοτρόπους τοῦ παρελθόντος αὐτῶν παραδόσεις, καὶ ἀνέπτυσσον αὐτὰς εἰς ὀλέθριον πειρασμὸν τοῦ πλήθους.

Ἄλλοι τέλος, ἀπὸ παντοίων ἐπεισάκτων ἀναγνωσμάτων φθειρόμενοι, καὶ τοὺς νοσηροὺς αὐτῶν πόθους ὡς ἀληθεῖς ἀνάγκας ὑπολαμβάνοντες, σκοπὸν τοῦ βίου των προετίθεντο τὴν ἐκ παντὸς τρόπου πλήρωσιν αὐτῶν, εἰς ταύτην καὶ μόνην συνοψίζοντες τοῦ πολιτισμοῦ των τὸ εὐαγγέλιον.

Οὕτω δὲ κατήρξαντο πρῶτοι τῆς ὀλισθηρᾶς πορείας ὅσοι ἔπρεπε νὰ ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν εὐθεῖαν τοὺς πολλούς, καὶ ἠκολούθησαν ἐκ τούτων ὅσοι ὑπέλαβον ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐξισώσωσι τοὺς πόρους αὐτῶν πρὸς τὰς δαπάνας τῆς νέας διαίτης, μεθ' ὅσης εὐκολίας ἐξισοῦντο αἱ ὀρέξεις των πρὸς τὰς ὀρέξεις τῶν ἄλλων.

Ὁ ἄνθρωπος εἶνε μιμητής, καὶ ὁ Ἕλλην εἶνε ὁ μιμητικώτατος τῶν ἀνθρώπων.

* * *

Καὶ δὲν ὑπῆρξε σχεδὸν φάσις μία τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου,

καθ' ἣν, λησμονοῦντες ὅλως τί ἠδυνάμεθα καὶ ὠφείλομεν νὰ πράξωμεν ἐξ ἰδίων, νὰ μὴ ἐμιμήθημεν τοὺς ξένους.

Καὶ δὲν ὑπῆρξε σχεδὸν στιγμή, καθ' ἣν νὰ μὴ ὠνειρεύθημεν βοὸς μεγαλεῖα, μικρὰ ἡμεῖς βατραχίδια, καὶ νὰ μὴ ἠγωνίσθημεν, πάσας ἡμῶν ἐντείνοντες τὰς δυνάμεις, νὰ ὀγκωθῶμεν εἰς μέγεθος καὶ περιωπήν.

Εἶνε ἴσως θαῦμα ὅτι δὲν διερράγημεν ἀκόμη· ἀλλὰ πόσον διαρκοῦσι πλέον σήμερον τὰ θαύματα;

* *
*

Ἐν ἄλλῃ παλαιοτέρᾳ ἐποχῇ, πρὶν ἔτι γείνωμεν ἐλεύθεροι, πρώτη καὶ κυρία τῶν γονέων ἡμῶν μέριμνα ἦτο νὰ μάθωσι τὰ τέκνα των ἑλληνικά· καὶ τὰ ἐμάνθανον ἀληθῶς, ὅσον ἠδύναντο τότε νὰ τὰ διδάξωσιν οἱ διδάσκαλοι τοῦ καιροῦ. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διεδέχθη ἐποχὴ πολιτισμοῦ, καὶ αἱ ὑποχρεώσεις, ἃς ἐφαντάσθημεν ὅτι ἐπέβαλεν ἡμῖν ἡ τροπὴ τῶν χρόνων, ἦσαν φοβεραὶ καὶ μεγάλαι. Τί νὰ τὰ κάμωμεν πλέον τὰ ἑλληνικά; Τί νὰ κάμωμεν τὸν ὑγιᾶ καὶ ἅγιον τῶν πατέρων ὑμῶν ἄρτον, δι' οὗ ἐν χρόνοις δουλείας καὶ σκότους περιέσωσαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν καὶ ἡμῶν; Ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ζήσωμεν χωρὶς γαλλικά;

Ἐνομίσαμεν οὕτω ἀπαραίτητον, ὅπως ἀποδειχθῶμεν ἄξιοι τῆς περιβλέπτου θέσεως ἣν ἐκλήρου ἡμῖν ἡ θεία πρόνοια, νὰ μάθωμεν γαλλικά, πρὶν ἢ διδαχθῶμεν τὴν πατρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Καὶ παρεδώκαμεν ἐπὶ τούτῳ τὰ τέκνα ἡμῶν, ἀπὸ νεαρᾶς αὐτῶν ἡλικίας, εἰς ξένας παιδαγωγούς, ὧν αἱ πλεῖσται πάντη ἀλλοίαν ἔχουσιν ὡς ἐκ τοῦ παρελθόντος αὐτῶν τὴν εἰδικότητα, καὶ ἐρυθριῶμεν σχεδὸν ἐξ ὑπερηφανείας, ὅταν τὰ ἀκούωμεν στρεβλοῦντα μετὰ πολλῶν μορφασμῶν ὀλίγας γαλλικὰς λέξεις, καὶ ὑπολαμβάνομεν

ἑαυτοὺς ἀληθῶς εὐδαίμονας, ὁσάκις τὰ βλέπομεν κρατοῦντα γαλλικὸν βιβλίον, ὅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε μυθιστόρημα.

Καὶ ἔχομεν πλήρη καὶ ἀδιάσειστον τὴν πεποίθησιν, ὅτι δίδομεν τοιουτοτρόπως καλὴν ἀνατροφὴν εἰς τὴν νέαν γενεάν.

Δὲν εἶνε τοῦτο ἄρτος πιτυρίτης, καὶ χειρίστης μάλιστα ποιότητος;

* * *

Παρατηρήσατε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας τῶν Ἀθηνῶν τὸν κομψὸν ἐκεῖνον νεανίσκον, ὅστις ὑπὸ τὰ στενά του ἐνδύματα φαίνεται ὡς ἀλεξιβρόχιον ἐντὸς τῆς θήκης του. Δὲν θὰ δυσκολευθῆτε νὰ τὸν εὕρετε, διότι εἶνε πολλοὶ καὶ ὁμοιάζουν ὅλοι ἀπαράλλακτα. Εἶνε υἱὸς καλῆς οἰκογενείας, ἥτις ἀφοῦ μάτην ἐδαπάνησεν ἐκοῦσα εἰς ἐκπαίδευσίν του, δαπανᾷ σήμερον ἄκουσα εἰς ἐνδυμασίαν αὐτοῦ καὶ διασκέδασιν. Ἂν εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ γεννηθῇ εἰς χρόνους παλαιούς, θὰ ἐπεμελεῖτο χαίρων τῶν πατρικῶν κτημάτων, θὰ ἐφρόντιζε περὶ εὑρέσεως τελειοτέρου τινὸς λιπάσματος, καὶ θὰ προσεπάθει ν' αὐξήσῃ τὸ ἐτήσιον ἀπὸ γῆς εἰσόδημά του. Σήμερον πράττει ἄλλως, διότι ἄλλως ἀνετράφη. Τρώγει, μόνος αὐτός, τὴν μείζονα μερίδα τῆς πατρικῆς προσόδου, καὶ προεξοφλεῖ τὸ ὑπόλοιπον εἰς τοὺς τοκογλύφους. Ἀριστεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, διότι εὑρίσκει πενιχρὰν τὴν ἐν οἴκῳ τράπεζαν, παίζει θαυμάσια σφαιριστήριον, ὁμιλεῖ περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης μεταξὺ ἑνὸς καφὲ καὶ ἑνὸς κονιάκ, τρέφει βαθυτάτην περιφρόνησιν πρὸς οἱουδήποτε εἴδους ἐργασίαν, καὶ ὀνειρεύεται διπλωματικήν τινα θέσιν, ἀνάλογον τῶν ὀλίγων σολοίκων γαλλικῶν φράσεων, δι' ὧν καρυκεύει τὴν ὁμιλίαν του.

Πιτυρίτης καὶ αὐτός, καὶ πιτυρίτης ἀφθονώτατος σήμερον ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ ἀγορᾷ.

* *
*

Ἡ ἀγαθὴ αὐτὴ κυρία, ἥτις φοιτᾷ τακτικώτατα εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ ἐν Φαλήρῳ γαλλικοῦ θεάτρου — χωρὶς νὰ γνωρίζῃ γαλλικὰ — μετὰ τῆς θυγατρός της, ἥτις γνωρίζει τόσα μόνον, ὥστε νὰ ἐννοῇ τὰς σεμνὰς χειρονομίας τῶν ἠθοποιῶν, πιτυρίτην ἄρτον τρώγει καὶ αὐτή.

Πόθος της ἐνδόμυχος — ἱερὸς καὶ ἅγιος πόθος μητρὸς — εἶνε νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην της. Δὲν θέλει ὅμως ὅσους τὴν θέλουν. Ἔχει ἰδέας μεγάλας. Αὐτὴ θέλει πλούσιον τὸν γαμβρόν, καὶ ἡ κόρη της τὸν θέλει κομψόν. Ἐκείνη τὸν θέλει ἀπὸ γένος, καὶ ἡ κόρη της τὸν θέλει μὲ θέσιν κοινωνικήν. Φαντάζεται ἡ καλὴ μήτηρ, ὅτι τοῦ εἴδους αὐτοῦ οἱ νυμφίοι ψαρεύονται εὐκόλως ὅπου συνάζεται ὁ καλὸς κόσμος, καὶ ὅτι δέλεαρ ἄπταιστον καὶ ἀσφαλὲς εἶνε οἱ καλοὶ τρόποι. Τί δὲ ἐννοεῖ καλοὺς τρόπους μανθάνει τις εὐκόλως, παρατηρῶν ἐπί τινας στιγμὰς τὸ ἦθος τῆς κόρης καὶ τὴν ἀναβολήν αὐτῆς, ἀκούων τοὺς λόγους της οἵτινες ἀφθονοῦσι, καὶ παρακολουθῶν τὰ βλέμματά της τὰ ἀεικίνητα. Πάντα ταῦτα ἡ μήτηρ της τὰ ἐδίδαξεν. Ἔπεισε τὴν κόρην, ὅτι θὰ ἐφαίνετο βλὰξ ἂν ἦτο σεμνοτέρα, καὶ θὰ ὑπελαμβάνετο ἐντελῶς ἀμόρφωτος, ἂν ἐλάλει ὀλιγώτερα καὶ σωφρονέστερα.

Τὸν χειμῶνα δέχονται τὸ βράδυ καὶ φιλεύουσι τοὺς προσκεκλημένους τέτον καὶ πλακούντια, ἅτινα πληρόνονται πολλάκις ἐκ τοῦ ὑστερήματος τοῦ στομάχου των, ἡ δὲ κόρη γυμνάζεται εἰς τὴν ἁλιείαν.

Τὸ δίκτυόν της δὲν συνέλαβεν ἀκόμη τίποτε, καὶ ὁ γέρων πατήρ της — ὡρίμου πείρας ἄνθρωπος — ἐκφράζει πολλοὺς δισταγμοὺς περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς μητρικῆς μεθόδου.

Ἀλλὰ τίς τὸν ἀκούει! Ὅταν ὁμιλῇ, μήτηρ καὶ θυγάτηρ ἀνταλλάσσουσι βλέμματα πολυσήμαντα, καὶ ὅταν ἀπέρχεται, γελῶσιν ἐνίοτε εἰς βάρος του.

* *
*

Ὁ ὀψοπώλης μου καὶ ὁ κουρεύς σας καὶ ὁ ῥάπτης τοῦ φίλου σας ἦσαν ἔντιμοι ἄνθρωποι, ζῶντες ἀνέτως ἀπὸ τοῦ ἔργου των καὶ τρώγοντες ἐγχώριον ἄρτον ἀπὸ ἐγχωρίων ἀλεύρων. Ὀλίγα ἐκέρδαινον ἀπὸ τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ κέρδη των ἦσαν προϊὸν ἱδρῶτος καὶ κόπων, καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν αὐτάρκης ἀπόλαυσις εἶχε τὴν ἄῤῥητον ἐκείνην γλυκύτητα, ἣν παρέχει ἡ ἑσπερινὴ ἀνάπαυσις μετὰ ἡμερήσιον μόχθον. Ἀλλ' ὁ γείτων αὐτῶν ὁ ὑποδηματοποιὸς ἔκλεισε μίαν ἡμέραν τὸ ἐργαστήριόν του, καὶ φήμη διέτρεξε τὴν γειτονίαν ὅτι ἐπλούτησεν αἴφνης ἀπὸ τὰς μετοχάς. Οἱ γείτονες ἠρώτησαν, ἔμαθον τὰς λεπτομερείας, καὶ ἐσκέφθησαν φυσικώτατα ὅτι πολὺ ἀνόητοι ἦσαν νὰ κοπιῶσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς δι' ἓν τεμάχιον ἄρτου, ἐνῷ τὸ χρηματιστήριον ἤνοιγεν ἐκεῖ πλησίον τὰς ἀγκάλας του. Ὁ δρόμος ἦτο εὔκολος, γνωστὸς καὶ πλήθων κόσμου. Ἠκολούθησαν τὸ πλῆθος. Ἐφαντάσθησαν καὶ αὐτοὶ — τίς δὲν τὸ ἐφαντάσθη ; — ὅτι προχειρότατον ἦτο νὰ τραφῶσι μαγειρεύοντες ἀέρα καὶ ἀκοπώτατον νὰ πλουτήσωσιν ἀπὸ μηδενικῶν. Ὁ πρῶτος αὐτῶν πλοῦς διὰ τοῦ πελάγους τῶν χαρτίνων ἑκατομμυρίων ὑπῆρξεν αἴσιος, καὶ ὁ πρῶτος πιτυρίτης ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐμάσησαν ἐφάνη εἰς αὐτοὺς τοῦ γλυκυτέρου πλακοῦντος γλυκύτερος. Τί βλάκες ἦσαν τόσον καιρόν ! Ἤλλαξαν ἕξεις, καὶ ἀντὶ νὰ πίνωσιν, ὡς ἄλλοτε, τὸν καφὲν καὶ τὸν ναργιλέν των εἰς τὸ μικρὸν γειτονικόν των καφενεῖον, κατὰ τὴν μεσημβρινὴν τῆς ἐργασίας των ἀνάπαυλαν, ἐφοίτησαν εἰς τοῦ Χαραμῆ, ἀνέγνωσαν ἐφημερίδας καὶ συνεζήτησαν περὶ τῶν ἐνδεχομένων ἀποτελεσμάτων τῆς ἐν Τσερνιέβιτς συνεντεύξεως τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων.

Ἀλλὰ δυστυχῶς . . .

Ἂς συμπληρώσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν φράσιν. Τὸ πρᾶγμα εἶνε εὐκολώτατον σήμερον, ὅτε γενικὴ σχεδὸν πάντων ἀσχολία εἶνε ἡ ἀπόδοσις τοῦ φόβερου αὐτοῦ ἀλλά.

Τὸ κακὸν εἶνε ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἀπέμαθον πλέον νὰ ἐργάζωνται, καὶ περιφέρονται ἀκόμη, ἀληθῆ καμόντων εἴδωλα, εἰς τὰς παρόδους τοῦ χρηματιστηρίου, ὀνειρευόμενοι ἐνίοτε τὸ παρελθόν, καὶ πλάττοντες πάντοτε πιτυρίτην ἄρτον διὰ τῆς φαντασίας των.

* * *

Καὶ ὅμως αὐξάνουσιν ὁλονὲν τὰ πίτυρα ἐν Ἀθήναις.

Χθὲς ἔτι μόλις ἐνέσκηψεν ὡς τυφὼν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τὸ ἄκουσμα τοῦ βουλγαρικοῦ τολμήματος, οὗτινος κατὰ μέγα μέρος εἴμεθα ἡμεῖς πρῶτοι συνένοχοι· διότι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐφαντάσθημεν, — ἴσως δὲ τὸ φανταζόμεθα καὶ σήμερον ἀκόμη — ὅτι τὸ ἀσφαλέστερον μέσον πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ εἶνε νὰ στέλλωμεν ἀποφοίτους τινὰς τοῦ Ἀρσακείου εἰς νηπιαγώγησιν τῶν βουλγαροφώνων ἑλληνοπαίδων, — οὕτως ἀποκαλοῦμεν συγκαταβαίνοντες τοὺς βουλγαρόπαιδας, — νὰ γράφωμεν χαρτία πολλὰ καὶ ὑπομνήματα πρὸς διεκδίκησιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ προπατορικῶν ἡμῶν δικαιωμάτων, καὶ νὰ ζητῶμεν ἐθνικοὺς ἐράνους, ὅπως ἐκτυπώσωμεν εἰς μυριάδας ἀντιτύπων τὰς εἰκόνας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ διανείμωμεν αὐτὰς εἰς τοὺς κατοίκους της, πρὸς ἀναρρίπισιν ἐθνικοῦ φρονήματος. Διὰ τοιούτων μωρῶν πιτύρων ἐφαντάσθημεν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ παρασκευάσωμεν ἑλληνικὸν ἄρτον ἐν Μακεδονίᾳ. Διὰ τοιούτων πιτύρων ὑπεθέσαμεν καὶ σήμερον ἔτι ἐν τῷ ἀφελεῖ ἡμῶν ἐνθουσιασμῷ, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξορκίσωμεν τὸν κίνδυνον καὶ νὰ ἀποτρέψωμεν τὴν καταιγίδα. Οἱ βυζαντηνοὶ ἔκαμνον λειτουργίας· ἡμεῖς κάμνομεν συλλαλητήρια. Οἱ βυζαντηνοὶ συνέτασσον τροπάρια· ἡμεῖς συντάσσομεν ψηφίσματα. Συναζόμεθα τὸ ἑσπέρας, ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τοῦ περι-

πάτου, περίεργοι καὶ μὴ περίεργοι, περὶ τὴν ἐξέδραν τῆς μουσικῆς. Διώκομεν τοὺς μουσικοὺς καὶ ἀνάπτομεν αὐθαιρέτως τοὺς φανούς, πραξικοποῦντες καὶ ἡμεῖς ἐν μικρῷ, ὡς λαὸς ἐνθουσιώδης ἐννοῶν νὰ ὑποτάξῃ τὰ πάντα εἰς τὸν πατριωτικὸν αὐτοῦ πυρετόν, καί . . . χαίνομεν ἔπειτα πρὸς τοὺς λόγους τοῦ πρώτου τυχόντος ὑπαιθρίου ῥήτορος, ὅστις μᾶς διαβεβαιοῖ, ἐν πάσῃ σπουδαιότητητι καὶ κατανύξει, ὅτι ὁ θεὸς καὶ ἡ πατρὶς καὶ ἡ συνείδησίς του παρήγγειλαν εἰς αὐτὸν νὰ ὑπομνήσῃ τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἡ Μακεδονία εἶνε χώρα ἑλληνική. Χειροκροτοῦμεν ἔξαλλοι ἐκ πατριωτισμοῦ — τί ἄλλο νὰ κάμωμεν; — ψηφίζομεν ἔπειτα ψηφίσματα φλογερά, διατρέχομεν τὰς ὁδοὺς ἐν φωναῖς καὶ σημαίαις, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀρχίζομεν πάλιν τὰ ἴδια, καὶ αἱ ἐπαρχίαι μᾶς μιμοῦνται, καὶ φρονοῦμεν ἀδιστάκτως, ὅτι ἡ Εὐρώπη ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ἑλληνικὰ συλλαλητήρια. Ἂν δὲ τυχὸν ἐν ὥρᾳ μικροψυχίας διστάσωμεν ἐπὶ στιγμὴν περὶ τῆς ἐντυπώσεως, ἣν δύνανται νὰ παραγάγωσιν ἐν Εὐρώπῃ τὰ πατριωτικὰ ἡμῶν ψηφίσματα, εὔκολον πρόκειται καὶ πρόχειρον τοῦ δισταγμοῦ ἡμῶν τὸ ἰατρικόν. Στέλλομεν τοὺς ὑπαιθρίους ἡμῶν ῥήτορας ἀποστόλους τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἑσπερίαν, καὶ ἀναμένομεν ἐν ἱλαρᾷ προσδοκίᾳ τὴν ἄφθονον συγκομιδὴν εὐρωπαϊκῶν συμπαθειῶν, ἀπαράλλακτα ὡς οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν ἀναμένουσι πρὸ τοῦ παγκαρίου των τὰ διὰ τῶν δίσκων περισυναγόμενα κέρματα τῶν πιστῶν.

Δὲν εἶνε πιτυρίτης καὶ αὐτός;

* * *

Ἀλλ' ἀρκεῖ.

Ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τις κύκλῳ βλέμμα παρατηρητικόν, πανταχοῦ σχεδὸν θὰ ἀπαντήσῃ μικρὸν ἢ μέγα ἐργαστήριον παρασκευάζον ἄρτον ἐκ πιτύρων, πανταχοῦ θὰ ἴδῃ μικρὸν ἢ μέγα ὀπτα-

νεῖον, μαγειρεῦον τὸ ψεῦδος ἵνα κενώσῃ αὐτὸ ὡς ἀλήθειαν. Ἀδύνατον εἶνε νὰ τ' ἀριθμήσῃ τις ὅλα· τί δ' ἄλλως ἤθελεν ὠφελήσει καὶ ἡ ἀπαρίθμησις; Νὰ προφυλάξῃ τοὺς καταναλωτάς; ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν καταναλωτῶν τοῦτο ἰδίως θέλουσι· νὰ σιτίζωνται ἀέρα καὶ νὰ φαίνωνται τρώγοντες οὐσίαν, νὰ ἐνδύωνται ψεῦδος καὶ νὰ ὑπολαμβάνωνται περιβεβλημένοι ἀλήθειαν. Μήπως κ' ἐξ αὐτῶν οἱ πλεῖστοι δὲν παράγουσι πιτυρίτην, ὅπου καὶ ὅπως ἕκαστος δύναται; Μὴ δὲν εἶνε καὶ μένει καὶ θὰ μένῃ πάντοτε ἡ ἑλληνικωτάτη τῶν παροιμιῶν: Γέλα με νὰ σὲ γελῶ;

Πομφόλυγες στιλπναὶ καὶ μεγάλαι, φυσώμεναι καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῆς ἰδίας ἡμῶν μωρίας, ἀντιπαρερχόμεθα ἀλλήλους ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ταῖς τριόδοις, καὶ θαυμαζόμεθα, καὶ φθονοῦμεν αἱ μικρότεραι τὰς μεγαλειτέρας.

Ἐνίοτε πνέει αἴφνης ὁ ἄνεμος, καὶ διαρρήγνυνται μερικαὶ καὶ γελῶσιν αἱ ἄλλαι.

Τὸ δὲ τέλος;

Τὸ ἀγνοῶ, ἀλλὰ τὸ εὔχομαι. Ἔστω οἱονδήποτε.

ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΜΙΣΕΛΛΗΝΕΣ *)

Α'.

Αἱ δύο αὗται λέξεις, καὶ αἱ ἔννοιαι ἃς ἐκφράζουσιν, ἀποτελοῦσιν ἀναντιρρήτως ἓν τῶν περιεργοτέρων φαινομένων ἐν τῷ βίῳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Δὲν γνωρίζω, ἀλλ' ἀμφιβάλλω εἰλικρινῶς, ἂν ὑπάρχει ἔθνος ἐκ τῶν συγχρόνων οἷον δήποτε, ὅπερ νὰ διήρεσε πάντας σχεδὸν τοὺς ἀλλοεθνεῖς εἰς τὰς δύο ταύτας κατηγορίας, καὶ κατατάσσον ἕκαστον εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν νὰ παρεδέχθη, ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ ὑπάρχῃ ξένος οἷος δήποτε, ὅστις νὰ μὴ ἦνε φίλος του ἔνθερμος καὶ φανατικὸς ἢ ἐχθρός του θανάσιμος. Καὶ σημειωτέον ὅτι αἱ ἁπλαῖ αὐταὶ καὶ ἄκακοι λέξεις φ ί λ ο ς καὶ ἐ χ θ ρ ὸ ς οὐδόλως ἀποδίδουσι τὴν εἰδικὴν ἐκείνην ἔννοιαν, ἣν συνδέομεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες πρὸς τὰς πολυσημάντους καὶ βαρείας λέξεις φ ι λ έ λ λ η ν καὶ μ ι σ έ λ λ η ν, ἃς καὶ ἐδημιουργήσαμεν, βλέπετε, ἐπίτηδες πρὸς ἔκφρασιν τοῦ πράγματος.

Ἐδημιουργήσαμεν, εἶπον, καίτοι εὕρομεν ἀληθῶς τὰς λέξεις ἑτοίμους ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀπὸ τῶν κλασικῶν ἤδη χρόνων πλασθείσας ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἀλλὰ μετεχειρίζοντο ἆρά γε καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ὅρους αὐτούς, ὅπου καὶ ὅπως ἐφαρμόζομεν ἡμεῖς αὐτοὺς σήμερον; Ἦτο ἆρά γε ὁ πρῶτος αὐτῶν φιλέλλην Ἄμασις καὶ ὁ πρῶτός των μισέλλην Τισαφέρνης ὅ,τι εἶνε οἱ σημερινοὶ φιλέλληνες καὶ μισέλληνες; Ἀληθεύει καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅ,τι

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἀ κ ρ ο π ό λ ε ι» τῆς 4 καὶ 5 Φεβρουαρίου 1886.

ἔλεγέ ποτε γάλλος τις πρόξενος εἰς τὸν λόρδον Βύρωνα, ὅτι δηδαλὴ εἴμεθα πάντοτε la même canaille que du temps de Périclès; Καλὴ ἢ κακή, θὰ ἦτο παρηγορία ὅπως δήποτε, ἂν ἠλήθευεν ἡ ῥῆσις. Ἀλλ' ἔχω, τὸ κατ' ἐμέ, πολλοὺς περὶ τούτου δισταγμούς· φρονῶ δὲ μᾶλλον, ὅτι παραλαβόντες τὰς λέξεις ἐκείνας, παρελάβομεν αὐτὰς ὡς καὶ τόσας ἄλλας, μεταβαλόντες τὸ νόημά των. Ἐδημιουργήσαμεν νέας ἐννοίας καὶ τὰς ἐνεδύσαμεν διὰ τῶν παλαιῶν λέξεων. Πόσον δὲ νέαι ἀληθῶς καὶ εἰδικαὶ καὶ πάντη ἄσχετοι πρὸς τὴν γραμματικὴν τῶν λέξεων σημασίαν εἶνε αἱ ἔννοιαι ἃς ἀποδίδομεν εἰς αὐτὰς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, θέλει ἀμέσως μετ' ὀλίγον καταδειχθῆ. Ἂς μείνωμεν λοιπὸν καὶ τῶν λέξεων δημιουργοί. Δὲν βλάπτει.

Οὔτε οἱ Γάλλοι, οὔτε οἱ Ἄγγλοι, οὔτε οἱ Γερμανοί, οὔτε αὐτοὶ οἱ Ἰταλοὶ οἱ πλείστην ἔχοντες πρὸς ἡμᾶς ὁμοιότητα, ἔχουσιν ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν λέξεις ἀναλόγους πρὸς τὰς λέξεις ἐκείνας, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι οὐδέποτε συνέλαβον τὰς ἐννοίας, αἵτινες ἤθελον ὑπαγορεύσει τὴν δημιουργίαν τῶν λέξεων. Διακρίνουσι βεβαίως μεταξὺ τῶν ξένων τοὺς ὀρθῶς ἢ ἐσφαλμένως περὶ αὐτῶν κρίνοντας, τοὺς μᾶλλον ἢ ἧττον γνωρίζοντας τὰ κατ' αὐτούς, τοὺς πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀσχολουμένους εἰς τὰ τοῦ βίου των ὑφ' οἱανδήποτε ἔποψιν, πολιτικήν, φιλολογικὴν ἢ ἄλλην. Ἀλλ' οὐδέποτε ὅμως διενοήθησαν νὰ χωρίσωσι τοὺς ξένους εἰς δύο μεγάλας τάξεις, νὰ ὀρύξωσι τάφρον μεταξὺ αὐτῶν, καὶ ν' ἀπονείμωσιν εἰς τούτους μὲν τιμητικὰς εἰς ἐκείνους δὲ ὀνειδιστικὰς προσωνυμίας. Οὐδέν ποτε ἔθνος, πλὴν τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ, ἐθεώρησε τοὺς ξένους ὡς μὴ δυναμένους νὰ κριθῶσιν ἄλλως ἢ κατ' ἀναφορὰν πρὸς αὐτὸ καὶ μόνον, ὡς εἰ αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν ἀπετέλει τὸ κέντρον τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν ἐθνῶν.

Ἀλλὰ διατί λοιπὸν πράττομεν τοῦτο ἡμεῖς;

Διατί κατηντήσαμεν σήμερον, ἀπὸ ἐτῶν τελειοποιούμενοι, εἰς τὸ ἀναντιῤῥήτως κωμικὸν σημεῖον νὰ μὴ ἀκούωμεν ὄνομα ξένου προφερόμενον, χωρὶς νὰ ἐρωτῶμεν ἀμέσως ἂν εἶνε φιλέλλην, καὶ

νὰ χαρακτηρίζωμεν αὐτὸν μισέλληνα ἐν περιπτώσει ἀποφατικῆς ἀπαντήσεως ;

Ὑπολαμβάνομεν ἆρά γε ἡμᾶς αὐτοὺς τοσοῦτον μεγάλους καὶ σημαντικούς, ὥστε νὰ ὑποθέτωμεν ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄνθρωποι ἀδιαφοροῦντες περὶ ἡμῶν ; Ἢ μὴ τυχὸν ὁμοιάζομεν τοὺς παροδίους ἐκείνους ἐπαίτας, τοὺς τείνοντας διαρκῶς τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς διαβάτας, καὶ διακρίνοντας φυσικῷ τῷ λόγῳ ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς δύο μόνον μεγάλας τάξεις, εἰς δίδοντας καὶ μὴ δίδοντας ;

Ἠδύνατό τις ἴσως νὰ πιστεύσῃ τὸ δεύτερον μᾶλλον ἢ τὸ πρῶτον· ἀλλ' ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον, πάντως δὲ πατριωτικώτερον νομίζω νὰ παραδεχθῇ τις ἀμφότερα τὰ κατ' ἐπιφάνειαν τοσοῦτον δυσσυμβίβαστα φαινόμενα μέρη τοῦ διλήμματος. Ὀλίγοι τάχα εἶνε οἱ μεγάλην μὲν καὶ ἐπιβάλλουσαν ἔχοντες τὴν ἀναβολήν, ἐπαιτικὸν δὲ κατὰ βάθος τὸ φρόνημα ; Μήπως δὲν ἔχομεν καὶ λέξιν ἑλληνικήν, τὴν πτωχαλαζονείαν, θαυμασίως ἐκφράζουσαν τὸν περίεργον αὐτὸν σύνδεσμον ἐννοιῶν τοσοῦτον ἀντιθέτων, καὶ ἀμετάφραστον εἰς οἱανδήποτε ξένην γλῶσσαν ;

Ἀλλὰ περὶ τῆς νεοελληνικῆς πτωχαλαζονείας ἄλλοτε καὶ εὐκαιρότερον πλείονα.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ, εἰς ἐξήγησιν τῆς ἐθνολογικῆς ἡμῶν ἐκείνης ἰδιοσυγκρασίας, περὶ ἧς ἔλεγον ἐν ἀρχῇ τῶν γραμμῶν τούτων· ὅτι, μὴ παραδεχόμενοι δυνατὴν τὴν ὕπαρξιν ξένου οἰουδήποτε, πλὴν τῶν φιλελλήνων ἢ μισελλήνων, καὶ ἐπαιτοῦμεν χωρὶς νὰ τὸ αἰσθανώμεθα, καὶ κομπούμεθα εἰς ὄγκον, οὗ τινος οὐδ' ἡ σκιὰ κἂν μᾶς προσήκει.

* *
*

Πρὶν ἢ δὲ προχωρήσω ἐξετάζων τὸ νοσολογικὸν τοῦτο φαινόμενον τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, — διότι νόσος ἀληθῶς πρέπει

τοῦτο νὰ κληθῇ — ἀνάγκην ἀπαραίτητον αἰσθάνομαι νὰ ἐξαιρέσω εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολυαρίθμου τάγματος τῶν νεοτευχῶν φιλελλήνων, οὓς ἐδημιουργήσαμεν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἰς θεραπείαν ἡμῶν αὐτῶν, τὴν σεμνὴν ἐκείνην χορείαν τῶν εὐγενῶν ξένων, οἵτινες δραμόντες ἀπὸ περάτων τοῦ κόσμου εἰς ἀρωγὴν τῆς ἀγωνιζομένης ἡμῶν ἐλευθερίας, ἐβάπτισαν αὐτοὶ ἑαυτοὺς φιλέλληνας ἐν αἵματι καὶ πυρίτιδι, καὶ ἔσπειραν πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν τὰ ὀστᾶ των ἐν Πέτᾳ καὶ Χαϊδαρίῳ, ἐν Καρύστῳ καὶ Καματερῷ. Ἱερὰ ἔστω αὐτῶν ἡ μνήμη, καὶ εὔφημον εἰς αἰῶνας τὸ ὄνομα !

Ἀλλ' ἄλλοι τότε ἦσαν οἱ καιροί, καὶ πολὺ ἔκτοτε μετεβλήθησαν.

Τότε ἐφονεύετο ἐν Σφακτηρίᾳ ὁ Σάντα Ῥόζας καὶ ἔθνησκεν ὁ Νόρμαν ἐν Μεσολογγίῳ. Σήμερον . . . .

Ἀλλὰ μὴ προτρέχωμεν.

Οἱ σημερινοὶ φιλέλληνες, ἐκεῖνοι δηλαδὴ οὓς ἡμεῖς οὕτω καλοῦμεν, διαφέρουσι πολὺ τῶν παλαιῶν, περὶ ὧν κυρίως ὁ σοφός μου φίλος κ. Κουμανούδης τοσαῦτα ἐχαριτολόγησεν ἄλλοτε ἐν τῷ Ἀθηναίῳ. Ἐκείνους ἔπλαττε φιλέλληνας ἀληθεῖς ἡ ἀληθινή των πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπη, καὶ τὴν προσωνυμίαν των ταύτην, ἣν μόνοι των αὐτοὶ ἐλάμβανον ἐν ὑπερηφανείᾳ, ἐκύρουν μὲν περιφανῶς τὰ ἔργα αὐτῶν, ἐταμειεύομεν δ' ἡμεῖς κατόπιν εὐγνώμονες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καρδίᾳ. Ἦσαν ἐκεῖνοι φαινόμενα ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ὁρίζοντος τῆς ποιητικῆς ἐποχῆς τῆς παλινορθώσεως, οὗτινος ἡ αἴγλη ὠχράνθη μικρὸν κατὰ μικρόν, καὶ ἐσβέσθη τέλος μετὰ τῆς σεμνῆς κορυφῆς τοῦ φαεινοτάτου αὐτῆς ἀντιπροσώπου, τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ. Ἦσαν οὕτως εἰπεῖν αὐτοχειροτόνητοι μεσαιωνικοὶ ἱππόται, στρατεύοντες πάνοπλοι εἰς ἀνόρθωσιν τῆς ἀδικίας καὶ προστασίαν τῶν τυραννουμένων, διότι ἦσαν τότε καιροί, καθ' οὓς ὑπῆρχον καὶ ἄνθρωποι αἰσθανόμενοι τὴν ἀνάγκην ταύτην.

Τοὺς σημερινοὺς ὅμως φιλέλληνας, τοὺς ἀκόπους φιλέλληνας τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν περιηγήσεων, τοὺς δημιουργοῦμεν ἡμεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἡμεῖς τοὺς βαπτίζομεν, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τέλους,

διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, τοὺς χειροτονοῦμεν καὶ ἱππότας.

Οὐδόλως ἀπίθανον, πιθανώτατον δὲ μάλιστα εἶνε, ὅτι οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι, οἱ ἀφιλοκερδεῖς, οἱ πλήρεις ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ γενναίων αἰσθημάτων φίλοι τῆς Ἑλλάδος, παρήγαγον βαθμηδὸν τὴν φυλὴν τῶν σημερινῶν φιλελλήνων· ἀλλ' ἐξεφυλίσθη κατὰ μικρὸν τὸ εἶδος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ οἱ σήμερον οὕτω καλούμενοι εἶνε ἐπίγονοι ἀληθεῖς, ὡς ἐπίγονοι εἴμεθα ἡμεῖς τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τῆς μεγάλης ἐποχῆς τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος.

* *
*

Τοὺς φιλέλληνας τῆς σήμερον δημιουργοῦμεν, ὡς προέλεγον, ἡμεῖς αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατὰ φυσικὴν καὶ ἀναπόδραστον ἀνάγκην τῆς νοσηρᾶς ἡμῶν ἐθνικῆς ἰδιοσυγκρασίας. Ἡμεῖς αὐτοὶ δημιουργοῦμεν καὶ τοὺς μισέλληνας. Οἱ πλεῖστοι καὶ τούτων καὶ ἐκείνων οὐδ' ἐνόησαν ἴσως οὐδὲ συνησθάνθησαν τὴν ἰδιότητα, ἣν ἀπεδώκαμεν ἡμεῖς ἑκάστοτε εἰς αὐτούς, πρὶν ἢ μάθωσιν ἐξ ἑλληνικῆς φήμης τὰς ὑπὸ τῆς δημοσιογραφίας ἡμῶν διασαλπισθείσας ἀρετάς των, ἢ τὰς κακίας ὅσας ἐφορτώσαμεν εἰς τὴν ῥάχιν των. Πολλοὶ δὲ καὶ ἠπόρησαν ἴσως βαθυτάτην ἀπορίαν, ἀκούσαντες τοὺς πανηγυρισμοὺς ἡμῶν ἢ ὀνειδισμούς, καὶ ἠρώτησαν ἑαυτούς, τί ἀγαθὸν ἆρα ἢ κακὸν ἐποίησαν, ὅπως ἀξιωθῶσι τοσούτου πατάγου τὰ ὀνόματά των, συνειδότες οἱ ταλαίπωροι, ὅτι δὲν εἶχον

mérité
ni cet excès d' honneur ni cette indignité.

Ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς ἡμᾶς; Ἡμεῖς εἴχομεν καὶ ἔχομεν ἀπαραίτητον ἀνάγκην φίλων καὶ ἐχθρῶν, καὶ τοὺς πλάττομεν καὶ

τοὺς φανταζόμεθα ὁσάκις μᾶς λείπουσιν, ὡς οἱ μικρομεγάλοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, οἵτινες ὀνειρεύονται παντοῦ προστάτας καὶ πάτρωνας καὶ ὑπερασπιστὰς καὶ φίλους, καὶ τόσον σπουδαίως κατορθόνουσιν ἐπὶ τέλους νὰ πείσωσιν ἑαυτοὺς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὀνείρων των, ὥστε ὑπολαμβάνουσιν ἐχθρούς των ἀσπόνδους πάντας τοὺς ὁπωσδήποτε ἀγνοοῦντας αὐτούς. Ὅτι εἴμεθα καὶ ἡμεῖς μικροί, οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, οὐδ' αὐτοὶ οἱ αἰσιοδοξότατοι τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑμνογράφοι. Ἀλλ' οὐδ' ἔγκλημα εἶνε τοῦτο, οὐδ' ἁμάρτημα κἄν· ἀτύχημα μόνον. Τὸ κακὸν εἶνε ὅτι εἴμεθα μικροὶ καὶ φανταζόμεθα ὅτι εἴμεθα μεγάλοι, τὸ δὲ χείριστον ὅτι ἔχομεν πάσας τὰς κακίας τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν μικρότητος καὶ τῆς ψευδοῦς ἡμῶν μεγαλειότητος.

Τοῦ λυπηροῦ δὲ τούτου κράματος ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ἡ περὶ τῶν ξένων πάντων γενικὴ ἡμῶν γνώμη, ἡ διαιρέσασα αὐτοὺς εἰς ποίμνην προβάτων καὶ ποίμνην αἰγῶν, εἰς τάγμα φιλελλήνων καὶ τάγμα μισελλήνων.

* *
*

Τίνες δὲ καὶ ποῖοι εἶνε οἱ σημερινοὶ φιλέλληνες;

Ἂς ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα λεπτομερέστερον, ἐξαιροῦντες, ἐννοεῖται, τῆς μεγάλης αὐτῶν στρατιᾶς,—διότι μεγάλην καὶ πολυάριθμον ἔπλασεν αὐτὴν πάντοτε καὶ πλάττει καὶ σήμερον ἔτι ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν φιλοτιμία—τοὺς σπανίους ἐκείνους καὶ ἀληθεῖς τῆς Ἑλλάδος φίλους, τοὺς ἀγαπήσαντας τὰ ἄξια ἡμῶν ἀγάπης καὶ κατακρίναντας τὰ ἄξια κατακρίσεως, τοὺς προμαχήσαντας ἡμῶν ἐν δικαίῳ ἀλλὰ καὶ παραινέσαντας καὶ ἐπιτιμήσαντας ἡμᾶς μωραίνοντας. Οὗτοι ἐσπούδασαν καὶ ἐγνώρισαν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἀλήθειαν λαλήσαντες, αὐτῆς μᾶλλον ἢ ὑμῶν ὑπῆρξαν φίλοι. Ἂν δ' ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῶσι τὸ νεοελληνικὸν βάπτισμα, μισέλληνας

μᾶλλον ἢ φιλέλληνας θὰ τοὺς ἐκάλουν οἱ περὶ τὴν κολυμβήθραν ἑτοίμους ὀρέγοντες τὰς χεῖρας πολυάριθμοι ἀνάδοχοι, ὧν τὰ εὐγενῆ στήθη ἐπινέμεται ἀκοίμητον τὸ ἅγιον πῦρ τοῦ νεοελληνικοῦ πατριωτισμοῦ.

Φιλέλληνες σήμερον εἶνε, ἢ κάλλιον καὶ ὀρθότερον εἰπεῖν φιλέλληνες σήμερον καλοῦνται παρ' ἡμῶν οἱ γράφοντες καὶ δημοσιεύοντες ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ ἄρθρα οἱαδήποτε καὶ ὁσαδήποτε ὑπὲρ Ἑλλάδος· οἱ ἐξυμνοῦντες τὰς προπατορικὰς ἡμῶν ἀρετάς, ἐξηγοῦντες δὲ καὶ δικαιολογοῦντες τὰς ἀπογονικὰς ἡμῶν κακίας — ὅσας γνωρίζουσιν· οἱ ἐκ μικρᾶς ἢ μεγάλης ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς, πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ μαλακοῦ κλιντῆρος τοῦ σπουδαστηρίου των, θαυμάσαντες τὰς ποικίλας ἀποχρώσεις τοῦ ἀττικοῦ ὁρίζοντος περὶ ἡλίου δυσμάς, καὶ τοῦ Παρθενῶνος τὰ χρυσίζοντα ἐρείπια καὶ τὴν φωταυγῆ διαφάνειαν τῆς ἀθηναϊκῆς ἀτμοσφαίρας· οἱ ἀνακηρύξαντες καταπληκτικὰς καὶ μονονοὺ θαύματος ἀποτέλεσμα τὰς κοινωνικὰς προόδους τῆς νέας Ἑλλάδος· οἱ ἀφειδῶς σπαταλήσαντες πάντα τοῦ λεξιλογίου αὐτῶν τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα ὑπὲρ παντὸς Ἕλληνος ποτίσαντος αὐτοὺς ἓν κύπελλον τείου· οἱ ἑτοίμως χειροκροτήσαντες καὶ ἀκόπως πανηγυρίσαντες ὅσα οὐδέποτε ἀνέγνωσαν νεοελληνικὰ συγγράμματα· οἱ ἐπιχειρήσαντες τέλος νὰ γράψωσι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πολιτικῶν ἢ κοινωνικῶν ἢ φιλολογικῶν πραγμάτων, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι κἂν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, μόνον δὲ καὶ μόνον ὅπως καύσωσιν ὀλίγον καὶ εὐθηνὸν θυμίαμα ὑπὸ τὴν ῥῖνα τῶν νεολληνικῶν Σαλμωνέων, καὶ εὐφημηθῶσιν ἔπειτα ὑπ' αὐτῶν, προθύμως ἀνταποδιδόντων τὰ ἴσα.

Πόσων ἐκ τούτων τὰ ὀνόματα, δημοτικώτατα παρ' ἡμῖν καὶ κοσμούμενα καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων διὰ τῶν εὐηχοτάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λεξικοῦ ἐπιθέτων, εἰσὶν ἄγνωστα σχεδὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ! Πόσοι τῶν ὑμνητῶν μας ἐκείνων ἐξέλεξαν ὡς φιλολογικόν των ἀγρὸν τὴν νέαν Ἑλλάδα καὶ τοὺς νέους Ἕλληνας, μόνον καὶ μόνον διότι ἠδύναντο νὰ γράφωσιν ὅ,τι ἤθελον περὶ πραγμάτων ἀγνώστων εἰς τοὺς ἀναγνώστας των, καὶ νὰ πι-

στεύωνται μὲν ὑπ' ἐκείνων παραδοξολογοῦντες, νὰ πιστεύωνται δὲ καὶ ὑφ' ἡμῶν κολακεύοντες; Μηδένα τοῦτο ξενίσῃ. Ἡ νέα Ἑλλὰς εἶνε καὶ σήμερον ἔτι, μ' ὅσα καὶ ἂν ἐγράφησαν περὶ αὐτῆς, ἢ μᾶλλον διότι τόσα περὶ αὐτῆς ἐγράφησαν, χώρα ἄγνωστος εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Ὑπάρχουσιν ἐξ αὐτῶν πολλοί, ὑπολαμβάνοντες τὸν τόπον ἡμῶν ἀποτελοῦντα μέρος τῆς ἄκρας Ἀνατολῆς (Extrême Orient), ἄλλοι νομίζοντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶνε ἀκόμη μέρος τῆς Τουρκίας, καὶ ἄλλοι πεποίθησιν ἔχοντες ἀδιάσειστον, ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες τρώγουσιν ἔτι διὰ τῶν δακτύλων. Ἤκουσα ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἀνθρώπους ἐρωτῶντάς με ἂν αἱ οἰκίαι ἡμῶν ἔχουσι παράθυρα, καὶ εἶδον ἐν Ἀθήναις ξένους ἀπορροῦντας ὅτι αἱ γυναῖκες ἐξέρχονται ἀκωλύτως εἰς περίπατον. Οὐδὲν ἐπομένως ἄπορον, ὅτι πιστεύονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ὁτιδήποτε περὶ ἡμῶν γράφοντες ξένοι, καὶ ὅτι τόσον ἡμεῖς τιμῶμεν καὶ εὐλογοῦμεν τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν γράφοντας.

* * *

Καὶ τί δὲν ἐγράφη ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους! Ἂν ἀπὸ χρόνου ἤδη μακροῦ δὲν εἴχομεν ἀπομάθει

τὸν ὑπὸ βλεφάροις
φοίνικ', ἐρύθημα προσώπου,

ὡς λέγει που ὁ Εὐριπίδης, βαθεῖαν καὶ ὀχληροτάτην ἔπρεπε νὰ αἰσθανώμεθα ἐντροπήν, ἀναγινώσκοντες ὅσους ἐτόλμησαν καὶ τολμῶσιν ἔτι νὰ γράφωσιν αἴνους εἰς δόξαν ἡμῶν οἱ τῆς Ἑσπερίας φιλέλληνες. Ἀλλ' ἡμεῖς ὁμοιάζομεν δυστυχῶς τὰς ἀσχήμους ἐκείνας καὶ ἐρωτοτρόπους γυναῖκας, αἵτινες οὐ μόνον εὐκόλως πιστεύουσιν ὅτι εἶνε Ἀσπασίαι καὶ Ἀφροδῖται, ὅταν ἀκούωσι τοῦτο λεγόμενον ὑπὸ τῶν μαλακοκολάκων, ἀλλὰ καὶ θαυμάζου-

σιν ἐνδομύχως τοὺς λέγοντας, ὡς ἀνθρώπους λεπτὴν ἔχοντας τὴν καλαισθησίαν καὶ ἄπταιστον τὴν παρατήρησιν. Ἡ ἄκομψος καὶ σκαιὰ κολακεία εἶνε πρὸς τοὺς νοήμονας πολὺ πολλάκις ἐπαχθεστέρα τοῦ ψόγου καὶ τῆς κατακρίσεως. Ὑπάρχουσιν ὅμως ῥώθωνες, — καὶ τοιούτους ἔχουσι δυστυχῶς αἱ ῥῖνες αἱ νεοελληνικαὶ — οἱ εὐαρέστως ὀσφραινόμενοι καὶ αὐτῆς τῆς χονδροειδεστάτης κολακείας τὸ πυκνὸν καὶ ἀσφυκτικὸν θυμίαμα, χωρὶς κἂν νὰ πταρνίζωνται, πλήρη δὲ καὶ ἀδιάσειστον ἔχοντες τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοὺς καιόμενος λίβανος εἶνε προσήκων καὶ ὀφειλόμενος φόρος εἰς τὸ τηλαυγὲς πρόσωπον, οὗτινος ἔχουσι καὶ αὐτοὶ τὴν τιμὴν ν' ἀποτελῶσι μέρος.

Οἱ ῥώθωνες δὲ ἡμῶν οὗτοι καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία αὐτῶν ἀποδεικνύουσι, πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Μολιέρος, εἰπὼν ὅτι πᾶσαν αὐθάδειαν καὶ πᾶσαν μωρίαν δύναταί τις νὰ καταστήσῃ εὐκατάποτον, καρυκεύων αὐτὴν εἰς κολακείαν.

Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς οὐ μόνον δὲν ἐντράπημεν οὐδ' ἐντρεπόμεθα, οὐ μόνον δὲν ἠγανακτήσαμεν οὐδ' ἀγανακτοῦμεν δι' ὅσα μωρὰ καὶ ἀνούσια κολακεύματα σιτίζουσιν ἡμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως νεοφώτιστοι ἡμῶν φίλοι, ἀλλὰ καὶ κομπάζομεν ἐπ' αὐτοῖς καὶ βρενθυόμεθα, καὶ ἀποροῦμεν πολλάκις, πῶς δὲν γράφονται περισσότερα καὶ θερμότερα ὑπὲρ τοῦ περιουσίου λαοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ θηρεύομεν αἴνους καὶ λιβανωτὸν πάσῃ δυνάμει καὶ διὰ παντὸς μέσου, καὶ γράφομεν ἐπαιτοῦντες, καὶ ὁδοιποροῦμεν ὁδοιπορίας μακρὰς εἰς ἀναζήτησιν συμπαθειῶν καὶ φίλων, κ' εὐτελιζόμεθα ἐκλιπαροῦντες εὐνοίας καὶ θωπεύματα, καὶ χαίρομεν χαρὰν ἀνεκλάλητον, ὁσάκις κατορθώσωμεν νὰ αὐξήσωμεν δι' εὐγενοῦς τινος νεοσυλλέκτου τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων, καὶ δημοσιευθῇ που τῆς Εὐρώπης νέον ἄρθρον εἰς ὕμνον τῶν ἀπογόνων τοῦ Περικλέους καὶ τῆς περικαλλοῦς αὐτῶν χώρας.

Ποῖος δὲ τότε καὶ πόσος ὁ ἀλαλαγμὸς ἡμῶν καὶ ἡ ἀγαλλίασις!

Ὁ νέος καὶ διαπρεπὴς τῆς Ἑλλάδος φίλος αἴρεται φυσικῷ

τῷ λόγῳ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, καὶ πανηγυρίζεται ὅπως μᾶς ἐπανηγύρισεν. Ἡ νοημοσύνη αὐτοῦ καὶ ἡ πολυμάθεια, ἡ τοῦ καλάμου του δεινότης καὶ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ ἡ ἀδρότης καὶ ἡ δύναμις, ἰδίως δὲ καὶ πρὸ πάντων ἡ τῆς κρίσεως αὐτοῦ εὐμένεια καὶ τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα — τὸ κυριώτατον αὐτοῦ προσόν, — περιάδονται καὶ διασαλπίζονται ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις, τὸ δὲ κοινὸν κροτεῖ τὰς χεῖρας, ἤ, ἂν βαρύνεται νὰ πράξῃ τοῦτο, παρατρίβει κἂν αὐτὰς ἐξ εὐχαριστήσεως, καὶ κρατύνεται φρονοῦν ἀκραδάντως, ὅτι μέγα μέλλον ἔχει ὁ λαὸς ὁ τοιούτους ἔχων φίλους, ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ παρίδῃ εἰς τέλος ἡ Εὐρώπη τὴν ἔντονον ἔκφρασιν τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ὅτι περιττὴ καὶ ἀνωφελὴς θὰ ἦτο οἱαδήποτε ἐθνική του ἐργασία ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς τύχης του, ἀφοῦ περὶ τούτου μεριμνῶσιν ἄλλοι . . . καὶ μεγάλοι.

Τὰ ὀνόματα τῶν νέων ἑκάστοτε δημοσιογραφικῶν προμάχων τοῦ ἑλληνισμοῦ ταμιεύει οὕτω εὐγνώμων ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία, καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἀξιοῖ εὐλόγως νὰ καταλάβῃ θέσιν τιμητικὴν ἐν τῷ μεγάλῳ καταλόγῳ τῶν φίλων τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς πρὸς τοῦτο δυνάμεθα κἂν νὰ παρηγορηθῶμεν, ὡς παρηγοροῦνται πολλάκις οἱ πάσχοντες, ἀκούοντες παρὰ τῶν ἰατρῶν ὅτι κληρονομικὸν εἶνε τὸ νόσημά των, καὶ πειθόμενοι, ὅτι ἂν νοσοῦσι, τοὐλάχιστον δὲν πταίουσι. Τὸ ἐλάττωμα εἶνε προγονικόν· οὐδ' εὑρέθη τις μέχρι τοῦδε, οὐδὲ θὰ εὑρεθῇ τις ἴσως, οὐδὲ θὰ κατορθώσῃ νὰ μᾶς πείσῃ, ἂν εὑρεθῇ,

ξενικοῖς λόγοις μὴ λίαν ἐξαπατᾶσθαι,
μηδ' ἥδεσθαι θωπευομένους μητ' εἶναι χαυνοπολίτας,

ὡς ἔλεγεν ὁ ποιητὴς τῶν Ἀχαρνέων. Ὅπως δὲ οἱ παλαιοί του ἐκεῖνοι Ἀθηναῖοι, οὓς

ἀπὸ τῶν πόλεων οἱ πρέσβεις ἐξαπατῶντες.. ἰοστεφάνους ἐκάλουν,..
εὐθὺς διὰ τοὺς στεφάνους ἐπ' ἄκρων τῶν πυγιδίων ἐκάθηντο,

οὕτω καὶ ἡμεῖς σήμερον οὐ μόνον πιστεύομεν ὅσα μᾶς λέγουσιν οἱ

τῇ μωρίᾳ ἡμῶν χαριζόμενοι ξένοι, ἀλλὰ καὶ ἀλαζονευόμεθα ἐπὶ τῷ πανηγυρισμῷ, καὶ εὐθηνὸν εὑρίσκοντες τῶν ἐπαίνων τὸ νόμισμα, προθύμως ἀνταποδίδομεν αὐτὸ πολλαπλάσιον.

Μηδέ τις φοβηθῇ, ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἀμελήσῃ ἡ νεοελληνικὴ εὐγνωμοσύνη τοῦ προσήκοντος ἀντιπανηγυρισμοῦ τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλελληνικότητος. Περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος εἴμεθα ἀκριβέστατοι, καὶ τὴν ὀφειλὴν ἡμῶν ἀποδίδομεν ἔγκαιρον πάντοτε καὶ ἔντοκον καὶ δεκαπλῆν. Ἂν δὲ — ὃ μὴ γένοιτο — λησμονήσωμεν ἡμεῖς ἢ ὀκνήσωμεν, εὐκολύνουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἔργον, ἐνίοτε δὲ καὶ μᾶς ἀναπληροῦσιν αὐτοὶ οἱ φιλέλληνες φίλοι μας. Ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας εἶδεν, οὐχὶ πρὸ πολλοῦ, ἀρθρίδια ἐπαινετικὰ μεγάλου φιλελληνικοῦ ἄρθρου, γεγραμμένα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ φιλέλληνος συγγραφέως, καὶ ἀποσταλέντα εἰς Ἀθήνας, ὅπως μεταφρασθῶσι καὶ δημοσιευθῶσι διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου εἰς ἐγκώμιον τοῦ διαπρεποῦς ἡμῶν φίλου.

Ἡ μέθοδος, βλέπετε, τελειοποιεῖται βαθμηδόν, ὡς τελειοποιεῖται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ προοδεύει πᾶσα βιομηχανία.

Β'.

Τὰ εἴδη τῶν φιλελλήνων εἶνε ποικίλα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς νεοελληνικὰς ἡμῶν ἀνάγκας. Ἀλλὰ τὰ ἀκμαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶνε δύο· πολιτικοὶ φιλέλληνες, καὶ φιλέλληνες λόγιοι. Ἔμποροι καὶ βιομήχανοι φιλέλληνες δὲν ἀνεπτύχθησαν εἰσέτι, οὐδ' ὑπάρχει ἐλπὶς ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι, ἐνόσῳ τοὐλάχιστον δὲν ἐξευρεθῇ τρόπος νὰ τρέφεται ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον δι' εὐγνωμοσύνης καὶ παρασήμων.

Οἱ φιλέλληνες πολιτικοὶ εἶνε οἱ ἀφθονώτεροι, διότι καὶ αἱ ἀνάγκαι ἡμῶν αἱ πολιτικαὶ εἶνε πλειότεραι καὶ σπουδαιότεραι τῶν ἄλλων. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν οὐδεμίαν ἀπολύτως

ἔχουσι καθαρὰν καὶ ἠτιολογημένην συνείδησιν τοῦ φιλελληνισμοῦ αὐτῶν· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε πρὸς ἡμᾶς πάντη ἀδιάφορον. Ὁ μὲν ἔγραψέ ποτε — ἂν δὲν ὑπέγραψε μόνον — ὀλίγας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος σειρὰς ἐν οἱαδήποτε εὐρωπαϊκῇ ἐφημερίδι, καὶ ηὐχήθη ἐκ μέσης καρδίας ὑπὲρ τῆς πληρώσεως τῶν πόθων τοῦ ἑλληνισμοῦ· ὁ δὲ προέπιεν ἐν συμποσίῳ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὡς μόνου ἐκπολιτιστικοῦ στοιχείου τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλος ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν εἴς τινα τῶν πολιτικῶν ἡμῶν ἀνδρῶν, γνώμην ἀποφαινόμενος, ὅτι εἰς ἡμᾶς μόνους ἀνήκει ἡ κληρονομία τοῦ Βυζαντίου· ἄλλος ἐνθουσιωδέστερος ἐλάλησεν ἀπὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βήματος ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ζωτικότητος τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ ἄλλος τέλος — κυβερνήτης αὐτὸς ξένου Κράτους, ὕψωσε τὴν φωνὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀπαραγράπτων ἡμῶν δικαίων, ἢ διεβεβαίωσε κἂν ἀπόστολόν τινα οἱονδήποτε τοῦ ἑλληνισμοῦ περὶ τῶν πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα θερμῶν αὐτοῦ συμπαθειῶν.

Πάντες οὗτοι, κατὰ τὰς νεοελληνικὰς ἐννοίας, ἰδίως δὲ οἱ τελευταῖοι, ἐκινήθησαν ἐκ πλατωνικοῦ καὶ μόνον ἔρωτος πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἐνδομύχου καὶ διαπύρου πρὸς τὴν χώραν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Μιλτιάδου, ἐκ πεφωτισμένης καὶ ἀμερολήπτου ἐκτιμήσεως τῶν ἀρετῶν αὐτῶν. Οὐδὲν ἄλλο πλάγιον, πάτριον καὶ ἴδιον συμφέρον ἐκίνησε τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἢ τὸν κάλαμον. Τοὐναντίον μάλιστα· πᾶσα οἱαδήποτε σκέψις περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος ὑπετάγη κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς φιλελληνικοὺς τῆς καρδίας των παλμούς. Ἄλλως πῶς θὰ ἦσαν φιλέλληνες;

Τοιοῦτος εἶνε ὁ πῆχυς δι' οὗ μετροῦμεν τὸν φιλελληνισμόν. Ἀνάλογοι δὲ πρὸς τὸν πῆχυν αὐτὸν εἶνε καὶ αἱ ἡμέτεραι ἀξιώσεις.

Πῶς; Εἶνε δυνατόν, εἶνε ἐπιτετραμμένον, ὅταν ὁμιλῇ τις ξένος περὶ τῆς νέας Ἑλλάδος καὶ τῶν νέων Ἑλλήνων, περὶ τῶν κληρονομικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, νὰ μὴ πλύνῃ πρῶτον, κατὰ τὸ δημοτικὸν λόγιον, τὸ στόμα του μὲ ῥοδόσταμον;

Εἶνε δυνατόν, ἀσχολούμενοι περὶ τῆς νέας Ἑλλάδος οἱ ξένοι, νὰ λησμονῶσιν, ὅτι ἡ εὐγενὴς αὕτη καὶ ἔνδοξος χώρα ἐπότισε τὴν βάρβαρον Εὐρώπην τὰ νάματα τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὅτι καθῆκον ἐπομένως ἔχουσι, καθῆκον εὐγνωμοσύνης ἱερὸν καὶ ἀπαράβατον, νὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου της;

Εἶνε ἐπιτετραμμένον εἰς οἱονδήποτε πολιτικὸν ἄνδρα τῆς ἀλλοδαπῆς, — ἐξ ἀνωτέρας, ἐννοεῖται, ἠθικῆς καὶ ποιητικῆς ἐπόψεως ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, — νὰ συλλογίζεται κατὰ πρῶτον λόγον τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του καὶ κατὰ δεύτερον τὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ προτιμᾷ τούτων ἐκεῖνα, ἂν τυχὸν συμπέσῃ νὰ μὴ συμβιβάζωνται;

Τοιαῦται ἔννοιαι δὲν χωροῦσιν εἰς Ἕλληνος κεφαλήν, οὐδὲ δύναταί ποτε ἑλληνικὴ καρδία νὰ παραδεχθῇ καὶ ἐπιτρέψῃ τοιαύτην πώρωσιν.

Διὰ τοῦτο ἀπαιτοῦμεν νὰ ἐνδιαφέρωνται ὑπὲρ ἡμῶν οἱ ξένοι περισσότερον ἢ ὅσον ἡμεῖς αὐτοὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐνδιαφερόμεθα, νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἰδέας πολὺ συντονώτερον ἡμῶν τῶν ἰδίων, νὰ πράττωσιν ἐκεῖνοι πλειότερα ὅσων ἡμεῖς λέγομεν, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν νὰ ἦνε τῶν Ἑλλήνων ἑλληνίστεροι.

Διὰ τοῦτο ὁσάκις ἀκούομεν ἢ ἀναγινώσκομεν τρεῖς λέξεις ὑπὲρ ἡμῶν, τίς οἶδε πόθεν καὶ πῶς λεχθείσας ἢ γραφείσας, τίς οἶδε τίνα ἐχούσας σκοπὸν ἢ κρυφίαν ὑπαγόρευσιν, ἐνθουσιῶμεν εὐθὺς καὶ ἀλαλάζομεν καὶ πλαταγοῦμεν, καὶ δράττοντες τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν κατάστιχα ἀνοίγομεν ἀμέσως μερίδα εἰς τὸν νέον φιλέλληνα.

Συμβαίνει ἐνίοτε, — καὶ ποσάκις μέχρι τοῦδε συνέβη! — νὰ ἀνακαλύψωμεν βραδύτερον ὅτι ἠπατήθημεν, ἡ εὐγενὴς δ' ἐκείνη φωνή, ἣν εἴχον ἔτι ἔναυλον τὰ πατριωτικὰ ἡμῶν ὦτα, νὰ σιγήσῃ αἴφνης ἀγενῶς ἢ καὶ ν' ἀλλάξῃ σκοπόν, γινομένη κατήγορος ἀπὸ ὑμνητοῦ καὶ ἐπαινέτου.

Λυπούμεθα βεβαίως διὰ τὸ ἐθνικὸν ἀτύχημα, ἀλλὰ δὲν ταραττόμεθα καὶ πολύ. Ἀνοίγομεν καὶ πάλιν τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν κα-

θολικόν, ἐγγράφομεν τὸν ἀποστάτην εἰς τὴν μερίδα τῶν μισελλήνων, καὶ παραδίδομεν αὐτὸν εἰς τὰς ἀρὰς καὶ τὸ μῖσος τοῦ ἔθνους.

Ἂν ὅμως συμβῇ τὸ ἀντίστροφον! Ἂν, χάρις εἰς τὴν παντοδύναμον εὐγλωττίαν εἰδικῶν τινων arguments sans réplique ὡς ἔλεγεν ὁ Δὸν Βασίλειος, ἀκουσθῇ αἴφνης ὅτι μετενόησαν ἁμαρτωλοί, καὶ χρόνιοι ἐχθροὶ ἐτράπησαν εἰς φίλους, καὶ ἀνταποκριταὶ φοβεροὶ παγκοσμίων ἐφημερίδων ἀνέμελψαν αἴφνης τὸ Ὡσανά, ἐνῷ χθὲς μόλις ἐκραύγαζον σταύρωσον, σταύρωσον αὐτούς, ὤ! ἡ ἀγαλλίασις ἡμῶν τότε οὔτε λέγεται οὔτε περιγράφεται. Μὴ δὲν εἶπεν ὁ Χριστός, ὅτι «οὕτω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες χρείαν οὐκ ἔχουσι μετανοίας;»

* *
*

Τῶν λογίων φιλελλήνων τὸ γένος δὲν εἶνε μὲν βεβαίως τοσοῦτον ἐπίσημον οὐδὲ περιφανές, ὅσον οἱ πολιτικοὶ φιλέλληνες, ἀλλ' ἀρθονεῖ ὅμως ἐπίσης καὶ ἀκμάζει, αὐξάνει δὲ διαρκῶς διὰ τῶν νέων προσηλύτων, οὓς βαπτίζουσιν ἑκάστοτε οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι, οὐχὶ πάντες βεβαίως, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἰδίως, εἰς οὓς ἀπονέμουσι προχείρως εὐρωπαϊκῆς ἀθανασίας διπλώματα οἱ τῆς δύσεως σοφοί.

Ἀφ' ὅτου τῆς ἐθελοφημίας ἡ νόσος ἀπέκτησε καὶ παρ' ἡμῖν ἐνδημικὸν χαρακτῆρα, οἱ δὲ λογογραφοῦντες Ἕλληνες ἤρχισαν ἁλιεύοντες δόξαν ἀπὸ τῶν τελευταίων σελίδων τῶν ἐφημερίδων, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν γωνιῶν τῶν ὁδῶν διὰ πολυχρώμων τοιχοκολλημάτων, ἤνοιξε φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ ἡ ὄρεξις αὐτῶν, ἡ δὲ φιλοδοξία των ὠνειρεύθη ἄλλον εὐρύν, εὐρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ ὁρίζοντα.

Do ut des, εἴπομεν τότε πρὸς τοὺς ξένους, ὅσοι ἐφαίνοντο ὀρεγόμενοι νεοελληνικῆς δόξης. Σᾶς κηρύττομεν φιλέλληνας, —

καὶ ἠξεύρετε πόσον μυρίπνουν καὶ ἱερὸν εἶνε αὐτὸ τὸ ὄνομα — ἀλλὰ πρέπει νὰ μᾶς κηρύξετε καὶ σεῖς μεγάλους συγγραφεῖς. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἔγεινε, καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν φιλελλήνων λογίων ἡ στρατιὰ πληθύνεται ὁσημέραι εἰς δόξαν καὶ κλέος τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων.

Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν καὶ ἀναγινώσκομεν καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικὰ ἡμῶν συγγράμματα, ὅτι ὁ δεῖνα σοφός, ὑπὸ τῶν φιλελληνικωτάτων αἰσθημάτων ἐμπνεόμενος, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ δεῖνα εὐρωπαϊκῷ περιοδικῷ ἐπαινετικὴν διατριβὴν περὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς νεοελληνικῆς συγγραφῆς· ὅτι ὁ ἄλλος ἐκεῖνος διάσημος φιλέλλην, οὗτινος τόσον εὐφήμως κατέστησαν γνωσταὶ αἱ περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἢ τὴν νέαν ἡμῶν φιλολογίαν μελέται, μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν ἢ γερμανικὴν, ἐνίοτε καὶ τὴν δανικὴν ἢ τὴν ῥωσικὴν ἢ τίς οἶδε ποίαν ἄλλην εὐρωπαϊκὴν ἢ καὶ σημιτικὴν γλῶσσαν, τὴν τάδε πραγματείαν νεοελληνικοῦ σοφοῦ· ὅτι ὁ ὀνομαστὸς ἑλληνιστὴς καὶ φιλόλογος Ἄλφα ἐμνημόνευσε μετ' ἐπαίνων τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ νεοελληνικοῦ βιβλίου, καὶ ὅτι ἡ διαπρεπὴς ἐν τῷ κόσμῳ τῶν γραμμάτων κυρία Βῆτα ἀπένειμε τὸν στέφανον τῆς ἀθανασίας εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ποίημα.

Καὶ ταῦτα πάντα διαθρύπτουσι τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν οὐ μόνον τῶν πολλῶν, οἵτινες γνωρίζουσιν ἴσως τὰ ἐπαινούμενα ἔργα, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων, οἵτινες, πλὴν αὐτῶν, γνωρίζουσι καὶ τοὺς ἐπαινέτας. Αὐξάνουσι δὲ οὕτω καὶ κορυφοῦνται αἱ ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι φιλολογικαὶ ἐπισημότητες, κλειζόμεναι ὑπὸ τῶν ἀλλοδαπῶν σοφῶν, αὐξάνει δὲ συγχρόνως καὶ κραταιοῦται ἡ εὐγενὴς τῶν λογίων φιλελλήνων τάξις, ἀπαθανατιζομένη ὑπὸ τῶν δι' αὐτῆς ἀπαθανατισθέντων.

Εἶνε ἀληθὲς — ἂς μείνῃ δὲ τοῦτο μεταξύ μας — ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν κρινόντων καὶ θαυμαζόντων ἢ καὶ μεταφραζόντων ἔτι τὰ προϊόντα τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας ἀλλοδαπῶν, ἔχουσι τὸ ἀτύχημα νὰ ἀγνοῶσι τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἢ νὰ γνωρίζωσι κἂν

αὐτὴν τοσοῦτον ἀτελῶς, ὥστε νὰ διαφεύγωσιν αὐτοὺς τὰ κάλλη τῶν συγγραμμάτων ἅτινα πανηγυρίζουσιν. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν πρὸς τἄλφιτα. Ἡ δουλειά μας νὰ γίνεται, λέγομεν οἱ εὐφυεῖς καὶ ἐπιτήδειοι ἡμεῖς, δουλειά μας δὲ εἶνε νὰ ὑπολαμβανώμεθα ἐκ παντὸς τρόπου μεγάλοι καὶ σημαντικοί, νὰ ἔχωμεν κολάκων ἐσμὸν καὶ φίλων πλημμύραν, καὶ οἱ φιλέλληνές μας νὰ ἀγαπῶσι πάντοτε τοὺς Ἕλληνάς των.

* *
*

Περιττὸν ἴσως θὰ ἦτο μετὰ τὰ ῥηθέντα νὰ λεπτολογηθῶσι τὰ ἔξοχα προτερήματα, ἅτινα κατὰ τὰς ἐννοίας ἡμῶν κοσμοῦσιν ἀπαραιτήτως πάντα φιλέλληνα. Δὲν βλάπτει ὅμως καὶ τὸ περιττόν, ὁσάκις χρησιμεύει μὲν εἰς τελείωσιν τῆς εἰκόνος, δύναται δὲ ἴσως — τίς οἶδε — νὰ στρατολογήσῃ καὶ νέους ἄλλους τοῦ εὐγενοῦς ἀγῶνος μαχητάς.

Πᾶς φιλέλλην εἶνε ἐν πρώτοις καὶ πρὸ πάντων εὐφυέστατος ἄνθρωπος. Ἀλλὰ τί σημαίνει τοῦτο καὶ μόνον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς εὐφυεστάτους τῶν ἀνθρώπων; Θὰ ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ ἂν ἐλέγομεν, ὅτι πᾶς φιλέλλην ἔχει δύο ὀφθαλμοὺς καὶ μίαν ῥῖνα. Δὲν ἀρκούμεθα ἐπομένως εἰς αὐτὸ καὶ μόνον. Οἱ φιλέλληνες εἶνε ἄνδρες μεγαλοφυεῖς, φαινόμενα ἔκτακτα ἐν τῷ διανοητικῷ κόσμῳ τῶν ἐθνῶν, ὑπάρξεις προνομιοῦχοι, ὡς λέγουσι σήμερον ἐπὶ τὸ ἑλληνογαλλικώτερον αἱ νεοελληνικαὶ ἐφημερίδες. Οἱ φιλέλληνες ἔχουσιν εὐρεῖαν τὴν διάνοιαν καὶ μεγάλην τὴν καρδίαν, ὑψηλὸν τὸ φρόνημα καὶ τὸ αἴσθημα εὐγενές.

Οἱ φιλέλληνες ἔχουσι τὸν νοῦν αὐτῶν ἀπρόσιτον εἰς πᾶσαν ἰδέαν μικρὰν καὶ ταπεινήν, τὰ δὲ στέρνα αὐτῶν κεκλεισμένα πρὸς πᾶν αἴσθημα ἀδικίας. Οἱ φιλέλληνες εἶνε καὶ φιλελεύθεροι· οὐδὲ εἶνε δυνατὸν νὰ ἦνε ὀπισθοδρομικοί, ἀφοῦ εἶνε φιλέλληνες. Εἶνε

πρὸς τούτοις ἀναγκαίως καὶ ἀναποδράστως ἄνθρωποι πολυμαθεῖς, ποτισθέντες τὰ νάματα τῆς ὑγιοῦς παιδείας ἐν τῇ μελέτῃ τῶν κλασικῶν μνημείων τῆς προγονικῆς ἡμῶν φιλολογίας, ἄτινα καταναοῦσι καὶ ἐκτιμῶσιν, ἐννοεῖται, κάλλιον παντὸς ἄλλου. Εἶνε πεφωτισμένοι λάτρεις τοῦ καλοῦ, νοημονέστατοι καὶ ἀδέκαστοι κριταὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀξίας, ὄντα ἐνὶ λόγῳ τέλεια καὶ ἰδανικά.

Καὶ πῶς ἄλλως ; Μόνον τοιοῦτοι ἄνθρωποι δύνανται νὰ ἦνε φίλοι μας.

* *
*

Οἱ δὲ μισέλληνες ;

Οἱ μισέλληνες εἶνε πολλοί. Πολὺ πλείονες δυστυχῶς τῶν φιλελλήνων, διότι εἶνε πάντες οἱ μὴ φιλέλληνες.

Τούτους μὲν κατορθοῦμεν ὁπωσδήποτε ν' ἀριθμῶμεν, διότι τοὺς ἀκούομεν, τοὺς ἀναγινώσκομεν, τοὺς γνωρίζομεν, τοὺς θυμιῶμεν καὶ τοὺς λατρεύομεν. Ἀλλὰ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους παρίας, ὧν ἡ πεπωρωμένη καρδία οὐδέποτε ἔπαλεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὧν οὐδέποτ' ἐξέφυγε τὰ χείλη καλὸς λόγος ὑπὲρ ἡμῶν, ποῦ νὰ τοὺς μάθωμεν ἵνα τοὺς ἀριθμήσωμεν ;

Ἀκούομεν τοὺς κατακριτὰς ἡμῶν καὶ κατηγόρους, τοὺς ἐξ οἱουδήποτε λόγου μὴ θελήσαντας νὰ δρέψωσι δάφνας ἐκ τοῦ φιλελληνικοῦ λειμῶνος, τοὺς ὑπολαβόντας ἐκ κακίας ἢ συμφέροντος οἱουδήποτε, ἐκ γνώσεως ἢ ἐξ ἀγνοίας, ὅτι οὐδεμιᾶς συμπαθείας ἢ ἐνδιαφέροντος εἴμεθα ἄξιοι, τοὺς ἐξευτελίζοντας καὶ προπηλακίζοντας ἡμᾶς. Γνωρίζομεν ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἐγνώρισαν κ' ἐτόλμησαν νὰ μᾶς χαρακτηρίσωσιν ὡς φυλὴν πτωχαλαζόνων ἐπαιτῶν, φλυαρούντων μὲν ἀγερώχως περὶ τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ μασσώντων ἀδιακόπως τὰς δάφνας τῶν πατέρων των, ὡς οἱ Ἀμερικανοὶ τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ των, ἀλλὰ τεινόντων συγχρόνως

τὴν χεῖρα πρὸς τὸν ἔλεον τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκλιπαρούντων τὸν ὀβολὸν τῶν ἰσχυρῶν, ἀπαράλλακτα ὡς πολλοὶ τῶν μεγάλων ἡμῶν ἀγωνιστῶν ἀπόγονοι τείνουσι διαρκῶς τὴν χεῖρα πρὸς τὸν δημόσιον προϋπολογισμόν, καυχώμενοι ὅτι εἶχον τὴν δόξαν νὰ γεννηθῶσι παρ' ἀνδρῶν ἀποθανόντων ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ οἱ τοιοῦτοι κατακριταὶ ἡμῶν καὶ κατήγοροι εἶνε ὀλίγοι καὶ εὐάριθμοι, οὐδ' εἶνε δυνατὸν νὰ μᾶς ἀρκέσωσι. Τί σημασίαν θὰ εἴχαμεν, ἂν τόσον ὀλίγους μόνον εἴχαμεν ἐχθρούς; Ἐχθροί μας ἑπομένως, τουτέστι μισέλληνες, εἶνε ὄχι μόνον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ πάντες ὅσοι μᾶς ἀγνοοῦσι καὶ ἀδιαφοροῦσιν ἐντελῶς περὶ ἡμῶν. Οἱ προπάτορες ἡμῶν οἱ παλαιοὶ ἔλεγον ἐν αὐταρκείᾳ γνησίως ἑλληνικῇ: πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος, καὶ εἶχον ἴσως δίκαιον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Ἡμεῖς, οἵτινες δὲν τολμῶμεν ἔτι νὰ φθάσωμεν ἕως ἐκεῖ, ἀρκούμεθα εἰς τὴν παρωδίαν τοῦ παλαιοῦ λογίου, καὶ λέγομεν ἁπλούστερον: πᾶς μὴ φιλέλλην μισέλλην.

Εἶνε δυνατόν, λέγομεν, νὰ ἀγνοῇ τις σήμερον τὴν νέαν Ἑλλάδα καὶ τοὺς νέους Ἕλληνας, ἐκτὸς ἂν τὸ κάμνῃ ἐπίτηδες; Εἶνε ἐπιτεταμμένον εἰς οἱονδήποτε καθὼς πρέπει ἄνθρωπον νὰ μὴ μᾶς γνωρίζῃ, δηλαδὴ νὰ μὴ μᾶς ἐπαινῇ; Καὶ τί λοιπὸν ἄλλο, ἢ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ ὀνομασθῶσιν οἱ ἀμαθεῖς καὶ βάρβαροι, οἱ ἀπαίδευτοι καὶ ἀνόητοι ἐκεῖνοι, οἱ νομίζοντες ὅτι εἶνε ποτὲ δυνατὸν νὰ γείνῃ οἱοσδήποτε περὶ αὐτῶν ὀνομαστὶ λόγος, χωρὶς αὐτοὶ νὰ λαλήσωσι περὶ τῶν νέων Ἑλλήνων;

Οὕτω δὲ πάντες οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ θνητοί, οἱ περὶ πολλὰ ἴσως ἄλλα ἀσχοληθέντες καὶ διακριθέντες καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν εὐφήμως μνημονευόμενοι, ἀλλ' ἁμαρτήσαντες ὅμως τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα νὰ μὴ ἀνησυχήσωσι περὶ ἡμῶν, κατατάσσονται εἰς τῶν μισελλήνων τὸ τάγμα, καὶ αὐξάνουσιν αὐτὸ εἰς στρατιὰν πυκνὴν καὶ μεγάλην.

Καὶ τοὺς χαρακτηρίζομεν μὲν εὐλόγως πάντας αὐτοὺς ὅπως τοὺς πρέπει, καὶ ἀγανάκτησιν αἰσθανόμεθα πατριωτικὴν διὰ τὸν

μισελληνισμόν των, ἀλλά, τί τὰ θέλετε; ἡ ἀγανάκτησις ἡμῶν μετέχει πως καὶ ὑπερηφανείας. Ὀργιζόμεθα μὲν ὅτι ἀδιαφοροῦσι περὶ ἡμῶν, ὡς ὀργίζεται ἡ ἐρωτότροπος γεροντοκόρη παρερχομένη ἐνώπιον ἀπαθῶν ὀμμάτων καὶ οὐδὲν ἀκούουσα θαυμαστικὸν ἐπιφώνημα, ἀλλὰ παρηγορούμεθα ὅμως, ὡς ἐκείνη, ἐνδομύχως, πεποίθησιν ἔχοντες ἀσφαλῆ, ὅτι οἱ οὕτω προσφερόμενοι κινοῦνται τίς οἶδεν ἐκ τίνος ταπεινοῦ αἰσθήματος φθόνου ἢ κακίας, καὶ κομπάζομεν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, ἀναλογιζόμενοι θυμοσόφως, ὅτι μόνον οἱ μέγα σημαίνοντες ἔχουσι πολλοὺς ἐχθρούς, διότι

εἰς ταπείνημα ὁ φθόνος πηδᾷν φιλεῖ.

* * *

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ὑπάρχει λέξις δυσώνυμος ἣν δὲν ἐκολλήσαμεν εἰς τὴν ῥάχιν τῶν κακῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι μόνον ἴσως τὸ εὐρωπαϊκῆς φήμης ἀπολαῦον ὑβριολόγιον τοῦ Κ. Κόντου θὰ ἤρκει εἰς προσήκουσαν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα προξενεῖ εἰς τὰς πατριωτικὰς τῶν Ἑλλήνων καρδίας ἡ μοχθηρία τῶν μισελλήνων. Ἐκείνους μάλιστα, ὅσοι μὴ ἀρκούμενοι εἰς περιφρονητικὴν ἀδιαφορίαν, ἐλέγχουσιν ἡμᾶς ἀσυστόλως καὶ κατακρίνουσι καὶ κατηγοροῦσιν, ἐκείνους οἵτινες ὑποτιμῶσι τὸ παρὸν καὶ καταστρέφουσι τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὤ! αὐτοὺς τοὺς πνίγομεν βεβαίως, ἂν πέσωσί ποτε εἰς τὰς χεῖράς μας.

Τοὺς πνίγομεν ἐν ἐθνικῷ συλλαλητηρίῳ, καὶ ἀμφίβολον εἶνε ἂν θὰ εὑρεθῇ κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ ἱερὰν στιγμὴν Ἕλλην ἄνθρωπος, ὅστις νὰ ἐγείρῃ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν θυμάτων, ὑπεραπολογούμενος αὐτῶν ὁπωσδήποτε ἐνώπιον τῆς ἐξωργισμένης ἐθνικῆς ἡμῶν συνειδήσεως.

Καὶ ὅμως — ἐντρέπομαι ἀληθῶς καὶ καλύπτω τὸ πρόσωπον

διὰ τῶν χειρῶν μου, πρὶν ἐκστομίσω τὴν βλασφημίαν — καὶ ὅμως εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν καὶ τοὺς κατηγόρους ὀφείλομεν οἱ νέοι Ἕλληνες πολὺ πλείονα ἢ εἰς τοὺς ξένους φίλους καὶ κόλακας.

Ἂν ἔχομέν τι σήμερον ἀγαθόν, — καὶ ἔχομεν ὀλίγα, μάρτυς μου ὁ Θεὸς —, ἂν κατωρθώσαμέν τι ἄξιον λόγου ἀφ' ἧς ἀνεγεννήθημεν, οἱ μισέλληνες ἡμῶν ἐχθροὶ εἶνε οἱ κύριοι αὐτοῦ ἐργάται καὶ οἱ λόγοι των οἱ πικροί. Αὐτοὶ μᾶς ἐξώργισαν καὶ μᾶς δυσηρέστησαν, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ ἐπαίδευσαν καὶ ἐσωφρόνισαν ἡμᾶς.

Στομάχους ἀργοὺς καὶ ἀῤῥώστους δὲν ἰαίνει ἀφέψημα γλυκυῤῥίζης, ἀλλὰ πικρὰ κασία καὶ ἄψινθος. Ἔχομεν δὲ δυστυχῶς ἀσθενεῖς καὶ παραλύτους τοὺς διανοητικοὺς ἡμῶν στομάχους, ὁσαδήποτε καὶ ἂν μεγαλορῥημονοῦμεν ἐν ὥραις πατριωτικῆς αὐταρκείας,

αὐτὸς αὐτοῦ κόλαξ ἕκαστος ὢν καὶ πρῶτος καὶ μέγιστος,

ὁσαδήποτε καὶ ἂν ψάλλωσιν εἰς ἦχον τρίτον οἱ τῶν ἀθηναϊκῶν τριόδων κομπολακύθαι καὶ οἱ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀγορῶν φιλέλληνες.

Οὐδέν ποτε ἐκερδήσαμεν, οὐδ' ἀγαθὸν ἐμάθομεν οὐδ' ἀπεμάθομεν κακὸν παρὰ τῶν εὐμενῶν ἡμῶν ἀλλοδαπῶν φίλων. Ἐνανουρίσθημεν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ νάρκῃ τοῦ μεγάλοπρεποῦς ἡμῶν ὕπνου, καὶ ἐτανύσαμεν ἐν ὀκνηρίᾳ τὰς κνήμας ἡμῶν καὶ ἐχασμήθημεν πρὸ τοῦ θάλπους τοῦ ἡλίου τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης. Ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο.

Οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν, οἱ μοχθηροὶ καὶ κακότροποι μισέλληνες μᾶς ἐπετίμησαν, εἶν' ἀληθές, καὶ μᾶς ἐκακολόγησαν, μᾶς ἐπροπηλάκισαν πολλάκις καὶ μᾶς ἐξηυτέλισαν, ἀλλ' ἡ μάστιξ τῶν λόγων αὐτῶν παρήγαγεν ἐπὶ τῆς νωθρᾶς καὶ πλαδαρᾶς ἡμῶν σαρκὸς οἷον παράγει ἀποτέλεσμα ἡ ὑπὸ τῆς θεραπευτικῆς παραγγελλομένη ἐνίοτε μαστίγωσις τῶν ἐξηντλημένων γεροντίων. Ἐκραυγάσαμεν ἐξ ὀδύνης ὑπὸ τὰς πληγάς, κατηράσθημεν τοὺς μαστιγοῦντας, καὶ διεμαρτυρήθημεν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων κατὰ

τῆς ἀδικίας καὶ βαρβαρότητος· ἀλλ' ἐξήγειραν ὅμως καὶ ἐσωφρόνισαν καὶ ὠκοδόμησαν ἡμᾶς οἱ παιδεύοντες, εὐηργέτησαν δὲ ἀναντιῤῥήτως οἱ ὑβρίζοντες καὶ ἐξουθενοῦντες.

Ἀδύνατον εἶνε οἱ ἀναγινώσκοντες τὰς γραμμὰς ταύτας νὰ μὴ ἐνθυμῶνται, ὅτι καὶ ἐπηνέθησαν πολλάκις καὶ κατεκρίθησαν. Παραδέχομαι δὲ πρὸς χάριν των, ὅτι καὶ δικαίως πάντοτε ἐπηνέθησαν καὶ ἀδίκως κατεκρίθησαν· ἀδιάφορον. Θὰ συνομολογήσωσιν ὅμως μετ' ἐμοῦ, ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ συνειδήσεως, ὅτι ἀπὸ τῶν κατακρίσεων ἰδίως ἐκαρπώθησαν ὅσα, τοὺς ἐπαινέτας πιστεύοντες, ὑπελάμβανον κεκτημένα.

Τὸ κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον, καὶ ἐξομολογοῦμαι τοῦτο ἐν πάσῃ σπουδαιότητι, οὐδέν ποτε ἐδιδάχθην οὐδ' ὠφελήθην ἀπὸ τῶν φιλικῶν ἐπαίνων, πολλὰ δὲ τοὐναντίον ὀφείλω εἰς τὰς ἐχθρικὰς κατακρίσεις, καὶ αὐτὰς τὰς ἀπὸ δυσμενεστάτης γνώμης.

Πότε θὰ ἐννοήσωμεν πάντες, ὡς ἔθνος, ὅτι οἱ μισέλληνες ἡμῶν ἐχθροὶ μᾶς ὠφελοῦσι πλειότερον τῶν φιλελλήνων ἡμῶν φίλων ; Πότε δὲ τέλος θὰ παύσωμεν διακρίνοντες τοὺς περὶ ἡμῶν λαλοῦντας ἢ μὴ λαλοῦντας εἰς τὰς δύο ἐκείνας μεγάλας τάξεις, περὶ ὧν ἔλεγον ἀρχόμενος τοῦ λόγου ; Πότε θὰ μάθωμεν ὅτι μόνη ἡ ἀλήθεια σώσει ἡμᾶς ;

Μόνον ὅταν παύσωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς καταψευδόμενοι καὶ τὰς σκιὰς τῶν προγόνων περισαίνοντες· μόνον ὅταν αἰσθανθῶμεν ὅτι εἴμεθα μικροὶ υἱοὶ πατέρων μεγάλων, καὶ ὅτι χειρίστη δίαιτα πρὸς αὔξησιν ἡμῶν καὶ ἀνάρρωσιν εἶνε ἡ δίαιτα ἐκείνη, ἣν θαυμασίως ὠνόμαζεν ὁ Πλάτων ὀψοποιϊκὴν κολακείαν.

ΣΥΡΜΟΣ Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ; *)

Ἑσπέραν τινὰ τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου ἐπέστρεφον ἀργὰ εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ μακρυνοῦ περιπάτου. Δὲν ἤμην μόνος· ἀγαθὸς φίλος, ὃν εἶχον συναντήσει μονήρη πλανώμενον πέραν τῶν κήπων τῶν Πατησίων, ἐπέστρεφε μετ' ἐμοῦ. Ἡ ἑσπέρα ἦτο ἀστροφεγγὴς καὶ γλυκεῖα. Ἀσθενὴς ἀλλὰ δροσώδης ἀνέβαινε πάντοτε ἀπὸ τοῦ Φαλήρου ἡ αὔρα τοῦ Σαρωνικοῦ, ὁ γρύλλος ἐτερέτιζε μελαγχολικῶς τὴν μονότονον αὐτοῦ ᾠδὴν ὑπὸ τὰ ξηρὰ χόρτα, καὶ μακρόθεν, που καί που, ὡς σβεννυμένη ἀπήχησις, ἔφθανεν εἰς τὰς ἀκοάς μας τὸ ἄσμα πλανήτιδος ἀηδόνος, μάτην ἴσως ἀναζητούσης δροσερὸν καταφύγιον εἰς τοὺς κήπους τῆς ὡραίας ἐξοχῆς, ἣν οἱ φιλόκαλοι νάξιοι κηπουροὶ μετέβαλον βαθμηδὸν εἰς κριθοσπάρτους ἀγροὺς καὶ φυτώριον χρυσομήλων.

Ἡ λεωφόρος ἦτο εὐτυχῶς ἔρημος περιπατητῶν, καὶ ἡ κυκλοῦσα γοητευτικὴ ἐρημία ἐβράδυνε τὸ βῆμα ἡμῶν χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν. Ἐπεριπατοῦμεν ὡς ἄνθρωποι προσπαθοῦντες νὰ παρατείνωμεν μᾶλλον ἢ νὰ συντάμωμεν τὸν δρόμον, κ' ἐβαίνομεν ἐφ' ἱκανὸν σιωπῶντες, ἀναλικνίζοντες ῥυθμικῶς δι' ἑκατέρας τῶν χειρῶν τοὺς πίλους ἡμῶν καὶ τὰς ῥάβδους, καὶ ἀναπνέοντες δι' ἀπλήστων πνευμόνων τὴν δρόσον τῆς ἐλαφρᾶς αὔρας, ἥτις μόλις ἐσάλευε τὸ φύλλωμα τῆς γηραιᾶς καὶ ῥαχιτικῆς δενδροστοιχίας τῆς ὁδοῦ.

— Κύτταξε, τί ἐρημία! εἶπον τέλος, λύων ἐγὼ πρῶτος τὴν σιωπήν. Περίεργον πρᾶγμα, νὰ μὴν ἦνε ψυχὴ γεννητὴ αὐτὴν τὴν ὥραν εἰς τὸν ὡραῖον αὐτὸν περίπατον, ἐνῷ ἄλλοτε ἦσαν γεμᾶτα

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἡμερολογίῳ «Ποικίλη Στοὰ» τοῦ ἔτους 1887.

τά πεζοδρόμιά του, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔκαιεν ὁ ἥλιος καὶ ἔπνιγεν ὁ κονιορτός.

— Διατί σοῦ φαίνεται τὸ πρᾶγμα περίεργον, ἀπήντησεν ὁ φίλος μου, ἐνῷ τοὐναντίον εἶνε, νομίζω, φυσικώτατον. Τὴν ποιητικὴν ἐρημίαν ὀλίγοι ἀγαποῦν, διότι ὀλίγοι αἰσθάνονται τὰ θέλγητρά της. Οἱ πολλοὶ προτιμοῦν τὸν κόσμον, τὸ πλῆθος, τὸν θόρυβον· καὶ δι' αὐτὸ αὐτὴν τὴν ὥραν, ἀντὶ νὰ ἔλθουν ἐδῶ νὰ ἰδοῦν σὲ ἢ ἐμέ, ἢ πιθανώτερον κανένα, καὶ ν' ἀκούσουν τὸν γρύλλον, πηγαίνουν καλλίτερα εἰς τὸ θέατρον τῶν Ὀλυμπίων ν' ἀκούσουν τὰς Δύο Ὀρφανάς, εἰς τὸ Φάληρον ν' ἀκούσουν τὴν μουσικὴν τῆς Victorieuse καὶ ὀλίγην κακολογίαν, ἢ καὶ εἰς τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, νὰ ἰδοῦν τὸν Καλλίστην. Ὑποθέτεις ἄρά γε, ὅτι εἰς ἄλλον τόπον εἶνε τὰ πράγματα διαφορετικά;

— Ὄχι βέβαια ἐντελῶς, ἀλλὰ κάπως· ἀλλοῦ, καὶ τὸ ἠξεύρεις ὡς τὸ ἠξεύρω, ὑπάρχει μεγάλη τοῦ κοινοῦ μερίς, ἥτις κάμνει ὅ,τι λέγεις, διότι ὁ συρμὸς εἶνε φοβερὸς δεσπότης, καὶ τὸ κράτος του θὰ ἦτο μηδενικόν, ἂν οἱ ἄνθρωποι δὲν παρηκολούθουν ὁ εἷς τὸν ἄλλον· ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι, ὀλιγώτεροι βεβαίως, ἀλλ' ἀρκετοὶ πάντοτε, οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι ἠμποροῦν νὰ διασκεδάσουν, ἔστω καὶ ἂν δὲν εὑρίσκωνται μεταξὺ χιλίων ἢ δισχιλίων ὁμοίων των, καὶ τῶν ὁποίων τὴν τέρψιν δὲν ἀποτελεῖ ἀπαραιτήτως ἡ ἀκρόασις παραφώνου ἄσματος ἢ τὸ θέαμα τῆς ἀλευρωμένης μορφῆς προστύχου γελωτοποιοῦ.

— Ἐδῶ, εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶνε αὐτοὶ πολὺ ὀλιγώτεροι, ἢ μᾶλλον εἶνε πολὺ ὀλίγοι. Ἰδοὺ ἡ μόνη διαφορά.

— Ἄ! ἐφώνησα εὐχερῶς θριαμβεύων. Εἴμεθα σύμφωνοι. Ἀλλὰ διατί τόσον ὀλίγοι; Τόσον ἄρά γε ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτὸν τὸ ἐκπολιτιστικὸν κράτος τοῦ συρμοῦ, ὥστε νὰ μὴ τολμῶμεν πλέον καὶ νὰ διασκεδάσωμεν παρὰ τοὺς κανόνας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις του;

— Δὲν ἠξεύρω, ὑπέλαβεν ἐκεῖνος μετά τινα δισταγμόν, τί νὰ σοῦ ἀπαντήσω. Μοῦ γενικεύεις πολὺ τὸ ζήτημα, καὶ θὰ πέσωμεν

εἰς θεωρίας κοινωνιολογικάς, αἱ ὁποῖαι, προκειμένου περὶ τῆς ἰδικῆς μας κοινωνίας, δὲν μοῦ εἶνε, σοῦ τ' ὁμολογῶ εἰλικρινῶς, οὔτε παρήγοροι οὔτε εὐάρεστοι.

— Ἀδιάφορον· ἂν θέλῃ κανεὶς σήμερον νὰ ὁμιλῇ μόνον περὶ πραγμάτων εὐαρέστων καὶ παρηγόρων, πρέπει νὰ σιωπαίνῃ.

— Αἴ, τότε.... ἂς ἦνε! ἀπήντησε μειδιῶν ὁ συνοδός μου. Διατί ὅμως πρὸ μικροῦ μοῦ ὠνόμασες τὸ κράτος τοῦ συρμοῦ ἐκπολιτιστικόν; Μήπως ταὐτίζεις συρμὸν καὶ πολιτισμόν; Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν τὸ παραδέχομαι, τοὐλάχιστον διὰ τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν.

— Πῶς δηλαδή; Δὲν παραδέχεσαι σὺ συρμὸν τοῦ πολιτισμοῦ;

— Βεβαίως τὸν παραδέχομαι· ἀλλὰ παραδέχομαι καὶ κάτι ἄλλο· παραδέχομαι καὶ πολιτισμὸν τοῦ συρμοῦ· παραδέχομαι δὲ καὶ κάτι περισσότερον ἀκόμη· ὅτι ἠμπορεῖ κάνεὶς ἐξαίρετα νὰ ἦνε πολιτισμένος, χωρὶς ν' ἀκολουθῇ τὸν συρμόν, καὶ τοὐναντίον, ἠμπορεῖ ν' ἀκολουθῇ πιστότατα τὸν συρμόν, χωρὶς ν' ἀποδεικνύῃ τοῦτο ὅτι εἶνε πολιτισμένος. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν τελευταίαν κατηγορίαν νομίζω ὅτι κατατάσσεται τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἰδικῆς μας κοινωνίας, ἐκείνης, ἐννοῶ, ἡ ὁποία θέλει νὰ φαίνεται πολιτισμένη.

— Φρονεῖς λοιπόν, ὑπέλαβον, ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ που πολιτισμὸς χωρὶς συρμόν, ἢ συρμὸς χωρὶς πολιτισμόν;

— Βεβαιότατα. Ἀπόδειξις τοῦ πρώτου πολλαὶ πόλεις τῆς Γερμανίας· ἀπόδειξις τοῦ δευτέρου ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν.

— Ἀλλὰ τότε λοιπὸν ἀρνεῖσαι, ὅτι ὁ συρμὸς εἶνε προϊὸν τοῦ πολιτισμοῦ;

— Διόλου δὲν τὸ ἀρνοῦμαι.

— Ἀλλὰ τότε...

— Μὴ βιάζεσαι· ἠξεύρω τί θέλεις νὰ εἰπῇς. Πῶς εἶνε δυνατὸν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἔχουν συρμὸν καὶ νὰ ἦνε πιστοί του λάτρεις, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀληθῆ πολιτισμόν; Πῶς γίνεται νὰ ἔχουν τὸ προϊόν του, χωρὶς νὰ ἔχουν ἐκεῖνον; Τοῦτο δὲν ἤθελες νὰ εἰπῇς;

— Ἀκριβῶς.

— Ἁπλούστατον. Ὁ συρμὸς τῶν Ἀθηναίων εἰσάγεται ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς· οὔτε αὐτοφυὴς ἐδῶ εἶνε, οὔτε προϊὸν ἐγχωρίου καλλιεργείας. Ὅπως πίνομεν τέϊον χωρὶς νὰ καλλιεργῶμεν τὸ φυτόν του, ὅπως φοροῦμεν βελοῦδα χωρὶς νὰ τὰ κατασκευάζωμεν, τοιουτοτρόπως ἔχομεν καὶ συρμὸν χωρὶς νὰ τὸν παράγωμεν. Ἂς ἦνε καλὰ ἡ εὐάριθμος ἐκείνη ὁμὰς τῶν λεγομένων πολιτισμένων ἢ φιλοπροόδων, ὡς τοὺς ἐβάπτισεν ἡ ἐφημερίς των, οἱ ὁποῖοι φροντίζουν νὰ κάμνουν ἐγκαίρως τὴν προμήθειάν των ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν χάριν τῶν ἐγχωρίων καταναλωτῶν, καὶ νὰ ἐξοδεύουν τὸ περιζήτητον ἐμπόρευμα ὄχι μόνον πρὸς ἴδιον κέρδος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὠφέλειαν ψυχοσωτήριον τῆς πολυαρίθμου πελατείας των.

— Θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς ὅμως μίαν παρατήρησιν.

— Ὅσας θέλῃς· τὸ θέμα εἶνε ἄξιον συζητήσεως, καὶ πολὺ διασκεδαστικόν· ἀφοῦ δὲ τὸ ἠρχίσαμεν ἄπαξ, ἂς τὸ ἐξαντλήσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν. Λέγε.

— Ἀφοῦ λέγεις, ὅτι οἱ εἰσαγωγεῖς αὐτοὶ τοῦ ξένου συρμοῦ ἔχουν τόσον πολυάριθμον πελατείαν, ὅτι μ' ἄλλους λόγους ὅλος σχεδὸν ὁ κόσμος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀκολουθεῖ τὸν συρμόν, παρεδέχθης δὲ ἤδη πρὸ ὀλίγου, ὅτι ὑπάρχει πολιτισμός τις τοῦ συρμοῦ, διατί δὲν παραδέχεσαι, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶνε πολιτισμένοι;

— Διότι, ὅταν λέγω πολιτισμένος περὶ ἀνθρώπου οἱουδήποτε ἢ περὶ λαοῦ, δὲν ἐννοῶ τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τοῦ συρμοῦ, τὸν ὁποῖον μοῦ ἐνθύμισες, τουτέστι δὲν ἐννοῶ τὴν ἐπιφάνειαν, οὔτε τὸ φόρεμα, οὔτε τὸν τρόπον τοῦ χαιρετισμοῦ, οὔτε τὸ κόψιμον τῶν μαλλιῶν, οὔτε τὸ σχῆμα τῆς μύτης τῶν ὑποδημάτων. Ὅλα αὐτὰ εἶνε προσωπεῖον εὔμορφον, τὸ ὁποῖον, ὡς ὅλα τὰ προσωπεῖα, δὲν καλύπτει πάντοτε καὶ εὔμορφον πρόσωπον. Ὅλα αὐτὰ ἀγοράζονται προχείρως δι' ὀλίγων κερμάτων, καὶ εἶνε εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πρώτου ξυλοσχίστου, ὅστις νομίσῃ φιλοτιμίας ζήτημα νὰ καταβάλῃ τὸ ἀντίτιμόν των ἐκ τοῦ περισσεύματός του ἐνίοτε, ἢ πολὺ συχνότερα ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ. Ὑποθέτει βεβαίως

αὐτὸς — καὶ διὰ τοῦτο τὸ κάμνει, — ὅτι τοιουτοτρόπως πολιτίζεται, ἐξευγενίζεται, ὡς λέγει, καὶ θαυμάζει ἴσως ἐνδομύχως πόσον εὔκολος εἶνε ὁ πολιτισμός. Ἀλλὰ πολιτισμὸς εἶνε αὐτό; Εἶνε αὐτὸ μαρτύριον ἐπαρκὲς τῆς μορφώσεως ἐκείνης τοῦ νοῦ, τοῦ ἐξευγενισμοῦ ἐκείνου τῆς καρδίας, τῆς ἡμερώσεως ἐκείνης τῶν ἠθῶν, τὰ ὁποῖα ὅλα ὁμοῦ εἶνε ἀπαραίτητα συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ;

Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν ἐτόλμησα νὰ ἀπαντήσω, οὐδὲ ἠθέλησα νὰ διακόψω κἂν τὸν συνοδόν μου, οὗτινος κατεφέρετο ἤδη ζωηρότερος ὁ λόγος καὶ βιαιότερον ἀνεπάλλετο ἡ ῥάβδος.

— Καὶ εἶνε δυνατόν, ἐξηκολούθησε, νὰ ὀνομασθῇ μία κοινωνία πολιτισμένη, ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ἔχει γαλλικὸν θέατρον, ἢ διότι συγκροτεῖ χοροὺς εἰς τὰ ξενοδοχεῖα, ἢ διότι παίζει Croquet καὶ Rally Papers, ἢ διότι ἀπέκτησεν ἱπποδρόμια καὶ λεμβοδρομίας, ἐνῷ ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῆς ἄνθρωποι, καὶ εἶνε οἱ περισσότεροι δυστυχῶς, οἱ ὁποῖοι καίουν τὰ δάση διὰ ν' ἀποκτήσουν χόρτον τὰ πρόβατά των, καὶ λατομοῦσι τὴν Πνύκα διὰ νὰ κτίσωσιν ἀχυρῶνας; οἱ ὁποῖοι ἀποσπῶσι τοὺς τρυφεροὺς κλάδους τῶν δένδρυλλίων τῆς ὁδοῦ διὰ νὰ μαστίσωσι τοὺς ὄνους των καὶ ῥίπτουσι τὰ καθάρματα τῶν οἰκιῶν αὐτῶν πρὸ τῆς θύρας των διὰ νὰ εὐωχῶνται οἱ ἀνέστιοι σκύλοι τῆς γειτονίας; οἱ ὁποῖοι ἀποκαθηλοῦσι τὰ καθίσματα τῶν πλατειῶν, καὶ χύνουσιν ἀπὸ τὰ παράθυρα τὰ ῥυπαρά των ὕδατα ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῶν διαβατῶν, καὶ σχίζουσι μὲ τὰ μαχαίριά των τὰ καθίσματα τῶν ἁμαξῶν τοῦ σιδηροδρόμου; Ἢ μὴ τυχὸν εἶνε δεῖγμα πολιτισμοῦ τὸ νὰ ῥαπίζωσι τοὺς ἀνθρώθρώπους οἱ φρουροὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, ἢ τὸ νὰ εἰσέρχωνται ἔφιπποι ἀξιωματικοὶ εἰς τὰ ὕπαιθρα καφενεῖα, ἢ τὸ νὰ θηρεύωνται κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπωάσεως τὰ πτηνά, διὰ τὸ Μουσεῖον δῆθεν καὶ δυνάμει ἐπισήμου ἀδείας τῆς ἀρχῆς, ἢ τὸ νὰ καίωνται τὸ Πάσχα αἱ Ἀθῆναι ἀπὸ τὰ σμπάρα τῶν ἀντάμιδων;

Καὶ περάνας τὴν ἀποστροφήν του ὁ φίλος μου, ἔστη ἐνώπιόν μου προκλητικὸς ὡς ἐρωτηματικὸν σημεῖον.

— Δὲν τ' ἀρνοῦμαι ὅλ' αὐτά, ὑπέλαβον ἐγὼ δειλῶς, πολὺ δειλῶς, διότι εἶνε δυστυχῶς ἀλήθειαι· ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὸ συμπέρασμά σου εἶνε κἄπως ὑπερβολικόν.

— Πῶς; ὑπερβολικόν; ἐφώνησεν ἐκεῖνος, καὶ ἡ ῥάβδος του ἐδούπησεν ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου.

— Νομίζω, τοιαῦτα δείγματα βαρβαρότητος ἀπαντῶνται καὶ εἰς τοὺς πλέον πολιτισμένους τόπους . . .

— Μάλιστα, φίλτατε, ἀπαντῶνται· ἀλλ' ἀπαντῶνται ὡς ἐξαίρεσις, καὶ ὁσάκις ἀπαντῶνται ἀποδοκιμάζονται ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως, καταδιώκονται ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, καὶ τιμωροῦνται ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης.

— Καὶ μήπως ἐδῶ; . . .

— Διόλου! διέκοψεν ἀτίθασος ὁ φίλος μου, πρὶν ἢ περάνω τὴν φράσιν μου Διόλου. Ἐδῶ ὄχι μόνον οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι, οἱ κἄπως πολιτισμένοι, τ' ἀκούομεν καὶ ἀδιαφοροῦμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἡ ἀρχὴ δὲν τὰ καταδιώκει, καὶ ὁσάκις τὰ καταδιώξῃ θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ μὴ τὰ κατεδίωκε, διότι ἡ καταδίωξίς της τελειόνει συνήθως εἰς τὴν συνοπτικὴν διαδικασίαν τῶν ῥαπισμάτων· τῆς δὲ δικαιοσύνης ποσάκις δὲν δεσμεύομεν πάλιν τὰς χεῖρας ἡμεῖς, οἱ δῆθεν πολιτισμένοι καὶ ἰσχύοντες, ἐγὼ ὁ δημοσιογράφος, σὺ ὁ βουλευτής . . .

— Ἄ! ὅσον δι' αὐτό, διαμαρτύρομαι!

— Ἀδιάφορον· ἂν δὲν τὸ κάμνεις σύ, τὸ κάμνει ἄλλος συνάδελφός σου, καὶ εἶνε τὸ ἴδιον. Μὴ ζητῇς λοιπὸν παραβολὰς καὶ ὁμοιότητας μεταξὺ τῶν ἐδῶ συμβαινόντων καὶ τῶν γινομένων ἀλλαχοῦ τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Ἡμεῖς ἐδῶ, φίλτατε, εἴμεθα ἀκόμη ἀπολίτιστοι, καὶ ἂν δὲν εἴμεθα βάρβαροι ἐντελῶς, εἴμεθα ἡμιβάρβαροι, τὸ ὁποῖον εἶνε πολὺ χειρότερον, διότι ἀπατᾷ.

— Ἀλλὰ τέλος πάντων, ἀνέκραξα ἐν ἀπογνώσει, δὲν εἴμεθα ὅλοι. Εἶνε καὶ ἄνθρωποι . . .

— Ἀληθῶς πολιτισμένοι. Συμφωνότατος. Ἀλλ' ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, τῶν πολὺ ὀλίγων — σημείωσε — δὲν

εἶνε πολιτισμὸς ἐθνικός, δὲν εἶνε γέννημα τῆς πατρίου γῆς οὐδὲ προϊὸν πατρίου ἀτμοσφαίρας. Ἀπεκτήθη ἐπὶ ξένης γῆς ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἢ διὰ ξένης μορφώσεως, καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὰ φυτὰ τῶν θερμοκηπίων, τὰ ὁποῖα θάλλουσιν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος στεγόμενα ὑπὸ τῶν ὑέλων κατὰ τοῦ βορρᾶ καὶ τοῦ ψύχους καὶ θαλπόμενα διὰ μυστικῶν θερμαγωγῶν σωλήνων. Ἀποτελοῦσι καὶ αὐτὰ μέρος τοῦ κήπου, ἀλλ' ὁ κῆπος κύκλω εἶνε κατάξηρος καὶ χέρσος.

— Ὦ! δὲν εἶνε πάλιν τόση ἡ διαφορά . . .

— Ἂν δὲν εἶνε τόση ἀκριβῶς, εἶνε σχεδὸν τόση. Δι' αὐτὸ γελῶ, ἐγὼ τοὐλάχιστον, ὅταν ἀκούω τοὺς πολιτισμένους αὐτοὺς κυρίους νὰ παραπονῶνται καὶ ν' ἀγανακτοῦν, ὅτι δὲν ἔχομεν αὐτὸ καὶ ὅτι στερούμεθα ἐκεῖνο, ὅτι μᾶς λείπει τὸν χειμῶνα γαλλικὸν θέατρον ἢ ὅτι δὲν εὑρίσκει τις εἰς τὰς Ἀθήνας τσάϊ τῆς προκοπῆς. Ὑποθέτουν ὅτι ὁ πολὺς κόσμος αἰσθάνεται καὶ πρέπει νὰ αἰσθάνεται τὰς ἰδικάς των ἀνάγκας, καὶ λησμονοῦν, ὅτι αὐτοὶ μὲν εἶνε ἐμπρός, πολὺ ἐμπρός, οἱ δὲ ἄλλοι ὀπίσω, διότι αὐτοὶ μὲν διήνυσαν τὴν ὁδὸν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, οἱ δὲ ἄλλοι παρέπονται πεζοί.

Ὡμίλει ἔτι ὁ φίλος μου, ὅτε εἰσήλθομεν εἰς τὴν πόλιν. Ἦτο ἤδη νύξ· εὐάριθμος δὲ νέων ὁμάς, ἀδόντων μεγαλοφώνως, ἐπρόβαλλε τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὴν λεωφόρον ἀπὸ πλαγίας ὁδοῦ. Τὸ βῆμά των ἦτο ἀσταθὲς καὶ τὸ ἆσμά των ὅμοιον.

— Ἰδού, εἶπε σταματήσας ὁ συνοδός μου, ἓν πρόχειρον δεῖγμα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Καὶ ὅμως οἱ κύριοι αὐτοὶ εἶνε τοῦ συρμοῦ, διότι καὶ στενὰς περισκελίδας φοροῦν καὶ μυτερὰ ὑποδήματα.

Καὶ ἐχωρίσθημεν.

ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΤΩΝ ΣΚΥΛΩΝ *)

Ὅστις πρωϊνὸς ἐξέρχεται τοῦ οἴκου του ἐν Ἀθήναις ἔχει πολλὰς διασκεδάσεις καὶ τέρψεις ποικίλας, τὰς ὁποίας στεροῦνται συνήθως οἱ μεσημβρίζοντες ὀκνηροί. Ἀλλ' ὑπὲρ πάσας ὅμως τὰς ἄλλας, ὑπὲρ τὴν ὀρθρίζουσαν μουσικὴν τῶν ἐρρίνων κραυγῶν τῶν σαλεπτζήδων καὶ τὰς ὀξείας φωνασκίας τῶν ἐφημεριδοπωλῶν, ὑπὲρ τὸ εὔχαρι καὶ πλῆρες ζωῆς θέαμα τῶν εἰς τὰ σχολεῖα ταχυβατούντων παιδίων καὶ κορασίων, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐρχομένων ὀψοκόμων, ἓν ἰδίως ἀνεκλάλητον καὶ ἀπερίγραπτον, ἀλλὰ τακτικῶς ὅμως καθ' ἡμέραν ἐπαναλαμβανόμενον θέαμα ἑλκύει τὸ βλέμμα τοῦ διαβάτου καὶ ἀνακόπτει πολλάκις τὸ βῆμά του. Τὸ θέαμα δὲ τοῦτο τὸ ἐξόχως διασκεδαστικόν, ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ κακόσμῳ πολλάκις ῥυπαρίᾳ, εἶνε τὸ κατὰ πᾶσαν πρωΐαν πρὸ πάσης σχεδὸν ἐξωθύρας τῶν οἰκιῶν τελούμενον πανηγυρικὸν συμπόσιον τῶν ἀστέγων καὶ φερεοίκων σκύλων τῶν Ἀθηνῶν. Τῆς κυνικῆς δὲ ταύτης πανδαισίας χορηγὸς μὲν εἶνε πανταχοῦ ῥυπαρά τις καὶ λιπαρόχειρ μαγείρισσα, εὐμενεῖς δὲ καὶ ἀνεκτικοὶ προστάται καὶ οἱονεὶ τραπεζοκόμοι ἡ ἀστυνομία τῆς πρωτευούσης καὶ ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ Ἀθηναίων.

Πρωΐ, λίαν πρωΐ, μόλις χαράξῃ καὶ ἀνοίξῃ ἡ ἐξώθυρα τοῦ οἴκου, θὰ ἰδῆτε, ἂν ἔχετε διάθεσιν καὶ εἶσθε πρωϊνός, προβάλλουσαν τῆς θύρας νυσταλέαν τινὰ καὶ ἄνιπτον ἀνδρίαν ἢ ναξίαν μέγαιραν, κρατοῦσαν εἰς τὴν εὐτραφῆ καὶ σπαργῶσαν αὐτῆς

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων τῆς 18 Δεκεμβρίου 1893.

ἀγκάλην εὐμέγεθες ἐκ λευκοσιδήρου δοχεῖον. Τὸ ὀκτάγωνον αὐτὸ κιβώτιον περιεῖχεν ἄλλοτε πετρέλαιον. Ἐταξείδευσε μακρόθεν, ἐξ Ἀμερικῆς, καθ' ὑψηλὴν κυβερνητικὴν παραγγελίαν, ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει, σεσημασμένον μὲ βασιλικὰς σφραγῖδας, συνοδευόμενον κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ διὰ δηλωτικῶν καὶ πιστοποιήσεων ἀπειραρίθμων, καὶ ἐταμιεύθη εἰς ἀποθήκας δημοσίας, ὅθεν ἐξῆλθεν ὑπερήφανον ἐπὶ τῇ πενταπλασίᾳ ὑπερτιμήσει τῆς ἀξίας τοῦ περιεχομένου του. Ἀλλὰ τὸ πολύτιμον αὐτοῦ αἷμα ἐξέρρευσε βαθμηδόν, φωτίσαν τίς οἶδε πόσας ἀγρυπνίας καὶ πόσην ἐργασίαν, πόσας χαρὰς ἢ ἀγωνίας καὶ πόσα ὄργια ἢ πένθη, τὸ δὲ πρόστυχον αὐτὸ κέλυφος, κενὸν καὶ περιφρονηθέν, ἀφοῦ ἐρρίφθη ἀπὸ γωνίας εἰς γωνίαν τοῦ μαγειρείου καὶ ἐδέχθη εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ πᾶν κάθαρμα καὶ πάντα φορυτόν, κατήντησεν ἐπὶ τέλους τὸ τακτικὸν δοχεῖον τῶν σαριδίων τοῦ μαγειρείου καὶ τῶν ἀποτραπεζίων αὐτοῦ λειψάνων.

Ἐκεῖ ταμιεύεται πλέον πᾶν ὀστοῦν γυμνωθὲν ὑπὸ τοὺς ὀδόντας τῆς οἰκοσίτου γαλῆς, καὶ πᾶν ἄρτου κατάρρυπον θρύμμα, σαρωθὲν ἀπὸ πάσης γωνίας τοῦ οἴκου. Ἐκεῖ πᾶν λαχάνου ἐξώφυλλον καὶ πᾶσα δαυκίου οὐρά. Ἐκεῖ τῶν κενῶν ὠῶν τὰ κελύφη καὶ τὰ σπογγίσαντα τὸ τηγάνιον τεμάχια χαρτίου. Ἐκεῖ τέλος πᾶν ἀπόβλημα τῆς τραπέζης καὶ ὅλα τῶν ἑρμαρίων τὰ περιττώματα. Καὶ τὸ πολύτιμον αὐτὸ ταμίευμα φυλάσσεται εἰς τὴν γωνίαν ἐκεῖ, μέχρις οὗ σημάνῃ ἐκ τῆς ὁδοῦ ὁ κώδων τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας ἐν τῷ κάρρῳ τῆς ἀστυνομίας.

Ἀλλ' ὁ καρραγωγεὺς τῆς καθαριότητος δὲν εἶνε δυστυχῶς πάντοτε καὶ πανταχοῦ πρωϊνός. Τίς οἶδεν εἰς ποῖον πρωϊνώτερον αὐτοῦ οἰνοπωλεῖον καταγίνεται νὰ στομώσῃ τὸν στόμαχόν του πρὸς τὰς μελλούσας ἀναθυμιάσεις τοῦ κάρρου του. Ἄλλως δὲ καὶ πρὸς τί νὰ σπεύσῃ; Μήπως θὰ τιμωρηθῇ ἂν βραδύνῃ, ἢ μήπως κινδυνεύει νὰ ἐπανέλθῃ κενός; Τὸ φορτίον του εἶνε πάντοτε ἕτοιμον καὶ τὸν περιμένει. Ἂς περιμείνῃ λοιπόν. Τὸ φορτίον ὅμως δὲν τὸν περιμένει εἰς τὴν γωνίαν του, ἀλλ' ἐξέρχεται εἰς τὴν ὁδόν.

Ἡ μαγείρισσα ἐπρόβαλεν εἰς τὴν θύραν, κατεσκόπησε δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τὴν ὁδόν, οὐχὶ μήπως ἀνακαλύψῃ ἐρχόμενον τὸ ἀμάξιον τῆς καθαριότητος, ἀλλὰ μήπως ἴδῃ που κοκκινίζοντα πρωϊνόν τινα κλητῆρα, καὶ ἀφοῦ ἐπείσθη, ὅτι πάντα ἠρεμοῦσιν, ὅτι οὐδὲν ἐχθρικὸν βλέμμα τὴν κατοπτεύει, ἀνέτρεψε διὰ μιᾶς τὸν τενεκέν της — ὄχι πρὸ τῆς ἐξωθύρας τοῦ οἴκου ἐν ᾧ ὑπηρετεῖ, ἀλλὰ πρὸ τῆς γειτονικῆς συνήθως, ἵνα σώσῃ ὁπωσδήποτε τὴν φιλοτιμίαν τῶν κυρίων της — καὶ ἐξηφανίσθη ταχεῖα εἰς τὰ βάθη τῆς οἰκίας.

Δὲν ἐπρόφθασε νὰ στρωθῇ ἡ ὕπαιθρος τράπεζα, κ' ἐπέδραμον ἤδη οἱ συνδαιτυμόνες, ὡς ἐξ ἀοράτου τινὸς ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀόσμου συνθήματος συνεννοηθέντες. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶνε τακτικοὶ πελάται τοῦ πρωϊνοῦ αὐτοῦ συσσιτίου, Stammgäste, ὡς λέγουσιν οἱ γερμανοί, τῆς πενιχρᾶς ἐκείνης εὐωχίας, δι' ἧς κατορθοῦσιν οἱ ταλαίπωροι νὰ συγκρατῶσι τὴν λιπότριχα αὐτῶν ἐπιδερμίδα ἐπὶ τῶν ἀτροφικῶν των ὀστῶν. Ἀλλ' εἶνε ὅμως που καί που μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἔκτακτοι ξένοι, διαβάται τυχηροί, ὧν εἵλκυσε τὸν βουλιμιῶντα στόμαχον ἡ ὀσμή, ἢ παρέτρεψε τὸ πλανητικὸν βῆμα ἡ ὄψις τοῦ ἀπροσδοκήτου θηράματος. Ὥρμησαν ὅλοι διὰ μιᾶς συνωθούμενοι καὶ γρύζοντες ἐπὶ τὸν σωρόν, καὶ ὁ σωρὸς διεσκορπίσθη ἀμέσως εἰς σκύβαλα καὶ ἐκάλυψε τὴν ὁδόν, ὑπὸ τὸν τριγμὸν τῶν σιαγόνων καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων τοῦ πειναλέου ἐκείνου σκυλολογίου. Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐστρώθη κατὰ γῆς, διότι ποῦ νὰ εὑρεθῇ ἐκεῖ τεμάχιον ἄξιον χρονιωτέρας ἀσχολίας καὶ καθιστικῆς καταναλώσεως!

Καταβροχθίζουσιν ὅλοι ὄρθιοι καὶ βιαστικοί, σπεύδοντες νὰ τελειώσωσι, πρὶν ἢ — ὡς συμβαίνει δυστυχῶς ἐνίοτε — αἰφνίδιον λάκτισμα διακόψῃ τὴν πανδαισίαν αὐτῶν ἢ ῥάβδου ἐπιφοίτησις ταράξῃ τὴν χώνευσίν των. Σκαλίζουσιν ἀνυπόμονοι τὸν φορυτὸν διὰ τῶν ὀνύχων των, ἐκλέγουσι τοῦτο, περιφρονοῦσιν ἐκεῖνο, — διότι εἶχεν ἡ μαγείρισσα τὴν κακοήθειαν νὰ ταμιεύσῃ ἐντὸς τοῦ τενεκὲ καὶ πράγματα ἄξια τῆς περιφρονήσεώς των — ἀναπνέουσι

μόνον καὶ πνευστιῶσι θορυβωδῶς, ἀλλ' οὐδεμία διακόπτει ὑλακὴ τὴν φοβερὰν τῶν σιαγόνων των λειτουργίαν.

Ἐκτὸς μόνον ἂν συμπέσωσι δύο ἢ καὶ τρεῖς πολλάκις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὀστοῦν. Τότε . . . . χαῖρε πλέον συμπόσιον καὶ χαῖρε εὐωχία! Τὴν εἰρήνην διεδέχθη ὁ πόλεμος, τὸ ἀνενόχλητον κοκκάλισμα ῥῆξις αἱματηρά, τὴν κατανυκτικὴν σιγὴν ὑλακαὶ ὀργῆς καὶ ἀπειλῶν, καὶ οἱ ὀδόντες καρφόνονται εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς ῥάχεις, ὅσοι φρονιμώτεροι δὲν ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἐκ τοῦ φόβου μεγαλειτέρων συμφορῶν.

Τί ἀπομένει εἰς τὴν ὁδόν, εὐκόλως τὸ φαντάζεταί τις, ἂν δὲν τὸ εἶδε.

Τὸ κάρρον τῆς καθαριότητος παρέρχεται μετ' ὀλίγας ὥρας — ἐνίοτε καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας — καὶ ἀναλαμβάνει τὰ σαπρὰ λείψανα τοῦ συμποσίου τῶν σκύλων, ἀφοῦ ἔμειναν ἐκεῖ τόσον χρόνον, ὅσος ἀκριβῶς ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἀρωματίσωσι τὴν ὁδόν.

Καὶ τοῦ συμποσίου τούτου, ὡς ἐλέγομεν ἐν ἀρχῇ, ἐπίσημοι τραπεζοκόμοι εἶνε ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ δῆμος Ἀθηναίων, ὅστις πληρόνει μόνον τὰ ἁμάξια τῆς καθαριότητος, ἀλλὰ δὲν ἔχει, φαίνεται, καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὰ ἐξελέγχῃ, καὶ ἡ ἀστυνομία τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις τὰ ἐπιτηρεῖ μὲν καὶ τὰ ἐξελέγχει, ἀλλὰ δὲν ἔχει καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὰ πληρόνῃ μέν, ὅταν καθαρίζωσι τὴν πόλιν, νὰ μὴ τὰ πληρόνῃ δέ, ὅταν ἀφίνωσι τὰ καθάρματα τῆς πόλεως εἰς ὕπαιθρον συμπόσιον τῶν σκύλων της.

ΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΙ ΚΥΡΙΑΙ*)

Τίποτε δὲν τὰς πτοεῖ, οὔτε τὰς ἀναχαιτίζει.

Οὔτε τὸ δριμὺ ψῦχος τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, τὸ μεταβάλλον εἰς ἄμορφα κουβάρια τοὺς διαβάτας, οὔτε ἡ ἀκατάσχετος μανία τοῦ βορρᾶ, ἡ ἀπειλοῦσα κατὰ πᾶν αὐτῶν βῆμα νὰ ἀνατρέψῃ τὰ ἐλαφρά των καὶ εὐλύγιστα σώματα.

Ἂν ἐξέρχεσθε πρωὶ εἰς τὰς ὁδούς, θὰ τὰς ἀπαντήσητε, καὶ τὸ βράδυ, ἀργά, ὅταν ἐπιστρέφετε εἰς τὰς οἰκίας σας, τὰς ἐπαναβλέπετε πάλιν.

Διατρέχουσι συνήθως ἓν μέγα τρίγωνον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας, ἀναβαῖνον διὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, καταβαῖνον διὰ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ πρὸς τὴν ἀοίδιμον Ὡραίαν Ἑλλάδα, καὶ καταλῆγον πάλιν πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας διὰ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου.

Ὁμοιάζουσι πολλάκις — τόσον παρακολουθοῦσι πυκναὶ ἡ μία τὴν ἄλλην, μόναι, ἢ ἀνὰ δύο, ἢ κατὰ συστάδας — τοὺς εἰς θήραν τροφῆς ἐκστρατεύοντας μύρμηκας· μόνον ὅτι δὲν τρίβουσιν, ὡς ἐκεῖνοι, πρὸς ἀλλήλας τὰς πορφυρᾶς ἐκ τοῦ βορρᾶ ῥῖνάς των. Σταματῶσιν ὅμως, ὁσάκις συναντήσωσιν ὁμοφύλους καὶ γνωρίμους, ἀδιαφοροῦσαι πρὸς τὴν κρυερὰν ἀναπνοὴν τῆς Πάρνηθος, ἥτις κυματίζει τὰς ἐσθῆτάς των, καὶ προδίδει τοὺς μικροὺς καμπύλους των πόδας, καὶ βάπτει ἰανθίνους τὰς δροσερὰς των παρειάς. Ἀνταλλάσσουσιν ἓν μειδίαμα καὶ μίαν χειραψίαν, ἐρωτῶσιν

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων τῆς 20 Δεκεμβρίου 1893.

ἡ μία τὴν ἄλλην πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, καὶ ἀποχωρίζονται φαιδραὶ καὶ σπεύδουσαι εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν ἀποστολῆς.

* *
*

Πόθεν ἔρχονται καὶ ποῦ ὑπάγουσιν ;

Ὡς νὰ μὴ τὸ ἐγνώριζον !

Ἔρχονται ἀπὸ τὰς οἰκίας των, ὅπου ἀφῆκαν πρωὶ πρωὶ τὸ θάλπος καὶ τὰ κλειστὰ παράθυρα, τὴν ἀνημμένην ἑστίαν καὶ τὸν διαῤῥαφῆ των κοιτωνίτην, καὶ ἐξῆλθον εἰς τοὺς παγεροὺς δρόμους καὶ τὰς ἀναπεπταμένας πλατείας, ἄλλαι μὲ τὰς σισύρας καὶ τὰ βαρέα των περιώμια καὶ τοὺς πτιλωτούς των βόας, καὶ ἄλλαι, εὐσταλέστεραι ἐξ ἀνάγκης ἢ φιλαρεσκείας, ἐπιδεικνύουσαι ἀσκεπῆ τὴν γλαφυράν των ὀσφὺν καὶ ἀψηφῶσαι τὸ δριμὺ πνεῦμα τοῦ ἀνέμου, ἐν πλήρει πεποιθήσει εἰς τὴν ἀντοχὴν τῶν τοσάκις ἀγωνισθέντων ὤμων των .

Πηγαίνουσι δὲ ὅλαι, ἢ σχεδὸν ὅλαι, εἰς. . τὰ ἐμπορικά ! Εἰς τοῦ Βουγᾶ καὶ τοῦ Χουτοπούλου, εἰς τοῦ Κατελούζου καὶ τοῦ Πατσιφᾶ, καὶ εἰς ὅλων τῶν ἄλλων φιλομειδῶν καὶ ἐπιχαρίτων βαλαντιοσκόπων τὰς ἑλκυστικὰς καὶ πολυωνύμους παγίδας, ὅσας ἔχει στήσει ὁ συρμὸς ἑκατέρωθεν τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν ἀρτηριῶν τῆς πρωτευούσης.

Πηγαίνουσιν ἴσως — θὰ ὑποθέσετε ὅσοι τὰς βλέπετε μὲν ἀλλὰ δὲν τὰς γνωρίζετε — διὰ νὰ ἀγοράσωσιν ;

Ἐνίοτε ναί, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄχι, — εὐτυχῶς!

Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἀθηναίους, ἂν ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀθηναῖαι μετέβαινον εἰς τὰ ἐμπορικά, ἵνα κενώσωσι τὰ βαλάντιά των ! Τὰ δυστυχῆ αὐτά, τὰ ῥικνὰ καὶ χρόνιον ἀτροφίαν πάσχοντα βαλάντια πρὸ καιροῦ ἤδη πολλοῦ θὰ εἶχον ἐντελῶς κενωθῆ, πολὺ ἔτι

πρὶν ἐπιτείλῃ τὸ σύστημα τῶν οἰκονομικῶν συνδυασμῶν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὁρίζοντα, πολὺ πρὶν ἢ ἀνακηρυχθῶσι χωρὶς ποτὲ νὰ βασιλεύσωσι τὰ περιλάλητα ἰσοζύγια, πολὺ πρὶν ἢ σημάνῃ ἡ πρώτη Δεκεμβρίου 1893 τὸ Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων εἰς τὰς ἑλληνικὰς περιουσίας.

* * *

Ὄχι, εὐτυχῶς !

Δὲν πηγαίνουσιν αἱ ἀθηναῖαι εἰς τὰ ἐμπορικὰ διὰ νὰ ἀγοράσωσιν.

Ἀγοράζουσιν ἐνίοτε, ἀλλ' ἐν παρέργῳ ἢ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ· ἕνα πῆχυν ἴσως ταινίας οἱασδήποτε ἢ ἡμίσειαν δωδεκάδα κομβίων, ἂν μετὰ δίωρον βάσανον τοῦ δυστυχοῦς ἐμπόρου καὶ ἀτελείωτον λογοκοπίαν αἰσθανθῶσι τὸ ἐρύθημα τῆς ἐντροπῆς· ἢ ἀκριβῶς μὲν ἐκεῖνο, δι' ὃ ἐξεκίνησαν πρωὶ ἀπὸ τῆς οἰκίας των, ἀλλὰ μετὰ πεντάωρον ῥιζικὴν ἀνασκάλευσιν ὅλων τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου.

Αἱ κυρίαι τῶν Ἀθηνῶν μεταβαίνουσι κυρίως εἰς τὰ ἐμπορικὰ διὰ νὰ διασκεδάσωσιν. Ἡ ἐκδρομή των εἶνε εἶδός τι περιπάτου, εἶδός τι ἀ λ ε π ο ῦ ς, τῆς ὁποίας ἡ σύλληψις γίνεται πολλάκις παραδόξως εἰς τὸ ζαχαροπλαστεῖον τοῦ Γιαννάκη, εἶδός τι προσκυνήματος εἰς τὰς προθήκας τῶν ἐμπορικῶν, ὧν ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία ἑλκύει μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς εὐλαβεστέρας καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ τεμένους, ἀλλ' ὄχι πάντοτε καὶ εἰς ἀπόθεσιν τοῦ ὀβολοῦ των εἰς τὸν κορβανᾶν τῶν ἱερέων τοῦ Ἑρμοῦ.

* * *

Τί νὰ κάμωσι τὸ πρωὶ εἰς τὴν οἰκίαν των ; Τὰ παιδία των, ἂν ἔχουν, ἐπῆγαν ἤδη εἰς τὸ σχολεῖον· ἡ μαγείρισσα ἐπέστρεψεν ἀπὸ

τὴν ἀγοράν· τὸ μυθιστόρημά των θὰ τὸ ἀναγνώσωσι τὸ ἑσπέρας· ἡ ὑπηρέτρια ἤνοιξε τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας καὶ ξεσκονίζει.

Ὁ οἶκός των εἶνε αὐτόχρημα ἀκατοίκητος.

Ἔπειτα, τί ἀπίθανον νὰ ἔφερε διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου κανὲν νέον ὕφασμα ὁ Πατσιφᾶς ἢ κανὲν νέον κόσμημα τῆς αἰθούσης ὁ Χουτόπουλος; Εἶνε δίκαιον νὰ μὴ τὸ ἴδωσι, καὶ τὸ βράδυ, ὅταν συναντηθῶσί που περὶ τὸ μικρὸν τραπέζιον τοῦ τείου ἢ τὴν μεγαλειτέραν τράπεζαν τοῦ Μάους, νὰ φανῶσιν αὐταὶ διδασκόμεναι παρ' ἄλλων τὰ νέα;

* *
*

Τὰς γνωρίζουσιν ὅλας οἱ δυστυχεῖς ἔμποροι, τὰς γνωρίζουσιν ἐκ μακρᾶς, ὀρθίας καὶ κοπιώδους πείρας.

Δι' αὐτὸ ἐκφράζει ἀνεκλάλητον χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν τὸ ὀξύμωρον ἐκεῖνο μειδίαμα, τὸ ὁποῖον διαστέλλει τὰ προσηνῆ των χείλη, ὁσάκις νέα προσκυνήτρια προσέλθῃ, αὐξάνουσα τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν συνηγμένων ἤδη ἐντὸς τοῦ τεμένους ἐκείνου τοῦ συρμοῦ.

Τὰς γνωρίζουσι· καὶ ἐν τούτοις τὰς ὑποδέχονται προσκλίνοντες τὴν σπονδυλικὴν αὐτῶν στήλην, προσφέροντες εἰς αὐτὰς κάθισμα, καὶ ἐρωτῶντες γλυκερώτατα·

— Τί προστάζετε;

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν σπανίως δίδεται ἀπάντησις. Ἡ νέηλυς κάθηται ἐν πρώτοις, ἐξάγει κατόπιν τὸ ῥινόμακτρόν της καὶ σπογγίζει τὴν ῥῖνά της — ἤτις, ὅσον γυναικεία καὶ ἂν ἦνε, εἶνε ὅμως ῥὶς ἀνθρωπίνη — καὶ ἀρχίζει ἔπειτα ἀτελείωτον διάλογον πρὸς τὰς παρακαθημένας της·

— Τί κάμνετε;

— Πῶς εἶσθε;

— Πόσον καιρὸν ἔχω νὰ σᾶς ἰδῶ!

— Πῶς εἶνε τὰ παιδιά ;

— Τὸ μικρὸ ἦτον ὀλίγον κρυωμένο. Τώρα εἶνε καλλίτερα.... Εὐχαριστῶ. Καὶ ὁ κύριος ἀδελφός σας ;

— Καὶ ἡ νύμφη σας ;

— Καλὲ θὰ φύγετε, ἔμαθα ! μ' αὐτὸν τὸν καιρόν ;

— Δὲν ἀπεφασίσαμεν ἀκόμη τίποτε. Ἴσως μετὰ τὰς ἑορτάς... Καὶ σιγώτερα, εἰς τὸ οὖς·

— Καλέ, πῶς σᾶς ἐφάνη ; ἡ κυρία Κ... ν' ἀφήσῃ τὸν ἄνδρα της ! ...

— Ἡ κυρία Α... θέλετε νὰ εἰπῆτε.

— Μπᾶ ! καὶ ἡ κυρία Α... ; περίεργον. Καὶ πῶς αὐτό ;

— Πολλὰ λέγονται. ....

Καὶ λέγονται ἀληθῶς πολλά, ἀναρίθμητα, ἀτελείωτα.

Ἔχουσι, βλέπετε, καὶ αἱ κυρίαι τὰ καφενεῖα των, ὡς οἱ ἄνδρες.

Τὰ δὲ ταλαίπωρα γαρσόνια ἵστανται ἐκεῖ ὄρθια πρὸ τῶν καταφόρτων τραπεζῶν, ὅπου ὑπὸ τοὺς δυσκόλους δακτύλους τῶν ἀνορέκτων πελατίδων ἀνεπτύχθησαν ἤδη μεταξωτὰ καὶ μάλλινα, ἐπίκροκα καὶ ταινίαι, στηθόδεσμοι καὶ περιτραχήλια, εἰς μάτην προσμένοντα τὴν ἐκλογήν των.

Ἀνοίγει τέλος τὸ στόμα της ἡ νέηλυς, ἀφοῦ εἶπεν ὅσα εἶχε καὶ ἤκουσεν ὅσα ἤθελε, καὶ ζητεῖ κἄτι, ἀλλ' εἰκῇ, ἀσκόπως, ὡς θὰ ἐζήτει ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Αἱ χάρτιναι θῆκαι καταβαίνουσι ταχεῖαι ἀπὸ τῶν θέσεών των, οἱ ὑπάλληλοι ἀρχίζουσι τὸν πανηγυρισμὸν τοῦ περιεχομένου των, καὶ αἱ μικραὶ τῆς κυρίας χεῖρες ἀναδιφῶσι, παραμερίζουσι, σκαλεύουσι, πασπατεύουσι, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἐφάνησαν τέλος ὅτι κἄτι ἐξέλεξαν, καὶ ἠκτινοβόλησε τοῦ ὑπαλλήλου ὁ ὀφθαλμός, καὶ προσέκλινεν ὁ καταστηματάρχης ἐπιδοκιμάζων τὴν καλαισθησίαν τῆς ἐκλογῆς, αἱ μικραὶ χεῖρες ἀποσύρονται ἀδρανεῖς, ἡ κυρία ἐγείρεται, — ἀφοῦ ἐξεκουράσθη ἤδη ἐντελῶς — καὶ λέγει χαριέστατα μειδιῶσα·

— Εὐχαριστῶ. ... θὰ ξαναπεράσω !

* *
*

Καὶ ξαναπερνᾷ δυστυχῶς, ὡς τοσάκις ἤδη ἐξαναπέρασε.

Καὶ τὸ προσκύνημα αὐτὸ τὸ ἀτελείωτον ἐπαναλαμβάνεται καθ' ἑκάστην· ἀρχίζει τὴν πρωΐαν καὶ λήγει τὴν μεσημβρίαν ἢ καὶ τὴν ἑσπέραν πολλάκις, χωρὶς ποτὲ νὰ κουρασθῶσιν αἱ προσκυνήτριαι, χωρὶς νὰ βαρυνθῶσι, χωρὶς νὰ πεινάσωσιν, ὅταν σημαίνῃ μεσημβρία, χωρὶς νὰ πτοηθῶσι τὸ σκότος, ὅταν ἀνάπτωνται πλέον οἱ σπάνιοι φανοὶ τῶν ὁδῶν.

Καὶ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς οἰκίας των, κατευχαριστημέναι ὅτι καταδιεσκέδασαν, ἐνῷ οἱ ταλαίπωροι σύζυγοι, οἱ ἀδελφοὶ ἢ οἱ πατέρες των ἀναμένουσι πεινῶντες τὴν ἐπιστροφήν των, ἵνα καθίσωσιν εἰς τὴν τράπεζαν.

ΑΝΑ ΤΑΣ ΟΔΟΥΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ *)

Ἂς μὴν ἀνησυχήσῃ ὁ κύριος Δήμαρχος Ἀθηναίων.

Δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Τὴν ἐπιθεώρησιν αὐτῶν θὰ ἐπιχειρήσωμεν ἴσως ἄλλην τινὰ ἡμέραν, ὅταν παρέλθῃ ὁ καιρὸς τῶν βροχῶν καὶ τοῦ βορβόρου, καὶ καταστῇ οὕτως ἀκίνδυνος ὁπωσδήποτε ἡ εὐσυνείδητος τοῦ ἔργου ἡμῶν ἐκπλήρωσις. Δὲν θὰ ἀναμείνωμεν, ἐννοεῖται, τὸν κονιορτὸν τοῦ θέρους, διότι θὰ ἔχωμεν ἀνάγκην κἄτι νὰ ἴδωμεν χωρὶς νὰ τυφλωθῶμεν. Θὰ ἐκλέξωμεν μίαν τῶν σπανίων ἡμερῶν, καθ' ἣν νὰ μὴ ὑπάρχῃ κονιορτὸς μήτε βόρβορος. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἡμέραι αὗται εἶνε σπάνιαι, σπανιώταται ἐν Ἀθήναις, διότι καὶ ὅταν ἦνε κονιορτός, ἠξεύρουσι τὴν τέχνην οἱ καταβρέκται τοῦ Δήμου νὰ μεταβάλλωσιν αὐτὸν εἰς βόρβορον, μειδιᾷ ἤδη βεβαίως ἐν μακαριότητι ὁ κύριος Δήμαρχος, συλλογιζόμενος ὅτι μακρὸν καιρὸν θὰ ἀναμείνωμεν τὴν ἀνατολὴν τῆς ἐξαιρετικῆς ἐκείνης ἡμέρας.

Αἴ! τίς οἶδεν; Ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος θεός, ὁ θεὸς ὁ δωρήσας εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα καὶ τὸ γαλλικὸν θέατρον, ὁ εἰσαγαγὼν παρ' ἡμῖν τὸ θεῖον δῶρον τοῦ χρηματιστηρίου καὶ πολιτίσας ἡμᾶς μέχρι τοῦ Κυνηγίου τῆς Ἀλώπεκος καὶ τῶν bals calicot, θὰ εὐδοκήσῃ νὰ χαρίσῃ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας μίαν ἡμέραν ἄνευ βορβόρου καὶ ἄνευ κονιορτοῦ.

Δὲν τὴν περιμένομεν, βλέπετε, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὴν περιμένομεν ἀπὸ τὸν θεόν, ὅστις σήμερον τοὐλάχιστον, ἐκεῖ

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Συζητήσεων τῆς 24 Δεκεμβρίου 1893.

ὅπου κατηντήσαμεν, ἀφοῦ δὲν εὐδοκεῖ νὰ μᾶς βρέξῃ ὀλίγον χρυσὸν διὰ τὰ τοκομερίδια, ἠμπορεῖ ἐπὶ τέλους καὶ νὰ παύσῃ βρέχων νερὸν δι' ὀλίγας ἡμέρας.

Μίαν ἀπὸ τὰς ἡμέρας αὐτὰς θὰ ἐπιθεωρήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰς ὁδοὺς τῆς πρωτευούσης καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῶν.

* * *

Σήμερον σκοπὸν μόνον ἔχομεν νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ὀλίγας ἐκ τῶν προχείρων διασκεδάσεων καὶ τέρψεων, τὰς ὁποίας παρέχουσι δωρεὰν αἱ ὁδοὶ τῶν Ἀθηνῶν εἰς πάντα κάτοικον ἢ διαβάτην, ἀστὸν ἢ ξένον, ἐπαρχιώτην ἢ ἀλλοδαπόν.

Διὰ νὰ τὰς ἀπολαύσῃ τις ὅλας, δὲν εἶνε πάντοτε ἀνάγκη νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἐνσκήπτουσιν αὗται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ κατὰ τοῦ μόλις ἐξυπνήσαντος ἢ καὶ κοιμωμένου ἔτι ἀκάκου θνητοῦ, ἀπαράλλακτα ὅπως κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν παροιμίαν μεταβαίνει τὸ βουνὸν πρὸς τὸν Μωάμεθ, ὁσάκις αὐτὸς δὲν εὐκαιρεῖ νὰ μεταβῇ πρὸς ἐκεῖνο.

Ἂς παρέλθωμεν τοὺς δυστυχεῖς σαλεποπώλας, οἵτινες, ἂν δὲν ἀνήκουσιν ἤδη εἰς τὸ παρελθόν, εἶνε ὅμως ἀναντιρρήτως ἐκπεσοῦσα πλέον μεγαλειότης. Ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς ὁ προβαίνων ὁλονὲν πολιτισμὸς τῶν Ἀθηναίων νὰ γείνωσι πολύχειρες καὶ πολυτεχνῖται, νὰ προσθέσωσιν εἰς τὸ ἀρχικὸν καὶ πατριαρχικόν των ἐπιτήδευμα πολλὰ ἄλλα, νὰ μεταβληθῶσιν ἀπὸ πλανοδίων πωλητῶν εἰς καθιστικοὺς ἐμπόρους, νὰ γείνωσι χαλβαδοπῶλαι καὶ βουτυροπῶλαι, νὰ ἀνοίξωσι τέλος ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ νὰ γείνωσιν ἐπιτηδευματίαι φορολογούμενοι, πρὸς ἀγαλλίασιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἐφόρου, ἀφοῦ δὲν ἠδύναντο ἄλλως νὰ κερδήσωσι τὸν ὀλιγαρκῆ καὶ πενιχρὸν αὐτῶν βίον. Διότι . . . . τίς πίνει πλέον

σαλέπι ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ αὐτὸς ὁ καφὲς κινδυνεύει νὰ ἐκθρονισθῇ ὑπὸ τοῦ τείου; Μόλις που βρογχοπαθής τις γραῖα, ἢ μαθητὴς ἐπαρχιώτης προσκείμενος εἰς τὰ παλαιά, οὐδ' ἀποτριβεὶς ἔτι τὴν μικροπολιτικὴν σκωρίαν ὑπὸ τοῦ θεάτρου τῶν Ποικιλιῶν.

Δι' αὐτὸ καὶ σπανία, βραχνή, δειλὴ καὶ ἐξησθενημένη ἀκούεται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἡ φωνὴ τοῦ ἐωθινοῦ σαλεποπώλου.

* *
*

Ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς ὅμως ποία — Θεὲ καὶ Κύριε! — εἶνε ἡ φοβερὰ ἐκείνη κραυγή, ἡ σχίζουσα τὰ ὦτα ὡς μελωδικὸν κορύφωμα νεοβαγνερικῆς μουσικῆς, καὶ καλύπτουσα τὸν κυλιόμενον πάταγον τῶν τροχῶν παρελαύνοντος ἁμαξίου; Εἶνε σάλπισμα δαίμονος κρυολογημένου, ἢ ἀπαίσιος ἦχος σχιζομένου πανίου; εἶνε ροκάνας ὑπερμεγέθους κρωγμὸς ἢ ὑλακὴ θηρίου τινὸς τῆς Ἀποκαλύψεως; Εἶνε ζώου μυκηθμὸς ἢ παράφρονος ἄναρθρος κραυγή;

Τίποτε ἀπ' ὅλ' αὐτά.

Εἶνε ἁπλούστατα ἡ μουσικὴ πρόσκλησις τοῦ ἀρτοπώλου τῆς οἰκίας.

Ὁ οἰονεὶ ἀπὸ θριαμβικοῦ δίφρου καὶ δίκην γηίνου τοποτηρητοῦ τῆς θείας προνοίας περιφέρων εἰς τῶν πελατῶν του τοὺς οἴκους τὸν ἐπιούσιον αὐτῶν ἄρτον ἐσταμάτησε πρὸ τῆς θύρας σας τὸν ταχὺν τριποδισμὸν τοῦ ἀσθματικοῦ του ἱππαρίου, καὶ φυσᾷ φυσίγναθος τὴν ὀρειχαλκίνην του βυκάνην. Δὲν ὁμοιάζει αὐτὸς τὸν ῥάθυμον καῤῥαγωγέα τῆς καθαριότητος, ὅστις ἀδιαφορεῖ ἐντελῶς ἂν ἀκουσθῇ· θέλει τοὐναντίον νὰ τὸν ἀκούσωσιν ὅλοι, καὶ ὁ ὀξὺς τοῦ φοβεροῦ του σαλπίσματος ἦχος, κλονίζων τὰς ὑέλους τῶν παραθύρων, σχίζων τὰ ὦτα τῶν ἐνοίκων, παροξύνων εἰς σπαρακτικὰς ὠρυγὰς τὸν σκύλον τῆς οἰκίας καὶ εἰς ἀγωνίας κακαρίσματα τὰς ὄρνιθας τῆς αὐλῆς, φθάνει τέλος διάτορος εἰς τὸ μαγειρεῖον.

Ἐσώθημεν! Ἡ μαγείρισσα ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ παρέλαβε τὸ σιτηρέσιον τῆς οἰκίας.

Ὁ σαλπιστὴς παρῆλθε, καὶ ἡ παράφωνος ἠχὼ τῆς σαλπιγγός του ἀκούεται περαιτέρω ἀναστατοῦσα τὴν γειτονίαν.

Καὶ ὅμως ὑπάρχει που ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ Νόμου, τιμωροῦν τὴν διατάραξιν τῆς οἰκιακῆς εἰρήνης τῶν πολιτῶν.

* * *

Νὰ μείνωμεν ἀκόμη ἐντὸς τοῦ οἴκου, διὰ νὰ ἀκούσωμεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς ποικίλας κραυγὰς τοῦ ἀγοράζοντος μ π ο τ ί . . . λ ι α ι ς, τοῦ ζητοῦντος χ α λ κ ώ μ α τ α ν ὰ γ α ν ώ σ η καὶ τοῦ ἰσχνοῦ γυρολόγου, τοῦ πανηγυρίζοντος δι' ἐρρίνου ψαλμωδίας τὸ περιεχόμενον τοῦ ὀνοφορήτου ἐμπορικοῦ του καταστήματος;

Ἂς μᾶς λείψῃ.

Ἀρκετὰ ἤδη μᾶς ἐξεκώφανεν ὁ ἀρτοφόρος. Ἂς ἐξέλθωμεν εἰς τὰς ὁδούς, ὅπου ἄλλαι καὶ πολλαὶ μᾶς περιμένουσι ψυχαγωγίαι.

Ἐν πρώτοις ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ ἀπαντήσωμεν κἄπου νωπήν τινα τάφρον ἀνορυσσομένην πρὸ τῶν ποδῶν μας.

Οἱ ἀθηναῖοι ἐσυνείθισαν ἐκ μακρᾶς ἀνοχῆς τῶν ἀρχῶν νὰ θεωρῶσι τοὺς δρόμους τῆς πόλεώς των ὡς ἰδιόκτητον ἀγρόν, τὸν ὁποῖον ἀροτριῶσι καὶ ἀνασκάπτουσι καὶ διβολίζουσιν, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὸν φυτεύσωσιν ὅλον σπαράγγια. Ὁ εἷς ἐδῶ ἀνοίγει χάνδακα, διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὴν οἰκίαν του τὸ ὕδωρ ἢ τὸ φωταέριον, ὁ ἄλλος παρέκει ἀνοίγει μεγαλείτερον διὰ νὰ μεταγγίσῃ εἰς τὰς γηραιὰς καὶ ἀπωστεωμένας πλέον ἀρτηρίας τῶν ὑπονόμων τῆς πόλεως τὰς περιττὰς εὐωδίας τοῦ μαγειρείου καὶ . . . . ἄλλων μερῶν τοῦ οἴκου του.

Καὶ ὅλα αὐτὰ γίνονται ἐλευθέρως, ἀκωλύτως, ὅπως θέλει καὶ κρίνει πρόσφορον ἕκαστος συνταγματικὸς πολίτης τῶν Ἀθηνῶν,

δικαίαν ἀξίωσιν ἔχων, ὡς τακτικῶς ψηφοφορῶν καὶ ἀτάκτως πληρόνων τοὺς φόρους του, νὰ ἀσκῇ ἀνεξελέγκτως ὅσα νομίζει ἐλευθέρου πολίτου δικαιώματα.

Ἂν μετά τινας ἡμέρας παρέλθετε πάλιν ἐκεῖ πρὸ τῆς τάφρου, θὰ ἴδετε ἀντ' αὐτῆς ἕνα λόφον βορβόρου, καὶ μετά τινας ἄλλας ἡμέρας, ὅτε τὸν βόρβορον ἀπεκόμισαν ἤδη τῶν διαβατῶν οἱ πόδες ἢ ἀπέπλυνεν ἡ βροχή, εὑρὺ ρυπαρὸν αὐλάκιον.

* *
*

Ἂς προχωρήσωμεν.

Θέλετε τὸ πεζοδρόμιον ἢ τὴν ὁδόν;

Ἀλλ' ἐκεῖνο εἶνε δυστυχῶς ὀνόματι μόνον πεζοδρόμιον, πράγματι δὲ ὅ,τι ἄλλο θέλετε.

Ἐκεῖ ἔχει σωρεύσει πρὸ τῆς θύρας του ὅλας αὐτοῦ τὰς κοφίνους ὁ ὀπωροπώλης, καὶ ὁ παντοπώλης ὅλα του τὰ σαρδελλοβάρελα. Ἐκεῖ ἔχει παρατάξει ὁ καφεπώλης τὰ σιδηρᾶ του τραπεζάκια καὶ τὰς χωλάς του καθέδρας. Ἐκεῖ πολλάκις τὸ θέρος ἀναπτύσσονται ἐν ὑπαίθρῳ ὁλόκληρα ἑστιατόρια. Ἐκεῖ θὰ προσκρούσετε ἴσως πρὸς τὸ κομψὸν χειραμάξιον, ἐφ' οὗ ἡ τροφὸς διακεκριμένου οἴκου ἐξάγει εἰς περίπατον τὸ μαμμόθρεπτον νήπιον. Ἐκεῖ θ' ἀνακόψῃ πᾶν βῆμά σας ὅμιλος ἀργῶν διερωτώντων ἀλλήλους τὰ νέα τῆς ἡμέρας. Ἐκεῖ κινδυνεύετε νὰ κρημνισθῆτε πολλαχοῦ εἰς τὰ ταρτάρεια βάθη τῶν ὑπογείων ἀποθηκῶν τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, ὧν τὴν χαίνουσαν καταπακτὴν ἐλησμόνησε νὰ κλείσῃ ὁ ὑπηρέτης, ἢ νὰ ἀνατραπῆτε ὑπὸ γιγαντιαίας κενῆς κιβωτοῦ, ὅθεν πρὸ μικροῦ ἐξήχθησαν οἱ τελευταῖοι νεωτερισμοὶ τῶν Παρισίων. Τὰ πεζοδρόμια χρησιμεύουσιν ἐν Ἀθήναις εἰς πάντα καὶ πάντας· μόνον εἰς τοὺς πεζοὺς διαβάτας δὲν χρησιμεύουσιν. Ἄπορον δὲ εἶνε ἀληθῶς, πῶς ἐξέφυγον μέχρι τοῦδε τὴν προσοχὴν

τῶν ποδηλατῶν. Δὲν ἐννοῶ τί θὰ τοὺς ἐμπόδιζε νὰ εἰσβάλωσι καὶ εἰς αὐτά. Ἴσως τοὺς ἀποθαρρύνει κἄπως ἡ ἰδέα, ὅτι καλλίτερον εἶνε νὰ πέφτῃ κανεὶς εἰς τὰ μαλακά.

* * *

Δόξα τῷ Θεῷ!

Ἰδοὺ τέλος καὶ ἓν πεζοδρόμιον κενόν.

Παρέρχεσθε ἀργά, βραδυπατῶν, ἐλευθέρως ἀναπνέων. Εἶσθε ἀμέριμνος, συλλογίζεσθε τίς οἶδε τί ὡραῖα πράγματα, ἀναπάλλετε ἡσύχως τὸ ῥαβδίον σας, καὶ ῥοφᾶτε ἡδονικῶς τὸν καπνὸν τοῦ σιγάρου σας, ὅτε αἴφνης . . . Πράφ! διὰ μιᾶς ἀφ' ὑψηλοῦ, τρία βήματα ἐμπρός σας — ἂν εἶσθε τυχηρὸς — ἢ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σας αὐτῆς ἂν εἶσθε ἀτυχής, χύνεται βαρὺς καὶ ῥυπαρὸς Νιαγάρας. Κατάπληκτος, διάβροχος καὶ βλασφημῶν ὑψοῦτε τὸ βλέμμα, καὶ βλέπετε ὑψηλὰ ἐκεῖ φαιδρὰν καὶ γυμνόποδα ὑπηρέτριαν, σφογγαρίζουσαν τὸν ἐξώστην τῆς οἰκίας καὶ βρέχουσαν ἀμερίμνως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σας τὸν ὑγρὸν αὐτῆς βόρβορον. Φωνάζετε, ἂν εἶσθε τολμηρός, καὶ ἀκούετε εἰς ἀπάντησιν τοὺς γέλωτάς της, συνοδευομένους πολλάκις ἐν χορῷ ὑπὸ τῶν παρερχομένων διαβατῶν. Σιωπᾶτε, ἂν εἶσθε δειλός, καὶ παρέρχεσθε, μακαρίζοντες τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς ἀρχάς της. Δὲν εἶσθε ὁ πρῶτος, οὔτε θὰ ἦσθε ὁ τελευταῖος.

* * *

Δὲν εἰξεύρω, τί θὰ κάμῃ ἀπὸ πρώτης Ἰανουαρίου ἡ στρατιωτικὴ ἀστυνομία. Ἀλλ' ὅ,τι ἔκαμε μέχρι τοῦδε ἡ διοικητική, διὰ

νὰ καταστήσῃ τὰς ὁδοὺς τῆς πρωτευούσης ἐν ἀσφαλείᾳ προσιτὰς εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, δὲν παρέχει βεβαίως ὕλην εἰς ἐπικὸν ποίημα ἢ εἰς λόγον πανηγυρικόν. Ἴσως τις τῶν νεωτέρων συμβολιστῶν ἀντλήσῃ ἐξ αὐτῶν τὸ θέμα βαθείας τινὸς ἀλληγορίας. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε, ὅτι ἡ παροιμιακὴ δόξα τῆς ἐλευθέρας Κερκύρας ὠχρίασεν ἀπὸ πολλοῦ πρὸ τῆς αἴγλης τῶν Ἀθηνῶν.

ΟΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΑΙ ΤΩΝ ΟΔΩΝ*)

Δὲν εἰξεύρω πότε ἀνεκάλυψε καὶ πῶς δικαιολογεῖ ἡ νεωτέρα ψυχολογία τὴν ἀνακάλυψιν, ὅτι τὸ ἆσμα εἶνε ἐνδόμυχος ἀνάγκη καὶ αὐτόματος οὕτως εἰπεῖν ἔκχυσις τοιαύτης τινὸς ἢ τοιαύτης ψυχικῆς καταστάσεως, ἰδίως δὲ τῶν δύο ἄκρως ἀντιθέτων, τῆς φαιδρότητος καὶ τῆς μελαγχολίας. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε, ὅτι τὸν μελαγχολῶντα Ἕλληνα — δὲν ἐννοῶ τὸν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἐξευρωπαϊσμένον, τὸν ἐῤῥύθμως στενάζοντα πρὸς τὴν σελήνην καὶ ὑποκώφως διακιθαρίζοντα τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ βαρυθυμίαν, ἀλλὰ τὸν γνήσιον καὶ ἀνεπίπλαστον καὶ ἡμιβάρβαρον μὲν ἀλλ' ἑλληνίστατον Ἕλληνα τοῦ λαοῦ σπανιώτατα ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδέποτε κινεῖ εἰς ἆσμα ἡ μελαγχολία. Ἄλλως ἡ Ἑλλὰς ὁλόκληρος θὰ εἶχεν ἀπὸ πολλῶν ἤδη μηνῶν μεταβληθῇ εἰς ἀπέραντον ὕπαιθρον ᾠδεῖον, ὅπου οἱ ἐλέῳ οἰκονομικῶν συνδυασμῶν πτωχυνθέντες καὶ λιμοκτονηθέντες Ἕλληνες θὰ ἐξεθύμαινον εἰς ἦχον μᾶλλον ἢ ἧττον βαρὺν τὴν μελανὴν χολὴν τοῦ στήθους των.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ψάλλει συνήθως ὅταν ἦνε εὔθυμος. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο, σήμερον ἰδίως, σπανίως τοῦ συμβαίνει, ἀναζητεῖ τὴν εὐθυμίαν ἐντὸς τοῦ πλήρους οἴνου ποτηρίου, καὶ ὅταν τὴν εὕρῃ — πρᾶγμα ὄχι δύσκολον — τὴν διαλαλεῖ μεγαλοφώνως καὶ μουσικῶς, εἴτε δι' ἑνὸς ἀμανὲ εἴτε διὰ μιᾶς καντάδας, ἀναλόγως πλέον τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, τῆς μουσικῆς του ἀνατροφῆς, τῆς

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων τῆς 30 Ἰανουαρίου 1894.

καλαισθησίας του ἢ τῆς εἰδικωτέρας ψυχικῆς του καταστάσεως. Τὴν διαλαλεῖ δὲ τότε ὀξυφωνότατα ἀληθῶς καὶ παταγωδέστατα, ξελαρυγγιζόμενος αὐτόχρημα καὶ ὀγκώμενος μᾶλλον ἢ ἄδων. Ἔχει βεβαίως τὴν ἰδέαν ὅτι τραγουδεῖ, ἀλλὰ κραυγάζει μόνον καὶ οὐδὲν ἄλλο.

Ὁ Ἕλλην δὲν ἐπλάσθη ὑπὸ τῆς φύσεως μουσικός. Τοῦτο εἶνε λυπηρὰ ἀλήθεια, τῆς ὁποίας μόνον χάριν τῆς ἐπικρατούσης προλήψεως καὶ πρὸς ἀποφυγὴν μακρολογίας δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ τοὺς Ἑπτανησίους ὡς ἐξαιρέσεις. Ὁ Ἕλλην δὲν ἔχει δυστυχῶς οὔτε τὸ οὖς μουσικὸν οὔτε τὴν φωνὴν μουσικήν. Πλὴν δὲ σπανίων ἐξαιρέσεων ξεφωνίζει μὲν συνήθως ἄδων, παραφωνεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς ῥαγισμένος ὀξύαυλος.

* * *

Καὶ ὁσάκις μὲν ὁ ἕλλην τραγουδιστὴς ἐκχύνει εἰς τόνους μᾶλλον ἢ ἧττον ἀμούσους καὶ τραχεῖς καὶ εἰς κραυγὰς μᾶλλον ἢ ἧττον ὀξείας τὴν τεχνητὴν αὐτοῦ φαιδρότητα ἐκεῖ ὅπου τὴν ἠγόρασε, τουτέστι παρὰ τὴν τράπεζαν τοῦ οἰνοπωλείου, meno male, ὡς λέγουσιν οἱ Ἰταλοί· τὸ κακὸν εἶνε ὑποφερτόν. Τραγουδισταὶ καὶ ἀκροαταὶ εἶνε συνήθως οἱ αὐτοί, ἤ, ἂν ἦνε διάφοροι, ἰσοπεδοῦνται ὅμως ταχέως ὑπὸ τοῦ ῥητινίτου καὶ ὦτα καὶ φωναί, ἡ συναυλία εὐρύνεται, καὶ ὅσοι δὲν ψάλλουσιν, ὑποκρούουσιν ἐπὶ τέλους διὰ τῶν ποτηρίων ἢ τῶν γρόνθων αὐτῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὅλοι των εἶνε προδήλως εὐχαριστημένοι, καὶ ὑπὲρ πάντας ἀναντιῤῥήτως ὁ οἰνοπώλης, ὁ ἐκ μακρᾶς πείρας γινώσκων, ἂν μὴ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου διδαχθείς, πότε συνήθως ἐξοδεύεται ὁ ἐλάσσων οἶνος.

Ἀλλ' ὅταν ὅμως οἱ ἀτμοὶ τοῦ οἴνου γεμίσωσι τὰς κεφαλὰς τῶν τραγουδιστῶν, καὶ θερμανθῇ κατ' ὀλίγον μέχρι πνιγμοῦ ἡ

ἀτμοσφαῖρα τοῦ οἰνοπωλείου, καὶ στενοχωρηθέντες οἱ οἰνόφλυγες ψάλται ποθήσωσιν ὕπαιθρον δροσερὸν ἀέρα καὶ ἐκχυθῶσιν εἰς τὰς ὁδοὺς ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου, τότε — οἴμοι ! — ἀρχίζει τὸ βάσανον τῶν εἰρηνικῶν κατοίκων τῆς πόλεως.

* *
*

Ἐπεστρέψατε ἀργὰ εἰς τὴν οἰκίαν σας, ἀφοῦ ἡμέραν ὅλην, ἀπὸ πρωΐας μέχρι βαθείας πολλάκις νυκτός, ἠγωνίσθητε τὸν ἀτερπῆ καὶ βαρύμοχθον ἀγῶνα τοῦ βίου. Μόλις τὸ δεῖπνον κατορθοῖ νὰ διαλύσῃ κἄπως τὴν δυσθυμίαν σας, καὶ τίς οἶδε ποῖαι σκέψεις καὶ ποῖαι περὶ τῆς αὔριον μέριμναι παρακολουθοῦσι τὰς ἕλικας τοῦ καπνοῦ, τὰς ἀναδιδομένας ὑπὸ τοῦ σιγάρου, τὸ ὁποῖον ἀνάπτετε μηχανικῶς. Ποθεῖτε ἀνακούφισιν, ἀνάπαυσιν. Τὸ αἰσθάνεσθε, καὶ κατακλίνεσθε τέλος, καλοῦντες ἐκ μέσης ψυχῆς τὸν παρήγορον ὕπνον ἐπὶ τὰ βλέφαρά σας. Ἀργεῖ νὰ ἔλθῃ, ἀλλὰ τέλος ἔρχεται, καὶ ἀρχίζετε ἤδη νὰ αἰσθάνεσθε τὴν εὐχάριστον ἐκείνην ἔκλυσιν τῶν σωματικῶν σας δυνάμεων, τὴν ποθητὴν ἐκείνην σύγχυσιν τῶν ἰδεῶν, ἥτις τὸν προαγγέλλει, ὅτε . . . . αἴφνης φοβερὰ φωνασκία μουσολήπτων δαιμόνων ἀντηχεῖ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ. Δὲν εἶνε εἷς, κλαυθμηρίζων ἐρρίνως, ὡς ἄλλοτε, τὸν ἀμανέν του. Εἶνε πολλοί, εἶνε συμμορία ὁλόκληρος, εἶνε χορὸς ἀποτελῶν συναυλίαν, καὶ ἀναμιγνύων εἰς σπαρακτικὸν τῶν ὤτων σας κρᾶμα πᾶσαν δυνατὴν καὶ ἀδύνατον ζῴου φωνήν, ἀπὸ τοῦ βαρέος ὀγκηθμοῦ γεγηρακότος ὄνου μέχρι τῆς ὀξείας ὑλακῆς δερομένου κυναρίου, ἀπὸ τοῦ μυκηθμοῦ τοῦ βοὸς μέχρι τοῦ γρυλλισμοῦ τοῦ χοιριδίου. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν εἶνε ὄῆθεν βαθύφωνοι καὶ ἄλλοι μεσόφωνοι, ἄλλοι βαρύτονοι καὶ ἄλλοι, οἱ νεώτεροι καὶ ἀμύστακες, παρωδοῦσιν ἀπαισίως γυναικείας φωνάς, συστέλλοντες εἰς ὀξὺν συριγμὸν τὸν οἰνοβραχῆ των λάρυγγα. Ἄδουσι ὄῆθεν ἐν τετραφωνίᾳ, καὶ

μέλπουσιν, ὡς φρονοῦσιν, εὐρωπαϊκοὺς σκοπούς. Εἶνε οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν θαμισταὶ τῶν ὠδικῶν καφενείων, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐταμίευσεν ἡ μουσικὴ των μνήμη ὅσα βρυχᾶται τὸ ἄμουσον αὐτῶν στόμα.

Ἀνασκιρτᾶτε σπασμωδικῶς ἐπὶ τῆς κλίνης σας, ὡς ἀπὸ φοβεροῦ ἐφιάλτου ἐγειρόμενοι, ἀγανακτεῖτε, βλασφημεῖτε, συλλογίζεσθε ὅτι πληρόνετε τακτικώτατα τοὺς φόρους σας, καὶ ὅτι ἐπομένως ἔχετε ἀναμφήριστον τὸ δικαίωμα τῆς οἰκιακῆς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας, στέλλετε μυριάκις εἰς τὸν διάβολον τοὺς νυκτερινοὺς συναυλητὰς καὶ τοὺς νεοφωτίστους ἀστυφύλακας, ἀλλὰ μ' ὅλα ταῦτα ἢ μᾶλλον εἰπεῖν δι' ὅλα ταῦτα ὁ ὕπνος σας ἐπέταξε. Μένετε μ' ἀνοικτοὺς ὀφθαλμοὺς, . . . καὶ ἐλπίζετε ἴσως ὅτι θὰ παρέλθῃ ταχὺς ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος μουσικὸς χείμαρρος πρὸ τῶν παραθύρων σας, καὶ θὰ μεταβῇ τέλος περαιτέρω, νὰ ἐξυπνήσῃ καὶ ἄλλον ἄκακον χριστιανόν. Ἀλλ' οἱ συμμορῖται παραμένουσι καὶ ξελαρυγγίζονται ἐναμίλλως, τίς οἶδεν εἰς τίνος σκληρᾶς μαγειρίσσης τὴν ἄτεγκτον καρδίαν προσφέροντες τὸν μουσικὸν λιβανωτὸν τῶν ἀκαταπονήτων λαρύγγων των.

* *
*

Ἀλλ' ἴσως δὲν κοιμᾶσθε, ὅτε ἀντήχησεν ἔξωθεν τῆς οἰκίας σας

il rauco suon della tartarea tromba.

Ἐργάζεσθε ὅμως, ἢ προσπαθεῖτε κἂν νὰ ἐργασθῆτε. Ἀνάψαντες τὸν λύχνον σας ἐστρώσατε τὸν χάρτην ἐμπρός σας, ἐλάβατε τὸν κάλαμον εἰς χεῖρας, καὶ ἠρχίσατε κἄπως νὰ συγκεντρόνετε τὰς ἰδέας σας, . . . ὅτε ἐκρήγνυται διὰ μιᾶς τῆς μεθύσου ὁμάδος ὁ ἀπροσδιόνυσος πάταγος. Συμμαζεύσατε τότε πλέον τὰς ἰδέας σας, ἂν ἠμπορεῖτε! Ἔφυγαν ὅλαι μικραὶ καὶ μεγάλαι, καὶ μένετε μὲ τὸν κάλαμον εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ μὲ τὴν ἄλλην χεῖρα ξύουσαν τὴν ἄγονον πλέον καὶ ἀνέλπιδα κεφαλήν σας.

Ἀλλ' ἴσως ἔχετε τὸ ἀτύχημα μήτε νὰ κοιμᾶσθε, μήτε νὰ ἐργάζεσθε, ἀλλὰ νὰ ἀσθενῆτε, ἢ νὰ ἔχετε πλησίον σας ἐκεῖ ἀσθενοῦντα ἕνα τῶν οἰκείων σας. Στενάζετε, ἢ βλέπετ' ἐκεῖνον στενάζοντα ὑπὸ τὸν πυρετόν, τυραννούμενον ὑπὸ τῆς ἀϋπνίας καὶ κυλιόμενον ἐν ἀγωνίᾳ ἐπὶ τῆς κλίνης του. Φαντάσθητε δέ, — καὶ διατί νὰ τὸ φαντασθῆτε, ἀφοῦ πολλάκις βεβαίως τὸ ἐπάθετε — τὸ φοβερὸν ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς ἀποτέλεσμα τῆς αἰφνιδίας ἐκείνης τῶν μαινομένων λύκων ὠρυγῆς!

* * *

Καὶ διατί ταῦτα πάντα;

Διὰ νὰ μὴ προσβληθῇ ἴσως ἡ συνταγματικὴ ἐλευθερία τοῦ ἕλληνος πολίτου;

Ἢ διὰ νὰ μὴ παρακωλυθῇ ἡ ἀνάπτυξις τῆς μουσικῆς ἐν Ἀθήναις;

Ἢ διὰ νὰ διασκεδάζωσιν ἐλευθέρως οἱ ἀθηναῖοι ψηφοφόροι, ἀποσπώμενοι πάσης ἄλλης πολιτικῆς σκέψεως καὶ μερίμνης περὶ τῆς αὔριον;

Δι' οὐδὲν τούτων βεβαίως, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ κοπιάζωσιν ὑπεράνθρωπως τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα.

Ἐνθυμούμεθα ἐν τούτοις τὰ καϋμένα τὰ εὐζωνάκια τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Μπαϊρακτάρη, ἅτινα ἐπὶ μῆνας πολλοὺς εἶχον ἀληθῶς εἰρηνεύσει τὰς ἀθηναϊκὰς νύκτας, ἀδυσωπήτως συλλέγοντες ἀπὸ πάσης ἀγυιᾶς καὶ λεωφόρου καὶ ῥύμης τῆς πρωτευούσης πᾶσαν μεγαλόφωνον μουσικὴν συμμορίαν, καὶ εὐσυνειδήτως ταμιεύοντες τὰ παραπαίοντα μέλη της ἐντὸς τῶν δροσερῶν κατωγείων τῶν ἀστυνομικῶν κρατητηρίων, . . . καὶ εὐλογοῦμεν τὴν ὡραίαν ἐκείνην ἐποχήν.

Εἶνε τόσον δύσκολον ἆρά γε νὰ ἀπαγορευθῇ αὐστηρῶς ἐν Ἀθή-

ναις δι' ἀστυνομικῆς διατάξεως ὅ,τι εἰς οὐδεμίαν, οὔτε πρωτεύουσαν οὔτε δευτερεύουσαν οὔτε τριτεύουσαν πόλιν τοῦ πολιτισμένου κόσμου ἐπιτρέπεται, καὶ ἡ ἀστυνομικὴ αὐτὴ διάταξις νὰ μὴ μείνῃ ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ χάρτου ;

Εἶνε ἆρά γε ὑπερβολικὴ ἡ ἀξίωσις τῶν φιλησύχων ἀστῶν τῆς πόλεως νὰ τεθῶσιν ἂν μὴ ἐν κρείττονι ἀλλ' ἐν ἴσῃ κἂν μοίρᾳ πρὸς τοὺς φιλοταράχους, καὶ νὰ καταστῶσιν ἐλεύθεροι νὰ κοιμῶνται, νὰ ἐργάζωνται ἢ καὶ ν' ἀσθενῶσιν ἐν εἰρήνῃ, ὅπως ἐκεῖνοι δύνανται κάλλιστα ν' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι νὰ ξεφωνίζωσι καὶ νὰ ξελαρυγγίζωνται ὅπου ἀλλοῦ θέλουσιν, ἀλλ' ὄχι ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν ;

Ἂς σκεφθῇ, παρακαλοῦμεν, περὶ τούτου κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτῆς ἡ στρατιωτικὴ ἀστυνομία.

Η ΚΥΡΙΑ ΔΕΧΕΤΑΙ *)

Δέχεται δηλαδὴ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος, εἰς ὥραν ὡρισμένην, ἀπὸ τῆς πέμπτης συνήθως μέχρι τῆς ἑβδόμης· ἔχει τουτέστι τὴν ἡμέραν της, son jour, ὡς λέγουσιν οἱ γάλλοι, κατὰ τὴν ὁποίαν κάθηται εἰς τὴν οἰκίαν της, εἴτε βρέχει εἴτε δὲν βρέχει, εἴτε ὡραῖος καιρὸς εἶνε ἢ παγετώδης βορρᾶς.

Μὴ τυχὸν ὑποθέσετε ὅσοι δὲν παρακολουθεῖτε τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐξέλιξιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, οὔτε διατελεῖτε ἐνήμεροι εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις προόδους του, ὅτι ἡ Κυρία μένει ἐξαιρετικῶς τὴν ἡμέραν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν της, διότι ἔχει — ὡς ἄλλοτε εἰς χρόνους βαρβαρότητος ἡ μήτηρ αὐτῆς ἢ προμήτωρ — νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ, νὰ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ γεύματος, νὰ ἐποπτεύσῃ τὴν μελέτην τῶν τέκνων της, ἢ νὰ εὐτρεπίσῃ τὴν ἱματιοθήκην των. Αὐτὰ εἶνε γηραιᾶς ἐποχῆς παρωχημένα ἀσχολήματα, μόλις που σήμερον μνημονευόμενα ὑπὸ τῶν παλαιῶν· εἶνε ἀναμνήσεις εὐρωτιῶσαι καιρῶν παρελθόντων, καθ' ἃς αἱ κυρίαι ἐλέγοντο ἐπὶ τὸ προστυχώτερον οἰκοκυραί, καὶ ἱδρύουσαι οἶκον διὰ τοῦ γάμου των ἦσαν ὑπερήφανοι διοικοῦσαι αὐτὸν ὡς σύζυγοι καὶ μητέρες.

Σήμερον αἱ κυρίαι — αἱ πολιτισμέναι, ἐννοεῖται, αἱ ἀναγινώσκουσαι τὸν Bourget καὶ τὸν Delpit, αἱ ἔχουσαι λεύκωμα καὶ ὁμιλοῦσαι ἀταράχως περὶ πραγμάτων, ἅτινα δὲν ἐτόλμων νὰ ἀκούσωσιν αἱ μητέρες των, — ἔχουσιν ἄλλα πολὺ μεγαλείτερα καθήκοντα

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων» τῆς 31 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1893.

πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ κοινωνικήν των θέσιν. Ζῶσι διὰ τὸν κόσμον μᾶλλον ἢ διὰ τὸν οἶκόν των καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ κάλλιστον τοῦ οἴκου των μέρος, ἡ αἴθουσα, ἥτις ἀπό τινος ἀπέκτησε μάλιστα καὶ τέκνον — τὸ σαλονάκι, ἂν ἀγαπᾶτε — εἶνε διὰ τὸν κόσμον ἰδίως καὶ τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ παρεσκευασμένη. Ἐκεῖ ἔχουσι συμφορηθῇ πάντα τοῦ οἴκου τὰ ἀνάκλιντρα καὶ τραπεζάκια· ἐκεῖ τὰ μεταξωτὰ ἢ βελούδινα μικρὰ προσκεφάλαια, ἅτινα ἐκέντησαν κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀφθόνου σχολῆς των ἡ οἰκοδέσποινα ἢ αἱ θυγατέρες της, καὶ τὰ χρυσοποίκιλτα παλαιὰ ὑφάσματα, περιδεδεμένα καλλιτεχνικῶς περὶ τὰς φωτογραφίας τῶν οἰκείων καὶ φίλων· ἐκεῖ ἐπὶ παντὸς τραπεζίου παντοῖα μικρολογήματα, κρυστάλλινα ἀγγεῖα κλονιζόμενα πρὸς πᾶν βῆμα, λαμπτῆρες μικροσκοπικοὶ περιστεφόμενοι ὑπὸ τῶν ἐκ τριχάπτου σκιαδίων των, ἀνθοδοχεῖα ναννοφυῆ μόλις χωροῦντα ἓν ἴον, βιβλία ἐδῶ, λευκώματα ἐκεῖ, καὶ φόρτος παντοῖος βαρύτερος τῆς ῥάχεως τῶν βασταζόντων αὐτὸν τραπεζίων, καὶ κινδυνεύων νὰ ἀνατραπῇ χαμαὶ εἰς ἄμορφον σωρὸν κατὰ τὴν πρώτην ἀπότομον ἐπαφὴν ἀγκῶνος ἢ κνήμης. Ἐκεῖ τέλος πᾶν κόσμημα καὶ πᾶν στολίδιον δυνάμενον νὰ καλλύνῃ τὸ ὁπλοστάσιον αὐτὸ τοῦ συρμοῦ, ὅπου ἀναμένει ἀπὸ τῆς πέμπτης μετὰ μεσημβρίαν ὥρας ἡ οἰκοδέσποινα, πάνοπλος πρὸς πᾶσαν ἐνδεχομένην μάχην φιλαρεσκείας, κενολογίας ἢ πνεύματος.

* * *

Εἰς γωνίαν τινὰ τῆς αἰθούσης αὐτῆς — ἥτις παρέχει πολλάκις ἐν συνόλῳ τὴν ὄψιν βιομηχανικοῦ μουσείου ἢ συμμιγοῦς παλαιοπωλείου — ἀχνίζει ἐπὶ κομψῆς λευκοστρώτου τραπέζης ἡ τεϊοδόχη, καὶ παρ' αὐτὴν παρατάσσονται πινάκια ποικιλομεγέθη, ἄλλο μὲν μὲ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο Cake, τὸ ἀπαραίτητον πλέον διὰ πᾶσαν οἰκο-

δέσποιναν σεβομένην ἑαυτὴν καὶ τοὺς ξένους της, ἄλλο μὲ σακχαροπήκτους καρπούς, καὶ ἄλλα μὲ παντοῖα τραγήματα, εἰς καλλιτέχνους πυραμίδας συντεταγμένα, ὧν τὴν συμμετρίαν ἐλαθροχείρησαν που καί που, παρεισφρήσαντες πρὸ τῆς ὥρας, οἱ δίποδες ποντικοὶ τῆς οἰκίας.

Νὰ εἰσέλθωμεν ἡμεῖς πρῶτοι εἰς ἐπίσκεψιν τῆς κυρίας, καθ' ἣν ὥραν ἀναμένει ἔτι τοὺς ξένους της, καὶ τείνει ἔμπλεον προσδοκίας τὸ βλέμμα πρὸς τὴν θύραν, καὶ προσέχει ἀνυπόμονον τὸ οὖς πρὸς πάντα κρότον τοῦ κώδωνος τῆς θύρας;

Καλλίτερα ὄχι. Δὲν εἶνε εὐχάριστον νὰ περιμένῃ τις, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον νὰ βλέπῃ ἄλλον περιμένοντα. Ἐνθυμηθῆτε τὸν ταλαίπωρον Σουφλερύ, ὅσοι δὲν ἠκούσατε τὸν Λεπορέλλον ψάλλοντα τὸ ἀμίμητον ἐκεῖνο Aspettare e non venire. Εἶνε στιγμαὶ ἀγωνίας πολλάκις αἱ στιγμαὶ ἐκεῖναι, καθ' ἃς ἡ κυρία, μάτην περιμένουσα καὶ μάτην κατασκοποῦσα ἀπὸ τοῦ παραθύρου της τὸν καιρὸν καὶ τοὺς διαβάτας, ἀναμετρεῖ ἐν συντριβῇ πόσων γνωρίμων της συναδέλφων τὰς ἡμέρας παρημέλησεν, εἰς πόσους τῶν ξένων της δὲν ἐμειδίασεν ἐπαρκῶς κατὰ τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην ἢ Παρασκευήν, ὅπως τοὺς ἐνθαρρύνῃ εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ προσκυνήματος, καὶ συγκυκᾷ ἐν τῇ ἀεικινήτῳ φαντασίᾳ της πολυποίκιλα καὶ συγκρουόμενα σχέδια μετανοίας ἢ ἐκδικήσεως.

Τὸ θέαμα θὰ ἦτο ἴσως ψυχολογικῶς ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ὄχι καὶ εὐχάριστον.

* *
*

Ἂς βραδύνωμεν ὀλίγον, καὶ ἂς εἰσέλθωμεν in medias res, ὡς πράττουσιν οἱ μυθιστοριογράφοι, οἱ συμμορφούμενοι πρὸς τοῦ Ὁρατίου τὰ παραγγέλματα. Ἂς εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πλήθουσαν ἤδη αἴθουσαν, θερμὴν ἀπὸ τῶν ἀχνιζόντων κυπέλλων καὶ ζωηρὰν

ἀπὸ τῆς συνομιλίας. Μὴ φοβῆσθε. Δὲν θὰ ταράξωμεν κανένα. Ἡ μὲν γενικὴ ὁμιλία δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος, οὔτε ἀντικείμενον ὡρισμένον, οἱ δὲ κατ' ἰδίαν εἰς τὰς γωνίας τῶν ἀνακλίντρων συνημμένοι διάλογοι δὲν θὰ διακοπῶσι πρὸς χάριν μας. Θὰ δυσκολευθῶμεν ἴσως μόνον νὰ εὕρωμεν θέσιν, ἀλλὰ θὰ τὸ κατορθώσωμεν ἐπὶ τέλους, προσέχοντες, ἐννοεῖται, μὴ ἀνατρέψωμεν κανὲν τραπέζιον καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῦ λαμπτῆρα, καὶ διολισθαίνοντες διὰ μέσου σκαμνίων καὶ γονάτων μέχρι τῆς κενῆς ἐκείνης καθέδρας.

Ἐκαθίσαμεν τέλος, ἐπήραμεν ἑκόντες ἄκοντες τὸ τσάϊ μας, καὶ φαιδρύναντες εὐσυνειδήτως τὸ πρόσωπον ἡμῶν διὰ τοῦ ἱλαρωτάτου τῶν μειδιαμάτων, ἀποπειρώμεθα νὰ μετάσχωμεν καὶ ἡμεῖς τῆς συνομιλίας. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε τόσον εὔκολον, ὅσον φαίνεται. Ἂν μάλιστα ἡ πλειονοψηφία τῆς ὁμηγύρεως εἶνε, ὡς συνήθως συμβαίνει, γυναικεία, μακρὰ θὰ ἦνε ἡ ἀπόπειρα καὶ ἴσως μάταιος ἐπὶ τέλους ὁ κόπος. Ὁμιλοῦσι τόσον εὐχαρίστως αἱ γυναῖκες! Ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τί ἄλλο δέχεται ἡ κυρία, παρὰ διὰ νὰ ὁμιλήσῃ καὶ ν' ἀκούσῃ; Τέλος κατορθόνομεν καὶ ἡμεῖς ν' ἁρπάσωμεν ἓν ἄκρον ἑνὸς οἱουδήποτε μίτου τῆς συνομιλίας, καὶ συμπαρασυρόμεθα μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὸν συμμιγῆ ἐκεῖνον βόμβον λέξεων, φωνῶν, γελώτων, ἐπιφωνημάτων, —ἐνίοτε καὶ ἰδεῶν.

* *
*

Τί λέγουσι καὶ τί λέγομεν!

Δυσκολώτατον εἶνε νὰ τὸ ἀντιληφθῇ τις καθαρῶς, καὶ ἀδύνατον νὰ τὸ σημειώσῃ στενογράφος. Ἐδῶ μιᾶς φράσεως ἀρχή, καὶ ἐκεῖ τὸ τέλος ἄλλης. Ἐδῶ ἐρώτησις μένουσα χωρὶς ἀπάντησιν, διότι δὲν ἠκούσθη, καὶ ἐκεῖ ἀπάντησις εἰς ἐρώτησιν μὴ γενομένην. Ἐδῶ ἐπιφωνήματα θαυμασμοῦ πρὸς εὐφυολογίαν τὴν ὁποίαν κανεὶς δὲν ἐννόησε, καὶ παρέκει διήγησις τὴν ὁποίαν κανεὶς

δὲν ἀκούει. Ἐδῶ ἀπαγγέλλει τις ἀΐφνης, οἱονεὶ ἐν ὑπνωτισμῷ μονολογῶν, δύο στίχους τοῦ Κοππὲ ἀπὸ τοῦ παρακειμένου χρυσοδέτου τομιδίου, καὶ ἄλλη παρ' αὐτὸν συγχρόνως μεγαλοφωνεῖ ἓν βαθύσοφον ἀπόφθεγμα ἀπὸ τοῦ λευκώματος τῆς οἰκοδεσποίνης. Ἐδῶ ψιθυρισμοὶ καὶ ἐκεῖ γέλωτες. Ἐδῶ ἐπιτιμήσεις καὶ αἰτήσεις συγγνώμης, καὶ παρέκει φιλοφροσύναι καὶ μετριόφρονες διαμαρτυρήσεις. Καὶ ἐν μέσῳ τοῦ συμμιγοῦς αὐτοῦ βόμβου, τοῦ ἀναμιμνήσκοντος ἀμυδρῶς τὸ συγχορδιστικὸν προανάκρουσμα πολυπληθοῦς ὀρχήστρας, τολμᾷ τις ἐνίοτε ἀφελὴς νὰ διηγηθῇ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τελευταίου μυθιστορήματος τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσεν, ἢ νὰ ἀναλύσῃ τὸ κωμειδύλλιον τοῦ φίλου του ὡς ἂν ἦτο ἐχθρός του, ἢ νὰ περιγράψῃ τὴν ἐνδυμασίαν τῆς κυρίας δεῖνα εἰς τὸν τάδε χορόν. Ἡ τελευταία του αὕτη ἀπόπειρα ἐπιτυγχάνει κἄπως περισσότερον, καὶ αἱ κυρίαι τοὐλάχιστον σιωπῶσι πρὸς στιγμήν. Ἀλλοίμονον, ἂν καθίσῃ ἀΐφνης μία ἐξ αὐτῶν πρὸ τοῦ κλειδοκυμβάλου, ἢ ἂν νεαρός τις ποιητὴς ἀρχίσῃ παρακληθεὶς τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ τελευταίου τοῦ ἀριστουργήματος! Εὐτυχῶς συμβαίνουσιν ἐνίοτε καὶ τὰ δύο συγχρόνως, ... πολλάκις δὲ τῆς φαιδρᾶς ὁμηγύρεως τὰ χειροκροτήματα δὲν περιμένουσιν οὔτε τῆς μιᾶς οὔτε τοῦ ἄλλου τὸ τέλος.

* *
*

Εἰς τὰς γωνίας τῆς αἰθούσης, ἀπομεμονωμένοι σχεδὸν ἀνὰ δύο, ψιθυρίζουσιν ἀτάραχοι οἱ νεώτεροι καὶ αἱ νεώτεραι. Ὁμιλοῦσι σιγά, ἀλλ' ἀκούονται μεταξύ των, διότι δὲν ἀκούουσι τὸν θόρυβον. Ἡμεῖς δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τοὺς ἀκούσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἂν τοὺς ἠκούαμεν δὲν ἠθέλαμεν ἴσως τοὺς ἐννοήσει. Ἔχουσι τὴν εὐδαίμονα ἡλικίαν τοῦ ὀνείρου καὶ τῆς ἐλπίδος, καὶ πλάττουσι δι' αὐτῶν ἀκόπως καὶ προχείρως τόσα ὡραῖα πράγματα, καὶ μειδιᾷ

τὸ χεῖλος αὐτῶν τὸ νεαρόν, καὶ ἀκτινοβολοῦσιν οἱ διαυγεῖς των ὀφθαλμοί, τοὺς ὁποίους δὲν ἐθόλωσεν ἀκόμη τῆς σκέψεως τὸ σύννεφον.

Δι' αὐτοὺς εἶνε ἀληθὴς τέρψις καὶ ἀπόλαυσις αἱ πέμπται τῆς οἰκοδεσποίνης. Κρατοῦσι σειράν, τὰς ἐνθυμοῦνται, τὰς περιμένουσι, καὶ συνεχίζουσιν εἰς τὴν ἑπομένην ὅ,τι δὲν ἐτελείωσαν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν.

Τίς οἶδε δέ; ἴσως κατὰ βάθος οἱ νεώτεροι αὐτοὶ καὶ αἱ νεώτεραι εἶνε ὁ κύριος λόγος δι' ὃν ἡ Κυρία δέχεται.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗι ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑι ΤΩΝ Κ.Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ***, † ***Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ*** (καθ. τῆς φιλ.), ***ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Μ. ΛΑΠΠΑ*** (δ. φ.), ***Θ. ΛΙΒΑΔΑ*** (δ. φ.), ***Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), † ***Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. γυμν.), ***Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΙΟΥ*** (δ. φ.), ***Ε. ΡΟΙΔΟΥ*** (δ. ν.), ***Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ*** (διευθ. νομισμ. μουσ.), ***Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ*** (γυμνασιάρχ.), ***ΧΡ ΤΣΟΥΝΤΑ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Δ. ΦΙΛΙΟΥ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.) καὶ ἄλλων λογίων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι ΔΕ

ΑΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΜΑΡΑΣΛΗ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10.

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΡΙΣΕΙΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ
1901

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΡΙΣΕΙΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1901

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΥΤΣΟΣ*)

Κύριοι,

Ὅτε ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔῤῥιψε τὸ περίεργον καὶ ἐταστικὸν αὐτοῦ βλέμμα εἰς τὴν ἀνοικτὴν πρὸ αὐτοῦ κυτίδα τῆς Πανδώρας, οὐδὲν ἄλλο, λέγει ὁ μῦθος, ὑπελείπετο πλέον εἰς τοὺς μυχούς της ἢ ἓν καὶ μόνον, τὸ ὑπέρτατον καὶ γλυκύτατον τῆς ἀποκλήρου ἀνθρωπότητος ἀγαθόν, ἡ ἐλπίς. Ἡ ἐλπίς, . . . τὸ ἀπὸ τῆς σκοτίας τοῦ παρόντος εἰς ἄποπτον ἀλλ' ἀπατηλὸν μέλλον φωταγωγοῦν ἄστρον, ὁ δι' ἀγωνιώδους καὶ ἐπιπόνου πορείας εἰς μακρὰν πολλάκις τρίβον παράγων τὸν ἀσθμαίνοντα ὁδοιπόρον γλυκὺς ἀντικατοπτρισμός, ἡ εὐχερὴς μὲν ἀλλ' εἰς πικρίαν καὶ ἀπογοήτευσιν συνήθως ἀπολήγουσα προεξόφλησις τοῦ μέλλοντος ἡμῶν. Τοῦτο ὠνομάσθη καὶ τότε, τοῦτο ὀνομάζεται καὶ σήμερον καὶ θὰ ὀνομάζεται ἴσως πάντοτε ἀγαθόν· τόσον μᾶς τέρπει ἡ πλάνη καὶ ἡ γοητεία!

Καὶ ὅμως, ἂν ἐπρόκειτο νὰ μεταπλασθῇ ὁ ἀρχαῖος μῦθος, ἂν ἦτο δυνατόν, παραχαράσσοντες τὰς δέλτους τῆς παλαιᾶς μυθολογίας, νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὸ κατάλοιπον τῆς κάλπης τῆς Πανδώρας, οὐχὶ τὴν ἐλπίδα, οὐχὶ τὴν φωσφορίζουσαν ἐκείνην ἀλλὰ καὶ ἀπατῶσαν ἀτμίδα, οὐχὶ τὴν γλυκεῖαν ἀλλὰ τοσοῦτον ταχέως ὀξυνίζουσαν ζύμην πάσης ἡμῶν ἀπάτης, ἀλλ' ἄλλο τι, γλυκὺ καὶ πολύτιμον δῶρον τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἤθελον τολμήσει ἐγὼ νὰ θέσω εἰς τὸν πυθμένα τῆς κάλπης τῆς κενῆς· τὴν μνήμην! Ναί, κύριοι, τὴν μνήμην, ἥτις οὐδέποτε μᾶς ἀπατᾷ καὶ πάντοτε μᾶς παρηγορεῖ, ἥτις ῥιγοῦντας ἡμᾶς ἐν δυστυχίᾳ ἀναθερ-

*) Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ τῇ 22 Μαΐου 1874.

μαίνει ὑπὸ τὴν χλιαρὰν σποδὸν τῆς σβεσθείσης εὐδαιμονίας, ἥτις διστάζοντας καὶ ὀλισθαίνοντας πρὸ τῆς σκοτίας τοῦ μέλλοντος φωταγωγεῖ διὰ τῆς οὐδέποτε ἀπατώσης λαμπάδος τοῦ παρελθόντος, ἥτις ἀπείρους ἡμᾶς διδάσκει, νηπίους ἔτι παιδαγωγεῖ καὶ ἀνατρέφει.

Τίς ἐξ ἡμῶν καὶ ποσάκις δὲν ἐζήτησεν εὔσκιον ἄσυλον εἰς τῆς μνήμης αὐτοῦ τὰ βάθη, διερχόμενος τὴν καυστικὴν καὶ κονιορτώδη ὁδὸν τοῦ βίου ; τίς ἐν περισπασμοῖς ταλαιπωρούμενος δὲν ἀνέπλασε μετ' ἀγάπης καὶ περιπαθοῦς ὑπομονῆς τῆς ἀποπτάσης αὐτοῦ εὐδαιμονίας τὸ ἴνδαλμα, ἀναβιῶν οὕτως εἰπεῖν ἐν τῷ παρόντι διὰ τοῦ παρελθόντος ; τίς ἔρωτος ἀπόκληρος δὲν ἔκυψεν ἐπὶ τὴν ψυχρὰν σποδὸν τῶν παλαιῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, ὅπως ἀναφυσήσῃ ἐξ αὐτῆς μικρὸν σπινθῆρα τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου πυρός, καὶ ἀναθάλψῃ ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς τὴν ῥιγοῦσαν καὶ μεμονωμένην αὐτοῦ καρδίαν ; τίς τέλος ἐπιζήσας εἰς ἑαυτόν, καὶ οἱονεὶ νεκρὸς ἀπομείνας ἐν μέσῳ τῆς φωταυγοῦς πλάσεως, δὲν ἀνέζησε πολλάκις καὶ δὲν ἀναζῇ πάντοτε διὰ τῆς μνήμης αὐτοῦ ;

Ὄχι· οὐδὲν τοῦ Θεοῦ δῶρον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἰσοῦται πρὸς τὸν πολύτιμον τῆς μνήμης αὐτοῦ θησαυρόν, καὶ ἄδικον εἶχε μέγα ὁ δαιμόνιος τοῦ ἄδου ψάλτης, ἀνακράξας ἐν ὥρᾳ ἴσως βαθείας καὶ ἀνιάτου ἀπογνώσεως τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο ῥῆμα·

nessun maggior dolore
che ricordarsi del tempo felice
nella miseria!

περιπαθέστατα δὲ ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ ποιητικὸς τῆς νέας Γαλλίας ἀετός·

Dante, pourquoi dis-tu qu'il n' est pire misère
Qu' un souvenir heureux dans les jours de douleur?
Quel chagrin t'a dicté cette parole amère,
Cette offense au malheur?

Est-il donc moins vrai que la lumière existe,
Et faut-il l'oublier du moment qu' il fait nuit?
Est-ce bien toi, grande âme, immortellement triste
Est-ce toi qui l'as dit?

Non, par ce pur flambeau, dont la splendeur m'eclaire,
Ce blasphème vanté ne vient pas de ton cœur,
Un souvenir heureux est peut-être sur terre.
Plus vrai que le bonheur!

Ὄχι ἴσως, κύριοι, ἀλλ' ἀληθῶς, ἀλλὰ βεβαίως εἶνε ἀληθεστέρα τῆς εὐτυχίας ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν ἡ εὐτυχὴς ἀνάμνησις, καὶ οὐδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι συνομολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὅσοι ἐξ ὑμῶν ἔχουσιν εὐδαίμονας σελίδας ἐν τῷ παρελθόντι τοῦ βίου των.

Ἄλλως δέ, καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν δὲν ζητήσωμεν παρὰ τῆς καρδίας ἡμῶν τὴν ἀπάντησιν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κρίσεως τοῦ νοῦ ἡμῶν ἐξαρτήσωμεν τὸ ζήτημα, εἰς τὸ αὐτὸ δι' ὀλίγων θέλομεν καταλήξει συμπέρασμα. Τί πράττομεν καθ' ἑκάστην πρὸς ἀλλήλους ἀναστρεφόμενοι, τί πράττομεν συνομιλοῦντες, τί πράττομεν ἀναγινώσκοντες; οὐδὲν ἄλλο σχεδὸν ἢ ἀναμιμνησκόμεθα. Εἴτε ἀπὸ τῆς ἰδίας ἡμῶν μνήμης εἴτε ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἄλλων ἀντλοῦμεν τοῦ καθ' ἡμέραν ἡμῶν βίου τὰς διατριβάς, ἤτοι τὴν ἀτομικὴν ἡμῶν πεῖραν ἢ τὴν πεῖραν τὴν ξένην καλοῦμεν συμπάρεδρον τῶν διανοημάτων ἡμῶν, καὶ τῶν πράξεων ἡμῶν ὁδηγὸν καὶ σύμβουλον. Αὐταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ ἀπατηλαὶ καὶ φροῦδαι ἡμῶν ἐλπίδες τὴν μνήμην ἡμῶν ἔχουσιν, εἰ καὶ ἔμμεσον καὶ μεμακρυσμένην μητέρα, καὶ τοῦ παρελθόντος πολλάκις, εἰ καὶ χωρὶς συνειδήσεως, ἀναμιμνησκομένη ἡ διάνοια ἡμῶν, κυοφορεῖ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τὸ μέλλον.

Οὕτω κατ' ἀνωτέραν τῆς θείας προνοίας εὐδοκίαν ἅπας ἡμῶν ὁ βίος τρέφεται διὰ τῆς μνήμης. Διὰ τῆς μνήμης τρέφεται ἡ καρδία ἡμῶν· διὰ τῆς μνήμης ἀναφερόμεθα εἰς τοὺς παλαιοὺς ἡμῶν

ἔρωτας, εἰς τὴν παλαιὰν ἡμῶν εὐδαιμονίαν, εἰς τὸ δῦσαν φῶς, εἰς τὸ ἀπομαρανθὲν ἄνθος, εἰς τὴν ξηρανθεῖσαν καὶ ἐξανεμωθεῖσαν χλόην, καὶ ἀνακτῶμεν οὕτω ἐν ὥρᾳ γλυκείας ἐκστάσεως τὸ ἀπολεσθέν, καὶ ἀγαπῶμεν πάλιν, καὶ εὐδαιμονοῦμεν ἐκ νέου, καὶ ἀνοίγομεν τὸ βεβαρημένον ἡμῶν βλέφαρον πρὸς τὸν ἥλιον τοῦ παρελθόντος, καὶ ἀναπνέομεν τὸ ἄρωμα τοῦ ἀναβιοῦντος ἄνθους τῶν ὀλβίων ἡμῶν ὡρῶν. Διὰ τῆς μνήμης τρέφεται ὁ νοῦς ἡμῶν· διὰ τῆς μνήμης διδασκόμεθα τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις, τοὺς ἄθλους καὶ τὴν δόξαν, τὰ ὀλισθήματα καὶ τὰς ἀτυχίας τῶν προγεγενημένων· διὰ τῆς μνήμης μανθάνομεν ἐκ τῶν παθημάτων ἡμῶν ἢ τῶν ἄλλων, καὶ ἀποτρέπομεν τὸ βῆμα τοῦ βαράθρου, εἰς ὃ ἄλλοι ἐνέπεσον πρὸ ἡμῶν, καὶ καθήμεθα ἀνέτως ὑπὸ τὴν σκιάδα ἣν ἄλλοι πρὸ ἡμῶν παρεσκεύασαν, καὶ ἀκούομεν τῆς φίλης αὐτῶν φωνῆς, καὶ οἰκοδομούμεθα ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν, καὶ γοητευόμεθα διὰ τῆς μυστικῆς μελωδίας τῆς ψυχικῆς αὐτῶν μουσικῆς.

Οὕτω, κύριοι, καὶ ἐγώ, εἰς φίλιον ὑπείκων φώνημα, καὶ τολμῶν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἐπί τινας στιγμὰς εὐμενῆ ὑμῶν ἀκρόασιν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, εἰς τὰς δέλτους τῆς μνήμης κατέφυγον, καὶ τὰς σελίδας αὐτῆς ἀνὰ μίαν φυλλομετρῶν ἐξέλεξα ἐκείνην, ἧς ἔγραψε τὸ περιεχόμενον οὐχὶ μόνον τῆς καρδίας ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ ἡ μνήμη, καὶ ἧς αἱ γραμμαί, νωπαὶ ἔτι καὶ πρόσφατοι, θέλουσιν, ἐλπίζω, οὐ μόνον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἀφυπνίσει παλμοὺς συμπαθοῦς ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν ἡμῶν φωταγωγήσει.

Ἐν τῇ σελίδι ταύτῃ ὑπάρχει γεγραμμένον τὸ ὄνομα: Παναγιώτης Σοῦτσος· ἡ ποιητικὴ ἐκείνη ὕπαρξις, ἥτις πρώτη σχεδὸν ἐπέτειλεν ὑπὲρ τὸν φιλολογικὸν ὁρίζοντα τῆς ἀναγεννηθείσης πατρίδος, ἡ εὐγενὴς ἀλλ' ἀτυχὴς ἐκείνη μορφή, ἥτις ὁρμηθεῖσα ἀπὸ ἡγεμονικῶν μεγάρων, ἀπὸ ἀφθονίας καὶ πλούτου καὶ χλιδῆς, καὶ διὰ μυρίων πικρῶν περιπετειῶν, διὰ στερήσεων καὶ ἀγώνων καὶ πτωχείας ταλαιπωρηθεῖσα, ἐσβέσθη ἐντὸς πενιχροῦ δωματίου, ἐν ψύχει, ἐν σκότει, ἐν ἀπογνώσει.

« Ἂν πρόκειται », ἔγραφε τῷ 1866 εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, γλίσχραν σύνταξιν ἐξαιτούμενος ὁ πάσχων καὶ σχεδὸν λιμώττων Παναγιώτης Σοῦτσος, « ἂν πρόκειται ἵνα μείνω ἄνευ » μέσων θεραπείας ἅμα καὶ ὑπάρξεως, ἤδη ὅτε ἀγωνιῶ, ὁ ὑμνω- » δὸς ἐγὼ τοῦ ἀγῶνος, οὐδόλως μεμψιμοιρήσω κατὰ τῆς φιλτά- » της καὶ σεβαστῆς μου μητρὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀξίως πράτ- » των ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν μου, τοῦ μὲν σφαγέντος ὑπὲρ τῆς » αὐτονομίας τοῦ ἔθνους εἰς τὸ Δραγατσάνιον, τοῦ δὲ ἀποθανόν- » τος ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς εὐνομίας τοῦ » ἔθνους, στήσω τὴν πάσχουσαν κεφαλήν μου παρὰ τὸν φίλτα- » τον τάφον τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἀλεξάνδρου, κειμένου ἐν τῇ Σμύρνῃ, » καὶ παραδώσω τὸ πνεῦμα ἐνατενίζων τὴν φιλτάτην μου πα- » τρίδα, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐκεῖνος ».

Τοιαῦτα ἔγραφε τότε, πενόμενος καὶ πεινῶν ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος. Μάτην ὅμως ἐξελιπάρει τὸν ἔλεον καὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὁ γέρων καὶ ἐγκαταλελειμμένος ποιητής· μάτην ὁ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀποτείνων ὑμῖν τὸν λόγον, τμηματαρχῶν τότε ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς παιδείας, προσεπάθησε νὰ ὑποβοηθήσῃ διὰ τῆς ἀσθενοῦς αὐτοῦ φωνῆς τὴν ἱκετευτικὴν τοῦ πέννητος ψάλτου λαλιάν. Τὰ κείμενα, οἱ νόμοι, οἱ προϋπολογισμοὶ καὶ αἱ πιστώσεις ἀντέκειντο ἀμείλικτοι εἰς τὸ αἴτημα τοῦ Παναγιώτου, καὶ ὁ Παναγιώτης, τηκόμενος ὀσημέραι καὶ φθίνων. . . . . ὑπὸ τῆς πείνης — ναί, Κύριοι, τῆς πείνης! — ἔφθασεν εἰς τὸν τάφον, εὐτυχῶς οὐχὶ βραδέως καὶ διὰ μακρᾶς ἀγωνίας, ἀλλὰ γοργῷ τῷ ποδί.

Τῆς ὑπάρξεως ταύτης, τῆς τοσοῦτον ποιητικῆς καὶ τοσοῦτον φίλης εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἰχνογραφήσω ἀτελῶς τὴν εἰκόνα δι' ὀλίγων προχείρων καὶ ἀτέχνων γραμμῶν. Τὰς γραμμὰς ὅμως ταύτας δὲν θέλω συναγάγει ἐκ τῶν βιογραφικῶν τοῦ ποιητοῦ λεπτομερειῶν, καθότι, ὡς πρὸς τοῦτο, συγκεφαλαιοῦται δυστυχῶς καὶ τοῦ Παναγιώτου Σούτσου ὁ βίος εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις, εἰς ἃς, κατὰ μοῖραν ἀνεξήγητον, συγ-

κεφαλαιοῦται πολλῶν ποιητῶν ὁ βίος· πολὺ ἠγάπησε, πολὺ ὑπέφερε, μόνος καὶ ἐγκαταλελειμμένος καὶ πένης ἀπέθανε. Τὴν εἰκόνα τοῦ ἕλληνος ποιητοῦ θέλω προσπαθήσει νὰ συντελέσω ἐκ τῶν ἀσμάτων αὐτοῦ, ἐκ τῶν ποιητικῶν τῆς ψυχῆς του ἐμπνεύσεων, ἐκ τῶν μυχίων τῆς καρδίας του παλμῶν.

Δωρήσατέ μοι λοιπόν, κύριοι, ὀλίγας στιγμὰς εὐμενοῦς προσοχῆς, καὶ ἀναμνησθῶμεν ὁμοῦ τῆς φίλης ἐκείνης ποιητικῆς ὑπάρξεως, ἧς τὰς πρώτας ἐκχύσεις ἤκουσαν τὰ ὦτα τῶν πατέρων ἡμῶν, ἧς τὰ πρῶτα μέλη ἐπανηγύρισαν τοὺς ἄθλους τῶν δωρησαμένων ἡμῖν τὸ ἔδαφος τοῦτο, ἐφ' οὗ πατοῦμεν σήμερον. Ἀναμνησθῶμεν τῶν ἀσμάτων τῆς ἀποιχομένης ἀηδόνος, ἥτις πρώτη ἐκελάδησεν ἐπὶ τοῦ νεοθαλοῦς δένδρου τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν· ἀναπολήσωμεν τὰ ἔργα τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ποιητοῦ, καὶ ἀναδράμωμεν ἐπὶ μικρὸν τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ παραγωγῆς. Συμπαραλάβωμεν ὅμως εἰς τὴν ἀναδρομὴν ταύτην ὄχι μόνον τῆς καρδίας τὴν μνήμην, ὄχι μόνον τὸν ἐνθουσιασμὸν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν δᾷδα συγχρόνως τῆς κριτικῆς. Ἀναθερμανθῶμεν εἰς τὸ πῦρ τῆς φλεγούσης ἐκείνης ποιητικῆς ἑστίας, ἀλλὰ φωτισθῶμεν συνάμα ἐκ τοῦ παρελθόντος, καὶ οἰκοδομήσωμεν δι' αὐτοῦ τό τε παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἡμῶν τὸ ποιητικόν. Χειροκροτήσωμεν ἔκθυμοι, ἀλλὰ κρίνωμεν ἐπίσης ἀπαθῶς καὶ διδαχθῶμεν προθύμως.

Τρεῖς διαφόρους εἰ καί πως συμπιπτούσας φάσεις παρέχει εἰς τὸν μελετῶντα καὶ ἐξετάζοντα αὐτὸν ὁ φιλολογικὸς τοῦ Παναγιώτου Σούτσου βίος· τὴν λυρικὴν ποίησιν, τὴν δραματικήν, καὶ τὴν πεζογραφίαν, ἧς τὸ μεῖζον μέρος κατέχει ἡ δημοσιογραφία. Εἶπον δέ, ὅτι συμπίπτουσί πως αἱ τρεῖς αὗται φάσεις, διότι κατὰ βάθος καὶ κυρίως ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος εἶνε λυρικὸς ποιητής· ὁ λυρισμὸς δὲ αὐτοῦ προφαίνει κατάδηλος καὶ ἐπικρατῶν οὐ μόνον ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πεζοῖς αὐτοῦ ἔργοις, ἄτινα δὲν θέλουσιν ἀποτελέσει ἀντικείμενον τῆς ὁμιλίας ταύτης, ἐν ταῖς μυθιστορίαις δηλ. αὐτοῦ, ἐν τοῖς ῥητο-

ρικοῖς του λόγοις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πολιτικοῖς ἄρθροις, ἅτινα ἐπλήρουν τὸν Ἥλιον. Οὐ μόνον δὲ κυρίως καὶ ἐπὶ πᾶσι λυρικὴ εἶνε ἡ ποίησις τοῦ Παναγιώτου, ἀλλὰ καὶ ἡ λυρικωτάτη τῶν λυρικῶν ποιήσεων, διότι εἶνε ποίησις κατ' ἐξοχὴν ὑποκειμενική. Ἂς μοὶ ἐπιτρέψωσι δὲ οἱ δικαίως μειδιῶντες τῶν ἀκροατῶν μου νὰ σταματήσω ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν ἰδιότροπον ἐκείνην λέξιν ὑποκειμενική, ἥτις καὶ περαιτέρω ἴσως θὰ εἰσολισθήσῃ που κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ὁμιλίαν ταύτην, ἵνα ὑποσημάνω αὐτοῖς δι' ὀλίγων, ὅτι ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἡ σημερινὴ αἰσθητικὴ χαρακτηρίζει τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ὅπερ ἐκ τῶν μυχίων αἰσθημάτων τοῦ ποιητοῦ ἐκπηγάζον καὶ τὸν ἰδιαίτατον αὐτοῦ ψυχικὸν κόσμον ἐκπροσωποῦν, φέρει πρόδηλον τὸν τύπον τῆς ἀτομικότητός του, καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν ποίησιν, καθ' ἣν ὁ ποιητής, ἀποτασσόμενος οὕτως εἰπεῖν ἑαυτῷ καὶ τὸν ἔξω κόσμον εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνων, ἐκεῖνον ἀντικατροπτίζει εἰς τοὺς ἀναγνώστας του. Οὕτως ὁ μὲν ὑποκειμενικὸς ποιητὴς μεταδίδει ἑαυτὸν εἰς τὸν ἐκτὸς αὐτοῦ κόσμον, ὁ δὲ ἀντικειμενικὸς ἀναλαμβάνει τὸν ἔξω κόσμον εἰς ἑαυτόν. Ἐκεῖνον μὲν ἰδίως χαρακτηρίζει βαθύτης αἰσθήματος, τοῦτον δὲ διανοίας ὕψος καὶ φαντασίας ζωηρότης· ἐκεῖνος εἶνε μᾶλλον αὐτὸς ὁ ἴδιος, οὗτος δὲ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ ἀναγνῶσταί του· ἐκεῖνος εἶνε κατ' ἐξοχὴν λυρικὸς ποιητής, οὗτος δὲ σημεῖον ἑνώσεως μεταξὺ λυρικῆς καὶ ἐπικῆς ποιήσεως.

Διὰ τοῦτο εἶπον πρὸ μικροῦ, ὅτι ἡ λυρικὴ τοῦ Παναγιώτου Σούτσου ποίησις εἶνε ἰδίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑποκειμενική.

Πρώτην συλλογὴν λυρικῶν ποιήσεων ἐξέδωκεν ὁ Σοῦτσος τὴν μετὰ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Ὁδοιπόρου του συνδημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1831 ὑπὸ τοὺς δύο τίτλους Ἐρωτικὰ καὶ Ἐλεγεῖα· δευτέραν τὴν Κιθάραν του ἐν ἔτει 1835, καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ διαφόρους καιροὺς ὀλίγα τινὰ ἀλλ' ἀπεσπασμένα λυρικὰ ποιήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν Ὠδὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Α'. Ναπολέοντα ἐν ἔτει 1841, ἣν καὶ συνεξέδωκε κατόπιν μετὰ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ Ὁδοιπόρου.

Δύο κυρίως ἐξέχοντα καὶ ἐπικρατοῦντα αἰσθήματα διήκουσι δι' ὅλης τῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ Παναγιώτου· πατριωτισμὸς ἄκρατος καὶ θερμός, καὶ βαθεῖα μελαγχολία, εἰς προφανῆ πολλάκις προερχομένη ἀντίθεσιν πρὸς τὰς εὐθύμους ἐμπνεύσεις, ἃς ἀρύεται ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς θέας τῆς μειδιώσης ἑλληνικῆς φύσεως. Καὶ εἰς ἐκεῖνον μέν, εἰς τὸν φλογερὸν καὶ ζηλότυπον ἔρωτα τοῦ ποιητοῦ πρὸς πᾶν ὅ,τι ἑλληνικόν, πρὸς αὐτὸ τὸ χῶμα, τὸν ἥλιον καὶ τὴν χλόην τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς, ὀφείλονται οὐ μόνον τὰ καθ' αὐτὸ πατριωτικώτατα τῶν ποιημάτων του, ἡ ἐξύμνησις τῶν μεγάλων τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος μαχητῶν, τὰ πολιτικά του ἐλεγεῖα, αἱ ὁριμεῖαι πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἀποστροφαί, αἱ περιπαθεῖς ἀναμνήσεις τῶν πολεμικῶν τῆς Ἑλλάδος καιρῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἐλαφρὰ ποιημάτιά του, τὰ πλήρη ζωῆς καὶ φαιδρότητος, ἐν οἷς τοσοῦτον εὐθύμως καὶ ἐπιχαρίτως ἀντικατοπτρίζεται ἡ συμβολικὴ ἐκείνη τοῦ Λουθήρου βιωτικὴ θεότης· οἶνος καὶ ἄσμα καὶ γυνή. Εἰς τὴν μελαγχολίαν δὲ τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὴν βαρύθυμον ἀηδίαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀπάθειαν πρὸς τὴν ζῶσαν καὶ μειδιῶσαν κύκλω φύσιν, ἀποδοτέοι οἱ θρῆνοι αὐτοῦ καὶ οἱ κοπετοὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ φανταστικῆς πολλάκις ἐρωμένης, αἱ κατάραι τοῦ βίου, ἡ ἀπόγνωσις αὐτοῦ, αἱ μετὰ μελανῶν σκιῶν συνομιλίαι του, τὰ φάσματα καὶ τὰ μεσονύκτια, οἱ κόρακες καὶ αἱ κυπάρισσοι, ἄτινα πάντα πληροῦσι τὸ ἄλλο εἶδος τῶν λυρικῶν του ποιημάτων. Ἐκεῖ, ἐν ταῖς πατριωτικαῖς αὐτοῦ ἐμπνεύσεσιν, εἶνε ἕλλην ποιητὴς ὁ Παναγιώτης· ἐδῶ, ἐν τῇ μελαγχολίᾳ καὶ τῇ ἀπογνώσει του, εἶνε ποιητὴς ξένος.

Ναί, κύριοι, ξένος.

Ἐτελεῖτο τότε, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔγραφεν ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, παράδοξος ποιητικὴ ζύμωσις καθ' ὅλην τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ. Ἡ διπλῆ ἀπελπισίας κραυγή, ἣν δύο μεγάλα τοῦ αἰῶνος πνεύματα, ὁ Byron ἐξ ἑνὸς διὰ τοῦ *Manfred* καὶ ὁ Göthe ἐξ ἑτέρου διὰ τοῦ *Faust*, ἐξέβα-

λον, ἀπογνόντες τὴν λύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου προβλήματος, καὶ καταρώμενοι ἑαυτοὺς καὶ τὴν ὕπαρξιν, καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν κόσμον σύμπαντα, εἰς οὗ τὸ πεπερασμένον προσέκρουον οἱ πόθοι αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ ἀγνώστου ἔρευνά των, ἀντήχησεν ἀπὸ καρδίας εἰς καρδίαν καὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἀνὰ πᾶσαν τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ παρήγαγε τὴν βαθεῖαν ἐκείνην, οὐχὶ πλέον μελαγχολίαν, οὐχὶ μισανθρωπίαν, ἀλλ' αὐτόχρημα μισοκοσμίαν, δι' ἧς ἐπὶ δεκάδας ὅλας ἐτῶν ἐποτίσθη ψευδῆ καὶ δηλητηριώδη ποίησιν ὁ κόσμος ὁλόκληρος. Τοσοῦτον εἶχε τὸ μαγικὸν θέλγητρον ὁ ἐπὶ φαντασταῖς ὀδύναις παράδοξος ἐκεῖνος ἀλλὰ καὶ μελωδικὸς πολλάκις θρῆνος, τοσοῦτον εἶχε γόητρον ἡ ἀνίατος ἐκείνη τοῦ βίου ἀπόγνωσις, ἡ ἀπέναντι ψευδοῦς, ἀνυπάρκτου καὶ ἀδυνάτου κόσμου κατάρα τοῦ ὑπαρκτοῦ καὶ φαιδρὰς τείνοντος τὰς ἀγκάλας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε ἀληθῆ νόσον ἔσπειραν ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου ἐν τῷ ποιητικῷ κόσμῳ αἱ ποιήσεις τοῦ Βύρωνος καὶ ὁ Βέρτερος τοῦ Göthe, ἡ *Attala* καὶ ὁ *René* τοῦ Chateaubriand, ἡ Κόρινν α τῆς Staël καὶ αἱ Μ ε λ έ τ α ι τοῦ Λαμαρτίνου, τὴν νόσον ἐκείνην, ἣν προσφυέστατα ἀπεκάλεσαν Weltschmerz οἱ Γερμανοί. Τοσοῦτον δὲ ἡ ἀσθένεια ἐκείνη ἐγένετο τοῦ συρμοῦ, τοσοῦτον ἠγαπῶντο καὶ ἐχειροκροτοῦντο τὰ νοσηρὰ ἀποκυήματα φθισιώσης καρδίας καὶ καὶ ἐγκεφάλου φλεγμαίνοντος, τοσοῦτον ἁπλήστως ἐζητεῖτο καὶ ἁπληστότερον κατεπίνετο τὸ παράδοξον φίλτρον τῶν ποιήσεων τῆς σχολῆς ἐκείνης, ὥστε πᾶς τῶν χρόνων ἐκείνων ποιητὴς ἀπαραίτητον ἐνόμιζε καθῆκον καὶ ἀναπόφευκτον φόρον εἰς τὸν συρμὸν τῆς ἐποχῆς νὰ προσθέσῃ καὶ αὐτὸς τὸν στεναγμόν του, ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, μύχιον ἢ δάνειον, εἰς τὴν παγκόσμιον τῶν στεναγμῶν συναυλίαν, ἥτις παντὶ σθένει ἠγωνίζετο νὰ μεταπλάσῃ τὸν κόσμον εἰς ἄβυσσον θρήνων καὶ κοπετῶν.

Τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ἐπήρειαν τῆς ποιητικῆς ἐκείνης ἐπιδημίας ὑπέστη φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος· καὶ διὰ τοῦτο εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τοῖς μελαγχολικοῖς καὶ μεστοῖς ἀπογνώσεως ποιήμασιν αὐτοῦ εἶνε ξένος ποιητὴς ὁ Παναγιώτης. Ξέ-

νος ἐπίσης ποιητὴς ἀπέμεινεν ἐν τοῖς ὀλίγοις αὐτοῦ ἀντικειμενικοῖς ποιήμασιν, οἷον τὸ σχετικῶς κάλλιον τῶν ἄλλων, ἡ Ὠδὴ αὐτοῦ εἰς τὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῷ καθόλου χρωματισμῷ τῶν μελαγχολικῶν αὐτοῦ ποιήσεων φέρει τὸ γνώρισμα τοῦ ὀθνείου καὶ τὸν τύπον τῆς μιμήσεως ὁ ποιητὴς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καθ' ἕκαστον ὑπακούεται πολλαχοῦ ἡ ἠχὼ ξένης λαλιᾶς, καὶ ἄκουσα φέρεται ἡ μνήμη πρὸς τὰ ὀθνεῖα πρωτότυπα.

Οὕτως, ἐν παραδείγματι, ἀκούσατε τὸ ποίημα αὐτοῦ, τὸ ἐπιγραφόμενον Ἐκκλησία, ὅπερ φέρεται τελευταῖον ἐν τῇ Κιθάρᾳ του.

Εἰς τῆς νυκτὸς τὴν σιωπὴν μὲ τεθλιμμένας φρένας
προσεύχεται καὶ ἀγρυπνεῖ μεταξὺ τάφων ἕνας.
Τίς εἶν' αὐτός ; ὁ ποιητὴς ὁ ζῶν χωρὶς ἐλπίδα,
καὶ βαρυνθεὶς τὸν βίον του, καὶ κλαίων τὴν πατρίδα.

Τὸ μέτωπόν του κατηφές, ὡς τῶν μνημάτων λύχνος,
τοῦ ἐσωτερικοῦ φωτὸς ἀφίνει ἔξω ἴχνος·
ὡς τάφος στέκει ἄφωνος, καὶ τὸ μειδίαμά του
μειδίαμα εἶνε νεκροῦ, καὶ γέλως τοῦ θανάτου.

Ἂν ποῦς ἐδῶ συγγενικὸς τὰ ἴχνη του ζητήσῃ,
«τί ἔγεινεν ὁ ποιητὴς» κανεὶς ἂν ἐρωτήσῃ,
ἂς τὸν εἰπῇ ὁ ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας ταύτης·
λιμένα εὗρ' ἐδῶ γλυκὺν ὁ ναυαγήσας ναύτης.

Πολλάκις ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ὑψηλῆς φιλύρας
τὴν μελωδίαν ἔχυσε τῆς κλαυθμηρᾶς του λύρας,
καὶ θνήσκων πανηγύριζε τὴν θνήσκουσαν πατρίδα·
ς τὸ δένδρον τῆς ἀγάπης του χθὲς ὅμως δὲν τὸν εἶδα.

Καὶ σήμερον τοῦ οἴκου του τὰς θύρας ἀνοιγμένας
τὰς εὗρον, κ' εἶδον νεκρικὰς λαμπάδας ἀναμμένας·
τὸν ἔφεραν εἰς τὸν ναὸν μὲ λύπης βραδὺ βῆμα.
Πλησίασε καὶ κύτταξε τί ἔγραψαν 'ς τὸ μνῆμα·

«'Ενταῦθα κεῖται ὑπ' αὐτὸν τὸν ἕνα τῆς γῆς πῆχυν
ἀγνώριστός τις ποιητὴς 'ς τὴν δόξαν καὶ 'ς τὴν τύχην·
ἁμαρτωλὴν καὶ ἀσθενῆ καρδίαν εἶχεν ἴσως,
πλὴν δὲν ἐγνώρισε ποτὲ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος.

'Από τὴν πλέον τρυφερὰν κι' ἀθῴαν ἡλικίαν
ἀγνὸν συνέλαβ' ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν,
καὶ εἰς τὴν γῆν νὰ τὴν ἰδῇ ὁπόταν ἀπελπίσθη,
ἐστράφη πρὸς τὸν οὐρανὸν κ' ἐκεῖ ἐλλιμενίσθη.

Τίς, ὁπωσοῦν ἐξοικειωμένος πρὸς τὰ προϊόντα τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας, δὲν ἀναγνωρίζει ὑπὸ τοὺς στίχους τούτους, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιταφίου ἐπιγραφῆς, τὸ 'Αγροτικὸν Κοιμητήριον τοῦ Gray; Τίς ἀναγινώσκων τὴν Θάλασσαν τῆς 'Αττικῆς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν Λίμνην τοῦ Λαμαρτίνου; τίς ἐν τῷ ποιήματι ὁ Θάνατός της δὲν ἀναπολεῖ τὴν Μόνωσιν καὶ τὸ Φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ γάλλου ποιητοῦ; τίς τέλος, τὴν 'Ωδὴν εἰς τὸν Ναπολέοντα διατρέχων, δὲν ἀναμιμνήσκεται συγχρόνως καὶ τοῦ Béranger, καὶ τοῦ Manzoni, καὶ τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Victor Hugo;

Τὸ νόσημα ἐκεῖνο τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς ἀπογνώσεως, τοῦ ἐν παντὶ στεναγμοῦ καὶ θρήνου τοσοῦτον βαθέως εἶχε ποτίσει οὐχὶ τὴν καρδίαν ἀλλὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ, ὥστε καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πατριωτικοῖς καὶ γνησίως ἑλληνικοῖς αὐτοῦ ποιήμασι διαφαίνονταί που ἐλαφρά τινα καὶ ἀσθενῆ αὐτοῦ συμπτώματα, ἅτινα ὅμως πνίγονται τάχιστα καὶ ἀφανίζονται ὑπὸ τοὺς ὑγιεῖς καὶ ζωηροὺς παλμοὺς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ καρδίας.

Οὕτω δὲ πολλάκις καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐν τῇ μελαγχολικῇ αὐτοῦ ποιήσει τρέπει ἐπὶ τὸ πατριωτικώτερον ὁ ποιητὴς τὰς μελανὰς αὐτοῦ ἰδέας, καὶ τῆς πατρίδος τὸ αἴσθημα παριστᾷ ὡς ἀφορμὴν αὐτῶν καὶ ἀφετηρίαν. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοῦ φύσις ἐπανίσταται κατὰ τῶν συνθηματικῶν καὶ ψευδῶν ἐμπνεύσεων τῆς Δύσεως, καὶ ἀκτὶς γλυκυτέρας πως δυσθυμίας φωτίζει τότε τὸν μελανὸν ὁρίζοντα, ὃν συννεφοῖ περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἡ ξένη μίμησις.

Εὐτυχῶς ὅμως τὰ τοιαῦτα τοῦ Παναγιώτου ποιήματα, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ἡ ἐκ δανείου δυσθυμία καὶ ὁ ἐξ ὑποβολῆς οὕτως εἰπεῖν θρῆνος, οὔτε τὰ πλεῖστα οὔτε τὰ κάλλιστα εἶνε τῶν προϊόντων τῆς γλυκείας αὐτοῦ Μούσης. Ἄφθονος ἀντὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων πρόκειται ἡμῖν ὁ θησαυρὸς τῶν γνησίων ἑλληνικῶν αὐτοῦ ποιημάτων, ἐν οἷς ἀκούομεν πλήρη ζωῆς καὶ ὑγείας σφύζουσαν τὴν νεανικὴν αὐτοῦ καρδίαν, ἐν οἷς διαλάμπει ἀλήθεια αἰσθήματος ἀπαραμείωτος, ἐφ' ὧν ἀκτινοβολεῖ φαιδρὸς ὁ ἥλιος τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἔρως τῆς ζωῆς, ὁ πόθος τοῦ εὐγενοῦς, ἡ λατρεία τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ὡραίου.

Τὸ πρόσφατον ἔτι τότε καὶ δόξαν ἀπαυγάζον παρελθὸν τῆς πατρίδος, αἱ μάχαι καὶ αἱ νῖκαι τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς ἀγῶνος, αἱ δάφναι τῶν ἡρώων αὐτῆς, τὸ μνημόσυνον τῶν μαρτύρων της, ἰδοὺ ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς τῶν λυρικῶν ποιήσεων τοῦ Παναγιώτου. Ἡ νέα δι' αὐτὸν Ἑλλὰς ἔχει πως βαρύθυμον τὴν ὄψιν· ἀτενίζει πρὸς τὸ παρελθὸν αὐτῆς καὶ τὸ ὄμμα της ἀστράπτει ἐξ ὑπερηφανείας, προσβλέπει τὸ μέλλον αὐτῆς καὶ τὸ στῆθός της πάλλει ὑπ' ἐλπίδος· ἀλλὰ τρέπει ὅμως τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸ παρόν, βλέπει τὰ ἀναγκαῖα πολλάκις τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων κακά, καὶ δυσανασχετεῖ, καὶ ὀργίζεται, καὶ ἀγανακτήσεως κραυγὴ ῥηγνύει τὰ στήθη της. Ἀλλ' ἡ κραυγὴ αὕτη δὲν εἶνε φώνημα πένθους καὶ ἀπογνώσεως, δὲν ἐλέγχει τὴν ἀνέλπιδα ἐκείνην μελαγχολίαν, ἥτις ἀνωτέρω ἐνέπνεε τὴν Μοῦσαν τοῦ ποιητοῦ· ὄχι! εἶνε φωνὴ πλήρης ζωῆς, εἶνε παλμὸς στήθους ζῶντος, εἶνε σφυγμὸς καρδίας πατριώτιδος, ἀγανακτούσης μέν, ἀλλ' ἐλπιζούσης πάντοτε ἐπὶ τὰς

δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τὸ μέλλον αὐτοῦ, καὶ ὀσφραινομένης τῆς νωπῆς ἔτι δάφνης, ἥτις ἔστεφε τὸ εὐγενὲς μέτωπον τῆς ἀγωνισαμένης πατρίδος.

Εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα τοῦ Παναγιώτου Σούτσου συγκεφαλαιοῦται καὶ κορυφοῦται οὕτως εἰπεῖν ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ δόξα, καὶ διὰ τῶν ἀσμάτων τούτων ἔστησεν ἑαυτῷ ὁ ποιητὴς περίβλεπτον θρόνον ἐπὶ τοῦ νέου ἡμῶν Παρνασσοῦ καὶ κατέκτησε τὸν τίτλον ἀληθοῦς ἐθνικοῦ ποιητοῦ.

Ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ ἀποσπάσω τινὰ τῶν βαρυτίμων αὐτῶν κειμηλίων ἐκ τοῦ χρυσοῦ των ὁρμαθοῦ, καὶ νὰ ἀναμνήσω ὑμᾶς ἐπί τινας στιγμὰς αἰσθητότερον τὸν προσφιλῆ ἐθνικὸν ἡμῶν ψάλτην.

Ἀκούσατε τοὺς Ἕλληνας τοῦ ἀγῶνος·

Μὴ ἐλεύθεραις ἰδέαις!
ταὶς ὡραίαις, τὸ κρασί,
τὸ κρασὶ καὶ ταὶς ὡραίαις
ψάλε λύρα μου χρυσῆ!

Ἡ ἐλευθερία, βλέπεις, βαρὺν ὕπνον ἐκοιμήθη,
καὶ τὰ ὄνειρά της εἶνε μάταια καὶ λυπηρά·
τῆς ἐπαναστάσεώς μας τὸ πῦρ ἔσβυσε κ' ἐχύθη,
τοῦ κρατῆρός της μᾶς μένει τέφρα μόνον ῥυπαρά.
Τὴν ἡρωϊκὴν Ἑλλάδα Ἑλλὰς χαύνη καὶ δειλή,
καὶ τοὺς γίγαντας πυγμαίων διαδέχεται φυλή!
Τῶν ἡρώων μας τὰ ἔργα λησμονοῦνται τὰ γενναῖα,
καὶ ὀνόματα ἐμβαίνουν εἰς τὸ ἔθνος ἄλλα, νέα,
κ' ἐγώ, ψάλτης τοῦ ἀγῶνος, ἔμεινα εἰς κόσμον νέον,
ὅμοιος μὲ γηραλέον
μὲ παλαιωμένον πεῦκον πεδιάδος γυμνωμένης,
ὅπου βλέπεις ἐμφυτεύσεις χθεσινῆς χειρὸς καὶ ξένης.

Μὴ ἐλεύθεραις ἰδέαις!
ταὶς ὡραίαις, τὸ κρασί,

τὸ κρασὶ καὶ ταὶς ὡραίαις
ψάλε λύρα μου χρυσῆ!

Τῆς ἁγίας Λαύρας χαῖρε συμμαχὶ ἀχαϊκή!
Καὶ σεῖς χαίρετε τοῦ γένους πρῶτοι χρόν' ἡρωϊκοί,
καὶ σεῖς πρῶτοι ἀποστάται, χωρικοὶ τῆς Ἀρκαδίας,
τέκνα τῆς ἐλευθερίας,
τρέξαντες εἰς τὴν φωνήν της μὲ τὰ δρέπανα 'ς τὰς χεῖρας
'ς τοῦ Ναυπλίου, 'ς τῆς Κορίνθου, 'ς τῆς Τριπολιτζᾶς τὰς θύρας.
Πόσον ἐλαμπρύνθη τότε ἡ ὡς κρύσταλλον λευκή,
ἀληθῶς ἡρωϊκή,
φουστανέλλα μας, ἡ τόσον σήμερον ἀπερρίμμένη.
Ἡ ἐλευθερία τότε μ' αὐτὴν ἔτρεχ' ἐνδυμένη,
καὶ ἡ βόμβα της ὡς ὕλας 'ς τὸν ἀέρα φλογισμένας
σκῆπτρα ἔχυνε θρανσμένα καὶ ἁλύσους συντριμμένας.

Μὴ ἐλεύθεραις ἰδέαις,
ταὶς ὡραίαις, τὸ κρασί,
τὸ κρασὶ καὶ ταὶς ὡραίαις
ψάλε λύρα μου χρυσῆ!

Τώρα τρέξατε σεῖς ξένοι, καὶ κυκλώσατε τὸν θρόνον.
Ὁ δικός μας νοῦς 'ς τοὺς βράχους ἐπαχύνθη τόσον χρόνον!
Δὲν ἠξεύρουν νὰ χαϊδεύουν χέρι ἁδρὰ 'πὸ τὸ τουφέκι·
καὶ τὰ χείλη μας ἀκόμα μελανὰ 'πὸ τὸ φυσέκι,
μὲ τὸ στόμα μας σχισμένον,
γλυκεῖς ἤχους δὲν ἠξεύρουν κολακευτικῶν ἐπαίνων
Καλλωπίζεσθε σεῖς τώρα μὲ λαμπρὰς ἐνδυμασίας,
μὲ βασιλικὰς ταινίας·
ἔχομεν κ' ἡμεῖς ταινίας καὶ στολὰς πλέον ὡραίας·
τὰ παράσημά μας εἶνε αἱ ἀθάνατοι πληγαί μας,
καὶ μὲ ὅσας 'ς τοὺς πολέμους ἐχθρῶν πήραμεν σημαίας
κρύπτοντ' εὔκολα αἱ σάρκες αἱ ἀνδρεῖαι καὶ γυμναί μας.

Ἐνταῦθα ἀποκαλύπτεται ἐν ὅλῳ αὐτοῦ τῷ ἐνθουσιασμῷ ὁ νεαρὸς ἐθνικὸς ποιητής, οὗτινος ἡ καρδία πάλλει εἰς τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος καὶ ἡ φαντασία ἀναπτεροῦται ὑπὸ τὴν ἱερὰν πνοὴν τῆς δόξης της. Τὸν αὐτὸν τύπον φέρουσι καὶ Ἡ 25 Μαρτίου, ἢ τὰ Γενέθλια τῆς Ἑλλάδος, ὡς ποιητικώτατα ἀποκαλεῖ τὴν μεγάλην ἡμέραν ὁ ποιητής, Τὸ Μνημόσυνον τῶν ἀποθανόντων ἡρώων μας, Αἱ παλαιαὶ ἐνθυμήσεις μου, Ἡ Ἑλλὰς τοῦ ἀγῶνος, Ἡ ἐρωμένη μου φοροῦσα τὰ ἐνδύματα τῆς Ἐλευθερίας, Τὸ ὄνειρον τῆς Ἐπαναστάσεώς μας, καὶ ἅπαντα σχεδὸν τὰ ποιήματα τοῦ πρώτου μέρους τῆς Κιθάρας. Τὸν αὐτὸν γνήσιον ἑλληνικὸν ἐνθουσιασμὸν ἀποπνέει ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸν Μιαούλην ἀποθανόντα·

Δὲν ἀπέθανε

λέγει ὁ ποιητής,

ὁπότε ἔκαιεν εἰς τὴν Μεθώνην
ἕνα στόλον μετὰ κρότου,
καὶ δὲν ἔλαβε τὴν τέφραν τῆς πυρᾶς λευκὴν σινδόνην,
οὔτε ξυλοκράββατόν του στέλεχος ἑνὸς δικρότου.

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν πόσην ἔδειξεν ἀνδρείαν!
Πρὸς τὸν θάνατον ἐστράφη,
καὶ τοῦ χάρωνος τὸ πλοῖον εἶδε μ' ὅσην ἀφοβίαν
ἔβλεπεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐχθρῶν τὰ πυκνὰ σκάφη.

Τὸν ἀγαπητὸν Μονάρχην εἰς τὰ ἔσχατά του πλέον
μὲ καρδίας εἶδε πόνον,
τοὺς υἱούς του καὶ τὸ ἔθνος τοῦ ἐσύστησεν ἐκπνέων,
καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν χεῖρα ἤτις ἔπλασε τὸν θρόνον.
. . . . . .

Τώρα κεῖται . . . . . Γεγραμμέναι πόσαι ἡμιθέου πράξεις
εἰς τὸ μέγα μέτωπόν του!
Ὦ ἐχθρέ! χωρὶς νὰ τρέμῃς τώρα μόνον νὰ κυττάξῃς
τώρα μόνον κατὰ πρῶτον δύνασαι τὸ πρόσωπόν του.
. . . . . .

Ἀλλοίαν φάσιν, γνησίαν ὅμως πάντοτε καὶ ἐπίσης ἀληθῶς ἑλληνικήν, παρέχουσιν ἡμῖν τὰ οὐχὶ πλέον τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἀλλὰ τὰς καλλονὰς τῆς ἑλληνικῆς φύσεως ἐξυμνοῦντα ποιήματα τοῦ Παναγιώτου. Ἡ διαύγεια τῆς ἑλληνικῆς ἀτμοσφαίρας, τὸ φῶς τοῦ κυανοῦ τῆς Ἑλλάδος οὐρανοῦ, ἡ σμαραγδίνη τῶν πεδιάδων της χλόη, ὁ ψίθυρος τῶν ῥυακίων της, ἡ δρόσος τῶν τοπείων αὐτῆς, ἀνταναικλῶνται τοσοῦτον ἁρμονικῶς εἰς τὰς τοιούτου εἴδους ποιήσεις τοῦ Σούτσου, ὥστε ἀναγινώσκων τις αὐτάς, νομίζει ἑαυτὸν ὡσεὶ διὰ μαγικῆς γοητείας μεταφερόμενον εἰς κατάφυτόν τινα κοιλάδα τῆς Μεσσηνίας, παρὰ τὰς ὄχθας μορμύροντος ῥεύματος, ὑπὸ τὸ ἀμφίβολον ἀλλὰ γλυκὺ σκιόφως τῆς θαλερᾶς θολίας ἀκμαίου δάσους·

Σ' τῆς κουκουναριᾶς τὸν ἴσκιο

φωνεῖ ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἐρωμένην του,

στέκομαι πολλαὶς φοραὶς
καὶ τῶν χωρικῶν κυττάζω ταὶς ἁπλοϊκαὶς χαραίς.
Σ' τὸ νερὸ ἐδῶ μιὰ νέα τ' ἄσπρα χέρια της δροσίζει,
καὶ 'ς ταὶς ῥοδοδάφναις ἄλλη τὸ μωρό της νανουρίζει.
Ἐκεῖ ἕν' ἁπλὸ παιδάκι ῥίχνει γρῖπο 'ς τὸ ποτάμι,
χρυσᾶ ψάρια πιάνει· ἄλλο παρεκεῖ μὲ τὸ καλάμι·
κι' ὁ βοσκὸς μὲ τὴ βοσκή του ξαπλωμένος 'ς τὰ λουλούδια
τὸν αὐλό του συντροφεύει μὲ ποιμενικὰ τραγούδια.
Πῶς ἐσὺ βοσκὴ δὲν εἶσαι, πῶς βοσκὸς δὲν εἶμ' ἐγώ,
καὶ μαζή σου 'ς τὸ λειβάδι

καὶ μαζή σου ἀπ' ἀρνάκια τρυφερὰ δὲν ὁδηγῶ
ἕνα εὔμορφο κοπάδι ;
Ἄφησε τὰς πόλεις, κ' ἔλα, τῆς ψυχῆς μου φιληνάδα
'ς τὴν δροσιά, 'ς τὴν πρασινάδα,
Καὶ τὴν παπαροῦνα βάλε τὴν ἁπλῆ καὶ χωρικὴ
'ς τὰ μαλλάκια σου ἐπάνω.
'Σ τὸ ἀσπρόκρινό σου στῆθος, 'ς τὸ φιλί σου τὸ γλυκὺ
καὶ 'ς ταὶς βρύσαις καὶ 'ς τὰ δάση βοσκὸς εἴθε νὰ πεθάνω

Οὐδεὶς ἴσως ἐκ τῶν νέων ἑλλήνων ποιητῶν ἠσθάνθη κάλλιον τοῦ Παναγιώτου Σούτσου τὴν καλλονὴν καὶ τὰ θέλγητρα τῆς ἑλληνίδος φύσεως, οὔτε ὕμνησεν αὐτὰ περιπαθέστερον, ἀληθέστερον καὶ μελωδικώτερον.

Μετὰ τὴν βραχεῖαν ταύτην καὶ ἐκ περιωπῆς ἐπισκόπησιν τῶν παλαιοτέρων λυρικῶν ποιημάτων τοῦ Παναγιώτου, εὐχερέστατον ὑπολείπεται ἡμῖν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ξένος ποιητὴς Παναγιώτης Σοῦτσος εἶνε πολὺ ὑποδεέστερος τοῦ ἕλληνος ποιητοῦ. Ὁσάκις ὁ ποιητὴς ἡμῶν ξένας ἥρμοσεν εἰς τὴν κιθάραν αὐτοῦ χορδάς, καὶ καθίσας ὑπὸ τὸν φανταστὸν συννεφῆ τῆς ἑσπερίας οὐρανόν, ὀθνείους ἐστέναξε στεναγμοὺς καὶ ξένους ἐθρήνησε θρήνους, οὐδὲν σχεδὸν ἔψαλε καλὸν καὶ γενναῖον· ὁσάκις ὅμως τῆς νεαρᾶς καὶ ζώσης αὐτοῦ καρδίας ἤκουσε τὴν φωνήν, ὁσάκις δὲν ἔκλεισε ἀλλ' ἤνοιξε τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ὁσάκις εἰς τὰ στήθη αὐτοῦ ἀντήχησεν οὐχὶ τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Λαμαρτίνου ἡ καταρωμένη καὶ βλασφημοῦσα καὶ θρηνώδης λαλιά, ἀλλὰ τὸ φαιδρὸν φώνημα τῆς ἑλληνικῆς ἀηδόνος, ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἀνεδείχθη ἀληθὴς ἐθνικὸς ποιητής, οὗτινος τὰ μελωδήματα ἔψαλλον οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ συγκινήσεως, ἐπαναλαμβάνομεν ἡμεῖς σήμερον, συμπαθῆ τελοῦντες εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ φόρον, καὶ θέλουσιν εὐλαβῶς ἀπομνημονεύσει αἱ μέλλουσαι γενεαί. Οὐχὶ δὲ μόνον ἐν τῇ καθόλου χροιᾷ τῆς ποιήσεως, ἐν τῷ γενικῷ αὐτῆς χαρακτῆρι καὶ τῇ ἐσω-

τερικῆ της ἀξία, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καθέκαστα, κατά τε τὴν ἑρμηνείαν καὶ τὴν διάπλασιν τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς στιχουργίας, παρατηρεῖται ἡ μεγάλη ἐκείνη διαφορὰ μεταξὺ τούτων καὶ ἐκείνων τῶν ποιημάτων τοῦ Παναγιώτου. Ἐνταῦθα διαύγεια ἐννοίας καὶ ἀκρίβεια ἐκφράσεως, ἐκεῖ σκοτεινότης καὶ πολλαχοῦ ἀκυρολογία· ἐνταῦθα φυσικὴ καὶ ἀβίαστος ἡ φράσις, ἐκεῖ περιτετεχνημένη· ἐνταῦθα ἐγκράτεια περὶ τὴν ἑρμηνείαν, ἐκεῖ πλατυσμοὶ πολλάκις ἀφόρητοι καὶ ὄγκος λέξεων, καὶ κόμπος ληκύθειος καὶ φράσεις συνθηματικαί, ἠχηραὶ μὲν καὶ μεγάλαι, ἀλλὰ κεναὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἐξωτερικῶς μόνον στίλβουσαι. Ἔστω καὶ τοῦτο εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κύρους τῆς μεγάλης ἀληθείας, ὅτι τὸ ἴδιον εἶνε πάντοτε κάλλιον καὶ πάντοτε προτιμότερον τοῦ δανείου· ἀλλ' ἔστω συγχρόνως εἰς ὑποθήκην ἡμῶν τῶν νεωτέρων, οἵτινες δυστυχῶς καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους τούτους χρόνους τοσοῦτον εὐαρέστως τείνομεν πολλάκις τὸ οὖς πρὸς τὴν λαλιὰν τῆς ξένης μούσης, καὶ πρὸς ἀλλοτρίας ἐμπνεύσεις ἁρμόζομεν τὰς χορδὰς τῆς λύρας ἡμῶν. Οὐδέποτε φέρουσιν εἰς ὕψος τὰ ξένα πτερά, ὅσον καλῶς καὶ ἂν προσαρμοσθῶσιν εἰς τοὺς ὤμους ἡμῶν, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ καλλιφωνοτάτη ἠχὼ εἶνε ἀσθενεστέρα πάντοτε τοῦ μετριωτάτου ἤχου.

Ἄλλως δὲ διατί ἡμεῖς οἱ τεσσαράκοντα μόλις ἐτῶν ἀριθμοῦντες πολιτικὸν βίον, οἱ νήπια ἔτι φιλολογικῶς, οἱ μόλις ἀνοίγοντες τὸ βλέφαρον πρὸς τὸ φῶς τῆς ζωῆς, διατί νὰ στενάζωμεν ξένους στεναγμούς, διατί νὰ καταρώμεθα τὸν βίον, διατί πλήρεις ἀπογοητεύσεως, ἡμεῖς οἱ μήπω γοητευθέντες, νὰ πενθῶμεν ἐπὶ τῇ ὑπάρξει ἡμῶν καὶ νὰ ζητῶμεν τάφους καὶ σκότη, καὶ κυπαρίσσους, καὶ σκώληκας μνημείων, καὶ νὰ βλέπωμεν φάσματα νυκτερινά, καὶ νὰ καλῶμεν εἰς συνομιλίαν ὅλην τῶν ὑποχθονίων πνευμάτων τὴν στρατιάν, μόνον καὶ μόνον διότι νοσηροὶ τῆς Ἑσπερίας ἐγκέφαλοι κατέστησαν τὴν τοιαύτην ποίησιν τοῦ συρμοῦ, τὰ θύματα τῆς Μοίρας ὑποκρινόμενοι, καὶ φρονοῦντες ἴσως ὅτι καθιστῶσιν οὕτω συμπαθεστέραν τὴν ποίησιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἀναγνώστας; Ἂς

κλαίωμεν, ναί! ἂς στενάζωμεν, ... ἀλλὰ μόνον ὅταν πάσχωμεν, μόνον ὅταν πονῶμεν. Ἔχουσι καὶ τὰ δάκρυα, ἔχουσι καὶ οἱ στεναγμοὶ τὸ θέλγητρον αὐτῶν καὶ τὸ ποιητικόν των κάλλος, ἀλλὰ μόνον ὅταν ἦνε ἀληθεῖς, ὅταν ἐξέρχωνται τῶν μυχῶν τῆς καρδίας ἡμῶν. Ἄλλως ψευδεῖς θρῆνοι ἐκ δευτέρου ὀφθαλμοῦ καὶ στόνοι καθ' ὑπόκρισιν ἐκ τρίτου στήθους οὐδένα συγκινοῦσι, καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχουσιν ἀπάντησιν ἢ τὸ πολὺ ἓν μειδίαμα.

Ἐπιτραπήτω μοι δέ, πρὶν ἢ καταλίπω τὴν λυρικὴν ποίησιν τοῦ Παναγιώτου, καὶ εἰς κατάδειξιν τῆς μεγάλης ταύτης ἀληθείας, νὰ ἀνακαλέσω εἰς τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς τὴν ὑστάτην λυρικὴν μολπὴν τοῦ προσφιλοῦς ἀοιδοῦ, νὰ ἀνταναπείλω εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν τὴν τελευταίαν οὕτως εἰπεῖν ἀκτῖνα τοῦ δύοντος ἡλίου του. Εἶνε θρῆνος, ἀλλὰ θρῆνος ἀληθὴς καὶ ἀψιμυθίωτος· εἶνε δάκρυ, ἀλλὰ δάκρυ φλογερὸν καταλειβόμενον ἀπὸ πονοῦντος ὀφθαλμοῦ.

Γέρων καὶ ἐγκαταλελειμμένος καὶ πάσχων ὁ ποιητὴς ἀπώλεσε τὸν δεκαετῆ αὐτοῦ υἱόν, τὴν μόνην τοῦ γήρως αὐτοῦ βακτηρίαν, τὸ μόνον χάρμα τῆς φυλλορροούσης αὐτοῦ ὑπάρξεως. Ἔκυψε τότε τὴν πενθοῦσαν αὐτοῦ κεφαλὴν παρὰ τὸ ἄωρον μνῆμα τοῦ Κωνσταντίνου του, καὶ ἐθρήνησεν ὁ δυστυχὴς πατήρ.

Δὲν τὸ φθάνουν,

εἶπε, πρὸς τὴν Θεομήτορα ἀποτεινόμενος,

Δὲν τὸ φθάνουν, ἐκεῖ ὅπου ἔφυγε, τὰ ὄμματά μου.
Σὺ ἐκεῖ παράλαβέ το, φύλαττέ το, Δέσποινά μου.
Τὸ μικρὸν ζητεῖ μητέρα, καὶ μητρὸς ἐδίψα στήθη,
ὀρφανὸν μητρὸς ἐστάθη ἀφ' ἧς ὥρας ἐγεννήθη.
Ἴσως εἰς τὰς μελωδίας, εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ ὑψίστου
χρησιμεύσῃ ὁ ἀθῶος τόνος τῆς λεπτῆς φωνῆς του.
Καθαρὰν ἐσθῆτα φέρει· βάλε το εἰς τὴν χορείαν
τῶν τελούντων, Δέσποινά μου, τοῦ ψαλμοῦ τὴν συμφωνίαν.

Ἦλθεν εἰς τὸν σκεπασμένον τοῦτον βάλτον ἀπὸ ῥόδα,
εἰς τὰ ῥόδα τὸν μικρόν του κ' ἐλαφρόν του βάλλον πόδα,
καὶ εἰς τὰ νερὰ πρὶν πέσῃ, πρὶν κηλιδωθῇ τοῦ ἕλους
ἐπορεύθη ὅθεν ἦλθε, κ' ἔφυγεν εἰς τοὺς ἀγγέλους.
Δέσποινά μου! σ' ἐπροσκύνουν πάντοτε μετ' εὐλαβείας,...
ἀλλὰ τώρα τὸ ὃν ἔχεις τῆς γηΐνου μου λατρείας.
Διὰ τοῦτο ἡ ψυχή μου εἰς σὲ ὅλη προσηλοῦται,
καὶ τοὺς πόδας σου φιλοῦσα τὸ μικρόν μου ἐγκολποῦται.
Τέκνον μου! σιμά σου τόπον φύλαξέ με, ὡς φυλάττω
εἰς τὸν τάφον σου τὸν τόπον τῆς ταφῆς μου ἐδῶ κάτω.
Τέκνον μου, τὸ ἱλαρόν σου δεῖχνέ μου μειδίαμά σου,
ὅταν εἰς τὴν προσευχήν μου ἀναφέρω τ' ὄνομά σου.
Ἴσως τὸ μειδίαμά σου εἰς τὸν ἥλιον τοῦ κόσμου
ἴσως φῶς προσθέσῃ νέον, καὶ ἰδῇ ὁ ὀφθαλμός μου!
Ἐπειδή, ἀγαπητόν μου τέκνον, τὴν μορφήν σου μόνον
βλέπω μεταξὺ τοῦ σκότους καὶ τῶν νεκρικῶν εἰκόνων!

Ποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω στίχων καὶ τῶν παλαιῶν ἐκείνων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ πρῶτα θρηνώδη τοῦ Παναγιώτου ποιήματα!

Μεταβαίνω εἰς τὴν δραματικὴν αὐτοῦ ποίησιν. Εἰς ταύτην ὅμως ὀλίγον μόνον θέλω διατρίψει, τὸ μὲν διότι, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δραματικῇ του ποιήσει ὁ Σοῦτσος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ λυρικὸς ποιητής, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, συναισθανόμενος ἴσως τοῦτο, ἀποκαλεῖ λυρικὰ δράματα τὰ κατὰ τὸ 1842 ἐκδοθέντα τρία ὁμοῦ, τὸν Ὁδοιπόρον, τὸν Ἄγνωστον καὶ τὸν Καραϊσκάκην· τὸ δὲ καὶ κυρίως, διότι ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ, ἅτινα ἂς καλέσωμεν καὶ ἡμεῖς δράματα, ἀφοῦ οὕτως ἐκάλεσεν αὐτὰ ὁ ποιητής, ἐκπίπτει δυστυχῶς πολὺ ὁ Παναγιώτης τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ περιωπῆς, καὶ πλὴν τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων λυρικῶν ἐκχύσεων, εἰς αὐστηρὰν μόνον κατάκρισιν καὶ βαρὺν τὸν ἔλεγχον παρέχει ἀφορμήν.

Πέντε δράματα, ἄλλοτε μὲν λυρικὰ δράματα, ἄλλοτε δὲ τρα-

γωδίας καὶ ἄλλοτε δραματικὰ ποιήματα ἀποκαλῶν αὐτά, ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν. Τὸν Ὁδοιπόρον, τὸν Ἄγνωστον, τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Μεσσίαν καὶ τὸν Εὐθύμιον Βλαχάβαν. Ἐν μάλιστα τούτων, τὸν Ὁδοιπόρον τετράκις ἐξέδωκε, μεταβάλλων ἑκάστοτε τὴν γλωσσικὴν αὐτοῦ μορφήν, καὶ ὁτὲ μὲν κατὰ τὰ παραγγέλματα καὶ τὰς ὑποθήκας τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης Νέας του Σχολῆς διαμορφῶν αὐτόν, ὁτὲ δέ, ἐν παραδόξῳ μετανοίᾳ, εἰς τὴν δημοτικὴν ἐπανερχόμενος φράσιν τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐκδόσεως. Ἐφρόνει ἴσως — τίς οἶδεν; — ὅτι τὸ σπουδαιότατον στοιχεῖον δραματικοῦ τινος ἔργου, τὸ κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἢ ἀπαξίαν ἀποτελοῦν, εἶνε τὸ ἐξωτερικόν του περίβλημα, καὶ ὁσάκις ἤλλασσον αἱ περὶ τῆς νέας ἡμῶν ποιητικῆς γλώσσης ἰδέαι του, ἤλλασσε καὶ τοῦ Ὁδοιπόρου του ὁ μανδύας. Ἕτερα δύω δραματικά του ἔργα, ὁ Ναπολέων καὶ ὁ Μάρκος Βότσαρης, ἅτινα ὑπέσχετο ὁ ποιητὴς διὰ στόματος τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ ἐν τῷ προλόγῳ τῶν τριῶν του λυρικῶν δραμάτων, οὐδέποτε ἐδημοσιεύθησαν, ἀγνοῶ δὲ ἂν συνετέλεσέ ποτε αὐτὰ ὁ ποιητής, καὶ ἂν σώζονται μεταξὺ τῶν μετὰ θάνατόν του εὑρεθέντων ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ του ἐγγράφων. Ὁπωσδήποτε ὁμολογῶ, ὅτι ὅσον περίεργος θὰ ἤμην νὰ ἀναγνώσω ἀνέκδοτα τοῦ Παναγιώτου λυρικὰ ποιήματα, τοσοῦτον ὀλίγην αἰσθάνομαι ἐπιθυμίαν νὰ ἴδω ἀδημοσιεύτους αὐτοῦ τραγωδίας. Εἶμαι ἐκ προοιμίων βέβαιος, ὅτι ὁσαδήποτε καὶ ἂν ἔγραφε δράματα ὁ ποιητὴς ἡμῶν, οὐδέποτε ἤθελε γείνει δραματικὸς ποιητής. Ὁ δραματικὸς ποιητής, ὡς λέγει που ὁ νεώτερος Dumas, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου, ἔστω καὶ μετρίου καὶ ἀτέχνου ἔργου του, καταδεικνύει ἂν ἐπλάσθη ἀληθῶς δραματικὸς ποιητής. Ὅπως τοῦ σκηνογράφου ὁ ὀφθαλμὸς πρέπει νὰ ἴδῃ ἄλλως πως τὰς εἰκόνας, ἵνα γράψῃ αὐτὰς τοιαύτας, ὁποίας θέλει νὰ τὰς παραστήσῃ εἰς τοῦ θεατοῦ τὰ ὄμματα, οὕτω καὶ τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ τὸ ψυχικὸν ὄμμα πρέπει νὰ ἴδῃ ἄλλως πως τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα, ἵνα παραστήσῃ αὐτὰ τοιαῦτα, ὁποῖα πρέπει νὰ τὰ ἴδωσιν ἀπὸ σκηνῆς οἱ ἀκροαταί του. Τὸ δῶρον τοῦτο τῆς δι-

πλῆς οὕτως εἰπεῖν ὁράσεως εἶνε τὸ πρῶτον καὶ ἀπαραίτητον προσὸν τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ. Ἡ δραματικὴ ποίησις, τὸ ὕψιστον τοῦτο καὶ κάλλιστον εἶδος τῆς ποιήσεως, εἰς ὃ ὡς εἰς κολοφῶνα κορυφοῦται ἡ ποιητικὴ παραγωγή, ἔχει ἀνάγκην ὀλιγωτέρας εὑρέσεως ἢ τὸ ἔπος καὶ ὀλιγωτέρου αἰσθήματος, ὀλιγωτέρας οὕτως εἰπεῖν ὑποκειμενικότητος ἢ ἡ λυρικὴ ποίησις· ἔχει ἀνάγκην ὅμως πολὺ περισσοτέρας ἢ ἐκεῖναι παρατηρήσεως. Ἀνάγκη τις πολὺ νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ σπουδάσῃ οὐχὶ μόνον τὸν ἐντὸς ἑαυτοῦ κόσμον, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων τὸν ἔξω, ἀνάγκη, ἵνα σπουδάσῃ αὐτὸν καλῶς καὶ γνωρίσῃ ὀρθῶς, νὰ δύναται νὰ ἴδῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν παρατηρήσῃ, ὅπως κατορθώσῃ τὸν ἐκτὸς αὐτοῦ μέγαν ἐκεῖνον κόσμον νὰ μεταφέρῃ ὡς δραματικὸν μικρόκοσμον ἐπὶ τὴν σκηνήν.

Τῆς τοιαύτης ὀπτικῆς καὶ παρατηρητικῆς δυνάμεως οὐδὲ ἴχνος ἀπαντῶμεν παρὰ τῷ Παναγιώτῃ Σούτσῳ. Τὰ δράματα αὐτοῦ κατὰ τοῦτο δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι δραματικὰ ἔργα, ὅτι εἶνε διηρημένα εἰς πράξεις καὶ σκηνάς, καὶ περιέχουσι πρόσωπα συνδιαλεγόμενα. Οὐδὲ τοῦτο δὲ τὸ τελευταῖον εἶνε αὐστηρῶς ἀκριβές. Καθότι τὰ πρόσωπα τῶν δραμάτων τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν δὲν συνομιλοῦσιν ὡς συνομιλοῦσι συνήθως οἱ θνητοί, ἀλλ' ἀπαγγέλλουσιν ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἐξ ὑπαμοιβῆς ὁτὲ μὲν μακρότερα ὁτὲ δὲ βραχύτερα λυρικὰ ποιήματα, ἄσχετα σχεδὸν πάντοτε καὶ πρὸς ἑαυτὰ καὶ πρὸς τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τῆς δραματικῆς πράξεως. Πολλαὶ τῶν λυρικῶν τούτων ἐκχύσεων εἶνε ὡραιόταται καθ' ἑαυτάς, ἀλλὰ πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ σκηναὶ δράματος. Οὕτω δ' ἐπίσης αἱ καθ' ἑκάστην σκηναί, ἡ μία παρὰ τὴν ἄλλην τεταγμέναι, οὐδέποτε δὲ σχεδόν, κατὰ τὴν ὑπερτάτην τοῦ δράματος ἀνάγκην, ἡ μία ἐκ τῆς ἄλλης πηγάζουσαι, διαδέχονται ἀλλήλας πρὸς οὐδὲν ἄλλο, ἢ μόνον ὅπως δώσωσιν εὐκαιρίαν εἰς τὸν λυρικὸν ἡμῶν ποιητὴν νὰ ἁρμόσῃ ἄλλην πάλιν νέαν ἐπὶ τῆς λύρας αὐτοῦ χορδήν, καὶ νὰ ἐκχύσῃ δι' ὡραίων, εἶνε ἀληθές, καὶ μελωδικῶν στίχων τῆς ἰδίας αὐτοῦ καρδίας τὰ αἰσθήματα καὶ τῆς ἀδιακόπως πτερυγιζούσης διανοίας αὐτοῦ τὰς ἐμπνεύσεις. Ἐννοεῖται, ὅτι περὶ χαρα-

κτήρων δραματικῶν οὐδὲ λόγος κἂν δύναται νὰ γείνῃ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Παναγιώτου. Πάντες αὐτοῦ οἱ ἥρωες καὶ αἱ ἡρωΐδες εἶνε γνήσια καὶ πιστὰ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀντίτυπα. Ὁ Ἄγνωστος καὶ ὁ Ὀδοιπόρος, ὁ Βλαχάβας καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Νικήρατος καὶ ὁ Παΐσιος, ὁ Κιουταχῆς αὐτὸς λαλοῦσι καὶ σκέπτονται καὶ πράττουσιν ὡς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἤθελε πράξει καὶ λαλήσει, εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν εὑρισκόμενος.

Ἐπιτραπήτω μοι δέ, πρὸς αἰσθητοτέραν κύρωσιν τῶν λόγων μου, καὶ ἵνα μὴ τυχὸν ὑποληφθῶ ὑπερβάλλων, νὰ ἐξετάσω ἐγγύτερον τὸ κάλλιστον τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ Παναγιώτου Σούτσου, τὸν Ὀδοιπόρον.

Λαμβάνω δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν πρώτην αὐτοῦ ἔκδοσιν, τὸ μὲν διότι αὕτη παριστᾷ τὴν πρώτην, ἀβιαστοτέραν ἐπομένως καὶ φυσικωτέραν ἔκφρασιν τῆς διανοίας τοῦ ποιητοῦ, τὸ δὲ διότι οὐδεμία ἄλλη τῶν μετὰ ταῦτα ἐκδόσεων μετέβαλε τὸ παράπαν, πλὴν τῆς γλωσσικῆς μόνον μορφῆς, τὸν μῦθον ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ δράματος.

Ὁ Ὀδοιπόρος ἠγάπα ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὴν Ῥαλλοῦν· ἐκραγείσης αὐτῆς, τρέχει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἀγωνισθῇ, μετὰ τὸ πέρας δὲ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ὀψίμους τύψεις συνειδήσεως αἰσθανόμενος, ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἐρωμένην του, μεταβαίνει εἰς τὸν Ἄθωνα, μετὰ μακρὰς περιπλανήσεις· πρὸς τίνα σκοπόν; ὁ ποιητὴς δὲν τὸ λέγει. Ἐκεῖ μεταβαίνει καὶ ἡ Ῥαλλοῦ, ἄγνωστον ἐπίσης διατί καὶ πρὸς τίνα σκοπόν. Φυσικῷ τῷ λόγῳ συναντῶνται. Ἡ Ῥαλλοῦ ἀναγνωρίζει τὸν Ὀδοιπόρον, καὶ ἐκεῖνος ἀναγνωρίζει σχεδὸν τὴν Ῥαλλοῦν· αὕτη ὅμως, ἵνα τὸν τιμωρήσῃ διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν, μεταμφιέννυται εἰς φάντασμα, καὶ πικρούς ἀποτείνει ἐλέγχους εἰς τὸν Ὀδοιπόρον. Ὁ Ὀδοιπόρος παραφρονεῖ, ἡ Ῥαλλοῦ μετανοεῖ, διότι τὸν ἀγαπᾷ πάντοτε· ἀλλ' ὅτε καὶ πάλιν προσέρχεται εἰς αὐτόν, τὸν εὑρίσκει αὐτοκτονήσαντα καὶ ἐκπνέοντα. Αὐτοκτονεῖ καὶ αὐτή, καὶ τὸ δρᾶμα λήγει.

Τοιαύτη ἡ ὑπόθεσις τοῦ δραματικοῦ τούτου ποιήματος, ὅπως ἀποκαλεῖ αὐτὸ ὁ ποιητὴς ἐν τῇ πρώτῃ του ἐκδόσει. Συνάντησις δύο παλαιῶν ἐραστῶν, ἀπολήγουσα εἰς τὸν θάνατον ἀμφοτέρων. Διατί εἰς τὸν θάνατον καὶ οὐχὶ πιθανώτερον πολὺ καὶ φυσικώτερον εἰς τὴν εὐδαίμονα αὐτῶν συνένωσιν; διὰ μόνον τὸν ἁπλοῦν λόγον, ὅτι ἄλλως δὲν ἐγίνετο τραγικὴ καταστροφή. Οὐδεὶς ὅμως ἐνδότερος ψυχολογικὸς λόγος, δραματικῶς ἀναπτυσσόμενος καὶ δυνάμενος, ἐν τοιαύτῃ μόνον περιπτώσει, νὰ περιβάλῃ δραματικὸν ἐνδιαφέρον τήν τε δράσιν τοῦ ὅλου ποιήματος καὶ τὰς κατ' ἰδίαν πάντῃ ἀδιαφόρους τοῦ δράματος μορφάς, ὑπαγορεύει τὴν καταστροφὴν ἐκείνην. Διατί ὁ Ὁδοιπόρος μεταβαίνει εἰς τὸν Ἄθωνα, διατί μεταβαίνει ἐκεῖσε καὶ ἡ Ῥαλλοῦ, διατί ἡ Ῥαλλοῦ, ἀναγνωρίζουσα αὐτόν, πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας του, ἀφοῦ μόνη ἐξομολογεῖται, ὅτι τὸν ἀγαπᾷ εἰσέτι, διατί μεταμορφοῦται εἰς φάντασμα, διατί ὁ Ὁδοιπόρος, παραφρονῶν κατ' ἀρχάς, σωφρονεῖ μετὰ ταῦτα καὶ σωφρονῶν αὐτοκτονεῖ, ταῦτα πάντα εἰσὶ ζητήματα εἰς ἃ ὁ ποιητὴς δὲν ἀπαντᾷ. Τὸ μόνον δεδικαιολογημένον ἐν τῷ Ὁδοιπόρῳ εἶνε ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Ῥαλλοῦς ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ της χάριν τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος· καὶ ὅμως τὸ τοσοῦτον εὐγενῆ καὶ ὑπερτάτην ἔχον τὴν ψυχολογικὴν αὐτοῦ αἰτιολογίαν παριστᾷ ὁ ποιητὴς δι' ὅλου τοῦ δράματος ὡς ἀδικαιολόγητον πάντη δυστύχημα, ὡς ἀπαίσιον κλῆρον τῆς μοίρας, φέροντα μοιραίως καὶ ἀναποδράστως εἰς τὴν τραγικὴν τῶν δύο ἐραστῶν καταστροφήν.

Ἄλλως δὲ οὐδεμία περιπέτεια καθ' ὅλον τὸ δρᾶμα· οὐδεμία χαρακτήρων ἀντίθεσις, οὐδεμία σύγκρουσις παθῶν. Καὶ εἶνε τοῦτο φυσικώτατον ἐν τῷ Ὁδοιπόρῳ, οὗτινος δύο καὶ μόνα εἰσὶ κυρίως τὰ πρόσωπα, ὁ Ὁδοιπόρος καὶ ἡ Ῥαλλοῦ, καὶ ταῦτα ἅπαξ μόνον ὡς τοιαῦτα ἐν γνώσει συνομιλοῦντα, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς τελευταίας πράξεως σκηνήν. Πρὸ αὐτῆς συνδιαλέγονται μὲν κατὰ τρεῖς διαφόρους περιστάσεις, ἀλλὰ τὴν μὲν πρώτην ὁ Ὁδοιπόρος δὲν ἀναγνωρίζει τὴν Ῥαλλοῦν, τὴν δευτέραν δὲ ἡ Ῥαλλοῦ παρίσταται εἰς αὐτὸν ὡς φάντασμα, καὶ τὴν τρίτην τέλος ὁ Ὁδοιπόρος

παρίσταται παράφρων πρὸ τῆς Ῥαλλοῦς. Τὰ ἄλλα τοῦ δράματος πρόσωπα χρησιμεύουσιν, ὁ μὲν Παΐσιος ἵνα διακόπτῃ ἐνίοτε τοὺς μονολόγους τοῦ Ὁδοιπόρου καὶ τῆς Ῥαλλοῦς, ἡ δὲ Εὐφροσύνη καὶ ὁ Θεοδόσιος, ὠχρὰ ἀντίγραφα τῶν confidents τῆς κλασικῆς γαλλικῆς τραγωδίας, συνδιαλέγονται, οὗτος μὲν μετὰ τοῦ Παϊσίου, ἐκείνη δὲ μετὰ τῆς Ῥαλλοῦς, ὁσάκις δὲν εἶνε ἐπὶ σκηνῆς αὐτὴ ἢ ὁ Ὁδοιπόρος.

Οὕτω εἰς τὴν Α΄. πράξιν, μετὰ βραχὺν καὶ ἥκιστα ἐνδιαφέροντα διάλογον μεταξὺ τοῦ Παϊσίου καὶ Θεοδοσίου, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπαγγέλλει ἀπό τινος βράχου ὁ Ὁδοιπόρος τοὺς ὡραίους ἐκείνους στίχους·

Αὐτὸ βλέπεις τὸ καλάμι, κτλ.

οὓς δὲν ἐπαναλαμβάνω, διότι οὐδεὶς πιστεύω ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν μου ὁ μὴ γνωρίζων αὐτοὺς ἐκ στήθους· μετὰ δὲ τοῦτο μακρὸς συνάπτεται διάλογος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Παϊσίου, καθ' ὃν ὁ Ὁδοιπόρος ἐξομολογεῖται εἰς τὸν μοναχὸν τοῦ Ἄθωνος τὸν ἔρωτα αὐτοῦ πρὸς τὴν Ῥαλλοῦν καὶ τὴν ἐγκατάλειψίν του. Ἐλέγχει ἑαυτὸν ἐπὶ τούτῳ, νομίζει ὅτι βλέπει τὴν σκιὰν τῆς ἐρωμένης του, ἣν ὑπολαμβάνει θανοῦσαν, διώκουσαν αὐτὸν πρὸς ἐκδίκησιν, θρηνεῖ, καταρᾶται ἑαυτοῦ καὶ τοῦ βίου, ποθεῖ θάνατον καὶ τέρμα τῶν βασάνων του, καὶ ἡ πρᾶξις λήγει μετ' ὀλίγας συμβουλὰς τοῦ Παϊσίου.

Ἐν τῇ Β΄. πράξει ἡ Ῥαλλοῦ θρηνεῖ τὸν παρελθόντα αὐτῆς ἔρωτα·

Ἦλθ' ὁ Μάρτης,

λέγει,

μὲ τὸν Μάρτη γύρισαν τὰ χελιδόνια,
καὶ ς' ταὶς βρύσαις τέρι τέρι κατεβαίνουν τὰ τρυγόνια.
Κ' ἐγὼ πάντα χωρὶς τέρι,
κι' ἄνοιξι καὶ καλοκαῖρι....

Μετ' ὀλίγον ἡ τροφός της Εὐφροσύνη ἀγγέλλει αὐτῇ ὅτι εἶδε τὸν Ὀδοιπόρον, ἐκείνη δέ, ἐνῷ τὸν ἀγαπᾷ, ἐνῷ λέγει·

Αὐτὸν ζητοῦν τὰ μάτια μου καὶ ὅταν τὰ σφαλίσω,
Αὐτὸν ζητοῦν τὰ μάτια μου καὶ ὅπου τὰ γυρίσω,

ζητεῖ οὐχ ἧττον νὰ φύγῃ, νὰ κρυβῇ, διότι, ἐπιφέρει μετ' ὀλίγον: αἰσθάνετ' ἐκδικήσεως παραφορὰς ἀκόμα καὶ: αἰώνιον θὰ ἔχῃ μ' αὐτὸν μῖσος· καὶ ὅμως μένει, τὸν ἀναγνωρίζει, καὶ ἐνῷ ἐκεῖνος τῇ ἀποτείνει θερμοὺς λόγους ἀγάπης, αὐτὴ τὸν ἐλέγχει πικρῶς, τὸν ἐπιτιμᾷ, σχεδὸν τὸν καταρᾶται, καὶ διώκει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν της. Μείνασα μόνη, συνδιαλέγεται μετὰ τῆς Εὐφροσύνης, θρηνεῖ πάλιν, ποθεῖ θάνατον καὶ μνῆμα, ἀπαράλλακτα ὅπως ὁ Ὀδοιπόρος ἐν τῇ Α΄. πράξει, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἀποφασίζει νὰ μεταμορφωθῇ εἰς φάσμα, ἵνα τὸν λυπήσῃ, ὡς λέγει, οὕτω δὲ λήγει ἡ Β΄. πρᾶξις.

Ἡ Γ΄. ἄρχεται ἀπὸ διαλόγου μεταξὺ Παϊσίου καὶ Ὀδοιπόρου, καθ' ὃν οὗτος διηγεῖται εἰς τὸν μοναχὸν τὴν μετὰ τῆς ἀγνώστου Ῥαλλοῦς συνάντησίν του, τὴν μεγάλην της ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐρωμένην του, καὶ τοὺς ἐρωτικοὺς λόγους οὓς τῇ ἀπέτεινε. Ζητεῖ παρὰ τοῦ Παϊσίου νὰ τὸν παρηγορήσῃ, νὰ τῷ εἴπῃ ὅτι ἡ Ῥαλλοῦ του ζῇ· ἀλλ' εἶτα πείθεται πάλιν μόνος, ὅτι ἡ ἐρωμένη του ἀπέθανε, καὶ καταπίπτει ἐπὶ τοῦ μνήματος, ὅπερ ἀπὸ τῆς πρώτης ἤδη πράξεως ἤγειρεν εἰς ἐκείνην, καὶ νέα ἄρχεται σειρὰ ὀδυρμῶν καὶ θρήνων, καθ' οὓς ὅμως εὑρίσκει παραδόξως καιρὸν ὁ ἀτυχὴς ἐραστὴς νὰ προσφωνήσῃ διὰ τῶν ἑξῆς ὡραίων στίχων τὴν μειδιῶσαν κύκλω του φύσιν·

Τί γλυκειὰ βραδυά! πῶς λάμπει τῆς σελήνης ὁ φανός!
Ὦ τί θάλασσα καθρέπτης! ὦ τί γάλα οὐρανός!
τί ζεφύρου μελωδία!
τί λιβάνου, τί μυρσίνης καὶ τί θύμου εὐωδία!

Μετὰ μικρὸν ἐπιφαίνεται τὸ φάσμα τῆς Ῥαλλοῦς, ὅπερ ἐλέγχει καὶ ὀνειδίζει αὐτόν. Οὗτος ζητεῖ συγνώμην, ἀλλὰ μάτην· ἡ Ῥαλλοῦ μένει ἀμείλικτος, καὶ ἐκεῖνος πίπτει λιπόθυμος κατὰ γῆς· τὸ φάσμα περιπατεῖ τότε κύκλω του ἐπί τινας στιγμάς, ἐπᾴδον τοὺς γνωστοὺς ἐκείνους στίχους·

Καὶ μακρὰν τῆς κοινωνίας
καὶ μακρὰν τῆς ἐρημίας . .

καὶ τέλος ἀφανίζεται. Ὁ Ὁδοιπόρος ἐγείρεται μετὰ μικρόν, ἀλλ' εἶνε παράφρων. Ἔρχονται ὁ Παΐσιος καὶ ὁ Θεοδόσιος, χωρὶς τινος οἱασδήποτε ἀνάγκης, συνομιλοῦσι μετ' αὐτοῦ, συνομιλοῦσι κατόπιν μετὰ τοῦ φάσματος, ἐπιφαινομένου καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὁδοιπόρου, καὶ ἀναχωροῦσιν. Ἡ Ῥαλλοῦ μένει μόνη, λέγει καὶ πάλιν ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποθάνῃ, ἐξομολογεῖται εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν Εὐφροσύνην ὅτι ἀγαπᾷ πάντοτε τὸν Ὁδοιπόρον, φιλοσοφεῖ ἱκανὰ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, καὶ ἡ πρᾶξις περατοῦται.

Ἡ Δ'. πρᾶξις ἄρχεται ἀπὸ ὕμνου τοῦ Παϊσίου πρὸς τὸν Θεόν, ἀληθῶς ὡραίου καὶ μεγαλοπρεποῦς, ἀλλ' οὐδεμίαν, ὡς συνήθως, ἔχοντος σχέσιν πρὸς τὴν δρᾶσιν τοῦ ποιήματος. Τὸν ὕμνον τοῦτον διακόπτει ἡ ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ μοναχοῦ ἐμφάνισις τῆς Ῥαλλοῦς, ἥτις τῷ ἐξομολογεῖται τώρα καὶ αὐτή, ὡς ἀνωτέρω ὁ Ὁδοιπόρος, τὰς δυστυχίας αὐτῆς καὶ τὰ μύχια τοῦ στήθους της ἄλγη, καὶ ζητεῖ παρ' αὐτοῦ παρηγορίαν καὶ συμβουλήν. Ἀλλ' ὁ μοναχὸς οὐδὲν ἄλλο ἔχει πρόχειρον, ἢ τὸ ἐξῆς ἁπλούστατον καὶ λίαν γενικὸν παράγγελμα·

Φεῦγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ: Ἄπεχε ἀπὸ κακίας!

Ταῦτα διὰ μακρῶν εἰπὼν ἀναχωρεῖ. Ἡ Ῥαλλοῦ ἀνοίγει τότε τὴν θύραν τοῦ πλησίον κοιτῶνος καὶ βλέπει τὸν Ὁδοιπόρον κοιμώμενον· πλησιάζει καὶ ἀκούει αὐτὸν παραλαλοῦντα, ὀνειρευόμενον μάχας καὶ δόξαν, καὶ ψάλλοντα ἐμβατήρια. Ὁ Ὁδοιπόρος

ἐγείρεται παράφρων πάντοτε, καὶ ἀλλόφρων ἀκούει τὰς λέξεις μετανοίας καὶ τὰς παρακλήσεις, ὅσας προφέρουσι τὰ χείλη τῆς ἐρωμένης του. Ὑπολαμβάνει αὐτὴν πάντοτε φάσμα, τὴν ἀποβάλλει μακρὰν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τέλους, εἰς δάκρυα καὶ πάλιν ῥηγνύμενος καὶ εἰς θρήνους, ἀναχωρεῖ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον μετανοεῖ, ἐπανέρχεται, λέγει, σωφρονῶν νῦν, εἰς τὴν Ῥαλλοῦν, δι' ὡραιοτάτων ἀληθῶς στίχων, νὰ τὸν ἐνθυμηθῇ ἀποθανόντα, καὶ ἀναχωρεῖ ἐκ νέου. Ἡ Ῥαλλοῦ μένει μόνη, λειποθυμεῖ, καὶ ἡ πρᾶξις λήγει.

Ἐν τῇ Ε΄. πράξει φιλοσοφεῖ ἐν ἀρχῇ ὁ Ὁδοιπόρος περὶ ζωῆς καὶ μελλούσης ὑπάρξεως, μὴ λησμονῶν καὶ τὴν διάσημον φράσιν τοῦ Hamlet: To be or not to be. Εἶτα τείνει νὰ αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἔρχεται ὁ Παΐσιος καὶ τὸν ἐμποδίζει πρὸς στιγμήν, ὅπως γείνῃ μεταξὺ τῶν δύο ἱκανῶς μακρὸς διάλογος περὶ θανάτου καὶ ζωῆς, περὶ ἀθανασίας ψυχῆς καὶ περὶ ἀπείρου. Ὁ διάλογος περατοῦται, καὶ ὁ Ὁδοιπόρος αὐτοκονεῖ. Ἐπέρχεται ἡ Ῥαλλοῦ, αὐτοκτονεῖ καὶ αὐτή, καὶ λήγει ἡ πρᾶξις, λήγει καὶ τὸ δρᾶμα.

Τοιαύτη ἡ παντελὴς δραματικὴ γυμνότης τοῦ Ὁδοιπόρου, οὗ τινος ἐν ὀλίγοις ἀνέπτυξα ὑμῖν τὸ περιεχόμενον. Ἔτι μείζων καταφαίνεται ἀπέναντι τῆς γυμνότητος ταύτης ἡ ἐν αὐτῷ πληθώρα πάσης μελαγχολικῆς σκέψεως, παντὸς θρήνου, πάσης βλασφημίας καὶ πάσης κατάρας, ὧν ἡ ἁρμονία λύεται ἐπὶ τέλους εἰς τὴν διπλῆν αὐτοκτονίαν δύο ἐραστῶν, ἀγαπωμένων τρυφερῶς, ἐλευθέρων, ἐγγὺς ἀλλήλων εὑρισκομένων, καὶ ὅμως φευγόντων ἀλλήλους καὶ κατελεγχομένων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ δράματος. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ηὐτοκτόνει ὁ Werther, ηὐτοκτόνει ὁ Jacopo Ortis, ηὐτοκτόνει οὕτως εἰπεῖν ὁ Manfred· ἔπρεπε νὰ αὐτοκτονήσῃ καὶ ὁ Ὁδοιπόρος. Ἡ ἐξ ἔρωτος καὶ ἀηδίας τῆς ζωῆς αὐτοκτονία εἶχε καταστῇ τοῦ συρμοῦ, καὶ εἰς τοῦ συρμοῦ τὸν βωμὸν ἔθυσε κατ' ἀνάγκην καὶ ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος.

Τὰ λοιπὰ αὐτοῦ δράματα εἶνε πολὺ τοῦ Ὁδοιπόρου ὑποδεέστερα, οὐχὶ κατὰ τὴν δραματικὴν ἀξίαν, ἣ κάλλιον εἰπεῖν ἀπα-

ξίαν, διότι αὕτη εἶνε ὁμοία ἐν πᾶσιν, ἀλλὰ κατὰ τὰς λυρικὰς καλλονὰς τῶν κατ' ἰδίαν σκηνῶν. Διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, τὰ δράματα τοῦ Παναγιώτου βρίθουσι λυρικῶν ἀποστροφῶν, ὧν ὅμως αἱ πλεῖσται δυστυχῶς ἀνήκουσιν εἰς τὸ πρῶτον ἐκεῖνο εἶδος τῆς poésie larmoyante, ἣν τοσοῦτον ἠρέσκετο μιμούμενος ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ Παρνασσοῦ ὁ ποιητής. Τοιούτων ἰδίως βρίθει ὁ Ὁδοιπόρος. Ἀπαντῶνται ὅμως καὶ ἐν αὐτῷ περικαλλεῖς λυρικαὶ σελίδες, γνήσιαι ἐμπνεύσεις μούσης ἑλληνικῆς, οἷα ἐν παραδείγματι, πλὴν ὅσων ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα, ἡ πατριωτικὴ τοῦ Ὁδοιπόρου κραυγὴ ἐν μέσῳ τῶν ληρημάτων τῆς παραφροσύνης αὐτοῦ·

Τῆς Ὕδρας ποῦ μ' ἐφέρατε θαλάσσια πτηνά;
Εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος τὸ νησοφυτευμένον
βορέως αὔρα οὔριος τὸ πλοῖόν μου πλανᾷ.
Τί δροσοζέφυρος αὐγή, τί οὐρανία φύσις!
Τί κῆποι πρασινόμυρτοι καὶ κρυσταλλώδεις βρύσεις!
Ὦ γῆ Ἑλλάδος ἱερά! ὦ γῆ εὐδαιμονίας,
καὶ σεῖς υἱοί της, ἄλλοτε υἱοὶ ἐλευθερίας!
Τριῶν αἰώνων σιδηρᾶ καὶ βάρβαρος δουλεία
ἐκύρτωσε τὸ σῶμά σας καὶ θλίβει τὴν ψυχήν σας.
Τῶν Ἀθηνῶν τ' ἀγάλματα, τῆς Σπάρτης τὰ μνημεῖα
δὲν φέρουν τοὺς προγόνους σας εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας;
Κρατεῖ ναυάγια Περσῶν 'ς τὸν ἀφανῆ της πάτον
ἡ θάλασσα ποῦ πλέετε.
Μὲ τῶν ζεφύρων τὰς πνοὰς πατέρων ἀθανάτων
τὴν κόνιν ἀναπνέετε!

Τοιαύτη ἐπίσης ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀγνώστου ἀποστροφὴ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν·

Ἰδοὺ ἡ γῆ τῆς ἔριδος, ἰδοὺ ἡ νέα Ῥώμη!
Τοῦ Κωνσταντίνου ἡ σκιὰ τὴν κατοικεῖ ἀκόμη,

καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ θέμις ἐν πορφύρᾳ
πλανᾶται εἰς τὰ τείχη της μέ στάθμην εἰς τὴν χεῖρα.
Πρὸς δύσιν ἡ τοῦ γίγαντος Βελισσαρίου πύλη,
μακρὰν τὸ ἱπποδρόμιον, ἡ πορφυρῖτις στήλη!
Ἐδῶ ναοὶ Ὀθωμανῶν μὲ τὰς ἡμισελήνους,
καὶ μνήματά των φέροντα κιδάρεις μαρμαρίνους.
Ἐκεῖ ὁ τῆς ἁγίας μας Σοφίας στίλβων ὅλος
οὐρανογείτων θόλος!

Ἀκούεις πῶς ἡ ἀηδὼν εἰς τὴν Εὐρώπην ψάλλει;
καὶ τῆς Ἀσίας γείτονος ἡ ἀντικρὺ ἀγκάλη
ἐπαναλέγει ἓν πρὸς ἓν τὰ κελαδήματά της;
Παρατηρεῖς πῶς δι' ἀκτῆς διπλῆς καὶ τερπνοτάτης
συσφίγγουσι βραχίονας εἷς πρὸς τὸν ἄλλον φίλους
οἱ δύο πόντοι, ἕτοιμοι νὰ πνίξωσιν ἀλλήλους,
ἡ ἀκουστὴ Μεσόγειος εἰς πλοῦτον παραλίων
καὶ ἡ ὀργίλη Εὔξεινος, ἡ μητρυιὰ τῶν πλοίων;

Ὡραία ἐπίσης ἡ ἀληθὴς καὶ πλήρης βαθείας ἐννοίας ἀποστροφὴ πρὸς τὸν χρόνον ἐν ἀρχῇ τῆς Β΄. πράξεως τοῦ αὐτοῦ δράματος· ὁμοία ἡ ἐν τῷ Καραϊσκάκῃ ἀποστροφὴ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ πεσόντος ἕλληνος ὁπλαρχηγοῦ· ὡραῖοι οἱ περὶ τοῦ Τσάρου στίχοι ἐν τῇ ὀγδόῃ σκηνῇ τῆς Α΄. πράξεως τοῦ Βλαχάβα, καὶ περιπαθεστάτη ἀληθῶς ἡ ἐρωτικὴ ἀποστροφὴ τοῦ Σελίμη πρὸς τὴν Μαρίαν ἐν ἀρχῇ τῆς Δ΄. πράξεως τῆς αὐτῆς τραγῳδίας, ἥτις ὅμως τοῦτο μόνον ἔχει τὸ ἐλάττωμα, ὅτι ἐνθυμίζει ζωηρότερον ἴσως τοῦ δέοντος τὸ ἄσμα ἀσμάτων τοῦ Σολομῶντος.

Ἰδού, κύριοι, συνετέλεσα δι' ὀλίγων, ἀτέχνων ἴσως καὶ κατεσπευσμένων, ἀλλὰ πιστῶν ὅμως γραμμῶν τὴν ποιητικὴν εἰκόνα ἑνὸς τῶν προσφιλεστάτων καὶ ἐθνικωτάτων τῆς νέας Ἑλλάδος

ἀοιδῶν. Ἠδυνάμην ἴσως καὶ ἐπεθύμουν βεβαίως νὰ παραμείνω λεπτομερέστερον ἔτι διατρίβων περὶ τὴν ἱλαρὰν αὐτοῦ μορφήν, ὅπως κάλλιον χρωματίσω τὴν ὄψιν αὐτοῦ, ἐντελέστερον ἀποδώσω τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ φυσιογνωμίαν, καὶ καταδείξω πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁποίαν μεγάλην ὑπηρεσίαν προσήνεγκον εἰς τὴν νέαν ποιητικὴν ἡμῶν γλῶσσαν αἱ ποιήσεις τοῦ Παναγιώτου Σούτσου. Πλὴν τοῦτο ἤθελεν ἀπαιτήσει χρόνον μακρόν, πολὺ μακρότερον ἴσως τῆς εὐμενοῦς ὑμῶν ὑπομονῆς. Ἄλλως δὲ δόσις ὀλίγη τε φίλη τε, εἶπεν ὁ ποιητής. Ἂς ἀποχωρισθῶμεν λοιπόν, ἀποφέροντες ἀνανεωθεῖσάν πως τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀγαπητῆς μορφῆς τοῦ Παναγιώτου, τοῦ ἐνθουσιώδους ψάλτου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν δόξης, τῶν ἡρώων καὶ μαρτύρων τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος, τοῦ κάλλους καὶ τῶν θελγήτρων τῆς φαιδρᾶς ἑλληνικῆς φύσεως. Ἂς ἀποχωρισθῶμεν ἐν τῇ συμπαθεῖ αὐτοῦ ἀναμνήσει, καὶ ἔστω ἡμῖν ἡ μνήμη του αὕτη οὐ μόνον φόρος εὐλαβείας πρὸς ἓν τῶν καλλίστων ἐγκαλλωπισμάτων τοῦ νέου ἡμῶν Παρνασσοῦ, ἀλλὰ καὶ δὰς φωτεινή, τὴν ἀληθῆ ποιητικὴν τρίβον ἀποκαλύπτουσα ἡμῖν, καὶ διαλύουσα τὰ μελανὰ σύννεφα, ἅτινα ἀπὸ βορρᾶ καὶ δύσεως συμφορεῖ καὶ πάλιν ἀπό τινος ὁ ποιητικὸς συρμὸς ἐπὶ τὸν διαυγῆ ἡμῶν ὁρίζοντα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ*)

« Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, ἔγραφε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν γάλλος λόγιος, οἱ τηροῦντες ἔτι ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς καρδίας των τὴν φλογερὰν ἐκείνην καὶ μεγαλουργὸν ἀγάπην τῆς πατρίδος, φιλτέρας ἐν τῇ δυστυχίᾳ αὐτῆς καὶ μᾶλλον ἀγαπητῆς ἐν τοῖς κινδύνοις της. Εὐτυχεῖς οἱ ποιηταὶ, οἱ τὴν πατρίδα ὑπόθεσιν τῆς ὠδῆς των ἐκλέγοντες, οἱ γενναίως μὲν πρῶτον διὰ τῶν ὅπλων προμαχήσαντες τῆς χώρας των καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς κατακτήσαντες, εἶτα δὲ καὶ ὑμνήσαντες αὐτήν. Διὰ τοῦτο ἀγαπῶμεν καὶ τιμῶμεν τὴν ποίησιν τῆς νέας Ἑλλάδος καὶ τοὺς ποιητὰς αὐτῆς. Δὲν εἶνε μὲν πάντες ἔξοχοι, ἀλλ' εἶνε ὅμως πάντες ἄξιοι τοῦ ἡμετέρου θαυμασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς ἡμῶν, διότι πάντες ἠσθάνθησαν πάλλουσαν τὴν καρδίαν των ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ ἔρωτος τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας. »

Εἰς οὐδένα ἴσως τῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι δικαιότερον αἱ τελευταῖαι αὗται φράσεις τοῦ γάλλου φιλέλληνος, ἢ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦτσον, διότι οὐδεὶς αὐτοῦ πλειότερον συνέδεσεν ἐν τῇ καρδίᾳ του τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος τὸν ἔρωτα. Καὶ αὐτὰ δὲ τοῦ δημοσίου του βίου τὰ ὀλισθήματα, ἐφ' οἷς μετὰ δικαίας αὐστηρότητος καταμέμφονται αὐτὸν οἱ ἀπαθεῖς ἱστορικοί, προῆλθον σχεδὸν πάντα ἐκ τοῦ νοσηροῦ πολλάκις παροξυσμοῦ τοῦ δυσαπαλλάκτου ἐκείνου ἔρωτος. Πᾶσα σχεδὸν σπουδαία τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς νέας Ἑλλάδος περιπέτεια ἔσχε ποιητικὸν παραστάτην τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦ-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῆς 14 Αὐγούστου 1877.

τσον, ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τοῦ 1821 μέχρι τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου κινήματος τοῦ 1854 καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ τριάκοντα ὅλων ἐτῶν ἑλληνικὴ ἱστορία συνδέεται ἀναποσπάστως μετὰ τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, καὶ ὁ θέλων ἐπαρκῶς νὰ σχολιάσῃ τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον πολιτικὰ καὶ πατριωτικά του ποιήματα ἀνάγκην ἔχει ἀπαραίτητον νὰ δανεισθῇ τὰ σχόλια ἐκ τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ταύτην σχεδὸν νὰ διηγηθῇ, τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου διηγούμενος.

Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν δυνάμεθα, ἐννοεῖται, οὔτε ἐπιτετραμμένον ἡμῖν εἶνε νὰ προέλθωμεν εἰς τοσοῦτον λεπτομερείας περὶ τὴν ἡμετέραν βιογραφικὴν ἀφήγησιν, οὔτε νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὸ σαλευόμενον ἔτι πέλαγος τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων γεγονότων, ἅτινα, καίτοι πρὸ εἴκοσι καὶ τριάκοντα ἐτῶν διαδραματισθέντα, ἀνήκουσιν ὅμως ἔτι εἰς τὸ παρὸν μᾶλλον ἢ τὸ παρελθόν· θέλομεν ὅμως κατ' ἀνάγκην σταματήσει μικρὸν εἰς ἐκεῖνα ἐξ αὐτῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσι τοὺς κυριωτέρους οὕτως εἰπεῖν σταθμοὺς τοῦ ποιητικοῦ βίου τοῦ Σούτσου, καὶ τοῦτο διότι ἀδύνατον εἶνε ἄλλως νὰ γραφῇ ἔστω καὶ συντομωτάτη βιογραφία τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἐγεννήθη κατὰ τὰς πιθανωτάτας πληροφορίας τὸ ἔτος 1803 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ πατὴρ μὲν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος Σοῦτσος, ἐξάδελφος τοῦ ἐν ἔτει 1820 ἡγεμονεύσαντος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου, μήτηρ του δὲ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἰακωβάκη Ῥίζου Νερουλοῦ, ποιητοῦ τῆς Κούρκας. Ἐκ τῶν πέντε τοῦ Κωνσταντίνου τέκνων ὁ μὲν πρεσβύτερος Μιχαήλ, πρόξενος ἐν Θεσσαλονίκῃ διατελέσας, ἀπέθανε νέος· ὁ δὲ δεύτερος, Δημήτριος, ἀξιωματικὸς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ἐφονεύθη ἐν Δραγατσανίῳ τὸ 1821, κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην καταστροφὴν τῶν πρώτων μαρτύρων τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν ἀγῶνος. Εἰς τὸν Δημήτριον τοῦτον ἀποτείνει ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς ἐν τῷ Λαοπλάνῳ του τοὺς θερμοὺς τούτους στίχους·

Κοιμοῦ! ὁ ὕπνος σου γλυκύς, πολεμιστὰ τῆς Θράκης!
Ἔαρ αἰώνιον κοσμεῖ τοῦ τάφου σου τὸ χῶμα!
Κατ' ὄνειρον 'ς τὸν ὕπνον μου παρίστασαι πολλάκις,
Κρατεῖς ἀσπίδ' ἀρχαϊκὴν καὶ περικεφαλαίαν,
Μὲ νεύεις μὲ τὸ ξίφος σου, μὲ δίδεις τὴν σημαίαν,
Μὲ λέγεις, ὡς ἀπέθανες ὁμοίως ν' ἀποθάνω·
Ὑπὲρ πατρίδος θάνατος εἶνε ζωὴ ἐπάνω.

Τρίτον τοῦ Κωνσταντίνου Σούτσου τέκνον ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν Ἀλέξανδρος, τέταρτον ὁ τῆς Κιθάρας ποιητὴς Παναγιώτης, καὶ πέμπτον ἡ ἀδελφὴ αὐτῶν Αἰκατερίνη, πρωΐμως λογία νεᾶνις, μεταφράσασα τοὺς Διαλόγους τοῦ Φωκίωνος τοῦ Μαβλύ, οἵτινες καὶ ἐξεδόθησαν ἐν Ἰασίῳ κατὰ τὸ ἔτος 1819.

Παῖς ἔτι μόλις ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέμεινε μητρὸς ὀρφανός, ἀνετράφη δὲ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρός του, τῆς καὶ μητρὸς τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, τοῦ εὐφυοῦς ἐκείνου καὶ πεπαιδευμένου πατριώτου, ὅστις μεταβαίνων εἰς Παρισίους ὡς γραμματεὺς τῆς ἐκεῖ ὀθωμανικῆς πρεσβείας, ἔῤῥιψε τὰ γράμματά του εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα μαθὼν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ κατῆλθε τὸν Ἀπρίλιον εὐθὺς τοῦ 1821 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διδαχθεὶς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν κατ' αὐτὴν τὴν παιδικήν του ἡλικίαν, ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Ῥουσσώ, οὓς ἡ πρόσφατος τότε γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχε καταστήσει εὐαγγέλιον οὕτως εἰπεῖν ἐλευθερίας διὰ τοὺς δούλους λαούς. Μετὰ πολλῆς περιπαθείας διηγεῖται ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐν σημειώσει τινὶ τῆς κωμῳδίας του ὁ Πρωθυπουργὸς τὰς ἀναμνήσεις τῆς περιόδου ταύτης τῆς παιδικῆς του ἡλικίας. «Περὶ τὰ τέλη, λέγει, τοῦ 1841 ἔτους, εἰς μίαν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου μελαγχολικὴν διελασίαν μου, φθάσας εἰς τὸν ἄλλοτε Βαθὺν κόλπον καλούμενον (τὸν νῦν τουρκιστὶ Μπουγιοὺκ-δερέ), ἐπεσκέφθην τὴν πεπαλαιωμένην οἰκίαν τῆς ἀποθανούσης ἀδελφῆς τοῦ πατρός μου καὶ μητρὸς τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, ἑνὸς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ

κράτους. Ἐμβὰς εἰς δωμάτιον, ὅπου ὁ τῶν Μουσῶν ἐραστὴς Νέγρης εἶχε τὴν βιβλιοθήκην του, τὸν ἐνθυμήθην ἔφηβον τὴν ἡλικίαν, ἐξηγοῦντα εἰς τὸν ἀδελφόν μου Παναγιώτην καὶ εἰς ἐμέ, παιδάρια ἔτι, τὰ συγγράμματα τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Ῥουσσώ· τὸν ἐνθυμήθην ἑταιριστὴν φιλογενέστατον ἔπειτα εἰς Μολδαυίαν, κ. λ. π.» Δὲν ἀντιγράφομεν περαιτέρω, καθότι ἡ παράθεσις ἤθελε παραγάγει ἡμᾶς πολὺ μακρὰν τοῦ προκειμένου.

Διδαχθεὶς ἐκεῖ, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ θείου του, τὰ πρῶτα μαθήματα ὁ Ἀλέξανδρος, μετέβη κατόπιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Παναγιώτου εἰς τὸ ὀνομαστὸν τότε τῆς Χίου γυμνάσιον· ἀνακληθεὶς δ' ἐκεῖθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του εἰς Βουκουρέστιον παρὰ τῷ θείῳ καὶ κηδεμόνι αὐτοῦ Μ. Σούτσῳ, ἐστάλη παρ' αὐτοῦ βραδύτερον, τὸ ἔτος 1820, εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Τρία περίπου ὅλα ἔτη διέτριψεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐν τῇ γαλλικῇ μητροπόλει, σπουδάζων ἰδίως τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν· τοσοῦτον δὲ τῆς γλώσσης ἐγένετο ἐγκρατής, ὥστε κατώρθωσε νὰ λαλῇ καὶ γράφῃ αὐτὴν ὡς γνήσιος γαλάτης, ὡς ἀπέδειξε τοῦτο βραδύτερον, δημοσιεύσας γαλλιστὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως». Ἐν Παρισίοις ἔμαθεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐν Δραγατσανίῳ ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ, καὶ τοσοῦτον ὑπῆρξε τῆς ψυχῆς του τὸ ἄλγος, ὥστε, βαρέως νοσήσας, ἀπέθνησκε σχεδὸν ἐκ πένθους καὶ μαρασμοῦ, ἂν δὲν μετῆγεν αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Παναγιώτης εἰς Ἰταλίαν. Ἐκεῖ τριετίαν σχεδὸν διαμείνας, ἔγραψε τὰ πρῶτά του ποιήματα, ἅτινα ὅμως οὐδέποτε ἐξέδωκε. Ἦσαν δὲ ταῦτα πέντε τραγῳδίαι, ὡς βεβαιοῖ σύγχρονος βιογράφος του, παιδικὰ πάντως γυμνάσματα, ὧν τὴν σύνταξιν ὑπαινίσσεταί πως αὐτὸς ὁ Σοῦτσος ἐν τῷ προλόγῳ τῶν πρώτων του Σατυρῶν. Ἀναῤῥώσας βραδέως ὑπὸ τὸ γλυκὺ τῆς Ἰταλίας κλίμα, κατῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸ ἔτος 1825 εἰς τὴν ἀγωνιζομένην ἔτι, ἀλλ' ὑπὸ παντοίων στρατιωτικῶν ἀντιζηλιῶν καὶ μεγάλων φατριαστικῶν ἐρίδων σπαρασσομένην Ἑλλάδα. Τὸ οἰκτρὸν δὲ ἀληθῶς ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν θέ-

αμα τῆς ὑπὲρ τῶν ὑπάτων τὰ ἔσχατα κινδυνευούσης πατρίδος, ἀνέφλεξε τότε τὸ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ πῦρ τῆς πολιτικῆς καὶ πατριωτικῆς σατύρας, ἥτις καὶ παρέμεινε τὸ κυριώτατον καὶ χαρακτηριστικώτατον τῆς λύρας του ἆσμα, καὶ ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὰ πρῶτά του λυρικὰ ποιήματα. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἦσαν τέσσαρες πικρόχολοι καὶ δηκτικώταται Σάτυραι κατὰ τῶν κρατούντων τότε καὶ πρωτευόντων προσώπων, ἤτοι τῶν προὐχόντων, ὡς ἐκαλοῦντο καὶ καλεῖ αὐτοὺς ὁ ποιητής. Ἡ πρώτη αὐτῶν ἐγράφη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1826, ἡ δευτέρα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ τρίτη (ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ Παναγιώτην) τὸν Δεκέμβριον ἐπίσης, καὶ ἡ τετάρτη τέλος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827. Αἱ σάτυραι αὗται, ἄγνωστοι εἰς τοὺς πολλούς, σπανιώταται δὲ σήμερον καὶ δυσεύρετοι, ἐξεδόθησαν τὸ 1827 ἐκ τῆς ἐν Ὕδρᾳ τυπογραφίας, εἰσὶ δὲ δριμύταται καὶ πλήρεις προσωπικῶν ὑπαινιγμῶν, οὓς δυσκόλως δύναται σήμερον νὰ ἐννοήσῃ ὁ μὴ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνωρίσας τοὺς τότε καιροὺς καὶ τὰ πρόσωπα. Κατελέγχουσι δὲ ἐν μέσῳ πάσης τῆς προσωπικότητος, ἥτις κυρίως ἐμπνέει αὐτὰς καὶ τὰς ἐξομοιοῖ δυστυχῶς ἐνιαχοῦ πρὸς τὰς ῥυπαρογραφίας τῶν σημερινῶν σατυρικῶν φύλλων, τὴν σατυρικὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ εὐπαρρησίαστον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὅστις οὐδέποτε ἐδειλίασεν, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ καταφέρῃ τὴν μάστιγα κατὰ τῆς κακίας καὶ τῆς διαφθορᾶς.

Τοὺς παλαιούς μας βουλευτὰς

λέγει, λαλῶν ἐν τῇ πρώτῃ ἐξ αὐτῶν περὶ τῶν μελῶν τοῦ Βουλευτικοῦ,

πρέπει νὰ ζωγραφήσω,
ἢ πρέπει τοὺς πατέρας μας 'ς τὸν ὕπνον των ν' ἀφήσω;
Πολλοὶ ἐκ τούτων χρόνους ἓξ δὲν ἄνοιξαν τὰ χείλη,
καὶ ἦσαν 'ς τὸ Βουλευτικὸν ὡσὰν ξυλένιοι στῦλοι,
κοιμώμενοι 'ς τὴν βροντερὰν τοῦ ἔθνους τρικυμίαν.

πλὴν ἐξυπνοῦντες τακτικὰ εἰς τὴν ἀρχιμηνίαν.
Ἄ! εἶδα ἕνα ἐξ αὐτῶν τῶν σεβαστῶν πατέρων
Τὰ σχήματά του βέβαια δὲν εἶχεν ὁ Κικέρων.
Ἐκτύπα ταὶς ποδάραις του ὁπόταν ὡμιλοῦσε,
παχειὰ παχειὰ ροχάλιζε, βαρειὰ βαρειὰ φυσοῦσε·
'ς τὸν μύστακά του ἤρχετο πεισματικὰ ἡ μυῖγα.
εἰς τὸ πλατύ του μέτωπον αὐτὸς τὴν ἐκυνήγα,
καὶ νὰ σκοτώσῃ πολεμῶν τὸν τολμηρὸν ἐχθρόν του,
ἐκτύπα μὲ τὴν χέραν του γερὰ τὸ μάγουλόν του.

Ἤλλαξαν βεβαίως ἔκτοτε οἱ καιροί· πολλοὶ ὅμως τῶν σημερινῶν τοῦ ἔθνους πατέρων θὰ ἠδύναντο δικαίως νὰ ὀργισθῶσιν, ἂν σήμερον ἐγράφοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο οἱ ἀνωτέρω στίχοι.

Τί θέλει τὸ παιδὶ αὐτό;

ἀνακράζει ἐν τῇ τρίτῃ Σατύρᾳ, ἑαυτοῦ δῆθεν καταλαλῶν διὰ στόματος ἑνὸς τῶν πελοποννησίων προϊχόντων· ἐκείνους δὲ τοὐναντίον ἀπανθρώπως μαστίζων·

Ζητεῖ τὸ χαλινάρι
ἀπὸ τὰ δύο χέρια μας μὲ ταὶς φωναὶς νὰ πάρῃ;
νὰ μᾶς ἀλλάξῃ θέλει αὐτὸ τὸ χθεσινὸ φυντάνι;
Ἂς πάγῃ 'ς τὴν κατάρα μου κι' ἂς μὴ μὲ χολοσκάνῃ!
Μὲ ταὶς γαζέτταις τοῦ λαοῦ τὰ μάτια θὲ ν' ἀνοίξῃ,
ἡ χώρα μας θὰ σηκωθῇ καὶ ὅλους θὰ μᾶς πνίξῃ.
Πάντα νὰ μένῃ ἄλυωτος, ἂν ἦν' ἀποθαμένος,
ἂν ζῇ, νὰ γείνῃ Ἑβρηὸς αὐτὸς ὁ μαγιωμένος,
ὅπου μᾶς ἐπρωτόφερε γαζέτταις 'ς τὴ Γραικία,
καὶ τὸν λαὸν διαβόλευσε μὲ τὴν τυπογραφία!
Ἡμεῖς προτοῦ τί εἴχαμε; τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου
καὶ τὰ καλὰ χαιρόμασθαν αὐτοῦ τοῦ παραδείσου.
Ἐτρώγαμεν, ἐπίναμεν 'ς ταὶς ψάθαις ξαπλωμένοι,
μὲ ξένους κόπους εἴμασθαν κουκουναραθρεμμένοι.

Τὸν σβέρκον μου πλέον φαρδὺν ἀπὸ βωδιοῦ τὸν εἶχα,
καὶ τώρα μοῦ κατάντησε λιανὸς ὡσὰν ἡ τρίχα.
Ἕνα ἀρνὶ 'ς τὴν καθισιὰ μποροῦσα νὰ παστρεύσω,
καὶ μόλις σήμερα μπορῶ τρεῖς κότταις νὰ χωνεύσω
Σ' τοὺς δρόμους ὅταν εὔγαινα, ὅλοι μ' ἐχαιρετοῦσαν,
ἐσταύρωναν τὰ χέρια τους καὶ μὲ ἀκολουθοῦσαν.
Ἀφοῦ ἤλθαν τὰ γράμματα, ἡ ἐντροπὴ ἐχάθη.
ἐξύπνησ' ὅλος ὁ λαός, ὁ κόσμος ἐτρελλάθη·
δὲν θέλει νὰ μᾶς προσκυνῇ, ἀφέντας δὲν μᾶς λέγει,
κανένας μας δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν πολυαρμέγῃ.
Αὐτοί 'νε οἱ σκυλόφραγκοι, καὶ τὰ ψαλιδοκέρια·
τὴν φάλαγγα, τὴν δύναμι μᾶς πῆραν ἀπ' τὰ χέρια!

Ἡ ὁριμύτης τῶν Σατυρῶν τούτων πολλοὺς φαίνεται τῶν τότε προὐχόντων ἐξηρέθισε, προὐκάλεσε δὲ μάλιστα καὶ βιαίαν κατὰ τοῦ ποιητοῦ ἐπίθεσιν, καθ' ἃ ἐξάγεται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀμέσως ἐπελθούσης ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς Παρισίους, ἀλλὰ καὶ ἐκ μικρᾶς τινος σημειώσεώς του ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Κατόπτρου τοῦ 1845, ὅπου ῥητῶς λέγει· «Δὲν ἐπέπεσαν αὐτοὶ κατ' ἐμοῦ μετὰ ξίφους δολοφόνου εἰς Καλαύρειαν κατὰ τὸ 1826;»

Καὶ τότε φαίνεται, ὡς καὶ σήμερον, εἰς τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ ἀπήντα ὁ γρόνθος, ἡ ῥάβδος δὲ καὶ τὸ ξίφος ἐτιμώρουν τῆς σατύρας τὸ θράσος. Ὁπωσδήποτε βέβαιον εἶνε, ὅτι μικρὸν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν πρώτων αὐτοῦ σατυρῶν κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα ὁ ποιητὴς καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Παρισίους, ὅπου τὸ ἔτος 1829 ἐξέδωκε γαλλιστὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως» (Histoire de la révolution grecque). Καίτοι δ' ἐπέγραψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν μέγα ψεῦδος ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ βιβλίου του, ὀνομάσας ἑαυτὸν αὐτόπτην μάρτυρα (témoin oculaire) τῶν πλείστων ἱστορουμένων γεγονότων (ἐνῷ, ὡς εἴδομεν, μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ 1825 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ποιητής), οὐχ ἧττον ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ εἶνε ἀκριβὴς κατὰ τὰ πλεῖστα καὶ ἀπροσωπόληπτος, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς ἐλλιπής, καὶ περὶ τὴν μορφὴν

μᾶλλον ἢ περὶ τὴν οὐσίαν ἐπιμεμελημένη. Ἐπαινετὸν δὲ ἰδίως καὶ παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ἐν τῷ ἱστορικῷ τούτῳ δοκιμίῳ τοῦ Σούτσου, ὅτι οὐδαμοῦ προφαίνεται ὁ σατυρικὸς ποιητής, καὶ ὁ γράφων παρίσταται λησμονήσας ὅλως τὰς Σατύρας τοῦ 1827.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ παρέσχεν ἀληθῆ ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατὰ τοὺς κρισίμους ἐκείνους καιρούς, εὐγλώττως ὑπεραπολογηθὲν τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ καὶ οὐ μικρὸν συντελέσαν εἰς κραταίωσιν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς συμπαθειῶν. Πολλοὶ τῆς ἑσπερίας διάσημοι ἄνδρες ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν τοῦ Σούτσου μετὰ ἐνδιαφέροντος, ὁ δὲ μέγας τῆς Ἑλλάδος φίλος Chateaubriand συνεχάρη μάλιστα δι' ἐπιστολῆς του τῷ νεαρῷ συγγραφεῖ.

Μόλις ἐκδοὺς τὴν Ἱστορίαν του ὁ Ἀλέξανδρος, κατῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀσφαλέστερον, φαίνεται, νομίσας ἑαυτὸν ἐν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων τάξει, ἣν ἐνεκαίνιζεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ Καποδιστρίου, καὶ ἐλευθερωτέραν τοῦ λοιποῦ ὑπολαμβάνων τὴν Μοῦσάν του, ἢ καὶ ἐλπίζων ἴσως, ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις ἤθελε παρέχει αὐτῷ ἐγκωμίων μᾶλλον ἢ ψόγου ἀφορμήν. Πλὴν ἅμα πατήσας τῆς πατρίδος τὸ ἔδαφος, ἐτάχθη ὁριμὺς καὶ ἀδιάλλακτος τοῦ Κυβερνήτου πολέμιος, ἐχθρὸν αὐτὸν καὶ τύραννον τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζων, ὄργανον τῆς Ῥωσσίας ἀποκαλῶν ἀργυρώνητον, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ πρᾶξιν θεωρῶν ὡς ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας. Δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα ἡ πολιτεία τοῦ Κυβερνήτου, οὔτε τὸ δίκαιον ἢ μὴ τοῦ κατ' αὐτοῦ σατυρικοῦ πολέμου τοῦ Σούτσου· δὲν πρέπει τις ὅμως ἐπίσης νὰ λησμονήσῃ τὴν μέχρι νοσηροῦ καὶ τυφλοῦ φανατισμοῦ κορυφουμένην φιλοπατρίαν καὶ φιλελευθερίαν τοῦ ποιητοῦ, οὔτε τὰς συνταγματικὰς ἰδέας, αἵτινες τοσοῦτον ἦσαν τότε τοῦ συρμοῦ, οὔτε τὰ σπαράσσοντα τὴν Ἑλλάδα πολιτικὰ πάθη, ἅτινα ἐνδελεχῶς συνεδαύλιζον αἱ ἀντιζηλίαι τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ταῦτά τις ἀναλογιζόμενος, δὲν θέλει μὲν δικαιολογήσει, θέλει ἐξηγήσει ὅμως τὴν ἀντιπολί-

τευσιν ἐκείνην τοῦ Σούτσου, ἥτις παρήγαγε μὲν τὰ κάλλιστα ὑπὸ ποιητικὴν ἔποψιν προϊόντα τῆς Μούσης του, ἀλλὰ δὲν ὤκνησε καὶ νὰ πανηγυρίσῃ διὰ διθυράμβου τὸν φόνον τοῦ μεγάλου ἀνδρός.

Τῆς ἐποχῆς ταύτης προϊόντα εἶνε, ὡς προείπομεν, αἱ κάλλισται τοῦ Σούτσου σάτυραι, αἵ τε πολιτικαί, αἵτινες εἶνε καὶ πρωτοτυπότεραι, καὶ αἱ κοινωνικαί, αἵτινες φαίνονται μᾶλλον ἐλεύθεραι καὶ ἐπιτυχεῖς μιμήσεις τοῦ Béranger. Περιελήφθησαν δὲ πᾶσαι ἐν τῷ βραδύτερον (1833) ἐκδοθέντι Πανοράματι τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ συνεξεδόθησαν, πλὴν τῶν κυρίως σατυρῶν, καὶ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα, τὰ πατριωτικώτερον μὲν καὶ ἐλεγειακώτερον ἐν γένει ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα ποιήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπεμφαίνοντα δὲ πολλαχοῦ οὐχὶ τὴν σατυρικῶς μορφάζουσαν ἀλλὰ τὴν ἐθνικῶς ἀγανακτοῦσαν καὶ ὀργιζομένην Μοῦσαν τοῦ ποιητοῦ. Ταῦτα εἰσὶ τὰ ἄριστα ποιητικῶς τῶν ἔργων τοῦ Σούτσου, τῶν τε ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων, ἄτινα καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐκ τῶν καιρῶν καὶ προσώπων ἐνδιαφέροντος, παρέχουσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μίαν τῶν πρώτων θέσεων ἐν τῷ νέῳ ἑλληνικῷ Παρνασσῷ. Τίς ἀγνοεῖ ἢ τίς ἀνέγνωσέ ποτε ἄνευ μυχίας συγκινήσεως τοὺς ὡραίους τούτους στίχους τοῦ Ψωμοζήτου Στρατιώτου;

Ἕνας γέρος στρατιώτης μὲ τοῦ ζήτουλα τὸ δίσκο,
Σ' τὸ ῥαβδὶ ἀκουμβισμένος καὶ μὲ τὸ σακκὶ 'ς τὸν ὦμο,
Ἔλεγε 'ς ἕνα παιδάκι, ποῦ τοῦ ἔδειχνε τὸν δρόμο·
— Μή, παιδάκι μου, μὴν τρέχῃς, καὶ πολὺ ὀπίσω μνήσκω.
Ἐσὺ εἶσ' εὐτυχισμένο . . . τὰ ματάκια σου τὰ ἔχεις,
Γερὰ ἔχεις ποδαράκια, κ' ἐλαφρὰ 'σὰν λάφι τρέχεις...
Ἐγὼ ἔχασα τὸ φῶς μου 'ς τοῦ Μεσολογγιοῦ τὴν πόλι,
Καὶ τὸ ἕνα μου ποδάρι μοῦ τὸ ἅρπαξε τὸ βόλι!

. . . . . .

Ἐτυφλώθηκα, δὲν βλέπω τῆς Ἑλλάδος τὰ βουνά,
Κι' ὁ ἐλεύθερός της ἥλιος 'ς τὰ ματάκιά μου δὲν λάμπει.
Δενδροσκέπαστοι, ὡραῖοι κ' αἱματοβρεγμένοι κάμποι,
Σ' ἐσᾶς τόρα κόσμος ἄλλος ζωὴν ἥσυχη περνᾷ.

Ἐγὼ μόνον γιὰ νὰ ζήσω τρέχω καὶ ψωμοζητῶ·
Σ τὰ ἐρημοκκλήσια μέσα καὶ 'ς τοὺς δρόμους ξενυκτῶ.
Παντοῦ εἶμ' ἀποῤῥιμένος...
Ξένος εἶμαι 'ς τὴν Ἑλλάδα, καὶ 'ς τὸ σπίτι μου εἶμαι ξένος!

Τίς, ἄπαξ ἀναγνούς, ἐλησμόνησε τὸν Γέρον Καπετάνον καὶ τὸν Ἀπόμαχον Ρουμελιώτην; Τίς δὲ καὶ σήμερον ἔτι, ὅσον καὶ ἂν ἤλλαξαν ἔκτοτε οἱ καιροί, δὲν θὰ ἐτέρπετο ἀναγινώσκων τοὺς χαριεστάτους τούτους στίχους τοῦ Περὶ Ἐλευθεροτυπίας Κανονισμοῦ;

Ἕνας Γερουσιαστής μας μὲ τὸ στόμα γελαστό,
Σοῦτσ' ἐλεύθερε, μὲ εἶπε, συγχαρίκια σὲ ζητῶ.
Πρόβαλα ὑπὲρ τοῦ τύπου δεκαπέντε ἄρθρα νόμου.
Κατ' αὐτὸ τὸ σχέδιό μου,
Εἶν' ἐλεύθερος ὁ τύπος, φθάνει μόνον νὰ μὴ βλάψῃς
τῆς ἀρχῆς τοὺς ὑπαλλήλους,
τοὺς Κριτάς, τοὺς ὑπουργούς μας καὶ τῶν ὑπουργῶν τοὺς φίλους.
Εἶν' ἐλεύθερος ὁ τύπος, φθάνει μόνον νὰ μὴ γράψῃς.

ἢ τοὺς ἄλλους τούτους τοῦ Ὑπουργηματικοῦ;

Σ τοῦ Ναυπλιοῦ τοὺς ξενοδόχους συχνοχάφτω καταΐφι,
Κούρκαις, ὄρνιθες, ῥοσμπίφι,
καὶ ζυμαρικὰ ποῦ στάζουν γάλα, βούτυρο καὶ μέλι.
Ἡ κοιλιά μου εἶνε φοῦσκα, στρογγυλὴ σὰν τὸ βαρέλι·
Δὲν γνωρίζω τ' εἶνε πεῖνα·
Τὸ ταμεῖον μὲ πληρόνει πεντακόσια κάθε μῆνα.

Ἄξιζα νὰ παίρνω χίλια, κ' ἴσως κἄτι παραπάνω
Τὸ κονδύλι γερὰ πιάνω,
καὶ μὲ μάτια σφαλισμένα τὴν ὑπογραφή μου βάζω.
Ποῦ τὴν βάζω, τί πειράζει ἂν πολὺ δὲν ἐξετάζω;
Δὲν γνωρίζω τ' εἶνε πεῖνα·
Τὸ ταμεῖον μὲ πληρόνει πεντακόσια κάθε μῆνα.

Τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπίσης προϊὸν εἶνε καὶ ἡ κωμωδία ὁ Ἄσωτος (1830), μετριώτατον μὲν ἔργον ὑπὸ δραματικὴν ἔποψιν καὶ ὠχρὰ πολλαχοῦ μίμησις τοῦ Μολιέρου, ἐλέγχουσα ὅμως ἐν πολλοῖς ἄφθονον τὴν παρατηρητικὴν εὐφυΐαν καὶ ἐν πλείστοις ἔτι τὴν σατυρικὴν δηκτικότητα τοῦ ποιητοῦ. Τῶν αὐτῶν δὲ τέλος καιρῶν ἔμπνευσις εἶνε τὸ πλῆρες ληκυθείου στόμφου καὶ ἐπιφωνημάτων μυθιστόρημα ὁ Ἐξόριστος, γραφέν, φαίνεται, κυρίως εἰς δικαιολόγησιν τῆς κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντιπολιτεύσεως τοῦ ποιητοῦ, συμφορηθὲν δὲ ἐκ παντοίων ἀναμνήσεων ξένων ἀναγνωσμάτων, καὶ ἰδίως τοῦ Jacopo Ortis τοῦ Φοσκόλου καὶ τῆς Lélia τῆς Σάνδης, καὶ δημοσιευθὲν ἐν ἔτει 1835. Ὅτε Ἄσωτος καὶ τὸ Πανόραμα καὶ ὁ Ἐξόριστος ἀνετυπώθησαν πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀθήναις.

Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας φονεύεται τέλος πρὸς μεγίστην τοῦ Σούτσου ἀγαλλίασιν, καὶ ὁ κωμικὸς αὐτοῦ διάδοχος Αὐγουστῖνος καταλείπει νύκτωρ τὸ Ναύπλιον, ἐμπνέων εἰς τὸν ποιητὴν ἡμῶν τὴν χαριεστάτην ἐκείνην σάτυραν, ἧς οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν ἀμίμητον ἐπωδήν·

Μὴ παιδιὰ μὲ τὰ λεμόνια! Ἔ, γιὰ μόλα, ἔ, γιὰ λέσα!
Ἕνας κόντες εἶνε μέσα.

Ἡ «Μαδαγασκὰρ» καταπλέει εἰς Ναύπλιον φέρουσα τὸν νεαρὸν τῆς χώρας βασιλέα, αἱ ἐλπίδες τοῦ καταπεπονημένου ἔθνους ἀναπτεροῦνται, πᾶσα καρδία πάλλει ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς, καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητής, πρόθυμος εἰς τὴν χαρμόσυνον ἐκείνην συναυλίαν χοροστατῶν, ἀλλάσσει τῆς λύρας του τὰς νευρὰς καὶ προσαγορεύει ἔνθους τὸν νέον ἡγεμόνα·

Ἡ Ἑλλὰς μετὰ δουλείαν, Βασιλεῦ, πολλῶν αἰώνων
Μετὰ σοῦ ἀνέβη πάλιν εἰς τῆς δόξης της τὸν θρόνον.
Δούλη χθές, ἰδοὺ λαμβάνει βασιλίσσης λάμπον στέμμα,
Καὶ καλύπτει μὲ πορφύραν τῶν τραυμάτων της τὸ αἷμα.

Σ' ἐμβιβάζουν εἰς τὴν γῆν μας Μοναρχῶν μεγάλοι στόλοι,
Ἔρχεσαι, .. κ' ἐνώπιόν σου οἱ λαοὶ κινοῦνται ὅλοι
Ὅλοι σὲ πανηγυρίζουν... Ἄεργος θὰ στέκω μόνος;
Βασιλεῦ, σὲ φέρω δάφνας δροσερὰς τοῦ Ἑλικῶνος!

Ὀλίγον ὅμως διήρκεσεν ὁ ἀκήρατος ἐκεῖνος καὶ ἀνεπιφύλακτος ἐνθουσιασμός, ἐπὶ βραχὺ δὲ μόνον κατώρθωσεν ὁ ἑορτάσιμος τῶν ἀποβατηρίων θόρυβος νὰ κατασιγάσῃ τὰς παλαιὰς τοῦ Σούτσου συνταγματικὰς ἰδέας. Μετ' ὀλίγας μόλις ἑβδομάδας ἔγραφε «Τὸ ξεφάντωμα τοῦ Συνταγματικοῦ, καὶ μετ' ὀλίγους ἔτι μῆνας ἀνέκραζε·

Ζήτω ἡ Ἐλευθερία! Ὁ Μονάρχης μας νὰ ζῇ,
καὶ τὸ Σύνταγμα μαζῆ.

Ἀλλ' οἱ συνταγματικοὶ πόθοι τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἐπληροῦντο, ἡ δὲ Ἀντιβασιλεία ἐφρόνει ὅτι πολλὰ ἄλλα, πρὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ἠρημωμένην καὶ κατεσπαραγμένην ὑπὸ τῶν κομμάτων χώραν. Ἀνήρτησε τότε πάλιν ἀμέσως εἰς τὸν τοῖχον τὴν πανηγυρικήν του λύραν ὁ ποιητής, ἀνέλαβε τὴν παλαιάν του σατυρικὴν μάστιγα, καὶ ἤρξατο τοῦ ἀμειλίκτου ἐκείνου κατὰ τῶν Βαυαρῶν ἀγῶνος, δι' ὃν καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1836 τὴν «Ἑλληνικὴν Πλάστιγγα», περιοδικὸν φύλλον ἔμμετρον συνάμα καὶ πεζόν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς γαλλικῆς «Νεμέσεως» τοῦ Barthélemy. Αἱ ἐν τῇ Πλάστιγγι δημοσιευθεῖσαι ἐπὶ ἓν σχεδὸν ὅλον ἔτος ἔμμετροι καὶ πεζαὶ σάτυραι τοῦ Σούτσου εἰσὶ πλήρεις δυνάμεως καὶ φλογεροῦ πατριωτισμοῦ, καίτοι πολλαχοῦ ἄδικοι, ὡς συνήθως συμβαίνει ἐν τῷ εἴδει τούτῳ τῆς ποιήσεως. Ὑπερέχουσι δὲ τῶν παλαιοτέρων του ἔργων κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἥτις ἔμελλεν ἰδίως ἐν τῷ Περιπλανωμένῳ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν καλλίστην αὐτῆς διαμόρφωσιν.

Μὲ ποίαν δάφνην εὔοσμον τὴν Μοῦσάν μου νὰ θρέψω;
ἀνακράζει ὁ ποιητής, πλήρης ἀπογοητεύσεως, ἐν τῷ ἔκτῳ καὶ τελευταίῳ φυλλαδίῳ τῆς Πλάστιγγος·

Ποῦ τὰ ψυχρά μου βλέμματα, ποῦ σήμερον νὰ στρέψω;
Εἰς τὸ παρόν;.. καὶ τί τερπνὸν ζητοῦν τὰ ὄμματά μου
εἰς ἐρημίαν ἄδενδρον καὶ πλήρη ξηρᾶς ἄμμου;
Καθὼς μὲ λύχνον μαγικὸν τὴν νύκτα εἰς τὸν τοῖχον
παρίστανται ὄντα μικρά, χωρὶς φωνὴν καὶ ἦχον,
τιαροφόροι βασιλεῖς ἐπὶ χρυσῆς ἁμάξης,
πολιτικῶν, πολεμικῶν πομπαὶ καὶ παρατάξεις,
καὶ πόλεις καὶ οἰκοδομαὶ καὶ πλῆθος θεαμάτων,
καὶ ὅλα εἶν' ἀνύπαρκτα καὶ πλάνη τῶν ὀμμάτων,
ὁμοίως θεωρῶ μικρά, εἰκονισμένα μόνον,
καὶ κράτη, καὶ στρατεύματα, καὶ ὑπουργοὺς καὶ θρόνον.

Ἡ δημοσίευσις τῆς Πλάστιγγος πολλὰς καὶ παντοίας ἐγέννησε κατὰ τοῦ Σούτσου καταδιώξεις, αἵτινες οὐ μόνον τὴν διακοπὴν αὐτῆς ἐπήνεγκον, ἀλλὰ καὶ τὸν ποιητὴν ἐφυγάδευσαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Μακρὰν ἐπεχείρησε τότε περιήγησιν ὁ Ἀλέξανδρος, ποιητικὸν δ' αὐτῆς προϊὸν ὑπῆρξαν τὰ τρία πρῶτα ἄσματα τοῦ Περιπλανωμένου, ἄτινα καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητὴς ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1839. Ὁ Περιπλανώμενος ἔχει τὴν ἐξωτερικὴν μόνον μορφὴν διηγηματικοῦ ποιήματος, ἀλλ' οὐδὲν σχεδὸν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ συστατικῶν. Γεγραμμένος κατὰ τὸ εἶδος τῶν βυρωνείων ἐπικολυρικῶν ποιημάτων καὶ τὸν ποιητὴν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἥρωός του ἐκπροσωπῶν, πρόφασιν μὲν ἔχει τὴν ἀπομνημόνευσιν τῆς προσφάτου περιηγήσεως τοῦ ποιητοῦ, σκοπόν του δὲ κύριον τὸν αἰώνιον κατὰ τῶν Βαυαρῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πόλεμον. Γέμει ὅμως ἀληθινῶν λυρικῶν καλλονῶν, ὅσον δὲ καὶ ἂν ἀναμιμνήσκει πολλαχοῦ τὸν Βύρωνα καὶ τὸν Λαμαρτῖνον καὶ ἄλλους ξένους ποιητάς, περισσεύει πάντως πρωτοτύπων θελγήτρων, ὁσάκις μάλιστα θέμα τοῦ λόγου εἶνε ἡ σύγχρο-

νος Ἑλλάς. Τοιοῦτοι οἱ ἑπόμενοι ὡραῖοι στίχοι ἐκ τοῦ πρώτου ἄσματος, οὓς ἀποτείνει ὡς ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὁ καταλείπων αὐτὴν ποιητής·

Εἶσθε σεῖς τὰ θερμὰ τέκνα τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου;
Εἶσθε σεῖς ἡ πνευματώδης γενεὰ τῆς Μεσογείου;
Ἕλληνες! πῶς εἰς τὸ μέσον ἐρειπίων ζῆτε πάντες,
ἄφωνοι καθὼς τῆς γῆς σας οἱ ἀρχαῖοι ἀνδριάντες;
Πλὴν πλειότερόν τι λέγουν εἰς τὰ ὦτά μου αὐτοί σας
οἱ χωρὶς πνοὴν καὶ γλῶσσαν ἐκ μαρμάρου προγονοί σας,
παρὰ σεῖς οἱ ὄντως λίθοι,
καὶ ὡς λίθοι τῆς μητρός σας βαρυθλίβοντες τὰ στήθη.
. . . . . .

Ὦ σεῖς πρόμαχοι τοῦ ἔθνους, οἵτινες λησμονημένοι
ἀπεθάνετε, μὲ ῥάκη, πλὴν μὲ δόξαν σκεπασμένοι,
πληρεξούσιοι τοῦ Ἄστρους, ἐκ τῶν τάφων σηκωθῆτε,
κ᾽ εὐλογεῖτέ μας!.. Ἑλλήνων Βουλὴ πάλιν συγκροτεῖται.
Ἔρχεται αὐτή, προβαίνει! Λαέ, δάφνας, ῥόδα χύνε!
Δέξου την, ναὲ Θησέως! Ἑορτάσατε, Ἀθῆναι!
Βουλευταί, σᾶς χαιρετῶμεν,
Βουλευταί, μὲ ἀκαλύπτους κεφαλὰς σᾶς ἀπαντῶμεν!

Μετὰ τοῦ Περιπλανωμένου συνεξέδωκεν ὁ Σοῦτσος τότε καὶ τὴν δριμυτάτην Σάτυραν Μενιππείαν, ἥτις ἐγένετο ἀφορμὴ ἀπηνοῦς κατὰ τοῦ ποιητοῦ δικαστικῆς καταδιώξεως. Συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς τὴν 17 Αὐγούστου τοῦ 1839, ἀπολυθεὶς δὲ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐπὶ ἐγγυήσει τοῦ ἀδελφοῦ του Παναγιώτου, Γενικοῦ Γραμματέως τότε τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἀνεχώρησε καὶ πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἀκοντίσας ἐκ Πειραιῶς ὡς πάρθιον βέλος κατὰ τῶν πολεμίων του τὸ φυλλάδιον: Ἀπολογία Ἀλεξάνδρου Σούτσου, συντεθεῖσα διὰ τὴν δικάσιμον ἡμέραν. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ ἓν ἔτος εἰς Ἀθήνας, ἵνα δικασθῇ, καὶ ἀθωωθείς, χάρις εἰς τὴν

ἀνεξαρτησίαν τοῦ φρονήματος τοῦ προεδρεύοντος δικαστοῦ Ι. Μαυροκορδάτου, ἀνεχώρησεν εὐθὺς εἰς Βέλγιον, πλήρη πικρίας ἔχων καὶ χολῆς τὴν καρδίαν. Ἐκεῖ ἐδημοσίευσε δύο τῶν ἀτυχεστάτων αὐτοῦ ποιητικῶν ἔργων, τὰς κωμῳδίας: ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ ὁ Ἀτίθασσος ποιητὴς (1843), μεστὰς μὲν σατυρικῆς δριμύτητος, ἀτεχνοτάτας ὅμως ὑπὸ δραματικὴν ἔποψιν καὶ οὐδὲν περιεχούσας τῶν ἀληθινῶν τῆς κωμῳδίας συστατικῶν.

Ἀλλ' ἡ τῆς πατρίδος ἀγάπη, ὁ δυσαπάλλακτος ἐκεῖνος ἔρως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ὄνειρον τοῦ μεγαλείου της καὶ τῆς εὐημερίας της, ὁ πόθος τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ ἡ ἀκατάσχετος πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν ἔφεσις, εἶλκον τὸν Ἀλέξανδρον ἀπροσμαχήτως εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. Ἐπανῆλθε λοιπὸν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ θέρος τοῦ 1843, καὶ μεταβὰς εἰς Ἄνδρον ἐξενίζετο παρὰ τῷ Καίρῃ, νέον σχεδιάζων ποίημα ὁ Ἐπαναστάτης, ὅτε ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ προέλαβεν αὐτὸν ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς διὰ τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου. Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ μετέβη τότε εἰς Ἀθήνας ὁ ποιητής, καὶ ἤρξατο δημοσιεύων εἰς φυλλάδια τὴν «Μεταβολὴν τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου», καὶ πανηγυρίζων ἐπί τινα χρόνον τὸ μέγα ἐθνικὸν γεγονός. Ἐπί τινα χρόνον, εἴπομεν, διότι ὁ Σοῦτσος εἶδε καὶ πάλιν τὰς ἐλπίδας του ψευδομένας, δὲν εὗρεν ἐντὸς τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ὅ, τι ἡ δύσχολος καὶ οὐδέποτε ηὐχαριστημένη φιλοπατρία του προσεδόκα, καὶ ταχέως ὁ πανηγυρισμὸς μετετράπη εἰς σάτυραν· οὐδεὶς δ' ἐντὸς ὀλίγου τῶν νεοφωτίστων συνταγματικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος διέφυγε τὰ πικρὰ τῆς ποιήσεώς του βέλη. Νῦν ὅμως δὲν ἐτιμώρησε πλέον τὸν τολμητίαν ποιητὴν ἡ καχύποπτος ἐξουσία, ἀλλ' ὁ ἐπιδεξίως ἐξερεθισθεὶς συνταγματικὸς ὄχλος τῆς πρωτευούσης, λιθοβολήσας ἐν μέσῃ ὁδῷ τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν 20 Νοεμβρίου 1844, καὶ ἀναγκάσας αὐτὸν νὰ φύγῃ εἰς Σῦρον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, κατασιγασθέντων τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἐπανέκαμψε καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας ὁ ποιητής, καὶ ἐξέδωκε τὸ 1845 τὸ Ποιητικὸν Χαρτοφυλάκιον, συλλογὴν πολιτικῶν ἐπίσης σατυρῶν κατὰ

τῶν πολιτικῶν πρωτοστατῶν τῆς ἡμέρας, στερουμένων ὅμως τῆς ποιητικῆς δυνάμεως καὶ χάριτος τῶν πρώτων αὐτοῦ ἔργων.

Ἐνταῦθα κλείει κυρίως εἰπεῖν τὸ στάδιον τῆς σατυρικῆς τοῦ Σούτσου παραγωγῆς, ἐντεῦθεν δὲ χρονολογεῖται ἱκανῶς μακρὰ ποιητικὴ ἀνάπαυλα ἐν τῷ βίῳ του, διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τῆς ἐν ἔτει 1850 δημοσιεύσεως τῆς Τουρκομάχου Ἑλλάδος, ἥτις, καίτοι ἐπικὸν ποίημα ἐπιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶνε κυρίως ἢ συλλογὴ ὡραίων πολλάκις λυρικῶν ποιημάτων, ἀπεσπασμένων ὅμως καὶ συνδεομένων πρὸς ἄλληλα διὰ στίχων ἐντόνων μὲν, ἀλλὰ πεφυσημένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ στόμφου μεστῶν. Προέταξε δὲ καὶ ταύτης, κατὰ τὸ εἰωθὸς, ὁ Σοῦτσος πρόλογον χολῆς πλήρη καὶ δριμύτητος κατά τε τῆς βασιλείας καὶ τῆς κυβερνήσεως, καὶ φοβούμενος νέας καταδιώξεις, ἀνεχώρησεν εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἄλλη τὸν ἀνέμενε καταδίωξις. Ἡ Τουρκομάχος, προαποσταλεῖσα, εἶχε κατασχεθῇ ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, αὐτὸς δέ, ἅμα φθάς, κατεζητεῖτο ὅπως φυλακισθῇ. Καταλείπει λοιπὸν ἀμέσως τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ καταβαίνει εἰς Ἀθήνας, ὅπου μετὰ ἔτους σιγὴν ἐκδίδει ἐν ἔτει 1852 τὸ Τέταρτον ἄσμα τοῦ Περιπλανωμένου, ἐλαττούμενον μὲν τῶν προτέρων κατὰ τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν, ὑπερβάλλον ὅμως αὐτὰ κατὰ τὴν πικρίαν καὶ τὸ φλογερὸν μῖσος κατὰ τῆς κρατούσης ἀρχῆς καὶ κατ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως Ὄθωνος.

Ὁ καταπατῶν τὸ ἔθνος ποῖος;

ἀνέκραζεν ἐν αὐτῷ,

ποῖον τ' ὄνομά του;
Ἕλλην οὗτος; ποῖος οὗτος; ποῖα τὰ περγάμηνά του;
Πρὶν τὸ γένος τῶν ἡρώων καταστήσῃ ἀγελαῖον,
σκήνωμά του τὴν γῆν ὅλην εἶχεν ὡς ὁ Ναπολέων;

Ἔφερε καθὼς ἐκεῖνος, εἰς γιγάντων τρέχων πάλην,
τὴν ῥομφαίαν εἰς τὴν μίαν καὶ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἄλλην,
κ' ἔθνη κατακτῶν μυρία
διεμοίραζε τὰ σκῆπτρα ὡς κριθὴν εἰς τὰ στρουθία;

Ἀλλ' ἡ ἔκδοσις τοῦ ποιήματος καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ προεγνώσθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ νύκτωρ αἴφνης εἰσβαλοῦσαι εἰς τὸ τυπογραφεῖον Εἰσαγγελία καὶ Ἀστυνομία κατέσχον τὸ βιβλίον ἡμιτελὲς ἔτι. Ἠπειλήθη καὶ πάλιν ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τοῦ Σούτσου, ἀλλὰ κατωρθώθη ὅμως διὰ τοῦ γενομένου πατάγου νὰ ἀποσοβηθῇ ἡ δικαστικὴ καταδίωξις καὶ νὰ ἀρθῇ ἡ κατάσχεσις. Τότε ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητὴς τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἡ κατάσχεσις τῆς διανοίας γνωστὰ τρία φυλλάδια, ἄτινα καὶ ἀνετύπωσε κατόπιν ἐν τῇ νέᾳ πλήρει ἐκδόσει τοῦ Περιπλανωμένου.

Μόλις εἶχε παρέλθει ὁ προσωπικὸς οὗτος περισπασμός, καὶ νέον μέγα πολιτικὸν γεγονός, ὁ ἀνατολικὸς πόλεμος, ἐπῆλθεν ὅπως συνταράξῃ ἐκ νέου τὸν ποιητικὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ παρορμήσῃ αὐτὸν εἰς νέαν ὠδήν. Λησμονεῖ εὐθὺς ὁ ποιητὴς τὰς ἐγχωρίους ἀσχημίας, ἐπιβάλλει σιγὴν εἰς τῆς σατύρας τὴν Μοῦσαν, καὶ ἡ ποίησίς του σαλπίζει πολεμιστήριον, καὶ τὰ χείλη του ψάλλουσι τὸν θούριον παιᾶνα·

Μᾶς φωνάζουν καὶ Σέρβοι, μᾶς φωνάζουν καὶ Δᾶκες,
Θεσσαλοὶ κ' Ἠπειρῶται, Μακεδόνες καὶ Θρᾶκες·
καὶ ὁ Αἷμος εἰς Ἄθων καὶ ὁ Ἄθως εἰς Ὄσσαν
μεταφέρουν ἐκείνων τὴν βροντόφωνον γλῶσσαν.
Ἀντὶ σίτου πυρῖτις εἰς τὴν γῆν των σπαρμένη,
ἕνα μόνον σπινθῆρα, ἕνα μόνον προσμένει.
Τῆς Ἑλλάδος οἱ παῖδες σεῖς γενῆτε σπινθῆρες·
στρατηγοί των γενῆτε καὶ τοῦ ἔθνους σωτῆρες.
Σ τὴν παλάμην καὶ πάλιν τὸ σπαθί, τὸ σπαθί,
καὶ τὸ αἷμα ποτάμι, καὶ τὸ αἷμ' ἂς χυθῇ!

Τὸ ἐμβατήριον τοῦτο καὶ ἄλλα δύο, πλήρη δυνάμεως ποιητικῆς καὶ πάρισα τῶν καλλίστων αὐτοῦ ἔργων, δημοσιεύει ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῇ Ἀληθεῖ Φάσει τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, καὶ ἀναχωρεῖ εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μεταβαίνει ἐκεῖθεν εἰς Παρισίους, εἰς Λονδῖνον, εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ῥωσσίαν, τὴν Ταυρίδα, καὶ πάντα τῆς περιοδείας του σταθμὸν σημαίνει διὰ νέου φλογεροῦ ποιήματος. Ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, ἄκρατον φέρον ὑπὲρ τῆς Ῥωσίας ἐνθουσιασμόν, ὡς σύμπασα σχεδὸν τότε ἡ Ἑλλάς, καὶ δημοσιεύει ἐν ἔτει 1857 Ἀπομνημονεύματα Ποιητικὰ ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Πολέμου, ἄτινα καὶ προσφωνεῖ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον Τὸν ἀνατολικὸν πόλεμον ἐσκόπει, φαίνεται, νὰ ψάλῃ ὁ Σοῦτσος διὰ μεγάλου καὶ συνεχοῦς ἐπικοῦ ποιήματος, γάλλος δέ τις βιογράφος του βεβαιοῖ, ὅτι καὶ συνέταξε μάλιστα τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔπους τούτου, καὶ ἐν Παρισίοις διαμένων κατὰ τὸ 1861, προετίθετο νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως. Πολὺ ὅμως φοβούμεθα, μὴ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος προέρχεται μᾶλλον ἐκ παρεννοήσεως καὶ συγχύσεως ἁπλῆς τῶν περὶ ὧν πρόκειται Ἀπομνημονευμάτων πρὸς ἄλλο ἀνύπαρκτον ἔργον τοῦ Σούτσου. Οὐδὲν τοὐλάχιστον, οὐδ' ἀμυδρότατον, τοιούτου ποιήματος ἴχνος περιεσώθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τὰ ποιητικά του ταῦτα ἀπομνημονεύματα οὐδὲν παρήγαγε νέον ὁ Ἀλέξανδρος μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἀνεδημοσίευσε δὲ μόνον ἐν ἔτει 1858 πλήρη τὸν Περιπλανώμενον, ἐν πολλοῖς αὐτὸν μεταβαλών, οὐχὶ δυστυχῶς ἐπὶ τὰ κρείττω πάντοτε, καὶ πολλὰς ἐν αὐτῷ συνυφάνας ὁριμείας στροφὰς κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ὄθωνος καὶ κατ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως. Τὸν νέον τοῦτον παροξυσμὸν τῆς χρονίας πατριωτικῆς νόσου τοῦ Σούτσου ἐγέννησεν ἰδίως ὁ κατὰ τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους καιροὺς ἀτυχέστερος ἔτι πανηγυρισμὸς τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ Ὄθωνος, ἀπέτισε δὲ σκληρῶς ὁ δύσχολος ποιητὴς ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις τῶν Ἀθηνῶν δι' ἐνδεκαμήνου φυλακίσεως, ἥτις ὑπῆρξε καὶ πρώτη

ἀφορμὴ τοῦ ὀδυνηροῦ νοσήματος, ὅπερ ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον.

Ἐξελθὼν διὰ χάριτος τοῦ δεσμωτηρίου, παρέμεινεν ἔτι μικρὸν ἐν Ἀθήναις, ἐδημοσίευσε τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀνάξιον αὐτοῦ φυλλάδιον: Ἡ πυρπόλησις τοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν Κανάρην, καὶ μετέβη κατόπιν εἰς Παρισίους, ὅπως ἀσχοληθῇ εἰς σύνταξιν μακρᾶς Ἱστορίας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἣν ὅμως, φαίνεται, οὐδὲ ἤρχισε κἂν νὰ συγγράφῃ, τὸ μὲν ὑπὸ τῆς νόσου τρυχόμενος, τὸ δὲ εἰς ἀδιάκοπον φερόμενος διαμονῆς μεταλλαγήν, καὶ τρέπων πάλιν μετὰ μικρὸν τὸ βῆμά του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου, τὸ προσεχὲς αὐτοῦ τέλος πιθανῶς προαισθανόμενος, ἐπεθύμει νὰ ἀναπαύσῃ τὴν καταπεπονημένην του κεφαλήν.

Δὲν ἐχαρίσατο, φεῦ! εἰς αὐτὸν τὴν χάριτα ταύτην ἡ μοῖρα. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1863 ἐξέπνεεν ὁ ποιητής, ἐγκαταλελειμμένος καὶ μόνος, πένης καὶ λιμώττων, ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Σμύρνης, καὶ ἐθάπτετο ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς. Μετὰ δεκατέσσαρα δὲ ὅλα ἔτη ἔμελλον νὰ ταφῶσι τὰ ὀστᾶ τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀοιδοῦ ἐν γῇ ἐλευθέρᾳ ὑπὸ τὸ χῶμα τῶν Ἀθηνῶν, ὧν τοσάκις εἶχεν ὑμνήσει τὸ παρελθὸν καὶ τοσάκις εὐηγγελίσατο τὸ μέλλον ἡ χρησμοδότις αὐτοῦ ποιητικὴ ψυχή.

Συνοψίσαντες ὅσον κάλλιον ἠδυνήθημεν τὸν ποιητικὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἐκλείσαμεν κατ' ἀνάγκην εὐλαβῶς τὰ ὄμματα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον· ἂν ἄχαρι πράττει ἔργον πάντοτε ὁ βλέπων διὰ τῶν κλειθρων, ἀχαριτώτατον πράττει βεβαίως ὁ ὑπὸ τὸν ποιητὴν ἀναζητῶν τὸν ἰδιώτην. Ἄλλως δέ, τίς ἀναγινώσκων τοὺς ὡραίους καὶ σπαρακτικοὺς τούτους στίχους

Μ' ἐξεπαίδευσαν αἱ Μοῦσαι βρέφος εἰς τὸν Ἑλικῶνα.
Δέξαι με ψυχορράγοῦντα καὶ ἀδύνατον πρεσβύτην
Εἰς τοῦ θείου σου Καρμήλου τὸν ἀειθαλῆ ῥοδῶνα,
Ὅπου ἄλλοτε ἠσπάσθην τὴν πανάχραντόν σου κοίτην. . .

οὓς ἀποσπᾷ ἐκ τῆς πανυστάτης του πρὸς τὸν Θεάνθρωπον προσευ-

χῆς καὶ ἐπιστέλλει εἰς τὸν ἀδελφόν του Παναγιώτην ὁ Ἀλέξανδρος μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς του, τίς, λέγομεν, ἀναγινώσκων αὐτοὺς εἶνε τοσοῦτον θρασύσπλαγχνος, ὥστε νὰ μείνῃ ἀδάκρυτος, τίς τοσοῦτον ἄτεγκτος τὴν ψυχήν, ὥστε νὰ ἐπιβάλῃ μικρολόγον χεῖρα ἐπὶ τὴν ἀμάραντον δάφνην τοῦ ποιητοῦ ;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ *)

Κύριοι,

Ὅτε, πρὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους καὶ ἐπέκεινα, πυκνὴ ὁμήγυρις προέπεμπεν εἰς τὸ ἔσχατον σκήνωμα τὸ λείψανον τοῦ πολυθρηνήτου ἡμῶν φίλου Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου, καὶ ἐθρήνουν ἐπὶ τῇ ἀώρῳ θανῇ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων τὰ ὄμματα, καὶ ἐστέναζον ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν γνωρίμων καὶ συσταδιοδρόμων αὐτοῦ τὰ στήθη, ὀλίγας μετὰ ταῦτα ὥρας εὐάριθμος συγγενῶν καὶ οἰκειοτάτων φίλων ὁμὰς συνώδευον εἰς τὸν τάφον ἓν ἄλλο λείψανον φίλου ποτὲ ποιητοῦ, ἐν μακρᾷ δοκιμασθέντος ἀτυχίᾳ, πολλὰς πιόντος πικρίας, βαρέα ὑποστάντος ἄλγη, καὶ ἐν πανυστάτῳ ὀδυνηρῷ σφαδασμῷ παραδόντος τὸ πνεῦμα τῆς ψυχῆς του τὸ ἔσχατον, τεταραγμένον καὶ αὐτὸ ὑπὸ μακροῦ ψυχικοῦ κλύδωνος.

Ὁ ποιητὴς οὗτος ἦν ὁ Ἰωάννης Καρασούτσας. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη δὲν συγκατηριθμεῖτο ὁμῆλιξ τῆς συγχρόνου ποιητικῆς γενεᾶς· ἀλλ' εἶχε θέλξει ὅμως ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ λαλιὰ τὰς παιδικὰς ἡμῶν ἀκοάς. Σπανία τις καὶ μεμονωμένη ἠκούετο τοῦ μελωδικοῦ καὶ ἀρχαιοπρεποῦς του ἄσματος ἡ φωνὴ ἐκ τῆς ἐρημικῆς ἐξοχῆς, εἰς ἣν βαρύθυμος ἀνία καὶ μισανθρωπία νοσηρὰ εἶχον διώξει αὐτόν, ἀκμαῖον ἔτι ἄνδρα· ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐκείνη ἦν ἔτι γλυκεῖα, θελκτικὴ ἴσως ὡς παλλόμενος ἔτι ἦχος σιγήσαντος αὐλοῦ, ἀλλὰ θελκτικὴ πάντοτε. Ἀπὸ ἐτῶν ἤδη εἶχεν ἐκλείψει ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας ἡ προσηνὴς καὶ ἱλαρὰ μορφὴ τοῦ ποιητοῦ· ἀλλ' ἀπελείπετο ὅμως τῆς ψυχῆς του ἡ εἰκών, τοσοῦτον ἠρέμως κατοπτριζομένη

*) Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ» τῇ 19 Ἀπριλίου 1874.

εἰς τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Τὸ πρόσωπον ἔλειπεν, ἀλλὰ παρέμενεν, ἢ ἔπρεπε κἂν νὰ παραμένῃ ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν ἡ εἰκὼν τοῦ προσώπου· ἀφανὲς ἦτο τὸ ἄδον χεῖλος· ἀντήχει ὅμως ἔτι ἠδὺ τὸ μέλος τῆς ᾠδῆς αὐτοῦ. Μακρὰν ἡμῶν, μακράν που ἠκούετο κλυδωνιζομένη ἡ ἄλλοτε τοσοῦτον διαυγὴς τοῦ Ἰωάννου διάνοια· ἀλλ' ἡ διάνοια ἐκείνη ἡ ποιητικὴ χθὲς ἔτι καὶ πρώην μᾶς ἔθελγε, καὶ οἶκτον μᾶλλον καὶ συμπάθειαν ἢ ἀδιαφορίαν καὶ λήθην ἐδικαιοῦτο νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' ἡμῶν.

Καὶ ὅμως, ὅτε ὁ ταλαίπωρος Ἰωάννης, ἐν ἀπευκταίᾳ ὥρᾳ ὀδυνηρᾶς ἀλλοφροσύνης, ἔθηκεν ἄωρον τέρμα εἰς τὸν βίον αὐτοῦ, μικρά, πολὺ μικρά, εἰς τὰ δάκτυλα μόλις μετρουμένη ὁμὰς οἰκείων καὶ φίλων ἠσθάνθησαν βρεχόμενα ὑπὸ δακρύων τὰ βλέφαρα· ὀλίγιστοι εὗρον διαθέσιμον ὥραν σχολῆς, ὅπως παρακολουθήσωσι τὸ φέρετρον αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς ἤνοιξε τὸ χεῖλος ὅπως ἀποτείνῃ τὸν ἔσχατον ἐπιτάφιον ἀποχαιρετισμὸν εἰς τὸν ἀπερχόμενον ψάλτην. Ἐφημερίς δέ τις μάλιστα τῆς πρωτευούσης, ἧς ἡ ἰδιῶτις μοχθηρία ἠδύνατο ἴσως νὰ ἐμπνεύσῃ ἀγανάκτησιν, ἂν ἡ κωμικὴ αὐτῆς φρενῖτις δὲν προὐκάλει μειδίαμα, οὐδεμίαν ἄλλην εὗρε πρόσφορον ἔκφρασιν, ὅπως ἀναγγείλῃ τὸν θάνατον τοῦ Καρασούτσα, ἢ τὰς λέξεις ταύτας, ἐν αἷς ἡ πώρωσις ἰσοῦται πρὸς τὴν ἀγροικίαν: « Ἀπεβίωσε καὶ Καρασούτσας τίς ».

Τὶς λοιπόν, ἄγνωστος καὶ ἀκατονόμαστος, ἐγένετο αἴφνης καὶ καὶ διὰ μιᾶς, μόλις ἀπὸ τῆς ζωῆς μεταστὰς εἰς τὸν θάνατον, ὁ ποιητὴς τῶν Τελευταίων της λόγων, ὁ γράψας τὰς περιπαθεῖς ἐκείνας εἰς τὴν Ἰωνίαν στροφάς, ὁ τὴν Ἀπόκρισιν εἰς τὸν Λαμαρτῖνον ποιήσας; Πρὸς τοῦτο λοιπὸν καὶ μόνον, ἵνα ὀνομασθῇ τὶς, μόλις ἐκπνεύσας, ἔκρουσεν εἰς τὰ λήσμονα ἡμῶν ὦτα τὴν λύραν αὐτοῦ ἐπὶ τριάκοντα καὶ πέντε ὅλα ἔτη; Διὰ τοῦτο, καὶ τοιοῦτον τὸ ἐπιτάφιον αὐτοῦ προσδοκῶν, ἀνήγαγεν εἰς μελωδικὴν ἐπὶ τὰ χείλη αὐτοῦ λαλιὰν τοὺς μυχίους τῆς ψυχῆς του πόνους, διὰ τοῦτο ἔθελξεν ἡμᾶς ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν παλμῶν τῆς καρδίας του, διὰ τοῦτο ἐκήλησε τὰ ὦτα ἡμῶν διὰ τῶν

ποιητικῶν τοῦ στήθους αὐτοῦ σπαραγμῶν; Ὦ, κύριοι, ἂν ἐμάντευε τοιοῦτον ὁ τάλας Καρασούτσας τὸ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἄμεσον τῆς Μούσης του μέλλον, δὲν ἤθελε γράψει εἰς δύο μόνον στροφὰς τὸν Ταῦρον τοῦ Φαλάριδος· ἀλλ' ἐξομοιῶν τὰ στήθη τῶν ποιητῶν, οἵτινες, ὡς λέγει,

καὶ ἂν ἄγριον ταρτάρου πῦρ τὰ ἔγκατά των καίῃ,
ὅμως τὸ ἁρμονικόν των στόμα μελωδίας πνέει,

πρὸς τὸν χαλκήλατον καὶ πεπυρακτωμένον τοῦ τυράννου ταῦρον, ὅστις τοὺς γογγυσμοὺς τῶν ἐν αὐτῷ κλειομένων καταδίκων προέχεεν εἰς τερπνὰς μελωδίας, ἤθελεν ἴσως ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐκτείνει ἔτι μᾶλλον τὴν παρομοίωσιν αὐτοῦ μεταξὺ τοῦ τότε καὶ τοῦ νῦν ἀκροατηρίου. Ἐλησμόνει καὶ ὁ Φάλαρις τοὺς θνήσκοντας, ὅπως λησμονοῦμεν καὶ ἡμεῖς θανόντας τοὺς ψάλλοντας.

Ἀλλὰ λησμονοῦμεν ἀληθῶς; Λήθη πρέπει νὰ ὀνομασθῇ τὸ νοσηρὸν τοῦτο φαινόμενον τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας; Ὄχι, νομίζω. Ἡ ἀσθένεια ἡμῶν ἔχει παράδοξόν τινα τύπον· εἶνε κρᾶμα περίεργον καὶ σπουδῆς ἄξιον ἀκηδίας ἅμα καὶ πολυπραγμοσύνης. Προδραμόντες δυστυχῶς τῆς ἡλικίας ἡμῶν, κοτυληδὸν οὕτως εἰπεῖν ἐμφορηθέντες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀντιγράψαντες καὶ μιμηθέντες, ἢ προσπαθήσαντες κἂν νὰ μιμηθῶμεν ὅ, τι ἐν τῇ ἑσπερίᾳ πράττουσι γεγηρακότα ἔθνη καὶ λαοὶ κατάκοροι, χωρὶς νὰ συλλογισθῶμεν, ἂν ὅ, τι γίνεται ἐκεῖ δύναται καὶ παρ' ἡμῖν νὰ γείνῃ, ἐνεδύθημεν ἐσθῆτας ποικίλας ἴσως καὶ χρυσοϋφεῖς καὶ πολυτίμους, ἀλλὰ βαρείας ὅμως διὰ τοὺς ὤμους ἡμῶν, καὶ κατηντήσαμεν ἐπὶ τέλους πλαγγόνες ἑτεροκίνητοι, κατανεύοντες ἢ ἀπονεύοντες πρὸς τὸν κινοῦντα ἡμᾶς παντοδύναμον μῖτον τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς τὰ ξύλινα ἐκεῖνα ξόανα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, τὰ προκαλοῦντα τὴν θορυβώδη ἀγαλλίασιν τῶν νηπίων. Σκεπτόμεθα περὶ πάντων, μεριμνῶμεν περὶ τῶν ὅλων, περὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου καὶ τοῦ μέλλοντας τῆς Εὐρώπης, ἀσχολούμεθα περὶ πράγ-

ματα ξένα πάντη τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐνεργείας, ἀνησυχοῦμεν περὶ τοῦ ἐλαχίστου πταρμοῦ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τοῦ Ἀνδράσσυ, τυρβάζομεν ἁπλῶς εἰπεῖν περὶ πολλά, ἐνῷ ὀλίγων, ὀλιγίστων, ἂν μὴ ἑνὸς μόνου, ἐστὶ χρεία.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα, ἢ κάλλιον εἰπεῖν τὸ ἓν μόνον τοῦτο, εἶνε ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν βίος, κατά τε τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον αὐτοῦ.

Δὲν δύναμαι νὰ διατρίψω λεπτομερῶς περὶ τὰ καθέκαστα τοῦ φαινομένου τούτου, ἀναπτύσσων τὴν λυπηρὰν ἡμῶν ταύτην ἐθνικὴν ἀκηδίαν, διότι τὸ θέμα εἶνε εὐρύ, καὶ ἤθελε μὲ παραγάγει πολὺ μακρὰν τοῦ ἀντικειμένου τῆς σημερινῆς μου ὁμιλίας. Ἀρκείτω μοι ὅμως τοσοῦτο μόνον νὰ σημειώσω ἐνταῦθα, ὅτι ἓν τῶν κυριωτάτων στοιχείων τοῦ ἐθνικοῦ βίου οἱουδήποτε ἔθνους ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτοῦ ποίησις· ἡμεῖς δέ, ὀλίγωροι καὶ ῥάθυμοι περὶ τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν πράγματα, ἀπέβημεν κατ' ἀνάγκην καὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ποιήσεως ἀκηδεῖς, καὶ τῶν καλλιεργητῶν αὐτῆς ἀφρόντιδες.

Εἷς τῶν ἑλληνικωτέρων καὶ ἀρχαιοπρεπεστέρων νέων ἑλλήνων ποιητῶν ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Καρασούτσας. Διὰ τοῦτο δὲ ἴσως ἠμελήσαμεν αὐτοῦ ζῶντος, διὰ τοῦτο θανόντα οὐδὲ κἂν ἐθρηνήσαμεν αὐτόν, διὰ τοῦτο ἀπερχόμενον ἐκ μέσου ἡμῶν ἐλησμονήσαμεν τοσοῦτον ταχέως.

Ἡ ποίησις αὐτοῦ οὐδὲν σχεδὸν εἶχε τῶν θελγήτρων τῆς σημερινῆς ποιήσεως τοῦ συρμοῦ· οὔτε ἀναβάσεις εἰς οὐρανούς, οὔτε καταβάσεις εἰς ἅδην, οὔτε ἀρὰς καὶ ἀπογνώσεως κραυγάς, οὔτε φράσεως ὄγκον, οὔτε φθίσεως ψιμύθιον, οὔτε ἐννοιῶν σύγχυσιν, οὔτε δανείων αἰσθημάτων παράταξιν. Εἶχεν ὅμως ἀληθὲς τὸ αἴσθημα καὶ τὴν φράσιν ἐγκρατῆ, εἶχε τὸ νόημα διαυγὲς καὶ τὴν μορφὴν ἀρχαιοπρεπῆ καὶ γνησίως ἑλληνικήν. Ταῦτα δὲν ἦσαν βεβαίως ἱκανὰ θέλγητρα δι' ἐκείνους, ὧν οἱ οὐρανίσκοι, συνειθισαντες εἰς πλακοῦντας καὶ σακχαρωτά, ἀποστρέφονται πλέον καὶ περιφρονοῦσι τὸν ἁπλοῦν καὶ ἀπέριττον ἄρτον.

Τοῦ ἄρτου ὅμως τούτου, τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπερίττου, ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ παραθέσω ὑμῖν σήμερον μικρὸν ἀπόγευμα, οὐ μόνον εἰς δικαίαν ἐκτίμησιν τῆς ἀληθινῆς ποιητικῆς ἀξίας τοῦ Ἰωάννου Καρασούτσα, ἀλλὰ καὶ εἰς εὐλαβὲς μνημόσυνον τοῦ ἀνδρός, ὅστις, ἁρμόσας ἐν τοῖς πρώτοις, ἐγγὺς τῶν ἀδελφῶν Σούτσων καὶ τοῦ Ῥαγκαβῆ, τὴν λύραν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ νεωτέρου Παρνασσοῦ, ἐξηκολούθησε ψάλλων μέχρις ἐσχάτων, καὶ μεθ' ἡμῶν τῶν νεωτέρων χοροστατῶν, γέφυραν μεταβάσεως, οὕτως εἰπεῖν, ἀποτελῶν μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας γενεᾶς τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως.

Τὴν πρώτην αὐτοῦ ποιητικὴν συλλογήν, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Λύρα, ἐδημοσίευσεν ὁ Καρασούτσας πεντεκαιδεκαετὴς μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1839 ἐν Ἑρμουπόλει, ὅπου ἐμαθήτευε τότε ἐν τῷ γυμνασίῳ. Καταδείκνυται δὲ οὕτω ὁ πρωϊμώτατος ἴσως πάντων τῶν νεωτέρων ἑλλήνων ποιητῶν, καὶ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐξομολογεῖται ἀφελέστατα ὁ ποιητὴς ἐν αὐτῷ τῷ προλόγῳ του, ἐπικαλούμενος τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπιφέρων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ τις «ἀπὸ δεκαπενταετοῦς ἢ ἐκ-» καιδεκαετοῦς χειρὸς κάλαμον ἀριστουργήματα, σπανίως ἐξερ-» χόμενα καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ὑπερηλίκων τὰς πολιοτρίχους κε-» φαλάς».

Τὸ νεαρὸν ὅμως τοῦ μαθητιῶντος ποιητοῦ καταφαίνεται πρόδηλον, καὶ χωρὶς τῆς ἀφελοῦς αὐτοῦ ὁμολογίας, ἐξ αὐτῶν του τῶν ποιημάτων, δι' ὧν πάντων διαλάμπει ἡ ἀφέλεια ἡ παιδική, τὸ ἀνυπόκριτον τοῦ αἰσθήματος, καὶ ἡ πρόσφατος ἔτι ἔμπνευσις τῆς σοφῆς καὶ ὄντως ἑλληνικῆς διδασκαλίας τοῦ τότε γυμνασιάρχου Σύρου Γεωργίου Σερουΐου. Ὁ ποιητὴς φαίνεται ὅτι δὲν κατέλιπεν ἔτι τὸ μαθητικὸν ἐδώλιον, ὁ δὲ τῆς παιδείας ἔρως, ἀληθής, μύχιος καὶ ἀνεπίπλαστος, πνέει δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ποιήσεως, καὶ ἀποτελεῖ μάλιστα τὸ κύριον θέμα πολλῶν αὐτοῦ ποιημάτων, ἀντὶ οἱουδήποτε ἄλλου ἔρωτος, ὅστις, φανταστὸς συνήθως καὶ ψευδής, πληροῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πρῶτα τεύχη τῶν νέων ποιητῶν.

Τοιαύτης ἐμπνεύσεως γεννήματα εἶνε τὸ πρῶτον εὐθὺς ποίημα τῆς Λύρας, Πρὸς τὸν Κοραῆν ἀποτεινόμενον, τὸ πρὸς τὸν Κούμαν, τὸ ἐπιγραφόμενον Αἱ ἐπιθυμίαι μου, καὶ αἱ Ποιητικαὶ ἐμπνεύσεις, ὧν ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ἀναγνώσω στροφάς τινας, εἰς γνώρισμα τῆς παιδικῆς ἔτι Μούσης τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν·

Δὲν ἐγεννήθην μὲν υἱὸς ἀρχόντων καὶ πλουσίων,
οὐδ' εἰς αὐλὰς πριγκίπων
νὰ ζήσω παῖς ἐπέπρωτο μαλθακωμένον βίον,
ἐπὶ λαμπρῶν φερόμενος χρυσοχαλίνων ἵππων.
. . . . . .

Ἀλλ' οὔτε νέοι κύλακες ἠθῶν διεφθαρμένων,
πληροῦντές με ἐπαίνων,
κ' εἰς εὐγενεῖς τὸ πνεῦμά μου ὑψόνοντες αἰθέρας,
νὰ παίζω μὲ ἐδίδαξαν τὸν κῦβον καὶ τὰς σφαίρας.

Ἀλλὰ μαστὸν ἐθήλασα γνησίας Ἑλληνίδος
καὶ προσφιλοῦς μητέρος,
ἀλλ' ἄρτος παῖδα μ' ἔθρεψεν ἐν ὥρᾳ τυραννίδος
καὶ μὲ ἰδρῶτ' ἀποκτηθεὶς πολυπαθοῦς πατέρος.

Ἀλλὰ τῆς γλυκυτάτης μου πατρίδος τὰ σχολεῖα
γλυκὺ παιδείας γάλα
μ' ἐπότισαν, καὶ πλὴν αὐτῶν ἡ σεβαστὴ παιδεία
τοῦ βίου δίδει εἰς ἐμὲ μαθήματα μεγάλα.

Ἀλλὰ νὰ βλέπω ἔμαθα μὲ ἀδιαφορίαν
τὴν δόξαν τῶν μεγάλων,
καὶ νὰ ἀκούω τὸν βαρὺν μὲ ἥσυχον καρδίαν
τῶν ὑμνωδῶν των σάλον.

Καὶ νὰ προκρίνω ἔμαθα ἀπ' ὅλον των τὸν πλοῦτον
ἀπ' ὅλον τὸ χρυσίον
τῆς νέας ταύτης λύρας μου τὸν πλοῦτον μόνον τοῦτον
τὸν ἄϋλον καὶ θεῖον.

Τοιοῦτον εἶνε ἐν γένει τὸ κύριον πνεῦμα τῶν πρώτων λυρικῶν ποιήσεων τοῦ Ἰωάννου. Παρ' αὐτῷ ὅμως καταλέγχεταί που καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθούσης τότε Σουτσείου σχολῆς, ἡ δὲ θρηνώδης ἐκείνη καὶ μελαγχολικὴ ποίησις τοῦ Παναγιώτου, περὶ ἧς πρὸ ἐνὸς ἤδη μηνὸς ἐλάλησα ὑμῖν, προβάλλει ἐνίοτε τὴν κατηφῆ της καὶ ἐψιμυθιωμένην ὄψιν διὰ τῶν φαιδρῶν παιδικῶν αἰσθημάτων τοῦ μείρακος μόλις ποιητοῦ. Εἰς τοιοῦτον μιμητικὸν ζῆλον ὀφείλονται Οἱ Δισταγμοὶ τῶν θνητῶν, Ὁ τάφος καὶ τὸ τελευταῖον ποίημα τῆς Συλλογῆς, τὸ πρὸς τὴν Λύραν μου ἐπιγραφόμενον. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, εὐχερέστατα παρατηρεῖ τις ἐξ αὐτῶν τῶν ὀλίγων στίχων, οὓς πρὸ μικροῦ ἀνέγνων ὑμῖν, πόσον ἐπιμεμελημένην ἔχουσι τὴν φράσιν τὰ πρῶτα ποιητικὰ ψελλίσματα τῆς πτεροφυούσης Μούσης τοῦ Καρασούτσα, πόσον, ἐκτὸς μικρῶν τινων ἐλαφρῶν ἁμαρτημάτων, εἶνε ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, καὶ πόσον ἁρμονικὴ καθόλου καὶ ῥέουσα ἡ στιχουργία των. Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα διέμειναν ἀπαραμείωτα καὶ ἀδιάπτωτα καθ' ὅλην τὴν ποίησιν τοῦ Ἰωάννου, ἀναπτυχθέντα μάλιστα ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ποιήμασιν αὐτοῦ εἰς καλλονὴν καὶ δύναμιν, πλὴν τῶν τελευταίων αὐτοῦ παραγωγῶν, ἐν αἷς, ὡς θέλομεν ἴδει μετὰ μικρόν, ὁ πολὺς ἀρχαϊκὸς ζῆλος τοῦ ποιητοῦ παρήγαγεν αὐτὸν πολλαχοῦ εἰς ἐζητημένην μὲν καὶ στρυφνήν πως ἑρμηνείαν, εἰς γλωσσηματικὴν δὲ τῆς φράσεως αὐτοῦ διαμόρφωσιν.

Ὁ ἀφελὴς ἐκεῖνος καὶ παιδικὸς καὶ ἤρεμος χαρακτὴρ τῆς ποιήσεως τοῦ Καρασούτσα ἐν τῇ Λύρᾳ αὐτοῦ, διατηρεῖται ὅμοιος καὶ καθαρώτερον ἔτι μάλιστα διατετυπωμένος ἐν τῇ Θηλαζούσῃ αὐτοῦ Μούσῃ, ἑτέρᾳ Συλλογῇ, ἣν μετὰ ἓν μόλις ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς Λύρας ἐδημοσίευσεν ἐπίσης ἐν Ἑρμουπόλει, μαθητεύων πάντοτε, κατὰ τὸ ἔτος 1840. Ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ ἧς ἔτυχον αἱ πρῶται αὐτοῦ ποιήσεις παρὰ τῷ τότε κοινῷ, ὅπερ, νεαρώτερον καὶ ἧττον πολυάσχολον τοῦ σημερινοῦ, εὕρισκε, φαίνεται, στιγμάς τινας διαθεσίμους, ὅπως ἀναγινώσκῃ ποιήματα καὶ χειρο-

κροτῇ ποιητάς, ἐκράτυνεν ἔτι μᾶλλον καὶ ἀνέπτυξε τὸν πρῶτον ἐκεῖνον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ χαρακτῆρα· ἡ βαθεῖα δὲ αὕτη συμβουλὴ τοῦ κυρίου Ῥαγκαβῆ ἐν κολακευτικωτάτῃ πρὸς τὸν μείρακα ἡμῶν ποιητὴν ἐπιστολῇ: « Ἀποσείσατε τῆς μιμήσεως τὴν » δουλείαν, στηριζόμενος εἰς μόνην τὴν ποιητικότητά σας, τὴν » εὐαισθησίαν σας, ἥτις εἰς τὸν ποιητὴν πρέπει νὰ ἦνε ἀληθὴς καὶ » ὄχι πεπλασμένη », συμβουλή, ἣν ὡς ῥήτραν εὐαγγελίου πρέπει νὰ θεωρῶσι πάντοτε οἱ νέοι ποιηταί, ἅμα τὰς χορδὰς ἁρμόζοντες τῆς λύρας αὐτῶν, ἤσκησε, φαίνεται, μεγίστην ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τοῦ νέου Καρασούτσα, διότι μέγα ἐπὶ τὰ πρόσω βῆμα παρατηρεῖ ὁ κριτικὸς ἐν τῇ Θηλαζούσῃ Μούσῃ, καὶ σπουδαῖα τὰ συμπτώματα τῆς ἀληθοῦς διαμορφώσεως τῆς ποιητικῆς ἀτομικότητος τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν. Τὸ κάλλιστον ἀναντιῤῥήτως τῶν ἐν τῇ Συλλογῇ ταύτῃ περιεχομένων ποιημάτων εἶνε αὐτὴ ἡ ἐν προμετωπίδι ἀφιέρωσίς των εἰς τὴν τότε βασίλισσαν τῆς Ἑλλάδος Ἀμαλίαν. Ἀκούσατε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ·

Σπάνιον ἔχουν, βασιλίς, τὸν λίβανον οἱ Δαναοί.
Δὲν ὁμοιάζουσι λαοὺς τινὰς τῆς Ἑσπερίας·
τὸν ἔχουν διὰ νὰ καῇ
εἰς τοῦ ὑψίστου τοὺς βωμοὺς καὶ τῆς ἐλευθερίας!

Τὸ αἷμα τῶν ἡρώων μας ἀχνίζει θερμὸν ἔτι,
καὶ μυσωλεῖον θέλουσι τ' ἀθάνατα ὀστᾶ των·
ἀλλ' ἡ πατρίς μας θέτει
τοὺς κόλπους της εἰς ἔλλειψιν πολυτελῶν μνημάτων.

Ἀβράβευτος ἡ ἀρετὴ λοιπὸν ἐνταῦθα μένει;
Οὐχί! ἀλλ' ὅ,τι παρ' ἡμῖν εἷς μόνος δάφνης κλῶνος
ἀξίζει Ἑλικῶνος,
τῶν ἄλλων δὲν ἀξίζουσι καὶ δάφνη καὶ τεμένη

Τὸν κλῶνον τοῦτον, βασιλίς, ἐπάνω εἰς τὸ στέμμα σου
νὰ προσαρτήσῃ ἔρχεται ὁ ὀρφανός, ἡ χήρα·
ἐνθάῤῥυνον μ' ἓν βλέμμα σου
νὰ σοὶ προσφέρῃ τὸ αὐτὸ τὴν τρέμουσάν μου χεῖρα.
. . . . . .

Δὲν παρατηρεῖ τις, εἶνε ἀληθές, ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ τὴν τελειότητα ἐκείνην, ἣν δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ παντὸς λυρικοῦ ποιήματος, καὶ τῶν ἐννοιῶν ὁ εἱρμὸς ὑποσκάζει ἐνίοτε, ἀλλὰ διαλάμπει ὅμως ἐν αὐτῷ αἰσθήματος ἀλήθεια καὶ νοημάτων ἀδρότης, ὁποίαν μάλιστα δὲν προσδοκᾷ τις παρὰ παιδὸς μείρακος, τὸ δέκατον ἕκτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος ἀνύοντος. Τῆς στιχουργικῆς δὲ τέχνης τοῦ ποιητοῦ, ἐπὶ τὰ κρείττω ἤδη διαμεμορφωμένης, ἔστω μικρὸν καὶ πρόχειρον δεῖγμα τὸ ἑξῆς ποιημάτιον, οὗ τινος αἱ προπαροξύτονοι ὁμοιοκαταληξίαι ἐλέγχουσιν ἀληθῶς ταχυδακτυλουργικὴν δεξιότητα·

Τοῦ ταχυπτέρου ἔρωτος
ἀκόλουθος ἀπτέρωτος
'ς τὰ ὕψη ἐφερόμην.
Πιστὸν μ' ἐκάλει φίλον του,
καὶ μ' ἔδειχνε τὸν ζῆλόν του,
καὶ μ' ἔσφιγγε τὴν κόμην.

Μὲ ἄφησες πλὴν, ἄνομε,
καὶ ἔπεσα, καὶ χάνομαι,
καὶ τίς θὰ μ' ἀναστήσῃ;
Ἀφίνω ἀσυγχώρητον
τὸν κόσμον, ἀτιμώρητον
ἀνίσως σὲ ἀφήσῃ.

Καὶ σύ, Μουσῶν ἱέρεια,
ἐπίγειος Κυθέρεια,
ποῦ σὲ λατρεύ' ἡ κτίσις·

τοῦ νέου σου Ἀδώνιδος
θὰ ὑποφέρῃς τ' ὄνειδος;
δὲν θὰ τὸν ἐκδικήσῃς;

Ἡ ἐντελὴς ὅμως ἀνάπτυξις τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας τοῦ Καρασούτσα ἄρχεται ἀπὸ τῶν Ἑωθινῶν Μελωδιῶν, ἄλλης ποιητικῆς Συλλογῆς, δημοσιευθείσης τὸ 1846, ἤτοι ἓξ ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Θηλαζούσης Μούσης. Ἐν αὐτῇ ὁ πρώην παῖς ἐγένετο ἤδη νέος ἀνήρ· τὸ αἴσθημά του εἶνε βαθύτερον, ἡ καλαισθησία αὐτοῦ ἀκραιφνεστέρα, τὰ νοήματα διαυγέστερα ἔτι καὶ ἀδρότερα. Ἡ ἐξωτερικὴ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ μορφὴ ἀποβαίνει τεχνικωτέρα, ἡ γλῶσσα γίνεται ἄπταιστος καὶ ἡ στιχουργία ὁμαλωτέρα καὶ μᾶλλον ῥέουσα. Ἁπλῶς εἰπεῖν τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς ταύτης, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν, εἶνε κατὰ μέγα μέρος τὰ κάλλιστα τῶν μελωδημάτων τῆς λύρας του.

Παράδοξον ὅμως καὶ ἱκανῶς δυσεξήγητον ἐν αὐτοῖς παρίσταται φαινόμενον, ὅτι τὰ πατριωτικὸν ἔχοντα τὸ θέμα ποιήματά του εἰσὶ σχετικῶς τὰ ἀσθενέστερα καὶ ὠχρότερα. Διατί τοῦτο, ἐνῷ ὁ Καρασούτσας εἶχεν ἀναντιῤῥήτως καὶ τὸν πατριωτισμὸν ἀκραιφνῆ, καὶ τὴν καρδίαν ἀληθῶς εὐαίσθητον, καὶ τὴν φαντασίαν εὐπετῆ πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος παραδόσεις; Τὸ κριτικὸν ὄμμα διαβλέπει ὑπὸ τὰς στροφὰς τῶν πατριωτικῶν του ποιημάτων τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ φιλοπατρίαν, ἀνακαλύπτει τὴν ἀτομικότητα, τὴν ὑποκειμενικότητα οὕτως εἰπεῖν τοῦ ἀοιδοῦ· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ ἀτομικότης αὕτη δὲν κατορθοῖ νὰ μεταβῇ σώα, θερμὴ καὶ εὔχρους εἰς τὸν ἔξω κόσμον, οὔτε νὰ ἀναπτερώσῃ τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, οὔτε νὰ θερμάνῃ αὐτῶν τὰ στήθη. Διατί τοῦτο; Δυσχερέστατον, κύριοι, νὰ ἀπαντήσῃ τις προχείρως καὶ ἐπαρκῶς εἰς τὴν ἀπορίαν ταύτην. Τὸ κατ' ἐμέ, ὅτε τὸ πρῶτον παρετήρησα τὸ φαινόμενον, ἠρκέσθην εἰς τὴν ἁπλῆν ταύτην ἐξήγησιν, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Καρασούτσα, εὐπαθὴς καὶ εὐαίσθητος,

ὡς πᾶσα ἀληθινοῦ ποιητοῦ ψυχή, πρὸς πᾶν τὸ ὡραῖον, τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενές, ἦτο ὅμως, προκειμένου περὶ τῆς ἐξωτερικῆς παραστάσεως τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς αἰσθημάτων καὶ ἐντυπώσεων, ἰδίως διὰ τὴν ἐλεγειακὴν καὶ τρυφερὰν ποίησιν πεπλασμένη, καὶ ὁ κύκλος αὐτῆς ἦτο ὁ καθ' αὐτὸ ποιητικὸς ὁρίζων τοῦ Καρασούτσα. Ὁ ποιητὴς εἶνε καὶ πρέπει νὰ ἦνε εὐαίσθητος πρὸς πάντα, δὲν δύναται ὅμως, εἰμὴ εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιστάσεις, καὶ νὰ ἐκφράσῃ πάντα, οὔτε νὰ περιβάλῃ τὴν προσήκουσαν ἐξωτερικὴν μορφὴν εἰς πάντα τῆς φαντασίας του τὰ ἐνδάλματα καὶ τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας αὐτοῦ. Τοῦτο συναισθανόμενοι οἱ ποιηταί, τρέπονται εἰς ἐκεῖνο τῆς ποιήσεως τὸ εἶδος, ὅπερ ἡ ψυχὴ αὐτῶν μᾶλλον φιλεῖ καὶ κάλλιον δύναται νὰ ἀντικατοπτρίσῃ εἰς τοὺς ἀναγνώστας των. Ὁσάκις ὅμως ἢ δὲν συναισθάνονται τὴν τοιαύτην ἰδιαιτέραν φύσιν τοῦ ποιητικοῦ των πνεύματος, ἢ, συναισθανόμενοι αὐτήν, ἐπιμένουσιν οὐχ ἧττον εὑρύνοντες τὸν ποιητικόν των ὁρίζοντα, τότε ψάλλουσιν ἄσματα διαφόρου δυνάμεως καὶ διαφόρου καλλονῆς, ἡ δὲ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ εἶνε πολλάκις τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὥστε διστάζει τις ἐνίοτε νὰ παραδεχθῇ ὅτι τὰ μελωδήματά των πάντα εἰσὶ τῆς αὐτῆς λύρας προϊόντα.

Οὕτω, ἂν ἀνοίξῃ τις τὰς Ἑωθινὰς Μελωδίας καὶ παραβάλῃ τὴν Νοσταλγίαν, ἣν ὑπὸ ἄλλον τίτλον: Εἰς τὴν Ἰωνίαν ἀνεδημοσίευσε κατόπιν ὁ ποιητής, πρὸς τὴν Ὠδὴν εἰς τοὺς ἐπαναστάντας Κρῆτας, τὸν Γέροντα ἀοιδὸν ψάλλοντα τὸ Ἔαρ πρὸς τὰ Πανελλήνια, τὸν Ὕμνον πρὸς τὸν ἥλιον τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὸν Εὐαγγελισμόν, θέλει ἐν ἀκαρεῖ κατίδει τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τῆς Μούσης τοῦ Ἰωάννου. Γαλήνη καὶ βάθος συνάμα εἰς τὸ αἴσθημα, ἀρχαιοπρεπὴς σεμνότης καὶ ἐγκράτεια εἰς τὴν ἔκφρασιν· ἰδοὺ τὰ κύρια αὐτῆς γνωρίσματα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὑστερεῖ, ὁσάκις πατριωτικαὶ συγκινήσεις ταράττουσιν αὐτήν· αἰσθάνεται μὲν αὐτὰς βαθύτατα, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ τὰς ἀποδώσῃ ἐπίσης ἐπιτυχῶς, διότι ἡ γαλήνη αὐτῆς ἀπόλλυται ὑπὸ τὴν βιαίαν πνοὴν τῆς πατριωτικῆς ἐμπνεύ-

σεως, διότι ἡ ἐγκράτεια τῆς φράσεως δὲν ἐπαρκεῖ πλέον εἰς παράστασιν αὐτῶν.

Ἐπιτρέψατέ μοι νῦν, ἵνα αἰσθητότερον ἔτι παραστήσω ὑμῖν τὸ ἐλεγειακὸν κάλλος τῆς Μούσης τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν, νὰ σᾶς ἀναγνώσω τὴν Νοσταλγίαν του, κατὰ τὴν νεωτέραν αὐτῆς ἐν τῇ Βαρβίτῳ ἔκδοσιν·

Τίς τὴν ψυχήν μου θὰ ἡμερώσῃ,
τίς εἰς τὸν πόθον μου θέλει δώσει
πτερὰ ζεφύρου ;
Τίς εἰς τοὺς τόπους θέλει μὲ φέρει,
ὅπου ὁ Μέλης στιλπνὸς μαρμαίρει
ὡς πλὰξ ἀργύρου ;

Ἐκεῖ γλυκεῖαι πνέουσιν αὖραι,
καὶ εἰς τὸ κῦμα δονοῦνται μαῦραι
σκιαὶ πλατάνων·
ἐκεῖ εὐώδης θάλλει μυρσίνη,
ἐκεῖ τὰ πάντα τέρψις, γαλήνη,
πλὴν τῶν τυράννων

Ἡ τυραννία τὴν φρίκην σπείρει,
καὶ τῆς ὡραίας φύσεως φθείρει
τὴν ἁρμονίαν·
αὐτὴ μαραίνει τὰ κάλλιστ' ἄνθη,
καὶ ἡ πνοή της κατελυμάνθη
τὴν Ἰωνίαν.

Ἀλλ' ἂν τὰ κάλλη της λαίλαψ τύπτῃ,
ὑπὸ τὸ βάρος της ἀνακύπτει
πλέον ὡραία,
κ' εἰς τὴν γλυκεῖαν μορφήν της ἔτι
τὸ δουλικόν της πένθος προσθέτει
θέλγητρα νέα.

Οὕτως εἰς ῥόδον πίπτει βαρεῖα
ἡ ὀλολύζουσα τρικυμία
μὲ ὄμβρου σάλον.
Πλὴν εἰς τὴν τόσην ἀνεμοζάλην
ὑπερηφάνως ἐγείρει πάλιν
μέτωπον θάλλον.

Τὸ ποίημα τοῦτο, ὅπερ τρὶς ἀνεδημοσίευσεν ὁ Καρασούτσας, συναισθανόμενος βεβαίως καὶ αὐτὸς ὅτι ἦτο εἷς τῶν καλλίστων ἀδαμάντων τοῦ ποιητικοῦ του διαδήματος, εἶνε ἐν τῶν ὡραιοτάτων προϊόντων τοῦ νεωτέρου ἡμῶν Παρνασσοῦ, καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τέλειον λυρικὸν ποίημα.

Ἔτι ἐλεγειακώτερον ἔχει τὸν τόνον ἡ Δ ρ α π έ τ ι ς ψ υ χ ή, καίτοι εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἶδος ἀνήκουσα

Ἰδοὺ ἡ περιπαθεστάτη ἀρχὴ τοῦ ποιήματος·

Εἷς ἕνα ἀπὸ τῆς Ἑβδὲμ τοὺς χλοεροὺς λειμῶνας
ἐκάθισαν δύο ψυχαὶ παρθένων κατὰ μόνας,
ὁμήλικες, ὁμόφρονες, καὶ ὅμοιαι τὰ κάλλη.
Αὐτὰ ἡ μία ἔλεγε, καὶ ἤκουεν ἡ ἄλλη·

Ἐπῆγα εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν μου· ἐπῆγα!
ὡς νὰ κατώκουν πνεύματα ἐντός, τὸ πᾶν ἐσίγα·
ἡ αὔρα μόνον, ἡ ψυχρὰ τοῦ φθινοπώρου αὔρα
ἐσάρονε τὰ δώματα, τὰ ἔρημα καὶ μαῦρα.
Αἱ πλάτανοι τῆς σκυθρωπῆς αὐλῆς ἐφυλλορρόουν·
τὰ φύλλα κυλινδούμενα ἐπὶ τῆς γῆς ἐθρόουν,
καὶ ἡ θρηνώδης ἔῤῥεεν ἐν μέσῳ κολυμβήθρα,
καὶ οἱ ἰχθύες ἔπαιζον εἰς τ᾽ ἀργυρᾶ της ῥεῖθρα
τὸ ὕδωρ δέ, ἀναπηδῶν μὲ συριγμὸν καὶ ῥοῖζον
καὶ ῥεύματα τοξοειδῆ κρυστάλλου σχηματίζον,
ἐκαμπυλοῦτ᾽ ὡς ἡ χρυσῆ τῶν ἀρχαγγέλων πτέρυξ,
κ᾽ ἐσκόρπιζεν ἀδάμαντας καὶ μαργαρίτας πέριξ.

Ποσάκις εἰς τὸ χεῖλός της ἐκάθισα παιδίον,
καὶ τὴν μορφήν μου ἔβλεπον ἐντὸς καὶ ἐμειδίων,
ἢ ἔβλεπον τὴν ἴριδα τῶν πιπτουσῶν σταγόνων,
καὶ μάταιον κατέβαλλον νὰ τὴν συλλάβω πόνον!
Ποσάκις μετὰ κάματον καὶ παιδιώδη μόχθον
ἀπεκοιμήθην ἥσυχα εἰς τὸν γλυκύν της ῥόχθον,
καὶ πάλιν εἰς τοὺς ὕπνους μου παρίσταντο ἐκ νέου
οἱ γέλωτες καὶ ἡ φαιδρὰ εἰκὼν τοῦ ὑμεναίου,
καθ' ἣν κοράσια πολλὰ μὲ ἄνθη ἐστεμμένα
μ' ἐνυμφοστόλουν καὶ λαμπρὸν ἐκρότουν τὸν ὑμέναι!
Ἐκεῖ, ἐνῷ τὸ πνεῦμά μου ὠνειροπόλει ταῦτα,
οἰκτρὰ φωνή τις ἔλεγεν εἰς τὴν ὁδὸν τοιαῦτα·
«Χριστιανοί, τὸν ἄθλιον ἐπαίτην ἐλεεῖτε!
Εἶμαι τυφλός, καὶ ἀσθενής, καὶ γέρων. Λυπηθῆτε».
Τοὺς λόγους του συνώδευε μὲ βακτηρίας κρότον,
καὶ ὑπὲρ ζώντων ηὔχετο καὶ ὑπὲρ τεθνεώτων.
Λοιπόν, ὁ γέρων, ὁ τυφλὸς αὐτὸς καὶ κακοδαίμων,
ὁ θνήσκων ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, ὑπὸ τοῦ ψύχους τρέμων,
πολλάκις ὑπὸ τῆς ἐμῆς χειρὸς εὐηργετήθη.
Ὅμως ἡ γῆ κατέφαγε τὸ ἰδικόν μου σῶμα,
καὶ οὗτος περιφέρεται εἰς τὴν ζωὴν ἀκόμα».

Ἡ τρυφερὰ τῆς παρθένου ψυχὴ περιίπταται εἰς ὅσα μέρη τῆς πατρικῆς οἰκίας εὐαρέστως διέμενεν ἄλλοτε, διατρέχει τὸ ἄλσος ὅπου ἔπαιζε μετὰ τῶν ὁμηλίκων της, τὰς σκιάδας ὑφ' ἃς ἤκουεν ἄδουσαν τὴν ἀηδόνα, τὰ μέρη ὅπου ἐφύλασσε τὰς παιδικὰς αὐτῆς στολάς, τὰ δένδρα ἅτινα κατέλιπεν ἀνθοῦντα τὸ ἔαρ. Εὑρίσκει πάντα ἔρημα καὶ νεκρά, εὑρίσκει τὸ ἄλσος ἄψυχον καὶ σιγῶν, τὰ δένδρα ξηρὰ καὶ φυλλορροοῦντα, καὶ βαθύ, ἀνεκλάλητον αἰσθάνεται ἄλγος, ἀναλογιζομένη, ὅτι αὐτὰ μὲν καὶ πάλιν θέλουσιν ἀνθήσει, αὐτῆς δὲ ἡ νεότης

καθάπαξ ἐμαράνθη,
οὔτ' ἔχει πλέον ἄνοιξιν, οὔτε ἐλπίζει ἄνθη.

Καὶ ὅμως εἰς τὴν ἐγωϊστικὴν ταύτην ἀλγηδόνα ἀντέχει καρτερικῶς ἡ τῆς παρθένου ψυχή. Ἵπταται περαιτέρω βαρύθυμος καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς λησμονεῖ τὰ πάντα· λησμονεῖ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ὀδύνην, τὴν προώρως μαρανθεῖσαν ἄνοιξιν τοῦ βίου της, τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ὅπερ ἀπώλεσε, τὴν χλόην καὶ τὴν δρόσον ἣν ἐστερήθη, βλέπουσα κοπτομένην καὶ θρηνοῦσαν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει αὐτῆς τὴν προσφιλῆ της μητέρα. Τὸ ἄλγος αὐτὸ τὸ υἱικόν, τὸ ἐκ τοῦ μητρικοῦ ἄλγους ἀνατέλλον, εἶνε ἀληθῶς αἴσθημα ὑπεράνθρωπον, θεῖον, εὐγενές,. . . . τὸ μόνον ἐμπρέπον εἰς πνεῦμα αἰθέριον, ὅπερ ὁ ποιητὴς πλάττει εὐπαθὲς ἔτι πρὸς τὰ τοῦ κόσμου. Ἡ τῆς παρθένου ψυχὴ πλησιάζει εἰς τὴν Νιόβην μητέρα της, καὶ ἀποθέτει ἓν φίλημα ἐλαφρὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς· ἀλλ' ἐκείνη φεῦ! οὐδὲ κἂν τὸ αἰσθάνεται, μένει λιπόθυμος καὶ ἀδρανής. Εἰς τὸ ὕστατον τοῦτο ἄλγος δὲν ἀντέχει πλέον ἡ ψυχὴ τῆς παρθένου, καὶ ἀνίπταται εἰς τοὺς οὐρανούς, χωριζομένη διὰ παντὸς τῶν γηΐνων.

Τοιοῦτο ἐν ὀλίγοις τὸ ὡραιότατον τοῦτο, πλῆρες πάθους καὶ ἀληθινοῦ αἰσθήματος, ποίημα τοῦ Καρασούτσα, εἰς ὃ παρέμεινά πως μακρότερον, διότι θεωρῶ αὐτὸ ὡς τὸ κάλλιστον τῆς Μούσης αὐτοῦ προϊόν, καὶ γενικώτερον ἔτι ὡς ἓν τῶν ὀλίγων ποιημάτων, ἅτινα μεθ' ὑπερηφανείας δύναται νὰ τάξῃ ὁ νέος ἑλληνικὸς Παρνασσὸς παρὰ τὰ λυρικὰ τῆς Ἑσπερίας ἀριστουργήματα.

Αἱ « Ἑωθιναὶ Μελῳδίαι » περιέχουσι πολλὰς ἔτι ὡραίας σελίδας· τοιαῦται αἱ μελῳδικαὶ στροφαὶ Εἰς ἓν ἄστρον, Οἱ Ποιηταί, Ἡ ὑπὲρ τοῦ Ἡλία Τανταλίδου στερηθέντος τὴν ὅρασιν παράκλησις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ εἰς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν διθύραμβος.

Τὸ μετὰ τρία ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν Μελῳδιῶν δημοσιευθὲν Ποιητικὸν Ἀπάνθισμα περιλαμβάνει ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν ἀναδημοσιεύσεις παλαιῶν ποιημάτων, προεκδεδομένων εἴτε ἐν ταῖς Ἑωθιναῖς Μελῳδίαις, εἴτε ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν· ὀλίγιστα δὲ νέα, καὶ ταῦτα οὐχὶ ἐκ τῶν καλλίστων τοῦ

ποιητοῦ, γραφέντα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ποιητικοῦ σταδίου τοῦ Καρασούτσα. Παράδοξον δὲ εἶνε, ὅτι πάντα σχεδὸν ταῦτα εἰσὶν ὅμοια τήν τε μορφὴν καὶ τὸ μέτρον καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐλέγχοντα προδήλως τὸ νωπὸν ἔτι τῶν μαθητικῶν ἐντυπώσεων τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸν ζῆλον αὐτοῦ εἰς ἄγραν σπανίων λέξεων, δυσκόλου συντάξεως καὶ στρυφνῆς, καὶ ἑρμηνείας ἐζητημένης. Ἀτυχὴς ἰδίως ἐν αὐτοῖς εἶνε ἡ ἐκλογὴ τοῦ μέτρου, οὗτινος οἱ στίχοι, ὅμοιοι πάντες, καὶ ἀπ' ἀλλήλων συγκρατούμενοι, ἀποτελοῦνται ἕκαστος ἐκ δύο ὑπερκαταλήκτων ἰαμβικῶν διποδιῶν, καὶ καθιστῶσιν οὐχὶ μόνον τὸν ῥυθμὸν μονότονον, ἀλλὰ καὶ τὴν φράσιν αὐτὴν πολλαχοῦ βαρεῖαν καὶ ἀσθματικήν. Ἰδού, ἐν παραδείγματι, ἡ ἀρχὴ ἑνὸς τῶν ποιημάτων τούτων, ἐπιγραφομένου Λευκὰς ἢ Σαπφώ, καὶ δημοσιευθέντος τὸ πρῶτον ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Εὐτέρπης·

Τῆς Ἀσιάτιδος Αἰολίδος
εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ εἰς σὲ τὸ εἶδος
καλὴ ἐπίσης, ὦ Ἰωνία,
ἱερῶν ἔστη ποτὲ χορεία
ἀοιδῶν, μέλος διὰ στομάτων
κάλλιστον πνέουσα ἀθανάτων,
ὡς μελαμφύλλων ἐντὸς δενδρώνων
μουσικῶν ἅμιλλαι ἀηδόνων.

Ἀδύνατον εἶνε νὰ ἀπαγγελθῇ τὸ ποίημα τοῦτο καὶ τὰ αὐτῷ ὅμοια οὕτως, ὥστε νὰ συμβαδίζωσιν ὁ ῥυθμὸς τοῦ στίχου, ὅστις καὶ αὐτὸς χωλαίνει πολλαχοῦ, καὶ τῆς φράσεως ἡ ἔννοια, ἥτις ἐνίοτε μόνον διὰ συντακτικῆς ἀναλύσεως δύναται νὰ ἀνευρεθῇ. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ καλαισθητικὴ αὕτη ἀποπλάνησις τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν ὑπῆρξε βραχεῖα, οὐδὲ ἦτο ὁ Καρασούτσας ἐκ τῶν ποιητῶν ἐκείνων, ὧν δύναται ἡ εὐφυΐα νὰ μείνῃ ἐπὶ μακρὸν ἐν ὁδῷ σκολιᾷ. Καὶ πρὶν ἢ δὲ δημοσιεύσῃ διὰ τῆς Βαρβίτου αὐτοῦ τὰ ὡριμώτατα προϊόντα τῆς λυρικῆς αὐτοῦ Μούσης, ἔγραψε τῷ 1855 καὶ ἔστει-

λεν εἰς τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τὴν Ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν ποιητὴν Λαμαρτῖνον, μίαν τῶν εὐγλωττοτάτων διαμαρτυρήσεων, ἃς ἐξήνεγκόν ποτε ἑλληνικὰ χείλη κατὰ τῶν δυσφημητῶν καὶ συκοφαντῶν τῆς πολυπαθοῦς ἡμῶν πατρίδος. Τὸ ποίημα δὲν ἐβραβεύθη τότε, ἀλλὰ μόνον ἐδευτέρευσε· τοῦτο ὅμως, ἐννοεῖται, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἀποτελεῖ τῆς ἀπαξίας αὐτοῦ, ἀφοῦ μάλιστα καὶ αὐτὴ τῶν κριτῶν ἡ ἔκθεσις ἀναγνωρίζει, ὅτι ὁ ποιητής του «πανταχοῦ εἶνε εὔγλωττος, πολλαχοῦ παθητικὸς καὶ πολλαχοῦ ὑψηλός», ἐξαίρει δὲ τὸ ἄμεμπτον τῆς γλώσσης αὐτοῦ καὶ στιχουργίας. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πρὸς τὸν ἀτυχῆ γάλλον ποιητήν, οὗ τινος καὶ αὐταὶ αἱ κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὲρ τῶν ἀσιανῶν αὐτῆς δεσποτῶν ἐκφράσεις ἀτυχίαι ἐπίσης πρέπει νὰ ὀνομασθῶσιν, εἶνε τὸ γνωστότατον τῶν ποιημάτων τοῦ Καρασούτσα. Εἶνε δὲ τοῦτο ἱκανῶς περίεργον, διότι πολλὰ ἄλλα αὐτοῦ ποιήματα ὑπερτεροῦσιν ἐκείνης κατά τε τὴν δύναμιν τῶν νοημάτων καὶ τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς ἐκφράσεως τὴν χάριν. Πιθανώτατα ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὴν μείζονα αὐτῆς δημοτικότητα τὸ πατριωτικὸν τοῦ θέματος καὶ τὸ ἐπίκαιρον τῆς δημοσιεύσεως ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν ἐπνίγετο μὲν ἡ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐπανάστασις, τὰ εὐρωπαϊκὰ δὲ πρωτόκολλα ἔτασσον πάλιν ὑπὸ τῆς δουλείας τὸν ζυγὸν τὰς ἡρωϊκὰς ἐκείνας ἑλληνίδας ἐπαρχίας.

Ἰδού, κύριοι, ὀλίγοι στίχοι ἐκ τῆς θερμῆς ταύτης ὑπεραπολογίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς ὁ φιλόπατρις ποιητὴς περιγράφει τὴν καταστρεπτικὴν καὶ ὀλεθρον φέρουσαν πορείαν τοῦ Μωάμεθ·

«*Ὁ ἥρως σου*

λέγει πρὸς τὸν Λαμαρτῖνον

καταστροφῆς πλατὺν ἀνοίγει δρόμον.
Ὁμοίως εἰς τὰς Λιβυκὰς ἐρήμους, ὅταν πνέῃ
ὁ ἄνεμος, ὅστις ὡς φλὸξ πᾶν χόρτον κατακαίει,
ἄμμου ἐγείρεται πυκνή, οὐρανομήκης στήλη,
ἄνυδρον νέφος καὶ ξηρὸν εἰς τὰ διψῶντα χείλη.

Αἴφνης βοῆς καὶ συριγμοῦ ἡ ἔρημος πληροῦται·
ὁ ἥλιος σκοτίζεται, ὁ οὐρανὸς θολοῦται·
τῆς ἄμμου φέρονται πυκναὶ αἱ θυελλώδεις δῖναι,
γῆ, οὐρανὸς συγχέονται, κ' ἓν χάος μόνον εἶνε.
Μὲ φρίκην βλέπουν οἱ πρηνεῖς πεσόντες ὁδοιπόροι
τῆς ἄμμου τὰ κινούμενα ἐπάνωθέν των ὄρη.
Ὡς μολυβδόβολον τηκτὸν πᾶν μόριόν της καίει,
ἕκαστον σῶμ' ἀγωνιᾷ καὶ φλόγας ἀναπνέει.
Πολλοὶ εἰς τὸ βαθύκολπον τοῦ κονισάλου κῦμα
εὑρίσκουν θάνατον οἰκτρὸν καὶ σάβανον καὶ μνῆμα
Καὶ ὅταν πέσῃ τοῦ λιβὸς ἡ μαινομένη λύσσα,
καὶ ἡ ἡμέρ' ἀναφανῇ σαφῶς ἡ σκοτισθεῖσα,
πτώματ' ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν τὴν ἔρημον στρωννύουν,
καὶ τοῦ τυφῶνος τὴν φρικτὴν διάβασιν μηνύουν.
Τοιοῦτος ὁ προφήτης σου, τοιαύτ' ἡ ὀλεθρία
τῶν ὀπαδῶν του καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πορεία!

Ἡ παρομοίωσις αὕτη, δυναμένη νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς καλλίστας τῶν ἐπικῶν παρομοιώσεων, ἔχει τι τὸ μέγα καὶ ἐπιβάλλον· καταδεικνύει δὲ τὴν ἀριστοτεχνίαν τοῦ ποιητοῦ περὶ τὴν ἐξωτερικὴν τῶν ἐννοιῶν αὐτοῦ διαμόρφωσιν. Οὐδεμία ἐν αὐτῇ ἀκυρολογία, οὐδὲν ἐπίθετον παρέλκον ἢ ἀτόπως τεθειμένον, οὐδεμία φράσις βεβιασμένη, οὐδεὶς κόμπος λέξεων, οὐδεὶς ἠχηρὸς μόνον καὶ ἐκθαμβῶν ὄγκος ἐννοιῶν. Ἐγκράτεια, δύναμις, μελωδία ἀληθὴς καὶ χάρις ἀβίαστος· ἰδοὺ τὰ ἀφιλονείκητα χαρακτηριστικὰ τῶν ἀνωτέρω στίχων, ὡς καὶ τῶν πλείστων τῆς πρὸς τὸν Λαμαρτῖνον ἐπιστολῆς.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν ταύτης, γενομένην τῷ 1857, ἔγραψεν ὁ Καρασούτσας ὀλίγα τινὰ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς λυρικὰ ποιήματα, ἅτινα ἐδημοσίευσεν ἐν περιοδικοῖς καὶ ἐν ἐφημερίσι, καὶ ἅτινα πάντα συμπεριέλαβεν ἐν τῇ Βαρβίτῳ αὐτοῦ, ἐκδοθείσῃ τῷ 1860. Ἐν αὐτῇ ἐξέδωκεν ἐπίσης τὸ πρῶτον, χωρὶς τινος ὅμως

ἰδιαιτέρου τίτλου, καὶ τὰς εἰς τὸν ποιητικὸν ἀγῶνα τοῦ 1859 ὑποβληθείσας Πολιτικὰς καὶ πατριωτικὰς μελέτας, αἵτινες ἔλαχον ἐπίσης ἐν αὐτῷ τὰ δευτερεῖα, ὡς τὰ δευτερεῖα ἔλαχε βραδύτερον καὶ ἡ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1867 σταλεῖσα Κλεονίκη του. Δεύτερος πάντοτε κατὰ παράδοξον μοῖραν ἐτάχθη ὁ Καρασούτσας, καὶ ὅμως ἦτο πολὺ πολλῶν τῶν νικησάντων πρῶτος.

«Αἱ Μελέται» λέγει ἡ Κρίσις τοῦ τότε ἀγῶνος, «εἶνε προϊὸν »ἀνδρὸς ὡρίμου, ἔχοντος γλῶσσαν καθαρὰν καὶ κυριολεκτοῦσαν, »στιχουργίαν ἁρμονικὴν καὶ ἀκριβῆ, εἰκόνας νέας καὶ εὐγενεῖς, »ὕφος ὑψηλὸν καὶ γενναῖον». Γενναῖοι καὶ δίκαιοι οἱ ἔπαινοι οὗτοι· ἀλλὰ δίκαιος ἐπίσης καὶ ὁ ἐπιφερόμενος ἔλεγχος, ὅτι εἰς πολλὰς τῶν μελετῶν αὐτῶν τὸ ὕφος καὶ τὸ μέτρον ἀποβαίνουσι χαῦνα καὶ ἐκλελυμένα· τοῦτο δὲ τὸ λυπηρὸν φαινόμενον παρατηρεῖται ἰδίως εἰς ἐκεῖνα τὰ ποιήματα, ὅπου κατὰ παράδοξον καὶ ἀνεξήγητον προτίμησιν τοῦ ποιητοῦ ἐπανέρχεται τὸ ἀτυχὲς ἐκεῖνο τῆς ἰαμβικῆς διποδίας μέτρον, ὅπερ τοσοῦτον ἀπεπλάνησε τὸν Καρασούτσαν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδομεν. Ἐνταῦθα ὅμως οἱ στίχοι δὲν εἶνε πλέον πάντες ὅμοιοι, οὔτε παρακολουθοῦσιν ἀλλήλους δίκην ὁρμαθοῦ, ἀλλὰ χωρίζονται εἰς στροφάς, ποικίλλονται δι' ἡμιστιχίων, καὶ διὰ τῶν σταθμῶν τούτων ἀποβαίνει οὐχὶ μόνον ὀλιγώτερον μονότονος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συμβαδίζων πρὸς τὴν ἔννοιαν ὁ ρυθμός. Ἀπαντῶνται, εἶνε ἀληθές, ἐν αὐτοῖς γλωσσήματα πολλά, καὶ ἡ φράσις ἐνιαχοῦ εἶνε περισσότεχνος καὶ εἰς στρυφνότητα πολλάκις ἀπολήγουσα· ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματα ταῦτα, ὧν κυριωτάτη καὶ μόνη ἴσως ἀφορμὴ ἦτο ἡ βαθεῖα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γνῶσις τοῦ ποιητοῦ, καὶ ἡ ζηλότυπος πρὸς αὐτὴν λατρεία, τάχιστα πάλιν ἐκλείπουσι, καὶ μετ' ὀλίγον νικᾷ ἡ τῆς ἐννοίας διαύγεια, τοῦ αἰσθήματος ἡ ἀλήθεια ὑπερτερεῖ, καὶ ἡ φράσις ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχαιοπρεπῆ ἐκείνην εὐρυθμίαν καὶ κυριολεκτοῦσαν ἐγκράτειαν, καθ' ἣν ὁ Καρασούτσας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρότυπον ἀληθῶς ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν φιλολογίᾳ.

Τοιοῦτον φέρουσι τύπον αἱ ἐξῆς ὡραῖαι καὶ πλήρεις περιπαθείας στροφαὶ πρὸς τὸν Βύρωνα·

Αὐτὸ τὸ μέλαθρον, ὦ ξένε,

λέγει ὁ ποιητής, δεικνύων τὰ ἐρείπια τῆς παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους γνωστῆς μονῆς τῶν Καπουκίνων, ἐν ᾗ κατώκησεν ὁ Βύρων, ἐλθὼν τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα,

Αὐτὸ τὸ μέλαθρον, ὦ ξένε,
οὗτινος κεῖνται λελειμμέναι
αἱ βάσεις μόναι καὶ εἷς τοῖχος,

οἴκου ἐρείπιον φιλτάτου,
ἐγκρύπτει Μούσης ἀθανάτου
ὀμφὴν καὶ ἴχνη ἐνδομύχως.

Τοῦ Βύρωνος ποτὲ γλυκεῖα
ὑπῆρξεν αὕτη κατοικία,
ὅτε ὁ φοῖβος τῆς Ἑλλάδος,

πτεροφυοῦντα κύκνον ἔτι
τὸν εἶδεν εἰς δουλείας ἔτη
ὑπὸ τὸν βράχον τῆς Παλλάδος.

. . . . . .

Ὁ παιδιόθεν λογισμός του,
ἡ Ἑλλάς, ἔκειτο ἐμπρός του,
νεκρὰ καὶ ἄπνους πλὴν ὡραία.

Ἄλλη ψυχὴ ὀργᾷ πρὸς ἄλλα,
αἱ δὲ μεγάλαι τὰ μεγάλα
ἠγάπησαν καὶ τὰ γενναῖα.

Καὶ εἰς τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν
διὰ τὴν ἄληκτον δουλείαν,
καὶ τῶν δεινῶν τὸ μέγα κῦμα,

ἐθρήν᾽ ἡ συμπαθής του λύρα,
τῷ προητοίμαζεν ἡ Μοῖρα
καὶ δάφνην ἥρωος καὶ μνῆμα.

Αὐτὸ τὸ μνῆμα σεβασθῆτε,
ὅσοι τοῦ Βάαλ προσκυνεῖτε,
τὸ εἴδωλον, τὰ ἑρπετά του!

Ἐπὶ τοῦ Ἰονίου βλέπει·
ἐκεῖθεν πρὸς τὴν γῆν σας τρέπει
ὀργίλον βλέμμα ἡ σκιά του.

Ἡρώων πόλις, Μεσολόγγι!
Εἰς σὲ οἱ ἔσχατοί του φθόγγοι
ἐξέπνευσαν οἱ τεθλιμμένοι.

Τὸ σῶμα ἔχει ἡ Ἀγγλία,
ἀλλ᾽ ἡ μεγάθυμος καρδία
εἰς σὲ καὶ τὴν Ἑλλάδα μένει.

Παρὰ τὸ φίλον του στοιχεῖον
εὕδει τῆς λύρας ὁ Ἀμφίων,
ὁ μέγας τῶν παθῶν ζωγράφος·

καὶ ὅταν νότος λιγὺς πνέῃ,
πλησίον μελῳδεῖ καὶ κλαίει
τὸ κῦμα, τῆς Σαπφοῦς ὁ τάφος.

. . . . . .

Ὁμοίας, πλήρεις γνησίων λυρικῶν καλλονῶν, στροφὰς περιλαμβάνει Ὁ θάνατος τοῦ Ἰβραΐμη, Ἡ τελευταία Ἀμαδρυάς, ἥτις δυστυχῶς δὲν ἐδημοσιεύθη ὁλόκληρος ἐν τῇ Βαρβίτῳ, ἀγνοῶ τίνος ἕνεκα, καὶ ἄλλα τῶν νέων ποιημάτων τῆς συλλογῆς ταύτης. Λέγω δὲ τῶν νέων, καθότι τὰ ἐννέα δέκατα τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων εἶνε ἀναδημοσιεύσεις παλαιῶν ποιήσεων

τοῦ Καρασούτσα, μετ' ἐλαφρῶν τινων καὶ ἀσημάντων μεταβολῶν περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν.

Ὁ ἀληθὴς ὅμως ἀδάμας τῆς ποιητικῆς ταύτης συλλογῆς, τὸ ποίημα ἐκεῖνο, οὔτινος ὀλίγα ἔχει ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ φιλολογία νὰ ἐπιδείξῃ ὅμοια κατὰ τὴν τρυφερότητα τοῦ αἰσθήματος, τὴν βαθύτητα καὶ ἠρεμίαν συνάμα τοῦ πάθους, τὸ ἄπταιστον τῆς μορφῆς καὶ τὴν μαγικὴν τοῦ στίχου χάριν, εἶνε Οἱ τελευταῖοί της λόγοι. Τὸ θέμα τοῦ ποιήματος δὲν εἶνε νέον. Ἐρωμένη, ἀποτείνουσα τὸν ὕστατον ἐπιθανάτιον ἀποχαιρετισμὸν εἰς τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς, εἶνε ὑπόθεσις ἐμπνεύσασα πολλοὺς ποιητάς. Ἀλλ' ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ὅσα καὶ ἂν ἀνέγνωσα τοιαῦτα ποιήματα τοῦ ξένου Παρνασσοῦ, ὀλίγιστα ὅμως γνωρίζω τὰ δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς περιπαθεῖς στίχους τῶν Τελευταίων της λόγων.

Ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ καταχρασθῶ ἔτι ἄπαξ τὴν ὑμετέραν ὑπομονήν, μεταδίδων ὑμῖν αἰσθητότερον τὰς καλλονὰς τῆς ὡραίας ταύτης ποιητικῆς σελίδος τῆς Βαρβίτου·

Ὀλίγον πρὶν αὐτοῦ τοῦ κόσμου
τὴν ἔρημον σκηνὴν ἀφήσῃ,
καὶ θλιβερὰ ὁ φαεινός μου
ἀστὴρ ἐντὸς τοῦ τάφου δύσῃ,

ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου
αὐτοὺς μὲ ὄμμα δακρυχέον
καὶ δι' ἀγῶνός της ἐσχάτου
τοὺς λόγους εἶπε τελευταῖον.

—Ὦ χρυσαυγεῖς τῆς Ἰωνίας
ἀκταί, τὸ πνεῦμά μου δεχθῆτε·
σκηναὶ γηΐνου εὐτυχίας,
Ἡλύσιά μου σεῖς γενῆτε!

Κλεινία μου, παρηγορήσου!
Ἐκπνέω, πλὴν δὲν σὲ ἀφίνω
ἀκόλουθος σκιὰ πιστή σου
καὶ ζῶσα καὶ νεκρὰ θὰ μείνω.

Ἐὰν εἰς νήνεμον ἑσπέραν
σύννους πλανώμενος καὶ μόνος
ἀκούσῃς περιπαθεστέραν
φωνὴν εἰς ἄλση ἀηδόνος,

βράδυνε, βράδυνε τὸ βῆμα·
στενάζει δι' ὠδῆς πενθίμου
ὑπὸ τῆς ὄρνιθος τὸ σχῆμα
τοὺς ἔρωτάς μας ἡ ψυχή μου.

Ἐὰν εἰς σκοπιὰν θαλάσσης
περίλυπος ἀγκῶνα κλίνῃς,
καὶ πρὸς τὰς κυανᾶς ἐκτάσεις
ὄμμα ῥεμβῶδες διευθύνῃς,

ἀπὸ τοὺς κόλπους τῶν ὑδάτων
αἴφνης ὡς ὄναρ θ' ἀνατέλλω,
καὶ μὲ τὸν φλοῖσβον τῶν κυμάτων
ψιθυρισμοὺς γλυκεῖς σὲ στέλλω.

Εἴτε χειμὼν τὸν Τμῶλον δέρει,
εἴτε κοιμίζον τοὺς τυφῶνας
τὸ ἔαρ τὸ καλὸν σὲ φέρει
τὰ ῥόδα καὶ τὰς χελιδόνας,

ἂν χαίρῃς, χαίρομαι ἐπίσης,
ἂν κλαῖ' ἡ λύρα σου θὰ κλαίω,
Μοῦσα ἀόρατος, ποιήσεις
περιπαθεῖς θὰ σοὶ ἐμπνέω.

Κ' ἂν εἰς τὸ σκότος τῶν νερτέρων
ὁ ἅδης μὲ περιορίσῃ
καὶ κλεῖθρα καὶ φρουρὰς Κερβέρων
ἐπάνωθέν μου ἐπιστήσῃ,

τὸν ἅδην μὲ τὰ δάκρυά μου
αὐτὸν εἰς οἶκτον θὰ βιάζω,
ἐνῷ θρηνῶ τὸν ἔρωτά μου,
καὶ τὸν Κλεινίαν μου θὰ κράζω

Κλεινίαν, πάντοτε Κλεινίαν, ...
διότι, φίλε, οἱ θανόντες
εἶνε εἰς μῖσος καὶ φιλίαν
πιστότεροι παρὰ οἱ ζῶντες!

Ποιητικωτάτη καὶ βαθεῖα καίτοι ἀπελπιστικὴ ἀλήθεια ἡ ἔννοια τῆς τελευταίας ταύτης στροφῆς, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν θεμέλιον τοῦ ὅλου ποιήματος ἰδέαν.

Περὶ τὴν Κλεονίκην, διηγηματικὸν ποίημα, πεμφθέν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, εἰς τὸν ποιητικὸν ἀγῶνα τοῦ 1867, καὶ λαχὸν μάλιστα ἐν αὐτῷ τὰ δευτερεῖα, δὲν θέλω διατρίψει, τὸ μὲν διότι τὸ προϊὸν τοῦτο τῆς Μούσης τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν, ξένον πάντη τῆς λυρικῆς αὐτοῦ σφαίρας, εἶνε ἐκ τῶν ἀσθενεστάτων αὐτοῦ ἔργων, τὸ δὲ διότι ἡ λεπτομερὴς αὐτοῦ ἀνάλυσις ἤθελε μὲ παραγάγει πολὺ πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐμῆς διατριβῆς καὶ τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς. Τοῦτο μόνον εἰρήσθω ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὸ ποιητικὸν τοῦτο διήγημα, καίτοι κατ' οὐσίαν ἐν πολλοῖς χωλαῖνον, φέρει οὐχ ἧττον ἐξωτερικῶς, κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, τὸν τύπον τῆς καλλιτέχνου χειρὸς τοῦ ποιητοῦ τῆς πρὸς τὸν Λαμαρτῖνον ἐπιστολῆς. Μετὰ τοῦ διηγήματος τούτου ἀνεδημοσιεύθησαν τῷ 1868 καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα λυρικὰ ποιήματα του Καρασούτσα, ἐν οἷς διακριτέα ἰδίως διὰ τὴν ποιητικὴν

αὐτῶν ἀξίαν τὸ Ἆσμα τοῦ Πυρπολικοῦ καὶ ὁ μῦθος (romance) Ὁ θεὸς καὶ ὁ θάνατος. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ἐπίσης καὶ τὸ ποίημα Ὠδὴ εἰς τὴν δεκάτην ὀκτωβρίου τοῦ 1862, ὅπερ ἐπεθύμουν οὐ μόνον νὰ μὴν εἶχε δημοσιεύσει ἀλλὰ μηδὲ γράψει κἂν ὁ ποιητὴς ἡμῶν. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐπιγράφεται μὲν Ὠδὴ εἰς τὴν 10ην Ὀκτωβρίου, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο εἶνε πράγματι ἢ πικρόχολος ἔλεγχος, ὕβρεων σχεδὸν ἀνάμεστος, τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὄθωνος, τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου ἡγεμόνος, ὅστις ἐκπνέων ἐπὶ τῆς πατρίου γῆς, ὡς ξένην αὐτὴν ἐθεώρησε, καὶ κλείων τὰ ὄμματά του ἐψιθύρισεν « Ἑλλάς μου! » Ἡ ὠδὴ αὕτη εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀναξία τῆς γλυκείας καὶ τρυφερᾶς Μούσης τοῦ Καρασούτσα, καὶ μόνον ἡ πλήρης πικρίας ψυχικὴ αὐτοῦ κατάστασις καὶ ἡ βαρύνουσα ἐπ' αὐτοῦ δυστυχία, ἧς κυρίαν ἀφορμὴν ὑπελάμβανεν ὁ ποιητὴς τὸ πεσὸν κυβερνητικὸν σύστημα, δικαιολογοῦσιν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν συγχωροῦσιν αὐτὴν ἐν μέρει.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ εἰκὼν τῆς σεμνῆς ἐκείνης ποιητικῆς ὑπάρξεως, ἣν ζῶσαν μακρὰν ἡμῶν εἴχομεν λησμονήσει, καὶ ἀπερχομένην οὐδὲ κἂν ἐπενθήσαμεν. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, οὕτινος ζῶντος ὀλίγην καὶ παρ' ὀλίγοις εὗρον ἠχὼ τὰ περιπαθῆ ἄσματα, καὶ τοῦτο δι' οὐδένα ἄλλον λόγον, εἰμὴ μόνον καὶ μόνον διότι δὲν ἤξευρεν ὁ Καρασούτσας νὰ ἁρμόζῃ τὴν λύραν του πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συρμοῦ, οὔτε νὰ ψάλλῃ πρὸς θυμηδίαν ἢ καὶ πρὸς ὄρχησιν ἴσως, ὡς οἱ πολλοί, τῶν πολλῶν. Ἔλεγεν ἴσως καθ' ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης, ὡς ἔλεγε καὶ ὁ Ὁράτιος,

nec ego ut miretur turba laboro;

ἐφρόνει ἴσως καὶ αὐτός, ὅτι ἡ ποίησις, ἡ καλλίστη αὕτη καὶ ὑψηλοτάτη τῶν ὡραίων τεχνῶν, δὲν ἔχει προορισμὸν νὰ τέρπῃ πάντας, οὔτε εἶνε δυνατὸν εἰς πάντας νὰ ἀποτείνεται, οὔτε πρέπει εἰς τοῦ πρώτου τυχόντος τὴν καλαισθησίαν νὰ ὑπηρετῇ, ἀφοῦ καὶ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ μουσικὴ αὐτὴ δὲν ἔχουσι τὰ κάλλη αὐτῶν καὶ τὰ θέλγητρα τοῖς πᾶσι προσιτά. Ἐνόμιζεν ἴσως καὶ αὐτός, ὅτι

ἐπίλεκτα μόνον πνεύματα καὶ καρδίαι εὐαίσθητοι πρέπει νὰ ἦνε τῆς λύρας οἱ ἀκροαταὶ καὶ τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας οἱ γνώμονες. Ψυχὴ εὐγενὴς καὶ διακεκριμένη, δὲν ἐννόει πολιτείαν γραμμάτων δημοκρατουμένην, ἐν ᾗ πρὸς τὸ τίς ἀγορεύειν βούλεται ὁ πρῶτος τυχὼν δύναται νὰ ἀπαντήσῃ ἐγώ. Ἀνεμιμνήσκετο βεβαίως τοῦ σοφοῦ ἐκείνου παραγγέλματος τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅτι «εἰδότος περὶ ἑκάστου ἡ συμβουλή, καὶ εἶχε πιθανώτατα σχηματίσει τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν κατήντησεν, ὡς λέγει που Μάξιμος ὁ Τύριος «δι' εὐπορίαν τοῦ φρονεῖν τοῦ κρίνειν ἀπορεῖν». Διὰ ταῦτα δὲ πάντα οὐδέποτε οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἠθέλησε νὰ κάμψῃ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ Μούσης τὸν τράχηλον πρὸς τὰς ὀρέξεις τῶν πολλῶν· οὐδέποτε διετυμπάνισεν ἐν πατάγῳ λέξεων καὶ ἐν ἤχῳ φεγγοβολούντων ἐπιθέτων τὰ μύχια τῆς καρδίας αὐτοῦ αἰσθήματα· οὐδέποτε ἐτοιχοκόλλησεν ἐν πηχυαίοις γράμμασι τὰ ἀληθῆ ἄλγη καὶ τὰς βαρείας ὀδύνας τῆς καρδίας αὐτοῦ, οὔτε προσεπάθησε νὰ ἀργυροκοπήσῃ τὴν δυστυχίαν του.

Ναί, κύριοι, τὴν δυστυχίαν. Δὲν ἀνέπτυξα ὑμῖν ἐν λεπτομερείᾳ τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ, καθότι ἄχαρις πάντως διατριβὴ καὶ ἀνεπιεικής, πρὸς ὑμᾶς κἂν ἂν οὐχὶ πρὸς τὴν μνήμην ἐκείνου, ἤθελεν ἀποβῇ ἡ ἐξιστόρησις τῶν μυρίων ταλαιπωριῶν, καθ' ὧν ἐπάλαισεν ἐν πάσῃ γαλήνῃ καὶ ἐν ἡρωϊκῇ ἀληθῶς ἐγκαρτερήσει ὁ Ἰωάννης Καρασούτσας. Δὲν παρέμεινα ἀπεικονίζων ὑμῖν ἐν ὅλῃ τῶν χρωμάτων τῇ μελανότητι τὴν πικρὰν τοῦ Καρασούτσα μοῖραν, ἀπὸ τῆς ἐναγωνίου πάλης τοῦ μαθητικοῦ του βίου κατὰ παντοίων ὑλικῶν στερήσεων, μέχρι τῶν ὑστάτων ψυχικῶν σπαραγμῶν τοῦ ἀνδρός· διότι ἀντὶ εὐαρέστου εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν ἢ κἂν ἀδιαφόρου ἀκροάματος θρῆνον ἀληθῆ ἤθελον θρηνήσει τὰ χείλη μου, καὶ δάκρυα ἤθελον ὑγράνει τὰ συμπαθῆ ὑμῶν βλέφαρα.

Καὶ νῦν, κύριοι, ἀντὶ τῶν δακρύων ἐκείνων, ἄτινα δὲν συνώδευσαν τὸν Ἰωάννην εἰς τὸν τάφον, ἀντὶ τῶν δακρύων ἐκείνων

ἄτινα δὲν ἀξιοῖ νὰ προκαλέσῃ σήμερον ἡ ἀσθενής μου φωνή, μικρὸν μόνον ἐκλιπαροῦμαι παρ' ὑμῶν μνημόσυνον τοῦ ἀτυχοῦς καὶ τοσοῦτον παραγνωρισθέντος ἕλληνος ψάλτου. Δότε μικρὸν ἀγάπης καὶ συμπαθείας φόρον εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ· τηρήσατε, ὡς ἐν εὐλαβεῖ ταμείῳ, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τὴν ἀνάμνησιν τῆς ταλαιπωρηθείσης ἐκείνης ποιητικῆς ὑπάρξεως, ἥτις ἐκόσμησε τὸν λειψανδροῦντα ἡμῶν Παρνασσόν· ἀπόδοτε δικαιοσύνην εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Δραπέτιδος ψυχῆς, εἰς τὸν ψάλτην τῶν Τελευταίων της λόγων, εἰς τὸν εὔγλωττον ὑπεραπολογητὴν τῆς πατρίδος ἡμῶν. Ἂν ἡ παραγνώρισις ἐπίκρανε τὰς ἡμέρας τοῦ βίου του, ἂν ἡ ἐγκατάλειψις ἐμάρανεν αὐτάς, ἂς σκιρτήσῃ κἂν τὴν στιγμὴν ταύτην ἐν οὐρανῷ ἡ ψυχή του, καὶ ἂς ἀνακουφισθῇ ἐν τῇ συμπαθείᾳ τῆς μνήμης ὑμῶν ἡ βαρύθυμος αὐτοῦ καρδία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ *)

Κύριοι,

Ὀλίγιστοι βεβαίως ὑπάρχουσι μεταξὺ ὑμῶν οἱ μὴ συνελθόντες ἄλλοτέ ποτε, χθὲς μόλις καὶ πρώην, πέρυσιν ἔτι καὶ προπέρυσιν, εἰς ἀκρόασιν τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐκ μοιραίας τῶν ἀνθρωπίνων φορᾶς θαλερὸς ἔτι καὶ ἀκμαῖος τὴν μορφήν, καίτοι πολιός, νέος δὲ καὶ θαλερώτερος τὴν καρδίαν, ἔμελλε τοσοῦτον ταχέως, αὐτὸς ὁ λόγων ποιητής, νὰ παράσχῃ εἰς ἄλλους λόγων ἀφορμήν. Ὀλίγιστοι βεβαίως ἐξ ὑμῶν δὲν ἔχουσιν ἔτι ἔναυλον τὴν ἐπίχαριν καὶ ἀφελῆ ἐκείνην λαλιάν, ἣν τακτικῶς ἀνὰ πᾶν ἔτος, καὶ οἱονεὶ πιστὸς εἰς ἀόρατόν τι ἐθνικὸν σύνθημα, ἀπέτεινεν ὁ Γεώργιος Τερτσέτης εἰς τὴν ἀγαθὴν μερίδα τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, τὴν μερίδα ἐκείνην, ἥτις ἅπαξ κἂν τοῦ ἔτους ἐπερίσσευεν ὀλίγης σχολῆς χάριν ἐθνικῶν ἀναμνήσεων. Ὀλίγιστοι ἐξ ὑμῶν δὲν ἐνθυμοῦνται τὸ σεμνὸν παράστημα τοῦ ζωηροῦ γέροντος, οὗτινος ἐσπινθήριζον ὑπὸ τὰς λευκὰς ὀρρῦς οἱ μέλανες ὀφθαλμοί, οὗτινος ἱλαρὸν καὶ γλυκὺ τὸ μειδίαμα ἐφαίδρυνε τὴν ὄψιν τὴν αὐστηράν, ὅτε ἐν ἡμέρᾳ συνήθως μεγάλης ἐθνικῆς πανηγύρεως συνήθροιζεν ἡμᾶς εἰς πανδαισίαν ἀκραιφνῶς ἑλληνικήν, καὶ διὰ τῆς ἀφελοῦς ἐκείνης καὶ εὐχρου καὶ ἀπροσκόπτου φράσεως, ἣν τοσοῦτον ἀπερίττως ἐκάλει ἁπλῆν γλῶσσαν, ὁτὲ μὲν ἀνῆγεν εἰς εὐκλεεῖς ἀναμνήσεις παρελθόντων χρόνων, ὁτὲ δὲ ἐχειραγώγει διὰ παραγγελμάτων σοφῶν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος, ὁτὲ δὲ ἀνέπτυσσε πρὸ τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ὀμμά-

*) Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ» τὴν 21 Μαρτίου 1875.

των κόσμον ὁλόκληρον ποικίλων καὶ ἐπαγωγῶν αὐτοῦ ἀπομνημονεύσεων· καὶ μεταλλάσσων αἴφνης τὸν πεζὸν ἀντὶ τοῦ ἐμμέτρου λόγου, ἀνεπήδα ἔνθους εἰς τοῦ Πηγάσου τὰ νῶτα καὶ ἀπήγγελλεν εἰς ἡμᾶς σήμερον τὴν Κόρινναν καὶ τὸν Πίνδαρον καὶ αὖριον τοὺς Γάμους τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ σεμνὴ ἐκείνη ῥητορικὴ μορφὴ παραμένει ἔτι πάντως ζωηρὰ ἐν τῇ μνήμῃ τῶν πλείστων ἐξ ὑμῶν· διὰ τοὺς εὐλαβῶς δὲ ταμιεύοντας ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὰς παρακαταθήκας τοῦ φθίνοντος ὀσημέραι καὶ ἐκλείποντος ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου τὸ ὄνομα Γεώργιος Τερτσέτης ἀποτελεῖ οἱονεὶ ἔμβλημα τῆς μνήμης ἡμῶν τῆς ἐθνικῆς, καὶ συγκορυφοῖ εἰς ἕνα ἄνδρα, εἰς μίαν καρδίαν, νεαρὰν πάντοτε ὑπὸ τὸν παγετὸν τοῦ γήρατος, εἰς μίαν γλῶσσαν, ἔντονον ἠχοῦσαν πάντοτε ἀπὸ τοῦ βήματος, τὰς παραδόσεις ἡμῶν τὰς ἐθνικάς, τὰς ἀναμνήσεις τοῦ χθεσινοῦ ἔτι παρελθόντος ἡμῶν, τοὺς πόθους τοῦ νῦν Ἕλληνος καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα, τὰς δάφνας τοῦ πρώην Ἕλληνος καὶ τὴν ἱερωτέραν αὐτοῦ κληρονομίαν.

Ταῦτα πάντα ἠσθάνετο ὁ Τερτσέτης ὡς πολλοὶ ἴσως ἐξ ἡμῶν αἰσθάνονται· πλὴν δὲν ἠρκεῖτο οὗτος αἰσθανόμενος μόνον καὶ σιγῶν. Ὁ ἀστράπτων ἐκεῖνος ἑλληνικὸς διάκοσμος, ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος σύνδεσμος τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου Ἕλληνος, ὁ τοσοῦτον ἐντελῶς διὰ τοῦ Τερτσέτου ἐκπροσωπούμενος, πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ ἀναμνήσεις καὶ αἱ ἐλπίδες, πάντες ἐκεῖνοι οἱ πόθοι καὶ τὰ καθήκοντα συνεκύκων καὶ συνετάρασσον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀνεπτέρουν εἰς λόγους θερμοὺς τὴν καρδίαν του τὴν σφριγῶσαν, καὶ ὁ λόγος ἀνέβαινεν ἐπὶ τὰ χείλη, καὶ ὁ Τερτσέτης ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ βῆμα.

Τὸν ἠκούομεν τότε πάντες ἀπνευστί, καὶ ἠσθανόμεθα παλλόμενα τὰ στήθη ἡμῶν, καὶ ἠσθανόμεθα αὔραν γνησίαν ἑλληνικὴν προσπνέουσαν ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Φαλήρου, ἀπὸ τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Ἀραχώβης, καὶ ἀνερριπίζοντο αἱ ἀναμνήσεις εἰς ἐλπίδας, καὶ ἀνεπλάττετο τὸ παρελθὸν εἰς μέλλον, καὶ ὁ βίος τῆς Ἑλλάδος ὁ παλαιὸς συνεδέετο πρὸς βίον τῆς Ἑλλάδος νέον,

καὶ σύνδεσμος αὐτῶν ἦν ὁ ῥήτωρ ἐκεῖνος, ὁ γόησσαν ἔχων τὴν γλῶσσαν, καὶ ἀφελῆ καὶ ἀπέριττον τὴν λαλιάν.

Ναί, κύριοι· ῥήτορος ἰδίως ἐθνικοῦ διατηροῦμεν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὴν εἰκόνα, διατηροῦντες τοῦ Τερτσέτου τὴν μνήμην. Καὶ ὅμως ὁ Τερτσέτης ἦτο ποιητικὴ ἰδίως καὶ κατ' ἐξοχὴν φύσις, καὶ οἱ λόγοι του πάντες ἦσαν ποιήματα μᾶλλον ἐν πεζῷ λόγῳ ἢ ἔργα ῥητορικά. Οὐδὲν σχεδὸν ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς τὸ ῥητορικῶς τετεχνημένον, οὔτε ἐκόσμουν αὐτοὺς σχήματα ῥητορικὰ καὶ πλατυσμοὶ καὶ τὰ συνήθη ἄνθη τῶν τεχνιτῶν τοῦ λόγου. Ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄτεχνος ἀλλ' ἐπίχαρις καὶ πλήρης θελγήτρου συναρμογὴ ἀφελοῦς καὶ ἠρέμου ἐπικῆς διηγήσεως καὶ γοργότητος λυρικῆς καὶ πάθους δραματικοῦ. Πού μὲν ἀνέπτυσσεν ἡσύχως τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀπομνημονεύσεις ὁ πολιὸς ῥήτωρ, καὶ εἶχε τότε ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ τὴν γαλήνην πᾶσαν καὶ τὴν χάριν τοῦ ἀπολόγου· πού δὲ ἀνακόπτων αἴφνης τῆς διηγήσεως τὸν ῥοῦν, καὶ ὑπὸ αἰφνιδίου ἀναπτερούμενος ἐμπνεύσεως ἐφέρετο ἔνθους καὶ ταχὺς εἰς τοὺς αἰθέρας τῆς λυρικῆς ποιήσεως· πού δὲ εἰς συνεσφιγμένον καὶ ἀπέριττον, μεστὸν δὲ ἀδρῶν νοημάτων διάλογον μετατρέπων τὸν λόγον, ὑπεδύετο πρόσωπον δραματικοῦ ποιητοῦ, καὶ δράματος σκηνὴν ἀληθῆ ἀπήγγελλον τὰ θερμά του χείλη εἰς τὸ μέχρι δακρύων πολλάκις συγκεκινημένον ἀκροατήριον αὐτοῦ.

Ἦτο λοιπὸν ἀληθῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς ὁ Τερτσέτης, καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐν ταῖς οἱαισδήποτε παραγωγαῖς τοῦ καλάμου του, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὁμιλίᾳ καὶ τοῖς τρόποις αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ. Τοῦτο δὲ οὐχὶ ἐκ ζητήσεως καὶ τέχνης, οὐχὶ ἀπὸ μελέτης καὶ σκοποῦ, ὅπως κατὰ συρμόν τινα οὕτως εἰπεῖν καὶ πρὸς τρυφερὰν καὶ εὐπαθῆ πολλάκις τοῦ ὡραίου φύλου συγκίνησιν, ἐπιτηδεύονται τῶν παρ' ἡμῖν μουσολήπτων πολλοί· ἀλλ' ἐξ ἀληθοῦς καὶ ἀνεπιπλάστου καὶ ἀψιμυθιώτου φύσεως, μετ' ἀφελείας ἀνεπιτηδεύτου καὶ σχεδὸν παιδικῆς, ἄνευ ἐπιγνώσεως, χωρὶς σκοποῦ, μακρὰν πάσης ἐπιδείξεως.

Διὰ τοῦτο δὲ, τολμῶν νὰ ἀπασχολήσω ὑμᾶς ἐπί τινας στιγμὰς

διὰ βραχείας μελέτης περὶ τοῦ Γεωργίου Τερτσέτου, περὶ τοῦ ποιητοῦ ἰδίως καὶ πρὸ πάντων θέλω λαλήσει, καὶ τὴν ποιητικὴν τῆς ψυχῆς του ἐκδήλωσιν θέλω προσπαθήσει νὰ ἀναπαραστήσω εἰς ὑμᾶς δι' ὀλίγων τινῶν καὶ ἀτελῶν ἴσως γραμμῶν, μικρὸν μὲν ἐκ τῆς μικρότητος τῆς ἐμῆς σχολῆς ἀποφέρων τὸ ἀνάγνωσμα, βραχὺ δ' αὐτὸ πρὸς τὴν ὑμετέραν ὑπομονὴν προσμετρῶν.

Ὁ Γεώργιος Τερτσέτης εἶνε ὁ γνησιώτερον ἑλληνικὸς πάντων ἴσως τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ, τῇ τε παλαιοτέρᾳ καὶ τῇ νέᾳ, ἀντανακλᾶται ἀψευδέστατα καὶ καθαρώτατα ὁ ἀληθὴς ἑλληνικὸς βίος, ὁ γνησίως ἐθνικὸς διάκοσμος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καὶ ἀντικατοπτρίζεται ἰδίως μετὰ θαυμαστῆς πίστεως καὶ γαλήνης τὸ σύνολον ἐκεῖνο τοῦ ποιητικοῦ βίου τῶν χθὲς καὶ πρώην εὐκλεῶν ἡμῶν χρόνων, οὗτινος τὰς ἰδέας καὶ τοὺς πόθους, τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἐλπίδας, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ φρονήματα τοσοῦτον πρωτοτύπως διετήρησαν τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα, ἡ τιμιωτάτη αὕτη κειμηλιοθήκη τῆς συγχρόνου ἡμῶν ἱστορίας. Εἶχεν ἐνστερνισθῇ οὕτως εἰπεῖν καὶ ἐνσαρκώσει ἐν ἑαυτῷ ὁ ποιητὴς ἡμῶν τὸν βίον τῆς νέας Ἑλλάδος ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ ἐξωτερικῇ ἐκδηλώσει. Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ νέου Ἕλληνος — οὐχὶ ἐννοεῖται τοῦ σημερινοῦ, τοῦ ἐκπολιτιζομένου, τοῦ πιθηκίζοντος τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Βιέννην, ἀλλὰ τοῦ ἀξέστου, τοῦ ἀπολιτίστου καὶ ἑλληνικωτέρου Ἕλληνος, — τὸ ἀνεπιτήδευτον τῶν τρόπων αὐτοῦ, τὸ ἀκόμψως ἀπέριττον ἀλλὰ πρωτότυπον τοῦ ἤθους του, τὴν γλῶσσάν του αὐτήν, τὴν πτωχὴν μὲν ἴσως καὶ δύσχρηστον πρὸς τὰς σημερινὰς ἡμῶν ἀνάγκας, μελωδικὴν ὅμως καὶ εὔχρουν, — ταῦτα πάντα ἐλάτρευεν ἐκ μέσης αὐτοῦ καρδίας ὁ Τερτσέτης, καὶ οὐ μόνον ὡς ἐν νάρθηκι ἀπεταμίευεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ποιήσει του πιστότατα ἀπετύπου, καὶ πράττων δὲ καὶ λέγων ἀντανέτελλε μετ' ἀφελείας καὶ χάριτος.

Ἀφότου τὸ πρῶτον, πρὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν, κατῆλθεν ἐκ Παρισίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, νεαρὸν ἔτι τῆς Ζακύνθου βλάστημα ὁ Γεώργιος, καὶ προσηγόρευσε τὴν ἀπὸ τῆς προτεραίας

μόλις ἠλευθερωμένην πατρίδα διὰ τοῦ ποιήματος αὐτοῦ : τὸ Φίλημα, μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῶν τοῦ βίου του ἡμερῶν, κύριον καὶ προσφιλὲς αὐτοῦ μέλημα εἶχεν ὁ τοῦ Φοσκόλου συμπατριώτης τὴν σπουδὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ τε πρακτικοῦ καὶ ποιητικοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἠγάπα δὲ ἰδίως καὶ ἐμελέτα καὶ ἀπεμνημόνευε τὰς εἴτε ἐν πεζῷ εἴτε ἐν ἐμμέτρῳ λόγῳ παραδόσεις τοῦ ποιητικοῦ τῆς Ἑλλάδος παρελθόντος, ἃς εὐλαβὴς διετήρει ἡ μνήμη τοῦ λαοῦ. Πολλάκις καθήμενος παρὰ τὴν φλιὰν ἁπλῆς χωρικῆς καλύβης, ἀπέναντι γηραιοῦ καὶ λησμονημένου λειψάνου τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ἠκροᾶτο τοῦ συγκεκινημένου γέροντος, ἀφηγουμένου ἡρωϊκήν τινα σελίδα τῆς χθεσινῆς ἱστορίας, ἢ ψάλλοντος τὰ κατορθώματα ἀδουλώτου κλέφτου τοῦ Πίνδου καὶ τῆς Οἴτης, καὶ ἐδάκρυεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ βλέποντος δακρύοντα ἐκείνου τὰ ὄμματα, καὶ ἀπεμνημόνευε τὸ ἀκρόαμα, καὶ ἐμάνθανεν αὐτὸ ἐκ στήθους, καὶ τὸ ἀνέγραφε μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας του. Ἄλλοτε, μεθ' ὑπομονῆς προσέχων εἰς τὰ φιλόμυθα χείλη γραίας τινὸς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ καρτερικῶς φέρων πᾶσαν αὐτῆς τὴν τερθρείαν καὶ πάσας τῆς μνήμης αὐτῆς τὰς παρεκβάσεις καὶ τὰ ὀλισθήματα, ἐτέρπετο μέχρι γοητείας ἐν τῇ ἀκροάσει παλαιοῦ τινος μύθου ἢ παραλογῆς στιχηρᾶς, καὶ κατέγραφε καθ' ὑπαγόρευσιν ἐκείνης, μειδιώσης καὶ ξενιζομένης πρὸς τὸ θέαμα, τοὺς ὑποσκάζοντας στίχους της. Ἄλλοτε πάλιν, περιερχόμενος τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, ἀνεζήτει καὶ συνέλεγεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τὰ ἄσματα ἡμῶν τὰ δημοτικά, καὶ πολλὰ αὐτῶν, ἄγνωστα καὶ ἀποπεπλανημένα, ἔσωσεν ὁ Τερτσέτης ἀπὸ τῆς λήθης.

Ἀπὸ τοιούτου γνησίως ἐθνικοῦ σπόρου βλαστήσασα ἡ ποίησις ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν, οὐδόλως ἄπορον, φυσικώτατον δὲ τοὐναντίον καὶ εὐεξήγητον, ὅτι διεμορφώθη κατά τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν μορφὴν ἀληθῶς ἑλληνικὴ, ἀφελὴς πρὸ πάντων καὶ ἀνεπιτήδευτος, εὔχρους δὲ καὶ μελωδικὴ, ἀποπνέουσα πανταχοῦ σχεδὸν τὸ δροσῶδες ἄρωμα τοῦ θύμου τῶν ἑλληνικῶν βουνῶν ἢ τὴν

ὀξεῖαν ὀσμὴν τῆς πίτυος τῶν ὀρέων, καὶ φέρουσα πρόδηλον τὸν ἐπίχαριν τύπον τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἀσμάτων, τὸν μοναδικὸν ἐν τῇ δημώδει ποιήσει πάντων τῶν ἐθνῶν· τοῦτο δὲ οὐχὶ κατὰ μίμησιν αὐτῶν δουλικὴν, ἀλλὰ κατ' ἔμπνευσιν ἐλευθέραν, ἐξ αὐτοῦ, ὡς προεῖπον, τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ.

Διὰ τοῦτο δ' ἐπίσης καὶ ἡ ἐξωτερικὴ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ περιβολὴ, ἡ γλῶσσα τῶν ποιημάτων του ἦτο ἡ γνησία καὶ καθαρὰ δημοτικὴ, ἡ γλῶσσα δηλαδὴ τῆς δημοτικῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἡ γλῶσσα τοῦ Μηλιώνη, τοῦ Ζήκου, τοῦ Λιάκου καὶ τοῦ Μπουκουβάλα, ἡ γλῶσσα τοῦ Διάκου, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὑπὲρ τῆς γλώσσης ταύτης ἀνεπιγνώστως ταχθεὶς καὶ ταύτην ἀσπασθεὶς ὁ Τερτσέτης, ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου καὶ κρατεροῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνος, ὃν παρὰ τὸν ἄλλον ἐκεῖνον, τὸν δι' αἵματος καὶ σπάθης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης γινόμενον, συνεκρότουν τότε οἱ ἄνδρες τῶν γραμμάτων ἐπὶ τοῦ χάρτου διὰ γραφίδος καὶ μέλανος, ἔπραξε τοῦτο οὐχὶ ἐκ δογματικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ γλωσσικῶν θεωριῶν παραχθείς, ἀλλ' ἐξ ἐμπνεύσεως καὶ αὐτομάτως. Τοιαύτη εἶχε βλαστήσει ἐν αὐτῷ ἡ γλῶσσα, ὅπως τοιαύτη, οἵα προεῖπον, εἶχε βλαστήσει αὐθόρμητος καὶ ἐξ ἐνδομύχου ἀνάγκης ἡ ποίησις.

Ἂν ἀληθεύει, καὶ ἀληθεύει, κύριοι, ὅτι ἐν παντὶ ἀληθινῷ καλλιτεχνικῷ ἔργῳ εἰσὶν ἀλληλένδετα καὶ συμφυῆ οὕτως εἰπεῖν ἡ οὐσία καὶ ἡ μορφή, ἀμοιβαίως ὁριζόμεναι καὶ συγχρόνως γεννώμεναι, ἂν εἶνε, ὡς καὶ εἶνε, ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ ἐν τοιαύτῃ τινὶ γλώσσῃ γεγραμμένον ποίημα εἰς ταύτην καὶ μόνην ἔπρεπε νὰ γραφῇ, διότι τοιαύτην ἐγεννήθη περιβεβλημένον μορφήν, ἔστω πρόσθετον, εἰ καὶ περιττὸν ἴσως, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ταύτης ἐπιχείρημα ἡ ποίησις τοῦ Τερτσέτου καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτῆς περιβολή.

Δὲν ἔγραψε δημοτικὴν γλῶσσαν ὁ Τερτσέτης, ἐπισταμένως μελετήσας, καὶ μετὰ σπουδαίαν σκέψιν πεισθείς, ὅτι εἰς ταύτην καὶ μόνην ἔπρεπε νὰ γράφῃ· δὲν ἐξέλεξεν αὐτήν, κατακρίνων καὶ

κατηγορῶν καὶ ἀποκλείων ὡς μεμολυσμένην τὴν καθαρεύουσαν, τὴν λογίαν· δὲν ἐτάχθη ὑπὲρ τούτου μᾶλλον ἢ τοῦ ἄλλου διαλεκτικοῦ ἰδιώματος τῆς Ἑλλάδος, τοῦτο ἐκείνου προτιμῶν· δὲν συνέταξεν, ὡς ἄλλοι, διὰ πολλῶν κόπων καὶ σπουδῆς παντοδαπὴν ἐν σχήματι λεξιλογίου συναγωγὴν πάσης παραδόξου καὶ σπανίας δημοτικῆς λέξεως, ἀπομνημονευθείσης ἐδῶ ἢ ἐκεῖ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἀγρεύῃ ἐν αὐτῇ τοὺς γλωσσικούς του μαργαρίτας καὶ ἔχῃ συγχρόνως τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἑρμηνεύῃ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν σημειώσεσι, γεγραμμέναις . . . . διὰ καθαρευούσης γλώσσης· δὲν ὑπερεμάχησεν αὐτῆς διὰ σοφῶν ἐπιχειρημάτων, οὔτε ἔγραψε δημοτικὸν ἰδίωμα, ὅπως ἐνεργήσῃ προσηλυτισμὸν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἱδρύσῃ σχολήν. Ὄχι! Ἔγραψε γλῶσσαν δημοτικὴν ἀληθῆ, καθαρεύουσαν, ἀνεπιτήδευτον, πτωχὴν ἴσως ἂν θέλετε, ἀλλὰ κομψὴν χωρὶς τινος ἀξιώσεως ἢ ζητήσεως τετεχνημένης, διότι τοιαύτην ἀναγκαίως ἔπρεπε νὰ γράψῃ γράφας ὅ,τι ἔγραψε, διότι ὁμαίμομες ἐγεννήθησαν ἐν αὐτῷ ἥ τε ποίησις καὶ ἡ γλῶσσα.

Ἀμυδρῶς μόλις πού καί που ὑποφαίνονται ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ ποιήμασιν ἴχνη τινὰ ὀλίγιστα καὶ εὐδικαιολόγητα τῆς μητρικῆς αὐτοῦ ζακυνθίας γλώσσης, οἱονεὶ ἀναμνήσεις ὠχραὶ τοῦ ἑπτανησιακοῦ ἰδιώματος, — ὡς ἐν παραδείγματι ἡ λέξις λάμνω, ἡ πρόθεσις ὀχ ἀντὶ τῆς ἐκ καὶ ἄλλα τινὰ — ἀλλὰ ταῦτα ἐκλείπουσι παντελῶς σχεδὸν ἐν τοῖς νεωτέροις αὐτοῦ ἔργοις, καὶ ἡ ὁμαλή, ἀπροσκόπτως ῥέουσα γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν εἶνε πάντοτε ἡ ἀπὸ τοῦ γενικοῦ στόματος τοῦ συνόλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πηγάζουσα, ἡ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐννοουμένη, ἡ ἐπὶ τῶν ὀρέων ἡμῶν ἀντηχήσασα, ἡ ἐν τῇ δημοτικῇ ἡμῶν ποιήσει διαιωνισθεῖσα.

Μετὰ τὰ γενικώτερα ταῦτα, ἐπιλαμβάνομαι νῦν εἰδικώτερον τῶν ποιημάτων τοῦ Γεωργίου Τερτσέτου.

Πρῶτον κατὰ χρονολογικὴν τάξιν τῶν ἐκδεδομένων ποιητικῶν ἔργων τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ εἶνε τὸ Φίλημα, οὗτινος καὶ ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα. Τὸ ποίημα τοῦτο, ἐκ πεντακοσίων πεντήκοντα περίπου διμέτρων καὶ ἀνομοιοκαταλήκτων ἰαμβικῶν στίχων, ἐξε-

δόθη ἐν Ναυπλίῳ τὸ ἔτος 1833, καὶ ἐπιγράφεται μετὰ μετριοφροσύνης, ἣν εἰς πολλοὺς τῶν νεωτέρων ἡμῶν ἀοιδῶν θὰ ἠδύνατό τις νὰ εὐχηθῇ· Δοκίμιον ἐθνικῆς ποιήσεως. Εἶνε δὲ προσφώνησις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐλευθέραν καὶ βασιλευομένην ἤδη, καὶ πρὸς τὸν νέηλυν τότε πρῶτον αὐτῆς βασιλέα, τὸν ἀείμνηστον Ὄθωνα. Ὁ ποιητὴς παριστᾷ ἐν εἰδυλλιακῇ ἀληθῶς καὶ πλήρει γοήτρου εἰκόνι τὴν ἐν πολέμῳ καὶ ἐμφυλίοις σπαραγμοῖς σκληρῶς δεδοκιμασμένην καὶ κατάπονον πλέον καὶ βαρυαλγῆ πατρίδα, οἱονεὶ δεχομένην τὸν πρῶτον τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀγάπης ἀσπασμὸν ἐκ τοῦ νεαροῦ χείλους τοῦ πρώτου αὐτῆς βασιλέως. Ἔνθους περιγράφει τὸ πάσας τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διαδραμὸν χαρμόσυνον ἐκεῖνο σκίρτημα, καὶ μετὰ τρυφερᾶς περιπαθείας κατάγει εἰς χαιρετισμὸν τοῦ νέου ἡγεμόνος νέους καὶ νεάνιδας ἀνθοφόρους, ἄνδρας ἡλιοκαεῖς καὶ τραχεῖς πολεμάρχους, παιδία γλυκὺ μειδιῶντα καὶ γέροντας δακρύοντας πολιούς. Εἶτα, μεταπηδῶν αἴφνης, ἀτέχνως μὲν ἴσως ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος εἰς τὴν παλαιὰν γερμανικὴν πατρίδα τοῦ βασιλέως ἐκείνου, καὶ μακαρίζων αὐτὴν ὅτι τοιοῦτο παρήγαγε βλάστημα, ἀφηγεῖται συγκινητικώτατον διάλογον τοῦ πολιότριχος Λουδοβίκου καὶ τοῦ νεανίσκου Ὄθωνος, παρεισάγει πολλὰς εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν ἐνδόξων σελίδων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ καταπαύει τὸν λόγον παρακαλῶν τὸν γέροντα βασιλοπάτορα νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν χώραν τὴν ἑλληνικήν.

Ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ μετριόφρονι δοκιμίῳ τῆς ποιήσεως τοῦ Τερτσέτου, ὅπερ ὀρθότατα καὶ προσφυέστατα ἐπέγραψεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐθνικῆς ποιήσεως δοκίμιον, καταφαίνονται ἤδη πᾶσαι αὐτοῦ αἱ ἀρεταί, ἡ ἀφέλεια, ἡ χάρις, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ αἰσθήματος θέρμη, ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ ἀνεπιτήδευτον τῆς ἐκφράσεως. Σελίδας τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ποιήσεως νομίζει τις ὅτι ἀναγινώσκει, ἀναγινώσκων τὸ Φίλημα, καὶ ἁπαντᾷ ἀληθῶς ἐν αὐτῷ πάντα ἐκείνης τὰ πλεονεκτήματα, ὡς καὶ πάσας τὰς συμφυεῖς εἰς τὴν ἄτεχνον καὶ δημώδη ποίησιν ἐλλείψεις, οἷον τὸ ἀσυνάρτητον πολλαχοῦ τῶν ἐννοιῶν, τοῦ ῥυθμοῦ ἐνίοτε τὸ χωλαῖνον ἢ

τῆς ἐκφράσεως ποὺ καί που τὸ ἀνεπαρκές. Ὅ,τι ὅμως ἰδίως ἐπικρατεῖ ἐν τῷ Φιλήματι καὶ δίκην φαεινοῦ μετεώρου ἐπιλάμπει αὐτὸ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, εἶνε μύχιος καὶ θερμὴ τῆς πατρίδος ἀγάπη, πανηγυρισμὸς ἔνθους τῆς Ἑλλάδος, ἔρως ἀληθὴς πρὸς τὰ ἀρρενωπὰ κάλλη τῆς ἠλευθερωμένης ἡρωΐδος.

Ἀντὶ ὅμως πεζῶν καὶ ψυχρῶν ἀναπτύξεων, θὰ προτιμήσετε βεβαίως, κύριοι, νὰ ἀκούσετε λαλοῦντα αὐτὰ τὰ εὔγλωττα χείλη τοῦ ποιητοῦ.

Ἰδοὺ πῶς ἀρχίζει τὸ Φίλημα, πῶς προσαγορεύει ὁ ποιητὴς τὴν πατρίδα του·

Ἑλλάδα μου, πατρίδα μου,
ὦ τάφε τῶν γονηῶν μου!
Ὦ καλὴ γῆ, ποῦ γεύθηκα
πρώτη φορὰ τὸν ἥλιο,
κ' εἶδα τ' ἀστέρια τῆς νυκτὸς
καὶ τὴν γλυκειὰ σελήνη,
κι' ἄκουσα τὰ λαλούμενα
'ς τὸ ἥσυχο ἀκρογιάλι,
κ' εἶδα κοράσια νὰ πηδοῦν
καὶ νέαις παντρεμέναις,
καὶ τὸ φεγγάρι τὰ ξανθὰ
μαλλιά τους νὰ φωτίζῃ.
Τὰ παλληκάρια μὲ φωνὴ
ἀκοίμητη κι' ὡραία
ἠχολογοῦσαν τοῦ ἔρωτος
ἢ τῆς αὐγῆς τὰ κάλλη,
ἢ τὸν Μιαούλη τραγουδοῦν,
ἢ τῶν Ψαρρῶν τοὺς νέους,
ποῦ καίουν, θάφτουν τὸν ἐχθρὸ
'ς τὴν ὥρα ποῦ δειπνοῦσε.—
Καλὴ πατρίδα μου, ἄκουσε
νεώτατο τραγοῦδι.

Ὡσὰν παρθένα λυγερή,
τῆς νηότης τὸ λουλοῦδι,
ποῦ ἔχει τραγούδια καὶ χαραίς,
ποῦ ἔχει δροσᾶτα χείλη,
τέτοιας λογῆς, Ἑλλάδα μου,
ἡ εὐμορφία σου φέγγει,
γιατί σ' ἐφίλησε καλὸς
κι' ἀνδρειωμένος νέος. . . .
Τὸ πρόσωπό σου ἀνάδωσε
τὴν πρώτη κοκκινάδα,
'σὰν εἶν' τοῦ ῥόϊδου τὰ κλωνιά,
ἢ ῥοδαριᾶς τὰ ἄνθη,
ποῦ 'ς τὰ γλυκοχαράγματα
ἀνοίγουν τὸ κλαδί τους,
κ' ἀπ' τὴν πολλήν τους εὐωδιὰ
λιγοθυμᾷ ὁ διαβάτης.

Πολλὰς ἔτι ἄλλας ὡραίας ἐπίσης σελίδας ἠδυνάμην νὰ ἐκλέξω ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου ὡς εὐχάριστον ὑμῖν ἀκρόαμα, οἷον τὴν περιγραφὴν τῶν εἰς τὸν νεαρὸν βασιλέα προσερχομένων ἐπὶ τοῦ πλοίου χωρικῶν, ἢ τοὺς περιπαθεῖς λόγους τοῦ γέροντος Λουδοβίκου πρὸς τὸν νεοστερῆ αὐτοῦ υἱόν· δὲν τὸ ἐπιχειρῶ ὅμως, φοβούμενος μὴ τὸ γαληνὸν καὶ διαυγὲς νᾶμα τῆς ποιήσεως τοῦ Τερστέτου μὲ παρασύρῃ πέραν τῶν ὁρίων μεμετρημένου ἀναγνώσματος.

Μετὰ τὸ Φίλημα ἐξέδωκεν ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ ἔτος 1847 ἐν Ἀθήναις τὴν Ἁπλῆν Γλῶσσαν, ἤτοι συλλογὴν ποιημάτων καὶ διηγήσεων, ἐν ᾗ κατὰ παράδοξόν τινα καὶ ἀνεξήγητον σκέψιν, περιέλαβεν οὐ μόνον ἴδια ἑαυτοῦ ποιήματα ἀλλὰ καί τινα τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, καὶ ἄλλα, ὧν δὲν κατώρθωσα νὰ μάθω τὸν ποιητήν, καίτοι βοηθούμενος ὑπὸ τῆς μνήμης καὶ τῶν γνώσεων τοῦ κυρίου Χ. Φιλαδελφέως, στενοῦ φίλου τοῦ Τερτσέτου, εἰς ὃν

καὶ δημοσίᾳ νῦν εὐγνωμονῶ ἀνθ' ὅσων πολυτίμων ἀληθῶς εἰδήσεων εὐηρεστήθη νὰ μοὶ παράσχῃ περὶ τούτου. Οὕτως ἀναμφισβήτητα τοῦ Τερτσέτου ποιήματα περιλαμβάνει ἡ Ἁπλῆ Γλῶσσα τὰ ἑξῆς: Εἰς τὸν Ἀποσπερίτη, Τραγούδι τῶν Ἀθηναίων, ἡ Ἀγλαΐα, ἡ πλάνη τοῦ χοροῦ, ἡ τέσσεραις Λεμονιαὶς, ἡ ῥαχούλα τῆς Αἴγινας, ἡ Ἀναστασία, ὁ Ἰμπραΐμης καὶ ὁ Κιουταχῆς, ἡ δικαία ἐκδίκησις, Κυνηγὸς πρὸς τὰ πουλιά, καὶ Εἰς τὴν Γλυκερίαν. Εἰς τὰ ποιήματα ὅμως ταῦτα δὲν θέλω μακρότερον παραμείνει, καθότι προδήλως καὶ ἀναντιῤῥήτως εἰσὶ τὰ ἀσθενέστατα τῆς λύρας τοῦ Τερτσέτου μελωδήματα, ἐγεννήθησαν δὲ τὰ πλεῖστα, ὡς ὑποθέτω, ἐξ εἰδικῶν ἀφορμῶν, ὡς τὰ ὑπὸ τῶν γερμανῶν καλούμενα Gelegenheitsgedichte. Ἐκτὸς στίχων τινῶν τοῦ Ἀποσπερίτου, τῶν ἐν ἀρχῇ στροφῶν τῆς Ῥαχούλας τῆς Αἴγινας, τῶν τελευταίων στίχων τῆς Ἀναστασίας καὶ τῶν περὶ τὸ μέσον τοῦ Ἰμπραΐμη καὶ τοῦ Κιουταχῆ, ἐν οἷς ἀναγνωρίζει τις τὸν γνήσιον καὶ ἀληθινὸν Τερτσέτην, τὰ λοιπὰ εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὠχρὰ στιχούργησις τόπων κοινῶν, ἐν οἷς οὔτε τὸ αἴσθημα περισσεύει, οὐδ' αὐτὴ ἡ τοσοῦτον συνήθης παρὰ τῷ ποιητῇ ἡμῶν χάρις ἐπιφαίνεται.

Διὰ τοῦτο μεταβαίνω ἀμέσως εἰς δύο ἄλλα, τὰ γνωστότατα καὶ κυριώτατα κατὰ τὴν κοινοτέραν γνώμην ποιήματα τοῦ Τερτσέτου, τὸ μὲν ἐπιγραφόμενον Κόρινναι καὶ Πίνδαρος, τὸ δὲ Οἱ γάμοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν εἰς τὰ Σοῦσα τῆς Περσίας. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον ἐγράφη ἐν ἔτει 1853 καὶ ὑπεβλήθη εἰς τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸν ποιητικὸν διαγωνισμόν, τὸ δὲ δεύτερον, γραφὲν ἐν ἔτει 1856 ἐστάλη ἐπίσης εἰς τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸν ἀγῶνα. Ἦτο ὡραία τότε ἀληθῶς ἡ ποιητικὴ ἐκείνη παλαίστρα, ἣν ἐκόσμουν ὁ Ζαλοκώστας, ὁ Τερτσέτης, ὁ Καρασούτσας, ὁ Βερναρδάκης. Ποιηταὶ πρὸς ποιητὰς ἠγωνίζοντο, ἡ εὐγενὴς δ' ἐκείνη σταδιοδρομία δὲν εἶχεν ἔτι μεταβληθῇ εἰς στιχουργικὸν φροντιστήριον.

Τῶν δύω τούτων ποιημάτων τὸ μὲν Κόριννα καὶ Πίνδαρος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ 75ῳ φυλλαδίῳ τῆς Πανδώρας τὸ ἔτος 1853 εὐθὺς μετὰ τὸν ἀγῶνα, οἱ δὲ Γάμοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξεδόθησαν τὸ ἔτος 1856 ἐν ἰδίῳ τεύχει, ἐν ᾧ συμπεριέλαβεν ὁ ποιητὴς καὶ τὴν Κόρινναν καὶ Πίνδαρον. Οὕτω δέ, ὀρθότατα φρονήσας ὁ Τερτσέτης, συνέδεσε διὰ τῆς αὐτῆς δημοσιεύσεως τὰ δύο ταῦτα ὅμοια καὶ ὁμοταγῆ προϊόντα τοῦ ποιητικοῦ του καλάμου. Αὐτὸ δὲ τοῦτο θέλω πράξει καὶ ἐγώ, συνάπτων ὅσον τὸ δυνατὸν εἰς μίαν τὰς περὶ αὐτῶν κρίσεις μου, καίτοι ἰδίᾳ περὶ ἑκατέρου πραγματευόμενος. Διὰ τοῦτο δέ, πρὶν ἢ προβῶ χωρίζων τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, εὔκαιρον νομίζω νὰ ἑλκύσω τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἰς κοινόν τι κατ' ἀμφότερα φαινόμενον, ὅπερ ἔσται μία ἔτι ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τοῦ βαθέος καὶ ἀληθοῦς αἰσθήματος τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπερ ἐνέπνεε τὴν μοῦσαν τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν.

Ἀμφότερα τὰ ποιήματα ταῦτα ἔχουσιν ἀρχαϊκὰς ὑποθέσεις· ἀμφότερα μετάγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸν παλαιὸν ἑλληνικὸν κόσμον· ἀμφότερα ἀνοίγουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν αὐλαίαν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, καὶ ἀναπλάττουσι πρὸ τῆς φαντασίας ἡμῶν μεγάλα ἐξ αὐτῆς καὶ καλλίμορφα σκηνογραφήματα. Σεμναὶ καὶ ἐπιβάλλουσαι τῆς ἀρχαιότητος μορφαὶ παρέρχονται εἰς τὴν σκηνήν, ζωογονούμεναι ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ· κόσμος ὁλόκληρος ἀρχαίων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων καὶ παραδόσεων ἐκτυλίσσεται ἐπ' αὐτῆς, ἀναζῶν ὑπὸ τὴν μαγικὴν πνοὴν τῆς Μούσης, τοπεῖα δὲ ὡραῖα, ἀπὸ χιλιετηρίδων ἤδη ἐξαφανισθέντα, ἀναλαμβάνουσι χλόην καὶ ψίθυρον, καὶ ὅμιλος εὔχρους ποικίλων προσώπων τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τῶν παλαιῶν μυθολογικῶν παραδόσεων, πρὸ αἰώνων ἤδη ἐξανεμωθείς, ἀνεγείρεται ἐκ τῶν παγερῶν μνημείων τοῦ παρελθόντος καὶ προσμειδιᾷ ἱλαρὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην. Ταῦτα δὲ πάντα γίνονται διὰ τῆς περιβολῆς τοῦ σημερινοῦ Ἕλληνος, — τοῦ Ἕλληνος ἐκείνου περὶ οὗ ἀνωτέρω ἔλεγον — διὰ τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ, διὰ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντυπώσεων, διὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ τέλος τῆς σημερινῆς, τῆς γλώσσης ἐκείνης τῆς

ὀρεσιτρόφου καὶ μελωδικῆς, τῆς γλώσσης τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἀσμάτων καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Τερτσέτου.

Καὶ ὅμως, ἐνῷ τοσαύτη χρονικὴ παρεμπίπτει ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ ἀναζωογονουμένου καὶ τοῦ ἀναζωογονοῦντος, ἐνῷ τοσοῦτοι χωρίζουσιν αἰῶνες τὸν Λάζαρον τοῦ παρελθόντος καὶ τὸν Μεσσίαν τοῦ παρόντος, ἐνῷ τοιαύτη κατ' ἐπιφάνειαν ἀντίθεσις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο κόσμων, ὁ σύνδεσμος αὐτῶν ἀποτελεῖ ὅλον ποιητικὸν καὶ ἁρμονικώτατον, οὐδὲν ἔχον τὸ προσκροῦον, τὸ ἄτοπον ἢ τὸ συνταράσσον τὴν ἁρμονίαν τοῦ ὅλου, ἡ δὲ ποιητικὴ τοῦ πάλαι διὰ τοῦ νῦν ἀνάπλασις εἶνε τοσοῦτον τελεία καὶ πλήρης, ὥστε ἀπορεῖ τις ἀληθῶς ἀναγινώσκων, πῶς τὸ ἔνδυμα τοῦ σήμερον τοσοῦτον εὐαρμόστως καὶ ὡς σύγχρονόν τι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατασκεύασμα περιβάλλει τὴν μεγάλην καὶ ὑψικόθορνον τοῦ πάλαι μορφήν.

Τοῦτο καταδεικνύει οὐ μόνον τὴν εὐτυχῆ καὶ ἀληθῶς ποιητικὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βαθεῖαν συγγένειαν καὶ αὐτόχρημα ταὐτότητα τῶν δύο κόσμων. Εἶνε καὶ τοῦτο πρόσθετος, ποιητικὴ μὲν καὶ οὐχὶ ἐπὶ παραπομπῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιχειρημάτων στηριζομένη, ἀλλ' ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῆς πηγάζουσα, διὰ τῆς κραταιᾶς της φωνῆς ἐπικυρουμένη καὶ πολὺ ἀληθεστέρα διὰ τοῦτο ἀπόδειξις, ὅτι, ὅσα καὶ ἂν λέγωσιν οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος νεκροσκόποι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ζῇ οὗτος ἀληθὴς καὶ ἀδιάφθορος ἐν τῇ σημερινῇ γενεᾷ, τῇ ἀδιαφθόρῳ ἔτι καὶ ἑλληνικῇ, ἀναζῇ ἀκέραιος καὶ σῶος ἅμα τῇ πρώτῃ ἐπ' αὐτὸν ποιητικῇ πνοῇ, καὶ ταὐτίζει εἰς ἕνα κοινὸν παλμόν, εἰς ἓν φρόνημα, εἰς μίαν ζωὴν τὸν παλαιὸν καὶ τὸν νέον Ἕλληνα. Ἡ ἀπόδειξις δὲ αὕτη ὀφείλεται, μέχρι τοῦ νῦν, εἰς τὴν γλυκεῖαν καὶ ἐθνικὴν τοῦ Τερτσέτου Μοῦσαν, εἰς τὴν Μοῦσαν ἐκείνην ἥτις ἐνέπνευσε τὴν Κόρινναν καὶ τὸν Πίνδαρον καὶ τοὺς Γάμους τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ποιημάτων τὸ μὲν πρῶτον σκοπεῖ τὴν ποιητικὴν ἀφήγησιν τοῦ μεταξὺ τῆς ταναγρίδος ποιητρίας καὶ τοῦ ἑλικωνίου κύκνου τῶν Θηβῶν ποιητικοῦ ἀγῶνος, καθ' ὃν ἡττήθη

ὡς γνωστὸν ὁ Πίνδαρος, ἀμαθέσι περιπεσὼν ἀκροαταῖς, ὡς λέγει ὁ Αἰλιανός· τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἐξιστόρησιν καὶ διὰ φαντασιῶν ὅλως λεπτομερειῶν ἀπεικόνισιν τῆς μεγαλοπρεποῦς τελετῆς τῶν ἐν Σούσοις γάμων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡττημένου Δαρείου. Ἀμφότερα τὰ ποιήματα φέρουσι τὸν ἐξωτερικὸν τύπον διηγηματικῆς ποιήσεως, δὲν εἶνε ὅμως κυρίως εἰπεῖν διηγηματικά, ἀλλὰ σειρὰ μᾶλλον ἑκάτερον αὐτῶν λυρικῶν ἐκχύσεων. Ὁ Τερτσέτης, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, δὲν ἦτο ποιητὴς τεχνίτης, ἀλλὰ ποιητὴς δημοτικός· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁσάκις ἔγραψεν ἔργα μακρότερα, ὑπερβαίνοντα τὸν μικρὸν συνήθη κύκλον τοῦ λυρικοῦ ποιήματος, διετήρησε μὲν τὰς χαρακτηριζούσας αὐτὸν ἀρετὰς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, ἥμαρτε δὲ σχεδὸν πάντοτε ἐν τῷ συνόλῳ, ὅπερ στερεῖται παρ' αὐτῷ τοῦ συνδέσμου ἐκείνου τοῦ ὀργανικοῦ, τοῦ ἐμφαίνοντος ὅτι μία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διήκει πνοή, ὅτι μία ἡ θεμέλιος τοῦ ποιήματος ἰδέα, ὅτι εἷς ὁ ἄξων περὶ ὃν στρέφεται τὸ ὅλον μετὰ τῶν ἐλαχίστων αὐτοῦ μερῶν.

Ἡ περὶ τὴν σύνθεσιν ἔλλειψις αὕτη καταφαίνεται ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασιν ἐκείνοις, ποὺ μὲν ἐμφανέστερον ποὺ δὲ ἀμυδρότερον, μύθου δέ, καθ' ἣν σημασίαν ἀποδίδει σήμερον εἰς τὴν λέξιν ταύτην ἡ κριτική, ἴχνη μόλις διακρίνονται ἐν αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπιχειρῶ ἀνάλυσιν τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν, καθότι οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν εἶναι αὕτη ἢ ἁπλῆ τῶν καθ' ἕκαστα σκηνῶν ἀπαρίθμησις. Ἀντὶ ὅμως τῆς ἐν τῷ συνόλῳ ἐλλείψεως ταύτης, πόσαι καὶ ποῖαι αἱ τῶν καθ' ἕκαστα καλλοναί! Ποία ζωὴ ἀληθὴς ἐννοιῶν, ποία χάρις καὶ ἀφέλεια ἐκφράσεως, ποῖον κάλλος εἰκόνων, ποία αἰσθήματος ἀλήθεια! Ἀνέφικτα πράγματι καὶ ἀμίμητα πρόκεινται ἡμῖν πρότυπα γνησίας ἑλληνικῆς λυρικῆς ποιήσεως αἱ πλεῖσται τῶν εὐκόλως χωριζομένων περικοπῶν τῶν δύο ἐκείνων ποιημάτων. Ἡ περιγραφὴ τῶν παρασκευῶν τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ Κορίννῃ καὶ τῷ Πινδάρῳ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀγωνιζομένων ποιητῶν ψαλλόμενα ἄσματα, ὡς ἐπίσης ἐν τοῖς Γάμοις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ περιγραφὴ τῆς ἀρχῆς, ἡ εὐκτήριος πρόποσις τοῦ Ἀλεξάν-

δρου καὶ τὰ γαμήλια ἄσματα εἰσὶ τοσαῦτα ἀριστουργήματα δημοτικῆς ποιήσεως, συνυφασμένα ἐκ παλαιῶν καὶ νέων ἰδεῶν, δι' ἐγκρατείας κλασικῆς καὶ χάριτος νέας, εἰς ἱστὸν πολύτιμον καὶ ἀπαστράπτοντα, χρυσοῦν ἔχοντα τὸν στήμονα καὶ ἀργυρᾶν τὴν κρόκην.

Ἀναγινώσκω ὑμῖν, κύριοι, περικοπάς τινας τῶν ποιημάτων τούτων, δυναμένας πολὺ αἰσθητότερον νὰ λαλήσωσιν εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν ὑμῶν, ἢ πάντες ἐμοῦ οἱ λόγοι.

Ἰδοὺ ἐν πρώτοις τὸ πρῶτον ἆσμα τῆς Κορίννης·

Ἀκούσατε εἰς μία νηὰ τοῦ ἔρωτος τὴ χάρι.
Βασίλισσα βασίλευε 'ς ὅλη τὴ Θεσσαλία,
ποῦ ἔχει τοὺς δαφνοστόλιστους κάμπους καὶ τὸ ποτάμι,
ποῦ τὰ νερά του 'ς τὸν γιαλὸ χύνει μ' ἀνθοὺς καὶ ῥόδα.
Ἀνδρόγυνο ἦσαν ζηλευτὸ αὐτὴ καὶ ὁ βασιλέας·
ἦ χάραις καὶ ὁ ἔρωτας τοὺς εἶχαν τεριασμένους,
καὶ 'ς τὴν ἀγάπη τῆς καρδιᾶς, 'ς τὰ νηάτα καὶ 'ς τὸ κάλλος
ἔκαμαν κ' ὥμορφα παιδιά. ὡσὰν τ' ἀφρᾶτα μῆλα.
Ὁ βασιληὰς ἀῤῥώστησε, Χάρος τὸν κινδυνεύει,
ἡ χρυσῆ τρέμει νὰ κοπῇ κλωστὴ τῆς νηότητός του.
Ἦλθε χρησμὸς ἀπ' τοὺς Δελφούς, ἦλθε χρησμὸς καὶ λέγει.
ἦ μοῖραις στέργουν νὰ χαρῇ τὰ νηάτα του ὁ νέος,
ἂν ἄλλος πάρῃ θάνατο, καὶ ἰδῇ τ' ἀνήλιο χῶμα,
ἢ παλληκάρι, ἢ γέροντας, κοράσιο ἢ πανδρεμένη.
Οἱ φίλοι του ἀποσύρθηκαν, κανεὶς μιλιὰ δὲν βγάνει.
Μάννα, γονηός του θλίβονται, ἀλλ' ἀγαποῦν τὸν ἥλιο·
τοῦ ἥλιου νὰ ὑστερηθοῦν δὲν στέργουν ταὶς ἀκτίναις.
Ἀλλ' ἡ βασίλισσα, πιστὴ 'ς τοῦ ἔρωτος τὴ φλόγα,
ἀγκαλιαστὰ τὰ τέκνα της, λέγει 'ς τὸ σύζυγό της· —
βροχή, βροχὴ τὰ δάκρυα ῥαντίζουν τὰ παιδιά της —
— Λάβε, σ' ἀφίνω τὰ παιδιά, κόρη καὶ ἀγόρια δύο,
κ' ἐγὼ 'ς τὸν ἅδη θὰ διαβῶ, 'ς τ' ἀνήλιο τὸ σκοτάδι.
Σὰν τὰ θωρῇς θυμίζου με, σὰν τὰ θωρῇς νὰ κλαίῃς.

Κι' ἂν πάρῃς ἄλλη ὠμορφονηά, ἰδὲς μὴν τὰ πικραίνῃ.
Δὲν στέργει ὁ νηὸς τὴν ἀλλαγή, Χάρο παρακαληέται·
ἡ μοῖραις δὲ ξεγράφουνε τὸ λόγο τῆς Ἀλκήστης,
καὶ ἦλθε ὁ Χάρος, μάρανε τ' ὡραῖο πρόσωπό της.
Σ' τὸν τάφον ποῦ τὴν πήγαιναν, μὲ θρηνωδίαν τοῦ κόσμου,
ἄνδρας Θηβαῖος, ἥρωας, πάνου 'ς τὸ μνῆμα ἐφάνη,
μάννας ἀργίτισσας υἱός, 'ς τὴ Θήβα γεννημένος.
Κρατεῖ σαΐτα καὶ σπαθί, βαστᾷ βαρὺ κοντάρι·
τὸν Χάρο ἐπολέμησε 'ς τὰ μαρμαρένια ἁλώνια.
Σ' τοῦ ἥλιου τὸ βασίλεμμα 'ς τὴν γῆν τὸν γονατίζει·
καὶ ἀφοῦ τὸν Χάρο ἐνίκησε, ἡ ὠμορφονιὰ ἀναστήθη.
Λάμπει τὸ κάλλος τῆς ζωῆς 'ς τῆς γυναικὸς τὰ μάτια.
Χαίρου, ὦ Θήβα ξακουστή, μὲ τὸ γενναῖό σου τέκνο!»

Ποία θελκτικὴ ἀναπαράστασις τοῦ ποιητικωτάτου ἐκείνου μύθου τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς θρησκείας περὶ Ἀδμήτου, Ἀλκήστιδος καὶ Ἡρακλέους! Ἀνανεοῦται, νομίζει τις, ἀληθῶς πᾶσα ἡ ὡραία ἐκείνη μυθολογικὴ παράδοσις, καὶ ἐνῷ ἐξ ἑνὸς ὑπολαμβάνει τις ἐναύλους τοὺς στίχους τούτους τοῦ Εὐριπίδου·

Τούς δε . . . φιλεῖς
οὐχ ἧσσον ἢ 'γὼ παῖδας, εἴπερ εὖ φρονεῖς·
τούτους ἀνάσχου δεσπότας ἐμῶν δόμων,
καὶ μὴ 'πιγήμῃς τοῖσδε μητρυιὰν τέκνοις,
ἥτις κακίων οὖσ' ἐμοῦ γυνή, φθόνῳ
τοῖς σοῖσι κἀμοῖς παισὶ χεῖρα προσβαλεῖ

ἐνθυμεῖται ἐξ ἑτέρου τὴν ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ἄσμασι μάχην τοῦ Χάρου καὶ τοῦ Διγενῆ, οἵτινες

ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε 'ς τὰ μαρμαρένια ἁλώνια.

Τοσοῦτον, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, συμφύονται στενῶς καὶ ταὐτίζονται ἐν τῇ ποιητικῇ φαντασίᾳ τοῦ Τερτσέτου καὶ ἐν τῇ ἐξω-

τερικῇ αὐτῆς ἐκδηλώσει ὁ ἀρχαῖος καὶ ὁ σημερινὸς ἑλληνικὸς βίος. Τοσοῦτον ἀξιοσημείωτος εἶνε παρ' αὐτῷ οὐ μόνον ἡ «ἐπιτυχεστάτη τάσις» ὡς παρετήρουν οἱ ἀκαδημαϊκοὶ κριταὶ κατὰ τὸ ἔτος 1853, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἡ ἐπιτυχία, «τοῦ νὰ συνυφάνῃ», ὡς λέγουσι, «τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν βίον μετὰ τοῦ νέου δημοτι-» τικοῦ, τοῦ νὰ εἰσπνεύσῃ εἰς τοὺς νεκροὺς μύθους ζωήν, καὶ νὰ » ἀποδώσῃ αὐτοῖς ὃν πολλάκις εἶχον χαρακτῆρα δημοτικῆς ποιή-» σεως».

Πρὶν ἢ καὶ ἐκ τῶν Γάμων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναγνώσω ὑμῖν στίχους τινάς, ὡς πρόσφορον τοῦ ὅλου ἀπόγευμα, ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ ἀνασύρω πρὸ ὑμῶν τὴν αὐλαίαν τῆς ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ποιητοῦ κυοφορίας τοῦ ὡραίου τούτου ποιήματος, ἀποσπῶν ὀλίγας περιόδους ἐκ τοῦ λόγου, ὃν προοιμιαζόμενος τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ ἀπήγγειλεν ὁ Τερτσέτης κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1856. Τοῦτο οὐ μόνον θέλει γνωρίσει εἰς ὑμᾶς καὶ τὸν ῥήτορα Τερτσέτην, ἀλλὰ θέλει αἰσθητότερον καταδείξει, πῶς ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ ἐγίνετο ἡ μετεμψύχωσις οὕτως εἰπεῖν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, πῶς ὁ ποιητὴς τῆς νέας Ἑλλάδος ἀνήρχετο πρὸς τὴν παλαιάν, πῶς ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς ἀνεγεννᾶτο ἐν τῇ νέᾳ.

«Πιστεύσατέ μου», λέγει πρὸς τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ, «πιστεύσατέ μου, κύριοι ἀκροαταὶ καὶ κυρίαις, ὅτι μελετῶντας μελετῶντας, βυθισμένος εἰς τοὺς παλαιοὺς αἰῶνας τῆς Μακεδονίας, ἦτον ὥραις τῆς ἡμέρας μου, ποῦ μοῦ ἐφαίνετο νὰ ἦμαι ἕνας τῶν ζώντων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἕνας τοῦ παλατιοῦ τοῦ Φιλίππου, ὑπηρέτης ἁπλός, ὄχι ἀρχιτρίκλινος — μεγαλεῖα δὲν ἤθελα, μοῦ ἔφθανε νὰ βλέπω τὸν Ἀλέξανδρον. Βεβαιωθῆτε, ὅτι τὸν εἶδα νὰ γεννηθῇ, τὸν κοίμησα εἰς τὴν ἀγκαλιά μου, ἦτον βρέφος ξανθό, χιονᾶτο, γελούμενο, εὐωδιασμένο, — χάρισμα φυσικὸ ἡ εὐωδία τοῦ σώματός του· τὸν εἶδα εἰς τὴν παιδική του ἡλικία νὰ πλαγιάζῃ μὲ βαρὺ βόλι εἰς τὸ χέρι, νὰ πέφτῃ τὸ βόλι, νὰ τὸν ξυπνᾷ ἡ βροντή, διὰ νὰ καταγίνεται εἰς τὰ μαθήματά του — παιδὶ καὶ τὸ ἔπιανε ὁ ὕπνος. Τὸν εἶδα νὰ κυττάζῃ εἰς τὰ μάτια τὸν Ἀρι-

στοτέλη, καὶ νὰ τὸν σέβεται περισσότερο ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ὅταν ἐμεγάλωσε, πάλιν εἰς τὴν πλάνην μου βυθισμένος, μοῦ ἐφαίνετο σὰν καὶ νὰ ἤμουν συνοδοιπόρος εἰς τὰ ταξείδια του· ἐπήγαμε μαζὴ εἰς τοὺς Δελφούς, ἤθελε νὰ ἐρωτήσῃ τὸν χρησμὸν διὰ τὴν ἐκστρατείαν του...»

Καὶ οὕτω ἀναπτύσσεται πρὸ τῆς φαντασίας τοῦ Τερτσέτου ὁλόκληρος ἡ μεγάλη ἐποποιΐα τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ζῶσα, ἐμψυχουμένη, τοιαύτη δὲ μεταδίδεται εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ, καὶ τοιαύτη χωνευομένη ἐν τῇ ψυχῇ του, ἀναβλαστάνει εἰς ποίησιν ἀληθινήν, ποίησιν ζῶσαν, ἑλληνικήν, καὶ γεννᾷ τοὺς Γάμους τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἠδυνάμην νὰ ἀναγνώσω ὑμῖν ἀποσπάσματα, μαργαρίτας ἀληθεῖς τοῦ διαδήματος τοῦ ποιητοῦ. Φοβούμενος ὅμως μὴ προώρως ἔτι ἐξαντλήσω τὴν ὑμετέραν ὑπομονήν, ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγους μόνον ἐκ τῆς ἀρχῆς στίχους·

Σ' τὰ Σοῦσα γάμοι γίνονται, μύρια βαροῦν παιγνίδια,
παίζουν φλογέραις τεχνηταίς, λύραις, χρυσῆ κιθάρα·
σμίγει καὶ ὁ τραγουδιστὴς τὴν ὥμορφη φωνή του·
πολλαὶς φωναὶς τραγουδιστῶν φωνὴν ὁμοιάζουν μίαν.
Μέτρα τοὺς ὥμορφους γαμβρούς! περνοῦν τοὺς ἐνενῆντα,
ἀπὸ Μακεδονίτισσαις μητέρες γεννημένοι.
Ὅσοι κ' οἱ εὔμορφοι γαμβροί, τόσα καὶ τὰ κοράσια.
Ἥλιος ξανθὸς γλυκειᾶς αὐγῆς τὸ κάλλος τῶν παρθένων,
τὰ δροσερὰ τὰ στήθη τους θάκρυ τὰ βρέχει ἀθῶο.
Κάθονται εἰς θρόνους ἀργυροῦς οἱ νέοι μὲ τὴν ἀράδα·
ψηλότερος κι' ὁλόχρυσος τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ θρόνος.
Λάμπει κορῶνα 'ς τὰ ξανθὰ μαλλιὰ τοῦ βασιλέως,
τὰ ῥόδα τῆς νεότητος ἀνθοῦν 'ς τὸ πρόσωπό του,
οἱ φίλοι του νὰ τὸν θωροῦν χαίρονται κι' οἱ ἐχθροί του.
. . . . . .
Ἔρχονται ἡλιοστάλακταις ἡ νέαις τῆς Περσίας.
Πρώτη ἡ Βαρσίνα φαίνεται, ἡ κόρη τοῦ Δαρείου,

ἀπὸ μητέρα ὀρφανή, καθὼς κι' ἀπὸ πατέρα.
Τὴν εἶδε ὁ Ἀλέξανδρος, σηκώθηκε ἀπ' τὸν θρόνο,
ἀπ' τὴ δεξιὰ τὴν ἔπιασε καὶ τὴν φιλεῖ 'ς τὸ στόμα.
Ὡς κλαδὶ τρέμει εἰς τὸ βουνό, ἔτρεμε τὸ κοράσιο.
Ὅλ' οἱ γαμβροὶ ἐφίλησαν ταὶς κορασιαὶς 'ς τὰ χείλη·
δεξιοὶ κρατῶντας ταὶς δεξιαὶς εἰς τὰ θρονιὰ ἐκαθίσαν.
Ἀθῶα ἑλληνόπαιδα καὶ ἀγόρια τῆς Ἀσίας
φέρνουν ποτήρια ὁλόχρυσα, γλυκὸ κρασὶ γεμᾶτα·
ὁ βασιλεὺς κι' οἱ στρατηγοὶ δέησι γιὰ νὰ κάμουν,
νὰ εὐχηθοῦν ἀπ' τοὺς Θεοὺς χαραὶς καὶ μεγαλεῖα».

Παρέρχομαι τοὺς ὡραίους στίχους τῆς εὐχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τοὺς γλυκεροὺς ὕμνους τῶν ψαλτῶν τοῦ ὑμεναίου, καὶ παραμένω μικρὸν εἰς τὴν ἐν τέλει, ἐν μέσῳ πάσης τῆς νυμφικῆς πομπῆς, παράδοξον καὶ ἀλλόκοτον ὀπτασίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθ' ἣν Ἰωάννης ὁ Θεολόγος παρίσταται ἀποκαλύπτων αὐτῷ τὰ μέλλοντα, τὸν Θεάνθρωπον Σωτῆρα, τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Μνημονεύω δὲ τῆς περιέργου ταύτης λύσεως τοῦ ποιήματος, ἐν ᾧ ἐπὶ τέλους εἰκονίζεται ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων καὶ σημειῶν ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἵνα παρατηρήσω μόνον, ὅτι τῆς ὑψηλῆς ταύτης καὶ ἐν ὕψει καὶ δυνάμει φράσεως ἀναπτυσσομένης ἰδέας καὶ αὐτὸς ἴσως ὁ ποιητὴς κατενόησε ταχέως τὸ ἐνταῦθα ἄκαιρον καὶ ἄτοπον, διότι βραδύτερον, ὑπὸ ἄλλας πάντως περιστάσεις, πολὺ δὲ προσφορώτερον μετήγαγεν αὐτὴν εἰς νεώτερον αὐτοῦ ἔργον, τὸ ἰταλικόν του δρᾶμα Ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον θέλω λαλήσει.

Ἤνωσα τὰ δύο ταῦτα ποιήματα τοῦ Τερτσέτου, τὴν Κόρινναν καὶ Πίνδαρον, καὶ τοὺς Γάμους τοῦ Ἀλεξάνδρου, διότι, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, θεωρῶ αὐτὰ ὅμοια καὶ ὁμοταγῆ. Παρεμπίπτει ὅμως χρονικῶς μεταξὺ τῶν δύο ἕτερον ἀλλοίας ὅλως φύσεως ποιητικὸν προϊὸν τοῦ Τερτσέτου, τὸ Ὄνειρον τοῦ Βασι-

λέως Ὄθωνος, ὑποβληθὲν καὶ αὐτὸ εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους 1854.

Τὸ ποίημα τοῦτο δὲν ἐδημοσιεύθη ἔτι, εὔχομαι δέ, καὶ χάριν τῆς δόξης τοῦ ποιητοῦ καὶ χάριν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν φιλολογίας, νὰ καταστῇ ὅ,τι τάχιστα γενικὸς τοῦ ἔθνους κλῆρος ἡ ποιητικὴ αὕτη κληρονομία τῆς οἰκογενείας τοῦ Τερτσέτου. Ἂν τις τοὐλάχιστον κρίνῃ ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ συντόμου κρίσεως τῶν τότε ἀγωνοδικῶν, καὶ τῶν παρατιθεμένων ὀλίγων ἀλλὰ μεστῶν ποιητικῆς δυνάμεως στίχων τοῦ ἔργου, θέλει ἐγκαρδίως λυπηθῇ, ὅτι ἐκ λόγων ἴσως πολιτικῶν δὲν παρέδωκεν ὁ Τερτσέτης τὸ Ὄνειρον εἰς τὴν δημοσιότητα. Δὲν θέλει βεβαίως ὁ περιεσκεμμένος καὶ σωφρονῶν ἀναγνώστης ἐκλάβει κατὰ γράμμα τὴν φράσιν ἐκείνην τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς κρίσεως, καθ' ἣν ἀπαντῶνται ἐν τῷ ποιήματι εἰκόνες καὶ σκηναὶ ἄξιαι τῆς γραφίδος τοῦ Δάντου, καθότι τοιοῦτοι βαρεῖς μὲν ἀλλ' ἀστάθμητοι ἔπαινοι εἰς πολλοὺς πολλάκις ἀπενεμήθησαν ἀπὸ τοῦ ἀκαδημαικοῦ βήματος, καὶ ὀλίγος ἔτι παρῆλθε χρόνος, ἀφ' ἧς ἠκούσαμεν μακρὸν κομβολόγιον νυσταλέων στίχων ἀποκαλούμενον ὑπὸ τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἡμῶν κριτῶν — Ἄπολλον ἀποτρόπαιε! — νεωτέραν Ἰλιάδα ὁμοῦ καὶ Ὀδύσσειαν!

Θέλει τις ὅμως θαυμάσει ἀληθῶς, πῶς ἡ ἄλλως τοσοῦτον ἀφελὴς καὶ ἐπίχαρις καὶ αὐτὸ τοῦτο παιδικὴ τοῦ Τερτσέτου Μοῦσα ἀνδροῦται αἴφνης καὶ τανύει νεῦρα χαλύβδινα, καὶ ἐκβάλλει κραυγὴν μυχίαν ἀνορθοῦσαν τὰς τρίχας.

Ἀναγινώσκω ὑμῖν τοὺς ὀλίγους ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν κριτῶν παρατιθεμένους στίχους, εὐχόμενος καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς ὑμᾶς νὰ ἀναγνώσωμέν ποτε τὸ ποίημα ὁλόκληρον.

Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ ποιητὴς τὸ μέρος τοῦ Ἅδου, ὅπου εἶνε καταδεδικασμένοι οἱ τῆς πατρίδος προδόται·

Σὰν τὸ γεράκι τὸ ἄγριο χουμᾶ νὰ ἁρπάξῃ ὀρνίθι,
μὲ τόση, μοῦ ἐφάνηκε, περνοῦμε ὀγληγοράδα.

Ἀπὸ τὸ χέρι μὲ κρατεῖ, εἰς χῶμα δὲν πατοῦμε,
σαΐτα 'σὰν πηγαίνομε! 'Απὸ ζερβιά μου ἀκούω
κλαψομανιὸ, φωναὶς πολλαίς, κουδουνητὸ ἀλύσσων
γλώσσαις φωτιᾶς ὑψόνονται, πυρὸς πελάγια ἀφρίζουν,
'ς τὴ φλόγα ἀνθρῶποι κολυμβοῦν, μὲ τὸ στοιχειὸ παλεύουν,
τὸ πῦρ, ποῦ χύνει τοὺς ἀφροὺς καὶ λόγια γαργαρίζει·
παίρνει τὸ αὐτί μου ταὶς μιλιαὶς κ' ἦταν κακαὶς βλαστήμιαις.
'Ανάθεμα τοὺς αἴτιους μας, πατέρα καὶ μητέρα!
νὰ μὴ εἶχε φέξει αὐγερινὸς, νὰ εἶχε καῆ ἡ χτίσι,
παρὰ ποῦ γεννηθήκαμε 'ς τὸν ἥλιο τῆς ἡμέρας!

Μεταβαίνω νῦν, κύριοι, εἰς τὸ νεώτατον καὶ τελευταῖον, ἐκ τῶν δημοσιευθέντων τοὐλάχιστον καὶ γνωστῶν, ἔργον τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν, τὸ ἰταλιστὶ γεγραμμένον αὐτοῦ δρᾶμα Ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους (La Morte di Socrate), δημοσιευθὲν ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ ἔτος 1866 μετὰ ὡραίου καὶ σοφοῦ προλόγου τοῦ Νικολάου Θωμασαίου. Ἀγνοῶ ἀληθῶς διὰ τίνα λόγον ἔγραψε τὸ ἔργον τοῦτο ἰταλιστὶ ὁ ποιητὴς ἡμῶν. Ἀπογνοὺς ἴσως — τίς οἶδε — τὴν ἀνάστασιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σκηνῆς, καὶ θέλων νὰ ἀκούσῃ ζωογονούμενον ἀπὸ τοῦ θεάτρου, ἔστω τοῦτο καὶ ἰταλικὸν, τὸ προϊὸν τῆς γραφίδος του, ἐξελέξατο εἰς ἔκφρασιν τῶν διανοημάτων αὐτοῦ τὴν μελίῤῥυτον γλῶσσαν τοῦ Τάσσου, ἣν ἔγραφεν ὡς τὴν πάτριον, μετ' ἴσης χάριτος καὶ ἴσης μελῳδίας. Ὅ,τι ὅμως ἔτι μᾶλλον ἀγνοῶ, εἶνε ὁ βαθύτερος ψυχολογικὸς λόγος, ὁ παρορμήσας τὸν Τερτσέτην νὰ γράψῃ δρᾶμα, καὶ δὴ νὰ δραματοποιήσῃ τὸν ὑπὸ πάντα λόγον δύσχρηστον εἰς δραματικὴν ὑπόθεσιν θάνατον τοῦ Σωκράτους. Ὅτι ὁ Τερτσέτης ἦτο ἥκιστα δραματικὸς ποιητὴς, ἀληθῶς δὲ καὶ μόνον καθαυτὸ λυρικὴ φύσις, καταφαίνεται τοῦτο μὲν ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ἅτινα εἴδομεν μέχρι τοῦδε, ἐκεῖνο δὲ ἐξ ἀναγνώσεως τοῦ ἐν λόγῳ δράματος. Εἶνε ὅμως ἐπίσης ἀληθὲς, κύριοι, ὡς προεῖπον, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου φιλοσόφου πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ δραματικὸς, καὶ διὰ τοῦτο οὐ-

δείς ποτε δραματικὸς ποιητὴς ἀπεπειράθη νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτὸν ἐπὶ τὴν σκηνὴν, πλὴν ἑνὸς μόνου, καθόσον γνωρίζω ἱκανῶς ἀσήμου Γερμανοῦ, τοῦ Eckhart, ὅστις κατώρθωσε μὲν νὰ γράψῃ δρᾶμα « Ὁ Σωκράτης », καὶ νὰ διδάξῃ αὐτὸ μάλιστα ἐν ἔτει 1862 ἀπὸ τῆς πρώτης γερμανικῆς δραματικῆς σκηνῆς, τῆς τοῦ Βερολίνου, ἀλλὰ πᾶν ἄλλο ἢ στεφάνους ἀπεκόμισεν ἐκ τοῦ θεάτρου.

Δὲν θέλω ἐπιχειρήσει ἀνάλυσιν τοῦ Θανάτου τοῦ Σωκράτους, καθότι ἀληθῶς εἰπεῖν οὐδεμιᾶς τοιαύτης εἶνε τὸ ἔργον δεκτικόν. Σκηναὶ μόνον ἀλληλοδιάδοχοι, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσυνάρτητοι καὶ ἀδικαιολογήτως ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην τασσόμεναι, καταλήγουσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὸν ἀπὸ τῆς πρώτης ἤδη σκηνῆς ἀναμενόμενον διὰ τοῦ κωνείου θάνατον τοῦ Σωκράτους, χωρὶς τινος δραματικῆς περιπετείας, χωρὶς τινος οἱασδήποτε δράσεως ἢ πλοκῆς, χωρὶς λύσεως, χωρὶς καθάρσεως. Ἔχει ὅμως ὁ Θάνατος τοῦ Σωκράτους, πλὴν τῆς ἐπιτυχοῦς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διαλεκτικῆς καὶ τοῦ ἀμιμήτου κάλλους τῆς γλώσσης, ἕνα ἀληθῆ καὶ μέγαν ἀδάμαντα, τὴν πρώτην σκηνὴν τῆς τρίτης πράξεως, ἐν ᾗ μονολογῶν ὁ Σωκράτης ἀφηγεῖται παράδοξον αὐτοῦ καθ' ὕπνους ὅραμα.

Τὸ ὅραμα τοῦτο εἶνε πάρισον οὕτως εἰπεῖν τῇ ὀπτασίᾳ ἐκείνῃ, ἣν εἴδομεν ἐν τοῖς Γάμοις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ποία ὅμως μεταξὺ ἐκείνης καὶ τούτου διαφορά! Πόσον εὔθετος εἶνε ἐνταῦθα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ὁ θεῖος οὗτος διὰ νυκτὸς ἐλθὼν ὄνειρος, καὶ πόσον οὐ μόνον πιθανὴ εἶνε ἡ σωκρατικὴ ὀπτασία, ἀλλὰ καὶ ποιητικωτάτη καὶ ὑψηλὴ ἀληθῶς ἀνάπτυξις πάσης τῆς τελεολογικῆς φιλοσοφίας τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς, θεία χριστιανικὴ κύρωσις τῶν παραγγελμάτων τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας! Ἄπορον βεβαίως ἦτο ὁ τοῦ κόσμου νικητὴς καὶ ὑπὸ τῶν θριάμβων μεθύων Ἀλέξανδρος, ἐν μέσῳ τῆς γαμηλίου αὐτοῦ πανηγύρεως καὶ τὸ κύπελλον ἀνὰ χεῖρας κρατῶν, νὰ βλέπῃ ἐν ὀπτασίᾳ Ἰωάννην τὸν Θεολόγον ἀποκαλύπτοντα εἰς αὐτὸν τὰ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Εἶνε ὅμως φυσικώτατον τοιοῦτο

θεῖον ὅραμα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πρώτου μεγάλου μάντεως τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, τοῦ ἀποκαλύπτοντος αὐτὸν διὰ τῶν ὡραίων τούτων παρὰ Ξενοφῶντι λόγων·

«Ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέχων, ἐν ᾧ πάντα καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐστί, καὶ ἀεὶ μὲν χρωμένοις ἀτριβῆ τε καὶ ὑγιᾶ καὶ ἀγήρατον παρέχων, θᾶττον δὲ νοήματος ἀναμαρτήτως ὑπηρετοῦντα, οὗτος τὰ μέγιστα πράττων ὁρᾶται, τάδε δὲ οἰκονομῶν ἀόρατος ἡμῖν ἐστί».

Τὸν ἀόρατον τοῦτον Θεὸν ὁ ποιητὴς ἡμῶν καθιστᾷ ὁρατὸν ἐν ὀνείρῳ εἰς τὸν Σωκράτην, ἕτοιμον ἤδη ὄντα νὰ ἀποθάνῃ, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ψυχὴ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, ἀποδυομένη τὰ γήϊνα, ἀποκτᾷ τὴν διαυγῆ ἐκείνην διπλῆν ὅρασιν, ἥτις ἐμβαθύνει πέραν τοῦ στενοῦ ὁρίζοντος τοῦ πεπερασμένου ἡμῶν βίου, ἐπιφαίνεται αὐτῷ ὁ Θεὸς τοῦ Γολγοθᾶ, συμπληρῶν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως τὴν προτέραν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀποκάλυψιν.

Δὲν τολμῶ, κύριοι, νὰ ἀναγνώσω ἐν πρωτοτύπῳ τὴν ὑψηλὴν ταύτην καὶ πλήρη ἐμπνεύσεως σελίδα τῆς τερτσετείου ποιήσεως, φοβούμενος μὴ κουράσω τὴν ἀκοὴν τῶν μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν μου ἀγνοούντων τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Ἐπιτρέψατέ μοι ὅμως νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν πρόχειρον αὐτῆς μετάφρασιν, ἀτελῶς μὲν τὴν δύναμιν τῆς φράσεως καὶ τὴν μελῳδίαν τῆς γλώσσης τοῦ πρωτοτύπου ἀποδίδουσαν, προσπαθοῦσαν ὅμως νὰ διατηρήσῃ κἂν ἐν ὠχρᾷ μιμήσει τῆς ἑλληνικῆς φράσεως τοῦ Τερτσέτου τοὺς κυρίους τῆς ποιήσεως αὐτοῦ χαρακτῆρας.

Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Σωκράτης, ἀφυπνῶν ἐν τῇ εἱρκτῇ·

Ποῦ ἤμουνα; τί εἶδα; θεῖο τραγοῦδι
θαῤῥῶ πῶς ἦτον τ' ὄνειρό μου. — Ἀκόμη
εἶν' ἡ ψυχή μου σεβασμὸ γεμάτη. —
Σ ὡραῖο λειβάδι, λαὸς πολὺς τριγύρω,
μοῦ φάνηκε 'ς τὸν ὕπνο μου πῶς ἤμουν.
Βουνάκι χαροπὸ ἦτον ἐμπρός μου,

καὶ ῥήτορας ξανθὸς ὀρθὸς ἐπάνω,
μ᾽ εὔμορφη ὄψι, μὲ γλυκὸ τὸ στόμα,
ἔχυνε κάτω τὰ χρυσᾶ του λόγια
ἀπ᾽ τὰ πλευρά του τ᾽ ἀνθισμένα. Ὅλοι
τὸν ἄκουαν· ἀναπνοὴ κανείς τους.
— «Ἡ καθαραὶς ψυχαίς, μακαρισμέναις
θὰ ἰδοῦνε, ἔλεγε, τοῦ Θεοῦ τὴν ὄψι,
καὶ ᾽ς τὰ Ἠλύσια, εὐτυχισμένοι πάντα,
θὰ ζήσουνε οἱ δίκαιοι τοῦ κόσμου. »
Μέλι ἀπ᾽ τὰ χείλια του ἔτρεχε ἡ γλύκα,
κ᾽ ἦσαν τὰ λόγια του ἀφὸς χρυσάφι.
Ἐξαφνα, ἐκεῖ ποῦ ὁ σοφὸς λαλοῦσε,
καὶ ἄκουε καὶ θαύμαζεν ὁ κόσμος,
φονιάδες ἄγριοι, μὲ σπαθιά, κοντάρια,
ἐχύθηκαν ᾽ς τὸν δίκαιον ἐπάνω,
κ᾽ ἐχύθη αἷμα ᾽ς τὸ ξανθὸ κεφάλι.
Μία γυναῖκα τότε, — ἀπ᾽ τὴ γλυκειά της ὄψι
τοῦ νέου μητέρα ἔλεγες πῶς ἦτον —
καὶ ἕνας νέος τρυφερός, ὡραῖος,
ἄφοβοι οἱ δύο ἐμπρὸς εἰς τοὺς φονιάδες
τοῦ ματωμένου ἐπήρανε τὸ δίκηο.
Ἄχ, πῶς βαθειὰ ἐπόνεσε ἡ καρδιά μου!
Ὁ νέος ἐκεῖνος μὲ τὸ γαλανό του
μάτι, μὲ μάγουλο ἄσπρο δροσᾶτο,
τὸ πρόσωπο τοῦ Ξενοφῶντά μου εἶχε.
Μανία μοῦ ἦρθε! τρελλός, ξαφνισμένος,
κοντάρι, ἀσπίδα ἔτρεξα ν᾽ ἁρπάξω,
νὰ πέσω ἁρματωμένος ᾽ς τοὺς φονιάδες·
Μὰ . . . ξύπνησα ἐνῷ ἔτρεχα μὲ βία,
καὶ συλλογιούμουν τί εἶδα ᾽ς τὸ ὄνειρό μου.
Πάλι σὲ λίγο μὲ ξαναπῆρε ὁ ὕπνος.
Σὲ ξύλο ἀπάνω καρφωμένο βλέπω
τὸν ῥήτορά μου τὸν ξανθό, αἱματωμένο,
κ᾽ ἐπάνω ᾽ς τὸ κεφάλι του μιὰ ἀράδα

μὲ γράμματα ἑλληνικὰ τὸν λέγαν
δὲν ξεύρω ποιανοῦ ἔθνους βασιλέα . . .
Χρυσὸ δὲν εἶχε 'ς τὰ μαλλιὰ στεφάνι·
ἀγκάθια μόνο ὁλόγυρα πλεγμένα.
Τὰ πόδια του μοῦ ἤλθε τὰ χιονᾶτα
νὰ πέσω, νὰ φιλήσω, γιατί λύπη
μοῦ ἔφερνε τὸ θεῖο πρόσωπό του,
τὸ στῆθος τὸ γυμνό, ποῦ ἀγκομαχοῦσε.
Ἀλλὰ δὲν μ' ἄφησε. Ἤσυχα ἐλύθη
ἀπ' τ' ἄτιμα καρφιὰ ποῦ τὸν κρατοῦσαν,
μ' ἐπῆρε ἀπὸ τὸ χέρι, καὶ μοῦ εἶπε·
« Κύτταξε γύρω! » — Κύτταξα καὶ εἶδα
ὁσὰν δάσος, δένδρα πλῆθος φυτευμένα,
νέους πολλοὺς καὶ γέρους μ' ἄσπρα γένεια,
γυναῖκες ἀνδρειωμέναις καὶ κοράσια . . .
κι' ἀνθρώπους μὲ σπαθιὰ ξεγυμνωμένα,
μ' ἄγρια ὄψι, καθαροὺς φονιάδες,
νὰ κόφτουν τὰ κεφάλια ἀπ' τὰ κορμιά τους.
Φωνὴ καμμιὰ δὲν ἄκουα· σωπαίναν
ὅλοι. Φωτιαὶς εἶδα πολλαὶς παρέκει,
νὰ καῖν μὲ ζωντανὰ κορμιὰ γιὰ ξύλα,
καὶ νὰ φωτίζῃ ἡ κόκκινή των φλόγα
τοὺς δρόμους ὅλους, τὰ ψηλὰ παλάτια.
« Τοὺς βλέπεις αὐτοὺς ὅλους ; » μοῦ εἶπε ὁ νέος.
» μαρτύροι εἶνε τῆς ἀλήθειας ὅλοι,
» ἀκόλουθοι δικοί μου, μαθητάδες !
» Μὴν τοὺς λυπᾶσαι· φωτερὸ στεφάνι
» θὰ πάρουνε κι' αὐτοὶ καὶ σὺ μαζή τους
» ἀπ' τὴ δικαιοσύνη τὴν αἰώνια ! »

Μετὰ τῶν μαρτύρων ἐκείνων αἰσθάνεται μετ' ὀλίγον ὁ Σωκράτης φερόμενον ἑαυτὸν διὰ τῶν αἰθέρων εἰς ὕψος· βλέπει ἀκτινοβολοῦντα τὸν θρόνον τοῦ ὑψίστου, ὑπ' ἀγγέλων κυκλούμενον,

ἀκούει τούς αἴνους αὐτῶν καὶ τὰς μολπάς, καί... ἀφυπνοῖ, εὑρισκόμενος πάντοτε ἐν τῇ φυλακῇ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, μηδὲν νὰ ἐπιφέρω σχόλιον εἰς τὸν ἀνωτέρω μονόλογον, ὃν θεωρῶ ὡς δυνάμενον ἐπαξίως νὰ ταχθῇ ἐγγὺς τῶν ὡραιοτάτων σελίδων τῆς νεωτέρας δραματικῆς φιλολογίας, καὶ νὰ μὴ φοβηθῇ τὴν σύγκρισιν.

Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις, δι' ὀλίγων καὶ πενιχρῶν ἴσως ἀπεικονισθείς, ὑπῆρξεν ὡς ποιητὴς ὁ Γεώργιος Τερτσέτης· ἀληθὴς ἐθνικὸς ψάλτης, οὐ μόνον τὴν καρδίαν ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν αὐτὴν καὶ τὴν φράσιν ἔχων ἑλληνικήν, καί, ὅπως ἀρχόμενος εἶπον καὶ νῦν ἀδιστάκτως ἐπαναλαμβάνω, ὁ γνησιώτερον ἐθνικὸς πάντων τῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος.

Καταστρέφων νῦν τὸν λόγον, ἀκαίρως ἴσως καὶ κατόπιν ἑορτῆς ἀναλογίζομαι πιθανόν τινα δισταγμὸν πολλῶν ἐκ τῶν ἀκροατῶν μου, ὃν ἐν ἀρχῇ μᾶλλον τοῦ ἀναγνώσματος τούτου ἔπρεπε προσφορώτερον νὰ σκεφθῶ. Εἶνε ἆρά γε πρέπων — λέγουσιν ἴσως πρὸς ἑαυτοὺς ἐξ ὑμῶν πολλοὶ — εἶνε πρέπων καὶ εὔθετος ἐν τοῖς σήμερον καιροῖς ὁ περὶ ποιητῶν καὶ περὶ ποιήσεως κριτικὸς λόγος; Δὲν ὁμοιάζομεν ἴσως, καὶ ἐγὼ ὁ λαλῶν καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες περὶ τοιούτων πραγμάτων ἐν μέσῳ τῶν σημερινῶν καιρῶν, πρὸς τοὺς κοχλίας ἐκείνους τοῦ Αἰσώπου, οἵτινες τῶν οἰκιῶν αὐτῶν ἐμπιπραμένων αὐτοὶ ἤδον; Δὲν εἶνε ἆρά γε ἀπροσδιόνυσος ἀλλοτριολογία ἡ περὶ ποιήσεως σήμερον μελέτη, καὶ δὲν εἶνε μονονοὺ κωμικόν, ἐλλείποντος ἡμῖν τοῦ ἄρτου, νὰ τυρβάζωμεν περὶ τρωγάλια καὶ ἐπιδόρπια;

Οὐχί, κύριοι· ὡς καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ εἴπω, δὲν εἶνε, οὔτε πρέπει νὰ ἦνε τρωγάλια καὶ ἐπιδόρπια δι' ἡμᾶς ὁ περὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ποιήσεως λόγος· ἄρτος δὲ μᾶλλον ἐπιούσιος διὰ τὰς ψυχὰς ἡμῶν πρέπει νὰ ἀνομολογῆται καὶ νὰ κηρύσσεται ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐνδελεχὴς μελέτη. Καὶ σήμερον μάλιστα, ὅτε εἰπέρ ποτε ἀνάγκην ἔχομεν νὰ ἀναστομώσωμεν τὰς καρδίας ἡμῶν ἐν αὐτῷ τῷ καθαρῷ νάματι τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου,

ὅτε αἱ ψυχαὶ ἡμῶν, περικοπτόμεναι τὰς πτέρυγας ὑπὸ ψαλίδος βαρείας, ἀνάγκην ἔχουσι νὰ μετεωρισθῶσιν εἰς αἰθέρα καθαρώτερον δυνάμεις ἐκεῖθεν ἀντλοῦσαι καὶ ἐλπίδας καὶ παρηγορίαν, ἔστω ἡμῖν, οὐχὶ μόνον εὐάρεστον ὁδοῦ πάρεργον ἀλλ' ἔργον ἀληθὲς καὶ ἀσχόλημα ἀδιάλειπτον ἡ ἀναπόλησις τοῦ βίου ἐκείνου τοῦ ἐθνικοῦ, ἐν οἱᾳδήποτε αὐτοῦ ἐκδηλώσει, καὶ μάλιστα τῇ ποιητικῇ, τῇ ἀγνοτάτῃ πασῶν· ἔστω ἡμῖν ἡ ἱερὰ αὕτη θεωρία οἱονεὶ προσκύνημα, οἱονεὶ ἀόρατός τις Κρανίου τόπος.

Διότι, κύριοι, μὴ λησμονῶμεν τοῦτο· ἑορτάζομεν μεθαύριον τὴν 25 Μαρτίου· ἀλλὰ προχθὲς μόλις ἑωρτάσαμεν τὴν 19 [1]).

[1]) Τὴν 19 Μαρτίου 1875 εἶχε τελεσθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ τὸ κυβερνητικὸν πραξικόπημα τῆς συγχροτήσεως συνεδριάσεως ἄνευ νομίμου ἀπαρτίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ *)

Κύριοι,

Ἄτοπος ἴσως καὶ ἄκαιρος, πιθανώτατα δὲ καὶ πάντη ἀδικαιολόγητος — τίς οἶδε; — θέλει φανῇ εἰς πολλοὺς ἐξ ὑμῶν ὁ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου περὶ ἕλληνος ποιητοῦ καὶ ἑλληνικῆς ποιήσεως λόγος, μετὰ τὸ χθὲς μόλις ἀντηχῆσαν ἐντεῦθεν καὶ ἔναυλον βεβαίως ἔτι διαμένον γενικὸν ἐκεῖνο ἀνάθεμα κατὰ τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως, ὅπερ μετὰ τοσαύτης ἐκαρύκευσεν εὐφυολογίας ὁ εἰσηγητὴς τῆς κρίσεως τοῦ δραματικοῦ διαγωνισμοῦ του ἡμετέρου συλλόγου, καὶ τὸ ὁποῖον τόσον εὐαρέστως ἤχησεν εἰς τὰ ὦτα τῶν εἴτε ἐξ ἀγνοίας εἴτε ἐκ προθέσεως ἑτοίμων νεκροπομπῶν τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας. — « Πῶς; » θέλουσιν ἴσως ἀπορήσει καθ' ἑαυτοὺς πολλοὶ ἐξ ὑμῶν· « ἡμεῖς ἠκούσαμεν χθές, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ δύναται κἂν νὰ ὑπάρξῃ νεοελληνικὴ ποίησις· καὶ παρέρχεσαι σὺ σήμερον εἰς μέσον ἡμῶν, πρὶν ἢ κἂν ἔτι ἀπηχήσῃ ἡ τοσοῦτον εὐφυὴς ἐκείνη προγραφή, πρὶν ἢ πως λησμονηθῇ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο Lasciate ogni speranza, καὶ καὶ τολμᾷς νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃς, λέγων περὶ ποιήσεως ἑλληνικῆς καὶ περὶ ἕλληνος ποιητοῦ;

Ἀληθῶς, κύριοι· τόλμη βεβαίως καὶ τόλμη μεγάλη ἀπαιτεῖται, ὅπως λαλήσῃ τις πλέον πρὸς ὑμᾶς περὶ ποιητικῆς παρα-

*) Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ τῇ 22 Ἀπριλίου 1877.

γωγῆς τῆς νέας Ἑλλάδος, μεθ' ὅσα πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν ἠκούσατε ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, μεθ' ὅσα πολλοὶ ἐξ ὑμῶν ἴσως, ἂν μὴ πάντες, ἐπιστεύσατε περὶ τῆς παντελοῦς ποιητικῆς στειρώσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς. Τοσοῦτον εὐπρόσωπος ὑπῆρξεν ἡ προγραφή, τοσοῦτον πείθουσα καὶ παρασύρουσα ἡ ἐτυμηγορία, τοσοῦτον οὔτε τυχαῖα ἐξ ἑαυτῶν οὔτε προσοχῆς ἀνάξια ὡς ἐκ τῆς κλήσεώς των τὰ ἐξενεγκόντα αὐτὴν δικαστικὰ χείλη.

Ἡ τόλμη ὅμως αὕτη εἶνε καθῆκον ἐπιτακτικῶς ἐπιβαλλόμενον εἰς τὸν ἔχοντα τὴν τιμὴν νὰ ἀποτείνῃ τὴν στιγμὴν ταύτην πρὸς ὑμᾶς τὸν λόγον. Ὁ τοσάκις ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἀσχολήσας τὴν εὐμενῆ ὑμῶν προσοχὴν περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ποίησιν, ὁ τοσάκις ἐπιζητήσας τὴν συμπάθειαν τῆς ὑμετέρας μνήμης ὑπὲρ τῶν ἀποιχομένων ἀηδόνων τοῦ νέου ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ, ὁ συμμελετήσας μεθ' ὑμῶν, ἐν ὥρᾳ εὐαρέστου λήθης τῆς κύκλῳ ἡμῶν ἀμούσου τύρβης, τὰ ἔργα τῶν νέων Ἑλλήνων ποιητῶν, καὶ μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ἀναφυσήσας τὸν ἐν αὐτοῖς ποιητικὸν σπινθῆρα, νομίζει καὶ σήμερον ὅτι ἱερὸν ἔχει καθῆκον νὰ ἀποδείξῃ εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὔτε αὐτὸς ἐφαντασιοκόπει λαλῶν, οὔτε ὑμεῖς φαντασμηγορίας ἠκροᾶσθε ἀκούοντες περὶ ἑλληνικῆς ποιήσεως· χρέος δ' αὐτοῦ ἀπαράβατον κρίνει νὰ δικαιολογηθῇ πρὸς ὑμᾶς οὐ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ νὰ σᾶς πείσῃ, ὅτι δὲν ὑπέκλεπτε ταχυδακτυλουργῶν τὴν ὑμετέραν προσοχήν, οὔτε περὶ ἀνυπάρκτων διελέγετο, οὔτ' ἐμυθολόγει περὶ νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως, οὔτε, κριτικὰς μελέτας ἐπαγγελλόμενος, ἤνθιζεν ἐγκωμιαστικῶς τὸν λόγον, οἷον εὔνους τις ἐπικήδειος πανηγυριστὴς ἢ ἐγκάθετος οὐδαμινοτήτων ἐπαινέτης.

Δὲν ὑπάρχει ποίησις ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι, οὔτε σκιὰ οὔτε ἴχνος ποιήσεως, — ἠκούσατε ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου πρὸ ὀλίγων μόλις ἑβδομάδων· « δὲν ὑπάρχει οὔτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ ποίησις ἐν αὐτῇ », διότι « ποιητὴς — σᾶς εἶπον — ἀδύνατον εἶνε νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἐκτὸς μιᾶς οἱασδήποτε περιῤῥεούσης αὐτὸν ποιητικῆς ἀτμοσφαίρας », διότι τοιαύτη ἀτμοσφαῖρα ποιητικὴ

δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι, διότι ἡ Ἑλλὰς εἶνε ξένη τοῦ βασανίζοντος σήμερον τὰ λοιπὰ ἔθνη πνευματικοῦ σάλου, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν νοσεῖ τὴν νόσον τοῦ αἰῶνος, τοὐτέστιν ἔλλειψιν καὶ δίψαν ἰδανικοῦ. — Τοιαῦται εἶνε ἐν συνόψει, ἀλλ' αὐταῖς ὅμως λέξεσιν, αἱ συνθηματικαὶ καί πως ἀόριστοι φράσεις, δι' ὧν, δίκην παπικοῦ ἀφορισμοῦ, προεγράφη μετὰ πολλῆς τῆς αὐταρκείας καὶ ἀπὸ καθέδρας οὕτως εἰπεῖν σύσσωμος ἡ ποιητικὴ παραγωγικότης τῆς νέας Ἑλλάδος, ἀπεφυσήθη δὲ παντελῶς πᾶσα καὶ αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ποιητικὴ ἐλπίς.

Δὲν ἀνήκει βεβαίως εἰς ἐμὲ νὰ ὑπερασπίσω κατὰ τῆς γενικῆς ταύτης καὶ συλλήβδην ἐκφερομένης καταδίκης πάντας τοὺς ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος γράψαντας ἐν αὐτῇ στίχους ἢ ποιήματα, οὔτε ὑπὲρ πάντων αὐτῶν νὰ διεκδικήσω τὸ ποιητικὸν δίπλωμα. Ἐγὼ πρῶτος ἀναγνωρίζω καὶ πολλάκις, ἀπό τε τοῦ βήματος τούτου λαλῶν καὶ δημοσίᾳ γράφων, ὑπέδειξα τὸ ἔωλον καὶ πεζὸν πολλῶν ἐκ τῶν ποιητικοφανῶν προϊόντων τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας. Μεγίστη ὅμως ὑπάρχει διάστασις μεταξὺ τοιαύτης τινὸς ἐπὶ μέρους κατακρίσεως καὶ τῆς γενικῆς καὶ ἀνεξετάστου ἀρνήσεως πάσης ποιητικότητος ἐν Ἑλλάδι· ἔτι δὲ μείζων ἡ ἀπὸ τοιαύτης καταδίκης ἀπόστασις τοῦ θεμελιοῦντος δῆθεν αὐτὴν ἀξιώματος, ὅτι οὔτε ὑπάρχει οὔτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ ποίησις ἐν Ἑλλάδι, διότι δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ ποιητικὴ ἀτμοσφαῖρα.

Δὲν θέλω νὰ ἐπιμείνω οὔτε ἐπιμένω εἰς τὴν φρασιολογικὴν τῆς καταδίκης ταύτης διατύπωσιν, καίτοι — ἐξομολογοῦμαι ταπεινῶς, — οὔτε τὴν περιῤῥέουσαν ἀτμοσφαῖραν εὐκόλως ἐννοῶ, οὔτε βλέπω τὸν βασανίζοντα τὰ λοιπὰ ἔθνη πνευματικὸν σάλον, οὔτε γνωρίζω ἢ ἤκουσά ποτε ὡς κοινωνικὴν νόσον τὴν δίψαν ἰδανικοῦ, οὔτε ἐννοῶ πῶς ἐκ νόσου οἱασδήποτε δύναται νὰ προέλθῃ ποίησις ἀξία τοῦ ὀνόματος, καὶ πῶς μάλιστα πρὸς παραγωγὴν ποιήσεως ἀπαιτεῖται οὐχὶ ὕπαρξις ἀλλ' ἔλλειψις ἰδανικοῦ. Δὲν ἐπιμένω δὲ εἰς ἐξονύχισιν τῶν λεπτομερειῶν τούτων,

διότι ὑποθέτω, ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ εὔηχοι φράσεις συνεφορήθησαν ἁπλῶς εἰς διακόσμησιν καὶ πρόχειρον συνθηματικὴν ὑποστήριξιν τῆς φοβερᾶς ἐκείνης θανατικῆς καταδίκης, ἥτις ἀγνοῶ ἀληθῶς διατί καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἐξηνέχθη κατὰ πάσης ὁμοῦ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως, ὑπ' ἀνδρὸς μὲν εὐφυοῦς, στηριχθεῖσα ὅμως καὶ θεμελιωθεῖσα ἐπὶ ἀξιώματος αἰωρουμένου ἐν τῷ κενῷ καὶ στερουμένου παντὸς ἱστορικοῦ τε καὶ κριτικοῦ θεμελίου.

Θέλω ἀρκεσθῇ, κύριοι, εἰς τὴν οὐσίαν μόνον καὶ τὴν καθ' αὑτὸ ἔννοιαν τῆς φράσεως ἐκείνης, καὶ θέλω παρακαλέσει ὑμᾶς νὰ μοὶ παράσχητε στιγμῶν ὀλίγων εὐμενῆ προσοχήν, ὅπως δι' ὀλίγων ἀποδείξω, ὅτι τὸ δῆθεν ἀξίωμα ἐκεῖνο: «Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γεννηθῇ ποιητὴς ἐν μὴ ποιητικῇ ἀτμοσφαίρᾳ» εἶνε ψευδὲς ἀξίωμα, ὡς ψευδὴς ἐπίσης εἶνε ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχει ποιητικὴ ἀτμοσφαῖρα.

Οὐδέποτε ἴσως ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μέχρι τῶν νεωτάτων φιλοσόφων καὶ κριτικῶν ἐξηνέχθη ἐπαναστατικωτέρα κατὰ τῶν ἀναλλοιώτων θεσμῶν τῆς αἰσθητικῆς ἐπιστήμης ἀρχή, ἢ τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος μήτηρ τοῦ ποιητοῦ εἶνε ποιητική τις ἀτμοσφαῖρα, ὅτι ἡ ποιητικὴ μεγαλοφυΐα ἢ τὸ ποιητικὸν τάλαντον δὲν εἶνε ἐγγενῆ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ, καὶ οἱονεὶ μερίς τις τοῦ θείου καὶ αἰωνίου πνεύματος, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ξένης καὶ ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, φύτρα σπόρου κοινωνικοῦ, ἀντήχησις, οὕτως εἰπεῖν, τοιούτου ἢ τοιούτου κοινωνικοῦ σάλου. Πάντες δὲ τοὐναντίον οἱ περὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐπιστήμην ἀσχοληθέντες, πάντες οἱ περὶ τέχνης καὶ καλοῦ φιλοσοφήσαντες ὁμοφώνως παραδέχονται, ὅτι πρῶτον καὶ κύριον τοῦ ποιητοῦ προσὸν εἶνε ἡ ἔμπνευσις, ὁ ἐγγενὴς ἐκεῖνος σπινθήρ, οὗτινος ἀνομοίως ἔλαχον παρὰ τῆς φύσεως οἱ θνητοί, ἡ μυστηριώδης ἐκείνη καὶ ἀνεξήγητος δύναμις τοῦ αἰσθάνεσθαι ὅ,τι πάντες αἰσθάνονται, τοῦ ἐκπροσωπεῖν πᾶσαν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ ἀνταποδίδειν ὅ,τι αἰσθάνονται μὲν ἴσως, ἀλλ' ἀδυνατοῦσι καὶ νὰ ἐκφράσωσιν οἱ πολλοί. Ὅπως δήποτε δὲ καὶ ἂν κληθῇ ἡ μυστηριώδης αὕτη

δύναμις, εἴτε Μοῦσα ὀνομασθῇ ἡ ἔμπνευσις ἢ ἐνθουσιασμός, εἴτε ἀποκάλυψις ἡ θεία χάρις, βέβαιον εἶνε πάντοτε καὶ πάσης συζητήσεως ὑπέρτερον, ὅτι ἡ κατ' ἐξοχὴν ὑποκειμενικὴ τῶν ὡραίων τεχνῶν, ἡ ποίησις, ἕδραν αὐτῆς ἔχει καὶ πηγὴν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ποιητοῦ, μάτην δὲ ἤθελε ζητήσει αὐτὴν ἔξωθεν ὁ ἔσωθεν πτωχός, καὶ μάτην ἤθελε μοχθήσει ἀντλῶν ποιητικὰς ἐμπνεύσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὁ ἔχων πεζὴν τὴν διάνοιαν, χαμαιπετῆ τὴν φαντασίαν, τὴν καρδίαν ῥιγοῦσαν ἐκ ποιητικῆς ἀναιμίας, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ταπεινὴν ἐκ φύσεως καὶ κοινήν.

Ὥρας ἴσως ὁλοκλήρους ἠδυνάμην νὰ ἀπασχολήσω ὑμᾶς, μαρτύρια τῶν λόγων μου ἐπικαλούμενος, καὶ παραθέσεις ἔκ τε τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ὁρμαθίζων εἰς ὑποστήριξιν αὐτῶν. Θέλω ὅμως ἀρκεσθῆ εἰς δύο μόνους ἀλλὰ μεγάλους τῆς ἀρχαιότητος ἄνδρας, εἰς τοὺς γίγαντας ἐκείνους τῆς φιλοσοφίας, οἵτινες καὶ σήμερον ἔτι, μετὰ χιλιετηρίδων πάροδον, ἀποτελοῦσι τοὺς δύο πόλους τοῦ ἄξονος, περὶ ὃν ἐξακολουθεῖ στρεφομένη ἡ νεωτέρα φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη.

Ὁ μέγας τοῦ Σωκράτους μαθητής, ὁ προγράψας ἐκ τῆς ἰδανικῆς του Πολιτείας τοὺς ποιητάς, ὡς ὄντα ἀνωφελῆ καὶ ἐπικίνδυνα, δὲν ἐδίστασεν ὅμως νὰ ὀνομάσῃ αὐτοὺς θείους[1]). Δὲν ποιοῦσι, λέγει, οἱ ποιηταὶ «σοφίᾳ, ἀλλὰ φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες, ὥσπερ οἱ θεομάντεις καὶ οἱ χρησμῳδοί»[2]). Θεία, κατ' αὐτὸν μανία καὶ Μουσῶν κατοκωχή, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ, εἶνε τῆς ποιήσεως παραγωγός, καταλαμβάνουσα ἁπαλὴν καὶ ἄβατον ψυχήν, ἐγείρουσα καὶ ἐκβακχεύουσα αὐτήν· καὶ ματαιοπονοῦντα κηρύττει ἐκεῖνον, ὅστις ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται[3]). Λεπτομερέστερον δέ, καὶ μετὰ τῆς ἀμιμήτου ἐκείνης διαλεκτικῆς χάριτος, ἥτις ἰδιάζει

[1]) Μένων, 99.
[2]) Ἀπολογ. 22.
[3]) Φαῖδρ. 245.

αὐτῷ, λαλεῖ περὶ τοῦ πράγματος ὁ Πλάτων ἐν Ἴωνι[1]). Θεία, λέγει, δύναμις, κινεῖ τοὺς ποιητάς, «ὥσπερ ἐν τῇ λίθῳ, ἣν Εὐριπίδης μὲν Μαγνῆτιν ὠνόμασεν, οἱ δὲ πολλοὶ Ἡρακλείαν· καὶ γὰρ αὕτη ἡ λίθος οὐ μόνον αὐτοὺς τοὺς δακτυλίους ἄγει τοὺς σιδηροῦς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐντίθησι τοῖς δακτυλίοις, ὥστ' αὖ δύνασθαι ταὐτὸν τοῦτο ποιεῖν, ὅπερ ἡ λίθος, ἄλλους ἄγειν δακτυλίους, ὥστ' ἐνίοτε ὁρμαθὸς μακρὸς πάνυ σιδηρίων καὶ δακτυλίων ἐξ ἀλλήλων ἤρτηται· πᾶσι δὲ τούτοις ἐξ ἐκείνης τῆς λίθου ἡ δύναμις ἀνήρτηται. Οὕτω δὲ καὶ ἡ Μοῦσα ἐνθέους μὲν ποιεῖ αὐτή, διὰ δὲ τῶν ἐνθέων τούτων ἄλλων ἐνθουσιαζόντων ὁρμαθὸς ἐξαρτᾶται.» Εὐστοχωτάτη ἀληθῶς εἰκὼν τῆς ἐπὶ τοὺς πολλοὺς ἐπιδράσεως τῶν ποιητῶν, καὶ ἀπροσμάχητος ἀναίρεσις τῆς ψευδοῦς ἐκείνης θεωρίας, ὅτι αἱ κοινωνίαι τοὐναντίον γεννῶσι καὶ διαμορφοῦσι τοιούτους ἢ τοιούτους τοὺς ποιητάς. Ἀλλ' ἂς μὴ διακόψωμεν τὸν Πλάτωνα· «Πάντες, ἐξακολουθεῖ, οἵτε τῶν ἐπῶν ποιηταὶ οἱ ἀγαθοὶ οὐκ ἐκ τέχνης ἀλλ' ἔνθεοι ὄντες καὶ κατεχόμενοι πάντα ταῦτα τὰ καλὰ λέγουσι ποιήματα, καὶ οἱ μελοποιοὶ οἱ ἀγαθοὶ ὡσαύτως, ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες οὐκ ἔμφρονες ὄντες ὀρχοῦνται, οὕτω καὶ οἱ μελοποιοὶ οὐκ ἔμφρονες ὄντες τὰ καλὰ μέλη ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐπειδὰν ἐμβῶσιν εἰς τὴν ἁρμονίαν καὶ εἰς τὸν ῥυθμὸν καὶ βακχεύουσι καὶ κατεχόμενοι, ὥσπερ αἱ βάκχαι ἀρύτονται ἐκ τῶν ποταμῶν μέλι καὶ γάλα κατεχόμεναι, ἔμφρονες δὲ οὖσαι οὔ, καὶ τῶν μελοποιῶν ἡ ψυχὴ τοῦτο ἐργάζεται, ὅπερ αὐτοὶ λέγουσι· λέγουσι γὰρ δήπουθεν πρὸς ἡμᾶς οἱ ποιηταί, ὅτι ἀπὸ κρηνῶν μελιῤῥύτων ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι τὰ μέλη ἡμῖν φέρουσιν ὥσπερ αἱ μέλιτται, καὶ αὐτοὶ οὕτω πετόμενοι· καὶ ἀληθῆ λέγουσι· κοῦφον γὰρ χρῆμα ποιητής ἐστι καὶ πτηνὸν καὶ ἱερόν, καὶ οὐ πρότερον οἷός τε ποιεῖν, πρὶν ἂν ἔνθεός τε γένηται καὶ ἔκφρων καὶ ὁ νοῦς μηκέτι ἐν αὐτῷ ἐνῇ· ἕως δ' ἂν τοῦτί ἔχῃ τὸ κτῆμα, ἀδύνατος πᾶς ποιεῖν ἐστιν ἄνθρωπος καὶ χρησμῳδεῖν . . . . Διὰ ταῦτα δὲ ὁ θεός, ἐξαιρούμενος τούτων

[1]) 533, 535.

τὸν νοῦν, τούτοις χρῆται ὑπηρέταις καὶ τοῖς χρησμῳδοῖς καὶ τοῖς μάντεσι τοῖς θείοις, ἵνα ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες εἰδῶμεν, ὅτι οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα λέγοντες οὕτω πολλοῦ ἄξια, οἷς νοῦς μὴ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸς ἐστὶν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς. Μέγιστον δὲ τεκμήριον τῷ λόγῳ Τύννιχος ὁ Χαλκιδεύς, ὃς ἄλλο μὲν οὐδὲν πώποτ' ἐποίησε ποίημα, ὅτου τις ἂν ἀξιώσειε μνησθῆναι, τὸν δὲ παίωνα, ὃν πάντες ᾄδουσι, σχεδόν τι πάντων μελῶν κάλλιστον, ἀτεχνῶς, ὅπερ αὐτὸς λέγει, εὕρημά τι Μοισᾶν. Ἐν τούτῳ γὰρ δὴ μάλιστά μοι δοκεῖ ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι ἡμῖν, ἵνα μὴ διστάζωμεν, ὅτι οὐκ ἀνθρώπινά ἐστι τὰ καλὰ ταῦτα ποιήματα οὐδὲ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῖα καὶ θεῶν, οἱ δὲ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἑρμηνεῖς εἰσι τῶν θεῶν».

Ὁ θεὸς λοιπὸν γεννᾷ καὶ ὁ θεὸς ἐμπνέει τοὺς ποιητάς, κατὰ τὸν Πλάτωνα, οὐχὶ δὲ ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη κοινωνία, οὔτε ἡ ἄλλη ἄλλως καὶ ἀλλαχοῦ ἀτμοσφαῖρα αὐτῆς. Ἔνθεον τὸν ποιητὴν ἀνακηρύττει ὁ ἀθηναῖος φιλόσοφος, ἔ ν θ ε ο ν δ' ἐ π ί σ η ς τ ὴ ν π ο ί η σ ι ν ὁ σταγειρίτης Ἀριστοτέλης[1]). Ἂς ἐκλάβωσι τὸν θεὸν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὅπως θέλουσιν οἱ ἀνθρωπινώτερα τὰ πάντα ἐκλαμβάνοντες, ἂς ὑπολάβωσι τὴν ἔνθεον μανίαν ὅπως ἀρέσκονται, ἂς ἐννοήσωσιν ὡς Μοῦσαν ὅ,τι ἂν προαιρῶνται· δὲν θὰ κατορθώσωσιν ὅμως οὔτε δύναται νὰ ἐννοήσωσιν ὑπὸ πάντα ταῦτα ποιητικήν τινα κοινωνικὴν ἀτμοσφαῖραν, δηλαδὴ ἐπίδρασιν ἀνθρώπων ἐπ' ἀνθρώπους, ἐπιῤῥοὴν περιστάσεων καὶ γεγονότων καθημερινῶν καὶ ἀνθρωπίνων. Ταῦτα μὲν ἀνθρώπινα καὶ ἀνθρώπων, λέγει ὁ Πλάτων, ἡ δὲ ποίησις θεία καὶ θεῶν. Τὸ θεῖον δὲ τοῦτο τῆς ποιήσεως εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἐκ τῆς ἀεννάου ἑστίας τοῦ θείου πυρὸς καὶ φωτὸς ἐκπεμπόμενος σπινθὴρ καὶ θείᾳ ἐμπνεύσει καταβαίνων καὶ κατασκηνῶν ἐν ἐκλεκτῇ καὶ προνομιούχῳ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ. Δὲν εἶνε ἐπίδρασις τῆς ἔξωθεν κοινωνίας, τῆς χαμαιζήλου συνήθως καὶ χαμαιπετοῦς, τῆς πεζῆς καὶ πλήρους ἀδυναμιῶν καὶ ἐλαττωμάτων. Δὲν δημιουργεῖ οὔτε πλάττει ποιη-

[1]) Ῥητορ. Γ', 7.

τὰς οἱαδήποτε κοινωνία, οἱονεὶ θέρμη τις ὑελοστεγὴς, διότι οἱ ποιηταὶ δὲν εἶνε τεχνητὰ προϊόντα ὑελοφράκτων φυτοκομείων· διότι ὁ ποιητὴς γεννᾶται ἀλλὰ δὲν γίνεται, nascitur non fit, ὡς ἔλεγε παραδόξως ὁ ἐν τοιαύτῃ τινὶ ποιητικῇ ὅθεν ἀτμοσφαίρᾳ τεχθεὶς, ἀλλ' οὐδέποτε ἐν τούτοις ἀληθὴς ποιητὴς γενόμενος Ὁράτιος· διότι οὐδεὶς ποτε γίνεται ποιητὴς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ποιητικωτάτῃ γεννηθεὶς κοινωνίᾳ,

S' il ne sent point du ciel l' influence secrète,
Si son astre en naissant ne l' a formé poète,

ὡς λέγει ὁ ἐν ὁμοίᾳ γεννηθεὶς ἀτμοσφαίρᾳ, ἀλλὰ κριτικὸς μᾶλλον ἢ ποιητὴς γενόμενος Boileau.

Τὸ ἀμετάπτωτον τοῦτο καὶ ἀναλλοίωτον ἀξίωμα ἀνωμολόγησαν καὶ ἀνεκήρυξαν πάντες οἱ τῶν νεωτέρων χρόνων αἰσθητικοὶ φιλόσοφοι καὶ κριτικοὶ, μικροὶ μεγάλοι, μᾶλλον ἢ ἧττον διάσημοι, ὁλοκλήρους δὲ ὥρας ἠδυνάμην ν' ἀπασχολήσω ὑμᾶς, ἀναγινώσκων ποῖα καὶ πόσα εἶπον ὁ Fichte καὶ ὁ Hegel, ὁ Carrière καὶ ὁ Fischer, ὁ Lévêque καὶ εἴ τις ἄλλος, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐνδιαθέτου καὶ ψυχικῆς πηγῆς τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας. Οὐδεὶς αὐτῶν ἐφαντάσθη ποτὲ οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ, ὅτι αἱ κοινωνίαι γεννῶσι τοὺς ἀληθεῖς ποιητὰς, ὅπως οἱ καστανεῶνες τοὺς ἀμανίτας μετὰ τὰς βροχὰς τοῦ φθινοπώρου.

Παρορμᾷ βεβαίως ἐνίοτε εἰς ποιητικὴν παραγωγὴν ἡ εὔνους τῇ ποιήσει ἀτμοσφαίρα, καὶ ἐνθαῤῥύνει εἰς ἄσμα φιλόμουσον κοινόν. Τοιαύτης ὅμως παρορμήσεως ἀνάγκην ἔχουσιν οὐχὶ οἱ ἀληθεῖς ποιηταὶ, οἱ λαχόντες τὴν μαγνητικὴν ἐκείνην δύναμιν τοῦ Πλάτωνος καὶ αὐτομάτως αὐτὴν μεταδίδοντες, οἱ ψάλλοντες διότι ὀφείλουσι νὰ ψάλλωσιν, οἱ γράφοντες διότι ἀνάγκην αἰσθάνονται πρὸς τοῦτο ἐνδόμυχον· ἀλλὰ οἱ ποιηταὶ οἱ ψευδεῖς, οἱ μὴ γεννώμενοι καὶ ἀναπτυσσόμενοι ἐν ὑπαίθρῳ ἀλλ' ἐν ὑελοφράκτῳ φυτοκομείῳ, οἱ ποιοῦντες ἐπὶ σκοπῷ χειροκροτημάτων καὶ πανηγυρισμῶν, οἱ ἀποβλέποντες εἰς ἀμοιβὰς καὶ εἰς ἐκδότας, οἱ θέλοντες

νὰ ἀργυροκοπήσωσι τὸ πενιχρὸν αὐτῶν τάλαντον. Ἐκεῖνοι μὲν, οἱ ἀληθεῖς καὶ ἐξ ἑαυτῶν ποιηταὶ, ψάλλουσιν

ὡς Μοῦσ' ἐδίδαξε, Διὸς παῖς,

ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, διότι

est Deus in illis . .
impetus hic sacrae semina mentis habet,

κατὰ τὸν Ὀβίδιον. Ἀδιαφοροῦσιν αὐτοὶ ἂν εἰς ποιητικὸν κοινὸν ἀποτείνονται· δὲν τοὺς μέλει ἂν θέλουσιν εὐφημηθῆ, καὶ λέγουσι βεβαίως, ὡς ὁ ψάλτης τοῦ Göthe·

Ich singe wie der Vogel singt
der in den Zweigen wohnet;
das Lied, das aus der Kehle dringt
ist Lohn, der reichlich lohnet.

τουτέστι

Ψάλλω κ' ἐγὼ ὡς τὸ πτηνὸν
ψάλλει ἐντὸς τῶν κλάδων,
καὶ ἔπαθλόν μου ἱκανὸν
τὸ ἄσμα ἔχω ἄδων.

Οἱ ἄλλοι δέ, οἱ πρὸς τὰς διαθέσεις τῆς κύκλῳ κοινωνίας ἁρμόζοντες τὴν λύραν των, οἱ ἄθλων γλιχόμενοι καὶ ἀμοιβῶν, οἱ ζητοῦντες νὰ θερμάνωσιν ἔξωθεν τὴν ψυχρὰν αὐτῶν καρδίαν, εἰσὶ ψευδεῖς καὶ κατὰ συνθήκην ποιηταί· καὶ ἢ θωπεύουσιν ἀναγκαίως ἵνα θωπευθῶσιν, ἢ φωνάζουσι τοὐναντίον ὅπως προξενήσωσιν ἐντύπωσιν, καὶ χειρονομοῦσι βιαίως καὶ μορφάζουσιν ἀσχήμως, χαριζόμενοι τοῖς πολλοῖς, ὅπως γεννήσωσι πάταγον καὶ εὐχαριστήσωσι τὸν ὄχλον.

Ἄλλο καὶ πάντη διάφορον εἶνε τὸ ζήτημα, ὅτι αἱ κοινωνικαὶ περιστάσεις ἐπηρεάζουσι βεβαίως τὴν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν

τῆς ποιητικῆς δυνάμεως, μορφοῦσι δὲ ἐνίοτε τοιαύτην μᾶλλον ἢ τοιαύτην τὴν ποιητικὴν παραγωγήν· δὲν γεννῶσιν ὅμως αὗται τὴν αἰτίαν καὶ τὴν πηγὴν αὐτῆς, τὸ ποιητικὸν τουτέστι τάλαντον, ὅπερ ἀνήκει, ὡς προείπομεν, εἰς ἄλλον ὑπέρτερον καὶ ἰδανικὸν κόσμον, τὸν κόσμον τοῦ θείου καὶ τῆς θείας ἡμῶν ψυχῆς. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐπὶ τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν ἐπίδρασις τῆς κοινωνίας ἐγένετο συνήθως, ὁσάκις ἐγένετο, πρὸς βλάβην μᾶλλον ἢ πρὸς ὄφελος τῆς συγχρόνου ἀληθοῦς ποιήσεως, καὶ ἐλαττώματα μᾶλλον ἢ ἀρετὰς ἐπροίκισε τοὺς ποιητὰς ἐκείνους, ὅσοι ἑκόντες ἢ ἄκοντες ὑπέστησαν αὐτήν. Ἔστω δὲ πρόχειρον ἓν ἀλλὰ μέγα τῶν λόγων μου παράδειγμα, ὁ ἀμίμητος τῆς Ἀγγλίας δραματικὸς Shakespeare. Δύο χωριστοὶ οὕτως εἰπεῖν καὶ ἀποτόμως διακρινόμενοι ποιηταὶ συνενοῦνται ἐν τῷ ποιητῇ τοῦ Macbeth καὶ τοῦ King Lear. Ὁ εἷς μέγας, ὑψηλός, αἰώνιος, αἰρόμενος ὑπεράνω παντὸς χρόνου καὶ τόπου, οὐδεμίαν ἔχων ἐθνικότητα καὶ οὐδενὸς σύγχρονος, ποιητὴς «οὐχὶ τοῦ αἰῶνός του, ἀλλὰ παντὸς αἰῶνος,» ὡς λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ ἐχθρός του μὲν πολλάκις καὶ φθονητὴς νομισθείς, ἀληθὴς δ' ὅμως καὶ πεφωτισμένος ἐκτιμητής του Ben Johnson. Ὁ ποιητὴς οὗτος εἶνε ὁ ἀληθὴς καὶ μέγας Shakespeare, ὁ ἔνθεος, ὁ τὴν ἰσχυρὰν τῆς ψυχῆς του ἀκούων φωνήν, καὶ αὐτὴν εἰς τὸν κόσμον φθεγγόμενος, ὁ πρὸς τὸ θεῖον τῆς ποιητικῆς ἀποκαλύψεως φέγγος ἀτενίζων τὸ βλέμμα καὶ αὐτὸ ἀνανατέλλων εἰς τῶν θαυμαστῶν του τὸν ὅμιλον. Ὁ ἄλλος εἶνε τοῦ πτωχοῦ καὶ πλάνητος ἠθοποιοῦ ὁ σύντροφος, ὁ ἀνάγκην ἔχων χάριν τοῦ χρηματίου νὰ κολακεύῃ τὰς προστύχους ὀρέξεις τοῦ συγχρόνου κοινοῦ, ὁ τῆς διεφθαρμένης κοινωνικῆς του ἀτμοσφαίρας τὴν ἐπιῤῥοὴν ὑφιστάμενος, ὁ τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς ἀνθρώποις δουλεύων ποιητής, ὁ βωμολοχῶν καὶ ληκυθίζων, ὁ «ἑκὼν ἀέκοντι θυμῷ» πλάττων σκηνὰς καπηλείων καὶ χαμαιτυπείων, ὁ περὶ αἵματα διατρίβων καὶ ἀγχόνας καὶ φόνους, ἵνα τοῖς πολλοῖς ἀρέσῃ, ut turba miretur. Καὶ οἱ πολλοὶ μὲν τότε, ἡ σύγχρονος τοῦ Shakespeare turba, ἐθαύ-

μαζον ταῦτα καὶ ταῦτα ἐχειροκρότουν, δὲν κατενόουν ὅμως οὔτε ἠσθάνοντο τὰς ἀφθίτους καὶ ἀπαραφθόρους καλλονὰς τῆς ποιήσεως τοῦ ἄλλου ἐκείνου, τοῦ πρώτου Shakespeare, τὰς ἐκ τῶν μυχῶν τῆς καρδίας καὶ τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ πηγαζούσας, τὰς συναποτελούσας τὸν μέγαν καὶ ἀνέφικτον ποιητήν, αἵτινες ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας ἀγνώριστοι καὶ ἀνεκτίμητοι εἰς τοὺς πολλούς, μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος ἤρξαντο ἐκτιμώμεναι, ὅτε ὁ Schlegel ἰδίως καὶ ὁ Baudissin κατέστησαν κοινὸν τῶν θεάτρων καὶ τῆς φιλολογίας κειμήλιον τὰ δράματα τοῦ κύκνου τῆς Ἀβῶνος. Τοῦτο δέ, ὁ μυστηριώδης οὗτος καὶ παράδοξος μὲν κατ' ἐπιφάνειαν, ἀληθὴς ὅμως καὶ εὐεξήγητος κατὰ βάθος, δυασμὸς τῆς δραματικῆς τοῦ Shakespeare παραγωγικότητος εἶνε ἡ μεγίστη ἴσως ἀφορμὴ τῆς μέχρι καὶ σήμερον ψευδοῦς κριτικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ποιητοῦ, ἀποκλινούσης πολλάκις ἔνθεν μὲν εἰς ὑπερβολικὸν καὶ ἀπόλυτον πανηγυρισμόν, ἔνθεν δὲ εἰς ἄδικον καὶ ἀλόγιστον κατάκρισιν.

Ὅμοια παραδείγματα παρέχει παντὸς ἔθνους ἡ φιλολογικὴ ἱστορία, μακρὰ δὲ ἤθελεν ἀποβῆ ἡ καὶ ἐπιπόλαιος αὐτῶν ἀπαρίθμησις. Ἀρκείτω μοι μόνον νὰ ὑπομνήσω τοὺς ἔστω καὶ μικρὸν περὶ τὰς νεωτέρας φιλολογίας σπουδάσαντας, ὅτι ἡ ἀμουσοτάτη τῶν κοινωνιῶν παρήγαγε τὸν Μίλτωνα καὶ ἡ βδελυρωτάτη τὸν Dante, καὶ ὅτι ὁ ποιητικώτατος δῆθεν αἰὼν τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου οὐδένα ἄλλον ἀληθινὸν ἐγέννησε ποιητὴν πλὴν τοῦ κωμωδοποιοῦ Molière, καὶ εἰς αὐτὸν δὲ δὲν ἐνέπνευσε βεβαίως οὔτε τὸν Tartuffe οὔτε τὸν Misanthrope οὔτε τὸν Avare, τὰ αἰώνια ταῦτα κτήματα παντὸς καιροῦ καὶ παντὸς τόπου, τὰ ἐκ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ποιητοῦ χωρίς τινος ἔξωθεν ἐπιδράσεως καὶ μεσιτείας τεχθέντα, ἀλλὰ τὰς Fourberies de Scapin καὶ τὸν Médecin malgré lui, τὴν Mélicerte καὶ τὴν Pastorale Comique, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἔργων του διστάζει σήμερον ἡ κριτικὴ νὰ παραδεχθῇ ὡς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ γεγραμμένα.

Ἱκανὰ ταῦτα, κύριοι, καὶ πλείονα ἴσως τῶν δεόντων περὶ τοῦ

πρώτου ἐκείνου ψευδοῦς ἀξιώματος, ὅτι γεννήτωρ τοῦ ποιητοῦ εἶνε ἡ κοινωνία. Ἐπιτρέψατέ μοι νῦν, ὅπως περάνω τὸ πέραν ἴσως τοῦ πρέποντος ἐκταθὲν προοίμιον τοῦ κυρίου μου λόγου, νὰ προσθέσω ἔτι ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ δευτέρου, ψευδοῦς ἐπίσης ἰσχυρισμοῦ, καθ' ὃν ἐν τῇ σήμερον Ἑλλάδι οὐδεμία ὑπάρχει ποιητικὴ ἀτμοσφαῖρα.

Ἐξομολογοῦμαι ὑμῖν ταπεινῶς, ὅτι δὲν ἐννοῶ ἀκριβῶς, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, τὰς λέξεις: ποιητικὴ ἀτμοσφαῖρα. Ὑποθέτω ὅμως, ἐκ τῶν ἐπιφερομένων ἐπεξηγήσεων εἰκάζων, ὅτι δὲν ἐννοεῖται δι' αὐτῶν κοινωνία ἀντικειμενικῶς ποιητική, εὔνους δηλονότι πρὸς τὴν ποίησιν, εὐαρέστως αὐτῆς ἀκροωμένη, ἀσμένως ἀναγινώσκουσα ποιήματα καὶ προθύμως τοῖς ποιηταῖς συμπαθοῦσα, ἀλλὰ κοινωνία ὑποκειμενικῶς μᾶλλον ποιητική, τουτέστι δυναμένη διὰ τοῦ ὅλου ποιητικοῦ διακόσμου τῶν ἀναμνήσεων αὐτῆς καὶ τῶν ἐλπίδων, τῶν παθημάτων αὐτῆς, τῶν ἔργων καὶ τῶν πόθων, τοῦ παρελθόντος αὐτῆς καὶ τοῦ μέλλοντος, νὰ διαθέσῃ εἰς ἐθνικὴν ποιητικὴν παραγωγὴν τὰς ἤδη ἐξ ἑαυτῶν ποιητικὰς φύσεις τοῦ ἔθνους. Ἂν τοιαύτην τινὰ κοινωνίαν ἐννοεῖ, ὡς ὑποθέτω, ἐλλείπουσαν ἐν Ἑλλάδι ὁ εἰσηγητὴς τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, μεγάλην, νομίζω, πλανᾶται πλάνην. Δὲν ἔχομεν βεβαίως ἡμεῖς τοὺς nihilistes τῆς Ῥωσίας οὔτε τοὺς socialistes τῆς ἐκ χρηματολογικῶν ζητημάτων φλεγμαινούσης γηραιᾶς Εὐρώπης, διότι δόξα τῷ Θεῷ δὲν ἐγηράσαμεν ἔτι ἐθνικῶς, οὔτε κατηντήσαμεν τοσοῦτον ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ κρονόληροι, ὥστε νὰ περιέλθωμεν εἰς παροξυσμοὺς ἀπομεμωραμένων καὶ ὑστερικὰς ὀρέξεις παραπαιούσης διανοίας. Ἐπράξαμεν μέν, κατὰ τὸν Κ. εἰσηγητήν, τὸ μέγα ἔγκλημα νὰ ἀποκτήσωμεν Πανεπιστήμιον καὶ Βουλήν, νὰ συνταχθῶμεν εἰς ἔθνος ἔχον νόμους καὶ δικαστήρια καὶ σχολεῖα, νὰ ἔχωμεν τηλέγραφον καὶ ταχυδρομεῖα, ἀτμοκίνητα ὀλίγα καὶ σιδηρόδρομον ὀλιγώτερον· ἀλλ' ἡ κατ' ἀνάγκην αὕτη πεζότης ἡμῶν, ἣν μάλιστα δὲν νομίζουσι σήμερον ἱκανῶς ἀναπτυχθεῖσαν οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς, ὀνειρευόμενοι ἀκόμη ποὺ

καί που ἐπὶ τῶν ὀρέων ἡμῶν ὕποπτόν τινα φουστανέλλαν ἢ δύσηχόν τι καρυοφύλλιον, ἡ πεζότης ἡμῶν, λέγω, αὕτη δὲν κατώρθωσεν εὐτυχῶς νὰ συγκαλύψῃ ὅλως καὶ ἀποπνίξῃ τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν βίον, οὔτε νὰ ἐξανεμώσῃ ἐν ταῖς καρδίαις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὰς ἐθνικὰς αὐτοῦ παραδόσεις, οὔτε νὰ ἐξαλείψῃ καὶ σβέσῃ εἰς σκότος ὑλισμοῦ τὰς εἰς τὸ μέλλον θερμὰς ἐλπίδας τοῦ Ἕλληνος. Ἂν δὲ ἀληθεύει, ὅτι τὸ παρελθὸν ἰδίως καὶ τὸ μέλλον, αἱ ἀναμνήσεις καὶ οἱ πόθοι, αἱ παραδόσεις καὶ αἱ ἐλπίδες λαοῦ τινος ἀποτελοῦσιν ἰδίως καὶ πρὸ πάντων τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ ποιητικὸν κόσμον, μὴ ταρασσώμεθα ἐκ τοῦ ψευδοῦς πολιτισμοῦ μερίδος τινὸς τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, μὴ πτοώμεθα, ἂν ἐκ μοιραίας τῶν πραγμάτων φορᾶς κατηντήσαμεν οἱ πολλοὶ ἐν Ἀθήναις νὰ πιθηκίζωμεν τὰς γραίας τῆς Δύσεως κοινωνίας, νὰ θεωρῶμεν τὰ χειροκτια ὡς ἀπαραίτητον τοῦ ἱματισμοῦ ἡμῶν συμπλήρωμα, νὰ προτιμῶμεν τὰ ὑδνοφόρα τῶν γάλλων μαγείρων παρασκευάσματα τοῦ ἐξ ἀραβοσίτου πλακοῦντος τῶν πάππων ἡμῶν, νὰ ἀντιγράφωμεν τὰς παρισινὰς ἐφημερίδας τοῦ συρμοῦ, καὶ νὰ ἀναγινώσκωμεν εὐαρεστότερον τὴν Madame Bovary ἢ τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα καὶ τὴν πληκτικὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Οἱ εἰς τοσοῦτον ἐκπολιτισθέντες κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν εἶνε εὐτυχῶς ὀλίγοι, πολὺ δὲ ὀλιγώτεροι, εἰμὶ βέβαιος, οἱ καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποταχθέντες ὅλως εἰς πᾶσαν οἱανδήποτε τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου ἐπίδρασιν, οἱ ἐντελῶς τὸν ζυγὸν ἀποσείσαντες τοῦ παλαιοῦ Ἕλληνος καὶ εἰς ἀνθρώπους τῆς Δύσεως ἀναβαπτισθέντες. Ἀλλ' ὅπως δήποτε καὶ ἂν ἔχῃ ἡ ἀθηναικὴ κοινωνία, ἡ ἑλληνικὴ ὅμως, ἡ ἐκτὸς τῶν πεπολιτισμένων Ἀθηνῶν, ἡ πανταχοῦ τῆς ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλάδος διεσπαρμένη, ἡ σπαίρουσα ἐξ ἀναμνήσεων καὶ πόθων πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀκοίμητον διατηροῦσα τὸ πῦρ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ μὴ τρώγουσα πλακοῦντας, μήτε ἐνδυομένη poil de chèvre καὶ oxford, μήτε φοροῦσα talons à la Louis XV, μήτε Φάληρον ἔχουσα μήτε Ἀπόλλωνα, ἡ κοινωνία αὕτη εἶνε ἀλλοία εὐτυχῶς καὶ διά-

φορος. Ἡ κοινωνία αὕτη δὲν ἔγεινεν ἔτι ἔκφυλος, καὶ διατηρεῖ δίκην σεμνῆς Ἑστιάδος τὴν ἱερὰν ἐκείνην φλόγα, ἥτις ἐθέρμανεν ἐπὶ τετρακοσίους δουλείας χειμῶνας τὸν Ἕλληνα, ἥτις ἐξερράγη τέλος εἰς φοβερὰν πυρκαϊὰν πρὸ πεντήκοντα μόλις ἐτῶν, καὶ ἥτις — τίς οἶδε, ἀλλὰ καὶ τίς τολμᾷ νὰ διστάσῃ; — δὲν θὰ σβεσθῇ τόσον εὐκόλως ὑπὸ τὴν πνοὴν τῶν ἀσμάτων τῆς Fille de Madame Angot, οὔτε ὑπὸ τῶν χρηματιστηρίων τὸν χρηματοφθόρον κλύδωνα.

Ἡ κοινωνία αὕτη, πρὸς ἣν μειδιῶσιν ἴσως οἱ ὀψίφημοι καὶ νεόπλουτοι τῆς πεπολιτισμένης Ἑλλάδος ἡμίθεοι καὶ οἱ ἀπόκορον ἔχοντες τὸν οὐρανίσκον ἐκ τῶν καρυκευμάτων τοῦ ἑσπερίου πολιτισμοῦ, εἶνε ἡ ἱερὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παρακαταθήκης θεματοφύλαξ, ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀδιάφθορος ἑλληνικὴ γενεά, ἡ ἄφθονον καὶ πλούσιον τηροῦσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς τὸ ταμεῖον τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως. Διέλθετε τὰ παρθένα δάση τῆς Ἀκαρνανίας, ἀνάβητε εἰς τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ, κατέλθετε εἰς τὰ θεσσαλικὰ πεδία, ἐρωτήσατε τὰς κρημνωρείας τοῦ Ταϋγέτου, καὶ πανταχοῦ θέλετε ἀκούσει σφύζουσαν τὴν γνησίαν τοῦ Ἕλληνος καρδίαν, πανταχοῦ θέλετε ἰδεῖ σπινθηρίζοντα τὸν ὀφθαλμόν του πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος. Δύναταί τις νὰ ἀγνοῇ ταῦτα πάντα, διότι δὲν ἐνόμισεν ἴσως τοῦ κόπου ἄξιον νὰ τὰ μάθῃ, οὔτε τὰ εὗρε ζητήσας ἐν βιβλιοθήκαις· δὲν δύναται ὅμως οὔτε δικαιοῦται νὰ τὰ ἀρνῆται, μόνον καὶ μόνον διότι δὲν τὰ ἔμαθε. Οὔτε πρέπει τις νὰ καταδικάσῃ εἰς ποιητικὸν θάνατον ὁλοκλήρου ἔθνους κοινωνίαν, διότι δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναπνεύσῃ ποιητικὴν ἀτμοσφαῖραν μεταξὺ τῆς Πλατείας τοῦ Συντάγματος καὶ τοῦ Σολωνείου.

Δὲν ἀληθεύει λοιπόν, κύριοι, ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχει ποιητικὴ ἀτμοσφαῖρα· πρέπει τις μόνον νὰ ἠξεύρῃ ποῦ νὰ τὴν εὕρῃ, καὶ εὑρὼν αὐτὴν νὰ δύναται νὰ τὴν αἰσθανθῇ. Ἔστω δὲ εἰς πραγματικωτέραν καὶ αἰσθητοτέραν οὕτως εἰπεῖν ἀπόδειξιν τῶν λόγων μου ἡ πολλάκις καὶ πολλαχῶς ἐκδηλωθεῖσα ἐπίδρασις αὐτῆς, οὐχὶ εἰς παραγωγήν, — καθότι ὡς προαπέδειξα οὐδεμία ἀτ-

μοσφαῖρα γεννᾷ ποιητὰς — ἀλλ' εἰς ἐξωτερικὴν διαμόρφωσιν τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας τῆς νέας Ἑλλάδος. Ὁσάκις τὸ ποιητικὸν ἐκεῖνο τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος πνεῦμα ἐπέπνευσεν εἰς ἀληθῶς ποιητικὰς ψυχάς, ὁσάκις ὁ πνευματικὸς ἐκεῖνος τοῦ ἔθνους πλοῦτος ἐταμιεύθη εἰς καρδίας γνησίως ἑλληνικὰς καὶ ἀδιαφθόρους ἔτι ὑπὸ τῶν μαγγανευμάτων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, παρήγαγε ποιήματα ἐθνικώτατον ἔχοντα τὸν τύπον, ἀληθῶς ἑλληνικά, τιμῶντα καὶ τὴν νεαρὰν ἡμῶν φιλολογίαν καὶ τοὺς γράψαντας αὐτὰ ποιητάς. Τοιαῦτα τὰ πρῶτα ποιήματα τῶν ἀδελφῶν Σούτσων καὶ τὰ πλεῖστα τῶν λυρικῶν τοῦ Ῥαγκαβῆ· τοιαῦτα τὰ κάλλιστα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, τοῦ Βαλαωρίτου καὶ τοῦ Τερτσέτου, τοιαῦτα τὰ πλεῖστα τοῦ Ζαλοκώστα, εἰς ὃν καὶ ἄγει τέλος ἡμᾶς ὁ λόγος.

Ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας παρέχει ἡμῖν φαινόμενον σπανιώτατον συνήθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων, καὶ ὅπερ εὐκταῖον ἤθελεν εἶναι ἂν συχνότερον ἐπανελαμβάνετο ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ. Οὔτε παῖς μόλις ἤρξατο γράφων, ὡς τὰ τερατοφανῆ παιδία, τὰ στερεότυπα Wunderkinder, ἐξ ὧν κατὰ παραδεδομένην πλέον ἀνάγκην παράγουσι σήμερον τοὺς μεγάλους ἄνδρας οἱ βιογράφοι των, οὔτε νεανίας ἄωρος ἤρξατο δημοσιεύων τοὺς στίχους του. Ἀναφέρονται μὲν ἀληθῶς τὰ πρῶτά του ποιητικὰ ἔργα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ πρώτου στρατιωτικοῦ του βίου, ὅτε καταλιπὼν τῆς Ἰταλίας τὰ παιδευτήρια ἦλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα, καὶ ἔζωσε τὸ ξίφος τοῦ μαχητοῦ περὶ τὴν νεαράν του ὀσφύν. Ἀλλ' ἐκ τῶν στιχουργημάτων ἐκείνων οὐδὲν εὐτυχῶς ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητής, ὅτε ὥριμος ἤδη ἀνήρ, πλέον ἢ τεσσαρακοντούτης, παρῆλθε σπουδαίως εἰς τῆς δημοσιότητος τὴν σκηνήν, καὶ ἤρχισεν ἐλκύων τὴν περιέργειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τότε κοινοῦ. Εἶνε ὅμως βέβαιον ὁπωσδήποτε, ὅτι ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ποιητικῆς τοῦ Ζαλοκώστα εὐφυΐας ἐγεννήθη ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων καὶ τῆς ὀσμῆς τῆς πυρίτιδος, καὶ

ὅτι τὸ πρῶτον τῆς Μούσης φίλημα ἐδέξατο ὁ Γεώργιος, ὅτε νεαρὸς πολεμιστὴς

Μικρὸς τὸ ξῖφος ἔζωσεν,

ὡς λέγει αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, ἀφελῶς ἀπεικονιζόμενος διὰ τοῦ μαχητοῦ Δήμου ἐν τῷ Μεσολογγίῳ του. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο, ὅτι οἱ πρῶτοι ποιητικοὶ παλμοὶ τῆς καρδίας τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ἐγεννήθησαν ἐν μέσῳ τοῦ ὁρυμαγδοῦ τῆς μάχης, ὅτι ἡ πρωϊμωτάτη ἐκδήλωσις τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ ταλάντου ταὐτίζεται οὕτως εἰπεῖν καὶ συμπίπτει μετὰ τοῦ πολεμικοῦ του ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἂν ἀλλαχόθεν, ἐκ τῶν περισωζομένων βιογραφικῶν περὶ τοῦ ποιητοῦ εἰδήσεων, δὲν ἐμαρτυρεῖτο, θὰ ἐξήγετο ἀπταίστως καὶ ἀσφαλῶς ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τῆς κυριωτάτης φάσεως τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς.

Τὸ πρῶτον δὲ πιθανώτατα γέννημα τῆς ἐποχῆς ταύτης, τὸ πρῶτον ποιητικὸν προϊὸν τοῦ μεταξὺ ποιητοῦ καὶ στρατιώτου συνδέσμου εἶνε Ἡ μάχη τοῦ Σοβολάκου, γραφεῖσα, καθ' ὅσον δύναταί τις ἀκριβέστερον νὰ εἰκάσῃ, διαρκοῦντος ἔτι τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, δημοσιευθεῖσα δὲ μόνον μετὰ θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῶν Ἁπάντων του. Τὸ ποίημα τοῦτο, ἠρχισμένον μόνον ἀλλ' οὐδέποτε, φαίνεται, περατωθέν, ἐπιγράφεται μέν, ὡς προεῖπον, Μάχη τοῦ Σοβολάκου, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ σύντομος περιγραφὴ ὁμηρικῆς τινος μονομαχίας μεταξὺ τοῦ Κεχαγιᾶ, τούρκου Πασᾶ καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, καθ' ἣν οὗτος φονεύει ἐκεῖνον. Καὶ δὲν δύναται μὲν βεβαίως Ἡ μάχη τοῦ Σοβολάκου, οὐδ' ἐκ μακρᾶς κἂν ἀποστάσεως, νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ μεταγενέστερα καὶ ὡριμώτερα ἔργα τοῦ ποιητοῦ, ἐλέγχει ὅμως ἤδη ἐν μικρῷ τὴν μέλλουσαν τάσιν τοῦ ποιητικοῦ του πνεύματος, καὶ τὴν δεξιότητα ἰδίως ἐκείνην περὶ τὰς περιγραφὰς ζωηρῶν μάλιστα καὶ πλήρων κινήσεως σκηνῶν, ἥτις καθ' ὅλην τὴν ποιητικὴν τοῦ Ζαλοκώστα παραγωγὴν ὑπῆρξε τὸ κύριον αὐτοῦ χαρακτηριστικόν. Τοῦτο δὲ καταδεικνύει ἡ ἀρχὴ εὐθὺς τοῦ ποιήματος·

Μὲ χιλιάδας Ἀλβανῶν καὶ τάγματα ἱππέων
Τριίππουρος πασᾶς κινεῖ ἀπὸ Βραχῶρι, πνέων
Ἄγρια μίση.
Μὲ μέγα τάχος προχωρεῖ, ἀλλ' ἔξαφνα οἱ βράχοι
Τοῦ Σοβολάκου τὸν κρατοῦν, καὶ σταματᾷ· ἡ μάχη
Πρέπει ν' ἀρχίσῃ.

Ἓν τῶν πρώτων ἐπίσης ποιημάτων τοῦ Ζαλοκώστα, ὅπερ δημοσιεύσας ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ ἔτος 1839 ἐν ἐπιφυλλίδι ναυπλιακῆς ἐφημερίδος, ἐλησμόνησε κατόπιν ἐντελῶς, καὶ τὸ ὁποῖον ἀγνοοῦμεν διατί συμπεριελήφθη ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τῶν Ἁπάντων του, εἶνε μακρός τις καὶ ἱκανῶς ἄχρους ὕμνος εἰς τὴν 25 Μαρτίου, ἔργον πολὺ τῆς Μάχης τοῦ Σοβολάκου ὑποδεέστερον, καὶ τὸ παιδικώτερον ἀναντιῤῥήτως προὸν τῆς γραφίδος τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ταύτης ἄρχεται ἰδίως διαμορφουμένη καὶ ἀναπτυσσομένη ἡ ποιητικὴ εὐφυία τοῦ Ζαλοκώστα. Διπλοῦν δὲ βαθμηδὸν προσκτᾶται τὸν χαρακτῆρα ἡ ποίησις αὐτοῦ, ἔνθεν μὲν μετὰ περιπαθοῦς στοργῆς καὶ ἐκφανοῦς προτιμήσεως διατρίβουσα εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ τὰ ἡρωϊκὰ αὐτοῦ ἐπεισόδια, καίτοι ὁ ἄλλοτε νεαρὸς μαχητὴς εἶχεν ἤδη ἀναρτήσει ἀργὸν εἰς τὸν τοῖχον τὸ ξίφος, καὶ ἠσχολεῖτο εἰς ἀριθμοὺς καὶ καταστάσεις καὶ στελέχη καὶ λογιστικὰ βιβλία, ἔνθεν δὲ μύχιον ἐκπέμπουσα θρῆνον ὑπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα τραύματα τῶν οἰκογενειακῶν του δυστυχημάτων.

Ὀλίγοι βεβαίως τῶν ἀκροατῶν μου ἀγνοοῦσιν, ὅτι ἑπτὰ αὐτοῦ τέκνα, νεαρὰς ἔτι καὶ μόλις ἀνθούσας κάλυκας, ἔθαψε τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ὁ περιπαθὴς τῆς Χαροκαμμένης ποιητής. Μυστηριώδης ὀλέθρου μοῖρα ἤθελεν εἴπει τις ὅτι ἐσφράγιζεν ἅμα γεννώμενα τὰ τέκνα τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν, οἱονεὶ προμνηστευομένη αὐτὰ εἰς τὸν θάνατον, ἐρχομένη δὲ κατόπιν, ὅτε μόλις ἤρχιζεν ἡ διάνοια φωτίζουσα τὸ βλέμμα των καὶ ὁ λόγος ἐμψυχῶν τὰ ῥόδινά των

χείλη, ἀπεκόμιζε τὰ ἐκλελεγμένα θύματα εἰς τῶν νεκρῶν τὸ κράτος. Ὁ βαρὺς οὗτος ὄλεθρος συνέτριψε τοῦ Ζαλοκώστα τὴν καρδίαν, ἐθόλωσεν αὐτοῦ ἐκ δακρύων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ μεγίστην ἤσκησεν ἐπὶ τῆς ποιήσεώς του ἐπίδρασιν. Ἄχαρι βεβαίως εἶνε εἰς τὸν κριτικὸν νὰ ἀναγράφῃ ὡς Μοῦσαν τοῦ ποιητοῦ τὸν πόνον καὶ τὴν δυστυχίαν, νὰ χειροκροτῇ τὴν κραυγὴν τοῦ ἄλγους καὶ νὰ συλλέγῃ ἀδάμαντας ποιητικοὺς ἐκ δακρύων πυρίνων. Ἀλλ' οὕτω δυστυχῶς ἐτάχθησαν τὰ τοῦ βίου ἡμῶν· τοιαύτην δὲ ἰδίως ἐπέκλωσεν ὁ θεὸς τὴν δόξαν εἰς τοὺς ποιητάς, καὶ οὕτω πικρὸν ὥρισεν εἰς αὐτοὺς τῆς ὑστεροφημίας τὸ τίμημα.

. . . Les pleurs sont pour nous la céleste rosée

ἔλεγεν ὁ Λαμαρτῖνος·

Sous un ciel toujours pur le cœur ne mûrit pas.
Dans la coupe écrasé le jus du pampre coule,
et le baume flétri sous le pied qui le foule
répand ses parfums sur vos pas.

Οὕτω καὶ τὰ περιπαθέστερα τῶν λυρικῶν ποιημάτων τοῦ Ζαλοκώστα, τὰ ἀληθέστερον ἔχοντα τὸ αἴσθημα καὶ ὑποκειμενικώτατα τῶν προϊόντων τῆς λύρας του, εἰσὶν αἱ πλήρεις ὀδύνης ἐλεγεῖαι, ὅπου εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἀποτυποῦται ἡ ἀπαρήγορος μεγαγχολία καὶ τὸ βαθὺ τοῦ ποιητοῦ πένθος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῶν φιλτάτων του. Τοιαῦτα ἰδίως Ὁ βορειᾶς ποῦ τὰ ἀρνάκια παγόνει, Ἡ χαροκαμμένη, Εἰς τὴν ἀποδημοῦσαν ψυχήν του, Εἰς τὸ φεγγάρι, Ἡ μητρικὴ στοργή, Τὸ δένδρον, Τὸ συναπάντημα, καὶ αὐτὸς Ὁ ποιητής, ὃν, κατὰ περισωθεῖσαν παράδοσιν, ἐσκόπει τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ παραστήσῃ ὁ Ζαλοκώστας ὡς πατέρα θρηνοῦντα ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν τέκνων του, μετέγνω δὲ κατόπιν, δυσωπηθείς, ὡς ἔλεγέ ποτε,

τὸ κατὰ τῶν μυρολογίων του μεμψιμοιροῦν κοινόν, καὶ μετήλλαξεν εἰς ἐραστὴν ὀδυνώμενον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς φίλης του. Ἐν γένει δὲ ἡ ἔκφρασις ἀλγεινῶν συναισθημάτων παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ποιητῇ, ἡ κραυγὴ τῆς ὀδύνης καὶ ὁ ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, ἔστω αὕτη καὶ ξένη, θρῆνος ἐλέγχουσι πανταχοῦ σχεδὸν τὴν αἱμάσσουσαν πατρικὴν καρδίαν, ἔχει δὲ οὕτω ἡ τῆς λύπης αὐτοῦ φωνὴ ἀτομικήν τινα καὶ ἰδιάζουσαν, ἀλλὰ περιπαθῆ ὅμως πάντοτε καὶ σπαρακτικὴν κλαγγήν, τὴν κλαγγὴν ἐκείνην, ἣν εἶχον βεβαίως τὰ μυρολόγια τῶν περὶ τὴν Βρισηΐδα θρηνουσῶν τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου γυναικῶν, αἵτινες

στενάχοντο . . .
πρόφασιν μὲν Πάτροκλον, σφῶν δ' αὐτῶν κήδε' ἑκάστη,

κατὰ τὸν μέγαν ψυχολόγον τῆς Ἰλιάδος ποιητήν.

Ἐκ τῶν τοιαύτης φύσεως ποιημάτων τοῦ Ζαλοκώστα τὸ κάλλιστον ἀναντιῤῥήτως εἶνε τὸ Συναπάντημα, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Μνημοσύνης. Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ δὲν ἠξεύρει τις ἀληθῶς τί πρῶτον νὰ θαυμάσῃ· τὴν ποιητικωτάτην ἐνσάρκωσιν τῶν ἐθνικῶν τῆς Ἑλλάδος παραδόσεων, τὴν ἀλήθειαν καὶ βαθύτητα τοῦ αἰσθήματος, τὸ ἁπλοῦν συνάμα καὶ ὅμως σπαραξικάρδιον τῆς ὑποθέσεως, τὴν ἐγκράτειαν, τὸ εὔχρουν καὶ τὸ ἔντονον τῆς φράσεως, ἢ τὸ κάλλος τῆς γλώσσης, τῆς γλώσσης ἐκείνης τῆς δημοτικῆς, ἧς παραμένει ἔτι ἀνέφικτον πρότυπον καὶ ὑπογραμμὸς ὁ Ζαλοκώστας.

Ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ σᾶς ἀναγνώσω τὸ ποίημα τοῦτο, οὗτινος ὀλίγα ἔχει πάρισα ἡ νέα ἑλληνικὴ φιλολογία.

Ἀπρίλης εἶνε· γύρου μας πετοῦν τὰ χελιδόνια
Καὶ δένδρα, κάμποι καὶ βουνά, ὅλα μοσχοβολᾶνε.
Γλυκὰ λαλοῦν τ' ἀηδόνια
Καὶ ζευγαρόνει ἡ πέρδικα καὶ οἱ κοῦκοι κελαϊδᾶνε.

Ἡ γῆ γελάει, καὶ ὁ οὐρανὸς μαργαριτάρια χύνει
Εἰς τὰ τριαντάφυλλά της,
Καὶ κἄπου κἄπου φαίνονται καὶ μαραμμένοι κρίνοι
Ἀγρίμι κἂν τοὺς πάτησε κἂν ἄπονος διαβάτης.

Σὰν κρίνο ποῦ μαράθηκε καὶ γέρνει πρὸς τὸ χῶμα,
Ὦ, κύτταξε ἕνα λείψανο, μιὰ νηὰ καμαρωμένη!
Θαῤῥεῖς ποῦ κρένει ἀκόμα,
Ἀλλὰ τὰ λόγια δὲν τ' ἀκοῦς· μ' ἀγγέλους συντυχαίνει.

Κοιμᾶται ἡ νηὰ σὰν τὰ νερὰ τῆς λίμνης, ὁποῦ ἀνέμοι
Καὶ ζάλαις δὲν κυλᾶνε,
Καὶ ὅμως 'ς τὰ χείλη ἕνα πικρὸ χαμόγελό της τρέμει,
Ὡσὰν νὰ λέῃ: «Βαρέθηκα κόσμε σκληρὲ καὶ πλάνε.»

Πόσους ἡ ἀγάπη δύστυχους καὶ νηοὺς καὶ νηαὶς θὰ φάῃ!
Δὲν μπόρεσε εἰς τὴν ἀπονιὰ τοῦ Νάσιου νὰ φτουρίσῃ·
Βαρέθηκε, καὶ πάει
Ἐκεῖ ποῦ κάθε πλάσμα γῆς ἡ γῆ θὲ νὰ ῥουφήσῃ.

Γερόντισσα γονατιστὴ μὲ δάκρυα φλογισμένα
Τὴν πεθαμένη βρέχει.
Μυριολογάει ἡ κακότυχη, πικρά, φαρμακωμένα,
Καὶ κλαίγει καὶ σκοτόνεται. Ἄλλο παιδὶ δὲν ἔχει.

«Ξύπνα, Νεράϊδα τοῦ χωριοῦ, ξύπνα λαμπρό μου ἀστέρι,
Νὰ ἰδῇς τὴ γῆ πῶς χαίρεται, τοὺς κήπους πῶς ἀνθίζουν.
Μὲ τὸ χρυσό σου χέρι
Σήκου νὰ κόψῃς τοὺς ἀνθοὺς ὁποῦ μοσχομυρίζουν.

Ὦ συμφορά μου! τοὺς ἀνθοὺς τοὺς κόφτουν ἄλλα χέρια,
Τοὺς βλέπουν ἄλλα μάτια!
Ἐσὺ μὲ ἀγγέλους τ' οὐρανοῦ τώρα πετᾷς 'ς τὰ ἀστέρια,
Καὶ ἐμὲ ἡ καρδιά μου καίγεται καὶ γίνεται κομμάτια.

Ξανθή μου! 'Ακοῦς τῆς ἐκκλησιᾶς τὸ σήμαντρο πῶς κλαίει;
Γιὰ σένα κλαίει τὸ σήμαντρο, γιὰ σὲ ἡ λαμπάδα λυόνει
Καὶ τὸ λιβάνι καίει.
Κι' ὁ ψεύτης τῆς ἀγάπης σου, ὁ Νάσιος, ξεφαντόνει!

Κακὸ στοιχειὸ ἡ ψυχοῦλά της 'ς τοὺς ὕπνους σου νὰ γένῃ,
Φονιᾶ τῆς θυγατρός μου!
Κακὸ στοιχειὸ νὰ κυνηγάῃ τὸ νοῦ σου ἡ πεθαμένη,
Κ' ὕπνο τὴ νύκτα νὰ μὴ βρῇς, 'ς τὴν ἄκρη ἂν πᾶς τοῦ κόσμου.»

— Τὸ σήκωσαν τὸ λείψανο τέσσεροι νηοὶ 'ς τὸν ὦμο·
Καὶ ἐκεῖ ποῦ τὸ διαβαίνανε γιομᾶτο ἀπὸ λουλούδια,
'Απάντησαν 'ς τὸ δρόμο
Τραγουδιστάδες καὶ βιολιά. Σωπάσαν τὰ τραγούδια!

Μεγάλο θαῦμα ὁ θάνατος μὲ τὴν ζωὴ νὰ σμίγῃ!
'Ο θάνατος νικάει . . .
Τὴ διώχνει ἡ λύπη τὴ χαρά, τόσο ἡ χαρὰ εἶνε λίγη.
Γι' αὐτὸ σωπαίνουν τὰ βιολιὰ, ὅταν νεκρὸς περνάῃ.

'Ο Νάσιος ποὖχε τἄργανα, τὸ λείψανο γνωρίζει,
Καί, κίτρινος σὰν τὸ κερί, μὲ χέρια σηκωμένα,
«Ξανθή μου! ξεφωνίζει,
Ξανθή μου, ἂν πᾶς 'ς τὴν ἐκκλησιά, καρτέρα με κ ἐμένα.»

Καὶ ῥίχνει 'ς τὸ ζωνάρι του σὰν ἀστραπὴ τὸ χέρι,
Καὶ ἀπάνου τὸ σηκόνει.
"Ολο εἰς τὰ στήθια ἐχώθηκε τὸ κοφτερὸ μαχαῖρι . . .
'Αποθαμένος τὴν νεκρή, ὁ νηὸς τὴν νηὰ ἀνταμόνει.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ ποιητικὸν τοῦτο κειμήλιον, οὗτινος ἀπεσιώπησα τὴν τελευταίαν στροφήν, διότι, εἰλικρινῶς ἐξομολογοῦμαι ὑμῖν, ἐπεθύμουν νὰ μὴν εἶχε γραφῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Τοσοῦτον πεζὴν δυσαρμονίαν πρὸς τὴν ποιητικωτάτην τοῦ ὅλου περιπάθειαν ἀποτελεῖ ὁ τελευταῖος αὐτῆς στίχος·

Σκεφθῆτε νηοὶ τοὺς στίχους μου, μόνον γιὰ σᾶς τοὺς γράφω·

τοσοῦτον ἡ ἐσκεμμένη αὕτη ὑποθήκη μεταβάλλει τὴν ἐκ πόνου σπαίρουσαν καρδίαν τοῦ ποιητοῦ εἰς ψυχρὸν διδάσκαλον ἠθικῶν παραγγελμάτων.

Πολὺ τοῦ Συναπαντήματος γνωστότερος καὶ πολὺ μᾶλλον αὐτοῦ ἀνὰ τὰ χείλη φερόμενος εἶνε ὁ Ποιητής· τὸ κατ' ἐμὲ προτιμῶ τούτου ἐκεῖνο, καὶ ὑπὸ ἔποψιν μάλιστα ἐθνικὴν οὐδὲ παραβάλλω κἂν πρὸς ἄλληλα τὰ δύο ταῦτα ποιήματα τοῦ Ζαλοκώστα. Ἔχει ἀληθῶς καὶ ὁ Ποιητὴς πολλὴν τὴν περιπάθειαν, καὶ λόγῳ μορφῆς καὶ γλώσσης κατ' οὐδὲν ὑπολείπεται τοῦ Συναπαντήματος· ἐλαττοῦται ὅμως ἐκείνου κατὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ βάθος τοῦ αἰσθήματος, ἰδίως δὲ κατὰ τὸ γνησίως ἑλληνικὸν τῆς ὑποθέσεως. Ὁ ποιητής, ὅστις

σιμὰ στὴ βρύσι . . . . κυττάζει
τῆς γῆς τὴν ὄψι τὴν θολή,
καὶ μὲ τὴν ἐρημιὰ μιλεῖ
καὶ συχνοαναστενάζει,

καὶ ἀποτείνει πρὸς τὴν νύκτα περιπαθῆ ἀφήγησιν τοῦ κάλλους καὶ τοῦ θανάτου τῆς ἐρωμένης του, καὶ λέγει, ὅτι

Φάντασμα κ' ἴσκιο κυνηγᾷ
σὲ δάση ἐρημωμένα

δὲν εἶνε ἕλλην ποιητής, δηλαδὴ ποιητὴς δημοτικός· λέγω δὲ δημοτικός, καθότι ἡ ἐρωμένη του ἐλέγετο κατὰ τὸν ποιητὴν Χρύσω καὶ

βασίλισσα ἦτον 'ς τὸν χορό,
'ς τὴν ἐκκλησιὰ ἦτον πρώτη·

εἶνε μᾶλλον ποιητὴς ξένος, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πρόσωπον ὀθνεῖον, κάτοικον ἴσως κλιμάτων βορείων καὶ ὁμιχλωδῶν, ἥρως

τοῦ Ossian, ἂν θέλετε, ἀλλ' οὐχὶ ὅμως ἕλλην, ζῶν ἐν χώρᾳ, ὅπου

ὁ αὐγερινὸς φωτοβολεῖ.

Τοιαύτη, κύριοι, ἐν ὀλίγοις καὶ διὰ τῶν καλλίστων αὐτοῦ ἔργων ἀπεικονισθεῖσα ἡ μία τῶν ποιητικῶν φάσεων τοῦ Ζαλοκώστα, ἡ ἐλεγειακὴ οὕτως εἰπεῖν καὶ καθαρῶς ὑποκειμενική. Καὶ αὕτη μὲν ἐκπροσωπεῖ πιστότερον καὶ ἀκριβέστερον τὸν ποιητὴν ἡμῶν, ὡς ἄνθρωπον ἐν πικραῖς δοκιμασθέντα συμφοραῖς, ὑπὸ διαρκοῦς τρυχόμενον ὀδύνης, καὶ στενάζοντα ὑπὸ πάντα αὐτοῦ στίχον. Ἡ ἄλλη δὲ τῆς ποιητικῆς τοῦ Ζαλοκώστα εὐφυΐας φάσις, ἐκείνη περὶ ἧς ἀρχήτερον ἔλεγον, παριστᾷ ἡμῖν τὸν ποιητὴν ψάλτην κατ' ἐξοχὴν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος, ἐμπεφορημένον τὰς μεγάλας αὐτοῦ καὶ ζωηρὰς ἀναμνήσεις, καὶ σκιρτῶντα ἐκ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, οὐχὶ βεβαίως πρὸς τὴν κρεμαμένην παρὰ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ ἀργὴν σπάθην καταλυματίου, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἱερὰν ἐκείνην καὶ σκωριῶσαν σπάθην, ἣν ἐφόρει ὁ νεαρὸς τοῦ Μεσολογγίου πρόμαχος, καὶ ἣν ἀνηρτημένην που ἴσως τοῦ τοίχου προσέβλεπε βεβαίως ἔνδακρυς ὁ ποιητής, ὅτε ἀνέκραζεν ἐκ μυχίου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν Μοῦσάν του·

Ὦ! τότε τὸ πρῶτόν μου ὅπλον ζητῶ,
Ὦ! τότε τ' ἀρχαῖά μου πέδιλα φέρων,
Ἐκεῖ ὅπου ῥέει γοργὸς ὁ Ἀχέρων
μαζή σου πετῶ.

Μετὰ τῆς Μούσης ἀληθῶς, ποιητὴς συνάμα καὶ μαχητής, ἤθελε πετάξει εἰς τὴν δούλην του πατρίδα ὁ Γεώργιος, διότι ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος σύνδεσμος τοῦ ψάλτου καὶ στρατιώτου παρέμενεν ἄλυτος πάντοτε ἐν τῇ καρδίᾳ του, διότι μέχρις ἐσχάτης αὐτοῦ πνοῆς ὠνειροπόλει προαγωγὴν στρατιωτικήν, ὡς ὠνειροπόλει δάφνας ποιητικάς, διότι οὐδὲν ποτὲ ἄλλο ἐπίκρανε τοσοῦτον τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ καὶ ποιητικὴν συνάμα φιλοτιμίαν, ὅσον ἡ

μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ βράβευσιν γενομένη αὐτῷ παρατήρησις παρὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ὅτι ἡ ποιητικὴ ἀσχόλησις βλάπτει την στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Τὴν βλάπτει ἴσως — τίς οἶδε, καὶ εἶχε πιθανῶς δίκαιον ὡς πρὸς τοῦτο ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ἡγεμών — ὅπως κατήντησε σήμερον παρ᾽ ἡμῖν ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία· δὲν τὴν ἔβλαπτεν ὅμως, ὅπως ὠνειρεύετο τὴν κλῆσιν τοῦ ἕλληνος στρατιώτου ὁ Ζαλοκώστας, οὐδ᾽ ὅπως ἠσθάνετο αὐτὸς τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἕλληνος ποιητοῦ.

Ἐκ τοῦ ψυχολογικοῦ τούτου συνδέσμου προῆλθον τὰ κάλλιστα τῶν διηγηματικῶν ποιημάτων τοῦ Ζαλοκώστα, ἅτινα πάντα σχεδὸν εἰσὶν ἐπεισόδια τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Τελευταία Νύξ, τὸ Στόμιον τῆς Πρεβέζης, ἡ Κληρονομία, ὁ Μπότσαρης, ἐν μέρει δὲ καὶ οἱ Ἁρματωλοὶ καὶ Κλέπται εἶνε προϊόντα τοῦ ποιητικοῦ τούτου συνδέσμου. Πάντα ταῦτα τὰ ἐπικολυρικὰ ποιήματα ζωογονεῖ ἡ αὐτὴ θερμὴ φιλοπατρία, ὁ αὐτὸς καὶ ἀδιάπτωτος ἐνθουσιασμὸς πρός τε τὰ ἔργα καὶ τοὺς ἄνδρας τῆς ἱερᾶς ἐκείνης πάλης, ἥτις ἐδημιούργησε τὴν νέαν Ἑλλάδα, καὶ ὅμοιον παντοχοῦ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ γνήσιον ἐθνικὸν αἴσθημα. Οὕτω δὲ ὡς πρὸς τὴν ἔμπνευσιν μὲν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τὴν αὐτὴν ἔχουσι πάντα ἀξίαν, καὶ οὐδὲν δύναταί τις νὰ τάξῃ τοῦ ἄλλου ὑπέρτερον· ὡς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν ὅμως αὐτῶν τελείωσιν, ὡς πρὸς τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὸ ἀπέριττον τῆς διαλεκτικῆς, τὴν σαφήνειαν τῆς ἑρμηνείας, τὸ κάλλος τῆς μορφῆς καὶ τῆς γλώσσης, μεγάλη πολλάκις ὑπάρχει ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορά, καταδεικνύουσα μάλιστα σαφῶς καὶ ἀναφισβητήτως τὴν καλλιτεχνικὴν ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν, ἥτις διεμόρφου βαθμηδὸν τὴν ποιητικὴν εὐφυΐαν τοῦ Ζαλοκώστα, ἀπὸ τῶν ἀτελεστάτων καὶ πρώτων αὐτοῦ ἔργων, ἤτοι τοῦ Χανίου τῆς Γραβιᾶς, τοῦ Μπότσαρη, τῶν Σκιῶν τοῦ Φαλήρου, μέχρι τῶν τελειοτάτων καὶ ἀψόγων σχεδὸν εἰπεῖν, ἤτοι τοῦ Στομίου τῆς Πρεβέζης, τῶν Ἁρματωλῶν καὶ Κλεπτῶν καὶ τοῦ εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν

γεγραμμένου ἀριστουργήματος τοῦ ποιητοῦ Ὁ Φῶτος καὶ ἡ Φρόσω.

Ὁ ποιητὴς ἡμῶν, ἐν Ἰταλίᾳ νεανίας παιδευθεὶς καὶ πρωΐμως τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν φαντασίαν ἀρδεύσας διὰ τῶν ναμάτων τοῦ ἰταλικοῦ Παρνασσοῦ, εἶχεν ὑποστῆ φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος κρατούσης ἐν Ἰταλίᾳ ποιήσεως, τῆς ποιήσεως τοῦ Alfieri, τοῦ Monti, τοῦ Foscolo, καὶ τῶν νεωτέρων Manzoni καὶ Leopardi. Καταπλαγεὶς δὲ βεβαίως καὶ θαυμάσας τὸ εἰς κόμπον πολλάκις καὶ στομφολογίαν ἀποβαῖνον εὔχρουν καὶ ἐπανθὲς τοῦ λόγου τῶν ἰταλῶν ποιητῶν, τὸν πλοῦτον παρ' αὐτοῖς τῶν ἐπιθέτων καὶ τὸ ἀφοριστικὸν οὕτως εἰπεῖν καὶ ἔντονον τῆς φράσεως, σπανίως που καταβαινούσης ὑπὸ τὴν ὑπάτην τῆς διαπασῶν, ἄκων καὶ ἀνεπιγνώστως ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ποιητικῆς ἐκείνης φρασιολογίας, καὶ ἄφθονα κατελέγχει τὰ ἴχνη τῆς ἐπιδράσεως ταύτης ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ ποιήμασιν. Εἰς πρόχειρον τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου τούτου ἀπόδειξιν ἀντιγράφω τρεῖς κατὰ τύχην στροφὰς ἐκ τοῦ Χανίου τῆς Γραβιᾶς·

Περιίπτατ' ἐκεῖ πολυαίμων
Ἐν νεφέλαις καπνοῦ καὶ πυρός,
Μὲ τὸ βλέμμα δριμύ, φοβερὸς
Τοῦ ὀλέθρου ὁ δαίμων.

Ταχυθάνατον πέλεκυν σείει,
Καὶ ἀκόρεστον βλέμμα κολλᾷ
Ὅπου αἵματα ῥέουν πολλά,
Ὅπου θνήσκουν ἀνδρεῖοι.

Ἡ κλαγγὴ ὡς γλυκύφθογγον μέλος
Τοῦ θηρίου τὰ ὦτα κτυπᾷ,
Καὶ τὰ μέλαινα χείλη του σπᾷ
Καταχθόνιος γέλως.

Βαθμηδὸν ὅμως ἡ διαλεκτικὴ αὕτη ὑπερτροφία ἐξαλείφεται ἐν τοῖς νεωτέροις ποιήμασι τοῦ Ζαλοκώστα· ἡ φράσις αὐτοῦ γίνεται ἐγκρατὴς καὶ μεμετρημένη, χωρὶς διὰ τοῦτο ν' ἀποβάλῃ τὸ εὔχρουν αὐτῆς καὶ τὸ ζωηρόν, τὸ ἀπέριττον δὲ καὶ σαφὲς συνάμα τῶν νοημάτων καὶ τὸ παντελῶς σχεδὸν ἄψογον τῆς γλώσσης κατελέγχουσι τὴν περὶ τοὺς ἀρχαίους κλασικοὺς ἐνδελεχῆ διατριβὴν τοῦ ποιητοῦ. Οὕτω μένει μὲν πάντοτε ὁ Ζαλοκώστας ὁ παλαιὸς ποιητής, γίνεται ὅμως νέος καλλιτέχνης, διότι ἤλλαξε διδάσκαλον.

Τῆς νέας ταύτης περιόδου ἐν τῇ ποιητικῇ παραγωγῇ τοῦ Ζαλοκώστα δύο εἶνε κατ' ἐμὴν γνώμην τὰ κράτιστα προϊόντα· Τὸ στόμιον τῆς Πρεβέζης καὶ Ὁ Φῶτος καὶ ἡ Φρόσω.

Τὸ Στόμιον τῆς Πρεβέζης ὑπόθεσιν ἔχει συγκεφαλαιουμένην εἰς ὀλίγας μόνον λέξεις· τὴν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον εἴσοδον τεσσάρων ἑλληνικῶν πλοιαρίων. Περὶ τὸ ἁπλοῦν ὅμως τοῦτο καὶ ἡρωϊκὸν ἐπεισόδιον κατώρθωσεν ὁ ποιητὴς νὰ πλάσῃ ὁλόκληρον πλῆρες ζωῆς καὶ κινήσεως ποίημα, καὶ νὰ ὑφάνῃ τὸν ὡραῖον αὐτοῦ ἱστὸν οὐ μόνον διὰ πολεμικοῦ μένους καὶ ὀσμῆς πυρίτιδος καὶ βροντῆς τηλεβόλων, ἀλλὰ καὶ δι' αἰσθήματος πολλαχοῦ περιπαθοῦς καὶ διὰ πάθους βαθέος καὶ ἀνυποκρίτου. Ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, εἰς μικρὸν ὑπόδειγμα τῆς ἐν τῷ εἴδει τούτῳ τῆς ποιήσεως καλλιτεχνικῆς τελειώσεως τοῦ ποιητοῦ, νὰ ἀναγνώσω τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τετάρτου μέρους τοῦ Στομίου, ἐν ᾧ θρηνεῖ τὸν νεκρὸν τοῦ φονευθέντος Σελίμη ἡ ἔκφρων ἐκ τῆς λύπης σύζυγός του.

Νὺξ εἶνε· φρυάσσουν τὰ βάρβαρα γένη
Καὶ κρύφιος τρόμος τὴν πόλιν κρατεῖ.
Ναί, τρόμος καὶ φρίκη, ἀλλὰ διὰ τί
Ὀξὺς τὸν αἰθερα κλαυθμὸς διαβαίνει;

Ἡ πόλις ταράσσεται· ὄχλος πολὺς
Ὁλόγυρα ζώνει τὸ μέγαρον, ὅπου

Κατοίκει ἐνίοτε, μάστιξ τοῦ τόπου,
Ὁ Νέρων Ἀλῆς.

Ἐντὸς γυναικῶνος, εἰς πλούσιον δῶμα
Ἀκούεται θρῆνος δριμύς, ἀλγεινός.
Ἀνὴρ χρυσοχαίτης, ἀγᾶς ἀλβανὸς
Ἐκεῖ ἐξαπλοῦται παράμορφον πτῶμα.

Χανούμισσα χάρις, ὡραία γυνή,
Ἐμπρὸς τοῦ νεκροῦ γονατίζουσα κλαίει.
Ἀκοίμητος πόνος τὰ σπλάγχνα της καίει,
Τὸν νοῦν της κλονεῖ.

Δειλαία! φρενήρης κτυπᾷ τοὺς κροτάφους,
Φρενήρης ὑψόνει τὰς χεῖρας αὐτῆς,
Καὶ βόστρυχοι κόμης ἀτάκτου, λυτῆς
Κυμαίνουν καὶ χύνονται μέχρις ἐδάφους

Ὦ δύστηνος χήρα! Πικρὰ στοναχὴ
Τῆς πνίγει τοὺς θρήνους· τὸ στῆθός της σπαίρει,
Κ' ἑτοίμη νὰ φύγῃ, τὸ στῆθός της δέρει
Ἀλγοῦσα ψυχή.

» Σελίμη! Ψυχὴ τῆς ψυχῆς μου, ἐγείρου·
Σύ, ὅστις ταχὺς ὡς ἶραξ πετᾷς,
Σελίμη! κραυγάζει, ἀκούεις βροντάς,
Ἀκούεις πῶς τρέμει ἡ γῆ τῆς Ἠπείρου;

» Γκιαβοῦραι τὸν κόλπον πατοῦν μὲ ὀργήν·
Ὁπλίσου! σαλπίζει τῆς μάχης ὁ δαίμων,
Οἱ λόχοι σὲ κράζουν, ὁ ἵππος σου βρέμων
Λακτίζει τὴν γῆν

» Ἀλλ' ὦ συμφορά μου! ἡ σπάθ' ἡ καμπύλη,
Ἀδέσποτον τεῦχος, μνημεῖον φρικτὸν
Τοῦ πάθους σου, κρέμαται, κ' αἷμα πηκτὸν
Τῶν δέκα πληγῶν σου σκεπάζει τὰ χείλη.

» *Ὦ, πῶς τὴν θανήν σου ἐγὼ ν' ἀνεχθῶ; . . .*
Πλατύτερον, φίλοι, ἀνοίξατε μνῆμα·
Ἐκεῖ κ' ἐγὼ σπεύδω μὲ πρόθυμον βῆμα,
Τὸ μνῆμα ποθῶ.»

Δὲν δύναμαι, κύριοι, καίτοι πολὺ ἐπεθύμουν, νὰ παραμείνω λεπτομερῶς διατρίβων περὶ πάντα τὰ ὁμοίας φύσεως ποιήματα τοῦ Ζαλοκώστα, διότι οὔτε ἡ ὥρα δυστυχῶς μοὶ τὸ συγχωρεῖ, οὔτε τολμῶ νὰ ἐλπίσω τοσοῦτον ἡρωϊκὴν τὴν ὑμετέραν ἀνοχήν. Ἐπεθύμουν ἰδίως ν' ἀπασχολήσω τὴν προσοχὴν ὑμῶν περὶ τοὺς Ἁρματωλοὺς καὶ Κλέπτας, ὅπως καταδείξω ὑμῖν μετὰ πόσης δεξιότητος καὶ ποιητικῆς χάριτος ἀνεβίβασεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν εἰς ἰδανικὰ ποιητικῶς πρόσωπα τοὺς ἀγρίους ἐκείνους κατοίκους τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων καὶ ὀρυμῶν, καὶ ὁποῖον, γνησίως ἑλληνικὸν καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ κλεπτικοῦ καὶ ἁρματωλικοῦ βίου, κατώρθωσε νὰ πλάσῃ μῦθον, ὅπως δι' αὐτοῦ καὶ τῶν παρ' αὐτῷ τεταγμένων ἐπεισοδίων ἀφηγηθῇ τὴν πλήρη περιπετειῶν καὶ ποιήσεως ζωὴν τῶν ὀρεσιβίων ἐκείνων ἡρώων, τῶν ἡρωϊκῶν προδρόμων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν πάλης. Ἐπεθύμουν ἐπίσης νὰ διατρίψω εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ εἰς τὴν Τελευταίαν νύκτα, δι' ὧν μετὰ τοσαύτης στοργῆς ὕμνησεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν τὰ παθήματα καὶ τὴν ἡρωϊκὴν καταστροφὴν τῆς μάρτυρος πόλεως. Ἐπεθύμουν τέλος νὰ ἀναλύσω λεπτομερέστερον τὸ κειμήλιον ἐκεῖνο τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως, τὸ ἐπιγραφόμενον Φῶτος καὶ Φρόσω, ἐν ᾧ ἀμφιβάλλει τις ἀληθῶς, ἂν τὴν οὐσίαν μᾶλλον πρέπει νὰ χειροκροτήσῃ ἢ τὴν μορφήν, ἂν τὸ ἀφελὲς ἀλλὰ καὶ περιπαθὲς τοῦ μύθου μᾶλλον ἢ τὴν εὔχρουν καὶ ζωντανὴν γλῶσσαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἣν διὰ ταχυδακτυλουργικῆς οὕτως εἰπεῖν δεξιότητος κατώρθωσεν ὁ Ζαλοκώστας νὰ καταστήσῃ ἑρμηνέα τῶν ποικιλοτάτων ἅμα καὶ λεπτοτάτων αἰσθημάτων, τῶν ὑψηλοτάτων συγχρόνως καὶ βαθυτάτων ἐννοιῶν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ βραχύνω τὸν λόγον· θέλω δὲ μόνον, πρὶν ἢ περάνω

αὐτόν, νὰ διατρίψω μικρὸν ἔτι περὶ τὸ γλωσσικῶς διφυὲς τῆς ποιήσεως τοῦ Ζαλοκώστα, ὅπερ ἀποτελεῖ ἓν τῶν ἰδιαζόντων αὐτοῦ χαρακτηριστικῶν.

Τὸ ζήτημα τῆς χρησιμωτέρας καὶ προσφορωτέρας γλώσσης ἐν τῇ νεοελληνικῇ ποιήσει πολλάκις συνεζητήθη· ἐγένετο δ' ἐνίοτε μακρῶν ἐρίδων καὶ ἀκαδημαϊκῶν ἀφορισμῶν αἰτία, καὶ ἐχώρισε τέλος τοὺς ποιητὰς ἡμῶν εἰς δύο ἄνισα μὲν τὸν ἀριθμὸν ἀλλ' ὑπάρχοντα ὅπως δήποτε καὶ ἐργαζόμενα στρατόπεδα, τὸ μὲν τῶν προτιμώντων τὴν οὕτω κληθεῖσαν καθαρεύουσαν, τὸ δὲ τῶν θιασωτῶν τῆς ἁπλῆς ἢ δημοτικῆς. Δὲν δύναται βεβαίως τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ γείνῃ ἀντικείμενον παροδικῆς καὶ προχείρου ἀναπτύξεως κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, καθότι καὶ ἐκτὸς τοῦ προκειμένου ἤθελεν εἶναι, καὶ μακρότερον πολὺ τοῦ ὑπολειπομένου μοι χρόνου ἤθελεν ἀποβῆ. Πρέπει ὅμως νὰ μνημονευθῇ, προκειμένου λόγου περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ζαλοκώστα, τί οὗτος περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐφρόνει, καὶ πῶς γράφων ἐφήρμοσε τὰς περὶ αὐτοῦ ἀρχάς του. « Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα », ἔγραφεν ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐν τῷ Β' φυλλαδίῳ τῆς Μνημοσύνης, «ἀδάμας ἄξιος νὰ στολίσῃ τὴν χρυσῆν κόμην τῶν Πιερίδων, κόρη πρωτότοκος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἰδιότροπος κατὰ τὴν φράσιν καὶ τὴν μορφήν, διεφθάρη σήμερον εἰς τὰς πόλεις, ἀλλ' ἀγνὴ καὶ παρθένος διατηρεῖται ὅπου ἠχεῖ ὁ αὐλὸς τοῦ ποιμένος, ὅπου σχίζει τὴν γῆν τὸ ἄροτρον, ὅπου ὑψοῦται ἡ καλύβη ἡ φιλέρημος.» — « Δὲν φρονοῦμεν, λέγει μετὰ μικρόν, ὅτι ἡ δημοτικὴ πρέπει νὰ ἦνε ἡ γλῶσσα τῆς ποιήσεως ἐν γένει, διότι στερεῖται πολλῶν ὅρων, καὶ ἀδυνατεῖ νὰ περιγράψῃ ναυμαχίαν, λόγου χάριν, ἐκτὸς ἐὰν λάβῃ τοὺς ὅρους ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἀλλὰ τότε ἀποβάλλει τὴν πρωτότυπον χροιὰν καὶ καθίσταται μιξοβάρβαρος. Διατεινόμεθα ὅμως, ὅτι πρέπει νὰ τὴν μεταχειρισθῶσιν οἱ ποιηταί μας εἰς μικρὰς μόνον ποιήσεις, διότι ἄλλως οἱ πολὺ ἐπιγενέστεροί μας δὲν θέλουσιν εὕρει οὐδ' ἴχνος αὐτῆς.» Καὶ εἶνε μὲν προδήλως ἄτοπος ὁ τελευταῖος οὗτος λόγος, ὁ τὴν χρῆσιν

τῆς δημοτικῆς γλώσσης δῆθεν ὑπαγορεύων, εἶνε ὅμως ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ ποιητοῦ καὶ ὀρθὴ ἐπίσης ἡ προτροπή του· τῆς γνώμης του δὲ ταύτης τὴν καλλίστην ἀναντιρρήτως ἐφαρμογὴν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Οὐδεὶς τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἐξετίμησε κάλλιον τοῦ Ζαλοκώστα τὸ ποιητικὸν κάλλος τῆς δημοτικῆς γλώσσης, καὶ οὐδεὶς ἔγραψεν αὐτὴν καθαρωτέραν καὶ γνησιωτέραν. Δὲν συνωρμάθισεν οὔτε συνεζύμωσεν, ὡς ἄλλοι, τὴν γλῶσσαν τῆς δημοτικῆς του ποιήσεως ἐκ διαλεκτικῶν τύπων καὶ φράσεων τῶν παντοχοῦ τῆς Ἑλλάδος λαλουμένων ἰδιωμάτων, οὔτ' ἐδανείσθη, ὡς ἄλλοι, παρὰ τῆς καθαρευούσης, ὅπως συγκαλύψῃ τὴν πτωχείαν τῆς δημοτικῆς. Καὶ ἂν δ' ἐνίοτε, σπανίως ὅμως, παρέλαβέ τι παρ' ἐκείνης, διεμόρφωσεν αὐτὸ ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς δημοτικῆς γλώσσης, καὶ τὸ δάνειον ἐκεῖνο μετεμορφώθη εἰς ἴδιον αὐτῆς κειμήλιον ὑπὸ τὴν δεξιὰν γραφίδα τοῦ ποιητοῦ· τοῦτο δέ, διότι ὁ ποιητὴς ἡμῶν δὲν εἶχε σπουδάσει τῇ βοηθείᾳ ἀναγνωσμάτων καὶ λεξιολογίων τὴν δημοτικὴν τῆς Ἑλλάδος γλῶσσαν, ἀλλ' εἶχεν ἀντλήσει αὐτὴν ζῶσαν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ, καὶ ἐνσαρκωθεὶς οὕτως εἰπεῖν αὐτήν, κατεῖχε τὸ πνεῦμά της τὸ ἀληθὲς καὶ συνησθάνετο ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς ἑλληνικῆς του καρδίας ἔλην αὐτῆς τὴν καλλονὴν καὶ τὴν δύναμιν. Ἦτο δ' ἐν γένει ἀληθὴς περὶ τὴν γλῶσσαν καλλιτέχνης ὁ Ζαλοκώστας, καὶ οὐ μόνον τὴν δημοτικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καθαρεύουσαν ἔγραφεν ὡς ὀλίγοι τῆς νέας Ἑλλάδος ποιηταί. Εἶχεν ἔμφυτον καὶ βαθύῤῥιζον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὸ αἴσθημα τοῦ ὡραίου, ὁμοφυεῖς δὲ καὶ ἐπίσης ὡραῖαι ἐγεννῶντο ἐν τῇ διανοίᾳ του ἡ ἰδέα καὶ ἡ μορφή. Δὲν εἶχεν, εἶνε ἀληθές, εὐτοκίαν ποιητικὴν ὁ Ζαλοκώστας, οὔτε ἐστιχούργει προχείρως καὶ ἀτημελήτως, εἰς θαυμασμὸν τῶν λατρευτῶν τοῦ ποσοῦ, οὐδ' ἐκινδύνευε διὰ τοῦτο ν' ἀκούσῃ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀπελλοῦ πρὸς τὸν ζωγράφον ἐκεῖνον, ὅστις ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἔγραψε πίνακα ὁλόκληρον. Εἶχεν ὅμως λεπτὴν τὴν σμίλην καὶ τὸ γλύφανον τοσοῦτον ἀπα-

λόν, ὥστε οὐδὲν αὐτῶν ἴχνος κατελείπετο ἐπὶ τοῦ περικαλλοῦς καλλιτεχνήματος, ὅπερ ἐξήρχετο στίλβον καὶ ἀπαστράπτον ἐκ τῆς ἀριστοτεχνικῆς αὐτοῦ χειρός.

Τοσαῦτα, Κύριοι, περὶ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, ὀλίγα μὲν βεβαίως καὶ ἀτελῆ, ἱκανὰ ὅμως, ἐλπίζω, εἰς ἀληθῆ αὐτοῦ καὶ δικαίαν ἐκτίμησιν. Ἔπρεπεν ἴσως, ὀλιγώτερα καὶ βραχύτερα προλογίζων, νὰ παραμείνω πλειότερον περὶ τὴν ποίησιν ἰδίως τοῦ Ζαλοκώστα· καὶ τοῦτο, ἐξομολογοῦμαι ὑμῖν, ὑπῆρχεν ὁ ἀρχικός μου σκοπός. Δὲν μετανοῶ ὅμως δι' ὅσα γενικώτερον ἐξέθηκα ὑμῖν περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας καὶ περὶ τῆς ποιητικῆς ἀτμοσφαίρας τῆς νέας Ἑλλάδος, οὔτε εἶνε ξένη ἡ περὶ ταῦτα μακροτέρα ἴσως τοῦ δέοντος διατριβὴ τοῦ περὶ Ζαλοκώστα λόγου. Ὁ ποιητὴς ἡμῶν εἶνε ζῶσα καὶ διὰ τῶν πραγμάτων κύρωσις τῶν ἀληθειῶν ἐκείνων, ἃς κηρύσσει μὲν ἡ αἰσθητικὴ ἐπιστήμη δὲν δύναταί τις δὲ οὔτε θέλει ποτὲ κατορθώσει νὰ μεταβάλῃ, ὅσον περιέργως καὶ ἂν εὐφυολογήσῃ, ὅσον καὶ ἂν διώξῃ τὸν ἐκ τοῦ παραδόξου θρίαμβον. Ὁ ποιητής, περὶ οὗ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς λαλήσω, εἶχεν ἔμφυτον τὸ ποιητικὸν τάλαντον, διεμόρφωσε δὲ τὴν ἐξ αὐτοῦ παραγωγὴν κατὰ τὴν γνησίαν ἐκείνην ἑλληνικὴν ἀτμοσφαίραν, ἣν διεσκέδασεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ὁ ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Ῥωμανοῦ πνεύσας ἄνεμος, ἥτις συνετήρησε τὴν Ἑλλάδα ζῶσαν ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, καὶ ἥτις καὶ σήμερον ἔτι, ἐν μέσῳ πάσης ἡμῶν τῆς ἐκθηλύνσεως καὶ τῆς ἀδιαφορίας, εἶνε τὸ μόνον πνεῦμα ζωῆς, ὅπερ διαστέλλει εἰς εὐγενεῖς πόθους τὰ στήθη ἡμῶν καὶ ἀναπτεροῖ εἰς δόξης ὀνείρους τὴν ἡμετέραν φαντασίαν.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΑΝΔΗ *)

Ὀλίγων ἴσως μεγάλων ἀνδρῶν ὁ βίος περιέχει τόσον ποικίλας περιπετείας καὶ εἶνε μεστὸς τοσούτων ἐκτάκτων, ἀσυνήθων καὶ μυθιστορικῶν γεγονότων, ὅσον ὁ τῆς μεγάλης γυναικὸς, ἥτις τὴν 27 Μαΐου (8 Ἰουνίου) τοῦ λήξαντος ἔτους ἀπεβίωσεν ὑπερεβδομηκοντοῦτις ἐν Nohant, καὶ ἧς ὁ θάνατος ἐστέρησε μὲν τὴν Γαλλίαν τῆς μεγίστης αὐτῆς λογογράφου, τὸν κόσμον δὲ σύμπαντα τῆς ἐξοχωτάτης γυναικός, ἥτις ἐκράτησε ποτὲ κάλαμον συγγραφέως.

Τῆς μεγάλης ταύτης ποικιλίας τῶν βιωτικῶν τῆς Σάνδης περιπετειῶν φυσικὸν παρακολούθημα ὑπῆρξεν, ὅτι περὶ οὐδενὸς ἴσως τῶν ἐξ οἱασδήποτε ἐπόψεως διασήμων συγγραφέων τῶν νεωτέρων χρόνων ἐγράφησαν τοσοῦτον διάφορα καὶ ἀντιφατικά, ἐπὶ ὅλον ἥμισυν αἰῶνα, ἤτοι ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸν λογοτεχνικὸν ὁρίζοντα μέχρι τοῦ θανάτου της καὶ μετ' αὐτόν, ὅσα περὶ τῆς Γεωργίας Σάνδης. Ἂν δέ τις μάλιστα, ὑπομονὴν ἔχων καὶ φιλομαθῆ περιέργειαν, διέλθῃ μετὰ προσοχῆς πάντα τὰ περὶ αὐτῆς γραφέντα, καὶ θελήσῃ ν' ἀντιπαραβάλῃ αὐτὰ πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἐξομολογήσεις, ἃς ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1854 ἡ διάσημος γυνὴ ὡς ἐπιφυλλίδα τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδος ὁ Τύπος ὑπὸ τὸν τίτλον Ἱστορία τοῦ βίου μου (Histoire de ma vie), πολλάκις καὶ πολλαχοῦ θέλει ἔκπληκτος σταματήσει, ποῦ μὲν ἀπορῶν καὶ ἀμφιταλαντευόμενος πρὸς τὰς παραδοξολογίας καὶ ἀντιφάσεις τῶν βιογράφων της, ποῦ δὲ ἀγα-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ (1877, σελ. 132 ἑπ.).

νακτῶν πρὸς τὴν ἐπιπόλαιον παραμόρφωσιν ἢ καὶ τὴν ἐκ προθέσεως διαστροφὴν τῶν διαφόρων τοῦ βίου της περιστάσεων.

Ἡ γενεαλογία τῆς γυναικός, ἥτις ἔγραψε τὴν Βαλεντίνην καὶ τὴν Λαιλίαν, ἀνέρχεται μέχρι τοῦ βασιλέως τῆς Σαξονίας καὶ Πολωνίας Φρειδερίκου Αὐγούστου, τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσχυροῦ. Καίτοι δὲ ἡ ἀπ' ἐκείνου μέχρις αὐτῆς καθήκουσα γραμμὴ δὲν εἶνε ἠθικῶς λίαν εὐθεῖα, ἡ Σάνδη μετὰ πολλῆς αὐταρεσκείας διηγεῖται τὰ κατ' αὐτήν, καὶ τοσοῦτον μάλιστα λεπτομερῶς διατρίβει περὶ τὰς ἐλαχίστας τῆς καταγωγῆς αὐτῆς περιπετείας ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ της, ὥστε οἱ φιλοσκώμμονες Παρισηνοὶ ἀπεκάλεσαν τὴν Ἱστορίαν τοῦ βίου της Histoire de ma vie avant ma naissance. Ὁπωσδήποτε ἀρκεῖ μόνον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι πατὴρ μὲν τῆς Σάνδης ὑπῆρξεν ὁ Μαυρίκιος Δουπέν, ταγματάρχης ὑπὸ τὸν Α' Ναπολέοντα, καὶ υἱὸς νόθου θυγατρὸς τοῦ Μαυρικίου Στρατάρχου τῆς Σαξονίας (νόθου ἐπίσης υἱοῦ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας καὶ βραδύτερον βασιλέως τῆς Πολωνίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Αὐγούστου Β'); μήτηρ δ' αὐτῆς παρισινή της κόρη, Σοφία Δελαβὸρδ καλουμένη, διὰ φοβερῶν περιπετειῶν διαβιώσασα τὴν νεότητά της (livrée dans sa jeunesse à des hasards effrayants), ὡς ἡ θυγάτηρ της ἱστορεῖ, καὶ ἐρωμένη μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς τοῦ Μαυρικίου Δουπὲν εἶτα δὲ σύζυγος αὐτοῦ νόμιμος γενομένη ἕνα μόλις μῆνα πρὸ τῆς γεννήσεως τῆς Αὐγῆς, Ἀμαντίνης Λουκίλης, (Aurore Amantine Lucile) Δουπέν, ἥτις ἔμελλε κατόπιν νὰ καταστήσῃ τοσοῦτο διάσημον τὸ ψευδώνυμον αὐτῆς George Sand.

Α'.

Ἡ Σάνδη ἐγεννήθη τὴν 23 Ἰουνίου (5 Ἰουλίου) τοῦ ἔτους 1804, τελευταίου τῆς μεγάλης δημοκρατίας καὶ πρώτου τῆς μεγάλης ἐπίσης αὐτοκρατορίας, ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν ὁδὸν Meslée. Μνημονεύομεν δὲ τῆς ὁδοῦ, μόνον ἵνα σημειώσωμεν, ὅτι μετὰ

θάνατον τῆς μεγάλης γυναικὸς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον Παρισίων ἀνεβάπτισεν αὐτὴν εἰς « Ὁδὸν Γεωργίας Σάνδης ». Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεώς της ὁ πατὴρ αὐτῆς ἔπαιζε τυχαίως βιολίον, αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εὐλαβῶς διεφύλαξε πάντοτε ὡς κειμήλιον ἡ θυγάτηρ του, — θεία δέ τις παρισταμένη προεφήτευσεν εἰς τὸ νεαρὸν βρέφος, ὅτι ἤθελεν εὐτυχήσει ἐν τῇ ζωῇ, ἀφοῦ ἐγεννᾶτο ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ. Μικρὸν μετὰ τὴν γέννησιν αὐτῆς ἔμαθεν ἡ πρὸς πατρὸς μάμμη της τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ της, ἡ δὲ ἀριστοκρατική της ὀργὴ πρὸς τὸν ἐξ ἀνισογενείας ἐκεῖνον σύνδεσμον ἐξώθησεν αὐτὴν εἰς πᾶσαν δυνατὴν ἐνέργειαν πρὸς ἀκύρωσιν γάμου, ὅστις κάθιστα νύμφην αὐτῆς τὴν κόρην ὀρνιθοπώλου. Πάντα ὅμως τὰ νομικά της στρατηγήματα καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὀργὴν διέλυσεν ἀθῶον καὶ συγκινητικὸν πανούργημα τοῦ υἱοῦ της. Τῇ μεσιτείᾳ τοῦ θυρωροῦ τῆς οἰκίας, ἐν ᾧ κατέλυεν ἐν Παρισίοις ἡ ἀριστοκρατικὴ χήρα, κατωρθώθη νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῆς μάμμης τὸ τρυφερὸν βρέφος, ἓν δὲ μειδίαμα τῶν μικρῶν ῥοδίνων χειλέων τοῦ νηπίου ἤρκεσεν, ὅπως ἀφοπλίσῃ τὴν μητέρα τοῦ Δουπέν. Ἐνηγκαλίσθη ἡ γραῖα τὴν ἐγγόνην της, καὶ συνδιηλλάγη πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον συνδιηλλάγη καὶ πρὸς τὴν νύμφην της, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς νεαροὺς συζύγους νὰ συγκατοικήσωσι μετ' αὐτῆς ἐν Nohant.

Ἐκεῖ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ πύργῳ τῆς μάμμης της, ὅπου ἔμελλε νὰ διανύσῃ κατόπιν ἡ Σάνδη τὸ πλεῖστον τοῦ βίου αὐτῆς, διήγαγε μικρὰ κόρη τὰ παιδικά της ἔτη. Ἐκεῖ, μικρὸν ἔτι καὶ ἀθῶον νήπιον, ὑπῆρξε μάρτυς τῆς μετὰ μικρὸν ἀναφανείσης πάλιν ἀντιπαθείας τῆς μάμμης αὐτῆς πρὸς τὴν μητέρα της καὶ τῶν διαρκῶν ἐρίδων τῶν δύο γυναικῶν· ἐκεῖ τέλος, τέτραετὲς μόλις βρέφος, ἀπώλεσε τὸν πατέρα της πεσόντα ἐκ τοῦ ἵππου. Τὸ δυστύχημα της τοῦτο, ὅπερ δι' εὐγλώττων καὶ σπαρακτικῶν σελίδων ἀφηγεῖται ἡ Σάνδη ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ της, ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον τὴν μεταξὺ τῆς μάμμης καὶ τῆς μητρός της διάστασιν, καὶ ἐκορύφωσεν αὐτὴν εἰς ζηλότυπον ἀνταγωνισμὸν περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ παιδίου.

Οὕτως ἐν ἀμοιβαίᾳ καὶ σφοδρᾷ ζηλοτυπίᾳ κατενεμήθη ἡ πρώτη ἀνατροφὴ τῆς Σάνδης μεταξὺ τῆς μητρὸς καὶ τῆς προμήτορός της, ἡ πρώτη δ' αὐτῆς ἐκπαίδευσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ ἰατροῦ Δεσάρτρ, ὅστις εἶχεν ἤδη διδάξει καὶ τὸν πατέρα της, καὶ περὶ οὗ πολλὰ ὡραῖα ἔγραψε κατόπιν ἡ Γεωργία μεταξὺ τῶν ἀναμνήσεων τῶν παιδικῶν της χρόνων. Ἐκ τῶν ἀναμνήσεων δὲ τούτων τῶν μεστῶν δρόσου καὶ χάριτος τοῦτο μόνον σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι μικρὰ ἔτι παῖς ἡ Σάνδη καὶ φυλακιζομένη ὑπὸ τῆς μητρός της ἐντὸς τεσσάρων καθεδρῶν, ὅπως μὴ πλησιάζῃ εἰς τὸ πῦρ τῆς ἑστίας, ὅπερ ὑπερβαλλόντως ἠγάπα, δύο κυρίως εἶχεν ἀσχολήσεις, τὸ μὲν νὰ μαθῇ τὰ ἄχυρα τῶν καθισμάτων διὰ τῶν μικρῶν αὐτῆς χειρῶν, τὸ δὲ νὰ ἀδολεσχῇ ὥρας ὁλοκλήρους, διηγήματα πλάττουσα καὶ παραμύθια, δι' ὧν προεκάλει τὸ μειδίαμα τῆς ἐργαζομένης παρὰ τὴν ἑστίαν μητρός της.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ μικρὰ Αὐγὴ ἐμάνθανε ν' ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ, καὶ τὴν μὲν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἀπησχόλει εἰς μαγικὰ παραμύθια καὶ ἱστορίας δρακόντων καὶ σιλφίδων, τὴν δὲ γραφήν της εἰς φαντασιώδη γράμματα πρὸς συγγενεῖς καὶ συμπαικτρίας, ἄτινα οὐδέποτε ἀπέστελλεν, ἡ οἰκογενειακὴ ἔρις μεταξὺ μάμμης καὶ μητρὸς ἐπετείνετο, καὶ κατέληγε τέλος τὸ ἔτος 1814 εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς Σάνδης ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἥτις κατεπείσθη νὰ μεταβῇ καὶ ζήσῃ μόνη ἐν Παρισίοις ἐπὶ χορηγίᾳ 2,500 φράγκων παρεχομένων ἐτησίως ὑπὸ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

Οὕτως ἔμεινε μόνη ἡ Σάνδη παρὰ τῇ μάμμῃ της ἐν Nohant· τοσοῦτο δὲ ἀλγεινότερον συνησθάνθη τὸν μητρικὸν χωρισμόν, ὅσον καὶ ἡ τροφὸς αὐτῆς, ἣν λίαν ἠγάπα, ἀνεχώρησε μετὰ μικρὸν ἵνα νυμφευθῇ. Ἡ λύπη αὕτη τῆς μικρᾶς κόρης ἡ τοσοῦτον εὐγλώττως καίτοι λίαν ἀπιθάνως εἰκονιζομένη ἐν ἀρχῇ τοῦ ὀγδόου τόμου τῆς «Ἱστορίας τοῦ Βίου μου» παρεκίνησε πιθανῶς τὴν γραῖαν αὐτῆς μάμμην, ἥτις ἐλάτρευεν ἤδη τὴν μικράν της ἐγγόνην, νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὴ εἰς Παρισίους τὴν τρίτην εὐθὺς ἑβδομάδα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς νύμφης της. Ἐκεῖ ἔβλεπε

καθ' ἑκάστην ἡ Αὐγὴ τὴν μητέρα της, ἐξήρχετο μετ' αὐτῆς εἰς περίπατον καὶ περιπαθῶς τὴν ἠγάπησε. Τὴν περιπαθῆ δὲ ταύτην στοργὴν πολλαχοῦ τῶν ἀπομνημονευμάτων της ὁμολογεῖ, καίτοι μὴ παρασιωπῶσα τὰ ἐλαττώματα τῆς μητρὸς αὐτῆς. Ἡ ἐν τῇ μεγαλοπόλει ὅμως διαμονὴ τῆς παιδὸς ὀλίγον διήρκεσε· μετὰ μικρὸν δὲ πάλιν ἐπέστρεψεν ἡ Αὐγὴ πρὸς τὴν μάμμην της εἰς Nohant, ὅπου καὶ διέμεινε μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν δεκατριῶν ἐτῶν, διδασκομένη ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ Δεσάρτρ καὶ τῆς μάμμης συγχρόνως.

Χάριν αὐτῆς ἐσπούδασε τότε πολλὰ ἀηδῆ πράγματα, ὡς ἀποκαλεῖ ἡ Σάνδη τὰ λατινικά, τὴν ἀριθμητικήν, τὴν μετρικὴν καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἠρέσκετο δὲ μόνον μανθάνουσα ἱστορίαν, γεωγραφίαν, φιλολογίαν καὶ ἰδίως μουσικήν, ἣν ἐδίδασκεν αὐτὴν ἡ γραῖά της μάμμη, διακεκριμένη καὶ πλήρης αἰσθήματος μουσουργός, καθ' ἃ διὰ μακρῶν πανηγυρίζει αὐτὴν ἡ ἐγγόνη της.

Ἀλλὰ καὶ τὴν μουσικὴν ἀηδίασε καὶ ἀπέμαθε βραδύτερον, ὅτε ἀντὶ τῆς μάμμης της ἔσχε διδάσκαλον Gaillard τινά, πρόσωπον γελοῖον καὶ ἄψυχον, μὴ ἐννοοῦν ἄλλως τὴν μουσικὴν ἢ ὡς ἁπλῆν τῶν δακτύλων εὐκινησίαν. «Ἂν ἐξηκολούθουν, λέγει που τῶν ἀπομνημονευμάτων της ἡ Σάνδη, διδασκομένη τὴν μουσικὴν ὑπὸ τῆς μάμμης μου, θὰ ἐγινόμην μουσουργός· εἶμαι δὲ πρὸς τοῦτο πλασμένη, διότι τὸ ἐν τῇ μουσικῇ ὡραῖον μοῦ προξενεῖ ἐντύπωσιν καὶ μὲ μαγεύει πολὺ πλειότερον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ὡραίᾳ τέχνῃ».

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς ἐν Nohant διαμονῆς της χρονολογοῦνται αἱ πρῶται συγγραφικαὶ τῆς Σάνδης ἀπόπειραι. «Δὲν διήρκεσαν ὅμως αὗται πολύ, λέγει ἡ Γεωργία ἐν τῷ δεκάτῳ τόμῳ τῆς αὐτοβιογραφίας της· ἔγραψα πολλὰς περιγραφάς, μίαν τῆς Μελανῆς κοιλάδος, ἄλλην μέρους τινὸς ὅπου συχνάκις περιεπάτουν, καὶ τρίτην θερινῆς τινος σεληνοφεγγοῦς νυκτός. Τόσα μόνον ἐνθυμοῦμαι· ἡ δὲ μάμμη μου εἶχε τὴν ἀγαθότητα νὰ κηρύττῃ εἰς πάντας, ὅτι τὰ ἔργα μου ἐκεῖνα ἦσαν ἀριστουργήματα.

Ἐκ τῶν φράσεων ὅμως, αἵτινες παρέμειναν ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ μνήμῃ μου, κρίνω ὅτι τὰ ἀριστουργήματα ἐκεῖνα ἦσαν μόνον ἄξια τοῦ. . . . cabinet. Ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι ἐπίσης, καὶ τοῦτο μοὶ προξενεῖ πολὺ μεγαλειτέραν εὐχαρίστησιν, ὅτι παρὰ πάντας τοὺς ἐπαίνους τῆς μάμμης μου οὐδόλως ἐμεθύσθην ἐκ τῆς μικρᾶς μου ἐκείνης ἐπιτυχίας. Ἠσθανόμην ἔκτοτε ὅ,τι πάντοτε ἠσθάνθην καὶ αἰσθάνομαι· ὅτι δηλ. οὐδεμία τέχνη δύναται ν' ἀποδώσῃ τὸ θέλγητρον καὶ τὴν δρόσον τῆς ὑπὸ τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως προξενουμένης ἐντυπώσεως, ὡς οὐδεμία ἐπίσης ἔκφρασις δύναται νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν καὶ τὸ αὐθόρμητον τῶν ἐνδομύχων ἡμῶν συγκινήσεων. Ὁ ἐνθουσιασμός, ὁ ῥεμβασμός, τὸ πάθος, ἡ ὀδύνη δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκφρασθῶσιν ἐπαρκῶς ὑπὸ τῆς τέχνης, ἔστω αὕτη οἱαδήποτε καὶ οἱοσδήποτε ὁ τεχνίτης. Ἂς μὲ συγχωρήσωσιν οἱ ἀριστοτέχναι. Σέβομαι καὶ ἀγαπῶ αὐτούς, ἀλλ' οὐδέποτε μοῦ ἀπέδωκαν ὅ,τι μοῦ ἔδωκεν ἡ φύσις, ὅ,τι ἐγὼ αὐτὴ μυριάκις ἠσθάνθην ὅτι ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποδώσω εἰς ἄλλους. » Ἡ περικοπὴ αὕτη πολλὰ δύναται νὰ νουθετήσῃ τοὺς παρ' ἡμῖν ἑτοίμην καὶ ἀπερίσκεπτον τείνοντας τὴν χεῖρα εἰς τοῦ συγγραφέως τὸν κάλαμον, τοὺς ἀξιοῦντας παραδόξως νὰ πλουτίσωσι τῶν ἀναγνωστῶν τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν πτωχείας, καὶ ὑπολαμβάνοντας ὅτι ἐκ τῆς ξηρᾶς τῶν ἐγκεφάλων τῶν πέτρας δύναται νὰ ἀναβλύσῃ τὸ νᾶμα τοῦ Μωϋσέως.

Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ Σάνδη παρήτησε τὰς πρώτας της ἐκείνας φιλολογικὰς ἐργασίας, ἀποθαρρυνθεῖσα μᾶλλον ἐκ τῆς εἰρωνείας καὶ τῆς χλεύης, ἃς ἀπήντησαν αὗται παρὰ τῇ μητρί της, εἰς ἣν ἔσπευσε νὰ τὰς ἀποστείλῃ. Ἔκτοτε δὲ μέγα τι ἄλλο ἀντὶ τῶν μικρῶν ἐκείνων ἐπιβαλομένη, συνέλαβε τὸ πρῶτον τὴν ἰδέαν τοῦ μεγάλου αὐτῆς ἀνεκδότου μυθιστορήματος, ὡς τὸ ἀποκαλεῖ, τοῦ Κοραμβέ, ὅπερ ὅμως οὐδέποτε ἔγραψε, καὶ οὗτινος πολλὰ ἀλληλοδιαδόχως κεφάλαια ἐποίει καὶ κατέστρεφεν ἐν τῇ κεφαλῇ της. Ὁ Κοραμβὲ οὗτος ὑπῆρξεν, ὡς λέγει, τὸ φανταστικὸν σύμβολον τῆς ἰδανικῆς της θρησκείας. Τοσοῦτο δὲ εἶχεν

ἐνσαρκωθῇ ἐν αὐτῇ τὸ παράδοξον ἐκεῖνο γέννημα τῶν θρησκευτικῶν αὐτῆς ῥεμβασμῶν, ὥστε βαθμηδὸν ἠσθάνθη αὕτη τὴν ἀνάγκην νὰ τῷ προσφέρῃ ἀληθινὴν λατρείαν καὶ νὰ τῷ ἀνεγείρῃ βωμόν, ὡς ἄλλοτε ὁ Γκαῖτε εἰς τὸ φῶς. Ἐξέλεξε δὲ πράγματι μονῆρές τι σπήλαιον ἐν τοῖς περιχώροις, καὶ στήσασα ἐκόσμησεν ἐν αὐτῷ τὸν βωμὸν τοῦ ἀγνώστου της θεοῦ, καὶ ἀναθήματα τῷ προσέφερεν ἐκ νεοδρέπτων ἀνθέων, καὶ καθ' ἑκάστην μετέβαινεν ἐκεῖ κρύφα εἰς προσκύνησιν. Αἴφνης ὅμως ἀνεκαλύφθη τὸ μυστηριῶδες προσκύνημα, ἡ δὲ Αὐγὴ ἀηδιάσασα τὸν ὑπὸ τῆς περιεργείας βεβηλωθέντα βωμόν της τὸν ἐγκατέλειψε, καὶ ἡ φανταστική της ἐκείνη θρησκεία κατέῤῥευσε καὶ ἐξηνεμώθη.

Τοιαύτη, περίεργος πάντως καὶ ἀλλοκότος, ἦτο ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῆς κόρης, ὅτε ἕνεκα τοῦ ταραχώδους χαρακτῆρος καὶ τοῦ πείσματος, ὅπερ ἤρχισεν ἀναφαινόμενον παρ' αὐτῇ, ἀπεφάσισεν ἡ μάμμη, τῇ συναινέσει τῆς μητρός της, νὰ εἰσαγάγῃ τὴν Αὐγὴν εἰς τὸ μοναστήριον τῶν ἐν Παρισίοις Ἀγγλίδων Ἀδελφῶν (Augustines Anglaises), ὅπου τρία ὅλα ἔτη διήγαγεν ἡ κόρη ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας της. Πολλοὶ τῶν βιογράφων αὐτῆς, ὀνομαστὶ δὲ ὁ γάλλος Mirecourt, φαντασιοκοποῦντες χάριν τοῦ παραδόξου καὶ δι' ἐπινοημάτων ἀρτύοντες τὴν διήγησιν αὐτῶν, ἰσχυρίζονται ὅτι δεκαπενταέτις ἡ Σάνδη ἐγνώριζεν ἤδη κάλλιστα ἱππασίαν, χορὸν καὶ ὁπλασκίαν. Ὄχι μόνον εἶνε μυθολογήματα ταῦτα πάντα, ἀλλὰ τοὐναντίον μάλιστα κατὰ τὴν ἡλικίαν της ἐκείνην ἡ Σάνδη εἶχε μεταβληθῇ εἰς θεοβλαβῆ καὶ σκεπτικὴν δεσποινίδα, ὡς μετ' ὀλίγον θέλομεν ἰδεῖ, πᾶν ἄλλο σκεπτομένην ἢ ὅπλα καὶ ξίφη.

Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν Ἀγγλίδων Ἀδελφῶν, ὅπου ἔκλεισε τὴν Αὐγὴν ἡ τῆς μάμμης καὶ τῆς μητρός της μέριμνα, ἐξηκολούθησεν αὕτη, πλὴν τῶν σπουδῶν της, εἰς ἃς μετὰ ζήλου καὶ παραδόξου ἄλλως ἐνδελεχείας ἠσχολεῖτο, τὴν κατὰ διάνοιαν μυθιστορικὴν παραγωγήν, ἣν εἶχεν ἀρχίσει ἐν Nohant διὰ τοῦ Κο-

ραμβέ. Ἡ ἀδιάκοπος δ' ἐκείνη σκέψις καὶ ἀναπόλησις, ἡ συνεχὴς καὶ ἐπίμονος ἀφαίρεσις καὶ φαντασίωσις τῆς κορασίδος ὑπῆρξαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀφορμὴ τῆς πρώτης ἐκείνης θρησκευτικῆς τροπῆς ἐν τῇ καρδίᾳ της, ἣν τοσοῦτον εὐγλώττως ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἀπιθάνως συνάμα περιγράφει ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτῆς, καὶ ἥτις μετέβαλε διὰ μιᾶς τὴν ἀμέριμνον καὶ φιλοπαίγμονα κόρην εἰς θεοβλαβῆ καὶ θρησκομανῆ σχεδὸν ἀσκήτριαν. Ὥρας ὁλοκλήρους ἐγονυπέτει ἡ νεαρὰ κορασὶς ἐπὶ τῶν ψυχρῶν μαρμαρίνων πλακῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ μοναστηρίου, μακρὰς δὲ καὶ αὐτοσχεδίους ἀπέτεινε πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον προσευχάς, καὶ οὐ μόνον ἐσκληραγωγεῖτο σωματικῶς πρὸς ψυχικὴν αὐτῆς σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ διενοήθη τέλος νὰ καλύψῃ ἐσαεὶ τὴν κεφαλήν αὐτῆς διὰ τοῦ πέπλου τῆς καλογραίας.

Αἱ μοναστικαὶ αὗται καὶ ἀσκητικαὶ ὀρέξεις ἐτρόμαξαν τὴν γραῖαν μάμμην τῆς Σάνδης τοσοῦτον, ὥστε ἐξήγαγεν αὐτὴν ἀμελητὶ τοῦ μοναστηρίου καὶ τὴν ἀνεκάλεσεν εἰς τὸ φῶς καὶ τὴν χλόην τῆς ἐξοχῆς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν ὑγιᾶ ἀγροτικὸν βίον τῆς διαμονῆς ἐν Nohant. Ἐκεῖ παρεδόθη ἡ θερμὴ καὶ εὐφάνταστος νεᾶνις εἰς ἄνετον τῶν μυστικῶν αὐτῆς πόθων ἐκπλήρωσιν, διατρέχουσα ἔφιππος τὰ περίχωρα, παραδιδομένη εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αὐτῆς μοναστικοὺς ῥεμβασμούς, ἀποθαυμάζουσα τὰς καλλονὰς τῆς γραφικωτάτης κοιλάδος τοῦ Βερρύ, ἧς ἀπηθανάτισε κατόπιν τὰ θέλγητρα ἐν τῇ Βαλεντίνῃ, καὶ καταβιβρώσκουσα μονήρης ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀνθούσης φιλύρας τὸ Πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ τοῦ Σατωβριάνδου καὶ τὰς παραδοξολογίας τοῦ Ῥουσσώ, οὕτινος ἡ ἐπίδρασις κατά τε τὰς ἰδέας καὶ τὸ ὕφος παρέμεινε μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν τελευταίων τῆς γραφίδος τῆς προϊόντων.

Ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ μετέπεσε βαθμηδὸν εἰς τὴν Ἀττάλην καὶ τὸν Ῥενὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Κοινωνικοῦ Συμβολαίου εἰς τὴν βυρώνειον ποίησιν· ἐνεφορήθη δὲ οὕτω πάσης ἐκείνης τῆς μισανθρώπου καὶ μισοκόσμου λογοτεχνίας, ἣν οἱ πρωτάρχαι τῆς ῥωμαντικῆς ποιήσεως εἶχον καταστήσει τοῦ

συρμοῦ, καὶ ἧς τοσοῦτον ἦσαν εὔηχοι αἱ ἀραὶ καὶ τόσον μελωδικοὶ οἱ κοπετοὶ καὶ οἱ θρῆνοι.

Ταῦτα ἰδίως τὰ σύγχρονα τότε καὶ μεγαλορρήμονα καὶ γοητευτικὰ προϊόντα τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς ἀνεγίνωσκε πλήρης ἐκστάσεως ἡ ὀκτὼ μόλις καὶ δεκαέτις κόρη παρὰ τὴν κλίνην τῆς γηραιᾶς καὶ νοσούσης μάμμης της, ἡ δὲ νεαρά της καρδία, ἀλγοῦσα ἐπὶ φαντασταῖς συμφοραῖς καὶ στενάζουσα πρὸς ἄλγη ψευδῆ καὶ πλαστά, δὲν ἔβλεπεν ἴσως οὐδ' ἐμάντευε τὸ ἐπερχόμενον κατ' αὐτῆς μέγα δυστύχημα, τὸν μετ' ὀλίγας μόλις ἡμέρας θάνατον τῆς ἀγαθῆς τῆς προμήτορος.

Ὁ θάνατος οὗτος ὑπῆρξε διὰ τὴν Σάνδην ἀρχὴ νέων λυπηρῶν περιπετειῶν καὶ ἀφετηρία βιωτικῶν περισπασμῶν λίαν ἀλγεινῶν εἰς τὴν νεαράν της καρδίαν. Ἡ μάμμη της ἐκληροδότει αὐτῇ ἐν διαθήκῃ τὸ ἐν Nohant κτῆμα, ἀπήτει ὅμως ῥητῶς νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ νύμφη της τῆς ἀνατροφῆς τῆς θυγατρός της, καὶ νὰ ἀνατεθῇ αὕτη εἰς ἄλλον συγγενῆ ἐπίτροπον. Τοῦτο ἐξήρεθισεν, ἐννοεῖται, τὴν μητέρα τῆς Σάνδης· οὐ μόνον δὲ δικαστικῶς ἐπεχείρησε νὰ διεκδικήσῃ τὰ μητρικά της δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ μέχρις ὕβρεως τοῦ τάφου τῆς πενθερᾶς της προέβη· ἡ δὲ ἀλόγιστος αὐτῆς παραφορὰ ἐπίκρανε καὶ ἀπεξένωσεν αὐτῆς τὴν καρδίαν τῆς θυγατρός της. Καὶ ὑπέδειξε μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ νεᾶνις τὴν διάθεσιν αὐτῆς, ὅπως ἀποχωρήσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ μοναστήριον, ἀφοῦ κατ' οὐδένα λόγον τῇ ἐπετρέπετο νὰ μείνῃ ἐν Nohant, ἀλλ' ἠναγκάσθη ὅμως ἐπὶ τέλους νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἄκαμπτον τῆς μητρός της θέλησιν καὶ νὰ μεταβῇ μετ' αὐτῆς εἰς Παρισίους, ἀπομακρυνομένη πάντων τῶν πατρικῶν της συγγενῶν.

Βαρεῖα καὶ θλιβερὰ ὑπῆρξεν εἰς τὴν Σάνδην ἡ χρονικὴ αὕτη περίοδος τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς της. Οἱ πρὸς αὐτὴν τρόποι τῆς μητρός της ἦσαν τοσοῦτον τραχεῖς, καὶ τὸ ἦθός της τοσοῦτον ἐξηρεθισμένον, καχύποπτον καὶ ἀφόρητον, ὥστε ὁ βίος τῆς νεαρᾶς κόρης κατέστη ἐπί τινα χρόνον ἀληθὴς βάσανος, κατάπτωσις δὲ παντελὴς σωματικὴ τε καὶ ἠθικὴ ἐπῆλθεν ἀπειλοῦσα τὴν ὕπαρ-

ξίν της. Τὰς δυσαρέστους ταύτας ἡμέρας τοῦ βίου της μετὰ πολλῶν λεπτομερειῶν, ὧν ἄχαρις πάντως ἀποβαίνει ἡ ἀνάγνωσις, διηγεῖται ἡ μεγάλη μυθιστοριογράφος ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ της· κάλλιον ὅμως θὰ ἦτο νὰ ἔλειπον ὅλως ἐξ αὐτῆς αἱ ὄψιμοι αὗται καὶ ἄσκοποι ἀντεγκλήσεις. Ὅσον τις καὶ ἂν εἶνε μεγάλη γυνή, λέγει δικαίως εἷς των νεωτάτων γερμανῶν βιογράφων της, ἄτοπον πάντοτε καὶ ἄκοσμον εἶνε νὰ ἀναλύῃ μετ' αὐταρέσκου λεπτομερείας τὰ παραπτώματα μητρός, καὶ νὰ βεβαιοῖ ὅτι ὀλίγου δεῖν ὑπελάμβανεν αὐτὴν παράφρονα.

Ἡ ἠθικὴ αὕτη τῆς νεαρᾶς κόρης κατάστασις δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τέλους νὰ διαφύγῃ οὔτε διέφυγε τὸ μητρικὸν ὄμμα. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ καθημερινῆς κοινωνίας ἐπίσης ἐκατέρωθεν δυσφορήτου, ἀπεφασίσθη τέλος ἀπὸ κοινῆς συμφωνίας νὰ μεταβῇ ἡ Αὐγὴ καὶ διαμείνῃ χρόνον τινὰ εἰς τὴν ἐξοχήν. Οὕτως ἀπῆλθεν ἡ νεᾶνις καὶ διήγαγε μῆνας τινὰς ἐν Plessis, παρ' ἀγαθῇ τινι καὶ φιλοξένῳ οἰκογενείᾳ, ἧς ὁ ἤρεμος βίος ἐπανήγαγε βαθμηδὸν τὴν γαλήνην εἰς τὴν νοσοῦσαν τῆς Σάνδης καρδίαν, καὶ συνετέλεσεν εἰς ἴασιν τῶν ἠθικῶν αὐτῆς πληγῶν.

Ἐκεῖ, ἐν τῇ γαλήνῃ τῆς ἐξοχῆς, ἐν μέσῳ τῆς ξενιζούσης αὐτὴν ἀγροτικῆς καὶ ἁπλῆς οἰκογενείας, ἠγάπησε βαθμηδὸν ἡ νεᾶνις τὸν ἔγγαμον καὶ οἰκογενειακὸν βίον, καὶ ἤρχισεν ἀποβάλλουσα τὰς κατὰ τοῦ γάμου προλήψεις, αἵτινες εἶχον τέως ὑπαγορεύσει τὴν ἐπίμονον αὐτῆς ἄρνησιν, ὁσάκις τῇ ἐγίνετο λόγος περὶ γάμου.

Β'.

Βιογράφοι τινὲς τῆς Σάνδης ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἡ γράψασα τὴν Βαλεντίνην ἐνυμφεύθη παρὰ τὴν θέλησίν της, καὶ ὅτι ὁ σύζυγος αὐτῆς Κασιμὶρ Δυδεβὰν ἐξελέχθη καὶ τῇ ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν της. Ἵνα δὲ μάλιστα πιθανολογήσωσι τὰ ἱστορήματα ταῦτα, παρέστησαν αὐτὸν «ὡς ἔχοντα φαλακρὸν τὸ μέτωπον, πολιὸν τὸν μύστακα καὶ φοβερὸν τὸ βλέμμα, ὡς ἄρχοντα

σκαιόν, οὗ ἐνώπιον ἔτρεμον πάντα, σύζυγος καὶ ὑπηρέται, ἵπποι καὶ κύνες », ἐφαρμόζοντες εἰς τὸν ἀγαθὸν Δυδεβὰν τὰς φράσεις, δι' ὧν ἡ Σάνδη περιγράφει τὸν σύζυγον τῆς Ἰνδιάνης συνταγματάρχην Δελμάρ. Ἄλλοι ἔπλασαν αὐτὸν ἀξιωματικόν, ἄλλοι τὸν ἐδημιούργησαν μαρκήσιον. Πάντα ταῦτα ὅμως ἀποδεικνύονται προδήλως μῦθοι ἐξ ὅσων ἁπλούστατα καὶ λίαν πειστικῶς ἱστορεῖ ἡ Σάνδη ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ της, ἀφηγουμένη τὰ κατὰ τὸν γάμον αὐτῆς. Τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ἡ νεᾶνις ἐγνώρισε τὸν Δυδεβὰν παρὰ τῇ ξενιζούσῃ αὐτὴν οἰκογενείᾳ· ὅτι ἤρεσαν εἰς αὐτὴν οἱ ἀγαθοὶ καὶ προσηνεῖς του τρόποι· ὅτι ἐξ ἰδίας αὐτοβουλίας ἀπεδέχθη τὰς περὶ γάμου προτάσεις τοῦ ξανθοῦ καὶ εἰκοσιεπταετοῦς μόλις νέου, καὶ ὅτι καθ' ὅλας τὰς περὶ τοῦ συνοικεσίου τούτου διαπραγματεύσεις ἡ μήτηρ της μόνη παρενέβαλεν ἐνίοτε τὰς ἰδιοτρόπους αὐτῆς ἐνστάσεις.

Οὕτως ἡ νεᾶνις Αὐγὴ μετεβλήθη τὴν 10 (22) Σεπτεμβρίου 1822 εἰς Κυρίαν Δυδεβὰν καὶ κατώκησε μετὰ τοῦ συζύγου της τὸ κτῆμα Nohant, οὗτινος ἦτο πλέον ὁριστικὴ καὶ ἀδιαφιλονείκητος δέσποινα. Δὲν ἔζησεν ὅμως εὐτυχὴς μετὰ τοῦ νεαροῦ της συμβίου, οὐχὶ διότι οὗτος ἦτο τραχὺς πρὸς αὐτήν, τυραννικὸς τοὺς τρόπους καὶ φιλάργυρος, ὡς ἱστοροῦσι τινὲς τῶν ἀσμένως μυθολογούντων βιογράφων της, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ὁ πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς κόσμος τῆς νεονύμφου γυναικὸς δὲν ἀνταπεκρίνετο οὔτε συνεφώνει πρὸς τὰς βιωτικὰς ἕξεις ἀγαθοῦ ἀγρότου, συγκεφαλαιοῦντος τὸν σκοπὸν ὅλον τοῦ βίου εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, εἰς τὴν ἀνατροφὴν δαμάλεων καὶ τὴν θεραπείαν κυνῶν καὶ ἵππων. Καὶ συνησθάνθη μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ μέλλουσα μυθιστοριογράφος, ὅτι οἰκοδέσποινα σημαίνει κυρίαν καὶ ἐπιμελήτριαν τοῦ οἴκου, ὅτι τοῦ γάμου ἀποστολὴ δὲν εἶνε ἡ δημιουργία κόσμου ἰδανικοῦ καὶ παραδείσου ἀπολαύσεων εἰς τὴν γυναῖκα, καὶ ὅτι ἀνάγκη ἀπαραίτητος ὑπῆρχε δι' αὐτὴν νὰ ἐπιμεληθῇ τοῦ οἴκου της, ἀσχολοῦσα τὰς λεπτοφυεῖς αὐτῆς χεῖρας εἰς οἰκιακὰς ἐργασίας· συναισθανομένη δὲ ταῦτα οὐδόλως ἐδίστασε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς

οἰκονομικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συζύγου της. Ἀλλ' εἶχεν ὅμως ἐκ νεαρᾶς αὐτῆς ἡλικίας, ἐκ φύσεως καὶ ἀνατροφῆς, ἀποκτήσει ἕξεις ἐλεημοσύνης καὶ μεγαλοδωρίας, αἵτινες δυσκόλως ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδαμῶς συνεβιβάζοντο πρὸς τὸν λίαν περιωρισμένον χρηματικὸν προϋπολογισμόν, ὃν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὴν ὁ κ. Δυδεβάν, ἀναμιμνήσκων ἑκάστοτε, ὅτι τὸ κτῆμα τοῦ Nohant δὲν εἶχε πρόσοδον ἐπαρκῆ εἰς τὰς μεγαλοδώρους καὶ δαπανηρὰς ὀρέξεις τῆς δεσποίνης του. Πολλαὶ ὑπῆρξαν καὶ ποικίλαι αἱ λυπηραὶ περιπέτειαι τῶν πρώτων τοῦ γάμου αὐτῆς ἐτῶν· μακρὰ δὲ πάντως ἂν μὴ καὶ ἄσκοπος ἤθελεν ἀποβῆ ἡ λεπτομερὴς αὐτῶν ἐξιστόρησις, ὧν τὰ καθέκαστα δύναται νὰ ἀνεύρῃ ὁ περιεργότερος τῶν ἀναγνωστῶν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Σάνδης καὶ ἐν τῷ μυθιστορήματι αὐτῆς Ἐπιστολαὶ Ὁδοιπόρου. Ἀρκείτω δὲ τοῦτο μόνον νὰ σημειωθῇ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἡμετέρας διηγήσεως, ὅτι ἡ ὑπάρχουσα ἤδη καὶ ὁλονὲν αὐξάνουσα μεταξὺ τῶν δύο συζύγων διάστασις ἐκορυφώθη τέλος διὰ τῆς δικαίας ζηλοτυπίας, ἣν ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ἀγαθὸν ἀγρότην Δυδεβὰν ἡ ἐν τῷ κτήματι τοῦ Nohant διαμονὴ τοῦ νεαροῦ τότε σπουδαστοῦ καὶ κατόπιν διασήμου λογογράφου καὶ ἀκαδημαϊκοῦ τῆς Γαλλίας Ἰουλίου Σανδώ, καὶ τοῦ βοτανικοῦ Νερώ, ὃν ἀνευρίσκει τις ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Malgache ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τῆς Σάνδης περὶ Βοτανικῆς. Ἡ δὲ ψυχρότης τῶν συζύγων, ἣν οὐδ' ἡ ἀπόκτησις δύο τέκνων ἴσχυσε νὰ διαλύσῃ, ἀπέληξε τέλος εἰς τὸ σπουδαιότατον διὰ τὸν φιλολογικὸν βίον τῆς Σάνδης γεγονός, τὸν πρῶτον αὐτῆς χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ συζύγου της, ἐπελθόντα ἐκ κοινῆς αὐτῶν συμφωνίας καὶ ἐπὶ τῇ πενιχρᾷ χορηγίᾳ χιλίων πεντακοσίων φράγκων ἐπὶ ἓν ἑξάμηνον, εἰς ὃ ἔμελλε νὰ παραταθῇ ἡ ἐν Παρισίοις διαμονὴ τῆς νεαρᾶς γυναικός. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἦτο, ἐννοεῖται, ἀνεπαρκὲς εἰς διατροφὴν τῆς μητρὸς καὶ τοῦ μικροῦ της θυγατρίου, ὅπερ εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτῆς εἰς Παρισίους, ἐγκαταλιποῦσα τὸν υἱόν της παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Διενοήθη λοιπὸν ἡ Κ. Δυδεβὰν νὰ εὕρῃ πόρον ζωῆς ἐν τῇ γαλλικῇ μεγαλοπόλει διὰ

τῆς ἐργασίας της, ὅπως δι' αὐτοῦ οὐ μόνον ἐπαρκῇ εἰς τὰς βιωτικάς της ἀνάγκας, ἀλλὰ καταστήσῃ συνάμα προσιτὰς εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλας τινὰς διανοητικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἀπολαύσεις, καὶ ἰδίως τὰς ἀπὸ τοῦ θεάτρου, ἃς ἐκθύμως ἐπόθει. Ἐπεδόθη τότε εἰς τὴν ζωγραφικήν· ἤρχισε χρωματίζουσα ῥίπιδια καὶ καπνοθήκας, καὶ ἀπετόλμησε μάλιστα νὰ προσωπογραφήσῃ καὶ τὴν θυρωρόν της. Ἀλλ' ἡ προσωπογραφία ἀπέτυχε· τὰ ἐπὶ τῶν ῥιπιδίων δὲ ἀνθογραφήματα μικρὸν καὶ σπάνιον ἀπέφερον τὸ κέρδος. Μάτην ὑπεβάλλετο ἡ νέα γυνὴ εἰς τὰς βαναυσοστάτας τῶν οἰκιακῶν ἐργασιῶν, καθαίρουσα μόνη τὸ μικρόν της δωμάτιον, καὶ πλύνουσα ἰδίαις χερσὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ τοῦ τέκνου της ἐνδύματα. Αἱ πρόσοδοί της ἦσαν πενιχραὶ καὶ μόλις μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐπήρκουν εἰς τὰς καθημερινὰς καὶ ἐπειγούσας αὐτῆς ἀνάγκας.

Τότε ἐπῆλθεν εἰς αὐτὴν ἡ ἰδέα τῆς εἰς ἄνδρα μεταμφιέσεως, — λόγῳ οἰκονομίας. Ἐπὶ τούτου δὲ παρέχομεν νῦν τὸν λόγον εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν, ἀφηγουμένην ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ της μετὰ πολλῆς ἀφελείας καὶ χαρίτος τοὺς λόγους καὶ τὰς λεπτομερείας τοῦ παραδόξου ἐκείνου καὶ πολλαχῶς παρεξηγηθέντος διαβήματός της.

« Ἔβλεπον, λέγει, τοὺς καλούς μου συμπατριώτας, μεθ' ὧν εἶχον συζήσει τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν, ζῶντας ἐν Παρισίοις ἐκ μικρῶν καὶ πενιχρῶν ὡς ἐγώ, καὶ ὅμως ἐνημέρους εἰς πᾶν τὸ ἐνδιαφέρον τὴν νοήμονα νεότητα. Τὰ φιλολογικὰ καὶ πολιτικὰ συμβεβηκότα, αἱ ἀπὸ τῶν θεάτρων καὶ μουσείων συγκινήσεις, αἱ ἀπὸ τῶν ὁδῶν καὶ τῶν συλλόγων, πάντα ἦσαν εἰς αὐτοὺς προσιτὰ καὶ πάντα τὰ ἔβλεπον. Εἶχα καὶ ἐγὼ ἰσχυρὰς κνήμας καὶ καλοὺς πόδας ὡς αὐτοί, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ λιθοστρώματος τῶν Παρισίων ἤμην ὡς πλοῖον ἐπὶ τοῦ πάγου. Τὰ λεπτά μου ὑποδήματα ἐσχίζοντο ἐντὸς δύο ἡμερῶν, φοροῦσα δὲ πηλοβατίδας ὠλίσθαινον· τὸ φόρεμα μου ἐσύρετο, καὶ δὲν ἤξευρα πῶς νὰ τὸ ἀνυψώσω. Ἤμην αἰωνίως πλήρης βορβόρου καὶ κατάκοπος, εἶχον διαρκῆ καταρρὸην καὶ ἔβλεπον μετὰ φοβερᾶς ταχύτητος καταστρεφόμενα τὰ πέδιλα

καὶ τὰ ἐνδύματα μου, — ἀφίνω δὲ ὅτι τοὺς μικροὺς ἐξ ἐπικρόκου πετάσους μου ἔρραινον διαρκῶς αἱ ὑδροῤῥόαι. Ταῦτα πάντα εἶχον ἀναλογισθῆ πρὶν ἢ σκεφθῶ νὰ κατοικήσω ἐν Παρισίοις, καὶ εἶχον ἐρωτήσει τὴν μητέρα μου, ἥτις ἔζη ἐκεῖ διὰ τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων φράγκων κατ' ἔτος, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνδυθῆ ἁπλῶς μόνον καὶ κοσμίως μία γυνὴ εἰς τὸ ἄθλιον ἐκεῖνο κλίμα, χωρὶς νὰ κλείεται ἐντὸς τῆς οἰκίας ἓξ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος. « Εὔκολον εἶνε, μοῦ ἀπήντησεν, εἰς τὴν ἡλικίαν μου καὶ τὰς ἕξεις μου· ὅτε ὅμως ἤμην νέα καὶ ὁ πατήρ σου δὲν εἶχε χρήματα, ἐφαντάσθη νὰ μὲ ἐνδύσῃ ἀνδρικά. Τὸ αὐτὸ ἔκαμε καὶ ἡ ἀδελφή μου· οὕτω δὲ συνωδεύομεν πανταχοῦ ὡς ἄνδρες τοὺς συζύγους μας, ἐπηγαίναμεν εἰς ὅλας τὰς θέσεις τῶν θεάτρων, καὶ ἠλαττώσαμεν κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν οἰκιακήν μας δαπάνην ».

« Ἡ ἰδέα αὕτη μοῦ ἐφάνη τὸ κατ' ἀρχὰς ἀστεία, ἀλλὰ κατόπιν λίαν εὐφυής . . . . Κατεσκεύασα λοιπὸν εὐρὺν ἐπενδύτην ἐκ χονδροῦ φαιοῦ ὑφάσματος, καὶ ὅμοιον ἐπενδύτην καὶ ἀναξυρίδας. Οὕτω δὲ μὲ τὸν φαιόν μου ἐπίσης πῖλον καὶ τὸν χονδρόν μου μάλλινον λαιμοδέτην ὡμοίαζα πρωτοετῆ φοιτητήν. Ἀνέκφραστος εἶνε ἡ εὐχαρίστησις, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπροξένησαν τὰ ὑποδήματά μου. Μοῦ ἦλθε νὰ κοιμηθῶ μαζή των, ὡς ἄλλοτέ ποτε ὁ μικρός μου ἀδελφός, ὅτε ἐφόρεσε τὸ πρῶτόν του ζεῦγος. Αἱ μικραὶ καρφωταί των πτέρναι μοῦ κατέστησαν ἀσφαλὲς τὸ λιθόστρωμα, καὶ διέτρεχον οὕτως ὑπόπτερος τοὺς Παρισίους ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἐνόμιζον, ὅτι ἠδυνάμην οὕτω νὰ περιέλθω τὸν κόσμον ὁλόκληρον. »

Ἡ ἀνδρικὴ αὕτη μεταμφίεσις ἠλάττωσεν, ἐννοεῖται, τὰς δαπάνας αὐτῆς, δὲν ηὔξησεν ὅμως καὶ τοὺς χρηματικούς της πόρους. Τοιούτους δὲ διενοήθη τέλος νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ καλάμου της μᾶλλον ἢ τοῦ ζωγραφικοῦ της χρωστῆρος, ὃν εἶχε μεταχειρισθῆ τὸ κατ' ἀρχάς. Ἔγραψεν οὕτως ἓν μυθιστόρημα, καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὸν συμπατριώτην της Délatouche, ἀρχισυντάκτην τότε τοῦ Φιγάρου. Ἀλλὰ τὸ μυθιστόρημα ἦτο κακὸν

καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας· κακὰ δ' ἐπίσης ὑπῆρξαν καὶ τὰ πρῶτα αὐτῆς διὰ τὴν ἐφημερίδα τοῦ Délatouche ἀρθρίδια, ἅτινα ἔγραψε τῇ παραγγελίᾳ τοῦ ἀρχισυντάκτου. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Σάνδης ἐδημοσιεύθη, ὅτι τὰ πρῶτα της φιλολογικὰ ἔργα ὑπῆρξαν ἄρθρα ἐκδοθέντα ἐν τῇ Revue et Gazette musicale· περὶ τούτων ὅμως οὐδὲν ἀναφέρουσι τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Σάνδης, σιωπῶσι δ' ἐπίσης περὶ τοῦ διηγήματος «La Primadonna», ὅπερ μετὰ τὸν θάνατόν της εὑρέθη ἀληθῶς δημοσιευμένον ἐν τῇ Revue de Paris, καὶ δύναται σήμερον νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτόν της ἔργον. Οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑπῆρξαν αἱ πρῶται λογοτεχνικαὶ ἀπόπειραι τῆς Σάνδης, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὀλίγην ἀπήντησαν ἐνθάρρυνσιν παρὰ τοῖς ἁρμοδίοις ἐκ τῶν γνωρίμων της. Ὁ Κερατρύ, τὸν ὁποῖον συνεβουλεύθη, τῇ παρετήρησεν, ὅτι γυνὴ καὶ δημοσιογράφος εἶνε πράγματα ἀσυμβίβαστα· ἡ πενθερά της τῇ ἀπηγόρευσε νὰ θέσῃ ἐπὶ τῶν μελλόντων βιβλίων της τὸ συζυγικόν της ὄνομα· ὁ δὲ πολὺς τότε Balzac οὐδεμιᾶς ἠξίωσε προσοχῆς τὰ συγγραφικά της δοκίμια. Ὁ μόνος ἐμψυχώσας τὴν μέλλουσαν φιλολογικὴν δόξαν τῆς Γαλλίας ὑπῆρξεν ὁ Délatouche, ὅστις βλέπων ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς Σάνδης ἦτο ἥκιστα πρόσφορον εἰς παρασκευὴν καθημερινῆς δημοσιογραφικῆς τροφῆς διὰ τοὺς ἀψικόρους τῶν Παρισηνῶν οὐρανίσκους, συνεβούλευσεν αὐτὴν νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐφημερίδα του καὶ νὰ γράψῃ μυθιστορήματα.

Συνέταξε τότε ἡ Σάνδη, συνεργασθεῖσα μετὰ τοῦ παλαιοῦ της γνωρίμου καὶ συγκατοίκου νῦν ἐν Παρισίοις Ἰουλίου Σανδώ, τὸ μυθιστόρημα Rose et Blanche, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου αὐτοῦ ἐτέθη τὸ συνεταιρικὸν ψευδώνυμον Jules Sand, διότι οὔτε ἡ Κυρία Δυδεβὰν ἤθελε νὰ δημοσιευθῇ τὸ ὄνομά της, οὔτε ὁ Σανδὼ τὸ ἰδικόν του. Τὸ ἔργον ἠγοράσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Délatouche ὑπὸ γηραιοῦ τινὸς βιβλιοπώλου ἀντὶ τετρακοσίων μόνον φράγκων· ἦτο δὲ καθόλου λίαν μέτριον, καίτοι πολλαχοῦ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἐλέγχον τὴν μέλλουσαν ἀριστοτέχνιδα.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Rose et Blanche παρέμεινεν ἔτι μι-

κρὸν ἐν Παρισίοις ἡ Σάνδη, ζῶσα ἐν μετριότητι καὶ στενοχωρίᾳ μετὰ τοῦ συγκατοίκου αὐτῆς Ἰουλίου Σανδώ, εἶτα δὲ μετέβη εἰς Nohant, κατὰ τὰ ἀρχῆθεν μετὰ τοῦ συζύγου της συμπεφωνημένα, καὶ διέμεινεν ἐκεῖ τρεῖς μῆνας. Πρὶν ἢ ὅμως ἀπέλθῃ ἐκ Παρισίων εἶχε συμφωνήσει μετὰ τοῦ νεαροῦ της συνεργάτου τὴν ὑπόθεσιν νέου μυθιστορήματος, ὅπερ ἔμελλε μὲν νὰ γραφῇ παρ' ἑκατέρου ἐξ ἡμισείας, ἐγράφη ὅμως ὁλόκληρον ὑπ' αὐτῆς καὶ ὠνομάσθη Ἰνδιάνα. Μακρὰ ὑπῆρξε φιλονεικία μεταξὺ αὐτῆς, τοῦ παλαιοῦ της συνεργάτου καὶ τοῦ ἐκδότου, περὶ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ἔμελλε νὰ παραστήσῃ εἰς τὸ δημόσιον τὸν συγγραφέα τοῦ νέου ἔργου. Καὶ ὁ μὲν ἐκδότης ἐπέμενεν ἀπαιτῶν τὸ παλαιὸν συμβολικὸν ψευδώνυμον τοῦ πρώτου ἔργου τῶν δύο συνεργατῶν, ὁ δὲ Σανδὼ κατ' οὐδένα τρόπον συνήνει νὰ μετάσχῃ διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος ἐργασίας, εἰς ἣν οὐδόλως ἐνείχετο, ἡ δὲ γράψασα αὐτὸ ἔμενε μετέωρος καὶ ταλαντευομένη, διστάζουσα νὰ παραδώσῃ τὸ ἀληθές της ὄνομα εἰς τὴν δημοσιότητα. Τότε ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς ἔκοψεν ὁ Délatouche τὸν γόρδιον δεσμόν, προτείνας εἰς τὴν νεαρὰν μυθιστοριογράφον νὰ κρατήσῃ μὲν τὸ ἥμισυ τοῦ παλαιοῦ ψευδωνύμου Jules Sand, νὰ προσθέσῃ δὲ εἰς τὸ ἥμισυ τοῦτο ἓν οἱονδήποτε κύριον ὄνομα τῆς ἐκλογῆς της. Ἡ νέα γυνὴ συγκατετέθη, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τῆς Ἰνδιάνης ἐτυπώθη τὸ πρῶτον τὸ νέον ψευδώνυμον Γεωργία Σάνδη (George Sand), ὅπερ ἔμελλε κατόπιν νὰ ἀπαθανατισθῇ διὰ τοσούτων ἀριστουργημάτων.

Βιογραφοῦντες ἁπλῶς ἐνταῦθα τὴν Σάνδην, ἀπέχομεν πάσης κριτικῆς τῶν ἔργων της ἐξετάσεως, οὐδ' ἐπιλαμβανόμεθα οἱασδήποτε ἀναλύσεως τοῦ πρώτου αὐτῆς ἔργου, ὅπερ ὑπῆρξε συνάμα καὶ τὸ πρῶτον της ἀριστούργημα. Τοῦτο μόνον ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ σημειοῦμεν, ὅτι τὸ παράδοξον ἀφ' ἑνὸς περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, δι' οὗ ἐπαναστατικὸς κατεφέρετο πέλεκυς κατὰ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἀκρογωνιαίου τῆς κοινωνίας λίθου — τοῦ γάμου —, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ λαμπρὰ καὶ συνεσφιγμένη τῶν ἰδεῶν διαλεκτικὴ καὶ τὸ κάλλος τῆς γλώσσης μέγαν

ἐξήγειραν θόρυβον ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ τῆς Γαλλίας, ἀποτελούμενον ἐκ φανατικῶν πανηγυρισμῶν καὶ σφοδρῶν ἅμα κατακρίσεων τοῦ ἀγνώστου καὶ ψευδωνύμου συγγραφέως. Πάντες ἤθελον νὰ ἀναγνώσωσι τὴν Ἰνδιάναν· πάντες ἦσαν περίεργοι νὰ μάθωσι τίς ἄρα ἦτο ὁ ἐν μιᾷ νυκτὶ εἰς διάσημον ἐξ ἀσήμου ἀφυπνώσας George Sand, οὕτινος ὁ κάλαμος εἶχε τοσοῦτον ἀνδρικὰ τὰ νεῦρα καὶ τοσοῦτον γυναικείαν συνάμα τὴν περιπάθειαν καὶ τὴν λεπτότητα. Οὐκ ὀλίγον δὲ συνετέλεσαν εἰς ἔξαψιν τῆς πυρετώδους περιεργείας τοῦ κοινοῦ τὰ ἄρθρα τοῦ Ἰουλίου Janin ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων, τοῦ Γουσταύου Planche καὶ τοῦ Sainte-Beuve ἐν τῇ νεοσυστάτῳ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων. Καὶ ὁ ἐκδότης αὐτὸς τῆς Ἰνδιάνης, συναισθανθείς, παραδόξως δι' ἐκδότην, ὅτι ὁ θρίαμβος τοῦ βιβλίου ἦτο πολὺ ἀνώτερος τῶν ἑξακοσίων φράγκων, ἅτινα εἶχε πληρώσει διὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἔκδοσιν, προσελθὼν εἰς τὴν εὐεργέτιδά του, καθ' ἃ διηγεῖται ὁ ἄλλως μυθολόγος βιογράφος της Mirecourt, ἔσχισεν ἐνώπιον αὐτῆς τὸ συμβόλαιον, καὶ τῇ προσέφερε χίλια φράγκα διὰ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν. Τὸ μυστικὸν ὅμως τοῦ ὀνόματος ἐξηκολούθησε τηρούμενον πρὸς πάντας, πλὴν ὀλίγων μόνον μεμυημένων, ἡ δὲ νεαρὰ γυνή, ἧς ἔστεφεν ἤδη τὸ μέτωπον ἡ δόξα, ἐξηκολούθησε κρυπτομένη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον καὶ τὰ ἀνδρικά της ἐνδύματα. Ὑπὸ τοιαύτας δὲ περιστάσεις ἐδημοσιεύθη καὶ τὸ δεύτερον αὐτῆς μυθιστόρημα, ἡ Βαλεντίνη.

Τὸ νέον τοῦτο ἔργον ἐκράτυνεν ἔτι μᾶλλον καὶ ηὔξησε τὴν φήμην τῆς Σάνδης καὶ τὸν περὶ τὸ ὄνομά της θόρυβον, τὰ ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ τῆς Ἰνδιάνης εἰσπραχθέντα τρισχίλια περίπου φράγκα συνετέλεσαν οὐ μικρόν, ὡς ἡ Σάνδη αὐτὴ ἀφελῶς ἐξομολογεῖται, εἰς βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν της, καὶ παρέσχον εἰς αὐτὴν τὰ μέσα νὰ πληρώσῃ τὰ ὀλίγα της χρέη καὶ νὰ μισθώσῃ ὑπηρέτριαν πρὸς θεραπείαν τοῦ οἴκου της. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως ἀποτέλεσμα τῶν ἐκ τῆς Ἰνδιάνης καὶ Βαλεντίνης θριάμβων ὑπῆρξεν, ὅτι ἤνοιξεν εἰς τὴν νεαρὰν καὶ διάσημον ἤδη λογογράφον

τὰς πύλας τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύο Κόσμων, τοῦ μοναδικοῦ τούτου καὶ ἀπαραμίλλου περιοδικοῦ συγγράμματος, ὅπερ ἀπὸ τῆς πρώτης του ἐκδόσεως μέχρι σήμερον, ὅτε ἀπωρφανίσθη τοῦ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη διευθυντοῦ του, ὑπῆρξε πάντοτε ἀδιαπτώτως τὸ πιστὸν κάτοπτρον τῆς λογοτεχνικῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας, καὶ ἡ πνευματικὴ οὕτως εἰπεῖν κοιτὶς πάσης φιλολογικῆς αὐτῆς δόξης. Ἐν τῷ περιοδικῷ δὲ τούτῳ συγγράμματι ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ἡ Σάνδη τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων αὐτῆς, μετὰ τὴν Ἰνδιάναν καὶ τὴν Βαλεντίνην, ἀρξαμένη ἀπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τῆς τερατολόγου Λαιλίας, ἅτινα μετὰ ἑξαετίαν μόλις, κατὰ τὸ ἔτος 1839, συνεπλήρωσε καὶ ἐξέδωκεν ἰδιαιτέρως.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων δημοσίευσιν τῶν πρώτων ἀποσπασμάτων τῆς Λαιλίας ὁ διευθυντὴς τῆς Ἐπιθεωρήσεως Buloz ἔδωκε γεῦμα εἰς τοὺς συνεργάτας του, τὸ γεῦμα δὲ τοῦτο ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῆς πρώτης μεταξὺ Ἀλφρέδρου Μυσσὲ καὶ Γεωργίας Σάνδης γνωριμίας, ἥτις κατέληξε βαθμηδὸν εἰς τὸν παράδοξον ἐκεῖνον καὶ περιπετειώδη ἔρωτα, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν κατώρθωσεν ἔτι ὁ περίεργος κόσμος νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν οὔτε ἐκ τῶν αὐτοβιογραφικῶν τῆς Σάνδης σημειώσεων, οὔτε ἐκ τῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μυσσὲ ἀνταλλαγέντων δίκην πολεμικῶν ἄρθρων μυθιστορημάτων Elle et Lui καὶ Lui et Elle, οὔτε ἐκ τῆς ἀδιακρίτου παρεμβάσεως τῆς κυρίας Collet διὰ τοῦ μυθιστορήματός της Lui, οὔτε ἐκ τῶν ποικίλων ἀθυροστομιῶν τῶν σκανδαλοφίλων βιογράφων της*).

Μετὰ τοῦ νέου της τούτου φίλου μετέβη ἡ Σάνδη εἰς Ἰτα-

*) Ταῦτα ἐγράφοντο ἐν ἔτει 1877. Ἀλλ' αἱ πρό τινων ἐτῶν δημοσιευθεῖσαι ἀκριτόμυθοι ἐπιστολαὶ τῆς Σάνδης πρὸς τὸν Μυσσὲ καὶ τούτου πρὸς ἐκείνην, καὶ αἱ διὰ τῶν ἰταλικῶν ἐφημερίδων κοινολογηθεῖσαι βραδύτερον ἀποκαλύψεις τοῦ ἐν Βενετίᾳ θεραπεύσαντος τὸν νοσήσαντα Μυσσὲ ἰταλοῦ ἰατροῦ, παρέχουσι σήμερον ἐπαρκὲς φῶς εἰς πλήρη καὶ ἀπαθῆ ἐκτίμησιν τῶν περιπετειῶν τῶν περιέργων ἐκείνων σχέσεων μεταξὺ Σάνδης καὶ Μυσσέ, αἵτινες, φαίνεται, πᾶν ἄλλο ἦσαν ἢ φλογερὸν καὶ ἀληθὲς πάθος, καὶ διελύθησαν — ὡς εἶχον συναφθῆ, — ὑπὸ τοῦ ὁρμεμφύτου μᾶλλον ἢ τῆς καρδίας.

λίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1833, ἐπιστρέψασα δ' ἐκεῖθεν μεθ' ὁλοκλήρου ἔτους ἀπουσίαν ἐξέδωκεν ἐν εἴδει μυθιστορήματος τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐν Ἰταλίᾳ μετ' ἐκείνου διαμονῆς της, ὑπὸ τὸν τίτλον Le Secrétaire intime. Οἱ ἀναγνώσαντες τὴν μυθιστορίαν ταύτην, βραδύτερον δὲ καὶ τὴν Nuit d'octobre τοῦ Musset, δὲν ἠδύναντο, ἐννοεῖται, νὰ ἀμφιβάλλωσιν ὅτι ὁ Μυσσὲ δὲν ὑπῆρξεν ἰδιαίτερος μόνον γραμματεὺς τῆς συγγραφέως τῆς Βαλεντίνης καὶ οὐδὲν ἄλλο κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ περιοδείαν αὐτῆς.

Ἐπιστρέψασα μόνη ἐξ Ἰταλίας κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1834, ἤρχισεν ὡς πρὶν μεταλλάσσουσα τὴν διαμονὴν αὐτῆς μεταξὺ Παρισίων καὶ Nohant, συναισθανομένη δὲ ὁλονὲν βαρύτερον τὸν κλοιὸν τοῦ συζυγικοῦ βίου ἕνεκα οὐ μόνον τῆς παντελοῦς πρὸς αὐτὴν ἀδιαφορίας τοῦ συζύγου της ἀλλὰ καὶ τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ παρεκτροπῶν. Δὲν πρέπει ὅμως αὗται, ὅσον ἀδυσωπήτως καὶ ἂν καταδικάζωνται ὑπὸ τῶν πλείστων βιογράφων τῆς Σάνδης, νὰ κριθῶσι λίαν αὐστηρῶς ὑπὸ τῶν ἀναλογιζομένων, ὅτι τὴν πρώτην εἰς αὐτὰς ἀφορμὴν παρέσχεν αὐτὴ ἡ Κ. Δυδεβάν, οὐ μόνον ἐγκαταλιποῦσα πρώτη αὐτὴ τὸν σύζυγόν της, ἀλλὰ καὶ σχέσεις συνάψασα οὐχὶ ἀκραιφνῶς ἀμώμους. Ἂν ἡ Κυρία Σάνδη ὑπῆρξε μεγάλη γυνὴ καὶ πεζογράφος διάσημος τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ κ. Δυδεβὰν ἁπλοῦς ἐπαρχιώτης, τοῦτο οὔτ' ἐκείνης δικαιολογεῖ τὰ ὀλισθήματα οὔτε τούτου καθιστᾷ μᾶλλον ἀξιοκατάκριτον τὴν ἀνταπόδοσιν. Ὁπωσδήποτε ἡ Σάνδη ἔκρινεν οὐ μόνον ἐξ ἑαυτῆς, ἀλλὰ καὶ κατ' εἰσήγησιν ἰδίως τῶν περὶ αὐτὴν οἰκείων καὶ φίλων, ὅτι ὁ συζυγικὸς ζυγὸς εἶχε καταστῇ εἰς αὐτὴν ἀφορήτως βαρύς, πρὸς ἀπόσεισιν δὲ τοῦ ζυγοῦ τούτου συνήφθη ἡ πρώτη σχέσις καὶ γνωριμία μεταξὺ τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ ἐν Βούργοις (Bourges) δικηγόρου Μιχαὴλ (Michel), ὃν ἀπεμνημόνευσεν ἐκείνη κατόπιν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Éverard ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Βίου της. Διὰ τῆς δικανικῆς δὲ βοηθείας τοῦ διακεκριμένου τούτου δικηγόρου κατώρθωσε τέλος ἡ νεαρὰ γυνὴ μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ διετεῖς περισπασμοὺς νὰ διαταχθῇ ὑπὸ

τοῦ δικαστηρίου ὁ ἀπὸ τοῦ συζύγου της χωρισμὸς κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1836. Καὶ ἠδυνήθη μὲν οὕτω νὰ καταλάβῃ καὶ κατοικήσῃ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς τὸ κτῆμα Nohant, νὰ ἀπαλλαγῇ δὲ προσέτι τῆς παρουσίας τοῦ Κ. Δυδεβάν· δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ τῶν παντοίων αὐτοῦ ἀργυρολογικῶν μηχανορραφημάτων· μόνον δὲ ὅτε μετὰ δύο ἔτη ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα ὅλας χιλιάδας φράγκων πρὸς ἐξαγοράν, ὡς διηγεῖται, τῶν δύο τέκνων της, ἅτινα εἶχεν ἐκεῖνος ἀπαγάγει διαρκούσης τῆς ἐν Ἰταλίᾳ διαμονῆς τῆς Σάνδης, κατώρθωσεν αὕτη νὰ ἐλευθερωθῇ ἐντελῶς ἀπὸ τῶν συζυγικῶν δεσμῶν.

Γ'.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχεται ἡ τρίτη τοῦ βίου τῆς Σάνδης περίοδος, καὶ ἀπ' αὐτῆς χρονολογεῖται ἡ ἄνετος καὶ ἐν πάσῃ καλλιτεχνικῇ ἐλευθερίᾳ συγγραφικὴ αὐτῆς παραγωγή. Ἐλευθερίαν δὲ λέγοντες, ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ σημειώσωμεν εὐθὺς ἀμέσως, ὅτι ἐννοοῦμεν τὴν ἀπὸ πάσης ὑλικῆς μερίμνης ἀπαλλαγήν. Καθότι ἡ Σάνδη εἶχεν ἤδη ἀφθόνους τοὺς βιωτικοὺς πόρους, οὐδ' ὑπεχρεοῦτο πλέον νὰ γράφῃ ὅπως ἀποζῇ. Πνευματικὴν ὅμως ἐλευθερίαν καὶ αὐτοτέλειαν δὲν φαίνονται πολλὴν ἐλέγχοντα τὰ πρῶτα τῆς περιόδου ταύτης ἔργα. Ἐμφαίνουσι δὲ τοὐναντίον τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν, ἣν ἤσκησαν ἐπί τε τῶν φρονημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων τῆς μεγάλης γυναικὸς οὐ μόνον ὁ συζυγικός της βίος καὶ αἱ πρόσφατοι δυσάρεστοι περιπέτειαι τοῦ χωρισμοῦ της, ἀλλὰ καὶ οἱ στενότεροι φίλοι, μεθ' ὧν εἶχε σχετισθῇ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὡς ὁ δημοκρατικὸς δικηγόρος Michel, ὁ τῆς κοινοκτημοσύνης ἀπόστολος δημοσιογράφος Λερού, ὁ θεόσοφος ἐπαναστάτης Λαμεναὶ καὶ βραδύτερον ὁ μουσικὸς Σοπέν. Μετὰ τοῦ Λεροὺ δὲ μάλιστα ἵδρυσεν ἡ Σάνδη ἀργότερα, ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1841 ἀπεχώρησε δυσαρεστηθεῖσα τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύο Κόσμων, ἴδιον περιοδικὸν σύγγραμμα, βραχύβιον ὅμως, τὴν Ἀνε-

ξάρτητον Ἐπιθεώρησιν (Revue Indépendante), ὅπου καὶ κατεχώρισεν ἱκανὰ τῶν ὑπερμαχούντων τῆς κοινοκτημοσύνης μυθιστορημάτων της. Ὑπὸ τοιαύτας ἐπαναστατικὰς κατὰ τῶν κοινωνικῶν βάσεων ἰδέας, συγκιρνωμένας ἐκ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Μιχαήλ, τοῦ Λεροὺ καὶ τοῦ Λαμεναί, ἐγράφησαν ὁ Σπυρίδων, αἱ Ἑπτὰ χορδαὶ τῆς λύρας, τὸ Ἁμάρτημα τοῦ Κ. Ἀντωνίου καὶ ὁ Ὁράτιος, ἡ κυρία πέτρα τοῦ σκανδάλου, οὗτινος ἡ μὴ καταχώρισις ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων ἐπήνεγκε τὴν μεταξὺ τοῦ Βυλόζ καὶ τῆς Σάνδης ῥῆξιν καὶ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην διαρκέσασαν διάστασιν μεταξὺ αὐτῶν.

Ἡ ἐπιῤῥοὴ ὅμως ἰδίως τοῦ Λαμεναί, τοῦ παραδόξου ἐκείνου καὶ ἐξωτερικῶς ἀπεχθοῦς ἀνδρός, περὶ οὗ ἔλεγε βραδύτερον ἡ Σάνδη, «μὴ μοῦ ὁμιλεῖτε περὶ τοῦ Λαμεναί· νομίζω ὅτι ἐγνώρισα τὸν διάβολον» — καταφαίνεται προδηλότερον ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς πρὸς τὴν Μαρίαν, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῷ Κόσμῳ, περιοδικῷ φύλλῳ ἐκδιδομένῳ ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάτου ἀββᾶ. Ἡ δὲ τοῦ Σοπὲν ἐπίδρασις, καίτοι ὀκταετίαν ὅλην διήρκεσαν αἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Σάνδης σχέσεις, ἐν ὀλίγοις σχετικῶς ἔργοις τῆς μυθιστοριογράφου καταφαίνεται, καὶ τοιαῦτα ἰδίως εἶνε ἡ Λουκρητία Φλωριάνη, ἡ Παρηγορία (Consuelo) καὶ ἡ συνέχειαν αὐτῆς ἀποτελοῦσα Κόμησσα τοῦ Ῥούδολστατ.

Φύσις ὅμως γενναία καὶ μεγάλη, ὁποία ἡ τῆς Γεωργίας Σάνδης, μικρὸν μόνον καὶ παροδικῶς ἠδύνατο νὰ διαμείνῃ ὑπὸ ξένην ἐπίδρασιν· βραχὺς δὲ μόλις παρῆλθε χρόνος, καὶ διὰ τῶν νεωτέρων αὐτῆς ἔργων κατεδείχθη τὸ αὐτοτελὲς τῆς παραγωγικῆς της δυνάμεως. Τοιαῦτα, ἐξ οὐδεμιᾶς ξένης ὑπαγορεύσεως καὶ πρὸς οὐδένα πλάγιον τείνοντα σκοπόν, ἀλλ' αὐθόρμητα ὅλως καὶ καθαρῶς ἐκ τῆς ποιητικῆς αὐτῆς ἰδιοφυΐας πηγάζοντα ἔργα εἶνε ἡ Ἰωάννα, ἡ Ἰσιδώρα, ὁ Τεβερῖνος, ὁ Πικινῖνος, ἰδίως δὲ καὶ πρὸ πάντων τὰ χαριέστατα ἐκεῖνα καὶ ἀμίμητα εἰδύλλια, ἅτινα οἱ πλεῖστοι σήμερον τῶν κριτικῶν θεωροῦσι δικαίως ὡς τὰ ἀριστουργήματα τῆς Σάνδης: Ἡ Μικρὰ Φαδέττη, Φραγκίσκος

τὸ ἔκθετον καὶ ἰδίως τὸ Τέλμα τοῦ Διαβόλου. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται τὰ πολυπληθῆ ἔργα τῆς Σάνδης, ὅσα ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην μέχρι τοῦ 1848 ἄλλα μὲν ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων, ἄλλα δὲ ἐν ἄλλοις περιοδικοῖς συγγράμμασι, καὶ ἄλλα ἰδιαιτέρως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὧν τὰ κυριώτατα, πλὴν ὅσων ἐμνημονεύσαμεν ἤδη, εἶνε: ὁ Σίμων, ἡ Μετέλλα, ἡ Ἐσχάτη τῶν Ἀλδίνη, ὁ Ὅρκος, ὁ Γαβριήλ, ἡ Παυλῖνα, Ἄλδος ὁ στιχουργός, ὁ Μυλωθρὸς τοῦ Ἀνζιβὼλτ, οἱ Ψηφοθέται καὶ ἄλλα ἱκανά.

Κατὰ τὴν περίοδον δὲ ταύτην ἀναφαίνεται καὶ ἡ πρώτη δραματικὴ ἀπόπειρα, ἣν, συμφώνως πρὸς τὰ ἔθιμα τῶν πλείστων γάλλων μυθιστοριογράφων, ἐπεχείρησεν ἡ Σάνδη, γράψασα καὶ διδάξασα κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1840 ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου τὴν Κοζιμάν, δρᾶμα ἀκατάσκευον καὶ ἀσύντακτον, καίτοι πλῆρες δυνάμεως πολλαχοῦ καὶ πάθους, ὅπερ δὲν ἀπεδοκιμάσθη μὲν τότε, ἕνεκα τοῦ ὀνόματος τῆς δραματοποιοῦ καὶ τοῦ σεβασμοῦ ὃν ἡ φήμη της ἐνέπνεε, δὲν κατώρθωσεν ὅμως καὶ νὰ ζήσῃ μήτε νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἀλλ' ἡ Σάνδη δὲν ἀπεθαρρύνθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας ἐκείνης, οὔτ' ἐβράδυνε νὰ ἀποδείξῃ διὰ τῶν μεταγενεστέρων αὐτῆς δραματικῶν ἔργων, ἰδίως δὲ τῆς Κλαυδίας, τοῦ Φραγκίσκου καὶ τοῦ Μαρκησίου Βιλλμέρ, πόσον ἄδικον εἶχον οἱ καταμεμφόμενοι αὐτὴν ἐπὶ δραματικῇ ἀτεχνίᾳ.

Τὴν ἤρεμον ταύτην καὶ ὅλως ἀνεπηρέαστον φιλολογικὴν παραγωγὴν διετάραξεν ἐντὸς ὀλίγου ἡ τοῦ Φεβρουαρίου ἐπανάστασις καὶ ἡ κατὰ τὸ 1848 ἀνίδρυσις τῆς δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ πολιτικὸς κλύδων ἀφύπνισε καὶ ἀνεπτέρωσε τὰ παλαιὰ δημοκρατικὰ ὄνειρα τῆς Σάνδης, αἱ διδασκαλίαι τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Λεροὺ ἀνέζησαν ἐν τῇ ψυχῇ της, καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ θύελλα παρέσυρε τόν τε βίον καὶ τὰς σκέψεις αὐτῆς εἰς τὸν ἀπαίσιον στρόβιλον τῆς πολιτικῆς, ἥτις τοσούτων μεγάλων τῆς Γαλλίας συγγραφέων εἵμαρτο νὰ κηλιδώσῃ καὶ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν. Εἰς τὴν

τύρβην ἐκείνην ἀναμιχθεῖσα καὶ ἡ Σάνδη μεθ' ὅλης τῆς ζέσεως ποιητικῆς καρδίας καὶ μετὰ πάσης τῆς ἀφελοῦς ἐμπιστοσύνης ὀνειροπόλου ψυχῆς, παρέσχε πρόθυμον τὸν νευρώδη καὶ ἀνδρικὸν αὐτῆς κάλαμον εἰς ὑπηρεσίαν τῶν πρωτοστατῶν τοῦ δημοκρατικοῦ κινήματος, καὶ οὐ μόνον εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ Βαρβὲ ὁ Δῆμος τῶν Παρισίων συνειργάσθη, οὐ μόνον Ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Λαὸν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὰ Δημοκρατικὰ Δελτία τοῦ Λεδροὺ Ῥολλὲν συνέγραψεν, ἀλλὰ καὶ ἴδιον πολιτικὸν φύλλον ἐξέδωκεν, ὑπὸ τὸν τίτλον Ὁ ἀγὼν τοῦ Λαοῦ (La cause du peuple), οὗτινος ὅμως τρεῖς καὶ μόνοι ἐξεδόθησαν ἀριθμοί. Τῆς παραδόξου ταύτης ἐφημερίδος, τῆς σπανιωτάτης σήμερον καὶ δυσευρέτου, φυλάττει τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον τὸ μόνον ἴσως σωζόμενον πλῆρες ἀντίτυπον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Complet et très-rare». Εἰς τῆς Σάνδης τὸν κάλαμον ἀπεδόθη τότε καὶ ἔγγραφόν τι τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ, πολὺν γεννῆσαν θόρυβον, καὶ τὸ ὄνομά της ἐξετέθη πολιτικῶς ὅσον οὐδ' αὐτὴ ἴσως ἡ ἰδία ἐπεθύμει. Τοσοῦτον δὲ ἐν γένει ἡ διάσημος γυνὴ παρέστη πολιτικῶς πρωταγωνιστοῦσα κατὰ τὰς ταραχώδεις ἐκείνας ἡμέρας τῆς Γαλλίας, ὥστε μετὰ τὸ ναπολεόντειον πραξικόπημα τοῦ 1851, φοβηθεῖσα μὴ κινδυνεύσῃ ἡ προσωπικὴ αὐτῆς ἐλευθερία, κατέλιπεν ἐπί τινα χρόνον τὴν Γαλλίαν καὶ κατέφυγεν εἰς Βρυξέλλας. Βραχὺς ὅμως ὑπῆρξεν ὁ φόβος της ὅσον καὶ ὁ πολιτικὸς ἐκεῖνος πυρετός, καὶ μετὰ μικρὰν ἐν Βελγίῳ διαμονὴν ἐπανέκαμψεν ἡ Σάνδη εἰς Γαλλίαν. Κατοικήσασα δὲ ὁριστικῶς ἐν τῷ κτήματι αὐτῆς Nohant, ἐπεδόθη ἥσυχος τοῦ λοιποῦ καὶ ὑπ' οὐδενὸς ταρασσομένη ἀλλοτρίου πειρασμοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ἐργασίαν καὶ παραγωγήν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κυρία καὶ μόνη τοῦ βίου αὐτῆς κλῆσις.

Οὐδεμίαν διὰ τῶν γραμμῶν τούτων σκοποῦντες λογοτεχνικὴν καὶ κριτικὴν μελέτην περὶ τῶν ἔργων τῆς Σάνδης, ἄσκοπον κρίνομεν ν' ἀπαριθμήσωμεν ἐνταῦθα λεπτομερῶς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν μυθιστορημάτων, δι' ὧν ἐπροίκισεν ἔκτοτε ἡ διάσημος γυνὴ

ἐπὶ εἰκοσιπέντε ὅλα ἔτη τὴν νεωτέραν τῆς Γαλλίας λογοτεχνίαν. Θὰ ἦτο δὲ καὶ ἄλλως ἀδύνατος ἡ τοιαύτη ἀπαρίθμησις, διότι οὐδ' ἐν τῇ πατρίδι αὐτῆς ὑπάρχει μέχρις ὥρας γνωστὸς ἀκριβῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἔργων πάντων τῆς δαιμονίας γυναικός, ἥτις ἀπεδείχθη καὶ μένει ὁ διασημότατος τῆς Γαλλίας λογογράφος τοῦ νῦν αἰῶνος.

Τοῦτο δὲ μόνον σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων της τούτων, δημοσιευθέντα τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων, καταλαμβάνουσιν ἑκατὸν εἰκοσιν ὅλα τεύχη (ἀπὸ τοῦ 1858 μέχρι τοῦ 1876) τοῦ ἐγκρίτου περιοδικοῦ, καὶ ὅτι τὰ δοκιμώτερα μὲν αὐτῶν εἶνε ὁ Μαρκήσιος Βιλμέρ, Αὐτὴ καὶ Αὐτός, ὁ Κάδιος, ὁ Ἰωάννης de la Roche, ἡ Ἐξομολόγησις νέας Κόρης, ἡ Δεσποινὶς Κεντινή, ἡ Μαύρη Πόλις, τὰ νεώτατα δὲ ἡ Φλαμαράνδη, ἡ Ἀδελφή μου Ἰωάννα, ἡ Λαλοῦσα δρῦς, τὸ Κύπελλον καὶ ἡ Μαριάννα. Τὸ μακρότατον ὅμως ἔργον τῆς Σάνδης, ὅπερ φαίνεται μᾶλλον πρὸς χρηματολογικὸν σκοπὸν συγγραφὲν ἢ ἐκ καθαρᾶς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως ἀπορρεῦσαν, εἶνε ἡ Ἱστορία τοῦ βίου μου, περὶ ἧς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ταύτης ἐλαλήσαμεν. Ἡ εἰκοσάτομος αὕτη αὐτοβιογραφία, ἡ πλουτοῦσα μὲν φράσεων ἀμοιροῦσα δὲ πάσης σημασίας, ὡς ἔγραφεν ὁ Mazade ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων μικρὸν μετὰ τὴν πλήρη αὐτῆς δημοσίευσιν, ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως τὸ ἀτυχέστατον ἐν συνόλῳ ἔργον τῆς Σάνδης, καίτοι ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐλέγχει πολλαχοῦ τὸν ἀμίμητον ἐκεῖνον κάλαμον, ὅστις ἔγραψε τὴν Βαλεντίνην καὶ τὸ Τέλμα τοῦ Διαβόλου. Τὸ παντοειδὲς τοῦτο σύμφυρμα ἀναμνήσεων πεφυσημένων καὶ ἡμιτελῶν ἐξομολογήσεων, τὸ οὐδένα πλὴν τῆς ἐπιδείξεως ἔχον ἄλλον σκοπόν, οὐδ' αὐτὴν κἂν τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ἀθυροστομίας ἔχον ὡς σκανδαλώδη ἀρετήν, σφοδρότατα κατεκρίθη καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ πάντων τῶν ἀπαθῶν καὶ μὴ προκατειλημμένων βιογράφων καὶ κριτικῶν τῆς Σάνδης, καὶ μόλις δύναται διὰ τῶν καλλονῶν

τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ὕφους νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν παντελῆ τοῦ περιεχομένου του γυμνότητα καὶ τὴν ἄσκοπον τῆς συγγραφέως αὐτάρκειαν.

Μετὰ τὸν ἱκανῶς δυσάρεστον πάταγον, ὅστις ἐγεννήθη περὶ τὸ ὄνομα τῆς Σάνδης ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῆς Ἱστορίας τοῦ βίου μου, διεβίωσεν ἥρεμος καὶ ἐν ἀταράχῳ μονώσει ἡ διάσημος μυθιστοριογράφος μέχρι τοῦ θανάτου της. Δύο δὲ μόνον γεγονότα ἢ μᾶλλον εἰπεῖν δύο αὐτῆς νεώτεραι δημοσιεύσεις ἐτάραξαν πάλιν κατόπιν ἐπὶ μικρὸν τὴν φιλολογικὴν τοῦ βίου της ἠρεμίαν· πρῶτον τὸ μυθιστόρημα Αὐτὴ καὶ Αὐτός, δημοσιευθὲν ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων κατὰ τὸ ἔτος 1859· δεύτερον δὲ ἡ ἀτυχὴς σειρὰ τῶν αὐτόθι ἐπίσης δημοσιευθεισῶν μετὰ τὸ τέλος τοῦ τελευταίου γαλλογερμανικοῦ πολέμου σημειώσεων ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἡμερολόγιον ὁδοιπόρου κατὰ τὸν πόλεμον (Journal d' un voyageur pendant la guerre).

Ἄλλως ὅμως διήγαγεν ἡ Σάνδη τὰ τελευταῖα εἴκοσιν ἔτη τοῦ βίου της ἐν ἀγροτικῇ ἀπραγμοσύνῃ, ἀρκουμένη μὲν εἰς τὴν φιλολογικήν της ἐργασίαν, προσπαθοῦσα δὲ παντὶ τρόπῳ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν περὶ αὐτῆς ἀσχόλησιν τῆς κοινῆς γνώμης. Κατοικοῦσα διαρκῶς ἐν Nohant καὶ οὐδέποτε σχεδὸν εἰς Παρισίους μεταβαίνουσα, ἔφευγε τὴν τύρβην καὶ τὰ σκάνδαλα τῆς μεγαλοπόλεως, καὶ τὴν μὲν πνευματικήν της δραστηριότητα κατηνάλισκε γράφουσα ἐφ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν, ἀρκοῦσαν δὲ εἶχε ψυχαγωγίαν τὰς ἀθώας τέρψεις τοῦ οἰκιακοῦ της βίου, τὸ ἀγροτικὸν θέατρον τοῦ πύργου τοῦ Nohant, οὗτινος αὐτὴ μόνη ἦτο προμηθευτὴς καὶ διευθυντὴς καὶ σκηνοθέτης, καὶ τὸν ἐκλεκτὸν ὅμιλον τῶν ξένων της, εἰς οὓς πρόθυμον πάντοτε καὶ φιλόφρονα παρεῖχε δεξίωσιν ἡ φιλέρημος πυργοδέσποινα.

Ἐξ μόνον ὥρας κοιμωμένη, ἠγείρετο λίαν πρωὶ καὶ τοσοῦτον συντόνως εἰργάζετο, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ κερδήσῃ τῆς ἐπιούσης τὸν ἄρτον διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Διάγουσα δὲ οὕτω τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἐν ἐργασίᾳ, καὶ σπανίας τινὰς μόνον ὥρας ἀφιεροῦσα

εἰς ἐκδρομὰς καὶ περιπάτους, παρέμενεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἑσπέραν μετὰ τὸ γεῦμα μεταξὺ τῶν οἰκείων αὐτῆς καὶ τῶν ξένων, ὁτὲ μὲν συμπαίζουσα μετ' αὐτῶν δόμινον, ὁτὲ δὲ μουσουργοῦσα αὐτοσχεδίους ἐμπνεύσεις ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου, καὶ ἄλλοτε ἀναγινώσκουσα εἰς τὴν ὁμήγυριν νέον τι αὐτῆς μυθιστόρημα ἢ νέον δρᾶμα. Ἡ ἑσπερινὴ αὕτη διασκέδασις μετεβάλλετο τὰς Κυριακὰς εἰς θεατρικὴν παράστασιν, διδομένην ἐπὶ τοῦ μικροῦ θεάτρου τοῦ πύργου ὑπὸ αὐτοσχεδίου θιάσου ἠθοποιῶν, συγκροτουμένου ἐκ τῶν ξένων καὶ συνδαιτυμόνων τῆς Σάνδης, περιλαμβάνοντος δὲ πολλάκις καὶ αὐτὴν τὴν οἰκοδέσποιναν. Τὸ κοινὸν τῆς πλατείας ἀπετέλουν τότε οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ, οἱ ἐγκριτότεροι δ' αὐτῶν προσεκαλοῦντο πολλάκις νὰ συνδειπνήσωσι μετὰ τῶν ἠθοποιῶν μετὰ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως.

Ἦτο δὲ πρὸς τοὺς περιοίκους χωρικοὺς οὐ μόνον προσηνὴς καὶ φιλόφρων ἡ διάσημος γυνή, ἀλλὰ καὶ βοηθητικὴ καὶ ἐλεήμων, πολλοὶ δὲ αὐτῶν, οἱ χρείαν ἔχοντες ἢ πάσχοντες καὶ νοσοῦντες ἠσθάνθησαν πολλάκις τὴν πραεῖαν χεῖρα τῆς δεσποίνης τοῦ Nohant ἀνακουφίζουσαν τοὺς πόνους αὐτῶν, ἀναστηλοῦσαν τὸ θάρρος των καὶ ἐπαρκοῦσαν εἰς τὰς ὑλικὰς αὐτῶν ἀνάγκας. Τοῦτο δὲ καὶ μὴ γνωρίζων τις ἠδύνατο κατάδηλον νὰ ἀναγνώσῃ ἐπὶ τῶν περιλύπων μορφῶν τοῦ πυκνοῦ χωρικοῦ πλήθους, ὅπερ συνέρρευσεν ἐκ τῶν πέριξ εἰς τὸν πύργον τῆς Σάνδης, εὐθὺς ὡς ἠγγέλθη τὴν 9 Ἰουνίου, ὅτι τὴν προτεραίαν εἶχεν ἀποθάνει ἡ ἀγαθὴ αὐτῶν κυρία.

Ὅτε τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὑπὸ ραγδαῖον ὑετὸν ἐκίνησεν ἡ πένθιμος συνοδία ἐκ τοῦ πύργου τοῦ Nohant πρὸς τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου, τὸ πένθος τῶν ἀφελῶν ἐκείνων χωρικῶν ἦτο πολὺ ἀληθέστερον τῆς συνθηματικῆς καὶ ἐμπρεποῦς λύπης τοῦ πρίγκιπος Ναπολέοντος, τοῦ Δουμᾶ, τοῦ Ῥενάν, καὶ ἄλλων διασήμων ἀνδρῶν παρακολουθούντων τὸ φέρετρον, τὰ δὲ δάκρυα ἄτινα ἐπλήρουν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πολλῆς ὁμάδος ὑπῆρξαν πολὺ εὐγλωττότερος τῆς Σάνδης ἐπιτάφιος, ἢ ὁ πεφυσημένος καὶ ἀκα-

τανόητος λόγος, ὅστις, συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ, ἀνεγνώσθη ἐπὶ τοῦ τάφου της.

Ἀπεβίωσε δὲ ἡ μεγάλη γυνὴ ἐργαζομένη μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῆς ἡμερῶν, καίτοι ὁ ἰατρὸς τῇ εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν πολλὴν καὶ κοπιώδη ἐργασίαν. Πρὸς ψυχαγωγίαν αὐτῆς καὶ διασκέδασιν εἶχεν ἀρχίσει καὶ πάλιν νὰ ζωγραφῇ, καὶ κατέληξεν οὕτω τὸν βίον, ὡς τὸν εἶχεν ἀρχίσει, κρατοῦσα τὸν χρωστῆρα συνάμα καὶ τὴν γραφίδα. Λέγουσι δὲ μάλιστα οἱ ἰδόντες τὰ τελευλευταῖα της σχεδιογραφήματα, ὅτι εἶνε πλήρη πρωτοτυπίας καὶ χάριτος.

Δ'.

Ὑπολείπεται νὰ προσθέσωμεν ἔτι ὀλίγα περὶ τῶν προσωπικῶν ἰδιοτήτων τῆς διασήμου γυναικός, ἧς ἐπεχειρήσαμεν νὰ ἰχνογραφήσωμεν δι' ὀλίγων γραμμῶν τὴν βιογραφικὴν εἰκόνα.

Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τῆς Σάνδης μεγάλη ἐπικρατεῖ ἀντίφασις μεταξὺ τῆς ἰδίας αὐτῆς ὁμολογίας καὶ τῶν ἀπομνημονεύσεων τῶν γνωρισάντων αὐτὴν προσωπικῶς. «Ὅτε ἤμην παιδίον, διηγεῖται ἡ Σάνδη ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ της, παρεῖχον ἐλπίδας ὅτι ἤθελον γείνει καλλονή· διέψευσα ὅμως τὰς ἐλπίδας ἐκείνας. Πταίω δ' ἐγὼ εἰς τοῦτο, διότι καθ' ἣν ἡλικίαν ἰδίως ἀναθάλλει τὸ κάλλος, διῆγον τὰς νύκτας γράφουσα καὶ ἀναγινώσκουσα». Προσθέτει δέ, ὅτι οὐδέποτε ἐπεμελήθη τῆς μορφῆς της, οὔτε μετέβαλε τὰς διαθέσεις καὶ ἀσχολίας της, ὅπως φεισθῇ ἑαυτῆς καὶ περιποιηθῇ τὸ πρόσωπόν της. Ἡ ὁμολογία της ὅμως αὕτη φαίνεται μᾶλλον δυσεξηγήτου μετριοφροσύνης ἐπίδειξις, ἢ τῆς ἀληθείας ἐξομολόγησις εἰλικρινής. Πολλοὶ τοὐλάχιστον τῶν γνωρισάντων αὐτὴν ἰσχυρίζονται ὁμοφώνως, ὅτι ἡ Σάνδη ἦτο ὡραία γυνή, ὁ Ἄϊνε δὲ ἰδίως, ὁ μακρὰ διανύσας ἐν Παρισίοις ἔτη καὶ σχεδὸν ἐκγαλλισθεὶς διάσημος γερμανὸς ποιητής, μονονοὺ Ἀφροδίτην ἀνακηρύττει τὴν γράψασαν τὴν Λαιλίαν. «Ἡ Σάνδη,

λέγει, εἶνε διακεκριμένη καλλονή. Οἱ τῆς μορφῆς της χαρακτῆρες φέρουσι τὸν τύπον ἑλληνικῆς κανονικότητος· δὲν εἶνε δὲ ἀπότομοι, ἀλλὰ ἀπαμβλύνονται διὰ μελαγχολικῆς τινὸς αἰσθηματικότητος, ἥτις σκιάζει τὴν μορφὴν αὐτῆς ὡς ἐλαφρός τις πέπλος. Τὸ μέτωπον της δὲν εἶνε ὑψηλόν, οἱ δὲ περικαλλεῖς καστανοί της βόστρυχοι καταπίπτουσι χωριζόμενοι ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπὶ τοὺς ὤμους της. Οἱ ὀφθαλμοί της εἶνε πως ἀλαμπεῖς· ἴσως δὲ τὸ πῦρ των ἐσβέσθη ὑπὸ πολλῶν δακρύων ἢ ἀπερροφήθη ὑπὸ τῶν ἔργων της, ἅτινα πολλὰς ἀνῆψαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον πυρκαϊάς, καὶ πολλὰ μὲν ἐφώτισαν σκοτεινὰ καὶ ἀπαρήγορα δεσμωτήρια, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἴσως ἐνέπρησαν ναοὺς ἀθωότητος. Ἡ γράψασα τὴν Λαιλίαν ἔχει ἠρέμους, γλυκεῖς τοὺς ὀφθαλμούς, οὔτε τὰ Σόδομα οὔτε τὰ Γόμορρα ἀναμιμνήσκοντας. Ἡ ῥὶς αὐτῆς εἶνε κοινὴ εὐθεῖα ῥίς, οὔτε γρυπὴ καὶ ὑπέρφρων οὔτε προπετὴς καὶ ἀνανεσυρμένη. Περὶ τὸ στόμα της πλανᾶται συνήθως ἀγαθόν τι ἀλλ' οὐχὶ ἐλκυστικὸν μειδίαμα, τὸ προέχον δὲ καί πως κρεμάμενον κάτω χεῖλός της ἐλέγχει ἀπόκορον ἡδυπάθειαν. Ἔχει τὸ γένειον εὔσαρκον ἄλλ' εὔμορφον, τοὺς ὤμους ὡραίους, περικαλλεῖς μάλιστα, τὰς χεῖρας δὲ καὶ τοὺς πόδας μικροτάτους». Τοιαύτη ἡ περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς Γεωργίας Σάνδης γνώμη ἀνδρός, ὅστις οὐδεμίαν ἀναντιῤῥήτως εἶχε διάθεσιν νὰ τὴν κολακεύσῃ. «Οἱ φυσιογνώμονες, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Λάνε, οἵτινες ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐλέγχει ἀψευδέστατα τὸν χαρακτῆρά του, ἤθελον λίαν ἀπατηθῇ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς Σάνδης. Ἡ φωνὴ αὕτη εἶνε ἁμυδρὰ καὶ ἐσβεσμένη, οὐδεμίαν ἔχουσα μεταλλικὴν κλαγγήν, γλυκεῖα ὅμως καὶ εὐάρεστος. Ἡ φυσικότης τῆς λαλιᾶς της παρέχει αὐτῇ ἴδιον θέλγητρον, ἀλλ' ὁ ἦχος τῆς φωνῆς της οὐδεμίαν ἔχει λαμπρότητα, ὡς οὐδεμίαν ἐπίσης ἔχουσι τὰ ὑπ' αὐτῆς λεγόμενα. Ἡ Σάνδη οὐδόλως ἔχει τὸ σπινθηρίζον πνεῦμα τῶν γαλλίδων, οὔτε τὸ στωμύλον αὐτῶν καὶ φλύαρον· ἀλλ' ἡ σιωπηλότης αὕτη δὲν προέρχεται ἐκ μετριοφροσύνης, οὔτε ἐκ συμπαθοῦς προσοχῆς εἰς τῶν ἄλλων τοὺς λόγους· πη-

γάζει δὲ μᾶλλον ἐξ ὑψηλοφροσύνης ἀπαξιούσης νὰ σπαταλήσῃ πνεῦμα χάριν σοῦ, ἢ ἐξ ἐγωϊσμοῦ προσπαθοῦντος νὰ ταμιεύσῃ τὸ κάλλιστον τῶν λόγων σου, ὅπως ἐπεξεργασθῇ αὐτὸ κατόπιν καὶ τὸ ἀναπαραγάγῃ ὑπὸ ἄλλην μορφήν. . . . Ἡ Σάνδη οὐδέποτε λέγει τι πνευματῶδες, εἶνε δ' ἐν γένει ἡ ἥκιστα πνευματώδης γαλλὶς ἐξ ὅσων ἐγνώρισα. Προσηνῶς καί ποτε παραδόξως μειδιῶσα, ἀκροάζεται τῶν ἄλλων ὁμιλούντων, ἀναλαμβάνει δὲ τὰς ξένας ἰδέας, ὅπως ἀποδώσῃ αὐτὰς λαμπροτέρας διὰ τῶν συγγραμμάτων της».

Ο ΖΟΛΑΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ἐπιστολὴ πρὸς ἐπαρχιώτην *)

Ἀγαπητέ μου φίλε,

Πλήττεις, λέγεις, φοβερὰ εἰς τὴν μοναξίαν σου, καὶ θέλεις διασκέδασιν. Χασμᾶσαι ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας· ἐβαρύνθης ν' ἀναγινώσκῃς τὰ τιμολόγια τῶν ἀνταποκριτῶν σου καὶ τὰ δελτία τῶν εὐρωπαϊκῶν χρηματιστηρίων, ἀπέκαμες σπουδάζων τὰ πρωτόκολλα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων περὶ τοῦ ὁροθετικοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ ἀναμένων τὴν λύσιν του, ἵνα εὐφρανθῇ τέλος ἡ διψῶσα πατριωτική σου καρδία, καὶ θέλεις νὰ πληρώσῃς κἄπως τὰς παραδόξως κενὰς ὥρας τῆς πολυασχόλου αὐτῆς σχολῆς σου, καὶ ζητεῖς νὰ σοῦ στείλω ἐξ Ἀθηνῶν εὐάρεστόν τι ἀνάγνωσμα, ἐλαφρόν τινα ψυχαγωγίαν τῆς θυμοβαροῦς σου ἀνίας. Δὲν ἀρκεῖσαι δὲ μόνον εἰς τὴν περιπαθῆ καὶ συγκινητικὴν ἀπεικόνισιν τοῦ νοσήματός σου, ἀλλὰ καὶ ὁρίζεις μόνος σου τὸ ἰατρικόν. Τύπος ἱκανῶς περίεργος ἐμπειρικοῦ ἰατροῦ, δοκιμάζοντος τὰ ἰατρικά του ὄχι μόνον εἰς ξένους, in anima vili οὕτως εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ του, ὑποδεικνύεις σὺ αὐτὸς τὰ μέσα τῆς θεραπείας. Διστάζεις, εἶνε ἀληθές· ἀλλὰ πολὺ φοβοῦμαι, ὅτι ὁ δισταγμός σου εἶνε φαινόμενος μόνον καὶ καθ' ὑπόκρισιν. Ἤκουσες, μοῦ γράφεις, ἄπειρα περὶ τοῦ περιωνύμου Ζολᾶ καὶ τῶν ἔργων του, ἄτινα καθ' ἑκάστην ἀνὰ μυριάδας ἁρπάζουσιν οἱ παρισηνοί, νωπὰ ἔτι καὶ μυρίζοντα τυπογραφικὴν μελάνην, ἀπὸ τῶν βιβλιοπωλείων τὰς θυρίδας. Ἀνέ-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» τῆς 9 Δεκεμβρίου 1879.

γνωσες τόσα καὶ τόσα περὶ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς φυσιογραφικῆς σχολῆς, τῆς école naturaliste, ἤτις, — σημείωσαι καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν γνωρίζεις, διότι εἶνε νέον πρόσφατον, τὸ ὁποῖον αὐτὴν μόλις τὴν ἑβδομάδα μᾶς ἔφθασεν ἐκ Παρισίων, — δὲν ὀνομάζεται πλέον οὕτω, ἀλλὰ μετεβαπτίσθη nanaturaliste, μετὰ τὴν τεραστίαν ἐπιτυχίαν τῆς Nana· ὥστε κατέλαβε καὶ σὲ ἡ σατανικὴ ὄρεξις νὰ δοκιμάσῃς τὸν καρπὸν τῆς γνώσεως, νὰ αἰσθανθῇς εἰς τοὺς ὀδόντας σου τὴν εὐάρεστον ἐκείνην αἱμωδίασιν τοῦ ξυνοῦ μήλου τῆς Εὔας, καὶ θέτων αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν περίεργον δάκτυλόν σου ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἥλων, νὰ μυηθῇς ἰδίαις αἰσθήσεσι τὰ παράδοξα αὐτὰ Ἐλευσίνια, ἅτινα πολὺ φοβεῖσαι, λέγεις, ὅτι μέλλουσι νὰ μεταβάλωσιν ἐντὸς ὀλίγου τὴν φιλολογικὴν ὄψιν τοῦ αἰῶνος, καὶ νὰ παρατρέψωσιν ἐπὶ νέαν κοίτην τὸ ῥεῦμα τῆς συγχρόνου πνευματικῆς παραγωγῆς. Ἐπεθύμεις λοιπὸν — κ' ἐδῶ ἀρχίζουσιν οἱ ἀστεῖοί σου προσπεποιημένοι δισταγμοί, νὰ ἀναγνώσῃς καὶ σὺ κανὲν ἔργον τοῦ Ζολᾶ, τοῦ νεαροῦ αὐτοῦ αἱρεσιάρχου, ὃν συγκατανεύουσιν οἱ θαυμασταὶ καὶ ὀπαδοί του νὰ ὀνομάσωσι μαθητὴν τοῦ Balzac, μόνον καὶ μόνον ἵνα κηρύξωσιν αὐτὸν ἀνώτερον τοῦ διδασκάλου. Ἤθελες νὰ ἀναγνώσῃς κανένα τόμον τῆς σειρᾶς τῶν Rougon-Macquart,... τὸ Assommoir παραδείγματος χάριν — δὲν μοῦ σημειόνεις ὅμως, ἂν γαλλιστὶ ἢ ἑλληνιστί, διότι δὲν εἰξεύρεις ἴσως, ὅτι ἡμεῖς ἐδῶ τὸ μεταφράζομεν, καὶ τὸ μεταφράζομεν μάλιστα καὶ Αὐτοκτονεῖον. Θὰ ἦσο δ' εὐτυχὴς — δὲν τὸ λέγεις ἀπὸ ἐντροπήν σου, ἀλλὰ σὲ μαντεύω, ἀρσενικὴ Εὔα! — ἂν κατώρθονα νὰ σοῦ στείλω τοὺς ἐκδεδομένους ἀριθμοὺς τοῦ Voltaire, διὰ νὰ λιχνεύσῃς, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Λουκιανός, περὶ τὰ σκανδαλώδη θέλγητρα τῆς Nana, ἅτινα ἀποκαλύπτονται ἀπὸ δύο ἤδη ἑβδομάδων καὶ εἰς τοὺς ἕλληνας ἀναγνώστας τῶν Ἀθηνῶν, χάρις εἰς τὴν ἐπαινετὴν ἑτοιμότητα τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Μὲ ἀφίνεις ὅμως οὐχ ἧττον ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξω ὅ,τι μ' ἀρέσκει, καὶ νὰ σοῦ στείλω ὅ,τι θέλω· ἐπιθυμεῖς δὲ πρὸ πάντων νὰ σοῦ εἴπω τὴν γνώμην μου περὶ τῶν προϊόντων ἐκείνων τῆς φυσιο-

γραφικῆς, ἢ φωτογραφικῆς κάλλιον σχολῆς, ὡς τὴν ὠνόμασεν εὐφυὴς ἕλλην ὁημοσιογράφος, καί, πρὶν εἰσέλθῃς εἰς τοῦ Μινωταύρου τὸ σπήλαιον, ζητεῖς, ὡς γνήσιος τοῦ Θησέως ἀπόγονος, τῆς Ἀριάδνης τὸν μῖτον.

Σ' εὐχαριστῶ, φίλε μου, διὰ τὴν καλήν σου ὑπόληψιν, ἀλλὰ δὲν σ' εὐχαριστῶ καὶ διὰ τὴν ἐντολήν σου. Μὴ ἀπορήσῃς δὲ διὰ τὴν ἀντίφασιν αὐτήν, διότι πολὺ φοβοῦμαι, ὅτι, ἂν ἐκτελέσω τὴν ἐντολήν σου, θὰ μεταβάλω ἴσως ἢ θὰ κλονίσω τὴν ὑπόληψιν ἐκείνην. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει, ἂν ἐκτελέσω τὴν ἐντολήν σου, θὰ τὴν ἐκτελέσω κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον. Θὰ σοῦ στείλω γνώμην καὶ κρίσιν — ἄφθονον καὶ πρόχειρον ἐν Ἀθήναις τὸ ἐμπόρευμα, — ὄχι ὅμως καὶ βιβλία. Ἂν δὲ μὲ ἀναγνώσῃς, καὶ ἐλπίζω νὰ μὲ ἀναγνώσῃς μέχρι τέλους, θὰ παραδεχθῇς καὶ σύ, ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ σοῦ στείλω καὶ τὰ δύο συγχρόνως· ἢ ἔπρεπε νὰ σοῦ στείλω βιβλία χωρὶς γνώμην, ἢ γνώμην χωρὶς βιβλία. Ἐπροτίμησα τὸ τελευταῖον, καὶ νομίζω ὅτι πράττω ἔργον εὐσυνείδητον ἀνθρώπου, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς ὤμους ἔθηκε βαρὺ charge d' âme ἡ φιλική σου ἐμπιστοσύνη.

Τί πρᾶγμα εἶνε, μ' ἐρωτᾷς, ἡ περιλάλητος αὐτὴ φυσιογραφικὴ σχολή, περὶ ἧς τοσαύτη γίνεται σήμερον ἡ τύρβη εἰς ὅλον τὸν εὐρωπαϊκὸν τύπον; Ἰδού. Ἡ σχολὴ αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶνε, κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην, ἢ ἡ ἐσχάτη τῆς παρακμῆς ἀκμή, ἂν ἀληθεύῃ, — καὶ ἀληθεύει, σημείωσαι, — ἡ λέξις décadence, διὰ τῆς ὁποίας ὁμόφωνοι πάντες οἱ σύγχρονοι σπουδαῖοι κριτικοὶ χαρακτηρίζουσι τὴν σημερινὴν φιλολογικὴν παραγωγὴν τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σοῦ ἀρκεῖ βέβαια, καὶ ἔχεις δίκαιον· θέλεις κἄπως πρακτικώτερον καὶ μᾶλλον συγκεκριμένον τὸν ὁρισμόν. Θέλεις νὰ μάθῃς ποία ἡ ἐπιβολὴ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς φυσιογραφικῆς αὐτῆς σχολῆς· θέλεις νὰ μάθῃς τί ζητεῖ αὕτη καὶ τί κάμνει, πόθεν ἀνεχώρησε καὶ ποῦ βαδίζει. Ἰδοὺ καὶ εἰς τὰ ἐρωτήματά σου ταῦτα ἡ ταπεινή μου ἀπάντησις Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς συγχρόνου γαλλικῆς μυθιστοριογραφίας — διότι εἰς τὸ μυθιστόρημα πρὸ πάντων ἐνέ-

σκηψε μέχρι τοῦδε ὁ φιλολογικὸς οὗτος λοιμὸς — βάσιν του κυρίαν καὶ ἀφετηρίαν ἔχει τερατώδη τινὰ παρανόησιν μεγάλης αἰσθητικῆς ἀληθείας. Εἶνε ἀναντίῤῥητον σήμερον καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ἀπαραίτητον προσὸν παντὸς ἀληθινοῦ καλλιτεχνήματος εἶνε ἡ ἀλήθεια. Ποίησις καὶ ψεῦδος, καλλιτεχνία καὶ ψεῦδος εἰσὶν ἀσυμβίβαστα πλέον πράγματα εἰς τὸν σημερινὸν αἰῶνα, ὅτε παρῆλθεν ὁ συρμὸς τῶν πρὸς τὴν σελήνην στεναγμῶν καὶ τῶν μετὰ τῶν κυπαρίσσων διαλόγων, οἵτινες ηὔφραναν ἄλλοτε καὶ κατεγοήτευσαν τοὺς πατέρας ἡμῶν καὶ τοὺς πάππους. Ἂν ὅμως τέχνη θὰ εἰπῇ ἀλήθεια, παντάπασι δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι ἀλήθεια θὰ εἰπῇ τέχνη. Καὶ ἂν οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, οὐδ' αὐτοὶ οἱ τῶν ἰδανικῶν ἰδανικώτατοι, ὅτι αἴσθημα ψευδές, χαρακτῆρες ψευδεῖς, ψευδὴς παράστασις ψευδῶν πραγμάτων δὲν ἀποτελοῦσι καλλιτέχνημα βιώσιμον οὐδ' ἄξιον τοῦ ὀνόματός του, οὐδεὶς ὅμως ἐπίσης ὀρθῶς φρονῶν, ἀπροκατάληπτος καὶ πάσης φιλολογικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς φατρίας ξένος, δύναται νὰ παραδεχθῇ ὅτι μόνη ἡ ἀλήθεια καὶ ὅλη ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὴν ὠμὴν φράσιν τῶν ποινικῶν νόμων, εἶνε τὸ θέμα καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς γνησίας τέχνης. Ἀλλὰ τοῦτο δυστυχῶς παρεδέχθησαν καὶ ἀνεκήρυξαν ὡς νόμον αἰσθητικὸν οἱ δειλοὶ μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ἀλλ' ἀπτόητοι πλέον καὶ αὐτάρκεις σήμερον ἱεροφάνται τῆς φυσιογραφικῆς σχολῆς· ἐκ τῆς διανοητικῆς δὲ ταύτης νόσου ἐτέχθησαν τὰ φιλολογικὰ τέρατα, ἅτινα ὀφείλει ἀπὸ δέκα καὶ δεκαπέντε ἤδη ἐτῶν ἡ Γαλλία εἰς τὴν ὑστερικὴν φαντασίαν τοῦ Flaubert καὶ τῶν Goncourt, τοῦ Feydeau καὶ τοῦ Ζολᾶ, ἐν μέρει δὲ καὶ τοῦ Daudet. Ἔκλεισαν οἱ νεαροὶ σχολάρχαι πρὸ τῆς φαντασίας πάντα τὸν ἰδεώδη κόσμον, ἀπηγόρευσαν εἰς αὐτὴν οἱανδήποτε πρὸς τὰ ἄνω πτῆσιν, καὶ προγράψαντες ἀμειλίκτως πᾶν ὅ,τι περιφρονητικῶς ἀποκαλοῦσι bleu, ὡς ὁ ἥρως κωμῳδίας τινὸς τοῦ Octave Feuillet — ὁ Montjoye νομίζω — ἔκειραν τὰς πτέρυγας τοῦ δημιουργοῦ πνεύματος, μετέβαλον αὐτὸ εἰς χῆνα οἰκόσιτον, καὶ τὸ ἔκλεισαν ἐντὸς τοῦ ὀρνι-

θῶνος, ὅπου ὅλον τὸν πέριξ ὁρίζοντα πληροῦσι φυσικῶς καὶ φυσιολογικῶς . . . ὄνθος μόνον καὶ σκύβαλα.

Ἐκ τούτων ἐννοεῖς, φίλε μου, ὁποῖα εἶνε γενικῶς τὰ θέματα τῶν ἔργων των, ὁποῖος ὁ κόσμος ὃν ἰδίως ἀσμενίζουσιν, ὁποῖα τὰ ἀντικείμενα ὅσα εὐαρεστότερον περιγράφουσι, τὰ αἰσθήματα εἰς ὧν τὴν ἀνάλυσιν ἀρέσκονται, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἣν εὐχαρίστως λαλοῦσι. Καταγώγια μεθύσων καὶ ὀλέθρων, ἄσυλα φαυλότητος, οἶκοι ἀπωλείας, κυβεῖα χρημάτων καὶ τιμῆς· τοιαῦτα εἶνε τὰ συνήθη τῆς περιγραφικῆς των φαντασίας διαιτήματα. Οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν, οἵτινες μόνον μετὰ τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων εἶχον ἄλλοτε γνωριμίαν, ἐγένοντο οἱ προσφιλεῖς ἥρωες τῆς νέας σχολῆς· τὰ αἰσθήματα καὶ φρονήματά των ἀπετέλεσαν εὐρὺ κερδοφόρον μεταλλεῖον διὰ τοὺς νεοφύτους ἱεροφάντας της, καὶ τὸ ἦθος αὐτῶν, αἱ χειρονομίαι των καὶ ἡ γλῶσσά των ἀντικατωπτρίσθησαν ἐν πάσῃ φωτογραφικῇ πιστότητι ἐντὸς τῶν περιλαλήτων ἐκείνων μυθιστορημάτων, ἅτινα κατήντησαν νὰ σκανδαλίσωσι καὶ σοῦ τοῦ τιμίου οἰκογενειάρχου τὴν περιέργειαν.

Μὴ δὲ τυχὸν ὑποθέσῃς, ὅτι τῆς φιλολογικῆς αὐτῆς πανώλους, ἥτις λυμαίνεται σήμερον τὴν Γαλλίαν, ἀφορμὴ καὶ μόνη ὑπῆρξεν ἡ ἀνεπίγνωστος ἢ καὶ σκόπιμος ἴσως παρανόησις τῆς μεγάλης ἐκείνης αἰσθητικῆς ἀληθείας, περὶ ἧς ἔλεγον πρὸ μικροῦ. Ὄχι· συνετέλεσε πιθανῶς καὶ τοῦτο εἰς ἐπώασιν τῆς νόσου· ὅ,τι ὅμως, νομίζω, ἀνέπτυξεν αὐτὴν εἶνε ἡ παντελὴς παραγωγικὴ ἀνικανότης, ἡ πνευματικὴ οὕτως εἰπεῖν ἀσυλληψία τῶν συγγραφέων, οἵτινες ὑπῆρξαν τὰ πρῶτά της θύματα. Μὴ δυνάμενοι νὰ παραγάγωσί τι ἀφ' ἑαυτῶν, ἐπεβάλλοντο νὰ ἀντιγράψωσι, καὶ ἀντέγραψαν ἀληθῶς τὴν φύσιν καὶ τὴν πραγματικότητα. Συναισθανόμενοι προδήλως, ὅτι ἡ ἠγκυλωμένη οὕτως εἰπεῖν διάνοιά των μάτην ἤθελε κοπιάσει, προσπαθοῦσα νὰ ἀναμορφώσῃ εἰς καλλιτεχνικὴν τελειότητα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου τὰς σκηνὰς καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ μάτην ἤθελεν ἀγωνισθῇ, κατὰ τὰς ἀληθεῖς τῆς ἀληθοῦς τέχνης ἀπαιτήσεις, νὰ ἐμφυσήσῃ τὴν ζωὴν τῆς

καθόλου ἀληθείας εἰς τὴν ἐπὶ μέρει ἀλήθειαν, καὶ νὰ μεταβάλῃ αὐτὴν οὕτω ἀπὸ πραγματικῆς ἀληθείας εἰς ἀλήθειαν καλλιτεχνικήν, ἐπροτίμησαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἁπλῆν περιγραφὴν τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, καὶ τὴν περιγραφὴν αὐτὴν ἐκήρυξαν τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς νέας φιλολογικῆς θρησκείας, ἧς καὶ ἐχειροτόνησαν αὐτοὶ ἑαυτοὺς μύστας καὶ λειτουργούς.

Ἐλησμόνησαν, βλέπεις, καὶ τοῖς ἐσύμφερε προφανῶς νὰ λησμονήσωσιν, ὅτι τῆς τέχνης ἀποστολὴ δὲν εἶνε νὰ ἀντιγράφῃ μέχρι δουλικῆς πιστότητος τὴν πραγματικότητα, οὐδὲ ν' ἀποταμιεύῃ εἰς τὰ ἔργα της ὅλην τὴν πεζότητα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οὔτε ν' ἀνταναklᾷ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν κοινὴν καὶ ἄξεστον καὶ ἀκάθαρτον ὄψιν, οὔτε νὰ μεταβάλλεται εἰς κάτοπτρον, ὅπου ν' ἀναγνωρίζῃ ὁ θεατὴς τὸ πρόσωπον τοῦ ὑπηρέτου του, τῆς πλυντρίας του, τοῦ καπνοδοχοκαθαριστοῦ του, ἢ καὶ ἄλλων, πλειότερον μὲν ἴσως καθαρῶν ἀλλ' ὀλιγώτερον βεβαίως σεμνῶν προσώπων, μεθ' ὧν ἔτυχέ ποτε νὰ κάμῃ γνωριμίαν. Παρεγνώρισαν ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἠθέλησαν νὰ παραγνωρίσωσιν, ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν εἶνε ἀντιγραφεύς, οὐδὲ ἡ ζωγραφικὴ φωτογραφία. Πρὸς τί τότε ἡ τέχνη, καὶ ποία της ἡ ἀνάγκη καὶ ποῖός της ὁ σκοπός, ἀφοῦ ὑπάρχει ζωντανὴ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, πολὺ βεβαίως ἀληθεστέρα καὶ πολὺ πάσης φωτογραφίας προτιμοτέρα ἡ πραγματικότης; Μὴ τυχόν, ἵν' ἀπαθανατίσῃ τὴν φλυκταινώδη μορφὴν τοῦ κουρέως σου, ἢ τὸ πλαδαρὸν πρόσωπον τῆς μαγειρίσσης μου, ἢ τοὺς μελανοστίκτους καὶ ῥυπαροὺς βραχίονας τοῦ ὁδοκαθαριστοῦ; Ὄχι, βεβαίως. Ὁ τὴν δημιουργὸν δύναμιν ἐμφυσήσας εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου δὲν τὴν ἐνεφύσησε πρὸς τοῦτο, οὐδὲ θὰ κατορθώσῃ ποτὲ ὁ διασημότατος τῶν φωτογράφων, ὅσον στιλπνὸς καὶ ἂν ἦνε τῶν φωτογραφιῶν του ὁ χάρτης, ὅσον τιτλοφόρος καὶ ἂν ἦνε ἡ θύρα του, ὅσον ὑψηλὸν καὶ ἂν ἦνε τὸ μέγαρόν του, νὰ ὀνομασθῇ καλλιτέχνης.

Ἀλλὰ διατί, θὰ μ' ἐρωτήσῃς ἴσως, ἀφοῦ θέλουσιν οἱ τῆς νέας σχολῆς θιασῶται νὰ περιγράφωσι τὸν πραγματικὸν κόσμον, περιο-

ρίζονται, ὡς ἔλεγον ἀνωτέρω, εἰς περιγραφὴν ἀποτροπαίων κυρίως καὶ βδελυρῶν σκηνῶν, θεαμάτων ἀηδῶν καὶ προξενούντων αὐτόχρημα ναυτίαν, ἀντικειμένων ὧν ἐνώπιον δὲν δύναταί τις νὰ παρέλθῃ εἰμὴ κλείων τὴν ῥῖνά του καὶ θλίβων τὸν στόμαχόν του; Αὐτὴν ἄρά γε μόνον τὴν ὄψιν ἔχει ὁ πραγματικὸς κόσμος; Κακοῦργοι μόνον καὶ μέθυσοι καὶ προώλεις καὶ πλάσματα ἐκπεπτωκότα ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ; Κοπρῶνας μόνον καὶ μιάσματα, ἀμάρας μόνον καὶ ἀκαθαρσίας, ἕλκη καὶ σαπρίαν μόνον, ῥάκη καὶ σκύβαλα καὶ οὐδὲν ἄλλο περιέχει ὁ κόσμος οὗτος; Ὄχι, βεβαίως· ἔχει καί τι ἄλλο τὸ σύμπαν αὐτό, οὗτινος τὴν φωτογράφησιν ἐπεχείρησεν ὁ Ζολᾶς καὶ οἱ ἑταῖροί του. Ἔχει καὶ τὴν ἱλαράν του ὄψιν· ἔχει καὶ οὐρανόν, καὶ χλόην καὶ ἥλιον· ἔχει καὶ τιμίους ἀνθρώπους, νιπτομένους τὴν ὄψιν καὶ τὰς χεῖρας, μὴ κλέπτοντας, μηδὲ μεθυσκομένους, μηδὲ διανυκτερεύοντας εἰς καταγώγια ἀκατονόμαστα· ἔχει καὶ γυναῖκας ἀξίας ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ, ὧν θέλγει τὸ μειδίαμα καὶ συγκινεῖ ἡ λαλιά· ἔχει καὶ αἰσθήματα ὁ κόσμος οὗτος εὐγενῆ, καὶ πράξεις δυναμένας νὰ ἐμπνεύσωσι καλλιτέχνην, καὶ πόθους οὐχὶ χαμαιπετεῖς, καὶ πάθη βεβαίως, ἀλλ' οὐχὶ πάντα κτηνώδη οὐδὲ πάντα ἀπόβλητα. Διατί λοιπόν, ἐπαναλαμβάνεις, ἀπέκλεισαν ταῦτα πάντα τοῦ καλλιτεχνικοῦ των πεδίου οἱ φιλολογικοὶ φωτογράφοι, καὶ ἔστησαν τὴν εἰκαστικὴν αὐτῶν μηχανὴν ἀπέναντι τοῦ βορβόρου μόνον καὶ τῶν τελμάτων; Μή τοι τυχὸν εἶνε τοιαύτη ἡ γαλλικὴ κοινωνία, ἣν περιγράφουσιν; Ὄχι· ἀναντιῤῥήτως ὄχι. Ὁμόφωνος μέχρι τοῦδε διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἡ ὑγιὴς κριτικὴ τῆς Γαλλίας, καὶ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἦνε τις τυφλὸς αὐτῆς ἐπαινέτης, ἵνα ἰσχυρισθῇ τὸ ἐναντίον. Ὅσον καὶ ἂν ἦνε, καὶ εἶνε βεβαίως διεφθαρμένη σήμερον ἡ σύγχρονος παρισηνὴ κοινωνία, δὲν κατήντησεν ὅμως ἀκόμη εἰς τοσοῦτον καταπτώσεως βάθος, οὐδὲ μετεβλήθη εἰς ὅμιλον μεθύσων, ἀργῶν, κλεπτῶν καὶ ὀλοφόνων, εἰς σμῆνος συντεταγμένον μαυλιζομένων καὶ μαυλιστῶν, εἰς ἀγέλην μοιχῶν καὶ παλλακίδων, εἰς κόσμον εὐωχητῶν καὶ κραιπαλώντων, οἱοίους εἰκονίζουσιν ἀνὰ πᾶσαν σχε-

δὸν σελίδα τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἄτινα ἐπεθύμησες νὰ ἀναγνώσῃς. Ἀλλὰ τότε λοιπὸν — θὰ προσθέσῃς καὶ ἔχεις δίκαιον — ἡ φοβερὰ τῆς λοιμώδους αὐτῆς φιλολογίας ἐπιτυχία σημαίνει, ὅτι οἱ ἀναγνῶσται τοῦ Ζολᾶ καὶ τῶν συντρόφων του, οἱ συνωστιζόμενοι πρὸ τῆς θύρας τῶν βιβλιοπωλείων, ἵνα προαρπάσωσι τὸ Assommoir καὶ τὰ φύλλα τῆς Nana, ἀρέσκονται βεβαίως εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ῥυπαρῶν ἐκείνων καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ναυτιωδῶν σελίδων, ὅτι ἡ νοσηρά των περιέργεια καταπίνει ἄπληστος τὸ παρατιθέμενον δριμὺ ἔδεσμα, ὅτι ὁ δυσπαθὴς αὐτῶν οὐρανίσκος γαργαλίζεται εὐαρέστως ὑπὸ τῆς assa fœtida, ἣν ἐκ τῆς φιλολογικῆς των χύτρας κενόνουσι καθ' ἡμέραν οἱ πρωτάρχαι τῆς νέας σχολῆς, καὶ ὅτι τέλος πάντων διὰ τοῦτο καὶ μόνον γράφουσιν οὗτοι, διότι ἀγοράζουσιν ἐκεῖνοι.

Ναί, φίλε μου· ναὶ δυστυχῶς, καὶ ὁ λόγος οὗτος εἶν' ἐπίσης μία τῶν κυριωτάτων τῆς νόσου ἀφορμῶν. Τὸ πρᾶγμα, ὡς βλέπεις, λαμβάνει μορφὴν καθαρᾶς κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως, κανονιζομένης ὑπὸ τοῦ ἀδιαπτώτου οἰκονομικοῦ νόμου τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς. Οἱ μάγειροι παρασκευάζουσιν ὅ,τι ἀρέσκει εἰς τοὺς πελάτας των, οἱ πελάται καλοπληρόνουσιν ὅ,τι παρασκευάζουσιν οἱ μάγειροι, καὶ ἀμφότεροι μένουσιν εὐχαριστημένοι. Αὐτῶν πληροῦται τὸ βαλάντιον, καὶ ἐκείνων πληροῦται ὁ στόμαχος. Νόσου ἐνδεχομένης ἐκ τοιούτων ἐδεσμάτων δὲν ὑπάρχει φόβος. Τοιοῦτοι στόμαχοι δὲν νοσοῦσι πλέον, διότι ἐνόσησαν ἤδη πάσας τὰς νόσους, καὶ ἄσμενοι θὰ κατέπινον οἱασδήποτε φαρμακευτρίας παρασκεύασμα, ἤρκει μόνον δι' αὐτοῦ νὰ ἐρεθισθῶσι κἄπως τὰ παραλυτικά των αἰσθητήρια. Ἄλλως δὲ μὴ λησμόνει, ὅτι ὅσον καὶ ἂν πολιτισθῇ καὶ καὶ μορφωθῇ διὰ τῆς παιδεύσεως τὸ πολιτικὸν ἐκεῖνο ζῶον, ὅπερ ἐκάλεσεν ἄνθρωπον ὁ Ἀριστοτέλης, μένει ὅμως ζῶον πάντοτε, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, καὶ εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ φωλεύει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατάλοιπόν τι κτηνῶδες, ὅπερ πνίγουσι μὲν συνήθως καὶ συγκαλύπτουσιν ἡ μόρφωσις

καὶ ἡ ἀνατροφή, ἡ διδασκαλία καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀνάγκη, σπανιώτατα ὅμως καὶ ἐκριζοῦσιν ἐντελῶς. Τὸ μέρος δ' αὐτὸ τοῦ ζώου, ὅπερ — σημείωσαι καὶ τοῦτο — εἶνε μὲν συνήθως περισσότερον εἰς τὰ κατώτερα τῆς κοινωνίας στρώματα, ἀλλὰ δὲν εἶνε πάντοτε καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὰ ἀνώτερα, διαθρύπτεται φυσικῶς καὶ θωπεύεται καὶ εὐχαριστεῖται ὁπωσδήποτε ἀπὸ ἐντυπώσεων κτηνωδῶν, καὶ εὐφημεῖ τοὺς παρέχοντας αὐτῷ τὸ ἀπηγορευμένον μὲν καλαισθητικῶς καὶ ἠθικῶς ἀλλὰ κνίζον ὅμως πάντοτε ὄψον, τὸ ἐρεθίζον τὴν γεῦσιν καὶ ἀνοῖγον οὕτως εἰπεῖν τὴν ὄρεξιν. Ἐπὶ τῶν κτηνωδῶν δὲ τούτων ὀρέξεων ἐκερδοσκόπησαν οἱ μύσται τῆς νέας φιλολογικῆς θρησκείας ἐν Γαλλίᾳ, καὶ τὴν κερδοσκοπίαν αὐτῶν ἔστεψεν ἐπιτυχία τερατώδης καὶ πάσης τῶν προσδοκίας ἀνωτέρα. Ἵνα τὴν ἀναλογισθῇς, ἀρκεῖ μόνον νὰ σοῦ σημειώσω, ὅτι ὁ Voltaire πωλεῖ 475 χιλιάδας φύλλων, ἀφ' ὅτου ἤρχισε τὴν δημοσίευσιν τῆς Nana.

Ἀλλὰ τί συγγραφεῖς λοιπόν, τί καλλιτέχναι, τί μυθιστοριογράφοι εἶνε αὐτοὶ — θὰ μοῦ παρατηρήσῃς βεβαίως πάλιν, — οἵτινες, ἀντὶ νὰ ἀνοίγωσιν αὐτοὶ τὴν ὁδὸν εἰς τὰ πλήθη, παρακολουθοῦσι τοὐναντίον τὸν ὄχλον, καὶ φέρονται ὑπ' αὐτοῦ ἀντὶ νὰ τὸν φέρωσι, καὶ κύπτουσι δουλικὸν τὸν αὐχένα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ποσοῦ, ἀντὶ νὰ ἐπιδρῶσιν αὐτοὶ ἐπ' ἐκείνου ; Οἱ συγγραφεῖς αὐτοί, ἁπλοϊκέ μου ἐπαρχιῶτα, εἶνε τοιοῦτοι, ὁποῖοι ἀναφαίνονται πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ὁσάκις καὶ ὅπου, κρίμασιν οἷς οἷδε κύριος, κατισχύσῃ ἔν τινι κοινωνίᾳ ἡ ὕλη τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ποιοῦ. Εἶνε γνήσιοι ἀδελφοὶ ἐκείνων, οὓς ἐμόρφωσε πάντοτε κατ' ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα κοινωνία διεφθαρμένη καὶ ἀπόκορος, εὐαγγέλιον αὐτῆς ἔχουσα τῆς σαρκὸς τὴν λατρείαν, οὐδένα ὑπολαμβάνουσα σκοπὸν ἄλλον τοῦ βίου ἢ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἐκ παντὸς τρόπου ἀπόλαυσιν, ἀξιοῦσα δὲ νὰ δουλεύωσιν αὐτῇ πρὸς τοῦτο πᾶσαι τοῦ ἔθνους αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις, καὶ κάμπτουσα οὕτω ὑπὸ τὸν σιδηροῦν τῆς βιωτικῆς ἀνάγκης ζυγὸν πάντα ἐκεῖνα τὰ ὑστερικὰ καὶ ἄγονα πνεύματα, πάντας ἐκείνους τοὺς ἑρμαφροδίτους χαρακτῆρας, πάντα

ἐκεῖνα τὰ φιλολογικὰ ἡλιοτρόπια, ἄτινα τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γίνονται, ἵνα τοῖς πᾶσιν ἀρέσωσι, καὶ δουλεύουσιν ἵνα μὴ πεινάσωσι, καὶ πηλοβατοῦσιν ἵνα μὴ διψήσωσιν. Ἀληθεῖς ἐπὶ μισθῷ συνόντες, ὑφίστανται ἄσμενοι τὴν ἐπίδρασιν κόσμου ἐκπεπτωκότος καὶ ἠθικῶς παρακμάζοντος, διότι οὐδεὶς ἐσωτερικὸς σπινθὴρ διαμαρτύρεται κατὰ τῆς δουλείας των, διότι οὐδεὶς τοὺς ἐνοχλεῖ ἔλεγχος ἀπούσης συνειδήσεως. Καὶ ἂν δὲ σπανίως, ποὺ καί ποτε, εὑρεθῶσιν εἰς τὴν δυσάρεστον ἀνάγκην νὰ δικαιολογήσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τὰ ἔργα των, εὔκολον εὐτυχῶς παρεσκεύασαν εἰς αὐτοὺς τὸ ἔργον ὁμαίμονες καὶ ὁμόσχολοι κριτικοὶ καὶ αἰσθητικοὶ φιλόσοφοι. Ἡ θεωρία τῶν λαχάνων, ἄτινα φύονται καὶ πρέπει νὰ φύωνται τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα, ἀναλόγως τοῦ παράγοντος αὐτὰ ἐδάφους καὶ τοῦ παχύνοντος αὐτὰ λιπάσματος, δὲν εἶνε σημερινή. Τὴν γνωρίζεις σύ, διότι σ' εἶχε καταλάβει ἄλλοτε ἡ μανία νὰ ἀσχοληθῇς περὶ τὰς προόδους τῆς ὑλιστικῆς φιλοσοφίας, καὶ ἠξεύρεις βεβαίως, πόσον ἔχει στενὴν ἡ θεωρία ἐκείνη τὴν συγγένειαν πρὸς τὸ περιλάλητον ἀξίωμα: «οὐδὲν νόημα χωρὶς φωσφόρου», δι' οὗ προσεπάθησαν ἐσχάτως οἱ φιλόσοφοι νὰ μεταβάλωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀλεστικήν τινα ἢ ζυμωτικὴν μηχανήν. Εἶνε εὔκολος ἀρχὴ καὶ εὐπρόσδεκτος εἰς τοὺς νέους ἀποστόλους, τοὺς μεταβαλόντας τὸν ναὸν τῆς διανοίας εἰς οἶκον ἐμπορίου, διότι ἀπαλλάσσει τοὺς ὤμους των τῆς εὐθύνης, ἣν ὑπέχει πᾶς ἐλεύθερος ἄνθρωπος διὰ τὰ ἔργα του. Ἀλλ' εἶνε ὅμως εὐτυχῶς ἀπόβλητος καὶ ἀβάσιμος ἀρχή· ἀπόβλητος, διότι ἐξομοιοῖ τὰ ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας πρὸς τὰς ῥαφανίδας καὶ τὰς κινάρας, ἃς διὰ τοιαύτης ἢ τοιαύτης καλλιεργείας ἀδρύνουσι κατ' ἀρέσκειαν οἱ κηπουροί· ἀβάσιμος, διότι λησμονεῖ, ὅτι τὸν σπόρον τῆς ῥαφανίδος δὲν δημιουργοῦσιν ἀρδεύματα οὔτε μεταβάλλουσιν εἰς σπόρον ἰάσμου ἡ ἄρωσις καὶ τὸ λίπασμα.

Τοιαύτη εἶνε, φίλτατε, δι' ὀλίγων χαρακτηριζομένη ἡ νέα φωτογραφικὴ σχολή, ἧς ἐπόθησες νὰ διέλθῃς τὴν θύραν. Τοιοῦτοι ἐν συνόψει πάντες αὐτῆς οἱ ἀπόστολοι, καὶ τοιοῦτος πρὸ πάντων καὶ

ὑπὲρ πάντας σήμερον ὁ Αἰμίλιος Ζολᾶς, ὁ μεσίας καὶ διδάσκαλος τῆς νέας θρησκείας.

Εἶπον σήμερον· διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπῆρξε πάντοτε τοιοῦτος, ὁποῖος παρίσταται διὰ τοῦ τελευταίου του ἔργου, τῆς διαβοήτου Nana, οὐδ' ἀνέβη διὰ μιᾶς καὶ διὰ τοῦ πρώτου του ἅλματος εἰς τὸν περίβλεπτον κολοφῶνα, ὃν ἐκορύφωσεν ὑπὸ τοὺς πόδας του τὸ σκάνδαλον. Ἦτο δειλὸς τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ περιεσκεμμένος, βαθμηδὸν δὲ μόνον καὶ κατ' ὀλίγον παρέσυρεν αὐτὸν ὁ χείμαρρος, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν ἐπισημότητα. Δὲν ἐπάλαισεν ὅμως, — εἶν' ἀληθὲς — κατὰ τοῦ βορβορώδους ρεύματος, διότι οὔτε τὴν θέλησιν εἶχεν οὔτε τὴν δύναμιν. Τοῦ ἔλειπεν ἡ δημιουργικὴ πρωτοβουλία, ἡ μόνη δυναμένη νὰ κρατύνῃ αὐτὸν εἰς ἀντίστασιν, οὐδεμίαν δ' ἀφ' ἑτέρου εἶχε διάθεσιν νὰ φυτοβιώσῃ εἰς τὸν ἰσόγειον ὄροφον τῶν μεγάλων παρισηνῶν ἐφημερίδων, ἀναμετρῶν μετὰ τρόμου τὰς ἡμέρας τοῦ μηνός, καὶ ἀγνοῶν πῶς θὰ γευματίσῃ τὴν ἑσπέραν μὴ προγευματίσας τὴν πρωΐαν. Εἰς τοιαύτην πάλην οὔτε ἤθελεν οὔτε ἠδύνατο ν' ἀποδυθῇ, δι' ὅσους λόγους σοῦ ἐξέθηκα πρὸ ὀλίγου, καὶ ἐπροτίμησε φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ πέσῃ εἰς τὸν βόρβορον, ὅπου πρόθυμον καὶ ἐπικροτοῦν ἔμελλε νὰ σιτίζῃ αὐτὸν ὑλικῶς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἠθικῶς καὶ καλαισθητικῶς σιτιζόμενον σμῆνος τῶν ἀναγνωστῶν. Ἔγραψεν οὕτω ἀλληλοδιαδόχως τὴν Curée, τὴν Ventre de Paris, τὸ Assommoir καὶ τὴν Nana, ἔργα πνιγηρὰ καὶ δυσώδη, ἀφηγούμενα πᾶσαν δυνατὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ἀσχημίαν τῆς συγχρόνου κοινωνίας, περιγράφοντα πᾶσαν αὐτῆς νοσηρὰν ἀτροφίαν ἢ ὑπερτροφίαν, καὶ μετὰ προδήλου τέρψεως καὶ προτιμήσεως διατρίβοντα περὶ πᾶν ὅ,τι συνήθως καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἕλκος, ῥάκος ἢ δυσωδίαν, βόρβορον, ἀτιμίαν ἢ ἔγκλημα. Καὶ ὅμως, — παράδοξον ἀληθῶς τὸ φαινόμενον καὶ ἄξιον σημειώσεως — προσεπάθησεν ἐνίοτε ὁ Ζολᾶς νὰ ἀνακύψῃ τὴν κεφαλὴν ὑπεράνω τῆς κατακλυζούσης αὐτὸν ἰλύος, καὶ νὰ ἀναπνεύσῃ πρὸς στιγμὴν ἀέρα καθαρώτερον σχετικῶς καὶ ὑγιεινότερον. Ἔγραψε δὲ τότε τὴν Conquête de Plassans καὶ Une page d'amour, ἔργα

πλημμελῆ μὲν πάντως ὑπὸ ἔποψιν καλλιτεχνικήν, στερούμενα ὁράσεως, ὡς πάντα τοῦ καλάμου του τὰ προϊόντα, ἐζητημένα καὶ μέχρι παιδαριώδους λεπτολογίας διατρίβοντα εἰς τὰ μικρὰ καὶ δευτερεύοντα, ἀλλὰ πνέοντα ὁπωσδήποτε ἀέρα, ὃν δύναταί τις ν' ἀναπνεύσῃ μὴ κινδυνεύων νὰ καταπέσῃ ὑπὸ ἀσφυξίας, καίτοι ὑπὸ βαθυτέραν ἠθικὴν ἔποψιν οὐχὶ ἄμωμα οὐδ' ἐπικρίσεως ἀνώτερα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσθενὴς αὕτη ἀντίδρασις ὑπῆρξε πρόσκαιρος μόνον καὶ παροδική. Ὁ ἀνὴρ ἐπόθει πάντοτε τὸν πηλόν, ἀνεμιμνήσκετο τῆς παλαιᾶς του διατριβῆς, εἶχε la nostalgie de la boue, ὡς λέγει που διάσημος γάλλος δραματογράφος, καὶ ταχέως ἐπανέπεσεν ὅθεν ἐπὶ στιγμὴν μόνον καὶ ἐκ περιστάσεως εἶχεν ἐξέλθει, καὶ ἔγραψε τὴν φοβερὰν ἐπὶ δυσωδίᾳ καὶ ἀκατονόμαστον ἐπὶ κυνισμῷ Nana, ἥτις εὐφραίνει σήμερον — εἰς δόξαν τῆς λογικότητος καὶ ἠθικότητος τῶν ἀνθρωπίνων πλασμάτων — ἑκατομμύρια ἴσως ἀναγνωστῶν. Λέγουσι μάλιστα, καὶ οὐδόλως δυσκολεύομαι νὰ τὸ πιστεύσω, ὅτι ὁ μέγας αἱρεσιάρχης ἀπαρνεῖται οὐδ' ἀναγνωρίζει πλέον ὡς γνήσια διανοητικά του τέκνα τὰ σχετικῶς ἄοσμα ἐκεῖνα καὶ χλιαρὰ τοῦ μαγειρείου του παρασκευάσματα, ἀπαράλλακτα ὡς ὁ μουσικὸς τῆς Γερμανίας αἱρεσιάρχης Βάγνερ ἀπεκήρυξε τὸν Ῥιένζην αὐτοῦ καὶ τὸν Ταγχόϋζερ καὶ τὸν Λόεγγριν καὶ τὸν Ἱπτάμενον Ὁλλανδόν, ἅμα ὡς ἔγραψε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς μουσικῆς τοῦ μέλλοντος, τὸν Κύκλον τῶν Νηβελλούγγων. Ἡ μόνη ὑπὲρ τοῦ γερμανοῦ μελογράφου διαφορὰ εἶνε, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ μουσικὴ ἔχει νὰ λογαριασθῇ μὲ τὰ ὠτία τῶν ἀπογόνων μας, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἀποτείνεται, ἡ δὲ ὀνθολογία (μὴ ἀναγνώσῃς, πρὸς Θεοῦ, ἀνθολογία) τοῦ Ζολᾶ γράφεται διὰ τοὺς συγχρόνους καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται, διότι ὁ Ζολᾶς εἶνε ἄνθρωπος πρακτικὸς καὶ οὐδεμίαν ἔχει ὄρεξιν νὰ ἀτενίζῃ πρὸς τὰ ὁμιχλώδη βάθη τοῦ μέλλοντος, ὅτε εἰς τὸ βαλάντιον αὐτοῦ ἐπιτέλλει ὁ χρυσοῦς τοῦ παρόντος ἥλιος.

— Ἀλλὰ τέλος πάντων, θὰ ἐκφωνήσῃς ἀνυπομονῶν οὐδ' ἀρκούμενος ἴσως καὶ πάλιν εἰς γενικότητας, τί πρᾶγμα εἶνε αὐτὴ ἡ

Nana, τὴν ὁποίαν κακεντρεχῶς ἐμάντευσες ὅτι ἤθελα νὰ ἀναγνώσω, καὶ τὴν ὁποίαν προπηλακίζεις χωρὶς νὰ μοῦ στέλλῃς;

Τὴν προπηλακίζω ἀληθῶς, καὶ μὴ δὲν ἔχω δίκαιον; Καθ' ἓν καὶ μόνον ἴσως ἔχω ἄδικον· ὅτι λησμονῶ τὸ πηλόφυρτον αὐτῆς μέτωπον, εἰς ὃ οὐδεὶς πλέον δύναται νὰ κολλήσῃ πηλός. Σὺ ὅμως θέλεις les points sur les i, θέλεις τὰ πράγματα μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σίγμα, θέλεις νὰ μάθῃς τί εἶνε ἡ Nana καὶ ποία της ἡ ἱστορία. Καὶ εἰς τὰς δύο σου ταύτας ἐρωτήσεις ἡ ἀπάντησις δὲν εἶνε δύσκολος, μολονότι τὸ εὐῶδες ἔργον τοῦ Ζολᾶ δὲν ἤπλωσεν ἔτι εἰς τὸν ἥλιον ὅλα του τὰ πέταλα, οὐδ' ἀνέδωκεν ἔτι ἡ χοάνη τοῦ χημικοῦ του ἐργαστηρίου ὅλον αὐτῆς τὸ ἀμμωνιακὸν ὀξὺ καὶ ὅλον της τὸ ὑδροθειωμένον ἀέριον. Τὸ νεογέννητον τέρας δὲν ἐτέχθη ἔτι ἀρτιμελές, καὶ μόλις ἴσως τὸ ἓν τρίτον τῆς περιλαλήτου μυθιστορίας ἐδημοσιεύθη μέχρι τοῦδε εἰς τὰς στήλας τοῦ Voltaire, ὅστις δὲν ἐμάντευε βεβαίως, ὅτε ἔγραφε ce qu' on méprise ne peut jamais intéresser, ὅτι ἔμελλε μίαν ἡμέραν τὸ ὄνομά του νὰ καλύψῃ τοιαύτας βδελυγμίας. Ἀλλ' ἂν οἱ παλαιοὶ ἔλεγον ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα, καὶ ἂν ὁ Cuvier ἐκ μιᾶς πολλάκις καὶ μόνης σιαγόνος προκατακλυσμιαίου ζώου ἀνεδημιούργησεν ὁλόκληρον τὸ ἄτομον καὶ τὴν οἰκογένειάν του, πολὺ εὐκολώτερον εἶνε νὰ διαγράψῃ τις δι' ὀλίγων μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶν γραμμῶν τὴν ἡρωΐδα τοῦ Ζολᾶ καὶ νὰ εἰκάσῃ τὴν ἱστορίαν της. Ἡ Nana, φίλε μου, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ σημερινὴ Μαγδαληνὴ τῶν Παρισίων, — πολὺ πρὶν ἢ γονυπετήσῃ, ἐννοεῖται, εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σωτῆρος — καταβαίνουσα ἀνὰ μίαν, πολλάκις δὲ καὶ ἀνὰ δύο καὶ πλειοτέρας, τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος, καὶ μεταπίπτουσα βαθμηδὸν ἀπὸ κόρης εἰς ἠθοποιόν, ἀπὸ ἠθοποιοῦ εἰς ὑπότροφον, ἀπὸ ὑποτρόφου εἰς ... τὸ μαντεύεις· εἶνε περιττὸν νὰ τὸ γράψω. Φαντάσου τερατώδες τι κρᾶμα τῆς Καμελιοφόρου Κυρίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ, τῆς Δεσποινίδος Κασμὶρ τοῦ Κλαρετῆ, τῆς Cara καὶ τῆς Madelon καὶ τῆς Madame Frusquin δὲν ἐνθυμοῦμαι τώρα τίνων ἄλλων συγχρόνων συγγραφέων τῆς

Γαλλίας, πρόσθες εἰς τὸ κρᾶμα αὐτὸ τῆς πραγματικότητος τὴν ὠμὴν καὶ ἀψιμυθίωτον ἀλήθειαν, τὴν ἀλήθειαν δηλ. ἐκείνην, ἣν διέπουσι συνήθως καὶ κανονίζουσιν εἰς τὰ εὐνομούμενα κράτη αἱ ἀστυνομικαὶ διατάξεις, καὶ ἔχεις ἀκριβεστάτην καὶ ἄπταιστον ἐνώπιόν σου τὴν ἱλαρὰν εἰκόνα τῆς ἡρωΐδος τοῦ Ζολᾶ. Ὁποία δὲ νῦν, μεθ' ὅσα σοῦ εἶπον ἀνωτέρω, διαπλάττεται ἡ ἱστορία τῆς ποιητικῆς αὐτῆς ὑπάρξεως ὑπὸ τὸν φυσιογραφικὸν κάλαμον τοῦ νέου Balzac τῆς Γαλλίας, εὐκόλως, ὑποθέτω, μαντεύεις. Ἂν ὅμως δὲν μαντεύῃς, λυποῦμαι ὅτι δὲν τολμῶ νὰ εὐκολύνω τὴν μαντείαν σου. Φοβοῦμαι μὴ καὶ αὐτὸς ὁ χάρτης ἐρυθριάσῃ, μολονότι ὁ Κικέρων βεβαιοῖ ὅτι carta non erubescit. Φαντάσου μόνον — καὶ μὴ μοῦ εἴπῃς ὅτι δὲν ἔχεις φαντασίαν, διότι οὐδεμία πρὸς τοῦτο χρειάζεται φαντασία, ὁποία σὺ τὴν ἐννοεῖς — φαντάσου καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν γυμνότητα πάσας τὰς κοινὰς καὶ καθ' ἡμέραν περιπετείας βίου κοινοῦ κοινοτάτης Φρύνης· ὑπόθες τὴν σκηνὴν αὐτῶν οὐ μόνον πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχει σηπεδὼν καὶ μίασμα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ὅπου εἶνε καθαρώτερος συνήθως ὁ ἀήρ, διότι ὁ Ζολᾶς τοσοῦτον ἀπεταμίευσε ποσὸν διεφθαρμένης ἀτμοσφαίρας ἐκ τῶν καταγωγίων, ἄτινα καυχᾶται ὅτι ἐπεσκέφθη καὶ ἠρεύνησε χάριν σπουδῆς, καὶ τοσοῦτον ἐσυνείθισεν εἰς αὐτὴν τοὺς πνεύμονάς του, ὥστε τὴν μεταγγίζει πανταχοῦ ὅπου θέτει τὸν πόδα του, ἵνα καὶ ἐκεῖ ἀναπνέῃ ἀνετώτερον· ἔκλεξον ὡς δευτερεύοντας καὶ τριτεύοντας τῆς μυθιστορίας ἥρωας ὅσους καὶ οἵους θέλεις, μικροὺς ἢ μεγάλους, ἄῤῥενας ἢ θήλεις, νέους ἢ γέροντας, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ἔχωσιν ὅ,τι καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι αἰδῶ, συνείδησιν, τιμήν, πνεῦμα ὑγιές, τρόπων εὐγένειαν καὶ γλώσσης ἁβρότητα· ταῦτα δὲ πάντα, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, φαντάσου τα συμπεφυρμένα διὰ μακρῶν λεπτολόγων καὶ μονοτόνων περιγραφῶν εἰς ὅλον στερούμενον καὶ τοῦ ἐλαχίστου δραματικοῦ διαφέροντος· φαντάσου τὰ πράγματα αὐτὰ λεγόμενα ὠμῶς καὶ ἀπροσποιήτως διὰ τῶν λέξεων ἐκείνων, ἃς ἀποκλείουσιν ὅλων τῶν γλωσσῶν τὰ λεξικά, καὶ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα διαλεγόμενα ὅπως καὶ αὐτοὶ τῶν κατέρ-

γων οἱ κάτοικοι, καὶ αὐτοὶ οἱ περὶ τὴν τράπεζαν οἰνοπωλείου ἀναισθητοῦντες μέθυσοι αἰσχύνονται συνήθως νὰ λαλήσωσι· φαντάσου τέλος, ὅτι τὴν γλῶσσαν αὐτὴν τὴν ὁμιλοῦσιν ὄχι μόνον οἱ τὸ ἠθικὸν ἴζημα πάσης κοινωνίας ἀποτελοῦντες, ἀλλὰ καὶ ἀνωτέρας αὐτῆς τάξεις κατέχοντες, καὶ . . . αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς περιγράφων ἢ διηγούμενος· φαντάσου τα ὅλα αὐτὰ — τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε δύσκολον — καὶ θὰ ἔχῃς οὐχὶ βεβαίως ἀκριβῆ, διότι τὴν περὶ τοῦ Ζολᾶ ἀκρίβειαν μόνον ἀπὸ τοῦ καλάμου του δύναταί τις νὰ ἀρυσθῇ, ἀλλ' ἀμυδράν πως καὶ κατὰ προσέγγισιν εἰκόνα τοῦ φιλολογικοῦ ἀριστουργήματος, οὗτινος δὲν σοῦ ἦτο, βλέπεις, πεπρωμένον νὰ κάμῃς δι' ἐμοῦ τὴν γνωριμίαν.

Μὴ δὲ νομίσῃς, ὅτι ὁ μέγας τῆς ἀληθείας καὶ τῆς φυσιολογικῆς πραγματικότητος μύστης εἶνε κἂν ἀληθὴς πανταχοῦ. Οὐδὲ τοῦτο. Ἀρκεῖ μόνον νὰ σοῦ σημειώσω, ὅτι κατὰ τὸν συγγραφέα τὴν ἑσπέραν τῆς πρώτης ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφανίσεως τῆς Nana ὅλος ὁ παρισηνὸς κόσμος, tout Paris ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, περιπατεῖ εἰς τὴν στοὰν τῶν Variétés, πρᾶγμα αὐτόχρημα ψευδές, διότι εἰς τὰ foyers τῶν γαλλικῶν θεάτρων δὲν φοιτῶσι συνήθως παρισηνοί, ἀλλ' ἐπαρχιῶται μόνον καὶ ξένοι. Γάλλος κριτικός, ἀναφέρων ἐσχάτως τὸ πρᾶγμα, λέγει χωρίς τινος δισταγμοῦ, ὅτι le fait d'arpenter un foyer de théâtre οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ provincialisme attristant, cachet d'une provenance étrangère. Ὀλίγον περαιτέρω ἡ κόμησσα Muffat ἐγείρεται τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν αὐτῇ τῇ αἰθούσῃ της, ἵνα ὑποδεχθῇ τοὺς ἐρχομένους εἰς ἐπίσκεψιν· πόσον ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ὁ Ζολᾶς ἐγνώρισε μὲν ἴσως πῶς ὑποδέχονται αἱ Φρῦναι τοὺς πελάτας των, ἀλλ' ἀγνοεῖ πῶς φέρονται αἱ κόμησσαι πρὸς τοὺς ἐπισκεπτομένους τὰς αἰθούσας αὐτῶν! Μετὰ μικρὸν παρίστανται εὐωχηταὶ παρισηνοὶ πίνοντες τὸν καμπανίτην των . . . εἰς τὸ τέλος τοῦ δείπνου, πρᾶγμα ἐπιτρεπόμενον πλέον σήμερον μόνον εἰς τῆς Ὠβέρνης τοὺς κατοίκους. Καὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν πρώτων μόνον σελίδων τοῦ βιβλίου. Τὰ μετὰ ταῦτα εἶν' ἔτι χείρονα καὶ τερατωδέστερα.

Τοιαύτη ἡ Nana, ἣν ἤθελες μὲν σὺ νὰ ἀναγνώσῃς, σοῦ ἀπαγορεύω δ' ἐγώ, ὡς φίλος κηδόμενος οὐ μόνον τῶν ἠθῶν σου, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων τῆς καλαισθησίας σου.

Σὺ ὅμως μειδιᾷς ἴσως ἀδιαφόρως, καὶ λέγεις καθ' ἑαυτόν: «τὴν ἀναγινώσκω ἑλληνιστί, ἀφοῦ δὲν μοῦ τὴν στέλλεις γαλλιστί. Γίνομαι συνδρομητὴς εἰς τὴν εὔσπλαγχνον ἐφημερίδα, ἥτις ἀνέλαβε νὰ συμπληρώσῃ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τὴν ἀνατροφὴν τοῦ γένους, καὶ ἂν δὲν δύναμαι ν' ἀπολαύσω τὸ πρωτότυπον, ἀπολαύω κατ' ἀνάγκην τὴν μετάφρασιν». Τὸ ἠξεύρω, φίλε μου, καὶ ἠξεύρω ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον σὺ πιθανῶς, ὡς ἐπαρχιώτης, δὲν ἠξεύρεις ἀκόμη. Διότι ἀγνοεῖς βεβαίως, ὅτι εἰς ἄλλης ἐφημερίδος τὰς στήλας ἀνηγγέλθη ἡ μετάφρασις ἄλλου εὐώδους γαλλικοῦ μυθιστορήματος, τῆς Courtisane vierge, καὶ εἰς τὰς γωνίας τῶν ὁδῶν τῆς πρωτευούσης προεκηρύχθη πρό τινων ἡμερῶν ἡ προσεχὴς μετάφρασις τοῦ Λουκίου ἢ Ὄνου τοῦ Λουκιανοῦ! Εἶν' ἀληθὲς δυστυχῶς· καὶ ἡμεῖς οἱ νήπιοι ἔτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, παρακολουθοῦμεν ὅμως πεζοὶ παρὰ λύδιον ἅρμα τὰς προόδους τῆς ἐσπερίας, καὶ γινόμεθα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀληθιναὶ enfants terribles, καὶ ἐντρεπόμεθα νὰ φανῶμεν ὑστεροῦντες εἰς τὴν ὁδόν, ἣν τέμνει ἀπό τινος ἡ φυσιογραφικὴ σχολή, ἐκριζοῦσα καὶ καταβάλλουσα δι' ἀμειλίκτου ἀξίνης πᾶν ὅ,τι αἰδήμων φυλάττει ἡ ἀνθρωπίνη καρδία ὡς πολύτιμον αὐτῆς κειμήλιον, πᾶν ὅ,τι περιθάλπει μετὰ στοργῆς ἡ φαντασία ὡς ἄσυλον ἀναψυχῆς ἐν ὥραις πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεως.

Table rase λοιπόν! Ἂς παρατεθῶσι καὶ εἰς τοῦ Ἕλληνος τὴν τράπεζαν τὰ καρυκεύματα τοῦ Ζολᾶ, ἀφοῦ καὶ μάγειροι ὑπάρχουσι πρόχειροι, καὶ δαιτυμόνες πληρόνοντες, καὶ censores ἐπινεύοντες, καὶ θεαταὶ εὐφημοῦντες.

Ποῖαι ὅμως θὰ ἦνε τῶν δείπνων αὐτῶν αἱ συνέπειαι;

Εἶνε ἰατρικὸν τὸ ζήτημα, καὶ ἂς σκεφθῶσιν ἄλλοι περὶ τοῦ πράγματος. Καλὸν ὅμως, νομίζω, θὰ ἦτο, νὰ σκεφθῶσι κἄπως ἐγκαίρως· διότι προτιμοτέρα εἶνε πάντοτε ἡ δίαιτα τῆς θεραπείας.

Δι' αὐτὸ καὶ εἰς σέ, ἀγαπητέ μου φίλε, τὴν δίαιταν συνιστῶ· ἡ θεραπεία δὲν εἶνε πάντοτε ἀσφαλής, καὶ εἶνε πάντοτε τοὐναντίον δυσάρεστος.

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ *)

Κύριοι,

Ὅτι ἀναγκαία πλέον εἶνε καὶ ἀπαραίτητος ἡ ἐν Ἀθήναις σύστασις δραματικοῦ θεάτρου, ἀξίου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν, ἐλπίζω, θέλει ἀμφισβητήσει. Δὲν ἀγνοῶ, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι, οἱ περιττὸν καὶ ἕωλον νομίζοντες πάντα περὶ τούτου λόγον· οἱ μέν, διότι ὑπολαμβάνουσιν ἴσως ἀδύνατον τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς καὶ τὴν ἔγερσιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως εἰς ἣν κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη περιῆλθεν· οἱ δέ, διότι, ἀκούοντες τὰ ὑπὸ τῶν πλανήτων ἑλληνικῶν θιάσων διδασκόμενα συνήθως δραματικὰ ἔργα, πρωτότυπα ἢ μεταπεφρασμένα, φρονοῦσιν ἀπαισιοδοξοῦντες, ὅτι κενὴ καὶ τοῦ κόπου ἀναξία θὰ ἦτο οἱαδήποτε μέριμνα περὶ ἱδρύσεως οἴκου δραματικοῦ, ὅπου νὰ εὑρίσκωσιν ἄσυλον καὶ στέγην τερατικὰ γεννήματα, ἄξια τοῦ πυρὸς ἢ τοῦ Καιάδα· οἱ δὲ τέλος, ἀβροὶ ἐν Ἀθήναις ἀντιπρόσωποι τοῦ γαλλικοῦ ψευδοπολιτισμοῦ, τακτικοὶ ἀναγνῶσται τοῦ Gil Blas καὶ τῆς Vie Parisienne, ἐνθουσιώδεις λάτρεις πάσης Ὀφφεμπαχιάδος καὶ Λεκοκιάδος, ἁπλῶς διότι πιστεύουσιν, ὅτι εἶνε κωμικὸς καὶ ἀστεῖος οἱοσδήποτε λόγος περὶ θεάτρου πληκτικοῦ, κοινοῦ, προστύχου, ὅπου οἱ ἠθοποιοὶ πρόκειται νὰ ὁμιλῶσιν . . . ἑλληνιστί.

Περὶ τῶν τελευταίων τούτων οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ. Οἱ κύριοι οὗτοι εἶνε ἴσως οἱ Ἕλληνες τοῦ μέλλοντος, ἐγὼ δὲ οὔτε

*) Ἀπηγγέλθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ», καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» τοῦ ἔτους 1885.

τοῦ μακαρίτου Βάγνερ ἐζήλωσα τὴν δόξαν, οὔτε τοὺς γαλλοφώνους αὐτοὺς Ἕλληνας ἢ ἑλληνοφώνους Γάλλους ἔχω διάθεσιν νὰ μεταπείσω, οὔτε τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν αἰσθάνομαι τὴν ἱκανότητα νὰ ἀναλάβω. Ἠδύνατό τις ἴσως νὰ παρατηρήσῃ πρὸς τοὺς ἀπαλοτραφεῖς τούτους ὀψοφάγους τοῦ γαλλικοῦ μαγειρείου, ὅτι εὐπρόσωπον ξενικὸν θέατρον δὲν δύναται πλέον σήμερον νὰ εἰσαχθῇ εἰς πόλιν, ἥτις δὲν ἐννοεῖ οὔτε δύναται νὰ τὸ πληρόνῃ, καὶ ἀξίωσιν ἔχει, ἀντὶ τιμῆς εἰσόδου δύο δραχμῶν, νὰ ἀκούῃ τοὐλάχιστον τὴν Kraus ἢ τὴν Materna, καὶ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν παράστασιν νὰ ἔχῃ νέον θέαμα· ὅτι τὸ ἐκ τῶν ἐνόντων δυνάμενον νὰ εἰσαχθῇ καὶ νὰ ζήσῃ, εἰσαγόμενον δὲ καὶ φυτοβιοῦν μᾶλλον ἢ ζῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ πᾶν θέρος γαλλικὸν θέατρον, κάλλιον θὰ ἦτο νὰ μὴ εἰσήγετο μήτε νὰ ἐδίδασκεν ὅσα ἐδίδαξε καὶ διδάσκει τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν· ὅτι ὁπωσδήποτε ὀλιγώτεροι βεβαίως εἶνε οἱ ὀρεγόμενοι λιχνεύματα τῶν ἐχόντων ἀνάγκην κρέατος καὶ ἄρτου, καὶ ὅτι πολὺ ἀναγκαιοτέρα ἑπομένως ἡ μέριμνα περὶ προμηθείας διανοητικοῦ ἄρτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἢ περὶ προμηθείας γαλλικῶν τρωγαλίων εἰς τὴν εὐαίσθητον ὑπερώαν τῶν ἐν Ἀθήναις προσκόπων τοῦ παρισηνοῦ πολιτισμοῦ. Ταῦτα ἐν ὀλίγοις καὶ πολλὰ διὰ μακροτέρων ἄλλα ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ εἰς τοὺς ἐκ συστήματος ἀποστρεφομένους καὶ καταδικάζοντας κατ' ἀρχὴν οὐ μόνον τὸ ἑλληνικὸν θέατρον ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅ,τι καθαρῶς ἑλληνικόν, ὀλίγον πλέον δυστυχῶς καὶ πενιχρόν, περισώζει ἔτι ἡ ἡμετέρα κοινωνία.

Περιττὸς ὅμως θ' ἀπέβαινεν ὁ πρὸς αὐτοὺς λόγος, ματαία δὲ καὶ προσωρινὴ θὰ ἦτο, ἂν ἐπετυγχάνετο, καὶ πᾶσα αὐτῶν ἐκ πατριωτικῆς ὁρμηθεν φιλοτιμίας μετάνοια.

Ὅσον καὶ ἂν μετεπείθοντο οἱ κύριοι οὗτοι, οὐδέποτε βεβαίως θ' ἀπεφάσιζον νὰ γείνωσιν ἀκροαταὶ ἑλληνικῶν παραστάσεων. Διὰ τοῦτο καὶ παραιτοῦμαι, ὡς ἔλεγον ἐν ἀρχῇ, πᾶσαν πρὸς αὐτοὺς συζήτησιν· ἀπαντῶ δὲ μόνον διὰ μικρῶν εἰς τὰς ἄλλας ἐκείνας κατὰ τῆς ἱδρύσεως ἐθνικοῦ θεάτρου ἐνστάσεις, ὅσας ἐξ ἀγαθῆς μὲν

γνώμης ἀλλ' ἐκ σφαλερᾶς τῶν πραγμάτων ἐκτιμήσεως προβάλλουσιν οἱ τὸ μέλλον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σκηνῆς ὅμοιον πρὸς τὸ παρὸν αὐτῆς οἰωνιζόμενοι. Οὗτοι μοὶ φαίνονται πάσχοντες ὅ,τι καὶ οἱ καταδικάζοντες ἐν ὄψον οἱονδήποτε, διότι τὸ ἔφαγον δὶς ἢ τρὶς ἢ καὶ πολλάκις κακῶς μαγειρευμένον.

Τὸ πάθημα τοῦτο εἶνε κοινότατον δυστυχῶς καὶ ἐπιπολάζει ἐν Ἑλλάδι, ἐπιδρᾷ δὲ ὀλεθρίως εἰς τὰς περὶ πολλῶν πραγμάτων κρίσεις ἡμῶν. Ἐσυνειθίσαμεν, — εἶνε δὲ εὔκολος καὶ ἄπονος ἡ συνήθεια — νὰ καταλογίζωμεν εἰς βάρος τῶν θεσμῶν καὶ τῶν νόμων τὰ ἐκ τῆς κακῆς αὐτῶν ἐφαρμογῆς ἀποτήματα· ἐσυνειθίσαμεν νὰ ἀναζητῶμεν πάντοτε μακρὰν καὶ νὰ ἀνάγωμεν ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλότερον τὰ αἴτια τοῦ ἐλαχίστου δυσαρέστου φαινομένου, ὅπερ προσπίπτει εἰς τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις. Φιλοσοφοῦμεν εὐκόλως καὶ προχείρως περὶ τὰ πράγματα, τὰ μὴ δυνάμενα νὰ ἀπαντήσωσιν, ἀπέχομεν δὲ δυσωπούμενοι τῆς περὶ τῶν προσώπων κρίσεως, ἅτινα δυνάνται ἐπίσης νὰ μᾶς κρίνωσι. Πράττομεν ἴσως οὕτω φρονίμως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δικαίως.

Ὅπως δὲ ὁ φαγὼν κακῶς μαγειρευμένας κινάρας τὸν μαγειρόν του μᾶλλον πρέπει νὰ φροντίσῃ ν' ἀλλάξῃ ἢ νὰ ἐξορίσῃ διαρκῶς ἀπὸ τῆς τραπέζης του τὸ ἄκακον λάχανον, οὕτως ἐν γένει μὲν περὶ πάντων, ἰδίᾳ δὲ περὶ ἑλληνικοῦ θεάτρου, πρὶν ἢ καταδικάσωμεν ἀπολύτως τὰ πράγματα, πρέπει εὐτόλμως νὰ κρίνωμεν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν καὶ τὰ ἐκτελοῦντα πρόσωπα.

Ὅτι ἡ ἑλληνικὴ σκηνή, ὅπου κατήντησε καὶ ὡς ἔχει σήμερον, ὀλίγης, ὀλιγίστης δύναται ν' ἀξιωθῇ συμπαθείας παρὰ τῶν δυναμένων καὶ θελόντων νὰ κρίνωσιν ἀπαθῶς περὶ δραματικῶν παραστάσεων ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ περὶ ἑλληνικοῦ θεάτρου, οὐδείς, νομίζω, δύναται εἰλικρινῶς ν' ἀμφισβητήσῃ. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ παραστάσεις, ἃς φιλεύουσι περιοδικῶς οἱ ἑλληνικοὶ θίασοι τὸ ἀθηναϊκὸν κοινόν, ἐπανηγυρίσθησαν πολλάκις καὶ πανηγυρίζονται ὑπὸ τῆς ἐπιεικοῦς δημοσιογραφίας· δὲν ἀγνοῶ, οὔτε ἀγνοεῖτε βεβαίως, διότι καὶ ἀνέγνωσα καὶ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ τάδε ἠθο-

ποιὸς ἐκηρύχθη ἐφάμιλλος τοῦ Rossi καὶ τοῦ Salvini, ὑποκρινόμενος — Ἄπολλον ἀποτρόπαιε! — τίποτε ὀλιγώτερον ἢ τὸν Ἄμλετ καὶ τὸν Ὀθέλλον· ὅτι ἡ δεῖνα κυρία, ἥτις, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, λησμονεῖ πολλάκις ἀπαγγέλλουσα τὰς πτωτικὰς καταλήξεις τῶν ὀνομάτων — ἐκρίθη ὑπερβάλλουσα καὶ αὐτὴν τὴν Ριστόρη· καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἴσως ἕλλην ἠθοποιός, ἀπὸ τῶν πρωταγωνιστῶν μέχρι τῶν γραμματοφόρων προσώπων, ὅστις νὰ μὴ φυλάττῃ ὡς κειμήλιον ἐν τῷ θυλακίῳ του μικρὸν ἀρθρίδιον ἐφημερίδος, ἐξαῖρον τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ ἱκανότητα, τὰς φυσικάς του κινήσεις, τὰ ὡραῖα του σκηνικὰ — κατὰ τὴν παραδεδεγμένην πλέον φράσιν — καὶ νὰ μὴ ὀσφραίνεται ἀπαύστως τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο θυμίαμα, ὅπερ ἀναδίδει ὁ ἔπαινος, δίκαιος ἢ ἄδικος, καὶ νὰ μὴ ἦνε πεπεισμένος, ὅτι ὁ Got καὶ ὁ Coquelin εἶνε μὲν — δὲν λέγει — διακεκριμένοι ἠθοποιοί, ἀλλὰ... ἠδύναντο ἴσως νὰ τὸν συμβουλευθῶσιν εἰς μερικὰ πράγματα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ μετέχει ἀναντιρρήτως καὶ τοῦ λυπηροῦ καὶ τοῦ ἀστείου, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ, ἀλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ μᾶς ἀπατᾷ.

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ, διότι — πρὸς τί νὰ τὸ κρύπτωμεν; — ἀγαπῶμεν οἱ νέοι Ἕλληνες τοὺς ἐπαίνους. Ὑπολαμβάνομεν ἀδύνατον νὰ δημιουργήσωμεν οἱονδήποτε τὸν βίον ἡμῶν, καὶ νὰ ἀνύσωμεν μέχρι τέλους τὸν βιωτικὸν ἡμῶν δρόμον, χωρὶς ἐπικροτήσεων καὶ θυμιαμάτων καὶ πανηγυρισμῶν. Διὰ τοῦτο ἐπαινοῦμεν καὶ ἐπαινούμεθα τόσον ἀφθόνως· διὰ τοῦτο ὀρεγόμεθα τόσον τὰς ἐπευφημίας, καὶ ἀποδεχόμεθα αὐτὰς ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι εἶνε δίκαιος πρὸς τὴν ἀξίαν ἡμῶν φόρος, καὶ τὰς ζητοῦμεν ὁσάκις βραδύνουσι, καὶ τὰς ἐκλιπαροῦμεν ὁσάκις ἡ αἴτησις δὲν ἀρκεῖ, καὶ προστρέχομεν εἰς τὴν ἄκακον ἀλλοδαπήν, ἂν τυχὸν ἡ ἐγχώριος δημοσιογραφία φειδωλεύεται, τέλος δὲ καὶ παρασκευάζομεν μόνοι τὸ θυμιατήριον, ὁσάκις οἱ εὐμενεῖς φίλοι βαρύνονται ἢ δὲν εὐκαιροῦσι νὰ καύσωσιν ὑπὸ τὴν ῥῖνα ἡμῶν τὸν λίβανον των. Εὐτυχῶς ἡ μέθοδος εἶνε τόσον πλέον πασίγνωστος καὶ κοινή, ὥστε μειδιῶμεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σήμερον ἀναγινώσκοντες ξένους πανη-

γυρισμούς, διότι, ὅσον καὶ ἂν θέλωμεν, δύσκολον ὅμως εἶνε νὰ λησμονήσωμεν τοὺς ἐπαίνους, οὓς χθὲς ἔτι μόλις ἀνέγνωμεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τῶν ὁποίων ἀδύνατον εἶνε νὰ κρύψωμεν πρὸς ἡμᾶς κἂν αὐτοὺς τὸν συγγραφέα. Διὰ τοῦτο, λέγων πρὸ μικροῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ τὸ φαινόμενον τῶν ὑπερβολικῶν ἐπαίνων, ὅσους ἀναγινώσκομεν καθ' ἑκάστην ἀποδιδομένους εἰς τοὺς ἕλληνας ἠθοποιούς, προσέθετον ὅτι δὲν πρέπει καὶ νὰ μᾶς ἀπατᾷ. Ἠξεύρομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πῶς καὶ διατί γράφονται οἱ πανηγυρικοὶ ἐκεῖνοι διθύραμβοι, μαντεύομεν δ' ἐνίοτε καὶ τίνες τοὺς γράφουσι, διότι πολλοὶ εὐτυχῶς τῶν σκηνικῶν ἡρώων τῆς νέας Ἑλλάδος — οἱ διαπρεπέστεροι αὐτῶν, ἐννοεῖται· καὶ ποῖος δὲν εἶνε πλέον διαπρεπής; — μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὸν ἀπότριπτον αὐτῶν κόθορνον, ὤρεξαν εὔτολμον χεῖρα καὶ εἰς τοῦ συγγραφέως τὸν κάλαμον.

Ὅσον ἐπομένως καὶ ἂν πανηγυρισθῶσιν οἱ ἑλληνικοὶ δραματικοὶ θίασοι, ὅσα καὶ ἂν ὑγρανθῶσι χειρόμακτρα ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν οἰκογενειακῶν των δραμάτων, ὅση καὶ ἂν πέσῃ ἐπὶ σκηνῆς χρυσῆ βροχὴ ἐπὶ τὰς σεμνὰς αὐτῶν κορυφάς, ὅσοι καὶ ἂν περιβάλωσι δάφνης στέφανοι τοὺς κροτάφους των, ὅσας καὶ ἂν φάγωσι περιστερὰς αἱ ἑλληνίδες Ῥιστόραι, μάταια πάντα. Ἡ πικρὰ ἀλλ' ἀληθὴς ἀλήθεια εἶνε, ὅτι σκηνὴν ἐθνικὴν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος δὲν ἔχομεν. Οὐδένα τωόντι ἀπαθῶς τὰ πράγματα κρίνοντα δύναται πλέον νὰ διαλάθῃ ἡ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος προβαίνουσα ἔκπτωσις τῶν ἐκ διαλειμμάτων διδομένων ἐν Ἀθήναις ἑλληνικῶν παραστάσεων· οὐδένα δύναται νὰ διαφύγῃ ἡ παντελὴς σχεδὸν οὐδαμινότης, εἰς ἣν περιῆλθον οἱ τῇδε κακεῖσε πρὸς χρηματισμὸν περιφερόμενοι ἑλληνικοὶ θίασοι· οὐδ' ἡ καλλιτεχνικὴ ἀσημότης, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπω, τοῦ δραματολογίου των, πηγὴν ἔχοντος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν φιλολογικὴν ἱκανότητα αὐτῶν τῶν ἰδίων ἠθοποιῶν· οὐδ' ἡ ἀστεία πενιχρότης καὶ τὸ πάντη ἀπροσδιόνυσον τῆς σκηνικῆς των διασκευῆς, οὐδὲ τῆς ὑποκριτικῆς των ἀπαγγελίας ἡ πεφυσημένη ἔμφασις, οὐδὲ τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν ἡ ὡς ἐπὶ

τὸ πολὺ αὐτοσχέδιος γελοιότης, οὐδὲ τῶν κινήσεων καὶ τῆς στάσεως αὐτῶν τὸ πάντη ἀμήχανον καὶ ἐζητημένον. Περαιτέρω θέλω λεπτομερέστερον διατρίψει περὶ τὸ θέμα τοῦτο· ἀλλ' ἀναγκαῖον ὅμως νομίζω νὰ παρατηρήσω ἀπὸ τοῦδε γενικώτερον, ὅτι ἡ τῶν οἰκτρῶν τούτων σκηνικῶν ἐκτελέσεων ἐπίδρασις ἐπί τε τὸ ἦθος καὶ τὴν καλαισθησίαν τῶν θεατῶν ἀποβαίνει ὀσημέραι ὀλεθριωτέρα, καὶ θέλει μοιραίως ἀπολήξει οὐ μόνον εἰς παντελῆ θεατρικὴν διαφθορὰν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ — ὅπερ καὶ πολὺ σπουδαιότερον — εἰς τὸν ἐξ ἀσφυξίας θάνατον τῆς ἀρτιγενοῦς ἡμῶν δραματικῆς φιλολογίας, ἂν μὴ ληφθῇ ἐγκαίρως πρόνοια νὰ ἀνασπασθῇ πρόρριζον τὸ λαίμαργον φυτόν, ὅπερ ἀπειλεῖ νὰ ἀπορροφήσῃ πᾶσαν ἰκμάδα θεατρικῆς καλαισθησίας ἐν μέσῃ τῇ πρωτευούσῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ νὰ μεταβάλῃ εἰς ἔρημον χέρσον τὸν δραματικὸν ἀγρὸν τῆς νέας Ἑλλάδος.

Περὶ τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ τούτου λαμβάνω, κύριοι, τὸ θάρρος νὰ ἐκθέσω πρὸς ὑμᾶς τὴν ἀσθενῆ μου γνώμην. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περὶ τῆς θεραπείας ταύτης γνώμη μόνον ἐπ' ἀκριβοῦς διαγνώσεως τῶν αἰτίων τοῦ κακοῦ δύναται νὰ στηριχθῇ, ἀνάγκη περὶ ταῦτα ἰδίως νὰ διατρίψωμεν ἐν πρώτοις, ὅσον ἄχαρι καὶ ἂν ἦνε τὸ ἔργον.

Κύριοι λόγοι τῆς παντελοῦς παρ' ἡμῖν ἐκπτώσεως τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου εἶνε, νομίζω, δύο· πρῶτος μέν, ὅτι ἐπεκράτησε καὶ ἐπικρατεῖ δυστυχῶς πλέον τοῦ δέοντος κατὰ τὰς περιοδικῶς ἀναφαινομένας παρ' ἡμῖν θεατρικὰς ἐπιχειρήσεις ὁ σκοπὸς τῆς χρηματικῆς αὐτῶν ἐκμεταλλεύσεως, ἐν ἐσχάτῃ μοίρᾳ τιθεμένου τοῦ καλλιτεχνικοῦ καὶ ὑψηλοτέρου σκοποῦ τοῦ θεάτρου. Δεύτερος δέ, ὅστις καὶ συνέπεια μᾶλλον εἶνε τοῦ πρώτου, ὅτι τὸν κόθορνον τοῦ ἠθοποιοῦ ὑποδύεται συνήθως ὁ πρῶτος τυχών, ὁ οὐδὲν ἄλλο ἔργον δυνάμενος νὰ μετέλθῃ, ὁ οὐδεμίαν αἰσθανθεὶς ἀνάγκην νὰ ἐξετάσῃ ἂν εἰς τοῦτο ἐκλήθη, ὁ οὐδαμῶς ἐπὶ τούτῳ παιδευθείς.

Καὶ εἶνε μὲν βεβαίως τὸ θέατρον — τίς δύναται τοῦτο ν' ἀρνηθῇ; — ἐπιχείρησις ὡς πᾶσα ἐπιχείρησις, ὀφείλουσα νὰ θρέψῃ ἐκ

τοῦ ναοῦ αὐτῆς τοὺς ἐν τῷ ναῷ δουλεύοντας· ἀλλὰ δὲν εἶνε τοῦτο καὶ μόνον.

Ἡ ἀπὸ σκηνῆς διδαχὴ δραματικῶν ἔργων ἐθνικὸν ἰδίως ἐχόντων τὸν χαρακτῆρα, — καὶ τοιαύτην κυρίως ἐννοῶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου — δὲν ἀφορᾷ οὐδὲ πρέπει ν' ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν στιγμιαίαν ἐκ τοῦ προχείρου τέρψιν τῶν θεατῶν, οὔτε πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ πρὸ παντὸς τὴν ἐμπορικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐμφύτου εἰς πάντα ἄνθρωπον φιλοθεάμονος. Δὲν εἶνε ἀγώνισμα εἰς τὸ παραχρῆμα, οὔτε κοινὸν καὶ κερδοσκοπικὸν ἁπλῶς ἐπιχείρημα, ἀλλ' ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ πολὺ ὑψηλοτέραν τὴν ἐπιβολὴν καὶ πολὺ εὐγενεστέραν τὴν ἀφετηρίαν. Ἡ σκηνικὴ ζωογόνησις δραματικῶν ἔργων σκοπεῖ ἰδίως εἰς τὴν αἰσθητικὴν καὶ ἠθικὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ συναγειρομένου κοινοῦ, τὴν ἐξημέρωσιν τῆς καρδίας του, τὴν ἀναρρίπισιν τῶν γενναίων καὶ καλῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, τὴν ἐκρίζωσιν τῶν κακῶν αὐτοῦ ἕξεων, τὴν περιστολὴν τῶν ἀγενῶν αὐτοῦ ὁρμῶν. Ἀντικατοπτρίζουσα αὐτῷ διὰ τοῦ δράματος τὰς μεγάλας μορφὰς τοῦ ἐθνικοῦ του βίου, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἐλπίδας, ἢ τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας τῶν προπατόρων του, προβάλλει εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐκείνας μὲν εἰς μίμησιν ταύτας δὲ εἰς ἀποφυγήν· ἀνελίσσουσα δὲ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ διὰ τῆς κωμῳδίας τὰ κοινωνικά του ἐλαττώματα, τὰς ἠθικὰς αὐτοῦ ἀσχημίας καὶ τὰ γελοῖά του, διορθοῖ αὐτὸν ἀνεπαισθήτως, τὸν ἀνατρέφει κοινωνικῶς καὶ τὸν καθιστᾷ κρείττονα καὶ τελειότερον ἑαυτοῦ. Ὁ ἐξερχόμενος καλῆς δραματικῆς παραστάσεως θεατὴς ἀποκομίζει τὴν ἐνθύμησίν της, καὶ ἡ ἐνθύμησις αὕτη εἶνε μάθημα, εἶνε διδασκαλία του.

Ὅσῳ δὲ καλλιτέρα ἦτο ἡ παράστασις, ὅσῳ δραστικώτερον ἐπενήργησε τὸ δρᾶμα ἐπὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τοσούτῳ βαθυτέρα παραμένει ἡ ἀνάμνησις, τοσούτῳ τελεσφορώτερον ἀποβαίνει τὸ μάθημα καὶ ἀμεσωτέρα γίνεται ἡ ἀπὸ τοῦ θεάτρου βελτίωσις αὐτοῦ. Ταῦτα λέγων, ἐννοεῖται, οὔτε σχολεῖον οὔτε ἄμβωνα θέλω νὰ καταστήσω τὸ θέατρον. Ἡ σκηνικὴ διδαχὴ εἶνε καλλιτεχνία, καὶ

τῆς τέχνης οὐ μόνον προσὸν ἀλλὰ καὶ ἀποστολὴ εἶνε νὰ τέρπῃ. Ἀλλοίμονον εἰς τὸ θέατρον, ἂν ἤθελε νὰ διδάσκῃ μόνον· θὰ ἐδίδασκεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸ κενῶν θρανίων. Ἀλλοίμονον ὅμως καὶ εἰς τὸ θέατρον, ὅπερ μόνον αὐτοῦ σκοπὸν ἤθελεν ἔχει τὴν τέρψιν καὶ οὐδὲν ἄλλο· ταχέως ἤθελεν ἐκπέσει εἰς οἶκον διασκεδάσεως, προσφέροντα μὲν κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς θεατὰς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν ἐκ τοῦ προχείρου εὐάρεστον νυγμὸν τῶν αἰσθητηρίων αὐτῶν, ἀποφεύγοντα δὲ κατ' ἴσην ἀνάγκην πᾶν ὅ,τι συμβάλλει μὲν εἰς οἰκοδομὴν τῆς καρδίας αὐτῶν ἢ ἀναπτέρωσιν τῆς διανοίας των, δύναται ὅμως νὰ ταράξῃ τὴν χώνευσίν των ἢ νὰ ἀπασχολήσῃ μακρότερον τοῦ δέοντος τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἢ νὰ καταπονήσῃ τὴν ὑπομονήν των. Τοιοῦτον ὅμως καταντᾷ ἀναποδράστως τὸ θέατρον, ὁσάκις ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ προκοπὴ αὐτοῦ ἐξαρτῶνται ἐκ μόνης τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος συρροῆς τῶν θεατῶν, τουτέστιν ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος χρηματικῆς εἰσπράξεως. Γίνεται καθαρὰ κερδοσκοπικὴ ἢ βιοποριστικὴ ἐπιχείρησις καὶ ἐκπίπτει ὅπου παρ' ἡμῖν ἐξέπεσεν. Ἐννοεῖται δέ, ὅτι τοιούτου θεάτρου ἀνάλογοι κατ' ἀνάγκην θὰ ἦνε καὶ οἱ τῶν ὑποκριτῶν θίασοι. Ἀποτελούμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀνθρώπων ἀγνοούντων παντελῶς, οὐδὲ διδαχθέντων οὐδ' αἰσθανθέντων τὴν ἀνάγκην νὰ διδαχθῶσι τὴν τέχνην τοῦ ἠθοποιοῦ, ὑπολαμβανόντων δὲ αὐτὴν πρόχειρον βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα, παρέχουσι τὸ θέαμα παιδίων ἀποστηθιζόντων τὸ μάθημά των, ἅτινα διαστέλλουσιν ἐν ἀπορίᾳ τοὺς ὀφθαλμούς, ὁσάκις δυσκολώτερός τις τῶν ἀκροατῶν ἀποτολμήσῃ τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ δραματικὴ ἀπαγγελία εἶνε κἄπως διάφορος τῆς κοινῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ἀναγνώσεως ἢ τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ἀπαγγελίας τοῦ Πιστεύω.

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης τῶν πραγμάτων ἐπισκοπήσεως εὔκολον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ οὕτως εἰπεῖν ἐνδεικνύμενον συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σκηνῆς προσφορώτατον καὶ μόνον ἀσφαλὲς μέσον εἶνε ἡ ἵδρυσις μονίμου καὶ αὐτάρκους δραματικοῦ θεάτρου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ θεατρικὴ ἱστορία τῶν πλείστων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν διδάσκει, ὅτι τότε μόνον αὐτὰ ἀπέκτησαν ἐθνικὸν θέατρον ἄξιον τοῦ ὀνόματος, ὁσάκις κατωρθώθη ἡ ὁπουδήποτε ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ κράτους ἵδρυσις μονίμου θεάτρου. Ἂν ἡ Γαλλία ἐγκαυχᾶται σήμερον ἐπὶ τῇ προτύπῳ ἀληθῶς καὶ μοναδικῇ σκηνῇ τῆς Comédie Française, ὀφείλει τοῦτο εἰς τὸν μέγαν αὐτῆς ἡγεμόνα Λουδοβῖκον τὸν ΙΔ', ὅστις ὁριστικῶς συνέπηξε τὸν οἶκον τῆς μούσης τοῦ Κορνηλίου καὶ τοῦ Μολιέρου. Τὰ πολλὰ καὶ διακεκριμένα σήμερον θέατρα τῆς Γερμανίας οὐδὲν ἄλλο εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ ἐπίγονοι τοῦ μικροῦ μὲν ἐκείνου ἀλλ' ἱστορικοῦ θεάτρου τοῦ Weimar, ὅπου ὁ μουσοτραφὴς δοὺξ Κάρολος Αὔγουστος παρέσχεν ἡγεμονικὴν ἀληθῶς φιλοξενίαν εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Göthe καὶ τοῦ Schiller· ἂν δὲ ἡ Ἰταλία, ἥτις στερεῖται οὕτως εἰπεῖν ἐθνικοῦ θεάτρου, ἔχει σήμερον ἀξιολόγους θεατρικοὺς θιάσους, περιφερομένους μὲν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἀλλὰ καταλέγοντας μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῶν τὸν Rossi καὶ τὸν Salvini καὶ τὴν Pezzana, διδασκαλεῖον τῶν θιάσων αὐτῶν καὶ πρώτη των ἀφετηρία ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως τὸ ἐθνικὸν τοῦ Τουρίνου θέατρον.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν τούτων λόγων, λόγοι καθαρῶς αἰσθητικοὶ καὶ καλλιτεχνικοί, ἀπὸ τῆς φύσεως δ' αὐτῆς τοῦ θεάτρου καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ φιλολογικῆς του σημασίας συναγόμενοι, καθιστῶσιν ἀνεπίδεκτον συζητήσεως τὴν θεμελιώδη ταύτην ἀρχήν, ὅτι μόνον μόνιμος ἐθνικὴ σκηνὴ δύναται νὰ ἀναπτύξῃ τὸ θέατρον καὶ νὰ προαγάγῃ τὴν δραματικὴν τέχνην καὶ φιλολογίαν ἐν οἱᾳδήποτε χώρᾳ.

Τοὺς λόγους δὲ τούτους ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ συνοψίσω ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἂν ἐν οἱᾳδήποτε καλλιτεχνικῇ παραγωγῇ ἡ παράδοσις, ἡ μέθοδος, ἡ διδασκαλία, τὸ σχολεῖον, ὡς λέγουσι σήμερον ἐν τῇ ἑσπερίᾳ, ἀσκεῖ καὶ πρέπει ν' ἀσκῇ ἐπ' αὐτῆς ἐπίδρασιν σπουδαίαν, πολὺ σπουδαιοτέρα εἶνε καὶ πρέπει νὰ ἦνε αὕτη κατ' ἀνάγ-

κην εἰς τὴν θεατρικὴν παραγωγήν, καθ' ἣν ἡ παράδοσις, προφορικὴ πάντως καὶ ἐκ μνήμης διατηρουμένη, κληροδοτουμένη δὲ διὰ γενεῶν ἐπαλλήλων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἀνάγκην ἀπαραίτητον ἔχει, ὡς τὸ ἱερὸν τῆς Ῥώμης πῦρ, Ἑστίας καὶ Ἑστιάδων.

Ἂν δ' ἐπίσης εἶνε βέβαιον, ὅτι θέατρον καὶ κοινόν, ἠθοποιοὶ καὶ ἀκροαταὶ ἀσκοῦσιν ἀδιαλείπτως ἐπ' ἀλλήλους διαρκῆ καὶ ἀναμφήριστον ἐπιῤῥοήν, βέβαιον ἐπίσης ἀποβαίνει, ὅτι δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, εἶνε νὰ μορφωθῇ ἐπαρκῶς καὶ καλλιτεχνικῶς θίασός τις, ἂν ἡμέραν μεθ' ἡμέραν μεταλλάσσῃ ἀκροατάς, καὶ ἀναγκάζεται ἑκάστοτε νὰ ἁρμόζεται πρὸς τὰς ἀλλαχοῦ ἀλλοίας ὀρέξεις κοινοῦ διαφόρου κατά τε τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν μόρφωσιν.

Ἀλλ' ὑπέρτατος πάντων καὶ κυριώτατος λόγος ὑπερμαχῶν τῆς συστάσεως αὐτάρκους θεάτρου καὶ μονίμου θιάσου εἶνε ὁ τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ ἀνεξαρτησίας. Θεατρικὸς θίασος κινητός, ἔχων κατ' ἀνάγκην καὶ κλῆσιν ἔργον βιοποριστικὸν τὴν δραματικὴν διδασκαλίαν, ἄλλος ἄλλοτε συγκροτούμενος, καὶ μεταφέρων οὐχὶ πλέον τὴν σκηνὴν ἀλλὰ τὰς σκηνὰς αὐτοῦ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἀναλόγως τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἰσχνότητος τοῦ βαλαντίου του καὶ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἐλπίδος, ἣν παρέχει εἰς τὸν στόμαχον αὐτοῦ ἡ τοῦ καινοφανοῦς ἐκμετάλλευσις, δὲν εἶνε πλέον θίασος θεατρικός, σῶμα ὁμογενὲς καὶ ὑπὲρ τῆς τέχνης αὐτῆς ἐργαζόμενον, ἀλλ' ὅμιλος κυβιστήρων, μορφαζόντων ἐναμίλλως εἰς θεραπείαν τῶν ὀρέξεων τοῦ τρέφοντος αὐτοὺς κοινοῦ. Ὅμιλος δὲ τοιοῦτος, οὐδεμίαν ἔχων ἠθικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ἀνεξαρτησίαν, οὐδὲ τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ συντήρησιν ἐκ τῶν προτέρων ἐξησφαλισμένην, ἀναγκάζεται φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν χρηματικὴν πρόσοδον, καὶ νὰ ἀδιαφορῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τῶν παραστάσεών του καὶ τῆς προσηκούσης αὐτῶν διεξαγωγῆς. Ὑπὸ τοιούτους δὲ ὅρους εὐκόλως ἐννοεῖται, ὁποίαν λυπηρὰν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἐπί τε τοὺς ἠθοποιοὺς καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δραματολογίου των καὶ τὴν σκηνικὴν τέχνην αὐτῶν

ἢ ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἀμόρφωτος πλειονοψηφία τοῦ κοινοῦ, καὶ κοινοῦ μάλιστα διαφόρου ἑκάστοτε, μεταβαλλομένου ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς τὴν αὔριον ἀναλόγως τῶν περιπλανήσεων τοῦ θιάσου. Οἱ ἠθοποιοὶ δίδουσιν ὅ,τι θέλει καὶ ὅ,τι πληρόνει τὸ κοινόν, τοῦτο δὲ πάλιν συνειθίζει βαθμηδὸν νὰ βλέπῃ τὰς ὀρέξεις του θεραπευομένας, ἀρέσκεται ἀνεπαισθήτως διαφθειρόμενον καὶ διαφθείρει ἔτι μᾶλλον τοὺς ἠθοποιούς. Ἡ ὀλεθρία αὕτη ἀλληλεπίδρασις ἀποβαίνει ἔτι μείζων καὶ φοβερωτέρα, προκειμένου περὶ ἑλληνικοῦ κοινοῦ καὶ ἑλλήνων ἠθοποιῶν, διότι ἐκείνου μὲν ἡ πλειονοψηφία διατελεῖ ἔτι αἰσθητικῶς ἀπαιδαγώγητος, οὗτοι δὲ δὲν διακρίνονται, ὡς προεῖπον ἤδη, οὔτε εἶνε δυνατὸν νὰ διακρίνωνται ἐπὶ καλλιτεχνικῇ μορφώσει, ἢ λεπτότητι αἰσθήματος καὶ φρονήματος, ἢ καὶ στοιχειώδει κἂν συνειδήσει τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἔργου αὐτῶν.

Διὰ τοὺς λόγους λοιπὸν τούτους ἀπαραίτητος βάσις οἱασδήποτε σκοπίμου καὶ σπουδαίας ἐνεργείας πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σκηνῆς εἶνε ἡ ἵδρυσις μονίμου θεάτρου ἐκ τῶν προτέρων ἔχοντος ἠσφαλισμένην τὴν δαπάνην τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ.

Ἐννοεῖται, — καὶ οὐδόλως, ὑποθέτω, ἀπατῶμαι, μαντεύων ὁποία σκέψις ἀσχολεῖ τὴν στιγμὴν ταύτην ἕκαστον ὑμῶν, — ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται κυρίως καὶ πρὸ πάντων... χρῆμα. Ἀλλὰ τὸ χρῆμα τοῦτο, ἐρωτᾶτε βεβαίως, πῶς θέλει εὑρεθῇ; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἐλπίζω, κύριοι, ὅτι δὲν ἀναμένετε παρ' ἐμοῦ τὴν ἀπάντησιν. Ἐξομολογοῦμαι ταπεινῶς, ὅτι οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχω περὶ τὴν λύσιν τοιούτων ζητημάτων εἰδικότητα. Ὑποθέτω ὅμως, ὅτι εἴτε ἐξ ἰδιωτικῆς γενναιοδωρίας, ὁποίας εὐτυχῶς τὰ παραδείγματα οὔτε σπάνια οὔτε πενιχρὰ εἶνε παρ' ἡμῖν, εἴτε ἐκ μερίμνης κυβερνητικῆς, εἴτε καὶ ἐξ ἀνωτέρας ἔτι προνοίας, ἡ πραγματοποίησις τῶν οἰκονομικῶν ὅρων τοῦ μεγάλου τούτου ἐθνικοῦ ἔργου δὲν εἶνε ἀδύνατος οὔτε δυσχερής. Ὑπολαμβάνω δὲ καθῆκόν μου, δοθείσης τὴν στιγμὴν ταύτην τῆς εὐκαιρίας, νὰ ἀποτείνω καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὸ ἀσθενές μου φώνημα πρὸς τὰ γενναῖα τῆς Ἑλλάδος τέκνα, ἅτινα κενοῦσι καθ' ἑκάστην τὸ

βαλάντιον αὐτῶν εἰς τὰ θυλάκια τοῦ ἔθνους, καὶ νὰ ὑπομνήσω αὐτά, ὅτι οὐδεὶς ἀπολύτως οὐδεὶς δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐθνικώτερος, ὑψηλότερος καὶ εὐγενέστερος σκοπὸς χρηματικοῦ ἀφιερώματος ἢ ἡ σύστασις ἐθνικοῦ θεάτρου ἐν Ἀθήναις. Ἂς ἐνθυμηθῇ ἕκαστος αὐτῶν ὁποίαν ἀπεκόμισεν ἄφατον ψυχικὴν ἡδονήν, ἐξερχόμενος δραματικῆς παραστάσεως, ἐκ τῶν τελείων ἐκείνων, ἃς μόνον ἐπὶ τῶν πρωτευόντων θεάτρων τῆς Ἑσπερίας δύναταί τις ν' ἀπολαύσῃ· ἂς ἀναλογισθῇ πόσον γλυκὺ ἦτο τὸ δάκρυ δι' οὗ ὕγρανε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἡ δραματικὴ συγκίνησις, καὶ πόσον βαθεῖα καὶ ἀνεξίτηλος παρέμεινεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡ ὡραία ἐκείνη ἐντύπωσις ἀληθῶς καλλιτεχνικοῦ θεάματος· ἂς ἀναμνησθῇ, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἐν Ἀθήναις, οἱ τοσοῦτον ἀφθόνως σιτιζόμενοι πάντα δυνατὸν καὶ ἀδύνατον πλακοῦντα τοῦ ξένου πολιτισμοῦ, πεινῶμεν ἔτι ἁπλοῦ ἀλλ' ὑγιεινοῦ θεατρικοῦ ἄρτου, διότι ἐγνωρίσαμεν μὲν καὶ ἐγεύθημεν le Jour et la Nuit καὶ τὴν Jolie Parfumeuse καὶ τὸν Boccace, ἀγνοοῦμεν δὲ καὶ ἀκούομεν μόνον ὡς μυθεύματα ἐκ χρόνων παλαιῶν τὴν Μαρίαν Στουάρτην, καὶ τοὺς Ὁρατίους καὶ τὰς Σαβίνας, καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο καταλέγει μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς ἡ ὑγιὴς ξένη φιλολογία. Ἂς ἐνθυμηθῶσι ταῦτα, καὶ ἂν κρίνωσιν ἀξιώτερον τοῦ κόπου καὶ τοῦ χρήματος νὰ μορφώσωσιν Ἕλληνας μᾶλλον πολλοὺς ἢ σοφοὺς ὀλίγους, ἂν θέλωσι νὰ ταμιεύσωσιν, οὐχὶ τὴν ἐφήμερον αὐτῶν φήμην ἐν ταῖς στήλαις τῶν ἐφημερίδων ἀλλὰ τὴν μνήμην καὶ τὴν εὐλογίαν αὐτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ἂς μὴ λησμονήσωσι τὸ ἐθνικὸν θέατρον, ὅταν ἀποφασίσωσι καὶ πάλιν νὰ λύσωσι τὸ βαλάντιον αὐτῶν.

Ἂς ὑποτεθῇ λοιπόν, κύριοι, ὅτι εὑρέθη τὸ χρῆμα, καὶ ἂς ἐξετασθῇ ὁ πρόσφορος τῆς χρήσεως αὐτοῦ τρόπος πρὸς ἵδρυσιν ἐθνικοῦ θεάτρου. Ἵνα τοῦτο κατορθωθῇ, ἵνα ἐκ τῶν προτέρων ἐξασφαλισθῶσιν ἐπαρκῶς οἱ ὅροι τῆς μονιμότητος καὶ ἀναπτύξεως καὶ προκοπῆς αὐτοῦ, τρία τινὰ νομίζω ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα·

α') τὴν οἰκοδομὴν εἰδικοῦ καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς ἑλληνικὸν θέατρον ὁρισθησομένου κτιρίου.

β') τὴν μόρφωσιν καὶ εὐπρόσωπον συντήρησιν δραματικοῦ θιάσου.

γ') τὴν συστηματικὴν καὶ σκόπιμον κατάρτισιν δραματολογίου.

Περὶ ἑκάστου δὲ τούτων ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ ἀπασχολήσω ὑμᾶς ἐν ὀλίγοις.

Ὡς ὁ οἶκος καὶ ἡ ἑστία εἶνε ἀπαραίτητος βιωτικὴ ἀνάγκη πάσης καλῶς ἐχούσης οἰκογενείας, ὡς πᾶσα οἱαδήποτε ἐπιχείρησις ἔχει ἀνάγκην στέγης ἰδίας καὶ σκηνώματος ἀποκλειστικοῦ, ἀποτελοῦντος οὕτως εἰπεῖν τὸ ἄσυλον καὶ τὸ κέντρον τῆς ὑπὲρ αὐτῆς καταβαλλομένης ἐργασίας, οὕτω καὶ πᾶν θεατρικὸν ἵδρυμα ἔχει ἀνάγκην οἴκου ἰδίου.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη, γενικῶς καὶ ἀνεξαιρέτως σήμερον κρατοῦσα ἐν Εὐρώπῃ, εἶνε ἀνεπίδεκτος συζητήσεως. Θέατρον ἄστεγον δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἐπὶ μακρόν· θεατρικὴ δ' ἐπιχείρησις οἱαδήποτε καὶ μάλιστα θέατρον ἐθνικόν, φιλοξενούμενον προσωρινῶς καὶ κατ' ἀνοχὴν εἰς οἶκον ξένον καὶ ἀναγκαζόμενον νὰ συζῇ μετ' ἀλλοφύλων ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὀροφήν, ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐκπληρώσῃ ἐπαρκῶς καὶ ἀνέτως τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Παρ' ἡμῖν δὲ ἰδίως ἡ ἐκ τῆς συμβιώσεως ταύτης βλάβη ἤθελεν εἶναι ἔτι μείζων καὶ κατάφωρος, διότι σύνοικος τοῦ ἑλληνικοῦ θιάσου θὰ ἦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ὅμιλος μελοδραματικὸς ἀλλοδαπῶν, Ἰταλῶν ἢ Γάλλων, ὧν αἱ βιωτικαὶ ἕξεις καὶ συνήθειαι ἥκιστα βεβαίως θ' ἀπέβαινον εἰς ὄφελος καὶ οἰκοδομὴν τῶν ἑλλήνων ἠθοποιῶν. Ἀμφιβάλλω πολύ, ἂν ἡ καλλιτεχνικὴ αὐτῶν μετριότης θὰ ἐδίδασκέ τι ἀγαθὸν τοὺς ἡμετέρους· εἰμὶ δὲ τοὐναντίον βέβαιος, ὅτι ἡ κοινωνική των οὐδαμινότης πολὺ θὰ τοὺς ἔβλαπτε, καὶ ὅτι ἐπιζήμια μᾶλλον ἢ ὠφέλιμα θὰ ἤντλουν διδάγματα οἱ ἕλληνες ἠθοποιοὶ ἐκ τῆς καθημερινῆς μετ' ἐκείνων συγχρωτίσεως. Δευτέρου βεβαίως λόγου ἄξιαι, πρέπει οὐχ ἧττον νὰ μὴ λησμονηθῶσιν αἱ ἀναπόδραστοι ἐκ τῆς

συμβιώσεως ἔριδες καὶ ἀντιζηλίαι καὶ μικροφιλοτιμίαι, ἡ ἐξ αὐτῶν ἄχαρις ἄμιλλα πρὸς προσέλκυσιν θεατῶν, ἡ ἐκ παντὸς μέσου ζήτησις καὶ παρασκευὴ ψευδῶν θριάμβων καὶ χειροκροτημάτων, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ εὐνόητα σκάνδαλα, ὅσα τίκτονται αὐτομάτως οὕτως εἰπεῖν καὶ ἀνεπαισθήτως ἐκ τῆς προσεγγίσεως δύο θεατρικῶν θιάσων, περιεχόντων κατ' ἀνάγκην καὶ γυναῖκας. Τὰ σκάνδαλα ταῦτα ἑλκύουσι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ κοινόν, καὶ αὐξάνουσι τὰς χρηματικὰς προσόδους τῶν παραστάσεων· βλάπτουσιν ὅμως ἀναντιρρήτως καὶ πολλάκις ἀνεπανορθώτως τοὺς ἠθοποιούς, ζημιοῦσι τὴν τέχνην αὐτῶν καὶ παρεκτρέπουσι τῆς εὐθείας τὸ ἔργον των, ὅπερ, ὡς προέλεγον, δὲν εἶνε μόνον οὐδὲ πρέπει νὰ ἦνε ἔργον χρηματισμοῦ. Πρωτίστη ἑπομένως ἀνάγκη εἶνε ν' ἀφιερωθῇ εἰς τὸ συστηθησόμενον ἑλληνικὸν θέατρον ἴδιος καὶ ἀποκλειστικὸς οἶκος, ἐπὶ τῆς σκηνῆς δ' αὐτοῦ νὰ μὴ πατήσῃ ποτὲ διαρκῶς θίασος ἀλλόφυλος καὶ ξένος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑπάρχον ἐν Ἀθήναις παμπάλαιον παράπηγμα, τὸ κατ' εὐφημισμὸν καλούμενον θέατρον, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δυνατὸν εἶνε νὰ ἀποκτηθῇ ὁριστικῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ ἑλληνικοῦ θεάτρου, οὐδένα ἀπολύτως τῶν ἀπαραιτήτων ὅρων ὑπάρξεως θεάτρου πληροῖ, διότι καὶ ἑτοιμόρροπον εἶνε, καὶ ἀπόκεντρον καὶ ὑποτελὲς εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας τῶν θεωρείων, καὶ εἰς πᾶσαν βροχὴν καὶ πνοὴν ἀνέμου ἀναπεπταμένον, τὸ δὲ ἡμιτελὲς ἔτι νέον θέατρον ἔχει πάντη ἄλλον τὸν προορισμόν, οὐδὲ δύναται ἀνθρωπίνως ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἑλληνικῶς νὰ ὑπολογισθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀποπερατώσεως αὐτοῦ *), μόνη διέξοδος ἐξ αὐτῆς τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐνδεικνυομένη εἶνε ἡ οἰκοδομὴ νέου θεάτρου.

Δὲν διατρίβω περὶ τὰς ἀρχιτεκτονικὰς λεπτομερείας τῆς οἰκοδομῆς, διότι οὔτε τῆς ἐμῆς ἁρμοδιότητος οὔτε τοῦ παρόντος εἶνε. Νομίζω ὅμως ἀναγκαῖον νὰ παρατηρήσω τοῦτο καὶ μόνον,

*) Καὶ περατωθὲν τὸ θέατρον Συγγροῦ, ὅπερ ἐδωρήθη κατόπιν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν δῆμον Ἀθηναίων, ἀπεδείχθη δυστυχῶς, ἕνεκα τῆς κακῆς ἰδίως ἀκουστικῆς αὐτοῦ, πάντη ἀπρόσφορον εἰς δραματικὰς παραστάσεις.

ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦ νέου θεάτρου οὔτε ὑπερβολικῶς εὐρὺ οὔτε ἐπιδεικτικῶς πολυτελὲς πρέπει νὰ γείνῃ. Ἐπὶ πολλῶν δυστυχῶς πραγμάτων, καὶ κτιρίων ἰδίως, ἐφαρμόζεται παρ' ἡμῖν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη τὸ ὀλέθριον σύστημα τῆς πτωχαλαζόνος ἐπιδείξεως. Ἀρχίζομεν πάντα μεγάλα, καὶ τ' ἀφίνομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡμιτελῆ, διότι ἀπολείπουσιν ἡμᾶς τὰ μέσα τῆς ἀποπερατώσεως. Ἂς μὴ ἐφαρμοσθῇ τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ νέου θεάτρου. Ἄλλως δὲ ἄπταιστον ἀξίωμα ἐπὶ πάσης θεατρικῆς ἐπιχειρήσεως εἶνε, ὅτι προτιμότερον νὰ περισσεύωσι καθ' ἑσπέραν θεαταὶ παρὰ νὰ περισσεύωσι θέσεις. Ἂν ἐπομένως τὸ οἰκοδομηθησόμενον θέατρον δύναται νὰ χωρέσῃ ὀκτακοσίους περίπου θεατάς, πάντας καθημένους, —καὶ τοῦτο εἶνε σπουδαιότατον διὰ δραματικὰς παραστάσεις — οὐ μόνον εὐκταῖον, ἀλλ' ὑπερβαῖνον ἴσως πᾶσαν προσδοκίαν καὶ μέγα ἀληθῶς κατώρθωμα θὰ ἦνε, ἂν αἱ θέσεις αὗται πληροῦνται καθ' ἑσπέραν.

Ἂς ὑποθέσωμεν, κύριοι, ὅτι κατωρθώθη τέλος ἡ ἵδρυσις τοῦ οἴκου, καὶ ὅτι πρόκειται περὶ τῆς οἰκίσεως αὐτοῦ. Τίνες θέλουσι τὸν κατοικίσει; Ἡ ἐρώτησις αὕτη φέρει εἰς ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν προταθέντων τριῶν ζητημάτων, τοῦ περὶ τῆς μορφώσεως ἐπαρκοῦς θεατρικοῦ θιάσου.

Ὅτι οἱ πλεῖστοι δυστυχῶς τῶν ἀποτελούντων σήμερον τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς θιάσους ἠθοποιῶν εἰσὶ κατώτεροι λόγου, δυσκόλως, ὡς προέλεγον, δύναταί τις ν' ἀμφισβητήσῃ. Ὅτι ὅμως ὑπάρχουσι μεταξὺ αὐτῶν καί τινες, ἄνδρες ἰδίως, δυνάμενοι νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑγιὴς πυρὴν τοῦ μέλλοντος, μορφούμενοι ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἀναμορφούμενοι διὰ προσφόρου διδασκαλίας, δυσκόλως ἐπίσης δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὁ μὴ ἐκ γενικῆς προκαταλήψεως βάλλων λίθον κατὰ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἑλλήνων ἠθοποιῶν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε πάντη δευτερεύουσα τοῦ ζητήματος ὄψις, οὐδὲ δύναταί τις νὰ θεμελιώσῃ ἀσφαλῶς ἐπὶ τοιαύτης βάσεως τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ μέλλοντος δραματικοῦ θιάσου τοῦ νέου θεάτρου. Διότι — τίς οἶδεν; — ἴσως οἱ κύριοι

οὗτοι δὲν θελήσωσι πλέον νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος, εἰς ἣν πεποίθησιν ἔχουσιν ὅτι ἀνέβησαν, εἰς τὰς κατωτέρας τῆς μαθητείας βαθμίδας· ἴσως αἱ παλαιαὶ αὐτῶν ἕξεις ἀποδειχθῶσι τοσοῦτον βαθέως ἐρριζωμέναι, ὥστε καὶ τῆς μαθητείας ἡ κλῖμαξ νὰ μὴ ἔχῃ πλέον ἱκανὰς πρὸς κατάβασιν αὐτῶν βαθμίδας. Διὰ τοῦτο κυριώτατον μέλημα ἅμα τῇ οἰκοδομῇ τοῦ θεάτρου, ἴσως δὲ καὶ πρὸ τοῦ πέρατος αὐτῆς, πρέπει νὰ καταστῇ ὁ ἐξ ὑπαρχῆς καταρτισμὸς θιάσου νέου, ἐκ προσώπων νέων. Ὁ θίασος οὗτος θέλει, ἐννοεῖται, περιλάβει κατ' ἀρχὰς δοκίμους μόνον· διότι ὅσον εὔκολον εἶνε νὰ γνωσθῶσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐξωτερικὰ προσόντα καλοῦ ἠθοποιοῦ, τουτέστιν ἡ σωματικὴ εὐμέλεια, ἡ εὐάρεστος μορφή, τὸ μὴ χυδαῖον τοῦ ἤθους καὶ τῶν τρόπων, ἡ δραματικὴ ποιότης τῆς φωνῆς, ἡ ἀμιγὴς πάσης διαλεκτικῆς κλαγγῆς προφορὰ καὶ ἄλλα δευτερεύοντα, τοσοῦτον ὅμως δύσκολον εἶνε νὰ διακριθῇ ἐκ προχείρου ἐξετάσεως, ἂν ὁ διάθεσιν ἔχων νὰ ὑποδυθῇ τοῦ ἠθοποιοῦ τὸν κόθορνον ἐπλάσθη εὐφυῶς ἐπὶ τούτῳ. Καὶ πῶς; θέλουσιν ἴσως ἐρωτήσει πολλοὶ ἐξ ὑμῶν. Πρέπει λοιπὸν καὶ ὁ ἠθοποιὸς νὰ γεννηθῇ, ὡς ὁ ποιητής, ὡς ὁ ζωγράφος, ὡς ὁ καλλιτέχνης; Βεβαίως, κύριοι, διότι καὶ ὁ ἠθοποιὸς εἶνε καλλιτέχνης, καὶ ἀπαραίτητον ἀνάγκην ἔχει τοῦ ἐμφύτου ἐκείνου πυρός, τοῦ ἐγγενοῦς ἐκείνου ταλάντου, ὅπερ ἀδύνατον εἶνε ν' ἀποκτηθῇ διὰ μελέτης καὶ διδασκαλίας.

Ἔργον τοῦ ἠθοποιοῦ δὲν εἶνε μόνον, ὡς κοινῶς παρ' ἡμῖν ὑπολαμβάνουσιν οἱ τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο ἐκλέγοντες, νὰ ἀποστηθίζῃ καλῶς ἢ κακῶς τὸ μέρος του καὶ νὰ ἀπαγγέλλῃ αὐτὸ ἀπὸ σκηνῆς μετά τινος, πολλῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐμφάσεως, διαστέλλων μὲν ἀγρίως τὰ βλέμματα καὶ βροντοφωνῶν καὶ χειρονομῶν ὡς μύλος ἀνεμοκίνητος, ἂν τὸ μέρος του ἦνε τραγικόν, — πολλάκις δὲ καὶ ἂν δὲν ἦνε — μορφάζων δὲ τοὐναντίον καὶ κλαυσαυχενίζων ὡς κυβιστήρ, ἂν πρόκειται κωμῳδία. Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον του εἶνε πολὺ ὑψηλότερα. Ὁ ἠθοποιὸς εἶνε τὸ ὄργανον, δι' οὗ λαμβάνει σάρκα καὶ ψυχὴν τὸ δραματικὸν τοῦ

ποιητοῦ δημιούργημα· εἶνε ὁ ἑρμηνεὺς τῆς μυχίας ἐμπνεύσεως τοῦ δραματοποιοῦ· εἶνε ὁ ἀπαραίτητος οὕτως εἰπεῖν συνεργάτης του, ὁ κεκλημένος νὰ ἐμφυσήσῃ ζωὴν καὶ ψυχὴν εἰς τὰ δραματικὰ πρόσωπα, ἅτινα ἡ δημιουργὸς ἐκείνου φαντασία ἐκάλεσεν ἐπὶ τὴν σκηνὴν εἴτε ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς φαντασίας αὐτοῦ, εἴτε ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, παρόντος ἢ παρελθόντος. Ἵνα τοῦτο κατορθώσῃ ὁ ἠθοποιὸς πρέπει ἐν πρώτοις μὲν καὶ πρὸ πάντων νὰ λησμονήσῃ ἑαυτόν, τὰς ἕξεις του, τὴν φωνήν του, τὰς χειρονομίας του, τὸ ἦθός του, τὴν ἀτομικότητά του· μετὰ τοῦτο δὲ νὰ ὑποδυθῇ ἐντελῶς τὸν νέον ἄνθρωπον, ὃν ἐκλήθη νὰ παραστήσῃ ἀπὸ σκηνῆς· νὰ ἐνσαρκωθῇ τὰς ἰδέας αὐτοῦ καὶ τὰ πάθη, τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰς συνηθείας αὐτοῦ, τὴν φωνήν του, τὸ βῆμά του, τοὺς τρόπους του, καὶ αὐτὸν εἰ δυνατὸν τὸν βῆχα καὶ τὸν πταρμὸν αὐτοῦ. Ὅπως λησμονήσῃ ἐντελῶς ὁ θεατής, ὅτι βλέπει ἐπὶ σκηνῆς τὸν κύριον Γεώργιον ἢ τὸν κύριον Δημήτριον, καὶ ὑπολάβῃ ἐν στιγμῇ ἐξάλλου καὶ ἀνεξηγήτου φαντασιώσεως, — ἐκείνης ἀκριβῶς ἥτις ἀποτελεῖ τὸ δραματικὸν γόητρον — ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του ὁλόσωμον τὸν Μάκβεθ τοῦ Σακεσπείρου ἢ τὸν Φιλάργυρον τοῦ Μολιέρου, ἔχει ἀνάγκην ὁ ἠθοποιὸς πολλῆς δημιουργοῦ φαντασίας, μεγάλης ἀφαιρετικῆς ψυχικῆς δυνάμεως, ἐκτάκτου δώρου παρατηρήσεως καὶ μιμητικῆς ἱκανότητος ἐξόχου. Τὰς ἀρετὰς ταύτας, ἃς δὲν ἐδαψίλευσε δυστυχῶς ἡ φύσις εἰς πάντας τοὺς θνητούς, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ ἐμφύτους ὁ ὑποκριτής, ἵνα κληθῇ ἀληθὴς καλλιτέχνης. Ἂν δὲν τὰς ἔχῃ, εἰς μάτην κοπιᾷ. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὰς ἔχῃ, πάλιν δὲν ἀρκεῖ. Ὁ ἠθοποιὸς πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῇ. Πρέπει ἐν πρώτοις νὰ μάθῃ νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ ἀπαγγέλλῃ, οὐχὶ ὅπως ἀναγινώσκουσι τὰ παιδία τὸν Ῥοβινσῶνά των, ἀλλ' ὅπως πρέπει νὰ ἀναγινώσκεται ἓν ποίημα, εἷς λόγος ῥητορικός, μία δέησις πρὸς τὸν Θεόν, εἷς ἁπλοῦς μῦθος τοῦ Αἰσώπου. Ταῦτα δὲν ἀναγινώσκονται πάντα ὁμοίως, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ μυστήριον τῆς δραματικῆς ἀναγνώσεως. Ἐτόλμησα πρὸ ἐτῶν πολλῶν, διατελῶν μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ

σχετικῶς ἀκμάζοντος τότε ἑλληνικοῦ θεάτρου, νὰ παρατηρήσω εἰς ἕνα ἐκ τῶν ἠθοποιῶν, ὅτι δὲν ἤξευρε νὰ ἀναγινώσκῃ. — Αὐτὸ δὰ μᾶς ἔλειπε, μοῦ παρετήρησεν ὁ ταλαίπωρος, προσβληθείς, διότι δὲν εἶχεν ἐννοήσει τί ἔλεγον· αὐτὸ δὰ μᾶς ἔλειπε, ν' ἀρχίσωμεν πάλιν ἀπὸ τὸ ἄλφα βῆτα.

Ὁ ἠθοποιὸς ἐκεῖνος μοὶ ἔλεγε τότε ὅ,τι καὶ σήμερον ἔτι φρονοῦσι πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ἕλληνες ἠθοποιοί. Ἀνάγνωσις! καὶ τί αὐτῆς εὐκολώτερον; Ἀρκεῖ νὰ ἀκούωνται καθαρὰ αἱ συλλαβαί, νὰ προφέρωνται διακεκριμέναι αἱ λέξεις, νὰ σημαίνωνται τὸ πολὺ πολὺ αἱ στιγμαὶ καὶ τὰ τέλη τῶν φράσεων, καὶ . . . φθάνει· ἴσως καὶ περισσεύει.

Καὶ ὅμως, κύριοι, ἡ προσήκουσα ἀνάγνωσις οἱουδήποτε κειμένου εἶνε δυσχερέστατον καὶ δοσεκβολώτατον ἐγχείρημα, τοσούτῳ δὲ δυσχερέστερον, ὅσῳ βαθύτερα καὶ ποικιλώτερα εἶνε τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς. Ἀπὸ τοῦ ἁπλοῦ ψιθύρου τῆς ἑσπερινῆς προσευχῆς μέχρι τῆς βροντώδους φωνῆς τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τῆς ὀξείας κραυγῆς τοῦ τρόμου, ἡ φωνὴ ἡμῶν, οὐ μόνον διατρέχει κατ' ἔντασιν καὶ ποσὸν ὁλοκλήρους κλίμακας, ἀναλόγους πρὸς τὰς μουσικὰς διαπασῶν, ἀλλὰ καὶ ποικίλλεται κατὰ ποιὸν καὶ χρῶμα, οὕτως εἰπεῖν, μέχρι λεπτοτάτων καὶ σχεδὸν ἀδιακρίτων φθορῶν. Ἡ φωνὴ δὲ αὕτη, ἥτις οὐ μόνον ψάλλουσα ἀλλὰ καὶ λαλοῦσα ἁπλῶς εἶνε ἀληθὲς μουσικὸν ὄργανον, δὲν ἐδόθη ἡμῖν ὑπὸ τῆς φύσεως τελεία, ἀκριβής, ὁμοία καὶ ἠσκημένη. Ἀσκοῦμεν μὲν αὐτὴν ἀνδρούμενοι, ἀτελῶς καὶ ἀνεπιγνώστως ἐννοεῖται, ἡμεῖς οἱ μὴ ἠθοποιοί, ὀφείλουσιν ὅμως ν' ἀσκήσωσιν αὐτὴν κατὰ τέχνην οἱ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο κεκλημένοι, ἂν θέλωσι νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν ἱκανὴν εἰς ἔκφρασιν παντὸς αἰσθήματος, ἂν θέλωσι νὰ μεταδώσωσι τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην αὐτῶν συγκίνησιν εἰς τοὺς ἀκροατάς των, ἂν θέλωσιν αὐτοὶ πρῶτοι νὰ συγκινηθῶσι. Ναί, κύριοι, ἂν θέλωσιν αὐτοὶ πρῶτοι νὰ συγκινηθῶσι. Τοῦτο φαίνεται ἴσως παράδοξον εἰς πολλοὺς ἐξ ὑμῶν, καὶ ὅμως εἶνε ἀληθέστατον. Δύναταί τις ἀναγινώσκων μεγαλοφώνως ἢ ἀπαγγέλλων ποίημά τι νὰ ἦνε ἀληθῶς

καὶ ἐνδομύχως συγκεκινημένος· δὲν θέλει ἐν τούτοις κατορθώσει νὰ μεταδώσῃ τὴν συγκίνησιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀκροατήριον, ὅσον ἐπὶ τούτῳ καὶ ἂν καταβάλῃ ἀγῶνα, ἂν ἡ φωνὴ αὐτοῦ δὲν πάλλεται ἐκ τῆς ἐνδομύχου ἐκείνης συγκινήσεως. Τἀνάπαλιν δέ, ἂν ἡ φωνὴ αὐτοῦ δονῆται συμφώνως πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν ἀπαγγελλομένων, θέλει ἀναποδράστως συγκινήσει αὐτὸν πρῶτον καὶ τοὺς ἀκροατάς του κατόπιν, ἔστω καὶ ἂν οὐδεμία ἐνδόμυχος συγκίνησις εἶχε πρότερον ταράξει τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ἡ διακεκριμένη γαλλὶς ἠθοποιὸς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἡ Talma, ὅτι τὰ ὄμορφα ἄτινα ἔχυνεν ἐπὶ σκηνῆς ὡς Ἀνδρομάχη ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς φωνῆς της, ἡ δὲ πολλὴ Ῥαχὴλ ἐβεβαίου, ὅτι τότε μάλιστα ἐγοήτευε τοὺς ἀκροατὰς αὐτῆς, ὁσάκις ἡ ἰδία αὐτῆς φωνὴ ἐγοήτευε τὰ ὦτά της.

Πλὴν δὲ τῶν μυστηρίων τούτων τῆς φωνῆς, πόσα ἔτι ἄλλα ἔχει νὰ μυηθῇ ὁ ἠθοποιὸς, πρὶν ἢ κατορθώσῃ νὰ ἀναγινώσκῃ ὀρθῶς καὶ ἀπταίστως! Ἡ προφορὰ τῶν γραμμάτων, ὁ χρόνος τῶν συλλαβῶν — οὐχὶ κατὰ τὰς γραμματικὰς ἀλλὰ κατὰ τὰς δραματικὰς ἀπαιτήσεις, — ἡ στίξις τῶν φράσεων, τὸ ἐπίκαιρον τῆς ἀναπνοῆς, καὶ ἰδίως τὸ δυσχερέστατον πάντων, — ὁ τρόπος καθ' ὃν πρέπει νὰ καταλήγῃ ἑκάστοτε ἡ φράσις, ταῦτα πάντα οὔτε εὔκολα εἶνε, οὔτε ἐκ τοῦ προχείρου μανθάνονται, οὔτε αὐτοσχεδιάζονται, ὡς φαίνονται δυστυχῶς ὑπολαμβάνοντα τὰ μέλη τῶν ἑλληνικῶν θιάσων.

Καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων, προχείρων πάντως καὶ ἀτελῶν, περὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἀπαγγελίας. Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῆς πολλὰ ἔτι ἄλλα ὀφείλει νὰ διδαχθῇ καὶ νὰ μάθῃ ὁ ἠθοποιός. Ἡ χειρονομία, ἡ στάσις καὶ κίνησις τοῦ σώματος, τὸ βάδισμα, ἡ ἐνδυμασία καὶ τοῦ προσώπου ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη διαμόρφωσις, τὸ προσωπεῖον τουτέστι τοῦ ἠθοποιοῦ, ἀπαιτοῦσι μελέτην μακράν, διδασκαλίαν νοήμονα καὶ ἄσκησιν ἐνδελεχῆ.

Πῶς θὰ διδαχθῶσι ταῦτα πάντα τὰ μέλη τοῦ θιάσου, ὃν ὑποθέτομεν καλούμενον νὰ ἐγκαινίσῃ τὸ νέον ἡμῶν θέατρον;

Ἐλέχθη ἄλλοτε καὶ ὑπεστηρίχθη ὡς σκόπιμον, νομίζω δὲ μάλιστα ὅτι καὶ κατωρθώθη ἐν μέρει, χάρις εἰς γενναιόδωρον ἰδιωτικὴν χορηγίαν, νὰ ἀποσταλῶσιν εἰς Ἑσπερίαν νέοι τινὲς ἱκανῶς μορφωμένοι, ὅπως διδαχθῶσιν ἐκεῖ τὴν ὑποκριτικήν. Ἀγνοῶ, ἂν ἡ γενομένη ἀπόπειρα θέλει καρποφορήσει· τὸ εὔχομαι ἀλλὰ δὲν τὸ ἐλπίζω. Δὲν τὸ ἐλπίζω δὲ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους· πρῶτον μὲν διότι δυσχερέστατον, ἂν μὴ ἀδύνατον, ὡς προέλεγον, μοὶ φαίνεται, νὰ διαγνωσθῇ ἐκ προοιμίων, καὶ χωρὶς τῆς ἀπὸ σκηνῆς δοκιμασίας, ἂν οἱ ἀποστελλόμενοι ἔχουσιν οὐ μόνον φυσικὴν διάθεσιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ἠθοποιοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔμφυτον καὶ ἀπαραίτητον ἐπὶ τούτῳ τάλαντον· δεύτερον δὲ διότι πιθανώτερον εἶνε οἱ ἀποστελλόμενοι οὕτως ἀνεξέταστοι καὶ ἀδοκίμαστοι ν' ἀσχοληθῶσιν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ περὶ πᾶν ἄλλο ἔργον μᾶλλον ἢ περὶ τὴν ὑποκριτικήν, καὶ νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος πᾶν ἄλλο ἢ ἠθοποιοί, ἀφοῦ οὐδὲν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των συνέδεεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ θεάτρου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐπανελήφθη παρ' ἡμῖν, ἐπὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀποστολῶν, ὁ δὲ φόβος μου οὗτος δὲν εἶνε νομίζω πάντη ἀδικαιολόγητος. Οὐδὲν ἀπίθανον, ὁ ἀποστελλόμενος ἵνα σπουδάσῃ τὴν ὑποκριτικὴν νὰ ἐπιστρέψῃ, ἂν ἐπιστρέψῃ, μετά τινα ἔτη, ἀξιῶν, ἂν μή τι ἄλλο, ἀλλὰ τοὐλάχιστον νὰ καταλάβῃ ἕδραν συγκριτικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῇ, ὅτι οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐκπαιδευόμενοι ἠθοποιοὶ θὰ μορφωθῶσι φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰς ξένην γλῶσσαν, καὶ ὅτι μεγάλη εἶνε πάντοτε ἡ διαφορὰ τῆς δραματικῆς ἀπαγγελίας οὐ μόνον τοῦ ἐμμέτρου ἀλλὰ καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἄλλοτε ἐν ἐπανειλημμέναις ἐπιτροπαῖς ἀντετάχθην πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν διὰ τοιαύτης μεθόδου μόρφωσιν ἑλλήνων ὑποκριτῶν, καὶ σήμερον ἔτι φρονῶ ἀδιστάκτως, ὅτι οἱ πρῶτοι τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἠθοποιοὶ πρέπει ἀναγκαίως νὰ προπαιδευθῶσιν ἐν Ἀθήναις, ποδηγετούμενοι μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ

ἀνδρῶν σχετικῶς εἰδημόνων, ὁποῖοι δὲν λείπουσι, νομίζω, ἐν Ἀθήναις, διδασκόμενοι δὲ τελειότερον κατόπιν ὑπὸ εἰδικοῦ διδασκάλου, μετακληθησομένου ἐξ Εὐρώπης, εὐθὺς ὡς τὰ μέσα τοῦ θεάτρου τὸ ἐπιτρέψωσιν. Ἐννοεῖται, καὶ ταῦτα ἀναφέρω ἁπλῶς ὡς αὐθυπακουόμενα, ὅτι οἱ νεαροὶ θιασῶται πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ διδαχθῶσι ξέννη τινὰ γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν κατὰ προτίμησιν, ἵνα δύνανται βραδύτερον νὰ συνεννοῶνται μετὰ τοῦ ξένου διδασκάλου των· ὅτι πρέπει νὰ μάθωσι μουσικὴν καὶ χορόν, ἵνα μορφώσωσι τὴν φωνὴν αὐτῶν καὶ τὰς σωματικάς των κινήσεις, καὶ ὅτι οἱ διακριθησόμενοι ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς πρέπει ν' ἀποσταλῶσιν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὰς πρωτευούσας τῆς Ἑσπερίας πόλεις, ἵνα διδαχθῶσιν ἐξ ὄψεως καὶ ἀκοῆς τῶν μεγάλων ἠθοποιῶν ὅσα δὲν ἔμαθον οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ μάθωσιν ἐν Ἀθήναις.

Δὲν ἰσχυρίζομαι βεβαίως, κύριοι, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἀποκτήσωμεν εὐθὺς ἀμέσως καὶ διὰ μιᾶς, ὡς ἐκ θαύματος, ἠθοποιοὺς μεγάλους, δυναμένους νὰ ὑποκρίνωνται τὸν Ἄμλετ ὡς ὑπεκρίνετο αὐτὸν ὁ Devrient καὶ ὁ Dessoir, καὶ ὡς ὑποκρίνεται αὐτὸν ὁ Salvini· εἶμαι ὅμως ἀδιστάκτως πεπεισμένος, ὅτι θ' ἀποκτήσωμεν κἂν ἠθοποιούς, οἵτινες δὲν θὰ τολμῶσι νὰ τὸν ὑποκρίνωνται, καὶ τοῦτο θὰ ἦνε, νομίζω, οὐχὶ εὐκαταφρόνητον κέρδος.

Μοὶ ὑπολείπεται ἔτι, καίτοι φοβοῦμαι μὴ ἐξήντλησα ἤδη τὴν ὑμετέραν ὑπομονήν, νὰ προσθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ καταρτισμοῦ δραματολογίου.

Ὅτι ἡ ἵδρυσις μονίμου ἐθνικοῦ θεάτρου ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ τακτικὴ ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ διδαχὴ δραματικῶν ἔργων, θέλουσιν ἀναπτύξει βαθμηδὸν καὶ προαγάγει τὴν νηπιάζουσαν ἔτι δραματικὴν ἡμῶν φιλολογίαν, οὐδεμία βεβαίως ἀμφιβολία· τοῦτο δὲ ἰδίως ἔσται τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἀποτέλεσμα τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἐγχειρήματος. Μέχρις οὗ ὅμως καρποφορήσῃ ἡ ἐπὶ τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν εὐάρεστος αὕτη ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, μέχρις οὗ τὸ θέατρον γεννήσῃ ἔργα πρωτότυπα, ἀνάγκην

ἔχει νὰ ζήσῃ, καὶ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ τραφῇ. Διπλῆ δὲ πρέπει καὶ δύναται νὰ γείνῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐργασία πρὸς παρασκευὴν τῆς πρώτης καὶ προχείρου τροφῆς τοῦ νεαροῦ θεάτρου.

Πρῶτον μὲν πρέπει νὰ περισυναχθῶσι διὰ προσφόρου καὶ αὐστηρᾶς ἐκλογῆς τὰ ὁπωσδήποτε ἄξια λόγου καὶ δεκτικὰ σκηνικῆς διδαχῆς ἐκδεδόμενα ἤδη δραματικὰ ἔργα, πρωτότυπα ἢ μεταπεφρασμένα, παλαιότερα καὶ νεώτερα, καὶ νὰ ἁρμοσθῶσι μὲν πρὸς τὰς σημερινὰς ἀπαιτήσεις τῆς γλώσσης ὅσα τυχὸν ἐξ αὐτῶν ἤθελον εἶναι ἀπηρχαιωμένα, νὰ διασκευασθῶσι δὲ δι' εὐλαβοῦς διορθώσεως ὅσα ἤθελον κριθῇ μὴ δυνάμενα ἄλλως νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς σκηνικῆς παραστάσεως. Αἱ ἐλαφραὶ αὗται διασκευαὶ καὶ διορθώσεις εἶνε συνηθέσταται σήμερον εἰς πάντα τὰ δραματικὰ θέατρα τῆς Ἑσπερίας, οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀσέβεια πρὸς τὴν μνήμην τῶν ποιητῶν. Δεύτερον δέ, — καὶ τοῦτο εἶνε τὸ ἀναγκαιότερον, — πρέπει νὰ ἐκλεχθῶσι καὶ προταθῶσιν εἰς μετάφρασιν ξένα δραματικὰ προϊόντα, κλασικὰ ἢ νεώτερα, χρήσιμα καὶ πρόσφορα εἰς τὸ ἀρτιγενὲς ἑλληνικὸν θέατρον καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, νὰ γείνῃ δὲ τοῦτο ὑπὸ ἁρμοδίων προσώπων, ἅτινα καὶ θέλουσι κρίνει τὰς ἑλληνικὰς αὐτῶν μεταφράσεις. Περιττόν, ἐννοεῖται, εἶνε καὶ νὰ παρατηρηθῇ κἂν, πόσον σπουδαία πρέπει νὰ καταβληθῇ προσοχὴ περί τε τὴν ἐκλογὴν τῶν δραμάτων καὶ τὴν γλῶσσαν τῆς μεταφράσεως. Ἱκανῶς μέχρι τοῦδε ἐγέλασε τὸ κοινόν, βλέπον διακωμωδούμενα ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς πάντα σχεδὸν τὰ μεγάλα δραματικὰ πρόσωπα τῆς ξένης φιλολογίας. Ἂς μὴ φορτισθῇ καὶ ἡ ῥάχις τῶν νέων ἠθοποιῶν διὰ τοιούτων κολοσσιαίων ὄγκων, ὑφ' οὓς πολλάκις καὶ πρὸς θυμηδίαν μόνον τῶν θεατῶν κατεσυντρίβησαν ἠθοποιοὶ μεγάλοι καὶ ὀνομαστοί. Οὐ μόνον περιττὸν καὶ ἄσκοπον εἶνε, ἀλλὰ καὶ ἀσεβὲς πρὸς τὴν δόξαν τῶν μεγάλων ποιητῶν, νὰ μεταποιῶμεν εἰς κωμωδίας τὰ ἔργα των. Ἀρκετὰ δ' ἐπίσης διεσκέδασαν ἕως σήμερον οἱ ἀκροαταὶ τῶν ἑλληνικῶν παραστάσεων, ἀκούοντες τὰς ὑπηρετρίας ὁμιλούσας ὡς βιβλία — κατὰ τὴν κοινὴν φράσιν — καὶ τῶν ἠθοποιῶν τὴν οὐχὶ

λίαν εὐκίνητον γλῶσσαν περιπλεκομένην εἰς τὸν ἀδιεξίτητον λαβύρινθον φράσεων συνθηματικῶν. Καιρὸς εἶνε γλῶσσα τῆς σκηνῆς νὰ γείνῃ ἡ ἀληθής, ἡ φυσική, ἡ ὁμιλουμένη ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἵνα καὶ οἱ ὑποκριταὶ δύνανται νὰ τὴν ὁμιλῶσιν ἀπροσκόπτως, καὶ οἱ ἀκροαταὶ νὰ τὴν ἀκούωσι χωρὶς δυσφορίας ἢ μειδιάματος.

Περαίνων, κύριοι, τὴν πρόχειρον ταύτην καὶ ἀτελῆ πάντως μελέτην περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν νομίζω ἐφικτὴν τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σκηνῆς, ἀπέχω παντὸς λόγου περὶ ἄλλων τινῶν δευτερευόντων ζητημάτων, ὁποῖα εἶνε τὸ τῆς διοικήσεως τοῦ θεάτρου, τὸ τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ μέλλοντος τῶν ἠθοποιῶν, τὸ τῆς ἀμοιβῆς τῶν συγγραφέων καὶ μεταφραστῶν, τὸ τῆς νομικῆς περιφρουρήσεως τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ἰδιοκτησίας καὶ εἴ τι ἄλλο ἐπουσιωδέστερον. Περὶ τούτων εὔκαιρον ἀφορμὴν σκέψεως καὶ ἐνεργείας θέλει παράσχει ἡ ἵδρυσις τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ θιάσου αὐτοῦ ὁ καταρτισμός. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς εὐχηθῶμεν, ἐφ' ὅσον δὲν δυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἄλλο τι περισσότερον, νὰ ἐπιστῇ μὲν ταχέως ἡ ὥρα ἐκείνη, νὰ συναντηθῶμεν δὲ καὶ πάλιν ἑσπέραν τινά, ὅσον τὸ δυνατὸν προσεχῆ, κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ θεάτρου, καὶ νὰ εὐφημήσωμεν, οὐχὶ ἐξ ἀνοχῆς ἢ παρακλήσεως, ἀλλ' αὐθορμήτως καὶ ἐξ ἐνδομύχου ὑπαγορεύσεως τὸν νεαρὸν αὐτοῦ θίασον.

Η ΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ ΑΪΝΕ *)

Κύριοι,

Οὐδὲν ἴσως νέον οὔτε ἀπροσδόκητον θέλω εἴπει πρὸς ὑμᾶς, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ φιλομούσου τῶν Ἀθηνῶν κοινοῦ, τοῦ κοινοῦ δηλαδὴ τοῦ διατρίβοντος εὐαρέστως περὶ τὰ προϊόντα τῆς ξένης μᾶλλον ἢ τῆς πατρίας φιλολογίας, ἀγνοοῦσι τὸν Ἑρρῖκον Ἄϊνε. Λέγων ἀγνοοῦσι δὲν ἐννοῶ βεβαίως — ἄπαγε τῆς βλασφημίας, — ὅτι εἶνε εἰς αὐτοὺς ἄγνωστον τὸ ὄνομα, οὐδ' ὅτι δὲν ἔτυχε ν' ἀναγνώσωσι ποτὲ ἢ ν' ἀκούσωσιν, ὅτι ὁ καλούμενος οὕτω ὑπῆρξε διάσημος γερμανὸς ποιητὴς καὶ λογογράφος, ὅτι διεκρίθη ἰδίως καὶ ἀκουστὸς ἐγένετο διὰ τῶν γαλλιστὶ γραφέντων καὶ δημοσιευθέντων ἔργων αὐτοῦ, ὅτι ἔζησε τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς του ἐν Παρισίοις, ὅπου καὶ ἀπεκλήθη ὑπὸ τοῦ Θιέρσου ὁ εὐφυέστατος γάλλος μετὰ τὸν Βολταῖρον, ὅτι ἐφάνη ἀγαπῶν καὶ ἠγάπησεν ἴσως — εἶπον πολλοὶ — τὴν Γαλλίαν πολὺ πλέον τῆς πατρίδος του, ὅτι ἐσατύρισε τὴν Γερμανίαν πολὺ δηκτικώτερον ἢ ὅσον ἐνέπαιζε τὴν Γαλλίαν, ὅτι οὐδεὶς ἴσως ἄνθρωπος γνωστὸς μὲν εἰς αὐτὸν ἢ ἄγνωστος — ἀδιάφορον — ἀλλὰ γνωστὸς ὅμως καὶ διάσημος εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν δημόσιον, διέφυγε τοὺς ὀξεῖς ὀδόντας τῆς εἰρωνείας καὶ χλεύης του, καὶ ὅτι, πλὴν Ναπολέοντος τοῦ πρώτου καὶ τῆς γυναικὸς ἐν γένει, — ἤτοι πρώτης ἢ τελευταίας — οὐδέν, ἀπολύτως οὐδὲν ἄλλο εὑρέ ποτε χάριν πρὸ τῆς δυσκόλου καὶ φιλέριδος καὶ φιλοψόγου αὐτοῦ ψυχῆς.

*) Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ τῇ 6 Μαρτίου, καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῶν 22 καὶ 29 Μαρτίου 1887.

Γνωρίζουσιν ἴσως πολλοὶ ὅσα ἀνεπαρκῆ πάντως καὶ πολὺ τῆς ὑποθέσεως ἐλαφρότερα ἐγράφησαν μέχρι τοῦδε ἑλληνιστὶ περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν Ὁδοιπορικῶν εἰκόνων μᾶλλον ἢ τοῦ ποιητοῦ τῆς Βίβλου τῶν ἀσμάτων. Ἔτυχε δὲ πιθανῶς ὀλίγοι ἐκ τῶν πολλῶν νὰ ἀναγνώσωσι καὶ τὰς ἀτυχεῖς ἀποπείρας μεταφράσεως λυρικῶν τινων ποιημάτων του, τὰς ὀφειλομένας εἰς τὸν ἄξεστον κάλαμον ἑνὸς τῶν γονιμωτάτων δυστυχῶς ἐπικῶν καὶ δραματικῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος.

Ἠξεύρουσιν ἴσως ἄλλοι, οἱ οἰκειότερον διακείμενοι πρὸς τὰς μελέτας τῆς γαλλικῆς κριτικῆς, ὅτι ὁ Ἄϊνε ἐπανηγυρίσθη πάντοτε, καὶ ζῶν καὶ θανών, ὑπὸ τῶν γάλλων λογίων ὡς εὐφυέστατος γάλλος πεζογράφος, οὗτινος αἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ μελέται, αἱ ὁδοιπορικαὶ σκιαγραφίαι καὶ αἱ κριτικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ διατριβαὶ πλήθουσι μὲν ἅλατος καὶ πνεύματος, κατακλύζονται δὲ ἰδίως ὑπὸ τοῦ παραδόξου ἐκείνου, ἱλαροῦ συνάμα καὶ μελαγχολικοῦ σαρκασμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων, ὅστις ἐκλήθη μὲν humour ὑπὸ τῶν ἄγγλων, ἠδύνατο δὲ ἴσως οὐχὶ ἀτυχῶς νὰ ὀνομασθῇ κλαυσίγελως ἑλληνιστί, συνάπτων οὕτως εἰς μίαν μορφὴν Ἡράκλειτον καὶ Δημόκριτον, τὸ δίδυμον ἀληθῶς ἔμβλημα τοῦ Swift, τοῦ Sterne, τοῦ Thackeray, τοῦ Jean Paul καὶ τοῦ Heine.

Γνωρίζουσι τέλος ὀλίγοι καὶ τοὺς φοβεροὺς κεραυνούς, δι' ὧν οἱ πλεῖστοι τῶν γερμανῶν λογοκριτῶν ἐκεραύνωσαν ἄλλοτε, ὀλίγοι δ' ἔτι εὐτυχῶς ἐξακολουθοῦσιν ἔτι κεραυνοῦντες τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, ἀληθῆ μὲν ἔχοντες λόγον τῆς ἐχθρότητος αὐτῶν καὶ πικρίας τὴν δριμύτητα, δι' ἣς ἐφάνη οὗτος ἀρτύων πολλαχοῦ ὅσα ἔγραψε περὶ Γερμανίας καὶ τῶν συγχρόνων αὐτῷ διαπρεπῶν ἀνδρῶν της, πρόφασιν δὲ μόνον καὶ πρόσχημα τοῦ ἀμειλίκτου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολέμου των τὴν ἔκλυσιν δῆθεν τῶν ἠθῶν τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν ῥευστότητα τοῦ χαρακτῆρός του, τὴν ἀδικαιολόγητον δῆθεν εἰρωνείαν καὶ χλεύην, ἣν ἐπετηδεύθη σχεδὸν πάντοτε ὁ Ἄϊνε λαλῶν περὶ τῶν τιμιωτάτων καὶ προσφιλεστάτων τῆς ἀνθρωπότητος ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, τὸν ἀνεξήγητον

κατ' αὐτοὺς ἐμπαιγμόν, εἰς ὃν παρέδιδεν ἐπὶ τέλους θῦμα τὰς τρυφερωτάτας τῶν συγκινήσεών του, καὶ τὸν ἀπροσδιόνυσον γέλωτα εἰς ὃν κατέληγε πολλάκις τὰ θερμότατα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δάκρυα.

Πόσα δὲ ἀληθῶς τοιαῦτα καὶ τοιούτοις ὅμοια δὲν ἐγράφησαν περὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης ποιητικῆς ὑπάρξεως, ἥτις εἵμαρτο μὲν νὰ τακῇ ὡς κηρὸς ἐν δεκαετεῖ μαρασμῷ καὶ ὀδύνῃ ὑπὸ τὴν βαρεῖαν παλάμην τῆς βιωτικῆς δυστυχίας, οὐδὲ στιγμὴν ὅμως διέλιπε μέχρις ἐσχάτης αὐτῆς πνοῆς ἀκτινοβολοῦσα τὸ φέγγος τῆς ποιητικῆς μεγαλοφυΐας, καὶ ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς ὀνομαστῆς ἐκείνης Matratzengruft, του στρωμναίου του τάφου, ὡς ἀπεκάλει τὴν κλίνην του ὁ φθίνων ἐν νόσῳ ποιητὴς, ἀνταναπέλλουσα εἴς τε τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς ἀπωτέρω φίλους τὴν ἱλαρότητα πᾶσαν τῆς εὐφυΐας της καὶ τὸ ἀδιάπτωτον τῆς εἰρωνείας αὐτῆς μειδίαμα.

Πόσον τοιοῦτον νόθον νόμισμα δὲν ἐκυκλοφόρησε καὶ δὲν κυκλοφορεῖ ἔτι ἐν τῇ παγκοσμίῳ φιλολογικῇ ἀγορᾷ, ὡς μέτρον δῆθεν τῆς ποιητικῆς καὶ λογογραφικῆς ἀξίας τοῦ γράψαντος τὸ Προσκύνημα καὶ τοὺς Ἐξορίστους Θεούς!

Πλὴν ταῦτα πάντα, καὶ γνωστὰ ἂν ὑποτεθῶσι πρὸς στιγμὴν εἰς τοὺς ἀκροατάς μου, οὐ μόνον ἥκιστα ἀρκοῦσιν εἰς γνῶσιν τοῦ ποιητοῦ Ἄϊνε, οὐ μόνον συγχέουσι, καὶ συγχέουσιν ἀδίκως καὶ ἀτόπως, ὡς πολλάκις μέχρι τοῦδε συνέβη καὶ εἰς ἄλλους μεγάλους ποιητὰς, τὸν ποιητὴν καὶ τὸν παραγνωρισθέντα ἄνθρωπον, τὸν πολίτην καὶ τὸν συκοφαντηθέντα λογογράφον, ἀλλὰ βλάπτουσι μάλιστα καὶ παραμορφοῦσιν ἀδιαγνώστως τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ εἰκόνα, διαστρέφουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, καὶ ἀλλοιοῦσι παντελῶς τὸν τύπον ἐκεῖνον, τὸν μοναδικὸν μέχρι τοῦδε καὶ ἀνέφικτον πιθανῶς ἐν τῷ μέλλοντι, τοῦ ποιητικοῦ ταλάντου τοῦ Ἄϊνε, ὃν μόλις ἐσχάτως, ἀπὸ τεσσάρων καὶ πέντε ἐτῶν, ἤρχισεν ἀπαθέστερον ἐρευνῶσα ἡ κριτική, δὲν κατώρθωσεν ὅμως ἔτι νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ τιμήσῃ προσηκόντως.

Ἐπιλαμβανόμενος νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς εὐμενεῖς μου ἀκροα-

τὰς τὸν μέγιστον ἀναντιῤῥήτως τῶν νεωτέρων λυρικῶν ποιητῶν τῆς Γερμανίας, φρονῶν δέ, ὅτι κύριος καὶ δεσπόζων χαρακτὴρ παντὸς μεγάλου ποιητοῦ, ἰδίως λυρικοῦ, ἀπαραίτητον δὲ προσὸν καὶ μέτρον μάλιστα τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ἀρετῆς εἶνε τοῦτο ἰδίως, — νὰ γνωρίζεται ὁ ποιητὴς ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐκ τούτων καὶ διὰ τούτων πρὸ παντὸς ἄλλου θέλω προσπαθήσει νὰ σκιαγραφήσω ὀλίγων μεγάλων γραμμῶν τὴν εἰκόνα του, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ θέλω πειραθῇ νὰ ἀναπαραστήσω πρὸ τῶν ὀμμάτων ὑμῶν τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις συκοφαντηθεὶς καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ὡς ἄνθρωπος, εἶχεν ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ γνωρισθῇ κάλλιον καὶ νὰ τιμηθῇ δικαιότερον ὡς ποιητής.

Δὲν ὑπάρχει δὲ ἴσως ποιητὴς ἄλλος — ἐκ τῶν ἀξίων, ἐννοεῖται, τοῦ μεγάλου τούτου ὀνόματος — δυνάμενος πιστότερον καὶ ἀκριβέστερον νὰ γνωσθῇ ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ ὡς ποιητὴς καὶ ὡς ἄνθρωπος, ἢ ὁ Ἑρρῖκος Ἄϊνε. Εἰς αὐτὸν μάλιστα δύναταί τις ἀπταίστως νὰ ἐφαρμόσῃ τοὺς λόγους τοῦ Schiller·

ich will dich durch die Sache sehn,

καὶ ἀναγινώσκων τὰ ποιήματά του, τά τε παλαιότερα καὶ νεώτερα, τά τε φαιδρὰ καὶ βαρύθυμα, τά τε δηκτικῆς εἰρωνείας μεστὰ καὶ τὰ ὑπερχειλῆ ἐρωτικῆς περιπαθείας, νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἀληθῶς ἐνσαρκούμενον ὁλόσωμον πρὸ τῆς φαντασίας του, νὰ ἀκούσῃ τὴν παράδοξον καὶ πλήρη γοητείας κλαγγὴν τῆς φωνῆς του, νὰ ταπεινώσῃ τὸ βλέμμα πρὸ τῆς φλογὸς τῶν ὀμμάτων του, καὶ νὰ ἱλαρυνθῇ μὲν πολλάκις ἐκ χαρᾶς, νὰ φρικιάσῃ δὲ ἴσως ἐνίοτε ἐκ πόνου ἀνεξηγήτου πρὸς τὸ μειδίαμά του.

Πρὶν ἢ ὅμως ἀνοίξω ἐνώπιον ὑμῶν τὴν μεγάλην κειμηλιοθήκην τοῦ ποιητοῦ, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ δανεισθῶ παρὰ τοῦ πεζογράφου τὴν βαθυτάτην ἐκείνην ἀλληγορίαν, ἐν ᾗ φαίνεται συμβολικῶς συνοψίσας τὴν εἰκόνα τοῦ βίου του·

« Γνωρίζετε, λέγει που τῶν πεζῶν του ἔργων ὁ Ἄϊνε*), γνω-

*) Ἐν τῷ Schwabenspiegel (Heine's Sämmtl. Werke, Τομ. 14 σελ. 106).

ρίζετε τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου ἐκείνου ἱππότου, ὅστις εἰσῆλθε ποτὲ εἰς τὸ μαγευμένον δάσος; Χρυσῆ ἦτο ἡ κόμη του, καὶ ἀλαζὼν ἔνευε τοῦ κράνους του ὁ λόφος· ἡ παρειά του ἔφλεγε πορφυρᾶ ὑπὸ τὸ διάτρητον γεῖσον τῆς περικεφαλαίας του, καὶ σφριγῶσα ἔσφυζεν ἡ καρδία του ὑπὸ τὸν στιλπνὸν αὐτοῦ θώρακα. Ἀλλ' ἐντὸς τοῦ δάσους παράδοξον ἔπνεον οἱ ἄνεμοι πνοήν. Ἀπαισίως ἐσάλευον τὰ δένδρα, καὶ ἀσχήμως παραμορφούμενα ὑπεδύοντο που καί που διεστραμμένας μορφὰς ἀνθρωπίνας. Ἀπὸ τοῦ φυλλώματος ὑπέφωσκε πολλαχοῦ φανταστικόν τι ὄρνεον λευκόν, οἱονεὶ σαρδώνειον τρύζον καὶ χλευαστικῶς γελῶν, παντοῖα δὲ μυθικὰ θηρία διωλίσθαινον ὡς σκιαὶ διὰ τοῦ δρυμοῦ. Ἐνίοτε ἠκούετο ἄδων καὶ ἄκακός τις σπῖνος, προέκυπτε δὲ πολλαχοῦ διὰ τῶν πλατυφύλλων περιπλοκάδων καὶ χάριέν τι εὔμορφον ἄνθος. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς ἱππότης, ὅστις πάντοτ' ἐπροχώρει, ἀνέκραξε τέλος ὑπερφίαλος: Πότε θὰ φανῇ λοιπὸν ὁ ἀντίπαλος, ὅστις θὰ μὲ νικήσῃ; Ἐφάνη τότε προσερχόμενος, οὐχὶ μὲν εὐσταλὴς ἀλλ' οὐδὲ καὶ πολὺ κλονούμενος, ὑψηλός τις καὶ ἰσχνὸς ἱππότης, κλειστὸν ἔχων τὸ γεῖσον τοῦ κράνους του, καὶ ἔστη τοῦ νεανίου ἀντιμέτωπος. Ὁ λόφος τῆς περικεφαλαίας του ἔκαμπτετο τεθλασμένος, ἡ πανοπλία του ἦτο ἐφθαρμένη μᾶλλον ὑπὸ τοῦ χρόνου ἢ κακή, τὸ ξίφος του ὀδοντωτὸν ἀλλ' ἐκ καλλίστου χάλυβος, καὶ ὁ βραχίων του κραταιός. Ἀγνοῶ πόσον ἠγωνίσθησαν πρὸς ἀλλήλους οἱ δύο· πρέπει ὅμως ἱκανὸν χρόνον νὰ διήρκεσεν ὁ ἀγών, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐφυλλορρόησαν τὰ δένδρα, καὶ ἐπὶ μακρὸν ἔμειναν φαλακρὰ καὶ ὑπὸ ψύχους τρέμοντα. Εἶτα ἐβλάστησαν πάλιν καὶ ἀνεχλόασαν ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ περιετέλλοντο οὕτως αἱ ὧραι τῶν καιρῶν, χωρὶς κἂν νὰ τὸ αἰσθανθῶσιν οἱ δύο μαχηταί, οἵτινες ἐπάτασσον ἀδιακόπως ἀλλήλους, ἄγριοι μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀδυσώπητοι, ἠπιώτεροι δὲ κατόπιν, ἔπειτα σχεδὸν ἀπαθεῖς, μέχρις οὗ τέλος κατέβαλον ἀδρανεῖς οἱ βραχίονες των τὰ ξίφη, καὶ ἤνοιξεν ἑκάτερος τὸ γεῖσον τοῦ κράνους του. Λυπηρὸν καὶ ἀποτρόπαιον ὑπῆρξε τὸ θέαμα! Ὁ εἷς τῶν δύο ἱπποτῶν, ὁ εἰς ἀγῶνα προκληθεὶς μα-

χητής, ἦτο νεκροῦ εἴδωλον, λιπόσαρκον δὲ κρανίον ἐφάνη μορφάζον ὑπὸ τὸ ἀναπετασθὲν τῆς περικεφαλαίας του γεῖσον. Ὁ ἄλλος ἱππότης, ὁ νέος καὶ σφριγῶν εἰσελθὼν εἰς τὸ δάσος, εἶχε νῦν ὄψιν γέροντος πελιδνὴν καὶ κατεσκληκυῖαν, ἡ δὲ κόμη του ἦτο λευκὴ ὡς χιών. Ἀπὸ τῶν ὑψικορύφων δένδρων ἔτρυζε πάντοτε σαρδώνειον καὶ ἐγέλα χλευάζον τὸ φανταστικὸν λευκὸν ὄρνεον».

Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ταῦτα γράφων ὁ ποιητὴς τῆς Βίβλου τῶν ἀσμάτων ὑπηνίσσετο αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐν διαρκεῖ καὶ ἀδιαλλάκτῳ ἀγῶνι μέχρι προώρου γήρως ἀναλωθεῖσαν νεότητα του, ἣν ἀμείλικτος εἵμαρτο νὰ καταπίῃ νόσος. Οὕτω δὲ ἀντελήφθη τῆς ἀλληγορίας ταύτης καὶ ὁ νεώτατος καὶ ἀκριβέστατος τῶν γερμανῶν βιογράφων καὶ ἐκδοτῶν τοῦ ποιητοῦ, ὁ Γουσταῦος Karpeles, παρατιθέμενος αὐτὴν ἐν προοιμίῳ τῆς περὶ τοῦ ποιητοῦ βιογραφικῆς μελέτης του. Ἀλλ' οὐδεμία ἐπίσης ἀμφιβολία διὰ τὸν μελετήσαντα τὰ παντοῖα μὲν καὶ ποικίλα, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν φέροντα πανταχοῦ σφραγῖδα τῆς ἀτομικότητός του ἔργα τοῦ ποιητοῦ, ὅτι ὑπὸ τὸ ἀλληγορικὸν αὐτὸ μυθολόγημα εἰκόνιζεν ὁ Ἄϊνε, ὡς ἐν ἀορίστῳ καὶ μεγάλῳ σκιαγραφήματι, τὸ βιωτικὸν ὁμοίωμα τοῦ καθόλου ἀνθρώπου, οὗτινος ἀρτιώτατος ἀναμφηρίστως τύπος ὑπῆρξεν αὐτός.

Ἂν εἶνε βέβαιον, καὶ εἶνε ἀναντιρρήτως, — οὐδεμία δὲ εἰς ἀπόδειξιν ὑπάρχει ἀνάγκη τῆς ἐπικουρίας τῶν νεωτέρων δογμάτων τῆς Δαρβινικῆς φιλοσοφίας — ὅτι ὁ ἀγὼν μόνον, ὁ διαρκὴς καὶ ἀδιάπτωτος ἀγών, εἶνε ζωή, καὶ ὅτι ἡ ζωή, ἡ ἀληθὴς καὶ ζῶσα ζωή, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀγὼν ἀκήρυκτος καὶ ἀμείλικτος, ἀγὼν κατὰ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντων, ἀγὼν οὐχὶ καταπαύων, ἀλλὰ διαιωνιζόμενος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀτόμου, οὐδεμία τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀληθεστέρα εἰκὼν τῆς φοβερᾶς ἐκείνης μονομαχίας, ἣν ἠκούσατε πρὸ μικροῦ μεταξὺ τοῦ νεαροῦ ἱππότου καὶ τοῦ θανάτου.

Νεαρὸς καὶ ἀκμαῖος, πλήρης ἐλπίδων καὶ σφρίγους, εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν κονίστραν τοῦ βίου. Ἄπληστον διαστέλλεται τὸ στῆθός του πρὸς τὴν ὕπαιθρον αὔραν, φαιδρὸν ἀνοίγεται τὸ

ὄμμα του πρὸς τὸ φῶς, ἡ καρδία του πάλλεται ἀνυπόμονος ἐκ πόθων, καὶ ἡ διάνοιά του ἵπταται κούφη πρὸς τὰ ὕψη, οὐδεμίαν κορυφὴν ὑπολαμβάνουσα ἀπρόσιτον, οὐδὲ φραγμὸν οἱονδήποτε ἢ βάραθρον ἀνυπέρβατον. Τὸ εὔτονον βῆμά του φέρει αὐτὸν ὑπόπτερον εἰς τὰ πρόσω, καὶ τὸ διαρρέον τὰς φλέβας του θερμὸν αἷμα κρατύνει τὸν βραχίονά του εἰς πᾶσαν ἐπιβολήν. Πάντα ποθεῖ, καὶ ὅσα ποθεῖ τὰ νομίζει πρόχειρα καὶ κατορθωτά. Εἶνε τόσον ὡραία καὶ τόσον εὔκολος ἡ ζωή, ψιθυρίζει εἰς αὐτὸν ἡ καρδία του. Καὶ τί ἐμποδίζει νὰ τὴν ἀπολαύσῃς, ὑπολαμβάνει μαυλίζων τὴν καρδίαν ὁ ἄπειρος ἔτι καὶ ἀταλαιπώρητος νοῦς. Καὶ ὁ ἄνθρωπος προχωρεῖ ἀπτόητος εἰς κατάκτησιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, πλῆρες ἔχων ἀγάπης τὸ στῆθος καὶ μεστὴν πλάνης τὴν κεφαλήν. Εἶνε ἕτοιμος νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν πρῶτον τυχόντα, νὰ παραδώσῃ μεγαλοφωνῶν εἰς τῶν ἀνέμων τὰς πτέρυγας πᾶν αὐτοῦ αἴσθημα, καὶ νὰ κηρύξῃ ἀνυπόστολος τὰ φρονήματά του πρὸς τὰ πλήθη, — τοὺς ἀδελφούς, ὡς νομίζει, καὶ φίλους του. Ἀλλ' εἰς τὸ ἄκρον ἀμέσως τῆς πρώτης ἀτραποῦ, ἣν παρῆλθε τὸ βῆμά του, ὀρθοῦται πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀκατάβλητος ἐκεῖνος γίγας, ὃν καλοῦσι μὲν ἄλλοι ζωὴν καὶ ἄλλοι θάνατον, ἀλλ' ὅστις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ὠμὴ καὶ ἀνυπόκριτος πραγματικότης, ἡ δι' ἀκαταπόνου ἐργασίας φθείρουσα διαρκῶς καὶ ἀνανεοῦσα τὸν κόσμον, ἡ δύναμις ἐκείνη ἡ συντρίβουσα τὰ ἄτομα εἰς ἄπαυστον δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος, ἡ ἐκ τοῦ θρήνου τῶν πονούντων καὶ τοῦ γέλωτος τῶν χαιρόντων ἀπαρτίζουσα τὴν ἐναρμόνιον συναυλίαν τοῦ ἀπείρου. Πρὸς τὴν πραγματικότητα ταύτην, τὴν σκαιὰν καὶ τραχεῖαν, ἀλλ' ἀληθῆ καὶ ἀναπόδραστον, συνάπτει ἐκὼν ἄκων τὴν ἀτέρμονα πάλην ὁ ἄνθρωπος, σπανιώτατα νικῶν καὶ πάντοτε σχεδὸν ἡττώμενος. Ἀλλ' ἄλλην ὅμως ἄλλος συγκροτεῖ τὴν μάχην πρὸς τὸν ἀκατάβλητον πολεμιστήν. Οὗτος μὲν πίπτει κατὰ τὰ πρῶτά του βήματα συντετριμμένος, οὐδ' ἀνεγείρεται πλέον. Ἐκεῖνος δὲ προχωρεῖ γενναιότερος, σχίζων τὰς χεῖράς του κατὰ τῶν τριβόλων τῆς ὁδοῦ, αἱμάσσων τοὺς πόδας ἐπὶ τῶν βράχων, καὶ παλαίων

ἀνένδοτος πρὸς πάντας, ὅσους ὑπολαμβάνει φράσσοντας εἰς αὐτὸν τὴν μακρὰν ὁδόν, τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν εὐτυχίαν. Ἄλλος ἐπιτηδειότερος κύπτει, ὁσάκις δὲν δύναται νὰ παρέλθῃ ὄρθιος, διολισθαίνει ἕρπων διὰ τῶν βάτων, αἵτινες φράσσουσι τὴν ὁδόν του, περικάμπτει μᾶλλον τὰ ἐμπόδια ἀντὶ νὰ τὰ ὑπερβῇ, καὶ ἀντὶ νὰ ἀπολέσῃ ἐν τῇ πάλῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμά του, προτιμᾷ νὰ θυσιάσῃ μικράν τινα ἢ μεγάλην μερίδα τῆς ὑπερηφανείας του, μεῖζον ἢ ἔλασσον ποσὸν τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ καὶ πεποιθήσεων, ἀποβάλλων οὕτω βαθμηδὸν ἀνὰ πάντα τῆς ὁδοῦ σταθμὸν ὅσα τῶν ἐφοδίων του βαρύνουσι τοὺς ὤμους ἢ ἀνακόπτουσι τὸ βῆμα, καὶ ὑπολαμβάνων τέλος, ὅτι μέγα τι κατώρθωσεν, ἂν ἔφθασεν εἰς τὸ μοιραῖον τέρμα πλουσιώτερος μὲν ἴσως τὸ βαλάντιον καὶ ὑψηλότερος πιθανῶς τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ πτωχότερος βεβαίως τὴν καρδίαν καὶ κενότερος τὴν κεφαλήν. Εἶνε ἀληθὲς, ὅτι τοῦτον ἐπευφημοῦσιν οἱ θεαταί· τὸν ἄλλον ἐμπαίζουσι συνήθως, τὸν πρῶτον δ' ἐκεῖνον τὸν ἀτυχῆ, τὸν ἐνωρὶς ἐκλιπόντα, οὐδὲ κἂν συρίζουσιν. Ἀλλ' εἶνε ὅμως ἐπίσης ἀληθές, ὅτι πολὺ πλέον τοῦ κύψαντος, τοῦ τετραποδητὶ διελθόντος τὴν ἀτραπὸν τοῦ βίου καὶ εὐφημηθέντος ἴσως διὰ τὴν ἐπιτηδειότητά του, πολὺ πλέον αὐτοῦ διέμεινεν ἀληθὴς ἄνθρωπος ἐν τῷ βιωτικῷ ἀγῶνι ὁ ὄρθιος παλαίσας καὶ βάψας διὰ τοῦ αἵματός του τὰς ἀκάνθας τῆς ὁδοῦ. Δὲν ἀπεδύθη οὗτος τὸν ἀληθῆ, τὸν ἀτελῆ μὲν πάντως ἀλλ' ἀνθρώπινον ὅμως ἄνθρωπον, ὅπως ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν δυσχερειῶν τοῦ βίου, καὶ κατακτήσῃ ὅ,τι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἤθελεν ἴσως περιφρονήσει μόλις κατακτηθέν. Δὲν κατηράσθη ὑποκριτικῶς τὴν ζωὴν, οὐδὲ ἤλειψε τὰς παρειάς του ψευδοῦς ὠχρότητος ψιμύθιον, ἵνα κινήσῃ τὸν ἔλεον καὶ καρπωθῇ τὰ συμπαθῆ δῆθεν δάκρυα τῶν θεωμένων. Δὲν ἔπνιξε τοὺς παλμοὺς τοῦ στήθους του, οὐδὲ παρεχάραξε τὰ ἀληθῆ του αἰσθήματα, οὐδὲ παρέπλασε τὰ φρονήματα του, ἐξαγοραζόμενος τοὺς καιροὺς καὶ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γενόμενος ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ. Δὲν ἀπέῤῥιψεν, ὡς ἄχρηστον φορτίον κατὰ τὴν ἀνάντη τοῦ βίου ἀτραπόν, τὰς ἐλπίδας του

καὶ τοὺς πόθους του, οὐδ' ἔπνιξε μόλις γεννωμένας τὰς ἀγάπας του καὶ τὰ μίση του, οὐδὲ συνηλλάγη πρὸς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, οὐδ' ἐβαυκάλησεν εἰς ὕπνον ἐγκαίρου ῥαστώνης τὴν διάνοιάν του, ὅπως ἀρέσῃ κοιμώμενος μᾶλλον ἢ γρηγορῶν. Δὲν ἐκάλυψε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἴδῃ, οὐδ' ἔθηκε θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη του, ἵνα μὴ λαλήσῃ. Ἔμεινε καθ' ὅλον τὸ τραχὺ αὐτοῦ στάδιον ἀληθὴς ἀνήρ, ἀληθὴς ἄνθρωπος, πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις διατηρῶν καὶ πάσας τὰς ἀδυναμίας, ἔχων τὸ αἴσθημα ἀνεπίπλαστον καὶ ἀνυπόκριτον τὸ φρόνημα, λαλῶν ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας του, καὶ πράττων ὅσα ὑπηγόρευε μὲν πρακτέα ὁ νοῦς, ὑπελάμβανε δὲ πρακτὰ ὁ βραχίων. Διετήρησε μέχρι τέρματος τῆς μοιραίας τρίβου πλήρη καὶ ἀκήρατον τὴν ἀτομικότητά του· ἂν δέ, ἀνύσας τὸ στάδιον, εὑρέθη ἐλπίδων πτωχότερος καὶ κενότερος πόθων, εἰς ὀλιγώτερα πιστεύων καὶ περὶ μικρότερα πλανώμενος, δὲν ἐπώλησεν ὅμως τὰς ἰδέας του ἀντὶ πινακίου φακῆς, οὐδὲ διέλυσε διὰ τῆς ἰδίας πνοῆς τὰς χιμαιρικὰς αὐτοῦ ἐλπίδας καὶ πλάνας. Τὸν κατέβαλεν ἴσως ὁ κλύδων τοῦ βίου, ἀλλὰ δὲν ἔκαμψεν ὅμως τὰ νῶτά του κερδοσκόπος ὑστεροβουλία, οὐδὲ ἀνέλυσεν ἡ βιωτικὴ ἀνάγκη τὴν πικρίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ εἰς ἀνελευθέρου κολακείας μέλι. Τοιοῦτος ἀληθὴς ἄνθρωπος ὑπῆρξεν ὁ Ἄϊνε ὡς ποιητής. Ἀσφαλῶς δὲ δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ περὶ αὐτοῦ, ὅτι κατά τε τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας του, ἐν ὅλῃ τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἀδυναμίᾳ τῆς καρδίας του, ὑπῆρξεν ἀναντιῤῥήτως ὁ ἀνθρωπότατος τῶν νεωτέρων ποιητῶν. Ὁ χαρακτήρ του δὲ οὗτος εἶνε κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ κλείς, ἡ ἀνοίγουσα τὰ ἄδυτα ἄλλως βάθη τοῦ ποιητικοῦ του ἐργαστηρίου, ἡ μόνη λέξις ἡ λύουσα τὸ αἴνιγμα τῶν φαινομένων ἀντιφάσεων καὶ ἀντιθέσεων τοῦ ποιητικοῦ του ταλάντου, αἵτινες τοσοῦτον πολλάκις παρήγαγον τοὺς κριτικοὺς εἰς ἄδικον αὐτοῦ ὑποτίμησιν καὶ ἀναίτιον καταδίκην.

Καταδίκην δὲ λέγων, δὲν ἐννοῶ βεβαίως τὴν εὐεξήγητον ἐκείνην ἀποδοκιμασίαν, ἣν ἐξήνεγκον κατ' αὐτοῦ οἱ συμπατριῶταί

του λογοκρίται, δικαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχοντες ἀφορμὴν ὅσα ἐκεῖνος ἐν συγγνωστῇ μᾶλλον ἢ δικαίᾳ παραφορᾷ ἔγραψε κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ ἰδίως τῆς Πρωσίας. Περὶ ταύτης ἄκαιρος μὲν ἐνταῦθα θὰ ἦτο πᾶς λόγος, ἀναρμόδιος δὲ βεβαίως ὁ λέγων.

Ἐννοῶ μᾶλλον τὴν γενικὴν ἐκείνην ἀποδοκιμασίαν τῆς εἰρωνικῆς χροιᾶς, ἥτις ἐπανθεῖ εἰς τὰ πλεῖστα αὐτοῦ ποιήματα, τῆς χλεύης, ἥτις διαστέλλει σχεδὸν πανταχοῦ τὰ χείλη τοῦ ποιητοῦ, τῆς ὠμότητος οὕτως εἰπεῖν, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων του, καὶ τῆς ἀνεξηγήτου κατ' ἐπιφάνειαν ἀντιφάσεως, ἥτις χωρίζει πολλαχοῦ τὰ ἰδιοτρόπως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συνδεόμενα ἐναντιώτατα τῶν πραγμάτων, περιπάθειαν ἐξ ἑνὸς καὶ ἀδιαφορίαν ἐξ ἑτέρου, συγκίνησιν ἀληθῆ καὶ χλεύην σαρκάζουσαν, κατηφῆ μελαγχολίαν καὶ ἱλαρὰν φαιδρότητα, δάκρυα καὶ γέλωτα, σπασμὸν ὀδύνης καὶ μορφασμὸν ἐμπαιγμοῦ.

Πάντα ταῦτα κατηγορήθησαν τοῦ Ἄϊνε ὡς μέγιστα ποιητικὰ ἁμαρτήματα, ἱκανὰ κριθέντα ὑπὸ πολλῶν ὅπως στερήσωσιν αὐτὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ τίτλου τοῦ ποιητοῦ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπικριτῶν του εἶπον λησμονηθέντες, ὅτι πλεῖστα τῶν ἀσμάτων αὐτοῦ εἶνε τὰ κάλλιστα, ὧν ἔχει νὰ δείξῃ ὁ γερμανικὸς Παρνασσός, ἀλλ' εἶνε δυστυχῶς ἐπίσης ἀληθές, ὅτι προσέθηκαν ἄλλοι, ἐνθυμούμενοι τί εἶπον ἐκεῖνοι, ὅτι ὁ Ἄϊνε ἔφθειρε τὴν γερμανικὴν ποίησιν, ὅτι τὴν σεμνότητα καὶ φαιδρότητά της μετέβαλεν εἰς βωμολοχίαν καὶ μορφασμούς, ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς πατρίδος του ἐπέδρασεν ὀλεθρίως ἡ ποιητικὴ του παραγωγή, ἡ οὐδὲν περιέχουσα γενναῖον αἴσθημα οὔτε ἰδέαν μεγάλην.

Διατί δὲ ταῦτα πάντα;

Διότι ὁ Ἄϊνε ὑπῆρξεν, ὡς προέλεγον, ὁ μᾶλλον ἄνθρωπος πάντων τῶν νεωτέρων ποιητῶν· οὐδέποτε διανοηθεὶς νὰ ὑποτάξῃ τὰ ἀκραιφνῆ του αἰσθήματα εἰς τὰς ψευδεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ συνθηματικὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, οὐδέποτε περικόψας τὸ φρόνημά του ἐκ δυσωπίας ἢ φόβου, οὐδέποτε χαλινώσας τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ. Ἀφῆκε πάντοτε νὰ ῥεύσῃ τὸ δάκρυ του, ὁσάκις

ἠσθάνετο τὸν ὀφθαλμόν του ὑγραινόμενον ἐκ λύπης ἢ χαρᾶς· ἀφῆκε πάντοτε νὰ ἀνατείλῃ εἰς τὰ χείλη του ὁ γέλως, οὐδὲ συνεστάλη νὰ καγχάσῃ πολλάκις πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὀδύνην, ὁσάκις τὸ φύσει φιλόγελων καὶ σατυρικὸν αὐτοῦ πνεῦμα συνελάμβανεν ἐπ' αὐτοφώρῳ κλαυθμηρίζουσαν ἀκαίρως ἢ ἀτόπως συγκινουμένην τὴν καρδίαν του. Δὲν ἐσπόγγισεν ὅμως καὶ τότε τὰ δάκρυά του, οὐδ' ἠσχύνθη διὰ τὴν πρὸ μικροῦ περιπάθειαν αὐτοῦ. Τοιοῦτος δὲ εἶνε, εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς, ὁ ἀληθὴς ἄνθρωπος, ὁ ἀτελὴς μὲν ἴσως ἐξ ἐπόψεως ἀνωτέρας, τῆς τοῦ φιλοσοφικοῦ του δῆθεν προορισμοῦ, τέλειος ὅμως ἐν τῇ ἀτελείᾳ του, καὶ διὰ τοῦτο φίλτατος πάντοτε καὶ ἀρεστὸς εἰς τὰ πλήθη, τὰ πιστότερον ἐκπροσωποῦντα τὸν καθόλου ἄνθρωπον, ἀμεσώτερον δὲ διὰ τοῦτο καὶ εἰλικρινέστερον συμπάσχοντα καὶ συγχαίροντα εἰς τὰς χαρὰς αὐτοῦ καὶ τὰς λύπας. Τοιοῦτος δὲ εἶνε καὶ πρέπει νὰ ἦνε ὁ ἀληθῶς ἀνθρώπινος, ὁ καθ' αὐτὸ δημοτικὸς ποιητής, καὶ τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ ἀοιδὸς τῆς Βίβλου τῶν ἀσμάτων.

Ὁ χαρακτὴρ οὗτος τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ὃν ἐσχάτως μόλις ἐφάνησαν ἀναγνωρίζοντες εἰς τὸν Ἄϊνε οἱ νεώτεροι κριτικοί, οἱ δικαιότερον καὶ ἀμεροληπτότερον διατεθειμένοι νὰ κρίνωσιν αὐτόν, μοὶ ἀπεκαλύφθη τὸ πρῶτον καὶ βαθυτάτην εὐθὺς τότε μ' ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν, ὅτε πρὸ εἰκοσιπέντε ὅλων ἐτῶν, ἄωρος ἔτι νεανίας, ἔναυλον δὲ τηρῶν τὴν ἠχὼ πάσης τῆς συνθηματικῆς ῥωμαντικότητος τοῦ Lamartine καὶ τοῦ Hugo, ἀνεγίνωσκον τὸν Ἄϊνε ἐν Βερολίνῳ, τέρπων διὰ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τὰς ἀπεράντους καὶ ἀτερπεῖς νύκτας βαρυτάτου γερμανικοῦ χειμῶνος,— χειμῶνος δέκα καὶ ὀκτὼ βαθμῶν ὑπὸ τὸ μηδέν. Μεσημβρινὸν φυτόν, ἀνάρπαστον ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων γενόμενον, καὶ μεταφυτευθὲν ἀπὸ θερμοῦ ἡλίου εἰς μέσον παγετῶν καὶ χιόνων καὶ ὁμίχλης, ἠσθανόμην αἴφνης, ἐνῷ ἀνεγίνωσκον, θαλπόμενα τὰ στήθη μου, σφοδρότερον παλλομένην τὴν καρδίαν μου, καὶ ἀναπτερουμένην τὴν διάνοιαν πρὸς τὰ πευκόφυτα βουνὰ τῆς πατρίδος καὶ τὸν γαλανόν της οὐρανόν, καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἤκουον ἐν τῷ βάθει

τῆς ψυχῆς μου τὴν λαλιὰν τῆς ἀθανάτου ἡμῶν δημοτικῆς μούσης φιλίως ἀνταποκρινομένην εἰς τὴν μοῦσαν τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ, καὶ ἀπεκοιμιζόμην ἐν στιγμαῖς μαγευτικῆς ἐκστάσεως ὑπὸ τὴν ἐναρμόνιον διωδίαν τῶν ἑτερογλώσσων δημοτικῶν ἀσμάτων. Εἶνε δυνατόν, ἠρώτων ἐμαυτόν, νὰ ἔχωσι τοσοῦτον ὁμοίαν τὴν μορφὴν καὶ τὴν φωνήν, τοσοῦτον ὁμογενῆ τὴν ἀλήθειαν τῶν νοημάτων καὶ τὸ ἀνεπίπλαστον τοῦ αἰσθήματος, τοσοῦτον ἀπαράλλακτον τὴν ἐγκράτειαν τῆς ἑρμηνείας καὶ τὸ ἀπέριττον καὶ ἀφελὲς τῆς φράσεως, τοσοῦτον τέλος πάρισον τὸ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς καρδίας τὸ σφρῖγος, τὴν παῤῥησίαν τοῦ πάθους καὶ τὴν ἱλαρότητα τῆς χαρᾶς, ποιητικὰ προϊόντα τοσοῦτον μακρὰν ἀλλήλων προελθόντα εἰς φῶς, αὐτὰ μὲν ὑπὸ τὸν ἀνέφελον καὶ θάλποντα ἥλιον τῆς μεσημβρίας, ἐκεῖνα δὲ ὑπὸ τὸν συννεφῆ οὐρανὸν τῆς ὁμιχλώδους ἄρκτου; Πόθεν αὐτῶν ἡ συγγένεια, καὶ τίς αὐτῶν ὁ κρύφιος καὶ μυστηριώδης σύνδεσμος; Διατί τὸ ἀλλόθρουν ἑκατέρου φώνημα ἔχει τοσοῦτον ὁμοίαν τὴν κλαγγὴν καὶ τοσοῦτον ὁμοίως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ψυχῆς μου; Ἔκλειον τὰ βλέφαρα βεβαρημένα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ ἔβλεπον τότε διὰ τῶν ὀμμάτων τῆς ψυχῆς, ἐν παραδόξῳ φαντασιώσει, παρερχομένας ἐνώπιόν μου χειροπιαστάς, ὡς λέγει ὁ ἑλληνικὸς λαός, τὰς ἀθανάτους ποιητικὰς μορφὰς τῆς Μάνας μὲ τοὺς ἐννιὰ γυιούς, καὶ τῆς Μάνας μὲ τὸν Γιαννάκη, τὴν Λενιὼ καὶ τὴν Λορελάϋ, τὴν Εὐγενοῦλα καὶ τὴν Μαριὼ μὲ τὸν Γιάννη. Τὰ θαυμάσια δίστιχα τῆς ἑλληνικῆς δημοτικῆς ποιήσεως συνεπλέκοντο πρὸς τὰ μαγικὰ τετράστιχα τοῦ Ἄϊνε, καὶ ἡ γοητευτικὴ αὐτῶν ἁρμονία μ᾽ ἐνανούριζεν εἰς ὕπνον ἀγαλλιάσεως καὶ χαρᾶς, ἐνῷ ἡ καρδία μου ἔλυε τὸ αἴνιγμα τῆς παραδόξου ἐκείνης ὁμοιότητος. Ἡ ἀλήθεια τοῦ πάθους καὶ ἡ ἀφέλεια τοῦ αἰσθήματος, ἡ ἐγκράτεια τῆς φράσεως καὶ τὸ παντελῶς ἀνεπιτήδευτον τῆς μορφῆς, τὸ ἀπέριττον τοῦ στίχου καὶ ἡ φυσική, ἀβίαστος μελῳδία του, κύριοι καὶ ἀπαραίτητοι χαρακτῆρες πάσης δημοτικῆς, γνησίας καὶ ἀληθοῦς ποιήσεως, συναπετέλουν τὸν τύπον τῆς πνευματικῆς

ἀτομικότητος τοῦ μεγάλου γερμανοῦ ποιητοῦ. Τὸν τύπον δὲ τοῦτον, ὅστις τοσοῦτον εἶχε γοητεύσει τὰς μονήρεις χειμερινάς μου ὥρας ἐν Βερολίνῳ, ἀπεφάσισα εὐθὺς ἔκτοτε, ἅμα σχολῆς περισσεύσας, νὰ περιβάλω ἑλληνικὴν ἐσθῆτα, πολιτογραφῶν οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ τὴν γερμανικὴν μὲν τὸ φρόνημα ἀλλὰ γνησίως ἑλληνίδα τὴν ψυχὴν Μοῦσαν τοῦ ποιητοῦ τοῦ Προσκυνήματος, ἥτις ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του ἐνέπνεεν ἔτι εἰς αὐτὸν τοὺς ὡραίους τούτους στίχους :

Stets wird geschieden sein der Menschheit Heer
In zwei Partein: Barbaren und Hellenen!

Πολλὰ ἔκτοτε παρῆλθον ἔτη, εἰς πολλὰ δὲ καὶ ἀλλότρια μὲ ἀπησχόλησεν ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ βίου ἡ τύρβη· ἀλλ' ἡ προσφιλὴς ἐκείνη ἐπιβολὴ παρέμενε πάντοτε ἀδιασάλευτος τῆς καρδίας μου σκοπός, καὶ μόλις ἐσχάτως τὸ παρελθὸν θέρος, — οὐδ' ἐγὼ ἠξεύρω πῶς — εὐμουσότερος ἴσως ἐπὶ τῶν ἐρήμων βράχων τῆς Φρεαττύος γενόμενος — ἐπεχείρησα τὸ ἔργον, καὶ ἐπέρανα αὐτὸ ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατὸν καὶ σκόπιμον. Λέγω δυνατόν, διότι δὲν μὲ ἠπάτα ἡ πολλαχοῦ παντελὴς ἀδυναμία τῆς δι' ἑλληνικῆς λαλιᾶς ἀποδόσεως νοημάτων ἀποκλειστικῶς γερμανικῶν, οὐδ' ἐπεχείρησα ἑπομένως νὰ μεταφράσω τὰ ἀμετάφραστα. Λέγω δὲ σκόπιμον, διότι δὲν ἐλησμόνουν τὴν ἀφετηρίαν μου, οὐδ' ἐννόουν νὰ παραιτηθῶ τῆς προθέσεως ἣν ἀρχῆθεν εἶχον, τοῦ νὰ καταστήσω δηλαδὴ ἀληθινὰ δημοτικὰ ἑλληνικὰ ποιήματα ὅσα τοιαῦτα τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ ἠδύναντο νὰ περιβληθῶσι τὸ ἔνδυμα τῆς δημώδους ἡμῶν ποιήσεως ἀκήρατα ὁπωσδήποτε καὶ ἀλώβητα.

Ἐπέτυχον ἆρά γε τοῦ σκοποῦ; ἢ, ἐὰν ἐσφάλην αὐτοῦ, ἐσφάλην τοσοῦτο μόνον, ὅσον ἐπιεικῶς εἶνε ἐπιτετραμμένον εἰς μεταφραστὴν λυρικῶν ποιημάτων ;

Περὶ τούτου θέλετε, κύριοι, κρίνει εὐθὺς ἀμέσως, διότι καιρὸς εἶνε, — λέγει βεβαίως δυσφοροῦσα ἡ ἡμετέρα ὑπομονή, — νὰ γνωρισθῆτε τέλος μετὰ τοῦ ποιητοῦ, ὃν ἐκλήθητε νὰ γνωρίσετε.

Ὁ ἄξων τοῦ ποιητικοῦ ταλάντου τοῦ Ἄϊνε τοὺς δύο τούτους κυρίως εἶχε πόλους· τὸν ἔρωτα καὶ τὴν σάτυραν. Καὶ τὰ μὲν ἐρωτικά του ποιήματα, τὰ καὶ ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερα, εἶνε τὰ γενικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα· ἐκ τῶν σατυρικῶν του δὲ καὶ τῶν παιγνιωδῶν ἢ εἰρωνικῶν τὰ πλεῖστα ἀναφέρονται εἰς πρόσωπα ἢ πράγματα στενῶς συνδεδεμένα πρὸς τὰς βιωτικὰς περιστάσεις τοῦ ποιητοῦ ἢ πρὸς τὸν καθόλου γερμανικὸν ἐθνικὸν βίον, καὶ εἶνε διὰ τοῦτο δυσπροσιτώτερα εἰς ξένον ἀκροατὴν ἢ ἀναγνώστην, μὴ διατελοῦντα οἰκείως πρός τε τὸν γερμανικὸν βίον καὶ τὴν σύγχρονον τῆς χώρας τοῦ ποιητοῦ ἱστορίαν· τούτου δ' ἕνεκα καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων, ἅτινα θέλετε ἀκούσει, εἶνε ἐκ τῶν ἐρωτικῶν ἀσμάτων τοῦ Ἄϊνε.

Ὁ ποιητὴς ἡμῶν, κύριοι, ἠγάπησε πολύ, ἀλλ' ἠγάπησεν ὡς ἄνθρωπος. Ἡ γυνὴ ἢ κυριολεκτικώτερον καὶ ἀκριβέστερον αἱ γυναῖκες τοῦ Ἄϊνε δὲν ἔχουσι τὸν νεφελώδη καὶ ἰδανικὸν τύπον τῆς γυναικὸς τοῦ Lamartine, οὐδὲ εἶνε ἀφύσικα καὶ ὑπεράνθρωπα κατασκευάσματα ὡς ἡ γυνὴ τοῦ Hugo, ἢ δαίμονες ὡς αἱ γυναῖκες τοῦ Byron, ἢ ἄγγελοι ὡς αἱ γυναῖκες τῶν ὠχρῶν ποιητῶν τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς. Εἶνε ἁπλῶς γυναῖκες, οὐδὲν πλέον, οὐδὲν ἔλαττον· καὶ ὁ ἔρως του πρὸς αὐτὰς εἶνε ἔρως ἀνθρώπινος, ἔρως ἀληθινός, ἀγαπῶν τὴν ζωήν, τὸ φῶς καὶ τὴν χλόην, προτιμῶν ν' ἀπολαμβάνῃ μᾶλλον καὶ νὰ γελᾷ ἢ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ τήκεται, δακρύων μὲν ἐνίοτε ἐπὶ τῇ ὀδύνῃ του, ἀλλὰ μὴ λησμονῶν ὅμως καὶ νὰ σπογγίσῃ ἐγκαίρως τὰ δάκρυά του, στενάζων ἐνίοτε, ἀλλὰ καὶ μειδιῶν μετὰ μικρὸν διὰ τοὺς στεναγμούς του, καταρώμενος πολλάκις καὶ ἀπελπιζόμενος, ἀλλ' οὔτε αὐτοκτονῶν ἐξ ἔρωτος οὔτε ἀπειλῶν νὰ αὐτοκτονήσῃ.

Πῶς τὸν ἔρωτά του αὐτόν, ἢ κάλλιον τοὺς ἔρωτάς του, ἔψαλεν ὁ Ἄϊνε, θέλουσιν αἰσθητότερον καταδείξει ὑμῖν τὰ ἑπόμενα ποιήματα :

Ὅπου πέσῃ ἕνα μου δάκρυ,
Γίνετ' ὥμορφο λουλοῦδι,
Κι' ὅπου πάῃ στεναγμός μου,
Γίνετ' ἀηδονιοῦ τραγοῦδι.

Ἔλ' ἀγάπα με,... νὰ γείνουν
Τὰ λουλούδια ὅλα δικά σου,
Καὶ νὰ τραγουδοῦν ἀηδόνια
Στὰ παράθυρά σου.

—

Δὲ μ' ἀγαπᾷς, δὲ μ' ἀγαπᾷς!
Θαρρεῖς, κακὸ μοῦ κάνει;
Σὲ βλέπω,... εἶμαι βασιληάς!
Μὲ φτάνει.

Δὲ μ' ἀγαπᾷς. Τὸ στόμα σου
Τὸ λέει κι' ὅρκο πιάνει·
Ἂς τὸ φιλοῦσα μιὰ φορά!
Μὲ φτάνει.

—

Νἄξεραν τὰ λουλουδάκια,
Ἡ καρδιά μου πῶς πονεῖ,
Θὰ ἐδάκρυζαν μαζή μου,
Νὰ μοῦ γιάνουν τὴν πληγή.

Νἄξεραν τὰ ἀηδονάκια,
Πῶς εἶμ' ἄῤῥωστος βαρειά,
Θὰ μοῦ τραγουδοῦσαν ὅλα
Εὔθυμη παρηγοριά.

Νἄξεραν ψηλὰ τ' ἀστέρια
Πόσω καίω καὶ πονῶ,
Θἄπεφταν νὰ μοῦ μιλήσουν
Κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Ἄχ! κανένα δὲν τὸ ξέρει,
Καὶ τὸ ξέρει μόνο μιά...
Κείνη ποὖκαμε κομμάτια
Τὴ φτωχή μου τὴν καρδιά.

—

Γιατ' εἶν' τὰ ῥόδα δίχως χάρι;
Γιατί, ἀγάπη μου καλή;
Γιατί τὸ γιοῦλι 'ς τὸ χορτάρι
Ὅπως μιλοῦσε δὲ μιλεῖ;

Γιατί λυπητερὸ τραγοῦδι
Λὲν τὰ πουλιὰ πρωΐ πρωΐ;
Γιατί μυρίζει τὸ λουλοῦδι
Σὰ λείψανο χωρὶς ζωή;

Γιατί δὲ λάμπει, δὲ ζεσταίνει
Ὁ ἥλιος ἀπ' τὸν οὐρανό;
Γιατ' εἶν' ἡ γῆ σκοτεινιασμένη
Σὰ μνῆμα μαῦρο, σκοτεινό;

Γιατί κ' ἐγὼ εἶμαι βουρκωμένος,
Γιατί, ἀγάπη μου χρυσῆ;
Γιατ' εἶμαι μόνος ὁ καϋμένος;
Γιατί μ' ἀρνήθηκες ἐσύ;

—

Τὸ κόκκινό σου μάγουλο
Φλογίζει καλοκαῖρι·
Μὰ τὴ μικρή σου τὴν καρδιὰ
Παγόνει τοῦ βοῤῥηᾶ πνοή.

Αἴ! πῶς θ' ἀλλάξουν ὅλ' αὐτά,
Χρυσό μου περιστέρι!
Θὰ χειμωνιάσ' ἡ ὄψι σου,
Καὶ ἡ καρδιά σου θὰ καῇ!

—

Πῶς νὰ κοιμᾶσαι ἥσυχα μπορεῖς;
Δὲ ξέρεις ὅτι ζῶ κι' ἀναστενάζω;
Δὲ ξέρεις, ἂν μὲ πιάσῃ ὁ θυμός,
Πῶς τὸ ζυγό μου 'ς τὴ στιγμὴ τὸν σπάζω;

Ἕνα τραγοῦδι λέει παλαιό,
Πῶς ἕνα πεθαμένο παλληκάρι
Τὴν ἐρωμένη του νύχτα βαθειὰ
Ἦλθε μαζὴ 'ς τὸ μνῆμα νὰ τὴν πάρῃ.

Αἴ! ζαχαροπλασμένο μου κορμί!
Ἄκουσε νὰ σοῦ εἰπῶ κ' ἐγὼ ἕνα πρᾶμμα·
Ἀκόμη ζῶ, κ' εἶμαι πειὸ δυνατὸς
Ἐγὼ ἀπ' ὅλους τοὺς νεκροὺς ἀντάμα.

—

Κάτω ἀπ' τὸ δέντρο τὸ ξερὸ
Ἀκοῦς ἀέρας νὰ σφυρίζῃ,
Κ' ἐπάνω σου ὁ οὐρανὸς
Μὲ μαῦρα σύννεφα γεμίζει.

Νεκρὰ εἶν' ὅλα γύρω σου,
Οἱ κάμποι ὅλοι γυμνωμένοι . . .
Χειμῶνας ἔξω, μέσα σου,
Καὶ ἡ καρδιά σου παγωμένη.

Ἔμπρός σου κάτω ἔξαφνα
Πούπουλο ἄσπρο σὲ τρομάζει·
Σοὺ φαίνεται, τὸ χιόνι του
Τὸ δέντρο ἐπάνω σου τινάζει.

Δὲν εἶνε χιόνι, ἔννοια σου!
Καὶ σὺ τὸ βλέπεις σὲ λιγάκι·
Μόν' εἶνε τῆς ἀμυγδαλιᾶς
Τὸ πρώϊμο ἄσπρο λουλουδάκι.

Ἄχ, τί μαγεία εἶν' αὐτή!
Μέσ' 'ς τὸ χειμῶνα βλέπεις Μάη·
Τὸ χιόνι ἄνθος γίνεται,
Καὶ ἡ καρδιά... ξαναγαπάει.

—

Οὕτως ἠσθάνθη καὶ οὕτως ἔψαλε τὸν ἔρωτα ὁ μέγας δημοτικὸς ποιητὴς τῆς Γερμανίας.

Ποίαν δὲ καὶ πόσην ἔχουσι τὴν χάριν καὶ τὴν φαιδρὰν εἰρωνείαν τὰ παιγνιώδη ποιήματά του, καταφαίνεται ἐκ τῶν ἑξῆς ὀλίγων·

Ἄχ, τί καλοὶ οἱ καλοθεληταί μου!
Μοῦδωκαν συμβουλαὶς μὲ προθυμία,
Μοῦ εἶπαν, νὰ μὴ βιάζωμαι ποτέ μου,
Καὶ θἄχω ὅλη τους τὴν προστασία,

Τί προστασία! Θἄμουν πεθαμένος,
Θὰ εἶχ' ἀπὸ τὴν πεῖνά μου ψοφήσει,
Ἂν δὲ βρισκόταν κἄποιος, ὁ καϋμένος,
Νὰ μὲ κυττάξῃ καὶ νὰ μὲ φροντίσῃ.

Καλή του ὥρα! Μοῦδωσε νὰ ζήσω,
Νὰ φάω καὶ νὰ πιῶ. Δὲν τὸ ξεχάνω!
Κρῖμα ποῦ δὲ μπορῶ νὰ τὸν φιλήσω, ...
Γιατ' εἶμ' ἐγὼ ὁ ἴδιος ποῦ τὸ κάνω.

—

Ὅταν γενῇς γυναῖκά μου,
Νὰ ἰδῇς ζωὴ καὶ κόττα!
Χορὸ καὶ διασκέδασι,
Καὶ μουσικαὶς καὶ φῶτα!

Φώναζε, ἂν θέλῃς, γρίνιαζε..
Ὅλα σοῦ τὰ χαρίζω·
Μὰ νὰ παινᾷς τοὺς στίχους μου!
Ἀλλέως σὲ χωρίζω.

—

Τὸ γράμμα ποῦ μοῦ ἔγραψες
Δὲ μοῦ πικραίνει τὴν καρδιά.
Δὲ θέλεις, λές, νὰ μ' ἀγαπᾷς·
Ἀλλὰ τὸ λὲς πλατειά, φαρδειά!

Σελίδες ὅλαις δώδεκα,
Καὶ κἄτι γράμματα ψιλά!
Γιὰ μόνο: ξεφορτώσου με
Γράφει κανεὶς τόσο πολλά;

—

—Ἄχ, τί χαριτωμένος ποιητής,
Τί μέλι 'ς τὰ τραγούδια του, τί χάρι!
Νἄταν ἐδῶ κοντά, γιὰ πληρωμὴ
Ἕνα φιλὶ τῆς καθεμιᾶς νὰ πάρῃ.

—Ἄχ, τί χαριτωμέναις, τί καλαὶς
Κυρίαις,—πῶς τὰ λὲν χαριτωμένα!
Τὸ ξέρουν, πῶς μακρυά τους εἶμ' ἐγώ,
Μακρυά, μὲ χείλια ξενηστικωμένα.

Τί τἄφελος γι' αὐτὸν ποῦ τουρτουρᾷ,
Ἂν λάμπει ἀλλοῦ ὁ ἥλιος καὶ ζεσταίνει;
Ἢ μὴ θαρροῦν, πῶς μὲ φιλιὰ τοῦ νοῦ
Καρδιὰ ποῦ ἀδυνάτησε παχαίνει;

—

Δὲ θέλω οὐρανό, οὐδὲ παράδεισο,
Ποῦ καθενὸς τὸ στόμα εὐλογεῖ.
Δὲ βρίσκω ἐκεῖ γυναῖκες ὡραιότεραις
Ἀπ' ὅσαις βρῆκα κάτω ἐδῶ 'ς τὴ γῆ.

Κανεὶς ἐκεῖ μὲ τὰ φτερά του ἄγγελος
Σὰν τὴ γυναῖκά μου δὲ θὰ βρεθῇ.
Νὰ κάθομαι νὰ ψαίλνω μέσ' 'ς τὰ σύννεφα;
Ἂς λείπῃ! ὅποιος θέλει ἂς τὸ ποθῇ.

Θαρρῶ, θεέ, πῶς εἶνε τὸ καλλίτερο
Νὰ μὲ ἀφήσῃς εἰς τὸν κόσμο αὐτό.
Νὰ μοῦ γιατρέψῃς κἄπως τὸ κουφάρι μου
Καὶ νὰ μοῦ στείλῃς καὶ κανὰ λεπτό.

Τὸ ξέρω, πῶς ὁ κόσμος εἶνε ἄθλιος,
Γεμᾶτος ἁμαρτίαις καὶ κακά.
Τὸ ξέρω. Μὰ τί θέλεις; Ἐσυνείθισα,
Καὶ μοῦνε τὰ κακά του βολικά.

Ἐμένα δὲ ζαλίζουν κρότοι.. θόρυβοι.
Δὲ βγαίνω ἔξω, δὲν ἔχω δουλειά.
Κάθομαι ὅλη μέρα μὲ τὴ ῥόμπα μου
Εἰς τῆς γυναίκας μου τὴν ἀγκαλιά.

Κοντά της ἄφησέ με. Τὰ λογάκια της
Μοῦ φαίνονται πῶς εἶνε μουσική.
Μ' ἀνοίγουν τὴν καρδιά. Κ' εἶνε τὸ μάτι της
Τόσο ἀφωσιωμένο καὶ γλυκύ!

Ὑγεία μόνο σοῦ γυρεύω, Ὕψιστε,
Καὶ μὲ ὑγεία... τίποτα ψιλά.
Καὶ ἄφησε ᾽ς τὸ πλάγι τῆς γυναίκας μου
Νὰ ζήσω ὅσο μπορῶ. Θὰ ζῶ καλά!

—

Παρακαλῶ τοὺς ἀκούοντας ὡς καὶ τοὺς μέλλοντας νὰ ἀναγνώσωσι τὰ ποιήματα ταῦτα νὰ μὴ λησμονήσωσιν, ὅτι ὁ μεταφραστὴς εἶνε συνήθως προδότης κατὰ τὴν ἰταλικὴν παροιμίαν, καὶ ὅτι οὐδεμία μετάφρασις εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἀνέφικτον κάλλος τῆς γλώσσης καὶ τῆς στιχουργίας τῶν ἀληθινῶν τούτων μαργαριτῶν τῆς γερμανικῆς ποιήσεως. Αὐτὸ δὲ τοῦτο κρίνω ἀναγκαῖον νὰ προτάξω καὶ τοῦ ποιήματος ἐκείνου, εἰς ὃ κορυφοῦται ἡ ποιητικὴ δύναμις τοῦ Ἄϊνε καὶ πᾶσα ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀψιμυθίωτος περιπάθειά του, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπήγασεν ἐκ τῶν μυχῶν αὐτῶν τῆς καρδίας του, μεστὸν καὶ ὑπερχειλὲς στοργῆς καὶ

ἀγάπης καὶ πίστεως. Τὸ ποίημα τοῦτο εἶνε τὸ Προσκύνημα, ἢ περιλάλητος ἐν Γερμανίᾳ Wallfahrt nach Kevlaar.

Τὸ ποίημα τοῦτο ἐπεφύλαξα ὑμῖν τελευταῖον, ἐπιθυμῶν νὰ παράσχω μὲν εἰς ὑμᾶς ἐν τέλει τελείαν καὶ πλήρη τὴν εἰκόνα τοῦ ποιητοῦ, νὰ διαθέσω δὲ συνάμα τὰς ὑμετέρας ψυχὰς συμπαθέστερον πρὸς τὴν μνήμην του. Ἂν δὲ τυχὸν ὑγρανθῶσι τινῶν ἐξ ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν ὑφ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἁπλότητα περιπαθεστάτων στροφῶν τοῦ ποιήματος, ἂς πέσῃ τὸ συμπαθὲς ὑμῶν δάκρυ ὡς ἐλέου καὶ μνήμης σπονδὴ ἐπὶ τὸν ἄωρον τάφον τοῦ μεγάλου ποιητοῦ.

Στέκετ' ἡ μάνα 'ς τὸ παράθυρο·
Κοίτεται 'ς τὸ κρεββάτι ὁ γυιός, 'ς τὸ πλάϊ.
— Σήκω, Γιαννάκη μου, λίγο καὶ σύ,
Νὰ ἰδῇς τὴ λιτανεία ποῦ περνάει!

— Ἄχ μάνα, δὲν μπορῶ· τὰ μάτια μου
Δὲ βλέπουν, δὲν ἀκοῦν τ' αὐτιά μου!
Θυμᾶμαι τὴ Μαριώ, ποῦ πέθανε . . .
Σὰν τὴ θυμᾶμαι, μοῦ πονεῖ ἡ καρδιά μου.

— Σήκω νὰ πᾶμε εἰς τὴν ἐκκλησιά.
Πάρε κερὶ μαζή σου καὶ λιβάνι·
Νὰ ἰδῇς τὴν πονεμένη σου καρδιὰ
Ἡ Παναγία πῶς θὰ σοῦ τὴ γιάνῃ.

Λάμπουν 'ς τὸν ἥλιο τὰ 'ξαπτέρυγα,
Ψαίλνουν παπάδες, δεσποτάδες,
Σκύφτουν μ' εὐλάβεια οἱ χριστιανοί,
Καίει θυμίαμα, καῖνε λαμπάδες.

Πάει κοντὰ κ' ἡ μάνα, καὶ τραβᾷ
Τὸ γυιό της ἀπ' τὸ χέρι ἡ καϋμένη·
Καὶ ψαίλνουν, ψαίλνουν καὶ οἱ δυὸ μαζή:
Χαῖρε Μαρία κεχαριτωμένη!

Ἡ Βαγγελίστρα σήμερα φορεῖ
Τὰ γηορτινά της,—ἔχει τὴ γηορτή της.
Καὶ πόση ἔχει σήμερα δουλειά!
Πόσοι προσμένουν ἀπ' τὴ δύναμί της!

Πολλὰ οἱ ἄῤῥωστοι ταξίματα
Ποὖλθαν νὰ τοὺς ἰδῇ, τῆς ἔχουν φέρει:
Τὰ πονεμένα μέλη τους ἀπὸ κερί·
Κέρινο πόδι αὐτός, ἐκεῖνος χέρι.

Κι' ὅποιος τῆς φέρῃ χέρι κέρινο,
Τὸ χέρι του γιατρεύει ἡ Παναγία,
Κι' ὅποιος τῆς φέρῃ πόδι ἀπὸ κερί,
Βρίσκει εὐθὺς 'ς τὸ πόδι του ὑγεία.

Ὅποιος 'ς τὴν Παναγιὰ ἦλθε κουτσός,
Χορεύει σήμερα 'σὰν παλληκάρι·
Κι' ὅποιος 'ς τὴν Παναγιὰ πῆγε κουλός,
Τόρα βαρεῖ βιολὶ μὲ τὸ δοξάρι.

Παίρνει κ' ἡ δόλια μάνα ἕνα κερί,
Καὶ μιὰ καρδιὰ ἀγάλι' ἀγάλια φτιάνει.
—Νά! πήγαινέ την εἰς τὴν Παναγιά,
Τὸν πόνο σου, Γιαννάκη μου, νὰ γιάνῃ.

Τὴν κέρινη καρδιά του πῆρε ὁ γυιός,
Καὶ 'ς τὴν εἰκόνα ἐμπρὸς ἀναστενάζει.
Στάζει τὸ δάκρυ ἀπὸ τὰ μάτια του,
Κ' ἡ προσευχὴ ἀπ' τὴν καρδιά του στάζει.

—Ἄχ, μάνα, λέει, τοῦ Χριστοῦ γλυκειά,
Ποὖχεις ψηλὰ 'ς τὸν οὐρανὸ τὸ θρόνο,
Σύ, ποῦ πονεῖς ἐκείνους ποῦ πονοῦν, . . .
Σὲ σένα λέω τὸν κρυφό μου πόνο!

Καθόμουν μὲ τὴ μάνα μου μαζὴ
Πέρα, μακρυὰ . . . 'ς τὴ χώρα τὴ μεγάλη,
Ποῦ ἔχει ἐκκλησίαις ὑψηλαὶς
Καὶ παρεκκλήσια, ὅσα δὲν ἔχει ἄλλη.

Κοντά μας ἐκαθόταν ἡ Μαριώ,
Ἄχ, ἡ Μαριώ μου! τώρα . . . πεθαμένη!
Νά! σοὔφερα μιὰ κέρινη καρδιὰ . . .
Γιάνε μου τὴν καρδιὰ τὴν πονεμένη.

Ἄχ, ναί, καλή, γλυκειά μου Παναγιά,
Γιάνε μου τὴν καρδιὰ τὴν πονεμένη,
Καὶ νὰ σοῦ ψαίλνω βράδυ καὶ πρωΐ:
— Χαῖρε Μαρία κεχαριτωμένη!

Ἡ μάνα καὶ τὸ ἄῤῥωστο παιδὶ
Κοιμοῦνται 'ς τὸ κελὶ ἀγκάλη ἀγκάλη.
Ἐκεῖ τὴ θύρ' ἀνοίγ' ἡ Παναγιά,
Καὶ μπαίνει 'ς τὸ κελὶ ἀγάλι ἀγάλι.

Ἔσκυψ' ἀπάνω 'ς τὸ παιδὶ σιγά,
Τὸ κύτταξε, τὸ κύτταξε . . . ἐστάθη·
Τοῦ ἔβαλε τὸ χέρι 'ς τὴν καρδιά,
Ἐχαμογέλασε γλυκά, κ' ἐχάθη.

Τὰ εἶδε ἡ μάνα ὅλα ὄνειρο,
Κ' εἶδε καὶ κἄτι ἄλλο. Ἄχ! τρομάζει . .
Ξυπνάει, πετηέται ἀπὸ τὸν ὕπνο της,
Κι' ἀκούει ἕνα σκύλο νὰ οὐρλιάζῃ.

Κοντά της ξαπλωμένο βλέπει ἐκεῖ
Τὸ Γιάννη, τὸ παιδί της . . . πεθαμένο.
Κ' ἐχάϊδευε ὁ ἥλιος τῆς αὐγῆς
Τὸ μάγουλό του τὸ κιτρινισμένο.

Τὰ χέρια της ἡ δόλια σταύρωσε,
Τί ἔχει . . . ἡ μάνα δὲν καταλαβαίνει, . . .
Καὶ μόνο ψαίλνει μέσα της βουβά:
— Χαῖρε Μαρία κεχαριτωμένη!

ΑΔΑ ΝΕΓΡΗ*)

Τὸ ὄνομα τοῦτο (Ada Negri) τῆς μεγάλης συγχρόνου ἰταλίδος ποιητρίας εἶνε πιθανῶς πάντη ἄγνωστον εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἀναγνωστῶν μου, ὡς ἦτο καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἔτι ἄγνωστον πρὸ τεσσάρων μόλις ἐτῶν. Ὀνομαστὴ σήμερον καὶ διάσημος καθ' ὅλον τὸν φιλολογικὸν κόσμον τῆς Ἑσπερίας, ἀναγνωριζομένη ὁμοφώνως ὡς ἡ πρώτη καὶ μεγίστη τῆς Ἰταλίας ποιήτρια, τασσομένη μεταξὺ Σαπφοῦς καὶ Κορίννης ὑπὸ τῆς φήμης τῆς δημοτικῆς, καὶ ἐναμίλλως μεταφραζομένη ὑπὸ τῶν διασημοτέρων καλάμων, ἡ Ἄδα Νέγρη δὲν ἐφαντάζετο ἴσως πρό τινων ἐτῶν, ὅτε, ἀφανὴς καὶ πτωχὴ δημοδιδάσκαλος, ἐδημοσίευεν εἰς ἰταλικὰ περιοδικὰ συγγράμματα τὰς πρώτας αὐτῆς ποιητικὰς ἐμπνεύσεις, ὅτι ἤθελεν αἴφνης ἐντὸς ὀλίγων μόλις ἡμερῶν ἀναδύσει ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὴν αἴγλην καὶ ἀπὸ τῆς ἀσημότητος εἰς τὴν φήμην τὴν παγκόσμιον. Δικαίως δὲ παρατηρεῖ περὶ αὐτῆς ἐν τῇ Γερμανικῇ Ἐπιθεωρήσει τοῦ Βερολίνου ὁ Παῦλος Ἄϋζε, ὁ τὰ κάλλιστα τῶν ποιημάτων αὐτῆς ἀριστοτεχνικῶς μεταφράσας, ὅτι ἡ χθὲς ἔτι μονήρης δημοδιδάσκαλος τῆς Motta Visconti, ἡ τοσοῦτον ἐν τῷ βιωτικῷ ἀγῶνι δοκιμασθεῖσα, δύναται κάλλιστα νὰ εἴπῃ σήμερον περὶ ἑαυτῆς ὅ,τι παραδίδεται εἰπὼν ὁ Βύρων μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν Ὡρῶν Σχολῆς του· «Ἐξύπνησα μίαν ἡμέραν κ' εὑρέθην ἔνδοξος».

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ «Ἄστει» τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1896.

* *
*

Καὶ ἀληθῶς, ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὸν μέγαν ἐκεῖνον πάταγον, ὅστις ἐχαιρέτισεν ἐν Γαλλίᾳ ἐν ἔτει 1828 τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῶν Ποιητικῶν Μελετῶν τοῦ Λαμαρτίνου, καὶ ἀνήγαγεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὸν χθὲς ἔτι ἄγνωστον ποιητὴν εἰς τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ γαλλικοῦ Παρνασσοῦ, οὐδὲν ἄλλο ὅμοιον φαινόμενον ἔχει ἔκτοτε νὰ παραστήσῃ ἡ φιλολογικὴ ἱστορία τοῦ λήγοντος αἰῶνος.

Ἀλλ' οὐδὲ διαφέρουσιν ἀλλήλων οἱ λόγοι τῆς αἰφνιδίου καὶ οὕτως εἰπεῖν κεραυνοβόλου φήμης, ἥτις διεσάλπισεν ἀμέσως ὡς πολύστομος ἠχὼ τὸν ψάλτην τῆς Λίμνης, καὶ οἱ λόγοι, οἵτινες διεφήμισαν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις τὴν ποιήτριαν τῆς Νεκροψίας ἀνὰ τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων.

Ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἱστορία, εἶπε ποτὲ μέγας φιλόσοφος, καὶ ἐπανελήφθη τωόντι εἰς τὴν ἄσημον δημοδιδάσκαλον ἀσήμου ἰταλικοῦ χωρίου ἡ ἱστορία τῆς δόξης τοῦ ἀνωνύμου ποιητοῦ τῶν Μελετῶν.

* *
*

Ἐδίψων τότε ἰδανικὸν καὶ φαντασίωσιν οἱ πρὸ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἐπίγονοι τῆς τρομοκρατίας καὶ τῶν τροφίμων τοῦ Βολταίρου. Ἐπόθουν νὰ λησμονήσωσι τέλος τὴν ἠχὼ τῆς Μασσαλιώτιδος καὶ τοὺς ἐρυθροσκούφους ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὰς φαινομηρίδας τοῦ Διευθυντηρίου καὶ τὰς ἀνθρωπίνας ἑκατόμβας τῶν ναπολεοντείων πολέμων. Εἶχε κορεσθῇ πεζότητος καὶ ὑλισμοῦ ὁ κόσμος ἐκεῖνος, ὁ ἀνανήφων τέλος μετὰ τόσους κλυδωνισμοὺς καὶ τόσα ὄργια εἰς ἠρεμώτερον βίον ὑπὸ τὴν Παλινόρθωσιν, καὶ πόθοι ἀόριστοι ἐκύμαινον τὰ στήθη του. Ἐπεθύμει νὰ μεταρσιωθῇ εἰς αἰθεριώτερον ὕψος καὶ νὰ βαυκαληθῇ εἰς ὀνείρους ἄλλης ζωῆς· τὰ τοσοῦτον χρόνον ἐντεταμένα νεῦρά του εἶχον ἀνάγκην νὰ χαλαρωθῶσι, καὶ ἡ στομωθεῖσα καρδία του νὰ συγκι-

νηθῇ καὶ νὰ κλαύσῃ, ὡς ὁ τὴν Ἀφροδίτην ἀποχαιρετῶν Ταγχόϋζερ τῆς γερμανικῆς παραδόσεως. Ἔτεινεν ἤδη τὸ οὖς πρὸς τὴν ῥωμαντικὴν λαλιὰν τοῦ Βερτέρου καὶ τῆς Ἀτάλης, τὴν τόσον μελιχρὰν καὶ γόησσαν, καὶ ὁ νέος διάκοσμος αἰσθημάτων καὶ ἐλπίδων καὶ πόθων, ὃν ἀπεκάλυπτεν εἰς τὰ ψυχικά του ὄμματα ἡ νέα ἐκείνη ποιητικὴ θρησκεία, ἐσπινθήριζεν εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντος ὡς γῆ ἐπαγγελίας, πλήρης μελωδίας καὶ μυστηρίου.

Πρὸς τὴν γῆν ταύτην ἀνεπτέρωσε διὰ μιᾶς τὰς ψυχὰς ὁ ποιητής, ὅστις, ὡς ἔλεγεν, ἔψαλλεν

. . . ὅπως πᾶν πλάσμα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον πνέει,
ὡς ὁ ἄνθρωπος στενάζει, ὡς ἡ αὔρα σιγοκλαίει,
ὡς ὁ ῥύαξ κελαρύζει.

Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸ φώνημά του ἀπήντησεν ὁμόφωνος ἡ Γαλλία τὸ κατ' ἀρχάς, καὶ σύμπας ὁ κόσμος κατόπιν, τὸ δὲ πρῶτον τεῦχος τῶν Μελετῶν ἐτυπώθη ἐντὸς ἑνὸς μόλις ἔτους εἰς πεντήκοντα χιλιάδας ἀντιτύπων, — καὶ τοῦτο ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν δὲν ἐξωδεύοντο ἔτι αἱ κοπρολογίαι τοῦ Ζολᾶ εἰς διακοσίας χιλιάδας ἀντιτύπων ἐντὸς ὀλιγωτέρου ἴσως χρονικοῦ διαστήματος.

Ὁμοία, εἰ καὶ κατ' ἀντίστροφον λόγον, ὑπῆρξεν ἡ πρόσφατος ἱστορία τῆς ποιητικῆς φήμης τῆς Ἄδας Νέγρη.

* * *

Σήμερον, ὅτε ἡ ἑκατόγχειρ ἀγκάλη τῆς πραγματικότητος περιβάλλει ὡς σιδηροῦς κλοιοὺς τοὺς λαούς, καὶ ῥέει θερμὸς ὁ ἱδρὼς ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ ἐργάτου, κύπτοντος ὑπὸ τὸ βάρος τῶν κολοσσιαίων στρατιωτικῶν προϋπολογισμῶν τῆς Εὐρώπης, ὑποτιμῶσι δὲ καὶ εὐτελίζουσι καθ' ἑκάστην αἱ μηχαναὶ καὶ ὁ ἀτμὸς καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν, καὶ μετεβλήθη ὁ κόσμος εἰς γιγάντειον ἐργοστάσιον, ὅπου ἡγεμονεύει ἡ ὕλη καὶ συντρίβε-

ται ὁ ἔνσαρκος βραχίων ὑπὸ τοῦ χαλυβδίνου ἐμβόλου, εἷς δὲ καὶ μόνος φαίνεται ὁ πάντων δεσπόζων θεός, τὸ χρῆμα τὸ πολύ, ὁθενδήποτε προερχόμενον καὶ ὁπωσδήποτε ὄζον, — σήμερον δὲν συγκινεῖ πλέον τὰ πλήθη οὐδ' ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ μύχιά του αἰσθήματα ἡ περισσότεχνος καὶ κενὴ κατὰ βάθος ποίησις, ἡ εἰς τὰς φιλολογικὰς ἀγορὰς προσφερομένη. Εἴτε ἀπὸ τῶν ἑώλων λειψάνων τοῦ ψευδορρωμαντισμοῦ ἀπαρτίζει τῆς ἐμπνεύσεως αὐτῆς τὴν οὐσίαν, εἴτε δι' ὠχροῦ ἀρχαϊσμοῦ ψιμυθίζει τὰς παρειάς της· εἴτε συμβολισμὸς ἢ μυστικισμὸς ἢ ὅ,τι ἄλλο καλεῖται ὁ πυκνὸς νεφελώδης πέπλος, δι' οὗ περιβάλλει συνήθως νοημάτων κενότητα καὶ ἀδράνειαν ἐμπνεύσεως, δὲν γοητεύει πλέον ἡ γλυκερά της λαλιά, οὔτε ἀντηχεῖ εἰς τὰς καρδίας τοῦ πλήθους. Οὔτε τοῦ Κοππὲ ἡ ὑστερικὴ αἰσθηματολογία, οὔτε τοῦ Ἐρεδιὰ τὰ περίγλυφα ὁμοιοκατάληκτα, οὔτε τοῦ Μαλαρμὲ ἡ ἱεροφαντικὴ τερθρεία συγκινοῦσι τὸν κόσμον τὸν πολύν, τὸν ἔχοντα ὑγιᾶ τὴν κρίσιν καὶ ἄνοσον τὸ αἴσθημα, τὸν ἀπρόσβλητον ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ἐκφυλισμοῦ, ὅστις λυμαίνεται δυστυχῶς σήμερον τὴν πλείστην μερίδα τῶν γραφόντων.

Τὸ κοινὸν ζητεῖ σήμερον — ὡς καὶ πάντοτε — παρὰ τῆς ποιήσεως τὴν ἔκφρασιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἰδεῶν καὶ πόθων, αἰσθημάτων καὶ παθῶν· ζητεῖ νὰ ἴδῃ ἀντικατοπτριζόμενον τὸν μυχὸν τῆς ἰδίας αὐτοῦ καρδίας εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ποιητοῦ, νὰ τὸν ἀκούσῃ κλαίοντα πρὸς τὴν ὀδύνην του, συστενάζοντα πρὸς τοὺς πόθους αὐτοῦ καὶ ἀγαλλιῶντα πρὸς τὰς ἐλπίδας του. Τοῦτο δὲ ἀνεῦρεν ἀπὸ τῶν πρώτων στίχων εἰς τὰ ποιήματα τῆς Νέγρη, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἰταλίας τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Εὐρώπης εὐθὺς κατόπιν διελαλήθη τὸ ὄνομά της, ὡς ὄνομα τῆς μεγίστης συγχρόνου λυρικῆς ποιητρίας.

Ἦτο δὲ τοσοῦτον θερμὴ ἡ εὐγλωττία δι' ἧς εἰκόνιζεν ἡ νεαρὰ ποιήτρια τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν μοῖραν, καὶ τοσοῦτον μυχία ἡ συμπάσχουσα φωνή της, ὥστε κριτικοί τινες σοβαροί, συντηρητικὸν ἔχοντες πλὴν τοῦ πολιτικοῦ καὶ τὸ

ποιητικὸν αὐτῶν φρόνημα, ἐνόμισαν ὅτι ἀνεκάλυψαν κοινωνιστικὰς τάσεις ὑπὸ τὴν κλαγγὴν τῶν χορδῶν τῆς λύρας της. Ὡσανεὶ ἦτό τι ἄλλο κατὰ βάθος — καὶ σήμερον καὶ πάντοτε — ὁ οὕτω συνθηματικῶς καλούμενος κοινωνισμός, ἢ τὸ ἄλγος τῶν ἀποκλήρων ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν προνομιούχων καὶ ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη διαμαρτυρία τῶν μάτην κοπιώντων κατὰ τῶν ἀκόπως πλουτούντων· ὡσανεὶ ἦτο ἔγκλημα ἡ κραυγὴ τοῦ πόνου καὶ τοῦ πάσχοντος ὁ στεναγμός· ὡσανεὶ ὑπῆρξε ποτὲ ἀλλοία ἡ φωνὴ παντὸς μεγάλου καὶ ἀληθοῦς ποιητοῦ, παλαιοῦ ἢ νεωτέρου.

Στενάζει δὲ ἡ ποιητικὴ ψυχὴ τῆς Ἄδας Νέγρη οὐ μόνον τὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια αὐτῆς παθήματα, καὶ διὰ τοῦτο εἶνε τόσον ἀληθὴς ὁ στόνος αὐτῆς, καὶ τοσοῦτον ἀκραιφνὴς ἡ ὀδύνη της, οἱανδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ ἀπόχρωσιν. Il dolore dei suoi versi è dolore vero, λέγει περὶ αὐτῆς ἡ γνωστὴ ἰταλὶς λογογράφος Σοφία Ἀλβίνη, προλογιζομένη τῆς πρώτης λυρικῆς συλλογῆς τῆς ποιητρίας, ἥτις ἐξεδόθη ὑπὸ τὸν τίτλον Μοῖρα (Fatalità). Καὶ διὰ τοῦτο — προσθέτει περαιτέρω — se c'è poesia sentita da tutti, è questa.

* *
*

Ὀρφανὴ ἐν παιδικῇ μόλις ἡλικίᾳ πατρὸς ἐργάτου, ἀποθανόντος ἐν τῷ νοσοκομείῳ, ἀνετράφη ἡ Ἄδα ἐν πενίᾳ καὶ στερήσει ὑπὸ τῆς χήρας μητρός της, μισθωθείσης ἐργάτιδος εἰς μέγα βιομηχανικὸν κατάστημα ἐν Λόδι, ὅπως θρέψῃ καὶ παιδεύσῃ τὴν ὀρφανὴν διὰ τοῦ ἄρτου, ὃν ἐκέρδαινεν ἐξαντλοῦσα τὰς ἰσχνὰς αὐτῆς δυνάμεις ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ὅλα ἔτη.

Per darle il pan si logorò la vita,
Per darle il sangue si vuotò le vene,

λέγει περιπαθῶς περὶ αὐτῆς ἡ ποιήτρια ἐν τῇ δευτέρᾳ της ποιητικῇ συλλογῇ, τῇ πρὸ ὀλίγων μόλις μηνῶν δημοσιευθείσῃ ὑπὸ τὸν τίτλον Tempeste.

Ἐξῆλθε τέλος τοῦ σχολείου ἡ νεᾶνις, καὶ πρῶτον αὐτῆς μέλημα ὑπῆρξε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν μητέρα τὸν δακρύβρεκτον ἐκεῖνον ἄρτον. Κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ ἄσημον θέσιν δημοδιδασκάλου εἰς μικρὸν ἰταλικὸν χωρίον, ὅπου μετέβαινε πᾶσαν πρωΐαν φοροῦσα ξυλοπέδιλα, ἵνα διδάσκῃ τὸ ἀλφάβητον εἰς τὰ χωρικόπαιδα, καὶ ἐκεῖ, πλησίον τοῦ χωρικοῦ σχολείου, ἐν τῷ πενιχρῷ αὐτῆς οἰκήματι, οὗτινος τὰ παράθυρα ἔφρασσον φύλλα χάρτου ἀντὶ ὑέλων, παρέλαβε τὴν λατρευτήν της μητέρα, καὶ συνεμερίσθη μετ' αὐτῆς, ὡς μόνον κάθισμα, τὸ ξύλινον κιβώτιον, ἐν ᾧ εἶχε μετακομίσει τὰ βιβλία της.

Ἐκεῖ, ἀγρυπνοῦσα τὴν νύκτα ὑπὸ τὸ πτωχὸν φῶς τοῦ κλαθμηρίζοντος λύχνου της, θωπεύουσα τὴν μαραμμένην παρειὰν τῆς γραίας, ἐφ' ἧς ὅμως ἔλαμπε πάντοτε ἡ μόνη τῆς νεάνιδος εὐδαιμονία, καὶ φρίσσουσα πρὸς τὴν ὠρυγὴν τοῦ ἀνέμου, τοῦ κλυδωνίζοντος τὰς χαρτίνας ὑέλους τῶν παραθύρων της· ἐκεῖ, ἐξ ὅσων εἶχε ταμιεύσει ἐπὶ δεκαπενταετίαν ἡ ψυχή της πόνων καὶ ὀνείρων καὶ πόθων, ἀνέθορεν εἰς τὰ στήθη της ὁ πρῶτος τῆς ποιήσεως σπινθήρ, θερμός, φωτεινός, ἀκτινοβόλος. Τὸ συνησθάνθη μόνη της, ὡς τὸ συναισθάνονται οἱ ἀληθεῖς ποιηταί, ὅτι ἡ ποιητική της λαλιὰ εἶχεν ἀληθὲς τὸ αἴσθημα καὶ ὑγιᾶ τὴν κλαγγήν, καὶ ἐτόλμησεν — ἡ πτωχὴ δημοδιδάσκαλος — νὰ στείλῃ τὰ πρῶτά της μελωδήματα εἰς τὴν Εἰκονογραφημένην Δημοτικὴν Ἐφημερίδα τοῦ Μιλάνου.

Τὰ ποιήματά της δημοσιεύονται· κραυγὴ δὲ γενικὴ ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ τὰ ὑποδέχεται. Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου δὲν εἶχον ἀναγνώσει οἱ Ἰταλοὶ στίχους τοσαύτης δυνάμεως. Τὰ πρῶτά της ἄσματα διαδέχονται ἄλλα, καὶ ἡ εὔλογος περιέργεια τοῦ ἰταλικοῦ κόσμου ἐξάπτεται εἰς ἀληθῆ φανατισμόν. Ἄγνωστοι εἰς τὴν ποιήτριαν θαυμασταὶ στέλλουσιν εἰς αὐτὴν βιβλία καὶ περιοδικὰ συγγράμματα, ἄλλοι τοῦ θαυμασμοῦ των καί . . . τοῦ ἔρωτός των ἐνίοτε τὰς φλογερὰς ἐκφράσεις, φίλοι δὲ καὶ προστάται πληθύνονται περὶ τὴν ἐρημικήν της κατοικίαν. Μετὰ μικρὸν δημοσιεύεται

ὁ πρῶτος τόμος τῶν ποιημάτων της, καὶ ἡ φήμη τῆς νεάνιδος ἀναπτύσσεται τοσαύτη ἐν τῇ χώρᾳ τῆς αὐτοφυοῦς οὕτως εἰπεῖν ποιήσεως, ὥστε καθῆκον αὐτῶν θεωροῦσιν οἱ ἰσχυροὶ νὰ τείνωσι τὴν χεῖρα πρὸς τὴν ἀνατέλλουσαν δόξαν τῆς Ἰταλίας. Εὐγενὴς φλωρεντίνη δέσποινα, ἡ Αἰμιλία Περούτση, ἐκτείνει ἐπ' αὐτῆς τὸν ἰσχυρόν της βραχίονα, καὶ ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις μεταθέτει τὴν χωρικὴν δημοδιδάσκαλον εἰς τὸ ἐν Μιλάνῳ διδασκαλεῖον τῶν θηλέων, ὡς καθηγητὴν τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας.

Ἐκεῖ οἱ ἀόριστοι ἐρωτικοί της πόθοι, οἱ τοσοῦτον τρυφερῶς ἠχοῦντες διὰ τῶν ποιημάτων της, συγκεντροῦνται αἴφνης, καὶ γάμος αἰσίων οἰωνῶν συνενοῖ αὐτὴν πρὸς ἔγκριτον βιομήχανον.

Ὀλίγον μετὰ τὸν γάμον τοῦτον ἐδημοσιεύθη ὁ δεύτερος τῶν ποιημάτων της τόμος, ὅστις, ἂν δὲν ἐπέτεινεν, ἐκράτυνεν ὅμως καὶ ἐκύρωσε τὴν μεγάλην φήμην τῆς νεαρᾶς ποιητρίας.

* *
*

Μακρά, πολὺ μακροτέρα τοῦ χώρου πολιτικῆς ἐφημερίδος, θὰ ἀπέβαινε λεπτομερὴς διατριβὴ περὶ τὸ περιεχόμενον τῶν δύο ποιητικῶν συλλογῶν τῆς Νέγρη, ὧν τὰ ποικίλα θέματα, ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου τὸ πλεῖστον εἰλημμένα, ὑφ' ἑνὸς πάντοτε καὶ τοῦ αὐτοῦ διαπνέονται πνεύματος, — θερμῆς πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ἀποκλήρους ἀγάπης, καὶ οἴκτου βαθέος πρὸς τὰ παθήματά των.

Ὠνειρεύθη μίαν νύκτα — λέγει ἡ Ἄδα ἐν τῷ ἐμμέτρῳ προλόγῳ τῆς Μοίρας — τὴν Δυστυχίαν καθημένην παρὰ τὸ προσκεφάλαιόν της. Εἶχεν ἀστραπὴν εἰς τὸ βλέμμα κ' ἐγχειρίδιον εἰς τὴν ὀσφύν. Ἡ νεᾶνις ἐφοβήθη. Ἀλλ' ἡ ἀπαισία γυνὴ ἔκυψεν ἐπὶ τὴν μορφήν της καὶ τῆς εἶπε· Δὲν θὰ σ' ἀφήσω ποτέ· ὅπου στραφῇς, θὰ σ' ἀκολουθήσω κατὰ βῆμα. — Φύγε! τῆς ἔκραξεν ἡ περίτρομος κόρη. Φύγε! εἶμαι νέα, θέλω νὰ ζήσω... θέλω ἐλπίδα, θέλω ἔρωτα, θέλω φῶς, θέλω δόξαν.

Κ' εἶπεν αὐτή Δημιουργὸς εἶν' ὁ παθὼν καὶ μόνος!
Μόναι τῆς δόξης ἀληθεῖς μητέρες αἱ ὀδῦναι.
Τὸν νοῦν εἰς πτῆσιν ὑψηλὴν μεταρσιοῖ ὁ πόνος,
Κ' ἡ νίκη εἶνε ἔπαθλον αἱματηροῦ ἀγῶνος!
— Κ' ἐγὼ τῆς εἶπα· Μεῖνε!

Καὶ ἔμειναν ἀληθῶς εἰς τὴν καρδίαν τῆς ποιητρίας αἱ ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν της βασάνων, τῆς ὀρφανίας, τῶν στερήσεων, καὶ πληροῦσιν αὐταὶ σχεδὸν μόναι μετὰ τῶν ὀνείρων αἰθριωτέρου κόσμου τὴν ποιητικὴν αὐτῆς κύλικα.

* *
*

Ἐδῶ οἰκτείρει ρακένδυτον ἀλλὰ φαιδρὸν ἀγυιόπαιδα, ἀμερίμνως λιθοβολοῦντα τοὺς πλάνητας κύνας, καὶ ἀναλογιζομένη ὁποία τοῦ ἐπιφυλάσσεται τύχη, καταβαίνει εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τὸν σφίγγει εἰς τὰς ἀγκάλας της φωνοῦσα·

anch' io son fior di spina!
anch' io seppi il dolor,.. ti voglio bene!

Ἐκεῖ παρακολουθεῖ τὴν βωβὴν κηδείαν ἐργάτου καταπεσόντος ἀπὸ τοῦ ἱκριώματος τῆς οἰκοδομῆς. Τίς τὸν συλλογίζεται! τίς τὸν κλαίει!

Sorgono i vivi al posto degli estinti!

Περαιτέρω ψάλλει τὸν ἀπροσποίητον ἔρωτα ἐργάτιδος, ἀναμενούσης ἐν ἡδονικῇ φρικιάσει τὸν ἐραστήν της, καὶ ἔχουσιν οἱ στίχοι της δύναμιν καὶ νεῦρα, ὁποῖα διστάζει τις νὰ ὑποθέσῃ ἐμψυχοῦντα δεκαοκταετῆ νεάνιδα.

Ἀλλαχοῦ κύπτει οἰκτίρμων ἐπὶ τὴν κοιτίδα ὠχροῦ βρέφους, βλαστοῦ εὐγενῶν γονέων, κοιμωμένου ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν μισθίας τροφοῦ, ἐνῷ ἐκεῖνοι διασκεδάζουσιν ἔξω τοῦ οἴκου, καὶ ψάλλει τὸ σπαρακτικὸν αὐτοῦ μυρολόγιον ἀναλογιζομένη τὸ μέλλον του.

Ἀλλαχοῦ θρηνεῖ ἐπὶ τοῦ βραχίονος ἐργάτου, ὃν συνέτριψαν οἱ ὀδοντωτοὶ τροχοὶ τοῦ μηχανουργείου. Ἀλλαχοῦ... ἀλλὰ τί πρῶτον νὰ μνημονεύσω καὶ τί νὰ παραλείψω; Πῶς δὲ ἰδίως νὰ παραστήσω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου, τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὴν ἰταλικήν, τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἀπέριττον τῆς ἑρμηνείας, τὸ εὔχρουν τῶν εἰκόνων, καὶ τὴν μελωδίαν ἐκείνην τοῦ στίχου, ἥτις θέλγει ὡς μουσική;

* * *

Εἰς τοὺς γνώστας τῆς ἰταλικῆς συνιστῶ θερμῶς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δύο κομψῶν τομιδίων, ἅτινα ἐξέδωκαν οἱ ἀδελφοὶ Treves ἐν Μιλάνῳ, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ μ' εὐχαριστήσουν δι' ὅσην θ' ἀντλήσωσιν ἐξ αὐτῶν πνευματικὴν τέρψιν.

Εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας ἰταλικὰ τολμῶ νὰ παραθέσω τὴν ἑπομένην πρόχειρον μετάφρασιν ἑνὸς τῶν καλλίστων ποιημάτων τοῦ πρώτου τομιδίου, τῆς Νεκροψίας, παρακαλῶν συνάμα τὸν ἀναγνώστην νὰ μὴ κρίνῃ περὶ τοῦ κάλλους τῆς μορφῆς τοῦ πρωτοτύπου ἐκ τῆς ὠχρᾶς αὐτοῦ ἀντανακλάσεως·

«Μαῦρε γιατρέ, ποῦ ἀχόρταγα κυτάζεις
τὸ σῶμα τὸ νεκρὸ ποῦ σοῦχουν φέρει,
καὶ τὸ γυμνό μου κρέας κομματιάζεις
μ' ἀκονημένο, ἄπονο μαχαῖρι,

Ἄκουσε! Ξέρεις τί ἤμουν πρὶν πεθάνω;
— Κόψε ὅσο θέλεις, σχίσε τὸ κορμί μου.. —
Ἐδῶ, 'ς αὐτὸ τὸ μάρμαρο ἐπάνω
Θὰ σοῦ ἱστορήσω τὴν παληὰ ζωή μου!

Σ' τοὺς δρόμους ἐμεγάλωσα. Πατέρα,
ἀδέλφια, σπίτι, συγγενεῖς... δὲν εἶδα.
Ξυπόλυτη, μισόγυμνη, ἀγέρα
καὶ σύννεφα εἶχα μόνη μου κοιτίδα.

Δοκίμασα τῆς νύχτας τὴν ἀγρύπνια,
τὴν προσευχὴ ποῦ λὲς καὶ πάει χαμένη·
δοκίμασα τὴν κρύα πεῖνα ξύπνια,
κι' ἀπελπισιὰ πικρή, φαρμακωμένη.

Ὅλους δοκίμασα τοὺς μαύρους κόπους,
τῆς φτώχιας τὴ ντροπὴ καὶ τὴ λαχτάρα..
ἐγνώρισα ἐχτρούς, ὄχι ἀνθρώπους,
καὶ τράφηκα μὲ δάκρυ καὶ τρομάρα.

Μιὰ μέρα, — ἦταν ἡ στερνή μου τύχη! —
εἰς τοῦ νοσοκομείου ἕνα κρεββάτι
χύμιξ' ἕνα πουλὶ μὲ μαῦρο νύχι,
καὶ τὸ φτερό του μοὔκλεισε τὸ μάτι.

Καὶ πέθανα.. — τ' ἀκοῦς; — ἔτσι, μονάχη,
σὰν σκύλος ποῦ ψοφάει μεσ' 'ς τὸ σκουπίδι,
χωρὶς τ' αὐτί μου ἕνα λόγο νἄχῃ
γιὰ συντροφιὰ 'ς τὸ μακρυνὸ ταξεῖδι.

Γιὰ δὲς μαλλιά! γιὰ κύτταξε πῶς λάμπουν
μαῦρα, πυκνά, μακρυά! δὲν τἄχε ἄλλη!
Ἀφίλητα κι' ἀχάϊδευτα θὲ νἄμπουν
'ς τῆς κρύας γῆς τὴν παγωμένη ἀγκάλη.

Κύτταξε σῶμα.. λυγερό, παρθένο!
— δὲν τἄγγιξε ποτέ του ξένο χέρι.
Τώρα τὴν παρθενιά του πεινασμένο
παίρνει τὸ κοφτερό σου τὸ μαχαῖρι.

Σχίσε το, κόψ' το! κάμε το κομμάτια,
ἀκούραστος καὶ μὲ βουβὸ τὸ στόμα.
Χόρτασ' τὸ χέρι, χόρτασε τὰ μάτια
'ς τὸ σῶμ' αὐτό, 'ς τὸ πουλημένο σῶμα!

Ψάξε με, σκάλεψέ με! μὴ σὲ νοιάζῃ!
εἶμαι σκουπίδι, ... κρέας πεταμένο.
Σκάψε βαθειά μου, ναῦρῃς ποῦ φωλιάζει
τῆς πείνας τὸ μυστήριο κρυμμένο.

Βάλ' τὸ μαχαῖρί σου πειὸ μέσ' ἀκόμα.
Ξερρίζωσ' τὴν καρδιά μου ἀπὸ τὰ βάθη, ...
καὶ ρώτησ' την, ... τὸ ἄλαλό της στόμα
τοῦ πόνου τὸ μυστήριο νὰ σοῦ μάθῃ.

Μπροστά σου ἐδῶ γυμνή, πονῶ, στενάζω,
— τὸ ξέρεις; ὑποφέρω ἀκόμη, ... κλαίω!
Μὲ τὰ γυαλένια μάτια σὲ κυττάζω,
καὶ δὲ θὰ μὲ ξεχάσῃς — σοῦ τὸ λέω!

Γιατὶ ἀπ' τὸ χεῖλι μου τὸ πικραμμένο
βγαίνει στερνὴ φωνή, στερνὴ λαχτάρα,..
κ' εἶνε — τ' ἀκοῦς; — ροχαλητὸ πνιγμένο,
εἶνε βλαστήμια, ἀνάθεμα,.. κατάρα!

Προσθέτω ἀκόμη δύο σειράς, ἵνα μὴ γράψω τὸ ὄνομά μου ἀμέσως ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω ἀριστούργημα.

ΚΑΡΟΛΟΣ ΜΕΝΔΕΛΣΩΝ ΒΑΡΘΟΛΔΗΣ*)

Τὸ ὄνομα Μένδελσων, ὅπερ ἡ γλυκεῖα μουσικὴ τοῦ πατρὸς κατέστησε γνωστὸν καὶ ἀγαπητὸν εἰς ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον, εἶνε ἔτι γνωστότερον καὶ ἀγαπητότερον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀφ' ὅτου ὁ ἀτυχὴς υἱὸς συνέδεσεν αὐτὸ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεγάλου των ἀγῶνος. Εἶνε δ' ἀληθῶς πικρὰ σύμπτωσις, ὅτι καθ' ἣν ὥραν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀλείφεται εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου τῆς ἐθνικῆς ἀπολυτρώσεως καὶ παρασκευάζεται νὰ διαλύσῃ καὶ πάλιν, ὡς πρὸ ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν, διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὰ μηχανεύματα τῆς ἀνιέρου συμμαχίας τῶν οὕτω καλουμένων χριστιανικῶν Δυνάμεων, κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μεγάλην καὶ ἐπίσημον στιγμὴν καλύπτει ὁ χοῦς τοῦ μνήματος τὸ σῶμα τοῦ μεγάλου καὶ θερμοῦ ἱστορικοῦ τῆς τιτανίας πάλης τοῦ 1821, ἀφοῦ ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εἶχε σβεσθῇ τῆς διανοίας αὐτοῦ τὸ φῶς ὑπὸ τὴν ἄδικον καὶ βαρεῖαν τῆς μοίρας παλάμην.

Ὁ Κάρολος Μένδελσων ἔζη καὶ ἦτο νεκρὸς συνάμα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1874, ὅτε, μόλις ἀρξαμένης τῆς ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, νὺξ ἄλυκτος ἐκάλυψεν αἴφνης τὸ διαυγὲς αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ συνέκλεισαν οἱ τέσσαρες τοῖχοι τοῦ φρενοκομείου τὸ εὐθυτενὲς καὶ ἀκμαῖόν του σῶμα. Ἓξ μόλις καὶ τριακοντούτης καὶ ὅμως διακεκριμένος ἤδη συγγραφεύς· καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Φρειβούργης ἐν Βάδεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1867· εὐφήμως γνωστὸς ἐκ τῆς περὶ Καποδιστρίου μελέτης του καὶ τοῦ δοκιμίου του περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μέττερνιχ, μόλις δὲ συμπληρῶν τὸ ἔργον ἐκεῖνο, οὗτινος μετὰ

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ «Ἀστει» τῆς 13 Μαρτίου 1897.

τόσης ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως εἶχεν ἐπιληφθῆ· νεόνυμφος καὶ πλήρης εὐλόγων ἐλπίδων ἀποβλέπων εἰς μέλλον εὐτυχίας καὶ δόξης, — ἀνηρπάγη διὰ μιᾶς ὡς κάρφος σαρονόμενον ὑπὸ θυέλλης, καὶ κατεποντίσθη εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἄβυσσον, ὅπου σωρεύει ἀπροσμάχητος καὶ ἀνεξιχνίαστος βία τοὺς πνευματικοὺς ναυαγοὺς τοῦ πολυκυμάντου βιωτικοῦ πόντου.

Τίς ἡ νοσογόνος αἰτία τῆς συμφορᾶς οὐδέποτ' ἐγνώσθη· ἀλλ' οὐδ' ἀνήγγειλε κἂν πρόδρομον σημεῖον οἱονδήποτε, πλὴν μικρᾶς καὶ βραχείας δυσθυμίας, τὸν ἐπερχόμενον κλύδωνα.

* *
*

Εἶχον τὸ εὐτύχημα νὰ τὸν γνωρίσω προσωπικῶς ἐν Ἀθήναις, ὅτε τὸ δεύτερον τὰς ἐπεσκέφθη ἐν ἔτει 1872, ὅπως ζητήσω παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ μεταφράσω τὴν Ἑλληνικήν του Ἱστορίαν. Διετελέσαμεν ἔκτοτε ἀλληλογραφοῦντες, καὶ πολλάκις ἔλαβον εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσω ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του τὴν ἀληθῆ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ εὐγένειαν καὶ τὸ ἀνεπίπλαστον τοῦ χαρακτῆρος, ἰδίως δὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν ἀληθῆ ἐπιστήμονα παντελῆ ἔλλειψιν πάσης ἀξιώσεως ἀναμαρτησίας, τὸν ἀδιάπτωτον αὐτοῦ ζῆλον περὶ τὴν ζήτησιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, καὶ τὴν ἀκραιφνῆ χαρὰν μεθ' ἧς ἀπεδέχετο πᾶσαν καὶ τὴν ἐλαχίστην εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰσφορὰν, καὶ πᾶσαν ἐπανόρθωσιν παραδρομῆς ἢ ἁμαρτήματος. Ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ ἔτους 1873, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου τῆς μεταφράσεώς μου τῆς ἱστορίας του, ἔσπευσα νὰ ἀποστείλω εἰς αὐτὸν ἓν ἀντίτυπον τοῦ βιβλίου, καθῆκόν μου συγχρόνως ἐνόμισα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, πλὴν ἐπουσιωδῶν τινων παροραμάτων, καὶ εἰς καιρίας τινὰς παραδρομὰς τοῦ κειμένου, ὧν δὲν εἶχον τολμήσει τὴν ἐπανόρθωσιν ἐν τῇ μεταφράσει, φρονῶν ὅτι δὲν εἶχον τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα. Μοὶ ἀπήντησεν εὐχαριστῶν ὁ ἀγαθὸς ἀνήρ, τὴν ἔκφρασιν δὲ τῆς χαρᾶς του ἐπὶ τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει τοῦ ἔργου του οὐ μόνον δὲν

ἠλάττωσεν ἡ ἀνακοίνωσις τῶν ἐσφαλμένων, ἀλλ' ἐπέτεινε τοὐναντίον, ὡς μοὶ ἔγραφεν, ἡ εὐχαρίστησις ἣν ἠσθάνθη, βλέπων ὅτι ὁ μεταφραστὴς αὐτοῦ τοσοῦτον ἐπισταμένως καὶ λεπτολόγως εἶχε μελετήσει τὸ ἔργον του. «Πλὴν τούτων (τῶν ἐπουσιωδεστέρων), ἔλεγεν, «ἐπεστήσατε τὴν προσοχήν μου καὶ εἰς πραγματικὰς πλάνας καὶ παραδρομάς, ἃς λίαν εὐχαρίστως θέλω ἐπανορθώσει, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, τοῦτο εἶνε κατορθωτὸν διὰ μεταγενεστέρας ἀναγραφῆς. Θὰ ἐπεθύμουν ὅμως μᾶλλον νὰ μὴ ὑπῆρχον ἐν τῷ κειμένῳ».

Ἀμφιβάλλω μεγάλως, ἂν σοφός τις τῶν παρ' ἡμῖν θὰ εἶχε τὴν ἄτυφον μετριοφροσύνην τοσοῦτον πρὸς τὴν σοφίαν αὐτοῦ ἰσοτάλαντον, ὥστε νὰ ἀπαντήσῃ ὁμοίως πρὸς τὸν ὑποδεικνύοντα εἰς αὐτὸν καὶ ἑνὸς μόνου ἰῶτα τὸν πλεονασμὸν ἢ τὴν ἔλλειψιν.

Τὴν τελευταίαν του ἐπιστολὴν ἔλαβον ἐκ Βάδεν-Βάδεν, φέρουσαν ἡμερομηνίαν 12(24) Ἀπριλίου 1874. Ἦτο γεγραμμένη ἐν πληρεστάτῃ πνευματικῇ ἠρεμίᾳ. Μοὶ ἀνήγγελλεν ὅτι εἶχε δώσει ἐντολὴν εἰς τὸν ἐν Λειψίᾳ ἐκδότην του νὰ μοὶ στέλλῃ τακτικῶς ἅμα ἐκτυπούμενα τὰ φύλλα τοῦ δευτέρου τόμου τῆς Ἱστορίας του, ὅπως ἀρχίσῃ, — ὡς καὶ ἤρχισεν ἀληθῶς — ἐκδιδομένη συγχρόνως καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις, μοῦ ἐζήτει βιβλία τινὰ καὶ πληροφορίας σχετικὰς πρὸς τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον τόμον τοῦ ἔργου του, καὶ μοὶ ἐξέφραζε συγχρόνως τὴν βεβαιότητα ἣν εἶχεν, — ἀλλ' ἥτις δυστυχῶς δὲν ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθῇ — ὅτι ὁ τόμος οὗτος, ὁ μέλλων νὰ περιλάβῃ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ὄθωνος, θὰ ἐξεδίδετο τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1875. Εἰς τὸ περιθώριον ὅμως τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης ἐφέροντο πλαγίως γεγραμμέναι δύο μόναι γραμμαί, αἵτινες πολὺ μ' ἐξέπληξαν. «Κατοικῶ τώρα — ἔλεγεν — ἐν Βάδεν-Βάδεν· παρητήθην δὲ τῆς ἐν Φρειβούργῃ θέσεώς μου». Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξηγήσω τὴν ἀπότομον ἐκείνην ἀπόφασιν, καὶ μάτην ἀνεζήτουν τοὺς λόγους αὐτῆς, ὅτε μετ' ὀλίγων μηνῶν πάροδον μοὶ ἀνηγγέλθη αἴφνης τὸ ἀπαίσιον τέλος τοῦ πνευματικοῦ του βίου.

Πολλὰ ἐλέχθησαν τότε περὶ τῶν ὑποτιθεμένων αἰτίων τῆς

οἰκτρᾶς καταστροφῆς· ἐψιθυρίσθησαν δὲ μάλιστα καὶ λόγοι πάλης δῆθεν αἰσθηματικῆς μεταξὺ καθήκοντος καὶ παλαιοτέρων τρυφερῶν δεσμῶν, ὡς ὑπονομεύσαντες βαθμηδὸν καὶ κατερειπώσαντες τέλος τὴν διανοητικὴν ὑγείαν τοῦ ἀκμαίου ἀνδρός. Τίς οἶδε ! Τὸ μέγα μυστήριον συνεκάλυψε τότε ἡ νύξ, ἐσφράγισε δὲ πρὸ μικροῦ ὁ τάφος δι' ἀλύτου σφραγῖδος.

Ἔκτοτε ὁ Κάρολος Μένδελσων ἐλογίσθη μετὰ νεκρῶν. Διετήρει μὲν βεβαίως ἡ φιλόστοργος μνήμη τῶν ἐν Βερολίνῳ συγγενῶν καὶ οἰκείων τὴν γλυκεῖαν αὐτοῦ εἰκόνα, ἀλλ' ὁ πολὺς κόσμος τὸν εἶχε λησμονήσει ταχέως — ὡς λησμονοῦνται συνήθως οἱ θνήσκοντες, — ὅτε δὲ πρό τινων ἑβδομάδων ἠγγέλθη καὶ ὁ σωματικὸς αὐτοῦ θάνατος, πολλοὶ — οἱ πλεῖστοι ἴσως — ἠπόρησαν πρὸς τὸ ἄκουσμα, καὶ τότε ἔμαθον ὅτι ἔζη ἔτι μέχρι πρὸ μικροῦ ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου συνθέτου τῶν « Ἀσμάτων ἄνευ στίχων ».

Μήτοι δὲν εἶχον δίκαιον, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τοῦ Βρόκχαους μνημονεύει τοῦ Μενδελσῶνος ὡς ἀποθανόντος ἤδη ἐν ἔτει 1874 ;

* *
*

Δὲν σκοπεύω, ἀλλ' οὔτε πρόσφορος εἶν' ἐνταῦθα ὁ χῶρος, νὰ διατρίψω ἐν ἐκτάσει καὶ λεπτομερῶς περὶ τὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν τοῦ Μενδελσῶνος, ἢ νὰ ἀναλύσω τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ ἔργα, ἅτινα πάντα σχεδὸν ἀναφέρονται εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἓν δὲ μόνον, τὸ καὶ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἱστορικοῦ του ταλάντου, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ ἐξάρω ἐν τῇ προχείρῳ ταύτῃ σκιαγραφίᾳ τῆς ἀκραιφνῶς φιλελληνικῆς μορφῆς τοῦ ἀτυχοῦς ἀνδρός. Εἶνε δὲ τοῦτο ὁ βαθὺς καὶ ἀνίκητος αὐτοῦ ἔρως πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, — εἴτε αὕτη θραύει ζυγὸν ξενικῆς δουλείας, εἴτε ἀνακηρύττει καὶ περιέπει τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄκρατον φιλελεύθερον αἴσθημα, ὡσεὶ θερμὴ πνοὴ μεσημβρινοῦ ἀνέμου, διαλύουσα χιόνας καὶ καταφέρουσα χειμάρρους,

διαπνέει πᾶσαν σχεδὸν σελίδα τῶν ἔργων του, καὶ ἰδίως τὴν Ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ μεταβάλλει αὐτὴν πολλαχοῦ ἀπὸ ἀπαθοῦς καὶ ψυχρῶς ἀντικειμενικῆς ἀφηγήσεως εἰς ἔνθουν καὶ πλήρες δυνάμεως ποίημα. Τὸ αἴσθημα δὲ τοῦτο, ἐκδηλούμενον εἰς θαυμασμὸν καὶ λατρείαν παντὸς ἐθνικοῦ ἀγῶνος πρὸς ἀνεξαρτησίαν, εἰς μῖσος δὲ καὶ ἀρὴν κατὰ πάσης τυραννικῆς δεσποτείας, ὑπῆρξε προδήλως τὸ παρορμῆσαν αὐτὸν εἰς μελέτην καὶ συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του Γερβίνου ἐξιστόρησις τῶν μακρῶν περιπειῶν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως ἐφάνη εἰς αὐτὸν οὐ μόνον ἀτελὴς—ὡς εἶνε ἀληθῶς,—ἀλλὰ καὶ ψυχροτέρα τοῦ θέματος· ἡ δὲ τοῦ Πρόκες-Ὄστεν ἱστορία κατηγορητήριον μᾶλλον τοῦ ἑλληνικοῦ ἐγχειρήματος καὶ ὑπεραπολογία τῆς πολιτικῆς τοῦ Μέττερνιχ, ὅστις τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἀγωνιζομένους Ἕλληνας ἐθεώρησεν ἀρχῆθεν ὡς κινδυνώδεις σκαπανεῖς τοῦ ἐν Εὐρώπῃ μοναρχικοῦ καθεστῶτος, ὑπονομευτὰς τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀνατροπεῖς δὲ καὶ συνωμότας ὁμοίους πρὸς τοὺς Καρβονάρους καὶ τοὺς ἀφθονοῦντας τότε ὀπαδοὺς τῶν μυστικῶν ἑταιρειῶν. Οὕτω δὲ ὁ Μένδελσων, πρῶτος αὐτὸς μεταξὺ τῶν ξένων ἱστοριογράφων, ἐπεχείρησε καὶ κατώρθωσε νὰ ἀναστήσῃ εἰς τὴν προσήκουσαν αὐτῷ περιωπὴν τὸ μεγαλούργημα τῶν πατέρων ἡμῶν, νὰ φωτίσῃ δι' ἀληθῶς ἀμερολήπτου φωτὸς τὰ αἴτια καὶ τὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ, καὶ νὰ διαλύσῃ τὰς πολλαχῶς τότε ὑφισταμένας κατ' αὐτοῦ προκαταλήψεις τῶν εὐρωπαίων.

Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος ὁ ὑπὲρ τῆς ἀκράτου ἐλευθερίας ἔρως τοῦ ἱστορικοῦ, ἐκδηλούμενος ὑπὸ τὴν ἄλλην αὐτοῦ μορφήν, τὴν λατρείαν της πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ κύριος λόγος, δι' ὃν ἡμάρτησεν, ὁσάκις ἡμάρτησεν, ὁ Μένδελσων, κρίνων πρόσωπα ἢ πράγματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν. Ὑπέλαβε τὸν Καποδίστριαν ὄργανον τῶν δεσποτικῶν ὀρέξεων τῆς Ῥωσσίας, ἡρμήνευσεν ὡς φιλοκερδῆ ὑστεροβουλίαν τὴν δικαίαν

ἀντίστασιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτου κατὰ τῆς συνταγματικῆς βουλιμίας, ἣν παντοιοτρόπως ἐξεδήλουν οἱ νεοτευχεῖς τότε φιλελεύθεροι τοῦ ἀνελευθέρου ἔτι ἔθνους, καὶ ἐξήνεγκε περὶ αὐτοῦ κρίσιν αὐστηράν, ἣν θὰ ἀκυρώσῃ βεβαίως, ἂν δὲν ἠκύρωσεν ἤδη, ἡ ἀμερόληπτος ἱστορία. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐστιγμάτισεν ὡς μισελεύθερον τὴν ἀντιβασιλείαν καὶ κατεδίκασε πολλαχοῦ τὸ ἀναμορφωτικὸν αὐτῆς ἔργον· διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον θὰ κατεδίκαζεν ὁμοίως — ὡς ἐκ τυχαίων προφορικῶν του ἀνακοινώσεων δύναμαι νὰ εἰκάσω — καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ὄθωνος, ἂν ἐπρόφθανε νὰ δημοσιεύσῃ καὶ τὸν τρίτον τῆς Ἱστορίας του τόμον.

Τίς ὅμως Ἕλλην θὰ διστάσῃ νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν θερμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἱστορικὸν τὰ ὀλισθήματα ταῦτα, εἰς ἃ περιέπεσε, μόνον καὶ μόνον διότι πολὺ τὴν ἐλευθερίαν ἠγάπησεν; Ἡ ἀγνότης τοῦ αἰσθήματος καὶ ἡ ἀγαθὴ γνώμη τῆς κρίσεως ἂς ἐλαφρύνῃ τὸ βάρος, ὅπερ θὰ ἐπίεζεν ἄλλως τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος φίλου.

* *
*

Αἱ ὀλίγαι αὗται μνημόσυνοι λέξεις ἔπρεπεν ἴσως νὰ γραφῶσι πρὸ εἴκοσι καὶ τριῶν ἐτῶν. Τότε μᾶλλον ἢ σήμερον ἔπρεπε νὰ πενθήσῃ ἡ Ἑλλὰς τὸν θάνατον τοῦ τοσοῦτον ἀγαπήσαντος αὐτὴν εὐγενοῦς τέκνου τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις ἐγέννα μὲν ἄλλοτε τὸν Γουλιέλμον Μύλλερον καὶ τὸν Ἐρνέστον Κούρτιον, σήμερον δὲ τρέφει μεγαλομανεῖς πατριδολάτρας καὶ πολιτικοὺς ἀποστράτους, ὧν οὗτοι μὲν κηρύττουσιν ὅτι τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἡ ἐλευθερία εἶνε ἀναξία τῶν χονδρῶν ὀστῶν ἑνὸς πομμερανοῦ στρατιώτου, ἐκεῖνοι δὲ καταδηλοῦσι διὰ βροντῆς τηλεβόλων, ὅτι ἡ δουλεία αὐτῶν καὶ ὁ ἐξολοθρευμὸς εἰσὶν ἄξιοι τῶν διὰ μελινίτιδος πεπληρωμένων ὀβίδων των. Ὄχι· δὲν πρέπει νὰ πενθήσῃ σήμερον ἡ Ἑλλὰς τὴν διὰ τοῦ θανάτου λύτρωσιν τῆς τοσοῦτον χρόνον τα-

λαιπωρηθείσης ἐκείνης ὑπάρξεως, εἰς ἣν ἴλεως — ὡς πρὸς τοῦτο κἄν — ἡ μοῖρα δὲν ἐπέκλωσε τὸ ἄχαρι θέαμα τῆς σημερινῆς γερμανικῆς πολιτικῆς. Διὰ τοῦ μελανοῦ δὲ πέπλου, ὃν θὰ περιέβαλε τὴν σεμνὴν εἰκόνα τοῦ ἀναπαυθέντος τέλος ὑπὸ τὸ μνῆμα φίλου της, ἂς καλύψῃ μᾶλλον διὰ παντὸς ὅσας τυχὸν διατηρεῖ ἐκ παλαιοτέρων χρόνων προσφιλεῖς γερμανικὰς ἀναμνήσεις.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΚΑΙ ΒΙΣΜΑΡΚ *)

Ὅτε ἡμέραν τινὰ τοῦ τέλους Μαρτίου τοῦ ἔτους 1890 διεδόθη περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐν Βερολίνῳ ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, ὁ παντοδύναμος καὶ ἀπαραίτητος πρίγκηψ Βίσμαρκ παρητήθη τῆς ἀρχῆς, καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ἐδέχθη τὴν παραίτησίν του, ἡ κατάπληξις ὑπῆρξε πολὺ ὀλιγωτέρα, ἢ ὅσον προσεδόκων ἴσως οἱ μὴ γνωρίζοντες τί ἀπὸ μακροῦ ἤδη συνέβαινε μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν.

Αἱ τελευταῖαι αὐτῶν διαφωνίαι περὶ τῶν ληπτέων κατὰ τῶν κοινωνιστῶν νομοθετικῶν μέτρων, ἡ πρωτοβουλία ἣν ἐφαίνετο ἰδίως διατεθειμένος νὰ λάβῃ ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς συγκρότησιν διεθνοῦς συνόδου χάριν βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων, καὶ ἡ παθητικὴ ἀντίδρασις ἣν ἐπετηδεύθη ὁ Βίσμαρκ ἀπέναντι τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ματαιώσεως τῆς ὑπὸ τῆς Ἑλβετίας συγκεκλημένης ἤδη ὁμοίας συνόδου, ἦσαν κυρίως εἰπεῖν ἁπλαῖ προφάσεις τῆς τελικῆς καταστροφῆς. Ἦσαν ἡ μοιραία σταγών, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐκχειλίζει τὸ ποτήριον· καὶ τὸ ποτήριον ἦτο ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἰσοχειλές. Ὁ νεαρὸς καὶ ῥέκτης αὐτοκράτωρ, ὁ ἐν ἐνδομύχῳ καὶ ἀκραδάντῳ πεποιθήσει πιστεύων — παρὰ πᾶσαν ἄλλως τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ κυβερνητικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν — ὅτι δάκτυλος Θεοῦ εἶχε χρίσει τὸ γένος του καὶ αὐτὸν εἰς κυβέρνησιν τῆς Πρωσίας, καὶ ὅτι καθῆκον εἶχεν ἱερὸν πρὸς τὴν θείαν Πρόνοιαν νὰ ἀσκήσῃ πλήρη καὶ ἀμείωτον τὴν βασιλικὴν

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων» τῆς 23 Ἰανουαρίου 1894.

αὐτοῦ ἐξουσίαν, εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ αἰσθάνεται πόσον ἐβάρυνεν ἐπὶ τὸν βασιλικὸν αὐτοῦ τράχηλον ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ πλήρης οὐ μόνον ἐθνικοῦ ἀλλὰ καὶ διεθνοῦς γοήτρου ζυγός, ὃν εἶχε χαλκεύσει τριάκοντα ὅλων ἐτῶν ἀδιάπτωτος καὶ θριαμβικὴ ἐργασία, κορυφωθεῖσα τέλος εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ὅπερ περιέβαλον ἐν Βερσαλλίαις τὴν πολιὰν τοῦ πάππου του κεφαλὴν οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες. Τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ἐγγόνου εἶχεν ἴσως ἤδη ἀρχίσει νὰ βαρύνῃ ἡ ἀνυπομονησία καὶ ἡ αὐτάρκεια τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνος· δὲν ἔλειπον δέ, ὡς συνήθως συμβαίνει, καὶ οἱ προθύμως τὴν ἀνυπομονησίαν ἐκείνην ὑποθάλποντες, καὶ παριστῶντες ὅτι καιρὸς ἦτο πλέον νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας τοῦ σιδηροῦ κλοιοῦ τῆς ἀκάμπτου ἐκείνης θελήσεως, ἥτις ἦρχεν ἐλέῳ αὐτοκράτορος ἀλλ' ὄχι ἐλέῳ Θεοῦ.

* *
*

Ὁ γηραιὸς ἀρχιγραμματεύς, ὁ τοσούτων ἀνδρῶν νόον γνούς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπατηθῇ οὐδ' ἠπατήθη ἐπὶ στιγμὴν περὶ τῶν πρὸς αὐτὸν διαθέσεων τοῦ κυρίου του, ὡς συνείθιζε πάντοτε νὰ ἀποκαλῇ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τὸν αὐτοκράτορα. Εἶχεν ἀναθρέψει οὕτως εἰπεῖν καὶ γνωρίσει τὸν λεοντιδέα, ὃν ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν κυβερνητικὴν αὐτοῦ πεῖραν ὁ πάππος του, παραβλέπων τὰ δικαιώματα τῆς πατρικῆς αὐθεντίας. Ἠσθάνετο δὲ βεβαίως ὁ γέρων πρωθυπουργὸς προσπνέουσαν ἤδη μακρόθεν τὴν ψυχρὰν πνοὴν τῆς ὁριστικῆς δυσμενείας, ὅτε ἐν στιγμαῖς μελαγχολικῆς διαχύσεως πρὸς τοὺς οἰκείους ἢ ἐπιτετηδευμένης πολλάκις ἀπογοητεύσεως, ὁτέ μὲν παρίστα ἑαυτὸν βαρυνθέντα τὸν δημόσιον βίον καὶ ποθοῦντα τὴν ἤρεμον καὶ θεωρητικὴν ζωὴν τοῦ ἀγρότου, ὁτὲ δέ, προβαίνων ἔτι περαιτέρω, ἐχαρακτήριζε δι' ὀλίγων μὲν ἀλλ' ἐκ τῶν ἀσφαλῶν ἐκείνων καὶ τετραγώνων λέξεων, ἃς τοσοῦτον εἶχε συνήθεις, τὸ ἦθος τοῦ νεαροῦ του κυρίου, ἢ ἐξέφραζε τὸν γεννώμενον ἤδη ἐν τῇ ψυχῇ του φόβον περὶ τῆς ἐγγιζούσης στιγ-

μῆς, καθ' ἣν αἱ ὑπηρεσίαι του δὲν ἤθελον πλέον κριθῇ ὡς ἀπαραίτητοι, οὐδὲ ἤθελε δοθῇ εἰς ἐνδεχομένην παραίτησίν του ἡ μονολεκτικὴ ἐκείνη τοῦ γηραιοῦ Γουλιέλμου ἀπάντησις : Π ο τ έ. Ὅτε δέ, ἐν ἐν ὥρᾳ τοιαύτης τινὸς μελαγχολικῆς ἐκμυστηρεύσεως πρὸς ξένον διπλωμάτην, παρίστα οὗτος πρὸς τὸν πρίγκιπα, ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐννοηθῇ ἐν Εὐρώπῃ ἡ ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἀπουσία του, ἐφ' ἧς ἡ στιβαρὰ καὶ περιεσκεμμένη του χεὶρ ἐθεωρεῖτο πάντοτε ὡς ἐγγύησις τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης, καὶ οἱονεὶ ἀσφαλιστικὴ δικλεὶς (soupape de sûreté) κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἐκρήξεως, μετεῖχε πικρίας ἀληθοῦς τὸ λεπτὸν μειδίαμα, δι' οὗ συνώδευσεν ὁ Βίσμαρκ τὸ εὐφυέστατον καὶ βαθυσήμαντον τῆς ἀπαντήσεως αὐτοῦ λογοπαίγνιον : Quand on veut être pape on n'a pas besoin de sous-pape, ὅπερ ἀφίνομεν κατ' ἀνάγκην ἀμετάφραστον.

* *
*

Καὶ ἠγνοοῦντο μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν αἱ πρόσφατοι λεπτομέρειαι τῶν μεταξὺ πρωθυπουργοῦ καὶ ἡγεμόνος σχέσεων, ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον μυστήριον, ὅτι ταχύτερος ἢ βραδύτερος ἀλλ' ἀναπόδραστος ὅμως ἐπέκειτο ὁ χωρισμὸς τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν οὐδέτερος συνήνει νὰ τάξῃ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν θέλησιν αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ἄλλον. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐξένισεν, ὅτε διὰ μιᾶς διεδόθη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Γερμανίας, ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ πρίγκηψ ἀπεχώρει τῆς πολιτικῆς σκηνῆς. Ἴσως δὲ μάλιστα ὁ μᾶλλον ξενισθεὶς ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς τελευταίας του συνεντεύξεως μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ. Μετέβη μὲν ἀληθῶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα παραιτηθῇ, ἀλλ' ἤλπιζεν ἴσως ἔτι ἐνδομύχως, ὅτι θὰ ἐδίσταζεν ὁ νεαρός του κύριος ἐνώπιον τοῦ τελευταίου καὶ ὁριστικοῦ διαβήματος, ὅπερ θὰ τὸν ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ θεράποντος τοῦ οἴκου του καὶ τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως δὲν ἐδίστασεν· ἐφάνη μόνον διστάζων· καὶ οἱ ἀσπασμοί, δι' ὧν ἀπεχαιρέτισε τὸν γηραιόν του πρωθυπουργόν, ἐξέφραζον

μᾶλλον τῆς ἀνακουφίσεως τὴν χαρὰν ἢ συνεκάλυπτον τοῦ χωρισμοῦ τὴν λύπην. Δὲν ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ διαφύγῃ τὸ βαθὺ ὄμμα τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὅσον συγκεκαλυμμένη καὶ ἂν ἦτο, ἡ ἀληθὴς ἔκφρασις τοῦ ἀγνοοῦντος ἔτι τὴν τέχνην τῆς ὑποκρίσεως αὐτοκρατορικοῦ προσώπου. Καὶ ὅτε μετ' ὀλίγα λεπτά, ἐπιστρέφων εἰς τὸ ἐν ὁδῷ Γουλιέλμου μέγαρον τῆς ἀρχιγραμματείας, ὅπερ ἔμελλε νὰ καταλίπῃ ὁριστικῶς μετά τινας ἡμέρας, ἠρωτᾶτο ὑπὸ τῆς συζύγου του, τί ἀπέγεινεν, ἀπήντα, χωρὶς ὅμως πλέον νὰ μειδιᾷ :

— Ὁ αὐτοκράτωρ μὲ ἐξέβαλε τῆς θύρας κατασπαζόμενός με (Der Kaiser hat mich zur Thüre hinausgeküsst).

Πόσον δὲ ἀληθὴς καὶ ἐνδόμυχος ἦτο ἡ χαρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐκ τῆς χειραφετήσεως οὕτως εἰπεῖν ἐκείνης, ἐφάνη ἔτι καὶ δημοσιώτερον μετ' ὀλίγας ὥρας, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἐξελθὼν ἔφιππος εἰς περίπατον, εἶχε τὴν συνήθως σύνοφρυν καὶ ψυχρὰν μορφήν του ἀστράπτουσαν τοὐναντίον ἐκ φαιδρότητος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς θριαμβικῶς ἀκτινοβολοῦντας.

Ξένος διπλωμάτης καὶ ὀνομαστὸς γερμανὸς δημοσιογράφος συνήντησαν τὴν ὥραν ἐκείνην Ὑπὸ τὰς Φιλύρας τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τοῦ Thiergarten. Ἔστησαν ἀμφότεροι καὶ τὸν ἐχαιρέτησαν εὐλαβῶς· ἠπόρησαν δὲ βλέποντες ἐκεῖνον ἀντιχαιρετῶντα οὐ μόνον διὰ τῆς συνήθους κλίσεως τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ διὰ περιχαροῦς ἐπανειλημμένης κινήσεως τῆς δεξιᾶς, ἣν συνώδευεν εὔθυμον καὶ ἀστράπτον ἐκ τῆς χαρᾶς τὸ βλέμμα.

— Πῶς χαίρει, ὅτι ἐξεφορτώθη τὸν γέροντα! ἐφώνησεν ἄκων ὁ γέρων δημοσιογράφος, καὶ δὲν εἶχε βεβαίως ἄδικον.

* *
*

Ὑπῆρξεν ἄρα ὁμοία καὶ ἴση πρὸς ἐκείνην ἡ χαρά, ἣν ἐπέδειξε πρό τινων ἡμερῶν ὁ πρῶσος ἡγεμών, ἐναγκαλισθεὶς καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ ἀνακτόρῳ τὸν παλαιὸν αὐτοῦ πρωθυπουργόν, μετὰ τέσσαρα σχεδὸν ὅλα ἔτη ; Ὄχι βεβαίως. Καὶ ὄνειρον ἁπλοῦν ἂν

ἦτο ὁ μεταξὺ διαρρεύσας χρόνος, δύσκολον ὅμως ἂν ὄχι ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ λησμονήσῃ ἑκάτερος αὐτῶν ὅσα ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον γεγονότα, καὶ ὅσους λόγους τοῦ ἑνὸς περὶ τοῦ ἄλλου ἐσάλπισεν ἔκτοτε ἡ ἀδιάκριτος φήμη. Ἄνθρωποι πάντως, οὐδὲ ἀνθρωπίνων παθῶν ὑπέρτεροι εἶχον διαμείνει καὶ ὁ ἐλέῳ Θεοῦ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ δημοσίως ὑπεράνθρωπος ἀνήρ, ὁ δημιουργήσας οὕτως εἰπεῖν τὴν αὐτοκρατορικὴν Γερμανίαν. Ἴσως ἡ δικαία πικρία, ἣν ἀπεκόμιζεν εἰς Φρειδριξρούην ὁ ἀποβληθεὶς τῆς ἀρχῆς παντοδύναμος πρωθυπουργός, δὲν ἐδικαιολόγει τοὺς ἀφθονωτέρους τοῦ δέοντος λόγους του πρὸς τοὺς ζητοῦντας παρ' αὐτοῦ συνεντεύξεις ἀκριτομύθους δημοσιογράφους· καὶ ὀρθότατα παρετήρουν οἱ Καιροὶ τοῦ Λονδίνου, ὅτι ὁ πρώην ἀρχιγραμματεὺς δὲν εἶχε λάβει καιρὸν κατὰ τὸν μακρὸν αὐτοῦ δημόσιον βίον νὰ μάθῃ, πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρωνται οἱ μεγάλοι ἄνδρες ὅταν ἰδιωτεύωσιν· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀθυροστομία ὅμως ἐκείνη τοῦ φιλομύθου γέροντος δὲν θέλει βεβαίως κριθῇ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὡς ἀποχρῶσα δικαιολογία τῶν κατὰ τοῦ μελαγχολῶντος ἐρημίτου ἐπισήμων διαβημάτων τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως, ἅτινα ἐκορυφώθησαν τέλος, πρὸς μεγίστην κατάπληξιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, εἰς τὴν περιλάλητον ἐκείνην αἴτησιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, παρακαλούμενον νὰ μὴ δεχθῇ εἰς ἀκρόασιν τὸν ἐν Βιέννῃ παρεπιδημοῦντα χάριν τῶν γάμων τοῦ υἱοῦ του γηραιὸν πρίγκιπα, τὸν κινδυνεύσαντα ἄλλοτε τὴν ἀρχὴν χάριν τῆς αὐστρογερμανικῆς συμμαχίας.

Εἶνε ἄρα εὔκολον νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι ἐλησμονήθησαν ταῦτα, ὅτε εἰδικὸς ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος μετέβαινεν εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ πρίγκιπος, ἵνα τὸν συγχαρῇ ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου του ἐπὶ τῇ ἀναρρώσει αὐτοῦ, καὶ ὅτε μετά τινας ἡμέρας εἰσήρχετο εἰς Βερολῖνον ἐπὶ αὐτοκρατορικοῦ ὄχρου ὁ Βίσμαρκ; Ἐπέτασσον ἴσως τοῦτο εἰς ἀμφοτέρους αἱ πάνδημοι κραυγαὶ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἥτις μυριόστομος ὑπεδέχθη τὸν γέροντα ἐν τῇ πρωσικῇ μητροπόλει, καὶ ἴσως ἐν μέρει τὸ κατώρθωσαν. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον. Τὸ χάσμα ὅπερ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἤνοιξαν τὰ πράγματα αὐτὰ μεταξὺ

τῶν δύο ἀνδρῶν, ηὑρύνθη ἔκτοτε δυστυχῶς ὑπὸ τῆς πολιτικῆς, οὐδ' εἶνε πιθανὸν σήμερον, ὅτι χωρὶς ὑψίστου καὶ ἐπείγοντος λόγου — ὁποῖος οὐδεὶς διαφαίνεται — θέλει τραπῇ τὴν εἰς Δαμασκὸν ἄγουσαν ὁ διέπων τὰς τύχας τῆς Γερμανίας ἀνήρ.

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ

(Λόγος ἐπικήδειος *).

« Ἀδόλως τε ἔμαθον, ἀφθόνως τε μεταδίδωμι. »
(ΣΟΛΟΜΩΝ)

Παράδοξον ἀλλὰ βαθέως πένθιμον παριστᾷ ἀπό τινος φαινόμενον ἡ ἑλληνικὴ τῶν γραμμάτων πολιτεία. Δάσος ὁμοιάζει ἔρημον σχεδὸν καὶ κατεξυλευμένον, οὗτινος κατέπεσον μὲν ἤδη ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ ὑλοτόμου τὰ παλαιά, τὰ εὔσκια καὶ ὑψικάρηνα δένδρα, θάμνοι δὲ καὶ παραφυάδες συνεκάλυψαν πολλοὶ τοὺς ἀποπεσόντας γηραιοὺς κορμούς, ἀλλ' οὐδέν που ἔτι νεαρὸν στέλεχος ἀνεκλαδώθη εἰς ὕψος φυῆς καὶ δρόσον σκιᾶς καὶ πυκνότητα. Οἱ κορμοὶ ἐκεῖνοι οἱ κραταιοὶ καὶ ὑψιτενεῖς ἐσκίασαν γενεὰς μετὰ γενεὰς ὑπὸ τὸ φύλλωμά των τὸ εὐθαλές, ὑπῆρξαν κόσμος τοῦ δάσους καὶ καύχημα, ὑπῆρξαν στῦλοι καὶ προστάται τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀναφυέντων δενδρυλλίων, ἅτινα ἐστέγασαν πρὸς τὸν βορρᾶν καὶ τὰς καταιγίδας. Οἱ κορμοὶ οὗτοι τῆς ἡμετέρας τῶν γραμμάτων πολιτείας, οἱ ἐκλείποντες ὀσημέραι καὶ μὴ ἀναπληρούμενοι, εἰσὶν οἱ σπανίζοντες φεῦ! σήμερον ἀλλ' ἀφθονοῦντες ἄλλοτέ ποτε σεμνοὶ τῶν γραμμάτων ἐργάται, οἵτινες, κατὰ τὸ λόγιον τοῦ σοφοῦ καὶ μεγάλου βασιλέως, ἀδόλως μαθόντες ἀφθόνως μετέδωκαν. Εἷς τῶν ἐργατῶν τούτων, οἵτινες οὐχὶ μόνον ἑαυτοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐταμίευσαν σοφίαν, εἷς τῶν κραταιῶν ἐκείνων κορμῶν, ὁ ἔσχατος ἴσως ἔτι περιλειπόμενος ἐν τῷ

*) Ἐξεφωνήθη τῇ 11 Ἀπριλίου 1878, καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Στοᾷ.

ἐρήμῳ καὶ θαμνοφύτῳ δρυμῷ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, εἶνε ὁ χθὲς τὴν νύκτα ὑπὸ τὸν μοιραῖον πέλεκυν τοῦ μεγάλου ὑλοτόμου πεσὼν Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος. Γενεὰς μετὰ γενεὰς ἐσκίασεν ἡ σοφία του, εἰς μυριάδας μυριάδων μετέδωκεν ἀφθόνως τὴν ἄδολον αὐτοῦ μάθησιν, καὶ δὲν ὑπάρχει ἴσως Ἕλλην τῆς γῆς ὅπου δήποτε ὁ ἀγνοῶν τὸ ὄνομα Βυζάντιος, ὁ μὴ διδαχθεὶς ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτοῦ τὰ γράμματα τὰ ἑλληνικά. Ἂν δὲ τὴν στιγμὴν ταύτην μυρίων εὐγνωμόνων καρδιῶν τὸ ἀόρατον πένθος συγκηδεύει μεθ' ἡμῶν εἰς τὸ ὕστατον σκήνωμα τὴν σεμνὴν ταύτην κορυφήν, ἂς ἐπιτραπῇ εἰς μικρόν τινα θάμνον, φυέντα παρὰ τὴν ῥίζαν τῆς μεγάλης δρυός, πολλάκις ὑπ' αὐτῆς σκιασθέντα, πολλάκις εὑρόντα ὑπὸ τοὺς κραταιούς της κλάδους σκέπην κατὰ τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς καταιγίδος, νὰ κλίνῃ ἐπὶ τὴν ἀπόπρεμνον ῥίζαν της τὴν πενθοῦσαν αὐτοῦ κεφαλήν, καὶ νὰ ῥάνῃ εἰς δάκρυ θερμὸν εὐγνωμοσύνης τὴν δρόσον, ἣν ἐστάλαξεν ἄλλοτε ἐπ' αὐτοῦ τὸ σκιερὸν ἐκείνης φύλλωμα.

Γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν Μολδαυίᾳ, ὅπου ὁ πατὴρ αὐτοῦ περιεβάλλετο ἓν τῶν πρώτων ἀξιωμάτων ἐν τῇ ἑλληνικῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχῃ, ἐπαιδεύθη τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Βυζάντιος ἐν τῇ ὀνομαστῇ σχολῇ τῆς Ξηρᾶς Κρήνης· ἐξ ἑαυτοῦ δὲ κατόπιν, διὰ μελέτης ἐνδελεχοῦς καὶ ἀδιαπτώτου, αὐτοδίδακτος οὕτως εἰπεῖν καὶ ἔμφυτον ἔχων οὐ μόνον τὴν βούλησιν ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῆς μαθήσεως, κατέστη ἐν βραχεῖ εἷς τῶν διαπρεπεστάτων ἐν γράμμασιν ὁμηλίκων. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Σκαρλάτος ἀνεγίνωσκε τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Σοφοκλῆν, ὤρθριζεν ἀπὸ βαρέος ὕπνου τὸ ἑλληνικόν, καὶ ἐσήμαινε τὸ ἐωθινὸν ἐγερτήριον. Ἐσφάζετο ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἡ τουρκικὴ φρουρὰ τοῦ Ἰασίου, ὁ ἱερὸς λόχος προηλείφετο περὶ τὴν τρίχρουν σημαίαν εἰς τὴν θυσίαν τοῦ Δραγατσανίου, οἱ ἕλληνες ἡγεμόνες προσέφερον τὸ στέμμα των εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁ προστάτης τοῦ Βυζαντίου καλλιμάχειος οἶκος ἐσφενδονίζετο σύσσωμος εἰς ὑπερορίαν ὑπὸ τῆς καχυπόπτου ἐξουσίας, παρασύρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Σκαρλάτον.

Ἐννέα ὅλα ἔτη διέμεινεν ὁ ἀκμαῖος τότε νεανίας ἐν ἐξορίᾳ, τὰ πάνδεινα ὑποστὰς, μέχρι οὗ ἔθηκεν εἰς αὐτὰ τέρμα τὸ νικηφόρον πέρας τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἡ συγκρότησις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Τὰ μακρὰ ὅμως ἔτη τοῦ ἐν ὑπερορίᾳ βίου ὡρίμασαν, ὡς ὁ καυστικὸς ἥλιος τοὺς μεσημβρινοὺς καρπούς, τὸν νοῦν καὶ τὴν μάθησιν τοῦ νεανίου εἰς σύνεσιν ἀνδρικὴν καὶ εἰς παιδείαν πολυμερῆ καὶ βάσιμον· οὕτω δέ, ὅτε λαχὼν τῆς ἐλευθερίας διεσώθη εἰς τὴν ἐλευθέραν πατρίδα, ὀλίγοι ἦσαν οἱ πρὸς αὐτὸν ἰσούμενοι ἐν γράμμασι καὶ ἱκανότητι, καὶ ὁ Σκαρλάτος ἐτάχθη εὐθύς, ἀσπάσιον εὕρημα, ὑπάλληλος τῆς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν Γραμματείας. Εἶτα προήχθη ταχέως εἰς σύμβουλον τῆς Γραμματείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν, διωρίσθη μετ' ὀλίγον μέλος τῆς σπουδαιοτάτης τότε ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῆς, καὶ ἐν βραχεῖ πάλιν χρόνῳ Ἐπίτροπος βασιλικὸς παρὰ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ. Ἀλλὰ τῆς θέσεως ταύτης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ κατὰ τὰ 1836, διαστὰς πρὸς τὴν Ἀντιβασιλείαν ὡς πρὸς τὰ προνόμια τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ὧν ἔνθερμος πάντοτε καὶ ἀδιάπτωτος μέχρις ἐσχάτων ὑπῆρξε πρόμαχος ὁ ἀνήρ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ ἔτους 1854, ὅτε διωρίσθη Διευθυντὴς τῶν Δημοτικῶν Σχολείων τοῦ κράτους, ἐπὶ δέκα ὅλα καὶ ὀκτὼ ἔτη διέμεινεν ἰδιωτεύων ὁ Βυζάντιος, διὰ τοῦ καλάμου του δὲ μόνου, ὡσεὶ γίγας χαλκέντερος, παλαίων κατὰ τῶν ὑλικῶν τοῦ βίου ἀναγκῶν, διὰ τοῦ καλάμου ἐκείνου, ὅστις τοσοῦτον κατέστη ἔκτοτε προσφιλὴς καὶ γνώριμος εἰς πάντας τοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μαθόντας γράμματα ἑλληνικά. Ἔγκλειστος ἐν τῷ μικρῷ του σπουδαστηρίῳ, ἥρεμον ἔχων καὶ διαυγῆ τὴν διάνοιαν τὴν δὲ καρδίαν πρᾶον καὶ ἀμνησίκακον, ἔμενεν ἡμέρας ὅλης καὶ βαθείας νυκτὸς κύπτων ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ πυρετωδῶς ἐργαζόμενος, ξένος πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, ἀρκοῦσαν ἔχων ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τῆς γλυκείας στοργῆς τῶν οἰκείων ἀδιατάρακτον τέρψιν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς του παραγωγῆς ἐνδόμυχον ἐκείνην εὐχαρίστησιν, ἣν αἰσθάνονται μόνοι οἱ τὴν ἔμφυτον καὶ εὐγενῆ πρὸς τοῦτο ἀνάγκην συνειδότες, καὶ καθῆκον

ἑαυτῶν ὑπολαμβάνοντες τὴν μετάδοσιν τοῦ ταλάντου. Τότε ἐγεννήθησαν τὰ ἀλλεπάλληλα φιλολογικὰ ἔργα τοῦ Σκαρλάτου, ὧν δὲν μνημονεύω, διότι μνημονεύει τὴν στιγμὴν ταύτην πάντων ὑμῶν ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία. Τότε παρήχθησαν εἰς φῶς τὰ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ λεξικά, ἅτινα ἐπαίδευσαν δύο μέχρι τοῦδε καὶ πολλὰς ἔτι θέλουσι παιδεύσει γενεάς· τότε συνετάχθη καὶ ἤρξατο ἐκδιδόμενον τὸ βραδύτερον συμπληρωθὲν κλασικὸν ἀληθῶς καὶ κάλλιστον ἔργον τοῦ Βυζαντίου, ἡ περιγραφὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις, ἂν εἶχεν ἀναγνώστας κοινόν τι τῆς Δύσεως οἱονδήποτε, ἤθελεν ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἀνακηρυχθῆ ἐν Ἑσπερίᾳ ἀληθὲς φιλολογικὸν μνημεῖον, ἄξιον τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. Καὶ ὅτε δέ, μετὰ τὴν δεκαοκταετῆ ταύτην δημοσίαν ἀλλὰ πολύγονον ὅμως καὶ καλλιτοκωτάτην ἀργίαν, ἐκλήθη τέλος ὁ ἀνὴρ ὑπὸ τῆς δυσμνήμονος ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς διεύθυνσιν τῆς δημοτικῆς παιδείας τοῦ ἔθνους, ὅπου καὶ παρέμεινε, πιστὸς εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ στρατιώτης, μέχρις ἐσχάτης του πνοῆς, καίτοι ἐκ μακρᾶς καὶ ἀνιαρᾶς τρυχόμενος πηρώσεως, καὶ τότε ἔτι δὲν ἀπέθηκεν ὁ Βυζάντιος πρὸ τοῦ δημοσίου τὸν ἰδιωτικόν του κάλαμον, οὔτε διέπων, ὡς ὀλίγοι διέπουσι, τὸ ἀνατεθειμένον αὐτῷ λειτούργημα, ἐλησμόνησε τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας καὶ τὸ φιλολογικὸν ἐκεῖνο πεδίον, ὅπερ εἶχε ποτίσει διὰ τοῦ γονίμου ἱδρῶτος ὁλοκλήρου τῆς ἀνδρικῆς του ἡλικίας. Συνεπλήρου καὶ ἐξέδιδεν ὁλόκληρον αὐτοῦ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐδημοσίευε πρό τινων μόλις ἐτῶν νέαν ἔκδοσιν τοῦ ἁπλοελληνικοῦ του λεξικοῦ, καὶ παρακολουθῶν μετὰ θαυμασίας ὑπομονῆς καὶ ἐν ἀδιαλείπτῳ πόθῳ τοῦ τελειοτέρου τὰς νεωτέρας προόδους τῆς λεξικογραφίας, εἰργάζετο ἀνένδοτος εἰς συμπλήρωσιν καὶ ἀνακάθαρσιν τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ του λεξικοῦ.

Τοιοῦτος, δι' ὀλίγων ἐκ πολλῶν, διὰ μικρῶν ἐκ μεγάλων, ὁ βίος τοῦ ἀνδρός, οὗτινος τὸ ἱλαρὸν λείψανον προπέμπομεν σήμερον εἰς τὸν τάφον. Βίος μεστὸς ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ἄμωμος ἐν ἀρετῇ, ἀπαυγάζων ἐν εὐθύτητι καρδίας καὶ χρηστότητι χαρακτῆρος. Ἄκακος πρὸς ὅσας ἐποτίσθη πικρίας, ἀμνήμων πρὸς τὰ βέλη

τοῦ φθόνου καὶ ἄφθονος αὐτὸς πρὸς τὴν ξένην ἀξίαν, οὐδέποτε ἠσθάνθη ὁ Βυζάντιος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἔχθραν κατὰ τῶν λησμονούντων ἢ πικρίαν κατὰ τῶν πειραζόντων. Οὐδέποτε ἐβαρυθύμησε κατὰ τῆς παραδόξου τῶν ἀνθρωπίνων τροπῆς, ἥτις οὐδὲν ἄλλο προσεπόρισεν αὐτῷ ὡς καρπὸν βίου μακροῦ ἐν ἐργασίᾳ καταλυθέντος, ἢ πενίαν πολύτιμον, τὸν συνήθη δυστυχῶς σήμερον ἀκάνθινον στέφανον τῶν ἄνευ τυμπανοκρουσίας ἐργαζομένων. Γλυκὺ ἐγκαρτερήσεως μειδίαμα ἐπλανᾶτο πάντοτε περὶ τὰ λεπτά του χείλη, τὸ βλέμμα του ἀνέτελλεν ἀγαθότητα καὶ ἀμνησικακίαν, ὁ δὲ λόγος του, λόγος σοφὸς πάντοτε καὶ ἐπιχαρίτως ἀπὸ τῶν θησαυρῶν τῆς μεγάλης του μνήμης ἀρτυόμενος, ἦτο παραίνεσις εἰς ἐργασίαν πρὸς τοὺς νεωτέρους, παρηγορία πρὸς τοὺς τρυχομένους, ἐνθάρρυνσις πρὸς τοὺς ἀποκάμνοντας, ἀνακούφισις πρὸς τοὺς κοπιῶντας. Ἓν βλέμμα μόνον ἐπὶ τῆς νεκρᾶς ταύτης ἀλλὰ γλυκείας πάντοτε μορφῆς διακρίνει ἔτι τὴν ἱλαρὰν σφραγῖδα τῆς χρηστῆς ἐκείνης ψυχῆς, ἥτις ἐκράτυνε τὸν Βυζάντιον ἐν περισπασμοῖς καὶ ἐστόμωσεν αὐτὸν πρὸς συμφοράς. Τὸ βλέμμα τοῦτο ἂς ἀτενίσωμεν, ἔσχατον νῦν, ἐπὶ τὴν μορφὴν τοῦ Βυζαντίου πάντες οἱ τὴν ἀνάντη ἀτραπὸν τῆς ἐργασίαν ἀνύοντες· τὴν σφραγῖδα ταύτην τὴν ἱλαρὰν ἂς ταμιεύσωμεν ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν ὡς πολύτιμον τοῦ βίου ἐφόδιον· τὴν ἀκύμαντον αὐτοῦ ψυχικὴν γαλήνην ἂς θησαυρίσωμεν ὡς κειμήλιον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Οὕτως ἔσται ἡμῶν μὲν εὐγνώμων αὐτοῦ δὲ αἰωνία ἡ μνήμη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ *)

Οὔτε ἄνθη ἐπιτάφια οὔτε δακρύων σπονδὰς ἐπὶ τῷ μεγάλῳ νεκρῷ, ὃν θρηνεῖ ἡ Νέα Ἡμέρα, προσκομίζει σήμερον εἰς τὰς ὀρφανάς της στήλας ὁ ἀπὸ τοῦ περισσεύματος τῆς ὀδύνης αὐτοῦ χαράσσων ἐν ἀγάπῃ καὶ πόνῳ τὰς γραμμὰς ταύτας. Ἀνθίνους στεφάνους δὲν ἠθέλησεν ἐπὶ τῆς σοροῦ του ὁ Ἀλέξανδρος Βυζάντιος· ὁ εὐλαβῶς δὲ τὴν στιγμὴν ταύτην γονυπετῶν πρὸ τοῦ περικαλλοῦς δημοσιογραφικοῦ μνημείου, ὅπερ αἱ χεῖρες ἐκείνου ἀνήγειραν εἰς ἀίδιον αὐτοῦ μνήμην, ἀνάγκην ἔχει νὰ καταστείλῃ πρῶτον τὸν θρῆνον τῆς καρδίας του καὶ νὰ ξηράνῃ τὸ θολοῦν τοὺς ὀφθαλμούς του δάκρυ, ὅπως κατορθώσῃ νὰ κρατήσωσιν οἱ τρέμοντες δάκτυλοί του τὸν κάλαμον, δι' οὗ ἀποπειρᾶται νὰ σκιαγραφήσῃ τὴν σεμνὴν μορφὴν τοῦ μεγίστου πολιτικοῦ ἱεροφάντου τῆς νέας Ἑλλάδος.

Ἱεροφάντης δ' ἀληθῶς ἐθνικὸς καὶ μάντις καὶ ὑποφήτης ὑπῆρξεν ὁ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τὸν χοῦν τῆς πατρίου γῆς καλυφθεὶς συντάκτης τῆς Νέας Ἡμέρας· οὐδ' ἦτο μόνον δημοσιογράφος ἔξοχος, ἀναμιμνήσκων τὰς μεγάλας μορφὰς τῶν ἐκλειπόντων ὀσημέραι κρατερῶν ἡρώων τοῦ καθημερινοῦ τύπου, οἵαις οὔτε παράγει ἀλλ' οὐδ' ἀνέχεται πλέον ἡ εἰς πεζὴν καινοθηρίαν καὶ ἐθελοφημίαν ἐκπεσοῦσα σύγχρονος δημοσιογραφία. Μάτην ἤθελέ τις ἀναζητήσει οὐ μόνον ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ τῶν χρόνων τούτων πῆχυν οἱονδήποτε, δι' οὗ νὰ μετρήσῃ τὸ ἔκτακτον τάλαντον, ὅπερ ἐν ὥρᾳ μεγαλοδώρου εὐνοίας εἶχεν ἀπονείμει ἡ φύσις εἰς τὸν ἀπὸ τῆς περιόπτου ἀκροπόλεώς του ἐν

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Νέᾳ Ἡμέρᾳ τῇ 15 (27) Ἰανουαρίου 1890.

μέση ἀκμῇ καὶ δόξῃ καταρραγέντα ὑπὸ τοῦ θανάτου ἐκπρεπῆ χειριστὴν τοῦ καλάμου.

Οἱ τακτικοὶ ἀναγνῶσται τοῦ πανελληνίου φύλλου, οἱ ἀπὸ τῆς ἑβδομαδιαίας πνευματικῆς πανδαισίας τρυφῶντες, ἣν παρέθετεν εἰς αὐτοὺς ὁ 'Αλέξανδρος Βυζάντιος, οἱ τὴν θαυμασίαν ἐξέλιξιν τοῦ δημοσιογραφικοῦ του εὐαγγελίου παρακολουθήσαντες, οἱ ἀναλογιζόμενοι ὁποίαν παρέλαβεν οὗτος τὴν Ἡμέραν παρὰ τῶν προηγητῶν αὐτοῦ καὶ ὁποίαν παραδίδει τὴν βαρυτάλαντον αὐτῆς κληρονομίαν εἰς τοὺς διαδόχους του, δὲν θὰ ἤξευρον ἀληθῶς, τί πρῶτον καὶ τὶ μᾶλλον αὐτοῦ νὰ θαυμάσωσι· τὴν βαθεῖαν καὶ ἐξηκριβωμένην γνῶσιν τῶν ἐπὶ τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς σκηνῆς συμβαινόντων πραγμάτων ἢ πρωταγωνιστούντων προσώπων, δι' ἣν δικαίως θὰ τὸν ἐζήλευε καὶ ὁ κράτιστος τῶν διπλωματῶν· ἢ τὴν ὀρθὴν καὶ οὐδέποτε σφαλλομένην αὐτοῦ κρίσιν περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ τὰς μαντικὰς αὐτοῦ περὶ τῶν μελλόντων προρρήσεις, καὶ τὰς ἀπὸ ἀδιαπτώτου συνέσεως συμβουλὰς αὐτοῦ καὶ νουθεσίας· ἢ τὸ σθένος τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸ ἀκραιφνὲς τῆς φιλοπατρίας καὶ τὴν ἀνυπόστολον γλῶσσαν, δι' ὧν ἐπάτασσε τὴν κυβερνητικὴν ἡμῶν ἀτασθαλίαν καὶ ἀκάματον ἐρρήγνυε τὴν κραυγὴν τῆς ἀγανακτήσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς λυμαινομένης ἡμᾶς διοικητικῆς παραλυσίας καὶ πολιτικῆς διαφθορᾶς· ἢ τὴν ἀρότητα τέλος καὶ πρωτοτυπίαν τῶν νοημάτων αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ κάλλος τοῦ λόγου του, οὗτινος ἡ φράσις, ἐγκρατὴς καὶ ἀπέριττος, εὔχρους καὶ νευρώδης, ὁτὲ μὲν ἀπετορνεύετο εἰς ἀποφθεγματικὴν στογγυλότητα, ὁτὲ δὲ ἐξήρετο εἰς ὕψος δημοσθενείου ἀποστροφῆς, καὶ ἄλλοτε κατέληγε πολλάκις εἰς αἰχμὴν ἐπιγράμματος διαπερῶσαν ὡς βέλος καὶ καταβάλλουσαν ὡς καταπέλτης.

Τὰ χαρίσματα ταῦτα κατεῖχεν ἐν ἀδρῷ ἤδη σπέρματι ἐκ παίδων ὁ 'Αλέξανδρος Βυζάντιος, ἀνέπτυξε δὲ συντόνως καὶ ἀνενδότως διὰ μελέτης πολλῆς, βιβλίων μὲν τὸ κατ' ἀρχάς, ὅτε νόσος μακρὰ ἐδέσμευεν αὐτόν, ἀνάπηρον παῖδα, εἰς κλίνην ὀδύνης καὶ ἐγκαρτερήσεως, ἀνθρώπων δὲ καὶ πραγμάτων κατόπιν, ὅτε ἀναρ-

ρώσας, ἀνεμίχθη, μεῖραξ ἔτι μόλις, εἰς τὸν πολιτικὸν κλύδωνα τῆς ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως. Ὅτε δὲ συγχρόνως σχεδὸν παρῆλθε τὸ πρῶτον εἰς τὴν δημοσιότητα ὡς ποιητὴς ἅμα καὶ ὡς δημοσιογράφος, τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ κατέπληξαν οὐ μόνον ὁ Μέγας Ἐπαίτης καὶ ἡ Ὠδὴ εἰς τὸν Κανάρην καὶ βραδύτερον ὁ στεφθεὶς Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Ἔρως Σουλτάνας καὶ τοῦ Κλεινίου τὰ ἀποσπάσματα — ἔργα πάντα κατελέγχοντα ἀδρότητα νοημάτων καὶ αἰσθημάτων λεπτότητα καὶ κάλλος μορφῆς, ὁποῖα δὲν προσδοκᾷ τις συνήθως παρὰ νεαροῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ πολιτικά του ἄρθρα, ἄτινα, πολεμικὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχοντα τὴν χροιάν, ἐτόξευε πλήρης σθένους καὶ ἀληθοῦς φιλοπατρίας κατὰ τῶν ἐξημμένων προγραφέων καὶ νεαρῶν ἀποκεφαλιστῶν, τῶν ὀνειρευομένων μικράν τινα ἐν Ἀθήναις ἐπιτομὴν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ γενναία δημοσιογραφικὴ ῥίζα, τρεφομένη ὑπὸ τῆς ἐμφύτου ἀγάπης ἣν εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὰς θετικὰς γνώσεις, ἀρδευθεῖσα δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῶν ἐν Γερμανίᾳ νομικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, ἐξενίκησε τέλος, καὶ σχεδὸν ἀπέπνιξεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὴν ποιητικὴν παραγωγήν. Ὅτε δὲ μαθητεύων ἐν Λειψίᾳ ἐπέστελλεν εἰς τὸν γράφοντα τὰς γραμμὰς ταύτας τοὺς πρώτους, τριακοσίους σχεδὸν καὶ πλήρεις ἀρχαϊκοῦ κάλλους, στίχους τοῦ ποιήματός του Ὁ Εὔδημος, «δὲν ἠξεύρω, προσέθετεν, ἂν θὰ τοὺς τελειώσω ποτέ». Καὶ δὲν τοὺς ἐτελείωσε δυστυχῶς πρὸς ἀληθῆ ζημίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἡ ἐνεργὸς καὶ πραγματικὴ αὐτοῦ φύσις, ἡ ἀποστέργουσα τὸν θεωρητικὸν βίον, ἦγεν αὐτὸν ἀναγκαίως καὶ ἀναποδράστως εἰς τὴν πλήρη τύρβης καὶ θέρμης δημοσιογραφικὴν κονίστραν· ἔσπευδε δὲ καὶ ἄλλως νὰ καταβῇ εἰς Τεργέστην, ὅπως ἀποκουφίσῃ τοῦ βάρους τῆς συντάξεως τῆς Ἡμέρας τὸν ἀδελφόν του Ἀναστάσιον, ὃν ἠγάπα καὶ ἐθαύμαζεν, ὡς ἀληθῶς ἦτο ἄξιος νὰ ἀγαπᾶται καὶ νὰ θαυμάζεται ὁ πολύτιμος ἐκεῖνος ἀδελφός, ὁ ἀώρως καὶ αὐτὸς φθονηθεὶς ὑπὸ τῆς δυσωνύμου μοίρας, τῆς διωκούσης τὸν οἶκον τῶν Βυζαντίων.

Καὶ κατῆλθεν ἀληθῶς εἰς Τεργέστην, καὶ ἔστησεν ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἡμέρας τὸ δημοσιογραφικὸν αὐτοῦ ἐδώλιον, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐξαρθῇ βαθμηδὸν εἰς τὸν περίβλεπτον ἐκεῖνον θρόνον, ὅθεν ὁλόκληρος ἡ τε ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλὰς ἀπεξεδέχετο καθ' ἑβδομάδα τὸ πολιτικὸν αὐτῆς πνευματικὸν σιτηρέσιον. Τριάκοντα δὲ ὅλα ἔτη, κατ' ἀρχὰς μὲν συμπαραστατοῦντα ἔχων ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν τὸν ἀδελφόν του Ἀναστάσιον, εἶτα δὲ καὶ ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα μόνος αὐτός, ἐκράτησε τὸν ὀξὺν ἐκεῖνον κάλαμον, οὗτινος ἐθαύμαζον Ἕλληνες καὶ ξένοι τὴν δύναμιν καὶ τὴν γλαφυρότητα, χαλκέντερος καὶ ἀκαταπόνητος, κεκυφὼς ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας ἐπὶ σωροῦ ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ἐνήμερος εἰς πᾶσαν καὶ τὴν ἐλαχίστην λεπτομέρειαν τοῦ δημοσίου εὐρωπαϊκοῦ βίου, μεμυημένος δὲ πολλάκις καὶ αὐτὰ τὰ ἐν τοῖς ἀδύτοις τῶν πολιτικῶν παρασκηνίων τελούμενα, ἐξ ἰδιαιτέρων αὐτοῦ σχέσεων πρὸς ἐπιφανεῖς διπλωμάτας καὶ πολιτευτὰς τοῦ μεγάλου κόσμου. Ἐνῷ δὲ ἀντανέτελλεν οὕτω τακτικῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ οὐ μόνον πιστὴν καὶ θαυμασίως ἀκριβῆ ἀλλ' εὐσύνοπτον ἅμα καὶ ζωηρὰν καὶ μονονοὺ λαλοῦσαν τὴν εἰκόνα τῆς συγχρόνου πολιτικῆς κινήσεως ἀνὰ τοὺς δύο κόσμους, διὰ τῶν ἑβδομαδιαίων ἐκείνων ἐπιθεωρήσεων, αἵτινες δικαίως ἀπεκλήθησαν σελίδες συγχρόνου ἱστορίας, ἐπεσκόπει συνάμα διὰ βλέμματος ψυχῆς ἀληθῶς φιλοπάτριδος καὶ ἀνέκρινεν ἀδεκάστως ἐξ ἀπαθοῦς περιωπῆς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, διὰ τῶν προτύπων ἐκείνων ἄρθρων αὐτοῦ, ἅτινα μετριοφρόνως κατεχώριζεν ὑπὸ τὸν τύπον ἐπιστολῶν ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ δι' ὧν ἐκυβέρνα ἀληθῶς δίκην ἀπολύτου μονάρχου τὸ πολιτικὸν φρόνημα παντὸς ἀνεξαρτήτου καὶ ὑγιοῦς Ἕλληνος, μὴ συνδεομένου πρὸς τὸν δημόσιον προϋπολογισμὸν τῶν ἐξόδων τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Καὶ ἐν μέσῳ τῆς παντοδαποῦς τύρβης καὶ τῶν ποικίλων περισπασμῶν, οὓς φυσικῶς συνεπάγει ἡ περὶ πολλὰ συγχρόνως καὶ περὶ μικρὰ πολλάκις σπαταλῶσα τὸ τάλαντον τοῦ γράφοντος δημοσιογραφικὴ ἐργασία, εὕρισκεν οὐχ ἧττον πάντοτε καιρὸν καὶ ἠρε-

μωτέραν σχολὴν ὁ Ἀλέξανδρος, ἵνα γράφῃ τὰς θαυμαστὰς ἐκείνας προσωπογραφίας τῶν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐκλειπόντων μεγάλων ἀνδρῶν, καὶ συντάσσῃ τοὺς ἀνεφίκτους καὶ ἀπαραμίλλους λόγῳ οὐσίας καὶ ὕφους χαρακτηρισμούς, δι' ὧν ἀνεπλάσθησαν οὕτως εἰπεῖν ἐν ταῖς στήλαις τῆς Ἡμέρας δίκην ἀρχαίων ἀναγλύφων αἱ μεγάλαι μορφαὶ τοῦ Βήκονσφηλδ καὶ τοῦ Γαμβέττα, τοῦ Γλάδστωνος καὶ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τόσων ἄλλων, ἐσχάτως δὲ καὶ ἡ ἱπποτικὴ κατατομὴ τοῦ συνετοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς πεντηκονταετοῦς αὐτοῦ βασιλείας.

Οὕτω συνταξομένη ἡ Ἡμέρα ἀνεβιβάσθη μὲν εἰς τὴν παγκόσμιον ἐκείνην δημοσιογραφικὴν περιωπήν, ἣν ὁμοθύμως ἀνεκήρυσσον καὶ αὐτὰ τὰ διαπρεπέστατα τῶν ἀλλοδαπῶν φύλλων, τὰ οὐχὶ σπανίως δανειζόμενα τὰς κρίσεις αὐτῆς περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, κατέστη δὲ εὐλόγως καὶ ἀναγκαίως τὸ ἀληθὲς δημοσιογραφικὸν εὐαγγέλιον σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδέποτε μέχρι τοῦδε φύλλον ἄλλο τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου παρέσχεν ὅμοιον παράδειγμα πανελληνίου ἐπιδράσεως, οὔτε δύναται φεῦ! ἴσως νὰ ἐλπίσῃ τις, ὅτι θέλει ποτὲ ἐπαναληφθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὸ ἑλληνικῆς ἐφημερίδος ἡ θριαμβευτικὴ αὕτη κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν πνευμάτων. Ὅπου γῆς λαλεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔστω καὶ μεταξὺ δύο ἢ τριῶν μόνον ἑλλήνων παροίκων, μετ' ἀνυπομονησίας ἀνεμένετο καθ' ἑβδομάδα καὶ ἁπλήστως ἀνεγινώσκετο τὸ ἔργον τοῦ Βυζαντίου, εἰς αὐτὸν δὲ πάντοτε ἔστρεφεν ἀτενὲς καὶ ἐναγώνιον βλέμμα ὁ Ἕλλην, ἐν ὥρᾳ κινδύνων καὶ ἀγώνων ἐθνικῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἀνέμενεν οἰκοδομὴν καὶ νουθέτησιν, παρ' αὐτοῦ προσεδόκα ἐνθάρρυνσιν ἢ παρηγορίαν. Ἂν δὲ ἀντ' αὐτῆς ἤκουε πολλάκις φωνὴν ἀπογνώσεως ἢ ἀγανακτήσεως κραυγὴν φερομένην ἐκ τῶν μυχῶν τοῦ Ἀδρίου, καὶ ἐνωτίζετο ἀπαίσια μαντεύματα, καὶ ἔβλεπε μαύρην γραφομένην τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος, ἤξευρεν ὅμως κάλλιστα, ὅτι τῆς πατριωτικῆς τοῦ Βυζαντίου λύπης καὶ τῆς γοερᾶς του ὀργῆς δὲν ἦτο πάθος ἄλλο ἐλατήριον ἢ ἡ δυσπάλλακτος καὶ ἀκραιφνὴς ἀγάπη του πρὸς τὴν πά-

σχουσαν γενέθλιον γῆν καὶ ὁ ἐγκάρδιος αὐτοῦ πόθος θεραπείας καὶ ἀνορθώσεως. Ἡ εὐγενὴς αὐτοῦ φύσις ἦτο ἀνωτέρα πάθους ταπεινοῦ καὶ ἀπρόσιτος εἰς δεκασμὸν οἱονδήποτε· οὐδέποτε δὲ τὴν διαυγειαν τῆς κρίσεώς του ἐθόλωσεν ἰδιωφελὴς ὑστερολογισμός, οὔτε τῆς γλώσσης αὐτοῦ τὴν παρρησίαν ἐπτόησεν ἀνομολόγητος πλαγία ἀνασκοπή. Ἔστη πάντοτε φρουρὸς ἄγρυπνος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ συνέσεως, καὶ ὁσάκις ἐκεῖθεν ἐβροντοφώνει Γρηγορεῖτε!, ηὐλόγησαν αὐτὸν πάντοτε οἱ ἀκούσαντες, εἰ καὶ δὲν μετενόησαν ἐνίοτε οἱ κωφεύσαντες. Διότι ὑπῆρξαν δυστυχῶς καὶ κωφεύσαντες, οὐδ' ἦτο ἄλλως δυνατὸν ἐν τῇ σημερινῇ ἑλληνικῇ πολιτείᾳ. Ἂν δὲ πρὸς τοὺς ἐθελοκώφους τούτους οἶκτον μόνον εἶχεν ὁ Βυζάντιος ἀδιαφοροῦντας, ἀλλ' εἶχεν ὅμως ὀργῆς κεραυνοὺς καὶ μύδρους ἀγανακτήσεως, ὁσάκις ἡ ἀδιαφορία των ἦτο πρόσχημα φθαρτικῆς πολιτείας, λυμαινομένης τὰ τίμια καὶ ἱερὰ τοῦ ἔθνους. Τοὺς μύδρους δ' ἐκείνους τοὺς φοβεροὺς ἐφλόγιζεν ἡ τελεία καὶ ἀδιάσειστος συναίσθησις, ἣν εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ ἀποστολῆς, καὶ ἔβαλλεν ἀδιάπτωτος καὶ ἀκάματος ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ὑπερτάτου πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος.

Ἐπολεμήθη διὰ τοῦτο — πῶς ἄλλως; — καὶ ἀκόσμως μάλιστα καὶ προσωπικῶς πολλάκις ὑβρισθεὶς ὁ ἐξοχώτατος τῶν ἑλλήνων δημοσιογράφων ὑπό τινων τῶν ἐν καλάμῳ καὶ μέλανι συναδέλφων του. Ἀλλ' ἐκεῖνος, ὁ πρὸς οὐδένα ποτὲ τὴν περὶ πραγμάτων συζήτησιν ἀπαξιώσας, προσέβλεπεν ἤρεμος καὶ ἀπαθὴς τοὺς προπηλακιστάς· καὶ ἂν δέ ποτε συγκατέβαινεν εἰς πάρεργον ἀπάντησιν πρὸς ταπεινὰς ἐπιθέσεις, ἓν μόνον συνήθως ἀντὶ πολλῶν ἀνταπέδιδε τὸ βέλος, καὶ διέβλεπέ τις μακρόθεν, ἐκ τῶν ὀλίγων του γραμμῶν, μειδίαμα ὑπερήφανον διαστέλλον τὰ εἰρωνικά του χείλη, ἀτάραχον δὲ ἄλλως καὶ ἱλαρὰν τὴν ἀληθῶς λεόντειον ἐκείνην μορφήν, τὴν καὶ λεόντειον κατοπτρίζουσαν ἦθος, ἣν ἔμελλον φεῦ! νεκρὰν νὰ θαυμάσωσι καὶ θρηνήσωσιν οἱ οἰκεῖοι καὶ φίλοι, οἱ τοσοῦτον χρόνον νηστεύσαντες τὴν ὄψιν αὐτῆς καὶ εὐλαβῶς ταμιεύσαντες τὴν τιμίαν αὐτῆς εἰκόνα ἐκ τῆς καρδίας των τοὺς μυχούς.

ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ 1896

(Ἐπιστολαὶ πρὸς τὴν Νέαν Ἡμέραν)

Α΄.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17/29 Μαρτίου 1896.

Ὁ ἐκ παλαιοτέρων ἡμερῶν γνωρίζων τὰς Ἀθήνας καὶ οἰκείως ἔχων πρὸς τὴν συνήθη ἐξωτερικὴν ὄψιν τῆς πρωτευούσης μεγάλως ἤθελε καταπλαγῇ, ἂν ἤρχετο αἴφνης νὰ μᾶς ἐπισκεφθῇ τὰς ἡμέρας ταύτας. Πανηγυρικὸς πυρετὸς κατέλαβε διὰ μιᾶς ἀπὸ δύο ἤδη ἑβδομάδων ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, καὶ καλλωπιστικὴ δραστηριότης — νευρικὴ πολλάκις μέχρι σπασμωδικότητος — ἀγωνίζεται νὰ ἀναπληρώσῃ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ὅ,τι ἐπὶ χρόνους μακροὺς παρημελεῖτο. Αἱ Ἀθῆναι παρασκευάζουσι τὴν ἑορτάσιμον αὐτῶν ἐσθῆτα διὰ τὴν προσεχῆ πανήγυριν τῶν διεθνῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Συνησθάνθησαν δὲ εὐτυχῶς, ὅτι πρὶν ἢ φορέσωσι τὸ νεορραφές των φόρεμα, ἀπαραίτητον ἦτο νὰ πλύνωσι κἄπως τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας, καὶ νὰ κτενίσωσιν ὀλίγον τὴν κόμην των. Ὡς τῶν χωρικῶν παιδίων αἱ τρυφεραὶ μητέρες, πρὶν ἢ ὁδηγήσωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸν ναὸν πρὸς τὴν θείαν μετάληψιν, καθαίρουσιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματός των, — ἅπαξ ἢ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ — ὅσον ἐκεῖνα συνεκόμισαν ῥύπον παίζοντα μετὰ τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἄλλων οἰκοσίτων ζώων ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας, καὶ λούουσιν αὐτὰ καὶ κτενίζουσι — μόνον καὶ μόνον χάριν τῆς ἐπαύριον τελετῆς, οὕτως εὐτυχῶς καὶ οἱ κυβερνητικοὶ καὶ δημοτι-

καὶ ἡμῶν ἄρχοντες ἀπεφάσισαν ἐσχάτως, πρὸ δύο μόλις ἑβδομάδων, νὰ προβῶσιν εἰς μέτρα ἔκτακτα, ἅτινα ἐν πάσῃ εὐρωπαϊκῇ πόλει εἶνε συνήθως τακτικὰ καὶ θεωροῦνται ὡς ἀναπόδραστος πάσης ἡμέρας ἀνάγκη. Οὕτω δὲ καὶ τῶν ὁδῶν τὰ πολυάριθμα καὶ ποικίλα κοιλώματα ἐπληρώθησαν, καὶ τὰ πεζοδρόμια ἐπεσκευάσθησαν καὶ ἐσαρώθησαν, καὶ οἱ ἀτμοκίνητοι ὁδοστρωτῆρες ἐργάζονται νύκτα καὶ ἡμέραν τρίβοντες καὶ ἰσοπεδοῦντες βουνὰ ὅλα χαλίκων ἀνὰ τὰς ἐφθαρμένας ὑπὸ τῶν βροχῶν πλατείας. Αἱ κατεσπιλωμέναι καὶ ῥακώδεις μορφαὶ τῶν γηραιῶν ὑπουργικῶν κτιρίων περιβάλλονται νεαρὸν κονίαμα, αἱ δενδροστοιχίαι τῶν λεωφόρων κλαδεύονται καὶ συμπληροῦνται, φυτεύεται δὲ πάλιν ἡ καὶ ἄλλοτε πρὸ χρόνων πολλῶν φυτευθεῖσα ἀλλ' ἀποχερσωθεῖσα κατόπιν πλατεῖα τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν, ἣν εἶχον βαπτίσει κῆπον τοῦ Κλαυθμῶνος οἱ πολυπληθεῖς ἀπόστρατοι τῆς ἑλληνικῆς ὑπαλληλίας, οἱ ὑπὸ τὰ σκιερά της δένδρα τὴν ἀργίαν αὐτῶν ὀλοφυρόμενοι. Τὸ ἐπαινετὸν δὲ τοῦτο τῶν ἀρχόντων ἡμῶν παράδειγμα μιμοῦνται καὶ οἱ ἰδιῶται, ἰδίως δὲ οἱ ἔμποροι καὶ οἱ βιομήχανοι, οἱ ἐπὶ τῶν κυριωτέρων ὁδῶν τῆς πόλεως ἔχοντες τὰ ἐργαστήρια καὶ καταστήματά των. Πλύνουσι καὶ αὐτοὶ καὶ καθαρίζουσι καὶ χρωματίζουσιν ὅ,τι δύνανται, διακοσμοῦσιν ἢ καὶ ἀνανεοῦσι τὰς προθήκας των οἱ φιλοκαλώτεροι, πολλοὶ δέ, οἱ τολμηρότεροι καὶ ἀφειδέστεροι, προβαίνουσι καὶ εἰς ῥιζικωτέρας μεταβολάς, ὅπως παραστῶσιν εὐπροσωπότεροι καὶ ἑλκυστικώτεροι εἰς τὸ ἀναμενόμενον χρυσοφόρον πλῆθος τῶν πανηγυριστῶν.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς καθαριότητος καὶ τοῦ εὐτρεπισμοῦ ζωηρὰ ἐπίσης, καίτοι βραδεῖα, ἀνεπτύχθη καὶ ἡ πρὸς πανηγυρικὴν τῆς πόλεως διακόσμησιν ἐργασία. Οἱ ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ περὶ τὰς δύο μεγάλας πλατείας φανοὶ τοῦ φωταερίου συνεδέθησαν δι' ἀψιδωτῶν σωλήνων, τῶν ὁποίων ὅμως τὰς φωτοβόλους προθέσεις πολὺ φοβοῦμαι ὅτι θέλει ματαιώσει ἡ ἀνεμώδης συνήθως νυκτερινὴ πνοὴ τοῦ Μαρτίου. Παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας πήγνυται ἀψίς, παράδοξος μὲν τὸ σχῆμα καὶ νεοφανὴς τὴν

καλαισθησίαν, ἀλλ' ἀψὶς ὁπωσδήποτε, ἀπὸ τῆς ὁποίας διὰ μεγάλων γραμμάτων θέλει προσφωνήσει τῶν Ἀθηνῶν ἡ πόλις τὸ ὡς εὖ παρέστητε εἰς τοὺς ξένους αὐτῆς. Ἀψῖδες δὲ καὶ ἄλλαι — εὐκταίως ὡραιότεραι — σχεδιάζονται διὰ τὴν πρὸ τοῦ Σταδίου πλατεῖαν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἄγουσαν λεωφόρον. Περὶ θυρεῶν, ἐννοεῖται, καὶ σημαιῶν καὶ μύρτων καὶ στεφάνων περιττὸν νὰ γείνῃ λόγος· ταῦτα πάντα αὐθυπακούονται. Σκέψις μάλιστα γίνεται νὰ κοσμηθῶσι καὶ διὰ πολυτίμων ὑφασμάτων οἱ ἐξῶσται τῶν κυρίων ὁδῶν, ἂν καὶ καθόσον φανῇ συμβιβαζομένη πρὸς τὸ σχέδιον οὐ μόνον ἡ προμήθεια ἀλλὰ καὶ ἡ προθυμία τῶν οἰκοδεσποτῶν. Δὲν πρέπει δὲ τέλος νὰ παραλειφθῇ ἀμνημόνευτος καὶ ὁ κατὰ τοῦ χρονίου κονιορτοῦ τῆς πόλεώς μας ὀργανούμενος πόλεμος. Ἡμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐσυνειθίσαμεν πλέον, ὑπάρχουσι δὲ οἱ φρονοῦντες — ἐν οἷς καὶ παλαιός τις δημοτικὸς ἄρχων — ὅτι τὰ ἰδιαίτερα κλασικὰ συστατικὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ κονιορτοῦ συντελοῦσι μάλιστα εἰς τὴν ὑγιεινότητα τοῦ κλίματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀναμενόμενοι καὶ καθ' ἡμέραν ἤδη ἀφικνούμενοι ξένοι δὲν εἶνε ἐκλογεῖς ἀθηναῖοι, εὐκόλως καταπίνοντες τοιαῦτα δολώματα, προτιμότερον ἐκρίθη νὰ τοὺς ἀπαλλάξωμεν πάσης γνωριμίας τοῦ ὑγιεινοῦ αὐτοῦ παράγοντος, καὶ διὰ τοῦτο ὠργανώθη ἤδη καὶ ἤρχισε λειτουργοῦσα εὐπροσώπως ἡ καταβρεκτικὴ τῶν ὁδῶν ὑπηρεσία.

Καὶ τὸ Στάδιον ; ἐρωτᾶτε βεβαίως. Τὸ Στάδιον θὰ ἦνε ἐντελῶς ἕτοιμον καὶ συμπεπληρωμένον τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀγώνων. Ἐννοῶ τοὺς διεθνεῖς ὀλυμπιακούς· διότι οἱ προπαρασκευαστικοὶ αὐτῶν ἀγῶνες τῶν ἑλλήνων ἀθλητῶν ἐτελέσθησαν ἤδη τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας, καὶ ἀπέδειξαν προκριθέντας τεσσαράκοντα περίπου ἀγωνιστάς, δικαιουμένους οὕτω νὰ μετάσχωσι τῶν ὀλυμπιακῶν. Δὲν θὰ παραστῇ βεβαίως τὸ Στάδιον τὴν πρωΐαν τῆς εἰκοστῆς πέμπτης Μαρτίου ἀπαστράπτον ἐκ πεντελησίου μαρμάρου, οἷον ἀνέδειξεν αὐτὸ ὁ Ἡρῴδης πρὸ δέκα καὶ ὀκτὼ αἰώνων, καὶ οἷον ἤλπισαν ἐν ὥρᾳ μακαρίας φαντασιώσεως νὰ ἀναπλάσωσιν αὐτὸ οἱ πρωτάρχαι τῆς ἐν Ἀθή-

ναις ἀνασυστάσεως τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων διὰ δαπάνης ὀλίγων ἑκατοντάδων χιλιάδων δραχμῶν. Ἡ ἄσκοπος ἄλλως πραγμάτωσις τοῦ μεγάλου τούτου ὀνείρου θὰ κατεβρόχθιζεν ὄχι ἓν ἢ δύο ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἑκατομμύρια· πολλοὶ δὲ φρονοῦσιν — ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνταποκριτής σας — ὅτι ἐνόσῳ τὰ ἑκατομμύρια σπανίζουσιν ἐν Ἑλλάδι, φρόνιμον εἶνε νὰ σπανίζωσιν ἀναλόγως καὶ τὰ μεγάλα ὄνειρα. Θὰ παραστῇ ὅμως ὁπωσδήποτε μαρμαρυγὴ ἂν ὄχι μαρμάρινον τὸ Στάδιον εἰς τὰ ὄμματα τῶν πεντακισμυρίων θεατῶν, ὅσους θὰ περιλάβωσιν αἱ κερκίδες του· καὶ ἂν δὲν θὰ ἦνε θαῦμα ἰδοῦσιν, ὡς λέγει ὁ ἀγαθὸς Παυσανίας περὶ τοῦ μεγαλουργήματος τοῦ Ἀττικοῦ, θὰ ἔχῃ ὅμως ἀληθῶς ὡραίαν καὶ ἐπιβάλλουσαν τὴν ὄψιν. Πλὴν ἱκανῶν σειρῶν ἐδωλίων τῆς σφενδόνης, αἵτινες κατεσκευάσθησαν ἐκ μαρμάρου, καί τινων ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὧν αἱ κατώτεραι μὲν ἱδρύθησαν ἐκ πεντελησίου, αἱ ἀνώτεραι δὲ ἐκ πειραϊκοῦ πωρίνου λίθου, ὁλόκληρος ἡ εὐρεῖα καὶ ἀμφιθεατρικὴ κοιλάς, ἡ πρὸς βορρᾶν ἀναπεπταμένη, ἐκαλύφθη δι' ἐδωλίων ξυλίνων, ἅτινα θὰ χρωματισθῶσιν, ὅσα δὲν ἐχρωματίσθησαν ἔτι, λευκά. Ἐστρώθη δὲ κατ' εὐτυχῆ ἔμπνευσιν μέλας ὁ στίβος διὰ λειοτριβῶν ἀπορρίμμάτων μεταλλευτικῶν σκωριῶν, καὶ προελήφθη οὕτως ὁ ἄλλως ἀναπόφευκτος κονιορτός, ὃν θ' ἀνερρίπιζον τῶν ἀθλητῶν οἱ πόδες.

Ὁ γνωρίζων τί ἦτο τὸ Στάδιον πρὸ ἐνὸς ἔτι μόλις ἔτους ὀφείλει νὰ θαυμάσῃ ἀληθῶς τὴν καταπληκτικὴν ἐργασίαν, δι' ἧς κατωρθώθη ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ σημερινή του μεταμόρφωσις. Ἄλλο, ἐννοεῖται, τὸ ζήτημα, ἂν ἦτο ἀνάγκη νὰ γείνωσιν ὅσα καὶ ὅπως ἔγειναν. Περὶ τούτου ἄκαιρος πλέον καὶ ἄσκοπος θὰ ἦτο σήμερον οἱοσδήποτε λόγος. Τὸ κύριον καὶ σπουδαῖον εἶνε, ὅτι παρὰ πάσας τὰς ἀπαισιοδόξους προρρήσεις συνετελέσθη ὁπωσοῦν ἐγκαίρως τὸ ἔργον, δι' ὅ, πλὴν τῶν ἄλλων εἰσφορῶν, εἷς καὶ μόνος μεγαλόδωρος χορηγὸς κατέβαλεν ἑκατὸν μυριάδας δραχμῶν, οὐδὲ παρέστη ἀνάγκη νὰ ἀναβληθῶσιν οἱ ἀγῶνες κατὰ τὰς παραμονάς των. Κατεσκευάσθη δὲ συγχρόνως ἐν Καλλιθέᾳ κομψότατον — εἰ

καὶ δαπανηρότερον τοῦ προσήκοντος — σκοπευτήριον, χάριν τῶν ἀγώνων τῆς σκοποβολῆς, οἵτινες θὰ ἀναπληρώσωσιν ἐπὶ τὸ νεωτεριστικώτερον τὸν ἀκοντισμὸν τοῦ παλαιοῦ πεντάθλου, καὶ χάριν τοῦ παντοκράτορος ποδηλάτου ἐστρώθη εἰδικὸν ποδηλατοδρόμιον παρὰ τὴν φαληρικὴν ἀκτήν.

Παρεσκευάσθημεν, καθὼς βλέπετε, ηὐτρεπίσαμεν τὸν οἶκον ἡμῶν, ἐδαπανήσαμεν ὅ,τι εἴχομεν καὶ δὲν εἴχομεν, ἐστείλαμεν ἐγκαίρως τὰ προσκλητήριά μας, καὶ περιμένομεν τόρα ἀθλητὰς καὶ ἐπισκέπτας. Περιμένομεν δέ, σημειώσατε, πολλούς, παραπολλούς, καὶ ἡ πληθὺς τῶν ξένων εἶνε σήμερον τὸ μόνον ὄνειρον τῶν Ἀθηναίων. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἀπό τινων ἑβδομάδων ἤρχισαν ὀσημέραι μετριαζόμεναι αἱ ἐλπίδες τῆς πρώτης ἐξάψεως· ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ αἱ σημεριναὶ ἡμῶν προσδοκίαι δὲν εἶνε μικραί· πολὺ δὲ φοβοῦμαι, ὅτι εἶνε πολὺ μεγαλείτεραι τῆς προσεχοῦς πραγματικότητος. Ἐπαρχιῶται θὰ ἔλθωσι πιθανῶς πολὺ περισσότεροι ἢ ὅσους δυνάμεθα νὰ ξενίσωμεν — κατ' οἴκους, ἐννοεῖται, ὅπου ξενίζονται συνήθως οἱ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν συγγενεῖς καὶ φίλοι. Ὁμογενεῖς ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀναμένονται ἱκανοί, ἐκ μόνης δὲ τῆς Αἰγύπτου καταπλέουσι σήμερον εἰς Πειραιᾶ δύο πλήρη ἀτμόπλοια. Ἀλλὰ ξένοι ὅμως, εὐρωπαῖοι, πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν θὰ παρίστανται πλείονες τῶν πεντακοσίων ἐν ὅλῳ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀθλητῶν, οἵτινες ἐκ πάσης χώρας τῆς Ἑσπερίας μόλις θὰ συμποσωθῶσιν εἰς ἑκατόν, κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας πρὸς τὴν ἁρμοδίαν ἐπιτροπὴν ἀναγγελίας. Διπλασιάσατε, τριπλασιάσατε, ἂν θέλετε, τοὺς ἀριθμοὺς αὐτούς· θὰ ὑπολειφθῆτε πάντοτε τῶν ἐλπίδων, αἵτινες καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα ὁριμὺν χειμῶνα τῶν Ἀθηνῶν ἔθαλψαν τὰς καρδίας τῶν ἀθηναίων ξενοδόχων, ἐμπόρων, καὶ παντοειδῶν βιομηχάνων. Λέγω δὲ παντοειδῶν, διότι δὲν ὑπάρχει σχεδὸν παραγωγικὸν ἔργον ἐν Ἀθήναις, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ παρεσκεύασε δίκτυα καὶ δέλεαρ διὰ τὰ βαλάντια τῶν ἐλπιζομένων ξένων θεωρῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ φιλολογία, καὶ τὸ θέατρον καὶ ἡ μουσικὴ παρασκευάζονται εἰς ἔκτακτα·

ἡ δὲ ζωγραφικὴ θὰ ἀναπτύξῃ δύο μεγάλα κυκλοτερῆ πανοράματα, ἓν μὲν ἐθνικώτερον, τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου παριστῶν, παρὰ τὴν ὁδὸν Σταδίου, τὸ δὲ ἄλλο διεθνὲς μᾶλλον, ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ τόπου τῶν ἀγώνων, παριστῶν τὴν πολιορκίαν τῶν Παρισίων. Πάντες οἱ παντοδαποὶ ἑλληνικοὶ θεατρικοὶ θίασοι, ὧν ἑκάστου ὁ θιασάρχης μόλις δύναται νὰ κληθῇ ἠθοποιός, συνέῤῥευσαν εἰς Ἀθήνας καὶ περισαλπίζουσιν ἀπὸ τοῦδε τὰ δραματολόγιά των. Καὶ ἄλλοι μὲν ἤρχισαν ἤδη καὶ τὰς παραστάσεις των, ἄλλοι δὲ τὰς παρασκευάζουσιν, οὐδ' αὐτὰ τῶν παλαιῶν δραματικῶν τὰ ἀριστοτεχνήματα εὐλαβούμενοι.

Θὰ διασκεδάσωμεν βεβαίως τοὺς ξένους μας· ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς διασκεδάσωμεν, ὡς ἔχομεν τὴν εἰλικρινῆ πρόθεσιν, πρέπει νὰ ἔλθωσι, μὴ παρέχοντες εὔπιστον ἀκοὴν εἰς ὅσα παραδόξως καὶ ἀνυποστάτως διεδόθησαν περὶ καταπληκτικῆς ὑπερτιμήσεως τῶν οἰκημάτων καὶ τροφίμων ἐν Ἀθήναις. Αἱ τιμαὶ τῶν ξενοδοχείων, εἰς χρυσὸν ἀναγόμεναι, μόλις φθάνουσι τὸ ἥμισυ τῶν συνήθων τιμῶν εὐρωπαϊκοῦ ξενοδοχείου δευτέρας τάξεως.

Τὸ ὁριστικὸν πρόγραμμα τῶν ἀγώνων δὲν ἐδημοσιεύθη οὐδὲ κατηρτίσθη ἔτι, καίτοι μόλις ἀπέχομεν αὐτῶν μίαν ἑβδομάδα. Ἐλπίζεται καὶ λέγεται, ὅτι θὰ συνταχθῇ τέλος σήμερον ἢ αὔριον. Ἐλπίζεται δὲ προσέτι, ὅτι θὰ ληφθῇ κατὰ τὴν σύνταξίν του πρόνοια ἐπαρκής, ὅπως μὴ ἐπαναληφθῶσι κατὰ τοὺς διεθνεῖς ἀγῶνας καὶ ἐνώπιον ξένων τὰ ἄτοπα καὶ αἱ συγχύσεις, αἵτινες ἐτάραξαν τοὺς πρό τινων ἡμερῶν τελεσθέντας προπαρασκευαστικούς, καὶ τὰς ὁποίας δὲν μνημονεύω λεπτομερέστερον, μὴ θέλων νὰ στίξω δι' ἀμαυρῶν κηλίδων τὸ καθόλου πανηγυρικὸν χρῶμα τῆς ἐπιστολῆς μου. Ὁπωσδήποτε εἶνε ἤδη γνωστὸν καὶ ὡρισμένον, ὅτι οἱ ἀγῶνες ἄρχονται τὴν πρωΐαν τῆς 25 Μαρτίου ἐν τῷ Σταδίῳ καὶ λήγουσι μετὰ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἡμέρας διὰ τῆς ἐν Φαλήρῳ ποδηλατοδρομίας. Καὶ τὰς τρεῖς μὲν πρώτας ἡμέρας θέλουσι τελεσθῇ οἱ κυρίως ἀθλητικοὶ καὶ γυμναστικοὶ ἀγῶνες, ἤτοι δρόμος, ἅλμα, δισκοβολία καὶ πάλη, τὴν δὲ τετάρτην ὅ,τι αὐτῶν ἀπολει-

φθῇ καὶ ὁ πολυθρύλητος Μαραθώνιος δρόμος. Κατὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἀγωνίσματος, ὡς ἀσκόπου καὶ ἐπικινδύνου μάλιστα εἰς τὴν ὑγείαν τῶν ἀγωνιστῶν, πολλαὶ παρὰ πολλῶν καὶ εὔλογοι ἠκούσθησαν ἐνστάσεις. Ὅσοι δὲ εἶδον κατὰ τοὺς προπαρασκευαστικοὺς ἀγῶνας, πῶς ἔφθασαν εἰς τὸ Στάδιον οἱ ἀπὸ Μαραθῶνος νεαροὶ δρομεῖς, ἀνάπνευστοι καὶ σχεδὸν λιπόθυμοι, καὶ ποίας ὑπῆρξεν ἀνάγκη ἰατρικῆς βοηθείας, ὅπως συνέλθῃ ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν, ὁμολογοῦσιν, ὅτι ὑπάρχει μὲν διαφορά τις μεταξὺ τοῦ θεάματος αὐτοῦ καὶ τῶν ἀγγλικῶν πυγμαχιῶν, ἀλλ' ὄχι καὶ πολὺ μεγάλη.

Τοὺς ἐν τῷ Σταδίῳ ἀγῶνας θέλει παρακολουθήσει ἡ ἐν Καλλιθέᾳ σκοποβολή, καὶ τούτους οἱ ναυτικοὶ ἀγῶνες κολυμβητικῆς καὶ λεμβοδρομίας.

Β'.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 23/4 Ἀπριλίου.

Μεταξὺ προεορτίων καὶ ἑορτῆς, μεταξὺ παραμονῆς καὶ πανηγύρεως ὀλίγαι μόνον ἔτι ἀπολείπονται ὧραι. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐλάχιστον καὶ σχετικῶς ἀσήμαντον χρονικὸν διάστημα εἰμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ χρησιμοποιήσωμεν, ὅπως συμπληρώσωμεν τὰς ἑορτασίμους ἡμῶν παρασκευάς, τὰς ὁποίας ἐπὶ τοσούτους μῆνας εἴχομεν λησμονήσει. Δὲν θὰ μείνῃ δέ, φοβοῦμαι, οὐδὲ ὡρῶν ὀλίγων μικρὰ ἀνάπαυλα εἰς τοὺς ἐπιτετραμμένους τὰ τῆς παρασκευῆς

τῶν ἀγώνων, ὅπως ἐξαπλώσωσιν ἐν βραχείᾳ ῥαστώνῃ τὰ κεκμηκότα των μέλη, καὶ κοιμηθῶσι πρὸς στιγμὴν τὸν λυσίπονον ὕπνον τοῦ ἐργάτου, διὰ νὰ ἐξυπνήσωσι τὴν ἐπαύριον φαιδροὶ πανηγυρισταί. Δὲν θέλω νὰ ὑποκριθῶ, ὅτι ἀγνοῶ τί λέγουσιν ἐν γένει μέχρι τοῦδε οἱ πολλοὶ περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν ἔργων τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν ὑποεπιτροπῶν της· ἀλλὰ σᾶς βεβαιῶ εἰλικρινῶς, ὅτι θὰ ἤμην ἄνθρωπος τῆς ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης, ἂν ἤθελον νὰ ὑποτιμήσω τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας, ὅπερ ἐξῆλθε τῶν ἄλλως οὐχὶ εὐαρίθμων χειρῶν τῶν κοσμητόρων τῆς αὔριον ἀρχομένης διεθνοῦς πανηγύρεως. Ὅταν δὲ μάλιστα ἀναλογίζωμαι, ὅτι μ' ὅλους αὐτῶν τοὺς κόπους καὶ μ' ὅλην αὐτῶν τὴν προθυμίαν καὶ αὐταπάρνησιν, δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ ἀφοπλίσωσι τὴν φύσει πικρόχολον κριτικὴν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, καὶ ἀκούουσι καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων πᾶν ἄλλο ἢ πανηγυρικούς, πότε μὲν διὰ τὰ χρώματα τῶν σημαιῶν δι' ὧν ἐκοσμήθησαν αἱ πανηγυρικαὶ ὁδοί, πότε δὲ διὰ τὴν θέσιν εἰς ἣν ἱδρύθη τοῦ Ἀβέρωφ ὁ ἀνδριάς, καὶ πότε διότι δὲν ἐξακολουθοῦσιν ἀκόμη δεχόμενοι ἐγγραφὰς ἀγωνιστῶν μέχρι καὶ τῆς τελευταίας στιγμῆς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀγώνων, βαθύτατον αἰσθάνομαι οἶκτον πρὸς πάντας ἐκείνους, ὅσοι, οὔτε ἐξ εἰδικότητος εἰς τοῦτο κεκλημένοι οὔτε ἐξ ὑποχρεώσεως οἱασδήποτε, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον ἐκ φιλοτίμου προθυμίας ἀνέλαβον τὸ βάρος νὰ συντελέσωσιν, ἕκαστος κατὰ τὸ τάλαντον αὐτοῦ, εἰς εὐπρόσωπον ὀργάνωσιν τῆς μεγάλης πανηγύρεως. Καὶ δὲν ἤρκει, φαίνεται, ἡ πικρία τῶν δημοσιογραφικῶν ἐπικρίσεων, οὔτε τῶν θεατῶν τὰ παράδοξα ἐπιφωνήματα πρὸ τῆς παροιμιακῆς πλέον καταστάσης ἀψῖδος τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας, οὔτε τὰ παράπονα τῆς πάντοτε μεγάλης ἐκείνης μερίδος τοῦ κοινοῦ, ἥτις ἀξιοῖ νὰ καλῆται εἰς πᾶσαν δημοσίαν τελετήν, διότι ἐκλήθη ἐνίοτε, ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, εἰς μίαν ἢ δύο. Προσετέθησαν προχθὲς καὶ τῶν ἑλλήνων βουληφόρων οἱ κεραυνοί. Πρὶν ἢ καταλύσῃ τὸν ἱκανῶς ἄδοξον, ἐπ' ἐσχάτων δὲ καὶ ἱκανῶς ἄϋπνον βίον της ἡ ἑλληνικὴ Βουλή, ἔκρινε καλὸν καὶ ἀξιοπρεπὲς νὰ διαμαρτυρηθῇ με-

ταξὺ δύο χασμημάτων κατὰ τῆς φρικώδους ἀσεβείας, ἣν διέπραξε, φαίνεται, μία τις, — ἀγνοῶ ἀκριβῶς ποία — τῶν ποικιλωνύμων ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἐπιτροπῶν, τολμήσασα νὰ μὴ καλέσῃ τοὺς κυρίους βουλευτὰς εἰς τὰ τελούμενα αὔριον ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἀβέρωφ. Θεέ μου! καὶ τί δὲν ἠκούσθη πάλιν ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐκείνου, ὅπου τόσα κατὰ καιροὺς ἠκούσθησαν ἀλόγιστα καὶ ἀσυνάρτητα. Ὁ εἷς ἐξῆρε τὴν μεγάλην ἐθνικὴν σημασίαν τῶν διεθνῶν ἀγώνων, ἐνῷ ὁ ἄλλος ἐβροντοφώνει τὴν βουλευτικὴν παντοδυναμίαν, τρίτος δὲ ἄλλος καὶ τέταρτος ἐκεραυνοβόλουν φανταστικὰς πλεκτάνας κατὰ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν, ὑφαινομένας ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως τῆς ἐπιτροπῆς. Μόλις ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ πραΰνῃ τὴν θύελλαν ἡ θυμόσοφος παρατήρησις τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, ἐξηγήσαντος πρὸς τὸν ἀλγοῦντα κοινοβουλευτικὸν ἐσμόν, ὅτι ὁ βουλευτὴς δὲν ἔχει ἀνάγκην προσκλήσεων, καὶ ὅτι δύναται αὐτοδικαίως νὰ παρίσταται ὅπου θέλει σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἀρκεῖ, ἐννοεῖται, νὰ φορῇ τὸ ὀρειχάλκινον διακριτικὸν ἔμβλημα, ὅπερ ἐψήφισεν ἐσχάτως ἡ Βουλή. Οὕτως ἐσώθησαν τὰ αὐρινὰ ἀποκαλυπτήρια ἀπὸ τοὺς κοινοβουλευτικοὺς κεραυνούς, καὶ ὅλη ἐκείνη ἡ πατριωτικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀγανάκτησις, ἥτις διέσεισεν ἐπὶ ὁλόκληρον ὥραν τὸ βῆμα, ἀπήχησε τέλος εἰς ἓν μεγαλόφωνον καὶ μακάριον χάσμημα.

Ἀλλὰ πλὴν ὅλων τούτων τῶν ἐπικρίσεων καὶ κατακρίσεων, πλὴν τῶν διαμαρτυριῶν τῶν ἀδικουμένων καὶ τῶν μεμψιμοιριῶν τῶν παραμελουμένων, πλὴν ἐπιτιμήσεων καὶ ἀπειλῶν καὶ κατακραυγῶν μᾶλλον ἢ ἧττον ἀδίκων, μία ἰδίως αἴρεται ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας μομφή, καὶ ἀνακλαδοῦται εἰς ὕψος, καὶ ἀντηχεῖ εἰς εὖρος, ὡς βαρὺς γογγυσμὸς ψευσθείσης ἐλπίδος. Τὴν μομφὴν αὐτὴν συναποτελοῦσι τὰ παράπονα τῶν ἰδιοκτητῶν οἰκιῶν, ὅσοι εἶχον δηλώσει πρὸς ὑποδοχὴν ξένων τὰ δωμάτιά των, καὶ βλέπουσιν αὐτὰ σήμερον μὴ ζητούμενα· αἱ φωναὶ τῶν ξενοδόχων, ὅσοι ὠνειρεύοντο πακτωλὸν χρυσίου διαῤῥέοντα τὰ ὀλίγα καὶ στενὰ δωμάτια τῶν πανδοχείων των· καὶ πάντων ἐκείνων τὰ ἐπιφω-

νήματα, ὅσοι εἶχον ὁπωσδήποτε ἑτοιμασθῇ νὰ ὑποδεχθῶσι καὶ σιτίσωσι καὶ κοιμίσωσι καὶ διασκεδάσωσι πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα χιλιάδας ξένων — κατὰ τοὺς μετριωτάτους ὑπολογισμοὺς τῶν περὶ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἀγώνων, — βλέπουσι δὲ σήμερον τὰς φαντασιώδεις ἐκείνας μυριάδας περιστελλομένας εἰς μίαν ἢ δύο τὸ πολὺ χιλιάδας ἐπισκεπτῶν, καὶ τούτων ὁμογενῶν τὸ πλεῖστον καὶ μάλιστα ἐπαρχιωτῶν, — ἀνθρώπων τουτέστι μὴ διατελούντων εἰς σχέσεις στενὰς πρὸς τὴν λίραν καὶ τὸ ναπολεόνιον.

Διότι εἶνε βέβαιον δυστυχῶς καὶ δύναται πλέον σήμερον, ὅτε ὀλίγας μόλις ὥρας ἀπέχομεν τῆς πολυθρυλήτου ἑορτῆς, νὰ ὑπολογισθῇ ἀκριβῶς, ὅτι οἱ εἰς Ἀθήνας χάριν τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων συρρεύσαντες ξένοι, Εὐρωπαῖοι μὲν καὶ Ἀμερικανοὶ μόλις συμποσοῦνται εἰς πεντακοσίους, ὁμοεθνεῖς δὲ μόλις ὑπερβαίνουσιν, ἂν ὑπερβαίνωσι, τοὺς χιλίους. Διατὶ τόσον ὀλίγοι, ἀντὶ τῶν τόσον πολλῶν, τοὺς ὁποίους ὠνειρευόμεθα; Ὁ Ἕλλην, φιλαίτιος ὡς πάντοτε, ἀναζητεῖ τὸν ἔνοχον, καὶ στρέφει ὁρμεμφύτως τὸ βλέμμα του πρὸς τὴν ἐπιτροπήν, διότι δὲν ἔχει καὶ ποῦ ἄλλοῦ νὰ στραφῇ. Καὶ τὴν ἀδικεῖ μὲν βεβαίως, ἀποδίδων εἰς αὐτὴν τὸ εὐάριθμον τῶν ἐλθόντων ξένων· δὲν θὰ τὴν ἠδίκει ὅμως, ἂν κατελόγιζεν εἰς βάρος της τὰς ὑπερμέτρους προσδοκίας, ὅσας ἀναντιρρήτως ἐγέννησαν αἱ ἐπανειλημμέναι αὐτῆς διαβεβαιώσεις περὶ ἐπικειμένου ξενικοῦ κατακλυσμοῦ ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ ταῦτα εὐκαιρότερον καὶ σκοπιμώτερον θὰ ἐξετασθῶσι μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἀγώνων, ἵνα τὸ πόρισμα τῆς ἐρεύνης μᾶς χρησιμεύσῃ κἂν ὡς μάθημα ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐπαναλήψεως αὐτῶν, ἂν, ἐννοεῖται, ὁ Θεὸς ἐμπνεύσῃ πάλιν τὸν Κ. Βικέλλαν καὶ τὸν Κ. Κουβερτὲν νὰ ἐκλέξωσι τὸ κλασικὸν ἄστυ ὡς τόπον τελετῆς. Σήμερον καιρὸς εἶνε νὰ στρέψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ὑπὲρ τὰς φαλακρὰς ἀλλὰ τοσοῦτον εὐμόρφους κορυφὰς τοῦ Ὑμηττοῦ ὑποφώσκουσαν ἀνατολὴν τῆς αὔριον πρώτης πανηγυρικῆς ἡμέρας, καὶ ἄνω σχόντες τὰς καρδίας, νὰ παρασκευάσωμεν ἀκάκους καὶ φαιδρὰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν πρὸς τὸ χαρμόσυνον θέαμα, δι' οὗ ἐγκαινίζονται μετ' ὀλίγον οἱ

πρῶτοι ἐν Ἀθήναις τελούμενοι ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Καὶ κυρίως μὲν ὡς ἔναρξις αὐτῶν πρέπει κατὰ τὸ γράμμα τοῦ ἐκδοθέντος ἐπισήμου προγράμματος νὰ θεωρηθῇ ἡ τὴν μεθαύριον Δευτέραν, τὴν τρίτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, τελεσθησομένη πανήγυρις, καθ' ἣν ὁ βασιλεύς, ἐπὶ τῇ ἁρμοδίᾳ προσφωνήσει τοῦ Διαδόχου ὡς προέδρου τῆς Γενικῆς Ἐπιτροπῆς, θέλει κηρύξει τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὔριον ἐπισήμως γινομένη τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ κυρίου χορηγοῦ αὐτῶν ἐπίσης δικαίως, ἂν μὴ δικαιότερον, ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἔναρξις τῆς διεθνοῦς ἑορτῆς, ἥτις εἰς τὸν Ἀβέρωφ πρὸ πάντων ὀφείλει τὴν πραγματοποίησίν της. Ἠδύναντο δὲ ἴσως πολὺ σκοπιμώτερον καὶ προσφορώτερον νὰ συγχωνευθῶσιν αἱ δύο τελεταί, ἵνα μὴ φανῇ, ὡς θὰ φανῇ πιθανώτατα, χωριζομένη ἡ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τελετὴ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀγώνων καὶ οἱονεὶ ξένη πρὸς αὐτούς.

Οἱ ἀγῶνες θέλουσι διαρκέσει, κατὰ τὸ δημοσιευθὲν τέλος μόλις πρὸ δύο ἡμερῶν ἐπίσημον πρόγραμμα, ἐννέα ἡμέρας, καὶ θέλουσι λήξει τὴν δευτέραν ἀπριλίου διὰ τῆς εἰς τοὺς νικητὰς ἀπονομῆς τῶν βραβείων ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Καὶ οἱ μὲν ἀθλητικοὶ ἀγῶνες — οἷον δρόμος, ἅλμα, δισκοβολία, σφαιροβολία καὶ πάλη, θέλουσι τελεσθῇ τὴν πρώτην, δευτέραν καὶ πέμπτην ἡμέραν τῶν ἀγώνων, ὅτε μετὰ μεσημβρίαν θὰ καταφθάσωσιν εἰς τὸ Στάδιον καὶ οἱ μαραθωνοδρόμοι, οἵτινες αὐξάνουσι δυστυχῶς ὀσημέραι, παροτρυνόμενοι εἰς τὸ ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα ὑπὸ τοῦ μυθολογικοῦ θρύλου, ὃν πλέκει φανταστικῶς ἡ δημώδης φήμη περὶ τὴν ἀργυρᾶν φιάλην, ἣν ἔταξεν ἆθλον εἰς τὸν μαραθωνομάχον ὁ γάλλος Μπρεάλ. Οἱ δὲ γυμναστικοί, τουτέστι δίζυγον, μονόζυγον, κρίκοι, ἀναρρίχησις ἐπὶ κάλω κ.τ.τ. θὰ γείνωσι μετὰ μεσημβρίαν τῆς τετάρτης ἡμέρας. Οἱ ποδηλατικοὶ ἀγῶνες θὰ καταλάβωσι τρεῖς ἡμέρας, τὴν ἕκτην, ἑβδόμην καὶ ὀγδόην, οἱ τῆς σκοποβολῆς θ' ἀρχίσωσι τὴν Τρίτην τὸ πρωὶ καὶ θὰ ἐξακολουθήσωσι καὶ τὰς ἑπομένας ἡμέρας, οἱ τῆς ξιφασκίας θὰ τελεσθῶσιν ἐν τῷ Ζαπείῳ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν ἀγώνων, τὴν ἕκτην δὲ ἡμέραν, ἤτοι τὴν

τριακοστὴν Μαρτίου θὰ γείνωσιν οἱ κολυμβητικοὶ ἀγῶνες ἐν Πειραιεῖ, καὶ τὴν ὀγδόην οἱ κωπηλατικοὶ ἐν Φαλήρῳ. Πλὴν τῶν ἀγώνων τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα κανονίζει λεπτομερῶς καὶ τὰ τῶν συναυλιῶν, τῶν λαμπαδηφοριῶν καὶ τῶν πυροτεχνημάτων, σημειοῖ δὲ ὡς κατακλεῖδα τοῦ πανηγυρικοῦ του καταλόγου, ὅτι καθ' ἑσπέραν θέλει φωταγωγεῖσθαι ἡ πόλις καὶ καθ' ἑσπέραν μουσικαὶ θέλουσι παιανίζει ἐν ταῖς πλατείαις τῶν Ἀθηνῶν.

Πόσοι καὶ τίνες οἱ μέλλοντες ἑκάστου ἄθλου ἀγωνισταί, πόσοι δι' ἕκαστον Ἕλληνες καὶ πόσοι ξένοι, δὲν κατώρθωσα νὰ τὸ μάθω, καίτοι ἠγωνίσθην ἀληθῶς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἤθλησα. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν κἂν τὸν ἐν συνόλῳ ἀριθμὸν τῶν ἑλλήνων καὶ ξένων ἀγωνιστῶν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω. Τοσοῦτον, φαίνεται, κατενεμήθη καὶ ἐξειδικεύθη ἡ ἐν τῇ Γ. Ἐπιτροπῇ ἐργασία, ὥστε πρέπει τις νὰ περιέλθῃ πολλὰ γραφεῖα καὶ πολλὰς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀριθμητικὰς πράξεις, ἵνα καταλήξῃ εἰς ὁριστικόν τι ἀποτέλεσμα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν κινδυνεύει νὰ παραπλανηθῇ εἰς ὑπερβολάς, ὡς ἔπαθον τοῦτο πᾶσαι αἱ ἀθηναικαὶ ἐφημερίδες, ἀναβιβάσασαι μέχρι τοῦδε εἰς ἑκατὸν καὶ ἑβδομήκοντα τοὺς πεντήκοντα μόλις ξένους ἀγωνιστάς, διότι ἐδίδετο εἰς αὐτὰς ἐπὶ τριπλῶν καὶ τετραπλῶν καταλόγων τριπλοῦς καὶ τετραπλοῦς ὁ αὐτὸς ἀθλητής, ὁ διὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀγῶνας τυχὸν δηλωθείς. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ἄλλως σημασίαν, καὶ θὰ σαφηνισθῇ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὅτε μεθ' ἕκαστον τῶν ἀγώνων θέλουσι κατ' ἀνάγκην προέλθει εἰς φῶς τὰ ὀνόματα τῶν ἀγωνιστῶν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει σημασίαν καὶ σημασίαν μεγάλην, καὶ τὸ ὁποῖον συλλογίζομαι πάλιν τὴν στιγμὴν αὐτήν, διότι πυκνὸν νέφος μοῦ ἐσκίασεν αἴφνης τὸ φῶς, εἶνε ἡ ἱκανῶς δύσθυμος καὶ μελαγχολικὴ ὄψις τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ, ὅστις καὶ χθὲς μὲν ὀλίγον ἀλλὰ προχθὲς ἰδίως μᾶς ἐβρόσισε διὰ βροχῆς ἀκαίρου, μεταβαλούσης ἐν βραχεῖ εἰς βόρβορον κοκκινωπὸν τὸ νεόστρωτον χῶμα τῶν πρό τινων ἡμερῶν ἐπισκευασθεισῶν πλατειῶν καὶ λεωφόρων. Θὰ ἦτο ἀληθῶς ἀπελπιστικόν, ἂν ἀπεφάσιζεν αἴφνης καὶ ὁ οὐρανὸς νὰ ταχθῇ μὲ τοὺς δυσηρεστημένους.

Γ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30/12 Ἀπριλίου.

Δὲν ἠπατήθην πολὺ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα, φοβηθεὶς δυσμένειαν τοῦ καιροῦ πρὸς τὴν μεγάλην διεθνῆ πανήγυριν, ἣν ἄγουσιν αἱ Ἀθῆναι ἀπὸ τῆς παρελθούσης Κυριακῆς. Συννεφὴς ἤδη ἀπὸ τοῦ Σαββάτου ὁ ἄλλως φαιδρότατος ἀττικὸς οὐρανός, ἐτάραξε τὴν ἐπαύριον πρωΐαν δι' ἀκαίρου βροχῆς τὴν εἰσαγωγὴν οὕτως εἰπεῖν τῶν ἀγώνων, ἤτοι τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἀβέρωφ, καὶ καθύγρανεν ἐν οὐ δέοντι τὸν πανηγυρικὸν λόγον τοῦ γραμματέως τῆς ὀλυμπιακῆς ἐπιτροπῆς. Καίτοι δὲ ἠθρίασε πάλιν τὴν ἐπομένην ἡμέραν κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων, οἱονεὶ ἐντρεπόμενος νὰ μένῃ μόνος αὐτὸς σύνοφρυς καὶ σκυθρωπὸς ἀπέναντι πανδήμως ἑορταζούσης πόλεως καὶ ἀγαλλιῶντος στίφους πανηγυριστῶν, ἀλλ' ἡ αἰθρία ἐκείνη ὑπῆρξε πρόσκαιρος δυστυχῶς. Τὴν χλιαρὰν ἐαρινὴν πνοήν, ἥτις εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ θωπεύῃ τοὺς ὀγκουμένους κλάδους τῶν δένδρων καὶ νὰ ἀδρύνῃ τὸν χόρτον τῶν ἀγρῶν, κατέπνιξε βόρειον πνεῦμα χειμῶνος, γέννημα τῆς κυριακῆς βροχῆς, καὶ αἱ ἡμέραι τῶν ἐν τῷ παναθηναϊκῷ Σταδίῳ ἀγώνων εἶνε καὶ ἄλλου ἀγῶνος ἡμέραι, τελουμένου μεταξὺ νεφελῶν καὶ ἡλίου, μεταξὺ χειμερινοῦ βορρᾶ προδήλως ἐκπνέοντος καὶ θάλπους ἐαρινοῦ μὴ κατορθοῦντος ἔτι νὰ νικήσῃ ὁριστικῶς. Οἱ ἀφθονοῦντες ἐν Ἀθήναις φιλόψογοι ἐνθυμήθησαν, ἐννοεῖται, ἀμέσως, ὅτι εἶχον ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἐπανειλημμένως συστήσει τὴν ἐπὶ ἕνα τοὐλάχιστον μῆνα ἀναβολὴν τῶν ἀγώνων, καὶ ὅτι δὲν εἰσήκουσεν

αὐτῶν ἡ φιλοτιμία ὄφθεν τῆς ἐπιτροπῆς. Φαίνονται δ' ἀληθῶς δικαιωθέντες ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἰδιοτροπίας τοῦ Μαρτίου.

Ἀλλὰ τί σημαίνουσιν ὅμως πάντα ταῦτα τὰ μικρολογήματα ἐνώπιον τῆς αἴγλης καὶ τῆς φαιδρότητος τῆς πρωτοφανοῦς πανηγύρεως, ἣν τελοῦσιν αἱ Ἀθῆναι; Τί σημαίνουσιν ὀλίγαι νιφάδες παροδικαὶ χιονώδους βροχῆς ἢ μία παγερὰ ῥιπὴ τοῦ βορρᾶ, ἀπέναντι τοῦ θερμοῦ καὶ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ, ὑπὸ τὸν ὁποῖον σφύζουσιν αἱ καρδίαι τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν παρεπιδήμων ξένων των; ἢ τί βαρύνουσιν οἱ ψόγοι τῶν ὀλίγων, καὶ τῶν δυσηρεστημένων τυχὸν τὰ παράπονα, καὶ τῶν φύσει δυσορέκτων αἱ ἐπικρίσεις, ἀπέναντι τῆς χαρμοσύνου πομπῆς, ἥτις ἡμέρας καὶ νυκτὸς διατρέχει τὰς ὁδοὺς τῆς πρωτευούσης, καὶ τοῦ μυριοστόμου λαοῦ τοῦ ἀνευφημοῦντος τοὺς ἀθλητὰς τοῦ Σταδίου, καὶ τῶν παταγωδῶν χειροκροτημάτων, ἅτινα δίκην παρατεινομένης βροντῆς ἀντιλαλοῦσι καὶ πέραν τῆς παλαίστρας τῶν νικητῶν τὰ ὀνόματα, καὶ τῆς πανδήμου χαρᾶς, ἐξ ἧς ἑβδομάδα ἤδη ὅλην μεθύουσιν αἱ Ἀθῆναι; Διότι γεγονὸς ἀναμφήριστον, κύριον, μέγα καὶ δεσπόζον πάσης λεπτολόγου παρατηρήσεως μένει τοῦτο· ὅτι οἱ πρῶτοι ἐν Ἀθήναις τελούμενοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, οἱανδήποτε καὶ ἂν ἔχωσιν ἄλλην, εἴτε διεθνῆ εἴτε καὶ ἐθνικὴν ἁπλῶς σημασίαν, ὡς πανήγυρις ἁπλῶς, ὡς τέρψις ὀμμάτων καὶ ψυχῆς ἀγαλλίαμα, ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας μεγάλης καὶ ἀληθῶς ἀπροσδοκήτου. Καὶ εἶνε, σημειώσατε, πανηγυρισταί των οὐ μόνον τὰ πάντοτε φιλέορτα κατώτερα πλήθη, τὰ ἐκ πάσης προφάσεως ἀντλοῦντα εὐθυμίαν, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ τὰ κοινωνικὰ στρώματα, χωρὶς διακρίσεως ἡλικίας ἢ φύλου.

Τοιοῦτον, ποικίλον καὶ συμμιγὲς ἐκ γερόντων καὶ παίδων, ἐξ ἐπιφανῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους καὶ χειροβιώτων ἐργατῶν, ἐκ κομψῶν κυριῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως καὶ ὑπηρετριῶν ἐν ἀδείᾳ, ἐκ νεαρῶν μαθητῶν καὶ κεκυφότων συνταξιούχων, ἐκ κόσμου παντοδαποῦ συγκείμενον, ἀλλ' ἑορτάσιμον ὅμως, φαιδρόν, πυρέσσον ἐκ προσδοκίας καὶ σπινθηροβολοῦν ἐξ ἠλεκτρισμοῦ, ἦτο τὸ πυκνὸν πλῆθος τῶν τετρακισμυρίων θεατῶν, ὅπερ ἐχύθη τὴν παρελθοῦσαν

δευτέραν ἐπὶ τὰς λευκὰς βαθμῖδας τοῦ ἀνακαινισθέντος Σταδίου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ κατορθώσῃ νὰ κατακλύσῃ τὴν ἀχανῆ ἐκείνην ἀμφιθεατρικὴν λεκάνην, ἣν ἐλάξευσεν ἡ φύσις, ἔκτακτον καὶ μοναδικήν, εἰς τὰς γηραιὰς λαγόνας τοῦ Ἀρδηττοῦ. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγας μὲν ἀλλὰ προσφόρως μεμετρημένας λέξεις τοῦ Διαδόχου ὁ Βασιλεὺς ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων, καὶ ἀντήχησεν ἀμέσως ἀπὸ διακοσίων περίπου στομάτων καὶ ἰσαρίθμων μουσικῶν ὀργάνων ὁ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ ἕλληνος μουσουργοῦ, τοῦ Κ. Σαμάρα, συντεθεὶς ὀλυμπιακὸς ὕμνος, δὲν πρέπει νὰ παρεξηγηθῇ ἡ φρικίασις, ἥτις διέδραμε τὸ πυκνὸν σμῆνος τῶν θεατῶν, οὔτε νὰ παρερμηνευθῇ ἡ συγκίνησις, ἥτις ὤθησεν αὐτοὺς εἰς παταγώδεις ἀνευφημήσεις. Οὔτ' ἐκείνην προεκάλεσεν οὔτε ταύτας ὑπηγόρευσεν ὁμόθυμός τις δῆθεν ἐκτίμησις τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ μουσικοῦ συνθέματος, ὅπερ, κατὰ τὸν κρατοῦντα σήμερον συρμόν, ἐπιτηδεύεται τὴν δι' ἁρμονικῆς πολυφωνίας θεραπείαν τῆς μελωδικῆς του γυμνότητος. Ἡ συγκίνησις ἐκείνη δὲν ἦτο ψυχική, ἀλλ' αἰσθητικὴ μᾶλλον. Τὸ θερμὸν ἐκεῖνο καὶ διὰ τοῦ αἰθέρος παλλόμενον κῦμα διακοσίων ἀνδρικῶν φωνῶν καὶ ἑκατὸν χαλκίνων σαλπισμάτων, πολλαπλασιαζόμενον καὶ ἐντεινόμενον ἀλλὰ μὴ συγχεόμενον ὅμως μηδὲ φθειρόμενον ὑπὸ τῆς θαυμασίας ὑπαίθρου ἀκουστικῆς τοῦ Σταδίου, προσέβαλλε τὰ ἠλεκτρισμένα ἤδη νεῦρα τῶν θεατῶν καὶ ἠνώρθου τὰς τρίχας των, ἐν μεγαλείῳ ἀναμιμνήσκοντι τὸν ὑπὸ βραχώδεις σπιλάδας ῥόχθον τῶν κυμάτων τοῦ ὠκεανοῦ. Καὶ ἐνόμιζον οἱ χειροκροτοῦντες, ὅτι χειροκροτοῦσι τὸν Σαμάραν· ἐνῷ ἐχειροκρότουν τὸ Στάδιον.

Ἐκ τῶν ἀγώνων τῆς πρώτης ἡμέρας ἐκυρώθη ἀμέσως ὅ,τι προσεδόκων οἱ εἰδικώτεροι τῶν πραγμάτων γνῶσται, ἅμα ὡς ἠγγέλθη ἡ ἄφιξις τῶν ἀμερικανῶν ἀθλητῶν καὶ ἐδημοσιεύθησαν αἱ ἀριθμητικαὶ ἐκτιμήσεις ἢ τὰ ἀνύσματα (records) τῶν προτέρων αὐτῶν ἀθλήσεων· ὅτι δηλαδὴ δυσκόλως ἤθελον διαγωνισθῇ πρὸς τοιούτους διὰ μακρῶν ἠσκημένους καὶ πολλάκις νικηφόρους πρωταθλητὰς οὐ μόνον οἱ ἄλλοι εὐρωπαῖοι ἀγωνισταί, οἱ πανταχόθεν

καταβάντες εἰς τὴν κονίστραν τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ ἰδίως οἱ νεαροὶ καὶ σχεδὸν ἀπροπόνητοι φίλαθλοι τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν ὁμίλων. Καὶ ἀληθῶς ἐπρώτευσαν σχεδὸν εἰς πάντας τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας οἱ ἀμερικανοί. Ἔλαχον ὅμως τὰ δευτερεῖα καὶ οἱ ἡμέτεροι, ὑπερτερήσαντες ἐν πολλοῖς καὶ γερμανῶν καὶ γάλλων καὶ ἄγγλων καὶ οὔγγρων. Πλὴν δὲ τῶν δευτερείων, ὧν ἐπανειλημμένως ἔλαχον τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ ἕλληνες ἀθληταί, ἀνεδείχθησαν καὶ πρῶτοι Ὀλυμπιονῖκαι κατὰ τὸ γύμνασμα τῶν κρίκων καὶ τὴν σκοποβολὴν καὶ τὴν ξιφασκίαν. Ἡ δὲ ἐθνικὴ φιλοτιμία, ἥτις, ὡς γνωρίζετε, ἔχει παρ' ἡμῖν τόσον παράδοξον πολλάκις καὶ ἀλόγιστον τήν τε εὐαισθησίαν καὶ τὴν εὐπάθειαν, καὶ ἥτις βαθύτατα εἶχε τρωθῆ ἐκ τῶν ξένων νικῶν, ἀνεθάρρησε βραδύτερον καὶ σχεδὸν ἐξεμάνη, ἅμα ὡς ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ χειροκροτήσῃ ἕλληνας ὀλυμπιονίκας. Τίς ἀγνοεῖ, πόσον εἴμεθα εἰς ὅλα ὑπερβολικοί, καὶ πόσον εὐκόλως μεταπίπτομεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, ἐξ ἐλαχίστης πολλάκις ἢ καὶ ἄνευ οἱασδήποτε λογικῆς αἰτίας ; Καταβαλλόμεθα αἴφνης καὶ ἀθυμοῦμεν, ἐνῷ πρὸ μικροῦ μόλις ἀνεβοῶμεν ἐκ χαρᾶς, καὶ ἀδιαφοροῦμεν σήμερον ἐντελῶς δι' ὅ,τι ἐμαινόμεθα χθὲς ἐξ ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ τοῦτο, ἐννοεῖται, καὶ ἐκεῖνο χωρὶς τινος σπουδαίου λόγου. Τὴν μεσημβρινὴν ἡμῶν κρᾶσιν μακαρίως προφασιζόμενοι, κατεκτήσαμεν πλέον τὸ δικαίωμα τῆς ὑπερβολῆς, πολλοὶ δ' ἐξ ἡμῶν καὶ τὴν ἀνεβιβάσαμεν εἰς δόγμα καὶ γνώμονα τῆς ἡμετέρας πολιτείας. Οὕτω καὶ σήμερον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν διεθνῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, μετεβλήθημεν ἄλλοι ἐξ ἄλλων ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἤρκεσαν δὲ πρὸς τοῦτο αἱ νῖκαι τῶν ἀμερικανῶν φιλάθλων. Ῥάθυμοι καὶ ἀδιάφοροι πρὸ δύο ἔτι μόλις ἑβδομάδων, ἠνωρθώθημεν διὰ μιᾶς κεντρισθέντες ὑπὸ τῶν ξένων θριάμβων, καὶ τὴν ἐπαύριον, ὅτε κατήγαγε τὴν πρώτην νίκην ὁ ἕλλην ξιφομάχος, ἐγείναμεν ὅλοι ἔξαλλοι ἐξ ἐνθουσιασμοῦ, οὔτινος φαντάζεσθε πλέον τὰς διαστάσεις, ὅτε ἐπῆλθε δευτέρα νίκη, ἡ τῆς σκοποβολῆς, καὶ τρίτη, πάνδημος αὕτη ἐν τῷ Σταδίῳ, ἡ τῶν κρίκων. Δὲν τὰς φαντάζεσθε ὅμως, τὰς διαστάσεις

τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅτε ἀντήχησε χθὲς ὁ θρίαμβος τοῦ ἕλληνος μαραθωνοδρόμου. Ἀλλ' ἂς μὴ προτρέχω.

Ἡ ἰδέα τοῦ Μαραθωνίου δρόμου εἶχεν ἀνακλαδωθῆ τὰς ἡμέρας ταύτας εἰς ἀληθῆ μονομανίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ βαθύτατα εἶχε ῥιζώσει εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ὁ πόθος τῆς κατ' αὐτὸν ἐθνικῆς νίκης. Ὡς ἂν ἐπρόκειτο δὲ ἐκ τῆς νίκης ταύτης νὰ ἐξαρτηθῆ ἡ ἀληθὴς τῆς Ἑλλάδος δόξα καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ, πᾶσαν σχεδὸν ἡμέραν προέκυπτεν εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ νέος ἀθλοθέτης ὑπὲρ τοῦ ἕλληνος μαραθωνοδρόμου, ὅστις ἤθελε φθάσει πρῶτος εἰς τὸ Στάδιον, καὶ διὰ παντὸς μέσου καὶ πάσης παρορμήσεως ἐξεκαίετο ὁ ζῆλος τῶν δρομέων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, παιδία καὶ γέροντες, ἱερεῖς καὶ στρατιῶται, ἐργάται καὶ λόγιοι, βουλευταὶ καὶ χειρώνακτες, ὁδοκαθαρισταὶ καὶ φανοκόροι, περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὡμίλουν πλέον ἢ περὶ τοῦ μαραθωνίου δρόμου, καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ στήθους των εἷς καὶ μόνος ἀνέβαινεν εἰς τὰ χείλη των πόθος· νὰ ἦνε ἕλλην ὁ νικητής! Πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πόθου δὲν ἦτο δυστυχῶς ἴσον καὶ τῶν ἐλπίδων τὸ μέγεθος, διότι οἱ δώδεκα ἕλληνες δρομεῖς ἔμελλον νὰ διαγωνισθῶσι πρὸς πέντε ξένους, ὧν τρεῖς, εἷς γάλλος, εἷς ἀμερικανὸς καὶ εἷς αὐστραλός, εἶχον ἤδη διακριθῆ ὡς ὀλυμπιονῖκαι ἐπὶ ὠκυποδίᾳ, καὶ ἰδίως ὁ τελευταῖος, οὗτινος εἶχον θαυμασθῆ τὰ ἐλαφρὰ καὶ οἱονεὶ φανταστικὰ ἅλματα. Ἀλλ' ἐπήρχετο πάλιν παρήγορος ἡ ἐλπίς, ὅτι ἴσως οἱ ξένοι ἐλαττωθῶσι κατὰ τὴν ἀντοχὴν καὶ ἀπολειφθῶσι τῶν τεσσαράκοντα χιλιομέτρων, ἅτινα ὤφειλον νὰ διατρέξωσιν. Ἐκορυφώθησαν δὲ βαθμηδὸν αἱ ἐλπίδες αὗται καὶ οἱ πόθοι καὶ ἡ ἀνυπομονησία τοῦ κοινοῦ εἰς πυρετικήν τινα ἔξαψιν, ἥτις ἠρήμωσε τὴν πόλιν εὐθὺς μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς χθές, καὶ ἐπλήρωσε τὴν ὁδὸν Κηφισιᾶς μέχρις Ἀμπελοκήπων, καὶ ὅλον τὸν περὶ τὸ Στάδιον χῶρον, καὶ αὐτοῦ τὰ ἐδώλια μέχρις ἐσχάτης γωνίας. Ἀνάπηροι μόνον καὶ ἐσχατόγηροι εἶχον ἀπομείνει ἀκούσιοι τῶν οἴκων φύλακες· πάντες δὲ οἱ ἄλλοι, μηδ' αὐτῶν τῶν νηπίων ἐξαιρουμένων, ἅτινα ἔφερον ἐν ἀγκάλῃ αἱ περίεργοί

των μητέρες, εἶχον ἐξέλθει εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἀδυνατοῦντες νὰ περικλείσωσιν ἐντὸς τεσσάρων τοίχων τὴν πυρετικήν των ἀνυπομονησίαν. Καὶ ὅσοι μὲν εὗρον εἰσιτήριον ἐπλήρωσαν μέχρι πνιγμοῦ τὰς κερκίδας τοῦ Σταδίου, ἑξακισμύριοι ἴσως ἂν μὴ καὶ πλείονες, ὅπως χαιρετίσωσι πρῶτοι τὸν νικητήν· οἱ δὲ ἀτυχέστεροι, ὅσοι δὲν κατώρθωσαν νὰ τύχωσιν εἰσόδου εἰς τὸ ἀχανὲς ἐκεῖνο θεωρεῖον, ἐτάχθησαν πυκνοὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν εἰς τὸ Στάδιον φερουσῶν λεωφόρων, ἰδίως δὲ τῆς λεωφόρου Ὄλγας καὶ τῆς ὁδοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ὅπως ἴδωσιν αὐτὸν διαβαίνοντα. Τί γίνετ' ἐκεῖ μεταξὺ τοῦ θροοῦντος καὶ ἀνυπομονοῦντος πλήθους, τί λέγεται, τί ἀκούεται — δὲν περιγράφεται προχείρως εἰς τὰς στήλας ἐφημερίδος. Ἡ φυλετικὴ φιλοτιμία τοῦ πλήθους ἔχει φθάσει εἰς νευρικὸν παροξυσμόν, καὶ νομίζει τις, ἂν τοὺς ἀκούσῃ λαλοῦντας ἢ τοὺς ἴδῃ χειρονομοῦντας, ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ περίεργοι ἄνθρωποι προσδοκῶσιν ἢ φοβοῦνται μέγα τι γεγονός, εὐδαιμονίαν ἴσως ἐθνικήν, τὴν ἐλευθερίαν πιθανῶς τῆς Κρήτης, τῆς Μακεδονίας τὴν ἑλληνικὴν ἀποκατάστασιν, ἢ τοὐναντίον σεισμὸν ἐπικείμενον ἢ καταποντισμόν, ὑποδούλωσιν τοῦ ἔθνους, κατάλυσιν τῶν συνταγματικῶν αὐτοῦ ἐλευθεριῶν, ἢ ἐθνικόν τι ὄνειδος ἐπικρεμάμενον. Αἱ μορφαί των εἶνε ἐξημμέναι, σχεδὸν ἄγριαι, αἱ χειρονομίαι των ἀπότομοι, καὶ ἂν ἠδύνατό τις νὰ ἀκούσῃ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας των, δὲν θὰ κατώρθονε βέβαια νὰ τοὺς ἀριθμήσῃ. Ἂν δὲ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ Στάδιον, ὅπου ἡ συμπύκνωσις τοῦ πλήθους ἐντείνει φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν νευρικὴν ἔξαψιν διὰ τῆς ἐπικοινωνίας, θὰ ὑπολάβωμεν πρὸς στιγμήν, ὅτι εὑρισκόμεθα μετέωροι ἐν μέσῳ πυκνῶν συννέφων, μεστῶν ἠλεκτρισμοῦ καὶ θύελλαν ἐγκυμονούντων. Ἂν δὲν ἐλάλουν μεγαλοφώνως καὶ δὲν ἐθορύβουν τόσον, θὰ ἠκούοντο βεβαίως οἱ ταραχώδεις τοῦ στήθους των σφυγμοί. Κάτω εἰς τὴν κονίστραν τελοῦνται ἀγῶνες ἀθλητικοὶ ἅλματος εἰς ὕψος· ἀλλὰ τίς προσέχει εἰς αὐτούς; ὅλων τὰ βλέμματα εἶνε ἐστραμμένα πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ Σταδίου, ὅπου ἀπὸ τριῶν ἤδη ὡρῶν ἀναμένουσι νὰ ἴδωσιν εἰσορμῶντα τὸν νικητήν· τὰ ὦτά των ἐντεί-

νονται, ὅπως ἀκούσωσι τὸν κρότον τοῦ τηλεβόλου, ὅστις μέλλει νὰ ἀγγείλῃ ἀπὸ τοῦ παρὰ τὴν ὁδὸν Κηφισιᾶς στρατῶνος τοῦ πυροβολικοῦ τὴν διάβασιν τοῦ πρώτου μαραθωνοδρόμου· ἀνίστανται σύσσωμοι πρὸς τὸν ἐλάχιστον θόρυβον, συγκλονοῦνται ὅλοι ὡς ὑπὸ πνοὴν βιαίου ἀνέμου, ἐγείρονται, κάθηνται, ἐρωτῶσιν ἀνυπόμονοι καὶ ἀπαντῶσιν ἀνυπομονώτεροι, καὶ ζῶσιν ἐν διαστήματι ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἑβδομάδος ὅλης ζωήν. Λίφνης φήμη τις, ἀπὸ στόματος προδραμόντος ποδηλάτου πηγάζουσα, ἀνέρχεται τὰς κερκίδας τοῦ Σταδίου, ἀσαφής, συγκεχυμένη, ποικίλη διαδιδομένη δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ἀλλ' ἀπελπιστικὴ ὁπωσδήποτε· οἱ Ἕλληνες ἀγωνισταὶ ὑστεροῦσι πάντες! Βοὴ βαρεῖα, οἱονεὶ γογγυσμὸς ὑπόκωφος, διέδραμε τὰς πλευρὰς τοῦ εὐρέος ἀμφιθεάτρου, καὶ σιγὴ μετὰ τοῦτο βαθεῖα, ὡσεὶ μολυβδίνη θανάτου χεὶρ πλήττουσα κατὰ κεφαλῆς εὐθυμούντων ὅμιλον, ἐπεκάθισεν ἐπὶ τοῦ στίφους ἐκείνου τοῦ πυκνοῦ τῶν ἑξηκοντάκις χιλίων θεατῶν, τῶν ἀσφαλῆ προσδοκώντων τὴν ἐθνικὴν νίκην. Καὶ ἀληθῶς — ὡς βραδύτερον ἐγνώσθη ἀκριβέστερον — προέτρεχε μέχρι τοῦ τριακοστοῦ πέμπτου χιλιομέτρου ὁ ἐξ Αὐστραλίας δρομεύς, ἠγνόει δὲ ὁ προδραμὼν εἰς τὸ Στάδιον ποδηλάτης, ὅτι μικρὸν κατόπιν παρητεῖτο οὗτος τοῦ περαιτέρω δρόμου, καὶ ἀνελαμβάνετο ὀλιγοδρανὴς ὑπὸ τῆς παρακολουθούσης ἁμάξης. Οὕτω δὲ βραχεῖα, ὀλίγων μόλις λεπτῶν, ὑπῆρξεν ἡ πένθιμος ἐκείνη κατάπληξις. Μετὰ μικρὸν νέος ποδηλάτης καὶ νέον ἄγγελμα· Ἕλλην νικᾷ! Καὶ μετὰ δύο μόλις λεπτά, ἐν μέσῳ πλήθους ὠρυομένου αὐτόχρημα ἐξ ἐνθουσιασμοῦ, εἰσορμᾷ εἰς τὸ Στάδιον ἄλκιμος, φαιδρός, ἀκμαῖος καὶ σχεδὸν ἀκατάπονος, μετὰ δύο ὡρῶν καὶ πεντήκοντα λεπτῶν ἀδιάκοπον δρόμον, ὁ ἐξ Ἀμαρουσίου νεαρὸς χωρικὸς Λούης, διατρέξας τεσσαράκοντα ὅλα χιλιόμετρα ἄνευ προγυμνάσεως, ἄνευ προπονήσεως. Δὲν ἦτο φωνὴ ἀνθρώπων ἐκείνη, ἥτις ἀνεδόθη τότε βροντώδης ἀπὸ τῶν κερκίδων τοῦ Σταδίου, οὔτε ἤχησεν ὡς ἠχεῖ συνήθως ἀνθρώπινον χειροκρότημα ὁ πάταγος ἐκεῖνος ἑκατὸν χιλιάδων χειρῶν· ἦτο βρυχηθμὸς μᾶλλον βροντῆς, βρόμος καταιγίδος ἐν-

σκηπτούσης, ἔκρηξις ἡφαιστείου. Ὄρθιον, ἔξαλλον, μαινόμενον καὶ ἐκβεβακχευμένον τὸ πλῆθος ὅλον ἐκεῖνο βοᾷ, παταγεῖ, χειροκροτεῖ, ζητωκραυγεῖ, ἀναρρίπτει τοὺς πίλους, σείει τὰ ῥινόμακτρα, ἀναπηδᾷ, συνταράσσεται ὡς κῦμα μέγα ὠκεανοῦ, φωνάζει, κλαίει, ὀλολύζει, καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν νικητὴν — ὅστις παρέρχεται κάτω προσκλίνων πρὸ τῶν βασιλέων καὶ χαιρετιζόμενος ὑπ' αὐτῶν — ἀσπάζεται καὶ ἐναγκαλίζεται ὁ εἷς τὸν ἄλλον, ὡς ἀδελφὸς συγχαίρων ἀδελφὸν ἐπὶ μεγάλῃ οἰκογενειακῇ εὐτυχίᾳ. Ἀνθοδέσμαι ῥίπτονται κατὰ κεφαλῆς τοῦ παρερχομένου νικητοῦ, ἐπαγγελίαι δώρων μεγαλοφωνοῦνται πρὸς αὐτόν, καὶ κυρία τις ὁμογενὴς ἐν τῇ νευρικῇ ἐξάψει τῆς πατριωτικῆς της χαρᾶς στέλλει πρὸς αὐτὸν τὸ χρυσοῦν της ὡρολόγιον μετὰ τῆς χρυσῆς του ἁλύσεως. Βοᾷ ἔτι ἡ θύελλα ἐκείνη τῆς ἀγαλλιάσεως, ὅτε μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας εἰσορμᾷ εἰς τὸ Στάδιον ὁ δεύτερος μαραθωνοδρόμος, ἕλλην καὶ αὐτός, καὶ μετὰ λεπτὰ ὀλίγα ἕλλην ἐπίσης ὁ τρίτος.

Τελεία καὶ πλήρης ἡ νίκη. Δικαία δὲ καὶ ἴση πρὸς τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ ἡ πάνδημος αὐτοῦ χαρά. Ἡ πόλις εἶνε ἀνάστατος ἔτι ἀπὸ τῆς χθές, καὶ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαύστως τηλεγραφεῖται ἡ ἀγαλλίασις τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ Λούη. Ἀπερρόφησε δὲ ὁ μέγας οὗτος θρίαμβος πᾶσαν ἄλλην λεπτομέρειαν τῶν θεαμάτων, οὐδ' ἐνδιαφέρεταί τις πλέον περὶ τῶν κολυμβητικῶν ἀγώνων τῆς ἑσπέρας ταύτης, ἢ τῶν ποδηλατικῶν τῆς αὔριον, ἢ τοῦ ἀγῶνος ἱστιοπλοΐας τῆς προσεχοῦς Δευτέρας. Ἐλησμονήθη — ἐν μέσῳ τῆς ἐθνικῆς χαρᾶς — καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῷ δημοτικῷ Θεάτρῳ ἀποτυχὸν πρὸ τριῶν ἡμερῶν τόλμημα τῆς ἐν πρωτοτύπῳ παραστάσεως τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ φοιτητῶν τοῦ πανεπιστημίου· ἐλησμονήθη καὶ τὸ Πένταθλον τοῦ Κ. Πολέμη μετὰ τῆς μουσικῆς τοῦ Κ. Λαυράγκα· ἐλησμονήθη καὶ αὐτὴ ἡ ἀποτρόπαιος ἄψις τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας.

Ὀνόματα νικητῶν καὶ λεπτομερείας τῶν καθ' ἡμέραν ἀγω-

νισμάτων δὲν σᾶς γράφω. Τὰ εὑρίσκετε πάντα εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅσον λεπτολόγως καὶ ἂν θελήσετε.

Δ'.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 6/18 Ἀπριλίου.

Ἡ δεκαήμερος σχεδόν, διεθνὴς μὲν κατ' ὄνομα καὶ κατ' ἐπιβολήν, ἐθνικὴ ὅμως μᾶλλον πανήγυρις τῆς πρωτευούσης ἔληξε τέλος κατὰ τύπους τὴν παρελθοῦσαν τετάρτην διὰ τῆς ἐν τῷ παναθηναϊκῷ Σταδίῳ ἐπισήμου ἀπονομῆς τῶν βραβείων εἰς τοὺς πρώτους καὶ δευτέρους Ὀλυμπιονίκας. Ὁ ἀπὸ ἡμερῶν ἤδη σκυθρωπάζων καιρός, ὅστις τὴν προτεραίαν διέλυσε διὰ ραγδαίας βροχῆς τὸν κατακλύσαντα τὰ ἐδώλια τοῦ Σταδίου πυκνὸν ὅμιλον θεατῶν, ἠθρίασεν αἴφνης τὴν ἐπαύριον, καὶ γνήσιος ἀττικὸς ἥλιος ἐπέλαμψεν ἐξ οὐρανοῦ ἀνεφέλου τὴν ἑορτάσιμον τῶν ἀγώνων κατακλεῖδα. Ἐν μέσῳ δὲ πλήθους πυκνοῦ χαρμοσύνως ἀνευφημοῦντος ἀπεκόμισαν οἱ νικηταὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Βασιλέως, ὁ μὲν ὀλυμπικοῦ κοτίνου θαλλόν, ὁ δὲ κλῶνα δάφνης ἀττικῆς. Ἀλλ' ὁ πανηγυρικὸς ὅμως ἐνθουσιασμός, ὃν παρήγαγεν ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων ἀμέσως ἡμερῶν καταφανεῖσα ἐπιτυχία τῶν ἀγώνων, καὶ ἐκορύφωσεν ἰδίως ἡ εἰς ἐθνικὸν θρίαμβον ἐξαρθεῖσα νίκη τοῦ ἀμαρουσιώτου Μαραθωνοδρόμου, δὲν ἔληξεν ἐν τῷ Σταδίῳ· οὐδ' ἐξήχησεν ὅλη τῆς ἀγαλλιάσεως ἡ παραφορὰ διὰ τῶν παταγωδῶν χειροκροτημάτων, ἅτινα ἀπὸ μυριάδων χειρῶν ἀνταπεκρίνοντο εἰς

τὴν ἐκφώνησιν τῶν ὀνομάτων τῶν νικητῶν. Τοὺς θαλλοὺς τοῦ κοτίνου διεδέχθησαν αἱ θαλίαι καὶ τὰ συμπόσια, καὶ τὰς ὑπὸ τὸν Ἀρδηττὸν ζητωκραυγὰς ἐπιδόρπιοι προπόσεις καὶ φιλοτησίαι. Ἀπὸ τοῦ ἐν τοῖς ἀνακτόροις προγεύματος, ὅπου ὁ Βασιλεὺς ἐχαιρέτισε δι' ἐγκαρδίου προσλαλιᾶς τούς τε νικητὰς καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς δημοσιογραφίας, μέχρι τῆς χθεσινῆς ἑσπερίδος, ἣν ὠργάνωσεν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἡ ἐπὶ τῶν ἀγώνων γενικὴ ἐπιτροπὴ χάριν ἰδίως τῶν σήμερον ἀπερχομένων ξένων ἀθλητῶν, αἱ τελευταῖαι αὗται ἡμέραι ἦσαν ἀδιάκοπος σειρὰ ἑστιάσεων, καθ' ἃς, πλὴν τοῦ ἀφθόνου καμπανίτου, πολὺ ἀφθονωτέρα καὶ ἐξ ἀφθόνου περισσεύματος τῆς καρδίας ἔρρευσεν ἡ ποικιλόγλωσσος εὐγλωττία τῶν δαιτυμόνων. Δὲν ἀπαιτεῖτε βεβαίως παρὰ τοῦ ἀνταποκριτοῦ σας, ἀλλ' οὐδὲ παρέχει εὐτυχῶς αὐτῷ ἱκανὸν χῶρον ἡ Νέα Ἡμέρα, ὅπως ταμιεύσῃ ἐνταῦθα πάντας τοὺς μακροτέρους ἢ βραχυτέρους ἀλλὰ θερμοὺς πάντως λόγους, δι' ὧν οἱ ἐπιτραπέζιοι ῥήτορες ἐχαιρέτισαν ἀλλήλους καὶ προέπιον εἰς ὑγείαν ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἐξαίροντες δικαίως καὶ ἱκανῶς εὐγλώττως οὐ μόνον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἀγώνων καὶ τὴν νίκην τῶν ἀθλησάντων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀκαμάτως ἀσχοληθέντων. Ἓν ὅμως τοῦτο πρέπει εὐλόγως ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ δι' ὀλίγων, εἰς γενικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς μεθεόρτου πομπῆς, ἥτις ἐσφράγισεν ἐν σπονδαῖς τοὺς ἐν Ἀθήναις πρώτους ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας· ἡ ἄδολος καὶ ἀνυπόκριτος χαρὰ πάντων ὁμοῦ, ἡμεδαπῶν καὶ ξένων, ἐπὶ τῇ ἀνωτέρᾳ πάσης προσδοκίας εὐοδώσει τῆς διεθνοῦς πανηγύρεως· τὸ ἐγκάρδιον συναίσθημα τῆς ἐκ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος τεχθείσης ἀδελφότητος, τῆς ἐμψυχούσης τῶν ἡττηθέντων τὰ χείλη εἰς εὐφημισμὸν τῶν νικητῶν· καὶ ἡ ἐν βαθείᾳ συγκινήσει ἐκδήλωσις τῆς ἐλπίδος, ὅτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς κονίστρας μέλλουσι ταχέως νὰ συναντηθῶσι καὶ πάλιν οἱ αὐτοὶ συναθληταί.

Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ταύτῃ συνεκρούσθησαν χθὲς καὶ προχθὲς τὰ κύπελλα, καὶ τῆς προσδοκίας ταύτης ἡ πλήρωσις ἐνέπνευσε τὰς

εὐχάς, ἃς ἀπέτειναν πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀποχωριζόμενοι ἀθληταὶ καὶ θεωροὶ τῶν ληξάντων πρώτων Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Δὲν φαίνεται δὲ ματαία οὔτε ὑπερβολικὴ ἡ ἐλπὶς αὕτη, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον πρέπει νὰ πιστευθῶσιν αἱ αἰσιόδοξοι διαβεβαιώσεις τῶν περὶ τὴν γενικὴν ἐπιτροπήν, καθ' ἃς, πλὴν τῶν ἐν Παρισίοις πρὸ διετίας ἤδη ὁρισθέντων περὶ τῆς ἀνὰ πᾶσαν τετραετίαν ἐπαναλήψεως τῶν διεθνῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐν εὐρωπαϊκῇ τινι μεγαλοπόλει, πρόκειται καὶ ἐν Ἀθήναις νὰ τελῶνται πανελλήνιοι ἀγῶνες ἀνὰ πᾶσαν Ὀλυμπιάδα, ἀρχῆς γινομένης ἀπὸ τοῦ ἔτους χίλια ὀκτακόσια ἐνενήκοντα ὀκτώ. Καὶ ἂν δὲ ὑποτεθῇ, ὅτι ἡ τετραετὴς αὕτη ἑλληνικὴ πανήγυρις δὲν θέλει προσλάβει διεθνῆ χαρακτῆρα, τὸ ἐκ τῆς τελέσεως αὐτῆς κέρδος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑποτιμηθῇ. Τοῦτο κάλλιστα συναισθάνονται οἱ πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἐφετεινῶν ἀγώνων τοσοῦτον φιλοτίμως ἐργασθέντες, καὶ τοῦ συναισθήματος αὐτῶν τούτου φυσικὸν ἀποτέλεσμα εἶνε ἡ ἀρξαμένη ἤδη ἐνέργεια πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀναμαρμαρώσεως τοῦ παναθηναικοῦ Σταδίου. Τὸ ζήτημα, καθαρῶς χρηματικόν, θὰ λυθῇ, ὡς ἐλπίζεται, τελικῶς ὑπὸ τῆς φιλοτιμίας τοῦ μεγάλου χορηγοῦ, εἰς ὃν ὀφείλεται ὑλικῶς ἡ ἐπιτυχία τῶν πρώτων ἀγώνων· ἀπέπλευσε δὲ ἤδη εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὁ κομίζων πρὸς αὐτὸν ἐλαίας θαλλόν, οἱονεὶ ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης αὐτοῦ μεγαλουργίας.

Πρὸς τὴν ἐλπίδα ταύτην τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τακτικῆς ἐπαναλήψεως τῶν νέων Ὀλυμπίων πολλὰς ἄλλας συνδέει ἐλπίδας ἡ ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἀφυπνισθεῖσα ἐθνικὴ φιλοτιμία καὶ ὁ δίκαιος πόθος τῆς ἐκ παντὸς τρόπου βελτιώσεως τῆς θέσεως ἡμῶν ἀπέναντι τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Ὅσους καὶ ἂν κατορθώσωμεν νὰ ἑλκύσωμεν ξένους εἰς τοὺς μέλλοντας ἀγῶνας, θὰ τοὺς ἔχωμεν ὁπωσδήποτε μάρτυρας ἀμερολήπτους τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐργασίας, δικαίους ἐκτιμητὰς τῆς φιλοτίμου ἡμῶν ἀμίλλης, κοινωνοὺς τῆς χαρᾶς ἡμῶν, καὶ ἀποστόλους κατόπιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν εὐχῶν καὶ δικαίων. Ἡ δὲ κατὰ τακτὰς χρονικὰς περιόδους ἄμεσος ἐπικοινωνία τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τοὺς ἀν-

τιπροσώπους τῆς εὐρωπαϊκῆς δημοσιογραφίας πολλάς, ἐλπίζομεν, τῶν καθ' ἡμῶν προλήψεων τῆς ἐσπερίας θέλει διαλύσει, καὶ δικαιότερον θὰ κατανείμῃ τὴν εὐθύνην τῶν ἁμαρτημάτων τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ τοῦ λαοῦ αὐτῆς καὶ τῶν κυβερνητῶν της. Ἐλπίζομεν, — ἤκουσα τοὐλάχιστον τοῦτο πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενον τὰς ἡμέρας ταύτας — ὅτι θὰ κερδήσωμεν γνωριζόμενοι· ἴσως δὲ καὶ δὲν ἔχουσι πολὺ ἄδικον οἱ οὕτως αἰσιοδοξοῦντες. Αἰσιοδοξότεροι πάντως, πολὺ δὲ μείζονα καὶ ἀμεσώτερα ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ὀλυμπιακῶν πανηγύρεων προσδοκῶντες, εἶνε οἱ ἀναμένοντες ἐξ αὐτῶν τὴν διὰ μιᾶς ἠθικὴν ἀνάπλασιν τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς. Οὐ μόνον ὑπερβάλλουσιν οὗτοι — καὶ δὲν εἶνε ὀλίγοι οἱ μέχρι τοσούτου μεθυσθέντες ἐκ τῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἑλληνικῶν θριάμβων, ἰδίως δὲ ἐκ του μαραθωνίου δρόμου — τὴν σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς νίκης, ἣν ἀνακηρύττουσιν ὡς ἠθικὴν μεγάλυνσιν τῆς νέας Ἑλλάδος ἀπέναντι τοῦ ξένου κόσμου· ἀλλὰ καὶ συνάγουσι φυσικῶς ἐκ τῆς τοιαύτης των πεποιθήσεως ἀδιάσειστον τὸ φρόνημα, ὅτι μόνον διὰ τοῦ ἀθλητισμοῦ δύναται καὶ πρέπει νὰ ἀναγεννηθῇ, νὰ ἀναπλασθῇ, νὰ ζήσῃ καὶ νὰ προκόψῃ ἐν τῷ μέλλοντι τὸ ἔθνος. Ἂν τοὺς ἀκούσετε ὁμιλοῦντας ἢ τοὺς ἀναγνώσετε γράφοντας, θὰ μάθετε, ὅτι μόνον νεῦρα χαλύβδινα καὶ μῦς σιδηροῖ μεγαλύνουσι τοὺς λαούς· ὅτι ἐγκύκλιος παίδευσις καὶ μόρφωσις ἤθους εἶνε ἔωλα πλέον παλαιῶν χρόνων μυθολογήματα· ὅτι διπλώματα, καὶ τριπλώματα καὶ παπλώματα, ὡς ἔγραφε χαριεντιζομένη μία τῶν ἐδῶ συναδέλφων σας, πρέπει νὰ ῥιφθῶσι πλέον εἰς τοὺς ἀποθέτας, καὶ ὅτι τὸ ἄλμα καὶ ἡ πάλη πρέπει νὰ καταστῶσι τοῦ λοιποῦ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ μέγα τῆς ἑλληνικῆς παιδαγωγίας.

Τὸ κατ' ἐμέ, ὁμολογῶ ὅτι δὲν μὲ παρασύρει ὁ ἄμετρος οὗτος καὶ εἰς ἀλογίστους ὑπερβολὰς ὀγκούμενος ἐνθουσιασμός, οὐδὲ δύναμαι νὰ παραδεχθῶ, ὅτι θὰ μεταβάλῃ διὰ μιᾶς, ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου, ὄψιν ἡ νέα Ἑλλάς, μόνον καὶ μόνον διότι θ' ἀποκτήσῃ διαρκεῖς ἀφέτας καὶ ἀλυτάρχας. Δὲν λησμονῶ βεβαίως, τί

ὤφειλεν ἡ ἀρχαία καὶ τί ὀφείλουσι τὰ νεώτερα ἔθνη, ἰδίως δὲ ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἀγγλία, εἰς τὴν σωματικὴν ἄσκησιν τῆς νέας αὐτῶν γενεᾶς· καὶ θὰ ηὐχόμην ἀπὸ καρδίας νὰ μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τοῦτο τούς τε παλαιοὺς καὶ τοὺς νεωτέρους, καθιστῶντες τὴν γυμναστικὴν ἀναπόσπαστον καὶ ὁλοκληρωτικὸν μέρος τῆς γυμνασιακῆς ἡμῶν παιδεύσεως, καὶ ὀργανίζοντες αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἰδίως ἐφαρμοζόμενα πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται περίσκεψις μᾶλλον ἢ ἐνθουσιασμός, καὶ σύντονος μᾶλλον ἐργασία ἢ πανηγύρεων προσδοκία. Ἂν πρέπει, καὶ πρέπει ἀναντιῤῥήτως, νὰ ἀσκῶνται σωματικῶς οἱ ἑλληνόπαιδες, ἄσκοπος καὶ ἐπιζήμιος ἴσως μάλιστα ὑπερβολὴ θὰ ἦνε ἡ ἄσκησις αὐτῶν ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ μορφώσεως πρωταθλητῶν, ὁμοίων πρὸς ἐκείνους, οὓς θαυμάζομεν καθ' ἑκάστην ἐν τοῖς θεατρικοῖς ἱπποδρόμοις, καὶ τῶν ὁποίων προορισμὸς θὰ ἦτο νὰ νικῶσι τοὺς ξένους ἐν τῷ μαρμαρίνῳ ἡμῶν Σταδίῳ ἢ καὶ ἀλλαχοῦ.

Καὶ ἀμφιβάλλω μέν, ἂν οἱ νήφοντες οὗτοι λόγοι, δι' ὧν ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ συμπεράνω τὰς περὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐπιστολάς μου, θὰ συντελέσωσιν εἰς μετρίασιν τῶν ὑπερβολῶν, αἵτινες κυκλοφοροῦσι τὰς ἡμέρας ταύτας ἀνὰ τὰ ἑορτάσιμα πλήθη, ὧν βρίθει ἔτι ἡ πρωτεύουσα. Ἡ μεγάλη τῶν ἀγώνων ἐπιτυχία εἶνε ἔτι πρόσφατος, οἱ στέφανοι νωποί, καὶ τῶν χειροκροτημάτων ἔναυλος ὁ πάταγος. Ἀλλὰ πᾶσα ἑορτὴ ἔχει καὶ τὴν ἐπαύριον αὐτῆς· γνωστὸν δὲ εἶνε πόσον διαρκοῦσιν οἱ μεσημβρινοί, καὶ μάλιστα οἱ ἑλληνικοὶ ἐνθουσιασμοί. Ὅταν ἐξανεμωθῇ καὶ ἡ τελευταία τῶν χθεσινῶν πανηγύρεων ἠχώ, καὶ περισυλλεχθῶσιν οἱ θυρεοὶ καὶ αἱ σημαῖαι καὶ τὰ ἔγκαρπα ἀπὸ τῶν πλατειῶν καὶ τριόδων, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκλιπούσης ἑορτασίμου τύρβης ἀνανήψωμεν εἰς ἠρεμωτέρας σκέψεις, τίς οἶδεν, ἴσως τραπῶσιν αἱ σκέψεις αὗται τὴν ὁδόν, ἣν ἀνωτέρω ἐν ὀλίγοις ὑπέδειξα.

ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΑΡΓΥΡΟΙΣ ΓΑΜΟΙΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Λόγος πανηγυρικός *)

Φαιδρὰ καὶ φωτεινὴ εἶχεν ἀνατείλει ἐν Ἀθήναις ἡ δωδεκάτη Νοεμβρίου πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν· ὁ οὐρανὸς ἠπλοῦτο ἄνω κυανοῦς καὶ ἀνέφελος· ὁ ἥλιος μετέβαλλεν εἰς σμαράγδους τὰ φύλλα τῶν δένδρων καὶ τὴν νεάζουσαν χλόην τοῦ πεδίου, ἀὴρ δὲ χλιαρὸς ὡς ἀναπνοὴ καὶ γλυκὺς ὡς θωπεία περιέλουε τὴν πανηγυρίζουσαν πόλιν.

Τί ἄρα ἐπανηγύριζον αἱ Ἀθῆναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Διατί εὔθυμα καὶ ἑορτάσιμα ἐπλήρουν τὰ πλήθη τὰς ὁδούς, καὶ λαμπροὶ ἐκ χαρᾶς προσηγόρευον ἀλλήλους οἱ διαβάται; Διατί πολύχρωμοι ἐκρέμαντο ἀπὸ τῶν ἐξωστῶν αἱ σημαῖαι καὶ οἱ ἐπισείοντες, καὶ στέφανοι δάφνης καὶ μυρσίνης ἐκόσμουν τὰς ὁδούς, καὶ χαρμόσυνον ἐκρότουν συμφωνίαν οἱ κώδωνες τῶν ναῶν; Ποῦ ἐφέρετο σπεύδων ὁ συνωθούμενος λαός, καὶ τί ἀνέμενον νὰ χαιρετίσωσιν αἱ λευχείμονες τῶν σχολείων κορασίδες;

Πόθων χρονίων τὴν αἰσίαν πλήρωσιν ἑώρταζε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ πόλις. Ὄνειρα τοσάκις σβεσθέντα ἔβλεπεν ἐνσαρκούμενα ὁ Ἕλλην, καὶ οἱονεὶ πρὸς τὴν αἴγλην φαεινοῦ μετεώρου ἀπὸ τοῦ βάθους μακραίωνος σκοτίας ἀναβλέπων, ἐκρότει ἔξαλλος τὰς χεῖρας ὡς παιδίον, καὶ ἐποίει τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ὡς ὁ ἀπροσδόκητον πάσχα ἑορτάζων νηστευτής, καὶ ηὐλόγει τὸν Θεόν, καὶ ἔτρεχε νὰ στρώσῃ μυρσίνης θαλλοὺς ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς πρώτης ὁμοδόξου του Βασιλίσσης.

*) Ἐξεφωνήθη ἐν τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1892, καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἄστει.

Τέσσαρα μόλις εἶχον παρέλθει ἔτη, ἀφ' ἧς ὁ νεαρὸς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμὼν κατήρχετο εἰς χώραν κλυδωνιζομένην ἔτι ἀπὸ φατριαστικῶν καταιγίδων καὶ ἀφιέρου πᾶσαν τῆς νεότητος αὐτοῦ τὴν θέρμην καὶ ὅλην τῶν ἀγαθῶν του προθέσεων τὴν δύναμιν εἰς εἰρήνευσιν καὶ διαλλαγήν, εἰς ἀνόρθωσιν ὀλισθημάτων καὶ τραυμάτων ἐπούλωσιν « Ὑπόσχομαι ὑμῖν, ἐκήρυττε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, νὰ ἀφιερώσω τὴν ζωήν μου σύμπασαν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας ὑμῶν . . . νὰ σεβασθῶ καὶ νὰ ἀγαπήσω τοὺς θεσμοὺς ὑμῶν, τὰ ἤθη σας, τὴν γλῶσσάν σας, πᾶν ὅ,τι ὑμεῖς λατρεύετε, ὡς ἤδη ἀγαπῶ ὑμᾶς αὐτούς ». Καὶ ἠγάπησεν ἀληθῶς ἐκ μέσης αὐτοῦ καρδίας τὴν νέαν του πατρίδα ὁ νεαρὸς ἐκεῖνος Βασιλεύς, ὁ ἐν μέσῳ ἡμῶν ἀνὴρ καὶ πατὴρ καὶ πάππος γενόμενος. Ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνας, ἐπόθησε τοὺς πόθους αὐτῶν καὶ ἤλπισε τὰς ἐλπίδας των. Τῆς ἀγάπης του δὲ ταύτης τῆς θερμῆς, τῆς ἀγάπης ἐκείνης, ἥτις μαντεύει τὸ βλέμμα τῆς προσδοκίας καὶ τὸν στεναγμὸν τοῦ πόθου, κατήρχετο φέρων εἰς ἡμᾶς νέον ἔνσαρκον τεκμήριον, τὸ κάλλιστον πάντων καὶ ποθεινότατον. Κατήρχετο φέρων εἰς κόσμον τοῦ νεοτευχοῦς αὐτοῦ στέμματος κρίνον λευκὸν ἀπὸ τῶν βασιλικῶν θερμοκηπίων τοῦ Βορρᾶ, καὶ εἰς ἵδρυσιν τοῦ βασιλικοῦ του οἴκου περικαλλῆ βασιλόπαιδα κραταιᾶς αὐτοκρατορίας, ὁμώνυμον ἀπόγονον τῆς πρώτης χριστιανῆς βασιλίσσης της.

Μετὰ μικρὸν ἐκρότησαν τὰ τηλεβόλα, πολύστομοι ἀνέμελψαν αἱ σάλπιγγες τὸ χαρμόσυνον ἐμβατήριον, διεσείσθη ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὸ πλῆθος, φρῖσσον ἐκ τῆς χαρᾶς καὶ σκιρτῶν ἐκ τῆς ἀγαλλιάσεως, καὶ μυριόφωνος κραυγὴ ἐχαιρέτισε τὸ νεόνυμφον ζεῦγος. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὡδήγει εἰς τὸν ναὸν τὴν βασίλισσαν Ὄλγαν. Αἱ χρυσαῖ ἀκτῖνες τοῦ δύοντος ἡλίου, αἱ πορφυροῦσαι τὰς ἀνθούσας αὐτῶν μορφάς, μόλις ἐπάλαιον τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς τὰς ἀκτῖνας τῆς χαρᾶς, δι' ὧν περιέβαλλον τοὺς νεαροὺς ἡγεμόνας τὰ βλέμματα τοῦ λαοῦ των· καὶ τῶν ῥόδων τὰ πέταλα, δι' ὧν ἔρραινον τοὺς νυμφίους αἱ κόραι τῶν Ἀθηνῶν,

ἐστάλαζον εὐφροσύνης δάκρυα, ὡς δρόσου εὐλογίαν, ἐπὶ τὰς ξανθὰς αὐτῶν κεφαλάς.

Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ὁ γηραιὸς Μητροπολίτης ἀνέτεινε τὴν τρέμουσαν αὐτοῦ δεξιάν, ἵνα εὐλογήσῃ τὸ βασιλικὸν τῆς Ἑλλάδος ζεῦγος, καὶ ἡ ἐκ μυχῶν τῆς φιλοπάτριδος αὐτοῦ καρδίας δονουμένη φωνή του ἱκέτευσε τὸν Παντοδύναμον νὰ καταπέμψῃ ἐπὶ τὰς τιμίας ἐκείνας κορυφὰς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν χάριν καὶ πᾶσαν τὴν εὐλογίαν, νὰ κρατύνῃ καὶ αὐξήσῃ τὸν οἶκον αὐτῶν, νὰ φωτίσῃ αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ ἐντείνῃ τὴν χεῖρα εἰς προκοπὴν καὶ εὐημερίαν τοῦ ἔθνους τοῦ ἑλληνικοῦ, τίνος Ἕλληνος καρδία δὲν συνανέπεμψε τὴν ὥραν ἐκείνην ὁμοίαν εὐχὴν πρὸς τὸν Θεόν; Μία ὑπῆρξε τότε τῶν τέκνων ὅλων τῆς Ἑλλάδος ἡ καρδία, ἓν ὑπῆρξε τὸ στόμα καὶ μία ἡ ἐγκάρδιος φωνή. Καὶ ἡ φωνὴ αὕτη δὲν ἀνεδίδετο μόνον ἀπὸ παντὸς μυχοῦ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ παντὸς ἄκρου τῆς πανηγυριζούσης πόλεως, ἀπὸ γωνίας πάσης τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἠκούετο μυστική, ἀλλὰ διάπυρος, ἀπὸ τῆς Ῥοδόπης μέχρι τῆς Ἴδης καὶ ἀπὸ τοῦ Τμώλου μέχρι τῶν Κεραυνίων. Ἦτο δὲ εὐχὴ συγχρόνως καὶ φθόγγος ἐλπίδος, καὶ ἀνέβαινεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πλάστου ὡς λίβανος καιόμενος ἐπὶ τοῦ πυρὸς πόθων προαιωνίων. « Θεμελίωσον, ἔλεγεν ἡ φωνὴ ἐκείνη, θεμελίωσον σύ, τῶν βασιλέων Βασιλεῦ, ἀρραγῆ τὸν οἶκον αὐτῶν· ὕψωσον αὐτὸν εἰς φάρον φωτός, λύοντα δούλια σκότη· θέρμανον αὐτὸν εἰς κάμινον πυρός, τήκουσαν ἁλύσεις· εὔρυνον αὐτὸν εἰς στέγην ἐλευθερίας καὶ προόδου, εὐημερίας καὶ δικαιοσύνης. »

Ὁ δὲ θεὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁ τοσάκις περισώσας ἐκ κατακλυσμῶν τὴν κιβωτὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ πρὸ ἡμίσεος σχεδὸν αἰῶνος ἐξαγαγὼν αὐτὴν τῆς δουλείας, καὶ ἀνατείλας εἰς τὰ κυανᾶ της βουνὰ τῆς αὐτονομίας τὸν ἥλιον, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θεὸς τῆς εἰκοστῆς πέμπτης Μαρτίου ἤπλωσε καὶ πάλιν τὴν κραταιὰν αὐτοῦ δεξιὰν ἐπὶ τὸ νεαρὸν ζεῦγος τῶν νεονύμφων Βασιλέων, ηὐλόγησεν ἐξ ὕψους τὸν ἀδαμάντινον δεσμόν, ὅστις εἶχεν ἑνώσει τὰς καρδίας των, καὶ ἀνέδειξε τὸν οἶκον αὐτῶν οἶκον πα-

τριαρχικόν, οἷκον εὐλογίας καὶ δόξης, καλλίβλαστον στέλεχος τοῦ πρώτου βασιλικοῦ γένους τῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω δέ, πρὶν ἢ ἔτος παρέλθῃ, ἐπήρχετο τὸ πρῶτον καὶ βαρύσημον πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐκεῖνο ὅπερ μάτην ἐπὶ τόσας ἐνιαυτῶν περιτολὰς εἶχε ποθήσει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπὶ τῆς πρώην ἀτυχοῦς δυναστείας, ἧς μοῖρα ἦτο πεπρωμένη νὰ φυλλορροήσῃ ἐν στειρώσει καὶ νὰ μαρανθῇ ἄγονος ἐν ἐρημίᾳ.

Εἶνε ἆρά γε ἀνάγκη νὰ ῥηθῇ, οὐχὶ πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς πολιοὺς ἐξ ὑμῶν, τοὺς τηροῦντας ἀνεξίτηλον τὴν μνήμην τῆς μεγάλης ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς νεωτέρους ἔτι, ὧν ἐτάραξεν ἴσως μόνον τοὺς παιδικοὺς ὕπνους ὁ χαρμόσυνος τῶν τηλεβόλων κρότος, εἶνε ἀνάγκη νὰ ῥηθῇ, ποίαν ἀγαλλιάσεως κραυγὴν ἔρρηξαν τῶν Ἑλλήνων τὰ στήθη, ὅτε ἠκούσθη ὅτι ἐγεννᾶτο ἡμῖν διάδοχος τοῦ θρόνου, καὶ ὅτι ἐπὶ τὸ εὐοίωνον αὐτοῦ μέτωπον ἀνέτελλε πάλιν τὸ ποθεινὸν ἐκεῖνο ὄνομα, τὸ δῦσαν ἐν αἱματηρᾷ πορφύρᾳ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ; Οὐχὶ βεβαίως· ἂν δὲ ὑμεῖς οἱ νεανίαι δὲν ἐγνωρίσατε τὴν χαρὰν καὶ τὴν συγκίνησιν, ἣν ἔσπειρεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς καρδίας ἡ γέννησις τοῦ πρώτου ὀρθοδόξου διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος, ἀλλ' ἐγνωρίσατε ὅμως αὐτόν, αὐξανόμενον ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς μείρακα καὶ νεανίαν, ἀνατρεφόμενον ὑπὸ τὸ ἄγρυπνον ὄμμα τοῦ πατρὸς εἰς ἄξιον αὐτοῦ κληρονόμον, καὶ παιδευόμενον ἑλληνικῶς ἀξίως τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀποστολῆς. Τὸν εἴδετε μαθητὴν καὶ στρατιώτην, τὸν προεπέμψατε διὰ τῶν εὐχῶν σας ἀπερχόμενον εἰς Ἑσπερίαν πρὸς τελείαν αὐτοῦ μόρφωσιν, καὶ τὸν προσηγορεύσατε ἐνθουσιῶντες, ὅτε πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐπανήρχετο εἰς τὴν πάτριον γῆν, καὶ κατήρχοντο μετ' αὐτὸν νυμφαγωγοῦντες πρὸς τὴν Ἑλλάδα σεμνὴν ἡγεμονίδα, ἀγλάϊσμα οἴκου μεγάλου, αὐτοκράτωρ ἀδελφὸς καὶ αὐτοκράτειρα μήτηρ. Ἂν δὲν ἐψάλατε ἆσμα καινὸν ἐπὶ τῇ γεννήσει του, τὸ ἐψάλατε ὅμως — πῶς ὄχι; — ὅτε πρὸ δύο ἐτῶν κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἡμέραν, ἐγεννᾶτο τοῦ διαδόχου ἡμῶν ὁ διάδοχος, καὶ ἡ βασιλικὴ τῆς Ἑλλάδος δυναστεία ἀπέκτα τρίτην γενεάν, καὶ ἐγί-

νοντο πάππος καὶ μάμμη οἱ νεαροὶ ἔτι καὶ ἀκμαῖοι ἡμῶν Βασιλεῖς, ὧν ἑορτάζομεν σήμερον τοὺς ἀργυροῦς γάμους.

Ἀργυροῖ γάμοι! σπάνιον ἀληθῶς βιωτικὸν εὐτύχημα, ἔτι δὲ σπανιώτερον εὐτύχημα τῶν Βασιλέων, ὧν ἀγριώτεραι πλήττουσι τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς αἱ θύελλαι τοῦ βίου, ὧν ἄφθονοι τήκουσι τὰς καρδίας αἱ μέριμναι, καὶ οἵτινες τοσάκις δικαιοῦνται νὰ λέγωσι μετὰ τοῦ ποιητοῦ·

Τὸ μὲν ὑμῶν ἄλγος εἰς ἓν' ἔρχεται
μόνον καθ' αὑτὸν κ' οὐδέν' ἄλλον· ἡ δ' ἐμὴ
ψυχὴ πόλιν τε κἀμὲ καὶ σ' ὁμοῦ στένει.

Τὴν ἑορτάσιμον αὐτὴν ἡμέραν πανηγυρίζοντες, ἂς σπογγίσωσι σήμερον οἱ Βασιλεῖς ἡμῶν τὸ βρέχον ἔτι τοὺς ὀφθαλμούς των πολύστονον δάκρυ, ἀπὸ τῆς πικρᾶς ἀπωλείας τοῦ ἀγγέλου των καὶ ἀγγέλου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἂς χύσωσιν ἄλλο δάκρυ, δάκρυ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, βλέποντες θάλλοντα κύκλω τὰ τέκνα των, ἅτινα ἀνέστησαν εἰς χάρμα τοῦ οἴκου αὐτῶν καὶ εἰς χρηστὴν τοῦ ἔθνους ἐλπίδα. Ἂς ἀκούσωσι τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς Ἕλληνας, ἀπαντῶντας διὰ παλμῶν ἀγάπης καὶ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τοὺς παλμοὺς τῆς χαρᾶς των ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἡμέρᾳ, ἣν ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός. Ἂς στρέψωσι θαῤῥοῦντες πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ βλέμμα των, καὶ ἂς ἀναμετρήσωσι πόσην καὶ ποίαν ἤνυσαν ὁδὸν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν εἰκοσιπενταετίαν.

Ἡ ὁδὸς αὕτη δὲν εἶνε βεβαίως πανταχοῦ ἐστρωμένη διὰ ῥόδων — διότι ποία ὁδὸς τοσοῦτον μακρὰ καὶ μάλιστα βασιλικὴ δύναται νὰ ἦνε ὁμαλὴ ὅλη καὶ ἀνθόστρωτος; Ἀλλ' εἶνε ὅμως ὁδὸς προόδου καὶ ἀναπτύξεως, ὁδὸς ἐργασίας καὶ ἀναμορφώσεως, ὁδὸς προαγαγοῦσα τὸ ἐθνικὸν ἔργον, κρατύνασα τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταβαλοῦσα αὐτήν, ἀπὸ χώρας κηδεμονευομένης ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν, εἰς κράτος, οὗτινος οὐ μόνον τὸ παρόν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον τὸ ἐθνικὸν ἀποτελεῖ οὐσιώδη

παράγοντα τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, εἰς κράτος οὔτε λησμονούμενον, οὔτε παρορώμενον πλέον ὡς ἄλλοτε, ἀκουόμενον δ' ἐν τῷ δικαίῳ καὶ ὑπολογιζόμενον ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ.

Τὴν ὁδὸν αὐτήν, ἣν διήνυσεν ἡ Ἑλλὰς ἐν μιᾷ εἰκοσιπενταετίᾳ, τῶν βασιλέων ἡμῶν προπορευομένων, μεθ' ὑπερηφανείας δύνανται ν' ἀναμετρήσωσι σήμερον καὶ αὐτοὶ καὶ τὸ ἔθνος.

Πρῶτον καὶ κύριον εὐχάριστον γεγονὸς κατὰ τὴν ἀναδρομικὴν αὐτὴν ἐπισκόπησιν ἐπιφαίνεται ὁ ἐν μιᾷ εἰκοσιπενταετίᾳ διπλασιασμὸς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ βασιλείου, καὶ ἐν μέσῳ τῆς αὐξήσεως ταύτης προβάλλουσι φαειναὶ αἱ τριακόσιαι χιλιάδες Ἠπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν, αἱ ἐπανελθοῦσαι πρὸ ἑνδεκαετίας εἰς τὰς μητρικὰς ἀγκάλας μετὰ μακροὺς ἀγῶνας, καθ' οὓς προέχει πλήρης θέρμης καὶ πατριωτισμοῦ καὶ ἀκαταβλήτου ἐπιμονῆς ἡ προσωπικὴ τοῦ ἡγεμόνος ἐνέργεια. Ἡ ἔκτασις τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους, αὐξηθέντος τότε διὰ μιᾶς κατὰ δέκα τέσσαρας χιλιάδας τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἐτριπλασιάσθη σχεδόν, ἐξαπλωθεῖσα ἀπὸ τριῶν καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίων στρεμμάτων, εἰς ἐννέα περίπου ἑκατομμύρια, ἡ δὲ ἐτησία γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Ἑλλάδος, ἀσήμαντος ἄλλοτε καὶ μηδαμινή, δύναται ἀσφαλῶς σήμερον νὰ διατιμηθῇ εἰς 250 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἡ βιομηχανικὴ δραστηριότης τοῦ ἔθνους, καίτοι ἄλλως ὑπὸ περιστάσεις οὐχὶ εὐνοϊκὰς διατελοῦσα, ἀπασχολεῖ σήμερον καθ' ὅλον τὸ κράτος ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἀτμοκίνητα ἐργοστάσια· ἡ ἑλληνικὴ οἰνοποιΐα, πλούσιον τὸ μέλλον ἐπαγγελλομένη, ὑπερέβη τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου καὶ εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὰς ξένας ἀγοράς· νέα δὲ ἐντελῶς βιομηχανία, ἡ μεταλλουργία, εἰσάγει σήμερον ἐτησίως εἰκοσιπέντε περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν εἰς τὴν χώραν. Ἡ ἑλληνικὴ ἐμπορικὴ ναυτιλία, ἡ μόλις ἀσχολοῦσα πρὸ τριάκοντα ἐτῶν τετρακισχίλια ἱστιοφόρα πλοῖα, ἀριθμεῖ σήμερον ὀκτακισχίλια περίπου σκάφη, ὧν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἀτμοκίνητα, τὸ δὲ γενικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ 80 ἑκατομμυρίων εἰς ἃ μόλις συνεποσοῦτο πρὸ τριακονταετίας, ἀναβαίνει σήμερον ὑπερτριπλασιασθὲν εἰς 260

ἑκατομμύρια δραχμῶν, καὶ τὸ ἐνεργητικὸν τῶν λειτουργούντων σήμερον πιστωτικῶν καταστημάτων ὑπερβαίνει τὰ 350 ἑκατομμύρια ἀντὶ τῶν τεσσαράκοντα μόλις, εἰς ἃ περιωρίζετο πρὸ τριακονταετίας τὸ ἐνεργητικὸν τῆς μιᾶς μόνης τότε ἐθνικῆς ἡμῶν Τραπέζης. Περὶ δὲ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, ὡς εἶχον πρὸ τριάκοντα ἐτῶν καὶ ὡς ἔχουσι σήμερον, ἓν μόνον δύναται προσφόρως καὶ πρέπει νὰ ῥηθῇ, ὅτι ἐδημιουργήθησαν μᾶλλον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἢ ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον. Ἀντὶ τῶν δύο ἢ τριῶν μόλις ἐθνικῶν ὁδῶν, αἵτινες εἶχον κατασκευασθῇ μέχρι τοῦ 1862, ὁλόκληρον ὁδικὸν σύμπλεγμα ἐκτάσεως δύο χιλιάδων καὶ πεντακοσίων χιλιομέτρων ἐκάλυψε τὴν Ἑλλάδα ἐντὸς τριακονταετίας, ὑπὲρ τὰ 900 χιλιόμετρα σιδηροδρόμων ἐστρώθησαν, καὶ πλείονα τῶν τριακοσίων διατελοῦσιν ἐν κατασκευῇ, ἀνοίγεται δὲ ὅσον οὔπω εἰς τὴν ἐγχώριον καὶ τὴν ξένην ναυτιλίαν ἡ μεγάλη μεταξὺ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ κόλπου ὑγρὰ ὁδὸς καὶ τὸ ὄνομα Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου μεταβαίνει εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἂν δὲ νῦν ἀπὸ τῆς ὑλικῆς προόδου, ἧς ἀτελῆ πάντως τὰ ῥηθέντα παρέχουσιν εἰκόνα, στραφῶμεν πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῆς χώρας κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ μετρήσωμεν αὐτὴν δι' ἀριθμῶν, οἵτινες θὰ παρίστανον τὸ ποσὸν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ποιὸν αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ὁπωσδήποτε νὰ παρίδωμεν, ὅτι ἐτριπλασιάσθη σχεδὸν κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν διδακτηρίων τῆς κατωτάτης καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς μαθητευόντων, ὅτι ηὐξήθησαν τὰ διδακτικὰ μέσα, ἐβελτιώθησαν δὲ καὶ ἀνεμορφώθησαν αἱ διδακτικαὶ μέθοδοι, καὶ ὅτι ἐν παντὶ σχεδὸν κλάδῳ διανοητικῆς παραγωγῆς τελεῖται σήμερον σύντονος ἐργασία πλήρης ἐλπίδων καὶ ζωῆς, ἐπὶ τὰ πρόσω πάντοτε χωροῦσα, ὀλισθαίνουσα μὲν ἴσως πού καί που, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ὀλισθημάτων αὐτῆς διδάσκουσα καὶ φωτίζουσα τοὺς ἀκολουθοῦντας. Ἐπιστημονικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα ἤνοι-

ξαν τὰς πύλας αὐτῶν ἀπὸ γενναίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χορηγίας τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν αἰγίδα τῶν Βασιλέων αὐτῆς, μουσεῖα περικαλλῆ ἐστέγασαν τὰ κειμήλια τῆς προγονικῆς τέχνης, ὅσα ἤγαγεν εἰς φῶς ἡ ἐπιστημονικὴ σκαπάνη, σωματεῖα δὲ καὶ ἑταιρεῖαι καὶ σύλλογοι κατενεμήθησαν καὶ καλλιεργοῦσιν ἐναμίλλως τὸν διανοητικὸν καὶ ἠθικὸν ἀγρὸν τοῦ ἔθνους, ἀόκνως καὶ φιλοτίμως ἐργαζόμενοι εἰς αὔξησιν τοῦ ταλάντου, ὅπερ — παρὰ πᾶσαν ἀπαισιόδοξον μαντείαν προχείρων νεκροσκόπων — διατηρεῖ πάντοτε, οὐδ' ἀπώλεσε, καταπιστευθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ ἑλληνικὸς λαός.

Ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν δημιουργὸς φιλολογία ἀνέπτυξε τὰς πτέρυγας αὐτῆς πρὸς ὑψηλότερα πεδία ἐθνικῆς παραγωγῆς, τὴν γλῶσσαν ἡμῶν καλλύνει καὶ διαμορφοῖ ὁσημέραι ἀπὸ τῶν προγονικῶν θησαυρῶν τὸ ἀνεπιγνώστως εὐθυδρομοῦν ὑγιὲς πνεῦμα τοῦ ἔθνους, τὸ δὲ ἐθνικὸν ἡμῶν θέατρον, εἰς ὃ πλάνητες θίασοι μάτην ἀγωνίζονται νὰ πήξωσιν ἄσυλον ὑπὸ τὰς περιφορήτους αὐτῶν σκηνάς, ἀποκτᾷ ὅσον οὔπω οἶκον ἄξιον αὐτοῦ, ἐγειρόμενον ἐκ μεγάλης ἐπιβολῆς τοῦ βασιλέως Γεωργίου, εἰς ὃν ἐπέπρωτο ἀληθῶς νὰ ἀναστήσῃ τὴν ἐθνικὴν σκηνὴν ἐπὶ τῆς πατρίδος τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Μενάνδρου. Ἡ καλλιτεχνικὴ παίδευσις καὶ μόρφωσις τῆς νεότητος ἀνακτᾷ δι' ἁλμάτων μακροῦ χρόνου καθυστερήματα, εὐγενίζουσα τὴν ψυχὴν καὶ ἡμεροῦσα τὸ ἦθος, ἡ δὲ φιλανθρωπία καὶ ὁ ἔλεος, σπείροντες εὐλογίαν ἐκ τοῦ περισσεύματος χριστιανικῶν καρδιῶν, τείνουσι παρήγορον καὶ θάλπουσαν τὴν ἀγκάλην εἰς πτωχοὺς καὶ ὀρφανά, εἰς νοσοῦντας καὶ ἀναπήρους, χειραγωγούμενοι ὑπὸ ἰσαγγέλου βασιλίσσης, τῆς ξανθῆς ἐκείνης ἡγεμονίδος, ἣν ἀγαλλιῶσα ὑπεδέχθη πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἡ Ἑλλάς, καὶ ἥτις κατέκτησε λατρείας βωμὸν ἐν πάσῃ ἑλληνικῇ καρδίᾳ, πραΰνουσα ὅπου πόνος καὶ σπογγίζουσα ὅπου δάκρυ.

Τοιαύτη δι' ὀλίγων, μεμετρημένων ἀναγκαίως πρὸς ἑορτάσιμον ὥραν, ἡ ὁδός, ἣν διέδραμε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη ὑπὸ τὰ πατρικὰ σκῆπτρα Βασιλέων,

οἵτινες ἠγάπησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠγαπήθησαν ὑπ' αὐτῆς ὡς ἂν ἦσαν τέκνα της. Τοιοῦτος ὁ δρόμος, δρόμος ἐργασίας καρπίμου καὶ τελεσφόρων ἀγώνων, ὃν διήνυσεν ἡγούμενον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὸ σεπτὸν ζεῦγος τῶν ἡγεμόνων ἡμῶν. Τὸν δρόμον τοῦτον ἀνασκοποῦντες σήμερον ἐν δικαίᾳ ὑπερηφανείᾳ καὶ χαρᾷ οἱ Βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων, δύνανται εὐλόγως νὰ ἀτενίσωσιν ἱλαρὸν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὄμματα τῶν περὶ αὐτοὺς πανηγυριζόντων, καὶ ἀντικατοπτρίζοντες εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὴν διαλάμπουσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνων ἀγαλλίασιν, νὰ δρέψωσιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ἔθνους τὸν κάλλιστον καὶ τιμιώτατον στέφανον τῶν ἀργυρῶν αὐτῶν γάμων.

Ἔστω δὲ ὁ στέφανος οὗτος, ὁ ἐξ εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν συμπλεκόμενος, οὐ μόνον καλλίνικον τοῦ παρελθόντος ἆθλον, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος εὐοίωνον ἔμβλημα. Ἔστω οὐ μόνον ἔκφρασις τῆς πανελληνίου χαρᾶς, δι' ὅσα ηὐτύχησαν οἱ Βασιλεῖς ἡμῶν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ παρορμήσεως φώνημα εἰς ἐξακολούθησιν τῆς ὁδοῦ, καὶ προσδοκίας μεγάλης ἐπίσημος ἀρραβών.

Καὶ πῶς ὄχι; Ἂν ἀληθεύει — καὶ πότε ὡς πρὸς τοῦτο ἐψεύσθη ἡ ἱστορία; — ὅτι τὸ παρελθὸν ἐγκυμονεῖ τὸ μέλλον, καὶ ὅτι μόνον ἐξ ὑγιοῦς καὶ ἀδροῦ σπόρου φύεται ὑγιὲς καὶ ἀδρόκαρπον δένδρον, τίς δὲν προσδοκᾷ καὶ δὲν ἐλπίζει αἴσιον τῆς χώρας ταύτης τὸ μέλλον, τέκνον τῆς ἐν τῷ παρελθόντι τριακονταετοῦς ἐργασίας;

Ἀλλ' ἀρκεῖ ἆρά γε τοῦτο; Ἐπεράνθη ἆρα τὸ ἔργον ἡμῶν τὸ ἐθνικόν; ἠροτριώθη ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἀγρός, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ πράξωμεν σήμερον ἢ καθεσθέντες ὑπὸ σκιὰν νὰ ἀναμείνωμεν τὴν ὥραν τοῦ θερισμοῦ; Ὄχι, δυστυχῶς! Ὄχι, ἀπαντᾷ βαθεῖα καὶ μύχιος, μακρόθεν ἠχοῦσα φωνή, καὶ τὴν φωνὴν ταύτην φέρει εἰς Ἀθήνας καὶ νότος καὶ βορρᾶς καὶ ζέφυρος καὶ ἀπηλιώτης. Δὲν ἔχει δὲ κωφὴν τὴν καρδίαν ὁ Ἕλλην τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου, οὐδὲ καθήμενος αὐτὸς παρὰ τὴν τράπεζαν,

ἣν ἔστρωσαν οἱ πατέρες αὐτοῦ καὶ διεκόσμησαν οἱ Βασιλεῖς του, λησμονεῖ ὅτι νηστεύουσιν ἀλλαχοῦ ἀδελφοί του ἄληκτον ἔτι τεσσαρακοστήν. Τὴν ἤκουσαν πολλάκις τὴν φωνὴν αὐτὴν καὶ λαὸς καὶ ἡγεμών, καὶ ἐσκίρτησεν ἡ καρδία των, καὶ ἠγέρθη ὁ βραχίων αὐτῶν. Ἂν δὲ ἡ βαρεῖα χεὶρ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἐκ τοῦ εὐρῶτος τῆς ἀνατολῆς μικροβιοῦντα ὑλικὰ συμφέροντα τῆς δύσεως κατέβαλον τὸν ὑψωθέντα βραχίονα, δὲν συνέπνιξαν ὅμως καρδίας παλμούς, οὐδὲ συνέτριψαν δεσμοὺς αἰωνίους, οὐδ' ἐσφράγισαν διὰ σφραγῖδος ἀλύτου τὸ ἡμιτελὲς ἐθνικὸν ἔργον.

Τοῦ ἔργου τούτου τὴν τελείωσιν ἐλπίζει θαρρῶν καὶ προσδοκᾷ μετ' ἀσφαλείας ὁ Ἕλλην λαός, ὁ πανηγυρίζων σήμερον τοὺς ἀργυροῦς γάμους τῶν βασιλέων του, καὶ τῆς τελειώσεως ταύτης εὐοίωνος ἐπαγγελία, συνενοῦσα πίστιν καὶ ἀγάπην, ἀφοσίωσιν ὁμοῦ καὶ ἐθελοθυσίαν, εἶνε ἡ πάνδημος βοή, δι' ἧς εὐλογοῦσι τὸ χαρμόσυνον γεγονὸς τὰ πανταχοῦ γῆς ἑλληνικὰ χείλη.

« Θαρρεῖτε, ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων, λέγουσι πρὸς αὐτούς. Θαρρεῖτε ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, θαρρεῖτε ἐπὶ τὰ δίκαια τὰ ἀπαράγραπτα τοῦ μεγάλου λαοῦ, ὃν ἐκλήθητε νὰ κυβερνήσετε. Χωρεῖτε βαίνοντες τὴν ὁδόν, ἣν ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη διατρέχετε, προάγοντες τὰς δυνάμεις καὶ θάλποντες τὸ φρόνημα τοῦ ἔθνους, κραταιούμενοι ἐν τῇ συνειδήσει τῆς μεγάλης ὑμῶν ἀποστολῆς, καὶ ἀκοίμητον τηροῦντες ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν τὴν ἱερὰν ἐκείνην φλόγα, ἣν κατήγαγεν ὡς γλῶσσαν πυρὸς ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν ὁ Θεός, καθ' ἣν στιγμὴν ἔστεφεν αὐτὰς εἰς βασιλικὸν τῆς Ἑλλάδος ζεῦγος καὶ ἐφύτευεν ὑμᾶς εἰς ῥίζαν αὐτῆς ἡγεμονικήν. Εἴθε δέ, ὅταν τελεσθῇ τοῦ Θεοῦ ἡ βουλή, καὶ πληρωθῇ ὁ ἀπὸ τεσσάρων αἰώνων προσδοκώμενος χρόνος, βασιλεῖς ὑμεῖς τότε μεγάλης Ἑλλάδος, ἑορτάσετε ἐν μέσῳ δισεγγόνων τοὺς χρυσοῦς ὑμῶν γάμους, φέροντες οὐ μόνον χρυσοῦν τὸν στέφανον, ἀλλ' ἀδαμάντινον τὸ στέμμα περὶ τὰς πολιὰς ὑμῶν κεφαλάς! »

"ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ,,

ΣΚ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

(ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ)

Βιβλιοκρισία *)

Δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς τῶν ἰδιοτρόπων ἐκείνων Ἄγγλων, τῶν μετ' ἀκαμάτου ζήλου ἐπιδεικνυόντων εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς γῆς τὰς δαυκόχρους αὐτῶν παραγναθίδας, τὰς νωδὰς των σιαγόνας καὶ τοὺς λεβητοσχήμους πίλους των, ἐπισκεφθείς ποτε τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, καὶ δημοσιεύσας κατόπιν κατὰ τὸ πατροπαράδοτον ἔθιμον παντὸς καλῶς ἀνατεθραμμένου ἄγγλου περιηγητοῦ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ταξειδίου του, ἀναφέρει, ὅτι μόνη θέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧς ἀπήλαυσεν, ἦτο ἡ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ ἀτμοπλοίου του. Ἀφ' ἧς τὸ ἀτμοκίνητον παρήλλαξε τὴν ἄκραν τῶν Ἑπτὰ πύργων, μέχρις οὗ, κάμπτον τὰ κατάφυτα ἐρείπια τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων ἠγκυροβόλησεν ἐν τῷ Χρυσῷ Κέρατι πρὸ τῆς ῥυπαρᾶς προκυμαίας τοῦ Γαλατᾶ, ὁ Ἄγγλος δὲν κατώρθωσε νὰ χορτάσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του· καὶ εἶχε δίκαιον. Ὅτε δὲ ἰδίως παρακάμψας τὸ Σαράϊ Μπουρνοῦ εὑρέθη ὁ υἱὸς τῆς ἀγγλικῆς ὁμίχλης ἀπέναντι τῆς φωτοβολούσης Ἑπταλόφου, ἔχων δεξιόθεν αὐτοῦ τὸ Κατάστενον καὶ ἀριστερόθεν τὰ θολὰ βάθη τοῦ Κερατίου κόλπου, ἐνώπιόν του δὲ τοὺς ἐπαλλήλους θόλους τῶν τζαμίων καὶ τοὺς ὑψιτενεῖς μιναρέδες των, ἀναδύοντας οὕτως εἰπεῖν ἐκ παραλλήλου μετὰ τῶν ἀπειραρίθμων κυπαρίσσων τῶν πέριξ γη-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Πανδώρᾳ τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1869.

λόφων ἀπὸ τῆς πολυχρώμου καὶ καταστίκτου μάζης τῶν ἀσιατικῶν κιοσκίων, τῶν καφασωτῶν οἰκιῶν, τῶν ἐρυθρῶν ἀνδήρων καὶ τῶν ὑελοφράκτων περιστόων, καὶ λουομένους ἐντὸς τῶν λευκῶν νιφάδων τῆς πρωϊνῆς δρόσου, ἃς δὲν εἶχεν ἔτι κατορθώσει νὰ διαλύσῃ ὁ ὄπισθεν τοῦ μαγικοῦ ἐκείνου πανοράματος ἀνίσχων ἥλιος, οἱ πράσινοι ὀφθαλμοὶ τοῦ τέκνου τῆς Ἀλβιῶνος διεστάλησαν φοβερῶς, τὰ χείλη του διεστάλησαν φοβερώτερον, καὶ ἀναφωνήσας ἐν ἠχηρότατον « Aho! » ἔμεινε χαίνων καὶ θαυμάζων· ναί, ἀληθῶς θαυμάζων, ἄφωνος καὶ καταπεπληγμένος ὑπὸ τὸ θέλγητρον τῆς γοητείας, καίτοι εἶχεν ἀμετακλήτως ἀποφασίσει, ὅτε κατέλειπε τὰ ἀκάθαρτα καὶ μελανὰ ῥεῖθρα τοῦ Ταμέσεως, νὰ μὴ θαυμάσῃ τίποτε κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν του, μήτε νὰ φανῇ ἐκπληττόμενος πρὸς ὁ,τιδήποτε καὶ παρέχων οὕτω εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὴν ἀπρεπῆ καὶ ἄκοσμον θέαν Ἄγγλου ἐξιππαζομένου. Ἐνῷ δὲ πέριξ του ἐθορύβει τὸ ἀποβιβαζόμενον πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν καὶ τὸ εἰσπηδῶν σμῆνος τῶν καϊκτζίδων, ἐνῷ ἐσύριζε παρ' αὐτῷ σατανικῶς ἡ ἐκπνέουσα ἀτμομηχανὴ καὶ ἔτριζεν ἡ ἀπὸ τοῦ πυθμένος τοῦ ἀτμοπλοίου ἀνασύρουσα τὰ κιβώτια τῶν ὁδοιπόρων τροχιλέα, ἐνῷ ταραχὴ καὶ κίνησις κατέκλυζον πανταχόθεν τὰ ὦτά του καὶ τὰ ὄμματά του, ἀτάραχος ἐκεῖνος καὶ ἀκίνητος, στήλη ἁλὸς ἐπὶ τῆς πρύμνης τοῦ σκάφους, ἐθεώρει. Καὶ ὅτε τέλος, κενωθέντος ἐντελῶς τοῦ ἀτμοκινήτου, προσεκλήθη καὶ αὐτὸς παρά τινος τῶν ἀξιωματικῶν νὰ ἀποβῇ εἰς τὴν ξηράν·

— Aho! ἐξεφώνησεν οἱονεὶ ἀφυπνισθείς· νὰ ἐξέλθω ;

— Βέβαια· ἐδῶ τί θὰ κάμετε ;

— Θὰ βλέπω. . .

— Βλέπετε καὶ ἔξω.

— Τοιοῦτο θέαμα ὡς αὐτό ; ὑπέλαβεν ὁ Ἄγγλος, καὶ περιήγαγε κύκλῳ τὴν ὀστεώδη χεῖρά του καὶ τὸν μακρόν του βραχίονα.

— Τοιοῦτον ὄχι βέβαια, τῷ παρετηρήθη, ἀλλά . . . .

— Ἐμὲ ἀρκεῖ τοῦτο, προσέθηκε, καὶ μένω ἐδῶ.

Καὶ ἔμεινε πραγματικῶς. Εἶδε τὴν Κωνσταντινούπολιν μόνον ἐξ ἀπόπτου, τὴν ἐθαύμασεν ἀνέτως, χωρὶς νὰ ταράξῃ τὰς συνηθείας τοῦ βίου του, χωρὶς νὰ προγευματίσῃ κακῶς μήτε νὰ κοιμηθῇ ἐπὶ σκληρᾶς κλίνης, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν πάτριον γῆν ἐξέδωκε τὴν περιήγησίν του. Δὲν εἰξεύρω ἂν περιέγραψεν εἰς τὸ βιβλίον του μόνον ὅ,τι εἶδεν, ἢ ἐξετάθη καὶ εἰς ὅ,τι δὲν εἶδε, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ. Πλὴν μήπως ἆρά γε διαφέρουσι πολὺ τοῦ ἀστείου τούτου Ἄγγλου οἱ πλεῖστοι τῶν εὐρωπαίων περιηγητῶν, οἵτινες ὁδοιποροῦντες μετὰ τοῦ τυπωμένου ὁδηγοῦ των ὑπὸ μάλης, ἢ χειραγωγούμενοι ὡς τυφλοὶ ὑπὸ τοῦ πρώτου τυχόντος φλυάρου ξεναγοῦ, βλέπουσι μόνον ὅ,τι καὶ ὅπως ἐκεῖνος βλέπει, αἰσθάνονται ὅ,τι ἐκεῖνος αἰσθάνεται, κρίνουσιν ὅπως ἐκεῖνος κρίνει, καὶ συναποφέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ὅσας καὶ ὁποίας ἐκεῖνος τοῖς ἐπιτρέπει ἐντυπώσεις; Οὕτω δὲ δυστυχῶς περιηγοῦνται οἱ πλεῖστοι τῶν Εὐρωπαίων. Ὁδοιποροῦντες συνήθως ὄχι διὰ νὰ μάθωσι καὶ διδάξωσι κατόπιν ἄλλους, ὄχι διὰ νὰ φωτισθῶσιν ὡς περιηγηταὶ καὶ φωτίσωσιν ἔπειτα ὡς συγγραφεῖς τοὺς ἀναγνώστας των, ἀλλὰ μόνον ἵνα περιηγηθῶσι καὶ ἔχωσιν ὕστερον τὴν ἄρρητον εὐχαρίστησιν νὰ ἴδωσιν ἑαυτοὺς τυπωμένους, βλέπουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ξένους ὀφθαλμοὺς καὶ βλέπουσι μόνον τὴν ἐπιφάνειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπατηλὴ καὶ προδότις ἐπιφάνεια ἀλλάσσει καθ' ἡμέραν καὶ μεταβάλλεται μὲ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, αἱ διηγήσεις των οὐδὲν ἄλλο ἀποβαίνουσιν ἢ ἀτελῆ φωτογραφήματα τῆς στιγμῆς, ἐφ' ὧν βλέπει τις μόνον ὀλίγας σκιὰς καὶ ὀλίγα φῶτα, εἰκόνες ἃς διέψευσεν ἤδη ὁ χρόνος, τοπειογραφήματα ὧν μετήλλαξε τὴν ὄψιν ὁ ἐπιπνεύσας ἄνεμος. Ἂν δὲ τοῦτο εἶνε ἀλήθεια κρατοῦσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, εἶνε ἰδίως κανὼν σχεδὸν ἀνεξαίρετος ὅσον ἀφορᾷ τὰς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἰδίως περιηγήσεις τῶν χάριν ἀναψυχῆς καὶ διασκεδάσεως ὁδοιπορούντων κατοίκων τῆς Ἑσπερίας. «Καὶ ἰδού διατί, λέγει ὀρθότατα καὶ ἀληθέστατα ὁ κύριος Βυζάντιος ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ ὑπὸ λόγον Τρίτου

τόμου τῆς πολυτίμου αὐτοῦ συγγραφῆς, ἰδού διατί μεταξὺ τοσούτου σμήνους συγγραφέων καὶ περιηγητῶν, ὅσοι ἐπεχείρησαν κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίως χρόνους νὰ ἱστορήσωσι τὴν Τουρκίαν, τόσον ὀλίγοι εἶνε οἱ λόγου ἄξιοι ». — « Εἰς διακοσίους καὶ ἐπέκεινα, προσθέτει, ἀριθμοῦνται ὅσους ἀνέγνων· μεταξὺ αὐτῶν ἀμφιβάλλω ἐὰν δώδεκα — δεκαπέντε μοὶ ἐχρησίμευσαν· τῶν δὲ λοιπῶν μεταμέλει μοι ὅτι ἔκοψα τὰ φύλλα. Καὶ τοῦτο διατί; διότι ὁ βίος τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ λαῶν δὲν εἶνε δημόσιος, καθὼς ὁ τῶν Εὐρωπαίων ». Εἰς τὸν θέλοντα νὰ ἴδῃ καὶ νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἀνατολήν, νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ αὐτήν, δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ ἐπιφάνεια. Ἂν ὁ ἐξωτερικὸς καὶ καθ' ἡμέραν τῷ τυχόντι ὁρατὸς βίος ἔθνους τινὸς δὲν εἶνε ἀσφαλὲς αὐτοῦ γνώρισμα, οὔτε ἐλέγχει πάντοτε ἀψευδῶς τὸν ἐσωτερικὸν αὐτοῦ βίον, τὴν φύσιν αὐτοῦ, τὰς ἰδέας του, τὰ αἰσθήματα του, τὰς λύπας του, τὰς χαράς του, πολὺ μᾶλλον καὶ ἰδίως ἀληθεύει τοῦτο περὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, οἵτινες δὲν ζῶσι διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ δι' ἑαυτούς. Ὁ ἀνατολίτης δὲν ἀπέβαλεν ἔτι τὴν φυσικὴν τῶν ἀξέστων λαῶν ἀφέλειαν, δὲν ὑποκρίνεται, δὲν τεχνάζεται, δὲν συγκεντρόνει τὸ πλεῖστον τῆς ἐνεργητικότητος αὐτοῦ εἰς τὸν φαινόμενον καὶ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ βίον, ἵνα φανῇ τοιοῦτος ἢ ἄλλος εἰς τὰ ὄμματα τοῦ παρατηρητοῦ, ὅπως συμβαίνει συνήθως παρὰ τοῖς πλείστοις πεπολιτισμένοις λαοῖς, οἵτινες ἐν παντὶ συλλογίζονται τὸ πῶς εἶνε δυνατὸν sauver les apparences, οἵτινες ἠξεύρουσιν ὅτι παρατηροῦνται, καὶ διατίθενται πρὸς τοῦτο ἀκριβῶς τοιοῦτοι ἢ τοιοῦτοι. « Ὁ Ὀθωμανός, λέγει ὁ Κ. Βυζάντιος, ζῇ δι' ἑαυτόν, καὶ ζῇ ὅσον ἐνδέχεται μεμονωμένος· ὅταν μάλιστα ὑποπτεύσῃ ὅτι τὸν παρατηρεῖς, δυσκολαίνει, κρύπτεται ἔτι μᾶλλον, ἀνατριχιάζει ὡς τὰ ἀγρίμηα, δὲν εἶνε χειροήθης ». Ἂς φαντασθῇ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης, πόσον εἶνε δύσκολον νὰ παρατηρήσῃ τις καὶ γνωρίσῃ ἀνέτως καὶ ἀπταίστως τοιούτου λαοῦ τὴν φυσιογνωμίαν καὶ νὰ ἀποδώσῃ αὐτὴν ἀψευδῆ. Ἀληθῶς ἐξ ἐνέδρας μόνον καὶ κατασκοπείας δύναταί τις νὰ φωτογραφήσῃ τοὺς ἀνατολικοὺς λαούς· ἄγνωστος, κεκρυμμένος

καὶ λανθάνων πρέπει τις νὰ ὑπεισέλθῃ μεταξὺ αὐτῶν, κρύφα νὰ τοὺς παρατηρήσῃ καὶ κλοπίως νὰ γράψῃ τὴν εἰκόνα των, ἂν θέλῃ νὰ ἔχῃ τὴν ἀληθῆ των εἰκόνα. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ὅμως ἀρκεῖ διὰ τὸν θέλοντα νὰ θέσῃ βαθύτερον τὸν ἐξεταστικὸν αὐτοῦ δάκτυλον, καὶ νὰ εἰσδύσῃ εἰς ὅλον, ὄχι μόνον τὸν ὑλικὸν καὶ αἰσθητικόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν βίον ἀνατολικοῦ τινος λαοῦ. « Δὲν ἀρκεῖ μόνον, λέγει ὁ προσφυέστατα ὑπὸ τοῦ Κ. Βυζαντίου ἐπὶ τούτῳ παρατιθέμενος Βόλνεϋ, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔζησέ τις μετ' αὐτῶν ἔτη καὶ νὰ ἐσπούδασεν ἐπὶ σκοπῷ τὰς ἕξεις καὶ τὰ ἔθιμα των, ἀλλὰ νὰ συνησθάνθη παρεκτὸς τούτου καὶ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν. »

Ἐδῶ δέ, εἰς τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις, συγκορυφοῦται ἡ σπουδαία ἀξία τοῦ ἀληθῶς μοναδικοῦ ὡς πρὸς τοῦτο συγγράμματος τοῦ Κ. Βυζαντίου, καὶ ἰδίως τοῦ πρό τινων ἡμερῶν ἐκδοθέντος τρίτου αὐτοῦ τόμου. Ἂν δέ τινες ἐκ τῶν οὐδεμίαν ἐπιτρεπόντων εἰς τοὺς Τούρκους ἀρετὴν θελήσωσι νὰ καταλογίσωσιν εἰς ἐλάττωμα τοῦ βιβλίου τοῦ κυρίου Σκαρλάτου τὴν ὑπερβάλλουσάν που συμπάθειαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς, τὴν αὐτὴν ἔχει ῥίζαν ἡ συμπάθειά του αὕτη καὶ ἡ καθ' ὅλου τοῦ ἔργου του ἀξία. Αἴτιον καὶ ταύτης καὶ ἐκείνης εἶνε, ὅτι ὁ κύριος Βυζάντιος ἐγνώρισε τὴν Τουρκίαν καὶ τοὺς Τούρκους, ὅσον ὀλίγοι, πολὺ ὀλίγοι τῶν περὶ αὐτῆς γραψάντων. Γνωρίσας δὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τὴν χώραν των ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ κατὰ βάθος, ζήσας μετ' αὐτῶν, ἀναστραφεὶς μετ' αὐτῶν, συνομιλήσας, συνδιασκεδάσας καὶ συμπανηγυρίσας μαζή των, διερευνήσας πᾶν ἄδυτον τοῦ τε δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν βίου, καὶ ταῦτα πάντα ὡς ἐλεύθερος προκαταλήψεων παρατηρητής, ἀνέγραψε τά τε φῶτα καὶ τὰς σκιὰς τῆς εἰκόνος, καὶ ἀμφότερα ἀπέδωκε πιστῶς. Ἂν δέ που, ὡς προείπομεν, φαίνεται εὐαρεστότερόν πως περὶ τὰ φωτεινότερα μέρη τῆς εἰκόνος διατρίβων, τούτου αὐτὸς ὁ ἴδιος παρέχει ἡμῖν τὴν ἐξήγησιν διὰ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων λογίων τοῦ Βόλνεϋ. Ὁ Κύριος Βυζάντιος συνησθάνθη αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ ἀποτελέ-

σματα καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἕξεων καὶ τῶν ἐθίμων τῶν Ὀθωμανῶν· συζήσας μετ' αὐτῶν ἠσθάνθη ὅ,τι ἐκεῖνοι· μετέσχε τοῦ βίου των, συνεταυτίσθη οὕτως εἰπεῖν μετὰ τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἤθελε νὰ σπουδάσῃ, ἐποτίσθη εἰς τὸ ῥυάκιον οὗτινος ἠθέλησε νὰ περιγράψῃ τὸν ψίθυρον καὶ τὸ διαυγὲς ῥεῖθρον, καὶ ἀνέπνευσεν ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας ἐκείνης ἣν ἐπεβάλετο νὰ ἐξετάσῃ. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνην καὶ μεγάλην ἀρετὴν τῆς συγγραφῆς τοῦ Κ. Βυζαντίου, τὴν θερμότητα τῶν περιγραφῶν του καὶ τὸ ἀληθὲς αἴσθημα, ὅπερ ἀποπνέουσιν αἱ εἰκόνες του. Παραμένων μετ' ἐπικῆς λεπτομερείας εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ἀπεικονισμάτων αὐτοῦ, τὰ περικοσμεῖ ἀληθῶς ἐν ἀγάπῃ, ὡς μήτηρ τὸ φίλτατόν της, τὰ περιχαίρεται, τὰ καμαρόνει οὕτως εἰπεῖν, οὐχὶ δὲ σπανίως ἐξαίρεται καὶ εἰς περιπαθῆ λυρισμὸν πρὸ τοῦ κάλλους καὶ τῆς γοητευτικῆς πρωτοτυπίας των. Ἡ καλλιτεχνικὴ ὅμως αὕτη συμπάθεια τοῦ συγγραφέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸ ἀντικείμενόν του, οὐ μόνον φυσικωτάτη ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ συμβιώσεως καὶ συγχρωτίσεως μετὰ τοῦ λαοῦ, ὃν ἐπεβάλετο νὰ σπουδάσῃ καὶ περιγράψῃ, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία ἄλλως εἰς ἐμψύχωσιν καὶ ζωοποίησιν τῶν περιγραφῶν καὶ εἰκόνων του, οὐδέποτε παράγει αὐτὸν εἰς μεροληπτικὴν ὑπερτίμησιν τῶν ἀρετῶν ἢ ἄδικον ὑποτίμησιν τῶν ἐλαττωμάτων τῶν Τούρκων. Ὁ Κύριος Βυζάντιος εἶνε θερμὸς καὶ συμπαθὴς ὡς καλλιτέχνης, ἀλλὰ δίκαιος καὶ αὐστηρὸς ὡς παρατηρητής.

Τοιαύτη ἡ θεμελιώδης ἀρετὴ τοῦ ἀνὰ χεῖρας βιβλίου, δι' οὗ ὁ κύριος Σκαρλάτος συνετέλεσεν ἔργον σπουδαιότατον καὶ ἀληθῶς πρωτότυπον, ὁποῖα ὀλίγιστα δυστυχῶς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ πτωχὴ ἡμῶν φιλολογία. Τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην τοῦ τρίτου τόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαίροντες, ἀναφέρομεν αὐτὴν φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰς τὰ περὶ Τούρκων ἰδίως καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν νῦν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως γραφόμενα. Καὶ σημειοῦμεν τοῦτο, διότι ὁ κύριος Βυζάντιος δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ σύγχρονα, ἀλλ' ἀνερχόμενος καὶ εἰς τὰ παλαιά, περιερχό-

μενος τὸ χριστιανικὸν Βυζάντιον καὶ εἰς τῆς γραικορρωμαϊκῆς αὐλῆς τὰ ἄδυτα εἰσχωρῶν, ἀναπλάττει πλήρη καὶ πολύχρωμον τὴν εἰκόνα τοῦ περιέργου ἐκείνου βίου, οὗτινος ἡ πολυτελὴς χλιδὴ καὶ ἡ ἄνους ἐθιμοτυπία ἐξήντλησαν τὸν ἑλληνισμόν, μέχρις οὗ τὸν ἔθαψαν τέλος ὑπὸ τὰ αἱμόφυρτα ἐρείπια τῆς πύλης τοῦ Ῥωμανοῦ. Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἰς τὸν βίον τῶν Γραικορρωμαίων ἰδίως ἀφορῶντα μέρη τοῦ τρίτου τόμου τῆς βίβλου του, δὲν ἠξεύρει ὁ ἀναγνώστης τί πρότερον καὶ τί μᾶλλον νὰ θαυμάσῃ· τὴν ἀνεξάντλητον ὑπομονὴν καὶ τὸ χαλκέντερον ἀληθῶς τοῦ ἀνδρός, μὴ ἀποδυσπετήσαντος νὰ ἐκθάψῃ ἀπὸ τὰς εὐρωτιώσας νεκροθήκας τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ Χωνειάτου καὶ τοῦ Κωδινοῦ τὰς σκληρὰς μουμίας τῶν ἀναριθμήτων ὀφφικιαλίων τοῦ βυζαντηνοῦ παλατίου, ἢ τὴν ἀκρίβειαν μεθ' ἧς ὀνοματοθετεῖ καὶ κατατάσσει αὐτάς, ἐμπνέων νέαν ζωὴν εἰς τοὺς δυσκινήτους των σκελετούς, ἢ τὴν τέχνην καὶ τὴν περίκομψον χάριν δι' ὧν τὰς συναγείρει εἰς γραφικοὺς ὁμίλους καὶ τὰς ἀναπαριστᾷ ζώσας καὶ κινουμένας πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ἀναγνώστου. Περιερχόμενος ἀσφαλεῖ τῷ ποδὶ τὰ τρίκλινα καὶ τὰ κουβούκλια, τὰ ἀκκούβιτα καὶ τὰ ἐσκούβιτα, εἰσχωρῶν διὰ τοῦ ἀριαδνείου μίτου τῆς βαθείας αὐτοῦ πολυμαθείας εἰς τὸν φοβερὸν αὐτῶν λαβύρινθον διὰ τῶν διαβατικῶν καὶ τῶν κορτίνων, διανοίγων τὰ συρτὰ βῆλα καὶ ἀναβαίνων τὰ μαρμάρινα γραδήλια, συνοδεύει τὸν Αὔγουστον διὰ τοῦ Αὐγουστέως μέχρι τοῦ ἡμικυκλίου τῆς ἀψίδος, καὶ μένει ἐκεῖ παρὰ τὸ τρίκογχον μετὰ τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν πατρικίων, μετὰ τῶν πραιποσίτων καὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν δομεστίκων, μετὰ τῶν πρωτοσπαθαρίων καὶ σπαθαροκανδιδάτων, τῶν σπαθαροκουβικουλαρίων καὶ ὀστιαροπριμικηρίων, τῶν μαγίστρων καὶ ἀσηκρήτων, καὶ ὅλου ἐκείνου τοῦ βομβώδους καὶ καταστράπτοντος ἐκ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων ἑσμοῦ τῆς αὐλῆς τῶν γραικορρωμαίων Αὐτοκρατόρων. Μετ' αὐτῶν δὲ ὡς μετ' οἰκείων ἀναστρεφόμενος, τοὺς σπουδάζει καὶ τοὺς φωτογραφεῖ· προσέχει εἰς τὰς πτώσεις των καὶ τὰς προσκυνήσεις, ἀκούει τῶν προσρήσεων καὶ τῶν χαιρετισμῶν των, μετρεῖ τὰ βήματά των

καὶ τὰς χειρονομίας των, καὶ μειδιᾷ τὸ μειδίαμα τοῦ περιέργου παρατηρητοῦ ἐπὶ τῇ μικρότητι τῆς ἐκπιπτούσης ἐκείνης μεγαλειότητος.

Ὡς πρὸς τοῦτο ἰδίως τὸ μέρος τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, τὸ περὶ βυζαντηνῶν καὶ τῆς βυζαντιακῆς αὐλῆς πραγματευόμενον, ὁ κ. Βυζάντιος συνετέλεσεν ἔργον πρωτότυπον καὶ μοναδικόν, οὐ μόνον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης φιλίστορας· καὶ οὐ μόνον τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν ἐκόσμησε δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἔτι ἐπλούτισε τὴν ἐν παντὶ πλουτοῦσαν καὶ παντὸς σχεδὸν περιττεύουσαν φιλολογίαν τῆς ἑσπερίας, παρ' ἣ μέχρι πρὸ μικροῦ, πρὸ τῆς ἐκδόσεως δηλαδὴ τῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα Βυζαντηνῶν (Byzantiner des Mittelalters in ihrem Staats-Hof-und Privatleben etc.) τοῦ βιβλιοφύλακος τῆς ἐν Ἄλλῃ πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης Κράουζε (Johann Heinrich Krause) οὐδὲν σχεδὸν οὔτε μεγάλου οὔτε μικροῦ λόγου ἄξιον σύγγραμμα ἠδύνατο νὰ δείξῃ τις, διατρίβον ἰδίως περὶ τὸν βίον τῶν Βυζαντηνῶν. Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ γερμανοῦ ἱστοριοδίφου δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ κύριος Βυζάντιος, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ, καθὸ ἐκδοθὲν μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ τρίτου τόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεώς του· οὐδὲν ὅμως ἐκ τούτου ἐζημιώθη ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς. Ὁ Κράουζε ἀντλεῖ ἐκ τῆς Βυζαντίδος, ὅθεν ἀντλεῖ καὶ ὁ κύριος Βυζάντιος, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἕλλην ἱστορικὸς ἀντλεῖ πολὺ κάλλιον, πολὺ μᾶλλον ἐν ἐπιγνώσει καὶ μετὰ πολὺ πλειοτέρας ἐπιστασίας ἢ ὁ γερμανὸς ἀρχαιολόγος. Παρακαλοῦμεν δὲ νὰ μὴ σκανδαλισθῶσιν ἐκ τούτου μήτε νὰ ἐλέγξωσιν ἡμᾶς ὡς βλασφημοῦντας οἱ παρ' ἡμῖν τὰ εἴδωλα τῶν κατὰ τὴν ἑσπερίαν σοφῶν προσκυνοῦντες. Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ παραλληλίσωμεν, ἔστω καὶ ἐκ μιᾶς μόνης ἐπόψεως, τὰ δύο ταῦτα ἔργα, τὸ ἑλληνικὸν πρὸς τὸ γερμανικόν· ἀλλ' ἀρκούμεθα μόνον νὰ συστήσωμεν τὸν παραλληλισμὸν τοῦτον εἰς τοὺς δυναμένους ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν, ὅπως πεισθῶσιν, ἂν θέλωσιν, ἀφ' ἑαυτῶν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἡμῶν.

Τὸν τρίτον αὐτοῦ τόμον διαιρεῖ ὁ Κ. Βυζάντιος εἰς τέσσαρα τμήματα, ὧν τὸ μὲν Α΄ περιλαμβάνει τὰ τῆς Κυβερνήσεως, τὸ δὲ Β΄ τὰ περὶ τῶν κατοίκων, τὸ Γ΄ τὰ περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων, καὶ τὸ Δ΄ τὰ περὶ θρησκείας, νομοθεσίας καὶ γλώσσης. Ὁμολογοῦμεν, ὅτι τὸ καθ' ἡμᾶς ἠθέλομεν προτιμήσει ἀντὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης, τῆς μετεχούσης πως αὐθαιρέτου, ἄλλην τινὰ ἁπλουστέραν, νομίζομεν, καὶ φυσικωτέραν, τὴν εἰς δύο δηλ. μεγάλα τμήματα, ἅτινα πραγματευόμενα, τὸ μὲν περὶ τοῦ δημοσίου, τὸ δὲ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠδύναντο νὰ περιλάβωσιν εἰς ἴδια κεφάλαια τὰς ἰδιαιτέρας διαιρέσεις τῆς εἰς ἑκάτερα αὐτῶν προσπιπτούσης ὕλης. Δὲν ἐπιμένομεν ὅμως εἰς τοῦτο, καθότι καὶ οὕτω διηρημένον τὸ βιβλίον οὐδὲν ἔχει τὸ δυνάμενον νὰ σκοτίσῃ ἢ συγχύσῃ τὸν ἀναγνώστην, πλὴν μικρῶν τινων μόνον ἐπαναλήψεων, ἀναποφεύκτων εἰς συγγράμματα τοιαύτης φύσεως καὶ τοσούτου ὄγκου.

Οὔτε τὰ ὅρια μικρᾶς βιβλιογραφικῆς διατριβῆς ἐπιτρέπουσιν, οὔτε εἶνε δυνατὸν δυστυχῶς, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τοῦ εἴδους του βιβλίου, νὰ εἰσχωρήσωμεν εἰς λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν περιεχομένων τοῦ τρίτου τόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀνάγκη θὰ ἦτο, ἀντιγράφοντες σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ βιβλίον, νὰ μετακενώσωμεν ἐνταῦθα εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας ὅλους αὐτοῦ τοὺς θησαυρούς. Ἀλλ' οὐδ' ἀποτολμῶμεν νὰ συστήσωμεν εἰς αὐτοὺς τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον, καθότι καὶ οὕτω πάλιν ἠθέλομεν σχεδὸν ἀντιγράψει τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων.

Τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις, ἂν θέλῃ ὁ ἀναγνώστης νὰ μάθῃ ποῦ εὐαρεστότερον διετρίψαμεν ἀναγινώσκοντες τὸν Γ΄ τόμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τίνα αὐτοῦ μέρη εἶχον ἰδιαίτερον δι' ἡμᾶς τὸ θέλγητρον, δὲν διστάζομεν νὰ ἐξομολογηθῶμεν τὸ μυστικὸν τῶν ἡδονικῶν στιγμῶν, ἃς διήλθομεν ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ βιβλίου τοῦ Κυρίου Βυζαντίου. Δὲν παρεμείναμεν εἰς τὰ βυζαντηνά· τὸ ὁμολογοῦμεν. Ὄχι διότι ταῦτα εἶνε ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων ἐνδιαφέροντα, ἀλλὰ διότι τὸ θέαμα ὅλης ἐκείνης τῆς ἀλ-

λοκότου καὶ περισσοτέχνου πομπῆς τῶν σοβαρῶν νευροσπάστων τῆς γραικορρωμαϊκῆς αὐλῆς γεννᾷ εἰς ἡμᾶς πάντοτε ἀλγεινήν τινα συναίσθησιν, ἀναλογιζομένους ποῦ κατήντησε δι' αὐτῆς τὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικόν. Συναναλογιζόμεθα τὸ τέλος τῆς μετὰ τὴν περίκλειον ἐποχὴν ἀθηναϊκῆς διαφθορᾶς, παρατιθέμεθα ἐν νῷ ποῦ κατέληξεν ἡ ῥωμαϊκὴ παραλυσία, ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων, καὶ οὕτω τὴν ἀπὸ τοῦ ποικίλου θεάματος τῆς πολυτελείας τῆς βυζαντηνῆς αὐλῆς αἰσθητικὴν ἡμῶν εὐχαρίστησιν κολάζει καὶ πικραίνει ἡ ἀπὸ τῆς μοιραίας αὐτῆς καταστροφῆς ἀλγηδών. Ἐνετρυφήσαμεν λοιπὸν ἀληθῶς εἰς τὰς περιγραφὰς τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν σημερινῶν Ὀθωμανῶν· προσηλώσαμεν ἄπληστον τὸν ὀφθαλμὸν ἡμῶν εἰς τὸ μαγευτικὸν καλειδοσκόπιον, ὅπερ ἡτοίμασεν ἡμῖν ὁ Κύριος Βυζάντιος, ἐδράξαμεν περίεργοι τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου του καὶ παρηκολουθήσαμεν αὐτὸν εἰσερχόμενον ἀδιακρίτως εἰς τὰ ἀπόκρυφα τῆς ὀθωμανικῆς ζωῆς καὶ ἐτάζοντα πᾶσαν αὐτῆς φάσιν.

Εἰσήλθομεν μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ Σαράϊ καὶ τὸ σουλτανικὸν χαρέμι, ἐγνωρίσαμεν μετ' αὐτοῦ τὴν Βαλιδὲν καὶ τὰς ὀδαλικίσσας, εἴδαμεν τὸν Κισλὰρ-ἀγᾶν καὶ τοὺς μαύρους φρουροὺς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γυναικωνίτου, συμπαρηκολουθήσαμεν, ἑπόμενοι εἰς τὰ βήματά του, τὸν Σουλτάνον μεταβαίνοντα εἰς τὸ τζαμίον, ἀνεστράφημεν μετὰ τοῦ Σεχοὺλ-ἰσλάμη καὶ τῶν οὐλεμάδων, καὶ ἐποδηγετήθημεν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Πύλην καὶ τὰς συνεδριάσεις τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τοῦ κράτους. Ἔπειτα κατελίπομεν τὰ ἀνάκτορα καὶ κατέβημεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰς ὁδούς· εἰσεχωρήσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὀθωμανοῦ, παρεκαθίσαμεν εἰς τὴν τράπεζάν του, καὶ εἴδαμεν αὐτὸν καταβροχθίζοντα τὸ κεμπάπι του καὶ τοὺς δολμάδες του ἄκροις δακτύλοις, ἐφράξαμεν δέ, ἐννοεῖται, καλῶς τὸ στόμα μας, ἐκ φόβου μὴ οἱ πέντε τοῦ ξένου ἡμῶν δάκτυλοι εἰσχωρήσωσιν αἴφνης ἐντὸς αὐτοῦ μεθ' ἑνὸς τῶν δολμάδων· ἐκαθίσαμεν πλησίον του εἰς τὸ καφενεῖον, καὶ καπνίσαντες μετ' αὐτοῦ τὸν ναργιλέν μας διεσκεδάσαμεν θεωροῦντες τὸν ὑπὸ

τὴν αὐτὴν τοῦ καφενείου στέγην διαιτώμενον κουρέα, ἐνῷ ἔκειρεν ἐν χρῷ σοβαρὸς αὐτὸς τὰ σοβαρὰ κρανία τῶν πελατῶν του· παρήλθομεν, ἀκολουθοῦντες πάντοτε τὸν ὁδηγὸν ἡμῶν, πρὸ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ἀληθῶς καλλιτέχνου σερράτση, καὶ τοῦ δαμασκηνουργοῦντος ὁπλοποιοῦ· ἐθεωρήσαμεν τοὺς τὴν ἰλὺν τῆς θαλάσσης ἐκμεταλευομένους ἀρραϊτζήδας, καὶ παρεμερίσαμεν ἔμφοβοι πρὸ τοῦ ἀκαθέκτου ὁρόμου τῶν τουλουμπατζήδων, τρεχόντων ὡς καταιγὶς τίς οἶδεν εἰς τίνα καιομένην συνοικίαν. Παρέστημεν εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ πιστοῦ, γονυπετοῦντος εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς διατόρου φωνῆς τοῦ Μουεζὶν καὶ ἐκπληροῦντος τὸ ναμάζι του, καὶ ἐθαυμάσαμεν τοὺς δερβίσας Μεβλεβίδας, τοὺς στροβιλίζοντας περὶ ἑαυτοὺς ἐν θρησκευτικῇ ἐκστάσει. Δὲν ἀφήκαμεν ἐνὶ λόγῳ γωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγύριστον, οὔτε παρεδράμομεν, χάρις εἰς τὸν ἀνεκτίμητον ἡμῶν cicerone, ἀξιοθεάτον τι ἀπαρατήρητον. Ἡ ἡδονὴ ἡμῶν ὑπῆρξεν ἄφατος, καὶ αἱ ἐντυπώσεις ἃς συναπεφέραμεν ἐκ τῆς φανταστικῆς ἡμῶν ὁδοιπορίας δὲν ἀποδίδονται εὐκόλως ἐπὶ ὀλίγου χάρτου καὶ δι' ὀλίγου μέλανος. Ἂς ἐπιληφθῶσι τῆς αὐτῆς περιοδείας οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, — εἶνε τόσον εὔκολος καὶ τόσον γοητευτική, — καὶ θέλουσιν ὁμολογήσει κατόπιν πόσον εἴχαμεν δίκαιον.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις περὶ τῆς οὐσίας ἤτοι τῆς ὕλης τοῦ Τρίτου τόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν δ' αὐτῆς, ἤτοι τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὕφος, περιττὸς θὰ ἦτο πᾶς ὁ λόγος. Τίς τῶν ἀναγνωστῶν δὲν γνωρίζει τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν κομψότητα τῆς γλώσσης τοῦ συγγραφέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ γλαφυρὸν καὶ ἀπέριττον τοῦ ὕφους του; Ὁ Κύριος Βυζάντιος εἶνε εἷς τῶν ὀλίγων, εἰς τὰ δάκτυλα μετρουμένων, καλλιεπῶν συγγραφέων τῆς νέας Ἑλλάδος, ὁ μόνος δὲ ἴσως μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων, τῶν ἀντιπροσώπων παλαιοτέρας φιλολογικῆς ἐποχῆς, ὅστις, συμπαρακολουθήσας τὰς προόδους τῆς νέας γλώσσης, καὶ ἰσχυρότατα πάντων συντελέσας εἰς προαγωγὴν αὐτῆς καὶ διαμόρφωσιν, παρέσχε διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ οὐχὶ

μόνον ὑποθήκας καὶ παραγγέλματα περὶ τῆς δυνατῆς μορφώσεως καὶ διαπλάσεως τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, ἀλλὰ καὶ ὑποδείγματα μάλιστα καλλίτεχνα τοῦ γραφομένου λόγου. Ἓν μόνον ἴσως ἠδύνατό τις νὰ μὴ ἀποδεχθῇ ἀνενδοιάστως, τὸν πολὺν καὶ ἄκρατον αὐτοῦ ζῆλον εἰς ταχυτάτην ἀφομοίωσιν τῆς νέας γλώσσης πρὸς τὴν παλαιάν. Φρονῶν ὁ Κύριος Βυζάντιος ἀδιστάκτως καὶ τὴν ἐνδομυχον καὶ ἀδιάσειστον ἔχων πεποίθησιν, ὅτι ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὄχι μόνον βαδίζει ἀλλὰ καὶ πρέπει νὰ βαδίσῃ ταχεῖ τῷ βήματι τὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἄγουσαν, πρεσβεύει κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, ὅτι καθῆκον παντὸς λογίου εἶνε νὰ συντελέσῃ τὸ ἐπ' αὐτῷ εἰς τὴν βαθμιαίαν παρεισαγωγὴν τῶν ἀρχαιοτέρων λέξεων καὶ τύπων εἰς τὸ νεώτερον ἰδίωμα. Ἐνταῦθα δὲ νομίζομεν ὅτι ὑπερβαίνει ἐνίοτε τὸ μέτρον ὁ συγγραφεὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ τὸν ὑπερβολικὸν τοῦτον ζῆλον οὐδέποτε ἠθέλομεν παρατηρήσει οὔτε καταλογίσει εἰς ἁμάρτημα, ἂν ἡ τάσις αὕτη, ἀνακλαδουμένη ὁλονὲν καὶ εἰς σύστημα σχεδὸν κορυφωθεῖσα παρά τισι τῶν νεοφύτων ἡμῶν σοφῶν, δὲν εἶχεν ἀπολήξει ἀπό τινος εἰς τὴν ἔκφυλον ἐκείνην, τὴν παράχορδον καὶ μονονοὺ κωμικὴν γλῶσσαν, ἣν ἐπεβάλοντό τινες — σώνει καὶ καλὰ — νὰ διδάξωσι τὸ ἑλληνικὸν, προγράφοντες τὸ νὰ καὶ τοὺς συνθέτους μέλλοντας, καὶ συμφύροντες οὕτω κατ' ἀμφίβολόν τινα καλαισθησίαν γλωσσικόν τι κρᾶμα εἰς οὐδεμίαν ἀνῆκον ἐποχὴν καὶ ἥκιστα πάντων τὸν ἑλληνικὸν φέρον τύπον. Ἰδοὺ ὁ μόνος λόγος, δι' ὃν ὑποβάλλομεν τὴν ἀνωτέρω παρατήρησιν εἰς τὸν κύριον Βυζάντιον, μεθ' ὅλης τῆς εὐλαβείας ἣν ὀφείλομεν εἰς τὴν πολιὰν αὐτοῦ κορυφήν, μεθ' ὅλου τοῦ σεβασμοῦ ὃν μᾶς ἐμπνέει ἡ βαθεῖα τοῦ ἀνδρὸς πολυμάθεια καὶ μᾶς ἐπιβάλλουσιν ἡ αὐθεντεία καὶ τὸ κῦρος τῆς γνώμης του. Νομίζομεν καθῆκον παντὸς λογίου ἕλληνος ἀγαπῶντος τὴν γλῶσσάν του, καὶ μεριμνῶντος περὶ τῆς ἱερᾶς αὐτῆς παρακαταθήκης, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ σωτηρία τοῦ τοσάκις κλυδωνισθέντος ἑλληνισμοῦ, νὰ ἀντιπράξῃ πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν τοιαύτην οἰκτρὰν ἐκφύλισιν τῆς γλώσσης ἡμῶν, καὶ νὰ

συντελέσῃ ὅπως ἐκσπασθῇ πρόρριζος ἡ λαίμαργος αὕτη παραφυάς, ἡ ἀξιοῦσα νὰ πνίξῃ τὸ ζῶν καὶ θάλλον δένδρον τῆς γλώσσης. Ἂς ἤμεθα μέτριοι ἐν παντί· ἂς ἀφήσωμεν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν νὰ διανύσῃ τὸν φυσικὸν αὐτῆς δρόμον, ὃν οὐδεὶς δύναται οὔτε δικαιοῦται νὰ διαγράψῃ ἐκ τῶν προτέρων. Μὴ παρέχωμεν δικαίαν ἀφορμὴν ἀντιδράσεως εἰς τοὺς χυδαΐζοντας, ζητοῦντας πολὺ φυσικῶς νὰ ἐκκρούσωσι πασσάλῳ τὸν πάσσαλον.

Περατοῦντες τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμάς, καὶ ἐκφράζοντες ἐν τέλει τὰς θερμοτάτας ἡμῶν εὐχαριστίας εἰς τὸν Κύριον Βυζάντιον, δι' ὅσας παρέσχεν ἡμῖν στιγμὰς γλυκείας πνευματικῆς ἀπολαύσεως, ζητοῦμεν αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ τῷ ἐκφράσωμεν καὶ ἓν μικρὸν παράπονον, ὅπερ ἐγέννησεν ἡ τῆς εὐχαριστήσεως ἡμῶν ἀπληστία. Διατί δὲν παρέθηκεν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῶν τουρκικῶν παροιμιῶν, ῥητῶν καὶ φράσεων, ἃς παρενείρει; ἂν ἀληθεύει ὅτι αἱ παροιμίαι καὶ τὰ δημώδη λόγια συγκεφαλαιοῦσι τὴν σοφίαν ἔθνους τινός, καὶ εἶνε τὸ ἀψευδέστερον γνώρισμα τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ βίου, διατί ἐστέρησεν ὁ συγγραφεὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡμᾶς τοὺς ἀμυήτους, τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὴν τουρκικήν, τῆς εὐχαριστήσεως ταύτης τοῦ νὰ κρίνωμεν καὶ ἐκ τῶν παροιμιῶν καὶ ῥητῶν ἐκείνων περὶ τοῦ καθόλου πνεύματος καὶ τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους; Ἂς συγχωρήσῃ ἡμῖν τὸ παράπονον τοῦτο ὁ Κύριος Βυζάντιος. Εἶνε τὸ παράπονον ὀψοφάγου καὶ λίχνου παιδίου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου παρετέθη πινάκιον εὐχύμων καὶ ὀροσερῶν ὀπωρῶν, περιέχον ὅμως καὶ κάρυα σκληρά, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ θραύσωσιν οἱ ἀσθενεῖς του ὀδόντες.

Ο "ΦΑΥΣΤΟΣ,, ΤΟΥ ΓΚΑΙΤΕ

(Κρίσις τῆς ὑπὸ Γ. Στρατήγη μεταφράσεως αὐτοῦ *).

Ἡ τῶν προϊόντων τῆς ἀλλοδαπῆς φιλολογίας ἑλληνικὴ μετάφρασις ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἔπαυσε θεωρουμένη παρ' ἡμῖν ὡς σπουδαίων ἀνδρῶν ἄξιον ἀσχόλημα. Ἐπλεόνασεν ἄρα ἐν Ἑλλάδι τοσοῦτον ἡ πρωτοτυπία τῶν συγγραφόντων, ὥστε δὲν περισσεύουσι δόκιμοι μεταφρασταί, ἢ κρίνεται τὸ μεταφράζειν ἀσύμφορον πρὸς τὴν περιωπὴν τῶν σοβαρῶν λογίων καὶ τὸ σέβας ὅπερ φρονοῦσιν οὗτοι ὅτι ὀφείλουσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τοὺς καλάμους των ; Ἀγνοοῦμεν, καίτοι τείνομεν μᾶλλον νὰ παραδεχθῶμεν τὸ δεύτερον. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ἐν παλαιοτέροις χρόνοις καὶ μέχρι πρὸ τριάκοντα μόλις ἐτῶν οἱ ἀριστεῖς αὐτοὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων οὐ μόνον δὲν ὤκνουν οὐδ' ἀπηξίουν νὰ καταγίνωνται εἰς μετάφρασιν ξένων ἀριστουργημάτων, ἀλλὰ καὶ μετ' εὐλαβοῦς περισκέψεως ἐπελαμβάνοντο ἔργου, ὅπερ ὑπὸ τὰς περιστάσεις τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης ἔκρινον δυσχερὲς καὶ δυσέκβολον, καὶ ἐν δικαίᾳ πολλάκις ὑπερηφανείᾳ παρέδιδον εἰς χεῖρας τοῦ ἕλληνος ἀναγνώστου τὰ προϊόντα τῶν μεταφραστικῶν αὐτῶν μόχθων, σεμνυνόμενοι μὲν αὐτοί, ὅτι κατώρθουν νὰ περιβάλλωσιν ἑλληνικὴν ἐσθῆτα εἰς ξένας φιλολογίας γεννήματα, εὔλογον δ' ἔχοντες τὴν πεποίθησιν, ὅτι αἱ μεταφράσεις αὐτῶν πολὺ πλείονα εἰς τοὺς ἀναγνώστας των ἔφερον πραγματικὴν ὠφέλειαν καὶ τέρψιν, ἢ ὁ ἄφθονος φορυτός, ὅστις ὑπὸ τῆς πρωτοτυπίας τὴν νόθον πολλάκις σφραγῖδα ἐπιπράσκετο καὶ τότε καὶ βραδύτερον ἐπὶ τῆς νεοελληνικῆς ἀγορᾶς. Κατεδέχοντο

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῆς 8 Φεβρουαρίου 1887.

τότε νὰ μεταφράζωσι καὶ μετέφραζον ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Κούμας, ὁ Ῥενιέρης καὶ ὁ Βερναρδάκης, ὁ Καρασούτσας καὶ ὁ Ζαλοκώστας, πρόκεινται δὲ μέχρι σήμερον ἔτι αἱ μεταφράσεις αὐτῶν ἄψογα σχεδὸν πρότυπα γλωσσικὰ κομψότητος καὶ γλαφυρότητος.

Περιττὸν βεβαίως νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα, διότι εὐκόλως ἐννοεῖται, πόσον ἐκ τοιούτων μεταφράσεων ἐκέρδαινεν ἥ τε νεαρὰ ἡμῶν φιλολογία καὶ ἡ ἀκατάσκευος ἔτι γλῶσσα τῆς νέας Ἑλλάδος. Ἀρκεῖ τις μόνον νὰ ἀναπολήσῃ ἐν συντόμῳ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ξένης φιλολογίας, ἅτινα ἐπροίκισαν τὴν ἡμετέραν οἱ μεταφρασταὶ ἐκεῖνοι, ὅπως πεισθῇ ἐκ τοῦ προχείρου, πόσον αὐτοὶ βαθέως συνησθάνοντο καὶ πόσον εὐσυνειδήτως ἐξεπλήρωσαν τὸ διττὸν καὶ διττῶς βαρὺ καθῆκον, ὅπερ ἐπιβάλλεται εἰς πάντα μεταφραστήν, σεβόμενον ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀναγνώστας του· τουτέστι νὰ ἐκλέξῃ μὲν πρῶτον εἰς μετάφρασιν τὸ προσῆκον εἰς θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν ἢ καλαισθητικῶν ἢ οἱωνδήποτε ἄλλων ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, νὰ ἀποδώσῃ δὲ δεύτερον διὰ τῆς πατρίου γλώσσης ἀκέραιον καὶ ἀλώβητον τὸ ξένον ἔργον, συμβιβάζων μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν τοῦ ἀλλοδαποῦ ἰδιώματος τὰς ἀπαιτήσεις πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ἰδιοφυΐαν τῆς γλώσσης εἰς ἣν μεταφράζει, μὴ λησμονῶν δέ, ὅτι μικρὸν διαφέρει τοῦ ἐγκλήματος τῆς νοθείας — ὅπως ἀποφύγωμεν ἄλλην δυσωνυμωτέραν λέξιν — ἡ ἐξ ἀγνοίας ἢ προθέσεως στρέβλωσις καὶ παραμόρφωσις τῶν ξένων νοημάτων.

Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ μεταφραστικὴ ἐργασία τῶν διακεκριμένων ἐκείνων ἀνδρῶν εἰς μὲν τὴν πτωχὴν ἡμῶν φιλολογίαν ἐδωροφόρησε θέρος πολύτιμον ἀπὸ τῶν ξένων ἀγρῶν, καὶ πλείστας ἐθεράσευσεν ἀληθεῖς καὶ αἰσθητὰς ἀνάγκας τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, τὴν δὲ γλῶσσαν ἡμῶν ἐμόρφωσεν ἀναντιῤῥήτως καὶ προήγαγε διὰ τῆς ὑπὸ τῶν σιδηρῶν ἀναγκῶν τῆς εὐσυνειδήτου μεταφράσεως ἐπιβαλλομένης πολλάκις δημιουργίας καὶ λέξεων καὶ φράσεων καὶ ὅρων οἱωνδήποτε γλωσσικῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐῤῥίζωσαν καὶ ἐφύησαν καὶ ζῶσι σήμερον ἐν τῇ γλώσσῃ. Οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ ἄλλως· διότι οἱ μεταφράζοντες τότε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐφαντάζοντο,

ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκπληρώσῃ τις τοιοῦτο ἔργον, ἀτελὲς μὲν ἔχων τὸ ἐφόδιον τῆς τε πατρίου γλώσσης καὶ τῆς τοῦ πρωτοτύπου, ξένος δὲ μᾶλλον ἢ οἰκεῖος διατελῶν, ὡς ἐκ τοῦ ἔργου καὶ τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ, πρός τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν μορφὴν τοῦ εἰς μετάφρασιν προκειμένου ἔργου.

Ἀλλ' ὡς ἐν ἄλλοις ἔκτοτε πολλοῖς μεγάλως καὶ ἐν τούτῳ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ἡ γνῶσις βαθμηδὸν ἐπληθύνθη ἐν τῷ ἑλληνικῷ καὶ ἀνεπτύχθη εἰς πλάτος μᾶλλον ἢ βάθος. Τὰ ξένα γράμματα, καὶ ἰδίως τὰ γαλλικά, κατέστησαν προσιτώτερα εἰς τοὺς πολλούς, καὶ ἡ πρωτότυπος σοφία ηὐξήθη ἀναλόγως εἰς αὐθύπαρκτον περιωπήν. Τάφρος δὲ βαθμηδὸν ὠρύχθη βαθεῖα μεταξὺ μεταφραστῶν καὶ πρωτοτύπων συγγραφέων, ἧς ἔνθεν μὲν ἀπεσύρθησαν ὑπὸ τὰς σοβαρὰς αὐτῶν σκηνὰς οἵ τε ἀληθεῖς καὶ οἱ ἐθελόσοφοι ἱεροφάνται τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἔμεινε δ' ἐκεῖθεν βρύον καὶ συνωστιζόμενον τὸ πλῆθος τῶν μεταφραστῶν, αὐξανόμενον ὀσημέραι ὑπὸ παντὸς σχεδὸν νεαροῦ ἀποσχόλου τῶν ἑλληνικῶν παιδευτηρίων, ὀρεγομένου δάφνης φιλολογικῆς. Οἱ ἀληθεῖς καὶ δόκιμοι τοῦ ἔθνους λόγιοι, οἱ ἐκ μακρᾶς πείρας καὶ ἐπιπόνου φιλολογικοῦ σταδίου κατέχοντες τὰ ἀπαραίτητα καὶ δυσεύρετα τοῦ μεταφραστοῦ προσόντα, σπανιώτατα πλέον μόλις καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἀσχολοῦνται σήμερον εἰς μετάφρασιν ξένων ἔργων, ἔμεινε δὲ ἡ ἀλλοδαπὴ φιλολογία, ἥ τε σπουδαία καὶ ἡ ἐλαφρά, ἔρμαιον σχεδὸν ἀποκλειστικὸν τῆς ἡμιμαθείας καὶ ἀπειρίας, σπευδούσης προθύμως καὶ ἀδιστάκτως εἰς θεραπείαν τῆς ὀσημέραι ἀπλητοτέρας περιεργείας τοῦ κοινοῦ.

Τί ἐκ τούτου ἐπῆλθε, δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ φαντασθῇ τις οὔτε νὰ μαντεύσῃ. Τὸ θέαμα ἐξακολουθεῖ προσπίπτον καθ' ἑκάστην λυπηρότερον εἰς τὰ ὄμματα τῶν δυναμένων νὰ βλέπωσιν. Οἱοσδήποτε νεανίσκος, ἔχων λόγους νὰ ὑποθέτῃ ὅτι γνωρίζει πέντε ξένα γράμματα καὶ δυνάμενος νὰ προμηθευθῇ ἓν λεξικόν, ἐπιβάλλει χεῖρα εἰς τὸ πρῶτον τυχὸν ἀλλόγλωσσον βιβλίον, καὶ μετακενόνει αὐτὸ εἰς πανδαισίαν τοῦ ἑλληνικοῦ, διὰ γλώσσης μεγαλοφώνως

διαψευδούσης τὸ γυμνασιακὸν αὐτοῦ ἀπολυτήριον, — ἂν ἔχῃ. Οὐδεμία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κρίσις ἢ καλαισθησία, οὐδεμία ἐκτίμησις τῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινοῦ πρὸς οὗ χάριν γίνεται ἡ μετάφρασις, οὐδὲ συναίσθησις ἁπλῆ τῶν δυσχερειῶν τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ μεταφραστοῦ ὁδηγοῦσιν εἰς ἐκλογὴν τοῦ μεταφραστέου ἔργου. Χρήσιμα καὶ ἄχρηστα, βλαβερὰ καὶ ὠφέλιμα, ἐταιρικὰ ῥυπαρογραφήματα τῆς γαλλικῆς φιλολογίας τοῦ τελευταίου συρμοῦ ἢ διαπρεπῆ ἀριστουργήματα τῆς ἀλλοδαπῆς ποιήσεως, μυθιστορίαι καὶ συγγράμματα σοβαρά, πάντα οἱαδήποτε ἀναμὶξ καὶ ἀδιακρίτως, εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, μεταφράζονται, ἐκδίδονται, ἀναγινώσκονται πολύ, ἐννοοῦνται ὀλίγον, ἐπευφημοῦνται δὲ σχεδὸν πάντοτε ὑπὸ τῆς φίλης δημοσιογραφίας, καθῆκον αὐτῆς ὑπολαμβανούσης τὴν ἐνθάρρυνσιν τῶν νεαρῶν μεταφραστῶν.

Τί δὲ ὑπὸ τοιούτους μεταφραστὰς ἀπέγειναν καὶ ἀπογίνονται καθ' ἡμέραν τὰ νοήματα τῶν ταλαιπώρων συγγραφέων, ὅσοι εἶχον τὸ ἀτύχημα νὰ ἁπλωθῶσιν ἐπὶ τῆς προκρουστικῆς ἐκείνων κλίνης, ἀδύνατον εἶνε νὰ φαντασθῇ ὅστις δὲν παρηκολούθησε μεθ' ὑπομονῆς ἀξίας κρείττονος μοίρας τὴν φοβερὰν αὐτὴν ζύμωσιν, ἥτις ἀπὸ τριάκοντα ἤδη ἐτῶν ἐπλήρωσε μικροβίων παντοειδῶν τὴν φιλολογικὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς νέας Ἑλλάδος. Οὔτε λέγονται οὔτε περιγράφονται αἱ στρεβλώσεις καὶ αἱ νοθεῖαι, αἱ πηρώσεις καὶ παραμορφώσεις, ἃς ὑπέστησαν τὰ ξένα κείμενα ὑπὸ τὰς ἀγροίκους χεῖρας καὶ τὴν φρικώδη ἀμάθειαν καὶ ἀσυνειδησίαν τῶν πλείστων ἐκ τῶν μεταφραστῶν ἐκείνων. Ἑλώρια κύνεσσιν οἰωνοῖσί τε πᾶσι, ἀδιάγνωστα σπαράγματα, φορυτὸς αὐτόχρημα ἀκατανόητος καὶ κωμικός, χλεύη καὶ γέλως καὶ ὄνειδος κατέστησαν πολλάκις αἱ ἔννοιαι τῶν ξένων ποιητῶν καὶ λογογράφων, ὅσοι εἶχον τὸ ἀτύχημα νὰ τύχωσι τοιούτων ἑλλήνων ἑρμηνέων· ἀπορεῖ δέ τις ἀληθῶς καὶ ἐνεὸς ἀπομένει, ἀναζητῶν τὸ αἴτιον τοῦ θράσους αὐτῶν καὶ τῆς ἀπανθρωπίας. Εἶνε τόσον εὔκολον τὸ μὴ γράφειν, λέγει που ὁ Γωτιέ· θὰ ἔλεγε δὲ βεβαίως, ὅτι εἶνε πολὺ εὐκολώτερον τὸ μὴ μεταφράζειν, ἂν ἔζη σήμερον παρ' ἡμῖν.

Εἶνε ἆρά γε ἀνάγκη νὰ μνημονεύσω, ποσάκις ὑπὸ τὸν κάλαμον τῶν νεαρῶν ἡμῶν γλωσσομαθῶν ὑπελήφθησαν ὡς ἀφρίζοντες τὴν θάλασσαν οἱ πειραταὶ (écumeurs de la mer), καὶ ὡς πυργοποιοὶ οἱ ταχυδακτυλουργοὶ (faiseurs de tours); πρέπει νὰ ἐνθυμίσω εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ οὐρανὸς παρεστάθη ὅτι ἐκτενίζετο ἐπὶ τῆς λίμνης (se peignait sur le lac), ὅτι οἱ ἐρωτολογοῦντες ἔκαμνον τὴν αὐλὴν (faisaient la cour), ὅτι αἱ παρώρειαι (contreforts des montagnes) ἔγειναν ἀντιφρούρια τῶν ὀρέων, ὅτι ὁ μακαρίτης βασιλεὺς (feu le roi) ἐτέθη ἐν πυρί, καὶ ὅτι ὁ δυστυχὴς Γαμβέτας μετεμορφώθη ἀπὸ δημαγωγοῦ (tribun) εἰς ἄψυχον βῆμα (tribune); Ἢ μὴ ἐλησμονήθησαν αἱ κερδοσκοπίαι τοῦ Πλάτωνος (spéculations de Platon), καὶ ὁ εἰς πάνθηρα ἐμψυχωθεὶς θώραξ (Panzer), καὶ οἱ μαραινόμενοι κακοῦργοι (criminels flétris), καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς βασάνου (la force de la tourmente);

Ἄχαρι πάντως ἔργον καὶ ἥκιστα ἐπὶ τέλους εὐάρεστον εἰς τὸν ἀναγνώστην ἤθελεν ἀποβῆ μακροτέρα καὶ πληρεστέρα ἀπαρίθμησις τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων θυμάτων τῆς μεταφραστικῆς ταύτης κακουργίας, μικρὸν δὲ βεβαίως καὶ ἀμφίβολον θὰ προέκυπτε τὸ ἐξ αὐτῆς ὄφελος. Τὸ τάγμα τῶν νοθευτῶν καθ' ἡμέραν αὐξάνεται, διότι πληθύνονται μὲν οἱ ἡμιμαθεῖς, οὓς ἀπολύουσι κατ' ἔτος εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τὰ ἀνώτερα ἡμῶν ἐκπαιδευτήρια, ἐντείνεται δὲ ἡ πρὸς τὰ προϊόντα τῆς ἀλλοδαπῆς φιλολογίας ἀναγνωστικὴ ἀπληστία τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ καὶ ἡ παντελὴς ἀπάθεια, ἣν ἐπιτηδεύει πρὸς τὴν αὐτόχρημα βδελυρὰν αὐτὴν βιομηχανίαν ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία. Μήπως δὲν ἀναγινώσκομεν καθ' ἑκάστην πανηγυριζόμενα τὰ μεταφράσματα ταῦτα ὡς κάλλιστα καὶ γλαφυρώτατα ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ὧν οἱ συντάκται οὐδὲ λαμβάνουσι κἄν, εἶμαι βέβαιος, τὸν κόπον νὰ κόψωσι τὰ φύλλα τῶν ἐπὶ τοῦ γραφείου των σωρευομένων τοιούτων βιβλίων, ἀρκοῦνται δὲ ἴσως πολλάκις, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἄλλης περαιτέρω μερίμνης, εἰς ἁπλῆν καταχώρισιν

ἐπαινετικοῦ τινος διαφόρου, ὑπ' αὐτοῦ πιθανῶς τοῦ μεταφραστοῦ συντεταγμένου ;

« Ἀλλ' εἶνε ἆρα τοῦ κόπου ἄξιον νὰ γίνεται σπουδαῖος λόγος καὶ κρίσις ἀκριβὴς περὶ τοιούτων θνησιγενῶν τεράτων ; » ἤκουσα πολλάκις ἐνισταμένους ἄνδρας σπουδαίους, ἀγανακτοῦντας μὲν ἴσως ἐνδομύχως ἐπὶ τῇ ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τελουμένῃ γραμματοκαπηλίᾳ ταύτῃ, χρόνιον ὅμως πάσχοντας τὸ νόσημα τῆς νεοελληνικῆς ἀνοχῆς, καὶ οὐδεμίαν ἔχοντας διάθεσιν νὰ ταράξωσι τὴν μακαριότητα τῆς χωνεύσεως αὐτῶν διὰ τῆς περὶ τοιούτων μικρῶν πραγμάτων συζητήσεως. Εἶνε δὲ καὶ τοῦτο ἓν τῶν νοσηροτάτων φαινομένων τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας, ὡς ἔλαβον πρό τινος ἀφορμὴν νὰ διεξέλθω μακρότερον ἀλλαχοῦ. De minimis non curat συνήθως ὁ ἕλλην, οὐδὲ φροντίζει οὔτε φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ φροντίζῃ τις ἢ νὰ λαλῇ περὶ τῆς φθοροποιοῦ ἐπηρείας, ἣν ἤσκησαν καὶ ἀσκοῦσιν ἐπί τε τὴν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν καλαισθησίαν τοῦ ἔθνους τὰ ἀπόβλητα θεματογραφήματα, ὅσα διὰ πολλοῦ μὲν λεξικοῦ ὀλίγης δὲ γραμματικῆς καὶ ὀλιγωτέρας λογικῆς σφυρηλατοῦσιν ἀνενδότως οἱ νεαροὶ μεταφρασταὶ τῆς νεοελληνικῆς τῶν γραμμάτων ὀχλοκρατίας. Ἀδιαφοροῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων λογίων, ὧν ἡ εὔκαιρος ἐν τούτοις παρέμβασις καὶ διαμαρτύρησις ἠδύνατο νὰ ἀνακόψῃ πως τὸν βορβορώδη χείμαρρον, ἂν ὑπὸ ἀμαθεῖς γραφίδας κατήντησαν ἐξαρχόπουλοι μεγάλοι τῆς ἑσπερίας ποιηταί, ἢ μεταβάλλεται καθ' ἡμέραν εἰς σύρραμα λογικῶν καὶ γλωσσικῶν σολοικισμῶν ὁ ἀνθηρὸς λόγος ἀλλοδαπῶν πεζογράφων. Καὶ ὅμως ἡ ἀπαθὴς αὕτη ἀδιαφορία ἐδείνωσε τὸ κακόν, ἡ σιωπηρὰ δὲ περιφρόνησις πραγμάτων περιφρονητῶν μὲν βεβαίως, ἀλλ' ὀλεθρίων πάντως καὶ βλαβερῶν, ἐκορύφωσε τὸ θράσος καὶ τὴν ἀτασθαλίαν τῆς ἐν πλήρει περὶ ἀτιμωρησίας πεποιθήσει λυμαινομένης τά τε ἑλληνικὰ καὶ τὰ ξένα γράμματα ἀμαθίας.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τὸ ἔγκλημα τοῦτο — διότι ἔγκλημα πρέπει νὰ ὀνομασθῇ — διαπράττεται ἐπὶ τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Γαβοριὼ ἢ τοῦ Μοντεπέν, meno male, ὡς λέγουσιν οἱ Ἰταλοί. Τοιοῦτοι

ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε οἱ ἀναγνῶσται τῶν νεοελληνικῶν αὐτῶν μεταφράσεων, καὶ τοιαύτη τῶν πρωτοτύπων ἡ φιλολογικὴ ἀξία, ὥστε δύναταί τις ἴσως, χωρὶς ὑπερβαλλούσης τύψεως τοῦ συνειδότος, νὰ καταστείλῃ τὴν ἀγανάκτησίν του, βέβαιος ὤν, ὅτι ὁσαδήποτε καὶ ἂν πάθωσιν ὑπὸ τῶν ἑλλήνων μεταφραστῶν, δύσκολον εἶνε νὰ χειροτερεύσωσι τὰ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μετριώτατα ἐκεῖνα ἔργα, καὶ ἔτι δυσκολώτερον νὰ βλάψωσι τοὺς ἀναγινώσκοντας. Ὅταν ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ περιφανέστατα ποιητικὰ μνημεῖα τῆς ξένης φιλολογίας κατακλύζῃ καὶ παρασύρῃ τὸ ῥεῦμα, ὅταν καὶ αὐτῶν τῶν μοναδικῶν ἀριστουργημάτων, ὧν εὐλαβῶς καταπιστεύεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ὁ θαυμασμός, δὲν φείδωνται βέβηλοι χεῖρες, μεταποιοῦσαι μὲν εἰς ῥάκη καὶ σκύβαλα, διασύρουσαι δὲ δημοσίᾳ τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἐννοίας καὶ τὴν περικαλλῆ αὐτῶν μορφήν, πνίγεταί τις ἀληθῶς ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως, ὅσον καὶ ἂν ἦνε καρτερόθυμος, καὶ ἄκων ἑκὼν ῥηγνύει κραυγὴν πρὸς τὸ ἀνοσιούργημα.

Τοῦτο ἀκριβῶς ἔπαθον — καὶ τὸ ὁμολογῶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνυποστόλως καὶ ἀπεριστρόφως — ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Φαύστου τοῦ Γκαῖτε, ἣν ἐφιλοπόνησε καὶ ἐξέδωκεν ἐσχάτως ὁ κύριος Στρατήγης. Τί εἶνε Γκαῖτε καὶ τί εἶνε Φαῦστος, οὐδεὶς βεβαίως τῶν ἀναγνωστῶν μου ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ παρ' ἐμοῦ. Ἄλλως δὲ οὔτε τοῦ παρόντος εἶνε, οὔτε δι' ὀλίγων δύναται νὰ παρασταθῇ καὶ ἀναλυθῇ ἐνταῦθα ἡ ὑπέροχος ποιητικὴ ἀξία καὶ τὸ ὑψηλὸν κάλλος τοῦ μεγίστου τῶν ποιητικῶν ἀριστουργημάτων τοῦ αἰῶνος. Ὅ,τι ὅμως πρέπει ἐνταῦθα εὐθὺς ἀμέσως νὰ ῥηθῇ, ὅ,τι πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἠγνόει ὁ κύριος Στρατήγης, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, εἶνε τὸ πολλαχοῦ δυσθεώρητον βάθος τῶν νοημάτων τῆς παγκοσμίου ταύτης Βίβλου τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς προσφυῶς ἀποκαλεῖ τὸν Φαῦστον ὁ φιλόσοφος Moriz Carrière, καὶ τὸ δυσπαρακολούθητον πάντοτε ὕψος τῆς πτήσεως τοῦ γερμανοῦ ἀετοῦ, ὅπερ ἔταξεν αὐτόν, αὐτὸν μόνον ἐκ τῶν νεωτέρων, πάρισον τοῦ ὑψηλοτάτου τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, τοῦ Αἰσχύλου. Ἂν δὲ ὁ

ἕλλην μεταφραστὴς ἐγνώριζεν, ὅτι μακρὸν κατάλογον ἀποτελοῦσι μόνον τὰ ὑπὸ γερμανῶν σοφῶν γραφέντα σχόλια εἰς τὸν Φαῦστον, ὅτι εἰς πλεῖστα γερμανικὰ πανεπιστήμια παραδίδεται ἀπὸ ἰδίας καθέδρας ἡ ἑρμηνεία αὐτοῦ, ὅτι οὐδεμία κατωρθώθη μέχρι τοῦδε εἰς εὐρωπαϊκήν τινα γλῶσσαν ἐπαρκὴς τοῦ ποιήματος μετάφρασις, ἐξαιρουμένης ἴσως μόνης τῆς ἀγγλικῆς τοῦ ἀμερικανοῦ Taylor, καὶ ὅτι τέλος μεταξὺ ἑκατὸν γερμανῶν πεπαιδευμένων τόσοι μόνον ὑπάρχουσιν οἱ ἐννοοῦντες αὐτὸν ἐντελῶς, ὅσοι μεταξὺ ἰσαρίθμων ἑλλήνων οἱ ἐννοοῦντες τὸν Προμηθέα Δεσμώτην, πεποίθησιν ἔχω, ὅτι καὶ αὐτὸς ἤθελεν ἀπαλλαγῇ τοῦ κόπου τῆς μεταφράσεως, καὶ ἐμὲ ἀπαλλάξει τῆς οὐχὶ βεβαίως εὐαρέστου κρίσεως τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάντα ἂν ἠγνόει ὁ κύριος Στρατήγης, πάλιν ἤθελεν ἀποστῇ τοῦ παρατόλμου ἐγχειρήματος, ἂν ἀνεγίνωσκεν ἁπλῶς τὸν Φαῦστον, πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, καὶ ἀναγνοὺς ἠρώτα ἑαυτόν, ἐν αὐστηρᾷ συνειδήσει, ἂν τὸν ἐννόησεν. Οὐδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι ὁ εὐσυνείδητος κύριος Στρατήγης θ' ἀπήντα ἀρνητικῶς εἰς τὸν ἀώρου φιλολογικῆς δόξης γλιχόμενον τολμηρὸν μεταφραστήν. Ἂν ὅμως καὶ τοῦτο πράξας ἔλαβε καταφατικὴν παρὰ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ἀπάντησιν, λυποῦμαι ἀπὸ καρδίας, ὅτι τὴν ἔκδοσιν τῆς μεταφράσεώς του δὲν προέλαβεν ἡ ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ κυρίου Ἀσωπίου (τοῦ 1887) δημοσίευσις τῆς ὑπὸ τοῦ κυρίου Ῥαγκαβῆ γενομένης ἀποπείρας μεταφράσεως τοῦ πρώτου μονολόγου τοῦ Φαύστου, ἧς προλογιζόμενος ὁ γηραιὸς λόγιος, ὁμολογεῖ μὲν ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦ Γκαῖτε εἶνε ἀνεπίδεκτον μεταφράσεως, ἐπιφέρει δέ, ὅτι δημοσιεύει τὸ ἀτυχὲς τῆς μεταφράσεώς του δεῖγμα εἰς ἀποτροπὴν τῶν τοιαῦτα ὀρεγομένων νὰ ἐπιχειρήσωσιν.

Οὕτω δὲ δυστυχῶς ὁ κύριος Στρατήγης, ἢ μὴ ἀναγνοὺς τὸν Φαῦστον, ἢ ἀναγνοὺς καὶ μὴ ἐννοήσας αὐτὸν — ὅπερ πολὺ πιθανώτερον — ἐπεχείρησε νὰ μεταφράσῃ, ἐμμέτρως μάλιστα, καὶ μετέφρασεν — ὡς ἰσχυρίζεται — τὸ μέγιστον ποιητικὸν ἀριστούρ-

γημα τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, παρεμόρφωσε δ' αὐτὸ ἀληθῶς κατὰ τρόπον ἐμπνέοντα οἶκτον βαθὺν καὶ εἰλικρινῆ λύπην εἰς τὸν οἰκείως ἔχοντα πρὸς τὰ γερμανικὰ γράμματα καὶ τὴν δραματικὴν φιλολογίαν τῶν νεωτέρων χρόνων.

Καθῆκόν μου ὑπολαβὼν νὰ ἐκφράσω καὶ δικαιολογήσω πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας τὸν οἶκτόν μου τοῦτον, θέλω ἐπιχειρήσει δι' ὀλίγων — διότι τὰ πολλὰ εἰσὶν ἀναρίθμητα ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ κυρίου Στρατήγη — νὰ καταδείξω, ὅτι ὁ ἕλλην τοῦ Φαύστου μεταφραστὴς οὐ μόνον εἰς τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ἀτελῶς γνωρίζει καὶ τὴν πάτριον ἀνηλεῶς στρεβλοῖ.

Ἄρχομαι δ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἤτοι ἀπὸ τοῦ χαριεστάτου καὶ βαρύθυμον ἀποπνέοντος αἴσθημα λυρικοῦ ποιήματος, ὅπερ προτάσσεται τοῦ δράματος, καὶ καλεῖται μὲν ἰδιοτρόπως ἀφιέρωσις (Zueignung) ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, οὐδὲν δὲ ἄλλο κυρίως εἶνε ἢ προσφώνησις αὐτοῦ πρός τε τὰ πρόσωπα τοῦ μύθου, ὃν οὗτος ἐπεβάλετο νὰ ζωογονήσῃ εἰς δρᾶμα, καὶ πρὸς τὸν ὅμιλον τῶν οἰκείων αὐτῷ φίλων, ὧν ἄλλους μὲν ἀπεκόμισεν ὁ θάνατος, ἄλλους δὲ διεσκόρπισεν ἡ μοῖρα. Τὸ ποίημα τοῦτο οὐ μόνον καθόλου, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, παρενόησεν ὁ μεταφραστής, ἀλλὰ καὶ τὰς πλείστας τῶν κατὰ μέρος ἐννοιῶν αὐτοῦ ἀδιαγνώστως παρεμόρφωσεν. Οὕτω τὴν πρώτην αὐτοῦ στροφὴν μεταφράζει ὡς ἑξῆς :

Καὶ πάλιν μοὶ προσίπτασαι, πτερόεσσα χορεία,
Ἣν εἰς τοῦ βίου τὴν ἠὼ προσέβλεψέ μου τὄμμα.
Καὶ τώρα πάλιν προσπαθεῖ ἡ ἄφρων μου καρδία
Τὴν αἰθερίαν πτῆσίν σου νὰ συγκρατήσ' ἀκόμα.
Προσφοίτησον! Ἔχει καλῶς. Ὡς μάγος ὀπτασία,
Ἁπλοῦσαι ἄνωθεν ἐμοῦ καὶ ὡς νεφέλης στρῶμα.
Τὸ στῆθός μου προσπάλλεται καὶ νεαρῶς ἀσπαίρει
Ὑπὸ τὴν γόησσαν πνοήν, ἣν τὸ πτερόν σου φέρει.

Ἀγνοοῦμεν τί δύναται νὰ ἐννοήσῃ ἐκ τῶν ἀκατανοήτων

τούτων στίχων ὁ ἕλλην ἀναγνώστης, καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ ἄκων ἀναμιμνησκόμενος τῶν ἑπομένων στίχων τοῦ Παναγιώτου Σούτσου

Καὶ πάλιν ἐπανέρχεσθε, καὶ πάλιν μὲ κυκλοῦτε,
Εἰκόνες ἐναέριοι τῶν νεαρῶν μου χρόνων,

δι' ὧν ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ποιητής, οὐδέποτε βεβαίως φανταζόμενος ὅτι θὰ ἐγνώριζον οἱ ἕλληνες τὸν Φαῦστον τοῦ Γκαῖτε, προοιμιάζεται ἐν τῇ δευτέρᾳ πράξει τοῦ Ὁδοιπόρου του. Βεβαίως ὅμως οὐδεὶς δύναται νὰ μαντεύσῃ, τὸν Κ. Στρατήγην ἀναγινώσκων, ὅτι ὁ ποιητής, ἀποτεινόμενος πρὸς τὰς μυθικὰς μορφὰς τῆς περὶ Φαύστου δημώδους παραδόσεως, ἃς ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν εἶχεν ἐπιληφθῇ νὰ διαμορφώσῃ εἰς πρόσωπα ποιητικά, λέγει τὰ ἑξῆς·

« Καὶ πάλιν προσέρχεσθε, ἀμφίβολοι μορφαί, αἵτινες ἄλλοτε » πρωΐμως ἐπεφάνητε εἰς τὸ θολόν μου ὄμμα. Νὰ προσπαθήσω » τώρα νὰ σᾶς συγκρατήσω; Αἰσθάνεται ἔτι κλίσιν ἡ καρδία μου » πρὸς τὴν φαντασίαν ἐκείνην; Ἀλλὰ σεῖς ἐπιμένετε προσερχό- » μεναι. Ἔστω ! Προβαίνετε ἀναθρώσκουσαι περὶ ἐμὲ ἐξ ἀτμῶν » καὶ νεφέλης. Αἰσθάνομαι τὸ στῆθός μου νεανικῶς παλλόμενον » πρὸς τὴν μαγικὴν πνοήν, ἥτις σᾶς περιβάλλει. »

Ἔτι χεῖρον προβαίνει περαιτέρω ἡ μετάφρασις τῶν ὑπολοίπων στροφῶν. Ἀναγινώσκει ὁ Κ. Στρατήγης: Und manche liebe Schatten steigen auf, μὴ ὑποπτεύων δὲ κἂν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὰς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἀνακυπτούσας προσφιλεῖς ἀναμνήσεις του, μεταφράζει ἀστείως: « Καὶ πλεῖσται προσφιλεῖς σκιαὶ ἐξ οὐρανοῦ χωροῦσιν ». Ἐκ τῶν ὡραίων στίχων

Der Schmerz wird neu, es wiederholt die Klage
Des Lebens labyrinthisch irren Lauf

ὁ μεταφραστὴς ἔκρινεν ἀρκετὸν νὰ μεταφράσῃ δῆθεν τὸ πρῶτον μόνον ἡμίστιχον διὰ τοῦ στίχου

Ὡς συνοδὸν πλὴν φέρουσι πληθὺν τῶν ἀλγηδόνων,

νὰ παραλίπῃ δὲ φρονίμως τὸ λοιπόν, ὅπερ προδήλως δὲν ἐννόησε. Μετ' ὀλίγον, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς τρίτης στροφῆς, γράφει ὁ Κ. Στρατήγης·

Οἴμοι! τὸν φθόγγον μου αὐτὸν ἐδῶ τὸν τελευταῖον
Δὲν θὰ ἀκούσουν αἱ ψυχαὶ αἱ μέλψασαι τὸν πρῶτον.

Ἀδύνατον δὲ εἶνε νὰ φαντασθῇ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ Γκαῖτε λέγει τοὐναντίον: «Δὲν θὰ ἀκούσωσι πλέον τὰ ἑπόμενα ἄσματα αἱ ψυχαὶ, πρὸς τὰς ὁποίας ἔψαλα τὰ πρῶτα». Ἐξακολουθῶν δὲ τὴν φοβερὰν παρεννόησιν ὁ μεταφραστὴς ἐπιφέρει·

Τὰ χείλη τῶν φιλτάτων μου δὲν θ' ἀνοιχθῶσι πλέον,
Καὶ ἡ ἠχὼ ἐσίγησεν ἐπὶ τῶν φίλων ὤτων·

ὅπου ἀναγκάζεται ὁ ἕλλην ἀναγνώστης νὰ ἐρωτήσῃ, τί ἆρα σημαίνει ἡ ἐπὶ τῶν ὤτων σιγῶσα ἠχώ, πρὶν ἢ μάθῃ, ὅτι μεταφράζονται δῆθεν οὕτω οἱ στίχοι τοῦ πρωτοτύπου·

Zerstoben ist das freundliche Gedränge,
Verklungen ach! der erste Wiederklang.

οἵτινες οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν ἢ: «Ἔγινε κόνις ὁ φίλος ὅμιλος, ἀπήχησε φεῦ! ἡ πρώτη ἐκείνη ἠχώ.» Ἀλλ' οἱ ἑπόμενοι τέσσαρες στίχοι παρήγαγον τὸν μεταφραστὴν εἰς τὸ ἀστειότατον τῶν παθημάτων. Βαρυθυμῶν ὁ ποιητής, ὅτι ἐξέλιπον οἱ περὶ αὐτὸν φίλοι, οἵτινες ἔτεινον ἄλλοτε συμπαθὲς τὸ οὖς εἰς τὸ ᾆσμά του, ἐπιφέρει·

Mein Lied *) ertönt der unbekannten Menge,
Ihr Beifall selbst macht meinem Herzen bang,
Und was sich sonst an meinem Lied erfreuet,
Wenn es noch lebt, irrt in der Welt zerstreuet.

*) Σημειωτέον, ὅτι ἡ παλαιοτέρα καὶ ὀρθοτέρα γραφὴ εἶνε **Leid**, ταύτην δὲ ἀποκατέστησεν εἷς τῶν νεωτάτων καὶ καλλίστων ἐκδοτῶν τοῦ Φαύστου, ὁ Löper (Τομ. Α' σελ. 211). Μὴ ἔχων ὅμως τὴν ἀξίωσιν νὰ γνωρίζῃ τοῦτο ὁ Κ. Στρατήγης, ἀρκοῦμαι εἰς τὴν κοινὴν γραφὴν **Lied**, ἣν εἶχε καὶ αὐτὸς ὑπ' ὄψιν του.

τουτέστι· «Τὸ ἄσμα μου ἠχεῖ πρὸς τὸ ἄγνωστον πλῆθος, οὔτινος καὶ αὐτὴ ἡ ἐπευφημία πτοεῖ τὴν καρδίαν μου. Ὅσοι δὲ ἄλλοτέ ποτε ηὐφράνθησαν ἐκ τοῦ ἄσματός μου, καὶ ἂν ἔτι ζῶσι, πλανῶνται εἰς τὸν κόσμον διεσκορπισμένοι.» Τὴν ἁπλουστάτην ταύτην ἔννοιαν ἀπέδωκεν ὁ Κ. Στρατήγης διὰ τοῦ ἑξῆς κωμικοῦ γρίφου·

Τὸ ἆσμα μου νῦν ἀντηχεῖ εἰς πλῆθος ὅλως νέον,
Κ' εἰς τῶν εὐφημιῶν αὐτῶν μελαγχολῶ τὸν κρότον.
Καὶ ἂν ποτὲ χαράν τινα μοὶ ἔφερε τὸ ἆσμα,
Πλανᾶται αὕτη ἐν τῇ γῇ ὡς νυκτικόν τι φάσμα.

Πρὶν ἢ ὅμως ὁ ἀναγνώστης καταπλαγῇ ὅσον δικαιοῦται πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀστειότητος ταύτης, δίκαιον εἶνε νὰ παρατεθῇ ἐνταῦθα καὶ ἡ δῆθεν διόρθωσις τῶν δύο τελευταίων στίχων, ἣν ἀνέγραψεν ὁ μεταφραστὴς ἐν τῷ πίνακι τῶν παροραμάτων, ἔχουσα ὡς ἑξῆς·

Κ' ἂν ποτὲ χαρὰν τινὰ τοῖς ἔφερε τὸ ἆσμα,
Πλανῶνται οὗτοι, ἐὰν ζοῦν, ἐπὶ τῆς γῆς ὡς φάσμα.

Τώρα εἶν' ἐλεύθερος ὁ ἀναγινώσκων νὰ ἐκλέξῃ οἱανδήποτε θέλει τῶν δύο γραφῶν, καὶ νὰ διασκεδάσῃ κατ' ἀρέσκειαν. Τί δὲ νὰ προσθέσω ἐκ τῆς τελευταίας τοῦ ποιήματος στροφῆς; Τοὺς unbestimmten Töne μεταφραζομένους παράτονον μολπήν; ἢ τὴν μολπὴν αὐτὴν διατρέχουσαν τὸ ἆσμα αἰολικῇ κινύρᾳ παρομοίαν;

Ἂν ἐπελαμβανόμην νὰ ἀναλύσω ὁλόκληρον τὴν μετάφρασιν τοῦ Κ. Στρατήγη ἐν τοιαύτῃ λεπτομερείᾳ καὶ ἀκριβολογίᾳ, βέβαιος εἶμαι, ὅτι πολὺ πρὸ ἐμοῦ ἤθελον βαρυνθῇ καὶ ἡ Ἑστία καὶ οἱ ἀναγνῶσταί της. Δὲν ἀριθμοῦνται δυστυχῶς εὐκόλως οὔτε εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναγραφῶσι καὶ σχολιασθῶσι προσηκόντως ἐν ἁπλῇ βιβλιοκρισίᾳ αἱ τρὶς καὶ τετράκις ἀπαντώμεναι ἀνὰ πᾶσαν τῆς μεταφράσεως σελίδα παρεννοήσεις τοῦ πρωτοτύπου, οὐδ' αὐταὶ κἂν πᾶσαι αἱ σκληρότεραι πηρώσεις, εἰς ἃς ἐν παντελῶς ἀνεπι-

γνώστῳ ἀπανθρωπίᾳ ὑπέβαλεν ὁ μεταφραστὴς τὰ νοήματα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ. Ὁ μεταφραστὴς ἀγνοεῖ προδήλως τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, ἢ τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζει αὐτὴν τοσοῦτον, ὅσον ἦτο ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον, ἵνα ἐννοήσῃ τὸν Φαῦστον. Τὴν ἔλλειψίν του δὲ ταύτην, εἶμαι βέβαιος, καὶ αὐτὸς ὁ Κ. Στρατήγης συνησθάνετο, διότι ἄλλως δὲν ἤθελε καλέσει ἐπικούρους εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ξένους μεταφραστάς, καὶ κακοὺς μάλιστα, οἷος ὁ γάλλος Henri Blaze, οὔτε ἀντιγράψει οὕτω πιστῶς πάντα σχεδὸν αὐτοῦ τὰ σφάλματα, χωρὶς κἂν νὰ ὠφεληθῇ ἀλλαχοῦ ἐκ τῶν ἀξίων μιμήσεως. Οὕτω παραδείγματος χάριν (ἐν σελ. 34) μεταφράζει διὰ τοῦ Ἐὰν δὲ σοβαρόν τι θέλῃς νὰ εἰπῇς τὸ γερμανικὸν Und wenn's euch Ernst ist was zu sagen (τουτέστιν· Ἂν μὲ τὰ σωστά σας ἔχετε τίποτε νὰ εἰπῆτε), διότι καὶ ὁ γάλλος, παρεννοῶν ἐπίσης, λέγει· Si vous avez quelque chose de sérieux à dire. Ἐπίσης (ἐν σελ 39) οἱ ἱκανῶς ἀκατάληπτοι ἑλληνικοὶ στίχοι τοῦ κ. Στρατήγη

> (*ἡμέριμνα*) *θλίψεις μυστικὰς*
> *δημιουργοῦσα, συνταράσσει' ἔσαεὶ,*
> *πᾶσαν γαλήνην καὶ χαρὰν διώκουσα,*

εἶνε μετάφρασις μᾶλλον τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως: elle y engendre des douleurs secrètes, se remue et détruit plaisir et repos, ἢ τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου·

> Dort wirket sie geheime Sehmerzen;
> Unruhig wiegt sie sich und störet Lust und Ruh.

Ἐπίσης τέλος, καὶ τοῦτο εἶνε ἓν τῶν κωμικωτέρων ὀλισθημάτων τοῦ ἡμετέρου μεταφραστοῦ, οἱ ἐν σελίδι 153 στίχοι, οὓς λέγει ὁ Φαῦστος περὶ τῆς Μαργαρίτας μετὰ τὴν πρώτην αὐτῶν συνάντησιν·

> *Πόσον γοητευτικὴ*
> *ἐν τῷ βραχεῖ ἐφαίνετο ἐνδύματι!*

εἶνε μετάφρασις τοῦ γαλλικοῦ: Et cette jupe courte! d'hon-

neur, c'est à ravir! δι' οὗ ὁ σοφὸς γάλλος ὑπέλαβεν ὅτι μεταφράζει τοὺς στίχους τούτους τοῦ πρωτοτύπου·

Wie sie kurz angebunden war,
Das ist nun zum Entzücken gar,

οἵτινες οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν ἑλληνιστὶ ἢ: «Καὶ πῶς ἐθύμωσεν ἀμέσως! μὰ τὴν ἀλήθειαν, εἶνε τρέλλα!» Φαντάζεται πρὸς στιγμὴν ὁ ἀναγνώστης τὸ ἀμίμητον τοῦτο; ὅτι ἡ διὰ τὸ εὐόργητον χάρις τῆς ἀφελοῦς Μαργαρίτας μετετράπη εἰς θέλγητρον βραχέος ἐνδύματος, εἰς κοντὸ φουστάνι;

Ἀλλὰ τί πρῶτον καὶ τί δεύτερον νὰ καταλέξῃ τις εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ παντελοῦς ἀγνοίας τῆς γερμανικῆς γλώσσης; Ἀρκεῖ, νομίζω, νὰ μνημονευθῶσιν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς ὀλίγα. Τό: Und hüte mich mit ihm zu brechen (ἀποφεύγω νὰ τὰ χαλάσω μαζή του) μεταφράζεται (σελ. 22): Πλὴν μετ' αὐτοῦ προσέχω μήπως συγκρουσθῶ. Τό: zu bekehren (νὰ μεταπείσω) ἀποδίδεται διὰ τοῦ: πρὸς ἀλλαγήν (σελ. 26). Ὁ στίχος

Es möchte kein Hund so länger leben,

μεταφράζεται κωμικῶς (σελ. 26): Εἴθε καὶ κύων οὕτω νὰ μὴ ζῇ, ἐνῷ σημαίνει ἁπλῶς: Τοιαύτην ζωὴν καὶ σκύλος δὲν θὰ ἤθελε. — Τό: warum dein Herz sich bang in deinem Busen klemmt (διατί ἡ καρδία σου σφίγγεται περίφοβος εἰς τὰ στήθη σου) ἐξηγεῖται τοὐναντίον (σελ. 27): Πρὸς τί ἐντὸς τοῦ στήθους σπαίρει ἡ καρδία σου. Τό: hinaus ins weite Land (ἔξελθε εἰς τὸν κόσμον τὸν εὐρύν!) μεταφράζεται ἐξαρχοπουλικῶς (σελ. 27): Δράμε εἰς τὴν ἐξοχήν! Οἱ στίχοι τοῦ πρωτοτύπου

Wo bist du, Faust, dess Stimme mir erklang,
Der sich an mich mit allen Kräften drang

μεταφράζεται κωμικώτατα (σελ. 31)

Ποῦ εἶσαι, Φαῦστε, τοῦ ὁποίου ἡ φωνὴ
ἀντήχησεν ἐντός μου καὶ πανίσχυρος
ἐδῶ ἐπάνω προσανείλκυσεν ἐμέ;

ἐνῷ ἡ ἁπλῆ καὶ καθαρὰ ἔννοια εἶνε: «Ποῦ εἶσαι, Φαῦστε, σύ, οὗτινος ἤχησε πρός με ἡ φωνή· σύ, ὅστις πάσῃ δυνάμει ἔτεινες πρὸς ἐμέ;». Τὸ ἐκ φλογὸς γεννηθὲν πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο Flammenbildung καλούμενον ὑπὸ τοῦ Φαύστου, μεταφράζεται (σελ. 31) φάσμα πύρινον. — Ὁ στίχος

Ein Komödiant könnt' einen Pfarrer lehren

τουτέστιν: «Εἷς ἠθοποιὸς θὰ ἠδύνατο νὰ διδάξῃ ἕνα ἱεροκήρυκα», μεταφράζεται ὑπὸ τοῦ κυρίου Στρατήγη

Εἷς κωμῳδὸς διδάσκει καὶ πνευματικόν.

Τὸν κοινὸν νοῦν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον (Verstand und rechten Sinn) μεταβάλλει ὁ μεταφραστὴς (σελ. 34) εἰς σωφροσύνην καὶ ὑγιᾶ διάνοιαν· τὴν ἀναψυχὴν (Erquickung) εἰς παρηγορίαν (σελ. 35)· τὸ μορφάζον (grinsend) κρανίον νεκροῦ ὑπολαμβάνει καγχάζον (σελ. 40)· τὴν ὁρμὴν (Streben) μεταποιεῖ εἰς ἀγωνίαν (σελ. 41)· τὸ πύρινον ἅρμα, ὅπερ φαίνεται καθιπτάμενον πρὸς τὸν Φαῦστον (schwebt auf leichten Schwingen an mich heran), κατὰ τὸν Κ. Στρατήγην (σελ. 41) ὑψοῦται τοὐναντίον μετάρσιον. Τὸ ἀμαυρὸν ῥευστὸν (braune Flut) τοῦ δηλητηρίου, ὅπερ πληροῖ τὴν κύλικα, ἣν φέρει ὁ Φαῦστος εἰς τὰ χείλη του, προβιβάζεται (σελ. 43) εἰς φαιὰ κύματα· τὸ μαγικὸν πεντάγραμμον ἢ πεντάλφα (Drudenfuss) μεταποιεῖται (σελ. 76) εἰς μαγικὸν πόδα, καὶ τὸ (κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φαύστου) γερμανικὸν κράτος (heilig römiches Reich) ἀναβαπτίζεται εἰς βασίλειο τοῦ Πάπα εἰς τὴν Ῥώμη!

Ἀηδὴς ἀληθῶς θὰ ἦτο ἡ ἐξακολούθησις καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου. Δὲν ἀντέχω ὅμως εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ

παραθέσω ἔτι δύο τρεῖς ἐκ τῶν πρώτης τάξεως μαργαριτῶν τῆς μεταφράσεως τοῦ Κ. Στρατήγη.

Ἐν σελ. 37 παρίσταται λέγων ὁ Φαῦστος·

Ἐγώ, εἰκὼν τοῦ Πλάστου, ὅστις ἤλπισα
ὅτ' ἤμην τοῦ κατόπτρου πλησιέστατα
τῆς αἰωνίας ἀληθείας καὶ μακρὰν
τῆς γῆς τῶν τέκνων.

Φαντάζεται ὁ ἕλλην ἀναγνώστης τί θὰ εἰπῇ τὸ ἀκατανόητον αὐτό: μακρὰν τῆς γῆς τῶν τέκνων; Ποῦ νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος (Erdensohn, υἱὸς τῆς γῆς) μετεποιήθη ὑπὸ τοῦ κυρίου Στρατήγη εἰς γῆν τῶν τέκνων, ἐνῷ ὁ Φαῦστος λέγει ἁπλούστατα: ἀπεδύθην τὸν ἄνθρωπον;

Ἀποτεινόμενος περαιτέρω ὁ ἥρως τοῦ δράματος (ἐν σελ. 40) πρὸς τὰ πληροῦντα τὸ σπουδαστήριόν του ὄργανα φυσικῆς, χημείας κλπ. λέγει πρὸς αὐτά·

Ich stand am Thor, ihr solltet Schlüssel sein;
Zwar euer Bart ist kraus, doch hebt ihr nicht die Riegel.

Τουτέστιν: «Ἱστάμην πρὸ τῆς πύλης, καὶ ἤλπιζα ὅτι θὰ εἶσθε σεῖς κλειδία [νὰ τὴν ἀνοίξετε]· καὶ ἔχετε μὲν ἀγκύλον τὸν ὀδόντα, ἀλλὰ δὲν δύνασθε νὰ ἀποκινήσετε τοὺς μοχλούς». Ὁ ἄκακος μεταφραστὴς δὲν κατώρθωσε, φαίνεται, νὰ ἐννοήσῃ ἐν ἀρχῇ τὸν δεύτερον στίχον, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ ὁ γαλλικὸς αὐτοῦ τυφλοσύρτης Blaze τὸν εἶχε παραλείψει, διὰ τὸν αὐτὸν πάντως λόγον, καὶ τὸν ἀφῆκεν ἀμετάφραστον. Μεταγνοὺς ὅμως βραδύτερον, καὶ σκεφθεὶς, ὅτι ἂν ἐξελάμβανε τὴν λέξιν Bart ὡς πώγωνα, ἐξαίρετα θὰ εὐωδοῦτο ἡ ἔννοια, προσέθηκεν εἰς τὰ παροράματα τὸν ἑπόμενον ἀμίμητον στίχον:

Πλὴν δὲν τὸ κατορθοῦτε, καίτοι πολιοί!

Τίνες ἄρα πολιοί; Τὰ κλειδία ἢ τὰ ὄργανα; Καὶ διατί πολιοί,

ἀφοῦ ὁ ποιητὴς λέγει kraus; δὲν τοὺς ἔκαμνε τοὐλάχιστον οὐλότριχας, ἀφοῦ καὶ καλὰ ἐφαντάσθη ὁ μεταφραστὴς τὰ κλειδία (ἢ τὰ ὄργανα) ἔχοντα πώγωνα, ἠγνόει δὲ ὅτι Schlüsselbart σημαίνει τὸ δόντι τοῦ κλειδιοῦ, τὸ panneton καλούμενον γαλλιστί;

Ὅτε βραδύτερον προτρέπεται ὑπὸ τοῦ Μεφιστοφελοῦς ὁ Φαῦστος νὰ καταθέσῃ εἰς τὴν σκευοθήκην τῆς Μαργαρίτας κυτίδα πλήρη κειμηλίων, διστάζει δὲ οὗτος νὰ τὸ πράξῃ, ἀπαντᾷ κατὰ τὸν Κ. Στρατήγην ὁ Μεφιστοφελὴς (σελ. 161)·

Τότε προτρέπω τὴν φιλαργυρίαν σου
τὸν χρόνον τὸν ὡραῖον νὰ μοῦ φείδηται
καὶ τοὺς μεγάλους κόπους.

Εἶνε δυνατὸν νὰ μαντεύσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ Μεφιστοφελὴς λέγει πρὸς τὸν Φαῦστον ἁπλούστατα: (ἂν θέλῃς νὰ τὰ φυλάξῃς αὐτὰ τὰ στολίδια) τότε συμβουλεύω τὴν ὄρεξίν σου [τὴν πρὸς τὴν Μαργαρίταν ὄρεξιν, ἐννοεῖται] νὰ μὴ χάνῃ τὸν πολύτιμόν της καιρόν, καὶ ν' ἀπαλλάξῃ καὶ ἐμὲ τῶν περαιτέρω κόπων; ἢ κατὰ τὸ πρωτότυπον·

Dann rath' ich eurer Lüsternheit
Die liebe schöne Tageszeit
Und mir die weitre Müh' zu sparen.

Ὅτε δὲ τέλος ἡ γραῖα Μάρθα, λυπουμένη, ὅτι ὁ σύζυγός της τὴν ἐγκατέλιπε μόνην, ὥστε δὲν ἠξεύρει πλέον καὶ αὐτὴ τί ἐκεῖνος ἀπέγεινεν, ἐπιφέρει·

Vielleicht ist er gar todt! — O Pein!
Hätt' ich nur einen Todtenschein!

τουτέστιν: «Ἴσως καὶ ἀπέθανε! Τί δυστυχία! Νὰ εἶχα τοὐλάχιστον τὸ πιστοποιητικὸν τοῦ θανάτου του!» τί ὑποθέτει ὁ ἀναγνώστης ὅτι κατὰ τὸν Κ. Στρατήγην ἐπιθυμεῖ ἡ γραῖα; Τὴν εἰκόνα τοῦ νεκροῦ! (σελ. 169).

Ἀρκοῦσιν, ἐλπίζω, ταῦτα, ὀλίγιστα μὲν ἐξ ἀναριθμήτων, πολλὰ δὲ βεβαίως πρὸς τὴν ὑπομονὴν τοῦ ἀναγνώστου, εἰς ἀπόδειξιν τῆς παντελοῦς ἀγνοίας τῆς γερμανικῆς γλώσσης, ἣν πάσχει ὁ μεταφραστής. Ὄχι τὸν Φαῦστον, ὄχι τὸν Γκαῖτε, ἀλλ' οὐδ' ἀναγνωσματάριον ἁπλοῦν τῆς γερμανικῆς γλώσσης ἤθελε τολμήσει νὰ μεταφράσῃ τις, τοσοῦτον γλίσχρον καὶ πενιχρὸν συνειδὼς τὸ γλωσσικὸν αὐτοῦ ἐφόδιον.

Ποῖον δὲ εἶνε καὶ πόσον τὸ τῆς πατρίου γλώσσης κεφάλαιον τοῦ Κ. Στρατήγη, οἷον ὑποτίθεται κατέχων καὶ ὀφείλει ἀπαραιτήτως νὰ κατέχῃ πᾶς ἄνθρωπος γράφων δημοσίᾳ ἑλληνικά, καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ μὴ γνωρίζων τὴν γερμανικήν; Ἔτι δυστυχῶς πτωχότερον καὶ πενιχρότερον. Ἀκυρολογία σχεδὸν πανταχοῦ, ὅπου ὁ μεταφραστὴς ἐπιτηδεύεται ἀρχαιότροπον τὸ ὕφος, — καὶ ἐπιτηδεύεται τοῦτο δυστυχῶς πολὺ συχνά· ἐσφαλμένη χρῆσις τῶν χρόνων τῶν ῥημάτων καὶ σόλοικος αὐτῶν σύνταξις· ἄγνοια πολλαχοῦ καὶ αὐτῆς τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, καὶ αὐτῆς τῆς ἐννοίας τῶν κοινοτάτων λέξεων· λεξιθηρία δὲ καθόλου γλωσσηματική, πειρωμένη νὰ συγκαλύψῃ ἀληθῆ γλωσσικὴν γυμνότητα καὶ ὀγκουμένη ἐν παντελεῖ ἐλλείψει καλαισθησίας εἰς πεφυσημένα καὶ ἀκατάληπτα πολλαχοῦ αἰνίγματα. Οὕτως ὁ Κ. Στρατήγης γράφει ἀναπετάζω (σελ. 32), οὐδ' αὐτὸς ἴσως ὁ ἴδιος συνειδὼς τί ἐννοεῖ· γράφει συμβάλλεται (σελ. 33) προδήλως ἄλλο ἐννοῶν· λέγει (σελ. 34) εὕροια, ἀντὶ νὰ εἰπῇ ἀπαγγελία, καὶ τὴν τροχαλίαν ἀποκαλεῖ (σελ. 40) κύλινδρον. Ἀντὶ ἀποσπᾷ βιαίως γράφει (σελ. 43) ἀφέλκει σφοδρῶς· τὸν νέον ἀποκαλεῖ (σελ. 57) νέηλυν καὶ τὸν θεραπευθέντα μεταποιεῖ (σελ. 69) εἰς ἰάσαντα. Δημιουργεῖ ζέσιν δυσχερῆ (σελ. 59), στῖφος πνευμάτων ὀξύνον τοὺς ὀδόντας του δι' αἰχμηρῶν γλωσσῶν (σελ. 63), στιγμὰς χιμαίρας (σελ. 62), μέταξαν ὁλοσηρικὴν (σελ. 86), χρόνου κελάδωνα (σελ. 96), καὶ ἄλλα ὅμοια καὶ πολυτιμότερα γλωσσικὰ ἀριστουργήματα. Κατασκευάζει φράσεις μοναδι-

κάς, οὐδέποτε ἴσως γραφείσας ἑλληνιστί, ὁποῖαι· τὸ ἐμοῦ στῆθος... οὐδαμῶς πρὸ ἀλγηδόνος ἐμφραχθήσεταί τινος (σελ. 97), πρέπει εἰς τὸ σῶμα τοῦτο... τῶν οὐρανῶν ἁπάντων τὸν μικρόκοσμον νὰ ἀναπαραστήσω (σελ. 142), δέον ἡ χαρὰ θλίψεις νὰ ἔχῃ καὶ ἡ θλῖψις τὰς χαράς (σελ. 173), ἡ σελήνη κατέρχεται ἁγνὴ ὥς τι βάλσαμον (σελ. 199), σμήνη πυγολαμπίδων φέροντα πτῆσιν ἀσταθῆ (σελ. 242), μὴ προχωρῆτε καθὼς ἐλέφαντες ἁδρῶς (σελ. 269), καὶ ἄλλαι καὶ ἄλλαι ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός.

Τὸ ἀστεῖον δὲ ἀληθῶς εἶνε, ὅτι ἐνῷ ὁ μεταφραστὴς τοσοῦτον ἔχει ἀλλοτρίως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὥστε γράφει· ἐσπατάλουν (σελ. 4), καὶ ἅπαντες οἱ ἀνώτατοι ἀτραποὶ (σελ. 54), καὶ διεσπάθιζε (σελ. 184), καὶ ἐπειρᾶτο ἐπὶ συνταγῶν (σελ. 59), καὶ μὴ ταράσσωμεν τὴν γαλήνην εἰς τέρψεις μελαγχόλους (σελ. 60), κτλ., ἀσμενίζει ἐν τούτοις ἀρχαΐζων καὶ βαίνων δι' ὅλου τοῦ ἔργου του ἐπὶ τῶν καλοβάθρων λέξεων παλαιῶν, σπανίων, ἀκαταλήπτων εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἀναγνωστῶν, καὶ πάντοτε σχεδὸν κακοζήλων. Τοιαῦται· ἡ σμαραγή, τὰ δειλήμονα, οἱ ὕθλοι, τὸ φύρηται, τῆς ἁλός, τὸ ἡσθόμην καὶ τὸ στέρομαι καὶ τὸ ὀρρωδῶ, ὁ ἀταρβὴς καὶ οἱ σύρφακες, ὁ ῥῶπος καὶ τὰ λυγρὰ καὶ τὸ ἐκτερίσαμεν, τὸ ἀκτῖσι ζειδώροις χρώζεται καὶ τὸ διὰ στυγείων ἐκλειγμάτων, καὶ ὅσα ἄλλα ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν μεταφραστὴν ὁ ἀκατάσχετος αὐτοῦ πόθος νὰ φανῇ γνωρίζων πλείονα ἑλληνικὰ γράμματα ἢ ἀληθῶς γνωρίζει.

Τοῦτο δ' ἐξ ἑνὸς διώκων διὰ τῆς παραδόξου ταύτης μεθόδου καὶ παρεννοῶν ἐξ ἑτέρου ἀνὰ πᾶν σχεδὸν βῆμα τὸ σεμνὸν αὐτοῦ πρωτότυπον, κατώρθωσε πολλαχοῦ νὰ ἀπαρτίσῃ — ἀνεπιγνώστως βεβαίως — περιόδους ὅλας οὐδὲν ἐχούσας νοητὸν νόημα, πρὸς ἃς ἀπορεῖ ἀληθῶς ὁ ἀναγνώστης καὶ μένει ἐνεὸς καὶ χαίνων.

Τί θὰ εἰπῇ, παραδείγματος χάριν, ἡ ἑπομένη περίοδος (σελ. 10);

Πῶς ἄλλως πᾶν στοιχεῖον ἐκνικᾷ λοιπὸν [ὁ ποιητής],
Εἰμὴ διὰ τοῦ μέλους, ὅπερ χύνεται
Ἀπὸ τοῦ στήθους, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ του
Τὸν κόσμον ἀναπλάσσει; Ἀδιάφορος
Ὁπόταν δὲ ἡ φύσις τὸ αἰώνιον
Τοῦ μίτου μῆκος περιστρέφει πάντοτε
Περὶ τὴν ἡλακάτην· ὅταν ἡ πληθὺς
Ἡ δύσηχος τῶν ὄντων πάντων φύρηται
Ἐν τῇ δυσαρμονίᾳ, ποῖος πάντοτε
Ἀποχωρίζει ἐν γραμμαῖς ἁρμονικαῖς
Ζωὴν ἐμπνέων, καὶ ῥυθμὸν καὶ κίνησιν;
Ποῖος καλεῖ τὸ ἄτομον πρὸς γενικὴν
Τελετουργίαν, ἔνθα ἐναρμόνιοι
Ἠχοῦσι φθόγγοι;

Τί σημαίνει ἡ ἄλλη αὐτὴ (σελ. 22);

Ἡ ζῶσα κ' αἰωνίως δρῶσα δύναμις
Ὑμᾶς ἃς περισκέπῃ διὰ τῶν σεμνῶν
Τοῦ ἔρωτος πτερύγων. Καὶ πειράθητε
Πᾶσαν εἰκόνα κούφην κ' εὐμετάβολον
Νὰ ἀναπαριστᾶτε σκέψει διαρκεῖ.

Τί δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ καταληπτὸν ἐκ τῶν ἑπομένων στίχων (σελ. 29);

Πῶς αἱ δυνάμεις τοὐρανοῦ τανύουσαι
Ἀποπνεούσας εὐλογίαν πτέρυγας
Χρυσᾶς ὑδρίας πρὸς ἀλλήλας τείνουσι
Καὶ οὐρανόθεν ἐν τῇ γῇ διΐπτανται,
Καὶ ἁρμονίας ἐνωτίζεται τὸ πᾶν!

Τί τέλος νὰ ὑποθέσῃ τις, οὐ μόνον περὶ τοῦ νοήματος τῆς ἑπομένης στροφῆς (σελ. 31), ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διανοίας τοῦ γράψαντος αὐτήν;

Εἰς τῆς ζωῆς τὰ κύματα
Ἄνω, χαμαὶ κοχλάζω!
Παντοῦ ἀναπετάζω!
Τοὺς τοκετούς, τὰ μνήματα
Τὴν θάλασσαν τὴν ἄπειρον,
Καὶ τὰ ποικίλα νήματα
Τὸν βίον τὸν διάπυρον
Εἰς τὸν βομβοῦντα τίθημι ἱστὸν τοῦ χρόνου ἄνω,
Ἵνα τὸ τῆς θεότητος ζῶν ἔνδυμα ὑφάνω!

Πρὸς τὰ μικρὰ ταῦτα ὑποδείγματα εἶνε ὁμοία ὁλόκληρος ἡ μετάφρασις τοῦ Κ. Στρατήγη.

Ἀλλὰ μήπως γνωρίζει κἂν οὗτος τὴν δημώδη γλῶσσαν, ἣν μεταχειρίζεται πολλαχοῦ τῆς μεταφράσεώς του; Οὐδ' αὐτό. Διότι οὔτε τὸ αἰχμαλωτοῦνε (σελ. 52) ἐλέχθη ἢ θὰ λεχθῇ ποτε ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὔτε δύναται νὰ ὑπολῃφθῇ εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν γεγραμμένος ὁ στίχος οὗτος (σελ. 147)

Ἡ ἀνθρωπότης ἔμεινεν ἐν τούτοις ἡ ἰδία,

οὔτε γνωρίζει τις τί νὰ εἰπῇ περὶ τοῦ ἀμιμήτου, ὄῆθεν δημοτικοῦ, στίχου (σελ. 245)

Γιὰ τοῦ διαβόλου τὴν ὀπή

Τοιοῦτο δι' ὀλίγων ἐκ πολλῶν τὸ ἔργον τοῦ Κ. Στρατήγη. Καταλήγων δ' ἐνταῦθα μετὰ πολλήν, ὁμολογῶ, ἀηδίαν τὸ ἄχαρι ἔργον τῆς κρίσεως αὐτοῦ, ἀναγκαῖον πρὸ παντὸς νομίζω νὰ ζητήσω συγγνώμην παρὰ τῶν ἀναγνωστῶν μου, ὅτι παρέλαβον αὐτοὺς συνοδοὺς εἰς ἐκδρομὴν ὀχληρὰν μὲν πάντως καὶ δυσάρεστον, ἀλλὰ δυναμένην κἂν τοῦτο νὰ παραγάγῃ τὸ ὄφελος: νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἁμάθειαν τοῦ πηδᾶν ἐπὶ τἀπίσημα, ὡς λέγει ὁ Σοφοκλῆς.

Η ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ «ΕΡΝΑΝΗ» *)

Τὴν δεκάτην τρίτην (εἰκοστὴν πέμπτην) λήξαντος Φεβρουαρίου ἑωρτάσθη ἐπὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν γαλλικοῦ θεάτρου τῶν Παρισίων ἡ πεντηκονταετηρὶς τῆς πρώτης παραστάσεως τοῦ πρώτου δράματος τοῦ πρώτου τῶν ζώντων γάλλων ποιητῶν, ἤτοι τοῦ Ἐρνάνη τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ.

Ὅταν τις ἀναλογισθῇ, ὅτι τὸ δραματικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, ἀνεξαρτήτως τῆς περὶ αὐτοῦ γνώμης τῆς ἀπαθοῦς κριτικῆς, θεωρεῖται σήμερον ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ ὡς ἐκπροσωποῦν πιστότερον παντὸς ἄλλου τὰς περὶ δράματος ἰδέας τοῦ Οὐγώ, καὶ ὡς ὁ πρῶτος καὶ ἀκρογωνιαῖος ἐν Γαλλίᾳ λίθος τοῦ ρωμαντικοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ διὰ τοσούτου πατάγου καὶ πολέμου κατώρθωσε νὰ ἱδρύσῃ πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν ἐν τῇ γαλλικῇ φιλολογίᾳ ἔκτακτος ἀληθῶς ποιητικὴ γενεά· ὅταν τις γνωρίζῃ ὁποία διεξήχθη ἐπὶ μακρὰ ἔτη μάχη μεταξὺ κλασικῶν καὶ ρωμαντικῶν, οὐ μόνον διὰ καλάμου καὶ μέλανος ἀλλὰ καὶ διὰ φωνῶν ἔτι καὶ ῥάβδων καὶ πυγμῶν· ὅταν τις ἀναπολήσῃ ὅτι μία τῶν κυριωτάτων καὶ κρισιμωτάτων περὶ τῆς νίκης συμπλοκῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐν ἔτει 1830 πρώτη παράστασις τοῦ Ἐρνάνη, καθ' ἣν τὸ μὲν ἥμισυ τῶν θεατῶν ἐχειροκρότουν ὡς παράφρονες, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ ἐσύριζον ὡς δαιμονιῶντες· δὲν θέλει βεβαίως ἀπορήσει πρὸς τὸ ἐπιβάλλον τῆς τελετῆς καὶ τὸ πανηγυρικὸν τοῦ θριάμβου, δι' οὗ ἑωρτάσθη πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐν Παρισίοις ἡ πεντηκονταετηρὶς τοῦ δράματος ἐκείνου, ὅπερ δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη καὶ κυρία σημαία τοῦ νικηφόρου στρατοῦ, τοῦ συγκεν-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῆς 16 Μαρτίου ᾠξοῦ 1880.

τρώσαντος βαθμηδὸν ἔκτοτε εἰς τὰς τάξεις του πάσας τὰς φιλολογικὰς δυνάμεις τῆς νέας Γαλλίας.

Ὅτε κατὰ πρῶτον παρεστάθη ὁ Ἑρνάνης ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, ἡ φιλολογικὴ ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασις εἶχεν ἤδη ἀρχίσει, ἐνῷ ἐκυοφορεῖτο ἔτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἰουλίου ἀνατροπή. Ἐνῷ δὲ οἱ πολιτευόμενοι συνεζήτουν περὶ συντάγματος καὶ βασιλικῶν προνομίων, ἐνῷ ἐν τῇ Βουλῇ καὶ τοῖς ἐκλογικοῖς συλλόγοις συνεταράσσοντο τὰ πνεύματα καὶ ἐλογοκόπουν αἱ γλῶσσαι, ὁ κόσμος τῶν γραμμάτων διετέλει ἐν πολέμῳ κεκηρυγμένῳ, καὶ ἡ διαμάχη τῶν γραφόντων συνεκροτεῖτο ἤδη, πρὶν ἢ συμπλακῶσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς οἱ δίχα φρονοῦντες περὶ τῆς πολιτείας. Ὁ λαὸς ἡτοιμάζετο νὰ ῥίψῃ θρόνον πολυετῆ, οἱ δὲ ποιηταὶ συνέτριβον ἤδη τὰ εἴδωλα τῶν παλαιῶν θεῶν καὶ ἀνεκήρυσσον νέαν θρησκείαν. Τὸ παρελθὸν ἐπολεμεῖτο ὑπὸ πᾶσαν μορφήν, καὶ ὁ Ἑρνάνης ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον τῆς φιλολογικῆς ἐκείνης ἐπαναστάσεως πραξικόπημα.

Ποιητὴς νέος, μεῖραξ ἔτι ἀλλ' ἤδη μεγαλοφυής, εἶχεν ἀναβῇ εἰς τὰς ἐπάλξεις καὶ ἐκρήμνιζεν ἄρδην τὸ γηραιὸν οἰκοδόμημα τῆς παλαιᾶς τραγωδίας. Κραυγὴν ἔῤῥηξαν τότε μεγάλην οἱ πιστῶς εἰς τὰ καθεστῶτα προσκείμενοι συντηρητικοί, οἱ τῶν παραδόσεων ἐχόμενοι, οἱ τὸν Ῥακίναν προσκυνοῦντες καὶ τὰς ἑνότητας τοῦ Ἀριστοτέλους — ὡς αὐτοὶ τὰς ἡρμήνευον — εὐαγγέλιον ἀνακηρύσσοντες τῆς δραματικῆς ποιήσεως. Τὰ πολιτικὰ γεγονότα ἐπήνεγκον αἴφνης τότε ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν φιλολογικὸν σάλον τῶν πνευμάτων, καὶ ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις κατηύνασε πρὸς ὥραν τὸν πολεμικὸν ἐκεῖνον πυρετόν. Ἀλλ' ἡ πρώτη ὥθησις εἶχε δοθῇ, ὁ σάλος ἐπῆλθε μετὰ μικρὸν σφοδρότερος, ἡ νίκη ἐγένετο ὁριστική, τὸ δὲ ἐπαναστατικὸν δρᾶμα ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν ἡ ἀφετηρία κινήματος φιλολογικοῦ μεγάλης σημασίας, ὅπερ ἀνεμόρφωσεν ἐν βραχεῖ διαστήματι τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν. Ὅτε ὁ Ἑρνάνης ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τὰ πνεύματα ἦσαν ἡσυχώτερα καὶ δικαιότερα· ὁ πόλεμος εἶχε καταπαύσει, οὐδὲ συνεκροτοῦντο

πλέον πυγμαχίαι ἐν τῷ θεάτρῳ περὶ τῆς νίκης. Ἔμεινεν οὕτω τὸ ἔξαλλον δρᾶμα ἐν τῷ δραματολογίῳ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, μέχρις οὗ προεγράφη κατὰ τὰ 1851 μετὰ τοῦ προγραφέντος ποιητοῦ, μόλις δὲ τῷ 1863 ἀνεφάνη καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, εὐφημούμενον καὶ χειροκροτούμενον μετὰ φανατισμοῦ, ὃν ὑπηγόρευε πολιτικὴ μᾶλλον ἀντιπολίτευσις ἢ φιλολογικὸς ἐνθουσιασμός. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διεκόπησαν αἱ παραστάσεις του ὑπὸ τῶν μεγάλων γεγονότων τοῦ 1870, καὶ μόλις πρὸ δύο ἐτῶν ἤρχισε διδασκόμενος ἐκ νέου ὁ Ἑρνάνης ἀπὸ τῆς γαλλικῆς σκηνῆς, ἐν πάσῃ δυνατῇ πομπῇ καὶ μεγαλειότητι, νεαρὸς πάντοτε καὶ πάντοτε θαυμαζόμενος ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ κοινοῦ.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ θεατρικὴ ἱστορία τοῦ ὀνομαστοῦ δράματος, ὅπερ πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς ἑώρτασεν ἐν Παρισίοις τοὺς χρυσοῦς αὐτοῦ γάμους μετὰ τῆς γαλλικῆς σκηνῆς.

Ἡ παράστασις τῆς 13 (25) Φεβρουαρίου δὲν εἶχε βεβαίως τὸ δριμὺ καὶ παράδοξον θέλγητρον τῆς πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν πρώτης διδασκαλίας τοῦ Ἑρνάνη, ἀλλ' εἶχεν ὅμως ὅλην τοῦ θριάμβου τὴν μεγαλειότητα, καὶ ὅλην τοῦ πανηγυρικοῦ μνημοσύνου τὴν ἐπιβάλλουσαν γοητείαν. Δὲν ἦτο πλέον μάχη, οὔτε συμπλοκή, οὔτε νίκη, ἀλλὰ νίκης ἀνάμνησις καὶ καθιέρωσις. Δὲν ἐμύριζε πλέον πυρίτιδα, ἀλλὰ δάφνην καὶ μύρτον. Περιττόν, ἐννοεῖται, νὰ ῥηθῇ ὅτι ἡ αἴθουσα τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἦτο πλήρης τὴν ἑσπέραν ἐκείνην μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῆς γωνιῶν, ὅτι οἱ ὀνομαστοὶ τῆς πρώτης γαλλικῆς σκηνῆς ἠθοποιοί, καὶ ἰδίως ἡ διάσημος Σάρα Βερνὰρ ὡς Δόνα Σόλ, ἀπεδείχθησαν αὐτοὶ ἑαυτῶν κράτιστοι, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης ἐπισημότητες, φιλολογικαὶ καὶ πολιτικαί, ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν πολιὸν ποιητὴν τὸν προσήκοντα φόρον τῶν εὐφημιῶν καὶ χειροκροτημάτων. Ὡς τοιαύτη ἡ παράστασις ἐκείνη δὲν ἦτο πάντη ἀσυνήθης, διότι πάντοτε σχεδόν, ὁσάκις ἀπὸ δύο ἤδη ἐτῶν ἐδιδάσκετο ὁ Ἑρνάνης ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, ἡ αἴθουσα αὐτοῦ εἶχεν ἑορτάσιμον τὴν ὄψιν. Ἀλλ' ὅ,τι

ἰδίως διέκρινεν αὐτὴν ἦτο ἡ ἕκτη οὕτως εἰπεῖν πρᾶξις τοῦ δράματος. Ἀφοῦ, μετὰ τὰς φοβερὰς λέξεις τοῦ Don Ruy Gomez:

Morte! Oh, je suis damné!

κατεπετάσθη ἡ αὐλαία ἐπὶ τῶν πτωμάτων τοῦ Ἑρνάνη καὶ τῆς Δόνας Σόλ, ὀλίγαι μόλις παρῆλθον στιγμαί, καὶ ἀνεπετάσθη πάλιν, ἀποκαλύψασα πανηγυρικῶς διεσκευασμένην τὴν σκηνήν, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐστημένην τὴν προτομὴν τοῦ ποιητοῦ, λαξευθεῖσαν πρὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ὑπὸ τοῦ διασήμου Δαυὶδ d'Angers, ὅτε στενὴ φιλία συνήνου τοὺς δύο μεγαλοφυεῖς νεανίας. Τὴν προτομὴν τοῦ Οὐγὼ ἐφώτιζον θαυμαστοὶ ἐκ κρυστάλλου φανοί, περιεστοίχιζον δὲ πάντες οἱ τὸν Ἑρνάνην διδάξαντες ἠθοποιοί, εὐλαβῶς κλίνοντες τὴν κεφαλήν. Ἡ πρὸ μικροῦ Δόνα Σόλ ἀπεσπάσθη τότε τοῦ ὁμίλου, καὶ μικρὸν προχωρήσασα ἀπέτεινε πρὸς τὸν ποιητὴν ὡραίαν στιχηρὰν προσφώνησιν, πλήρη αἰσθήματος καὶ χάριτος, γεγραμμμένην ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ συγχρόνου γάλλου ποιητοῦ Φραγκίσκου Coppée, ἀφηγουμένου δὲ τὴν ἐμπαθῆ μάχην μεταξὺ κλασικῶν καὶ ῥωμαντικῶν, ἧς ὁ Ἑρνάνης ὑπῆρξε τὸ σύνθημα καὶ ἡ ἀφετηρία, πανηγυρίζουσαν τὴν νίκην, καὶ ψάλλουσαν τὸν θρίαμβον τοῦ ποιητοῦ.

Ἰδοὺ ἡ ὡραία καὶ πλήρης ἐμπνεύσεως ἀρχὴ τῆς προσφωνήσεως ταύτης, ἥτις ἀπαγγελλομένη διὰ τῆς μεταλλικῆς ἐκείνης φωνῆς τῆς Βερνάρ, ἧς οὐδεὶς ἀκούσας ἐλησμόνησε τὸ γόητρον, συνεκίνησε μέχρι παραφορᾶς τὸ πυκνὸν ἀκροατήριον·

Hernani! Cinquante ans sont passés! mais ce nom
Résonne dans nos cœurs comme un bruit de canon,
Et grise nos cerveaux comme une odeur de poudre.
Et, quand gronde un écho lointain de cette foudre,
Quiconque a le respect et le culte du beau,
Sent passer sur son front une ombre de drapeau.
Cinquante ans sont passés! Il n' en reste plus guère,

Helas! des grands soldats de cette ancienne guerre.
Mais il est toujours là, celui dont le cerveau
Fit naître pour le monde un idéal nouveau.
Le sublime héros survit à l'épopée;
Le vieil arbre est debout dans la forêt coupée;
Et, sous ses cheveux blancs, l'aïeul robuste est tel,
Qu'il sera centenaire avant d'être immortel!

Μετὰ τὸ τέλος τῶν στίχων τοῦ Coppée, οὓς δὲν ἤκουσε μὲν ὁ Οὐγώ, ἀπὼν τοῦ θεάτρου, ἀλλ' ἐχειροκρότησαν ἔκ τινος τῶν θεωρείων παταγωδῶς οἱ δύο του ἔγγονοι Γεώργιος καὶ Ἰωάννα, προσῆλθεν ἡ Σάρα Βερνάρ εἰς τὴν προτομὴν καὶ ἀπέθηκε κλάδον φοίνικος ἐπὶ τοῦ ὑποβάθρου της. Ἀπερίγραπτος ἐξερράγη τότε ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ κοινοῦ, καὶ ἐκμανεῖς ἐζήτουν οἱ παριστάμενοι τὸν γηραιὸν ποιητήν. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἔλειπεν, ὡς προείπομεν. Δὲν ἔλειπεν ὅμως ἐκ τῆς πρώτης παραστάσεως τοῦ ἔργου του, ἐν ἔτει 1830, ὅτε, πένης καίτοι γνωστὸς ἤδη ἐκ τῶν λυρικῶν του ποιήσεων, ἐκαραδόκει ἀπὸ τῶν παρασκηνίων τὴν ἔκβασιν τῆς φοβερᾶς καὶ κρισίμου μάχης, ἥτις πλὴν τῆς φιλολογικῆς νίκης, ἔμελλε νὰ δώσῃ ἄρτον εἰς τὸν νεόνυμφον ποιητήν. Πεντήκοντα μόλις φράγκα εἶχε, λέγουσι, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐν τῷ θυλακίῳ του ὁ ποιητὴς τῶν Ἀνατολικῶν Ἀσμάτων· ἡ δὲ νεαρὰ σύζυγός του εἶχε δίκαιον, ἀνακράξασα φαιδρὰ μετὰ τὸ νικηφόρον τέλος τῆς παραστάσεως·

— Θὰ ἔχωμεν τοὐλάχιστον νὰ πληρώσωμεν τὸν ἄλλον μῆνα τὸν ἀρτοπώλην!

Οἱ καιροὶ μετεβλήθησαν ἔκτοτε, καὶ συμμετεβλήθησαν μεγάλως καὶ τὰ πράγματα. Ὁ πένης τότε νεανίας εἶνε σήμερον γέρων πλουσιώτατος — καὶ ἱκανῶς φυλάργυρος, λέγουσιν αἱ κακαὶ γλῶσσαι, — περιττὸν δὲ πάντη κρίνει νὰ παρευρίσκεται εἰς τὰς παραστάσεις τῶν δραμάτων του, διότι περιττοὺς πλέον ὑπολαμβάνει καὶ τοὺς στεφάνους τῆς κοινῆς εὐφημίας.

Τὴν πανηγυρικὴν παράστασιν τοῦ Ἑρνάνη παρηκολούθησε πολυτελέστατον συμπόσιον, δοθὲν ἐν τῷ Ἠπειρωτικῷ Ξενοδοχείῳ εἰς τιμὴν τοῦ Οὐγὼ ὑπὸ τῶν παρισηνῶν δημοσιογράφων καὶ κριτικῶν, καὶ συγκαλέσαν παρὰ τὴν αὐτὴν τράπεζαν, πλὴν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ γαλλικοῦ τύπου, πολλὰς ἔτι ἄλλας ἐπισημότητας ἐκ τοῦ κόσμου τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ θεάτρου. Ἡ Σάρα Βερνάρ, καθημένη δεξιόθεν τοῦ ποιητοῦ, ἀπήγγειλε καὶ πάλιν περὶ τὸ τέλος τοῦ δείπνου τοὺς ὡραίους στίχους τοῦ Coppée, ὁ δὲ διακεκριμένος δραματογράφος Αἰμύλιος Augier προέπιεν εἰς ὑγείαν τοῦ Οὐγώ, ἐκ μέρους τῶν δραματικῶν συγγραφέων τῆς Γαλλίας, προσφωνήσας αὐτῷ τὰ ἑπόμενα διὰ βαθέως συγκεκινημένης φωνῆς·

«Ἀγαπητὲ καὶ ἔνδοξε διδάσκαλε,

«Πόσοι ἐκ τῶν ἑορταζόντων σήμερον εἰς τιμήν σου τὴν ἑορτὴν ταύτην δὲν εἶχον ἔτι ἀνδρωθῇ, πόσοι δὲν εἶχον ἔτι γεννηθῇ καθ' ἣν ἡμέραν ἀνέτελλεν ἐπὶ τῆς γαλλικῆς σκηνῆς τὸ ἀθάνατον ἔργον, οὗτινος πανηγυρίζομεν σήμερον τὴν πεντηκονταετηρίδα!

«Οἱ πρῶτοι ἠθοποιοί, οἵτινες εἶχον τὴν τιμὴν νὰ τὸ διδάξωσιν, ἐξέλιπον πάντες, καὶ περιφανῶς ἔκτοτε ἀντικατεστάθησαν. Γενεαὶ παρῆλθον μετὰ γενεάς, κυβερνήσεις ἔπεσαν μετὰ κυβερνήσεις, ἐπαναστάσεις ἐγένοντο πολλαί, ἀλλὰ τὸ δρᾶμα ἐπέζησεν εἰς πάντα καὶ πάντας, ἐπὶ μᾶλλον εὐφημούμενον καὶ ἐπὶ μᾶλλον νεάζον!

«Φαίνεται δέ, ὅτι καὶ εἰς τὸν ποιητήν του αὐτὸν μετέδωκε μέρος τῆς αἰωνίας του νεότητος. Δυσάλωτος πρὸς τὸν χρόνον, δὲν γνωρίζεις, φίλτατε διδάσκαλε, τὴν παρακμήν, καὶ διέρχεσαι πᾶσαν τοῦ βίου ἡλικίαν ἀνὴρ πάντοτε διαμένων. Ἡ ἀτάραχος τῆς μεγαλοφυΐας σου γονιμότης κατέκλυσεν ἀπὸ ἡμίσεος ἤδη αἰῶνος τὸν κόσμον διὰ πλημμυρίδος, ἥτις πάντοτε ἀναβαίνει.

«Ἡ ἐκμανὴς ἀντίστασις τῆς πρώτης ὥρας καὶ ὁ τραχὺς πόλεμος τῶν ἔπειτα χρόνων ἐχωνεύθησαν βαθμηδὸν εἰς θαυμασμὸν παγκόσμιον, καὶ οὐδεὶς ἀπέμεινε πλέον ἀποστάτης. Παρέχεις δὲ σήμερον τὸ σπάνιον καὶ μεγαλοπρεπὲς θέαμα μεγάλου ἀνδρός,

παρισταμένου εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀποθέωσιν, καὶ ἐλαύνοντος τοῦ τελικοῦ του θριάμβου τὸ ἅρμα, ὅπερ οὐδεὶς πλέον παρακολουθεῖ ὑβριστής.

«Ὅτε ὁ Λαβρυὲρ προσηγόρευσε τὸν Βοσσουέτον ἐν πληθούσῃ Ἀκαδημίᾳ πατέρα τῆς ἐκκλησίας, ἐλάλει ἐκ τῶν προτέρων τὴν γλῶσσαν τῶν ἀπογόνων. Ἀλλὰ σέ, φίλτατε διδάσκαλε, περιστοιχίζουσιν ἐνταῦθα αὐτοὶ οἱ ἀπόγονοι, οἵτινες καὶ σὲ προσαγορεύουσι, προπίνοντες Εἰς ὑγείαν τοῦ πατρός!»

Τὴν πρόποσιν τοῦ Augier παρηκολούθησεν ἑτέρα τοῦ ὀνομαστοῦ ἠθοποιοῦ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου Délaunay ἐκ μέρους τῶν συναδέλφων του, καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλη τοῦ γάλλου κριτικοῦ Φραγκίσκου Sarcey ἐξ ὀνόματος τῶν γάλλων δημοσιογράφων, εἰς ἣν καὶ ἀναστὰς ὁ πολιὸς ποιητὴς ἀπήντησε διὰ συγκεκινημένης φωνῆς, προπιὼν ὑπὲρ τοῦ γαλλικοῦ τύπου, ἐν μέσῳ φρενητιωδῶν χειροκροτημάτων καὶ παρατεταμένων εὐφημιῶν.

Η ΕΠΑΥΛΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΟΝΑΤΟΥ*)

Ὀλίγοι βεβαίως ἐκ τῶν περιηγητῶν, ὅσοι παρέμειναν ἐπί τινα χρόνον ἐν Φλωρεντίᾳ, ἵνα θαυμάσωσι τοὺς καλλιτεχνικούς της θησαυροὺς καὶ τὰ μαγευτικά της περίχωρα, ἠμέλησαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν ἔπαυλιν τοῦ πρίγκιπος Δεμίδωφ. Ἓν μόλις τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχουσα τῆς τοσκανικῆς μεγαλοπόλεως, ἡ εὐρεῖα καὶ μεγαλοπρεπὴς ἔπαυλις τοῦ San Donato ἀναπτύσσει ἐν μέσῳ τῆς χλοερᾶς πεδιάδος, ἥτις περιζωννύει τὰς Ἀθήνας τῆς Ἰταλίας, τὰ ἐκτεταμένα της δάση καὶ τοὺς ἀνθηρούς της κήπους, τοὺς πορτοκαλλεῶνάς της καὶ τὰ ἀπέραντα αὐτῆς ὑελόστεγα θερμοκήπια, τὰς εὐφόρους ἀμπέλους καὶ τοὺς φοινικῶνάς της, τὰ ῥυάκια, τὰς νήσους καὶ τὰ σπήλαιά της.

Θ' ἀπορήσῃ τις βεβαίως καὶ θὰ δυσπιστήσῃ ἀκούων, ὅτι κτῆμα ἰδιώτου συγκεντρόνει ἐντὸς τοῦ περιβόλου του λίμνας, δάση, βράχους καὶ σπήλαια, φυτείας ἐκτεταμένας κύκλῳ ἀνακτόρων ἡγεμονικῶν, καὶ λειμῶνας εὐρεῖς πέριξ ἱπποστασίων περιλαμβανόντων πεντήκοντα ἵππους καὶ ἁμαξοστασίων στεγόντων τριάκοντα ἁμάξας. Ὅταν δέ τις μάθῃ, ὅτι ἐντὸς τῶν ἀγροτικῶν ἐκείνων μεγάρων, δι' ἃ δεκάδας ὅλας ἑκατομμυρίων ἐδαπάνησεν ὁ πρίγκηψ Ἀνατόλιος Δεμίδωφ ἐκ τῆς μυθώδους αὐτοῦ καὶ σχεδὸν ἀνυπολογίστου περιουσίας, ἐκρύπτοντο μέχρι πρὸ μικροῦ ἔτι καλλιτεχνικοὶ θησαυροὶ καὶ ἱστορικὰ κειμήλια δημοπρατηθέντα πρὸ ἑνὸς μόλις μηνὸς ἀντὶ πέντε σχεδὸν ἑκατομμυρίων φράγκων, θέλει ὑποθέσει ἴσως, ὅτι μυθολογικόν τι μᾶλλον ἀποκύημα φαντασίας ἀνατολικῆς ἢ ὑπαρκτόν τι καὶ ἀνθρώπινον κατασκεύασμα ἦσαν τὰ θαυ-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῆς 27 Ἀπριλίου 1880.

μάσια ἐκεῖνα, ὧν ἄλλα μὲν διεσκόρπισεν ἤδη ἀνὰ πᾶσαν τῆς Εὐρώπης γωνίαν τὸ σφυρίον τῶν δημοπρατῶν, ἄλλα δὲ θὰ ἐξανεμώσῃ — τίς οἶδε; — ταχέως ἡ ἀφιλόκαλος ἀμέλεια τῶν νέων κτητόρων.

Καὶ ὅμως πάντα ἐκεῖνα τὰ θαυμάσια ἦσαν πράγματα ὁρατὰ καὶ ἁπτὰ οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἄλλα μὲν αὐτῶν παρήχθησαν ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ τοῦ ἀμυθήτου πλούτου καὶ τῆς φιλοκάλου ἰδιοτροπίας ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου, ἄλλα δὲ συνήχθησαν διὰ κόπου μακροῦ καὶ ἀγώνων ἀνενδότων ἀπὸ πάσης γωνίας τοῦ πολιτισμένου κόσμου, καὶ ἀπετέλουν κειμήλια ἀπαράμιλλα, ἅτινα ἐφθόνουν καὶ αὐτὰ τῆς Εὐρώπης τὰ μεγάλα μουσεῖα.

Ὁ θαυματουργὸς οὗτος ἀνὴρ δὲν ἦτο ὁ σημερινὸς ἰδιοκτήτης τῆς ἐπαύλεως τοῦ Ἁγίου Δονάτου. Οὗτος ἠρκέσθη ἁπλῶς νὰ γεννηθῇ ἔγγονος καὶ ἀνεψιὸς δύο μυριοπλούτων καὶ φιλοκάλων ἀνδρῶν, τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ Ἀνατολίου Δεμίδωφ, νὰ φάγῃ ὅσα ἠδυνήθη πλείονα ρούβλια ἐκ τῆς κληρονομίας των ἐν Παρισίοις, διανέμων αὐτὰ εἰς ἵππους καὶ εἰς συμπότας, θήλεις μᾶλλον ἢ ἄρρενας, καὶ νὰ πωλήσῃ — ὡς ἐπώλησε πρὸ μικροῦ — ὅσα δὲν ἐτρώγοντο αὐτούσια.

Ὁ πρῶτος δημιουργὸς τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δονάτου ὑπῆρξεν ὁ πρίγκηψ Νικόλαος Δεμίδωφ, μεγάπλουτος ῥῶσσος κτηματίας, ἀγνοῶν ἀκριβῶς τὴν ἔκτασιν τῶν γαιῶν του καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μουζίκων του, βαρυνθεὶς δ' ἐπὶ τέλους τοὺς πάγους τοῦ Νέβα, καὶ μετοικήσας εἰς Ῥώμην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος. Ἐκεῖ ἐσκόρπισεν ἀφθόνῳ τῷ θυλάκῳ τὰ ρούβλιά του καὶ τῆς καρδίας του τὰς ὀρέξεις εἰς καλλιτέχνας καὶ ἠθοποιοὺς καὶ παρασίτων στίφος ὁλόκληρον, οὐδέποτε μετρῶν ὅ,τι ἔδιδε πρὸς ὅ,τι ἐλάμβανεν, ἴδιον συντηρῶν θεατρικὸν θίασον ἐντὸς τοῦ ἡγεμονικοῦ του μεγάρου, αὐλὴν ἔχων περὶ ἑαυτὸν μουσικῶν καὶ ζωγράφων, καὶ στρατιὰν σιτίζων ὅλην ὑπηρετῶν. Ἀναγκασθεὶς μετά τινα ἔτη νὰ καταλίπῃ τὴν Ῥώμην, ὅπου ἡ ἡγεμονικὴ αὐτοῦ χλιδὴ καὶ μεγαλοπρέπεια εἶχεν ἀρχίσει νὰ κινῇ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς παπικῆς

αὐλῆς, μετώκησεν εἰς Φλωρεντίαν καὶ ἠγόρασε τὴν ἔπαυλιν τοῦ San-Donato, τερπνὴν ἀγροικίαν, κειμένην εἰς τὰ πρόθυρα σχεδὸν τῆς τοσκανικῆς πρωτευούσης, εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς πύλης Prato, ἐπὶ τῆς ἀγούσης εἰς Πιστωρίαν (Pistoja) λεωφόρου.

Ἡ ἔπαυλις αὕτη μετεβλήθη βαθμηδόν, ὑπὸ τὸ ἄφθονον χρυσοῦν ῥεῦμα, ὅπερ ἔρρεεν ἀπὸ τῶν θυλακίων τοῦ πρίγκιπος, εἰς μαγευτικὸν ἀληθῶς ἐνδιαίτημα, ὅπου τὰ θαυμάσια τῆς περιοχῆς κάλλη ἡμιλλῶντο πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν σπάνιν τῶν καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν καὶ κειμηλίων, ἅτινα κατ' ὀλίγον ἐσωρεύθησαν ἐντὸς τῶν πολυτελῶν ἐκείνων αἰθουσῶν. Εἰκόνες καὶ ἀγάλματα, παλαιὰ περίγλυφα σκεύη καὶ ἐγκόλπια ὀνομαστῶν κτητόρων, κύλικες ἐκ λίθων πολυτίμων, λυχνοῦχοι ἐξ ἀργύρου σφυρηλάτου, ἀγγεῖα ἐκ γρανίτου καὶ τράπεζαι ἐκ μωσαϊκοῦ, παροψίδες χρυσαῖ καὶ ὡρολόγια ἀλαβάστρινα, πᾶν ὅ,τι τέλος εἶχεν ἀξίαν ἱστορικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν καὶ ἐπωλεῖτο, ἠγοράζετο πάραυτα ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Νικολάου, ὅστις οὐδέποτε ἠρώτα τὴν τιμήν, εἰμὴ μόνον ὅτε ἐπρόκειτο νὰ πληρώσῃ.

Ἐν τῇ ἐπαύλει ταύτῃ κατέλυσε τὸν βίον ἐν ἔτει 1828 ὁ Νικόλαος Δεμίδωφ, καὶ ἐν τῇ ἐπαύλει ταύτῃ ἐπίσης ὁ διάδοχος καὶ κληρονόμος του Ἀνατόλιος Δεμίδωφ ἐνυμφεύθη ἐν ἔτει 1840 τὴν πριγκίπισσαν Ματθίλδην, θυγατέρα τοῦ Ἱερωνύμου Ναπολέοντος καὶ θείαν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος, ὅστις ἔμελλε βραδύτερον νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας θρόνου. Ἀλλ' ἡ μέλλουσα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας θεία, ἧς ὁ σκανδαλώδης ἐν Παρισίοις βίος τοσοῦτον βραδύτερον ἐζημίωσε τὴν Β' αὐτοκρατορίαν, βραχὺν μόνον χρόνον ἐκόσμησε διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς τὰ πολυτελῆ τοῦ συμβίου της μέγαρα. Ἀποφασίσασα νὰ καταλίπῃ τὴν συζυγικὴν στέγην ἐν συνοδείᾳ τοῦ κόμητος Νιούβερκερκ, ἀπέδρα κρύφα καὶ μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἔζησε μακρὰ ἔτη διὰ τῆς ἀδρᾶς συντάξεως, ἣν τῇ

μεσιτείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ παρὰ τοῦ συζύγου της.

Τὸ οἰκογενειακὸν τοῦτο ἀτύχημα ἐνέπνευσεν ἴσως ἔτι βαθύτερον εἰς τὸν πρίγκιπα Ἀνατόλιον τὴν ἀγάπην τοῦ μονήρους βίου, καὶ προσήλωσεν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον εἰς διακόσμησιν καὶ ἐξωράϊσιν τῆς ἐπαύλεως τοῦ Ἁγίου Δονάτου, ἧς καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἠσχολήθη νὰ αὐξήσῃ τοὺς καλλιτεχνικοὺς θησαυρούς.

Οὕτω δὲ ἐκ τοῦ ἀκενώτου πλούτου τῶν Δεμίδωφ κατηρτίσθη τὸ μοναδικὸν ἐκεῖνο μουσεῖον, ὅπερ ἀκόπως ἐκληρονόμησε πρό τινων μηνῶν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀνατολίου Παῦλος Δεμίδωφ.

Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐκποιήσεως τοῦ Ἁγίου Δονάτου καὶ ἰδίως τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ κειμηλίων ἐπροξένησεν ἀληθῆ πάταγον ἐν Εὐρώπῃ, καὶ βαθεῖαν παρήγαγε συγκίνησιν οὐ μόνον εἰς τῶν καλλιτεχνημάτων τοὺς ἐραστὰς καὶ τοὺς πλουσίους συλλογεῖς, τοὺς ἀφειδῶς καὶ ἰδιοτρόπως δαπανῶντας τὸν χρυσὸν αὐτῶν χάριν μιᾶς εἰκόνος τοῦ Téniers ἢ μιᾶς προχοΐδος τοῦ Cellini, ἀλλὰ καὶ εἰς κυβερνήσεις ἔτι καὶ εἰς μουσείων διευθυντάς. Ἑβδομάδας ὅλας πρὸ τῆς δημοπρασίας συνέρρεον εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ πρίγκιπος Δεμίδωφ οἱ περίεργοι καὶ οἱ μέλλοντες ἀγορασταί, ἐκλιπαροῦντες τῆς εἰσόδου τὴν ἄδειαν, καὶ ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ οἱ ἐπισκέπται ὑπερέβησαν τοὺς πεντακισχιλίους.

Ἀντὶ πάσης λεπτομεροῦς περιγραφῆς τῆς πωλήσεως καὶ τῶν πωληθέντων, ἥτις ἤθελε βεβαίως ὑπερβῆ τὰ στενὰ ὅρια τῆς Ἑστίας, ἀρκούμεθα ἐρανιζόμενοι ἐκ τοῦ παρισινοῦ Χρόνου τὰς ἑξῆς ὀλίγας περικοπὰς ἄρθρου μακροῦ, γραφέντος ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς δημοπρασίας τῶν θησαυρῶν τοῦ Ἁγίου Δονάτου.

«Πάντα θέλουσι πωληθῆ διὰ πλειστηριασμοῦ· πίνακες ἀρχαῖοι, ὀρειχάλκινα καλλιτεχνήματα, σκεύη ἀργυρᾶ, μιλτόχριστα κεραμουργήματα τῶν Robbia, ἀργιλλόπλαστα τῆς Βιέννης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Βενετίας, ὑφάσματα παλαιά, εἰκόνες καὶ γλυπτὰ ἔργα τῶν νεωτέρων χρόνων, ἅμαξαι, ἱπποσκευαί, οἶνοι, βιβλία καὶ ἔπιπλα. Πάντα, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν σπανίων φυτῶν, ἄτινα κο-

σμοῦσι τὰ θερμοκήπια, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἐπίπλων τῶν παραρτημάτων. Ἡ ἔπαυλις δὲ αὐτή, μεθ' ὅλης τῆς ἐκ τετρακοσίων στρεμμάτων περιοχῆς της, τῶν δασῶν αὐτῆς καὶ τῶν ἀγροκηπίων, τῶν ἱπποφορβείων καὶ τῶν σταύλων καὶ τῶν ἁμαξοστασίων της, μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν ῥυακίων καὶ τῶν νήσων καὶ τῶν σπηλαίων, τῶν πτηνοτροφείων καὶ τῶν λουτρώνων, τῶν κήπων αὐτῆς καὶ τῶν πρασιῶν, τῶν ἀνθώνων καὶ τῶν δρυμῶν της, θέλει πωληθῇ δι' ἰδιαιτέρας συμφωνίας καὶ ἄνευ πλειστηριασμοῦ.

« Ὁ κατάλογος τῶν ἐκποιηθησομένων ἀντικειμένων, περιέχων εἰκόνας αὐτῶν θαυμασίως ἐξειργασμένας, ἐτυπώθη εἰς ὀλίγα μόνον ἀντίτυπα. Δὲν ἐξετέθη δὲ εἰς πώλησιν, ἀλλὰ διενεμήθη μόνον εἰς τοὺς ἐκ τῶν προτέρων ἐγγραφέντας συνδρομητάς, καὶ τὸ προϊὸν τῶν συνδρομῶν θέλει διατεθῇ ἐξ ἡμισείας ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς προσόψεως τοῦ μητροπολιτικοῦ αὐτῆς ναοῦ. Χάρις εἰς τὸν κατάλογον αὐτόν, ὅστις δὲν θέλει βραδύνει βεβαίως νὰ ὑπερτιμηθῇ, δύναταί τις ἀκόπως νὰ διατρέξῃ τὸ μέγαρον τοῦ Ἁγίου Δονάτου ὁλόκληρον, ἀπὸ τοῦ πυλῶνος τοῦ ἰσογείου μέχρι τῶν ὑπηρετικῶν δωματίων. Αἱ πλεῖσται τῶν αἰθουσῶν ὀνομάζονται ἀπὸ τοῦ περιεχομένου των: Αἴθουσα τοῦ Greuze, Αἴθουσα τῶν μωσαϊκῶν, Δωμάτιον τῶν παλαιῶν ἐπικρόκων τῆς Γενούης, Μεγάλη Αἴθουσα τοῦ Κανόβα, κλ.

« Ἐνώπιον τοῦ περιστυλίου ἀπαντᾷ τις ἀμέσως κρήνην παλαιὰν ἐκ λευκοῦ διαστίκτου μαρμάρου, ἧς τοὺς τριπλοῦς ἐκ φλωρεντίνου ὀρειχάλκου κρουνοὺς ἀποτελοῦσι τρίτωνες κρατοῦντες φανταστικὰς χελώνας. Τοῦ δὲ εἰσερχομένου τὸ βλέμμα θαμβοῦσιν εὐθὺς αἱ μεγάλαι χρυσοῦφαντοι αὐλαῖαι τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, τὰ φλαμανδικὰ κεντήματα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου, αἱ ἐκ μαρμάρου προτομαί, τὰ ἐκ μαλαχίτου ἀγγεῖα, καὶ οἱ πίνακες τῆς νέας ἰταλικῆς σχολῆς. Ἐν μέσῳ τῶν πολυτίμων ἐκείνων σκευῶν διακρίνει τις ἓξ ἀνακλιντῆρας καὶ ἓξ καθίσματα ἐκ γεγλυμμένου ἐπιχρύσου ξύλου, κοσμούμενα διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ

ἀετοῦ, καὶ προερχόμενα ἐκ τοῦ μεγάρου τοῦ Α΄ Ναπολέοντος ἐν τῇ νήσῳ Ἔλβα.

« Πλὴν αὐτῶν ὁ πρίγκηψ Ἀνατόλιος εἶχεν ἱδρύσει ἐν τῷ Ἁγίῳ Δονάτῳ ἀληθὲς ναπολεόντειον Μουσεῖον, ἐν ᾧ ὁλόκληρος σχεδὸν ἐκπροσωπεῖται ἡ τῶν Βοναπαρτῶν γενεά. Οὕτως ὑπάρχουσιν ἀναγεγραμμένα καὶ ἠριθμημένα ἐν τῷ καταλόγῳ : τρίχες τοῦ Α΄ Ναπολέοντος, τοῦ βασιλέως τῆς Ῥώμης, τοῦ βασιλέως Ἰωσήφ, εἷς ὀδοὺς τοῦ Α΄ Ναπολέοντος παιδός, καὶ χαρτοπίεστρον ἐκ τεμαχίου ἀμμοκονιάσματος τοῦ τάφου του ἐν Ἁγίᾳ Ἑλένῃ.

« Μακρὰς ὥρας δύναταί τις νὰ δαπανήσῃ φυλλομετρῶν τὸν κατάλογον, οὗτινος μέγιστον μέρος κατέχουσιν ἰδίως οἱ πίνακες. Ἔργα τοῦ Rembrandt, τοῦ Téniers, τοῦ Ruysdaël, τοῦ Van Dyck, τοῦ Rubens, τοῦ Τιτιανοῦ, τοῦ Κορρεγίου καὶ ἄλλων νεωτέρων πληροῦσι τὰς πινακοθήκας τῆς ἐπαύλεως Δεμίδωφ· ἀφθονοῦσι δὲ μάλιστα οἱ πίνακες τῆς φλαμανδικῆς σχολῆς. Ἐκτὸς δὲ τῶν καλλιτεχνικῶν τούτων ἀριστουργημάτων, βρίθουσιν ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν τοῦ Ἁγίου Δονάτου κειμήλια ἱστορικά, σπάνια καὶ βαρύτιμα, ὁποῖα ἐν παραδείγματι ὁ νυμφικὸς νάρθηξ, ὃν ὁ ΙΔ΄ Λουδοβῖκος παρήγγειλεν εἰς τὸν Boule ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ μεγάλου Δελφῖνος, καὶ τὸ ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ΄ σχεδιασθὲν καὶ εἰς τὴν μνηστὴν αὐτοῦ Μαρίαν Ἀντωνιέτταν προσενεχθὲν μουσικὸν ἀναλόγιον ἐκ σφυρηλάτου καὶ ἐκτύπου σιδήρου ».

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ ἡγεμονικὴ ἔπαυλις, ἧς τὸ περιεχόμενον διεσκορπίσθη ἤδη τῇδε κακεῖσε, ἁρπαγὲν ἐναμίλλως ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν μουσείων καὶ τῶν πλουσίων συλλογέων.

Σημειοῦμεν ἐν τέλει τῶν ὀλίγων τούτων γραμμῶν, ὅτι ἡ πώλησις τῶν εἰκόνων ἀπέφερε πλείονα τῶν τριῶν ἑκατομμυρίων φράγκων, καὶ διήμερος δημοπρασία μέρους μόνον τῶν λοιπῶν κειμηλίων ἐν περίπου καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ *)

Ἂς λέγωσιν ὅ,τι θέλουσιν οἱ νεώτεροι κατὰ τῶν ἐνθυμουμένων τὰ παλαιά. Ἂς καλῶσιν αὐτοὺς πρεσβύτας ἢ πρεσβυτίζοντας, καὶ ἂς μειδιῶσι τὸ αὔταρκες τῆς σημερινῆς νεότητος μειδίαμα πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῆς μνήμης των καὶ τὸ φιλόμυθον τῶν χειλέων των.

Αὐτοὶ ἀτενίζουσι πρὸς τὸ μέλλον, καὶ ἐκεῖνοι βλέπουσιν ὀπίσω πρὸς τὸ παρελθόν.

Αὐτοὶ ἔχουσι τὸ εὔελπι βλέμμα προσηλωμένον πρὸς τὴν ἐν ἀπόπτῳ λαμπυρίζουσαν καὶ μακρυνομένην πάντοτε καὶ πάντοτε διωκομένην ψευδοφάνειαν τῆς εὐτυχίας, ἐκεῖνοι δέ, ἰαθέντες ἴσως πλέον ἀπὸ τῆς πλάνης, ἀναμετροῦσι πόσους παρῆλθον παραγνωρισθείσης εὐτυχίας σταθμούς, εἰς πόσας γωνίας ἐσταμάτησαν παρακολουθοῦντες τὸ φέγγον ἄστρον τῆς ἐλπίδος, ποσάκις ἐκάθισαν ὑπὸ τῆς εὐδαιμονίας τὴν δροσερὰν σκιὰν χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσωσι, ποσάκις ἐπέταξεν ἐπὶ τὰς ξανθὰς αὐτῶν κεφαλὰς ἡ χρυσαλλὶς ἣν ἐνόμιζον μακρὰν αὐτῶν ἱπταμένην.

Εἶνε τόσον ὡραῖοι, τόσον γοητευτικοί, τόσον σκιεροὶ καὶ δροσώδεις οἱ σταθμοὶ αὐτοὶ τοῦ παρελθόντος! Καὶ ὅσον χωρεῖ τις πρὸς τὰ ὀπίσω, τόσον αἰσθάνεται τὸ στῆθος αὐτοῦ εὐρυνόμενον, οἱονεὶ πρὸς αὔραν ποντίαν μακρόθεν ἐρχομένην, τόσον ἀναθαλπομένην τὴν καρδίαν του ἀπὸ τοῦ θερμοῦ ῥεύματος τῶν παρωχημένων χρόνων.

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων τῆς 25 Δεκεμβρίου 1893.

* *
*

Ὦ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας!

Τίς θὰ εἴπῃ τὸ θέλγητρόν σας τὸ ἀνεκλάλητον, καὶ τίς θὰ παραστήσῃ τὴν μαγείαν τῆς μυροβόλου σας ἀτμοσφαίρας;

Ποία θὰ συγκρατήσῃ μνήμη καὶ ποία θὰ ἐκφράσῃ γλῶσσα τὸ ἄρωμα ἐκεῖνο τῆς στοργῆς, ὅπερ περιέβαλε τὴν κοιτίδα τοῦ παιδίου, τὸ γόητρον ἐκεῖνο τῶν μυθικῶν παραδόσεων, δι' ὧν ἡ μάμμη ἐδαυκάλησε τὰ ἀφυπνοῦντα πρὸς τὴν ζωὴν ὠτά του, τὴν μεθυστικὴν ἐκείνην ὀσμὴν τοῦ ἐν παραμοναῖς ἑορτῶν καιομένου πρὸ τῶν εἰκόνων λιβάνου, τὸ μακρὰν ἐκεῖ, εἰς τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου, πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου φεγγοβολοῦν ὑπότρομον ἄστρον τοῦ ἀσβέστου κανδηλίου, τὴν εὐωδίαν τῶν ἐξ ἁγιάσματος διαβρόχων λουλουδίων τοῦ Σταυροῦ καὶ τῶν Βαΐων τοῦ Λαζάρου, τὴν ἑορτάσιμον στολὴν τοῦ οἴκου κατὰ τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς, καὶ τῶν καινουργῶν φορεμάτων τὴν λάμψιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς νυκτερινῆς λειτουργίας ἀγαλλίασιν;

Ὅταν λευκανθῇ ὑπὸ τῶν χειμώνων ἡ κεφαλὴ καὶ ῥικνωθῇ ἀπὸ τοῦ βίου ἡ καρδία, ὅταν ἀπομάθῃ ὁ ἀνὴρ τὸν οὐδὸν τῆς ἐκκλησίας, διότι ἀπέμαθεν ἤδη ὁ ἐξευρωπαϊσθεὶς ἕλλην τὰ πάτρια, ἐκεῖ, εἰς τὴν μακρινὴν ἐκείνην χώραν τῶν πρώτων ὀνείρων καὶ τῆς πρώτης χαρᾶς ζητεῖ πάλιν ἄσυλον ἡ ῥιγοῦσα φαντασία, ἐκεῖθεν δανείζεται φῶς ἡ μνήμη, ὅπως συγκεράσῃ τὸ λυκόφως τῆς ἑσπέρας, καὶ θέρμην τὸ στῆθος, ἵνα ταχύνῃ τοὺς ἀραιούς του παλμούς.

* *
*

Δὲν ἠξεύρω ἂν ἑορτάζουσι σήμερον οἱ ἡλικιῶταί μου ὡς ἑωρτάζομεν ἡμεῖς παιδία. Ἀμφιβάλλω. Ἀλλὰ καὶ τίς ἑορτάζει πλέον τώρα ὡς ἑώρταζε πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν; Ἑορτάζει μόνον σήμερον τὸ ἡμερολόγιον, καὶ οἱ ἄνθρωποι τὸ παρακολουθοῦσι τυπικῶς. Σημαίνουν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐξυ-

πνίζουσι πλέον. 'Αναμέλπουσι πρωΐ πρωΐ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν οἰκιῶν μας τὰ παράφωνα μέλη των οἱ πλανόδιοι μουσικοί, ἀλλὰ δὲν ψάλλουν ὅμως πλέον τὸν ὕμνον τῶν Χριστουγέννων τὰ παιδία εἰς τὰς συγγενικάς των οἰκίας. 'Αγοράζομεν ξανθοὺς σακχαροζύμους ἄρτους ἀπὸ τὰ σακχαροπλαστεῖα, ἀλλὰ δὲν ζυμόνομεν πλέον κατ' οἴκους τὰ χριστόψωμα.

Ἄλλοι, ξένοι, μεριμνῶσι σήμερον νὰ παρασκευάσωσι δι' ἡμᾶς τὴν χαράν, καὶ ἡμεῖς τὴν εὑρίσκομεν ἑτοίμην καὶ τὴν ἀγοράζομεν προχείρως, διότι οὔτε συλλογιζόμεθα, οὔτε καιρὸν ἔχομεν νὰ τὴν ἑτοιμάσωμεν μόνοι μας.

* *
*

'Ελᾶτε,... δότε μου δι' ὀλίγας στιγμὰς τὴν χεῖρά σας, καὶ ἀναδράμωμεν ὁμοῦ τὴν ὡραίαν ἀτραπὸν τοῦ παρελθόντος. 'Ελᾶτε νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὀλίγον τὰ παλαιά, καὶ ἀφοῦ δὲν εὐκαιροῦμεν ἡμεῖς σήμερον νὰ ἑτοιμάσωμεν μόνοι μας τὴν χαράν μας, ἂς ἀναφυσήσωμεν κἂν εἰς θάλπουσαν φλόγα τὸν σπινθῆρα τῆς παιδικῆς ἡμῶν εὐφροσύνης, ἣν παρεσκεύαζον δι' ἡμᾶς καὶ δι' αὐτοὺς οἱ γονεῖς μας.

'Ενθυμεῖσθε τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων εἰς τὸν πατρικόν σας οἶκον ;

Πρωΐ πρωΐ ἠγείρετο ἡ μήτηρ, πρὸ τῆς ὑπηρετρίας πολλάκις, διὰ νὰ ζυμώσωσι καὶ πλάσωσι τὰ χριστόψωμα. 'Εζύμονεν αὐτή, ἀλλὰ τὰ ἔπλαττεν ὅμως ἐκείνη πάντοτε, μὲ τὰς ἰδίας της χεῖρας. Πλησίον της ἐκεῖ ἡπλοῦτο ἀστράπτων ἐκ λευκότητος ὁ πλάστης, καὶ παρ' αὐτὸν τὸ λευκασμένον ἤδη ἀφ' ἑσπέρας σησάμιον καὶ πλυμένα, καθαρισμένα τὰ μικρὰ καὶ στρογγύλα καρύδια. Ποσάκις ἠγέρθημεν ἀκροποδητὶ ἀπὸ τῆς θερμῆς ἡμῶν κοιτίδος, διότι ἀφύπνισεν ἡμᾶς ὁ ἐν τῷ μαγειρείῳ κρότος, κ' ἐνεδύθημεν ταχεῖς, καὶ διωλισθήσαμεν ὑπὸ τὴν ποδιὰν τῆς μητρός, κ' ἐπροβάλομεν αἴφνης τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τὴν σκάφην, διὰ νὰ ἴδωμεν ἐξερ-

χόμενα ἐξ αὐτῆς τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ λευκὰ ἐκεῖνα καὶ ποικιλόσχημα ἀρτίδια, ὧν ἐξελέγομεν ἤδη καὶ ἐματιάζαμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο εἰς προσεχῆ τῶν ὀδόντων μας χρῆσιν. Ἐφώναζεν ἡ καλὴ μήτηρ, μᾶς ἐμάλλονε, μᾶς ἔλεγεν ὅτι θὰ κρυώσωμεν, ἀλλὰ τίς τὴν ἤκουεν; Ἐνηγκαλιζόμεθα τὰ γόνατά της, προσεποιούμεθα πρόχειρον κλαυθμηρισμόν, κ' ἐμέναμεν ἐκεῖ μέχρι τέλους, μέχρις οὗ σκεπασθῇ ὑπὸ θερμὰ καλύμματα τὸ ζυμωτὸν καὶ ἀνάψῃ ὁ φοῦρνος.

* *
*

Ἔπρεπεν ἔπειτα — τὸ ἐνθυμεῖσθε; νὰ ἐπαναλάβωμεν κατ' ἰδίαν — ἄχ, ποσάκις ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπαναλάβωμεν! — καὶ νὰ μάθωμεν ἀπ' ἔξω τὰ Χριστούγεννα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐλέγομεν τὸ βράδυ εἰς τῶν θείων καὶ συγγενῶν τὰς οἰκίας. Καὶ δὲν ἦτο μόνον ἀγώνισμα εἰς τὸ παραχρῆμα ἡ κοπιώδης ἐκείνη ἀσχόλησις, ἀλλὰ καὶ κτῆμα καὶ χρῆμα πολλάκις· διότι ἂν ἡ καλὴ θεία ἀντήμειβε συνήθως τοὺς μικροὺς ἑορτασίμους ψάλτας μὲ ἓν ξανθὸν χριστόψωμον, ἀλλ' ὁ θεῖος, ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος θεῖος, εἶχε πολλάκις καὶ εἰκοσιπενταράκια εἰς τὸ θυλάκιόν του ταμιευμένα, καὶ ἀφοῦ ἔβρεχον τῆς θείας τὰ φιλήματα ἐπὶ τὰς παρειὰς τῶν μικρῶν ὑμνολόγων, ἔβρεχον ἔπειτα εἰς τὰ θυλάκια τῶν περισκελίδων των τὰ μικρὰ ἐκεῖνα ἀργυρᾶ κέρματα, τὰ ὁποῖα τόσον ἐγυάλιζαν, καὶ τὰ ὁποῖα σήμερον ἀπέκλεισε — φεῦ! — εἰς τὰ νομισματικὰ μουσεῖα ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία.

Πῶς ἐκροτάλιζον ἐντὸς τῶν θυλακίων μας τὰ χαριτωμένα ἐκεῖνα μικροσκοπικὰ νομίσματα, καὶ πῶς ἀνεπήδα ἐκ χαρᾶς τὸ στῆθος, καὶ πῶς ἠκτινοβόλουν οἱ ὀφθαλμοί μας, ὅτε ἐπιστρέφοντες οἴκαδε ἐπεδεικνύομεν εἰς τὴν μητέρα τὸ πλούσιον θέρος τῆς ὑμνολογικῆς ἡμῶν ἐκδρομῆς!

* *
*

Ἀλλ' ἔπρεπε τότε πλέον — ἦτο ἀργὰ — νὰ κατακλιθῶμεν ἐνωρίς, — τὸ ἐνθυμεῖσθε ; — διὰ νὰ ἐξυπνήσωμεν πρωΐ, πρὶν φέξῃ, νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν λειτουργίαν. Δὲν ἐγίνοντο τότε δύο, ἀλλὰ μία μόνη. Οἱ ἀπολίτιστοι ἔτι Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ἀνάγκην δευτέρας.

Πόσον ἀργὰ κατέβαινεν ὁ ὕπνος εἰς τὸ προσκέφαλόν μας, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἔσφιγγεν ἡ κλειστή μας παλάμη τὰ ἀργυρᾶ τῶν θείων κέρματα ! Καὶ ὅτε τέλος κατέβαινε καὶ ἔκλειε τὰ κουρασμένα μας βλέφαρα, πόσα δὲν ἀνέπλαττεν ὄνειρα μὲ τὰ κέρματα ἐκεῖνα ἡ ἀκατάπονος ἡμῶν φαντασία !

Ἀλλὰ τὴν ἀργυρᾶν ἐκείνην ὅλην καὶ μειδιῶσαν φαντασμηγορίαν διέκοπτεν αἴφνης ἡ χαρμόσυνος κωδωνοκρουσία τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ παρὰ τὴν κλίνην ἡμῶν ὠρθοῦτο διὰ μιᾶς ἡ ἱλαρὰ μορφὴ τῆς μητρός.

— Ἐλᾶτε ! σηκωθῆτε νὰ σᾶς ἐντύσω.

Καὶ ἐξήγοντο τότε ἀπὸ τοῦ μοσχοβολοῦντος ἐκ λιβανωτίδος κιβωτίου αἱ νεορραφεῖς ἡμῶν στολαὶ μὲ τὰ ἐπίχρυσα κομβία, τὰς ὁποίας ἑβδομάδας ὅλας εἶχεν ἀγρυπνήσει ῥάπτουσα ἡ καλὴ μήτηρ. καὶ ἐκομίζοντο ἀπὸ τῆς κρύπτης των τὰ νεοτευχῆ σανδάλια, καὶ ἤρχιζεν ἡ πανηγυρικὴ ἐνδυμασία μεγάλων καὶ μικρῶν.

Ὁ πατὴρ ἐφόρει τὴν χιονόλευκον φουστανέλλαν του, ἡ μήτηρ τὴν μεταξωτήν της ἐσθῆτα, ἡ γραῖα μάμμη περιεβάλλετο τὸ σισυρωτόν της κοντογούνιον, καὶ ἡμεῖς ἐσκιρτῶμεν τριγύρω των, τρίζοντες θριαμβευτικῶς τὰ καινουργῆ μας ὑποδήματα.

Ἦτο ἑορτή, ἦτο πανήγυρις ἀληθὴς αὐτὴ καὶ μόνη ἡ πρὸς ἑορτὴν παρασκευή.

Ὁ ὑπηρέτης ἀνῆπτε τέλος τὸ μικρὸν φανάριον — ποῦ φωταέριον τότε εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν ! οὐδὲ τὸ πετρέλαιον εἶχεν ἔτι ἀντικαταστήσει τοὺς σπανίους ἐξ ἐλαίου φανοὺς ὀλίγων ὁδῶν τῆς πόλεως — · καὶ ἡ συνοδεία ἐξεκίνει διὰ τὴν ἐκκλησίαν.

* *
*

Ἔβρεχεν ἢ ἐχιόνιζε, βορρᾶς ἔπνεε παγερὸς ἢ βίαιος νότος, — ἀδιάφορον. Τὸ βῆμά μας ἦτο φαιδρὸν καὶ ὑπόπτερον· θερμὸν καὶ πάλλον ἐκ χαρᾶς ἦτο τὸ στῆθος.

Ἡ φωτεινὴ τῆς ἐκκλησίας θύρα ὑπεφαίνετο ἤδη μακρὰν ἀκτινοβολοῦσα εἰς τὸ σκότος, ὡς τὸ ἄστρον τῶν Μάγων, καὶ πυκναὶ παρήρχοντο δι' αὐτῆς αἱ μελαναὶ σκιαὶ τῶν εὐσεβῶν.

Τὸ φῶς ηὔξανε βαθμηδὸν, ἐφεγγοβόλει μετ' ὀλίγον ἡ ὁδός, καὶ νέφος εὐῶδες μοσχολιβάνου ἐξεχύνετο ἀπὸ τοῦ νάρθηκος.

Ὦ ! τίς θὰ λησμονήσῃ — τὴν ἐλησμονήσατε σεῖς; — τὴν ἄρρητον ἐκείνην μαγείαν, τὴν ἀπὸ τῶν καιομένων λαμπάδων καὶ τοῦ καπνίζοντος λιβανωτοῦ, τὴν ἀνεξήγητον καὶ μέχρι μυχῶν τῆς καρδίας εἰσδύουσαν μελωδικὴν δόνησιν ἀπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐκείνης ψαλμωδίας·

« Ἡ γέννησίς σου, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ » τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως ! »

Περιβομβεῖ ἔτι τὰ ὦτά μου ἀπὸ χρόνων παλαιῶν τὸ βαρὺ ἐκεῖνο καὶ ὑψηλὸν μέλος, καὶ φρίσσει ἐξ ἀρρήτου συγκινήσεως ἡ καρδία μου ἐκ μόνης τῆς ὠχρᾶς αὐτοῦ ἀναμνήσεως.

* *
*

Συμβαίνει καὶ εἰς σᾶς τὸ ἴδιον ;

Καὶ πῶς ἄλλως εἶνε δυνατόν ;

Ὅσον καὶ ἂν ἤμβλυνεν ὁ χρόνος τὴν μνήμην σας, ὅσον καὶ ἂν ἐστόμωσαν οἱ καιροὶ καὶ ἡ πολύσαλος τύρβη τοῦ βίου τὸ αἴσθημά σας, ὅσον καὶ ἂν σᾶς ἰσοπέδωσεν ὁ πολιτισμὸς ἢ σᾶς ἐψύχρανεν ἡ ἀδιαφορία, μένει ὅμως — καὶ τοῦτο εἶνε ἡ ἀληθὴς τῆς ψυχῆς σας ζωή, τοῦτο εἶνε τὸ κάλλιστον τοῦ βίου σας ἄρωμα — μένει ἔτι εἰς τὰ μύχια βάθη τῆς καρδίας σας ἡ εὐωδία ὅλη τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς μένει καὶ εἰς τὸ κενὸν φιαλίδιον τοῦ ἐξατμι-

σθέντος μύρου τὸ ἄρωμα. Ἀπὸ τῆς εὐωδίας αὐτῆς ἠντλήσατε πολλάκις πνοήν, ἀναβαίνοντες τὴν ἀνάντη ὁδὸν τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τῆς δρόσου τῶν παιδικῶν σας ἀναμνήσεων ἀναψύχετε πολλάκις τὰ ἀπὸ τῆς καυστικῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ καθ' ἡμέραν ἀγῶνος ξηραινόμενα χείλη σας.

Τοῦτο πράξατε καὶ σήμερον, ἂν σᾶς λείπῃ νωπὴ χαρά. Ἂν δὲν δύνασθε νὰ ἑορτάσετε ἑλληνικὰ Χριστούγεννα, ἑορτάσατε κἂν Ἀναμνήσεις Χριστουγέννων.

ΤΑ ΔΩΡΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ*)

Θὰ σᾶς τὰ ἔλεγα Ἐ π ι ν ο μ ί δ α ς, ὡς τὰ ὀνομάζει ὁ γαστρίμαργος δειπνοσοφιστὴς Ἀθήναιος — ὁ πρῶτος ἕλλην συγγραφεὺς ὅστις τὰ μνημονεύει, — ἂν δὲν ἐφοβούμην, ὅτι ἐκ τῆς ὡραίας αὐτῆς ἑλληνικῆς λέξεως πλανώμενοι, θὰ τὰ ὑπελαμβάνετε παλαιὰν ἑλληνικὴν ἐφεύρεσιν. Ὄχι, δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς. Καὶ ἂν εἶσθε καὶ σεῖς ἐκ τῆς πολυαρίθμου τάξεως τῶν σήμερον φορολογουμένων, δὲν ἔχετε — ὅπως εἰς τόσα ἄλλα πράγματα — τὴν παρηγορίαν νὰ εἰπῆτε κἂν, ὅτι καὶ αὐτὴν τὴν κακὴν συνήθειαν τὴν ἐκληρονομήσαμεν παρὰ τῶν προπατόρων ἡμῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὴν νεκρὰν πλέον καὶ ἀνεκτικὴν ἐπομένως ῥάχιν ἐφορτώσαμεν καὶ φορτόνομεν καθ' ἡμέραν τόσας μας ἁμαρτίας.

Τὴν δαπανηρὰν αὐτὴν συνήθειαν τῆς σημερινῆς ἡμέρας, τὴν τόσον ὡραίαν διὰ τοὺς λαμβάνοντας καὶ τόσον πολλάκις δυσάρεστον διὰ τοὺς μὴ δυναμένους νὰ δώσωσιν, ὀφείλει ὁ νεώτερος κόσμος εἰς τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες, φαίνεται, ἦσαν πολὺ πλέον τῶν προγόνων ἡμῶν διατεθειμένοι εἰς τὸ νὰ δίδωσι καὶ νὰ δέχωνται δῶρα. Αὐτοὶ ἐκανόνισαν πρῶτοι τὴν σημερινὴν δωροφορίαν, τελουμένην πανηγυρικῶς κατὰ τὰς Καλάνδας τοῦ Ἰανουαρίου — ὅθεν καὶ τὰ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος περισωζόμενα ἔτι Κάλανδα, — καὶ παρ' αὐτοῖς, ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων, προσέφερον σήμερον δῶρα οἱ κατώτεροι συνήθως πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς κυρίους των, οἱ πελάται πρὸς τοὺς πάτρωνας αὐ-

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐ φ η μ ε ρ ί δ ι τ ῶ ν Σ υ ζ η τ ή σ ε ω ν τῆς 1 Ἰανουαρίου 1894.

τῶν, ὁ λαὸς αὐτὸς πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας, πολλάκις δὲ καὶ οἱ φίλοι πρὸς τοὺς φίλους.

Ἀλλὰ φθάνει ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἀρχαιολογία· εἶνε τόσον ἄφθονος σήμερον ἐν Ἑλλάδι — μετὰ τὴν γενομένην μάλιστα νομοθέτησιν τετραπλῆς ἱστορικῆς ἕδρας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, — ὥστε οὔτε ἀξίαν θὰ εἶχε τὸ δῶρόν μου διὰ τοὺς ἀναγνώστας, καὶ ἄχαρι πάντως θὰ ἦτο καὶ δύσπεπτον πρὸς τὴν σημερινὴν ἡμέραν.

* *
*

Περιμένετε νὰ λάβετε δῶρα ;

Ἡ ἑτοιμάζεσθε νὰ δώσετε ;

Αὐτὸ εἶνε σήμερον τὸ σπουδαῖον, καὶ περὶ τοὺς δύο τούτους πόλους στρέφεται σήμερον καὶ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἡμερῶν ὁ κόσμος ὅλος τῶν σκέψεων ἡμῶν καὶ τῶν ὀνείρων. Δὲν περιμένω βεβαίως ἀπάντησιν εἰς τὰς δύο ἐκείνας ἐρωτήσεις, διότι τίς εἶνε σήμερον ὁ μὴ ἀνήκων συγχρόνως καὶ εἰς τὰς δύο ἐκείνας τάξεις, ὁ μὴ ἔχων νὰ δώσῃ, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐλπίζων συνάμα νὰ λάβῃ τὴν ἐπινομίδα του ;

Εἶνε μία τάξις, νεαρά, δροσερά, φαιδρά, πολυάριθμος, ταραχώδης, ἡ ὁποία ἔχει τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἀνεκλάλητον — ὅσον βροντοφώνως καὶ ἂν τὴν διαλαλῇ — νὰ λαμβάνῃ μόνον καὶ νὰ περιμένῃ δῶρα. Εἰς τὴν πολυάριθμον αὐτὴν στρατιὰν δὲν καταταssόμεθα πλέον, φεῦ ! ἀναγνῶστά μου, οὔτε σὺ οὔτ' ἐγώ· ἀλλὰ κατετασσόμεθα πάλαι ποτέ, κατὰ τοὺς εὐδαίμονας ἐκείνους χρόνους, ὅτε ὡμιλοῦμεν τόσον πολὺ καὶ ἐσκεπτόμεθα τόσον ὀλίγον, ὅτε ἐγελῶμεν δι' ἕνα μολύβδινον στρατιώτην καὶ ἐκλαίομεν δι' ἓν τεμάχιον σακχάρεως.

Τὴν ἐνθυμεῖσθε, τὴν μαγικὴν ἐκείνην ἐποχήν, ὅτε ἡ χθεσινὴ νὺξ μᾶς ἐφαίνετο χρόνος ὁλόκληρος μὴ δυνάμενος νὰ τελειώσῃ ; ὅτε, ἀντὶ νὰ κοιμηθῶμεν, ὠνειρευόμεθα μὲ ἀνοικτοὺς ὀφθαλμούς, καὶ συνεκροτοῦμεν μάχας μυριονέκρους μὲ τὰ ξύλινα τάγματα

τῶν στρατιωτῶν μας, καὶ ἐσαλπίζομεν τὴν δευτέραν παρουσίαν διὰ τερατοσχήμων σαλπίγγων, καὶ ἐξηροκαταπίνομεν ὅλην τὴν νύκτα φανταστικοὺς γλυκισμάτων σωρούς, καὶ παρεληροῦμεν πολλάκις τόσον καθ' ὕπνους, ὥστε μᾶς ἀφύπνιζεν ἡ μήτηρ, φοβουμένη μὴ ἔχωμεν πυρετόν ;

Ἂν τὴν ἐνθυμεῖσθε ! καὶ λησμονοῦνται ποτὲ αὐτὰ τὰ πράγματα ;

Ἥμισυς ἤδη παρῆλθεν αἰὼν ἀπὸ τότε, καὶ νομίζω ὅτι εἶνε χθές.

Θαῤῥῶ ὅτι βλέπω ἀκόμη, πέραν ἐκεῖ εἰς τὰ βάθη τοῦ ῥοδαλοῦ ὁρίζοντος τῆς παιδικῆς μου πρωτοχρονιᾶς, τὸ μικρὸν καὶ κατάστιλπνον φλωρίον, τὸ ὁποῖον μοῦ ἔδιδε πρωὶ πρωὶ ὁ πατήρ, τρίβων συνάμα καὶ ὀλίγον τὸν ψαρόν του μύστακα εἰς τὰ μάγουλά μου. Μοῦ φαίνεται ὅτι σφίγγω ἀκόμη εἰς τὰς ἀνεπαρκεῖς ἀγκάλας μου τὸ βουνὸν ἐκεῖνο τῶν παιγνιδίων, μὲ τὸ ὁποῖον μ' ἐφόρτονεν ἡ μήτηρ καὶ τῶν θείων τὸ πλῆθος, καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐκεῖ, ἐνώπιόν μου, ἀστράπτει ἔτι χρυσόδετος ἡ μικρὰ Σ ύ ν ο ψ ι ς, τὴν ὁποίαν μοῦ ἔφερεν ἡ ἀγαθὴ μάμμη, ἧς ἡ λιπόσαρκος ἀλλὰ τόσον τρυφερὰ καὶ τόσον ἔτι θάλπουσα χεὶρ ὡδήγει πᾶσαν Κυριακὴν τὸ παιδικόν μου βῆμα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐκκλησίας.

* *
*

Ἀλλ' ὁ καιρὸς ἐκεῖνος παρῆλθεν.

Ἐγείναμεν ἄνδρες, ἐγείναμεν γέροντες, καὶ ἂν δὲν ἔχομεν πλέον τὴν ἀμιγῆ ἀγαλλίασιν τοῦ λαμβάνοντος δῶρα, ἔχομεν ὅμως τὴν ἄλλην χαράν, τὴν ἀναθερμαίνουσαν τὰς ψυχραινομένας καρδίας, τὴν χαρὰν τοῦ δίδοντος.

Δύσκολος χαρά ! λέγουσιν ἐνδομύχως οἱ πλήρη μὲν ἔχοντες τὴν καρδίαν, ἀλλ' ἰσχνὸν τὸ βαλάντιον.

Βάσανος ἀληθής ! ἀφόρητος φορολογία ! φωνοῦσιν ἄλλοι, οἱ πλήρεις ἔχοντες τοὺς θυλάκους, ἀλλὰ κενὸν ὅμως τὸ στῆθος.

Ἐκεῖνοι δωροῦσι διότι θέλουσιν· οὗτοι δωροῦσι διότι ὀφείλουσιν.

Ἐκείνων προσφέρει ἡ θάλλουσα καὶ ἀνθοῦσα ψυχὴ δόσιν ὀλίγην τε φίλην τε, καὶ συνοδεύει τὸ δῶρον ἓν βλέμμα θερμὸν ἢ ἓν θερμότερον φίλημα.

Τούτων προσφέρει ἡ χεὶρ καὶ μόνη, ἢ καὶ αἱ δύο συγχρόνως, — διὰ νὰ μὴ ἀγνοῇ ἡ ἀριστερὰ τί ἔδωκεν ἡ δεξιὰ — καὶ τὴν δόσιν συνοδεύει αὐτάρκες καὶ αὐτάρεσκον μειδίαμα, προσδοκῶν μεγαλόφωνον τὴν εὐγνωμοσύνην.

* * *

Οὗτοι, οἱ κατ' ἀνάγκην φορολογούμενοι τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, οἱ δίδοντες διότι δὲν δύνανται νὰ κάμωσιν ἀλλέως, οἱ προσφέροντες τὰς ἐπινομίδας των ὡς πληρόνει τις τὴν ὀφειλήν του εἰς τὸν δημόσιον εἰσπράκτορα, ὑποτάσσονται εἰς τὴν σιδηρᾶν ἀνάγκην τῶν κοινωνικῶν των ὑποχρεώσεων, τῶν ὁποίων ἐζήτησαν καὶ φέρουσι περὶ τὸν τράχηλον τὸν κλοιόν. Δι' αὐτὸ δίδουσι μὲν εἰς τὸ φανερόν, ἀλλὰ γογγύζουσι πολλάκις ἐνδομύχως. Δι' αὐτὸ ἑορτάζουσι μὲν καὶ αὐτοὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, ἀλλὰ καταρῶνται ὅμως τὸ δαπανηρόν της ἔθιμον.

Αἰσθάνονται ἴσως ὠχράν τινα καὶ παροδικὴν χαράν, ἀλλ' ἡ χαρά των δὲν εἶνε ἀληθὴς χαρά, δὲν εἶνε τὸ ψυχικὸν ἐκεῖνο θάλπος, τὸ ὁποῖον αἰσθάνεταί τις ἀγαθοποιῶν, δὲν εἶνε ἡ δρόσος ἐκείνη τῆς εὐχαριστήσεως, ἥτις περιλούει τὸν σπείροντα χαράν, δὲν εἶνε ἡ μυχία καὶ γαληνιαία εὐχαρίστησις, ἥτις τόσον ἁπαλὰ θωπεύει τὴν καρδίαν τοῦ δημιουργοῦντος εὐτυχίαν. Ἡ μαλακὴ αὕτη καὶ πρασίνη χλόη δὲν φύεται δυστυχῶς πάντοτε ὑπὸ τὸ μέγα καὶ λαίμαργον δένδρον τοῦ πλούτου, οὗτινος αἱ ῥίζαι ἀπομυζῶσι πρὸς ἴδιον ὕψος καὶ μεγαλεῖον πᾶσαν ἰκμάδα τοῦ κύκλω ἐδάφους.

Ἡ χαρὰ τῶν οὕτω διδόντων εἶνε συνήθως ψυχρὰ θεραπευθείσης ματαιότητος ἀκτίς, καὶ οὐδὲν ἄλλο.

Καὶ δι' αὐτὸ χαρίζουσιν οὗτοι — ὅσοι χαρίζουσι — διὰ νὰ φανῶσι μᾶλλον, διὰ ν' ἀκουσθῶσι, διὰ νὰ θαυμασθῶσιν. Εἶνε ἴσως μεγάλα καὶ ἐπιφανῆ τὰ δῶρά των, ἀλλὰ δὲν τὰ δίδουσι μόνοι των· τὰ στέλλουσι διὰ τοῦ ὑπηρέτου των, ὥστε ἂν ὄχι ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς τοὐλάχιστον νὰ τὰ περιγράψῃ ἐν ἀνάγκῃ πρὸς δόξαν τοῦ δωρητοῦ· τὰ ἐκλέγουσι δὲ τοιαῦτα συνήθως, ὁποῖα νὰ μὴ κρύπτωνται, ἀλλὰ νὰ φαίνωνται τοὐναντίον μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῆς τραπέζης ὀρθούμενα, ἢ τὴν ἑστίαν κοσμοῦντα, ἢ ἀπὸ τῶν τοίχων κρεμάμενα.

Ἂν ποτε λάβετε τοιοῦτο δῶρον, διηγηθῆτέ το, περιγράψατέ το, σαλπίσατέ το, ἂν θέλετε νὰ λάβετε καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὅμοιον.

* *
*

Ἀλλὰ πόσοι ὅμως τῶν ἀναγνωστῶν μου ἀνήκουσι σήμερον εἰς τὴν τάξιν τῶν οὕτω διδόντων;

Ὀλίγοι εὐτυχῶς, — διότι καὶ πλειότεροι ἂν ἦσαν οἱ ἔχοντες ἄλλοτε τὰ θυλάκια πληρέστερα τῆς καρδίας των, ἱκανῶς ἐμερίμνησαν οἱ ἀναλώμασιν αὐτῶν ἐκπολιτίσαντες τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἀναστραφῶσι σήμερον αἱ ἀναλογίαι. Καὶ ἂν ἀληθεύει, ὅπως ἰσχυρίζονται πολλοὶ τῶν ἀπαισιοδόξων ψυχολόγων, ὅτι ὅσον ἐξογκοῦνται τὰ βαλάντια, τόσον ἀτροφοῦσιν αἱ καρδίαι, καὶ ὅσον ἐκεῖνα ἰσχναίνουσι, τόσον εὐρωστοῦσιν αὐταί, ἔστω ὕμνος τῷ πρωθυπουργῷ ἡμῶν, ὅτι πτωχύνας τοὺς Ἕλληνας ἐπλούτισε τὰς καρδίας των, καὶ γυμνώσας τοὺς ὤμους αὐτῶν ἐθέρμανε τὰς ψυχάς των.

Δότε λοιπόν, ἀγαπητοί μου ἀναγνῶσται, οἱ ἀπὸ τῶν φανταστῶν περισσευμάτων τῶν δημοσίων προϋπολογισμῶν ἀτροφήσαντες τὸ σῶμα, δότε ὡς ἐκεῖνοι, ὧν προσφέρει ἡ θάλλουσα καὶ ἀνθοῦσα ψυχὴ καὶ συνοδεύει τὸ δῶρον ἓν βλέμμα θερμὸν ἢ ἓν θερμότερον φίλημα.

Δότε ὅ,τι δύνασθε, μικρόν, ταπεινόν, ἀφανές, πενιχρὸν μὲν ἴσως ἀπὸ τοῦ ἐλλείμματος τοῦ θυλακίου σας, ἀλλὰ θερμὸν ὅμως ἀπὸ τῆς θερμῆς σας χειρός, καὶ θάλπον ἀπὸ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας σας.

Δότε μεθ' ὅσης χαρᾶς ἐλαμβάνετε ἄλλοτε ὅτε ἦσθε παιδία, καὶ θὰ ἰδῆτε πόσον ἡ χαρά σας εἶνε εὐκολος, πόσον μεθυστικὴ εἶνε ἡ ἐξ αὐτῆς ἀγαλλίασις.

Καταστήσατε πολλοὺς δι' ὀλίγων εὐτυχεῖς, καὶ δημιουργήσατε εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς εὐτυχίαν διὰ τῆς ξένης εὐτυχίας.

Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1880 *)

Ἀναντιρρήτως ἡ ποίησις δὲν ἔχει πολλὴν ἐξόδευσιν ἐν Ἀθήναις. Ὄχι διότι εἶνε ἐμπόρευμα ἀκριβὸν ἢ σπάνιον· Θεὸς φυλάξοι. Ποιηταὶ καὶ ποιήματα ἀφθονοῦσιν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὅσον καὶ τὰ κάρδαμα. Ἂν δὲ μάλιστα καταλογίσῃ τις— ὡς πρέπει νὰ καταλογίσῃ—εἰς τὴν τάξιν τῶν ποιητῶν τοὺς μὴ ἀναβαίνοντας μὲν τὴν ῥάχιν τοῦ ῥυθμικοῦ Πηγάσου καὶ διὰ πεζοῦ λόγου φθεγγομένους, ἀλλὰ νεφελοβατοῦντας ὅμως καὶ οἱονεὶ ἀπὸ τρίποδος πυθικοῦ σκοτεινὰ λέγοντας καὶ ἀκατανόητα, ἂν πρὸς τούτοις παραδεχθῇ ὁ τοῦ συρμοῦ σεβόμενος τοὺς νόμους, ὅτι ποίησις εἶνε ὁ διὰ λέξεων νοητῶν καταρτισμὸς νοημάτων ἀκατανοήτων, θέλει προχείρως καὶ ἀδιστάκτως πεισθῇ, ὅτι ποίησις εἶνε τὸ ἀφθονώτατον ἐμπόρευμα τῆς φιλολογικῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὅτι ἐπομένως κατὰ τὴν οἰκονομολογικὴν ἀρχὴν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, εἶνε καὶ τὸ εὐθηνότατον, εὐθηνότερον ἴσως καὶ αὐτῶν καὶ πολιτικῶν ἄρθρων τῶν ἐφημερίδων. E pur ἡ ποίησις, ἡ ποίησις ἡ τυπική, ἡ τὴν παραδεδομένην στιχηρὰν ἐσθῆτα περιβεβλημένη, ἡ ἐρρύθμως τριποδίζουσα καὶ δι' ὁμοιοκαταλήκτων λαλοῦσα, δὲν ἐξοδεύεται ἐν Ἀθήναις. Ἄπρατος καὶ ἀτίμητος περιφέρει διὰ τῆς ἀγορᾶς τὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολύθυρον αὐτῆς πορφύραν· ἐκχέει μάτην εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων τοὺς φλογερούς της στεναγμούς, καὶ ἄνελπις ἐπιδεικνύουσα εἰς ὄμματα ἀσυμπαθῆ τὴν ὠχρὰν τῶν παρειῶν της ἰσχνότητα, κενὰ σχεδὸν

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῆς 27 Ἰανουαρίου 1880.

πάντοτε ἀνασύρει τῶν ἀγγελιῶν της τὰ δίκτυα ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῶν εὐτραφῶν βαλαντίων. Πόθεν καὶ διατί ἐν Ἀθήναις ἡ φοβερὰ αὐτὴ ἀπρασία—τὸ γενικὸν αὐτὸ κεσάτι—τῆς στιχηρᾶς ποιήσεως, δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ ἐξετασθῇ. Θὰ ἦτο μὲν βεβαίως ἐπαγωγὸν τὸ θέμα, καὶ ἡ ἀνάπτυξίς του εὐάρεστος — ἐλπίζομεν —εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας· ἀλλ' ἡ περὶ αὐτὸ διατριβὴ θ' ἀπέβαινεν ἱκανῶς μακρά, καί, ἂν μή τι ἄλλο, θὰ παρέτρεπεν ἡμᾶς τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος, ὅπερ εἶνε ἀκριβῶς ἡ εὐχάριστος ἐξαίρεσις τῆς λυπηρᾶς ἐκείνης στασιμότητος τοῦ ποιητικοῦ ἐμπορίου, ἣν ἀπὸ ἐτῶν ἤδη πολλῶν θρηνοῦσιν οἱ ποιητικοὶ τῆς Ἑλλάδος ἱερεμίαι.

Ἂν ἡ ποίησις νηστεύει ἐν Ἀθήναις ὁλοκλήρου ἔτους τεσσαρακοστήν, ἔχει ὅμως ἀναντιρρήτως καὶ τὸ πάσχα της.

Τὸ πάσχα δ' αὐτὸ τῆς ποιητικῆς ἀθηναϊκῆς παραγωγῆς, καθ' ὃ ἡ πεζὴ συνήθως Σαχάρα τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης κατακλύζεται αἴφνης ὑπὸ πλημμύρας στίχων, καὶ στίχων μάλιστα mirabile dictu! ἀγοραζομένων καὶ πληρονομένων, εἶνε ἡ πρώτη τοῦ ἔτους. Τὴν χαρμόσυνον αὐτὴν ἡμέραν, ὅτε ὑπὸ τὴν ἀσφαλῶς προσδοκωμένην καὶ οὐδέποτε ὑστεροῦσαν ἀργυρᾶν τοῦ χρήματος βροχὴν ἀναθάλλει εἰς εὐθυμίαν καὶ ἀνακλαδοῦται εἰς χαρὰν πᾶσα κατήφεια καὶ πᾶσα σκυθρωπότης, ὅτε ὀνειρεύονται ὡς ἄνδρες τὰ παιδία καὶ ἀνασφριγῶσιν ὡς παιδία οἱ πρεσβῦται, ὅτε ἀντηχοῦσιν εἰς πᾶσαν οἰκίαν εὐφημίαι καὶ γέλωτες καὶ χαρμόσυνοι κραυγαί, καὶ παίζουσι πάντες, καὶ πάντες εὐθυμοῦσι, καὶ πάντες ἀνοίγουσι τὰ βαλάντιά των, ἵνα δώσωσι μᾶλλον ἢ λάβωσι, τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μοναδικὴν ἐπιτέλλει τέλος ἀκτὶς ἱλαρὰ θερμοῦ ἡλίου καὶ εἰς τῆς ὠχρᾶς ἑλληνικῆς ποιήσεως τὸ μέτωπον, ποτίζει Δανάης βροχὴ τὴν φθισιῶσαν κάλυκα τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως, καὶ οἱ στίχοι φύονται ἐν Ἀθήναις ὡς τὰ λευκάνθεμα εἰς τοὺς ἀγροὺς μετὰ τὰς πρώτας ἐαρινὰς βροχάς.

Εἶνε ὅμως ἀληθές, ὅτι τοῦ ζωογόνου ἐκείνου ὑετοῦ ὀλίγαι μόλις καὶ ἀραιαὶ ψεκάδες στάζουσι συνήθως εἰς τῶν ἀοιδῶν ἡμῶν καὶ

τρουβαδούρων τὰ αὐχμηρὰ βαλάντια, καὶ ὅτι αἱ πολὺ αὐχμηρότεραι διώρυγες τῶν διανομέων καὶ ὁδοκαθαριστῶν καὶ καπνοδοχοκαθαριστῶν καὶ ὑδρονομέων καὶ κλητήρων καὶ πάντων ὅσων, ἐλαχίστην μόνον τοῦ ῥεύματος μερίδα ἀφίνουσιν εἰς τὸν διψῶντα ἀγρὸν τῆς ἑλληνικῆς μούσης. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πενιχρὰ ποιητικὴ δεκάτη, ὁσάκις δὲν καταβάλλεται εἰς μικρὸν πινάκιον πλακούντων, ἢ ἰσχνόν τινα κοῦρκον, ἐξατμίζεται συνήθως εἰς νιφάδας ὑποσχέσεων, αἵτινες συντελοῦσι μόνον εἰς ἐπαύξησιν τῶν ἐλπιδοφόρων ἐκείνων νεφῶν, δι' ὧν τρέφονται κατ' ἀνάγκην τῶν ποιητῶν ἡμῶν οἱ ῥεμβασμοί. Τὸ γεγονὸς εἶνε λυπηρὸν βεβαίως, ἀλλ' οὐδόλως παράδοξον. Εἶνε ἁπλῆ μικρογραφία τῶν συμβαινόντων εἰς τὸν μεγάλον κόσμον, ὅπου πλουτοῦσιν οἱ ἐκδόται καὶ πένονται οἱ συγγραφεῖς, ὅπου τὸ χρῆμα τῶν ἀναγνωστῶν εἰσρέει μὲν ἄφθονον εἰς τῶν βιβλιοπωλῶν καὶ ἐκδοτῶν τὰ θυλάκια, σπάνιον δὲ μόλις καὶ πενιχρὸν συνήθως ὑπολείπεται διὰ τὰ ἰσχνὰ βαλάντια τῶν γραφόντων.

Ἡμεῖς χάριτι θείᾳ δὲν πάσχομεν ἔτι κατὰ τοσοῦτον μεγάλας διαστάσεις τὸ εὐρωπαϊκὸν αὐτὸ δυστύχημα, διότι δὲν ἀπεκτήσαμεν ἀκόμη ἐκδοτῶν ἀφθονίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀφθονίαν τῶν συγγραφέων μας. Ἀπεκτήσαμεν ὅμως ποιητάς, καὶ ἀπεκτήσαμεν καὶ διανομεῖς· οἱ δὲ διανομεῖς τρωγαλίζουσι παρ' ἡμῖν τὸ τίμημα τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας, ὅπως τρωγαλίζουσιν αὐτὸ ἀλλαχοῦ οἱ ἐκδόται.

Ἀλλὰ δυστυχῶς, — πικρὰ εἶνε ἡ ἀλήθεια, πλὴν εἶνε ἀλήθεια — οὐδ' αὐτὴν κἂν τὴν εὐγενῆ παρηγορίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ ἀθηναῖοι ποιηταί, ἣν ἐμπνέει εἰς τὰς μεγάλας καὶ ποιητικὰς καρδίας ἡ συνείδησις, ὅτι ἡ δυστυχία αὐτῶν γεννᾷ κἂν τὴν ξένην εὐτυχίαν.

Ὄχι! ὄχι, ἕλληνες ὑμνοπόλοι, ὄχι

μελιγηρύων τέκτονες κώμων,

ὄχι, φίλτατοι τῆς Μνημοσύνης υἱοί! δὲν εἶνε ἀληθές, ὅτι οἱ στίχοι

σας πλουτίζουσι τοὺς διανομεῖς αὐτῶν. Δὲν εἰξεύρω ἐν γένει, ἂν πλουτοῦσιν οἱ νέοι οὗτοι πλάνητες Ἰουδαῖοι τὴν πρώτην τοῦ ἔτους· ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι τὸ ὀλίγον ἐκεῖνο ἢ πολύ, ὅπερ εἰσρέει τὴν ἡμέραν αὐτὴν εἰς τὸ βαλάντιόν των, δὲν τὸ ὀφείλουσιν εἰς τοὺς στίχους σας, — καὶ μὴ πρὸς κακοφανισμόν σας. Εἶνε ἀληθές, ὅτι οἱ στίχοι σας περιβάλλουσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην δι' ἑορτασίμου ἐσθῆτος τὰς εὐχάς των, καὶ ὅτι αἱ εὐχαί των καλοπληρόνονται. Ὅσον ὅμως πληρόνουσιν οἱ διανομεῖς τοὺς στίχους σας, ἄλλο τόσον πληρόνουσι τοὺς στίχους των οἱ συνδρομηταὶ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ φορολογούμενοι τῆς πρώτης τοῦ ἔτους.

Τὸ ἀργύριον, δι' οὗ ἀνταλλάσσεται τὴν πρώτην Ἰανουαρίου πᾶν νωπὸν λευκὸν ἢ ποικιλόχρωμον φύλλον χάρτου, δὲν εἶνε τίμημα στίχων, ἀλλὰ τίμημα εὐχῆς, καὶ οὐδ' αὐτῆς ἴσως· εἶνε ἁπλῶς μικρὰ μερὶς τῆς γενικῆς φορολογίας, ἣν καταβάλλουσι πάντες πρὸς πάντας τὴν ἡμέραν ἐκείνην, μικροὶ πρὸς μεγάλους καὶ μεγάλοι πρὸς μικρούς, πλούσιοι πρὸς πένητας καὶ πένητες πρὸς πλουσίους, ἄλλοι μὲν εἰς εἶδος ἄλλοι δὲ εἰς χρῆμα, ἄλλοι εἰς λόγους καὶ ἄλλοι εἰς μειδιάματα. Ἂν ἡ εὐχὴ εἶνε στιχηρά, τόσον τὸ καλλίτερον, ἐννοεῖται, — διὰ σᾶς πρὸ πάντων, οἵτινες ἐξοδεύετε τέλος ἅπαξ τοῦ ἔτους τὸ εὐρωτιῶν σας ἐμπόρευμα· ἀλλὰ καὶ πεζὴ ἂν εἶνε, ἢ καὶ λείπει ὅλως, ἀδιάφορον· τὸ πρᾶγμα κατὰ βάθος εἶνε τὸ ἴδιον. Ἡ πρώτη τοῦ ἔτους μένει πάντοτε πρώτη τοῦ ἔτους, καὶ ὁ διανομεὺς δὲν θὰ στερηθῇ βέβαια τὴν δραχμήν του, διότι εἶχε τὴν φαεινὴν ἰδέαν νὰ στερηθῇ . . . . τοὺς στίχους σας.

Οὕτως ἔχουσι δυστυχῶς τὰ πράγματα σήμερον, καὶ πολὺ φοβοῦμαι μὴ αὔριον εἶν' ἔτι χείρονα, — ὑπὸ ἔποψιν ποιητικὴν ἐννοεῖται. — Δι' αὐτὸ δὲ καὶ πολλοὶ τῶν διανομέων ἀπέσεισαν ἤδη τὸν ποιητικὸν ζυγόν, καὶ εὔχονται διὰ πεζοῦ λόγου ὅ,τι ἔχουσι νὰ εὐχηθῶσι πρός τε τοὺς ἄλλους καὶ ἰδίως πρὸς ἑαυτούς, ἄλλοι δὲ πολὺ ἐπαναστατικώτεροι κατήργησαν ἐντελῶς τὰς εὐχὰς καὶ προσφέρουσι τὴν πρώτην τοῦ ἔτους εἰς τοὺς συνδρομητάς των ἓν ἡμερολόγιον π. χ. ἢ ἄλλον τινὰ πρόσφορον εὐαρχισμόν, καὶ ἄλλοι

νεωτεριστικώτεροι πάντων ἐγχειρίζουσιν ἁπλῶς . . . τὸ ἐπισκεπτήριόν των, λησμονοῦντες ὅμως μετριοφρόνως νὰ θλάσωσι τὴν γωνίαν του ἢ νὰ τὸ ἐγχειρίσωσι διπλοῦν, ὁσάκις ἀποτείνονται πρὸς ἐγγάμους. Συνησθάνθησαν, βλέπετε, οἱ ἄλλοτε τοσοῦτον πιστοὶ ἐκδόται τῆς καλανδικῆς ποιήσεως, ὅτι οὐδὲν οἱ στίχοι πρὸς τἄλφιτα, διότι μακρὰ ἴσως τοὺς ἐδίδαξε πεῖρα, ὅτι τὸ ἁγιοβασιλειάτικον δῶρον δὲν ἐμετρεῖτο πρὸς τοὺς στίχους αὐτῶν, ἀφοῦ ἐδίδετο πάντοτε πρὶν ἢ ἐκεῖνοι ἀναγνωσθῶσιν. Ἐννόησαν ὅτι τῶν συνδρομητῶν των ἡ γενναιοδωρία δὲν ἀνεπτύσσετο κατ' εὐθὺν λόγον πρὸς τὴν ἔμπνευσιν τῆς Μούσης, ἧς ἐγίνοντο chaperons, καὶ ἤρχισαν συλλογιζόμενοι φυσικῶς, ὅτι οἱ στίχοι εἶνε περιττοί. Δι' αὐτὸν δὲ ἴσως τὸν λόγον ἐξέπεσε βαθμηδὸν καὶ ἡ περισωθεῖσα ἐν ζωῇ ποίησις τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ἐκεῖ, ὅπου ἀπὸ πτώσεως εἰς πτῶσιν κατήντησεν ἐφέτος.

— Ἀφοῦ ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν ἦνε οἱ στίχοι μας, τὸ δῶρόν μας μένει πάντοτε τὸ ἴδιον, εἶπον καθ' ἑαυτοὺς οἱ διανομεῖς, περιττὸν εἶνε τοὐλάχιστον νὰ ἐκλέγωμεν τοὺς στιχουργούς μας.

— Ἀφοῦ ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν γράψωμεν, ὁ διανομεύς μας δὲν ζημιόνεται — εἶπον καθ' ἑαυτοὺς οἱ στιχουργοὶ — ἂς γράψωμεν ὅ,τι φθάσωμεν, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ὑπογράφομεν.

Καὶ . . . hinc illae... ineptiae.

Ἄλλοτε αἱ στιχηραὶ προσφωνήσεις, ἃς προσέφερον τὴν πρώτην τοῦ ἔτους οἱ διανομεῖς τῶν σπουδαιοτέρων ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ἦσαν πολλάκις ἔργα ἀληθοῦς ποιητικῆς ἀξίας· σπουδαῖαι μέν, ἀπετέλουν συνήθως ποιητικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἀπόσταγμα τῶν πολιτικῶν φρονημάτων τῆς ἐφημερίδος· εὐτράπελοι δέ, ἦσαν σάτυραι κοινωνικαί, πλήρεις ἅλατος καὶ εὐφυΐας, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀντανέκλων φάσιν τινὰ οἱανδήποτε τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ἱστορίας τοῦ τόπου. Ἀνεγινώσκοντο ἁπλήστως, ἐζητοῦντο, ἐσχολιάζοντο, καὶ οὐχὶ σπανίως ἐκρίνοντο ὁμοταγεῖς πρὸς τὰ κάλλιστα πολιτικὰ ἄρθρα τῆς ἐφημερίδος.

Τότε ὅμως τοὺς ποιητάς, οἵτινες ἔμελλον νὰ προσφωνήσωσι

τοὺς συνδρομητάς των, ἐξέλεγον οἱ συντάκται αὐτοὶ τῶν ἐφημερίδων. Βραδύτερον ἐπεκράτησε νὰ ἐκλέγωσιν αὐτοὺς οἱ διανομεῖς· σήμερον δὲ πολὺ φοβούμεθα ὅτι οἱ διανομεῖς ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ἢ καὶ ἐταυτίσθησαν ἴσως διανομεῖς καὶ ποιηταί.

Δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὰ παλαιά, ἵνα φέρωμεν ἀποδείξεις τῶν ἡμετέρων λόγων. Τὰ χαρίεντα ἐκεῖνα ποικιλόχροα φύλλα παρέσυρεν ἡ φορὰ τῶν χρόνων, ὡς ὁ νότος τοῦ Νοεμβρίου τὰ φαιὰ τοῦ φθινοπώρου φύλλα, καὶ ἐσφράγισε πρὸ πολλοῦ ἡ λήθη ὡς μνήματος βαρεῖα πλάξ. Ἂς ἀναδράμωμεν ὅμως εἰς τὰ πρόσφατα, ἄτινα ζῶσιν ἔτι νωπὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἡμῶν, καὶ ἂς ἀναθεωρήσωμεν μετὰ τοῦ εὐμενοῦς ἡμῶν ἀναγνώστου τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν, ἥτις προέκυψεν ἐφέτος ἐκ μέσου τῶν χιόνων, ὑπὸ τὸν ψυχρὸν καὶ παροδικὸν ἥλιον τῆς πρώτης Ἰανουαρίου. Ἡ ἐπιθεώρησις ἡμῶν δὲν θὰ ἦνε, ὡς ἐλπίζομεν, δυσάρεστος· ἴσως μάλιστα ἀποβῇ ἐπὶ τέλους καὶ διασκεδαστικὴ εἰς ὅσους λάβωσι τὴν ὑπομονὴν νὰ μᾶς παρακολουθήσωσιν.

Οἱ ὁδοκαθαρισταὶ τῶν Ἀθηνῶν δὲν εἶνε πλέον οἱ παλαιοί μας γνώριμοι. Ἤλλαξεν ἡ προϊσταμένη ἀρχή· ἤλλαξε τὸ ὑπηρετικόν της προσωπικόν· ἤλλαξαν φυσικῶς καὶ οἱ στίχοι του. Οἱ ἀφελεῖς ἐκεῖνοι παλαιοὶ στίχοι, ἔργον γνωστοῦ ποιητοῦ, δι' ὧν μᾶς ἐχαιρέτιζον ἄλλοτε·

Ἂν εἰς τὴν αὐλήν σας τύχῃ τὴν αὐγὴν ὅπου περνῶ
ἢ μικρόν τι σκουπιδάκι, ἢ νεράκι χθεσινό,
μὲ τὸ σάρωμά μου τρέχω, καθαρίζω τὴν αὐλή,
καὶ λαμποκοποῦν οἱ δρόμοι κι' ὅλα φαίνονται γυαλί.

ἐξέλιπον ἐφέτος. Μένουσι τεθαμμένοι τίς οἶδεν εἰς τίνος παυσανίου σκουπιδᾶ τὰ θυλάκια· ἀντ' αὐτῶν δὲ μᾶς ἀναγγέλλει γοργῶς τριποδίζων ὁ πατριωτικὸς λυρισμὸς τῶν νέων ὁδοκαθαριστῶν, ὅτι

. . . . *ἂν τὰ φέρῃ ὁ Θεὸς*
κ' ἡ χώρα μας αὐξήσῃ,

τότε κ' ἐμεῖς οἱ δύστυχοι
μ' αὐτὸ τὸ σάρωμά μας
θὲ νὰ σαρόνουμε παρᾶ,
κ' ὄχι σκουπίδια βρωμερά.

Ἔχουσι μέν, βλέπετε, πατριωτισμὸν οἱ ὁδοκαθαρισταί μας, ἀλλὰ συλλογίζονται ὅμως θυμοσόφως καὶ τὴν οἰκονομικὴν βελτίωσιν τοῦ μέλλοντός των.

Οἱ ὑπηρετομεσῖται — νεότευκτοι δημόσιοι λειτουργοί, ὡς ἠξεύρουν οἱ ἀναγνῶσται, — σαλπίζουσι πολεμιστήριον, καὶ καλοῦσιν ὁλόκληρον τὸ τάγμα των εἰς τὰ ὅπλα. Ἐγείρου, κραυγάζουσιν,

. . ἐγείρου, νὰ σὲ ἴδουν 'ς τὸ ποδάρι,
νὰ τρομάξουν ὅσοι τώρα σὲ φωνάζουν ξυπολιάρη.
Ἡ πατρὶς σὲ μᾶς ἀνήκει, καὶ ἂς γίνωμεν κομμάτια,
ἂς δουλεύουν 'ς τοὺς τυράννους ὅσοι ἔφτιασαν παλάτια !

Μὴ νομίσῃ δέ τις ὅτι δὲν ἔχουσι καὶ οὗτοι ἐνδόμυχόν τινα πόθον νὰ φτιάσουν παλάτια. Τοὐναντίον ! ἀπεπειράθησαν μάλιστα νὰ συναγάγωσι τὰ πρῶτα πρὸς τοῦτο κεφάλαια, φορολογοῦντες ἀνὰ πεντήκοντα λεπτὰ τὸ κεφάλι τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὰς ὑπηρετρίας μας· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἀστυνομία τὸ ἐμυρίσθη ἐγκαίρως . . . καὶ ἐκ τούτου ἴσως οἱ στίχοι των.

Τὸ αὐτὸ πολεμικὸν μένος ἐμπνέει ἐφέτος καὶ τὸν καπνοδοχοκαθαριστήν, ὅστις ὑπολαμβάνων, φαίνεται, τὰς καπνοδόχους ὡς Τούρκους, καὶ ἑτοιμαζόμενος νὰ ἱππεύσῃ — ὡς στρίγλα τις τῆς μεσαιωνικῆς μυθολογίας — ἐπὶ τοῦ σαρώθρου του, ἀναφωνεῖ πλήρης ἐνθουσιασμοῦ·

Χαίρετε ὅπλα θεϊκὰ καὶ σκοῦπα θαρραλέα !
Μοιάζεις τὸν ἀρειμάνιον κ' ὀξύθυμον ἱππέα.
Κ' ἐγὼ αὐτὸν θὰ μιμηθῶ, κι' ὡς λέων θὰ ὁρμήσω,
καὶ μὲ τὰ τζάκια θὰ πιασθῶ καὶ θὰ μονομαχήσω !

Μὴ τρομάζετε ὅμως διὰ τὰ τζάκια σας! Ὡς πολλοὶ συνήθως τῶν συγχρόνων ἡρώων, ὁ καπνοδοχοκαθαριστής μας τὸ λέγει ἀλλὰ δὲν τὸ κάμνει.

Οἱ ὑδρονομεῖς μας εἶνε εὐτράπελοι, ἐπέτυχον δὲ, φαίνεται, καὶ ποιητὴν διαβασμένον. Μᾶς ἐνθυμίζουσιν ἐν πρώτοις τοῦ Πινδάρου τὸ ἄριστον μὲν ὕδωρ, καὶ προσθέτουσιν ἔπειτα·

Ἀλλὰ σεῖς ζητεῖτε στίχους, διὰ τοὺς ἄλλους τί σᾶς μέλει;
Καὶ ἐξ ἄλλου πάλιν ὕδωρ καθαρὸν ἕκαστος θέλει.

Ἡμεῖς ὅμως δὲν εἴμεθα βέβαια τόσον ἄπληστοι οὔτε ἀδιάκριτοι. Ἂς μᾶς δώσουν τὸ δεύτερον καὶ ἂς κρατήσουν τὸ πρῶτον.

Οἱ ὑπηρέται τοῦ φωταερίου εὔχονται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν

. . . τὸ γκὰζ νὰ προφθάσῃ
τὴν πόλιν νὰ φωταγωγῇ καθὼς τῆς Βρεττανίας,
Λονδῖνον τὴν πρωτεύουσαν μεθ' ὑπερηφανείας.

καὶ κινοῦσι τὸν ἀναγνώστην νὰ οἰκτείρῃ τὴν μοῖράν των, ἥτις ἀπὸ περιηγητῶν τῆς βρεττανικῆς μεγαλοπόλεως ἐταπείνωσεν αὐτοὺς εἰς φανοκόρους.

Ἂς μεταβῶμεν νῦν εἰς τοὺς διανομεῖς τῶν ἐφημερίδων, παρατρέχοντες κατ' ἀνάγκην τὰς ἄχρους καὶ ἥκιστα διασκεδαστικὰς καίτοι παραδόξως πρωτοτύπους εὐχὰς τοῦ πολυπληθοῦς τάγματος τῶν παντοειδῶν κλητήρων καὶ ἄλλων μικροτέρων φορολόγων, εἰς οὓς προσετέθη ἐφέτος καὶ ὁ διανομεὺς τῶν συγγραμμάτων, ὅστις προλογίζων

Ἕνα χρόνο περιμένω νὰ προβῶ κ' ἐγὼ συντάκτης,
τὰς ἰδέας μου νὰ ἐκφράσω χάριν τοῦ κοινοῦ λαοῦ,

ἀντιγράφει κατόπιν ἓν ἄσμα γνωστὸν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας, τίς οἶδε παρὰ τίνος τῶν κυρίων του διδαχθεὶς τὴν τέχνην.

Ἂς ἀναφέρωμεν ὅμως ἐν παρόδῳ, διότι θὰ ἦτο κρῖμα ἀληθῶς νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον, τὸ στιχηρὸν μηνολόγιον τοῦ καφεπώλου τῆς Βουλῆς, ὅστις πανηγυρίζων δι' ἑνὸς τετραστίχου ἕκαστον τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἔτους, ἀποτείνει τὸ περιπαθὲς τοῦτο παράπονον εἰς τὸν Νοέμβριον·

Ποῦ τῆς ἐξοχῆς τὰ κάλλη,
ποῦ ἡ τόση ποικιλία;
Μὴν Νοέμβριος καϋμένε,
διατί τόση κακία;

Δὲν πρέπει δ' ἐπίσης νὰ λησμονηθῶσιν οἱ διανομεῖς τῶν θεατρικῶν προγραμμάτων, οἵτινες ἐν μέσῳ τριάκοντα ἐννέα πολυσχήμων θαυμαστικῶν καὶ ἐρωτηματικῶν σημείων, βεβαιοῦσι διὰ τῶν φοβερωτέρων στίχων, οἵτινες ἐγράφησαν ἀπὸ καταβολῆς Ἑλλάδος, ὅτι

ὅπως ἡ ῥάβδος ἡ ξηρὰ ἐβλάστησε κλωνάρια!
φωνάζει! ὁ Βασίλειος! ὁ τῆς Καππαδοκίας!
τοιουτοτρόπως δύναται καὶ ὁ διάδοχός μας,
νὰ πάρῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Μαύρου! Κων/τίνου!!
ὁ ἔνδοξος τῶν Γιγαντῶν? μέγας Καραϊσκάκης?
ἐκ τοῦ λαμπροῦ μνημείου του τοὺς Ἕλληνας εὐχᾶται..

Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐφημερίδων οἱ βάρδοι δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀστεῖοι οὔτε ὀλιγώτερον ἀκατανόητοι τῶν μνημονευθέντων ἤδη συναδέλφων των. Πολὺ φοβούμεθα μάλιστα, μὴ αἱ πλεῖσται τῶν προσφωνήσεών των ἐγράφησαν μετὰ προηγουμένην αὐτῶν συνεννόησιν.

Ἀκούσατε π. χ. ἕνα ἐξ αὐτῶν ἀποφαινόμενον ἱεροφαντικῶς·

Μέλαν εἶνε τὸ παρελθόν, πλῆρες πικρῶν ὀδύνων,
κάτοπτρον εἶνε ἀληθὲς σβεσθέντων μεγαλείων.
Εἶνε ὁ τάφος ὁ σκληρὸς ἑλληνικῶν ὀνείρων,
εἶνε παλαίστρα ἄδοξος τῶν φαύλων ὑπουργείων.
Φεύγει οἰκτρὸν τὸ παρελθὸν ὡς ὕδωρ καταῤῥέον,
τὸ μέλλον δὲ προσμειδιᾷ εὔελπι καὶ ὡραῖον.

Ἐννοήσατε τίποτε; Ὄχι, βέβαια. Οὔτ' ἐγώ.

Ἄκουσατε ἄλλον, εἰς ὃν ὁ ποιητικός του μετεωρισμὸς ὑπαγορεύει τὰς ἑξῆς ἀμίμητα·

Ὡς φωστὴρ τῆς ἀληθείας ἀνατέλλει νέος χρόνος.
Στρέψατε τὸ βλέμμα, φίλοι, πάντες κλίνατε τὸ γόνυ,
ἔκθαμβοι εἰς τὴν ἐλπίδα. ἣν προδόται ἀφῆκαν μόνοι,

καὶ μὴ τυχὸν ὑποθέσετε, ὅτι μεταβάλλω κατὰ κεραίαν μίαν τὸ κείμενον.

Ἄλλος, μετριοφρονέστερος τοὐλάχιστον, καὶ ἐκ προοιμίων ἐξευμενίζων τοὺς ἀναγνώστας του, λέγει ἐν ταπεινοσύνῃ·

....καὶ τώρα ἂν δὲν χύσω
στίφη ἐκλάμπρων ἰδεῶν καὶ σκέψεων μεγάλων,
πταίετε σεῖς οἱ θέλοντες τὴν λύραν νὰ τονίσω!

Δὲν ἐξηγεῖται ὅμως σαφέστερον, διατί τάχα θὰ πταίωμεν ἡμεῖς, ἂν ὁ κύριος αὐτὸς δὲν χύσῃ στίφη ἐκλάμπρων ἰδεῶν.

Τέταρτος καὶ πάντων ἀρειμανιώτατος βεβαιοῖ, ὅτι

Ἂν δὲ 'ματώσουμε τὴ γῆ, τὴν χώρα ποῦ ζητᾶμε,
τὸ ζήτημα δὲν ἔπεσε σὰν σῦκο νὰ τὸ φᾶμε.

Ἐδῶ σχόλιον δὲν χωρεῖ. Ὁ ἄνθρωπος, βλέπετε, ἐκφράζει καθαρώτατα τὴν ἰδέαν του.

Ἀρειμάνιοι εἶνε καὶ ἄλλοι βάρδοι, ἀλλὰ τὸ πολεμικὸν αὐτῶν

μένος ἔχει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐλεγειακὴν τὴν ἀπόχρωσιν, καὶ συγκιρνᾶται μᾶλλον μετά τινος δυσθυμίας ἐπὶ τῇ μέχρι τοῦδε ἀποτυχίᾳ τῶν ἑλληνικῶν ἐλπίδων. Τούτων οἱ στίχοι εἶνε οἱ σχετικῶς ὑποφερτότεροι ἐξ ὅσων ἔβρεξεν ἐφέτος ἡ πρώτη Ἰανουαρίου. Εἰς αὐτοὺς δὲ καταλέγονται οἱ ἑπόμενοι·

Ὁ ταχυδρόμος πέρασε, καὶ ταχυδρόμος φτάνει,
μὲ τὴ χαρὰ 'ς τὸ πρόσωπο καὶ μὲ τὴ λεβεντιά του.
Πόσαις δὲν ἔχει συμφοραίς, πόσαις πληγαὶς νὰ γιάνῃ,
καὶ πόσοι πόθοι δὲ ξυπνοῦν κρυφὰ 'ς τὸ πάτημά του!
Ἴσως ἀπὸ τὴς 'μέραις του λαμπρότερη μιὰ 'μέρα
θὰ ξημερώσῃ χαροπή, ἴσως εἶνε γραμμένο
ἐκεῖ ψηλὰ 'ς τὸν Ὄλυμπο, 'ς τὴν Ὄσσα ἐκεῖ πέρα
τὸ γαλαζένιο φλάμπουρο νὰ ἰδοῦμε στηλωμένο!

Δὲν μνημονεύομεν τῶν ἄλλων, διότι πάντες σχεδὸν εἶνε παράφρασις τῶν ἀνωτέρω, καὶ πλὴν τούτου φοβούμεθα μὴ κουράσωμεν ἐπὶ τέλους τὸν ἀναγνώστην. Ἂς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὅμως — κ' ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θὰ μετανοήσῃ διὰ τὴν ἄδειαν, — ἀφοῦ διετρέξαμεν μετ' αὐτοῦ ὅλην τὴν ἄνυδρον ἐκείνην Σαχάραν, νὰ σταματήσωμεν τὸ βῆμα εἰς μικράν τινα ὄασιν, τὴν μόνην δυστυχῶς, ἣν μᾶς παρέχει ἡ ἐφετεινὴ ποιητικὴ συγκομιδὴ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους. Εἶνε προσφώνησις ἱκετήριος ἀπόρου μαθητοῦ, καταλήγουσα εἰς τοὺς ἑπομένους καλοὺς στίχους·

Φεῦ, ἤμην ἄλλοτε κ' ἐγὼ υἱὸς καλῆς οἰκίας
ὅ,τι ζητῶ τὸ ἔδιδον . . . ἀλλὰ ἡ φωλεά μου
κατέπεσεν ὑπὸ πνοὰς ἀνέμου ὀλεθρίας,
καὶ ἤδη ἄρτον σᾶς ζητοῦν ξηρὸν τὰ δάκρυά μου!
Δότε μου, δότε! Ὅμως μὴ τὴν ὄψιν μου ἰδῆτε·
τὴν ἐντροπὴν τοῦ δυστυχοῦς αἰτοῦντος σεβασθῆτε!

Οἱ στίχοι οὗτοι ἐλέγχουσι πρόδηλον τὸν κάλαμον διακεκρι-

μένου ἡμῶν ποιητοῦ, οὗτινος ἵλεως ἡ Μοῦσα ἔτεινε χεῖρα εἰς τὴν αἰδήμονα πενίαν.

Ὅλος ὁ λοιπὸς φορυτὸς τῶν καλανδικῶν στιχουργημάτων τῆς πρώτης τοῦ ἔτους 1880, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐντίμων ἐξαιρέσεων, φαίνεται μᾶλλον ἔργον τῶν διανομέων αὐτῶν, οἵτινες συναισθανόμενοι πιθανῶς, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλέγομεν, ὅτι εἶνε περιττὴ ἡ ποίησις ὡς συνοδὸς τῶν εὐχῶν των, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιληφθῶσιν αὐτοὶ μόνοι των τοῦ ἔργου.

Δὲν τοὺς ἐλέγχομεν διὰ τοῦτο. Θὰ ἦτο ἀγνωμοσύνη μας νὰ τοὺς μεμφθῶμεν δι' ὅσην μᾶς παρέσχον διασκέδασιν.

ΑΙ ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΤΟΥΣ *)

Δὲν ἠξεύρω, ἀναγνῶστά μου, τί φρονεῖς ἐν γένει περὶ τῶν ἐπισκέψεων. Ἀγνοῶ, ἂν τὰς νομίζεις καλὰς ἢ κακάς, ὀχληρὰς ἢ εὐαρέστους, περιττὰς ἢ ἀναγκαίας. Ἀμφιβάλλω ὅμως πολύ, ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν νομίζῃς, ἂν τὰς κάμνεις εὐχαρίστως. Ἀλλέως, βλέπεις, κρίνομεν τὸ βάρος ἐπὶ τῆς ξένης ῥάχεως καὶ ἀλλέως ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μας. Σημείωσε δέ, ὅτι λέγων ἐπισκέψεις δὲν ἐννοῶ καὶ ἀποκλείω ἐντελῶς τοῦ προκειμένου ὅσας κάμνομεν καὶ σὺ καὶ ἐγώ, ὅταν ἔχωμεν ὄρεξιν καὶ διάθεσιν, εἰς τοὺς φίλους μας μεθ' ὧν ἐπιθυμοῦμεν νὰ συνομιλήσωμεν ὀλίγας στιγμὰς ἢ πολλὰς ὥρας. Ἀποκλείω ἐπίσης τὰς ἀναγκαίας καὶ ἀπαραιτήτους ἐπισκέψεις, τὰς ὁποίας ὑπαγορεύουσι συνήθως τὸ συμφέρον, αἱ ὑποθέσεις καὶ ἡ ἀληθὴς ἀνάγκη. Τοιαύτας ἐπισκέψεις κάμνομεν ὅλοι μας καθ' ἡμέραν, διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν διαφορετικά. Τίς ὑπάλληλος δὲν ἐπισκέπτεται τὸν προϊστάμενόν του; τίς ἰατρὸς δὲν ἐπισκέπτεται τὸν πελάτην του; τίς διάδικος δὲν ἐπισκέπτεται τὸν δικηγόρον του; τίς ὑπόθεσιν ἔχων οἱανδήποτε δὲν ἐπισκέπτεται ἐκεῖνον, ὅστις δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς εὐτυχῆ της περαίωσιν; Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ τῶν ἐπισκέψεων τούτων, ἃς δικαιολογεῖ πάντοτε πραγματική τις ἀνάγκη, ἀναγομένη συνήθως, ὡς μαθηματική τις ἐξίσωσις εἰς τὸν ἔσχατον καὶ ἁπλούστατον αὐτῆς ὅρον, εἰς . . . τὸ χρῆμα, τὸν ἀπόλυτον τοῦτον καὶ παντοκράτορα δεσπότην τῆς ἀνθρωπίνης μυρμηκιᾶς. Πρόκειται περὶ τῶν ἄλλων ἐπισκέψεων, ἃς ὑπαγορεύει ἐπίπλαστος μόνον

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἑστίᾳ τῆς 30 Δεκεμβρίου 1879.

καὶ συνθηματικὴ ἀνάγκη, ἐξ ἐκείνων ἃς δημιουργεῖ σήμερον καὶ καταστρέφει αὔριον ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ οὕτω καλουμένη πρόοδος, ἀνάγκη τὴν ὁποίαν ὅλοι αἰσθανόμεθα, χωρὶς νὰ ἐννοῶμεν τὸν λόγον της, τὴν ὁποίαν καταρώμεθα, χωρὶς ὅμως νὰ τολμῶμεν καὶ νὰ τὴν πολεμήσωμεν, ἀνάγκη τέλος πάντων, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποτασσόμεθα ὅλοι, γογγύζοντες μὲν ἰδιαιτέρως, μειδιῶντες δὲ δημοσίᾳ.

Αἱ ἐπισκέψεις αὗται, ὡς καὶ ἡ ἀνάγκη ἥτις τὰς ὑπηγορεύει καὶ τὰς ἐπιβάλλει, εἶνε περίεργοι ἐν γένει καὶ ἀστεῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Παρ' ἡμῖν δ' ἐν Ἀθήναις εἶνε ἀκόμη περιεργότεραι καὶ ἀστειότεραι, διότι καὶ ὁ κόσμος ὁ ἀθηναϊκὸς εἶνε περιεργότερος πολὺ καὶ ἀστειότερος τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ κόσμου. Μὴν ἀπορήσῃς δι' αὐτὸ μηδὲ διαμαρτυρηθῇς, ἀγαθέ μου συμπολῖτα, κατὰ τοῦ γράφοντος τὰς ὀλίγας ταύτας σειράς. Εἶσαι Ἀθηναῖος καὶ εἶνε Ἀθηναῖος. Ἂν δὲ οὐδένα ἔχει λόγον νὰ σὲ κολακεύσῃ, σιτίζων σε δι' εὐαρέστου ψευδολογίας, διότι ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἀπετάχθη τῷ δαίμονι τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ, οὐδεμίαν ὅμως ἐπίσης ἔχει ἀφορμὴν νὰ σὲ πικράνῃ ἄνευ λόγου, προσβάλλων τὴν πατριωτικήν σου φιλοτιμίαν, καὶ ὑπολαμβάνων σε, μόνον ἐξ ἁπλῆς κακεντρεχείας, ἀστειότερον τοῦ ἐν γένει Ἕλληνος. Φρονεῖ ἁπλῶς, καὶ θὰ φρονήσῃς καὶ σὺ μετ' αὐτοῦ, ἂν εἶσαι ἀμερόληπτος καὶ ἀπαθὴς παρατηρητής, ὅτι ὁ Ἀθηναῖος τῆς σήμερον, ὁ πολιτισμένος, ἐννοεῖται, καὶ μεμορφωμένος, ὁ φοιτῶν εἰς τὸ Σολωνεῖον καὶ εἰς τὸ καφενεῖον τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος, ὁ ἀρεσκόμενος εἰς τὴν Madame l' Archiduc καὶ ἐνδυόμενος εἰς τοῦ Berryer, ὁ ἐνήμερος εἰς τὰ τῆς ὑγείας τοῦ Bismarck καὶ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ μηδενισμοῦ, ὅτι ὁ Ἀθηναῖος οὗτος οὔτε Ἕλλην εἶνε πλέον οὔτε Εὐρωπαῖος ἀκόμη. Πολλὰ τῶν πατρικῶν του ἐθίμων ἀπέβαλε καὶ τὰ ἀντικατέστησε δι' ἐθίμων εὐρωπαϊκῶν· πολλὰς παλαιάς του ἀνάγκας ἐλησμόνησε κ' ἐδημιούργησεν ἀντ' αὐτῶν ἄλλας, ἃς ἀντέγραψεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῶν γαλλικῶν μυθιστορημάτων — κατὰ τὴν ἑλληνικήν των μετάφρασιν· ἀπέ-

μαθε νὰ φορῇ φουστανέλλαν καὶ ἔμαθε κἄπως νὰ φορῇ μέλανα ἐπενδύτην. Ἀλλὰ μὲ ὅλην αὐτοῦ τὴν πρόοδον ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ Ἕλλην ὁ γνήσιος δὲν ἀπετρίβη ἀκόμη ἐντελῶς, καὶ ὑπὸ τὸ βερνίκιον τῆς Δύσεως διαφαίνετ' ἔτι εὐτυχῶς ἡ ἀφελὴς παλαιά του μορφή. Ὅτι δὲ τὸ παράδοξον αὐτὸ μίγμα Ἕλληνος καὶ Εὐρωπαίου εἶνε ἀστεῖον κἄπως καὶ ἱλαρόν, ὡς εἶνε ἀστεία πᾶσα μεταμφίεσις, δὲν δύναμαι νομίζω ν' ἀρνηθῇς, πατριωτικώτατε τῶν συμπολιτῶν μου, ὅσος καὶ ἂν βόσκῃ εἰς τὰ στήθη σου ἀθηναϊκὸς φανατισμός. Παραδέχεσαι δὲ τώρα, ἐλπίζω, ὅτι καὶ αἱ ἐπισκέψεις τοῦ σημερινοῦ Ἀθηναίου, ἐφ' ὧν ἐπιδρᾷ μὲν ἐν μέρει ἡ παλαιὰ παράδοσις, ἐπενεργεῖ δὲ συνάμα καὶ ἡ μίμησις ἡ εὐρωπαϊκή, κατήντησαν μέχρι τοῦδε τοὐλάχιστον κρᾶμα ἱκανῶς ἀστεῖον εἰλικρινείας καὶ προσποιήσεως, ἀβροφροσύνης συνθηματικῆς καὶ στοργῆς ἀληθοῦς, δυνάμενον νὰ παράσχῃ ἀφορμὴν εἰς φαιδρὰν τινὰ μελέτην — ἢ μᾶλλον ἐπιθεώρησιν, ἂν ἡ λέξις μελέτη σοῦ φαίνεται βαρεῖα — καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὸν ταπεινῶς ὑποφαινόμενον δοῦλόν σου, ἐπιχειροῦντα σήμερον νὰ ἐπιθεωρήσῃ μαζή σου ἐξ ἐπόπτου τὰς ἐπισκέψεις τῆς πρώτης τοῦ ἔτους. Ἴσως ἄλλοτε βραδύτερον, τίς οἶδε πότε, ἐπιθεωρήσῃ πάλιν μαζή σου καὶ τὰς λοιπὰς ἐπισκέψεις τοῦ σημερινοῦ ἀθηναίου· τὰς ἐπισκέψεις τῶν νεονύμφων, τὰς ἑορτασίμους ἐπισκέψεις, τὰς συγχαρητηρίους, τὰς συλλυπητηρίους, καὶ τὰς ἄλλας ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός.

Σήμερον ὅμως εἶνε ἡ πρώτη τοῦ ἔτους. Ἀ tout seigneur tout honneur, λέγουσιν οἱ Γάλλοι· προηγοῦνται τὰ ἀναστάσιμα, λέγουσιν οἱ Ἕλληνες. Τὰ ἀναφέρω, βλέπεις, καὶ τὰ δύο, διότι ἀποτείνομαι εἰς Ἀθηναῖον.

Δὲν σ' ἐρωτῶ, ἂν ὑπέγραψες εἰς τοῦ ὀφθαλμιατρείου τὸν κατάλογον, οὔτε ἂν κατέβαλες καὶ σὺ τὰ δέκα σου ἢ δεκαπέντε φράγκα, ὅπως διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς συνδρομῆς σου ἀπαλλαγῇς δῆθεν τῆς ἀποστολῆς ἐπισκεπτηρίων. Τὸ πρᾶγμα κατήντησε σήμερον τύπος ἁπλοῦς, παράδοσις μὴ ἔχουσα πλέον ἄλλον σκοπὸν ἢ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγαθοεργίας, καὶ

οὔτε σὲ ἀπαλλάσσει τῆς ὑποχρεώσεως τῶν ἐπισκέψεων, οὔτε τοὺς ἄλλους τῆς ὑποχρεώσεως τῆς ὑποδοχῆς. Κάμνομεν καὶ σήμερον τὰς ἐπισκέψεις μας, ὡς τὰς ἐκάμναμεν πρὶν φυτρώσῃ ὁ κατάλογος τοῦ ὀφθαλμιατρείου, ὁ ἐλεήμων δὲ οὗτος νεωτερισμὸς οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν, ἢ νὰ πληρόνωσι πολλοὶ πλὴν τῶν δέκα καὶ δεκάπεντε ἐκείνων φράγκων ἄλλα τόσα, ὄχι εἰς ἐπισκεπτήρια, ἀλλὰ εἰς τὴν ἅμαξαν. Εὐτυχῶς διαμοιράζεται σήμερον τὸ διπλοῦν ἐκεῖνο βάρος. Οἱ ἄνδρες τρέχομεν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες τὰς κλίμακας, ἐκβάλλοντες καὶ φοροῦντες τὸν ἐπενδύτην μας, αἱ δὲ ταλαίπωροι οἰκοδέσποιναι κάθηνται εἰς τὰς αἰθούσας των, σταθερῶς μειδιῶσαι καὶ τρίβουσαι τὰς χεῖράς των, . . . ἵνα μᾶς ὑποδέχωνται.

Ἐξύπνησες, ὑποθέτω, σήμερον δύσθυμος καὶ ἀδιάθετος. Ἔστειλες ἴσως περισσότερα δῶρα παρ' ὅσα ἐπέτρεπε τὸ πουγγίον σου, δὲν ἔλαβες δὲ ὅσα ἐπεθύμεις, καὶ ἀναλογίζεσαι πιθανῶς, ὅτι ὀφείλεις ἀκόμη μίαν ἀνθοδέσμην εἰς τὴν κυρίαν τοῦ προϊσταμένου σου, μίαν σακχαροδόχην εἰς τὴν κυρίαν Χ., ὅπου πίνεις συχνάκις τὸ ἑσπέρας τὸ τσάϊ σου, καὶ ὁρμαθὸν ὅλον παιγνιδίων εἰς τὰ παιδία τοῦ Κ. Ξ. . , εἰς τοῦ ὁποίου τὴν οἰκίαν παίξεις ὀυΐστ κάθε σάββατον.

Ἴσως ἔχεις ὑποχρέωσιν νὰ ὑπάγῃς εἰς τὸ χειροφίλημα, καὶ ἀναλογίζεσαι τὴν ἐλαφρότητα τῆς ἐνδυμασίας σου καὶ τὸ παγερὸν τῶν ἀνακτορικῶν προθαλάμων. Ἡ δὲ παράφωνος μουσική, ἥτις σὲ χαιρετᾷ πρωῒ πρωΐ, νιπτόμενον ἔτι καὶ μὴ πιόντα τὸν καφέν σου, δὲν συντελεῖ βεβαίως εἰς διάλυσιν τῆς δυσθυμίας σου. Καὶ ὅμως μ' ὅλα αὐτὰ εἶσαι ὑποχρεωμένος, ἐκ κοινωνικῆς ἀναποδράστου ἀνάγκης, νὰ κάμῃς καὶ τὰς ἐπισκέψεις σου· ὄχι τὰς ὡραίας ἐκείνας, τὰς φαιδρὰς καὶ πλήρεις στοργῆς ἐπισκέψεις, τὰς ὁποίας ἔκαμνες ἄλλοτε — τὸν παλαιὸν καιρὸν — εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς οἰκείους σου, εὐχόμενος εἰς αὐτοὺς ἀπὸ καρδίας αἴσιον τὸ νέον ἔτος, καὶ δεχόμενος ὡς ἀντάλλαγμα τῶν εὐχῶν σου οὐ μόνον ὁμοίας εὐχάς, ἀλλὰ καὶ τραγήματα σακχαρωτά, ἄτινα ἐβάρυνον

μὲν τὸν στόμαχόν σου, ἀλλ' ἐφαίδρυνον τὴν καρδίαν σου. Ὄχι· ἔχεις νὰ κάμῃς ἐπισκέψεις τυπικὰς καὶ ὀχληρὰς· νὰ εὐχηθῇς διὰ τῶν χειλέων πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων ἐντελῶς ἀδιαφορεῖ ἡ καρδία σου, νὰ ὁμιλήσῃς περὶ τοῦ καιροῦ, περὶ τοῦ θεάτρου, περὶ τῆς συναναστροφῆς τοῦ Κυρίου τάδε καὶ τοῦ χοροῦ τῆς Κυρίας δεῖνα, καὶ τὴν διασκεδαστικὴν αὐτὴν ὁμιλίαν νὰ ἐπαναλάβῃς εἰκοσάκις ἴσως ἢ καὶ τριακοντάκις τῆς ἡμέρας. Ἐνδύεσαι γογγύζων καὶ ἐπιπλήττων ἴσως ἄνευ λόγου τὸν ὑπηρέτην σου, ὅστις οὐδέποτε ἐστίλβωσε τόσον ὡραῖα ὅσον σήμερον τὰ ὑποδήματά σου — ἐπὶ προσδοκίᾳ βεβαίως τοῦ ἀργυροῦ σου μειδιάματος — καὶ ἐλπίζεις ἐνδομύχως νὰ εὕρῃς μερικὰς θύρας κλειστάς, καὶ δίδων τὸ ἐπισκεπτήριόν σου νὰ οἰκονομήσῃς τοὐλάχιστον ὀλίγην πλῆξιν καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ἀμαξαγωγίου.

Φρούδη ἐλπίς, ταλαίπωρέ μου ἀναγνῶστα. Ποία οἰκοδέσποινα δὲν δέχεται σήμερον, πρώτην τοῦ ἔτους; Ποία κυρία — ὄχι βεβαίως ὀλιγώτερόν σου δυστυχὴς — δὲν εἶνε σήμερον ὑποχρεωμένη νὰ μείνῃ παρὰ τὴν θερμάστραν τῆς αἰθούσης της, ἐνδυμένη πρὸς ὑποδοχὴν καὶ φρίσσουσα πιθανῶς ἐκ τοῦ ψύχους ὑπὸ τὰ ἐλαφρὰ τρίχαπτα τῆς ἐσθῆτός της, ὅπως ὑποδεχθῇ ἄκουσα καὶ καταρωμένη τὴν ἐθιμοτυπίαν ἐκείνους, οἵτινες ἄκοντες ἐπίσης καὶ καταρώμενοι τὴν ἐθιμοτυπίαν τὴν ἐπισκέπτονται; Πλήττει καὶ αὐτή, ἔσο βέβαιος, ὅσον τοὐλάχιστον πλήττεις καὶ σύ, ἂν ὄχι περισσότερον. Θὰ ἐπροτίμα ἀναμφιβόλως νὰ φορέσῃ τὸν βαμβακόναστον κοιτωνίτην της καὶ τὰς κομψάς της εὐμαρίδας, καὶ νὰ ἐξαπλωθῇ ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου της παρὰ τοὺς σπινθηρακίζοντας δαυλοὺς τῆς ἑστίας, ἀναγινώσκουσα τοὺς Βασιλεῖς ἐν ἐξορίᾳ τοῦ Daudet, ἢ τοὺς τελευταίους Προλόγους τοῦ Δουμᾶ, παρὰ νὰ μορφάζῃ στερεότυπον μειδίαμα πρὸς τὰ κάτοπτρα τῆς αἰθούσης της, καὶ νὰ ἐρωτᾷ ἀπαραλλάκτως τοὺς προσερχομένους εἰς ἐπίσκεψίν της, πόσας ἐπισκέψεις ἔκαμαν, καὶ ἂν πηγαίνουν συχνὰ εἰς τὸ θέατρον, καὶ τί φρονοῦσι περὶ τῆς Minelli, ἢ, ἂν εἶνε σύζυγος πολιτικοῦ τινος ἀνδρός, τί γίνεται τὸ ἐξωτερικὸν ζήτη-

μα, καὶ τί λέγουν τὰ σημερινὰ τηλεγραφήματα, καὶ ἂν ἀληθεύει ὅτι ἐπίκειται κρίσις ὑπουργική, ἢ ὅτι θὰ ὁμιλήσῃ αὔριον ὁ Ἰακωβάτος.

Πλὴν τί νὰ γείνῃ; Εἶσαι Ἀθηναῖος καὶ εἶνε Ἀθηναία, τῆς δὲ κοινωνικῆς ἀνάγκης τὸ φορτίον, ὅσον καὶ ἂν ἦνε βαρὺ δι' ἀμφοτέρων τοὺς ὤμους, εἶνε ὅμως φορτίον ἀναπόδραστον δι' ἀνθρώπους πολιτισμένους, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φέρωσι τὸν ζυγόν των ἀγογγύστως καὶ μειδιῶντες, ὡς ἔφερον μειδιῶντες τὸν σταυρὸν αὐτῶν οἱ εἰς τὸν θάνατον πορευόμενοι μάρτυρες.

Ἄλλοτε, εἰς χρόνους παρωχημένους, οἱ πρεσβύτεροι ἐξ ἡμῶν καὶ οἱ τῶν νεωτέρων πατέρες, ἐπεσκέπτοντο σήμερον τοὺς συγγενεῖς των μόνους καὶ τοὺς οἰκείους, ἐκείνους ἀκριβῶς, οὓς εἶχον ἐπισκεφθῇ τὴν προτεραίαν ἑσπέραν τὰ νεαρά των τέκνα, ψάλλοντα τὸν Ἅγιον Βασίλειον καὶ συλλέγοντα ὡς μόνην τοῦ ἄσματός των ἀμοιβὴν στιλπνά τινα εἰκοσιπενταράκια καὶ γλυκισμάτων σωρὸν ἐντὸς τῶν μικρῶν καλαθίων των. Τὰ θυλάκια τῶν ἐπισκεπτομένων ἦσαν πλήρη δώρων διὰ τὰ μικρά, αἱ καρδίαι των πλήρεις εὐχῶν διὰ τοὺς μεγάλους, καὶ τὰ χείλη των ἐλάλουν ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας των. Οἱ κτηματίαι ηὔχοντο βροχὴν εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ εἰς τοὺς ἐλαιῶνας, οἱ ποιμνιοτρόφοι χόρτον εἰς τοὺς νεοτόκους ἀμνούς, οἱ ναυτικοὶ εὐμενεῖς τοὺς ἀνέμους εἰς τὰ ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν χρηματοφοροῦντα σκάφη, πάντες δ' ἑνὶ στόματι ὑγείαν καὶ χαρὰν μετὰ τοῦ ἐπιτέλλοντος νέου ἔτους. Δὲν ἔλεγον ἔωλα, διότι δὲν ἐγνώριζον περιττά· καὶ ὁσάκις ἔμενον σιγῶντες, ἐλάλουν εὐγλωττότερον οἱ ὀφθαλμοί των τὴν γλῶσσαν τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης.

Ἄλλοτε, εἰς χρόνους παρωχημένους, αἱ οἰκοδέσποιναι ἠγείροντο σήμερον πρωῒ πρωΐ, βαθέος ἔτι ὄρθρου, καὶ μετέβαινον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅθεν ἔφερον περιχαρεῖς εἰς τὸν οἶκον τὸ ἡγιασμένον ὑπὸ τοῦ ἱερέως ῥώδιον, καὶ τὸ ἐδώρουν, εἰς σύμβολον ἀφθονίας, εἰς τὸν οἰκοδεσπότην. Ἐνέδυον μετὰ τοῦτο καὶ ηὐτρέπιζον τὰ τέκνα των, καὶ ἀποθέτουσαι εἰς τὰ ῥοδοκόκκινα χείλη των τὸ

μητρικὸν φίλημα, ἔθετον συγχρόνως ἐντὸς τῆς μικρᾶς των παλάμης μικρὸν χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν νόμισμα, ὅπερ διὰ κόπου πολλοῦ εἶχον ἤδη πρὸ ἡμερῶν προμηθευθῆ. Αἱ πολύτιμοι πλαγγόνες τοῦ Maifarth ἦσαν ἄγνωστοι τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καὶ αἱ κοῦκλαι τῆς K. Lizier, ὧν ἡ ἐνδυμασία μόνη θὰ ἤρκει νὰ προικίσῃ πτωχὴν νεάνιδα, ἀνῆκον ἔτι τότε εἰς τῶν ὀνείρων τὸν κόσμον. Εἶτα διεκόσμουν ἑορτασίμως τὸν οἰκόν των, ὅστις δὲν εἶχε μὲν προθαλάμους οὔτε αἰθούσας διπλᾶς, οὐδ' ἐπερίττευε δωμάτων πρὸς ὑποδοχήν, ἀλλ' ἐπήρκει ὅμως εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας, καὶ ἦτο μεμετρημένος πρὸς τὰ μέλη μᾶλλον αὐτῆς ἢ πρὸς τοὺς ξένους ἐκ συνθήκης φίλους. Ἐπὶ τραπεζίου μικροῦ ἡπλοῦτο τότε ὀθόνη λευκή, παρετάσσοντο ἐπ' αὐτῆς ἁρμονικῶς τὰ χιονώδη ἀμυγδαλωτά, καὶ οἱ μελίπηκτοι πλακοῦντες, καὶ τὰ καρυδόπαστα ψαθύρια, ἅτινα ἀπὸ ἑβδομάδος ἤδη ὅλης ἐν φαιδρῷ πατάγῳ παρεσκευάζοντο, καὶ ἡ οἰκοδέσποινα ηὐχαριστημένη πλέον καὶ περιχαρὴς ἀνέμενεν ἀνυπομόνως τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους, ἵνα ἐπιδείξῃ τῶν χειρῶν της τὰ ἔργα καὶ τοὺς γλυκάνῃ διὰ τὸ νέον ἔτος. Καὶ ἠρίθμει τοὺς προσερχομένους εἰς ἐπίσκεψιν, καὶ τοὺς ἔβλεπε χαίρουσα, καὶ ἤκουε μετὰ συγκινήσεως τὰς εὐχάς των καὶ μετὰ συγκινήσεως τὰς ἀνταπέδιδεν. Ἂν δέ τις ἔλειπεν, ἀνησύχει περὶ τῆς ὑγείας του, καὶ ἀπέστελλε τὴν ἐπιοῦσαν τὸν σύζυγόν της, ἵνα μάθῃ τῆς ἐλλείψεως τὸν λόγον.

Τοιούτων ἐπισκέψεων ὀλίγα πλέον σήμερον καὶ ἀμυδρὰ περισώζονται τὰ ἴχνη. Αἱ ἐπισκέψεις ἐκεῖναι ἦσαν ἀνάγκη ἐσωτερική· τὰς ἐσωτερικὰς δὲ ἡμῶν ἀνάγκας ἀνεπλήρωσαν σήμερον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνάγκαι ἐξωτερικαί. Σήμερον, ὅτε προτιμῶμεν πολλάκις νὰ ἐνδυθῶμεν μᾶλλον ἢ νὰ φάγωμεν καλῶς, ὁσάκις τὸ πουγγίον μας δὲν ἐπιτρέπει καὶ τὰ δύο, καὶ ἔχομεν συνήθως ἀφθονώτερα καὶ καλλίτερα τὰ ἐν τῇ αἰθούσῃ ἡμῶν, ἢ τὰ ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ τῷ ὀψοφυλακίῳ, διότι αὐτὰ μὲν εἶνε δι' ἡμᾶς, ἐκεῖνα δὲ διὰ τοὺς ξένους, ἔγειναν καὶ αἱ ἐπισκέψεις ἡμῶν ὅλαι, ἰδίως δὲ αἱ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, ὅ,τι ἀνωτέρω ἔλεγον. Τὰς κάμνομεν καὶ τὰς δε-

χόμεθα ὄχι χάριν ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ χάριν τῶν ἄλλων, καὶ λογιζόμεθα εὐτυχεῖς ἐνδομύχως, ὁσάκις δυνάμεθα νὰ τὰς ἀποφύγωμεν, καὶ μυρία σοφιζόμεθα στρατηγήματα, ἵνα ἐπισκεπτώμεθα δῆθεν τοὺς γνωρίμους ἡμῶν χωρὶς νὰ τοὺς ἐπισκεπτώμεθα.

Χάρις εἰς τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ μᾶς ἀναπληροῖ πολλάκις ἓν τεμάχιον χαρτίου, τὸ ὁποῖον ἀφίνομεν μόνοι μας εἰς τὴν θύραν, χωρὶς κἂν νὰ ἐρωτήσωμεν ἂν δέχονται, ἢ τὸ στέλλομεν διὰ τοῦ ὑπηρέτου μας ἢ καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ταχυδρομείου, ὁσάκις πονηρότεροι δὲν ἐπιφορτίζομεν τὰς συζύγους μας νὰ τὸ δώσωσι μετὰ τοῦ ἰδικοῦ των ἐπισκεπτηρίου, ἂν ἔχωσι τὴν τύχην νὰ εὕρωσι θύρας κλειστὰς κατὰ τὰς ἐπισκεπτικάς των ἐκδρομάς.

Σήμερον ὅμως, πρώτην τοῦ ἔτους, δὲν σοῦ χρησιμεύουσι, ταλαίπωρέ μου ἀναγνῶστα, τὰ ἐπισκεπτήρια, εἰμὴ μόνον ἂν τὰ δώσῃς μόνος σου. Σὲ ἀπαλλάττουσιν, εἶνε ἀληθές, τοῦ κόπου τῆς ἐπαναλήψεως φράσεων τετριμμένων, δὲν σὲ ἀπαλλάττουσιν ὅμως τοῦ δρόμου καὶ τοῦ ψύχους.

Ἄλλο τὸ πρᾶγμα, ἂν ἀνήκεις εἰς τὸν ὑψηλόν, πολὺ ὑψηλὸν κόσμον, δηλαδὴ τὸν διπλωματικὸν ἢ τὸν πέριξ αὐτοῦ δορυφοροῦντα ἐγχώριον. Τότε τὸ πρᾶγμα εἶνε λίαν ἁπλοῦν καὶ πλέον ἢ εὐχερές· στέλλεις τὰ ἐπισκεπτήριά σου ἐντὸς μικρῶν κομψῶν φακελλιδίων, καὶ ἔπραξες τὸ καθῆκόν σου. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη πρέπει, ἐννοεῖται, νὰ περιορισθῇ ἀμοιβαίως ἐντὸς τοῦ κόσμου ἐκείνου, διότι ἐκτὸς αὐτοῦ οὐκ ἔστι σωτηρία. Ἀλλοίμονον εἰς σέ, ἄν, χωρὶς νὰ ἦσαι ἀσθενής, στείλῃς σήμερον τὸ ἐπισκεπτήριόν σου εἰς ἄνθρωπον, ὅστις ἦλθεν ἢ θὰ ἔλθῃ μόνος του αὐτοπροσώπως νὰ σοῦ ἐκφράσῃ τὰς ἐγκαρδίους εὐχάς του διὰ τὸ νέον ἔτος! Ἔπεσες εἰς τὴν γλῶσσάν του, καὶ εἰξεύρεις τί θὰ εἰπῇ γλῶσσα ἀθηναϊκή.

Φέρε λοιπὸν τὸν ζυγόν σου, ἀγαθέ μου συμπολῖτα, καὶ . . . ἂν σὲ λυπῇ, ὅτι αἱ εὐχαὶ τὰς ὁποίας θ'ἀκούσῃς κατὰ τὰς ἐπισκέψεις σου σήμερον δὲν εἶνε ὅλαι εἰλικρινεῖς καὶ ἐγκάρδιοι, παρηγορήσου ἀναλογιζόμενος, ὅτι καὶ αἱ ἰδικαί σου δὲν εἶνε πολὺ διάφοροι.

ΝΕΟΝ ΕΤΟΣ; *)

Μετ' ὀλίγον σημαίνει μεσονύκτιον τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἀπαισίου διὰ τοὺς ἕλληνας ἔτους 1897, καὶ ἀνατέλλει συγχρόνως ἀπὸ τῶν ἀβύσσων τοῦ μέλλοντος χρόνου ἔτος νήπιον, βρέφος ἔτι ἄκακον καὶ ἀναμάρτητον, ἔτος ἐλπίδων καὶ ὀνείρων, ἔτος εὐχῶν ἐγκαρδίων καὶ πόθων θερμῶν, ἐλαφρύνον τὰ στήθη ἡμῶν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ἐφιάλτου τοῦ παρελθόντος, καὶ ἀναπτεροῦν τὴν διάνοιαν ἡμῶν εἰς τὸν μαγικὸν αἰθέρα τοῦ μέλλοντος, ὅθεν ἐλπίζομεν νὰ καταπέσῃ μάννα παρηγορίας καὶ ἀναγεννήσεως, βροχὴ χλιαρὰ ζωογονοῦσα τὴν ἐθνικὴν γῆν εἰς βλάστησιν τῆς ἑλληνικῆς σωτηρίας.

Κατάρα ἀπὸ παντὸς στόματος ἕλληνος καὶ ἀνάθεμα ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς καρδίας θὰ προπέμψωσι τὸν μετὰ μικρὸν θνήσκοντα χρόνον, χρόνον συμφορᾶς καὶ ὀνείδους, μωρίας καὶ καταστροφῆς, ἀνανδρίας καὶ ἀπερισκεψίας. Καὶ πῶς ὄχι; Μήπως δὲν καταρᾶται ἡ μελανείμων σύζυγος τὸν χρόνον, ὅστις ἐστέρησεν αὐτὴν τοῦ πιστοῦ της συντρόφου; Μὴ δὲν ἀναθεματίζει ὁ βαρυπενθῶν πατὴρ τὸ ὀλέθριον ἔτος, τὸ ἁρπάσαν ἀπὸ τῆς τρυφερᾶς του ἀγκάλης τὸ μέλλον χάρμα τῶν γηρατείων του; Μὴ δὲν καταρώμεθα πάντες τὸν φεύγοντα χρόνον, ὅστις μᾶς ἐδυστύχισε, τὸν μῆνα ὅστις ἐμαύρισε τὸν οἶκον ἡμῶν, τὴν ἑβδομάδα ἥτις μᾶς ἐπότισεν ὀδύνην, τὴν ἡμέραν αὐτὴν καὶ τὴν ὥραν, αἵτινες μᾶς ἐσίτισαν εὐτελισμὸν καὶ ἀπογοήτευσιν;

*) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ Νεολόγου τοῦ ἔτους 1898.

Ἦτανε χρόνοι δίσεχτοι καὶ μῆνες ὠργισμένοι !

λέγει ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ, καὶ ἀποκουφίζει τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνην τῆς δυστυχίας του εἰς τὴν ῥάχιν τοῦ χρόνου καὶ τῶν καιρῶν. Ἂν δὲ οἱ ἄνθρωποι κατ' ἄτομα σπανίως που μόλις συναινοῦσι νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἑαυτοὺς ὡς συντελεστὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῆς ἰδιωτικῆς αὐτῶν δυσπραγίας, καὶ ἀναζητοῦσιν ἐκτὸς ἑαυτῶν πάντοτε τὸν ἀποπομπαῖον τράγον τῶν ἰουδαίων, καὶ φορτόνουσι τέλος εἰς τὴν μοῖραν καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις ὅ,τι πτοοῦνται πολλάκις νὰ φορτώσωσιν εἰς τὰ δυσπρόσιτα ἢ ἀπρόθυμα τῶν ὁμοίων των νῶτα, πολὺ σπανιώτερον οἱ λαοί, αἱ ὁμάδες αὗται τῶν ἀτόμων, αἱ ἔχουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολὺ ὀλιγωτέραν μὲν τοῦ ἀτόμου διάνοιαν καὶ αὐτοσυνείδησιν, πολὺ δὲ μεγαλειτέραν διὰ τοῦτο τὴν περὶ τοῦ ἁπταίστου αὐτῶν πεποίθησιν, πολὺ σπανιώτερον συναινοῦσιν οὗτοι νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὅτι αὐτοὶ ἔπταισαν, ἂν δυστυχοῦσι, καὶ αὐτοὶ ἡμάρτησαν, ἂν ἐτιμωρήθησαν.

Θὰ ζητήσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐζητήσαμεν ἤδη καὶ ζητοῦμεν ὁλονὲν ἀποπομπαίους τράγους τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐθνικῆς συμφορᾶς. Εἰς τούτους χθὲς καὶ εἰς ἐκείνους σήμερον, ἀφρόνως πάντοτε καὶ παραφόρως καὶ ἀλογίστως, ἀπεδώκαμεν τὰ αἴτια τῆς ἀκατονομάστου καταστροφῆς, ἧς ὁμοίαν δὲν μνημονεύει ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία· μεταπίπτοντες δὲ ἀπὸ τῆς ἀγανακτήσεως εἰς τὴν ἐπιείκειαν καὶ ἀπὸ τῆς κατάρας εἰς τὴν συγγνώμην, ἀθωοῦμεν σήμερον μακροθύμως ὅσους ἀνοήτως προεγράφομεν χθές, καὶ τίς οἶδε μὴ ἀνακηρύξωμεν αὔριον ἥρωας στεφάνου ἀξίους ὅσους μετ' ἴσης εὐκολίας καὶ ἀνοησίας ἐκαλοῦμεν χθὲς προδότας, ὅπως ἀναθεματίσωμεν πάλιν μετά τινας ἡμέρας ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐπανηγυρίσαμεν ἐντὸς τῶν καφενείων καὶ ἐθεοποιήσαμεν διὰ μυριοστόμου αἴνου ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς καὶ τὰς τριόδους.

Θὰ καθαρίσωμεν οὕτω βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς ἀπὸ παντὸς ῥύπου τοῦ Ἕλληνος τὸ ὄνομα· θὰ ἀποδείξωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς περι-

στερῶν ἀθωοτέρους καὶ φρονιμωτέρους ὄφεων καὶ λεόντων γενναιοτέρους· ἀλλὰ ἡ συμφορὰ ἡμῶν θὰ μείνῃ ἀπτή, ὁρατή, αἰσθητή, βαρεῖα ὡς ὁ Ἄτλας, σκοτεινὴ ὡς ὁ Ἅδης, πικρὰ ὡς τὸ κώνειον καταδίκου. Καὶ θὰ στραφῶμεν τότε πρὸς τὸ ἀπαίσιον ἔτος, τὸ μετ' ὀλίγον ἐκπνέον, καὶ βαθεῖα ἀπὸ τῶν ἐγκάτων ἡμῶν θὰ ἀντηχήσῃ ἡ ἐπ' αὐτὸ κατάρα·

Ἦτανε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνας ὠργισμένος !

Ἀλλ' ἀφοῦ ἀναγράψωμεν μελανὴν τὴν μνήμην τοῦ ἀπερχομένου χρόνου εἰς τὰς δέλτους τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, καὶ τὸ καταρασθῶμεν καὶ τὸ ἀναθεματίσωμεν, καὶ ἐξορκίσωμεν τὴν μυσαρὰν του ἀνάμνησιν εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ παρελθόντος, πόθεν θὰ ἀντλήσωμεν εὐθυμίαν ἐλπίδων καὶ χαρὰν προσδοκίας, ἵνα χαιρετίσωμεν τὸ ἐπιτέλλον τὴν αὔριον πρωΐαν νέον ἔτος ; Ποῦ θὰ θεμελιώσωμεν τὰς ἐλπίδας ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τίνων ἀλφίτων θὰ ζυμώσωμεν τὸν νέον ἄρτον τῆς μελλούσης ἡμῶν χαρᾶς ; Θὰ ἀρκεσθῶμεν ἆρά γε εἰς εὐχὰς καὶ πόθους, εἰς ῥητορικὰ ἐπιφωνήματα, μεστὰ πάθους τραγωδικοῦ, εἰς ἐξάρσεις πατριωτικὰς τῆς φωτισάσης τὸν κόσμον Ἑλλάδος, εἰς ἀναμάσσησιν τῶν προγονικῶν δαφνῶν, εἰς κεραυνοὺς λόγων κατὰ τῆς μισέλληνος ξένης διπλωματίας καὶ εἰς τὸν αἰώνιον αὐτάρκη πανηγυρισμὸν τῶν λαϊκῶν ἀρετῶν τοῦ Ἕλληνος ; Οὐαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς πάντας ἡμᾶς, ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν τρεφόμενοι διὰ τῶν μεγάλων καὶ ἀπατηλῶν λέξεων, αἵτινες ἐπὶ πολλὰς ἤδη ἐτῶν περιόδους ὑπῆρξαν ὁ ἐπιούσιος ἡμῶν ἄρτος. Ἀλλοίμονον εἰς τὴν πανελλήνιον πανδαισίαν, ἣν ὠνειρεύθησαν καὶ μεγαλουργοῦντες ἐπεχείρησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἂν εἰς τὴν χύτραν τοῦ πατριωτικοῦ ἡμῶν μαγειρείου ἐξακολουθοῦσι νὰ βράζωσι λόγοι μόνον παχεῖς καὶ ἐπιδείξεως ὄγκος, ἄρθρα ἐφημερίδων μακρὰ καὶ ὕπαιθροι ῥητορεῖαι καὶ συλλόγων ψηφίσματα, νομοσχέδια καὶ ἐγκύκλιοι καὶ ἐπιτροπῶν συνδιασκέψεις, πολιτειακαὶ συζητήσεις καὶ ξένη ἔωλος σοφία, ἐνῷ οἱ μάγειροι οἱ τεταγμένοι εἰς παρασκευὴν τῆς ἐθνικῆς τραπέζης διασπαθῶσι τὸ χρῆμα

ἡμῶν καὶ ῥίπτουσι τὰ ὀψώνια εἰς τὸν πρῶτον παρερχόμενον κύνα. Ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὴν ἔγερσιν ἡμῶν, ἂν τοὺς μακαρίους ἡμῶν ὕπνους βαυκαλῶσι πάντοτε γραῶν παραμύθια καὶ πολιτικῶν γοήτων ἐπωδαί.

Ἀνθρώπων πρὸ πάντων, μαγείρων τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀναγεννήσεως ἔχει ἀνάγκην σήμερον ἡ Ἑλλάς, καὶ ἀνάγκην ἐπείγουσαν καὶ ὑπερτάτην. Δὲν δημιουργοῦσι δὲ ἀνθρώπους οἱ λόγοι, ὅσον καὶ ἂν ἦνε μεγάλοι, οὔτε αἱ πολιτειακαὶ θεωρίαι, ὅσον καὶ ἂν φαίνωνται ἐπαγωγοί, οὔτε νόμων πληθὺς οὔτε θεσμῶν ἀλλαγή. Ἀνθρώπους δημιουργεῖ ἓν καὶ μόνον· ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ ἡ ἱερὰ καὶ ἀπαράβατος αὐτοῦ ἐκπλήρωσις. Διὰ τούτου δὲ καὶ μόνου πρέπει νὰ δημιουργήσωμεν ἀνθρώπους, καὶ νὰ τοὺς δημιουργήσωμεν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, ἀποβάλλοντες μετὰ τοῦ παλαιοῦ ἔτους τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀναβαλλόμενοι μετὰ τοῦ νέου ἄνθρωπον καινόν.

Ἂς καταρασθῶμεν καὶ ἂς σταυρώσωμεν τὸν ἀπερχόμενον χρόνον, ἀλλ' ἂς συσταυρώσωμεν μετ' αὐτοῦ τὸν παλαιὸν ἡμῶν ἄνθρωπον, καὶ ἂς εἴπωμεν τότε μετὰ τοῦ Ἀποστόλου: Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη!

Συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ παράγων ἐκ τοῦ νόμου δικαιώματα μόνον, οὐδέποτε δὲ καθήκοντα.

Συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ ὑπολαμβάνων τὸν δημόσιον προϋπολογισμὸν πάνδημον τράπεζαν, ἐστρωμένην πρὸς σιτισμῶν ἀέργων κηφήνων.

Συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ ψηφίζων ἀντιπροσώπους του καὶ ὑπερασπιστὰς τῶν τιμιωτάτων ἐθνικῶν του συμφερόντων τοὺς ἀναβοκαταβαίνοντας τὰς ὑπουργικὰς κλίμακας, ὅπως τροφοδοτῶσιν αὐτὸν διὰ θέσεων καὶ χαρίτων, καὶ θεραπεύωσι πᾶσαν αὐτοῦ ὄρεξιν διὰ στρεβλώσεως τῶν νόμων.

Συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ καταβιβάσας τὴν δικαιοσύνην εἰς θεραπαινίδα φατρίας καὶ τὴν διοίκησιν εἰς τυραννίδα πολιτικῶν ἀντιπάλων.

Συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ παραδοὺς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν εἰς ἀγραμμάτων χεῖρας καὶ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ εἰς χρηματιζομένους καλογήρους.

Συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ καταστήσας τοὺς ἀξιωματικοὺς πολιτευτάς, ὃ απανωμένους εἰς ἐξαιρέσεις στρατευσίμων πρὸς ἁλιείαν ψήφων, ἢ ὄργανα ἀστυνομικά, πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἐπαρχιακῶν μικροσυμφερόντων, ὁ παραλύσας τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ, ὁ πρῶτος καὶ κύριος παράγων τῶν χθεσινῶν ἡμῶν συμφορῶν.

Συνεσταυρώθη τέλος ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ τάσσων τὰ ἴδια ὑπεράνω τῶν κοινῶν, ὁ νομίζων τὸ κράτος εὐρὺ πρυτανεῖον, ὅπου δύνανται νὰ σιτίζωνται ἀνέτως πᾶσαι αἱ ἱεραὶ καὶ ἀνίεροι ὄνοι τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγροῦ.

Μόνον ὅταν τοῦτο γείνῃ, καὶ σταυρωθῇ μετὰ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἔτους ὁ πολὺ αὐτοῦ ἁμαρτωλότερος παλαιὸς Ἕλλην, ὑπὸ τὴν πλάκα δὲ τοῦ μνήματος, ἥτις μέλλει νὰ σκεπάσῃ τὸν χρόνον τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ὀνείδους, συνταφῇ καὶ σφραγισθῇ δι' ἀλύτου σφραγῖδος ὁ ἐν κακίαις καὶ διαφθορᾷ, ἐν ἐνόχῳ ραστώνῃ καὶ ἀσυγχωρήτῳ ἀμεριμνησίᾳ ἀνδρωθεὶς παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος, μόνον τότε δυνάμεθα νὰ χαιρετίσωμεν μὲ ἐλπίδων μειδίαμα τὸ νέον ἔτος, καὶ νὰ οἰωνισθῶμεν ἐξ αὐτοῦ ἀνάρρωσιν καὶ ὑγείαν καὶ προκοπήν.

Ἡ μεγάλη καὶ μελανὴ κηλίς, ἣν ἐνεκόλαψεν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἑλλάδος ὁ μετ' ὀλίγας ὥρας δύων χρόνος, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τὸ ἔσχατον καὶ θανάσιμον σύμπτωμα νόσου χρονίας, λυμαινομένης ἀπὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν τὸ ἄφρονται καὶ ἀταλαίπωρον καὶ νωχελὲς αὐτῆς σῶμα, ὅπερ ἀπεχαύνωσεν ἡ ἐθνικὴ ἀργία, ἐμαλάκυνεν ὁ ὑλικὸς βίος, κατέστησε κακόχυμον ἡ πρόθυμος καὶ δουλικὴ ἀπομίμησις πάσης στιλπνῆς κακίας τοῦ ξένου πολιτισμοῦ, καὶ ἐκράτησε κατάκοιτον καὶ φθίνον ὁ φοβερὸς χρηματιστικὸς πυρετός, ὅστις ἐκηρύσσετο ὑγεία καὶ εὐρωστία, μέλλουσα νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα χρηματιστήριον τῆς Ἀνατολῆς.

Ἠθελήσαμεν ἐν στιγμῇ παραφορᾶς ἐξάλλου νὰ ἐγερθῶμεν τῆς

κλίνης, ὅπου τοσοῦτον χρόνον κατεκείμεθα παράλυτοι καὶ ἐκνευρισμένοι, καὶ κατεπέσαμεν εἰς σωρὸν κατὰ γῆς, διότι τὸ αἷμα τῶν ἀρτηριῶν ἡμῶν ἦτο πτωχὸν καὶ διεφθαρμένον, οἱ μῦς ἡμῶν ἀτροφικοὶ καὶ τὰ νεῦρα ἐκφυλισμένα. Ἠγνοοῦμεν εἰς ποίαν οἰκτρὰν ἔκπτωσιν εἶχον περιέλθει αἱ δυνάμεις ἡμῶν, καὶ μόνον ὅτε ἀπεπειράθημεν νὰ ὀρθώσωμεν τὰς κνήμας, εἴδομεν ὅτι εἴχομεν γηράσει πρὶν ἀνδρωθῶμεν, μόνον ὅτε ἐτολμήσαμεν νὰ ἐγείρωμεν τὴν χεῖρα, ἠσθάνθημεν τῆς ἀδρανείας τὴν νάρκην παγόνουσαν τὸν μυελὸν τῶν ὀστέων μας.

Ἔχομεν ἀνάγκην τώρα θεραπείας, καὶ θεραπείας ῥωστικῆς. Πρέπει νὰ ἐξατμίσωμεν τὸ φαῦλον αἷμα καὶ νὰ τονώσωμεν τὰ νεῦρα ἡμῶν. Πρέπει νὰ γεμίσωμεν τοὺς πνεύμονάς μας μὲ ἀέρα καθαρόν, καὶ νὰ ἀπολυμάνωμεν τὴν κυκλοῦσαν ἡμᾶς ἀτμοσφαῖραν, τὴν μεστὴν πολιτικῶν μικροβίων καὶ κοινωνικῶν μιασμάτων. Πρέπει τέλος νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι πάσχομεν, καὶ νὰ θελήσωμεν νὰ θεραπευθῶμεν· πρέπει νὰ συναισθανθῶμεν ποῦ κατηντήσαμεν καὶ διατί, καὶ νὰ ἀποφασίσωμεν νὰ γείνωμεν ὅ,τι καθῆκον ἔχομεν νὰ γείνωμεν, ὅ,τι ὀφείλομεν εἰς τὴν γῆν αὐτήν, ἣν προτιμότερον θὰ ἦτο νὰ πανηγυρίζωμεν ὀλιγώτερον καὶ νὰ ἀγαπῶμεν περισσότερον.

Πρέπει νὰ ἀποβάλωμεν τὰς παλαιὰς ἡμῶν συνηθείας, καὶ νὰ ἀσπασθῶμεν νέαν δίαιταν νέου ἐθνικοῦ βίου. Τότε τὸ αὔριον ἀνατέλλον ἔτος θὰ ἦνε δι' ἡμᾶς νέον· ἄλλως θὰ ἦνε καὶ αὐτὸ ἓν ἐκ τῶν παλαιῶν, καὶ πολὺ γρήγορα θὰ τὸ καταρασθῶμεν, ὡς καταρώμεθα νῦν τὸν θνήσκοντα πατέρα του, ἀντὶ νὰ στρέφωμεν δικαιότερον τὰς κατάρας ἡμῶν κατὰ τῆς ἰδίας μας κεφαλῆς. Διότι, ὡς ἐβροντοφώνει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Δημοσθένης, παραινῶν εἰς αὐτοὺς φρόνησιν, προμήθειαν καὶ ὁμόνοιαν, «ἢ παυστέον τούτων τῶν ἐθῶν, ἢ μηδένα ἄλλον αἰτιατέον τοῦ πάντα φαύλως ἔχειν ἢ ἡμᾶς αὐτούς».

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Παναγιώτης Σοῦτσος ..... σελ. 5
Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ..... » 36
Ἰωάννης Καρασούτσας ..... » 56
Γεώργιος Τερτσέτης ..... » 83
Γεώργιος Ζαλοκώστας ..... » 110
Γεωργία Σάνδη ..... » 141
Ὁ Ζολᾶς καὶ ἡ φυσιογραφικὴ Σχολή ..... » 170
Περὶ ἑλληνικοῦ δραματικοῦ θεάτρου ..... » 187
Ἡ ποίησις τοῦ Ἑρρίκου Ἄϊνε ..... » 210
Ἄδα Νέγρη ..... » 235
Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλθης ..... » 246
Γουλιέλμος καὶ Βίσμαρκ ..... » 253
Σκαρλάτος Βυζάντιος ..... » 259
Ἀλέξανδρος Σ. Βυζάντιος ..... » 264
Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες τοῦ 1896 ..... » 270
Ἐπὶ τοῖς ἀργυροῖς γάμοις τῶν Βασιλέων ..... » 295
«Κωνσταντινούπολις» Βυζαντίου ..... » 305
Ὁ Φαῦστος τοῦ Γκαῖτε ..... » 318
Ἡ πεντηκονταετηρὶς τοῦ Ἐρνάνη ..... » 339
Ἡ ἔπαυλις τοῦ Ἁγίου Δονάτου ..... » 346
Ἀναμνήσεις Χριστουγέννων ..... » 352
Τὰ δῶρα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ..... » 359
Ἡ ποίησις τῆς πρώτης τοῦ ἔτους 1880 ..... » 365
Αἱ ἐπισκέψεις τοῦ νέου ἔτους ..... » 377
Νέον ἔτος; ..... » 385

ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑ

Ἐν Τόμῳ Α΄. σελ. 55, στίχῳ 7, ἀντὶ *Σεμέλης* γράφε *Μαίας*

2260
18
18080
2260
40680

2260
17
15820
2260
38420